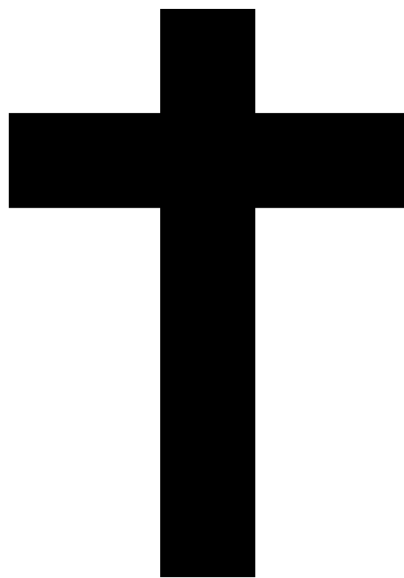

Karaasa Yeena Rau

Kioo Kuaivovee

The New Testament in the Waffa Language of Papua New Guinea

Karaasa Yeena Rau Kioo Kuaivovee
The New Testament in the Waffa Language of Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Waffa long Niugini

copyright © 1975 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Waffa

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2012-10-23

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files dated 31 Aug 2023
4da5455c-4c87-58ee-a650-bb37acea5bca

Contents

Matai	1
Marakaa	81
Rukaaso	130
Yuvuaano	213
Aposoroo	271
Rooma	346
1 Koridii	385
2 Koridii	421
Garatiaa	445
Epesiisa	458
Piripii	471
Korosii	480
1 Tesoronikii	489
2 Tesoronikii	497
1 Timotii	502
2 Timotii	513
Titii	521
Pirimuuno	526
Eporai	528
Yakoopo	558
1 Petoorooso	568
2 Petoorooso	579
1 Yuvuaano	585
2 Yuvuaano	594
3 Yuvuaano	596
Yutaava	598
Reveraisiina	601

Mataivaano Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara reeravai

Mataiva Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara roo kuaivo ataama vaivai. Anutuugo kua yeena rau kioo vaidi Yisuuva gioonna kiaapuuya vitoo yoke-taivau yapaanaraivaara Mataiva reeravai. Anutuugo Nnaaruaa Kua Kiaa Yeena Rau Kioovaki vau kuaiyauvaa ari gioonna kiaapuuya kiaa mmuuyauvo Yisuuva varuuvaki kaanaiyauvo vairavai. Yisuunna kaano Yutayaiyakidiri inna mmateeravai. Aa mmayaaya yoketaa aavo hama Yutayaiyara nnaasu vaivai. Mmuakiaa mmatavau variaa gioonna kiaapuuyaniaatama vaivaivee.

*Yisuu Kirisiinna oyaiya kuavai
(Rukaaso 3:23-28)*

¹ Aanna Yisuu Kirisiinna oyaiya kuavai. Aaparahaamooya Davuitiia oyaivakidiri Yisuuva diiteeravai.

² Aaparahaamo ari mmaapuuvaa
Isaakaa mmata kioodoo
Isaako Yakoopaa mmata kioodoo
Yakoo Yutaanna mmata kioo
ari kata vayaidaatama mmata kieeravai.

³ Yutaava ari mmaapuuvaitana
Pereseeya Seraaya mmata kioodoo
ngiari kaanaa nnutuuvo Tamaarovee.
Pereseeva Eseroonaa mmata kioodoo
Eseroono Araamaa mmata kioodoo

⁴ Araamo Aminataapaa mmata kioodoo
Aminataapo Nasoonaa mmata kioodoo
Nasoono Saramoonaa mmata kioodoo

⁵ Saramoono Buaasaa mmata kioodoo
inna kaanaa nnutuuvo Rahaapovee.
Buaaso Yoveteenna mmata kioodoo
inna kaanaa nnutuuvo Ruutovee.
Yoveteeva Isainna mmata kioodoo

⁶ Isaivaano kieeta vaidiivaa
Davuitiinna mmata kieeravai.
Davuitiiva vaidiivaa nnutuuvo Uriaanna
muaadaivaa vara kioo
mmaapuuvaa Soromoonaa mmata kioodoo

⁷ Soromoono Rekaviaamaa mmata kioodoo
Rekaviaamo Aviaanna mmata kioodoo
Aviaava Asaanna mmata kioodoo

⁸ Asaava Yosapataa mmata kioodoo
Yosapato Yoraamaa mmata kioodoo
Yoraamo Usiaanna mmata kioodoo

⁹ Usiaava Yotaamaa mmata kioodoo
Yotaamo Akasaanna mmata kioodoo
Akasaava Isikiaanna mmata kioodoo

¹⁰ Isikiaava Manaseenna mmata kioodoo
Manaseeva Amoosoonna mmata kioodoo
Amoosoova Yosiaanna mmata kioodoo

¹¹ Yosiaava Yekoniaanna mmata kioo
ari kata vayaidaatama mmata kioodoo
iya varuu suaivaki vaidi Bapuroonaaya
numa gioonna kiaapuuya vitada

ngiari yoosinnaivaki yapa kieeravai.

¹² Yekoniaava Seratiereenna mmata kioodoo
Seratiereeva Seruvavereenna mmata kioodoo

¹³ Seruvavereeva Avituunna mmata kioodoo
Avituuva Eriakiimaa mmata kioodoo
Eriakiimo Asoroonna mmata kioodoo

¹⁴ Asoroova Satokoonna mmata kioodoo
Satokoova Akiimaa mmata kioodoo
Akiimo Erutuunna mmata kioodoo

¹⁵ Erutuuva Eriasaaraa mmata kioodoo
Eriasaaro Mataanaa mmata kioodoo
Mataano Yakoopaa mmata kioodoo

¹⁶ Yakoopo Yoosiipaa mmata kieeravai. Yoosiipo inna Mariaanna vaativai.
Mariaava ari mmaapuuvaa Yisuunna mmata kioodoo vaidiiyaano in-
nara tunoo: Anna Misiaa vaidi Anutuugo mmataama kioo vaidi-
ivovee, tiravai.

¹⁷ Aaparahaamo varuu suaivakidiri inna sidinnaiddiia yaakuuvaitana
yukukidiri taarama taarama varia rada nnidada iyakidiri Davuitiiva di-
iteeravai. Davuitiiva diitoo suaivakidiri mmuaikaraama inna sidinnaiddi-
iia yaakuuvaitana yukukidiri taarama taarama varia rada nnidada iya
varuu suaivaki vaidi Bapuroonaaya numa iyaata rapidada yaatara kiada
vitada ngiari yoosinnaivaki yapa kieeravai. Iya Isarairaiya yapa kioodoo
varuu suaivakidiri mmuaikaraama Yekoniaanna sidinnaiddiia yaakuuvai-
tana yukukidiri taarama taarama varia rada nnidada tooduu Anutuugo
mmataama kioo vaidiivo diiteeravai.

Yisuunna mmateera kuavai
(Rukaaso 2:1-7)

¹⁸ Yisuu Kirisiinna mmatoovo ataama vairavai. Yisuuva hama varuu
suaivaki inna kaanaa Mariaanna Yoosiipo varaana kuaivaa kiaa teerama
kioo hama inna varooduu Mariaava rikiooduu Mmannasa Yoketaivoono vaa
nnaakaraivaa inna mmiravai.

¹⁹ Mmuduu Mariaanna vaatiivo Yoosiipo vaidi yoketaavoonora tioo hama
mmamma maisaivaa Mariaanna mmirainno kati haumaki inna titaa-
naraivaara yaata utiravai.

²⁰ Homo ivaara yaata utuoo varioo vainno ruvuataivaa tooduu Udaanga
Anutuugaa aangeraa voovoono tuma inna kiaa mmioo tunoo: Yoosi-
ipo, Davuitiinna oyaivakinnaa vaidikuavee. Ai nnaata Mariaanna varaa-
naraivaara sa aatuunna taara yaata utuane. Varaanee. Mmannasa Yoke-
taivoono nnaakaraivaa inna aakiaivaki yapaivaivee.

²¹ Fai iva mmaapuvai mmatanai a inna nnutuuvaa Yisuu vavee tinaravai.
Fai ivoono ari seena gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa
ruga kioo iya vitoo yoketaivau yapaanaraivaara a inna nnutuuvaa Yisuu-
vavee tinaravai.

²²⁻²³ Nnaaruaa vaidi Udaanga Anutuugaa kuaivaa kooyaa tira forofetaa
voovoono Anutuugo inna kiaa mmuu kuaivaa fafaarinno ataa kua tunoo:
Fai kiaatanna yoketaa hama vaidi voovoono inna tasipaivoono nnaakara
sunnainno mmaapuvai mmatanai iya inna nnutuuvaa Imanueero kiar-
avee, tiravai. Ii nnutu ivaa oyaivo tinoo: Anutuugo ti tasipainoo, tiivai.
Nnaaruaa vaidi forofetaivo fafaara roo kuaivo ngioo ngioo Yisuunna mma-
too suaivaki innara kua tuu kua mmuakiaayauvai kaanaivo vairavai.

²⁴ Itaama vauduu Yoosiipo diitoo Udaanga Anutuugaa aangeraiivo inna
kiaa mmuu kuaivaa rikioo iinno ari nnaataivaa vareeravai.

²⁵ Varooduu homo Mariaava nnaakara sunnaivaata varuu suaivaki Yoosi-
ipo hama inna tasipama nuairavai. Yapoona Mariaava mmaapuuvaa
mmata kioodoo Yoosiipo inna nnutuuvaa Yisuu-o tiravai.

2

Vaidi suai raari roopin nai varuuya Yisuunna taara nniravai

¹ Yoosinna pinaivaa nnutuuvo Yutayaa ivaki vau yoosinna kiisaivaa nnutuuvo Pitiriheema ivaki Mariaava Yisuunna mmateeravai. Inna mmattoo suaivaki Herooto Yutayaiya kieetavai variravai. Varuduu vaidi tinni ruua vooya aakiapuaiyauvo tooyauvaara mmoori uuya suai raari roopin naidiri nnidada numa Yerusareema gioonna kiaapuuya yaparaida tunoo:

² Nnaakara meediivo Yutayaiya kieetavai varinoo kiaivo deevakiinno variinnee? Ari aakiapuaivo suai raari raipinnai ngioo varikiai ta ivaa taa rada numa ti ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiaara ngiaunnano,

³ tuduu rikioo kieeta vaidi Herooto iya tuu kuaivaa rikioo pinaama nnikia-rauduu mmuakiaa gioonna kiaapu Yerusareema varuuyaataama rikiada nnikiarairavai.

⁴ Nnikiarauduu Herooto mmuakiaa Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaataama tuduu innasi nuunauduu iya yaparainno tunoo: Fai deevakidiri Anutuuqo mmataama kioo vaidiivaa kaano mmataanarannee?

⁵ tuduu rikiada iya inna kuaivaa sai tunoo: Yutayaivaki vai yoosinna kiisa Pitiriheemadiri fai mmataanaravaivee. Nnaaruaa vaidi forofetaa voovoona ivaara Anutuuqaa avaivaa fafaara roo tunoo:

⁶ Yutayaivaki vai yoosinna Pitiriheemaivo
 kiisavai vaiki
 yoosinna pinaa Yutayaa kieetaiya
 ivaara kiaanoo:
 Fai yapooma ii yoosinna ivaa
 nnutuuvo pinaavai vainaravaivee, kiaavai.
 Fai ivakidiri vaidi kieeta voovai diitoo
 ni gioonna kiaapu Isarairaiyara dinaravaivee.

Forofetaivoono itaa kua tiravaivee.

⁷ Iya itaa kua tuduu rikioo Herooto iya tuu kuaivaara yaata utuoo vaidi tinni ruua suai raari roopin naidiri nnuuya tuduu haumakinaa nnida innasi nuunauduu iya yaparainno tunoo: Dee suaivau aakiapuaivo nnuunnee?

⁸ kiaa kioo iya sai tuu kuaivaa rikioo Pitiriheema iya titoo tunoo: Oo nnaakaraivaara tuqinnama buaidada teekio ngii too vainai numa ni giaa ni mikiai fai neetaata oro ni ausa mmuduuyaiyavaa inna mmimaravee,

⁹ tuduu iya inna kuaivaa rikiada ivaki pikiada diitada aataruuvau vida tooduu aakiapuaivo vaa suai raari roopin nai iya toovoono iya too vainno iya tauraa vitoo vioo vioo nnaakaraivo varuu nnauvo vauvau diravai.

¹⁰ Duduu iya aakiapuaivaa teeda kaayauma sirigauduu iya ausaiyauvo yoketairavai.

¹¹ Yoketauduu iya nnauvaki oro nnaakaraivaata kaanaa Mariaannaatama teeda toorivu yau harada ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa nnaakaraivaa mmiravai. Mmida ngiari utuaiyauvakidiri mminnaa yoketaiyauvaa kati inna mmida voovoona sikau mmannaammannauvaa nnutuuvo gooraivaa inna mmuduu voovoona yatari ranaivaa hudooduu suuda yoketaa vuuvaa inna mmuduu voovoona kupuuvaa roosuuvaa nnutuuvo miiraivaa inna mmiravai.

¹² Mmi taika kiada oro vuru vaidi ruvuaataivaa tooduu Anutuuqo yaagueeqama iya kiaa mmioo tunoo: Sa keenaa Herootaasi kuatee, tuduu rikiada ari vo aataru voovaugiataa ngiari yoosinna viravai.

Yoosiipooya Mariaaya Iyiipa aatu viravai

¹³ Iya vida kioodoo Yoosiipo vainno ruvuaataivaa tooduu Udaangaivaa aangeraa voovoono tuma inna kiaa mmioo tunoo: Diitee nnaakaraivaata ari kaanaatama vatee yoosinna Iyiipa Herootaa yaatu kuane. Herooto tinai ari ngiaammuaaya nnaakaraivaa ruputikio putuaiveeraivaara fai innara buaama rada nookiaaravai. Ivo itaama iinaraivaara Iyiipa vee ivaki varinai neenoo kava i tinai rikiee pikiee aapi ngianee,

¹⁴ tuduu rikioo Yoosiipo heenaki diitoo nnaakaraivaata kaanaatama vitoo Iyiipa voo voo

¹⁵ oro ivaki varududuu Herooto putiravai. Nnaaru vaidi forofetaa voovoono Udaangaivo inna kiaa mmuu kuaivaa fafaarainno tunoo: Na ni Maapuuvaa Iyiipadiri kiaaduu nniravaivee, tiravai. Iya Iyiipa voodoo ii kua ivaa kaanaivo vairavai.

Herooto nnaakaraiya ruputuateera tiravai

¹⁶ Vaidi suai raari roopinaiya Herootaa yokekiaa kiada vuuvaara rikiooduu inna ausaivo pinaama nnannatooduu Herooto vaidi vooya titooduu Pitiriheema ivaki vida mmuakiaa vainima vau yoosinnaiyauvaki vida ngiaammuaa taara nuanu varooyaata iya nnaagiai mmatooyaataa ruputuduu putiravai. Tauraa vaidi suai raari roopinaiya tooduu aakia-puaivo iya too vau suaivakidiri mmattoo nnaakaraiyaata nnaagia nnaagiai mmatooyaataa ruputuduu putiravai.

¹⁷ Nnaaru vaidi forofetaa voovai nnutuuvo Yirimiaava ivaara fafaara roo tuuvaa kaanaivo vairavai.

¹⁸ Yirimiaava tunoo:

Yoosinna Ramaivaki gioonna kiaapuuya

kaayau rateera akuaivaata

yaagueeqa aayannaivaataa rikiaavai.

Raheeraa nneeditunnaiya

ngiari nnaakaraiyara ratadada

iya vaa putu taikaivaara mmannammanna rataavai.

Iya seenaiya iya ausaiyauvaa tuqinnaaree kiaa

iidada taavo hama yoketaivaivee.

Forofetaa Yirimiaavaano itaa kua tiravai.

Yoosiipooya Mariaaya Iyiipadiri nniravai

¹⁹ Herooto vaa putuduu Yoosiipo Iyiipa hara kioo varioo vainno ruvuaataivaa tooduu Udaangaivaa aangeraa voovoono tuma inna kiaa mmioo tunoo:

²⁰ Diitee nnaakaraivaata ari kaanaatama vatee yoosinna Isarairavaki kuane. Vaa vaidiia nnaakaraivaa ruputuaara uuya putiravaivee,

²¹ tuduu rikioo diitoo nnaakaraivaata kaanaatama vitoo yoosinna Isarairaa viravai.

²² Voo voo Yoosiipo Yutayaa ivaki varinaree kiaa rikiooduu Akiraaso ari koonna Herootaa mmaataivaa varoo Yutayaiya kieetavai varuduu rikioo ivaki kuanaraivaara aatuuravai. Aatuunno vainno ruvuaataivaa tooduu Anutuugo inna kiaa mmuu kuaivaa rikioo iinno yoosinna pinaa Karirayaara voo voo

²³ oro yoosinna kiisa voovai nnutuuvo Nasareeta hara kioo variravai. Nnaaru vaidi forofetaiya fafaaraida tunoo: Fai vaidiia Anutuugo mmataama kioo vaidiivaara kiaara: Nasareetaa vaidivaivee, kiaaravaivee, tiravai. Yoosiipo oro Nasareeta hara kioo varuduu forofetaiya itaa kua tuuvaa kaanaivo vairavai.

3

Yuvuaano nnoori apiraivoono kuaivaa

iya kiaa mmiravai

(Marakaa 1:2-8; Rukaaso 3:1-18; Yuvuaano 1:19-28)

¹ Vo suai suai voovaki Yuvuaano nnoori apira vaidiivo numa Yutayaa ivaki vau mmata voovai koo mmuyai gaangaivau nuainno varioo Anutuuqaa mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmioo iya tunoo:

² Ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada ausa hanigiaatee. Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira suaivo aa vainima nninoo, tiravai.

³ Nnaaruaa vaidi forofetaa Yisayaava Yuvuaanaara aa kua aavaa fafaara roo tunoo:

Vaidi voovoono koo mmuyai gaanga voovau

dioo vainno aayanna roo tinara:

Ngia ngii kieetaivaara

aataruuvaa teerairavaa roosiima

ngii Udaangaivaara teerama kiaatee.

Udaangaivo ngiisi nninaraivaara

teeraida safuuma kiaatee, tiravai.

⁴ Yuvuaano puara kamera yaasiivaadiri yaapaivaa roosiima iima uyu kioo nnabaivaadiri vausaivaa iima kioo ari tammaivaki rau kioo kaisaivaa nnoo ngengengoongaivaa suuyaivaa nneeravai.

⁵ Mmuakiaa gioonna kiaapu Yerusareemaiyaatama vo yoosinna vo yoosinna Yutayaa ivaki vau yoosinnaiyaatama nnoori Yorotaana vainima varuuyaatama Yuvuaanaasi vida

⁶ ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa Anutuuqaa kiaa kookieema kioodoo nnoori Yorotaanaivakidiri Yuvuaano iya apiravai.

⁷ Apuoo varioo tooduu vaidi Farisai vooyaata vaidi Satuukai vooyaata nnoori varaaraivaara innasi nnuduu too iva iya tunoo: Ngia vaidi maisaso, gioono ngii giaa ngii mikiai ngia Anutuuqo irisai maisaivaa ngii minaraivaara rikiadaida aatuuda niisi ngiaannee?

⁸ Ngia kutaa tuanaa ngiingii mmoori maisaiyauvaa pikiada ngiingii ausaiyauvaa hanigia kiada mmoori yoketaivaa iikio kaanainai na teenai niisi ngiatee.

⁹ Sa ngiengienaidiri yaata utida kiatee: Inna Aparahaamo ti rubuungovee. Ta aikiooma variaunnano, kiatee. Na ngii giaa ngii miaunoo. Aa sikau aayauvaadiri Anutuuqo iinaree tioo iinai vida hanigiada fai Aparahaamaa uru nnaakaraya variaaravai.

¹⁰ Aanna makee Anutuuqo irisai maisaivaa mminaraivo vaidiivo haivaa yatariyauvaa oyaiyauvaki teerama kioo tu kioo vaivaa roosiivai. Yatari hama iira yoketaa vaivaa fai hanaa rakau ikiana kagaari kiaanaravai.

¹¹ Ngiingii ausaiyauvaa hanigiada yoketaama variaivaara na mmanna nnooriivaadiri ngii apuaunoo. Vaidi ni nnaagiai nninaraivo nnoonna vaidivai. Na kiisa vaidivai. Hama na yopeema mmoori vareera ngiaammuaavai roosiima variee inna yuku nnabaivaitana varee kuanaravai. Fai ivoono Anutuuqaa Mmannasa Yoketaivaa tino too ngia vaa ausa hanigiaiya ngii aakiaiayuvaki varinaravai. Ngia hama ausa hanigiaiya fai irisai maisa ikia roosiivaa ngii mminaravai.

¹² Vaidiia yeenna vuiitaivaa savooraivaadiri uyu kagaari kiada kaanaivaa vareerayaama ivoono ari savooraivaadiri varoo vuiita iiraiyauvaa rummua rusuku kioo supiya uyu ngiau kiaikio iiraiyauvo mmatayaa tuoo kuaikio varoo ari yeenna yapeera nnauvaki yapa kioo

nnabaiyauvaa varoo ikiaivo hama tasuuvaki kagaari kiaanaravaivee, tiravai.

*Yuvuaano Yisuunna nnoori apiravai
(Marakaa 1:9-11; Rukaaso 3:21-22)*

¹³ Ii suai ivaki Yisuuva yoosinna Karirayaa pikioo Yuvuaano inna nnoori apuaiveera nnoori Yorotaana ivaki nniravai.

¹⁴ Numa duduu Yuvuaano inna ooqoo tinara iinno tunoo: A aaniira niisi ngiannannee? Eenoo ni apinaraivo inna yoketaavaivee,

¹⁵ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Inna aikioovai. Aanna makee eenoo ni apuane. Ta itaama iida Anutuugo mmuakiaa mmoori aataru yoketaivaa ti kiasa ti mmiivaa iikiaaravee, tuduu rikioo Yuvuaano ee-oo tiravai.

¹⁶ Kiaa kioo Yisuunna nnoori apu kioo saivaata Yisuuva nnooriivakidiri numa dioo vainno reeri tooduu ngiauvo rusiti varoo vioo sai ngioo sauduu Anutuugaa Mmannasaivo ngiaamma mirunnaivaa roosuuvono tuoo tuoo tuma innayaa variravai.

¹⁷ Varuduu rikiooduu ngiau apuuvakidiri Anutuugaa kuaivo tuoo tunoo: Inna ni Maapu tuanaivovee. Na innara mmuduuya ruee na inna tauko pinaama ni yoketainoo, tiravai.

4

*Sataango Yisuunna iinno taanaree kiasa iiravai
(Marakaa 1:12-13; Rukaaso 4:1-13)*

¹ Sataango Yisuunna iinno teeno ivo muaraagakiainaaree kiasa uuduu Mmannasa Yoketaivono Yisuunna vitoo koo mmuyai gaanga voovaura viravai.

² Oro kiooduu hara kioo varuduu ikianna heenaiyauvo taara vaidivaitana yuku yaaku taika kiooduu Yisuuva yeennaivaa hama nneerama kioo kati varududuu nnaagiai pinaama inna yeenna rairavai.

³ Inna yeenna rauduu Sataango numa inna tunoo: A Anutuugaa Mmaapukuavee tiee aa sikau aayauvaa tino too hanigioo yeenna bereetayauvai vakiaivee,

⁴ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovono yeennaiyauvaa nnaasu nnaivono hama yaagueeqaivaa inna mmiivai. Anutuugaasidiri tii kua mmuakiaavai riki-aiivono yaagueeqaivaa inna mmiivai. Kua fafaaraivono itaa kua tiivaivee,

⁵ tuduu rikioo Sataango Yisuunna vitoo yoketaa yoosinna Yerusareema vioo nuunaira nnau pinaivaa pupukiaivau yapa kioo inna tunoo:

⁶ A Anutuugaa Mmaapukuavee tiee suairoommu kiese kuanee. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Fai Anutuugo ari aangeraiya titanai
aiyara haitatuukiaaravee.
Ai yukuuvaa sikauyaadiri
rusimaurivoora kiasa
iya ngiari yaakuuyauvaadiri
suoodaa i sootu utuaaravaivee.

Inna kuaivo itaa kua tiivaivee,

⁷ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Anutuugaa kua fafaara voovai vainno tinoo: Sa i Udaanga Anutuugaa iinna taanee, tiivaivee,

⁸ tuduu rikioo Sataango kava Yisuunna vitoo oora taapi hokobaivau yapa kioo mmuakiaa vo mmata vo mmataiyauvaata mmuakiaa mminnaa yoke-taiyauvo ivaki vauiyauvaatama inna vitairavai.

⁹ Vitaama kioo tunoo: Fai a niiyara toorivu yau haree ai ausa mmudu-
uyaivaa ni minai fai na aa mmuakiaa aayauvaa i mmunaravaivee,

¹⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Sataango, ngieera kuanee. Anutu-
uqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: A Udaanga Anutuuqaa ai ausa mmudu-
uyaivaa mmiee inna mmooriivaa nnaasu iikianee, tiivaivee,

¹¹ tuduu rikioo Sataango inna pikioo vuduu aangeraiya tuma inna haitatu-
uravai.

*Yisuuva ari mmooriivaa tauraa Karirayaa ivaki iiravai
(Marakaa 1:14-15; Rukaaso 4:14-15)*

¹² Yisuuva vaidiiya Yuvuaanaa oovi nnauvaki yapa kioo kuaivaa rikioo
mmata Karirayaa ivaura viravai.

¹³ Vioo yoosinna kiisa Nasareeta pikioo vioo nnoori haruunga Karirayaa
vainima vau yoosinnaivaa nnutuuvo Kapanauma oro ivaki hara kioo vari-
ravai. Ii mmata ivo nnaaruaa vaidiivaitana Seporoonaya Nafataraiya
mmatavai.

¹⁴ Nnaaruaa vaidi forofetaa voovai nnutuuvo Yisayaava fafaara roo
kuaivaa Yisuuva uuvaa kaanaivo vairavai. Yisayaava fafaara roo kuaivo
vainno tinoo:

¹⁵ Nnoori Yorotaana sainai
nnoori haruunga vainiivau
Seporoonaya Nafataraiya mmataivo vauduu
ii mmata ivaa nnutuuvo Karirayaa ivaki
vaidi hama Anutuuqaa kua rikiooya variaano.

¹⁶ Vaidiiya heenaivaki variaaneema
iya varida fai mmeekia pinaivaa taaravai.
Iya putira yoosinnaivaa
heenaki roosiima variyaiya teekio
fai mmeekiaivo taanaravaivee.

Yisayaava fafaara roovo itaa kua tiivai.

¹⁷ Ii suai ivakidiri Yisuuva Anutuuqaa mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya
kiaa mmioo tunoo: Ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada ngi-
ingii ausaiyauvaa hanigiaatee. Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira suaivo
aa vainima nninoo, tiravai.

*Yisuuva tavau vareera vaidi taarama taaramaara tiravai
(Marakaa 1:16-20; Rukaaso 5:1-11)*

¹⁸ Yisuuva nnoori haruunga Karirayaa siriivau nuainnonno tooduu tavau
vareera vaidi kato vayoovaitana Simoono vuai nnutuuvo Petorooso ari
kataivo Adiriaasooya ngiari utua vaaheevaa tavaura nnooriivaki kagaari
kiada tu kiada vauduu

¹⁹ Yisuuva ivaitana tunoo: Ngia ni nnaagiai nnikiai na ni kuaivaa ngii giaa
ngii minai ngia tavau vareerayaama gioonna kiaapuuya vitada niisi ngiatee,

²⁰ tuduu rikiada makee tuduu ivaitana ngiari utua vaaheeyauvaa pikiada
inna nnaagiai viravai.

²¹ Ivakidiri vidada Yisuuva tooduu vo vaidi kato vayoovaitana Yakoopooya
Yuvuaanaya Sevetainna mmaapuuvaitana ngiari gioonna tasipama kanuu-
vaki varida ngiari utua vaaheeyauvaa sapiraida variravai. Sapiraida varida
tooduu Yisuuva ni nnaagiai ngiateera ivaitanaara aayanna rooduu

²² kanuuvaki ngiari gioonna pikiada makee tuduu Yisunna nnaagiai
viravai.

*Yisuuva kaayau nniitarooya tuqinneeravai
(Rukaaso 6:17-19)*

²³ Yisuuva nuainnonno mmuakiaa yoosinnaiyauvo Karirayaa vauyauvaki vioo ngiari nuunaira nnauyauvaki vioo Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmioo mmuakiaa nniitaroo ari vookara ari vookarauyauvaa tuqinneeravai.

²⁴ Tuqinnooduu iva uu mmayaayaivaa mmuakiaa yoosinna Suriaa varuu gioonna kiaapuuya rikiada mmuakiaa ari vo nniitaroo vo nniitarooyaata mmagia maisaiya iya aakiaiyauvaki varuuyaata makemakee putida vaida kava diitooyaata yuku yaaku putuuyaata vitada Yisuunnasi nnuduu iva iya tuqinneeravai.

²⁵ Tuqinnooduu kaayau gioonna kiaapuuya Yisuunna nnaagiai viravai. Gioonna kiaapu Karirayaivakidiriaatama vuduu yaakuuvaitana vau yoosinnaiyauvaa nnutuuvu Dikaporiisaivakidiriaata vuduu Yerusa-reemaivakidiriaatama vuduu Yutayaivakidiriaata vuduu nnoori Yorotaana sainai varuuvakidiriaatama Yisuunna nnaagiai viravai.

5

Yisuuva taapiivaudiri mmayaayaivaa tiravai

¹ Yisuuva kaayau gioonna kiaapu innasi nnuuya too taapi kiisaivau vioo ivau hara kioo varuduu ari ngiaammuauya innasi vuduu too

² ari kuaivaa iya kiaa mmioo varioo tunoo:

Gioonna kiaapuuya kaayauma yoketairavai (Rukaaso 6:20-23)

³ Gioonna kiaapuuya ngiariiyara kiaanoo: Hama ta yopeema Anutu-uqaa roosiikiaunnayavee, kiaiyara Anutuugo iyara yoketainoo. Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo vaa iyasi vainoo.

⁴ Gioonna kiaapuuya ausa mmuaararaivaa varada ratada variayara Anutuugo iyara yoketainoo. Anutuugo iya ausaiyauvaa tuqinnaanaravai.

⁵ Gioonna kiaapuuya tirooma adida variayara Anutuugo iyara yoke-tainoo. Anutuugo kua kutaivaa tioo iya mminaraivaa fai iya varaaravai.

⁶ Gioonna kiaapuuya Anutuugaa aataru yoketaivaara mmuduuya rida safuuma iya iikiataiyara Anutuugo iyara yoketainoo. Fai Anutuugo ari aataru yoketaa mmuakiaavai iya vitaino iya yoketainaravai.

⁷ Gioonna kiaapuuya ngiari seenaiyara boo kiaiyara Anutuugo iyara yoke-tainoo. Anutuugo fai iyara boo tinaravai.

⁸ Gioonna kiaapuuya iya aakiaiyauvo yamaama vaiyara Anutuugo iyara yoketainoo. Fai iya Anutuugaa taaravai.

⁹ Gioonna kiaapuuya rapiraivaara oooqoo tiraiyara Anutuugo iyara yoke-tainoo. Fai Anutuugo iyara tinara: Iya ni naunna maapu tuanaayavee, tinaravai.

¹⁰ Gioonna kiaapuuya safuuma varira aataruuvaa iikiaani vooyaano kuminayaa mmuaararaivaa iya mmiaiyara Anutuugo iyara yoketainoo. Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo vaa iyasi vainoo.

¹¹ Ngia ni nnaagiai ngiaivaara gioonna kiaapuuya ngiiyara maisa kua tida mmuaararaivaa ngii mida ngiiyara unnakua unnakua tikiai sa yaata utuatee. Anutuugo ngiiyara yoketainoo.

¹² Irisai yoketaivo ngiini ngiau aapu vaivaara yaata utida sirigaida variatee. Maisa mmooriivaa ngiiyara iikiaaneema gioonna kiaapu vooya nnaaru varuu forofetaiyara iiravai.

Yisuuva yorokuuvaata mmeekiaivaatama mmataama kioo tiravai (Marakaa 9:50; Rukaaso 14:34-35)

¹³ Gioonna kiaapu mmatayaa variyaiya ngiari yeennaiyauvunu yorokuu-vaa haata kiada nneeda taavo iya yoketaineema ngia yorokuuvaa roosiima variaani gioonna kiaapuuya ngii taavo iya yoketainoo. Yorokuuvo vainnonno maisainai fai ngia aaniivaadiri iikio kava yoketainarannee? Hama yopeemavee. Vaa maisaikiai kati kagaari kiaani gioonna kiaapuuya ivau yuku raavai.

¹⁴ Gioonna kiaapu mmatayaa diaiya ngia iya mmeekiaivaa roosiikiaaya variaano. Yoosinna pinaivo taapiivau vaivo hama yopeema fai haumaki vainaraivaa roosiima ngia variaano.

¹⁵ Hama gioonna kiaapu voovono toobaivaa subi kioo varoo oro yapa kioo yavaivaa varoo toobaivau tuarapuatikama rummua apu kiaikio vaivai. Ivo toobaivaa varoo kiikoo koovau hirivai. Hiri kiaikio mmuakiaa gioonna kiaapu nnauvaki variyaiyaki mmeekiaivo taivai.

¹⁶ Itaama vainai ngia mmoori yoketaivaa iikiaivaa gioonna kiaapuuya teeda Anutuugo ngiau aapu variivaara kua yoketaivaa kiateeraivaara ngia toobaivaa roosiima variatee.

Yisuuva kua mmaanna tuuvaara tiravai

¹⁷ Sa ataa kua yaata utida kiatee: Ivo Anutuugaa mmaanna tuu aataruuyauvaatama forofetaiya kua kiaa mmira aataruuyauvaatama hatokaanara tiiravaivee, kiatee. Hama na iyauvaa hatokaanara tiiravai. Ii kua mmaanna iyauvaa kaanaiyauvo vakiaiveeraivaara na tiiravai.

¹⁸ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaki kiisa fafaaraivo vaivakidiri fai hama gioonna kiaapu voovono yopeema fafaara kiisa voovai rugaanaravai. Ngiau mmata taikeera suaivaki fai homo iyauvo vaino Anutuugo mmuakiaa kuayauvai ivaki vaiyauvaa iima taika kiaanaravai.

¹⁹ Gioonna kiaapu voovono Anutuugaa mmaanna tuu kuaivakidiri kua kiisa voovai hatokoo koonnama iinno gioonna kiaapu vooya ari koonnama ii aataruuvaa iya vitainai teeda iikio fai Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaki inna tinara: Aduoo tuanaivau varianee, tinaravai. Gioonna kiaapu voovono Anutuugaa mmaanna tuu kua mmuakiaayauvai rikioo iinno gioonna kiaapuuya ivo kuai aataruuvau kuateeraivaara iya kiaa mmiivo fai Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaki inna tinara: Aruoo varianee, tinaravai.

²⁰ Na ngii giaa ngii miaunoo. Ngia safuuma varira aataruuvo vaidi Fari-saiya varira aataruuyauvaatama vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiya varira aataruuyauvaatama hama yaataranai fai yapooma hama ngia Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaki kuaravaivee.

Yisuuva vaidi ausa nnannateeraivaara tiravai

²¹ Musiiva vaidi nnaaru varuuyaata kiaa mmuu kua voovai vaa ngia rikiaavai. Ii kua ivo vainno tinoo: Sa gioonna kiaapu voovai ruputino putuaivee. Fai putino kua pinaivo inna ruputuannaivaa aiki vainaravaivee,

²² tiivaara makee neenoo ngii giaa ngii miaunoo. Fai gioonna kiaapu voovono ari seenaivaara pinaama ausa nniitareeno kua pinaivo innaki vainaravai. Gioonna kiaapu voovono ari seenaivaara maisavaivee tinai fai vaidiia inna vitada vaidi kua yeena rairaiyasi vikio innaki kua pinaivo vainaravai. Gioonna kiaapu voovono ari seenaivaara kumimaka yaata duunakuavee tiivaa fai Anutuugo tino too ikia aakiaivaki kuanaravaivee.

²³ Ngiiikidiri a vaidi voovono puara sipisiipa voovai Anutuugaara kati yeena tapiivaki hudaanee kiaa kiee rikino i seenaivo homo vo kua voovaara aiyara nnannateenai

²⁴ i puara sipisiipaivaa tapi oyaivaki yapa kiee akiairaama oo i seenaivaata kua tino too inna ausaivo nuufainai kava vara ranee numa puara sipisiipaivaa Anutuugaara kati hudaanee.

²⁵ Vaidi voovoono kua pinaivaa iiki yapaanaree kiaa i vitoo kua pinaivaara dira vaidiivaasi vivoora aataru tammaivaudiri vida kua safuuma kiada kati oro ausa nuufa tasipama variatee. A hama itaino fai i vitoo vaidi kua pinaivaara diraivaasi vino fai ivoono oovi nnauvaara haitatuura vaidiivaa i mmينو too fai ivoono i vitoo oovi nnauvaki yapaanaravai.

²⁶ Na kua kutaavai i kiaa i mmiaunoo. Fai a ivaki variee mmuakiaa irisaiyauvaa inna mmiee mmiee kiisa vookiata hama mmirama kiee fai mmannammanna oovi nnauvaki variee mmi taika kiee mmaanai tiee kuanaravaivee.

Yisuuva sabi mmuara heeraivaara tiravai

²⁷ Musiiva nnaaru tuu kuaivaa vaa ngia rikiaavai. Ii kua ivo vainno tinoo: A vaa nnaata vaati varaannaikua sa mmuara heera aataruuvaa iikiane,

²⁸ tiivaara makee neenoo ngii giaa ngii miaunoo. Vaidi voovoono gioonnaivaa taikio inna varaataikio vaa ari ausaivonnaadee inna mmuara varaivai.

²⁹ I avu yaadudaivaadiri mmিন্নamminnaa maisaivaa tee varaanarainnoo kiaa mmuaanaa i avuuvaa ranigaama kiee kagaari kiane. I avu mmuaavai nnaasu vaino fai hama i mmamma mmuakiaavai ikiaivaki kuanaraivo inna yoketaa aataruvai.

³⁰ I yaaku yaadudaivaadiri a reeti utuee reeri utinarainnoo kiaa mmuaanaa hatoka kiee kagaari kiane. I yaaku voovai hatoka kiee mmuaa yaakuvaata variee fai hama i mmamma mmuakiaavai ikiaivaki kuanaraivo inna yoketaa aataruvai.

Yisuuva vaidiia ngiari nnaataiya titeeraivaara tiravai

(Matai 19:9; Marakaa 10:11-12; Rukaaso 16:18)

³¹ Musiiva tuu kua voovai vainno tinoo: Vaidi voovoono ari nnaataivaara ooqoo kiaa kioo yanaivaa fafaarama kioo inna mmiaivee,

³² tiivaara makee neenoo ngii giaa ngii miaunoo. Gioonnaivo hama sabi aataruuvau nuaikio ari vaatiivoono inna ooqoo kiaa kino vaati voovai varano mmuara vareera aataruuvo innaki vainaravai. Ari vaatiivoono inna titaivaara mmuara vareera aataruuvo innaki vainaravai. Fai vaidi voovoono itaama ii gioonnaivaa varano mmuara vareera aataruuvo innaki-aatama vainaravai.

Yisuuva vo kuavai tasipama yeena rau kuaivaa tiravai

³³ Vo kuavai Musiiva vaidi nnaaru varuuyaata kiaa mmuuvaa vaa ngia rikiaavai. Ivo tunoo: A kua kutaama kiee tira kuaivaa sa hatokaanee. A yaagueeqama Udaanga Anutuugaa avuuvau kianna kuaivaa iikiane,

³⁴ tuu kuaivaara neenoo ngii giaa ngii miaunoo. Sa vo mminnaavai nnutuuvaa tasipama ai yeena raira kuaivaa kiane. Ngiauvo inna Anutuugo varira yoosinnaivaara sa ai kuaivaa yeena rainna ngiauvaa nnutuuvaa tasipama kiee kiane.

³⁵ Mmataivo Anutuugo yuku yapeera yoosinnaivaara sa ai kuaivaa yeena rainna mmataivaa nnutuuvaa tasipama kiee kiane. Yerusareema inna ti kieeta pinaa ngiau aapu variivaa yoosinnaivaara sa ai kuaivaa yeena rainna Yerusareema nnutuuvaa tasipama kiee kiane.

³⁶ Hama a yopeema mmuaa kieeta yausiivai iino voovai eekaravai vaino voovai upisivai vainaraivaara sa ai kuaivaa yeena rainna ai kieetaivaa nnutuuvaa tasipama kiee kiane.

³⁷ Ai kuaivaa yeena rainna sa mminnaa voovai nnutuuvaa tasipama kiee kianee. Ee kianna kuaivaa kati ee-oo tiee hameetavee kianee. Ai kuaivaa yeena rau kiee vo kuavai tasipama kiannano mmannasa maisaivoono i tikiai itaa kua kiannanoo.

*Yisuuva maisa aataruuvaa irisai iivoora tiravai
(Rukaaso 6:29-30)*

³⁸ Musiiva nnaaru tuu kua voovai vaa ngia rikiaavai. Ii kua ivo vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovoono gioonna kiaapu voovai avuuvaa rukuuma kino sai inna avuuvaa rukuuma kiaivee. Gioonna kiaapu voovoono gioonna kiaapu voovai avaivaa rutuuma kino sai inna avaivaa rutuuma kiaivee.

³⁹ Kuaivo itaa kua tiivaara neenoo ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoono mmoori maisaivaa ngii iinai sa sai iikiatee. Gioonna kiaapu voovoono i kueenna yaadudaivaa rudaunai rikiee hanigia saivaata mmianee.

⁴⁰ Gioonna kiaapu voovoono i yaapa mmammayaa apuannaivaa varaanaraivaa kua pinaana i yapaanara tinai ai yaapa varaivaata mmianee.

⁴¹ Fai vaidi voovoono yaagueeqama i tinara: Vainima ni vatee kuanee, tinai sa vainima inna vatee kuanee. Ngieerama inna vatee kuanee.

⁴² Gioonna kiaapu voovoono mminnaivaara i yapara rinai inna mmianee. Gioonna kiaapu voovoono i mminnaivaa varoo kava yapooma i mmimaravee tinai sa oogoo tirainna mmianee.

*Ngii nnammutuaiyaraatama mmuduuya ruatee
(Rukaaso 6:27-28,32-36)*

⁴³ Musiiva nnaaru tuu kua voovai vaa ngia rikiaavai. Ii kua ivo vainno tinoo: I seenaiyara mmuduuya ruee i nnammutuaiyara sa mmuduuya ruanee,

⁴⁴ tiivaara neenoo ngii giaa ngii miaunoo. Ngii nnammutuaiyara mmuduuya ruatee. Gioonna kiaapuuya mmoori maisaivaa ngii mikiai iyara yaaku varaatee.

⁴⁵ Fai ngia itaida ngii Gioova ngiau aapu variivaa raunna mmaapuya variaaravai. Fai Anutuugo tino too suaivo gioonna kiaapu yoketaiyaata maisaiyaatama mmuaakaraama taanaravai. Anutuugo tino too vatiivo gioonna kiaapu safuuma variraiyaata koonnama variraiyaatama mmuaakaraama ruanaravai.

⁴⁶ Gioonna kiaapuuya ngiiyara mmuduuya ruaiyara nnaasu ngia sai iyara mmuduuya rida aanii irisai yoketaivaa Anutuugaasidiri varaaraivaara ngia yaata utuaannee? Fai ngia hama varaaravee. Maisa vaidi sikau takiisa vareera vaidiiyaano ii aataru ivaa iikiaanoo.

⁴⁷ Ngia ngiingii seenaiyaata nnaasu kua tida hama ari vooyaata kua tiraida ngia itaama iikiaivaara hama ngia ari vo gioonna kiaapuuya iikiaa aataruuvaa yaataraanoo. Mmuaakaraama iikiaanoo. Vaidi hama Anutuugaa kuaivaa rikieeraiya ii aataru ivaa iikiaanoo.

⁴⁸ Ngia ngii Gioova ngiau aapu variivo yoketaa safu tuanaavai varineema ngieeta yoketaa safu tuanaaya variatee, tiravai.

6

Yisuuva mmanna haipuuya tuqinnaateera tiravai

¹ Yisuuva itaa kua kua kioo tunoo: Tuqinnama taatee. Sa gioonna kiaapuuya ngii mannaka kiateeraivaara Anutuugaa mmoori yoketaivaa iya avuuyauvunu iikiatee. Fai ngia iya avuuyauvunu itaama iikio too ngii Gioova ngiau aapu variivo hama irisai yoketaa voovai ngii minaravai.

² Ivaara ngia mmanna haipu gioonna kiaapuuya mminnaiyauvaa mmi-aaree kiaa sa puaisakama aayanna tida gioonna kiaapuuya avuuyauvunu mmiatee. Vaidi huobavainna unnakua nnaamuru tuanaiya gioonna kiaapuuya tiyara mannaka kiateeraivaara itaama nuunaira nnauvaki iida yoosinna vuutaivau iikiaavai. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapuuya iya teeda iyara mannaka kiaa irisaivaa vaa iya varaavai.

³ Ngia mmanna haipu gioonna kiaapu voovai mminnaiyauvaa mmiaaree kiaa tadadama hataumakinaa mmiatee. Itaama mmikio hama ngii seena voovoono ngii taanaravai.

⁴ Itaama vainai ngia tadadama hataumakinaa iikiaivaa ngii Gioova too irisai yoketaivaa ngii minaravai.

*Yisuuva yaaku vareeraivaara iya kiaa mmiravai
(Rukaaso 11:2-4)*

⁵ Ngia yaaku varaaree kiaa sa vaidi huobavainna unnakua nnaamuru tuanaiya roosiima yaaku varaatee. Iya gioonna kiaapuuya tiyara mannaka kiateeraivaara nuunaira nnauyauvakiaata yoosinna vuutaiyauvunuaatama dida vaidi yaaku varaavai. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapuuya iya teeda iyara mannaka kiaa irisaivaa vaa iya varaavai.

⁶ Ngia yaaku varaaree kiaa ngiingii nnauki vida sipuuvaa rau kiada ngii Gioova hama kooyaa variivaata kua tida yaaku varaatee. Ivoono ngia itaama hataumaki iikiaivaa taivoono fai irisai yoketaivaa ngii minaravai.

⁷ Ngia yaaku varada sa kaayau kua tasipama yaaku varaatee. Gioonna kiaapu hama Anutuugaa kua rikieeraiya kaayau kua tasipama yaaku varada yaata utida kiaanoo: Ta hokobama yaaku varakio fai Anutuugo ti kuaivaa rikiaannaravaivee, kiaanoo.

⁸ Sa iya roosiima yaaku varaatee. Yoketaama variraivo hama ngiisi vaivaara ngia hama inna yaparairama kiada kati yaata utuaivaa ngii Gioova Anutuugo vaa too rikiaivaara sa iya roosiima yaaku varaatee.

⁹ Ataama yaaku varada kiatee:

Ti Napoova a ngiau aapu variannaikua
i nnutuuvo mmannammanna yaagueeqa
yoketaa tuanaavai nnaasu vakiaivee.

¹⁰ A gioonna kiaapuuyara diraivaa
kino too ngiaivee.

I yaatayaa vai kuaivaa
ngiau aapu variaya iikiaaneema kinai
ta mmatayaa variaunnaiya iikiaravee.

¹¹ Aanna makee suai
ta nnaara yeennaiyauvaa ti mmianee.

¹² Ta ti seenaiya mmoori maisaivaa ti mmiaani
ta hama ivaara yaata utiraida
ti ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmiaunnaneema
eenoo ti mminnamminnaa maisaiyauvaara
sa yaata utirainna rugaane.

¹³ Sa ti vitee ti iinno taanara tiivaki ti yapaanee.
Maisa aataruuvau diri ti vitee
yoketaivau ti yapaanee.
(A gioonna kiaapuuyara diraivootama
i yaagueeqaivoota i oyai ari vookaraivootama
tupatupaa vakiaivee. Kua kutaa.)

¹⁴ Ii kua ivo itaama vainai ngia gioonna kiaapuuya mmoori maisaivaa ngii iikiaiara hama yaata utiraida ngii ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmikio

rikioo ngii Gioova ngiau aapu variivo ngii mminnamminnaa maisaiyauvaara hama yaata utirainno fai rugaanaravai.

¹⁵ Fai ngia iya mmoori maisaivaa ngii miaivaara homo yaata utida hama ngii ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmikio ngii Gioova hama ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaravai.

Yisuuva yeenna nneeraivaara ooqoo tira kuaivaa tiravai

¹⁶ Ngia Anutuuqaara yaata utida yeennaivaa pikiada kati varira suaivaki sa vaidi huobavainna unnakua nnaamuru tuanaiya roosiima ausa mmuaararai tasipama kua seemuaa variatee. Iya gioonna kiaapuuya ta Anutuuqaara yaata utida yeennaivaa pikiada kati variraivaa taateeraivaara kua seemuaa varida ngiari oori nnikiyauvunudiri kainaamaiyauvaa hama finiraida kaupa kusiyaanna ngiari oori nnikiyauvaki siikama kiada nookiaavai. Na kua kutaavai ngii glaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapuuya iyara mannaka kiaa irisaivaa vaa iya varaavai.

¹⁷ Ngia Anutuuqaara yaata utida yeennaivaa pikiada kati varira suaivaki ngiengie iikiaivaungiaama iida ngiingii oori nnikiyauvaa fini kiada ngiingii kieetaiyauvaa ugaka rummua kiada variatee.

¹⁸ Itaama iikiai teeda gioonna kiaapuuya ngia yeennaivaa pikiada kati variraivaa hama teeda rikiaaravai. Ngii Gioova hama kooyaa variivoono nnaasu too rikiaaravai. Ngii Gioova ngia tadadama haumaki iikiaivaa too irisai yoketaivaa ngii minaravai.

Yisuuva ngiau aapu vau mminnaa yoketaiyauvaara tiravai
(Rukaaso 12:33-34)

¹⁹ Mmatayaa diaa mminnaa yoketaiyauvaa sa ngiingiiyara yaata utida nuunama yapaatee. Fai ngia yapa kikio vooyauvai kaaka nneeno vooyauvai kegenaiyauvo hatokano vooyauvai mmuara vareera vaidiiya numa sipuuvaa rukaitu kiada ivakidiri mminnaiyauvaa ngiariyara mmuara varaaravai.

²⁰ Sa iyauvaara nnaasu yaata utida pinaama mmoori vareerama kiada ngiau aapu vai mminnaa hama taikeeraiyauvaa fai yapooma varaaraivaara yaata utida mmoori pinaama iikiatee. Ngiau aapuuvaki vai mminnaiyauvo fai hama kaaka nneeno hama kegenaiyauvo hatoka nneeno hama vaidiiya numa sipuuvaa rukaitu kiada ivakidiri mminnaiyauvaa ngiariyara mmuara varaaravai.

²¹ Gioonna kiaapu voovoono mmatayaa mminnaiyauvaara mmuduuya ruoo fai ivaara nnaasu yaata utinaravai. Gioonna kiaapu voovoono ngiau aapu vai mminnaiyauvaara mmuduuya ruoo fai ivaara nnaasu yaata utinaravai.

Mmeekiaivau nookiateeraivaara Yisuuva tiravai
(Rukaaso 11:34-36)

²² A gioonna kiaapu voovoono i avuuvoono i mmammaivaara mmeekia roosiivai. I avuuvoono yoketaama taikiai mmeekiaivau nuairaivaa roosiima a yoketaama nookiannavai.

²³ I avuuvo upisiikiai a upisiivaki nuairaivaa roosiima hama a yoketaama nookiannavai. Fai ii mmeekia ivo iiki vaivo upisivai vainno fai kaayauma upisiinaravai.

Anutuuqo mmatayaa diaa mminnaiyauvaara tiravai
(Rukaaso 16:13; 12:22-31)

²⁴ Hama gioonna kiaapu voovoono yopeema taara vaidivaitanaani mmooriivaa varaivai. Fai itainnonno vuai vaidiivaara nnannatoo vuai vaidiivaara mmuduuya rinavai. Fai itainnonno vuaivaasi vioo yaagueegama mmooriivaa iinno vuaivaara nniki rakainno kiisama mmooriivaa

iinaravai. Ivaa roosiima hama ngia yopeema Anutuuga mmooriivaata sikau varaara yaata utira aataruuvaatama mmuaavaugiataama iikiaaravai.

²⁵ Itaama vaiki ai na ngii giaa ngii miaunoo. Sa pinaama ngien-gie mmatayaa variraivaara yaata utuatee. Sa ngiengie yeenna nnoori nnaaraivaara kaayauma yaata utida sa ngia ngiingii mmammayaa uyira rairaiyauvaara kaayauma yaata utuatee. Hama ngia yeenna nnaaraivaara nnaasu variaavai. Hama ngia ngiingii mmammaiyauvunu funnukaki-aaraivaara nnaasu ngii mmammaiyauvo vaivai.

²⁶ Ngiaasukuaa ngiau nuairaiyauvaa tuqinnama taatee. Hama iya vuay-eennaiyauvaa hau utida tau ruua rada ngiari yeenna yapa kieera nnauyau-vaki yapa kiaavai. Ngii Gioova ngiau aapu variivono yeennaiyauvaa iya mmiivai. Anutuugo ngiiyara tuqinneeraivono ngiaasukuaiyara tuqin-neeraivaa yaatara kiaivai.

²⁷ Ngiiikidiri deevoono ari varinaraivaara pinaama yaata utuoo oro hayu yapaanarannee? Hama yopeemavee.

²⁸ Mo aaniira ngia ngiingii uyira rairaiyauvaara kaayauma yaata utuaan-nee? Ngia tuqinnama mauraiyauvo mmatayaa uriiyauvaara yaata utida rikiaatee. Hama iyauvo vaidiia ti roosiima ngiari uyira rairaiyauvaa iima kiada variaavai. Iyauvo kati ari mmaara urikiai taavo yoketaivai.

²⁹ Na ivaara ngii giaa ngii miaunoo. Itaama mauraiyauvo urikiai taavo yoketaiyauvono nnaaruaa vaidi kieetaivaa nnutuovo Soromoono ari mmammayaa uyira raira ari vookaraiyauvaa uyuuyauvaa yaatara kiaivai.

³⁰ Ngia kiisama Anutuuga kutaavaivee kiaiyo, maura ikiauyauvo makee uriiyauvaa turau vaidiia hamuku kiada ikia mmuturuaariyauvaa Anutuugo iyauvaa tuqinnaivai. Ivo mauraiyauvaa itaama tuqinnaineema ngiiyaraatama tuqinnaanaravai. Ngii mmammayaa uyira rairaiyauvaa ngii minaraivaara ngia aaniira kaayauma yaata utuaanee? Fai ngii minar-avaivee.

³¹ Ivaaraida sa ngia pinaama yaata utida kiatee: Dee yeennayauvai ta nnaarannee? Ta dee nnoorivai nnaarannee? Ta dee mminnaayauvai ti mmammayaa uyida raida kiaarannee? kiatee.

³² Vaidi hama Anutuuga kua rikieeraiya ii mminnaa iyauvaa varaaraivaara yaata utuaavai. Ii mminnaa iyauvaa ngia varaariyauvo hameetaiyauvaa vaa ngii Gioova ngiau aapu variivo taivai.

³³ Sa iyauvaara yaata utuatee. Anutuugo gionna kiaapuuyara diraiavaa varaaraivaara tauraa yaata utida Anutuuga aataru safuuvaa iikio fai Anu-tuugo iyauvaa mmuakiaayauvai ngii minaravee.

³⁴ Ivaaraida sa turaara kaayauma yaata utida ausa mmuaararakiatee. Turau suaivaki ari mmaraama ivakira yaata utira aataruuvo vainaravai. Mmuaa suai mmuaa suaiyauvaki mmuaararai aataruuyauvo ii suai iyau-vaki ari mmaraama vaivaivee.

7

Sa ngii seenaiya iikiaa mmooriyauvaara

maisavee kiatee (Rukaaso 6:37-38,41-42)

¹ Yisuuva itaa kua kua kioo tunoo: Anutuugo ngii mmoori aataruuyauvaa too sa maisavee kiaiveeraivaara gionna kiaapu vooya mmoori aataruuyau-vaa sa teeda maisavee kiatee.

² Ngia gionna kiaapuuya mmoori aataruuyauvaa teeda maisavee kiaivaa irisaivo mmuaakaraama vainaraivaara sa itaa kua kiatee.

³ Mmummuuvo i seenaivaa avuuvaki vaivaa aaniira a tee ivaara kiannanee? Iri pinaivo i avuuvaki vaikiainnaata hama a ivaa taannanoo.

⁴ Iri pinaivo i avuuvau vaivaa hama teerama kieenna dataama i seenaivaa kiannanoo: Nninai na i avuuvau i mmummu kiisaivaa feenaanaravee, kiannanee?

⁵ A huoobava unnakua nnaamuru tuanaakuavee. Tauraa iri pinaivo i avuuvau vaivaa utu rada kiese eennaadee ai avuuvaa tuqinnama tee nnaagiai i seenaivaa avuuvau i mmummuuvaa feenaanee.

⁶ Gioonna kiaapuuya homo ngiari ausaiyauvo puara mmaraivaa roosi-ikiaya sa Anutuuga mmayaaya yoketaa tuanaivaa iya kiaa mmiatee. Fai kiaa mmikiai rikiada iya faiya roosiima hanigiada ngii gutuara iirayaama fai ngii kuaivara maisavee kiaaravai. Gioonna kiaapuuya Anutuuga kuaivara ooqoo tiraiya sa inna kuaivaa iya kiaa mmiatee. Fai kiaa mmikiai rikiada iya puaraiya sikau seeta poosa kuaivaa yonna reerayaama ngii kuaivara ooqoo kiaaravai.

Yisuuva yaaku vareera kuavai tiravai
(Rukaaso 11:9-13)

⁷ Ngia Anutuuga yaparaikio fai ngia yaparakiaivaa ngii minaravai. Mminnaa voovara buaida teekio fai ngii too vainaravai. Sipuuvau rikiokio fai Anutuuga sipuuvaa ngiini hatuaanaravai.

⁸ Gioonna kiaapu Anutuuga yaparaivoono fai ari yaparaivaa varaanaravai. Gioonna kiaapu voovono fai mminnaivara buainnonno teeno fai inna too vainaravai. Gioonna kiaapu voovono sipuuvau rinono fai Anutuuga innani sipuuvaa hatuaanaravai.

⁹ Vaidi voovono ngiikidiri ari mmaapuovo yeennara inna yaparaino hama fai sikauvaa inna mmimaravai.

¹⁰ Ari mmaapuovo tavaura numa inna yaparaino fai hama yapaivaa inna mmimaravai.

¹¹ Ivaara ngia mmatayaa maisama variaya mminnaa yoketaiyauvaa ngiingii nnaakaraiya mmiaa aataruuvaa vaa ngia taavai. Ngii Gioova ngiauapu variivo ngia ngiingii nnaakaraiya mminnaa yoketaiyauvaa mmira aataruuvaa yaatarivoono gioonna kiaapu inna yaparakiaiya mminnaa yoketaiyauvaa iya mmimaravai.

¹² Gioonna kiaapuuya mmoori mmuakiaavai ngiiyara iikiaavo ngii yoke-taivara ngieeta mmuaikaraama iyara iikiatee. Anutuuga mmaanna tuu kuaiyauvaata forofetaiya kiaa mmuu kuaiyauvaatama oyaivo itaama vaivai.

Yisuuva keegia kiisaivara tiravai
(Rukaaso 13:24)

¹³ Ngia kiisa keegiaidaa kuatee. Keegia pinaivaki kuai aataru hoonuruuvo ikia aakiaivakira kuai aataruvai. Kaayau gioonna kiaapuuya ivaki kuaavai.

¹⁴ Keegia tupatupaa variravai kuaivo kiisa keegiavai vaivai. Kiisa gioonna kiaapuuya nnaasu ivaki kuaavo aataruovo kaayauma iya mmuaaravai.

Yisuuva yatari iiravau i mmataama kioo tiravai
(Rukaaso 6:43-44)

¹⁵ Vaidi forofetaa unnakua nnaamuruuyara tuqinnama haitatuukiatee. Ngia iya mmamma mmaanaiyauvaa teeda kiaanoo: Puara sipisiipa roosiima yoketaakiaayavee, kiaavo iya aakiaiyauvo fai mmaraa avaikaravaa roosiivai.

¹⁶ Ngia yatari iiraivaa nneeda taavo yatari voovai yoketaavai vaikio yatari voovai maisavai vaivai. Ivaa roosiima fai ngia forofetaiya iira aataru-uyauvaa teeda iya aakiaiyauvakiaatama tuqinnama taaravai. Hama ngia ooviivaudiri vuaina iiraivaa rasuku varaavai. Hama ngia ooviivaudiri nnaammuaya iiraivaa rasuku varaavai.

¹⁷ Yatari yoketaivau iira yoketaivo vaikio yatari maisaivau iira maisaivo vaivai.

¹⁸ Yatari yoketaivau hama iira maisaivo yopeema ivau vaikio yatari maisaivau hama iira yoketaivo yopeema ivau vaivai.

¹⁹ Yatari hama iira yoketaa vaiyauvaa vaidiiya hanaa rakau ikiana kagaari kiaavai.

²⁰ Ivaa roosiima fai ngia vaidi forofetaa unnakua nnaamuruuya iira aataruuyauvaa teeda iya aakiaiyauvakiaatama tuqinnama taaravai.

*Yisuuva vooyara hama na ngii tauyavee tinaravai
(Rukaaso 13:25-27)*

²¹ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya niiyara Udaanga-o kiaiya Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki fai hama kuaaravee. Gioonna kiaapuuya ni Napoova ngiau aapu variivaa kuaivaa tuqinnama rikiada iikiaiya nnaasu fai ivaki kuaaravee.

²² Anutuugo gioonna kiaapuuya mmooriiyauvaara iya yaparainara suaivaki fai kaayau gioonna kiaapuuya numa ni kiaara: Udaanga-o, ta vaa aiyara yaata utida Anutuugaa mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kaa mmida i nnutuuvaa tida kaayau mmagia maisaiya vaidi aakiaiyauvakidiri titaunnani kuaani ari vookara ari vookarai mmooriiyauvaa i nnutuuvaa tasipama iikiaunnavee,

²³ tikiai na iya tinara: Ngia maisa mmoori iira nnaamuruyavee. Hama na ngii tauyavee. Ngieera kuatee, tinaravai.

*Yisuuva taara nnau heekeera vaidiivaitanaudiri mmataama kioo tiravai
(Rukaaso 6:47-49)*

²⁴ Ivaarainno gioonna kiaapu voovoona ii na kiau kua ivaara tuqinnama rikioo iivoona vaidi tinni yoketaivoona mmata yakeevau ari nnauvaa heekaivaa roosiivai.

²⁵ Ivo mmata yakeevau ari nnauvaa heeka kiaikio vatiivo pinaama ruaikio nnooriivo pinaama haikio yuunna yaamurukaivo kaayauma utikio too ari nnauvo vaa mmata yakeevau heeka kiaiivonora tioo hama havarataivai.

²⁶ Gioonna kiaapu voovoona ii na kiau kua ivaa vaa rikioo hama iivoona vaidi kumimakaivo mmata muaraagaivau ari nnauvaa heekaivaa roosiivai.

²⁷ Ivo mmata muaraagaivau ari nnauvaa heeka kiaikio vatiivo pinaama ruaikio nnooriivo pinaama haikio yuunna yaamurukaivo kaayauma utuoo nnauvaa ruoo ruoo ravagiau yautu ruaikio kurummutu kioo mmatayaa vaivaivee, tiravai.

Yisuuva ari vookarau yaagueeqaivaa tasipama tiravai

²⁸ Yisuuva ii kua ivaa kaa taika kiooduu gioonna kiaapuuya iva tuu kuaivaara nnikiarauduu

²⁹ ivo hama kua mmaanna kaa mmira vaidiiya roosiima tirainno ari vookarau yaagueeqaivo inna tasipooduu kuaivaa tiravai.

8

*Yisuuva buunna hooya mmamma roosuuvaa tuqinneeravai
(Marakaa 1:40-45; Rukaaso 5:12-16)*

¹ Yisuuva kiaa taika kioo taapi kiisaivaudiri pikioo hoonuruuvau tuuduu teeda kaayau gioonna kiaapuuya inna vata rada viravai.

² Vuduu too vaidi buunna hooya mmamma roosuuvono numa Yisuunna yuku oyaivaki toorivu yau haroo inna tunoo: Udaanga-o, mo fai a ni mmammaivaa tuqinnaanaree tiee fai a aikiooma tuqinnaanaravaivee,

³ tuduu rikioo Yisuuva ari yaakuuvaa reeti innayaa utuoo tunoo: Fai na i tuqinnaanaravaivee. Na tino i mmammaivo yoketaakiaivee. Ivo itaa kua tuu saivaata inna mmamma buunna hooya mmamma roosuuvo taikeravai.

⁴ Taikooduu too Yisuuva tunoo: Na i iikiauvaara sa gioonna kiaapu voovai kiaa mmianee. Akiairaama viee Anutuuqaara kati puara hudeera vaidiivaa i mmammaivaa vitainna nnaaruaa vaidi Musiiva tuuvaugiataama puara sipisiipaivaa kati ruputu kiese Anutuuqaara hudaanee. Hudanai rikiada gioonna kiaapuuya i mmammaivo yoketaivaara arinaima teeda rikiaara-vaivee, tiravai.

*Yisuuva vaidi kieetaivaa ngiaammuauvaa tuqinneeravai
(Rukaaso 7:1-10)*

⁵ Yisuuva itaa kua kiaa kioo ivau pikioo yoosinna Kapanaua vuduu too Roomaaya rapira ngiaammuauya kieeta voovono numa Yisuunna yaagueeqama yaparainno tunoo:

⁶ Udaanga-o, ni mmoori vareera ngiaammuaui voovai kaayauma nni-itarakio yuku yaakuuvo putikio vainoo,

⁷ tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Fai na innasi viee inna tuqinnaanara-vaivee,

⁸ tuduu rikioo vaidi rapiraiya kieetaivo inna tunoo: Udaanga-o, sa niiyara yaata utuane. Na vaidi kiisavaivee. A vaidi nnoonnakuavee. Hama na yopeema tinai a ni nnauki nninaravee. Kati tino too ni mmoori vareera ngiaammuauvaa mmammaivo yoketaakiaivee.

⁹ Na ari vo vaidi kieetaya mmoori varau vaidivai variauvai. Na iya mmooriivaa varee variee rapira ngiaammuauyara diauvai. Ivaara na voovai kiaunoo: Kuane, kiauuko kuaivai. Na voovai ngianee kiauuko ivo nniivai. Na sikaunnaadiri yookaama kiese viteera ngiaammuaui voovai kiaunoo: Aa mmoori aavaa iikiane, kiauuko iivaivee. Vaa na itaama variee tauvaara kati tino too ni mmoori vareera ngiaammuauvaa mmammaivo yoketaakiaivee, tiravai.

¹⁰ Tuduu rikioo Yisuuva iva tuu kuaivaara nnikiarainno hanigia gioonna kiaapuuya inna vata rada nnuuya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Hama na tauko vaidi Isarairaa voovono aa vaidi aavaa roosiima yaagueeqainno niiyara kutaavaivee tiivai.

¹¹ Na ngii giaa ngii miaunoo. Kaayau gioonna kiaapu suai raari raipidiri suai haatapaipidiri ngiayi numa Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki nnaaru varuu vaidi Aparahaamo Isaako Yakoopainna tasipama fai yeenna nnaaravai.

¹² Gioonna kiaapu Yutayaiya Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki variataama kiadaata rikiakio Anutuuqo iya ooqoo tinai mmaanai upisiivaki varida teekio iya nnannateenai fai ngiari avaiyauvaa hakutikio iya ausaiyauvo mmuaarareenai rataaravaivee,

¹³ kiaa kioo Yisuuva rapira kieetaivaa tunoo: Ai nnauki kuane. Viee a ni yaparakianna kuaivaara fai kutaa iinaravee tinai fai na aini iinaravaivee, tuduu rikioo voo rikiooduu Yisuuva itaa kua tuu saivaata inna mmoori varoo ngiaammuauvaa mmammaivo yoketairavai.

Yisuuva kaayau nniitarooya tuqinneeravai
(Marakaa 1:29-34; Rukaaso 4:38-41)

¹⁴ Yisuuva Petoroosaa nnauvaki vioo tooduu Petoroosaa nnumuayaanna mmammaivo ikiyanaa tooduu mmaatayaa nnaasu vauduu

¹⁵ Yisuuva innasi vioo inna yaakuuvau utuduu ikiyanaivo taikooduu diitoo Yisuunna yeennaivaa mmiravai.

¹⁶ Mmuduu hannauduu teeda gioonna kiaapu vooyaano ngiari seena gioonna kiaapuuya aakiaiyauvaki mmagia maisaiyauvo varuuya vitada Yisuunnasi nnuduu Yisuuva mmagia maisaiyauvaa tuduu iya aakiaiyauvakidiri pikiooduu mmuakiaa nniitarooya tuqinneeravai.

¹⁷ Nnaaruaa vaidi forofetaa Yisayaava tuu kuaivo vaududuu Yisuuva varuu suaivaki kaanaivo vairavai. Yisayaava tuu kuaivo vainno tinoo: Ivo ariinoo ti nniitarai mmuakiaayauvai rugaivaivee, tiivai.

Vaidiyya Yisuunna nnaagiai kuaara tiravai
(Rukaaso 9:57-62)

¹⁸ Yisuuva gioonna kiaapuuya inna suvuauya too ari ngiaammuauya tunoo: Nnikiai ta nnoori haruungaivaa sainai kuaaravee,

¹⁹ tuduu too kua mmaanna kiasa mmira vaidi voovoono innasi ngioo tunoo: Vitaira-o, a kuanara yoosinnaiyauvaki fai neeta i tasipama kuanaravaivee,

²⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Fayaiya ngiari nnaamuru-yauvaki vakiaavai. Ngiaammaiya ngiari ngiisaiyauvaki vakiaavai. Na Vaidiivaa Mmaapuuvono hama na vuru vaira nnauvootainoo,

²¹ tuduu rikioo vaidi voovai inna nnaagiai nuauvo inna yaparainno tunoo: Udaanga-o, kii na varinono ni napoova putinai hau kiee i nnaagiai kuanaravaivee,

²² tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Pikiee ni nnaagiai ngianee. Vaidi koonnama variyaiya putuaiya roosiikiaiyaano ngiari seena vaidi putuaiya hakuatee, tiravai.

Yisuuva yuunna yaamurukaivaa tuduu taikeeravai
(Marakaa 4:35-41; Rukaaso 8:22-25)

²³ Yisuuva ari ngiaammuauyaataama kanuuvaki karada vida varuduu

²⁴ akiairauduu yuunna yaamurukaivo nnooriivaudiri nnuduu nnooriivo korokoroonno ketekaateenno kanuuvaki ngioo vioo mmuugiainara uuduu too Yisuuva vuru vauduu

²⁵ ari ngiaammuauya innasi vida yuruuma kiada tunoo: Udaanga-o, ti vita yoketaivau yapaanee. Nnooriivo kiisa suai ti raputinara iinoo,

²⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia aaniira aatuuda variaannee? Hama ngia kiisama niiyara kutaavaivee kiaanoo, kiasa kioo diitoo yuunnaivaata nnooriivaatama yaagueeqama ooqoo tuduu pikiooduu tirooma variravai.

²⁷ Varuduu ari ngiaammuaau mmuakiaaya innara nnikiaraida tunoo: Aa vaidi aavo datai vaidivainnee? Ivo yuunnaivaata nnooriivaatama tikiai rikiada akiairaama taikaavaivee, tiravai.

Yisuuva mmagia maisaiya varuu vaidiivaitana tuqinneeravai
(Marakaa 5:1-20; Rukaaso 8:26-39)

²⁸ Yisuuva nnoori haruungaivaa sainai vau mmataivaa nnutuuvu Keraseenga vioo kanuuvaa pikioo reemi roo vioo tooduu vaidi putuuya hau oonauyauvakidiri vaidi taaravaitana inna saidi tiiravai. Ii taara vaidi ivaitana aakiaivaitanaki mmagia maisaiya topauduu rikiada avaikarauduu teeda gioonna kiaapuuya ivaitana varuupinnai kuaara aatuuda hama viravai.

²⁹ Yisuuva nnuu saivaata mmagia maisa topau vaidiivaitana puisakama aayanna reeda tunoo: A Anutuugaa Mmaapukuavee. A aaniivai ti iinarainna ngiannanee? Homo ti varira suaivo vainoo. Anutuugo ti yaparaira suaivo hama nnikiai a numa ti ruputinarainna ngiannanee?

³⁰ tuduu rikiada ukuapinnaigiataa kaayau puaraiya yeenna nneeda varuduu

³¹ mmagia maisaiya vaidiivaitanaki varuuya yaagueeqama Yisuunna yaparaida tunoo: A ti titaanaree tiee ti titanai ukuai puara aaya aakiaiayuvaki ta kuaaravee,

³² tuduu Yisuuva rikioo iya tunoo: Kuatee, tuduu rikiada mmagia maisaiya vaidiivaitana aakiaivaitanakidiri pikiada puaraiya aakiaiayuvaki viravai. Vuduu mmuakiaa puaraiya rereevau mmeepi seenada vida nnoori haruun-gaivaki vida putu taika kieeravai.

³³ Putu taika kiooduu vaidi puaraiyara haitatuuraiya seenada yoosin-naivaki vida Yisuuva uu mmayaaya mmuakiaavai gioonna kiaapuuya kiaa mmida iya Yisuuva vaidiivaitana uu mmayaayaivaata puaraiya uu mmayaayaivaatama gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai.

³⁴ Kiaa mmuduu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapu ivaki varuuya Yisuunnasi nnida inna teeda ivo iya mmataivakidiri pikioo kuaiveera yaagueeqama inna titeeravai.

9

*Yisuuva vaidi voovai mmammaivo putuuvaa tuqinneeravai
(Marakaa 2:1-12; Rukaaso 5:17-26)*

¹ Titooduu Yisuuva kanuuvaki karoo kava vara ranoo nnoori sainai ari yoosinnaivaki oro hara kioo varuduu

² vaidi vooyaano vaidi voovai yuku yaaku putuuvaa ari kegeennaivau vuru vauvaa taina rau varada Yisuunnasi nnuduu rikioo iya ngiari yaata tinniiyauvaki vau kuaivaa Yisuunnara tunoo: Ivo aikiooma tuqinnaanara-vaivee, tuu kuaivaa Yisuuva rikioo vaidi yuku yaaku putuuvaa tunoo: Boo, ni vaidivai. Sa yaata utirainna yaagueeqama varianee. Vaa na kiauko i mminnamminnaa maisaiyauvo taikainoo,

³ tuduu rikiada vaidi kua mmaanna kiaa mmira vooyaano ngiari yaata tinniyaa vau kuaivaa yaata utida tunoo: Aqaa vaidi aavoono ariiyara yaata utuoo Anutuugaa roosiima kua tinoo,

⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya yaata tinniyaa vau kuaivaa rikioo iya tunoo: Ngia aaniira ngii yaata tinniyaa vai kua maisaivaa yaata utida itaa kua kiaanee?

⁵ Na tinara kuaivo dee kuavainno yoketainnee? Vara dee kuavainno ari vookarainnee? Fai na tinara: Vaa na kiauko i mminnamminnaa maisaiyauvo taikainoo, tinarannee? Vara na tinara: Diitee kuane, tinarannee?

⁶ Aa mmata aavau na Vaidiivaa Mmaapuuvono vaidiia mminnamminnaa maisaiyauvaa rugeeraivaa nakaaravovee. Fai na iinai ngia ivaa taaravaivee, kiaa kioo vaidi yuku yaaku putuuvaa tunoo: Diitee ai kegeennaivaata varee ai nnauki kuane,

⁷ tuduu rikioo diitoo ari nnauvakira viravai.

⁸ Vuduu rikiada gioonna kiaapuuya ivaa teeda aatuuda Anutuugo ari yaagueeqaivaa vaidiia mmuuvaara kua yoketaivaa innara tiravai.

*Yisuuva Matainna maavee tiravai
(Marakaa 2:13-17; Rukaaso 5:27-32)*

⁹ Yisuuva ii yoosinna ivakidiri pikioo nuainnonno tooduu sikau takiisa vareera vaidi Mataiva ari sikau takiisa vareera nnauvaki hara kioo varuduu

inna tunoo: Ni nnaagiai ngianee, tuduu rikioo Mataiva diitoo inna nnaagiai viravai.

¹⁰ Yapooma Yisuuva Matainna nnauvaki yeenna nnoo varuduu kaayau sikau takiisa vareera vaidi maisa vooyaata mmaanna tuu kuaivaa hatokeera gioonna kiaapu maisa vooyaata nuna Yisuunnaata ari ngiaam-muauyaata tasipama yeenna nneeravai.

¹¹ Yeenna nneeda varuduu Farisai vaidi vooya nuna iya teeda Yisuunna ngiaammuauya yaparaida tunoo: Mo aaniira ngii vitairaivo sikau takiisa vareera vaidi maisaiyaata mmaanna tuu kuaivaa hatokeera gioonna kiaapu maisaiyaata yeenna nnainnee,

¹² tuduu rikioo Yisuuva iya kuaivaa sai tunoo: Gioonna kiaapu homoraiya hama kuminayaa nniitareeraiya tuqinneera vaidiivaasi kuaavai. Gioonna kiaapu nniitareeraiya nnaasu innasi kuaavai.

¹³ Anutuuga kua fafaara roo kuaivo vainno tinoo: Vaidiia puara sipisiipaiyauvaa kati niyara hudaivaara hama ni yoketainoo. Vaidiia ngiari seenaiyara mmuduuya ruaiyara ni yoketainoo. Kua fafaara roo kuaivo itaa kua tiivaa ngia oro jaarida oyaivaara tuqinnama rikiaatee. Gioonna kiaapuuya ngiariyara yaata utida yoketaayavee kiaiara hama na iyara maavee tinaraivaara tiiravai. Gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisa suvuiyara na maavee tinaraivaara tiiravaivee, tiravai.

Yeenna nneeraivaara ooqoo tuuvaara

iya Yisuunna yaparairavai

(Maraka 2:18-22; Rukaaso 5:33-39)

¹⁴ Tuduu Yuvuaano nnoori apira vaidiivaa nnaagiai nuairaiya nuna Yisuunna yaparaida tunoo: Mo dataikaida ta Yuvuaanaa nnaagiai nuairaiyaata Farisaiya nnaagiai nuairaiyaata Anutuuga yaata utida yeenna nneeraivaara makemakee ooqoo kua kiada kati variaunnani i nnaagiai nuairaiyaida mmuakiaa suai hama itaa kianne?

¹⁵ tuduu Yisuuva mmataira kuaivaa iya sai tunoo: Yaapeeri nneera suaivaki kieevatiivo gioonna kiaapuuya tasipama varikiai ivaki variaya hama ausa mmuaararaiyai iya sirigaida variaavai. Fai suai voovai nninai rikiada vaidiia kieevatiivaa vitada ruputikiai iqii suai iyauvaki iya yeenna nneeraivaara ooqoo kiaravai.

¹⁶ Hama gioonna kiaapu voovono nnisi buruqa tapasiivaki karaasa buruqa kiisaivaa hatoka funnivai. Fai funnu kioo nnooriivakidiri fini kino rikioo karaasa buruqaivo yaagueeqainno nnisi buruqaivaa utu rapasi kino rikioo pinaama tapasinaravaivee.

¹⁷ Hama gioonna kiaapuuya vuaina suuya karaasaivaa puara nnaba funnu kua nnisiivaki tusaa uyuaavai. Fai tusaa uyu kikio vuaina suuyaivo vainno yootano puara nnaba nnisiivo rusitinaravai. Rusitino rikioo vuaina suuya karaasaivo tuoo vino puara nnabaivo maisinaravai. Iya vuaina suuyaivaa puara nnaba karaasaivaki tusaa uyuaavai. Tusaa uyu kuaavo suuyaivoota nnabaivootama yoketaama vaivaivee. Yisuuva nnisi aataruuvoota karaasa aataruuvootama hama yoketaama mmuaavau vauvaara itaa kua tiravai.

Yisuuva kieeta vaidiivaa raunnaivaata gioonna voovaata tuqinneeravai
(Maraka 5:21-43; Rukaaso 8:40-56)

¹⁸ Yisuuva itaa kua tuu saivaata Yutayaiya kieeta vaidi voovono nuna Yisuunna too ngioo varoo inna yuku oyaivaki toorivu yau haroo tunoo: Ni naunnaivo aa ikiataa putino. Fai a nuna innayaa ai yaakuuvaitana utino too ivo diitoo kati hara kioo varinaravee,

¹⁹ tuduu rikioo Yisuuva diitoo inna tasipama vuduu ari ngiaam-muauyaatama viravai.

²⁰⁻²¹ Vida varuduu gioonna voovoono kabaa vira aataruuvo tupatupaa innaki vaududuu nuanu yaakuuvaitana yukukidiri taara nuanu taika kioo varuu gioonnaivo ariiyara yaata utuoo tunoo: Fai na inna buruqaivau utino too na kabaa kuau aataruuvo taikanai na kava kati hara kiee varinaravaivee, kiaa kioo numa Yisuunna mmookainnidiri dioo vainno inna buruqa araivau utuduu rikioo

²² Yisuuva hanigia inna too tunoo: Ni nunnakuavee. Sa yaata utuane. A niiyara kiannanoo: Aikiooma ni tuqinnaanaravaivee, kiannaivaarainna vaa a yoketaama hara kiee variannanoo, tuduu tuu saivaata gioonnaivo kabaa vuu aataruuvo taikeeravai.

²³ Taikooduu Yisuuva vaidi kieetaivaa nnauvaki vioo tooduu kiaatannaivaa hakuaaraivaara vaidiiya noomaiyauvaa ruduu gioonna kiaapuuya nuunaida kaayauma ratada varuduu

²⁴ Yisuuva oro iya tunoo: Mmuakiaaya mmaanai kuatee. Hama kiaatannaivo putivai. Kati vuru vainoo, tuduu rikiada iya vaa kiaatannaivo putuuvaa teeda Yisuunnara pinaama rairavai.

²⁵ Raida varuduu iya titooduu mmaanai vuduu rikioo kiaatannaivo vauvaki Yisuuva oro inna yaakuuvau utuduu diiteeravai.

²⁶ Ivo itaama diitoo mmayaayaivaa mmuakiaa gioonna kiaapuuya kiaatannaivo varuu yoosinnaivaa vaini varuuyaatama rikieeravai.

Yisuuva vaidi avu huruutauvaitana tuqinneeravai

²⁷ Yisuuva ii yoosinna ivaki pikioo nuainnonno vaidi avu huruuta taaravaaitana varuuvaki nnuduu rikiada ivaitana inna vata rada vida aayanna reeda tunoo: Davuitinna oyaivakidiri diiteeraikuavee. Tiiyara boo kianee,

²⁸ tuduu Yisuuva nnauvaki vuduu rikiada ivaitana innasi nnuduu iva ivaitana yaparainno tunoo: Ngia dataamaida yaata utuaanee? Avuuyauvaa tuqinnaanara yaagueeqaivo niiki vainnee? Vara hama niiki vainnee? tuduu rikiada ivaitana inna sai tunoo: Yo, Udaanga-o, fai a ti avuuvaitana tuqinnaanaravaivee,

²⁹ tuduu rikioo Yisuuva ivaitana avuuvaitanau utuoo tunoo: Ngia kutaa itaama tuqinnaanaravee kiaivaugiataama vakiaivee,

³⁰ tuduu rikioo ivaitana avuuvaitana yoketauduu Yisuuva yaagueeqama ivaitana tunoo: Sa ivaara gioonna kiaapuuya kiaa mmiatee,

³¹ tuduu rikiada hama iva tuu kuaivaa rikieerama kiada ivau inna pikiada ivo ivaitana avuuvaitana tuqinnoo mmayaayaivaa mmuakiaa vaini varuu yoosinnaiya kiaa mmiravai.

Yisuuva vaidi hama kua tuuvaa tuqinneeravai

³² Vaidiivaitana ivau inna pikiada vuu saivaata vaidi voovai ari aaki-aivaki mmagia maisaivo topaama kioo varuduu inna avaivo ramuunnaama kioovaa vaidi vooya vitada Yisuunnasi nniravai.

³³ Nnuduu too Yisuuva mmagia maisaivaa titooduu vioo kiooduu vaidiiivo kua tiravai. Kua tuduu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapuuya nnikiaraida tunoo: Hama nnaaru Isarairaiyakidiri atau mmoori voovai vauduu teera-vaivee,

³⁴ tuduu rikiada Farisai vaidi vooya tunoo: Mmagia maisaiya kieetaivoono inna tasipama varioo yaagueeqaivaa inna mmikioonno mmagia maisaiya vaidi aakiaaki variyaiya titaikiai kuaavaivee, tiravai.

Yisuuva gioonna kiaapuuyara boo tiravai

³⁵ Yisuuva mmuakiaa yoosinna kiisa kiisaiyauvakiaata yoosinna pinaiyauvakiaatama vioo ngiari nuunaira nnauyauvaki vioo Anutuugaa mmoori aataruuyauvaa gioonna kiaapuuya vitairavai. Vitainno Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmioo mmuakiaa nniitaroo ari vookara ari vookarauyauvaa tuqinneeravai.

³⁶ Iya tuqinnoo suaiyauvaki kaayau gioonna kiaapu nuunauya too iyara boo tiravai. Iya puara sipisiipa hama haitatuura vaidiaatauvaa roosiima varida airi airi yaata utida ngiari vo vuayaata utida varuuvaara Yisuuva iyara boo tiravai.

³⁷ Boo tioo ari ngiaammuaaya tunoo: Mmooriivaki yeennaiyauvaa kaanaiyauvo suvuaikio vaa nneeravaata vaikiai iyauvaa vareeraiya mmuaa taaraya variaano.

³⁸ Itaama vaikio mmoori nakaaraivo yeenna vareera gioonna kiaapu vooya titanai ari mmooriivakidiri kaanaiyauvaa varada inna nnauvaki yapaateeraivaara yaaku varaatee, tiravai.

10

Yisuuva ari ngiaammuaaya mmataama kieeravai

(Marakaa 3:13-19; Rukaaso 6:12-16)

¹ Yisuuva ari ngiaammuaau yaakuuvaitana yukukidiri taarama innasi ngiateera tiravai. Tuduu rikiada innasi nnuduu gioonna kiaapuuyakidiri mmagia maisaiya titakiai kuateera yaagueeqaivaa iya mmiravai. Mmioo gioonna kiaapuuya nniitaroo mmuakiaa ari vookara ari vookarauyauvaa tuqinnaateera yaagueeqaivaatama iya mmiravai.

² Ii vaidi yaakuuvaitana yukukidiri taarama kua varada nookiaara idaa nnutuudo ataama vainoo. Tauraivaa nnutuuvo Simoono inna nnutu vuaivo Petorooso inna kataivaa nnutuuvo Adiriaaso Sevetainna mmaapuuvaitana voovai nnutuuvo Yakooipo vuaivaa nnutuuvo Yuvuaano

³ voovai nnutuuvo Piriipo voovai nnutuuvo Batoromaiva voovai nnutuuvo Tumaaso sikau takiisa vareera vaidiivaa nnutuuvo Mataiva Arapainna mmaapuuvaa nnutuuvo Yakooipo voovai nnutuuvo Tariaaso

⁴ vaidi vooya inna mmataivaa varoovaara kaayau rapira vaidiivaa nnutuuvo Simoono nnaagiaivaa nnutuuvo Yutaaso Isariootovee. Ivoono nnaagiai Yisunna nnammutuaiya kooyaa inna vitainaraivaara kua yeena rau kieera vaidivai.

Yisuuva ari ngiaammuaaya mmooriivaa mmiravai

(Marakaa 6:7-13; Rukaaso 9:1-6)

⁵ Yisuuva ari ngiaammuaau yaakuuvaitana yukukidiri taarama titoo aa kua aavaa iya kiaa mmioo tunoo: Sa vaidi vooppinnaiya yoosinnaiyauvaki kuatee. Sa vaidi Samariaaya yoosinnaiyauvaki kuatee.

⁶ Gioonna kiaapu Isairairiya puara sipisiipa roosiima raubiriikiyaiyasi kuatee.

⁷ Vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki vida varia rada Anutuugaa mmayaayaivaa kiaa mmiaa rada kiatee: Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira suaivo aa vainima nninoo, kiatee.

⁸ Gioonna kiaapu nniitaraiya tuqinnaate. Vaa putuaiya tikiai kava diitaa-tee. Iya mmammaiyauvo buunna haiya mmamma roosiikiyaiya tuqinnaate. Mmagia maisaiya iyakidiri titakiai kuatee. Hama ngia sikauvaa kagaari kiada ni yaagueeqaivaa niisidiri varaivaara sa sikauvaara yaata utuatee. Kati ni mmooriivaa iikiatee.

⁹ Sa ngii sikauyauvaa ngiingii utuaiyauvaki rummua varada kuatee.

¹⁰ Sa aataruuvaura mminnaiyauvaa vara rira utuaiyauvaa varada kuatee. Sa ngii yaapaiyauvaa taara tida varada kuatee. Mmuuaa tida mmuuaa tida nnaasu varada kuatee. Sa ngii yuku nnaba vooyauvaatama varada sa yau kurida nuairaiyauvaatama varada kuatee. Ngiengie mmoori varaivaudiri irisaiyauvo vaiyauvaa ngii mikiai nnaaraivaara nnaasu yaata utida kuatee.

¹¹ Ngia pinaa yoosinna voovakinnee vara kiisa yoosinna voovaki vida teekio vaidi yoketaa voovoona ngii too ngii maavee tinai rikiada inna nnauvaki vida inna tasipama varida ngia vira suaivau inna pikiada kuatee.

¹² Inna nnauvaki vira suaivau iyara yoketaa kuaivaa kiaa kiada kuatee.

¹³ Vikiai rikiada fai ausa mmuduuyaiyauvaa ngii mikio ausa nuufaivo iyaki vakiaivee. Fai iya yakeema varikio ausa nuufaivo ngiingiiiki vakiaivee.

¹⁴ Fai ngia yoosinna voovakinnee vara nnau voovaki vida teekiai hama iya ngiiyara tuqinnada hama ngii kuaiyauvaa rikikiai teeda ngiingii yukuuyauvunudiri kufukuufaiyauvaa rututuoma kiada ivaki pikiada vida kiaatee.

¹⁵ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Anutuuqo gioonna kiaapuuya yaparaira suaivaki gioonna kiaapu yoosinnaivaitana Sutuuma Kumuara maisama varuuya ngiari mmoori irisaivaara Anutuuqo iyara boo tioo hama irisai pinaa maisaivaa iya mminaravai. Gioonna kiaapuuya hama ngiiyara yoketaakiai fai ngiari irisai maisaivo Sutuuma Kumuara varuuya irisai maisaivaa yaataraanaravaivee.

*Vaidiia Yisuunna ngiaammuaia mmoori maisaivaa mmiravai
(Maraka 13:9-13; Rukaaso 21:12-17)*

¹⁶ Rikiaatee. Ngia puara sipisiipaiya roosiima tirooma variyai fai na ngii titanai fai mmararaa roosiikiyaiyasi kuaaravai. Yapaiya tadadama nuairayaama ngii nuairavaara tuqinnama yaata utu kiada nookiatee. Ngiaamma mirunnaiya tirooma variraivaa roosiima koonnakaannama nuairaivaa pikiada tirooma variatee.

¹⁷ Vaidiyyara aatuuma rada nookiatee. Fai vaidi vooya ngii vitada ngiari kieetaiyasi kua pinaana ngii yapa kuaaravai. Iya ngii vitada ngiari nuunaira nnauyauvaki kiada ngii ripiikiaravai.

¹⁸ Ngia niiyara kutaavaivee kiaivaara fai iya ngii vitada vaidi kieetaiyasi vida kua pinaana ngii yapa kikiai ngia ni mmayaaya yoketaivaa vaidi kieetaiyaata vaidi ngiari voopinnaiyaatama kiaa mmiaaravai.

¹⁹ Iya ngii vitada kua pinaana ngii yapa kikiai sa ngia iya sai kiaara kuaivaara kaayauma yaata utuatee. Kua pinaana ngii yapai suaivaki fai Anutuuqoono ngia sai kiaara kuaivaa ngii yaatana yapanai kuaaravai.

²⁰ Ngia sai kiaara kuaivaa hama ngiengieenoo kuaaravai. Fai ngii Gioova ngiau aapu variivaa Mmannasaivoono ngii giaa ngii minai kuaaravai.

²¹ Fai vaidi vooya ngiari kata vayaiya vitada vaidi vooya mmikiai ruputikiai putuaaravai. Fai vaidiia ngiari uru nnaakaraiya vitada vooya mmikiai ruputikiai putuaaravai. Fai nnaakaraiya ngiari kaano kooya mmooka hanigia mmida iya ruputuateraivaara vitada vaidi vooya mmiaaravai.

²² Ngia niiyara kutaavaivee kiaivaara fai gioonna kiaapu kaayauya ngii teeda hama ngiiyara mmuduuya ruaaravai. Fai gioonna kiaapu voovoona niiyara kutaavaivee tioo yaagueeqainono ari putira suaivaki Anutuuqo inna vitoo yoosinna yoketaivaki yapaanaravai.

²³ Vo yoosinnaiya mmoori maisaivaa ngii mikiai rikiada ngiingii yaatu seenada vo yoosinnavakira kuatee. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Hama ngia Isarairaa yoosinna mmuakiaayauvaki nuaida ni mmayaaya

aavaa gioonna kiaapuuya kiaa mmi taikeeraida kikiyai Na Vaidiivaa Mmaa-puuvono kava vara ranee tiinaravee.

²⁴ Hama vo ngiaammuaui voovono ari vitairaivaa yaataraivai. Sikaunnaadiri yookaama kioo viteera ngiaammuaui hama ari haitatuuraivaa yaataraivai.

²⁵ Fai ngiaammuaui ari vitairaivaanikaraama varinaraivo inna aikioovai. Sikaunnaadiri yookaama kioo viteera ngiaammuaui ari haitatuuraivaanikaraama varinaraivo inna aikioovai. Fai gioonna kiaapuuya vaidi haitatuuraivaa kiaara: Beresebuuro, kiaa kiada ivo haitaturaiyaraatama ari vookarai maisa nnutuuyauvaa iyaraatama kiaravaivee.

*Dee vaidivaara ngia aatuukiaarannee
(Rukaaso 12:2-7)*

²⁶ Itaama vainai rikiada sa gioonna kiaapuuyara aatuuda variatee. Mmuakiaa mminnaiyauvaa rummua apu kiaiayauvaa fai rabara kino kooyaa vainaravai. Mmuakiaa mminnaiyauvo hataumaki vaiyauvo fai kooyaa vainaravai.

²⁷ Na upisiivaki hauma kuaivaa ngii giaa ngii miauvaa kooyaa ikiannaivau gioonna kiaapuuya kiaa mmiatee. Na ngiingii yaataki nnaasu ngii giaa ngii miau kuaivaa rikiada yoosinna vuutaivaki kooyaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiatee.

²⁸ Gioonna kiaapu vooya ngii mmammaiyauvunu ruputikiai putu-aaraivaara sa aatuukiatee. Iya hama yopeema ngii vaidi kaanaiyauvaatama ruputu taika kiaravai. Anutuugaara nnaasu aatuukiatee. Ivoono fai ngii mmammaiyauvaata ngii vaidi kaanaiyauvaatama ikia aakiaivaki yapa kino fai maisainaravai.

²⁹ Ngia ngiaamma sigannaivaa roosii taaravaitanaara mmuaa kookee sikau kiisaivaadiri yookaama kiada varaavai. Hama Anutuugo itai ngiaammaiyauvaara vueennainno pikiano fai voovai putuoo mmataki tuoo kuanaravai. Ivo tino fai putuoo tuoo kuanaravai.

³⁰ Ngii kieeta yausiayauvaa Anutuugo yaaruoo mmuaavai mmuaavai taivai.

³¹ Ivaara yaata utida sa aatuukiatee. Anutuugo ngiiyara yaata utiraivono ivo kaayau ngiaamma siganna roosiikiayauvaara yaata utiraivaa yaataraivai.

Gioonna kiaapuuya Yisuunnara kooyaa

*kiaa kookieera kuavai
(Rukaaso 12:8-9)*

³² Gioonna kiaapu voovono ari seena gioonna kiaapuuya avuuyauvunu kooyaa tinara: Na aanna Yisuunna nnaagiai nuairaivovee, tinai fai na ni Napoova ngiau aapu variivaa avuuvau innara sai tinara: Inna kutaa ni nnaagiai nuairaivovee, tinaravai.

³³ Gioonna kiaapu voovono ari seena gioonna kiaapuuya avuuyauvunu niiyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinai fai yapooma na ni Napoova ngiau aapu variivaa avuuvau innara irisai tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravaivee.

Yisuuva tuuvaara gioonna kiaapuuya

*nnammutuannammutuuaa iiravai
(Rukaaso 12:51-53; 14:26-27)*

³⁴ Sa yaata utida niiyara kiatee: Ivo gioonna kiaapuuya ausa nuufaivaa mminaraivaara tiiravaivee, kiatee. Hama na ivaara tiiravai. Rapira avai karaivo vainaraivaara na tiiravai.

³⁵ Fai mmaapuuya ngiari kookiaiyara nnannateeda varikiai raunnaapuuya ngiari kaanokiaiyara nnannateeda varikiai nnaaputuuya ngiari nnaaputuuyara nnannateeda variaaravai. Iya itaama iikiaaraivaara na tiiravai.

³⁶ Gioonna kiaapu voovoono ni mmooriivaara yaagueeqama iinai rikiada fai ari seena tuanaiya innara nnannateeda kiaara: Ti nnammutuaavaivee, kiaaravaivee.

³⁷ Gioonna kiaapu voovoono ari kaano kooyara kaayauma mmuduuya ruoo niiyara kiisama mmuduuya ruaivoono inna hama ni nnaagiai nuairanavai. Gioonna kiaapu voovoono ari raunna mmaapuuyara kaayauma mmuduuya ruoo niiyara kiisama mmuduuya ruaivoono inna hama ni nnaagiai nuairanavai.

³⁸ Gioonna kiaapu voovoono ni nnaagiai nuaivaara gioonna kiaapuuya inna rupertio na putuauneema ivo putinaraivaara ooqoo tiivo inna hama ni nnaagiai nuairanavai.

³⁹ Gioonna kiaapu voovoono ari mmatayaa variraivaara kaayauma mmuduuya ruoo ruoo fai yapooma hama ivo tupatupaa variraivootainaravai. Gioonna kiaapu voovoono hama ari mmatayaa variraivaara yaata utirainno niiyara putinaraivaara ee-oo tiivo fai tupatupaa variraivaa varaanaravaivee.

*Irisai yoketaivaa varaanara kuavai
(Marakaa 9:41)*

⁴⁰ Gioonna kiaapu voovoono ngiiyara yoketaivoono niiyaraatama yoke-tainoo. Niiyara yoketaivoono ni titoovaaraatama yoketaino.

⁴¹ Vaidi voovoono Anutuugaa forofetaavai variivaara gioonna kiaapuuya innara yoketaida inna tuqinnaiya fai ivo irisai yoketaivaa varaineema iyaatama varaaravai. Vaidi voovoono safuuma variivaara gioonna kiaapuuya innara yoketaida inna tuqinnaiya fai ivo irisai yoketaivaa varaineema iyaatama varaaravai.

⁴² Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoono kuminayaa variivo ni nnaagiai nuairaivaara gioonna kiaapu voovoono innara boo tioo mmanna nnoori adaivaa vita inna mmioo fai irisai yoketaivaa varaanaravai. Fai hama fanniinaravaivee, tiravai.

11

*Yuvuaanaa nnaagiai nuairaiya numa Yisuunna yaparairavai
(Rukaaso 7:18-35)*

¹ Yisuuva ari ngiaammuaa yaakuuvaitana yukukidiri taaramaata ii kua ivaa kuaa mmi taika kioo ii yoosinna ivaa pikioo vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuainno varioo mmayaaya yoketaivaa iya kuaa mmioo aataru yoketaivaa iya vitairavai.

² Vitainno varuduu Yuvuaano nnoori apira vaidiivo oovi nnauvaki hara kioo varioo Yisuu Kirisiiva uu mmooriivaara rikioo ivaara ari ngiaammuaa vooya tuduu innasi nnuduu

³ iya tunoo: Oro Yisuunna yaparaida kiatee: Vara a aanna vaidi nninaravee tuukuannee? Vara ta ari voovaara faannaida haitatuukiaarannee?

⁴ tuduu rikiada vida Yisuunna kuaa mmuduu rikioo iya sai tunoo: Ni kuaivaa rikiada na iikiau mmooriivaa teeda ivaara vida Yuvuaanaa kuaa mmiatee.

⁵ Gioonna kiaapu avu huruutaiya vaa avu taanoo. Yuku maisaiya vaa diitada nookiaanoo. Iya mmammaiyauvunu buunna haiya roosiikiaiya vaa yoketaama variaano. Yaata duunaiya vaa kuaivaa rikiaano. Putuaiya vaa diitada variaano. Mmanna haipuuya vaa ni mmayaaya yoketaivaa rikiaano.

⁶ Gioonna kiaapu voovoono hama niiyara taara yaata utiraivaara Anutu-ugo innara yoketaano, tiravai.

⁷ Tuduu rikiada Yuvuaanaa ngiaammuauya kava vara ranada innasi vida varuduu Yisuuva gioonna kiaapuuya innasi nuunauya Yuvuaanaara tunoo: Ngia koo mmuyai gaanga yoosinnaivau Yuvuaanaasi vida ngia aaniivai taara viravainnee? Yuunnaivo utuduu yanaa apuuvo kuapekuapoovaa taara viravainnee? Hamavee.

⁸ Ngia aaniivai taara viravainnee? Ngia vaidi voovoono yaapa ari vookarauvaa apuuvaa taara viravainnee? Hamavee. Mo gioonna kiaapuuya yaapa ari vookaraiyauvaa apu kiada variaya iya vaidi kieetaiya nnauyauvaki variaavai.

⁹ Ngia ni giaa ni miatee. Ngia aaniivaara viravainnee? Ngia vaidi forofetaiva taara viravainnee? Na ngii giaa ngii miaunoo. Kutaa ngia vaidi forofetaa ari vookarauvo seena vaidi forofetaiya yaataroovaa ngia taara viravaivee.

¹⁰ Anutuugaa kua fafaara roovo Yuvuaanaara vainno ataa kua tinoo: Anutuugo tinoo: Na titauko nnii vaidiivo aa nninoo. Na i tauraivaannaadee titano vioo aataruuvaa aini teerama kiaanaravaivee, tiivaivee. Fafaaraivo itaa kua tiivai.

¹¹ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Yuvuaano nnoori apira vaidiivo mmuakiaa gioonna kiaapuuya mmata aavau varia rada nnidada aanna variaya yaataraivai. Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaki gioonna kiaapu voovoono aduoo variivoono Yuvuaanaa yaataraivai.

¹² Yuvuaano ari mmayaayaivaa kiaa mmuu suaivo ngioo ngioo aanna makee ta variaunna suaivaki Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaara vooya mmoori maisaivaa iikiaavai. Yaagueeqa avaikarai vaidiia Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivakira kuaaree kiaa kiada ivaara yaagueeqararama kiada iikiaavai.

¹³ Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaara mmuakiaa forofetaa vaidiia tuduu Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaki vau kuaivootama ivaara tiravai. Kiaa rada nnududuu Yuvuaano varuu suaivaki ivo ivaaraatama tiravai.

¹⁴ Iya tuu kuaivaa ngii rikiaatainai rikiaatee. Iya Irayaava kava tinaraivaara tiravai. Iya Irayaavavee tuuvo vaa Yuvuaano tioo Irayaanna roosiima varivai.

¹⁵ Gioonna kiaapu voovoono arinaima kua rikiaivoono ii kua ivaa arinaima rikiaivee.

¹⁶ Gioonna kiaapu aanna makee variaya deeya roosiimaida variaannee? Iya nnaakara roosiikiaiya yoosinna vuutaivaki isareeda varida ngiariiyara ngiariiyara aayanna reeda kiaanoo:

¹⁷ Ta tooriivaa varada fee fee kiaunnani hama ngia ivaara kuaru raavai. Ta kuaru nnauvaa haraunnani hama ngia ivaara rataavaivee, kiaa kiada itaa kua kiaavai.

¹⁸ Iya iikiaivaa roosiima gioonna kiaapuuya iikiaano. Yuvuaano numa iya tasipama varioo yeennaivaaraata vuaina suuyaivaaraatama ooqoo kiaa kiooduu rikiada gioonna kiaapuuya innara tunoo: Ai, mmagia maisaivo inna aakiaivaki topai vaidivaivee, tiravai.

¹⁹ Na Vaidiivaa Mmaapuuvono ngiee yeennaivaata nnooriivaatama nnaukai gioonna kiaapuuya kiaanoo: Aa vaidi aavaa taatee. Ivo ariiyara yaata utuoo tarikama kioo yeenna nnai vaidivai. Ivo kaayauma vuaina suuyaivaa nnoo kumimakai vaidivai. Ivo sikau takiisa vareera vaidi maisaiyaata mmaanna tuu kuaivaa hatokeera gioonna kiaapu maisaiyaatama iya seenavaivee, kiaavai. Iya itaa kua kiaaniaata ti mmooriivaudiri Anutu-uqaa tinniivo kutaa vaivo kooyaa vaivaivee, tiravai.

*Gioonna kiaapu vooyaano hama ausa hanigieeravai
(Rukaaso 10:13-15)*

²⁰ Yisuuva ari mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki uuyauvaa teedaata gioonna kiaapuuya hama hanigiada ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa pikioovaara Yisuuva yaagueeqama iya tioo tunoo:

²¹ Boo, ngia gioonna kiaapu yoosinna Korasima variaiyaata yoosinna Beresaitaa variaiyaatama fai yapooma ngii mmooriivaa irisai maisaivo vainaravai. Nnaaru gioonna kiaapuuya yoosinnaivaitana Turu Sitoona maisamaisama variravai. Na ari vookara ari vookarau mmooriyauvaa ngii yoosinnaivaitanaki iikiaivaa Turu Sitoona yoosinnaivaitanaki iikiaatiri. Iya teeda vaa nnaaru hanigiada yoketaama varutiri. Gioonna kiaapuuya iya hanigiada yoketaama variaivaa taateeraivaara iya ausa mmuaararoovaa varada buruqa sisiyauvaa raida kaupavaa habara ngiari kieetaiyauvunu apu kiada varutirivee.

²² Ivaara na ngii giaa ngii miaunoo. Fai yapooma Anutuugo gioonna kiaapuuya yaparaira suaivaki gioonna kiaapu Turu Sitoonaiya irisai maisaivaa pinaama varaaravai. Ngia gioonna kiaapu Korasimaiyaata Betsaitaiyaatama ngii irisai maisaivo iya irisai maisaivaa yaataraanaravaivee.

²³ Ngia gioonna kiaapu Kapanauma variaiyaso, ngia ngiau aapu variaaree kaiya fai Anutuugo tinai ngia mmeepi ikia aakiaana vida kiaaravaivee. Nnaaru gioonna kiaapu Sutuuma varuuya maisamaisama variravai. Na ari vookara ari vookarau mmooriyauvaa ngii iikiaivaa Sutuuma yoosinnaivaki iikiaatiri. Iya yoosinnaivo homo aanna makee vaitirivee.

²⁴ Ivaara na ngii giaa ngii miaunoo. Fai yapooma Anutuugo gioonna kiaapuuya yaparaira suaivaki gioonna kiaapu Sutuumaiya pinaama irisai maisaivaa varaaravai. Ngia Kapanauma variaiya fai ngii irisai maisaivo iya irisai maisaivaa yaataraanaravaivee, tiravai.

*Yisuuva niisi nnida eeyara kati hara kiada variateera tiravai
(Rukaaso 10:21-22)*

²⁵ Yisuuva itaa kua tuu suaivaki vo kuavai tunoo: Ni Napoo-o, a ngiau mmataivaara diraikuavee. A ai kua oyaivaa gioonna kiaapu tinni ruaiyara hatauma kiee gioonna kiaapu nnaakara meedi roosiima hama tinniaata kaiyara a kuaa kookieema kiaannaivaara na aiyara yoketaakiaunoo.

²⁶ Yo, ni Napoo-o, a kati iya i kuaa i mmiataikiai a iya kuaa mmiannavaivee.

²⁷ Ni Napoova a mmuakiaa mminnaiyauvaara diraivaa vaa ni mianavaivee. Hama gioonna kiaapu voovono na i Mmaapuuvaa arinaima ni taivai. Eenoo ni Napoovaano nnaasu arinaima ni taannavai. Hama gioonna kiaapu voovono ni Napoonna i taivai. Na i Mmaapuuvono nnaasu arinaima i tauvai. Ni Napoo-o, na gioonna kiaapu voovai kooyaa inna i vitainaraivo ivootama fai i taanaravaivee.

²⁸ Ngia gioonna kiaapu kaayau mmoori varaiya mmuaararavaa tasipama niisi ngiatee. Niisi nnikiai na ngii tasipanai rikiada eeyara kati hara kiada variaaravai.

²⁹ Na tirooma variee hama na avaikara kiau vaidivai variauvaara ni mmooriivaa ngia varada na ngii vitaakiau aataruuvaa tuqinnama teeda fai ngia eeyaara kati hara kiada variaaravai.

³⁰ Na ngii tasipama variee ngii minara mmooriivo papakaanaivai. Na mmooriivaa ngii yaakuyaa yapaanaraivo hama mmuaararaivaivee, tiravai.

12

*Vaidiia kati varira suaivaara Yisuunna yaparairavai
(Maraka 2:23-28; Rukaaso 6:1-5)*

¹ Yisuuva itaa kua tuduu rikioo kiisa suaivo taika kioodoo ivo ari ngiaam-muauyaatama Yutayaiya kati varira suai voovaki yeenna vuiita mmoori-ivaki nuairavai. Nuaida varida ari ngiaammuauya vuiita iiraiyauvaa utu rasukua rada nneeravai.

² Nneeda varuduu Farisai vaidi vooya numa iya teeda Yisuunna tunoo: Taanee. Ta kati varira suaivaki ti mmaanna tira kua aataruuvaa i ngiaam-muauya hatokaano,

³ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia Davuitiinna mmayaayaivo yanaivau vaivaa yaarida hama tuqinnama rikiaavai. Nnaaruaa vaidi Davuitiivaata ari tasipama nuauyaatama kaayauma iya yeenna rauduu rikioo

⁴ Davuitiivaano Anutuugaara nuunaira nnauvaki vioo yeenna bereeta kati Anutuugaaree kiau yapoo yeennaiyauvaa varoo nnoo ari tasipama nuauyaatama mmuduu nneeravai. Ti mmaanna tuu kua aataruuvo vainno tunoo: Anutuugaara kati puara hudeeraiyaano nnaasu Anutuugaanee kiau yapoo yeenna bereetaiyauvaa nnaatee, tuduaata Davuitiiva ari tasipama nuauyaatama ii kua ivaa hatokada nnooduu hama Anutuugo ooqoo tiravai.

⁵ Ngia Anutuugo mmaanna tuuvaa yaarida hama tuqinnama rikiaavai. Kati varira suai mmuakiaayauvaki Anutuugaara kati puara hudeera vaidi-ia nuunaira nnauvaki mmooriivaa varada kua mmaanna tuu kuaivaa hatokaavo hama Anutuugo kua tiivai.

⁶ Na ngii giaa ngii miaunoo. Na aavaki variauvoono ngii nuunaira nnau pinaivaa yaataraunoo.

⁷ Anutuugaa kua fafaara roo kuaivo vainno tinoo: Vaidiia puara sipisi-ipaiyauvaa kati niyara hudaivaara hama ni yoketaunoo. Vaidiia ngiari seenaiyara mmuduuya ruaiyara ni yoketaunoo. Kua fafaara roo kuaivo itaa kua tiivaa ngia yaarida oyaivaa arinaima rikiaatiri. Gioonna kiau-puuya hama maisa mmooriivaa iikiyaiyaki hama ngia kua pinaivaa iyaki yapaatirivee.

⁸ Na Vaidiivaa Mmaapuuvono kati varira suaivaa nakaaravovee, tiravai.

*Yisuuva vaidi yaaku sorogauvaa tuqinneeravai
(Maraka 3:1-6; Rukaaso 6:6-11)*

⁹ Yisuuva itaa kua kiau taika kioo ivau iya pikioo ngiari nuunaira nnauvaki viravai.

¹⁰ Vioo tooduu vaidi voovai yaaku saivai sorogainno taminnuunnu-unno vuuvo ivaki varuduu vaidi vooyaano Yisuunnaki kua pinaivaa yapaara uuya ivaki varida inna yaparaida tunoo: Ti mmaanna tuu kua aataru-uvo dataa kuainno tiinnee? Fai ta kati varira suaivaki vaidi nniitaraivaa tuqinnaarannee? Vara hama tuqinnaarannee?

¹¹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Fai ngiikidiri vaidi voovoono ari puara sipisiipa mmuaavai haitatuuno kati varira suaivaki soopa hokobaivaki tuoo vino aikiooma fai ivo raammi roo oto inna sootu kati

naatauvau yapaanarannee? Vara too pikiaanarannee? Fai ivo raammi roo oto soopaivakidiri inna vita kati naatauvau yapaanaravai.

¹² Ngia puara sipisiipaivaara yoketaama yaata utuaavai. Mo vaidiivo puaraivaa yaataraivai. Itaama vainai kati varira suaivaki vaidiivaa tuqinnaanara aataruuvo yoketaavai vaivaivee,

¹³ kiaa kioo vaidi yaaku sorogauvaa tunoo: Ai yaaku sorogainno taminnumaunnuuvaa raduda utuane, tuduu rikioo ari yaakuuvaa raduda utuduu yaaku saivai safuuma vauvaa roosiima vairavai.

¹⁴ Vauduu teeda Farisai vaidiiva vida nuunaida Yisuunna utida ruputikio putuaiveera kuaivaa kiaa teerama kieeravai.

Anutuuqo ari mmoori vareera vaidiivaa mmatairavai

¹⁵ Teerama kiooduu Yisuuva rikiooduu inna mmaarau kua tuduu rikioo ii yoosinna ivakidiri pikioo vo yoosinnavakira vuduu rikiada kaayau gioonna kiaapuuya inna nnaagiai viravai.

¹⁶ Vuduu too iva mmuakiaa nniitarooya tuqinnoo ariiyara vo gioonna kiaapu vooya kiaa mmivoo kiaa iya ooqoo tiravai.

¹⁷ Nnaaruaa forofetaa vaidi Yisayaava tuu kuaivaa kaanaivo iva uuvau-giataama vairavai. Yisayaava Anutuuqo tuu kuaivaa fafaara roo tunoo:

¹⁸ Inna ni mmoori vareera vaidivai.
Neenoo inna mmataama kiauvasi.
Na innara mmuduuya ruauko
kaayauma innara ni yoketaano.
Na ni Mmannasaivaa inna mmimo
ivoono mmuakiaa voopinnaa gioonna kiaapuuya
safuuma yaparainaravai.

¹⁹ Ivo hama buaaru tioo hama kai tioo
hama yoosinna vuutaivaki diitoo
yaagueeqama kua tinaravai.

²⁰ Iya yaammaivo tapugioo vaivaa
hama utu ratokaaneema
fai ivo hama gioonna kiaapu
muaraagama variivaa
ruputinaravai.
Iya tooba manumanuuvaa
hama utu rasuukiaaneema
fai ivo hama gioonna kiaapu
muaraagama variivaa ruputinaravai.
Fai ivo mmannammanna mmooriivaa varanono
yapooma safu aataruuvoono maisa aataruuvaa
yaataraanara suaivaki pikiaanaravai.

²¹ Ivo itaama varinai
mmuakiaa voopinnaa gioonna kiaapuuya
yaata utida innara faannakiaaravee.

Yisayaava fafaara roo kuaivo itaa kua tiravai.

*Farisaiya Yisuunnara maisaira kuavai tiravai
(Maraka 3:20-30; Rukaaso 11:14-23)*

²² Yisuuva gioonna kiaapuuya tuqinnooduu rikiada vooyaano vaidi avu huruutauvaa aakiaivaki mmagia maisaivo topaama kioo varuduu inna avaivo ramuunnaama kioovaa Yisuunnasi vitada nniravai. Vitada nnuduu Yisuuva vaidiivaa tuqinnooduu rikioo keenaa avu too kua tiravai.

²³ Kua tuduu rikiada gioonna kiaapuuya kaayauma nnikiaraida ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Mo aa vaidi aavo Davuitiinna oyaivakidiri diitaivainnee? Vara ari vo vaidivainnee?

²⁴ tuduu rikiada Farisai vaidi vooyaano ii kua ivaa rikiada tunoo: Mmagia maisaiya kieetaivo Beresebuuro inna tasipama varikioonno inna yaagueeqaivaadiri mmagia maisaiya vaidi aakiaaki variyaiya titaikiai kuaavaivee,

²⁵ tuduu rikioo Yisuuva iya tinniyaa vau kuaivaa rikioo iya tunoo: Fai gioonna kiaapuuya mmuaa mmatavau variyaiya rapidada ivaudiri raubiriida mmarammaraama varida hama yopeema mmuaavau yaagueeqama varirama kiada fai taikaaravai. Gioonna kiaapu mmuaa nnauvaki variyaiyannee vara mmuaa yoosinnavaki variyaiya ngiariita ngiariita rapidada fai vida raubiriida mmarammaraama varida fai hama mmuaavau yaagueeqama varirama kiada muaraagakiaaravai.

²⁶ Itaama vaino mo fai Sataango ari seena mmagia maisaiyaatama rapuoonnonno titaa kinai vida raubiriida mmarammaraama varida hama mmuaavau yaagueeqama varirama kiada fai Sataangoota iyaatama muaraagakiaaravai.

²⁷ Ngia kiaanoo: Beresebuuro ari yaagueeqaivaa ni mikiai na mmagia maisaiya titaikai kuaanoo, kiani mo ngii nnaagiai nuairaiya giaa yaagueeqavaura mmagia maisaiya titaani kuaavainnee? Hama Beresebuuraa yaagueeqaivo ngii seenaiya tasipaivai. Ivaara ngia koonnama niyara yaata utuaa kuaivo kooyaa vainoo.

²⁸ Anutuuga Mmannasaivoono yaagueeqaivaa ni mikiai rikiee na mmagia maisaiya vaidiiaa aakiaiyauvakidiri titaikai kuaavai. Na itaama iikiauvaara Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira suaivo vaa ngiisi vaivo kooyaa vaivaivee, tiravai.

²⁹ Yisuuva itaa kua kua kioo kava vo kua voovai tioo vaidi yaagueeqaivaudiri mmataama kioo Sataangaara tunoo: Fai vaidi voovoono yaagueeqa vaidiivaa nnauvaki voo inna hoonaiyauvaa ariyara varaanaree kua kioo hama sabi kuanaravai. Fai tauraa vaidi yaagueeqaivaa yuku yaakuuvaa yeenaadiri ranaa rau kioo voo inna nnauvakidiri inna hoonahaanaiyauvaa varaanaravaivee, tiravai.

³⁰ Yisuuva itaa kua kua kioo tunoo: Gioonna kiaapu voovoono hama niyara mmuduuya ruaivoono inna ni nnammutuaavai. Gioonna kiaapu voovoono hama ni tasipama mmoori varaivoono ni mmooriivaa tuayanna ruaivai.

³¹ Ivaara na ngii giaa ngii miaunoo. Vaidiiaa mmিন্নamminnaa maisa mmuakiaayauvaatama mmuakiaa maisa kua kiaiayauvaatama fai Anutuugo rugaanaravai. Gioonna kiaapu voovoono Mmannasa Yoketaivaara maisavaivee tiivaa hama Anutuugo ivaa rugaanaravai.

³² Gioonna kiaapu voovoono Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa maisavaivee tiivaa fai Anutuugo rugaanaravai. Gioonna kiaapu voovoono Mmannasa Yoketaivaara maisavaivee tiivaa fai Anutuugo hama ivaa rugaanaravaivee. Makee ta variaunna suaivakiaata yapooma ta variaara suaivakiaatama fai itaavai homo vainaravaivee.

*Yisuuva yatari iiraivaudiri mmataama kioo tiravai
(Rukaaso 6:43-45)*

³³ Yatari yoketaivau iira yoketaivo vaikio yatari maisaivau iira maisaivo vaivai. Ngia yatari iiraiyauvaa teeda arinaima yatari oyaivaara rikiaavai.

³⁴ Ngia vaidi maisaso, ngii aakiaiyauvakidiri kaayau mmিন্নamminnaa maisaiyauvo suvuaivakidiri hama kua yoketaivaa kiaavai. Vaidiivo ari aakiaivaki suvuaineema ari avaivakidiri kooyaa tiivai.

³⁵ Vaidi yoketaa voovoono ari aakiaivaki yoketaivo vaineema ari avaivakidiri safuuma kua yoketaivaa tiivai. Vaidi maisa voovoono ari aakiaivaki maisaivo vaineema ari avaivakidiri kua maisaivaa tiivai.

³⁶ Na ngii giaa ngii miaunoo. Anutuuqo gioonna kiaapuuya yaparaira suaivaki mmuakiaa suai iya sabi kua sabi kua kiaivaara Anutuuqo iya yaparainaravai.

³⁷ Anutuuqo ngiingii kuaivaara ngii yaparainno ngia yoketaama kiaivaara ngiiyara tinara: Hama ngiiki kua vainoo, tinaravee. Ngia maisama kiaivaara tinara: Kutaa ngiiki kua vainoo, tinaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

Vaidiia Anutuuqaa mmoori ari vookarauvaa taaraivaara Yisuunna yaparairavai

(Marakaa 8:11-12; Rukaaso 11:29-32)

³⁸ Tuduu rikiada kua mmaanna kiaa mmira vaidi vooyaata Farisai vaidi vooyaata Yisuunna tunoo: Vitaira-o, a Anutuuqaa mmoori ari vookaraivaa iinai ta taaravee,

³⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia gioonna kiaapu aanna makee variaya koonnama varida hama Anutuuqaara yaagueeqakiaiyaano ngia ari vookarai mmooriivaa taara iikiaano. Anutuuqaa mmoori ari vookarauvaa nnaaruua vaidi forofetaa Yonaava uuvaa roosiivaa ngia ivaa nnaasu taaravai.

⁴⁰ Yonaava piisa pinaivaa rasookaivaki taaravooma suai taaravooma heena vauvaa roosiima Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono vaidi putuaiya vaira mmataivaki taaravooma suai taaravooma heena vainaravee.

⁴¹ Ninivee varuu gioonna kiaapuuya Yonaanna kuaivaa rikiada ausa hani-giada yoketaama variravai. Na ngii giaa ngii miaunoo. Na aavaki variauvo Yonaanna yaatarauvoono ngii tasipama variaunoo. Ninivee varuuya ausa hanigiada yoketaama varuuvaa yapooma Anutuuqo gioonna kiaapuuya yaparaira suaivaki fai iya kua pinaivaa aanna ngia variaya ngiiki yapa kikio Anutuuqo irisai maisaivaa ngii minaravaivee.

⁴² Nnaaru kieeta varuu gioonna voovoono tooya sainai ngieera ari voo-pidiri ngioo ngioo vaidi Soromoono tinni ruaivaasidiri kua rikiaanara nni-ravai. Na ngii giaa ngii miaunoo. Na aavaki variauvo Soromoonaa yaatarauvoono ngii tasipama variaunoo. Gioonnaivo ngieeradiri numa Soromoonaa kuaivaa rikioovaara fai yapooma Anutuuqo gioonna kiaapuuya yaparainara suaivaki ivoono kua pinaivaa aanna ngia variaya fai ngiiki yapa kino Anutuuqo irisai maisaivaa ngii minaravaivee.

Mmagia maisaivo kava ari varuuvaki variravai

(Rukaaso 11:24-26)

⁴³ Mmagia maisaivo vaidiivaa aakiaivakidiri pikioo vioo koo mmuyai gaanga yoosinnaiyauvaki ari varinara mmaataivaara buaama roo nuainnonno taikio kuminaikio

⁴⁴ ariita kua tioo tinoo: Fai na kava vara ranee nini nnau pikiauvaki oro varinaravee, kiaa kioo kava vara ranoo numa taikio ari nnauvo rupi yamaama kioo funnukama kiaikio mmanna nnauvai vaikio too

⁴⁵ ivaki varioo oro seena mmagia maisaiyauvo inna maisaivaa yaatareera yaaku saivai karasaidiri taaramada vitoo nnikiai iya numa inna tasipama variaavai. Aa vaidi aavaa aakiaivaki tauraa mmagia maisa mmuaavai varikio kiisama maisama varikiai nnaagiai kaayau mmagia maisaiya innaki variaavo kaayau maisama varivaivee. Gioonna kiaapu maisama aanna makee variaya fai mmuaikaraama itaama variaaravee.

*Yisunna kaanoota kataunnaiyaatama innara tiravai
(Marakaa 3:31-35; Rukaaso 8: 19-21)*

⁴⁶ Yisuuva homo gionna kiaapuuyaata kua tuoo varuduu ari kaanoota ari kataunnaiyaatama innaata kua kiaaree kiaa numa mmaanai dida vairavai.

⁴⁷ Dida vauduu gionna kiaapuuyakidiri voovoono Yisunna tunoo: Aa mmiaa i kaanoota i kataunnaiyaatama aita kua kiaaree kiaa numa diaanoo,

⁴⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Ni noonna tuanaivaata ni gata tuanaiyaatama vaa ngia taavaivee. Na ni noonna tuanaivaaraatama ni gata tuanaiyaraatama mmuduuya ruauneema dee gionna kiaapuvara na mmuduuya ruaunnee?

⁴⁹ kiaa kioo ari nnaagiai nuaira gionna kiaapuuya oopu haroo tunoo: Aqaayaano ni noova ni gataunnaiya variaano.

⁵⁰ Gionna kiaapu voovoono ni Napoova ngiau aapu variivaa tinniivau vai kuaivaa tuqinnama rikioo iinnonno inna ni gata vayaa ni nunna nayaa ni noova varinoo, tiravai.

13

*Yisuuva uru rututuooma kioovaudiri
mmataama kioo tiravai
(Marakaa 4:1-9; Rukaaso 8:4-8)*

¹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo nnauvaki pikioo mmuai suaivaki oro nnoori haruunga mmaagaivau dioo vauduu

² gionna kiaapu kaayauya inna suvuaivaara ivo kanuuvaki karoo varioo feena roo oro nnoori tooyaivaki kioo ivaki varuduu gionna kiaapuuya homo mmaagaivau diravai.

³ Duduu Yisuuva mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo kaayau kua iya kiaa mmioo tunoo: Rikiaatee. Vaidi voovoono yeenna uruuyauvaa varoo

⁴ oro ari mmooriivaki rututuooma roo nuaikio vooyauvai aataruuvo vaivau tuoo kuaikiai ngiaammaiyauvo tuma porooma nnaavai.

⁵ Uru vooyauvai tuoo sikau tasipama vai mmataivau kuaiyauvo uruoo hama kaayau mmataivo vaivaara kiisa suai urikio too

⁶ suaivo ngioo taikio maisaikio hama tuukaivo hokobama kuaivaara aki-airaama aasannaivai.

⁷ Uru vooyauvai tuoo ooviiyauvaki kuaikio ooviiyauvo ivaa tasipama uruoo raputu kiaivai.

⁸ Uru vooyauvai mmata yoketaivau tuoo kuaiyauvo yoketaama urikio kaayau iiraiyauvo vaivai. Vooyauvakidiri iiraiyauvo yaaku sai vaidiiya yuku yaaku taika kioo (100) vaikio vooyauvakidiri iiraiyauvo taaravooma vaidiiya yuku yaaku taika kioo (60) vaikio vooyauvakidiri iiraiyauvo mmuaa vaidivai yuku yaaku taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana (30) vaivaivee,

⁹ kiaa kioo tunoo: Gionna kiaapu voovoono arinaima rikiaivoono ii kua ivaa arinaima rikiaivee, tiravai.

*Yisuuva mmataama kioo kua oyaivaa tiravai
(Marakaa 4:10-12; Rukaaso 8:9-10)*

¹⁰ Tuduu rikiada Yisunna ngiaammuauya innasi nnida inna yaparaida tunoo: Aaniira a gionna kiaapuuya kiaa mmira suaivaki mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kiee kiannannee?

¹¹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Anutuuqo gionna kiaapuuyara dira kua oyai haumaki vaiyauvaa fai na ngii giaa ngii minai ngiengieenoo arinaima rikiaaravai.

¹² Gioonna kiaapu voovoono ni kuaivaa arinaima rikiaivoono fai Anutuugo ari vo kua ari vo kuaivaa inna kiaa mminono innaki kaayauma suvuainaravai. Gioonna kiaapu voovoono kiisa kuaivo inna yaatana vaivaa fai yapooma taunnu kino hama innaki kuaivootainaravai.

¹³ Gioonna kiaapu vooya teedada mmanna avuuyauvaadiri teeda hama tuqinnama taavai. Iya rikiadada mmanna yaataiyauvaadiri rikiada hama arinaima rikiaavai. Hama iya tuqinnama teeda arinaima rikiaivaara na mmatayaa diaa mminnaa vooyauvunudiri mmataama kiee iya kiaa mmiauvai.

¹⁴ Nnaaruaa vaidi forofetaa Yisayaava fafaara roo kuaivo vainnonno aanna makee variaa gioonna kiaapuuyaki kaanaivo vainoo. Yisayaava fafaara roo tunoo:

Anutuugo tinoo:

Ngia rikiadada hama arinaima rikiaaravai.

Ngia teedada hama tuqinnama taaravai.

¹⁵ Iya ngiari avuuyauvaa teeda
iya yaata tinniiyauvaa rikiada
ausa tinniiyauvaa hanigiakiai
na iya tuqinnevoora kiaa
iya tinniiyauvo yaagueeqaikiai
ngiari yaataiyauvaa ramuunnaama kiada
ngiari avuuyauvaa tasuma kiada variaavaivee, tiivaivee.

Yisayaava itaa kua kiaa kioo fafaara reeravai.

¹⁶ Ngiengieenoo ngiingii avuuyauvaadiri tuqinnama teeda ngiingii yaataiyauvaadiri tuqinnama rikiaavai. Ngia tuqinnama teeda rikiaivaara Anutuugo ngiiyara yoketaino.

¹⁷ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaaruaa vaidi forofetaa kaayauyaatama kaayau gioonna kiaapu Anutuugaara yaata utida safuuma varuuyaatama aanna makee ngia taivaa iya taatauduu iya faannaidada putida hama teeravai. Aanna makee ngia rikiaa kuaivaa iya rikiaatauduu iya faannaidada putida hama rikieeravaivee.

*Yisuuva uru rututuoora kua oyaivaa kooyaa tiravai
(Marakaa 4:13-20; Rukaaso 8:11-15)*

¹⁸ Vaidiivo uruuyauvaa rututuooma kioovaudiri na mmataama kiau kua oyaivaa rikiaatee.

¹⁹ Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira kua mmayaayaivaa gioonna kiaapu voovoono mmanna yaata nnaasu rikioo hama arinaima rikiaivo uruuyauvo aataruuvau tuoo kuaiyauvaa roosiivai. Hama ivo arinaima rikiaivaara Sataango numa inna aakiaivakidiri kuaivaa ravisi varaivai.

²⁰ Uruuyauvo sikau tasipama vai mmataivau tuoo kuaiyauvo gioonna kiaapu voovai roosiivai. Ivo Anutuugaa kuaivaa rikiai saivaata kaayau siriga tasipama varaivai.

²¹ Uruuyauvo uruoo hama tuukaiyauvo mmeepi kuaiyauvaa roosiima ivo hama kuaivaa ari aakiaana yapeerama kioo kiisa suai nnaasu Anutuugaara yaagueeqaivai. Ivo Anutuugaa mmooriivaa iivaara seena gioonna kiaapuuya maisa mmoori mmuaararavai inna mmiaavo rikioo ivo makee tikio Anutuugaa aataruuvaa pikiaivai.

²² Uruuyauvo ooviiyauvaki tuoo kuaiyauvo gioonna kiaapu voovai roosiivai. Ivo kuaivaa rikioonnaata mmatayaa diaa mminnaiyauvaa varaanaraivaara kaayauma yaata utuoo sikau varaanaraivaara yaata utuoo

mmuduuya rikio iyauvoono inna suvuainno Anutuuqaa kuaivaa rugaikio rikioo hama iiraivo vaivai.

²³ Uruuyauvo mmata yoketaivau tuoo kuaiyauvo inna gioonna kiaapu voovai roosiivai. Ivo Anutuuqaa kuaivaa arinaima rikiaikio tinniivo rusi-tikio kuaivo inna aakiaana urikio iiraiyauvo suvuainno ataama vaivai. Vooyaki kaayau iiraiyauvo (100) vaikio vooyaki voota nnoonnama (60) vaikio vooyaki kiisakiangii (30) vaivaivee, tiravai.

Yisuuva yeenna vuiitaivaudiri mmataama kioo tiravai

²⁴ Yisuuva itaa kua kiaa kioo kava mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kioo iya tunoo: Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivo vaidiivo uru yoketaiyauvaa ari mmooriivaki rututuoraivaa roosiivai.

²⁵ Ivo yeenna vuiita uruuyauvaa rututuoma kiaikiai vo heena voovaki mmuakiaa gioonna kiaapuuya vuru vakiaavo rikioo mmoori nakaaraivaa nnammutuaa voovoono numa yeenna vuiita mmooriivaki ari ikiau uru maisaiyauvaa rututuoma kioo kuaivai.

²⁶ Kuaikio yapooma yeenna vuiitaiyauvo uruoo iiraiyauvo vainara iikio ikiauyauvootama uruoo kooyaa vaivai.

²⁷ Vaikiai teeda mmoori vareera ngiaammuauya oro nakaaraivaa kiaanoo: A uru yoketaiyauvaa nnaasu ai mmooriivaki rututuoookiannano. Mo dataama kioo ikiauyauvootama uriinne?

²⁸ kiaavo rikioo tinoo: Mo ti nnammutuaivoono rututuovaivee, tikiai rikiaada iya inna yaparaida kiaanoo: Fai ta oo ikiauyauvaa hamukuaarannee?

²⁹ kiaavo rikioo ivo iya sai tinoo: Hamavee. Ngia ikiauyauvaa hamukida sabi vuiitaiyauvaatama hamukuaarainnoo. Pikiaatee.

³⁰ Kii nuunama urikiai yapooma iira rutakeera suaivaki na iira rutakeera ngiaammuauya tinara: Tauraa ikiauyauvaa hamuku kiada uru rau ikiaivaki kagaariaaraivaara teerama kiaatee. Nnaagiai vuiitaiyauvaa rutaka rada iyauvaa yeenna yapeera nnauvaki yapaatee, tinaravaivee. Nakaaraivoono itaa kua tiivaivee, tiravai.

Yisuuva uru kiisa masateeraivaudiri

mmataama kioo tiravai

(Marakaa 4:30-32; Rukaaso 13:18-19)

³¹⁻³² Yisuuva itaa kua kiaa kioo kava mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kioo iya kiaa mmioo tunoo: Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivo uru kiisakiata nnaammuaya uruuvaa roosiivaa nnutuuvo masateeraivaa roosiivai. Uru kiisaikiato vaikio mmuakiaa mminnaiyauvaa uruuyauvoono ii uru ivaa yaataravai. Vaidi voovoono ii uru ivaa varoo ari mmooriivaki rututuoma kiaikio uruoo ngioo vioo pinaa kioo mmuakiaa annaanna mmaguyaiyauvaa yaataroo dikiai ngiaammaiya numa inna hammaraiyauvaki ngiisaiyauvaa heeka kiada vakiaavaivee, tiravai.

Yisuuva puuqaira yeennaivaudiri mmataama kioo tiravai

(Rukaaso 13:20-21)

³³ Yisuuva itaa kua kiaa kioo kava mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kioo iya kiaa mmioo tunoo: Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivo puuqaira yeennaivaa roosiivai. Gioonna voovoono ii yeenna ivaa varoo paravuaa saaba taaravoomaivaki hanigiaanigieema kioo yapa kiaikio vainno eyommaavai puuqaivaivee, tiravai.

Yisuuva kuaivaa nnaasu mmataama kioo tiravai

(Marakaa 4:33-34)

³⁴ Iqii kua mmuakiaa iyauvaa Yisuuva gioonna kiaapuuya kiaa mmuu suaivaki mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo iya kiaa mmiravai. Hama vo kua voovai kooyaa tiravai. Mmuakiaa kuavai mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo tiravai.

³⁵ Vaidi forofetaa nnaaru varuuvo fafaara roo kuaivo ngioo ngioo Yisuuva gioonna kiaapuuya kiaa mmuu suaivaki kaanaivo vauvaara ivo mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo kuaivaa nnaasu tiravai. Forofetaivoono fafaarainno tunoo:

Fai na gioonna kiaapuuya kua kiaa mmiee
mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri
mmataama kiee iya kiaa mminaravai.
Anutuuqo ngiau mmata uu suaivaki
haumaki vau kuaiyauvaa iya kiaa mminaravaivee.

Forofetaivoono fafaara roo itaa kua tiravai.

Yisuuva ikiau maisaiyauvo uruu kua oyaivaa tiravai

³⁶ Yisuuva gioonna kiaapuuya pikioo nnau voovaki oro varuduu ari ngiaammuauya innasi nnida inna tunoo: A ikiauyauvo mmooriivakidiri uruuyauvunudiri mmataama kiee tunna kua oyaivaa ti kiaa ti mmianee,

³⁷ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Na Vaidiivaa Mmaapuuvono uru yoketaivaa rututuora vaidivai.

³⁸ Mmooriivaki uruuyauvaa rututuoma kiaivo mmuakiaa mmatayaa variaa yoosinnaiyauvaa roosiivai. Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivakira teerakiaa gioonna kiaapuuya uru yoketaiyauvaa roosiiki-aavai. Gioonna kiaapuuya vaidi maisaivaa kuaivaa rikiada iikiaiya iki-auyauvaa roosiikiaavai.

³⁹ Nnammutuaivo ikiau maisaiyauvaa rututuovo inna Sataangovee. Iiraiyauvaa rutakeera suaivo inna ngiau mmataivo taikaanara suaivai. Iira rutakeera ngiaammuauya inna aangeraiyavee.

⁴⁰ Ngiaammuauya ikiauyauvaa hamuku kiada ikiana kagaari kiaa-neema ngiau mmataivo taikera suaivaki aangeraiya gioonna kiaapuuya mmuaikaraama iikiaaravai.

⁴¹ Na Vaidiivaa Mmaapuuvono ni aangeraiya titanai ni yoosinnaivakidiri nuaida varida gioonna kiaapuuya ngiari seenaiya mmoori maisaivaa iikiateera vuavikiaiyaatama gioonna kiaapu mmuakiaa maisama variyaiyaatama vitada

⁴² ikiana kagaari kikiyai ivaki varida teekio iya nnannateenai fai ngiari avaiyauvaa hakutikio iya ausaiyauvo mmuaarareenai rataaravai.

⁴³ Iya itaama varikiai safuuma varira gioonna kiaapuuya ngiari Gioonna yoosinnaivaki varida suaivo yoketaama taineema yoketaama ari vookaraama variaaravaivee. Gioonna kiaapu voovoono arinaima kua rikiaivoono ii kua ivaa arinaima rikiaivee, tiravai.

Yisuuva sikauyauvaa mmatana hauma kioovaara tiravai

⁴⁴ Yisuuva itaa kua kiaa kioo kava mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kioo iya kiaa mmioo tunoo: Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivo kaayau sikau yoketaiyauvaa vaidi voovoono vaa mmatana hauma kiaiayauvaa roosiivai. Vaidi voovoono mmataivaki hanukua roo taikio sikau yoketaiyauvo inna too vaikio too keenaa rummua apu kioo kaayauma sirigainno vioo ari mmaraa mminnamminnaa mmuakiaayauvai varoo oro vooya mmikio irisai sikauyauvaa varoo numa mmataivaa nakaaraivaa mmioo mmataivaa varaivaivee, tiravai.

Yisuuva seeta yoketaivaudiri mmataama kioo tiravai

⁴⁵ Kiaa kioo vo kua voovai tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo ataivai vainoo.

⁴⁶ Vaidi voovono sikau seeta yoketaivaa roosiivaara buainnonno taikio voovai kaayau yoketaivo inna too vaikio too oro ari mminnamminnaa mmuakiaayauvai varoo oro vooya mmikio irisai sikauyauvaa varoo numa seetaivaa nakaaraivaa mmioo ivaa varaivaivee, tiravai.

Yisuuva vaaheevaudiri mmataama kioo tiravai

⁴⁷ Kiaa kioo vo kuavai iya kiaa mmioo tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo utua vaaheevaa roosiivai. Vaidiia utua vaaheevaa varada nnoori haruungaivaki kagaari kiada kaayau tavauyauvaa ari vookara ari vookaraiyauvaa varaavai.

⁴⁸ Varaavovo mmuugiaikiai teeda utu raririima mmaagaivau yapa kiada hara kiada varida tavauyauvaa ari vookara ari vookaraiyauvaa haitatuuda yoketaiyauvaa ngiari utuaiyauvaki vara rummua kiada maisaiyauvaa kagaari kiaavai.

⁴⁹ Fai yapooma ngiau mmata taikeera suaivaki fai itaama vainaravai. Fai aangeraiya nuaida varida gioonna kiaapu yoketaama variaya pikiada maisama variaya vitada

⁵⁰ ikiana kagaari kikiyai ikia aakiaivaki varida teekio iya nnannateenai fai iya avaiyauvaa hakutikio iya ausaiyauvo mmuaarareenai rataaravaivee, tiravai.

Yisuuva nnisi kuaivaaraata karaasa kuaivaaraatama tiravai

⁵¹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo ari ngiaammuauya yaparainno tunoo: Vaa ii kua iyauvaa na ngii giaa ngii miauyauvaa ngia arinaimaida rikiaannee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Yo, vaa ta rikiaunnaanoo,

⁵² tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Ivaara na nnau nakaaraa vaidiivaa mmataama kiee ngii giaa ngii miaunoo. Nnau nakaaraa vaidiivo nnisi mminnaiyauvaata karaasa mminnaiyauvaatama ari nnauvaki yapa kiaikio vaiyauvaa inna ivo varaivai. Vaidiivo tauraa Anutuugaa kua mmaanna kuaivaa arinaima rikioo nnaagiai Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaaraatama arinaima rikiaivono ii nnau nakaaraa vaidi ivaa roosiivai. Ivo nnisi kuaivakidiriaata karaasa kuaivakidiriaatama gioonna kiaapuuya kiaa mmiivaivee, tiravai.

Gioonna kiaapu Nasareetaiya Yisunnara

ooqoo tiravai

(Marakaa 6:1-6; Rukaaso 4:16-30)

⁵³ Yisuuva mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo kuaivaa kiaa taika kioo ivaki pikioo

⁵⁴ ari yoosinna tuanaivakira vioo ngiari nuunaira nnauvaki oro varioo ari kuaivaa iya kiaa mmiravai. Kiaa mmuduu rikiada nnikiaraida tunoo: Aa vaidi aavo deevakidiri tinni yoketaivaa varaivainnee? Mo dataama ivo yaagueeqa ari vookara ari vookarai mmooriiyauvaa iinnee?

⁵⁵ Ivo nnau heekeera vaidiivaa mmaapuvai. Mariaava inna kaanovee. Ari kataido Yakooopo Yoosiipo Simoono Yutaasainna variaano.

⁵⁶ Mo ari nnunnaapuuya aavaki variaano. Mo deevakidiri ivo ii kua ivaa varaivainnee?

⁵⁷ kiaa kiada hama innara iya yoketauduu innara ooqoo tiravai. Innara ooqoo tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Kua kutaa tira vaidi forofetaivaara mmuakiaa yoosinnaiya innara yoketaakiaani ari yoosinna tuanaiyaata ari seenaiyaatama hama innara yoketaakiaavaivee, tiravai.

⁵⁸ Iya hama innara kutaavaivee tuuvaara ivo hama Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa ivaki kaayauma iiravai. Kiisama iiravai.

14

*Yuvuaano nnoori apira vaidiivo putuuvaa mmayaayavai
(Marakaa 6:14-29; Rukaaso 9:7-9)*

¹ Ii suai ivaki Yuvuaano putuduu rikioo Yutayaiya kieetaivo Herooto Yisuuva yoketaa mmooriivaa iima kioo mmayaayaivaa rikioo ari seena vaidi kieetaiya tunoo:

² Aa vaidi aavo Yuvuaano nnoori apira vaidivai. Vaa putuoo keenaa di-itoovaarainno yaagueeqaivo inna tasipaikio mmoori ari vookaraivaa iinoo, tiravai.

³⁻⁴ Nnaaru Yuvuaano homo varuu suaivaki Herooto ari vayaanna Piriipaa nnaataivaa Herootiaanna mmuara varooduu Yuvuaano inna tunoo: Anutuugaa aataruuvo hama itaivai. Sa varaanee, tuduu rikioo Herootiaava Yuvuaanaara nnannatoovaara Herooto ari ngiaammuauya tuduu Yuvuaanaa yuku yaakuuvaa yeena rau kiada oovi nnauvaki yapa kieeravai.

⁵ Yapa kiooduu Herooto Yuvuaanaa ruputuatauduu gioonna kiaapuuya Yuvuaanaara forofetaavaivee tuuvaara Herooto iyara aatuunno hama ruputiravai.

⁶ Hama ruputuduu yapooma Herootaa mmatoo suaivo nnuduu gioonna kiaapuuya nuunaida buusaivaa nnaara varuduu Herootiaanna raunnaivo numa kuaru rooduu teeda Herootoota ari seenaiyaatama teeda varuduu Herooto innara kaayauma yoketairavai.

⁷ Innara yoketauvaara ivo kua kiaa teerama yeena rau kioo kuaivaa tunoo: A ni yaparakianna mminnaivaa fai na kutaa i mminaravaivee,

⁸ tuduu rikioo kiaatannaivo oro ari kaanaa yaparauduu rikioo kaano kiaa mmuu kuaivaa numa Herootaa kiaa mmioo tunoo: Aanna makee i ngiaammuauya Yuvuaano nnoori apira vaidiivaa nnuunaivaa rutaka kiada inna kieetaivaa yanaivau yapa kiada varada numa i mmikiai ni mianee,

⁹ tuduu rikioo Herootaa ausaivo kaayauma mmuaararooduu ari seenaiya avuuyauvunu vaa kua kiaa teerama yeena rau kioo kuaivaa tuuvaara yaata utuoo ee-oo tioo

¹⁰ ari ngiaammuauya titooduu oovi nnauvaki vida Yuvuaanaa nnuunaivaa rutaka kieeravai.

¹¹ Rutaka kiada kieetaivaa yanaivau yapa kiada varada numa kiaatan-naivaa mmuduu varoo ari kaanaa mmiravai.

¹² Mmi kiooduu Yuvuaanaa ngiaammuauya numa inna mmamma kaanaivaa varada oro mmata nnauvaki hau kiada vidada Yisuunna kiaa mmiravai.

*Yisuuva vaidi kaayau (5000) yeenna mmiravai
(Marakaa 6:30-44; Rukaaso 9:10-17; Yuvuaano 6:1-14)*

¹³ Yisuuva Herooto uu kuaivaa rikioo ivakidiri pikioo kanuu voovai varoo vioo nnooriivaa pikioo mmanna gaanga yoosinnaivakira viravai. Vuduu rikiada gioonna kiaapuuya ivo vuu kuaivaa rikiada ngiari yoosinnaiyauvaa pikiada mmatayaa ivo vuupi viravai.

¹⁴ Vuduu too Yisuuva nnoori mmaagaivau vioo varioo rootu tooduu gioonna kiaapuuya suvuau kiooduu iyara boo tioo iya tasipama varuu nniitarooya tuqinneeravai.

¹⁵ Tuqinnooduu suaivo hannauduu Yisuunnasi ari ngiaammuauya nnida tunoo: Vaa suaivo hannainoo. Aa yoosinna aavo mmanna gaanga yoosinnavaki ta variaunnanoo. Gioonna kiaapuuya titanai kuatee. Aa yoosinna

aayauvakinnaayasi vida yeennaiyauvaa sikauiyauvaadiri yookaama kiada varada nnikiai nnaateeraivaara titanai kuatee,

¹⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Sa iya titakiai kuatee. Mo ngieenoo yeennaiyauvaa iya mmiatee,

¹⁷ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Bereeta yaaku saivai tavau taarama nnaasu aa tiisi vainoo,

¹⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Iyauvaa vara ni miatee,

¹⁹ kiaa kioo hanigia gioonna kiaapuuya tunoo: Ferefuruunnaivau vari-atee, tuduu ivau varuduu bereeta yaaku saivai tavau taaravaitanaatama tu kioo vainno avuuvaa reeri ngiau aapu too vainno Anutuugaata kua yoketaivaa tioo bereetaiyauvaata tavauvaitanaatama kusiinnonno kioo ari ngiaammuauya mmuduu varada gioonna kiaapuuya mmuduu

²⁰ mmuakiaaya nnooduduu iya ausaiyauvo rasituduu ari ngiaammuauya utua yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitanaki yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa rupi nuunama rummua yapa kieeravai.

²¹ Vaidi ivaki varida yeenna nnooya kaayau (5000) variravai. Iya hama gioonna nnaakaraiyaatama yaariravai.

*Yisuuva nnoori veraivau nuairavai
(Marakaa 6:45-52; Yuvuaano 6:15-21)*

²² Iya nnaa taika kioodoo Yisuuva ari ngiaammuauya yaagueeqama titoo tunoo: Na gioonna kiaapuuya titee varinai ngieenanaa tauraa kanuuvaki karada nnoori sainai kuatee, tuduu rikiada vida varuduu

²³ gioonna kiaapuuya ngiari yoosinnaipira titoodoo vuduu too Yisuuva arivai yaaku varaanara taapi kiisaivaura viravai. Vioo vioo oro varioo yaaku varooduduu heenauduu rikioo arivai ivau varuduu

²⁴ ari ngiaammuauya varuu kanuuvo nnoori haruunga pinaivaa vuu-taivaki vioo varuduu yatari sagaiyauvaa utida nnooriivaa ruvuatidada tooduu yuunna yaamurukaivo yaagueeqama iyasi ngioo iya kanuuvaa hani-giaanigiooduu

²⁵ patainara uduu Yisuuva nnoori verenoovau raa roo iyasi nniravai.

²⁶ Iyasi nnuduu teeda kaayauma aatuuda tunoo: Mmagia maisavainno nninoo,

²⁷ kiaa kiada kai kiririingaida varuduu Yisuuva akiairaama iya tunoo: Tirooma variatee. Sa aatuukiatee. Na ngiaunoo,

²⁸ tuduu rikiada Petorooso tunoo: Udaanga-o, a kutaa Yisuuvavee tiee ni tinai na nnoori verenoovau aisi kuanaravee,

²⁹ tuduu rikioo tunoo: Ngianee, tuduu rikioo Petorooso kanuuvaa pikioo nnoori verenoovau Yisuunnasi ari yuku raa roo viravai.

³⁰ Vioo varioo tooduu yuunnaivo utuduu too aatuunno nnoori aakiaivaki mmeepi vioo rikioo aayanna roo tunoo: Udaanga-o, ni utuane, tiravai.

³¹ Ivo itaa kua tuu saivaata Yisuuva yaakuuvaadiri reeti inna sootu utuoo tunoo: Aaniira a niiyara taara yaata utuannavainnee? A kati kiisama niiyara kutaavaivee kiannavaivee,

³² kiaa kioo innaata vitoo kanuuvaki karada oro varuduu yuunna yaamu-rukaivo taikeeravai.

³³ Taikooduu ari ngiaammuaui kanuuvaki varuuya Yisuunna ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmida tunoo: A kutaa Anutuugaa Mmaapu tua-naakuavee, tiravai.

*Yisuuva Genesareeta nniitarooya tuqinneeravai
(Marakaa 6:53-56)*

³⁴ Tuduu iya nnoori sainai yoosinna Genesareeta oro varuduu

³⁵ gioonna kiaapuuya Yisuunna arinaima teeda ngiari seenaiya titooduu vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuaida varida mmuakiaa gioonna kiaapu nniitarooya vitada Yisuunnasi nniravai.

³⁶ Nnida Yisuunna yaparaida tunoo: Pikinai nniitaraiya i buruqa araivau utuatee. Tuduu mmuakiaaya inna buruqa araivau utuuya nniitarooyauvo taikeeravai.

15

*Vaidiia ngiari taato nnaakukiaiya kuaivaara yaagueeqairavai
(Marakaa 7:1-13)*

¹ Iya nniitarooyauvo taikooduu teeda Farisai vaidi vooyaata kua mmaanna kiaa mmira vaidi vooyaata vaa Yerusareemadiri nnuuya numa Yisuunna yaparaida tunoo:

² Aaniira i ngiaammuauya ti taato nnaakukiaiyasidiri nnuu aataruuvaa hatokaanee? Iya yeenna nneera suaivaki hama ngiari yaakuuyauvaa tuqinnama finirama kiada iya yeenna nnaavaivee,

³ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Mo ngiingii yaata tinniyaa vai aataruuyauvaa iikiaaraivaara ngia Anutuugo tuu kuaivaa hatokaavai.

⁴ Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Ngii kaano koovaitanaara mmuduuya rida tuqinnaatee, tikio vo kua voovai vainno tinoo: Gioonna kiapu voovoono ari kaano koovaitana maisa kua tiivaa ruputikio putuaivee. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno itaa kua tiivai.

⁵ Mo ngiengieenoo kiaanoo: Fai gioonna kiapu voovoono ari kaano koovaitana tuqinnaanara mmatayaa diaa mminnaivaa iyani yapa kioo ivaara tinara: Inna Anutuugaa mminnaavaivee,

⁶ kiaa kioo aikiooma hama ari kaano koovaitanaara tuqinnaanaravee. Ngia itaa kua kiaavai. Ngia itaida ngiingii yaata tinniyaa vai kuaivaa iikiaaraivaara Anutuugo tuu kuaivaa hatokaavai.

⁷ Ngia huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Nnaaruaa vaidi forofetaa voovai Yisayaava kua kutaavai ngiiyara fafaara roo tunoo:

⁸ Anutuugo tinoo:

Aa gioonna kiapu aaya
mmanna kuasiyauvoono koroonno
niiyara yoketaavaivee kiaavo
hama iya aakiaiyauvo niiyara yoketaainoo.

⁹ Iya vaidiia yaata tinniyaa vai kuaivaa

kiaa mmi kiada kiaanoo:
Anutuugaa aataruvaivee, kiaivaara
kuminayaa niiyara kua yoketaivaa kiaanoo, tiivaivee.

Yisayaava fafaara roo itaa kua tuuvaa Yisuuva tiravai.

*Aakiaivakidiri nniivaara iya mminnamminnaa maisaiyauvaa varaavai
(Marakaa 7:14-23)*

¹⁰ Yisuuva itaa kua kiaa kioo gioonna kiaapuuya innasi ngiateera tuduu innasi nnuduu iya tunoo: Ngia rikiada arinaima rikiaatee.

¹¹ Hama vaidi voovoono mminnaa voovai inna avaidaadiri rasookaivaki tuoo kuaivaara mminnamminnaa maisaivaa varaivai. Aakiaivakidiri ari avaidaagiataa ngioo mmaanai tuoo kuai ivaara mminnamminnaa maisaivaa varaivaivee, tiravai.

¹² Tuduu rikiada ari ngiaammuauya innasi nnida tunoo: Vaa a rikiaannanee? Farisaiya i kuaivaara nniki rakaida aiyara nnannataavaivee,

¹³ tuduu rikioo iya sai tunoo: Mmuakiaa yeenna hauyauvaa ni Napoova ngiau aapu variivoono hama utiraiyauvaa fai hamuku kagaari kiaanaravai.

¹⁴ Sa iyara kaayauma yaata utira pikiaatee. Iya vaidi avu huruutai voovono ari seena vaidi avu huruutai voovai yaakuuvau utuoo nuairaiava roosiikiaayavee. Vaidi avu huruutaivoono vuai vaidi avu huruutaivaata vitoo aataruuvau kuanaree kiaa vidada fai aiqeeravaitana soopaivaki tiida kuaaravee,

¹⁵ tuduu rikioo Petorooso tunoo: A mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kiee kianna kua oyaivaa ti kiaa ti mmianee,

¹⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Ngia gioonna kiaapu kumimakaiya roosiima hama ngii tinniiyauvo rusitvai.

¹⁷ Hama ngia arinaima rikiaano. Mminnaa voovai vaidi avaidaadiri tuoo rasookaivaki vainno tuoo rukioo mmaanai kuaivai.

¹⁸ Vaidi voovono inna aakiaivaki vaivaa ari avaiakidiri tiivaara mminnamminnaa maisaivaa varaivai.

¹⁹ Vaidi aakiaivakidiri maisa kuaivo ngioo yaataivaki kuaikio yaata utuoo vaidiiva ruputikio putikio nnaata vaati varaivo mmuara heera aataruuvaa iinno mminnaivaa mmuara varoo unnakua kiaa ari seenaiya kua pinaana yapa kioo ari seenaiyara maisa kua tiivai.

²⁰ Ii aataru iyauvaara vaidiivo mminnamminnaa maisaiyauvaa varaivai. Ivo yaaku kainaama kuaivaa tasipama yeenna nnaivaara hama mminnamminnaa maisaivaa varaivaivee, tiravai.

*Gioonnaivo Yisuunnara kutaavaivee tiravai
(Maraka 7:24-30)*

²¹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo ii yoosinna ivaa pikioo vioo yoosinna taaravaitana nnutuuvaitana Turu Sitoona vainima vau yoosinnaivaki viravai.

²² Vuduu rikioo ari voopinnaa yoosinnaivaa nnutuuvo Kanaanaa ivakinnaa gioonnaivo Yisuunnasi ngioo aayanna roo tunoo: Udaanga-o, Davuitinna oyaivakidiri diiteeraikuavee. Niiyara boo kianee. Mmagia maisaivo ni naunnaivaa aakiaivaki varikio kaayauma kumimakainoo,

²³ tuduu rikioo hama ivo inna sai tuduu ari ngiaammuaudoono numa inna vuavi tida tunoo: Gioonnaivo ti nnaagiadiri numa tarikama tii ivaa titano kuaivee,

²⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Isarairaa gioonna kiaapu puara sipisiipaiya raubiriikiaiya roosiikiaiya nnaasu Anutuuqo ni titooduu na tiiravaivee,

²⁵ tuduu rikioo gioonnaivo inna yuku oyaivaki numa rauguru varioo inna tunoo: Udaanga-o, ni naunnaivaa tuqinnaanee,

²⁶ tuduu rikioo Isarairaiya tauraa rikiooyara Yisuuva aa kua aavaa mmataama kioo inna sai tunoo: Ta kuminayaa nnaakaraiya yeennaiyauvaa varada faiya mmiaarainnoo,

²⁷ tuduu rikioo ivo faivaa roosiima ariiyara yaata utuoo inna sai tunoo: Udaanga-o, a kutaa kuavai kiannano. Mo faiya numa ngiari haitatuukiaiya yeenna nneeda kiaa araiyauvo terenaivau tuoo kuaiyauvaa porooma nnaavaivee,

²⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Gioonna-o, a niiyara kutaavaivee kiannano. A ni yaparakiannaivaa na iinaravaivee, tiravai. Ivo itaa kua tuu saivaata gioonnaivaa raunnaivo yoketaama kati hara kioo variravai.

Yisuuva kaayau gioonna kiaapuuya tuqinneeravai

²⁹ Yisuuva ivaki pikioo nnoori haruunga Karirayaa mmaagaivau nuainnonno taapiivau karoo oro ivau varioo tooduu

³⁰ gioonna kiaapu kaayauya nnida yuku yaaku rauyaata avu huruutauyaata hama kua tuuyaata ari vookarau nniitarooyaata vitada inna avuuvau nuunama yapa kiooduu ivo mmuakiaaya tuqinneeravai.

³¹ Tuqinnooduu teeda hama kua tuuya kua tuduu yuku yaaku rauya yoketauduu avu huruutauya yoketaama avu tooduu gioonna kiaapuuya iva uuvaa teeda nnikiaraida Isarairaaya Anutuuqaa tuanaivaara kua yoke-taivaa tiravai.

*Yisuuva vaidi kaayau (4000) yeenna mmiravai
(Marakaa 8:1-10)*

³² Tuduu Yisuuva ari ngiaammuauya innasi ngiateera iya tuduu innasi nnuduu tunoo: Gioonna kiaapuuya taaravooma suaivaa ni tasipama nooki-aavovo vaa yeennaiyauvo taika kiaivaara na iyara boo kiaunoo. Hama na kati iya ngiari yoosinnaiyauvakira titanai kuaaravee. Fai iya hama yeenna nneeraida vikio aataru tammaivaki iya avuuyauvo ngioo vi ngioo vinai sabi yuku raarainnoo,

³³ tuduu rikiada ari ngiaammuauya inna yaparaida tunoo: Aa yoosinna aavo koo mmuyai gaanga yoosinnavaivee. Deevakidiri ta kaayau yeennaiyauvaa varada aa kaayau gioonna kiaapu aayaa mmiaarannee?

³⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Naana bereetayauvai ngiisi vainee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Bereeta yaaku saivai karasaidiri taaravaitana vaikio tavau kiisa vookiangii vainoo,

³⁵ tuduu rikioo gioonna kiaapuuya mmatayaa variateera tuduu mmatayaa varuduu

³⁶ tavau kiisaikiangiaata bereeta yaaku saivai karasaidiri taaramaatama tu kioo vainno Anutuuqaata kua yoketaivaa kiasa kioo iyauvaa kusiinnonno kioo ari ngiaammuauya mmuduu gioonna kiaapuuya mmuduu nneeravai.

³⁷ Mmuakiaaya nnooduduu iya ausaiyauvo rasituduu ari ngiaammuauya iya yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa utua yaaku saivai karasaidiri taara utuavaitanaki rupi nuunama rummua yapa kieeravai.

³⁸ Vaidi yeenna nnooya kaayau (4000) variravai. Hama iya gioonna nnaakaraiya yaariravai.

³⁹ Hama jaaruduu Yisuuva gioonna kiaapuuya titooduu vuduu kanuuvaki karoo varioo yoosinna pinaivaa nnutuuvo Makataraa viravai.

16

*Iya ari vookarai mmooriivaa taaraivaara Yisuunna yaparairavai
(Marakaa 8:11-13; Rukaaso 12:54-56)*

¹ Vaidi Farisai vooyaata vaidi Satuukai vooyaata Yisuunnasi nnida inna iida taaraivaara inna yaparaida tunoo: A Anutuuqaa mmoori ari vookaraivaa iinai ta teeda kiaara: Anutuuqaa yaagueeqaivo inna tasi-paikioonno iinoo, kuaaravee,

² tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Pataikio heenanaanna suaivo reera kioo kaakanooka visikiai ngia teeda kiaanoo: Inna fai makee suai pinaa taanaraikioonno itainoo, kiaavai.

³ Pataikiai ngia diitada ngiauvau taavo nama upisiivo raikiai ngia kiaanoo: Fai makee inna vatiivo ruanaraikioonno itainoo, kiaavai. Ngia ngiauvaa teeda suaivo taanaraivaara arinaima teeda vatiivo ruanaraivaara arinaima taavai. Mo ngia aanna makee ta variaunna suai aavaa hama tuqinnama teeda hama ni oyaivaara arinaima rikiaavai.

⁴ Ngieeta gioonna kiaapu makee variaiyaatama koonnama varida hama Anutuuqaara yaagueeqakiaanoo. Ngia Anutuuqaa mmoori ari vookarai voovaa fai ni yaparaikiai fai hama na iinaravai. Anutuuqaa mmoori ari vookaraivaa nnaaruaa vaidi Yonaava uuvaa roosiivaa ngia ivaa nnaasu taaravaivee, kiasa kioo iya pikioo viravai.

*Yisuuva vaidi Farisaiyaraata Satuukaiyaraatama tiravai
(Marakaa 8:14-21)*

⁵ Yisuuva ari ngiaammuauyaata kanuuvaa varada nnoori haruunga sainai oro varuduu ari ngiaammuauya bereetaiyauvaa tasipama varada ngiaaree tuuvaata taunnu kiada nniravai.

⁶ Nnudu too Yisuuva vaidi Farisaiyaata vaidi Satuukaiyaatama iira aataruuvaaara mmataama kioo iya tunoo: Vaidi Farisaiyaata vaidi Satuukaiyaatama puuqaira yeennaivo bereeta aakiaivaki too yootaivaa roosi-ivaara tuginnama haitatuukiatee,

⁷ tuduu rikiada ngiari kiasa mmi ngiari kiasa mmiida tunoo: Hama ta bereetaivaa varada ngiaunnaivaara ivo itaa kua tinoo,

⁸ tuduu rikioo Yisuuva ngiari kiasa mmi ngiari kiasa mmuu kuaivaa ari naima rikioo iya yaparainno tunoo: Ngia aaniiraida ngiingii kiasa mmi ngiingii kiasa mmiida kiasano: Ta hama bereetaiyauvaa varada ngiaunnaano, kiasanee? Ngia kati kiisama niyara kutaavaivee kiasano.

⁹ Ngia homooda hama niyara arinaima rikiasanee? Na yaaku sai bereetavai kusii kiee kaayau vaidiiya (5000) mmuuvaaara vaa ngia taunnu kiasanee? Yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa ngia rupi nuunama utuaiyauvaki ruuyauvo naana utuaiyauvai vairavainnee?

¹⁰ Nnaagiai na bereeta yaaku saivai sainaidiri taarama kusii kiee kaayau vaidiiya (4000) mmuuvaaara vaa ngia taunnu kiasanee? Yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa ngia rupi nuunama utuaiyauvaki ruuyauvo naana utuaiyauvai vairavainnee?

¹¹ Na aanna hama bereeta tuanaiyauvaara ngii giaa ngii miauvaa ngia aaniira hama arinaima rikiasanee? Vaidi Farisaiyaata vaidi Satuukaiyaatama puuqaira yeennaivo bereeta aakiaivaki too yootaivaa roosi-ivaara tuginnama haitatuukiatee,

¹² tuduu rikiada ari ngiaammuauya tinniiyauvo rusituduu arinaima rikieeravai. Gioonnaivo puuqaira yeennaivaa bereetaivaki yapaivaara hama Yisuuva tiravai. Vaidi Farisaiya kua kiasa mmira aataruuyauvaaraata vaidi Satuukaiya kua kiasa mmira aataruuyauvaaraatama tuginnama haitatuukiateeraivaara Yisuuva tiravai.

*Petorooso kua kutaivaa Yisuunnara tiravai
(Marakaa 8:27-30; Rukaaso 9:18-21)*

¹³ Yisuuva yoosinnaivaa nnutuuvo Kaisariaa Piripii vainima vauiyauvaki oro varioo ari ngiaammuauya yaparainno tunoo: Na Vaidiivaa Mmaapuuvaaara gioonna kuaapuuya niyara dee vaidivainnee kiasa kiada dataa kuaida kiasanee?

¹⁴ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Vooyaano kiasano: Yuvuaano nnoori apira vaidivaivee, kiasa vooyaano kiasano: Irayaavavee, kiasa vooya kiasano: Yirimiaavavee, kiasa vooya kiasano: Ari vo forofetaa vaidivaivee, kiasaivaivee,

¹⁵ tuduu rikioo Yisuuva iya yaparainno tunoo: Mo ngieeta niyara dataa kuaida kiasanee?

¹⁶ tuduu rikioo Simoono Petorooso inna sai tunoo: A vaidi Anutuugo i mmataama kioo vaidiikuavee. E Anutuugo tupatupaa variraivaa Mmaapukuavee,

¹⁷ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Simoono, Yuvuaanaa mmaapukuavee. Anutuugo aiyara pinaama yoketainoo. Hama mmatayaa diaa gioonna kuaapuuyaano ii a kianna kua kutaa ivaa i kiasa i mmiaanoo. Ni Napoova ngiau aapu variivoono safuuma i kiasa i mmikiai a kiannano.

¹⁸ Na i kiaa i mmiaunoo. I nnutu Petoroosaa oyaivo oora sikauvai. A niiyara kianna kuaivo sikau roosiivai. Gioonna kiaapuuya ii kua ivaa rikiada ausa hanigiaiya na vatee aataru yoketaivau yapa kinai yaagueeqama variaaravai. Fai hama putiraivaa yaagueeqaivoono ii aataru ivaa yaataraanaravai. Fai vooya putikiai vooya homo variaiya fai yaagueeqama variaaravai.

¹⁹ Anutuugo ngiau aapu gioonna kiaapuuyara diraivaa yaagueeqaivaa na i mminaravai. A mmatayaa varianna suaivaki mminnaivaara ooqoo kianaivaa fai Anutuugo ngiau aapu variivoota ooqoo tinaravai. A mmatayaa varianna suaivaki mminnaa voovaara ee-oo kiannaivaa fai Anutuugo ngiau aapu variivoota ee-oo tinaravaivee,

²⁰ kiaa kioo ari ngiaammuauya yaagueeqama tunoo: Na vaidi Anutuugo ni mmataama kioovaara sa gioonna kiaapuuya kiaa mmiatee, tiravai.

*Yisuuva mmamma nniitareeraivaa varoo putinaraivaara tiravai
(Marakaa 8:31-9:1; Rukaaso 9:22-27)*

²¹ Ii suai ivakidiri Yisuuva ari ngiaammuauya kua kooyaa kiaa mmioo tunoo: Na Yerusareema vinai vaidi yokovaiyaatama vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata kua mmaanna kiaa mmira vaidiiyaatama kaayau mmamma nniitareeraivaa ni mikiai vaidiia ni rupertikiai na putino taara suaivaitana taikano voomaivaki Anutuugo tinai na keenaa diitaanaravaivee,

²² tuduu rikioo Petorooso inna vitoo mmaraa voovau oro kioo yaagueeqama inna tunoo: Udaanga-o, kii Anutuugo iya tinniiyauvaa hanigianai iya sa aiyara itaa kua kiatee,

²³ tuduu rikioo Yisuuva hanigioo Sataango Petoroosaa tasipoovaara inna tunoo: Sataango, ngieera kuanee. A ni aataruuvaa uudarainaree kiaiinna iikiannanoo. I yaataivo vaidiia yaataivaa roosiinoo. Hama Anutuuga yaataivo itaama vainoo, tiravai.

²⁴ Yisuuva itaa kua kiaa kioo ari ngiaammuauya tunoo: Fai gioonna kiaapu voovoono ni nnaagiai nninaree tioo fai ari yaata utira aataruuvaa ooqoo tioo gioonna kiaapuuya niiyara inna rupertikio na putuauneema ivo putinaraivaara ee-oo tioo ni nnaagiai ngiaivee.

²⁵ Fai gioonna kiaapu voovoono ari mmatayaa variraivaara yaagueeqama yaata utuoonnonno fai yapooma hama ivo tupatupaa varinaraivootainaravaivee. Fai gioonna kiaapu voovoono hama ari mmatayaa variraivaara yaata utirainno niiyara putinaraivaara ee-oo tiivo fai tupatupaa variraivaa varaanaravai.

²⁶ Fai gioonna kiaapu voovoono mmuakiaa mmatayaa diaa mminnamminnaiyauvaa ariyara varoo hama tupatupaa variraivaara yaata utirainno putuoo dee irisai yoketaivaa fai Anutuugaasidiri varaanarannee? Fai hama varaanaravaivee. Gioonna kiaapu voovoono hama yopeema irisai mminnaivaadiri Anutuuga mmioo tupatupaa variraivaa varaanaravaivee.

²⁷ Fai yapooma Na Vaidiivaa Mmaapuuvono ni Napoonna mmeekia ari vookaravoota inna aangeraiyaatama keenaa tiinaree tiee fai na tiee mmuakiaa gioonna kiaapuuya ngiari mmooriivaa iikiaivaugiataama irisaiyauvaa iya mminaravai.

²⁸ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai gioonna kiaapu vooya aavaki diaiya hama putirama kiada varida teekiai Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo kieetavai varinai teeda taaravaivee, tiravai.

17

*Yisuunna mmammaivo hanigioo ari vookarairavai
(Marakaa 9:2-13; Rukaaso 9:28-36)*

¹ Yapooma yaaku saivai karasaidiri mmuaa suaivai taika kiooduu Yisuuva Petoroosaa vitoo Yakoopaa vitoo Yakoopaa kataivaa Yuvuaanaa vitoo taapi hokobaivaura ngiarivana nnaasu viravai.

² Vidada oro ivau dida vaidada tooduu Yisuunna mmammaivo hanigioo ari vookarairavai vauduu inna oori nnikiivo suaivaa roosiima tooduu inna uyira raraiyauvo mmeekia roosiima poosairavai.

³ Poosauduu teeda Yisuunna ngiaammuaau taaravoomaivaitana tooduu nnaaruaa vaidi putuuvaitana Musiia Irayaaya Yisuunnaata kua tida varuduu

⁴ Petorooso Yisuunna tunoo: Udaanga-o, ta aavaki variaunnano ti yoke-tainoo. A rikino i variatainai tinai na aavau unnakua nnau taaravooma heekaanaravee. Aini voovai heeke Musiinnani voovai heeke Irayaannani voovai heekaanaravaivee,

⁵ tuduu tuu saivaata nama mmannaammannauvo tuoo iya rummua apu kioo vauduu Anutuuga kuaivo nama aakiaidaadiri tuoo tunoo: Inna ni Maapu tuanaivovee. Na innara mmuduuya ruee na inna tauko pinaama ni yoketaimoo. Inna kuaivaa rikiaatee,

⁶ tuduu rikiada Yisuunna ngiaammuauya mmatayaa vida varada vaidada ngiari avuuyauvaa hatauma kiada vaidada kaayauma aatuuda varuduu

⁷ Yisuuva numa iyayaa utuoo tunoo: Diitaatee. Sa aatuukiaatee,

⁸ tuduu rikiada mmataivaudiri vaidada reeri tooduu hama vaidiivaitanaatairavai. Yisuuva ari nnaasu dioo vairavai.

⁹ Dioo vauduu teeda diitada ivaatama taapiivau pikiada tiida varida Yisuuva yaagueeqama iya kiasa mmioo tunoo: Makee ngia taa ari vookarai aataruuvaa sa gionna kiaapuuya kiasa mmiatee. Na Vaidiivaa Mmaapu-uvoono yapooma na putuee kava diitanai teeda ngia makee taivaa gionna kiaapuuya kiasa mmiatee,

¹⁰ tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: Anutuuga kua mmaanna kiasa mmira vaidiia kiasano: Irayaavannaadee tauraa tiinaravai. Tiino Anutuugo mmataama kioo vaidiivo nnaagiai tiinaravaivee, kiasa kuaivo aaniira ngiari itaa kua kiasannee?

¹¹ tuduu rikioo Yisuuva iya kua sai tunoo: Kutaavai. Vaidi voovoono Irayaanna roosiivoono tauraa ngioo mmuakiasa mminnaivaa safuunaraivo nnino.

¹² Na ivaara ngii giaa ngii miaunoo. Vaa Irayaanna roosuuvoo nniravai. Nnudu hama gionna kiaapuuya tuqinnama inna teerama kiada iya ngiari iikiatau mmoori maisaivaa innara iiravai. Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa fai yapooma iya mmuaikarai mmoori maisaivaa fai ni miaaravaivee,

¹³ tuduu rikiada Yuvuaano nnoori apira vaidiivaara tuuvaa iya arinaima rikieeravai.

*Yisuuva mmagia maisaivo varuu ngiaammuauvaa tuqinneeravai
(Marakaa 9:14-29; Rukaaso 9:37-43a)*

¹⁴ Yisuuva ari ngiaammuaau taaravoomaidootama tiida gionna kiaapu-uya nuunama duuvau iyaatama dida vauduu vaidi voovoono numa Yisu-unna vunnigiataa toorivu yau haroo

¹⁵ tunoo: Boo, Udaanga-o, ni maapuuvaa boo kianee. Ivo kaayauma kararuoo kumimakaikio inna ruputiraivo ruputikio vo suai vioo varoo ikiana vaivai. Vo suai ruputikio vioo varoo nnoorina vaivai.

¹⁶ Na inna vatee i ngiaammuauiyasi kuaukai hama iya inna yopeema tuqinnaavaivee,

¹⁷ tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Ngia gioonna kiaapu makee variaiya hama ngia niiyara kutaavaivee tiraidaida koonnamaida variaano. Na hokoba suai ngii tasipama hara kiee variaukai hama ngia niiyara kutaavaivee kiaavai. Fai na naana suai ngii tasipama hara kiee varinanai ngia niiyara kutaavaivee kiaarannee? Na ngii tasipama hara kiee varinai ngia ni kuaivaa rikiaaraivaara na faannaina variaunoo. Ngiaammuauvaa vitada aapi niisi ngiatee,

¹⁸ tuduu innasi vitada nnuduu mmagia maisaivo ngiaammuauvaa aaki-aivaki hara kioo varuuvaa yaagueeqama tuduu tuoo vuduu ngiaammuauvo makee tuduu kati hara kioo variravai.

¹⁹ Varuduu nnaagiai Yisuuva voovaki hara kioo varuduu ari ngiaammuauiya innasi nnida inna yaparaida tunoo: Mo dataama vaikio mmagia maisaivaa ta titaunnano hama kuainnee?

²⁰ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Ngia hama yaagueeqama yaata utida kiaanoo: Anutuuqoono fai iinaravaivee, kiaivaara hama kuaivai. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Uruuvaa nnutuuvo masateeraivo kiisa uruvai. Fai ngia masateeraivaa uruuvaa roosiima kiisama Anutuuqo kutaa iinaravaivee kiasa kiada aa taapi aavaa kiaara: Aavaudiri hayee ukuapi kuane, tikio fai ngii kuaivaara hayoo ukuapi kuanaravai. Fai ngia kiisama Anutuuqo kutaa iinaravaivee kiasa kiada fai ngia mmuakiasa mmoorivai iikiaaree tida fai ngia iikiaaravai.

²¹ (Vaidi voovoono hama yeenna nneeraivaara yaata utirainno yaaku vareeraivaara yaagueeqairavoono fai itaama ii mmagia maisa ivaa titano kuanaravai. Kumina vaidi voovoono fai hama yopeema titano kuanara-vaivee, tiravai.)

*Yisuuva keenaa ari putinaraivaara tiravai
(Marakaa 9:30-32; Rukaaso 9:43b-45)*

²² Yisunna ngiaammuauiya nuunaida yoosinna Karirayaa varuduu Yisuuva iya tunoo: Fai vaidi vooyaano Na Vaidiivaa Mmaapuvaa ni vitada vaidi vooya mmikiai

²³ iya ni ruputikiai fai na putino taara suaivaitana taikano vooma suaivaki Anutuuqo tinai na keenaa diitaanaravaivee, tuduu rikiada ari ngiaammuauiya ivaraa kaayauma ausa mmuaarareeravai.

Yisuuva nuunaira nnauvaara sikau yapeeravai

²⁴ Yisuuva ari ngiaammuauiyaatama numa yoosinna Kapanauma varuduu nuunaira nnauvaara sikau takiisa vareera vaidiia numa Petoroosaa yaparaida tunoo: Mo i vitairaivo nuunaira nnauvaara takiisa sikauvaa yapoonnonnee? Vara hama yapainnee?

²⁵ tuduu rikioo Petorooso iya sai tunoo: Yo, yapaivaivee, kiasa kioo ari nnauvaki vuduu rikioo Yisuuvananaa tauraa innaata kua tioo tunoo: Simoono, a dataa kuainna kiannannee? Mmatayaa diaa vaidi kieetaiya takiisa sikaura ngiari seenaiyasidiriida iya yaparaida varaannee? Vara saina sainaayasidiriida yaparaida varaannee?

²⁶ tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Mo saina sainaayasidiri yaparaida varaanoo, tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Fai saina sainaayaano yapa kikiiai fai hama ta mmaayootaiya yapaaravee.

²⁷ Itaama vainainnaata hama ta sikau takiisa vareera vaidiia sikauvaa mmikiai iya tiyara momonakiaarainnoo kiasa nnoori haruungaivaki viee tavaura ooviivaa ivaki yapa kino ivau tauraa hai tavauvaa utu raririima

kiee inna avaivaki taanee. Teeno sikau voovai ivaki vainai tee varee takiisa vareeraiyasi vee niyara saivai yapee aiyara saivai yapaanee, tiravai.

18

*Yisuunna ngiaammuaudo kieeta variaaraivaara inna yaparairavai
(Marakaa 9:33-37; Rukaaso 9:46-48)*

¹ Ii suai ivaki Yisuunna ngiaammuauya innasi nnida tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki deevono ari seenaiya yaataroo kieetavai varinarannee?

² tuduu rikioo Yisuuva nnaakaraivaa ngianeera tuduu nnuduu rikioo ngiari tammaivaki yapa kioo

³ iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngia hama hanigiada nnaakara kiisaiya roosiima varida fai hama Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuaaravee.

⁴ Gioonna kiaapu voovono aa nnaakara aavaa roosiima tirooma varioo hama ari nnutuuvaa aruoo yapaivono fai Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki ari seenaiya yaataroo kieetavai varinaravee.

⁵ Gioonna kiaapu voovono niyara mmuduuya ruaivaara aa nnaakara aavaa roosii voovaara tuqinnaivono inna niyaraatama tuqinnainoo.

*Gioonna kiaapuuya aataru maisaivaara haruruaavai
(Marakaa 9:42-48; Rukaaso 17:1-2)*

⁶ Aa nnaakara kiisa aaya niyara kutaavaivee kiaa aaya roosii gioonna kiaapu voovai vaidi voovono iva ii aataru yoketaivaa pikiaiveeraivaara inna yaparaivo inna aataru maisavai. Fai tauraa vaidi vooya inna vitada sikau pinaivaa varada dutuyu kiada inna nnuunaivaki haru kiada nnoori haruunga pinaivaki kagaari kikio vioo taika kino hama ivo inna yaparainaraivootainaravai. Fai hama ivo inna yaparainaraivo inna yoke-taavai.

⁷ Boo, ta gioonna kiaapu mmatayaa variaunnaiya ti haruriraivo vaiki-ainnaata variaunnaano. Harurira aataruuvo fai tupatupaa tiisi vainaravai. Vainai fai vaidi voovono ari seena vaidi voovai hanigiaanigieevo fai pinaa irisai maisaivaa varaananaravai.

⁸ A i yaakuuvaadiri a reeti utu reeri utinarainnoo kiaa ivaa mmuaanaa hatoka kiee kagaari kiaanee. I yukuuvono i vitoo aataru maisaivau nu-ainarainnoo kiaa mmuaanaa ivaa hatoka kiee kagaari kiaanee. Fai a vakiaa yuku yaakuvaitanaatama variee tupatupaa variraivaa varaananaraivo inna yoketaavai. Fai i yuku yaaku eyommaavaitana vaidi ikiaivo tupatupaa too variivaki i kagaari kiaaraivo inna maisavai.

⁹ Fai ai avuuvaadiri mminnamminnaa maisaivaa tee varaananarainnoo kiaa i avuuvaa mmuaanaa ranigaama kagaari kino mmuaa avuvai vainai fai a tupatupaa variraivaa varaananaraivo inna yoketaavai. Fai i avuuvaitana vaidi ivaitanaano ikiana i kagaari kiaaraivo inna maisavai.

*Yisuuva puara sipisiipa raubiruuya mmataama kioo tiravai
(Rukaaso 15:3-7)*

¹⁰ Aa nnaakara aaya roosiikiaa gioonna kiaapuuya sa iyara nniki rakam-muatee. Sa iyara maisayavee kiatee. Na ngii giaa ngii miaunoo. Ngiari aangeraiya ngiau aapu ni Napoonna tasipama variaano.

¹¹ (Na Vaidiivaa Mmaapuuvono gioonna kiaapu raubiriikiaiya vitaa-naraivaara na tiiravai.)

¹² Ngia yaata utuaivo datainne? Vaidi voovono yaaku sai vaidivai yuku yaaku taika kioo puara sipisiipaiyauvaa virikio voovai iyakidiri raubiriino

fai ivo datainaravainnee? Ivo ari sipisiipa saiyaouvaa (99) taapiivau pikioo mmuaavai raubiriivaara fai ivo buainara kuanaravai.

¹³ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ivo buainnonno teeno raubiri-ivo inna too vaino innara kaayauma mmuduuya ruoo sirigainno seena hama raubiriikiyaiyara kiisama mmuduuya rinaravai.

¹⁴ Sipisiipa nakaaraivo raubiriivaara inna ausaivo mmuaararaineema ngii Gioova ngiau aapu variivo aa nnaakara aaya roosiikiaa gioonna kiaapuuya raubiriikiivaara inna ausaivo mmuaararainoo.

I seena voovoonoo mminnamminnaa maisaivaa vareeravai

¹⁵ Fai i seena vaa ausa hanigiaai voovoono mminnamminnaa maisaivaa i iinai tee a innasi vee ngia taarama nnaasu varida inna mminnamminnaa maisaivaara kua kiatee. Fai ivo i kuaivaa rikinai ngia taaravaitana mmuaavau yoketaama variaaravai.

¹⁶ Fai ivo hama i kuaivaa rikinai a vaidi voovainnee vara voovaitanaata vitee oro innaata kava kua kiatee. Anutuuga kua fafaaraivo vainno tinoo: A kua pinaana vaidiivaa yapaanaree tiee taaramannee taaravooma vaididaatama vitee yaparakianee, tiivai.

¹⁷ Vaa a vitee innasi kuannaiya kuaivaa hama ivo rikinai rikiee gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya ivo i ii kuaiyauvaa iya kiaa mmianee. Kiaa mmينو inna fai ivo hama iya kuaivaa rikinai teeda ngia innara yaata utida kiatee: Inna aikioo, ari voopinnaa vaidivai roosiima variee sikau takiisa vareeraivaa roosiima varianee, kiatee.

Yisuuva vo kuavai ari ngiaammuauya

kiaa mmiravai

¹⁸ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ngia variaa mmataivau mminnaivaara ooqoo tikio rikioo fai Anutuugo ngiau aapuuvaki variivoota fai ooqoo tinaravai. Ngia variaa mmataivau mminnaa voovaa ee-oo tikio rikioo Anutuugo ngiau aapuuvaki variivoota fai ee-oo tinaravai.

¹⁹ Na vo kuavai ngii giaa ngii miaunoo. Ngia variaa mmataivau fai ngiikidiri taara vaidivaitana mmuaa mmoorivaara yaaku varada kua yeena raikio too ni Napoova ngiau aapu variivo ivaitana kuaivaa rikioo ivaitanaani iinaravai.

²⁰ Gioonna kiaapu taaramannee taaravoomaano niyara yaata utida nuu-nama variaani na iya tasipama variaunoo, tiravai.

Yisuuva ausa nnannateera kuaivaudiri

mmataama kioo tiravai

²¹ Yisuuva itaa kua tuduu Petorooso numa inna tunoo: Udaanga-o, na naananeetu ni seenaivo mmoori maisaiyauvaa ni iinai na hama iyauvaara yaata utirama kiee ni ausa mmuduuyaivaa inna mminarannee? Na yaaku saivai karasaidi taaraneeetu iinarannee?

²² tuduu rikioo inna sai tunoo: Sa yaaku saivai karasaidiri taaraneeetu nnaasu iikianee. Sa yaarummua kiee iikianee.

²³ Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo aa na tinara kua aavaa roosiima vaivaara ataama iikianee. Vaidi kieeta voovoono ari mmoori vareera vaidiia sikau iya mmiiyauvaa irisaiyauvaara iya yaparaivai.

²⁴ Yaparainno varikiai vaidiiaano vaidi voovai vitada ngiaavo inna sikau irisai mmiiyauvo kaayau ari vookarai sikau (10,000,000) vaikio

²⁵ hama sikaunnaataikio ari kieetaivo innara tinoo: Aa vaidi aavaata ari nnaata nnaakaraiyaatama vitada ari hoonaiyauvaatama varada vaidi voovai mmida irisai sikauyauvaa varada numa ni miatee,

²⁶ tikio rikioo mmoori varoo vaidiivo ari kieetaivaa yuku oyaivaki toorivu yau haroo yaagueeqama inna tinoo: Tirooma variee sa i ausaivo niyara i nnannataivee. A varinai fai yapooma na mmuakiaa irisaiyauvaa i mmimaravaivee,

²⁷ tikio rikioo vaidi kieetaivo innara kaayauma boo tioo tinoo: Inna aikioo, sa irisai sikauiyauvaa ni mirainna kati kuanee, kiaa kioo titaa kiaikio kuaivai.

²⁸ Vioo ari seena mmoori vareera vaidiivaa vaa ivo tauraa kiisa sikaukiata (100) nnaasu inna mmikio rikioo irisaiivaa hama sai inna mmiivoono inna saidi nnikio too oro inna nnuunaivaki hadauma tu kioo vainno tinoo: Ni sikau irisaiyauvaa ni mianee,

²⁹ tikio rikioo inna yuku oyaivaki toorivu yau haroo yaagueeqama inna tinoo: Tirooma variee sa i ausaivo niyara i nnannataivee. A varinai fai yapooma na irisaiyauvaa i mmimaravaivee,

³⁰ tikio hama rikieerama kioo vitoo oovi nnauvaki yapa kiaikio sikau irisaiyauvo vaino too mmioo oovi nnauvakidiri tuoo kuanaraivaara ivaki hara kioo varivai.

³¹ Varikiai ari seena mmoori vareera vaidiiva ivo innara itaama ii mmoori-ivaa taavo iya nnannataikiai oro ngiari kieetaivaa mmuakiaa iva iivaara kiaa mmiaavai.

³² Kiaa mmiaavo rikioo vaidi kieetaivo ari mmoori vareera vaidiivaa aayanna raikio nnikio too tinoo: A ni mmoori varaanna vaidi maisakuavee. A ni yaparakiannaivaara ai irisai sikau kaayaudaa na vakiaa varaaneera i kiauivai.

³³ Na aiyara boo kiauneema a ai seenaivaara boo kiataama vaikiain-naatainna hama a innara boo kiannanoo,

³⁴ tikio kaayauma inna ausaivo nnannataikio oovi nnau nakaaraiya mmikiai iya avaikarai mmooriivaa inna mmikio mmuakiaa sikau irisaiyauvo vaino too mmioo oovi nnauvakidiri tuoo kuanaraivaara ivaki hara kioo varivaivee.

³⁵ Yisuuva ii kua ivaa kiaa taika kioo ari ngiaammuauya tunoo: Ngia mmuaavai mmuaavai ngii seenaiya maisa mmooriivaa ngii iikiai rikiaada ngia homo ivaara yaata utida hama ngii ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmikio rikioo ni Napoova ngiau aapu variivootama fai sikau nakaaraiivo iineema mmuaikaraama ngii iinaravaivee, tiravai.

19

¹ Yisuuva ii kua ivaa kiaa taika kioo Karirayaa mmataivaa pikioo Yutayaa mmataivo nnoori Yorotaana sainai vaupi viravai.

² Vioo vioo oro ivaki nuainno varuduu kaayau gioonna kiaapuuya inna nnaagiaivau vuduu ivaki iva iya too iya nniitarooyauvaa tuqinneeravai.

³ Tuqinnooduu Farisai vaidi vooya innasi nnida ivo kuaivaa koonnama kiainaaree kiaa inna yaparaida tunoo: Fai vaidi voovoono vo kua vo kua voovaara ari nnaataivaara ooqoo tinara aataruuvo vainnee? Vara hama vainnee?

⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Vaa ngia aa Anutuugaa kua aavaa yaarida rikiaavaivee. Anutuugaa kua fafaara voovai vainno tinoo: Nnaaru Anutuugo ngiau mmata uu suaivaki ivo vaidiivaa iinno gioonnaivaa iinno tunoo:

⁵ Ivaara fai vaidiivo ari kaano koovaitana pikioo nnaataivaa varoo inna tasipama mmuaakaraivaitana variaaravaivee, tiravai.

⁶ Kua fafaaraiivoono itaa kua tiivaara nnaata vaatiivaitana hama taaravaitana varirama kiada ivaitana mmuaavaitana variaavai. Anutuugoono vaa taaravaitana nuunama kiaikiai mmuaavaitana variaivaitana sa vuaivo

vuaivaa pikiano sa vuaivo vuaivaa pikiaivee. Sa vaidi voovoono ivaitana vara mmarammaraama yapaivee,

⁷ tuduu rikiada Farisaiya Yisuunna yaparaida tunoo: Nnaaru vaa Musiiva kua mmaanna voovai ti kiasa ti mmioo tunoo: Vaidi voovoono ari nnaataivaa pikiaanaree tioo ooqoo tira yanaivaa fafaarama kioo inna mmioo titano kuaivee. Mo aaniira Musiiva itaa kua tuunnee?

⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia vaidi Yutayaiya ngii ausa vuatinniiyauvo yaagueeqauvaara Musiiva ee-oo tuduu ngia ngii nnaataiya ngii pikiaatauduu pikieeravai. Nnaaru Anutuuqo ngiau mmata uu suaivaki hama ii aataru ivootairavai.

⁹ Na ngii giaa ngii miaunoo. Gioonnaivo hama sabi aataruuvau nuaikio rikioo ari vaatiivo inna ooqoo tino inna pikioo vino ari vaatiivo karaasa nnaata voovai varano mmuara vareera aataruuvo innaki vainaravaivee, tiravai.

¹⁰ Tuduu rikiada inna ngiaammuauya inna tunoo: Nnaata vaati vareera aataruuvo itainai rikiada vaidi hama nnaata vareeraiya kati variraivo inna yoketaa aataruvaivee,

¹¹ tuduu rikioo Yisuuva sai tunoo: Aa kua ngia kiasa kua aavo hama mmuakiasa vaidiiyara tii kuavai. Anutuuqo ari mmataama kiai vaidiiyara nnaasu tii kuavai.

¹² Vo aataru vo aataru vooyauvai vaiyauvaaraida hama vaidiiya nnaata varaanoo. Vooya ngiari kaanokiaiya ausaiyauvakidiri mmaakuya vari-aanoo. Vaidiiya vooya mmammaiyauvaa hatokaani iya mmaakuya vari-aanoo. Vooya ngiarinaidiri Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivaara yaata utida hama nnaata varaanoo. Vaidi voovoono aa kua aavaa arinaima rikiaivoono ariinoo rikioo iikiaivee, tiravai.

Yisuuva nnaakaraiyara kua yoketaivaa tiravai

(Marakaa 10:13-16; Rukaaso 18:15-17)

¹³ Gioonna kiaapu vooyaano ngiari nnaakaraiya vitada Yisuunnasi nniravai. Yisuuva iyayaa ari yaakuuvaitana utu kioo vainno yaaku varaiveera vitada innasi nniravai. Vitada nnuduu teeda Yisuunna ngiaammuauya iya ooqoo tiravai.

¹⁴ Ooqoo tuduu Yisuuva tunoo: Pikikiai nnaakaraiya niisi ngiatee. Sa iya ooqoo kiatee. Nnaakaraivo kuaivaa rikioo ivaa iivaa roosiikiai gioonna kiaapuuya fai Anutuuqo diraivaki kuaaravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya ooqoo kiatee,

¹⁵ kiasa kioo iyayaa ari yaakuuvaitana utu kioo vainno yaaku vara kioo iya pikioo viravai.

Yisuuva vaidi karaasa hoona suvuauvaata

kua tiravai

(Marakaa 10:17-31; Rukaaso 18:18-30)

¹⁶ Vo suai voovaki vaidi voovoono Yisuunnasi ngioo tunoo: Vitaira-o, dee mmoori yoketaavai na iina tupatupaa variraivaa varaanarannee?

¹⁷ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Mo a aaniira yoketaivaara ni yaparakiannannee? Mmuaavoono nnaasu yoketaavai varinoo. Fai a tupatu-paa variraivaa varaanaree tiee kua mmaanna tuu kuaiyauvaa iikiane,

¹⁸ tuduu rikioo tunoo: Mo dee kua mmaannavai tuuvaa na iikiaunnee? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Sa gioonna kiaapu voovai ruputino putuaivee. A vaa nnaata vaati varaannaikua sa mmuara heera aataruuvaa iikiane. Sa voovai mminnaivaa mmuara varaanee. Sa unnakua kiane.

¹⁹ Ai kaano koovaitanaara tuqinnaanee. E aiyara tuqinnaannaneema ai seenaiyaraatama tuqinnee iyara mmuduuya ruanee,

²⁰ tuduu rikioo vaidi karaasaivo tunoo: Ii mmuakiaa kua mmaanna iyauvaa na iikiauvaivee. Dee mmoori voovaatama na iinarannee?

²¹ tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Fai a vaidi tuanaakua varinaree tiee ai mminnamminnaa mmuakiaayauvai varee vaidi vooya mmiee irisai sikauyauvaa varee mmanna haipu gioonna kiaapuuya mmianee. Mmino i irisai yoketaiyauvo ngiau aapu vainaravaivee. Iya mmi taika kiee ngiee ni nnaagiai nookianee,

²² tuduu rikioo vaidi karaasaivo ari hoonahaanaiyauvo kaayau vauyauvaara yaata utuduu inna ausaivo mmuaararooduu viravai.

²³ Vuduu Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Vaidi kaayau hoonahaana suvuaivo Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuanaree kiaa iikio kaayauma inna mmuaararainoo.

²⁴ Na kava ngii giaa ngii miaunoo. Puara pinaivaa nnutuuvo kameraivo kuatiri aataruuvaki kuanaree kiaa iikio inna mmuaararainoo. Vaidi kaayau hoonahaana suvuaivo Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuanaree kiaa iikio kaayauma inna mmuaararainoo,

²⁵ tuduu rikiada ari ngiaammuauya ii kua ivaa rikiada pinaama nnikiaraida inna tunoo: Mo dee gioonna kiaapuvoono Anutuugaa yoosinnaivaki aikiooma kuanaranee?

²⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya too vainno tunoo: Mmatayaa diaiya Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki hama yopeema ngiarinaidiri kuaaravai. Anutuugoona tinai fai iya kuaaravai. Anutuugo fai mmuakiaa mmoorivai aikiooma iinaravaivee, tiravai.

²⁷ Tuduu rikioo Petorooso tunoo: Mo ta ti gioonna nnaakaraiyaata ti mminnaa mmuakiaayauvaatama pikiada i nnaagiai nookiaunnaanoo. Dee irisavai ta varaaranee?

²⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Anutuugaa yoosinna karaasaivaki Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo fai na kieeta varira mmaata ari vookaraivau varinai ngia ni ngiaammuauya fai ngia ngiingii kieeta varira mmaata yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitanau varida Isarairaa oyaiya yaakuuvaitana yukukidiri taaramaara dida vaidi yaparakiaaravai.

²⁹ Gioonna kiaapu voovoona niyara kutaavaivee tiivaara ari nnauyauvaa pikioo ari kata vayaiya pikioo ari nnunna nnayaiya pikioo ari kaano koovaitana pikioo ari nnaakaraiya pikioo ari mmataiyauvaa pikioo vioo fai irisai iyauvaanikaraama kava kaayauneetu (100) varoo tupatupaa variavaatama varaananaravai.

³⁰ Itaama vainai aanna makee kaayau gioonna kiaapu tauraa variyaiya fai nnaagiai variaaravai. Kaayau gioonna kiaapu nnaagiai variyaiya fai tauraa variaaravaivee, tiravai.

20

Vuaina mmoori vareera mmayaayavai

¹ Yisuuva tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo aa na kua tinara aavaa roosiima vainoo. Heenanaanna tuanaa vaidi vuaina mmoori nakaaraivo mmoori vareera vaidiia oro vitaanara kuaivai.

² Oro iya tasipama mmuaa suai mmuaa sikauvai mminaraivaara kuaivaa kiaa yeena rau kiada ari mmooriivakira titaikiai kuaavai.

³ Kuaavo ngioo ikiannaikio oro yoosinna vuutaivaki vaidiia dida vaidi hama mmoori varaiya too

⁴ iya tinoo: Ngieetama ni vuaina mmooriivaki vikiai fai na irisaivaa aikiooma ngii minaravaivee,

⁵ tikiai rikiada kuaavai. Kuaavo mmoori nakaaraivo kava vara ranoo ikianna tammaa vioo hannaikio vioo tauraa iineema mmuaikaraama vaidi-
iya titaikiai mmooriivaki kuaavai.

⁶ Iya vida mmooriivaa varaavo suaivo haatapaanara iikio too mmoori nakaaraivo kava yoosinna sainai vioo vooya ivaki kati dida vakiaiya too tinoo: Ngia aaniira ikiannagisanna kati aavau dida vaidia hama mmoori varaanee?

⁷ tikiai rikiada iya inna sai kiaanoo: Hama vaidi voovoono mmooriivaa ti mmivaivee, kuaavo rikioo ivo iya sai tinoo: Ngieeta ni vuaina mmooriivaki kuatee, tikiai kuaavai.

⁸ Yapooma hannaikio rikioo vuaina mmoori nakaaraivo ari mmooriivaara dira vaidiivaa tinoo: Vaidi mmoori vareeraiyara aayanna reenai nnikiai irisai sikauyauvaa mmianee. Nnaagiai numa mmoori varaiya tauraa mmiee tauraa mmoori varaiya nnaagiai mmianee,

⁹ tikio rikioo aayanna raikiai nnaagiai mmoori varaiya ngiaavo mmuaavai mmuaavai mmuaavaugiataama sikauyauvaa iya mmiivai.

¹⁰ Mmikiaia tauraa mmoori varaiya nnida kaayauma varaaraivaara yaata utida mmuaavai mmuaavai mmuaavaugiataama ngiari sikauyauvaa varaavai.

¹¹ Varada mmoori nakaaraivaara kaayauma momonaida kiaanoo:

¹² Aa nnaagiai aaya kiisa suai mmooriivaa varaani ta tauraiya paati mmoorivai mmannammanna varaunnano suaivo paati kieema ti taivaara a irisai mmuaakaraamainna ti mmiannanoo,

¹³ kuaavo rikioo mmoori nakaaraivo hanigia vaidi voovai tinoo: Ni seena-o, a tauraa mmuaa suaivaki mmoori vareera irisai mmuaa sikauvai vareera kuaivaa ni tasipama yeena rau kiaannavai. Hama na i sikauvaa mmuara varaunoo.

¹⁴ Ai sikauvaa ee varee kuane. Na irisai mmuaakaraivaa ngii miau-vaugiataama na vaidi nnaagiai mmoori varaiyaatama na nini miataivau-giataama mmiaunoo.

¹⁵ Na neneenoo ni sikauvaa mminee tiee fai mmimaravee. Ni sikauvaa mminaree tiee fai na mmimaraivo neenoo nakaaraivovee. Na vaidiia kiisa mmoori varaiya pinaa sikau mmiauvaa i nnannatainnee? tiivaivee.

¹⁶ Yisuuva ii kua ivaa kuaa taika kioo tunoo: Itaama vainai gioonna kiaapu nnaagiai variaya fai tauraa variaaravai. Gioonna kiaapu tauraa variaya fai nnaagiai variaaravaivee, tiravai.

*Yisuuva ari putinara kuaivaa kava tiravai
(Maraka 10:32-34; Rukaaso 18:31-34)*

¹⁷ Yisuuva Yerusareemaivakira vioo varioo ari ngiaammuaui yaakuuvai-tana yukukidiri taaramaatama vida varida iya nnaasu kuaivaa kuaa mmiaa roo vioo

¹⁸ tunoo: Rikiaatee. Ta Yerusareema kuaara iikiaunnaanoo. Fai ta ivaki vikio vaidi voovoono Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata kua mmaanna kuaa mmiraiyaatama kooyaa ni vitainaravai. Vitainai iya na putinaraivaara kua yeena rau kiada

¹⁹ ngiari voopinaiya mmikiaia iya niyara raida ni ripiida yatari sagaivau ni haara kiaaravai. Haara kikiaia na putino taara suaivaitana taikanai vooma suaivaki keenaa na diitaanaravaivee, tiravai.

*Yakoopaya Yuvuaanaya kaano ivaitanaara Yisunna yaparairavai
(Maraka 10:35-45)*

²⁰ Tuduu Sevetainna nnaataivo ari mmaapuuwaitana vitoo Yisuunnasi ngioo varoo inna yuku oyaivaki toorivu yau haroo tunoo: Na i yaparakiau-vaa iikiane,

²¹ tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: E aaniivaara ni yaparakiannanee? tuduu rikioo inna sai tunoo: A gionna kiaapuuyara dinara suaivaki aa ni maapu aavaitana kieetavaitana varida vuaivo i yaaku yaadudainningiaa varino vuaivo i yaaku geedainningiaa varinaraivaara makee ee-oo kiane,

²² tuduu rikioo Yisuuva ngiaammuaupaitana tunoo: Ngia ni yaparakiia kua oyaivaa hama ngia arinaima rikiaano. Na nnoori toori kapikaravaa nnaanara iikiauakidiri ngieevaitanaata nnaaranee? tuduu rikiada ngiaammuaupaitana sai tunoo: Fai ta nnaaravaivee,

²³ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Aikioovai. Ni nnoori toori kapikaravakidiri fai ngieevaitanaata nnaaravee. Vaidiivaitana vuaivo ni yaaku yaadudainningiaa varino vuaivo ni yaaku geedainningiaa varinaraivaa hama na nakaaravaa roosiima ee-oo tinai ivaitana variaaravai. Ii mmaata ivaitana ni Napoova vaidiivaitanaani teerama kiaivaitana fai mminai varada variaaravaivee, tiravai.

²⁴ Nnaagiai Yisuunna ngiaammuaui saido yaakuupaitana taara kato vooovaitana kuaivaa rikiooduu kaayauma ivaitanaara iya nnannateeravai.

²⁵ Nnannatooduu Yisuuva ari ngiaammuaui mmuakiaaya aayanna tuduu innasi nnida nuunauduu iya tunoo: Vaa ngia taavai. Ngiari voopinaiya kieeta vaidiia ngiari seenaiyara yaagueeqama diaani ngiari nnoonnaiya iyara diaavai.

²⁶ Iya itaama iikiaa aataruuvo sa ngiisi vakiaivee. Ngiikidiri vaidi voovono ngii kieetavai varinaree tioo mmuakiaaya ngii mmoori vareera ngiaammuaupai varinaravai.

²⁷ Ngiikidiri vaidi voovono ngii tauraavai varinaree tioo sikaunnaadiri yookaama kioo mmoori varaaneera viteera ngiaammuaupai varinaravai.

²⁸ Ivo ni roosiima kioo variaivee. Hama gionna kiaapuuya ni mmoori varaateeraivaara Na Vaidiivaa Mmaapuuvo tiiravai. Na mmuakiaa gionna kiaapuuya mmoori varee iya mminnamminnaa maisa irisaivaara putuee iya vitee yoketaivau yapaanaraivaara tiiravaivee, tiravai.

*Yisuuva vaidi avu huruutauvaitana tuqinneeravai
(Maraka 10:46-52; Rukaaso 18:35-43)*

²⁹ Yisuuva itaa kua kua kioo ari ngiaammuaupaitana yoosinna Yerikoo pikiada vuduu rikiada kaayau gionna kiaapuuya iya vata rada viravai.

³⁰ Vuduu vaidi avu huruutauvaitana aataru siriivau varida Yisuuva vuvaa rikiada aayanna reeda tunoo: Udaanga-o, Davuitiinna oyaivakidiri diiteeraikuavee. Tiyyara boo kiane,

³¹ tuduu rikiada gionna kiaapuuya ivaitana yaagueeqama kua pikiaateera tuduu rikiadaata iya puisakama aayanna reeda tunoo: Udaanga-o, Davuitiinna oyaivakidiri diiteeraikuavee. Tiyyara boo kiane,

³² tuduu rikioo Yisuuva aataruuvau dioo vainno ivaitana tunoo: Ngia aaniivai na ngii iikiaiveeraida kianne,

³³ tuduu rikiada inna sai tunoo: Udaanga-o, a tinai teeda ta ti avuuvaitana kava taaravee,

³⁴ tuduu rikioo Yisuuva ivaitanaara boo tioo iya avuuvaitanau utuduu makee tuduu ivaitana tuqinnama ngiari avuuvaitana teeda inna nnaagiaivau viravai.

21

Yisuuva Yerusareema vuduu iya innara sirigairavai

(Marakaa 11:1-11; Rukaaso 19:28-40; Yuvuaano 12:12-19)

¹ Vuduu Yisuuva ari ngiaammuauyaata Yerusareema vainima nnida yoosinnaivaa nnutuuvo Betepakee taapiivaa nnutuuvo Oriveetaivau dida vauduu Yisuuva ari ngiaammuauvaitana titoo tunoo:

² Ukuaa yoosinna ivaki kuatee. Vida akiairaa teekio puara togii kaanaivaa nnuunaivaki yeena haru kiaivo ngii too vainai yeenaivaa rakuasaa kiada nnaakaraivo inna tasipama diivaata vitada niisi ngiatee.

³ Fai vaidi voovoono ivaara vo kua tinaida kiatee: Udaangaivoono aavai-tana vitaateera ti titaikiai ta ngiaunnaanoo, kiatee. Fai ngia itaa kua tikio rikioo akiairaama togiivaitana ngii minaravaivee, tiravai.

⁴ Yisuuva itaa kua tuuvaara nnaaruaa vaidi forofetaivo kua fafaara roovo ivo tuuvaki kaanairavai.

⁵ Forofetaivo fafaara roo tunoo:

Yoosinna Sioonaa gioonna kiaapuuya

kiaa mmiee kianee: Taatee.

Ngii kieetaivo tirooma yoketaama

puara togii karaasaivaa mmookaivau varikio

vitoo ngiisi nninoo.

Puara togii nnaakaraivaa mmookaivau

varikio inna vitoo nninoo, kianee.

Forofetaivoono fafaara roo itaa kua tiravai.

⁶ Ari ngiaammuauvaitana oro Yisuuva iya kiaa mmuuvaa iima kiada

⁷ puara togii kaanaivaata nnaakaraivaatama vitada nnida ngiari yaapaiyauvaa togiivaitana mmookaivaitanau yapa kiooduu Yisuuva nnaakaraivaa mmookaivau karoo variravai.

⁸ Karoo ivau varioo vioo varuduu kaayau gioonna kiaapuuya sirigaida varida vooya ngiari yaapaiyauvaa aataruuvau hooti kiooduu vooya yatari apuuyauvaa rakau kiada aataruuvau hootiravai.

⁹ Hooti kiooduu kaayau gioonna kiaapuuya Yisuunna tauraa vuuyaata inna nnaagiai vuuyaatama aayanna kiaa rada tunoo: Davuitiinna oy-aivakidiri diitoovoono inna yoketaivovee. Udaanga Anutuuqo inna titooduu tuuvo nninaraivaara ivo innara yoketaakiaivee. Anutuuqo ngiau aapu variivoono yoketaivovee, tiravai.

¹⁰ Tuduu Yisuuva Yerusareema nnuduu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapuuya kaayauma innara sirigaida vooya tunoo: Aanna gioononnee?

¹¹ tuduu rikiada vooyaano tunoo: Aanna forofetaa Yisuuvee. Ivo mmata Karirayaa vai yoosinna Nasareetaivakidiri nniivovee, tiravai.

Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki viravai

(Marakaa 11:15-19; Rukaaso 19:45-48; Yuvuaano 2:13-22)

¹² Tuduu Yisuuva Anutuuqaara nuunaira nnau pinaivaki vioo gioonna kiaapuuya ngiaammaiyauvaata puara sipisiipaiyauvaatama vooya mmida irisai sikauiyauvaa varooyaataama gioonna kiaapuuya sikau yookaama kiada irisai varooyaataama yaagueeqama titooduu mmaanai viravai. Vuduu ivo vaidi vooya sikau yanaiyauvaa kiooduu irisai sikau mmuyaiyauvaa mmuuya parapaariyauvaatama vaidi vooya ngiaamma mirunnaiyauvaa varau yapa kiada vooya mmida irisai sikauiyauvaa varooya mmaataiyauvaatama rauru sereguatiima kioo

¹³ iya tunoo: Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Ni nnauvo yaaku vareera nnauvaivee. Fafaaraivo itaa kua tikiainnaata ngia mmuara furaiya iirayaamaida aavaki iikiaano, tiravai.

¹⁴ Kiaa kioo ivo ivaki varuduu gioonna kiaapu avu huruutauyaata yuku maisauyaatama innasi nnuduu iya tuqinneeravai.

¹⁵ Tuqinnooduu Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata kua mmaanna kiaa mmiraiyaatama tooduu Yisuuva Anutuuqaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa uuvaaraata nnaakaraiya nuunaira nnau pinaivaki aayanna reeda varida tunoo: Davuitiinna oyaivakidiri diiteeraivo yoketaivovee, tuuvaaraatama iya Yisuunnara nnannateeravai.

¹⁶ Iya innara nnannateeda inna tunoo: Nnaakaraiya kiaa kuaivaa vaa a rikiaannanee? tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na rikiaunoo. Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: A kiannani nnaakara yokeeraiyaata nnaakara meediiyaatama Udaangaivaara kua yoketaivaa kiaavaivee. Kua fafaaraivo itaa kua tiivaa na yaata utuee rikiaukai hama ngia jaarida rikiaavaivee.

¹⁷ kua kioo ii yoosinna ivaki iya pikioo yoosinna Betaniaa voo ivaki vuru vairavai.

*Yisuuva nnaammuayaivaa tuduu aasannairavai
(Maraka 11:12-14,20-24)*

¹⁸ Vauvo patauduu Yisuuva ari ngiaammuayaatama Yerusareema kava vara ranada nnida varuduu Yisuunna yeenna rauduu

¹⁹ tooduu aataru siriivau yatari nnaammuayaivaa roosuuvoo duoo vauduu too Yisuuva oro ivaki buainnonno tooduu hama iiraatauduu mmanna apuvai nnaasu vairavai. Mmanna apuvai nnaasu vauduu too Yisuuva yatariivaa tunoo: Fai hama a kava iira vainarakuavee, tuduu too akiiraama nnaammuayaivo aasannairavai.

²⁰ Aasannauduu ari ngiaammuauya teeda nnikiaraida tunoo: Ai, mo dataama kioonno aa yatari aavo akiiraama aasannainnee?

²¹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ngia niyara kutaavaivee kiaa kiada hama kava taara yaata utiraida na nnaammuayaivaa kiauko aasannaineema ngieeta mmuaakaraama iikiaaravai. Ngia niyara kutaavaivee kiaa kiada fai ngia atai aataruuvaa iida ari vookarai aataruuyauvaatama iikiaaravai. Fai ngia aa taapi aavaa kiaara: Tavagiauruee nnoori haruungaivaki kuanee, tikio fai kuanaravaivee.

²² Fai ngia niyara kutaavaivee kiaa kiada mmuakiaa kuavaara Anutuuqaata kua tida yaaku varaivaa fai ngia varaaravaivee, tiravai.

Yutayaiya Yisuunna ari mmooriivaara

*inna yaparairavai
(Maraka 11:27-33; Rukaaso 20:1-8)*

²³ Yisuuva kava nuunaira nnau pinaivaki voo gioonna kiaapuuya mmayaaya yoketaivaa kiaa mmioo varuduu vaidiiya Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi yokovaiyaatama innasi nnida inna yaparaida tunoo: Gioono i tikiainna aa mmoori aayauvaa a iikiannanee? Dee vaidi kieetavoono i tikiiai a iikiannanee?

²⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Kii neeta vo kuavaara ngii yaparainai fai ngia ni sai tikiiai fai na ivo ni tikiiai na iikiauvaara kooyaa ngii giaa ngii minai rikiaatee.

²⁵ Gioono tuduu Yuvuaano nnoori apira vaidiivo gioonna kiaapuuya nnoori apuunnee? Vo Anutuuqoono tuduunno uunnee? Vo vaidi mmatayaiyaano tuduunno uunnee? tuduu rikiada iya ngiariiki ngiariiki yaparaida tunoo: Ta dee kuavai sai kiarannee? Fai ta inna sai kiaara: Anutuuqoono tuduu Yuvuaano iiravaivee, tikio rikioo mo fai ivo ti sai

tinara: Mo aaniira ngia hama inna kuaivaara kutaavaivee tiravainnee? tinaravaivee.

²⁶ Fai ta kiaara: Vaidiiaano tuduu Yuvuaano iiravaivee, kiaa kiada mo fai ta gioonna kiaapuuyara aatuukiaaravai. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya Yuvuaanaara tunoo: Vaidi forofetaivovee, tuuvaara ta iyara aatuukiaara-vaivee.

²⁷ Iya itaa kua kiaa kiada Yisuunna kuaivaa sai tunoo: Hama teeta taunnavaivee, tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Hama ngia ni kuaivaa sai kiaivaara fai na hama ngii kuaivaa sai tinaravai. Ivo ni tikiai na ni mmooriivaa iikiau oyaivaa fai hama na ngii giaa ngii minaravaivee, tiravai.

Yisuuva vaidiivaa mmaapuuvaitana

mmataama kioo tiravai

²⁸ Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Ngia rikiaavo datainnee? Vaidi voovoono ari mmaapu taaravaitana tasipama varioo oro mmaapu ngarunna tinoo: Ni maapu-o, makee oro ni vuaina mmooriivaki varaanee,

²⁹ tikio rikioo ivo inna sai tinoo: Hama ni kuatainoo, kiaa kioo yapooma nnaagiai varioo rikiaikio inna ausaivo hanigiaikio rikioo kuaivai.

³⁰ Kuaikio koova oro ari mmaapu ngaminna mmuaa kuavai tikio rikioo inna sai tinoo: Napoo-o, fai na kuanaravaivee, kiaa kioo hama kuaivai.

³¹ Mo dee ngiaammuaavoonoonno ari koonna kuaivaa rikioo iinnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ari mmaapu ngaruuvovee, tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Vaidiia un-nakua kiaa kiada sikau takiisa vareeraiyaata gioonna sabi nuairaiyaatama Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki ngii tauraa kuaaravai.

³² Yuvuaano nnoori apira vaidiivo numa aataru yoketaivaa ngii vitaudeau ngia hama inna kuaivaara kutaavaivee tiravai. Mo vaidiia unnakua kiaa kiada sikau takiisa vareeraiyaata gioonna sabi nuairaiyaatama inna kuaivaara kutaavaivee tida ausa mmuduuya hanigieeravai. Ngia iya hanigiada safuuma variraivaa teeda hama ngia ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaara yaata utida hanigiada inna kuaivaara kutaavaivee tiravai. Ivaara iyannaadee ngii tauraa Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira yoosin-naivaki kuaaravaivee.

Yisuuva vuaina mmoori varooyayaadiri

mmataama kioo tiravai

(Marakaa 12:1-12; Rukaaso 20:9-19)

³³ Na kava mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kiee tinai rikiaatee. Vaidi voovoono ari vuaina mmooriivaa vara kioo hanikiaivaa rau kioo hauyauvaa utu kioo vuaina iiraiyauvaa kagigainara soopaivaa hanuu teerama kioo ari mmoorira haitatuunara saasaaya nnau hokobaivaa heeka kiaivai. Heeka kioo vaidiia inna mmooriivaara haitatuuda iira vooyauvai ngiari mmoori varaa irisaiyauvaa ngiariyara varaateeraivaara iya kiaa mmi kioo ngieera vo yoosinnaipi varinara kuaivai.

³⁴ Vioo vioo oro ngieera yoosinnaivaki hara kioo varikio yapooma vuaina iiraiyauvaa rasukuaara suaivo vainima nnikio mmoori nakaaraivo ari mmoori vareera ngiaammuauya vaidi vuaina mmooriivaara haitatuura vaidiiasa titaikiai ariini vuaina iira vooyauvai varaara kuaavai.

³⁵ Kuaani teeda vuaina mmooriivaara haitatuukiaiyaano iya puaisa utida voovai ripiida voovai rupuutuaavo putikiai voovaayaa sikauyauvaa kagaari kiaavo putivai.

³⁶ Tauraa mmoori nakaaraivo pata ngiaammuaudaa titaa kioo nnaa-giai kaayau ngiaammuauya titaa kiaikiai vuaina mmooriivaara haitatuuki-aiyaano mmuaikaraama iya iikiaavai.

³⁷ Iikiaavovo nnaagiai tuanaa mmoori nakaaraivo ari mmaapu tuanaivaa iyasi titaa kioo tinoo: Fai iya ni maapu tuanaivaa teeda inna kuaivaa arinaima rikiada hama inna rputuaaravaivee,

³⁸ Kiaa kioo inna titaa kiaikio kuaikiai teeda mmooriivaara haitatuuki-aiyaano inna mmaapuuvaa teeda ngiari kiasa mmi ngiari kiasa mmiida kiaanoo: Ari koonna mminnaa mmuakiaayauvai varaanaraivo aa nninoo. Nnikiai ta inna rputu kikio putinai teeda ta inna mminnaa mmuakiaayau-vai varaaravaivee,

³⁹ kiasa kiada inna utu raririima rada hanikia mmaanai inna kagaari kiada rputuaavo putivaivee.

⁴⁰ Yisuuva itaa kua kiasa taika kioo vaidi kieetaiya yaparainno tunoo: Fai mmoori nakaaraivo iyasi ngioo dee mmoorivai iya iikiaivaa irisai iya mminarannee?

⁴¹ tuduu rikiada iya sai tunoo: Ivo vaidi maisaiya maisama rputinai putikio ari mmooriivaa ari vo vaidi haitatuukiaiya mminai iya vuaina iiraiyauvo kaanaira suaivau safuuma fai iira saiyauvai ari mmiaaravee,

⁴² kiasa kioo Yisuuva iya tunoo: Vaa ngia Anutuuga kuaivaa yaarida rikiaavaivee. Anutuuga kua fafaaraivo vainno tinoo:

Sikau nnau heekeraiyaano sikau voovai teeda

maisavaivee kiasa kiada pikiaavai.

Yaagueeqa yatariivaa pupukiaivaa mmaara

hara kiasa kuabaiyaa roosiima

ii sikau ivo nnau ipunnaivaki vaivo

inna yoketaavai.

Udaanga Anutuugoono iira mmoorivai.

Ta taunnano inna mmooriivo yoketaingo

ari vookarainoo.

Fafaaraivo vainno itaa kua tiivaivee.

⁴³ Yisuuva itaa kua kiasa kioo tunoo: Na ngii giaa ngii miaunoo. Fai Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaa ngiisidiri ruga kioo vaa iyauvaa varaiyaki iiraiyauvo iyaki vainaraiya fai mminaravaivee.

⁴⁴ (Gioonna kiaapu voovono ii sikau ivaudiri raa rabarisooma varoo ivau harurummua kioo vainno fai kaayau ari mmamma mmuyaivaa ru-aimeemiinaravaivee. Fai ii sikau ivo taikiapa roo gioonna kiaapu voovai rputino inna mmamma mmuyai sagia mmuakiaavai ruameemiima taika kiaanaravaivee, tiravai.)

⁴⁵ Tuduu vaidiia Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata Fari-saiyaatama Yisuuva mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kioo tuu kuaiyauvaa rikiada iva iyara tuuvaa arinaima rikieeravai.

⁴⁶ Rikiada ivaara iya inna utuaaree kiasa uuduu gioonna kiaapuuya Yisu-unnara forofetaivovee tuuvaara iya aatuuda inna pikieeravai.

22

Yisuuva yaapeeri nneera kuaivaudiri

mmataama kioo tiravai
(Rukaaso 14:15-24)

¹ Yisuuva keenaa mmatayaa diaa mminnaa vooyauvunudiri mmataama kioo tiravai. Ivo iya tunoo:

² Anutuugo gionna kiaapuuyara diraivo aa na mmataama kiee tinara kua aavaa roosiivai. Yoosinna voovakinnaa kieeta voovoono ari mmaapuuvu nnaata vareera suaivaki pinaa buusavai iivai.

³ Iima kioo ari mmoori vareera ngiaammuauya titaikiai vaa mmuaanaa buusa nnaara kuaivaa kiaa mmii vaidiiyara aayanna raani hama iya ngiataikiai

⁴ kava ari ngiaammuaau vooya iyasi titoo tinoo: Tauraa kiaa mmiaiya kiaa mmida kiatee: Rikiaatee. Vaa na ni buusaivaa teerama kiaunoo. Vaa na ni puara burimakau ooraiyauvaata nammari rai nnaakaraiyauvaatama ruputu kiee mmuakiaa yeennaiyauvaa teerama kiaunoo. Numa buusaivaa nnaatee, kiatee.

⁵ Ivo itaa kua tikiai rikiada oro kiaa mmiaani iya rikiadaata hama nni-raida ngiari mmooriiyauvaara yaata utida voovai ari mmoorira vioo kiaikio voovai ari sikau vareera mmooriivaki vioo kiaivai.

⁶ Iya mmoorira vida variaani homoraa vooya inna ngiaammuauya utu kiada vaidia kaayau maisa mmooriivaa iya mmida iya ruputuaani putuaavai.

⁷ Putuaavo vaidi kieetaivo rikiaikio inna ausaivo pinaama nniitaraikio ari rapira ngiaammuauya titaikiai vida iya ruputuaa vaidiia irisai ruputu taika kiada iya yoosinna pinaivaa ikia mmuturu kiaavai.

⁸ Mmuturu kiaavo rikioo vaidi kieetaivo ari mmoori varoo ngiaammuaau vooya tinoo: Vaa na buusaivaa teerama kiaunoo. Vaidi na yaparakiauya ngiari variaivaa irisavaa fai deevaudiri vara nnaarannee?

⁹ Aanna ivaara oto aataru pinaiyauvunu buaama rada nuaida teekiai gionna kiaapuuya ngii teeda vaikiai teeda aa buusa aavaa numa nnaateera kiatee,

¹⁰ tikiai rikiada ari ngiaammuauya aataruuyauvunu nuaida varida mmuakiaa gionna kiaapu yoketaiyaata maisaiyaatama buaida taani iya teeda vakiaani vitada numa buusa nneera nnauvaki kiaani suvui kiada variaavai.

¹¹ Variaavo rikioo vaidi kieetaivo numa gionna kiaapuuya haitatuuma taikio mmuaa vaidivoono hama yaapeeri nneera buruqa yoketaivaa raira kiaivo iya tasipama varikio too inna tinoo:

¹² Ni seena-o, i dataikiai e aavaki hama yaapeeri nnaara raira buruqa yoketaivaa rau varee numa variannanee? tikio rikioo hama inna kua sai tira kua seemuaa hara kioo varivai.

¹³ Varikio too kieetaivo ari mmoori vareera ngiaammuauya tinoo: Inna yuku yaakuuvau yeenaadiri ranaa rau kiada utu raririima mmaanai kagaari kikio upisiivaki variaivee. Ii yoosinna upisi ivaki gionna kiaapuuya varida teekio iya nnannateenai fai ngiari avaiyauvaa hakutikio iya ausaiyauvo mmuaarareenai rataaravaivee.

¹⁴ Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Anutuugo kaayau gionna kiaapuuya maavee tioo kiisakiangii nnaasu mmatainno vitaivaivee, tiravai.

*Vaidiia sikau takiisaivaara Yisunna yaparairavai
(Maraka 12:13-17; Rukaaso 20:20-26)*

¹⁵ Tuduu vaidi Farisaiya Yisuuva kuaivaa koonnama tioo haruruaiveera kuaivaa kiaa teerama yeena rau kiada

¹⁶ iya nnaagiai nuaira vooyaata Herootaa nnaagiai nuaira vooyaata titooduu oro inna yaparaida tunoo: Vitaira-o, vaa ta i taunnava. A kua kutaa tira vaidikuavee. A Anutuugaa mmoori aataruuvaa safuuma mmuakiaa gionna kiaapuuya kiaa mmiee iya aiyara yaata utuaivaara

hama a pinaama yaata utuannavai. Vaidi kieetaiyaraata vaidi kuminai-yaraatama a mmuaavaugiataama yaata utuannaivaara iya aiyara yaata utuaivaara hama a yaata utuannavai.

¹⁷ Aa kua ta i yaparaki aunna kua aavaa yaata utuee sai ti kiaa ti mmianee. Roomaaya kieetaivaasi ta sikau takiisa yapaara aataruuvo yoketaa aataruvainnee? Vara hama yoketaa aataruvainnee?

¹⁸ tuduu Yisuuva iya innara nnannatooduu inna iida taaree kiaa uuvaa too iya tunoo: Ngia vaidi huobavainna unnakua nnaamuruyavee. Ngia aaniira ni iida taaree kiaa numa ni iikiaannee?

¹⁹ Takiisa yapaa sikau voovai ni vitaakiatee, tuduu rikiada sikau mmuyai voovai varada inna mmuduu too

²⁰ tunoo: Aanna giaa kieetavai mmannammannaavainno vainnee? Aanna giaa nnutuvainno vainnee?

²¹ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Mo Roomaaya kieetaivaa mmannammannaivoota inna nnutuuvootama ivau vainoo, tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Mo Roomaaya kieetaivaa mminnaiyauvaa safuuma ari mmiatee. Mo Anutuuqaa mminnaiyauvaa safuuma Anutuuqaa ari mmiatee,

²² tuduu rikiada iya nnikiaraida inna pikiada viravai.

*Satuukaiyaano putiraiya kava diiteeraivaara Yisunna yaparairavai
(Maraka 12:18-27; Rukaaso 20:27-40)*

²³ Vuduu mmuai suaivaki vaidi Satuukaiya vaidi putuuyara tunoo: Fai hama kava diitaaravaivee,

²⁴ tuuyakidiri vooya numa Yisunna yaparaida tunoo: Vitaira-o, nnaaru Musiiva tunoo: Vaidi voovoono nnaataivaa vara kioo hama nnaakaraivaa mmateerainno putino fai ari kataivoono inna muaadaivaa vara kioo ari vayaanara tuoo nnaakaraiyauvaa mmataanaravaivee, tiravai.

²⁵ Aavaki kata vayaa yaaku saivai sainaidiri taaravaitana ti tasipama hara kiada varuuvakidiri ngaruuvoono nnaataivaa vara kioo hama nnaakara mmateerama kioo kati putiravai. Putuduu ngamiisaivo inna muaadaivaa vara kioo

²⁶ hama nnaakara mmateerama kioo kati putuduu yaguaavaano kava muaadaivaa vara kioo hama nnaakara mmateerama kioo putuduu mmuakiaa kataunna nnaagiainnaidoota mmuai gioonnaivaa vara kiada hama nnaakara mmateerama kiada kati putiravai.

²⁷ Putuduu nnaagiaivau iya gioonnaivootama putiravai.

²⁸ Itaama vaikiai yapooma gioonna kiaapu putuaiya kava diitaara suaivaki fai gioonnaivo giaa nnaatavai varinarannee? Mo vaa yaaku saivai sainaidiri taarama ii vaidi idoono inna vara kiada putiravaivee, tiravai.

²⁹ Tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia koonnama yaata utida itaa kua kiaanoo. Ngia hama Anutuuqaa fafaara roo kuaivaa arinaima rikiada hama inna yaagueeqaivo vaivaa taivaaraida ngia koonnama yaata utida itaa kua kiaanoo.

³⁰ Fai gioonna kiaapu vaa putuaiya diiteera suaivaki diitada hama nnaata vaati varaaravee. Fai iya aangeraiya ngiau aapu variyaiya roosiima variaaravee.

³¹ Gioonna kiaapu vaa putuaiya kava diitaaraivaara Anutuuqo ngii giaa ngii miivaa vaa ngia jaarida rikiaavai.

³² Anutuuqo Musiinnaata kua tuu kua fafaaraivo vainno tinoo: Na i nnaakukiaiya Aaparahaamo Isaako Yakoopainna Anutuuqovee, tiivai. Vaidi taaravooma nnaaru putuuya inna avuuvau homo variaivaara Anutuuqo itaa kua tiravai. Anutuuqo gioonna kiaapu vaa eeyaara putuaiya hama iya Anutuuqovee. Ivo gioonna kiaapu variyaiya Anutuuqovee,

³³ tuduu mmuakiaa gioonna kiaapuuya Yisuuva tuu kuaivaa rikiada ivaara nnikiarairavai.

*Yisuuva kua mmaanna tauraanaivaara tiravai
(Marakaa 12:28-34; Rukaaso 10:25-28)*

³⁴ Nnikiarauduu Yisuuva ari kuaivaadiri vaidi Satuukaiya avaiyauvaa ramuunnauvaara vaidi Farisaiya rikieeravai. Rikiada nuunaida varuduu

³⁵ iyakidiri kua mmoori aataru radudeera vaidi voovoono Yisunna iinno taanaree kiaa vo kuavai inna yapara ruoo tunoo:

³⁶ Vitaira-o, Anutuugo mmaanna tuu kuaivakidiri dee kua mmaan- navoono mmuakiaa kua mmaanna tiraivaa yaatarainnee?

³⁷ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: I Udaanga Anutuugaara mmudu- uya ruee ai ausa mmuduuya mmuakiaavai inna mmianee. Ai vaidi kaanaivaata ai yaata vuatinniivaatama mmuakiaavai inna mmianee.

³⁸ Ii kua mmaanna tuu ivo tauraa vainno mmuakiaa kua mmaannavai yaataraivai.

³⁹ Inna inanoo kua mmaanna tuuvo tinoo: E aiyara tuqinnaannaneema ai seenaiyaraatama tuqinnee iyara mmuduuya ruanee. Aa taara kua aavai- tana eeyaa kua mmaanna tira kuaivaa yaataraivaitanavee.

⁴⁰ Aa kua mmaanna tuu aavaitanaakidiri Anutuugaa mmaanna tuu kua mmuakiaayauvoota forofetaiya kua mmuakiaayauvootama diiteeravaivee, tiravai.

*Anutuugo mmataama kioo vaidiivaara Yisuuva tiravai
(Marakaa 12:35-37; Rukaaso 20:41-44)*

⁴¹ Kiaa kioo Farisaiya ivaki nuunaida varuuya Yisuuva iya yaparainno tunoo:

⁴² Ngia Anutuugo mmataama kioo vaidiivaara dataa kuaida kianne? Ivo dee oyaivainnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ivo Davuitiinna oyaivakidiri diitai vaidivaivee,

⁴³ tuduu rikioo Yisuuva kava iya yaparainno tunoo: Mo dataama kioo Mmannasa Yoketaivo Davuitiinna tasipama varuduunno Davuitiiva Anu- tuugo mmataama kioo vaidiivaara Udaangaivovee tuunnee? Davuitiiva tunoo:

⁴⁴ Udaanga Anutuugoono ni Udaangaivaa tunoo:

A ni yaaku yaadudainningiaa

vaidi nnoonnavai varianee.

Varia ree vinanai fai na tinai

a ai nnammutuaiya yaatara kiaanaravaivee, tiravai.

⁴⁵ Davuitiiva fafaara roo itaa kua Anutuugo mmataama kioo vaidiivaara tunoo: Ni Udaangaivovee, tuuvaara hama ivo Davuitiinna oyaivakidiri nnaasu diiteeravaivee,

⁴⁶ tuduu rikioo vaidi voovoono hama yopeema inna kua sai tiravai. Ii suai ivakidiri hama kava vaidi voovoono yopeema vo kua vooyauvaara inna yaparairavai.

23

Sa kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama

iikiyaiyauvunugiataama iikiatee.

(Marakaa 12:38-39, Rukaaso 11:43,46; 20:45-46)

¹ Yisuuva Farisaiyaata kua kiaa taika kioo gioonna kiaapu ivaki nuu- nauyaata ari ngiaammuaayaatama tunoo:

² Vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaata vaidi Farisaiyaatama Musiiva kua mmaanna tuuvaugiataida ngii giaa ngii miaanoo.

³ Ivaara ngii giaa ngii miaivaugiataama nnaasu iikiatee. Sa iya iikiaivau-giataama iikiatee. Iya mmanna avaiyauvakidiri ngii giaa ngii mida hama iya iyauvaa iikiaavai.

⁴ Vaidiia kaayau mmuaararai mminnaiyauvaa vaidi vooya mmiaani kumaata apuaivaa roosiima iya mmuaararai mmooriyyauvaa gioonna ki-aapuuya mmi kiada hama ngiariita kiisama iya tasipama mmuaararai mmooriivaa varaavai.

⁵ Gioonna kiaapuuya iya taateeraivaara nnaasu iya ngiari mmoori mmuakiaayauvai iikiaavai. Iya Anutuuoqaa kuaivaa yanaiyauvunu fafaara raa kiada kiisa nnaamuruuyauvaki yapa kiada ngiari yaakuuyauvunu raida ngiari tinniiyauvunu rau kiada nuaida varida ngiari buruqa mmitiiyauvaa hokobayauvai rapasi kiada iyauvaara sirigama rada nookiaavai.

⁶ Iya buusaiyauvaa nneera suaiyauvaki kieetaiya varira mmaataiyau-vunura nnaasu mmuduuya rida variaavai. Iya nuunaira nnauyauvaki vida mmaata yoketaiyauvunura nnaasu mmuduuya rida variaavai.

⁷ Iya yoosinna aakiaiyyauvaki nookiaani gioonna kiaapuuya iya teeda kua yoketaivaa iyara kiaiyyauvaara mmuduuya ruaavai.

⁸ Sa ngiikidiri voovaara nnoonna-o kiatee. Ngia mmuaakaraama vari-aanoo. Ngii vitairaivo mmuaavai varinoo.

⁹ Ngia vaidi mmatayaiya sa ngii seena voovaara ti nnoonnavaivee kiaa innara ti napoovavee kiatee. Ngii Gioova mmuaavai ngiau aapu varinoo.

¹⁰ Sa vaidi voovaara ti kieetavaivee kiatee. Ngii kieeta mmuaavai Anutu-uqo mmataama kioo vaidivai varinoo.

¹¹ Ngiiikidiri vaidi voovoona ngii kieetavai varinaree tioo mmuakiaaya ngii mmoori vareera ngiaammuaavai varinaravai.

¹² Gioonna kiaapu voovoona ariiyara mannaka tiivaa fai Anutuuoqo inna vitoo aduoo yapaanaravai. Fai gioonna kiaapu voovoona tirooma varioo hama ari nnutuuvaa aruoo yapaivaa fai Anutuuoqo vitoo aruoo yapaanara-vai.

*Iya unnakua tiraivaara Yisuuva ooqoo tiravai
(Maraka 12:40; Rukaaso 11:39-42,44,52; 20:47)*

¹³ Ngia vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama ngia huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki iya kuaaree kiaa iikiaani ngia uuda rammuaavai. Ngiengieenoo ivaki hama ngii kuataikiai hama kuaivaara ivaki kuaaree kiaiya uuda rammuaavai. Ivaara ngii irisai maisaivo vainoo.

¹⁴ (Ngia vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia gioonna muaadaiya nnauyauvaata iya mminnamminnaiyau-vaatama yokekiaa kiada mmuara raida varidaata ngia ti mannakakiateera hokobama yaaku varaavai. Ivaara ngii irisai maisaivo pinaavai vainaravai.)

¹⁵ Ngia vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia vaidi mmuaa voovai ngii mmemmaana kuaiveera sorovuaraivaa vida karada ngieera yoosinnaiyauvaki nuaida varida mmoori iikiaavai. Mmoori iida varikio ivo hanigioo ngii ngiaammuaavai ngii mmemmaana varioo vaa ngia inna iikiaivaara ivo pinaama hanigioo maisavai varioo ngii mmoori maisaivaa yaataroo itaama ngii roosiima ikia aakiaivaki kuanara iinoo. Ivaara ngii irisai maisaivo vainoo.

¹⁶ Ngia avu maisaso, hama ngia tuqinnama teeda gioonna kiaapuuya kiaa mmiraiyaso, ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia kiaanoo: Vaidi voovoona

ari kua kutaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmioo nuunaira nnau pinaivaa nnutuuvaa tasipama kiaa mmiivo inna hama kua yeena raira kuavai. Fai ivo ari kua kutaivaa sikau goora mmannaammannaivo nuunaira nnau pinaivaki vaivaa nnutuuvaa tasipama kiaa mmiivo inna yeena raira kuavai. Ivaudiri fai ivo ari kua kutaivaa iinaravaivee. Ngia itaa kua kiaanoo.

¹⁷ Ngia avu maisa tuanaa kumimakaso, dee mminnaavoono ari vo mminnaavai yaatarainnee? Vara sikau goora mmannaammannaivonnee? Vara nuunaira nnau pinaivonnee? Hama Anutuugaa nuunaira nnau pinaivaki sikau goora mmannaammannaivo vaitiri. Hama ngia ivaara kiaatiri: Anutuugaani vai mminnaa yoketaavaivee, kiaatirivee. Anutuugaa nnau pinaivoono sikau gooraivo mmannaammannaivaa yaataraivai.

¹⁸ Ngia vo kuavai kiaanoo: Vaidi voovoono ari kua kutaivaa tioo Anutuugaara puara hudeera yeena tapiivaa nnutuuvaa tasipama tiivo inna hama yeena raira kuavai. Ivo ari kua kutaivaa tioo yeena tapiivau kati mmira puaraivo vaivaa nnutuuvaa tasipama tiivo inna yeena raira kuavai. Ivaudiri fai ivo ari kua kutaivaa iinaravaivee. Ngia itaa kua kiaanoo.

¹⁹ Ngia vaidi avu maisaso, dee mminnaavoono ari vo mminnaavai yaatarainnee? Kati mmira puaraivonnee? Vara yeena tapiivonnee? Hama puaraivoono yeena tapiivau vaitiri. Hama ngia ivaara kiaatiri: Anutuugaani vai mminnaa yoketaavaivee, kiaatirivee. Anutuugaani yapa kiaa mminnaivaa yeena tapiivoono yaataraivai.

²⁰ Ivaarainno vaidi voovoono ari kua kutaivaa yeena tapiivaa nnutuuvaa tioo yeena tapiivaaraata puara ivau vaivaaraatama tiivai.

²¹ Vaidi voovoono ari kua kutaivaa tioo nuunaira nnau pinaivaa nnutuuvaa tioo ivo nuunaira nnauvaaraata Anutuugo ivaki variivaaraatama tiivai.

²² Vaidi voovoono ari kua kutaivaa ngiau aapuuvaa nnutuuvaa tioo ivo Anutuugaa mmaataivaaraata ivo ivaki variivaaraatama tiivai.

²³ Ngia kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama ngia huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia kiisa mminnaa kapikarai takua roosiyaavua yaakuuvaitana utu kiada vakiaivakidiri mmuaavai Anutuugaani kiadaatida pinaa kuaiyauvo Anutuugaa kua mmaannaivaki vaiyauvaa ngia pikiada hama iikiaanoo. Ngia hama safuuma ngiingii seenaiyara tuqinnada hama iyara boo kiaanoo. Ngia hama Anutuugaara kutaavaivee tida yaagueeqakiaanoo. Ngia iyauvaa iikiataama vaikiainnaata hama iikiaanoo. Ngia iyauvaa iidada vo aataruuyauvaa vaa iikiyaiyauvaatama iikiatee.

²⁴ Ngia avu maisaso, hama ngia tuqinnama teeda gioonna kiaapuuya kiaa mmiraiyaso, fingifaangaivo ngii nnoori tooriivaki vaivaa ngia feena kagaari kiada puara pinaa kameraivo ivaki vaivaa ngia nnooriivaa tasipama vara romenama kiaavai. Kiisa aataruuvo fingifaangaivaa roosiima vaivaa ngia arinaima teeda iikiaavai. Pinaa aataruuvo puara kameraivaa roosiima vaivaa ngia teeda hama iikiaavai.

²⁵ Ngia kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama ngia huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia ngii pereeta kaapa mmaanaiyauvaa fini kiaavo yoketaivaa roosiima ngii mmammaiyauvo vaikio ngii aakiyaiyauvaki ngii mminnamminnaa maisaiyauvo suvuainoo. Ngia gioonna kiaapuuya unnakua kiaa kiada iya hoonahaanaiyauvaa ngiingiiyara ravisi varada ngiingiiyara nnaasu yaata utida koonnakaannama variaavai.

²⁶ E avu maisa vaidi Farisai tuanaakuavee. A pereeta kaapa aakiavaki tauraa fini kiee mmaanaivaata fini kiaannaivaa roosiima i aakiavaa fini

kino too mmamma mmaanaivoota yoketaavai vakiaivee.

²⁷ Ngia kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia putuaiya mmata nnauvaa mmaanaivau funnukakiaiyauvaa roosiima vari-aayavee. Mmata nnau mmaanaiyauvo inna aikiooma vaikio aakiaiyauvaki vaidi putuaiya mmamma mmuyai uudaiyauvo vaivai.

²⁸ Itaama vaineema gionna kiaapuuya ngii mmamma mmaanaiyauvaa teeda ngiiyara kiaanoo: Yoketaayavee, kiaavai. Ngii aakiaiyauvaki un-nakuiyauvoota mminnamminnaa maisaiyauvootama suvuainoo.

Yisuuva ngiari irisai maisaivaa varaaraivaara

*iya kiaa mmiravai
(Rukaaso 11:47-51)*

²⁹ Ngia kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia foro-fetaa putuuyara sikauyauvaadiri iya mmata nnauyauvo yoketaakiaiveera funnukama yoketaama kiaavai. Ngia gionna kiaapu safuuma varuuya putuuyara sikauyauvaadiri iya mmata nnauyauvaa hatata kieeraiyauvunu funnukama kiaavai.

³⁰ Ngia iyauvaa funnukama kiada kiaanoo: Ta ti rubu tabeeya varuu suaivaki teeta variaannatiri. Ta hama iyaata iida forofetaiya ruputuaan-naduu pututirivee.

³¹ Ngia itaa kua tuuvaugiataama ta kooyaa rikiaunnani aanna ngia forofetaiya ruputuduu putuuya uru nnaakara tuanaiyaida variaano.

³² Inna aikioovai. Ngii rubu tabeeya tauraa iya uuneema ngieeta iidada taika kiaatee.

³³ Ngia gionna kiaapu maisaso, ngia dataama kiada kua pinaivakidiri ikia aakiaivaki vida fanniima kuaarannee? Ngia maisa mmooriivaa uuvaara fai inna aikioo ivaki kuaaravaivee.

³⁴ Ivaara na vaidi forofetaiyaatama vaidi tinni yoketaiyaata vaidi vitairaiyaatama ngiisi titanai vikiai fai ngia vooya ruputikiai putikiai vooya yatari sagaiyauvunu haara kiada vooya ngiingii nuunaira nnauyauvaki ripiida ruputua rada vata rada vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki kuaaravai.

³⁵ Ngia itaikio mmuakiaa vaidi yoketaiya kuminayaa ruputuuya irisaivo fai ngiiki vainaravai. Nnaaruaa vaidi yoketaa voovai Aveeraa Kaingo kuminayaa ruputu kiooduu putuduu ivakidiri iima rada nnidada vaidi voovai Barakiaanna mmaapuuvaa Sakariaasaa ngia Yutayaiya ruputu kioovaa irisaivo fai ngiiki vainaravai. Ngia nuunaira nnau pinaivaki vuduu yeena tapi Anutuugaara hudeeraivo sainai vauduu vo atau yoketaa tuanaa nnau voovai sainai vauduu ngia vuutaivaki Sakariaasaa ruputu kieeravai.

³⁶ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Mmuakiaa vaidiia kuminayaa ruputuuya irisaivo aa ngia variaa aaya ngiiki vainaravai.

*Yisuuva Yerusareemaiyara mmuduuya riravai
(Rukaaso 13:34-35)*

³⁷ Boo, gionna kiaapu Yerusareemaiyaso, ngia vaidi forofetaiya ruputuaani putuaani gionna kiaapuuya Anutuugo ngiisi titeeraiya ngia sikauyauvaadiri habati kiada ruputuaani iya putuaavai. Kakaraa kaanaivo ari nnaakaraiyauvaa rupi nuunama ari haayaivaadiri rummua apineema na airineetu ngii rupi niniisi nuunainee kiaukai ngia niiyara ooqoo kiaavai.

³⁸ Rikiaatee. Vaa ngii nuunaira nnau pinaivaa Anutuugo pikiaikio mmanna nnauvai vainoo. Vaa Anutuugo vioo kiaivai.

³⁹ Na ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngia hama kava ni taaravai. Fai yapooma ngia niyara kiaara: Udaanga Anutuugo titooduu tuuvo nninaraivaara Anutuugo innara yoketaakiaivee, kiaa kiada fai kava ni taaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

24

*Yisuuva nuunaira nnau pinaivaa havarataaraivaara tiravai
(Marakaa 13:1-2; Rukaaso 21:5-6)*

¹ Ivo itaa kua kiaa kioo diitoo nuunaira nnau pinaivakidiri pikioo kuanara uduu ari ngiaammuauya nuunaira nnau pinaivaki vo nnau vo nnauvaa inna vitaakiaaraivaara innasi nniravai.

² Numa vitauduu Yisuuva iya tunoo: Inna aikioovai. Makee aa ngia nnau aayauvaa taanoo. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai vaidiiaa mmuakiaa aa nnau aayauvaa havarata taika kikio rikioo fai hama seena sikau voovai ari seena sikau voovai mmaataivau tasipama vainaravai. Fai mmuakiaavai havarata taikaanaravaivee, tiravai.

*Maisa mmooriivo nninaraivaara Yisuuva tiravai
(Marakaa 13:3-13; Rukaaso 21:7-19)*

³ Nnaagiai Yisuuva taapi Oriveeta ivau hara kioo varuduu ari ngiaammuauya ngiarivana innasi nnida inna yaparaida tunoo: Ti kiaa ti mmianee. A kiannaivo दौरा सुई वैनारान्ने? Dee ari vookarai mmoorivai vainai fai ta teeda rikiakio a tiinara suaivoota ngiau mmata taikaanara suaivootama vainima nninarannee?

⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Vaidi voovoono ngii unnakua kiaa kioo aataru maisaivau ngii vita yapeevoora tuqinnama haitatuukiatee.

⁵ Fai kaayau vaidiiaa mmuaavai mmuaavai nnida ni nnutuuvaa ngiariyara kiaaravai. Voovoono ngioo tinara: Aanna na Anutuugo mmataama kioo vaidiivoona ngiaunoo, tinai fai kaayau gioonna kiaapuuya iya unnakua kiaivaa rikiada kiaara: Kutaa kuavaivee, kiaaravee.

⁶ Fai ngia gioonna kiaapuuya vainiivau rapiraivaa rikiada ngieera rapira mmayaayaivaa rikiada sa ivaara nnikiaraida aatuukiatee. Rapiraivonanaa tauraa vaino too ngiau mmata taikeera suaivo fai nnaagiai nninaravaivee.

⁷ Fai gioonna kiaapu voovaki variaya diitada gioonna kiaapu voovaki variayaatama rapuaaravai. Fai vo kieeta voovoono diitoo vo kieetavaata rapinara iinai rikiada fai ngiari gioonna kiaapuuya rapuaaravai. Fai ii sui ivaki vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki aarareeraivo vainai rikiada gioonna kiaapuuya kaayauma yeennara kiaaravai. Fai vo mmata vo mmataiyauvaki mmataa kuaruuvo utinaravai.

⁸ Gioonnaivo nnaakaraivaa mmataanara suaivaki ivo tauraa kiisama nniitareeraivaa varoo nnaagiai pinaama nniitareeraivaa varaivai. Ivaa roosiima iqii aataru iyauvo nninara suaivaki tauraa kiisavai vainno nnaagiai fai pinaavai vainaravai.

⁹ Iqii sui ivaki fai vaidiiaa ngii vitada vaidi kieetaiya mmikiai teeda iya kua pinaivaa ngiiki yapaaravai. Ngiiki yapa kiada ngii ripiida ngii ruputikiai putuaaravai. Ngia niyara kutaavaivee kiaivaara kaayau gioonna kiaapu ngiari voopinaiya ngii teeda hama ngiiyara mmuduuya ruaaravai.

¹⁰ Iqii sui ivaki kaayau gioonna kiaapuuya tauraa niyara yaagueeqaki-aiya ni pikiada iya seenaiya ngiari nnammutuaiya kooyaa vitaikiai ngiariyara ngiariyara nnannataaravai.

¹¹ Nnannateekiai fai kaayau unnakua forofetaiya diitada kaayauma gioonna kiaapuuya unnakua kiaaravai.

¹² Itaikio kaayau aataru maisaiyauvo vakia roo vioo vioo pinaavai vainaraivaara kaayau gioonna kiaapuuya mmuduuya rira aataruuvaa fai pikiaaravai.

¹³ Fai gioonna kiaapu voovoono innasi mmuaararaivo vainoonnaata yaagueeqama kioo iima roo vioo vioo ari putira suaivo innasi nnino Anutuugo inna vitoo yoosinna yoketaivaki yapaanaravai.

¹⁴ Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira mmayaaya yoketaivaa fai gioonna kiaapuuya varada mmuakiaa mmatavau vida ivaki variyaiya kiaa mmikiai mmuakiaaya rikiakio nnaagiai fai ngiau mmataivo taikaanaravaivee.

*Mminnaa maisa ari vookaraivo nninaravaivee
(Maraka 13:14-23; Rukaaso 21:20-24)*

¹⁵ Fai ngia teekio mminnaa maisa ari vookaraivaara nnaaruua vaidi fofetaa Danieero ivaara fafaara roovo Anutuugaa nnau yoketaa tuanaivaki dioo vainaravai. Gioonna kiaapuuya aa kua na kiau aavaa yaarida arinaima rikiaatee. Fai ivo dioo vainai teeda

¹⁶ ngia Yutayaa variyaiya ngiingii yaatu aatuuda taapiivaura seenada kua-tee.

¹⁷ Fai gioonna kiaapu voovoono ari nnauvaa vainiivau iikiaivo sa ari mminnamminnaivaa varaanara ari nnauvaki kuaivee.

¹⁸ Gioonna kiaapu voovoono ari mmooriivaki iikiaivo ari yaapaivaa mmoori tooyaivau yapa kiaivaa sa kava vara ranoo vioo ivaa varaivee.

¹⁹ Boo, iqii suai ivaki gioonna nnaakara sunnaakiaiyaata gioonna nnaakara meedi ruaiyaatama kuaaraivo iya mmuaararainaravai.

²⁰ Vati pinaa rira suaivakiaata vaidiia kati varira suaivakiaatama vivoora kiaa yaaku varaatee.

²¹ Iqii suai ivaki kaayau maisa mmuaararaivo ari vookaraivai vainno mmuakiaa mmuaararaivo gioonna kiaapuuyaki vaivaa yaataaranaravai. Nnaaru Anutuugo ngiau mmata uu suaivaki varuuya varia rada nnidada makee aa suai ta variaunnaivaki variyaiya hama kaayau maisa mmuaararaivo itaama vaivaa taavaivee. Fai yapooma variaaraiya hama itaama vai mmuaararaivaa taaravai.

²² Iqii suai ivaara Anutuugo paanna suaivai mmataama kioo tiravai. Fai hama paanna suaivaa yapa kinai gioonna kiaapuuya putu taikaaravai. Anutuugo ariinnee kiaa mmataama kiooyara yaata utuoo suaivaa paannavai yapa kieeravai.

²³ Fai iqii suai ivaki gioonna kiaapu voovoono ngii tinara: Taatee. Anutuugo mmataama kioo vaidiivo aavaki varinoo, tinai sa inna kuaivaa rikiaatee. Fai voovoono tinara: Iqiivaki varinoo, tinai sa inna kuaivaa rikiaatee.

²⁴ Fai unnakua vaidi vooya nnida voovoono ariiyara tinara: Na Anutuugo mmataama kioo vaidiivoona ngiaunoo, tinaravai. Fai itaa kua kiaaraiya ari vookara ari vookarai mmooriyauvaa iikiaaravai. Anutuugo gioonna kiaapuuya ariinnee kiaa mmataama kiaiya unnakua kiaa kiada iya iida aataru maisaivau iya vita yapaaraivaara iya ari vookara ari vookarai mmooriyauvaa iikiaaravai.

²⁵ Rikiaatee. Na aanna iya iikiaaraivaara mmuaanaa ngii giaa ngii mi-aunoo.

²⁶ Fai iya ngii kiaara: Taatee. Anutuugo mmataama kioo vaidiivo koo mmuyai gaanga mmataivau varinoo, tikiyai sa oro taatee. Fai iya kiaara: Nnau aakiaa voovaki varinoo, tikiyai sa iya kuaivaa rikiaatee.

²⁷ Suai raari raivakidiri saneetuuvo ngioo suai haatapeeranni vioo aki-airaama tipannuuma kiaivaa roosiima Na Vaidiivaa Mmaapuuvo itaama mmuaakaraama tiinaravee.

²⁸ Vaidi putiivaa nnabaivo vaivaki hemoonnaiya nuunaida hatoka nnaara puru variaavaivee, tiravai. Iva roosiima mmuakiaa yoosinnaiyauvaki gioonna kiaapuuya nuunakiaivaki ari tiinaraivaara Yisuuva itaa kua tiravai.

Yisuuva kava mmatayaa tiinaraivaara tiravai

(Marakaa 13:24-27; Rukaaso 21:25-28)

²⁹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Iqii suai ivaki maisa mmuaararaiyauvo taika kino too akiairaino fai suaivo ngioo upisiima tu kioo vaino too kuraagaivo nnino hama mmeekiaivo teeno too aakiapuaiyauvo ngiauvaidiri tasukua roo tuoo vino yaagueeqa mminnamminnaa ngiau aapu vaiyauvo ngiari aataru nuairaiyauvaa pikiada sabi kuaaravai.

³⁰ Ii suai ivaki Na Vaidiivaa Mmaapuuvu tiinara atauvo ngiauvau vainaravai. Vainai teeda mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa vo kua vo kua kiaiya ratada varida teekiai Na Vaidiivaa Mmaapuuvono ngiau aapu nama aakiaidaadiri ni yaagueeqaivoota kaayau ari vookarai mmeekiaivootama ni tasipanai tiinaravai.

³¹ Na tiino noomaivo pinaama akua tinai na aangeraiya titanai teeda iya mmuakiaa yoosinna nuaida suai raari raipinnai vida suai haatapaipinnai vida tooya sainai vida tooya sainai vida gioonna kiaapu na niniiniee kiaa mmataama kiauya rupi nuunama vitada niisi ngiaaravee.

Yisuuva nnaammuayaivaidiri mmataama kioo tiravai

(Marakaa 13:28-31; Rukaaso 21:29-33)

³² Na yatari nnaammuayaivaidiri mmataama kiee tinai ngia tuqinnama rikiaatee. Nnaammuayaivo mmunni raikiai ngia teeda kiaanoo: Nuanuuvu vainima nnikioonno mmunni rainoo, kiaavai.

³³ Mmuaikaraama ii na ngii giaa ngii miau kua iyauvaa kaanaiyauvaa ngia teeda rikikio na tiinara suaivo inna vaa vainima vainoo.

³⁴ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu aanna makee variaa aaya hama putiraida homo varikio suaivo nnino ii aataru iyauvo fai vainaravai.

³⁵ Ngiau mmataivo fai taikaanaravaivee. Ni kuaivo fai hama taikaanaravai. Fai tupatupaa vainaravaivee.

Hama voovoona na tiinara suaivaa too rikiaivai

(Marakaa 13:32-37; Rukaaso 17:26-30,34-36)

³⁶ Hama gioonna kiaapu voovoona na tiinara suaivaa too rikiaivai. Aangeraa ngiau aapu variayaatama hama teeda rikiaavai. Na inna Mmaapuuvu neetama hama tee rikiauvai. Ari ni Napoovaano nnaasu too rikiaivai.

³⁷ Na Vaidiivaa Mmaapuuvu kava tiinara suaivo Nuvuaava varuu suaivaa roosiima vainaravai.

³⁸ Nnaaru hama nnooriivo mmata mmuakiaavai rapodaa taika kioo suaivaki gioonna kiaapuuya yeennaiyauvaa nneeda nnooriivaa nneeda nnaata vaatiivaa vareeraivaara yaata utu kiada vaidada Nuvuaava nnooriyaa nuaira nnauvaki vuu suaivaki iya homo itaidada

³⁹ Iya hama nnooriivo iya raputu taikaanara kuaivaa arinaima rikiooduu nnooriivo ngioo iya raputu taika kieeravai. Iya itaama varuneema Na Vaidiivaa Mmaapuuvu kava tiinara suaivaki fai gioonna kiaapuuya mmuaikaraama kumimakaida variaaravee.

⁴⁰ Ii suai ivaki taara vaidivaitana mmooriivaki mmooriivaa varakio Anutuugo fai vuaivaa vitoo vioo vuaivaa pikioo kuanaravai.

⁴¹ Fai gioonna taaravaitana mmuaavau varida mmoori varakio fai Anutuugo vuainningiaa vitoo vioo vuainningiaa pikioo kuanaravai.

⁴² Ivaaraida haitatuukiatee. Ngia hama ngii Udaangaivo tiinara suaivaa teeda rikiaaraivaara haitatuukiatee.

⁴³ Aa kua aavaa rikiaatee. Mmuara vareera vaidiivo nnauvaki nninara suaivaa vaa nnau nakaaraivo rikioo avuuvaa too vaitiri. Mmuara vareera vaidiivo heenaki ivaki ngioo hama yopeema sipuuvaa rukaitu kioo ngioo vioo mminnamminnaiyauvaa mmuara varaitirivee.

⁴⁴ Ivaaraida mmuaanaa teerakiatee. Hama ngia teeda rikieera suaivaki Na Vaidiivaa Mmaapuuvu fai kava tiinaravaivee.

Yoketaa mmooriivaata maisa mmooriivaatama vareeraiyara Yisuuva tiravai
(Rukaaso 12:41-48)

⁴⁵ Dee mmoori vareera ngiaammuauvoono tinni yoketaivaa varoo ari mmooriivaa hama pikieerainno yaagueeqama nnaasu iinnee? Itai ngiaammuauvaa vaidi nnoonnaivo kieetavai inna yapa kiaikio inna nnauvaara haitatuunno seena ngiaammuauya yeenna nneera suaivaki yeennaiyauvaa duuyama iya mmiivai.

⁴⁶ Ivo itaama varikio nnoonna vaidiivo ngieeradiri vara ranoo numa ari nnauvaki taikio homo yoketaama mmoori varoo varikio too ngiaammuauvaara inna yoketaivai.

⁴⁷ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ii ngiaammuauiavaa vaidi nnoonnaivoono ari hoonahaana mmuakiaayauvaara haitatuura ngiaammuauiavaa inna yapaanaravai.

⁴⁸ Fai ivo maisama varioo ariiyara tinara: Nnoonna vaidiivo hama aki-airaama nninaravee,

⁴⁹ kiaa kioo ari seena ngiaammuauya ripiinno yeennaiyauvaa nnoo nnoori kapikaraivaata nnoo ari seena vaidiia nnoori kapikaraivaa nneeda kumimakakiaia tasipama varino

⁵⁰ fai yapooma hama ivo rikioo teeraira suaivaki nnoonna vaidiivo nninaravai.

⁵¹ Ngioo ivo fai inna ruputu rutaka kagaari kino ivo huooba kua tira unnakua nnaamuruuya variraivaki kuanaravai. Ii yoosinna ivaki gioonna kiaapuuya varida teekio iya nnannateenai fai ngiari avaiyauvaa hakutikio iya ausaiyauvo mmuaarareenai rataaravaivee.

25

Yisuuva kiaatanna yaakuuvaitanaa yaadiri mmataama kioo tiravai

¹ Na tiinara suaivaki Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo aa na kua tinara aavaa roosiima vainaravai. Kiaatanna yaakuuvaitana ngiari raamaiyauvaa varada kieevatiivaa yaapeeri buusa nneera suaivaki oto inna sunaara kuaavai.

² Iyakidiri kiaatanna yaaku saivai yaata duunaya kuaani kiaatanna yaaku saivai tinni yoketaaya kuaavai.

³ Kiaatanna yaata duunaiya ngiari raamaiyauvaa nnaasu varada hama karasiinaiyauvaatama varada kuaavai.

⁴ Kiaatanna tinni yoketaiya ngiari raamaiyauvaata varada ngiari karasiinaiyauvaatama varada kuaavai.

⁵ Iya oro varida kieevatiivaara haitatuuda taavo ivo homo faikaa ngioo varikiai iya vuru raikiai vakiaavai.

⁶ Vakiaavo rikioo heena tammaikio aayannaivoono iya yuruunno tinoo: Vaa kieevatiivo nninoo. Diitada oro inna sunada ngiatee,

⁷ tiki ai rikiada diitada ngiari raamaiyauvaa subi teerama kiaavai.

⁸ Subi teerama kiaani hama teerakiaiyaano vaa teerama kiaiya kiaanoo: Ti raamaiyauvo tasuunara iinoo. Ngiengieeraira karasiinaiyauvaa ti mmikiai ta ti raamaiyauvaki tusi kuaaravee,

⁹ kĩaani rikiada iya sai kĩaanoo: Hameetavee. Fai ngia tikiai ta ngii mi ki-ada ngieeta teetama hama karasiinaatainaravai. Ngia oro karasiinaiyauvaa yookaama kiada ngiingiiyara varada ngiatee,

¹⁰ kĩaani rikiada karasiina varaara vida variaavo kieevatiivo nnikiai vaa teerama kiaiya inna sunada buusaivaa nnaara vida kĩaavo ivo sipuuvaa rau kĩaivai.

¹¹ Rau kĩaikiai nnaagiai kĩaatanna saiya kava vara ranada numa kĩaanoo: Udaanga-o, sipuuvaa tiini hatuaanee,

¹² kĩaavo rikioo ivo iya sai tinoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Hama na ngii tauyavee, tiivaivee. Yisuuva ii kua ivaa kĩa taika kioo ari ngiaammuauya tunoo:

¹³ Itaama vainai tuqinnama haitatuukiatee. Hama ngia na tiinara suaivaa teeda rikiaavaivee.

*Yisuuva ngiaammuauyaadiri mmataama kioo tiravai
(Rukaaso 19:11-27)*

¹⁴ Anutuugo gioonna kĩaapuuyara diraivo aa na kua tinara aavaa roosi-ima vainaravai. Vaidi voovoona ngieera vo yoosinnavakira kuanara iinno varioo ari mmoori vareera ngiaammuauya tikiai innasi ngiaavo rikioo ari nnau mminnamminnaiyauvaa haitatuukiateera kĩa kioo ari sikauyauvaa iya mmiivai.

¹⁵ Ivo iya mmoori varaiyauvaa mmuaavai mmuaavai too rikiaa kioo ivaara sikauyauvaa yaarummua kioo iya mmiivai. Voovai kaayau sikauyauvaa (5000) mmi kioo voovai nnoonnama sikauyauvaa (2000) mmi kioo voovai kiisa sikauyauvaa (1000) mmiivai. Ivo iya itaama mmi taika kioo iya pikioo kuaivai.

¹⁶ Kuaikio rikioo ngiaammuauvo kaayau sikauyauvaa (5000) utiivoona kammannaikio varoo oro vaidi vooya mmikiai varada ngiari mmoori pinaivaki irisaiyauvaa varada saiyauvaata inna mmikio too ari sikauyauvunudiri yaatarai sikauyauvaatama vara nuunama utuoo taikio kaayakaayuma sikauyauvo (10,000) vaivai.

¹⁷ Nnoonnama sikauyauvaa (2000) utii ngiaammuauvoona mmuaikaraama iinnonno kava nnoonnama sikauyauvaa (2000) vara nuunaikio voo kaayau sikauyauvo (4000) vaivai.

¹⁸ Kiisa sikauyauvaa (1000) utiivoona voo mmataivaki hanuu kioo nnoonna vaidiivaa sikauyauvaa hauma kĩaivai.

¹⁹ Iya itaama iima kiada variaavo nnaagiai hokoba suaivo taikaikio nnoonna vaidiivo ngieeraipidiri numa iyasidiri ari sikauyauvaa varaanara nniivai.

²⁰ Ngioo taikio ngiaammuaui kaayau sikauyauvaa (5000) mmuuvoona kava kaayau sikau (5000) vooyauvaatama tasipama inna mmioo tinoo: Nnoonna-o, taanee. A kaayau sikauyauvaa (5000) ni munnaiyauvaa na ivaadiri mmoori iikiauuko kaayau sikauyauvo (5000) vaiyauvaatama na vara nuunama utuee i mmiaunoo,

²¹ tikio rikioo nnoonna vaidiivo inna tinoo: A ngiaammuaui yoke-taakuavee. A mmooriivaa yoketaama iikiannavai. A sikauyauvaa varee iyauvunudiri yoketaama iikiannani irisaivaa fai na pinaa mmooriivaara Dianeera i yapa kĩaanaravai. Numa ni tasipama variee sirigakianee,

²² tikio vo ngiaammuaui voovai nnoonnama sikauyauvaa (2000) utiivoona numa nnoonna vaidiivaa tinoo: Nnoonna-o, taanee. A nnoonnama sikauyauvaa (2000) ni munnaiyauvaa na ivaadiri mmoori iikiauuko nnoonnama sikauyauvo (2000) vaiyauvaatama na vara nuunama utuee i mmiaunoo,

²³ tikio rikioo nnoonna vaidiiivo inna tinoo: A ngiaammuau yoke-taakuavee. A mmooriivaa yoketaama iikiannavai. A sikauyauvaa varee iyauvunudiri yoketaama iikiannani irisaivaa fai na pinaa mmooriivaara dianeera i yapa kiaanaravai. Numa ni tasipama variee sirigakianee,

²⁴ tikio ari vo ngiaammuau voovai kiisa sikauyauvaa (1000) utiivoono numa yokeera vaidiivaa tinoo: Nnoonna-o, na i taukai a tinni yaaguee-qaira nnaamurukuavee. Hama a yeenna hauvaa utuanna mmooriivakidiri yeenna kaanaivaa varaannavai. A hama mmoori varaannaivakidiri yeennaiyauvaa tau varee ngiannavai.

²⁵ Ivaara na aatuuna oro i sikauyauvaa mmataivaki hau kiau vai. Taanee. Aanna ai sikauyauvoonno vainoo. Ee varaanee,

²⁶ tikio rikioo nnoonna vaidiiivo inna sai tinoo: A ngiaammuau maisa kati varira nnaamurukuavee. Vaa a kutaa taannani na hama yeenna hau utuau mmooriivakidiri yeenna kaanaivaa varaunnee? Vaa a taannani na hama mmoori varauvakidiri yeennaiyauvaa tau varee ngiaunnee?

²⁷ Mo inna aikioovai. A itaama yaata utueennainna a ni sikauyauvaa varee sikau nnaamuruuvaki yapaataama vaikiainnaata mmataivaki hau kiaanavai. Vaa a sikau nnaamuruuvaki yapa kiaannatiri. Na kava vara ranee ngiee sikau nnaamuru nakaaraivaasidiri sikau kiisaivaatama varautirivee,

²⁸ kiasa kioo vooya tinoo: Aa vaidi aavaasidiri sikau aayauvaa ravisi varada pinaa sikauyauvaa (10,000) utii vaidiivaa mmiatee.

²⁹ Gioonna kiaapu voovoono pinaa mmooriivaa varaivaa fai na kava vo mmoori vooyauvaatama inna mmimo rikioo fai kaayauma inna suvuainaravai. Gioonna kiaapu voovoono hama kaayau mmooriaataivaa fai kiisa mmoori innasi vaivaa na numa innasidiri ravisi varaanaravai.

³⁰ Aa ngiaammuau kumina varii aavaa varada oto mmaanai upisiivaki kagaari kiatee. Ii yoosinna upisi ivaki gioonna kiaapuuya varida teekio iya nnannateenai fai ngiari avaiyauvaa hakutikio iya ausaiyauvo mmuaareenai rataaravaivee. Nnoonna vaidiiivoono itaa kua tiivaivee, tiravai.

Yisuuva yapooma mmuakiaaya ngiari mmooriyauvaara iya yaparainaravai

³¹ Yisuuva itaa kua kiasa kioo tunoo: Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo fai na kava mmatayaa tiinara suaivaki mmuakiasa aangeraiyaatama ni tasipama tiikiai fai na ari vookaraama yoketaama variee fai gioonna kiaapuuyara dinaravai.

³² Fai na iyara diee vainai mmuakiasa gioonna kiaapu sainaidi sainaidiri niisi nnida nuunakiaaravai. Nuunaikiai puara sipisiipa memeeyauvaa haitatuura vaidiiivo ari puaraiyauvaa sainai sainai yapaineema

³³ fai na iya mmuaavai mmuaavai sainai vara yapee sainai vara yapaanaravai.

³⁴ Na yapa kiee kieetavai diee vaina gioonna kiaapu ni yaaku yaadudainningiaa diaiya tinara: Ni Napoova ngiiyara yoketaa kua tiia nnaaru ngiau mmata uu suaivaki ivo yoosinnaivaa ngiini teerama kioovaki numa variatee.

³⁵ Na ni yeenna raikiai variaukai ngia yeennaiyauvaa ni miaavai. Na ni nnoori raikiai variaukai ngia nnooriivaa ni miaavai. Na voopinnaivo ngiaukai ngia niyara tuqinnaavai.

³⁶ Na taguada variaukai ngia uyira rairaiyauvaa ni miaavai. Na ni nitaraiakiai variaukai ngia numa ni tuqinnaavai. Na oovi nnauvaki variaukai ngia numa ni taavai. Ivaara ngiini teerama kioovaki numa variatee,

³⁷ tinai rikiada fai safuuma variaya ni sai kiaara: Udaanga-o, दौरा सुई ता तेनुना ते येननरियुवू ते म्मियुननरियुवू? दौरा सुई ते ननोरियुवू ते म्मियुननरियुवू?

³⁸ Daira suai a voopinnaavai ngiannani ta aiyara tuqinnaunnavaainnee? Daira suai a taguaada variannani ta uyira rairaiyauvaa i mmiaunnavaainnee?

³⁹ Daira suai ta taunnano i nniitaraikiai variannani ta i tuqinnaunnavaainnee? Daira suai a oovi nnauvaki variannani ta oro i taunnavaainnee?

⁴⁰ tikiai rikiee na kieetaivo sai iya tinara: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Aa ni gata vayaa aayakidiri kuminaa voovaara itaama iikiaiivo inna niyaraatama iikiaavaivee, tinaravai.

⁴¹ Fai na itaa kua kias kiee gioonna kiaapu yaaku geedainningiaa variaya tinara: Anutuugo hama ngiiyara yoketaayavee tiya ni pikiada kuatee. Ikiavo tupatupaa too variraivaki Anutuugo Sataangaata inna aangeraiyaatama iyani teerama kiaivaki kuatee.

⁴² Na ni yeenna raikiai variaukai hama ngia yeennaiyauvaa ni miaavai. Na ni nnoori raikiai variaukai hama ngia nnooriivaa ni miaavai.

⁴³ Na voopinnaivo ngiaukai hama ngia niyara tuqinnaavai. Na taguaada variaukai hama ngia uyira rairaiyauvaa ni miaavai. Na ni niitaraikiai variaukai hama ngia numa ni tuqinnaavai. Na oovi nnauvaki variaukai hama ngia numa ni taavaivee,

⁴⁴ tinai rikiada fai ni sai kiaara: Udaanga-o, daira suai ta taunnano i yeenna raikio i nnoori raikiai hama yeennaiyauvaa i mmida nnooriyauvaa i mmiaunnavaainnee? Daira suai a voopinnaavai ngiannani hama ta iyyara tuqinnaunnavaainnee? Daira suai a taguaada variannani hama ta uyira rairaiyauvaa i mmiaunnavaainnee? Daira suai i nniitaraikiai variannani hama ta oro i tuqinnaunnavaainnee? Daira suai a oovi nnauvaki variannani hama ta oro i taunnavaainnee?

⁴⁵ tikiai rikiee fai na sai tinara: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ngia hama aa kumina aayakidiri voovaara iikiaaneema hama ngia ni iyaraatama iikiaavaivee,

⁴⁶ tinai rikiada iya irisai maisaivo tupatupaa vairaivaki vikiai vaidi safuuma variaya tupatupaa variraivaki kuaaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

26

*Vaidiia Yisuunna mmaara kua kias yeena rairavai
(Maraka 14:1-2; Rukaaso 22:1-2; Yuvuaano 11:45-53)*

¹ Vaa Yisuuva ii kua mmuakiaa iyauvaa kias taika kioo ari ngiaammuauya tunoo:

² Vaa ngia rikiaavai. Fai taara suaivaitana taika kinai buusaivaa nnutuuvo Varaigiataivaa nnaara suaivo nninaravai. Nnino fai vaidi voovoono Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa kooyaa vaidi kieetaiya ni vitainai yatari sagaivau fai ni haara kiaravaivee, tiravai.

³ Vaidiia Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi Yutayaa yokovaiyaatama nuunaida ngiari kieeta tuanaivaa nnutuuvo Kayapaanna nnauvaki hara kiada varida

⁴ haumakinaa Yisuunna vitada ruputikio putuaiveeraivaara kua yeena rairavai.

⁵ Kua yeena raida tunoo: Buusa nneera suaivaki gioonna kiaapuuya nuunaida iya kumimakaida rapivoora kias hama ta Yisuunna utida ruputuaravee, tiravai.

Gioonnaivo Yisuunnayaa heenna suuya

*suuda yoketaa vuuvaa apiravai
(Maraka 14:3-9; Yuvuaano 12:1-8)*

⁶ Yisuuva yoosinna Betaniaa vioo vaidi voovai nnutuuvo Simoonaa nnauvaki hara kioo variravai. Simoonaa mmammaivo buunna hooya mmamma roosuvo vaa yoketairavai.

⁷ Inna nnauvaki Yisuuva yeenna nnoo varuduu gioonna voovoona heenna suuya suuda yoketaa vuu sikau tooriivaara pinaa sikauyuvaadiri yookaama kioo varoo numa inna kieetaivau tusaa apiravai.

⁸ Tusaa apuduu ari ngiaammuauya iva uvua tooduu iya nnannatooduu tunoo: Aaniirainno heenna suuya suuda yoketaa kuai aavaa kuminayaa tusaa kagaari kiaiinee?

⁹ Ivo iva varoo vaidiiya mmiitiri. Irisai sikau pinaiyauvaa varoo gioonna kiaapu mmanna haipuuya mmiitirivee,

¹⁰ tuduu rikioo Yisuuva iya itaa kua tuu kuaivaa rikioo tunoo: Ngia aaniiraida aa gioonna aavaara itai kuaivaa kiaiinee? Iva yamaa aataruvainno ni iinoo.

¹¹ Mmanna haipu gioonna kiaapuuya tupatupaa ngii tasipama hara kiada variaaravaivee. Hama na tupatupaa ngii tasipama varinaravai.

¹² Na putinai ni hakuaaraivaara gioonnaivo mmuaanaa heenna suuyaivaa ni mmammaivau tusaa apinoo.

¹³ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Mmuakiaa yoosinnaiyauvaki gioonna kiaapuuya ni mmayaaya yoketaivaa kiaa mmiaa yoosinnaiyauvaki aa gioonna aavo ii mmayaayaivaatama iya gioonna kiaapuuya kiaa mmikiai rikiada innara yoketaama yaata utuaaravaivee, tiravai.

Yutaaso Yisuunna iya vitainaraivaara ee-oo tiravai

(Maraka 14:10-11; Rukaaso 22:3-6)

¹⁴ Yisuunna ngiaammua yaakuuvaitana yukukidiri taaramaakidiri voovai nnutuuvo Yutaaso vuai nnutuuvo Isariooto Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyasi vioo

¹⁵ iya tunoo: Fai ngia aaniivai ni mikiai na Yisuunna kooyaa ngii vitainarannee? tuduu iya sikau mmuaa vaidivai yuku yaaku taika kiada vo vaidivai yaakuuvaitana yaarummua kiada inna mmiravai.

¹⁶ Mmi kioodoo too ii suai ivakidiri iva faannama roo varia roo vioo varioo dee suai tuanaavai nnino rikioo iva Yisuunna kooyaa iya vitainaraivaara haitaturavai.

Yisuuva ari ngiaammuaayaata buusa Varaigiataivaa nneeravai

(Maraka 14:12-21; Rukaaso 22:7-14,21-23; Yuvuaano 13:21-30)

¹⁷ Gioonna kiaapu Yutayaiya buusaivaa nneeda hama puugaira yeen-naivaata bereetaivaa tasipama huda nneera tauraa suaivaki Yisuunna ngiaammuauya innasi nnida tunoo: Ta dee nnauvaki vida Varaigiataa buusa a nnaanaraivaa aini teerakiaunannee?

¹⁸ tuduu rikioo tunoo: Ngia vidada oro yoosinna pinaivaki vaidi voovaasi vida inna kiatee: Ti Vitairaivo tinoo: Ni suaivo vaa vainima nnino. Na ni ngiaammuaayaatama i nnauvaki buusa Varaigiataivaa nnaaravee, kiatee,

¹⁹ tuduu rikiada inna ngiaammuauya iva tuuvaa rikiada oro buusaivaa teerama kieeravai.

²⁰ Teerama kioodoo heenauduu rikiada Yisuuva ari ngiaammua yaakuuvaitana yukukidiri taaramaatama yeenna nnaara oro varida

²¹ yeenna nneeda varuduu Yisuuva iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngiikidiri vaidi voovoona kooyaa ni nnammutuaiya ni vitainaravaivee,

²² tuduu rikiada ari ngiaammuauya ausaiyauvo kaayauma mmuaara-rooduu mmuaavai mmuaavai inna yaparaida voovoona tunoo: Udaanga-o, vo neenoonnee?

²³ tuduu rikioo Yisuuva sai tunoo: Vaa vaidi voovoono ni tasipama yeen-naivaa yavaivakidiri mmuaavaugiataa rabuuma kioo nnaivoono kooyaa ni nnammutuaiya ni vitainaravai.

²⁴ Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono fai putinaravai. Anutuuqaa yanaivau fafaaraivo vainno ivaara tiivo aanna makee vainoo. Na Vaidiivaa Mmaapuuva vaidi voovoono kooyaa ni nnammutuaiya ni vitainarivoono fai irisai maisaivaa varaanaravaivee. Ii vaidi ivaa hama ari kaano mmataitiri. Hama mmoori maisaivaa iinno irisai maisaivaa varaitirivee,

²⁵ tuduu rikioo Yutaaso inna nnammutuaiya kooyaa inna vitainarivoono tunoo: Mo vitaira-o, neenoonnee? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Eenoo kiannavaivee, tiravai.

Yisuuva bereetaivaata vuainaivaatama

ari ngiaammuauya mmiravai

(Marakaa 14:22-26; Rukaaso 22:14-20; 1 Koridii 11:23-25)

²⁶ Yisuuva ari ngiaammuauyaata yeen na nneeda varuduu Yisuuva bereetaivaa vara tu kioo vainno Anutuuqaata kua yoketaivaa kiasa kioo kusii kioo ari ngiaammuauya mmioo tunoo: Aavaa varada nnaatee. Aanna ni mmatiivaivee,

²⁷ Tuduu nnooduu iva kava vuaina suuya tooriivaa vara tu kioo vainno Anutuuqaata kua yoketaivaa kiasa kioo iya mmioo tunoo: Ngia ivakidiri mmuakiaaya nnaatee.

²⁸ Aanna ni kiau vai. Na kaayau gionna kiaapuuyara yaata utuee ni kiau vaa tusaa kino rikioo Anutuuqo kua yeena rau kiai karaasa aataruuvu kooyaa vaino ivo iya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaravaivee.

²⁹ Na ngii giaa ngii miaunoo. Hama na aavau kava vuaina suuyaivaa ngii tasipama nnaanaravai. Vo suai voovaki yapooma ni Napoonna yoosin-naivaki fai na vuaina suuya ari vookaraivaa ngii tasipama ari vookaraama nnaanaravaivee,

³⁰ tuduu nnaa kiooduu iya Anutuuqaara kuaru voovai kiasa taika kiada diitada taapi Oriveeta ivaura viravai.

Petorooso hamavee tinaraivaara Yisuuva kooyaa ari kiasa mmiravai

(Marakaa 14:27-31; Rukaaso 22:31-34; Yuvuaano 13:36-38)

³¹ Oro ivau varuduu Yisuuva iya tunoo: Aa heena aavaki fai ngia mmuakiaaya ni pikiada vida raubiriima kiaravai. Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Anutuuqo tinoo: Na puara sipisiipara haitatuura vaidi-ivaa ruputu kinai fai sipisiipaiya raubiriikiaravaivee, tiivaivee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

³² Fai itaama vainai na putino Anutuuqo ni tinai na kava diitee neen-naadee Karirayaa vinai fai ngia ni nnaagiai kuaravaivee,

³³ tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Ai, hama na i pikiaananaravai. Fai mmuakiaa ni seena ngiaammuauya i pikikiai fai neenoo hama i pikiaananaravaivee,

³⁴ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Na kua kutaavai i kiasa i mmiaunoo. Turau hama kakaraivo akua tinai fai a taaravoomaneetu niiyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravaivee,

³⁵ tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Fai a putinai neeta putinaravai. Fai hama na aiyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravee, tuduu ari ngiaammuaau mmuakiaaya mmuai kuaivaa tiravai.

Yisuuva yoosinna Kisamanii ivaki

yaaku vareeravai

(Marakaa 14:32-42; Rukaaso 22:39-46)

³⁶ Tuduu Yisuuva ari ngiaammuauyaata yoo sinna Kisamanii vioo iya tunoo: Ngia aavau varikiai na oro hayu vo kammuvaudiri yaaku varaanaravee,

³⁷ kiaa kioo Petoroosaa vitoo Sevetainna mmaapuuvaitana vitoo vioo varuduu inna ausaivo kaayauma mmuaararooduu iva yaata utuuvo ari vookarauduu

³⁸ iva iya tunoo: Mmuaararaivo niiki vaikio ni ausaivo pinaama mmuaararo ari vookarainoo. Niiyara aavau varida haitatuukiatee,

³⁹ kiaa kioo oro kiisama vo kammunni voovau vioo varoo mmataivaki vainno yaaku varoo tunoo: Ni Napoo-o, vo aataru voovai vainai mmuaararaivo aa nnoori toori kapikarai aavaa roosiivo niisi nninaraivaara ooo tino pikiaivee. Inna aikioovai. Ni iikiataivaa sa iikiane. Ai iikiataivaa iikiane,

⁴⁰ kiaa kioo kava vara ranoo numa tooduu ari ngiaammuaudo vuru vaid a varuduu ivo iya yuruma kioo Petoroosaa tunoo: Mo dataikiai ngia hama mmuaa suai voovau niiyara tida avu teeda vakiaannee?

⁴¹ Ngii iinno taanaraivo ngiisi nninarainnoo tida avu teeda vaid yaaku varaatee. Vaidiivaa mmannasaivo inna iikiataikio nnabaivo muaraagainoo,

⁴² kiaa kioo Yisuuva kava oro yaaku varoo tunoo: Ni Napoo-o, aa nnoori toori kapikarai aavaa fai hama na nneeno mmuaararaivo homo vainaraivaara inna aikioo eenoo ai iikiataivaa iikiane,

⁴³ kiaa kioo kava vara ranoo numa tooduu ari ngiaammuaudo vurura rusi rusiima rikiada vaa vuru vairavai.

⁴⁴ Vauduu too Yisuuva kava iya pikioo oro vooneetu yaaku varoo mmuai kuaivaa tiravai.

⁴⁵ Kiaa kioo kava vara ranoo numa ari ngiaammuaudaa tunoo: Ngia hoo moda vuru vaid variaannee? Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa vaidi voovono vaidi maisa vooya kooyaa ni vitainara suaivo aavaa nninoo.

⁴⁶ Taatee. Vaidiivo kooyaa ni vitainaraivoono aavaa nninoo. Diitakiai ta innasi kuaaravee, tiravai.

Vaidiia Yisuunna utida ruputuaara iiravai

(Maraka 14:43-50; Rukaaso 22:47-53; Yuvuaano 18:3-12)

⁴⁷ Yisuuva homo kua tioo varuduu ari ngiaammuaudo yaakuuvaitana yukukidiri taaramaakidiri voovai nnutuuvu Yutaaso nniravai. Anutu-uqaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi Yutayaa yokovaiyaatama kaayau vaidiia titooduu iya paipa avaikarauyauvaata tipaiyauvaatama utida Yutaasaa tasipama Yisuunnasi nniravai.

⁴⁸ Yutaaso kooyaa inna vitainaraivoono vaa mmuaanaa vaidiia kiaa mmioo tunoo: Ngia teekiai vaidi na mmootaanara vaidiivo inna ngia vitaara vaidiivovee. Inna puaisa utuatee.

⁴⁹ Ivo itaa kua tuuvoono ngioo ngioo numa makee tuduu Yisuunna tunoo: Vitaira-o, a yoketaama variannannee? kiaa kioo inna mmooteravai.

⁵⁰ Mmootooduu Yisuuva inna sai tunoo: Ni vuaigo, e aapi iinara ngian-naivaa iikiane, tuduu rikiada vaidi vooyaano numa Yisuunna puaisa uti kiada vauduu

⁵¹ Yisuunna ngiaammuauyakidiri voovono ari paipa avaikarauvaa nnaa-muruuvakidiri utu rada kioo Anutu-uqaara kati puara hudeera vaidi kieetaivaa ngiaammuaa voovai yaataivaa rutaka kieeravai.

⁵² Rutaka kiooduu Yisuuva ari ngiaammuaavua tunoo: Ai paipaivaa vara ari nnaamuruuvaki kava uyuanee. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya paipa avai karaivaadiri utida gioonna kiaapu vooya ruputuaaraiya fai iyaata irisai paipa avai karaivaadiri utida iya ruputikiai putuaaravai.

⁵³ Hama ngia rikiaavai. Ni iikiatainai na ni Napoonnara aayanna tino fai ivo akiairaama aangeraa hama ngia yopeema yaaruaiya titanai ni utida yoketaivau ni yapaaravee.

⁵⁴ Mo itaama vainai dataama kioo Anutuuqaa kua fafaaraivo tuuvau-giataama iya itaama iikiaivaa kaanaivo aanna vainarannee? Hama fai vainaravaivee, tiravai.

⁵⁵ Kiaa kioo ivaki nuunauya Yisuuva tunoo: Ngia yaata utida kiaanoo: Mmuara vareera vaidi roosiivaivee, kiaa kiada paipa avaikaraiyauvaata tipaiyauvaatama utida ni mmaara ngiaannee? Mmuakiaa suai na ngii tasipama nuunaira nnau pinaivaki variee ni kua mmayaayaivaa ngii giaa ngii miaaduu hama ngia ni utiravai.

⁵⁶ Nnaaruaa vaidi forofetaiya ngia iikiaivaara fafaara roovaa kaanaivo vakiaiveeraivaara aanna makee ngia itaama iikiaanoo, tiravai. Tuduu rikiada ari ngiaammuaa mmuakiaaya inna pikiada ngiari toovau viravai.

Vaidiyya kua pinaivaa Yisunnnaki yapeeravai

(Maraka 14:53-65; Rukaaso 22:54-55,63-71; Yuvuaano 18:13-14,19-24)

⁵⁷ Vuduu vaidi Yisunna utuuya inna vitada Anutuuqaara kati puara hudeera kieeta tuanaivaa nnutuuvu Kayapaanna nnauvaki yapa kiada varuduu vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaata vaidi yokovaiyaatama ivaki nuunaida variravai.

⁵⁸ Varuduu Petorooso ngieeradiri Yisunna nnaagiai voo voo vaidi kieeta tuanaivaa vagiaamunna aakiaivaki voo vaidi rapiraiyaatama tasipama hara kioo varioo Yisunna iikiaaraivaa taanaraivaara ivaki variravai.

⁵⁹ Varuduu Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieetaiyaata vaidi kua yeena raira mmuakiaayaatama Yisunna ruputikio putuaiveera un-nakuaivaadiri kua pinaana inna yapaara uduu

⁶⁰ kaayau gioonna kiaapuuya numa innara unnakua tuduu hama kua oyaivootauduu pikiooduu nnaagiai taara vaidivaitanaano diitada numa tunoo:

⁶¹ Aa vaidi aavoona ataa kua tunoo: Na aikiooma Anutuuqaa nnau pinaivaa havarata kiee taaravooma suaivo taikanai na kava heeka kiaanar-avaivee, tiravaivee.

⁶² Ivaitana itaa kua tuduu rikioo Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieeta tuanaivoona diitoo Yisunna tunoo: Mo iya i kiaani a hama iya kua saivaa kiannanee? Aa vaidi aavaitana mo dee kuavai aiki yapaavainnee?

⁶³ tuduu rikioo Yisuuva kua seemuaa varuduu kava kieeta tuanaivoona inna tunoo: Anutuuqo ngiau aapu variivaa nnutuuvaa tasipama kua ku-taavai ti kiaa ti mmianee. E Anutuuqo mmataama kioo vaidi Misiaivovee tiee Anutuuqaa Mmaapu tuanaivovee tiee ti kiaa ti mmianee,

⁶⁴ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Inna a kutaa kuavai kiannanoo. Na ngii giaa ngii miaunoo. Aanna na varia suai aavakidiri varia ree viee viee nnaagiai na varinara suaivakiaatama fai ngia teekiai Na Vaidi-ivaa Mmaapuuvu Anutuuqo mmuakiaa yaagueeqaivaa yaataravaa yaaku yaadudainningiaa hara kiee variee fai nama aakiaidaadiri tiinaravaivee,

⁶⁵ tuduu rikioo kieeta tuanaivo inna kuaivaara inna ausaivo pirisauduu ari uyu rauyauvaa utu rapasi kioo tunoo: Ivoona Anutuuqaara koonnama kua tiivai. Sa vaidi vooya kava numa innaki kua pinaa yapaaraivaara yaata utuatee. Ivo ari avaivakidiri koonnama tinoo: Na Anutuuqaa mmaapu-vaivee, tiivaa vaa ngia rikiaanoo.

⁶⁶ Ngia innara dataamaida yaata utuaannee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ta rikiaunnano ivo koonnama kua tiivaara fai inna aikiooma ivo putinaravaivee, tiravai.

⁶⁷ Iya itaa kua kiaa kiada Yisuunna viri nnikiivaki kuaanuuvaa visida yaaku rurauma utida inna ruduu vooyaano yaaku yapa nneerannidiri inna rida varida

⁶⁸ tunoo: Anutuugo i mmataama kioo vaidi Misiaakuavee tiee kooyaa ti kiaa ti mmianee. Gioonoonno i ruputiinne? tiravai.

*Petorooso Yisuunnara hama na inna tauvaivee tiravai
(Marakaa 14:66-72; Rukaaso 22:56-62; Yuvuaano 18:15-18,25-27)*

⁶⁹ Iya itaama iida varuduu Petorooso mmaanai vagiaamunna aakiaivaki hara kioo varuduu mmoori vareera kiaatanna voovoono numa inna tunoo: Eetama Karirayaa vaidi Yisuunna tasipama nookiannakuavee,

⁷⁰ tuduu rikioo mmuakiaa ivaki varuuya rikiada vauduu Petorooso yaagueeqama ooqoo tuoo tunoo: A kianna kua oyaivaa hama na arinaima rikiaunoo,

⁷¹ kiaa kioo oro nnau haayaivaki dioo vauduu vo mmoori vareera ki-aatanna voovai inna too vainno vaidi ivaki duuya tunoo: Aa vaidi aavo Nasareetaa vaidi Yisuunna tasipama nuairaivovee,

⁷² tuduu rikioo Petorooso kava yaagueeqama ooqoo tuoo tunoo: Kutaa tuanaavai. Hama iqii vaidi ivaa na tauvaivee,

⁷³ tuduu kiisa suai taika kiooduu vaidiiya ivaki duuya numa inna tunoo: Kutaa tuanaa a inna tasipama nookiannavai. A kua kiannaivo inna nnuuna roosiinoo,

⁷⁴ tuduu rikioo Petorooso yaagueeqa kuavai iya kiaa mmioo tunoo: Na hama kua kutaavai kiautiri. Anutuugo ni ruputitirivee. Na kua kutaavai kiaunoo. Hama na tau vaidivaivee, tiravai. Iva tinee tuu saivaata kakaraivo akua tuduu

⁷⁵ Yisuuva tauraa inna kiaa mmuu kuaivaa kava vaa taunnu kioovaa yaata utuoo rikieeravai. Tauraa Yisuuva inna kiaa mmioo tunoo: Hama kakaraivo akua tirainno kinai rikiee a taaravoomaneetu niiyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravaivee, tuu kuaivaa ivo kava yaata utuoo rikioo mmaanai vioo pinaama rateeravai.

27

*Vaidiiya Yisuunna vitada Piratuusaasi viravai
(Marakaa 15:1; Rukaaso 23:1-2; Yuvuaano 18:28-32)*

¹ Heenanaanna suaivo nnuduu rikioo mmuakiaa vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata Yutayaa yokovaiyaatama nuunaida Yisuunna ruputuaara kuaivaa kiaa safuuma kiada

² inna yaakuuvaitanau yeenaadiri ranaa rau kiada vitada oro Roomaaya kieetaivaa Piratuusaa mmiravai.

*Yutaaso putiravai
(Aposoroo 1:18-19)*

³ Mmuduu too Yisuunna nnammutuaiya kooyaa inna vitau vaidiiivo Yutaaso iya Yisuunna vitada ruputuaara uuvaa too inna ausaivo hanigiooduu ivo sikauyauvaa vo vaidivai yuku yaakuuvaa taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana varoo vioo Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaiyaata vaidi yokovaiyaatama kava mminaree kiaa vioo tunoo:

⁴ Vaa na mminnamminnaa maisaivaa varaunoo. Vaidiiivo hama mminnamminnaa maisaataivaa na ngii vitaakiaukai ngia ruputuaara iikiaanoo, tuduu rikiada tunoo: Mo datainnee? Hama ii mmoori ivo tiiki vainoo. Aiki vainoo. Eenoo ivaara tuqinnama yaata utuanee,

⁵ tuduu rikioo Yutaaso nuunaira nnau pinaivaki sikaudaa kagaari sereguatiima kioo voo yeenaivaa varoo mmaana haara kioo vainno putiravai.

⁶ Ivo vuu saivaata vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiya sikauyauvaa poropaarooma varada tunoo: Aa sikau aayauvo vaidiivaa ruputuaavo irisai putiivaara vai sikauyauvaivee. Ta aayauvaa nuunaira nnau pinaivaa sikau nnaamuruuvaki yapaaraivaara ti mmaanna tuu kuaivo oogoo tiivaivee,

⁷ kiaa kiada ivaara kuakuaakuaiyauvaa tida yeena rau kiada kookaraa sikauyauvaa varada mmataivaa hanuu kioo kuu yavaa iira vaidiivaa mmida inna mmata voovai varada ngiari vo yoosinnaiya numa varida putikiai ivaki hakuaaraivaara vareeravai.

⁸ Ivaara aanna makee gioonna kiaapu Isarairaiya kiaanoo: Kiauvo vau sikauvaadiri yookaama kieera mmataivaivee, kiaavai.

⁹ Iya ivaa uuvaara nnaaruaa vaidi forofetaa Yirimiaava tuu kuaivo kaanairavai. Yirimiaava tunoo: Gioonna kiaapu Isarairaiya vaidiivaara mmataama kiada kagaari kioo sikauyauvo vo vaidivai yuku yaakuuvaa taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana vooya varada

¹⁰ yavaa iira vaidiivaa mmida inna mmataivaa varaavai. Udaanga Anutu-uqoono ivaara ni giaa ni mivaivee. Yirimiaava itaa kua tiravai.

Piratuuso Yisuunna yaparairavai

(Marakaa 15:2-5; Rukaaso 23:3-5; Yuvuaano 18:33-38)

¹¹ Yisuuva Roomaaya kieetaivaa avuuvau duoo vauduu ivo inna yaparainno tunoo: A Yutayaiya kieetakuannee? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Yo, inna kutaa kiannanoo,

¹² tuduu rikioo vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi yokovaiyaatama kua pinaivaa innaki yapa kioodoo rikioo hama iya kua sai tirama kioo kua seemuaa variravai.

¹³ Kua seemuaa varuduu Piratuuso inna tunoo: Aa kua mmuakiaa aayauvaa aiki yapaiyauvaa vaa a rikiaannanee?

¹⁴ tuduu rikioo Yisuuva hama inna kua voovai sai tuduu rikioo Piratuuso ivaara pinaama yaata utiravai.

Piratuuso Yisuunna ruputuaaraivaara ee-oo tiravai

(Marakaa 15:6-15; Rukaaso 23:13-25; Yuvuaano 18:39-19:16)

¹⁵ Vo nuanu vo nuanu buusaivaa nnutuuvo Varaigiataivaa nneera suaivaki oovi nnauvaki varuu vaidi voovaara gioonna kiaapuuya inna yapara ruuvaa Roomaaya kieetaivo mmaanai titoodoo tuoo viravai.

¹⁶ Ii suai ivaki vaidi voovai nnutuuvo Paravaaso pinaa mmoori maisaivaa uuvaara oovi nnauvaki hara kioo variravai.

¹⁷ Hara kioo varuduu kaayau gioonna kiaapuuya nuunaida varuduu Piratuuso iya yaparainno tunoo: Dee vaidivaara na sipuuvaa hatuaa kino tuoo ngiisi kuanarannee? Vo Paravaasaanee? Vo Yisuunna Anutuugo mmataama kioo vaidiivaanee? tiravai.

¹⁸ Kieeta vaidiia Yisuunnanikaraama variaaree kiaa iya nnannatooduu kuminayaa Piratuusaasi inna vitada vida kua pinaana inna yapa kioovaa vaa Piratuuso rikieeravai. Vaa ivo ivaa rikioovaara itaa kua tiravai.

¹⁹ Ivo nnau pinaivaki gioonna kiaapuuya yaparaira mmaataivau homo hara kioo varuduu ari nnaataivo ngiaammua voovai kuaivaa kiaa mmioo titaa kioodoo Piratuusaasi ngioo tunoo: I nnaataivo tinoo: Na heenaki vuru vaina ii vaidi ivaayaa ruvaataivaa tauko ni maisainoo. Ivaara ii vaidi yoketaa ivaa sa vo aataru voovai inna iikianee, tiivaivee, tiravai.

²⁰ Ivo itaa kua tuoo varuduu vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi yokovaiyaatama gioonna kiaapu nuunauya yaagueeqama tunoo: Piratuuso ngii yaparainai inna kiaa mmida kiatee: Paravaasaa mmaanai titano tuoo kuaivee. Tuoo vinai Yisuunna ruputuanee. Itaa kua kiatee, tiravai.

²¹ Roomaaya kieetaivo kava iya yaparainno tunoo: Taara vaidivaitana oovi nnauvaki variaivaitana fai dee vaidivaara na sipuuvaa hatuano tuoo ngiisi kuanarannee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Paravaasaani sipuuvaa hatuaanee,

²² tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Yisuunna Anutuuqo mmataama kioo vaidivaivee ngia kiaivaara na aaniivai inna iikiaunnee? tuduu rikiada mmuakiaaya sai tunoo: A tinai iya yatari sagaivau inna haara kiatee,

²³ tuduu rikioo Piratuuso iya avaiyauvaa sai tunoo: Mo datainnee? Aanii tomedavai ivo iivainnee? tuduu rikiada iya puaisakama aayanna tida tunoo: A tinai iya yatari sagaivau inna haara kiatee,

²⁴ tuduu rikioo Piratuuso hama yopeema iya avaiyauvaa hatokoo iya kiisa suai rapuaara uuvaa too iya avuuyauvunu nnooriivaadiri ari yaakuuvaa fini kioo tunoo: Fai ivo putino hama inna kiauva irisaivo niiki vainaravai. Fai ngiingiiki vainaravai. Ngiengieenoo iikiatee,

²⁵ tuduu rikiada mmuakiaaya inna sai tunoo: Kii ivo putino inna kiauvo mmaanai tiinaraivaa irisaivo tiikiaata ti nnaakaraiyakiaatama vakiaivee,

²⁶ tuduu rikioo Piratuuso tuduu Paravaasaa mmaanai titooduu tuoo iyasi vuduu Piratuuso ari ngiaammuauya Yisuunna mmuduu rikiada iya inna ripiima kiooduu rapira vaidiiya Yisuunna yatari sagaivau haara vitada viravai.

*Rapira vaidiiyaano Yisuunnara rairavai
(Marakaa 15:16-20; Yuvuaano 19:2-3)*

²⁷ Piratuusaa rapira vaidiiya Yisuunna vitada ngiari kieetaivaa nnau pinaivaki vida ngiari seena rapira vaidi mmuakiaayaata tuduu nnida nuunaida inna avuuvau diravai.

²⁸ Dida vaidi inna uyira rairaiyauvaa utu ranna kuasasaama kiada buruqa kookeevaa varada innayaa apu kiada

²⁹ yeena ooviiyauvaa varada hovekama kiada inna kieetaivau ruvuyu kiada kuasaa yauvaa varada inna yaaku yaadudaivau yapa kiooduu tu kioo vauduu inna yuku oyaivaki toorivu yau hara kiada innara rairavai. Innara raida tunoo: Gioonna kiaapu Yutayaiya kieetakuavee. Tupatupaa varianee,

³⁰ kiaa kiada innayaa kuaanuuvaa visida yauvaa ivo utuuvaa ravisi kiada ivaadiri utida inna kieetaivau rida variravai.

³¹ Rida varida innara raidada kiada buruqa kookeevaa utu rabara kiada ari uyira rairaiyauvaa kava inna uyua kiada vitada yatari sagaivau haara viravai.

*Vaidiiya Yisuunna yatari sagaivau haara kieeravai
(Marakaa 15:21-32; Rukaaso 23:26-43; Yuvuaano 19:17-27)*

³² Vida varuduu yoosinna Kureenaivakinnaa vaidi voovai nnutuuvo Simoono iya saidi nniravai. Nnudu rikiada rapira vaidiiya inna yaakuuvau utu raririima rada Yisuunna yatari sagaivaa apuoo kuaiveera inna tuduu varoo viravai.

³³ Iya vuu yoosinnaivaa nnutuuvo Korokataa viravai. Korokataa nnutuuvaa oyaivo kieeta mmuyaivo ivaki vau yoosinnaivovee.

³⁴ Iya ivaki dida vaidi vuaina suuyaivaata kapikarai nnooriivaatama Yisuunna mmuduu nnaa too pikieeravai.

³⁵ Pikiooduu inna vitada inna uyira rairaiyauvaa rada yapa kiada yatari sagaivau haara kiada inna uyira rairaiyauvaa varaaree kiaa isareeda yaata-reera mminnaiyauvaa rootu rootuuda varida yaatarooyaano mmuaavai mmuaavai inna uyira rairaiyauvaa vareeravai.

³⁶ Vara kiada ivaki Yisuunna puru variravai.

³⁷ Iya kua pinaivaa innaki yapa kioo kuaivaa yatari sagaivau fafaara reeda inna kieetainningiaa yapa kieeravai. Ii kua ivo vainno tunoo: Anna Yisuuva Yutayaiya kieetaivovee, tiravai.

³⁸ Iya mmuara furai vaidiivaitana yatari sagaivaitanau haara kiada vuaivaa vitada Yisuunna yaaku yaadudainningiaa haara kiada vuaivaa vitada inna yaaku geedainningiaa haara kieeravai.

³⁹ Haara kiooduu gioonna kiaapu yatari saga oyaivau vida nnidaida varu-uya Yisuunna reeri teeda vaida innara nniki rakaida rakanoo raaranoo tida

⁴⁰ inna tunoo: A nuunaira nnau pinaivaa havarata kiee kava taaravooma suaivaki heekaanaravee tunnaikuavee. Mo eenoo ai vitee yoketaivau yapaa-nee. A kutaa Anutuugaa mmaapukuavee tiee yatari sagaivaudiri reemi ree tummuane,

⁴¹ tuduu rikiada vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata kua mmaanna kiaa mmira vaidiiaata vaidi yokovaiyaatama mmuaikaraama innara raida

⁴² tunoo: Ivo ari vo gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapa kioo hama yopeema ari vitoo yoketaivau yapainoo. Ivo kutaa Isarairaiya kieetavaivee, kiaa kioo yatari sagaivaudiri reemi roo tiinai ta teeda innara kutaavaivee kiaravai.

⁴³ Ivo Anutuugaara yaagueeqainnonno ariiyara tinoo: Na Anutuugaa Mmaapuvaivee, tiivai. Kii ta teekio fai Anutuugo innara mmuduuya ruoo makee inna tino fai kati yoketaama varinaravaivee,

⁴⁴ tuduu mmuara furai vaidiivaitana inna tasipama haara kioovai-tanaatama mmuaikaraama Yisuunna rakanoo raaranoo tiravai.

Yisuuva putiravai

(Marakaa 15:33-41; Rukaaso 23:44-49; Yuvuaano 19:28-30)

⁴⁵ Itaa kua tuduu suaivo ikianna tammauduu mmuakiaa mmatavai heenama kioo vaududuu suaivo hanigiooduu taikeeravai.

⁴⁶ Taika kiooduu Yisuuva puisakama aayanna roo ari kuaivakidiri tunoo: Irai Irai rama savatanii, tiravai. Ii kua ivaa oyaivo ataa kua tunoo: Ni Anutuugo, ni Anutuugo, dataama vaikia ni pikiaannanee? tiravai.

⁴⁷ Yisuuva aayanna tuduu rikiada gioonna kiaapu vooya ivau duuya ivo aayanna tuuvaa rikiada tunoo: Ivo Irayaannara aayanna tinoo,

⁴⁸ tuduu rikioo vo vaidi voovoona akiairauduu seenoo vioo kapuka roosuu mminnaa voovai varoo kapikaroo nnoori ari vookarauvaa nnutuuvo vinikaivakidiri rabuuma kioo kuasaa hokobaivau kuru kioo varoo numa yatari saga oyaivaki dioo vainno reeri Yisuuva ivaa nnaiveera inna mminee kiaa rikiooduu

⁴⁹ ari seenaiya tunoo: A ivau iinai ta teekio Irayaava tuma inna vitoo yoke-taivau yapaanarannee? Vara hama inna vitoo yoketaivau yapaanarannee?

⁵⁰ Iya itaa kua tuduu Yisuuva kava puisakama aayanna roo putiravai.

⁵¹ Putuduu buruqa pinaivo nuunaira nnau pinaivaki hiruuvo mmutunni-diri kereetu varoo oyaivaki tuoo saivai sainai vuduu saivai sainai viravai. Vuduu mmataa kuaruuvo utuduu oorasauyauvo ruannasituuduu

⁵² Anutuugo tuduu mmata nnauyauvo feesainno kooyaa vauduu Anutu-uga gioonna kiaapu vaa putuu vooya kava diiteeravai.

⁵³ Diitooduu Yisuuva nnaagiai ari putuuvakidiri diitoo suaivaki iya mmata nnauyauvaa pikiada yoosinna Yerusareemaivaki vuduu kaayau gioonna kiaapuuya iya teeravai.

⁵⁴ Yisuuva putuu suaivaki rapira vaidiia kieetaivootama ari rapira ngiaammuaui inna tasipooyaataama homo Yisuunnara puru varida mmataa kuaru pinaivo utuuvaa teeda ari vookara ari vookarau aataruuyauvo ivaki vauyauvaatama teeda kaayauma aatuuda tunoo: Aanna kutaa tuanaa Anutuuqaa Mmaapu tuanaivovee, tiravai.

⁵⁵ Tuduu kaayau gioonnaiya Karirayaadiri Yisuunna nnaagiai nnida in nara tuqinnooya ngieeradiri dida vaida rooru inna teeravai.

⁵⁶ Makataraa gioonna Mariaavaata Yakoopaya Yoosiipaya kaano Mariaavaatama Sevetainna nnaataivootama iya tasipama dida vaida ivaki rooru Yisuunna teeravai.

Vaidiia Yisuunna hau kieeravai

(Marakaa 15:42-47; Rukaaso 23:50-56; Yuvuaano 19:38-42)

⁵⁷ Upisipisiinno varuduu rikioo yoosinnaivaa nnutuuvo Arimateyaa vaidi kaayau hoona suvuauvaa nnutuuvo Yoosiipo nniravai. Iva Yisuunna nnaagiai nuaira vaidivai variravai.

⁵⁸ Varuuvo ivoono oro Piratuusaa Yisuunna nnabaivaara yaparairavai. Yaparauduu rikioo Piratuuso ari ngiaammuaui tuduu iya Yisuunna nnabaivaa varada Yoosiipaa mmiravai.

⁵⁹ Mmuduu too varoo yoketaa buruqa poosaivaadiri rurauma kioo

⁶⁰ varoo oro ari sikau mmata nnau karaasaivaki yapa kieeravai. Ivo vaa ari mmaara mmata nnauvaa oora sikau oyaivaki hatata teerama kioovaki yapa kieeravai. Yapa kioo sikau pinaivaa feena roo keegiaivaki ramuunnaama kioo viravai.

⁶¹ Vuduu rikiada Makataraa gioonnaivo Mariaavaata ari ferengaivootama mmata nnauvaara hara kiada varida rootu teeravai.

Rapira ngiaammuaui mmata nnauvaara haitatuuravai

⁶² Rootu teedada pikiada vida vauya patauduu Yutayaiya buusaivaa teerama kioo suaivo taika kiooduu vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi Farisaiyaatama Piratuusaasi vida

⁶³ tunoo: Yokeera-o, ta rikiaunnano Yisuuva unnakua nnaamuruuvo hama putira homo varuu suaivaki tunoo: Na putino taaravooma suaivo taikanai fai na keenaa diitaanaravaivee,

⁶⁴ tuuvaara ai rapira ngiaammuaui tinai oro mmata nnauvaara taaravooma suai haitatuukiatee. Fai Yisuunna ngiaammuaui numa inna nnabaivaa hitu varada vida gioonna kiaapuuya kiaara: Vaa Anutuuqo tikio Yisuuva vaivakidiri diitoo kuaivaivee, kiarainnoo. Fai iya itaama iikio nnaagiai iya gioonna kiaapuuya unnakua kiaaraivo tauraa unnakua kiaivaa yaataraanaravaivee,

⁶⁵ tuduu rikioo Piratuuso iya tunoo: Ngiengieenoo ngiaammuaui rapira vooya vitada oro kiada sipuuvaa tuqinnama rau kikio yaagueeqama vaki-aivee,

⁶⁶ tuduu rikiada vida ivaa keegiaivaki rummua apira sikauvau uuda raira fafaaraivaa raa kiada ngiari rapira ngiaammuaui tuduu iya ivara haitatuuravai.

28

Yisuuva kava diiteeravai

(Marakaa 16:1-10; Rukaaso 24:1-12; Yuvuaano 20:1-10)

¹ Vaidi Yutayaiya kati varira pinaa suaivo taika kiooduu rikiada Sudaagaki suaivo reera kiooduu Makataraa gioonna Mariaavaata ari ferengaivootama Yisuunna mmata nnauvaa taara viravai.

² Vidada oro taaree tuduu makee tuduu rikioo mmataa kuaru pinaivo utuduu rikioo Udaanga Anutuuqaa aangeraa voovoono ngiau aapuuvakidiri tioo oro sikauvaa keegiaivaki rau kioovaa feena kioo ivau karoo hara kioo variravai.

³ Varuduu inna oori nnikiivo hanigioo saneetu roosiima ruvuaahooduu inna burugaivo poosa kuainno nama toroomunnaivaa roosiiravai.

⁴ Itauduu rikiada vaidi mmata nnauvaara haitatuuraiya innara aatuuda biribiriida mmatayaa vida varada vaidi putuuya roosiima vairavai.

⁵ Vauduu rikioo aangeravoono gioonnaivaitanaata kua tioo tunoo: Sa aatuukiatee. Vaa na rikiaunoo. Ngia Yisuunna vaidiia yatari sagaivau haara kiooduu putuuvaa rada buaama rada nookiaanoo.

⁶ Hama aavaki vainoo. Vaa diitaivai. Vaa ivo ivaara ngii giaa ngii miravai. Ivo vaivaki numa taatee.

⁷ Teeda akiairaama oro ari ngiaammuauya kiaa mmida kiatee: Vaa ivo putiivakidiri diitoo ngii tauraa Karirayaa kuanara vioo varinoo. Ngia oro ivaki inna taaravaivee, kiatee. Inna aikioovai, vaa na ni kuaivaa ngii giaa ngii miaunoo,

⁸ tuduu rikiada akiairauduu mmata nnauvakidiri pikiada aatuuda kaayauma sirigama rada seenada Yisuunna ngiaammuauya kiaa mmiaara nniravai.

⁹ Nnida varuduu Yisuuva innidanaa saidi numa tunoo: Ngia deepi kuaarada kuaannee? tuduu rikiada numa inna yukuuvaitanau utu kiada vaidi ngiari ausa mmuduuyaivaitana inna mmiravai.

¹⁰ Mmuduu rikioo Yisuuva innidanaa tunoo: Sa aatuukiatee. Ni ngiaammuauya Karirayaa kuateera oro kiaa mmiatee. Fai iya ivaki vida ni taara-vaivee, tiravai.

Rapira ngiaammuauya unnakua tiravai

¹¹ Tuduu rikiada gioonnaivaitana ngiari rikioo aataruuvau nnida varuduu Yisuunna mmata nnauvaa haitatuura rapira ngiaammuaui vooyaano ngiari toovaara nnida yoosinnaivaki vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiya kiaa mmiravai.

¹² Kiaa mmuduu rikiada iyaata vaidi yokovaiyaatama nuunaida kuakuaakuaiyauvaa tida kuaivaa yeena rau kiada kaayau sikauyauvaa rapira ngiaammuauya mmida

¹³ tunoo: Gioonna kiaapuuya ataa kua kiaa mmiatee: Heenaikiai ta vuru vaidi variaunnani Yisuunna ngiaammuauya inna nnabaivaa numa varada kuaavaivee, kiaa mmiatee.

¹⁴ Fai ngia itaa kua tikio ngii kieetaivo ngii kuaivaa rikianai fai ta ngiiyara innaata kua tikio rikioo hama ivo ngiiyara nnannataaravee,

¹⁵ tuduu rikiada rapira ngiaammuauya ngiari sikauyauvaa varada iya tuu kuaivaa mmuakiaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. Aa ta variaunna suai aavaki homo gioonna kiaapu Yutayaiya ii kua ivaa tida variaano.

Yisuuva ari ngiaammuauyaata kooyaa kua tiravai

(Marakaa 16:14-18; Rukaaso 24:36-49; Yuvuaano 20:19-23;

Aposoroo 1:6-8)

¹⁶ Yisuunna ngiaammuaui yaakuuvaitana yukukidiri mmuaavai yoosinna Karirayaa vidada oro taapi tauraa Yisuuva iya kiaa mmuuvau diravai.

¹⁷ Dida vaidi tooduu Yisuuva iya too vauduu teeda ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiravai. Mmuduu teeda vooyaano taara yaata utida

tunoo: Vo kutaa Yisuuvannee? Vo hama Yisuuvannee? Iya itaama yaata utiravai.

¹⁸ Yisuuva numa mmuakiaaya iya tunoo: Anutuugo mmuakiaa ngiau mmata mmooriivaara dira yaagueeqaivaa vaa ni mivaivee.

¹⁹ Ivaaraida ngia mmuakiaa yoosinna variaa gioonna kiaapuuya tuqin-nama ni kuaivaa kiaa mmikiai rikiada iya ni nnaagiai ngiaaravaivee. Fai ni nnaagiai nnikiai ngia iya nnoori apida ni Napoonna nnutuuvata ni nnutuuvataama Mmannasa Yoketaivaa nnutuuvataama tida iya apuatee.

²⁰ Na kuaivaa ngii giaa ngii miauvaa iya iikiateeraivaara tuqinnama iya kiaa mmiatee. Neenoo ngii tasipama tupatupaa varieenana ngiau mmata taikeera suaivaki homo fai na ngii tasipama varinaravaivee. Ivaara yaata utuatee, tiravai.

Marakaavaano Yisunna mmayaaya yoketaivaa fafaara reeravai

Marakaava Yisunna mmayaaya yoketaivaa fafaara roo kuaivo ataama vaivai. Yisuuva nnutu ruua vaidivai varioo mmuakiaa mmoori aataru yoke-taiyauvaa akiairauduu uuyauvaara Marakaava fafaara reeravai. Yisuuva yoketaa mmooriivaa gioonna kiaapuuya vitauduu iya ivaudiri arinaima inna teeda tunoo: Ivo nnutu ruaavaivee, tiravai. Ivo ari yaagueeqaivaura mmagia maisaiya yaataroo gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugeeravai. Ivo Anutuuqaa mmaapuvai varioo ariiyara tunoo: Na Vaidiivaa Mmaapuvaivee, tiravai. Gioonna kiaapuuya kati mmamma dummukiara yoketaama variateeraivaara Yisuuva iya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaraivaara tuoo putiravaivee.

Yuvuaano nnoori apiraivoono mmayaayaivaa

iya kiaa mmiravai

(Matai 3:1-12; Rukaaso 3:1-18; Yuvuaano 1:19-28)

¹ Aa Mmayaaya Yoketaa aavo Anutuuqaa Mmaapu Yisuu Kirisiinnara toosa hara tira mmayaayavai.

² Ii mmayaaya ivaa nnaaruaa vaidi forofetaa Yisayaava fafaara reeravai. Yisayaava Anutuuqo ari Mmaapuuvaa tuu kuaivaa fafaara roo tunoo:

Na titauko nnii vaidiivo aa nninoo.

Fai na i tauraivaannaadee titano vioo
aataruuvaa aini teerama kiaanaravai.

³ Fai ivoono koo mmuyai gaanga voovau
dioo vainno aayanna roo tinara:

Ngia ngii kieetaivaara
aataruuvaa teerairavaa roosiima
ngii Udaangaivaara teerama kiaatee.
Udaangaivo ngiisi nninaraivaara
teeraida safuuma kiaatee.

Yisayaavaano fafaara roo itaa kua tiravai.

⁴ Yisayaava fafaara roo kuaivo Yuvuaano nnoori apira vaidiivo uvaudiri kaanaivo vairavai. Ivo numa koo mmuyai gaanga voovau dioo vainno Anutuuqaa mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmioo tunoo: Ngia ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa mmooka hanigia mmida pikikiai na nnooriivaadiri ngii apino Anutuuqo ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaravaivee,

⁵ tuduu mmuakiaa gioonna kiaapuuya Yerusareemaiyaata vo yoosinna vo yoosinna Yutayaivaki vau yoosinnaiyaatama Yuvuaanaasi vida ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa Anutuuqaa kiaa kookieema kiooduu nnoori Yorotaanaivakidiri Yuvuaano iya nnoori apiravai.

⁶ Yuvuaano puara kamera yaasiivaadiri yaapaivaa roosi iima kioo uyu kioo nnabaivaadiri vausa roosi iima kioo ari tammaivaki rau kioo kaisaivaa nnoo ngengengoongaivaa suuyaivaa nneeravai.

⁷ Ivoono gioonna kiaapuuya kiaa mmioo tunoo: Vaidi ni nnaagiai nni-naraivo nnoonna vaidivai. Na kiisa vaidivai. Hama na yopeema mmoori va-reera ngiaammuauvai roosiima variee inna yuku nnabaivaitana yeenaivai-tana rakuasaa kiee utu radaanaravai.

⁸ Na kati mmanna nnooriivaadiri ngii apuaunoo. Ivoono ni yaataraivoono Anutuuqaa Mmannasa Yoketaivaa tino too ngii aakiaana varinaravaivee, tiravai.

*Yuvuaano Yisuunna nnoori apuduu Sataango inna yaparairavai
(Matai 3:13-4:11; Rukaaso 3:21-22; 4:1-13)*

⁹ Ii suai ivaki Yisuuva Karirayaa vau yoosinna kiisa Nasareetadiri pikioo Yuvuaanaasi ngioo nnoori Yorotaana ivaki oro duduu Yuvuaano inna apiravai.

¹⁰ Inna apu kiooduu Yisuuva nnooriivakidiri numa siriivau duu saivaata reeri tooduu ngiauvo rusiti varoo vioo sai ngioo sauduu Mmannasa Yoke-taivo ngiaamma mirunnaivaa roosuuvono tuoo tuoo innayaa variravai.

¹¹ Innayaa varuduu rikiooduu ngiau aapuuvakidiri Anutuuqaa kuaivo tuoo tunoo: Na aiyara mmuduuya ruue na i tauko pinaama ni yoketainoo. A ni Maapu tuanaakuavee, tiravai.

¹² Tuduu tuu saivaata Mmannasa Yoketaivo yaagueeqama Yisuunna titooduu koo mmuyai gaanga voovaura viravai.

¹³ Oro hara kioo varuduu taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioo suaiyauvaa ivaki varuduu ivo muaraagakiaiveera Sataango numa inna iinno teeravai. Ii yoosinna ivaki fayai mmararaa avaikarauya suvuauduu aangeraiya tuma Yisuunna tuqinnada haitatuuravai.

*Yisuuva tavau vareera vaidi taarama taaramaara tiravai
(Matai 4:12-22; Rukaaso 4:14-15; 5:1-11)*

¹⁴ Vaidiia Yuvuaanaa oovi nnauvaki yapa kiooduu ivaki varuduu Yisuuva Karirayaa vioo Anutuuqaa mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmioo

¹⁵ tunoo: Anutuuqo mmataama kioo suaivo aa vainima nninoo. Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira suaivo kiisa suai nninaravai. Ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiada mmayaaya yoketaivaara kua kutaavaivee kiatee, tiravai.

¹⁶ Yisuuva nnaagiai nnoori haruunga Karirayaa siriivau vioo tooduu tavau vareera vaidiivaitana Simoono ari kataivo Adiriaasooyarii inna teeda vaida tavaura nnooriivaki ngiari utua vaaheeyauvaa kagaari kiada tu kiada vauduu

¹⁷ Yisuuva ivaitana tunoo: Ngia ni nnaagiai nnikiai na ni kuaivaa ngii giaa ngii minai ngia tavau vareerayaama gioonna kiaapuuya vitada niisi ngiatee,

¹⁸ tuduu rikiada makee tuduu ivaitana ngiari utua vaaheeyauvaa pikiada inna nnaagiai viravai.

¹⁹ Vida Yisuuva vioo tooduu Sevetainna mmaapuuvaitana Yakoopaya Yuvuaanaya ngiari kanuuvaki varida ngiari utua vaaheeyauvaa sapiraida variravai.

²⁰ Sapiraida varuduu Yisuuva ivaitana too suaivaki ni nnaagiai ngiateera ivaitanaara tuduu ngiari gioonnaata ngiari mmoori varoo vaidiiaatama kanuuvaki pikiada inna nnaagiai viravai.

Vaidiivaaki mmagia maisaivo topauvaa

*Yisuuva titeeravai
(Rukaaso 4:31-37)*

²¹ Iya vidada yoosinna Kapanauma oro varuduu Yutayaiya kati varira suaivo nnuduu Yisuuva nuunaira nnauvaki vioo gioonna kiaapuuya Anutuuqaa mmayaayaivaa kiaa mmudu rikiada

²² inna kuaivaa rikiooya iva tuu kuaivaara kaayauma nnikiarairavai. Hama iva Anutuugaa kua mmaanna kiaa mmiraiya roosiima tirainno ari vookarau yaagueeqaivo inna tasipooduu kua tiravai.

²³ Ii suai ivaki vaidiivaa aakiaivaki mmagia maisaivo topauvo nuunaira nnauvaki ngioo kai tuoo

²⁴ mmagia maisaivo inna kiaa mmuu kuaivaa tunoo: Yisuu-o, Nasareetaa vaidikuavee. E aaniivai ti iinarainna ngiannannee? A ti ruputu taikaanara ngiannannee? Vaa na i tauvai. A Anutuugaa vaidi yoketaa tuanaakuavee,

²⁵ tuduu rikioo Yisuuva yaagueeqama mmagia maisaivaa tunoo: Sa kua tirainna vaidiivaa aakiaivakidiri tiee kuanee,

²⁶ tuduu rikioo mmagia maisaivo vaidiivaa aakiaivakidiri tuoo kuanara uduu ivo pinaama yuku yaaku hannatotauduu mmagia maisaivo inna aakiaivakidiri kaayauma kai kai tuoo mmaanai tuoo viravai.

²⁷ Tuoo vuduu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapuuya nnikiaraida ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Inna aaniivainnee? Inna karaasa kuavainno tiinne? Aa vaidi aavo yaagueeqa vaidivai kieeta vaidiaano tirayaama mmagia maisaiyauvaa yaagueeqama tikiai kuaanoo,

²⁸ tuduu rikiada Yisuuva uu mmooriyauvaa gioonna kiaapuuya teeda vida mmuakiaa Karirayaa vau yoosinnaiyauvaki varuuya kiaa mmuduu rikieeravaivee.

*Yisuuva kaayau nniitarooya tuqinneeravai
(Matai 8:14-17; Rukaaso 4:38-41)*

²⁹ Yisuuvaata ari ngiaammuaudootama Yakoopaya Yuvuaanaya tasipama nuunaira nnauvaki pikiada Simoonaya Adiriaasaya nnauvaki safuuma viravai.

³⁰ Vida tooduu Simoonaa nnummuayaanna nniitarooduu ikiyanaa tooduu mmaatayaa nnaasu vauduu innara Yisunna kiaa mmiravai.

³¹ Inna kiaa mmuduu rikioo innasi vioo inna yaakuuvaudiri vararu utuduu diitooduu ikiyanaivo taika kiooduu yeennaivaa iya mmiravai.

³² Hannauduu suaivo haatapooduu rikiada gioonna kiaapu vooyaano ngiari seena gioonna kiaapu nniitarooyaatama vooya aakiaiyauvaki mmagia maisaiyauvo varuuyaataa vitada Yisunnnasi nniravai.

³³ Mmuakiaa gioonna kiaapu yoosinna varuuya nnidada nuunaida nnau keegiaivaki dida vauduu

³⁴ Yisuuva kaayau nniitaroo ari vookara ari vookarauya tuqinnoo kaayau mmagia maisaiya vooya aakiaiyauvaki varuuya tuduu pikiada viravai. Mmagia maisaiya Yisunna arinaima toovaara iya kua tivoora Yisuuva iya ooqoo tiravai.

Yisuuva Karirayaiya mmayaaya yoketaivaa

*kiaa mmiravai
(Rukaaso 4:42-44)*

³⁵ Heenanaanna upisi saivaata Yisuuva diitoo nnauvaa pikioo yoosinnaivaata pikioo oro kumina mmata voovau varioo yaaku vareeravai.

³⁶ Yaaku varoo varuduu Simoono ari saiyaataa diitada vida innara buaama rada nuaida tooduu

³⁷ iva iya too vauduu teeda inna tunoo: Mmuakiaaya aiyara buaama rada nookiaanoo,

³⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Pikiada nnikiai ta aa yoosinna vaini vai aayauvaki kuaaravee. Anutuugaa mmayaaya yoketaivaa iyaataa fai na kiaa mminaraivaara kuaaravee. Na iyaataa kiaa mminaraivaara tiiravaivee,

³⁹ kias kioo ivaki pikioo mmuakiaa yoosinnaiyauvo Karirayaa vauyau-vaki vioo ngiari nuunaira nnauyauvaki Anutuuqaa mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kias mmioo mmagia maisaiyauvaa tuduu iyakidiri tiida viravai.

*Yisuuva buunna hooya mmamma roosuuvaa tuqinneeravai
(Matai 8:1-4; Rukaaso 5:12-16)*

⁴⁰ Vaidi voovai mmammaivo buunna hooya mmamma roosuuvoono Yisu-unnasi numa toorivu yau haroo yaagueeqama inna yaparainno tunoo: A ni mmammaivaa tuqinnaanaree tiee aikiooma tuqinnaanaravaivee,

⁴¹ tuduu rikioo Yisuuva pinaama innara boo tioo ari yaakuuvaa reeti innayaa utuoo tunoo: Fai na i tuqinnaanaravai. Na tino i mmammaivo yoketaakiaivee,

⁴² tuduu tuu saivaata buunna hooya mmamma roosuuvo taikooduu kati hara kioo variravai.

⁴³ Kati hara kioo varuduu Yisuuva kua yaagueeqama innaata tuoo aki-airauduu inna titoo

⁴⁴ tunoo: Sa viee aavaara gioonna kiaapu voovai kias mmianee. Aki-airaama Anutuuqaara kati puara hudeera vaidiivaa ai mmammaivaa inna vitaakianee. I mmammaivo yoketaivaara nnaaruaa vaidi Musiiva tuu-vaugiataama puara sipisiipaivaa kati ruputu kiee Anutuuqaara hudaanee. Hudanai rikiada gioonna kiaapuuya i mmammaivo yoketaivaara arinaima teeda rikiaaravaivee,

⁴⁵ tuduu rikioo hama inna kuaivaa rikioo pikioo vioo gioonna kiaapuuya mmannammanna kias mmiravai. Kias mmuuvaa iya inna suvuaivoora kias Yisuuva hama yoosinnaiyauvaki kooyaa nuairavai. Ivo oro koo mmuyai gaanga yoosinnaiyauvaki hara kioo varuduu gioonna kiaapuuya vo yoosinna vo yoosinnaiyauvakidiri innasi nniravai.

2

*Yisuuva vaidi voovai mmammaivo putuuvaa tuqinneeravai
(Matai 9:1-8; Rukaaso 5:17-26)*

¹ Vo suai voovaki Yisuuva kava vara ranoo yoosinna Kapanama vuduu ari nnauvaki varuu kuaivaa kaayau gioonna kiaapuuya rikiada

² innasi nnida nuunaida nnauvaa suvuai kiada sipu oyaivakiaata nnau oyaivakiaatama suvuai kioodoo Yisuuva mmayaaya yoketaivaa iya kias mmiravai. Iya kias mmioo varuduu

³ vaidi vooyaano vaidi voovai yuku yaaku putuuvaa taarama taaramadoono taina rau varada Yisuunnasi nniravai. Nnida tooduu gioonna kiaapuuya suvuai kiada varuduu hama inna varada Yisuunnasi ngiaara aataruuvootairavai.

⁴ Hama aataruuvootauduu iya Yisuuva duupinnainningiaa ngiau aapu karada tausiivaa rabara kiada hiriraiyauvaa ravarata kiada idaadiri yuku yaaku putuu vaidiivo ari kegeennaivau vauvaa Yisuunnasi reemma kioodoo tiiravai.

⁵ Tuuduu rikioo iya ngiari yaata tinniiyauvaki vau kuaivaa Yisuunnara tunoo: Ivo aikiooma tuqinnaanaravaivee, tuu kuaivaa Yisuuva rikioo vaidi yuku yaaku putuuvaa tunoo: Boo, ni vaidivai, vaa na kiauko i mminnamminnaa maisaiyauvo taikainoo,

⁶ tuduu rikiada kua mmaanna kias mmira vaidi ivaki varuuya ngiari yaata tinniyaa vau kuaivaa yaata utida tunoo:

⁷ Mo dataama kioonno aa vaidi aavoono ariiyara yaata utuoo Anutuuga roosiima kua tiinnee? Hama vaidi voovoono yopeema vaidiia mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaivaivee. Anutuugo mmuaavoono vaidiia mminnamminnaa maisaiyauvaa rugeeraivovee,

⁸ tuduu rikioo Yisuuva akiairauduu iya yaata tinniyaa vau kuaivaa ari-naima rikioo iya tunoo: Ngia aaniiraida ngii yaata tinniyaa vai kuaivaa yaata utida itaa kua kiaannee?

⁹ Na tinara kuaivo dee kuavainno yoketaিনnee? Vara dee kuavainno ari vookarainnee? Fai na tinara: Vaa na kiauuko i mminnamminnaa maisaiyauvo taikainoo, tinarannee? Vara na tinara: Diitee ai kegeennaivaa varee kuanee, tinarannee?

¹⁰ Aa mmata aavau Na Vaidiivaa Mmaapuuvono vaidiia mminnamminnaa maisaiyauvaa rugeeraivaa nakaaravovee. Fai na iinai ngia ivaa taaravaivee, kua kioo vaidi yuku yaaku putuuvaa tunoo:

¹¹ Na i kua i mmiaunoo. Diitee ai kegeennaivaata varee ai nnauki kuanee,

¹² tuduu rikiada gioonna kiaapuuya teeda vauduu ivo diitoo akiairauduu ari kegeennaivaata varoo viravai. Vuduu iya pinaama nnikiaraida Anutuugaara kua yoketaivaa tida tunoo: Hama ta aqaa mmoori aavaa tauraa taunnavavee, tiravai.

Yisuuva Riviinna maavee tuduu inna tasipama viravai

(Matai 9:9-13; Rukaaso 5:27-32)

¹³ Yisuuva kava nnoori haruunga Karirayaa siriivau tiao tiao tuma toduu gioonna kiaapu kaayauya innasi nnida nuunauduu iva kua yoketaivaa iya kua mmiravai.

¹⁴ Kua kua mmi taika kioo kava vara ranoo Kapanauma vioo toduu Arapainna mmaapuuvu Riviiwa ari sikau takiisa vareera nnauvaki hara kioo varuduu Yisuuva inna too tunoo: Ni nnaagiai ngianee, tuduu rikioo diitoo inna nnaagiai viravai.

¹⁵ Oro varioo Yisuuva Riviinna nnauvaki yeenna nnoo varuduu kaayau mmaanna tuu kuaivaa hatokeera gioonna kiaapu maisa vooyaataama kaayau sikau takiisa vareera vaidi maisa vooyaataama numa innaata ari ngiaammuaayaataama tasipama yeenna nneeravai. Kaayau gioonna kiaapu mmuaakaraakiaiya Yisuunna nnaagiai nuairaivaara ii gioonna kiaapu iya Yisuunnaata ari ngiaammuaayaataama tasipama yeenna nneeravai.

¹⁶ Farisai vaidiiyakidiri Anutuuga kua mmaanna kua mmira vaidi vooyaano Yisuuva mmaanna tuu kuaivaa hatokeera gioonna kiaapu maisaiyaata sikau takiisa vareera vaidi maisaiyaataama yeenna nneeda varuuvaa teeda Yisuunna ngiaammuaaya yaparaida tunoo: Mo aaniira ivo sikau takiisa vareera vaidi maisaiyaata gioonna kiaapu mminnamminnaa maisa suvuaiyaataama iya tasipama yeenna nnooriivaa nnainnee?

¹⁷ tuduu rikioo Yisuuva iya kuaivaa rikioo iya sai tunoo: Gioonna kiaapu homoraiya hama kuminayaa nniitareeraiya tuqinneera vaidiivaasi kuaavai. Gioonna kiaapu nniitareeraiya nnaasu innasi kuaavai. Na hama gioonna kiaapu yoketaama variaya maavee tinaraivaara tiiravai. Gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisa suvuaiya na maavee tinaraivaara tiiravaivee, tiravai.

Yeenna nneeraivaara ooqoo tuuvaara

iya Yisuunna yaparairavai

(Matai 9:14-17; Rukaaso 5:33-39)

¹⁸ Vo suai voovaki Yuvuaanaa nnaagiai nuairaiyaata vaidi Farisaiyaataama Anutuugaara yaata utida ngiari yeenna nneeraivaara ooqoo kua kiada

kati varuduu gioonna kiaapuuya numa Yisuunna yaparaida tunoo: Mo dataikiaida vaidi Yuvuaanaa nnaagiai nuairaiyaata vaidi Farisaiya nnaagiai nuairaiyaatama Anutuugaara yaata utida ngiari yeenna nneeraivaara ooqoo kiaa kiada kati variaani i nnaagiai nuairaiya hama itaa kiaannee?

¹⁹ tuduu rikioo Yisuuva mmataira kuaivaa iya sai tunoo: Yaapeeri nneera suaivaki kievatiivo gioonna kiaapuuya tasipama varikiai rikiada hama iya yeenna nneeraivaara ooqoo kjaaravai. Fai nnaaravai. Kieevatiivo iya tasipama varii suaivaki hama iya yopeema yeenna nneeraivaara ooqoo kjaaravai.

²⁰ Fai suai voovai nninai rikiada vaidiiya kievatiivaa vitada ruputikiai ii suai iyauvaki iya yeenna nneeraivaara ooqoo kjaaravai.

²¹ Hama gioonna kiaapu voovoono nnisi buruqa tapasiivaki karaasa buruqa kiisaivaa hatoka funnivai. Fai funnu kioo nnooriivakidiri fini kino karaasa buruqaivo yaagueeqainno fai buruqa nnisiivaa utu rapasi kino rikioo pinaama tapasinaravai.

²² Hama vaidi voovoono vuaina suuya karaasaivaa puara nnaba funnu kiaa nnisiivaki tusaa uyivai. Fai tusaa uyu kino yapooma vuaina suuyaivo vainno yootano puara nnaba nnisiivo rusitinaravai. Rusitino rikioo vuaina suuyaivo tuoo vino puara nnabaivo maisainaravai. Iya karaasa vuaina suuyaivaa puara nnaba karaasaivaki tusaa uyuaavaivee, tiravai. Yisuuva nnisi aataruuvoota karaasa aataruuvootama hama yoketaama mmuaavau vauvaara itaa kua tiravai.

*Vaidiia kati varira suaivaara Yisuunna yaparairavai
(Matai 12:1-8; Rukaaso 6:1-5)*

²³ Yutayaiya kati varira suai voovaki Yisuuva ari ngiaammuauyaata yeennaivaa nnutuuvu vuiita mmooriivaki nuairavai. Iya nuaida varida inna ngiaammuauya vuiita iiraiyauvaa utu rasukua rada nuairavai.

²⁴ Nuauduu Farisaiyaano iya teeda Yisuunna tunoo: Taanee. Ta kati varira suaivaki ti mmaanna tira kuaivo ooqoo tiraivaa aanii kieemaida i ngiaammuauya hatokaanee?

²⁵ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Ngia Davuitiinna mmayaayaivo yanaivau vaivaa jaarida hama tuqinnama rikiaavai. Nnaaruaa vaidi Davuitiivaata ari tasipama nuayaatama kaayauma iya yeenna rauduu rikioo hama yeennaatauduu

²⁶ ivo Anutuugaara nuunaira nnauvaki vioo yeenna bereeta Anutuugaanee kiaa yapoo yeennaiyauvaa varoo nneeravai. Ti mmaanna tuu kua aataruuvu vainno tunoo: Anutuugaara kati puara hudeeraiyaano nnaasu Anutuugaanee kiaa yapoo yeenna bereetaiyauvaa nnaatee, tuduaata ii suai ivaki Anutuugaara kati puara hudeera kieeta tuanaivaa nnutuuvu Apiaitaava varuu suaivaki Davuitiiva ii kua ivaa hatoka kioo numa yeennaiyauvaa varoo nnoo ari tasipama nuayaatama mmioo nnooduu hama Anutuugo ooqoo tiravai,

²⁷ kiaa kioo tunoo: Hama Anutuugo Yutayaiya kati varira suaivaa aataruuvaa iikiateera nnaasu gioonna kiaapuuya yapa kieeravai. Ivo gioonna kiaapuuya iima kioo iyara yaata utuoo kati varira suaivaa iyani yapa kieeravai.

²⁸ Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono kati varira suaivaa nakaaravovee, tiravai.

3

*Yisuuva vaidi yaaku sorogauvaa tuqinneeravai
(Matai 12:9-14; Rukaaso 6:6-11)*

¹ Yisuuva kava vara ranoo nuunaira nnauvakira vioo tooduu vaidi voovai yaaku saivai sorogainno taminnumaunnuunno vuuvo ivaki variravai.

² Varuduu gioonna kiaapu vooya ivaki varuuya yaata utida tunoo: Yisuuva kati varira suaivaki inna tuqinnaarananee? kiaa inna puaisakama teeda vairavai. Ivo koonnama iinai rikiada kua pinaivaa innaki yapaaraivaara inna puaisakama teeda vairavai.

³ Iya inna teeda vauduu Yisuuva vaidi yaaku sorogauvaa tunoo: Diitee numa aavau dianee,

⁴ kiaa kioo gioonna kiaapuuya yaparainno tunoo: Ta kati varira suaivaki dee mmoorivai iikiaarannee? Ti mmaanna tira kuaivo dataa kuainno tiinne? Vara ta yoketaa mmooriivaa iikiaarannee? Vara maisa mmooriivaa iikiaarannee? Vara vaidi nniitaraivaa tuqinnaarannee? Vara vaidiivaa ruputu kikio putinarannee? tuduu rikiada kua seemuaa variravai.

⁵ Kua seemuaa varuduu Yisuuva iyara inna nnannatooduu iya haitatuuma too iyara inna nnannatooduaata iyara boo tiravai. Ngiari tinni nnikiiyauvo yaagueeqauvaara ivo iyara boo tiravai. Yisuuva vaidi yaaku sorogauvaa tunoo: Ai yaaku sorogainno taminnumaunnuuvaa raduda utuane, tuduu rikioo ari yaakuuvaa raduda utuduu yoketairavai.

⁶ Yoketauduu Farisaiya ivaa teeda akiairauduu nuunaira nnauvaki pikiada kieeta vaidi Herootaa nnaagiai nuairaiyaatama nuunaida Yisuunna ruputuaara inna mmaara kuaivaa kiaa teerama kieeravai.

Gioonna kiaapuuya nnoori siriivau nuunairavai

⁷ Yisuuva ari ngiaammuauyaata ivaki pikiada nnoori haruunga Kari-rayaa vida kiooduu kaayau gioonna kiaapuuya iya nnaagiai viravai. Gioonna kiaapuuya Karirayaivakidiriaata Yutayaivakidiriaatama

⁸ Yerusareemaivakidiriaata Irumaivakidiriaatama nnoori Yorotaana sainai varuuvakidiriaata yoosinnaivaitana Turu Sitoona vainima varuuvakidiriaatama viravai. Yisuuva mmooriivaa uu kuaivaa rikioovaara iya inna nnaagiai innasi viravai.

⁹ Vida varuduu Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Gioonna kiaapuuya ni suvuakuaarainnoo. Kanuuvaa varada niini teerakiatee, tiravai.

¹⁰ Yisuuva kaayau nniitarooya tuqinnoovaara gioonna kiaapu nniita-reeraiya innayaa utuaara inna suvuairavai.

¹¹ Mmuakiaa suai gioonna kiaapu mmagia maisaiya iya aakiaana varuuya inna teeda vida varada inna yuku oyaivaki toorivu yau harada mmagia maisaiya iya kiaa mmuu kuaivaa aayanna tida tunoo: E Anutuugaa Mmaapu tuanaakuavee,

¹² tuduu Yisuuva yaagueeqama iya kiaa mmioo tunoo: Sa niyara kiaa kookieekiatee, tiravai.

Yisuuva ari ngiaammuauya mmataama kieeravai

(Matai 10:1-4; Rukaaso 6:12-16)

¹³ Yisuuva taapiivaura vioo ari vitaanaree tuu ngiaammuauya innasi ngiateera tuduu innasi nnuduu

¹⁴ yaakuuvaitana yukukidiri taarama mmataama kioo iya tunoo: Ni tasi-pama nookiaaraivaara na ngii mmataama kiaunoo. Ngia Anutuugaa kua yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiaaraivaara na ngii titanai kuatee.

¹⁵ Fai ngia vikiai gioonna kiaapuuyakidiri mmagia maisaiya titakiai kuateera yaagueeqaivaa na ngii minai kuaaravee, tiravai.

¹⁶ Yaakuuvaitana yukukidiri taarama ngiaammuauya ivo mmataama kiooya nnutuuyauvo ataama vainoo. Voovai nnutuuvo Simoono Yisuuvaano innara nnutu karaasaivaa Petorooso tiravai.

¹⁷ Voovaitana Sevetainna mmaapu kato vayoovaitana Yakoopaya Yuvuaanayara Yisuuva karaasa nnutuuvaa Buainakiiso ivaitanaara tiravai. Nnutu Buainakiisa oyaivo ngiaarunna akuavai. Ngiaarunno akua karara tuneema taaravaitana kuaivaa karara tiravai.

¹⁸ Voovai nnutuuvo Adiriaaso voovai nnutuuvo Piriipo voovai nnutuuvo Batoromaiva voovai nnutuuvo Mataiva voovai nnutuuvo Tumaaso voovai Arapainna mmaapuuvaa nnutuuvo Yakooipo voovai nnutuuvo Tariaaso vaidi vooya inna mmataivaa varoovaara kaayauma rapira vaidiivaa nnutuuvo Simoono

¹⁹ voovai nnutuuvo Yutaaso Isariootovee. Ivoono nnaagiai Yisuunna nnammutuaiya fai kooyaa inna vitainaraivaara kua yeena rau kieera vaidivai.

Farisaiya Yisuunnara maisaira kuavai tiravai

(Matai 12:22-32; Rukaaso 11:14-23; 12:10)

²⁰ Yisuuva ari varuu nnauvaki oro ivaki varioo tooduu innaata ari ngiaammuauyaataama gioonna kiaapuuya keenaa suvui kioodoo hama ngiari yeenna nnaara suaivootairavai.

²¹ Hama ngiari yeenna nnaara suaivootauduu Yisuunna seenaiya gioonna kiaapuuya itaama inna uvaa rikiada inna vitaara nniravai. Vooyaano innara tunoo: Vaa ivo yaata duunaivaivee, tuuvaara inna vitaara nniravai.

²² Vaidi vooya Anutuugaa kua mmaanna kiaa mmiraiya Yerusareemadiri nnuuyaano innara tunoo: Mmagia maisaiya kieetaivaa Sataangaa nnutu voovai Beresebuuro inna aakiaivaki varinoo. Variivoono ari yaagueeqaivaadiri mmagia maisaiya vaidiiaa aakiaiyauvaki variaya titaikiai kuaavaivee,

²³ tuduu rikioo Yisuuva gioonna kiaapuuya tuduu innasi nnuduu mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo kua voovai iya kiaa mmioo tunoo: Mo dataama Sataango ari seena mmagia maisaiya titanai kuaarannee? Hama yopeemavee.

²⁴ Fai gioonna kiaapuuya mmuaa mmatavau variaya rapidada ivaudiri raubiriida mmarammaraama varida hama yopeema mmuaavau yaagueeqama varirama kiada fai taikaaravai.

²⁵ Fai gioonna kiaapu mmuaa nnauvaki variaya rapidada vida raubiriida mmarammaraa varida hama mmuaavau yaagueeqama varirama kiada fai muaraagakiaaravai.

²⁶ Itaama vainai fai Sataangoota ari seena mmagia maisaiyaatama rapuonnonno kinai fai mmarammaraa varida hama mmuaavau yaagueeqama varirama kiada fai taikaaravaivee, tiravai.

²⁷ Ivo itaa kua kiaa kioo Sataangaara kava vo kuavai mmataama kioo tunoo: Fai vaidi voovoono yaagueeqa vaidiivaa nnauvaki vioo inna hoonaiyauvaa ariiyara varaanaree kiaa kioo hama sabi kuanaravai. Fai tauraa vaidi yaagueeqaivaa yuku yaakuuvaa yeenaadiri ranaa rau kioo vioo inna nnauvakidiri inna hoonahaanaiyauvaa varaanaravai.

²⁸ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai vaidiiaa mmিন্নamminnaa maisa mmuakiaayauvaatama mmuakiaa maisa kua kiaiyauvaatama fai Anutuugoono rugaanaravai.

²⁹ Fai gioonna kiaapu voovoono Mmannasa Yoketaivaara maisavaivee tiivaa fai hama Anutuugo ivaa rugaanaravaivee. Fai tupatupaa vainaravaivee, tiravai.

³⁰ Vaidi Anutuugaa kua mmaanna kiaa mmiraiya Yisuunnara tunoo: Mmannasa maisaivo inna aakiaana varinoo, kiaa kiada Mmannasa Yoke-taivaara maisavaivee, tiravai.

Yisuuruna kaanoota kataunnaiyaatama innara tiravai
(Matai 12:46-50; Rukaaso 8:19-21)

³¹ Yisuuruna kaanoota ari kataunnaiyaatama numma maanai dida vaidatiisi tummuaneera innara tiravai.

³² Iya innara tuduu gioonna kiaapuuya inna suvuau kiada varuuya inna tunoo: Aa mmiaa i kaanoota i kataunnaiyaatama aiyara kiaanoo,

³³ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ni noonna tuanaivaata ni gata tuanaiyaatama vaa ngia taavaivee. Na ni noonna tuanaivaaraata ni gata tuanaiyaraatama mmuduuya ruauneema dee gioonna kiaapuvaara na mmuduuya ruaunnee?

³⁴ kiasa kioo gioonna kiaapu ivaki varuuya haitatuuma too iya tunoo: Aqaayaano ni noova ni gataunnaiya variaano.

³⁵ Gioonna kiaapu voovoono Anutuuqaa tinniivau vai kuaivaa tuqinnama rikioo iinnonno inna ni gata vayaa ni nunna nayaa ni noova varinoo, tiravai.

4

Yisuuva uru rututuooma kioovaudiri

mmataama kioo tiravai
(Matai 13:1-9; Rukaaso 8:4-8)

¹ Yisuuva keenaa nnoori haruunga mmaagaivau dioo vainno mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmiravai. Kiasa mmioo varuduu gioonna kiaapu kaayauya inna suvuauvaara kanuuvaki karoo varioo feena roo oro nnoori tooyaivaki kioo ivaki varioo kuaivaa iya kiasa mmiravai. Kuaivaa iya kiasa mmuduu rikiada gioonna kiaapuuya nnoori mmaaga ivau varuduu

² iva mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo kaayau kuaiyauvaa tioo vo kuavai iya kiasa mmioo tunoo:

³ Rikiaatee. Vaidi voovoono yeenna uruuyauvaa varoo

⁴ oro ari mmooriivaki rututuooma roo nuaikio vooyauvai ari mmoori tammaivau aataruuvo vaivau tuoo kuaikiai ngiaammaiya tuma porooma nnaavai.

⁵ Uru vooyauvai tuoo sikau tasipama vai mmataivau tuoo vioo uruoo hama kaayau mmataivo vaivaara kiisa suai urikio too

⁶ suaivo ngioo taikio maisaikio hama tuukaivo hokobama kuaivaara aki-airaama aasannaivai.

⁷ Uru vooyauvai tuoo ooviiyauvaki kuaikio ooviiyauvo iyauvaa tasipama uruoo raputu kiaikio hama iiraataivai.

⁸ Uru vooyauvai mmata yoketaivau tuoo vioo yoketaama urikio kaayau iiraiyauvo vaivai. Vooyauvakidiri iiraiyauvo vo vaidivai taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana (30) vaikio vooyauvakidiri iiraiyauvo taaravooma vaidiiya yuku yaaku taika kioo (60) vaikio vooyauvakidiri iiraiyauvo yaaku sai vaidiiya yuku yaaku taika kioo (100) vaivaivee,

⁹ kiasa kioo tunoo: Gioonna kiaapu voovoono arinaima kua rikiaivoono ii kua ivaa arinaima rikiaivee, tiravai.

Yisuuva mmataama kioo kua oyaivaa tiravai
(Matai 13:10-17; Rukaaso 8:9-10)

¹⁰ Nnaagiai Yisuuva hara kioo varuduu rikiada ari ngiaammuauyaataama gioonna kiaapu vooya inna kuaivaa rikiooyaataama mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo tuu kuaiyauvaara inna yaparairavai.

¹¹ Yaparauduu Yisuuva iya sai tunoo: Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira kua oyai haumaki vaivaa fai na ngii giaa ngii minai ngiengieenoo arinaima rikiaaravai. Gioonna kiaapu homoraiya mmuakiasa kuaiyauvaa rikiada

kati mmanna mminnaiyauvunudiri mmataama kioo tii kuaiyauvaa rikiada hama tuqinnama rikiaavai.

- ¹² Ivaara fafaaraivo vainno tinoo:
 Iya teedada mmanna avuuyauvaadiri taavai.
 Iya rikiadada mmanna yaataiyauvaadiri rikiaavai.
 Hama iya tuqinnama teeda
 hama arinaima rikiaavai.
 Iya arinaima rikiada hanigiaatiri.
 Anutuugo iya mminnamminnaa maisaiyauvaa
 rugaitirivee.

Fafaaraivoono itaa kua tiivai. Iya sa tuqinnama teeda arinaima rikiaa-teeraivaara na mmatayaa diaa mminnaa vooyauvunudiri mmataama kiese iya kiaa mmiauvaivee, tiravai.

*Yisuuva uru rututuora kua oyaivaa kooyaa tiravai
 (Matai 13:18-23; Rukaaso 8:11-15)*

¹³ Yisuuva itaa kua kiaa kioo iya yapara ruoo tunoo: Na uruyaadiri mmataama kiau kuaivaa ngia hama arinaima rikiada dataama vo kua vo kuaivaa na ngii giaa ngii minai ngia rikiaarannee?

¹⁴ Vaidi yeenna uruuyauvaa rututuovo Anutuugaa mmayaaya tira vaidi-ivaa roosiivai.

¹⁵ Uruuyauvo aataruuvau tuoo kuaiyauvo gioonna kiaapuuya Anutuugaa mmayaayaivaa rikieeraiya roosiivai. Iya rikiaavo Sataango iya rikiaa saivaata numa mmayaayaivo iya aakiaana vaivaa varoo kuaivai.

¹⁶ Uruuyauvo sikau tasipama vai mmataivau tuoo kuaiyauvo gioonna kiaapu vooya roosiivai. Iya Anutuugaa kuaivaa rikiada iya rikiaa saivaata kaayau siriga tasipama varaavai.

¹⁷ Uruuyauvo uruoo hama tuukaiyauvo mmeepi kuaiyauvaa roosiima iya hama kuaivaa ngiari aakiaana yapeerama kiada kiisa suai nnaasu Anutuugaara yaagueeqakiaavai. Iya Anutuugaa kuaivaa iikiaivaara gioonna kiaapuuya maisa mmoori mmuaararavaa iya mmiaani rikiada iya makee tikiai Anutuugaa aataruuvaa pikiaavai.

¹⁸ Uruuyauvo ooviiyauvaki tuoo kuaiyauvo gioonna kiaapu vooya roosiivai. Iya Anutuugaa kuaivaa rikiadaata

¹⁹ mmatayaa diaa mminnaiyauvaa varaaraivaara kaayauma yaata utida sikau varaaraivaara yaata utida mmuduuya rida mminnaa ari vookara ari vookariyauvaa iya varaataivaara kaayauma yaata utuaavo iyauvoono iya suvuainno Anutuugaa kuaivaa rugaikio rikioo hama iiraataivai.

²⁰ Uruuyauvo mmata yoketaivau tuoo kuaiyauvo gioonna kiaapu vooya roosiivai. Iya Anutuugaa kuaivaa rikiada varakio kuaivo iya aakiaana urikio iiraiyauvo ataama vaivai. Vooyaki kiisakiangii iiraiyauvo (30) vaikio vooyaki voota nnoonnama (60) vaikio vooyaki kaayau (100) vaivaivee, tiravai.

*Hama kuu yavaivaadiri toobaivaa rummua apivai
 (Rukaaso 8:16-18)*

²¹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Hama gioonna kiaapu voovoono toobaivaa subi kioo varoo oro yapa kioo kuu yavaivaa varoo toobaivau tuarapatikama rummua apu kiaikio vaivai. Hama ivo toobaivaa varoo oro terenaivaa mmemmaivaki yapa kiaivai. Hameetavee. Ivo toobaivaa varoo kiikoo koovau hirivai.

²² Ivaa roosiima makee mmuakiaa mminnaiyauvo rummua apu kiaiayauvo fai kooyaa vainai mmuakiaaya taaravai. Kuaivaa na makee gioonna kiaapuuya kiaa mmiaukai hama tuqinnama rikiaivaa fai vo suai mmuakiaa gioonna kiaapuuya rikiaaravai.

²³ Gioonna kiaapu voovoono arinaima kua rikiaivoono ii kua ivaa arinaima rikiaivee, tiravai.

²⁴ Ivo itaa kua kiaa kioo iya tunoo: Ngia rikiaa kuaivaara arinaima yaata utida rikiaatee. Fai ngia koonnama rikikio kiisakiata ngiiki vainaravai. Fai ngia yoketaama rikikio mmayaayaivo ngii tinniiyauvaki pinaavai vainaravai. Fai gioonna kiaapuuya yoketaama rikiaiya Anutuugo yaagueeqaivaa iya mminai vo kua vo kuaivaata rikiaaravai.

²⁵ Ivaara gioonna kiaapu voovoono ni kuaivaa arinaima rikiaivoono fai Anutuugo ari vo kua vo kuaivaa inna kiaa mmimo rikiaanaravai. Gioonna kiaapu voovoono kiisa kuaivo inna yaatana vaivaa fai yapooma taunnu kino hama innaki kuaivootainaravaivee, tiravai.

Uruuyauvo uruuvauddiri Yisuuva mmataama kioo tiravai

²⁶ Yisuuva itaa kua kiaa kioo iya tunoo: Vaidiivo uruuyauvaa rututuooma kiaikio urineema Anutuugo tiyara diraivo vainnonno pinaavai vainoo. Vaidi voovoono mmooriivaki yeenna uruuyauvaa rututuooma kioo

²⁷ numa vuru vaivo pataikio oro mmooriivaa varaivai. Ivo vaikia ditakie mmannammanna itaikikio yeenna uruuyauvo uruoo pinaa kiaiayauvai diivai. Uruuyauvo urii aataruuvaa hama ivo too rikiaivai.

²⁸ Mmataivo ariinoo uruuyauvaa virikiokio pinaa kioo apuuyauvon-naadee vaikio nnaagiai apaiyauvo vaikio aikiooma iiraiyauvo vaivai.

²⁹ Iiraiyauvo yootoo apuunno nneeravaata vaivaara vaidiivo avaikarai paipa hovekauvaadiri varoo numa rutakaivaivee, tiravai.

*Yisuuva uru kiisa masateeraivauddiri mmataama kioo tiravai
(Matai 13:31-32,34; Rukaaso 13:18-19)*

³⁰ Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo inna aaniivai roosiivainnee? Na dee mmatayaa diaa mminnaivauddiri mmataama kiese ngii giaa ngii minarannee?

³¹ Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira mmayaayaivo uru kiisakiata nnaammuaya uruuvaa roosiivaa nnutuuvo masateeraivaa roosiivai. Uruuvo kiisakiata vaikio mmuakiaa mminnaiyauvaa uruuyauvoono ii uru ivaa yaataravai.

³² Vaidi voovoono ii uru ivaa varoo mmataki rututuooma kiaikio uruoo ngioo voo pinaa kioo mmuakiaa annaanna mmaguyaiyauvaa yaataroo dioo vainno hammara pinaiyauvaa haraikiai ngiaammaiya numa ngiisaiyauvaa iyauvaki heeka kiada vakiaavaivee, tiravai.

³³ Yisuuva itaa kua kiaa kioo ii mminnaa ivauddiri mmataama kioo tuu kua iyauvaa roosuuvaa ivo kaayau mminnamminnaiyauvunuddiri mmataama kioo tuu kuaiyauvunuddiri ari mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. Iya arinaima rikioo kuaivaa nnaasu iya kiaa mmiravai.

³⁴ Mmuakiaa kuavai mmatayaa diaa mminnaiyauvunuddiri mmataama kioo tiravai. Vo suai ari ngiaammuaudaa nnaasu sudu vitoo mmataira kua oyaidaa kooyaa iya kiaa mmiravai.

*Yisuuva yuunna yaamurukaivaa tuduu taikeeravai
(Matai 8:23-27; Rukaaso 8:22-25)*

³⁵ Ii suai ivaki hannauduu upisipisuuduu Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Nnikiai ta nnoori haruungaivaa sainai kuaaravee,

³⁶ tuduu gioonna kiaapu nuunauya ivau uduu ari ngiaammuauya iya pikiada Yisuuva varuu kanuuvaki karada inna tasipama viravai. Vuduu ari vo kanuuyauvootama iya tasipama viravai.

³⁷ Vududuu yuunna yaamurukaivo nnooriivaudiri nnuduu nnooriivo korokoroonno ketekaateenno kanuuvaki ngioo vioo mmuugiaina uduu

³⁸ Yisuuva kanuuvaa rakanainningiaa kunnaivau vuru vauduu iya inna yuruuma kiada inna tunoo: Vitaira-o, nnooriivo kiisa suai ti raputinara iinoo. Hama a tiyara boo kiannanoo,

³⁹ tuduu rikioo diitoo yuunnaivaa yaagueeqama ooqoo tioo nnooriivaa tunoo: Pikiee tirooma varianee, tuduu yuunnaivo pikiooduu nnooriivo tirooma variravai.

⁴⁰ Tirooma varuduu Yisuuva iya tunoo: Ngia aaniira aatuuda variaannee? Aaniira ngia hama niyara kutaavaivee kiaannee?

⁴¹ tuduu rikiada kaayauma aatuuda ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Aanna dee vaidivainnee? Ivo yuunnaivaata nnooriivaatama tikiai rikiada akiairaama taikaavaivee, tiravai.

5

*Yisuuva mmagia maisa varuu vaidiivaa tuqinneeravai
(Matai 8:28-34; Rukaaso 8:26-39)*

¹ Yisuuva ari ngiaammuauyaataama nnoori haruungaivaa sainai vau mmataivaa nnutuuvu Keraseenga vida

² Yisuuva kanuuvaa pikioo reemi roo saivaata tooduu vaidi putuuya hau oonauyauvakidiri vaidi voovoono Yisuunna saidi tiiravai.

³ Ii vaidi ivaa aakiaivaki mmagia maisaivo topauvono vaidi putuuya hau oonauyauvaki nnaasu hara kioo variravai. Hara kioo varuduu hama yopeema vaidi voovoono inna yuku yaakuuyauvunu yeena rairavai.

⁴ Vaa kaayauneetu vaidiiya inna vitada yuku yaakuuyauvunu yeena yaagueeqaivaadiri ranaa rau kiooduu mmuakiaa suai ivo ari yaakuuvaitanaudiri yeena yaagueeqaivaa rannakekaama kioo ari yukuuvaitanaudiri yeena yaagueeqaivaa rutatooma kioo rakeeravai. Ivo yaagueeqauvaara hama vaidiiya yopeema inna ooqoo tiravai.

⁵ Ikiannagisanna heenagieena ivo vaidi haira oonauyauvaki nuainno varioo taapiiyauvunuaatama nuainno varioo kai kai tioo sikauyauvaadiri ari mmammaivaa hatokeeravai.

⁶ Ivoono ngieeradiri Yisuunna too seenoo tuoo inna yuku oyaivaki toorivu yau haroo

⁷ innara puaisakama aayanna roo mmagia maisaivo inna kiaa mmuu kuaivaa tunoo: Yisuu-o, Anutuugo mmuakiaa mminnamminnaayauvai yaataravaa Mmaapukuavee. A aaniivai ni iinarainna ngiannannee? Na Anutuugaa nnutu tasipama yaagueeqama i kiaunoo: Sa ni ruputuanee, kiaunoo.

⁸ Yisuuva innaata kua tioo varioo inna tunoo: Mmannasa maisa-o, aa vaidi aavaakidiri tiee kuane, tuuvaara ivo itaa kua tiravai.

⁹ Yisuuva inna yaparainno tunoo: Ai nnutuuvaa kianee, tuduu rikioo kaayau mmagia maisaiyauvo inna aakiaivaki varuuyauvaara ivo inna sai tunoo: Ni nnutuuvu Kaayauvavee,

¹⁰ kiaa kioo Yisuunna makee tuduu yaagueeqama tunoo: Sa mmagia maisaiya titanai voopira kuatee, tiravai.

¹¹ Tuduu kaayau puaraiyauvo taapiivau yeenna nneedaa varuduu

¹² mmagia maisaiya vaidiivaa aakiaivaki topauya yaagueeqama Yisuunna tunoo: A ti titanai ta puaraiya aakiaiyauvaki kuaaravee,

¹³ tuduu rikioo Yisuuva ee-oo tuduu mmagia maisaiya vaidiivaa aaki-
aivakidiri pikiada puaraiya aakiaiyauvaki vuduu mmuakiaa puara kaayau
(2000) rereevau mmeepi seenada vida nnoori haruungaivaki putu taika
kieeravai.

¹⁴ Putu taika kiooduu vaidi puaraiyara haitatuuraiya seenada vida
mmayaayaivaa gioonna kiaapu yoosinnaivaki varuuyaataama annaanna
nnauyauvaki voopi voopi varuuyaataama kiaa mmiravai. Kiaa mmuduu riki-
ada gioonna kiaapuuya yoosinnaivaki pikiada Yisuuva ivaki uu mmooriivaa
taara nniravai.

¹⁵ Iya Yisunnasi nnida tooduu vaidiivaa aakiaivakidiri kaayau mmagia
maisaiya pikiada vuuvoono vaa ari uyira rairaiyauvaa uyu rau kioo kati
hara kioo varuduu ari yaataivo yoketauduu gioonna kiaapuuya innara
aatuuravai.

¹⁶ Vaa tauraa Yisuuva uu mmooriivaa tooyaano vaidi vaa mmagia mai-
saiya inna aakiaivakidiri pikioovaaraata puaraiyaraatama iya kiaa mmira-
vai.

¹⁷ Kiaa mmuduu rikiada iyaata mmaayootaiyaatama Yisuuva iya yoosin-
naivakidiri pikioo kuaiveera inna yaagueeqama tiravai.

¹⁸ Tuduu Yisuuva kanuuvaki karoo varuduu vaidi vaa mmagia maisaiya
inna aakiaivakidiri pikioovo inna yaagueeqama yapara ruoo tunoo: Kii
neeta kuanaravee,

¹⁹ tuduu rikioo ooqoo tioo inna tunoo: Kava vara ranee ai seenaiyasi viee
Udaangaivo aiyara boo tioo i iima kiai kuaivaa iya kiaa mmianee,

²⁰ tuduu rikioo vaidiivo vioo yoosinna pinaivaa aakiaivaki vau yoosinna
yaakuuvaitana nnutuuvo Dikaporiisa ivaki nuainno varioo gioonna kiaapu-
uya Yisuuva inna iima kioo kuaivaa kiaa mmuduu rikiada mmuakiaaya inna
kuaivaa rikiooya nnikiarairavai.

*Yisuuva Yairinna raunnaivaata gioonna voovaatama tuqinneeravai
(Matai 9:18-26; Rukaaso 8:40-56)*

²¹ Yisuuva ari ngiaammuaayaatama kanuuvaa varoo kava vara ranoo
nnoori haruunga sainai ngioo oro siriivau varuduu kaayau gioonna kiaapu-
uya innasi nuunaida variravai.

²² Innasi nuunaida varuduu vaidiivaa nnutuuvo Yairiiva nuunaira nnau-
vaa kieetavai varuuvono numa Yisunna too ngioo varoo inna yuku oy-
aivaki toorivu yau haroo

²³ yaagueeqama inna yaparainno tunoo: Ni naunnainningiaa nniitaraikio
putinara iinoo. Ha ngiannanee? Inna nniitaraivo pikino ivo diitoo hara
kioo variaiveera numa innayaa ai yaakuuvaitana utuane,

²⁴ tuduu rikioo Yisuuva inna tasipama vioo varuduu gioonna kiaapu
kaayaaya inna vata rada vida inna suvuau kieeravai.

²⁵ Gioonna voovoono kabaa vira aataruuvo tupatupaa innaki vaududuu
nuanu yaakuuvaitana yukukidiri taara nuanu taika kioo varuu gioonnaivo
varioo

²⁶ tutaagaiyasi makemakee aataru roo varuduu kaayau nniitarooduu ari
sikau pinaivaa kagaari taika kiooduu homo kabaa vira aataruuvo innaki
nnaasu vairavai.

²⁷⁻²⁸ Iva Yisuuva yoketaa mmoori uu kuaivaa rikioo ariiyara yaata utuoo
tunoo: Fai na kati inna buruqaivau utino too ni kabaa vira aataruuvo
taikanai na kava kati hara kiee varinaravaivee, kiaa kioo gioonna kiaapuuya
nuunau aakiaidaadiri ngioo oro Yisunna mmookai dioo vainno

²⁹ inna buruqaivau kiisama utuduu akiairauduu inna kabaa vira aataru-
uvo taikooduu rikioo ari nniitaroovo taikoovaara arinaima rikieeravai.

³⁰ Rikiooduu akiairaama Yisuuva vaidi tuqinneera yaagueeqaivo in-nakidiri vuuvaa rikioo gioonna kiaapuuya nuuna aakiaivaki hanigioo iya yapara ruoo tunoo: Gioono ni buruqaivau utiinne?

³¹ tuduu rikiada ari ngiaammuaaya inna sai tunoo: Gioonna kiaapuuya i suvuakuaivaa vaa a taannanoo. Mo aaniira a kiannanoo: Gioono ni buruqaivau utiinne? kiannannee?

³² tuduu rikioo Yisuuva inna utuuvaara homo buainnonno tooduu

³³ gioonnaivo Yisuuva inna tuqinnoovaa rikioovaara aatuunno biribiri-inno ngioo varoo inna yuku oyaivaki toorivu yau haroo ari nniitaroo kuakuaakua eeyaayauvai kooyaa inna kiaa mmiravai.

³⁴ Inna kiaa mmuduu rikioo inna tunoo: Ni nunnakuavee. A yaagueeqama niiyara kiannanoo: Aikiooma ni tuqinnaanaravaivee, kiannaivaarainna vaa a yoketaama hara kiee variannanoo. Diitee ausa nuufa tasipama eeyaara i nniitaraivo taika kinai kuanee, tiravai.

³⁵ Yisuuva itaa kua tuu saivaata Yairiinna nnauvakidiri vaidi vooya numa Yairiinna kiaa mmida tunoo: Vaa i raunnaivo putivaivee. Mo aaniira Vitairaivaa vitee kuanara iikiannannee? Pikiaanee,

³⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya tuu kuaivaa rikioonnaata nuunaira nnauvaara dira vaidiivaa tunoo: Sa ausa mmuaararee pinaama yaata utuanee. Niiyara nnaasu yaata utuee kutaavaivee kianee,

³⁷ kiaa kioo mmuakiaa gioonna kiaapu inna nnaagiai nuauyara ooqoo kiaa kioo Petoroosaa vitoo Yakoopaa vitoo inna kataivaa Yuvuaanaata vitoo viravai.

³⁸ Vidada oro tooduu nuunaira nnauvaara dira kieetaivaa nnauvaki gioonna kiaapuuya nuunaida vuu vuu kai kai tida pinaama ratada kua tuuvaa Yisuuva rikioo

³⁹ nnauvaki vioo iya tunoo: Ngia aaniira pinaama kua tida rataannee? Hama kiaatannaivo putivai. Kati vuru vainoo,

⁴⁰ tuduu rikiada iya vaa nnaakaraivo putuuvaa teeda Yisuunnara raida varuduu iva numa iya titooduu mmaanai vuduu rikioo nnaakaraivaa kaano koovaitanaata ari ngiaammuaa taaravoomaaidaatama vitoo nnaakaraivo vauvaki viravai.

⁴¹ Vioo inna yaakuuvau utuoo ari kuaivakidiri inna tunoo: Tarita kuuma, tiravai. Ii kua ivaa oyaivo tunoo: Kuabuaa-o, na i kiaunoo: Diitaanee, kiaunoo.

⁴² Ivo itaa kua tuduu makee tuduu kiaatannaivo diitoo nuairavai. Aa kiaatanna aavaa nuanuuvo yaakuuvaitana yukukidiri taarama vaivai. Iva diitoo nuauvaa iya teeda kaayauma nnikiaraida yaata utuduu

⁴³ Yisuuva yaagueeqama iya kiaa mmioo tunoo: Aavaa taiya sa vooya kiaa mmiatee, kiaa kioo kiaatannaivaara tunoo: Yeennaivaa inna mmiatee, tiravai.

6

Gioonna kiaapu Nasareetaiya Yisuunnara

ooqoo tiravai

(Matai 13:53-58; Rukaaso 4:16-30)

¹ Yisuuva ii yoosinna ivaa pikioo ari yoosinna tuanaivakira ari ngiaammuaaya inna tasipama viravai.

² Iya oro varuduu kati varira suaivaki Yisuuva nuunaira nnauvaki oro gioonna kiaapuuya Anutuugaa kuaivaa iya kiaa mmioo varuduu rikiada nnikiaraida tunoo: Aa vaidi aavo deevakidiri aa kua aavaa varoonno tiinne? Dataama tinni yoketaivaa varainnee? Mo dataama ivo yaagueeqa ari vookara ari vookarai mmooriivaa iinnee?

³ Ivo nnau heekeera vaidivai Mariaanna mmaapuvai. Ari kataido Yakooopo Yoosiipo Yutaaso Simoonainna variaano. Mo ari nnunnaapuuya aavaki variaano, kiaa kiada hama iya innara iya yoketauduu innara ooqoo tiravai.

⁴ Innara ooqoo tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Kua kutaa tira vaidi forofetaivaara mmuakiaa yoosinnaiya innara yoketaakiaani ari yoosinna tuanaiaatama ari oyaiyaata ari seenaiyaatama hama innara yoketaaki-aavaivee,

⁵ kiaa kioo iva ivaki kiisa gioonna kiaapu nniitarooya nnaasu iyayaa ari yaakuuvaitana utuoo tuqinnooduu kati hara kiada variravai. Ivakinnaaya innara ooqoo tuuvaara ivo hama Anutuugaa mmoori ari vookara ari vooka-rauyauvaa ivaki kaayauma iiravai.

⁶ Iya hama innara kutaavaivee tuuvaara iva kaayauma yaata utiravai.

*Yisuuva ari ngiaammuauya titeeravai
(Matai 10:5-15; Rukaaso 9:1-6)*

Yisuuva ivaki pikioo vainima vau yoosinnaiyauvaki nuainno varioo gioonna kiaapuuya Anutuugaa mmoori aataruuyauvaa vitairavai.

⁷ Vitainno varioo ari ngiaammuaa yaakuuvaitana yukukidiri taarama tuduu innasi numa dida vauduu taara tida taara tida vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nookiateeraivaara titoo gioonna kiaapuuyakidiri mmagia maisaiya titakiai kuateera yaagueeqaivaa iya mmioo

⁸ yaagueeqama iya tunoo: Sa aataruuvaura mminnaiyauvaa varada kuatee. Kati yau nnaasu kurida kuatee. Sa yeennaiyauvaa varada sa utuaiyauvaa varada sa sikauyauvaa vara rida kuatee. Kati kuatee.

⁹ Yuku nnabaiyauvaa ngii yukuuyauvunu uyida kuatee. Sa yaapaiyauvaa taara tida varada kuatee. Mmuua tida mmuaa tida nnaasu varada kuatee,

¹⁰ kiaa kioo iya tunoo: Fai ngia yoosinnaiyauvaki vida tauraa nnau ngii mi-aiyauvaki nnaasu varida yapooma yoosinnaiyauvaa pikiada vira suaivaki ii nnau iyauvaatama pikiada kuatee.

¹¹ Fai ngia vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuaida varida teekiai hama iya ngiiyara tuqinnada hama ngii kuaiyauvaa rikikiai teeda ngiingii yuku-uyauvunudiri kufukuufaiyauvaa rututuoma kiada pikiada kuatee. Anutuugo irisai maisaivaa iya mminaraivaara iya rikiaateeraivaara kufukuufaiyauvaa ngii yukuuyauvunudiri rututuoma kiaatee,

¹² tuduu rikiada vida gioonna kiaapuuya hanigiada ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiaateera kuaivaa iya kiaa mmiravai.

¹³ Iya kiaa mmida kaayau mmagia maisaiyauvo gioonna kiaapu vooya aakiaana topauyauvaa titooduu vuduu kaayau nniitarooyayaa yatari iira suuyaivaa siikaida tuqinnooduu kati hara kiada variravai.

*Yuvuaano nnoori apira vaidiivo putuuvaa mmayaayavai
(Matai 14:1-12; Rukaaso 9:7-9)*

¹⁴ Yisuuva uu mmooriivaa mmayaayaivaa kaayau gioonna kiaapu vo yoosinna vo yoosinna varuuya rikiooduu Yutayaiya kieeta Herootoota rikieeravai. Vooya Yisunnara tunoo: Yuvuaano nnoori apira vaidiivo putuoo kava diitoovaara yaagueeqaivo inna tasipaikio mmoori ari vookaraivaa iinoo,

¹⁵ tuduu vooya tunoo: Inna Irayaavavee, tuduu vooya tunoo: Inna nnaaruaa vaidi forofetaa varuuvaa roosiima vari vaidivaivee, tiravai.

¹⁶ Tuduu Herooto innara tunoo: Inna Yuvuaano nnoori apira vaidivai. Na nnaaru kiaaduu inna nnuunaivaa rutakoovono aanna ivoono kava diitoo varinoo, tiravai.

¹⁷⁻¹⁸ Nnaaru Yuvuaano varuu suaivaki Herooto ari vayaanu Piriipaa nnaataivaa Herootiaanna mmuara varooduu Yuvuaano Herootaa tunoo: I vayaanu nnaataivaa varaanna aataruuvu inna hama safu aataruvaivee, tuduu rikioo Herootiaava Yuvuaanaara maisa mmooriivaa iinaraivaara Herooto ari ngiaammuauya tuduu Yuvuaanaa yuku yaakuuvaa yeena rau kiada oovi nnauvaki yapa kieeravai.

¹⁹ Yapa kiooduu Yuvuaano tuu kuaivaara Herootiaanna kaayauma nnanatoooduu inna ruputinara iikiatauduu Herooto ooqoo tuduu hama yopeema iiravai.

²⁰ Yuvuaano safuuma varira yoketaa tuanaa vaidivai varuduu too Herooto inna tooduu kaayauma inna aatuuduu gioonu kiaapuuya inna ruputuaara uuvaa ooqoo tiravai. Ooqoo tuduu makemakee inna kuaivaa rikiooduu inna yoketauduu ivaara kaayauma yaata utiravai.

²¹ Herootiaava Yuvuaanaa ruputinaraivaara makemakee yaata utuoo tooduu Herootaa mmatoosuaivo nnuduu too yaata utuoo tunoo: Anna makee na tinai ruputuaaravaivee, tuduu Herooto ari kieeta nnoonu vaidiiyaniaatama ari rapira kieetaiyaniaata Karirayaa yokovaiyaniaatama buusa pinaivaa iima kieeravai.

²² Iima kiooduu numa varuduu Herootiaanna raunnaivo numa kuaru rooduu teeda Herootoota ari tasipama yeenu nnooyaatama inna teeda varuduu iya innara kaayauma yoketairavai. Yoketauduu Herooto kiatannaivaa tunoo: A varaanaree kianna mminnaivaa ni yaparainai na i mminaravaivee,

²³ kiaa kioo kua kiaa teerama yeenu rau kioo kuaivaa inna tunoo: Vo mminnaa vo mminnaivaara a ni yaparainai fai na i mminaravai. Na kaayau mminnaiyauvaara diaunoo. Fai saiyauvai i varaatainai ni yaparainai fai neenoo i mminaravee,

²⁴ tuduu rikioo vuaiha ari kaanaasi vioo inna yaparainno tunoo: Mo dee mminnaavaara na inna yaparainannee? tuduu rikioo tunoo: Yuvuaano nnoori apira vaidiivaa nnuunaivaa vaidiiya rutaka kiada inna kieetaivaa varada ngiateeraivaara inna yaparakianee,

²⁵ tuduu rikioo kammannauduu ngioo Herootaa yaparainno tunoo: Anna makee tinai Yuvuaano nnoori apira vaidiivaa nnuunaivaa rutaka kiada inna kieetaivaa yanaivau yapa kiada varada numa kikiyai ni mianee,

²⁶ tuduu rikioo Herootaa ausaivo kaayauma mmuaararooduu ari seenaiya avuuyauvunu kua kiaa teerama yeenu rau kioo kuaivaa tuuvaara yaata utuoo hama inna kuaivaa ooqoo tiravai.

²⁷ Hama ooqoo tirainno Yuvuaanaa kieetaivaa varoo ngiaiveera ivo oovi nnauvaara haitatuura vaidi voovai titeeravai. Titooduu oovi nnauvaki vioo Yuvuaanaa nnuunaivaa rutaka kioo

²⁸ kieetaivaa yanaivau yapa kioo varoo numa kiatannaivaa mmuduu varoo ari kaanaa mmiravai.

²⁹ Yapooma Yuvuaanaa nnaagiai nuaira ngiaammuauya iva putuu kuaivaa rikida numa inna mmamma kaanaivaa varada oro oonauvaki hau kieeravai.

*Yisuuva vaidi kaayau (5000) yeennaiyauvaa mmiravai
(Matai 14:13-21; Rukaaso 9:10-17; Yuvuaano 6:1-14)*

³⁰ Yisuunna ngiaammuaui kua varada nuauya kava vara ranada Yisuunasi nnida nuunaida mmuakiaa ngiari uu mmooriyauvaaraata ngiari kua kiaa mmuu aataruuyauvaaraatama inna kiaa mmiravai.

³¹ Inna kiaa mmuduu rikioo tooduu gioonna kiaapuuya iya suvuau ki-ada vauduu hama iya yeenna nnaara suaivootauduu Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Nnikiai tetevana oro mmanna yoosinna voovaki na ngii kinai kiisama deeyakiatee,

³² kiaa kioo iyaata sunoo kanuuvaki karoo mmanna gaanga yoosinnaivakira viravai.

³³ Vida varuduu gioonna kiaapu vooya iya vuuvaa teeda arinaima iya teeda mmuakiaa yoosinnaivakidiri pikiada mmataivau seenada vida iya yaatarada vida iya kuaara vuu yoosinnaivaki gioonna kiaapuuyannaadee tauraa oro variravai.

³⁴ Varuduu Yisuuva iya nnaagiai numa kanuuvaa pikioo tooduu gioonna kiaapuuya nnoori siriivau suvuau kiada varuduu iya puara sipisiipa raubiruuya roosiima hama ngiari haitatuuraivootauyara Yisuuva iyara kaayauma boo tioo kaayau kua yoketaiyauvaa iya kiaa mmiravai.

³⁵ Iya kiaa mmuduu suaivo haatapaanara uuduu ari ngiaammuauya numa inna tunoo: Vaa suaivo haatapainoo. Aa yoosinna aavo mmanna gaanga yoosinnavaki ta variaunnaanoo.

³⁶ Gioonna kiaapuuya titanai kuatee. Iya titanai aavakinnaaya yoosinnaiyauvaki vida yoosinna vainima vaiyauvaki vida sikauiyauvaadiri yeennaiyauvaa yookaama kiada varada nnikiai nnaateeraivaara kuatee,

³⁷ tuduu rikioo iya sai tunoo: Mo ngieenoo yeennaiyauvaa iya mmiatee, tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: Fai a ti titanai ta kaayau sikau yanaiyauvaadiri (200) yeennaiyauvaa yookaama varada numa iya mmi-aaranee?

³⁸ Tuduu rikioo iya sai yaparainno tunoo: Mo naana bereetayauvai ngiisi vainnee? Oro taatee, tuduu rikiada oro teeda numa inna tunoo: Bereeta yaaku saivai tavau taaravaitanaatama vainoo, tiravai.

³⁹⁻⁴⁰ Tuduu rikioo Yisuuva ari ngiaammuauya tuduu gioonna kiaapuuya ferefuruunnaiyauvunu vo kammu vo kammu variateera tuduu vooya voovau nuunama (50) varuduu vooya voovau nuunama (100) varuduu itagitaama variravai.

⁴¹ Varuduu Yisuuva bereeta yaaku saivai tavau taaravaitanaatama tu kioo vainno avuuvaa reeri ngiau aapu too vainno Anutuugaata kua yoketaivaa tioo bereetaiyauvaa kusiinnonno kioo ari ngiaammuauya gioonna kiaapuuya mmiateeraivaara mmiravai. Mmioo tavau taaravaitanaata rakau kioo iya mmuduu iya mmiravai.

⁴² Iya mmuduu mmuakiaaya nnooduduu iya ausaiyauvo rasituduu

⁴³ ari ngiaammuauya utua yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa rupi nuunama rida tavau saiayauvai rupi nuunama rummua yapa kieeravai.

⁴⁴ Rummua yapa kiada ivaki yeenna nnoo vaidiiya nnaasu yaaruduu kaayau (5000) ivau variravai.

*Yisuuva nnoori veraivau nuairavai
(Matai 14:22-23; Yuvuaano 6:15-21)*

⁴⁵ Iya nnaa taika kiooduu Yisuuva yaagueeqama ari ngiaammuauya titoo tunoo: Na gioonna kiaapuuya titee varinai ngieenanaa kanuuvaki karada nnoori siri sainai yoosinna Betesaitaa kuatee,

⁴⁶ kiaa kioo gioonna kiaapuuya ngiari yoosinnaipira titaa kiooduu vuduu too Yisuuva ari ngiaammuauya pikioo taapiivau yaaku varaanara viravai.

⁴⁷ Vioo ivau varuduu heenauduu ari ngiaammuauya varuu kanuuvo nnoori haruunga pinaivaa vuutaivau vioo varuduu Yisuuva arivai homo mmataivau varioo

⁴⁸ tooduu ari ngiaammuauya yatari sagaiyauvaa utida yaagueeqama nnooriivaa ruvuatidada tooduu yuunna yaamurukaivo iyasi nnuduu hama kanuuvo viravai. Hama kanuuvo vuduu patairaarauduu Yisuuva nnoori verenoovau raa roo iyasi ngioo iya yaataraanara uduu

⁴⁹ iya iva nnoori verenoovau nnuuvaa teeda mmagia maisavaivee kiaa kaayauma aatuuda kai kiririingaida

⁵⁰ mmuakiaaya inna teeda kaayauma aatuuda variravai. Iya aatuuda varuduu Yisuuva akiairaama iya tunoo: Tirooma variatee. Sa aatuukiatee. Na ngiaunoo,

⁵¹ kiaa kioo karoo kanuuvaki iya tasipama varuduu yuunna yaamurukaivo taika kiooduu ari ngiaammuauya nnikiaraida kaayauma kumimakaida varida

⁵² iva tauraa yeennaiyauvaa rakau kusii kioo gionna kiaapuuya mmuuyauvaara hama arinaima rikiooduu hama ngiari tinniiyauvo rusitiravai.

*Yisuuva Genesareeta nniitarooya tuqinneeravai
(Matai 14:34-36)*

⁵³ Iya nnoori sainai yoosinna Genesareeta oro varuduu nnoori siriivaki nnida kanuuvaa yeenaivaa haru kiada

⁵⁴ ivaki pikiada viravai. Iya kanuuvaa pikiada vuduu ivaki varuuya Yisuunna arinaima teeravai.

⁵⁵ Arinaima teeda seenada mmuakiaa yoosinnaiyauvakidiri nniitarooya ngiari mmaataiyauvunu vaida varuuya vitada Yisuuva varuuvakira innasi nniravai.

⁵⁶ Mmuakiaa yoosinna Yisuuva nuauyauvaki pinaa yoosinnaiyauvakiaata kiisa yoosinnaiyauvakiaatama gionna kiaapuuya ngiari seena nniitarooya vitada yeenna yookaira mmatuuyaiyauvunu yapa kiada Yisuunna buruqa araivau nnaasu utuaaraivaara inna yaagueeqama yaparairavai. Mmuakiaaya inna buruqa araivau utuuya nniitarooyauvo taikooduu yoketaama hara kiada variravai.

7

*Iya ngiari taato nnaakukiaiya kuaivaara yaagueeqairavai
(Matai 15:1-9)*

¹ Farisai vaidi vooyaata kua mmaanna kiaa mmira vaidi vooyaataama Yerusareemadiri nnuuya Yisuunnasi nnida nuunama mmuaavau variravai.

² Mmuuaavau varida tooduu ari ngiaammuaau vooya yeenna nnaara hama ngiari yaakuuyauvaa finirama kiada sabi nneeravai. Iya hama Farisaiya uu aataruuvauugiatama iirama kiada ngiari yaakuuyauvaa hama finirama kiada kati yeennaiyauvaa nneeravai.

³ Vaidi Farisaiyaata Yutayaa vaidi vooyaataama ngiari taato nnaakukiaiya uu aataruuvaa iiravai. Ngiari yaakuuyauvaa hama finutiri. Hama yeennaiyauvaa nnootirivee.

⁴ Iya yeenna yookaira mmatuuyaivakidiri nnida ngiari yaakuuyauvaa hama finutiri. Hama yeennaiyauvaa nnootirivee. Vo aataru vo aataruuyauvo ngiari taato nnaakukiaiyyasidiri nnuuyauvaa iya uuneema ngiari kaapaiyauvaata ngiari yavaa ari vookara ari vookarauyauvaatama finiravai.

⁵ Yisuunna ngiaammuaau vooya hama iya uu aataru vooyauvai uuvaara Farisaiyaata kua mmaanna kiaa mmira vaidiiaatama Yisuunna tunoo: Aaniira hama i ngiaammuauya ti taato nnaakukiaiyyasidiri nnuu aataruuvaa

iikiaannee? Aaniira hama iya ngiari yaakuuyauvaa finirama kiada kati yeennaiyauvaa nneeda maisama variaannee?

⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Nnaaruaa vaidi forofetaa Yisayaava ngia huoobavainna unnakua nnaamuruuyara fafaara roo kuaivo kutaa kuavai vainoo. Yisayaava fafaara roo tunoo:

Anutuuqo tinoo:

Aa gioonna kiaapu aaya

mmanna kuasiyauvo koroonno

niiyara yoketaavee kiaavo

hama iya aakiaiyauvo niiyara yoketaainoo.

⁷ Iya vaidiiya yaata tinniyaa vai kuaivaa

kiaa mmida kiaanoo:

Anutuuqaa aataruvaivee, kiaivaara

kuminayaa niiyara kua yoketaivaa kiaanoo,

tiivaivee.

Yisayaava itaama fafaara reeravai.

⁸ Ngia Anutuuqo tuu aataruuyauvaa pikiada vaidiiya tinniyaa vai aataruuyauvaa iikiaanoo, tiravai.

⁹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Mo ngia ngiingii yaata tinniyaa vai aataruuyauvaa iikiaaraivaara ngia Anutuuqo tuu kuaivaa ooqoo kiaannee?

¹⁰ Nnaaruaa vaidi Musiivaano tunoo: Ngii kaano koovaitanaara mmuduuya rida tuqinnaatee, kiaa kioo vo kua voovai tunoo: Fai gioonna kiaapu voovoono ari kaano koovaitana maisa kua tiivaa ruputikio putuaivee. Musiiva itaa kua tiravai.

¹¹⁻¹² Mo ngiengieenoo kiaanoo: Fai vaidi voovoono ari kaano koovaitana tuqinnaanara mmatayaa diaa mminnaivaa iyani yapa kioo ivaara tinara: Kopaana, tinai ta ee-oo tikio aikiooma hama ari kaano koovaitana tuqinnaanavee. Ngia itaa kua kiaanoo, tiravai. Iya kopaanavee kiaivaa oyaivo Anutuuqaa mminnaavai. Yisuuva keenaa iya tunoo:

¹³ Ngia itaida ngiingii taato nnaakukiaiya uu aataruuyauvo ngiingii yaata tinniyaa vaivaa iikiaaraivaara Anutuuqaa kuaivaa hatokaavai. Ngia itaama iikiaa aataruuyauvo kaayau ari vookara ari vookarai aataruyauvai vaikiari ngia iikiaanoo, tiravai.

*Aakiaivakidiri nniivaara iya mminnamminnaa maisaiyauvaa varaavai
(Matai 15:10-20)*

¹⁴ Yisuuva keenaa gioonna kiaapuuya innasi ngiateera tuduu innasi nnuduu iya tunoo: Mmuakiaayaso, ni kuaivaa rikiada arinaima rikiaatee.

¹⁵ Mminnaa voovai mmaanaidiri vaidi aakiaana tuoo kuai ivaara hama mminnamminnaa maisaivaa varaivai. Vaidiivaa ari aakiaivakidiri ngioo mmaanai tuoo kuai ivaara mminnamminnaa maisaivaa varaivai.

¹⁶ (Gioonna kiaapu voovoono arinaima kua rikiaivoono ii kua ivaa arinaima rikiaivee,) tiravai.

¹⁷ Yisuuva itaa kua kiaa kioo gioonna kiaapuuya pikioo nnau voovaki vuduu teeda ari ngiaammuauya iva mmatayaa diaa mminnaivauidiri mmataama kioo tuu kua oyaivaara inna yaparauduu rikioo

¹⁸ iya sai tunoo: Ngia gioonna kiaapu kumimakaiya roosiima hama ngii tinniyauvo rusitivai. Hama ngia arinaima rikiaanoo. Mminnaa voovai mmaanaidiri vaidi aakiaana tuoo kuai ivaara hama mminnamminnaa maisaivaa varaivai.

¹⁹ Nnaa mminnaiyauvo hama vaidi kaanaivakiaata kuaivai. Mmanna rasookaivakinaadiri tuoo rukioo mmaanai tuoo kuaivaivee. Yisuuva itaa kua tiao mmuakiaa inneenna nnaiyauvaara yoketaa yeennayauvai nnaayauvaivee tiravai.

²⁰ Iva kiaa kioo tunoo: Vaidiivaa ari aakiaivakidiri ngioo mmaanai tuoo kuai ivaara mminnamminnaa maisaivaa varaivai.

²¹ Vaidi aakiaivakidiri maisa kuaivo ngioo yaataivaki kuaikio yaata utuoo mminnamminnaa maisaivaa varaivai. Kiaatanna ngiaammuaivo sabi heera aataruivo vaidi aakiaivakidiri nniivai. Mmuara vareera aataruuvootama vaidiivaa ruputino putii aataruuvootama

²² vaa nnaata vaati varaivo sabi mmuara heera aataruuvootama vaidi mminnaivaa teeno inna varaataira aataruuvootama vaidi aakiaivakidiri nniivai. Vaidiivo fai kaayau maisamaisai aataruuyauvaa iinno varioo unnakua tioo ari mmammaivaara nnaasu yaata utuoo makemakee sabi nuaira aataruuvaa iinno ari seenaiyara tinara: Ngia ni yaatairaivaara ni nannatainoo, kiaa kioo maisa kuaivaa kuminayaa ari seenaiyara tioo ariiyara mannaka tioo aataru yoketaivaara kaayau kumimakainno varinaravai.

²³ Ii aataru maisa iyauvo vaidi aakiaivakidiri nniivaara kaayau mminnamminnaa maisaiyauvaa varaivaivee, tiravai.

*Gioonnaivo Yisuunnara kutaavaivee tiravai
(Matai 15:21-28)*

²⁴ Yisuuva ii yoosinna ivaa pikioo vioo yoosinna taaravaitana nnutuuvaitana Turu Sitoona vainima vau yoosinnaiivaki vioo nnau voovaki hara kioo varioo gioonna kiaapuuya ni teeda niisi ngiaarainnoo kiaa nnauki nnaasu hara kioo variravai. Varuduu vaa ivo vuu nnauvakira iya rikiooduu

²⁵ gioonna voovono mmagia maisaivo ari raunnaivaa aakiaaki varuuvono Yisuuva nnuu kuaivaa rikioo akiairaama innasi ngioo varoo inna yuku oyaivaki toorivu yau haroo variravai.

²⁶ Aa gioonna aavo ari voopinnaa gioonnava. Ivo yoosinna Surofooniki-aivakidiri nnira gioonnava. Yisuuva ii gioonna ivaa raunnaivaa aakiaivaki mmagia maisaivo varuuvaa titano kuaiveera inna yaagueeqama yapara riravai.

²⁷ Yapara ruduu Yisuuva Yutayaiya tauraa rikiooyara aa kua aavaudiri mmataama kioo inna sai tunoo: Kii ta tauraa nnaakaraiya yeennaiyauvaa ngiari mmiaaravee. Iya yeennaiyauvaa varada faiya mmiaarainnoo,

²⁸ tuduu rikioo ivo faivaa roosiima ariiyara yaata utuoo inna sai tunoo: Udaanga-o, a kutaa kuavai kiannanoo. Mo faiya numa nnaakaraiya yeenna nneeda kiaa araiyauvaa terenaivau tuoo kuaiyauvaa porooma nnaavaivee,

²⁹ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A ni kuaivaa sai yoketaama kiannaivaara ai nnauki kuanee. Vaa mmagia maisaivo i raunnaivaakidiri pikioo kuaivaivee,

³⁰ tuduu rikioo ivo ari nnauki vioo tooduu ari raunnaivo ari mmaataivau vauduu vaa mmagia maisaivo innakidiri pikioo ari ipi vioo kieeravaivee.

Yisuuva yaata duuna hama kua tuuvaa tuqinneeravai

³¹ Yisuuva yoosinna Turudiri kava vara ranoo ngioo yoosinna Sitoona yaataroo yaakuuvaitana vau yoosinnaiyauvaa nnutuuvo Dikaporiisa yaataroo numa nnoori haruunga Karirayaa mmaagaivau variravai.

³² Varuduu vaidi yaata duuna hama yoketaama kua tuu voovai ari seenaiyaano Yisuunnasi vitada viravai. Vida Yisuuva innayaa ari yaakuuvaa utuaiveera yaagueeqama inna yaparairavai.

³³ Yaparauduu rikioo Yisuuva vaidi yaata duunaivaa too gioonna kiaapuuya pikioo innaata vitoo ari mmaraa voovau dioo vainno ari yaaku oopuuvaitana inna yaataivaitanaki hara rada kioo ari yaaku oopuuvau kuaanuuvaa visi kioo inna mmaakiriivau haroo

³⁴ avuuvaa reeri ngiau too yaikiaivaa haa kiaa kioo inna tunoo: I yaataivo rugooqaivee, tiravai. Aa kua aavaa Yisuuva ari kuaivakidiri Epataa tiravai.

³⁵ Vaidi yaata duunaivaa yaataivo rugooqooduu inna mmaakiriivo yoke-
tauduu kuaivaa tuqinnama tiravai.

³⁶ Tuqinnama tuduu rikioo Yisuuva yaagueeqama gioonna kiaapuuya
kiaa mmioo tunoo: Makee ngia taivaara sa gioonna kiaapuuya kiaa mmi-
atee, kiaa yaagueeqama tuduaata vuaiha oro makemakee ngiari seenaiya
kiaa mmiravai.

³⁷ Kiaa mmuduu rikiada ivaara kaayauma nnikiaraida tunoo: Ari mmaraa
mmoori ii ivo inna yoketaa mmoorivai iivai. Iva yaata duunaiya iikiai iya
tuqinnama yaata rikiaavai. Iva hama kua tiraiya iikiai iya tuqinnama kua
kiaavaivee, tiravai.

8

*Yisuuva vaidi kaayau (4000) yeenna mmiravai
(Matai 15:32-39)*

¹ Vo suai voovaki gioonna kiaapu kaayauya nuunauduu yeennaivo vaa
taika kiooduu Yisuuva ari ngiaammuauya innasi ngiateera iya tuduu innasi
nnuduu iya tunoo:

² Gioonna kiaapuuya taaravooma suaivaa ni tasipama nookiaavovo vaa
yeennaiyauvo taika kiaivaara na iyara boo kiaunoo.

³ Fai na kati iya ngiari yoosinnaiyauvakira titanai vida hama yeenna
nneeraida vikio aataru tammaivaki iya avuuyauvo ngioo vi ngioo viinai
sabi yuku raaravai. Vooya ngiari yoosinnadiri hokoba aataruuvau niisi
nniravaivee,

⁴ tuduu rikiada ari ngiaammuauya inna sai tunoo: Mo aa koo mmuyai
gaanga yoosinna aavau ta deevakidiri kaayau yeennaiyauvaa varada aa
gioonna kiaapu aaya mmikiai nnaarannee?

⁵ tuduu rikioo iya yapara ruoo tunoo: Naana bereetayauvai ngiisi vain-
nee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Bereeta yaaku saivai karasaidiri
taaravaitana vainoo,

⁶ tuduu rikioo gioonna kiaapuuya mmatayaa variateera tuduu mmatayaa
varuduu yeenna bereetaiyauvaa yaaku saivai karasaidiri taarama tu kioo
vainno Anutuuqaata kua yoketaivaa kiaa kioo bereetaiyauvaa kusiinnonno
kioo gioonna kiaapuuya mmiateera ari ngiaammuauya mmuduu iya mmi-
ravai.

⁷ Iya mmi kiada tavau kiisa vooyauvai tu kiada vauduu Yisuuva Anu-
tuuqaata kua yoketaivaa kiaa kioo ari ngiaammuauya tunoo: Gioonna
kiaapuuya mmiatee,

⁸ tuduu rikiada mmuduu nnooduduu iya ausaiyauvo rasituduu ari
ngiaammuauya yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa rupi nuunama utua
yaaku saivai karasaidiri taara utuavaitanaki rummua yapa kieeravai.

⁹ Gioonna kiaapu ivaki yeenna nnooya kaayau (4000) variravai.

¹⁰ Yisuuva gioonna kiaapuuya titooduu vuduu iya vuu saivaata ari
ngiaammuauyaataama kanuuvaki karoo varioo yoosinna pinaivaa nnutuuvu
Daramanutaa viravai.

*Farisaiya Anutuuqaa mmoori ari vookarauvaara Yisuunna yaparairavai
(Matai 16:1-4)*

¹¹ Farisai vaidi vooya Yisuunnasi nnida inna iida taaraivaara inna ya-
paraida tunoo: A Anutuuqaa mmoori ari vookaraivaa iinai ta teeda kiaara:
Anutuuqaa yaagueeqaivo i tasipaikiainna iikiannanoo, kiaaravee,

¹² tuduu Yisuunna ausaivo kaayau mmuaararooduu tunoo: Ngia gioonna
kiaapu makee variaya Anutuuqaa mmoori ari vookaraivaa taaraivaara ni

yapara kiaanoo. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ngia makee variaya hama Anutuugaa mmoori ari vookaraivaa taaravaivee,

¹³ kuaa kioo iya pikioo kava kanuuvaki karoo varioo nnoori haruungaivaa sainai vioo variravai.

*Yisuuva Farisaiyaraata Herootaa nnaagiai nuairaiyaraatama tiravai
(Matai 16:5-12)*

¹⁴ Yisuuva ari ngiaammuauyaata nnoori haruungaivaa sainai vioo varuduu ari ngiaammuauya vo bereeta vooyauvaara taunnu kiada mmuaa bereetavai nnaasu varada kanuuvaki yapa kiada varada viravai.

¹⁵ Yisuuva yaagueeqama iya tunoo: Rikiaatee. Vaidi Farisaiyaraata Herootaa nnaagiai nuairaiyaraatama puuqaira yeennaivo bereeta aakiaivaki too yootaivaa roosiivaara tuqinnama haitatuukiatee,

¹⁶ tuduu rikiada ngiari kuaa mmi ngiari kuaa mmiida tunoo: Hama ta nnoonnama bereetaiyauvaa varada ngiaunnaivaara ivo itaa kua tinoo,

¹⁷ tuduu rikioo Yisuuva ngiari kuaa mmi ngiari kuaa mmuu kuaivaa ari naima rikioo iya tunoo: Ngia aaniiraida ngiingii kuaa mmi ngiingii kuaa mmiida kiaanoo: Ta hama nnoonnama bereetaiyauvaa varada ngiaunnaano, kiaanonee? Ngia homooda hama arinaima niyara rikiaannee? Ngii vuatinniyauvo yaagueeqainnonnee?

¹⁸ Ngii avuuyauvo vaikiai hama ngia tuqinnama taavai. Ngii yaataiyauvo vaikiai hama ngia tuqinnama rikiaavai.

¹⁹ Na yaaku sai bereetayauvai vaidi kaayau (5000) mmiaivaara vaa ngia taunnu kiaanonee? Yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa ngia rupi nuunama utuaiyauvaki ruuyauvo naana utuayauvai vairavainnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ta utua yaakuuvaitana yukukidiri taarama yapa kieeraivaivee,

²⁰ tuduu rikioo tunoo: Na bereeta yaaku saivai sainaidiri taarama kusii kiee vaidi kaayau (4000) mmiaivaara vaa ngia taunnu kiaanonee? Yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa ngia rupi nuunama utuaiyauvaki ruuyauvo naana utuayauvai vairavainnee? tuduu rikiada inna sai tunoo: Ta utua yaaku saivai karasaidiri taarama rummua yapa kieeravaivee,

²¹ tuduu rikioo ivo ari vookarau mmooriivaa uuvaara iya tunoo: Itaama vaikiai hama ngia arinaima rikiaano, tiravai.

Yisuuva Betesaitaa vaidi avu huruutauvaa tuqinneeravai

²² Yisuuva itaa kua kuaa kioo ari ngiaammuauyaata naidada yoosinna Betesaitaa ivaki nnida tooduu gionna kiaapuuya vaidi avu huruutauvaa vitada Yisuunnasi nnida inna utuaneera innaata kua yaagueeqama tiravai.

²³ Kua yaagueeqama tuduu Yisuuva rikioo vaidi avu huruutauvaa yaakuuvau utuoo vitoo yoosinna tooyaivaki kioo inna avuuvaitanau kuaanuuvaa visi kioo innayaa ari yaakuuvaitana utuoo inna yaparainno tunoo: A vo mminnaa voovai taannano i avuuvau vainnee?

²⁴ tuduu rikioo vaidiivo reeti too tunoo: Na vaidiia taukai yatari roosiiki-aaya nookiaavaivee,

²⁵ tuduu rikioo Yisuuva keenaa ari yaakuuvaitana inna avuuvaitanau utuduu ivo ari avuuvaa puaisa tooduu avuuvaitana yoketauduu ivo mmuakiaa inneennavai kooyaa teeravai.

²⁶ Kooyaa tooduu Yisuuva inna tunoo: Ai nnauki safuuma viee sa yoosin-naivaki nookianee, tiravai.

*Petorooso kua kutaivaa Yisuunnara tiravai
(Matai 16:13-20; Rukaaso 9:18-21)*

²⁷ Yisuuva itaa kua kiasa kioo ari ngiaammuauyaataa ivakidiri pikiada yosinnaiyauvo Kaisariaa Piripii vainima vauyauvakira vida varida Yisuuva ari ngiaammuauya yaparainno tunoo: Gioonna kiasapuuya niyara dee vaidivainnee kiasa kiada dataa kuaida kiasannee?

²⁸ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Vooyaano kiasano: Yuvuaano nnoori apira vaidivaivee, kiasa vooyaano kiasano: Irayaavavee, kiasa vooyaano kiasano: Ari vo forofetaa vaidivaivee, kiasano,

²⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya yaparainno tunoo: Mo ngieeta niyara dataa kuaida kiasannee? tuduu rikioo Petrooso inna sai tunoo: A vaidi Anutuuga i mmataama kiokuavee,

³⁰ tuduu rikioo yaagueeqama iya kiasa mmioo tunoo: Sa aa kua aavaa niyara gioonna kiasapuuya kiasa mmiatee, tiravai.

*Yisuuva mmamma nniitareeraivaa varoo putinaraivaara tiravai
(Matai 16:21-28; Rukaaso 9:22-27)*

³¹ Yisuuva itaa kua kiasa kioo ari ngiaammuauya kua kooyaa kiasa mmioo tunoo: Na Vaidiiva Mmaapuuvono fai kaayau mmamma nniitareeraivaa varaanaravai. Fai vaidi yokovaiyaataa vaidi Anutuuga kati puara hudeera kieetaiyaataa Anutuuga kua mmaanna kiasa mmira vaidi-iyataa ni oogo tikiai vaidiia ni ruputikiai na putino taaravooma suaivo taikanai na keenaa diitaanaravaivee,

³² kiasa kioo aa kua aavaa kooyaa iya kiasa mmuduu Petrooso inna vitoo mmaraa voovau oro kioo inna yaagueeqama tiravai.

³³ Inna yaagueeqama tuduu rikioo Yisuuva hanigia ari ngiaammuauya too Sataango Petroosaa tasipoovaara yaagueeqa kuavai Petroosaa tioo tunoo: Sataango, ngieera kuanee. I yaataivo vaidiia yaataivaa roosiino. Hama Anutuuga yaataivo itaama vainoo, tiravai.

³⁴ Yisuuva itaa kua kiasa kioo gioonna kiasapuuyaata ari ngiaammuauyaata tuduu innasi nnuduu iya tunoo: Fai gioonna kiasapu voovono ni nnaagiai nninaree tioo fai ari yaata utira aataruuvaa oogo tioo gioonna kiasapuuya niyara inna ruputikio na putuaneema ivo putinaraivaara ee-oo tioo ni nnaagiai ngiaivee.

³⁵ Fai gioonna kiasapu voovono ari mmatayaa variraivaara yaagueeqama yaata utuonnonno fai yapooma hama ivo tupatupaa varinaraivootainaravai. Gioonna kiasapu voovono hama ari mmatayaa variraivaara yaata utirainno niyaraata ni mmayaayaivaaraataa putinaraivaara ee-oo tiivo fai tupatupaa variraivaa varaanaravai.

³⁶ Fai gioonna kiasapu voovono ariyara nnaasu yaata utuoo mmuakiasa mmatayaa diaa mminnamminnaiyauvaa varoonnonno hama tupatupaa variraivaara yaata utirainno putuoo fai dee irisai yoketaivaa Anutuuga-sidiri varaanarannee? Fai hama varaanaravaivee.

³⁷ Gioonna kiasapu voovono hama yopeema irisai mminnaivaadiri Anutuuga mmioo tupatupaa variraivaa varaanaravaivee.

³⁸ Aa variaa suai aavaki gioonna kiasapuuya kaayau koonnama varida hama Anutuuga yaagueeqakiasano. Aqaa suai aavaki fai gioonna kiasapu voovono niyaraata ni kuaivaaraataa inna mmamma maisainai fai yapooma Na Vaidiiva Mmaapuuvono keenaa mmatayaa kava vara ranee tie innara mmamma maisainaravai. Fai na ni Napoonna mmeekia ari vookaraivoota aangeraa yoketaiyaataa tiinaravaivee, tiravai.

9

¹ Yisuuva itaa kua kiasa kioo iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai gioonna kiasapu vooya aavaki variaya hama putirama kiada

varida teekio Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivo ari yaagueeqaivaa tasipama tiinai teeda taaravaivee, tiravai.

*Yisuunna mmammaivo hanigioo ari vookarairavai
(Matai 17:1-13; Rukaaso 9:28-36)*

² Yapooma yaaku saivai sainaidiri mmuaa suaivai taika kiooduu Yisu-
uva Petorooso Yakoopo Yuvuaanainna vitoo taapi hokobaivaura ngiarivana
nnaasu viravai. Iya vidada oro ivau dida vaid a tooduu Yisuunna mmam-
maivo hanigioo ari vookarairavai vauduu

³ inna uyira rairaiyauvo poosainno pinaama mmannaammannairavai.
Fai hama vaidi mmatayaa voovoono yopeema buruqa poosaivaa finino inna
uyira raira poosaiyauvaa roosiinaravai.

⁴ Itaama vauduu Yisuunna ngiaammuaa taaravoomaivaitana tooduu
nnaaruaa vaidi putuuvaitana Irayaaya Musiia Yisuunna tasipama kua
tiravai.

⁵ Iya kua tida varuduu Petorooso iya kuaivaa rikioo mmaraa kuaivaa
Yisuunna kiaa mmioo tunoo: Nnoonna-o, ta aavaki variaunnano ti yoke-
tainoo. Kii ta unnakua nnau taaravooma heekaaravee. Aini voovai heekada
Musiinnani voovai heekada Irayaannani voovai heekaaravaivee,

⁶ kiaa kioo ivoota ari tasipoovaitanaatama kaayau aatuukiaivaara
Petoroosaa yaataivo vueennauduu rikioo itaa kua tiravai.

⁷ Itaa kua tuduu namaivo iya rummua apu kioo vauduu Anutuuqaa kuaivo
nama aakiaidaadiri tuoo tunoo: Inna ni Maapu tuanaivovee. Innara na
mmuduuya ruauvovee. Inna kuaivaa rikiaatee,

⁸ tuduu akiairauduu buaa buaida tooduu hama taaravaitanaatauduu Yisu-
uva ari mmuaavai iya tasipama dioo vairavai.

⁹ Dioo vauduu teeda diitada ivaatama taapiivau pikiada tiida varida Yisu-
uva yaagueeqama iya kiaa mmioo tunoo: Makee ngia taivaara sa gioonna
kiaapuuya kiaa mmiatee. Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono yapooma putuee
kava diitanai teeda ngia makee taivaara gioonna kiaapuuya kiaa mmiatee,

¹⁰ tuduu inna kuaivaa rikiada hama vo gioonna kiaapuuya kiaa mmirama
kiada iya ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Mo yapooma na putuee kava
diitaanavee tii kua oyaivo dee kua oyaivainnee?

¹¹ kiaa kiada Yisuunna yaparaida tunoo: Anutuuqaa kua mmaanna kiaa
mmira vaidiia kiaano: Irayaavannaadee tauraa tiinaravai. Tiino Anutu-
uqo mmataama kioo vaidiivo nnaagiai tiinaravaivee, kiaa kuaivo aaniira iya
itaa kua kianne?

¹² tuduu rikioo Yisuuva iya kua sai tunoo: Kutaavai. Vaidi voovoono
Irayaanna roosiivoono tauraa ngioo mmuakiaa mminnaivaa safuunaraivo
nninoo. Mo Vaidiivaa Mmaapuuvaara tuu kuaivo dataamainno vainnee?
Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno ataa kua tunoo: Gioonna kiaapuuya Vaidi-
ivaa Mmaapuuva mmamma nniitareeraivaa inna mmida innara oqoo
tida nniki rakammuaaravaivee, tuuvaara yaata utuatee.

¹³ Na ngii giaa ngii miaunoo. Vaa Irayaanna roosuuvu nnuduu gioonna
kiaapuuya innara ngiari iikiatau mmoori maisaivaa iiravai. Anutuuqaa kua
fafaaraivo vainno innara tuuvaa kaanaivaa iiravaivee, tiravai.

*Yisuuva mmagia maisaivo varuu ngiaammuaavua tuqinneeravai
(Matai 17:14-21; Rukaaso 9:37-43a)*

¹⁴ Yisuuva ari ngiaammuaa taaravoomaidootama tiida ngiari seena
ngiaammuaayaatama sunaara tuma tooduu kaayau gioonna kiaapuuya
ngiaammuauya suvuai kiooduu Anutuuqaa kua mmaanna kiaa mmira
vaidiiaata Yisuunna ngiaammuaayaatama ngiariiki ngiariiki kua yaaguee-
qama tiravai.

¹⁵ Kua yaagueeqama tida varuu saivaatama mmuakiaa gioonna kiaapuuya tooduu Yisuuva tuuduu kaayauma nnikiaraida innasi seenada vida tunoo: Vainna ngiannanee?

¹⁶ tuduu rikioo Yisuuva ngioo ari ngiaammuauya tunoo: Ngia aanii kuavaida iyaata kua yaagueeqama kiaannee?

¹⁷ tuduu rikioo vaidi voovoono gioonna kiaapuuya aakiaivakidiri inna avaivaa sai tunoo: Vitaira-o, ni maapuuvaa aakiaivaki mmagia maisaivo hara kioo varikio hama kua tiivaara na inna vatee aisi ngiaunoo.

¹⁸ Vo suai voovaki mmagia maisaivo inna ruputikio putuoo vainno avaivaa kiriti kiriti tikio taara kuaanuuvo tiikio yuku yaakuuvaa raduda tu kioo vaivai. Mmagia maisaivaa titaa kikio kuaiveera na i ngiaammuauya kiaukai hama iya yopeema titaavaivee,

¹⁹ tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Ngia makee variaa gioonna kiaapuuya hama ngia niyara kutaavaivee tiraidaida koonnamaida variaano. Na hokoba suai ngii tasipama hara kiee variaukai hama ngia niyara kutaavaivee kiaavai. Fai na naana suai ngii tasipama hara kiee varinanai ngia niyara kutaavaivee kiarannee? Na ngii tasipama hara kiee variee ngia ni kuaivaa rikiaaraivaara na faannaina variaunoo. Ngiaammuauvaa vitada niisi ngiatee,

²⁰ tuduu rikiada inna vitada innasi nniravai. Vitada nnuduu mmagia maisaivo Yisunna too saivaata ngiaammuauvaa ruputuduu putuoo vainno hanigiaanigieennonno vauduu taara kuaanuuvo avaivakidiri tiiravai.

²¹ Yisuuva inna koonna tunoo: A taannano naana suai nnaakaraivo ataama variinnee? tuduu rikioo inna koova Yisunna sai tunoo: Nnaakaraivo meediyaa ari itaama varivai.

²² Airi suai mmagia maisaivo ni maapuuvaa ruputu kiaanara iinno inna ruputu ikiana yapoo nnoorina ruputu yapaivai. Fai aikiooma yaagueeqaivo i tasipanai tiyara boo tiee ti tasipanai ta yoketaama variaaravee,

²³ tuduu rikioo Yisuuva tunoo: A niyara kiannano: Fai aikiooma yaagueeqaivo i tasipanai tiyara boo tiee ti tasipaantaravee, kianna kua oy-aivaa datai kuavainna a itaa kua kiannanee? Fai gioonna kiaapu voovoono Anutuugaara kutaavaivee tiao fai mmuakiaa mmoori aataruuvaa tinara: Ni tasipaantaravee tino rikioo fai inna tasipaantaravaivee,

²⁴ tuduu rikioo nnaakaraivaa koova akiairauduu puisakama kua tiao tunoo: Na kiisama aiyara kutaavaivee kiaunoo. A ni tasipanai na pinaama aiyara kutaavaivee tinaravee,

²⁵ tuduu rikioo Yisuuva gioonna kiaapuuya nnida iya suvuai kiaara uvaa too mmagia maisaivaa yaagueeqama tunoo: A mmagia maisa hama yaata avainnaataikua varianna-o, na tinai ngiaammuauvaa aakiaivakidiri pikiee tiee kuane. Sa keenaa innaki ngianee,

²⁶ tuduu rikioo mmagia maisaivo ngiaammuauvaa ruputuduu kai kai vuu vuu tuoo putuoo vainno hanigiaanigieenno vauduu mmagia maisaivo innakidiri vioo kieeravai. Vioo kiooduu ngiaammuauvo vaidi putiraiya roosiima vauduu gioonna kiaapu vooya tunoo: Vaa putivaivee,

²⁷ tuduu Yisuuva numa inna yaakuuvaudiri vararu utuduu diiteeravai.

²⁸ Diitooduu Yisuuva gioonna kiaapuuya pikioo nnauvaki vioo kiooduu ari ngiaammuauya numa inna yaparaida tunoo: Mo dataama vaikioonno mmagia maisaivaa ta titaunnano hama kuainnee?

²⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Yaaku vareeraivaara yaagueeqaira vaidiivoono fai aa mmagia maisa aavaa roosiivaa titano kuanaravai. Kuminna vaidi voovoono fai hama yopeema titano kuanaravaivee, tiravai.

Yisuuva ari putinaraivaara keenaa tiravai
(Matai 17:22-23; Rukaaso 9:43b-45)

³⁰⁻³¹ Yisuuva itaa kua kias kioo ari ngiaammuauyaataama ii yoosinna ivaki pikiada tuma Karirayaa mmataivaki nuaida varuduu Yisuuva ari kua oyaivaa iya kias mminaraivaara iya vitoo nuairavai. Nuauduu gioonna kiaapuuya ivo kuanara kuaivaa rikieevoora ari ngiaammuauya nnaasu vitoo nuairavai. Vitoo nuainno varioo iya kias mmioo tunoo: Fai vaidi vooyaano Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa ni vitada vaidi vooya mmikiai iya ni ruputikiai na putino taaravooma suaivo taikano Anutuugo tinai na keenaa diitaanaravaivee,

³² tuduu rikiada hama iva tuu kua oyaivaa arinaima rikieerama kiada oyaivaara iya inna yapara kiaaraivaara aatuuravai.

Yisuunna ngiaammuaudo kieeta variaaraivaara inna yaparairavai
(Matai 18:1-5; Rukaaso 9:46-48)

³³ Aatuuda iyaata Yisuuvaatama vidada yoosinna Kapanauma oro nnau voovaki dida vauduu Yisuuva ari ngiaammuauya yaparainno tunoo: Ngia aataruuvau nnida varida aanii kuavai ngiingiiki ngiingiiki yaagueeqama kiaannee?

³⁴ tuduu rikiada iya kua seemuaa variravai. Vaa iya aataru tammaivau ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Deevoono ari seenaiya yaataroo kieetavai varinarannee? tuuvaara iya hama inna kua sai tiravai.

³⁵ Hama inna kua sai tuduu Yisuuva hara kioo varioo ari ngiaammuaa yaakuuvaitana yukukidiri taarama tuduu innasi nnuduu iya tunoo: Fai gioonna kiaapu voovoono ngii tauraavai varinaree tioo mmuakiaaya mmoori vareera ngiaammuauvai roosiima varioo nnaagiai tuanaavai varinaravaivee,

³⁶ kias kioo nnaakaraivaa vitoo ngiari tammaivaki yapa kioo varau tu kioo vainno iya tunoo:

³⁷ Fai gioonna kiaapu voovoono niyara mmuduuya ruaivaara aa nnaakara aavaa roosii voovaara tuqinnaivoono inna niyaraatama tuqinnainoo. Niyara tuqinnaivoono hama niyara nnaasu tuqinnaivai. Ni titovaaraatama tuqinnaivaivee, tiravai.

Hama ti nnammutuaavai variivoono ti seenavai varivai
(Rukaaso 9:49-50)

³⁸ Tuduu Yuvuaano Yisuunna tunoo: Vitaira-o, ta taunnano vaidi voovoono i nnutuuvaa tioo vaidiiaa aakiaakidiri mmagia maisaiyauvaa titaikiai kuaavai. Iqii vaidi ivo hama ti tasipama nuai vaidivaara tida ta innara ooqoo kiaunnavavee,

³⁹ tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Sa ivo ii mmooriivaara ooqoo kiatee. Vaidi voovoono ni nnutuuvaa tasipama Anutuugaa mmoori ari vookaraama iira mmooriivaa iinno hama akiairaama niyara maisavee tinaravai.

⁴⁰ Gioonna kiaapu voovoono hama ti kuaivaara ooqoo tiivoono inna hama ti nnammutuaavai. Ivo inna ti seenavai.

⁴¹ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Na Yisuu Kirisiinna ngia ni nnaagiai nookiaivaara vaidi voovoono nnooriivaa vita ngii miivo fai irisai yoketaivaa varaanaravaivee, tiravai.

Gioonna kiaapuuya aataru maisaivaara haruruaavai
(Matai 18:6-9; Rukaaso 17:1-2)

⁴² Yisuuva itaa kua kias kioo kava tunoo: Aa nnaakara kiisa aaya ni iyara kutaavaivee kias aaya roosiima gioonna kiaapu voovoono niyara kutaavaivee tiivaa vaidi voovoono iva aataru yoketaivaa pikiaiveeraivaara

inna yaparaivo inna aataru maisavai. Fai tauraa hama vaidiiivo inna yapairai suaivaki vaidiiya numa ivo nnaakaraivaa yaparainarainnoo kiaa sikau pinaivaa varada dutuyu inna nnuunaivaki haru kiada nnoori haruungaivaki kagaari kikio ivaki vainno putiivo inna aataru yoketaavai.

⁴³ Itaama vaikio fai i yaakuuvaadiri a reeti utu reeri utinarainnoo kiaa ivaa mmuaanaa hatoka kiee kakumavai tasipama variee a tupatupaa variraivaa varaanaraivo inna yoketaavai. Fai i yaakuuvaitana vainai ikiaivo tupatupaa too variivaki kuanaraivo inna maisavai. Ikiaivo tupatupaa too variivaa hama vaidi voovoono yopeema rasuunaravai.

⁴⁴ (Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: mmimmiiyauvo tupatupaa nuaikio ikiaivo tupatupaa too nnaasu variivaa hama vaidi voovoono yopeema rasuunaravee, tiivai.)

⁴⁵ Fai i yukuuvoono i vitoo maisa aataruuvau nuainarainnoo kiaa mmuaanaa ivaa hatoka kiee mmanna apavai tasipama variee yapooma a tupatupaa variraivaa varaanaraivo inna yoketaavai. Fai i yukuuvaitana vaida ikiana i kagaari kiaaraivo inna maisavai.

⁴⁶ (Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Mmimmiiyauvo tupatupaa nuaikio ikiaivo tupatupaa too nnaasu variivaa hama vaidi voovoono yopeema rasuunaravee, tiivai.)

⁴⁷ Fai i avuuvaadiri mminnamminnaa maisaivaa tee varaanarainnoo kiaa mmuaanaa i avuuvaa ranigaama kagaari kiee saivai huruutavai vainai yapooma Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuanaraivo inna yoketaavai. Fai i avuuvaitana vaida ikiana i kagaari kiaaraivo inna maisavai.

⁴⁸ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Mmimmiiyauvo tupatupaa nuaikio ikiaivo tupatupaa too nnaasu variivaa hama vaidi voovoono yopeema rasuunaravee, tiivai.

⁴⁹ Gioonna kiaapuuya Anutuugaara mmamma nniitaraivaa ikia teera roosiima varaivo yorokuuvaa haateeraivaa roosiivai.

⁵⁰ Yorokuuvo inna yoketaa mminnaavai. Fai yorokuuvo vainnonno maisainai fai ngia aaniivaadiri iikio kava yoketainarannee? Hama yopeemavee. Ngia yoroku yoketaa vaivaa roosiima varida ngii seenaiyaatama ngiingiiyara ngiingiiyara kua yoketaivaa tida ausa nuufa varada variatee, tiravai.

10

*Yisuuva nnaata pikieera kuaivaa tiravai
(Matai 19:1-12; Rukaaso 16:18)*

¹ Yisuuva ii yoosinna ivaki pikioo Yutayaa mmataivo nnoori Yortaanaivaa sainai vaupinnai viravai. Vuduu rikiada keenaa gioonna kiaapuuya inna teeda innasi numa varuduu too ivo ari tirayaama kuaivaa iya kiaa mmiravai.

² Kiaa mmuduu vaidi Farisai vooya innasi nnida ivo kuaivaa koonnama kiaiveera inna yaparaida tunoo: Vaidi voovoono ari nnaataivaara ooqoo tinara aataruuvo vainnee? Vara hama vainnee?

³ tuduu rikioo Yisuuva sai iya yaparainno tunoo: Musiiva mmaanna tuu aataruuvo dee aataruvainno ngii giaa ngii muunnee?

⁴ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Vaidi voovoono ari nnaataivaa pikiaanaree tioo ooqoo tira yanaivaa fafaara raa kioo inna mmioo titano kuaiveera kuaivaa Musiiva aikioovee kiaa kioo ee-oo tiravaivee,

⁵ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia vaidi Yutayaiya ngii ausa vuatinniiyauvo yaagueeqauvaara Musiiva ii aataru ivaara ee-oo tioo fafaara reeravai.

⁶ Nnaaru Anutuugo ngiau mmataivaa uu suaivaki hama ii aataru ivootairavai. Anutuugaa fafaara roo kuaivo vainno ataa kua tinoo: Anutuugo vaidiivaa iinno gioonnaivaa iiravai.

⁷ Ivaarainno fai vaidiivo ari kaano koovaitana pikioo nnaataivaa varoo

⁸ inna tasipama mmuaakaraivaitana variaaravaivee, tiivai. Ivaitana hama taaravaitana varirama kiada mmuaavaitana variaavai.

⁹ Anutuugoono vaa taaravaitana nuunama kiaikiai mmuaavaitana variavaitana sa vuaivo vuaivaa pikino sa vuaivo vuaivaa pikiaivee. Sa vaidi voovoono ivaitana vara mmarammaraama yapaivee, tiravai.

¹⁰ Nnaagiai Yisuuva ari ngiaammuauyaatama nnauvaki varuduu rikiada ari ngiaammuauya iqii kua ivaara keenaa inna yaparairavai.

¹¹ Yapara ruduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Vaidi voovoono ari nnaataivaara ooqoo kiaa kioo karaasa voovai varaikio mmuara vareera aataruuvo innaki vaivai. Ari nnaata tuanaivaara maisa aataruuvaa iivai.

¹² Gioonna voovoono ari vaatiivaara ooqoo kiaa kioo vaidi voovai varaikio mmuara vareera aataruuvo innakiaatama vaivaivee, tiravai.

Yisuuva nnaakaraiyara kua yoketaivaa tiravai

(Matai 19:13-15; Rukaaso 18:15-17)

¹³ Yisuuva nnaakaraiya mmammaiyauvunu utuaiveera gioonna kiaapu vooyaano ngiari nnaakaraiya vitada innasi nnida varuduu inna ngiaammuauya iya ooqoo tiravai.

¹⁴ Ooqoo tuduu rikioo Yisuuva nnannatooduu ari ngiaammuauya tunoo: Pikikiai nnaakaraiya niisi ngiatee. Sa iya ooqoo kiatee. Nnaakaraivo kuaivaa rikioo ivaa iivaa roosiikiai gioonna kiaapuuya fai Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaki kuaaravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya ooqoo kiatee.

¹⁵ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaakaraiya akiairaama kuaivaa rikieeraivaa roosiima fai hama gioonna kiaapu voovoono inna roosiima iinno Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaara kutaavaivee tiivoono fai hama Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuanaravaivee,

¹⁶ kiaa kioo nnaakaraiya sootu utuoo iyayaa ari yaakuuvaitana utuoo tunoo: Anutuugo ngii tasipaivee, tiravai.

Yisuuva vaidi hoona suvuaauvaata kua tiravai

(Matai 19:16-30; Rukaaso 18:18-30)

¹⁷ Yisuuva itaa kua kiaa kioo aataru ari rikioovau kuanee kiaa vuduu vaidi voovoono seenoo innasi ngioo inna yuku oyaivaki numa inna avunni dioo vainno toorivu yau hara kioo vainno inna yaparainno tunoo: Vitaira vaidi yoketaa-o, dee mmoorivai na iina tupatupaa variraivaa varaannannee?

¹⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Aaniira niiyara yoketaavaivee kiannannee? Anutuugo mmuaavoono nnaasu yoketaavai varinoo. Hama vaidi mmatayaa diaa voovoono yoketaavai varivai.

¹⁹ Mmaanna tuu kuaivaa vaa a rikiaannavai. Sa gioonna kiaapu voovai ruputino putuaivee. A vaa nnaata vaati varaannaikua sa mmuara heera aataruuvaa iikiane. Sa voovai mminnaivaa mmuara varaanee. Sa unnakua kiane. Sa mmuara varee nakaaraivaa unnakua kiane. Ai kaano koovaitanaara tuqinnaanee,

²⁰ tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Vitaira-o, vaa na ngiaammuau kiisayaa varia ree ngiee ngiee makee na yokeena aa mmuakiaa kua mmaanna aayauvaa tuqinnama iikiauvaivee,

²¹ tuduu rikioo Yisuuva inna too vainno innara mmuduuya ruoo tunoo: Mmuaa aataruvai hama a iikiannavai. Diitee viee ai mminnamminnaa mmuakiaayauvai varee vaidi vooya mmiee irisai sikaayauvaa varee mmanna haipu gioonna kiaapuuya mmianee. Mminoosno i irisai yoketaivo ngiau aapu vainaravaivee. A iya mmi taika kiee ngiee ni nnaagiai nookianee,

²² tuduu rikioo vaidiivo ari hoonahaanaiyauvo kaayauma vauyauvaara yaata utuoo nniki apu varoo hanigioo ausa mmuaararoovaa tasipama viravai.

²³ Vuduu Yisuuva hanigia ari ngiaammuauya kiaa mmioo tunoo: Gioonna kiaapu kaayau hoona suvuaiya Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuaaree kiaa iikio kaayauma iya mmuaararainoo,

²⁴⁻²⁵ tuduu rikiada ari ngiaammuauya iva tuu kuaivaa rikiada nnikiaraida rikiooduu Yisuuva vo kuavai tunoo: Ni ngiaammuauso, gioonna kiaapuuya Anutuugo iyara dira yoosinnaivaki kuaaree kiaa iikiaavo kaayauma iya mmuaararainoo. Puara pinaivaa nnutuuvo kameraivo kuatiri aataruvaki kuanaree kiaa iikio inna mmuaararainoo. Gioonna kiaapu kaayau hoonahaana suvuaiyo Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuanaree kiaa iikio kaayauma inna mmuaararainoo,

²⁶ tuduu rikiada ari ngiaammuauya pinaama nnikiaraida inna tunoo: Mo dataama vari gioonna kiaapuvoono Anutuugaa yoosinnaivaki aikiooma kuanaranee?

²⁷ tuduu rikioo Yisuuva iya too vainno tunoo: Mmatayaa diaiya Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki hama yopeema ngiarinaidiri kuaaravai. Anutuugoono tinai fai iya kuaaravai. Anutuugo fai mmuakiaa mmoorivai aikiooma iinaravaivee, tiravai.

²⁸ Tuduu rikioo Petooso inna sai tunoo: Mo vaa ta ti gioonna nnaakaraata ti mminnaa mmuakiaayauvaatama pikiada i nnaagiai nookiaunnano,

²⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai niiyaraata ni mmayaaya yoketaivaraatama gioonna kiaapu voovoono ari nnauvaa pikioo ari kata vayaiya pikioo ari nnunna nnayaiya pikioo ari kaano koovaitana pikioo ari nnaakaraiya pikioo ari mmataiyauvaa pikioo

³⁰ fai aa makee ta variaunna suai aavaki fai irisai iyauvaanikaraama kava kava kaayauneetu varoo nnauyauvaa varoo ari kata vayaiya vitoo ari nnunna nnayaiya vitoo ari kaanokiaiya vitoo ari nnaakaraiya vitoo mmataiyauvaa varaanaravai. Fai iyauvaa varanai ni kuaivaara vaidiiaa mmoori maisaivaa inna mmikio kaayau mmuaararaivaatama varaanaravai. Fai yapooma nnaagiai variaara suaivaki ivo tupatupaa variraivaa varaanaravai.

³¹ Aanna makee kaayau gioonna kiaapu tauraa variyaiya fai nnaagiai variaaravai. Aanna makee kaayau gioonna kiaapu nnaagiai variyaiya fai tauraa variaaravaivee, tiravai.

*Yisuuva ari putinara kuaivaa kava tiravai
(Matai 20:17-19; Rukaaso 18:31-34)*

³² Yisuuva itaa kua kiaa kioo ari ngiaammuauyaatama Yerusareema aataruuvau vida varuduu Yisuuvaannaadee tauraa vuduu iva hama aatuura kati Yerusareema vuuvaara ari ngiaammuauya nnikiarairavai. Nnikia-rauduu gioonna kiaapu iya nnaagiai nnuuya aatuuravai. Aatuuda varuduu Yisuuva ari ngiaammuauya vitoo voovau kioo ngiari nnaasu sudu varida vaidiiaa inna iikiaara mmooriivaara iya kiaa mmioo

³³ tunoo: Rikiaatee. Ta Yerusareema kuaara iikiaunnano. Ta ivaki vikio fai vaidi voovoono Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa vaidi Anutuugaara kati puara

hudeera kieetaiyaata kua mmaanna kiasa mmiraiyaatama kooyaa ni vitainai iyaano na putinaraivaara kua yeena rau kiada ngiari voopinnaia mmikiai
³⁴ iya niiyara raida kuaanuuvaa niiyaa visida ni ripiida ni ruputu kikiyai na putinaravai. Na putino taara suaivaitana taikano vooma suaivaki Anutuugo tinai na keenaa diitaanaravaivee.

*Yakoopaya Yuvuaanaya Yisuunna yaparairavai
 (Matai 20:20-28)*

³⁵ Tuduu rikiada Sevetainna mmaapuuvaitana Yakoopaya Yuvuaanaya Yisuunnasi numa tunoo: Vitaira-o, ta titiiyara i yaparakiaunna kuaivaa tiini iikiane,

³⁶ tuduu rikioo Yisuuva ivaitana yapara ruoo tunoo: Na aaniivai ngiivaitanaani iikiaiveeraida ngia kiaannee?

³⁷ tuduu rikiada ivaitana inna sai tunoo: A gioonna kiaapuuyara dinaraivaki a tinai ta i tasipama variaaravai. Vuaivo i yaaku yaadudainningiaa varino vuaivo i yaaku geedainningiaa varinaravaivee,

³⁸ tuduu rikioo Yisuuva sai tunoo: Ngia ni yaparakiaa kua oyaivaa hama arinaima rikiaano. Na nnoori toori kapikaraivaa nnaanara iikiauvalakidiri ngieevaitanaata nnaarannee? Vaidiia nnoori apira suaivaki nnooriivo iya rummua apu kiaineema mmamma nniitaraivo ni rummua apu kiaivaa ngieevaitanaata varaarannee?

³⁹⁻⁴⁰ tuduu rikiada sai tunoo: Fai ta nneeda varaaravaivee, tuduu rikioo Yisuuva ivaitana sai tunoo: Aikioovai. Ni nnoori toori kapikaraivakidiri fai ngieevaitanaata nnaaravee. Vaidiia nnoori apira suaivaki nnooriivo iya rummua apu kiaineema mmamma nniitaraivo ni rummua apu kiaivaa ngieevaitanaata varaaravee. Inna aikioovai. Vaidiivaitana vuaivo ni yaaku yaadudainningiaa varino vuaivo ni yaaku geedainningiaa varinaraivo hama na nakaaraivaa roosiima ee-oo tinai ivaitana variaaravai. Ii mmaata ivaitana ni Napoova vaidiiyani teerama kiaivaitana fai mminai varada variaaravaivee, tiravai.

⁴¹ Nnaagiai ari ngiaammuaui saido yaakuuvaitana Yakoopaya Yuvuaanaya tuu kuaivaa rikiooduu kaayauma ivaitanaara iya nnannateeravai.

⁴² Nnannatooduu Yisuuva ari ngiaammuaui mmuakiaaya aayanna tuduu innasi nnida nuunauduu iya tunoo: Vaa ngia taavai. Ngiari voopinnaia kieeta vaidiia ngiari seenaiyara yaagueeqama diaani ngiari nnoonnaia iyara diaavai.

⁴³ Itaama iikiasa aataruuvo sa ngiiki vakiaivee. Ngiiikidiri vaidi voovoono ngii kieetavai varinaree tioo mmuakiaaya ngii mmoori vareera ngiaammuaui varinaravai.

⁴⁴ Ngiiikidiri vaidi voovoono ngii tauraa varinaree tioo sikaunnaadiri yookaama kioo mmoori varaaneera viteera ngiaammuaui roosiima varinaravai.

⁴⁵ Gioonna kiaapuuya ni mmooriivaa varaaraivaara hama Na Vaidiivaa Mmaapuuvo tiiravai. Na mmuakiasa gioonna kiaapuuya mmoori varee iya mminnamminnaa maisaiyauvaa irisaivaara putuee iya vitee yoketaivau yapaanaraivaara na tiiravaivee, tiravai.

*Yisuuva vaidi avu huruutauvaa tuqinneeravai
 (Matai 20:29-34; Rukaaso 18:35-43)*

⁴⁶ Yisuuva itaa kua kiasa kioo ari ngiaammuauyaata yosinnaivaa nnu-tuuvo Yerikoo nnida tarada kaayau gioonna kiaapuuyaata iya tasipama vida varuduu Timainna mmaapuuvaa nnutuuvo Batimiaava avu huruutavai aataru siriivau hara kioo varioo gioonna kiaapuuya sikaura ngiaaru tuoo variravai.

⁴⁷ Varioo rikiooduu Yisuuva Nasareeta diaa vaidiivo nninoo tuduu rikioo innara aayanna roo tunoo: Davuitiinna oyaivakidiri diitaanna vaidi Yisuu-o, niiyara boo kianee,

⁴⁸ tuduu rikiada gioonna kiaapu kaayauyaano inna yaagueeqama kua pikiaaneera tuduu rikioonnaata ivo puaisakama aayanna roo tunoo: Davuitiinna oyaivakidiri diitaannakuavee. Niiyara boo kianee,

⁴⁹ tuduu rikioo Yisuuva aataruuvau dioo vainno tunoo: Innara aayanna tikio ngiaivee, tuduu rikiada vaidi avu huruutauvaa tunoo: Sa yaata utira diitee kuane. Iva aiyara tinoo,

⁵⁰ tuduu rikioo akiairauduu diitoo ari yaapa apu kioo varuuvaa rabara pikioo Yisuunnasi viravai.

⁵¹ Vuduu Yisuuva inna yaparainno tunoo: A aaniivai na i iikiaiveerainna kiannannee? tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Vitaira-o, na ni avu aavaa safuuma kava taanaraivaaraina i yaparakiaunoo,

⁵² tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Kuane. A niiyara kiannanoo: Aikiooma ni tuqinnaanaravaivee, kiannaivaara a kati yoketaama hara kiee variannanoo, tuduu rikioo inna avuuvo makee tuduu tuqinnama tooduu Yisuunna nnaagiai aataruuvau viravai.

11

*Yisuuva Yerusareema vuduu iya innara sirigairavai
(Matai 21:1-11; Rukaaso 19:28-40; Yuvuaano 12:12-19)*

¹ Yisuuva ari ngiaammuauyaata nuna Yerusareema vainima nnida yoosinnaivaitana nnutuuvaitana Betepakee Betaniaa nuna taapiivaa nnutuuvo Oriveeta ivau dida vauduu Yisuuva ari ngiaammuauvaitana titoo

² tunoo: Oro ukuaa yoosinna ivaki vida teekio rikioo puara togii karaasa hama vaidiiva variaivo nnuunaivaki yeena harukiaivo ngii too vainai teeda rukuasaa kiada vitada niisi ngiatee.

³ Fai gioonna kiaapu voovoono ivaara ngii tinara: Ngia aaniira vitaannee? tinai kiatee: Udaangaivoono ivaa vitaateera ti titaikiai ta ngiaunnaanoo. Ivo fai makee kava ti titanai ta kava vitada nuna ai i mmiaaravaivee, kiatee,

⁴ tuduu rikiada vida yoosinna vuuta idaa tooduu puara togiiavaa sipu oyaivaki haru kioovo iya too vauduu rukuasada variravai.

⁵ Rukuasada varuduu gioonna kiaapu ivau duuya iya teeda tunoo: Mo ngia aaniivai iikiaaraida aa puara togii aavaa rukuasaanee?

⁶ tuduu rikiada Yisuuva iya kuaa mmuu kuaivaa gioonna kiaapuuya kuaa mmuduu rikiada ee-oo tuduu vitada nniravai.

⁷ Vitada nnida ngiari yaapaiyauvaa togiiavaa mmookaivau yapa kiooduu Yisuuva togiiavaa mmookaivau karoo variravai.

⁸ Varuduu teeda kaayau gioonna kiaapuuya sirigaida varida vooya ngiari yaapaiyauvaa aataruuvau hooti kiooduu vooya oro mmooriivakidiri yatari hammaraiyauvaa rakau utida nuna aataruuvau hootiravai.

⁹ Hooti kiooduu gioonna kiaapu Yisuunna tauraa vuuyaata inna nnaagiai vuuyaata aayanna raa rada tunoo: Anutuugo yoketaivovee. Udaanga Anutuugo inna titooduu tuuvo nninaraivaara ivo innara yoketaakiaivee.

¹⁰ Ti rubuungo Davuitiiva tiyara duneema iva tiyara dinaraivaara Anutuugo yoketaakiaivee. Anutuugo ngiau aapu variivo yoketaivovee, tiravai.

¹¹ Tuduu Yisuuva Yerusareema vioo vioo oro nuunaira nnau pinaivaki vioo mmuakiaa inneennavai haitatuunno varuduu rikioo upisiinno ukuapidi aapidiinno varuduu rikioo ivo ari ngiaammuaa yaakuuvaitana yukukidiri taaramaatama vitoo yoosinna Betaniaa ivakira viravai.

*Yisuuva nnaammuayaivaa tunoo: Sa kava iira vakianee, tiravai
(Matai 21:18-19)*

¹² Vidada oto Betaniaa vuru vauya patauduu ivaki pikiada kava vara ranada Yerusareema nnida varuduu Yisuunna yeenna rauduu

¹³ ngieeradiri dioo vainno rooru tooduu yatari nnaammuayaivaa roosuu-vaa apuuvaa too oro iiraiyauvo vainoo kiaa tooduu hameetauduu mmanna apuuyauvo nnaasu vairavai. Hama nnaammuayaivo iira vaira suaivootauvaara mmanna apuuyauvo nnaasu vairavai.

¹⁴ Vauduu Yisuuva yatari nnaammuayaivaa tunoo: Tupaa itaavai vakianee. Fai hama vaidi voovoono keenaa i iiraivaa rasuku nnaanaravaivee, tuduu ari ngiaammuauya inna kuaivaa rikieeravai.

*Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki viravai
(Matai 21:12-17; Rukaaso 19:45-48; Yuvuaano 2:13-22)*

¹⁵ Rikiada Yisuuvaatama Yerusareema vuduu ivo nuunaira nnau pinaivaki vioo gioonna kiaapuuya ngiaammaiyauvaata puara sipisiipaiyauvaatama vooya mmida irisai yookaa varooyaatama gioonna kiaapuuya sikau yookaama kiada irisai varooyaatama yaagueeqama titooduu mmaanai viravai. Vuduu ivo vaidi vooya sikau yanaiyauvaa kioodoo irisai sikau mmuyaiyauvaa mmuuya parapaaraiyauvaa rauru sereguatiima kioo vaidi vooya ngiaamma mirunnaiyauvaa varau yapa kiada vooya mmida irisai yookaa varooya mmaata variraiyauvaatama rauru sereguatiima kieeravai.

¹⁶ Sereguatiima kioo iya tunoo: Sa kava mminnaiyauvaa varada nnau aakiaa aadaa vida nnida kiatee,

¹⁷ kiaa kioo gioonna kiaapuuya kiaa mmioo tunoo: Anutuuqaa kua fafaara roovo vainno tinoo: Ni nnauvo mmuakiaa gioonna kiaapuuya yaaku vareera nnauvaivee. Anutuuqo itaa kua tikiainnaataida ngia mmuara furaiya iirayaama aavaki iikiaanoo, tiravai.

¹⁸ Tuduu rikiada vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaatama Yisuuva itaama uuvaara rikiada inna rputuaaree kiaa iiravai. Gioonna kiaapuuya iva tuu kuaivaara nnikiaraida varuuvaa iya Yisuunnara aatuuda pikieeravai.

¹⁹ Yisuuva ari ngiaammuauyaatama hannauduu rikiada ii yoosinna ivaki pikiada viravai.

*Yisuuva nnaammuayaivaara tuu kua oyaivaa tiravai
(Matai 21:20-22)*

²⁰ Vidada oto vauya patauduu kava vara ranada aataruuvau nnida tooduu nnaammuayaivaa nnaa hammara tuukaiyauvo eeyaa aasannama taika kieeravai.

²¹ Taika kioodoo Petooso Yisuuva uuvaara yaata utuoo inna tunoo: Vitaira-o, taanee. Nnaammuayaivaa a kiannaivo vaa kutaa aasannama kiainoo,

²² tuduu rikioo Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Aanna makee ngii avuuvau iikiauva teeda ivaara yaata utida Anutuuqaara kutaavaivee kiatee.

²³ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai gioonna kiaapu voovoono aa taapi aavaa tinara: Tavagiauruee nnoori haruungaivaki kuanee, kiaa kioo fai ari tii kuaivaara hama ivo taara yaata utuoo ivaara Anutuuqo kutaa iinaravee tino too fai Anutuuqo iinaravaivee.

²⁴ Ivaaraina na ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngia yaaku varada mminnaa voovaara Anutuuqaa yaparaida kiaara: Fai kutaa ta varaaravee, tida fai ngia varaaravai.

²⁵ Ngia yaaku vareera suaivaki gioonna kiaapuuyara ngii nnannateenai ivaara sa yaata utiraida ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmiatee. Ngii Gioova ngiau aapu variivo irisaivaa ngii mmিন্নamminnaa maisaiyauvaara hama yaata utirainno fai rugaanaraivaara iyara itaama iikiatee.

²⁶ (Fai ngia hama ngii ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmiraida homo yaata utikio ngii Gioova ngiau aapu variivo hama ngii mmিন্নamminnaa maisaiyauvaa rugaanaravaivee,) tiravai.

*Yutayaiya Yisuunna ari mmooriivaara inna yaparairavai
(Matai 21:23-27; Rukaaso 20:1-8)*

²⁷ Yisuuva ari ngiaammuauyaata Yerusareema nnidada ivo ngioo nu-unaira nnau pinaivaki nuainno varuduu vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaatama kua mmaanna kiaa mmiraiyaata vaidi yokovaiyaatama innasi nnida

²⁸ inna yaparaida tunoo: Gioono i tikiainna aa mmoori aayauvaa a iikianne? Dee vaidi kieetavoono i tikiainna a iikiannanee?

²⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Kii neeta vo kuavaara ngii yaparinai fai ngia ni sai tiki ai fai na ivo ni tiki ai na iikiauvaara kooyaa ngii giaa ngii minai ngia rikiaaravai.

³⁰ Ni giaa ni miatee. Gioono tuduu Yuvuaano nnoori apira vaidiivo gioonna kiaapuuya nnoori apuunnee? Vo Anutuuqoono tuduunno uunnee? Vara vaidiiyaano tuduunno uunnee?

³¹ tuduu rikiada iya ngiariiki ngiariiki yaparaida tunoo: Ta dee kuavai sai kiarannee? Fai ta inna sai kiaara: Anutuuqoono tuduu Yuvuaano iiravaivee, tikio rikioo mo fai ivo ti sai tinara: Mo ngia aaniira hama inna kuaivaara kutaavaivee tiravainnee? tinaravai.

³² Fai ta kiaara: Vaidiiyaano tuduu Yuvuaano iiravaivee, tiki ai fai gioonna kiaapuuya ti kiaravaivee, tiravai. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya Yuvuaanaara tunoo: Vaidi forofetaivovee, tuuvaara vaidi kieetaiya gioonna kiaapuuyara aatuuravai.

³³ Iya itaa kua kiaa kiada Yisuunna kuaivaa sai tunoo: Hama teeta taunnavavee, tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Hama ngia ni kuaivaa sai kuaivaara fai na hama ngii kuaivaa sai tinaravai. Ivo ni tiki ai na mmooriivaa iikiau oyaivaa fai hama na ngii giaa ngii minaravaivee, tiravai.

12

Yisuuva vuaina mmoori varooyayaadiri

*mmataama kioo tiravai
(Matai 21:33-46; Rukaaso 20:9-19)*

¹ Yisuuva mmatayaa diaa mmিন্নnaiyavunudiri mmataama kioo vaidi kieetaiya tunoo: Vaidi voovoono ari vuaina mmooriivaa vara kioo haniki-aiavaa rau kioo hauyauvaa utu kioo ari vuaina iiraiyauvaa kagigainara soopaivaa hanuu teerama kioo ari mmoorira haitatuura saasaaya nnau hokobaivaa heeka kiaivai. Heeka kioo vaidiia inna mmooriivaara haitatuuda iira vooyauvai ngiari mmoori varaa irisaiyauvaa ngiariyara varaa-teeraivaara iya kiaa mmi kioo ngieera vo yoosinnaipi varinara kuaivai.

² Vioo vioo oro ngieera yoosinnaivaki hara kioo varioo yapooma vuaina iiraiyauvaa rasukuaara suaivo nnikio mmoori nakaaraivo ari mmoori vareera ngiaammuauvaa vuaina mmooriivaara haitatuura vaidiiyasi titaikio vuaina iira vooyauvai varaanara kuaivai.

³ Kuaikiai teeda vuainaivaara haitatuukiaiyaano akiairaikiai inna utu kiada vaidia iya pinaama inna ruputida inna ripiida vuaina iiraiyauvaa irisaiyauvaa hama inna mmirama kiada kati titaa kiaavo nniivai.

⁴ Ivo nnikio mmoori nakaaraivoono kava ari ngiaammuaa voovai titaa kiauikio kuaikiai teeda inna vuakieetaivaa rida ruannamooqama kiada kaayau kuakuaakua maisaivaa inna tida hama innara yoketaakiaavai.

⁵ Mmoori nakaaraivoono kava ari ngiaammuaa voovai titaa kiauikio kuaikiai teeda inna ruputu kiaavo putivai. Ivo makemakee ari ngiaammuaa titoo varikiai vooya rida rubanikaiya vara ranada ngiaani aavata ruputuaiya putuaavai.

⁶ Mmoori nakaaraivo ngiaammuaa buaama taikio kuminaikio rikioo ivo nnaagiai yaata utuoo ari mmaapu mmuaa tuanaa innara mmuduuya ruaivaa titoo tinoo: Ni maapu mmuaa tuanaavai. Fai na inna titaa kino vinai rikiada inna kuaivaa arinaima rikiada hama inna ruputuaaravaivee,

⁷ kiau kioo inna titaa kiauikio kuaikiai teeda mmooriivaara haitatuukiaiyaano inna teeda ngiari kiau mmi ngiari kiau mmiida kiaanoo: Ari koonna mminnaa mmuakiaayauvai varaanaraivoonno aa nninoo. Nnikiai ta inna mminnaa mmuakiaayauvai varaaraivaara inna ruputikio putuaivee,

⁸ kiau kiada ruputu kiada inna mmammaivaa hanikia mmaanai kagaari kiauavaivee, tiravai.

⁹ Yisuuva ii kua ivaa kiau taika kioo vaidi kieetaiya yaparainno tunoo: Mo mmoori nakaaraivo fai dee mmoorivai iinarannee? Fai ivo numa vuainaivaara haitatuukiaiya ruputu kinai putikio ari vuaina mmooriiva vaidi vooya mminai haitatuukiaaravai.

¹⁰ Anutuugaa kua fafaaraivo vaivaa vaa ngia yaarida rikiaavai. Fafaaraivo vainno tinoo:

Sikau nnau heekeeraiyaano sikau voovai teeda maisavaivee kiau kiada pikiaavai.

Yaagueeqa yatariivaa pupukiaivaa mmaara

hara kiau kuabaiivaa roosiima

ii sikau ivo nnau ipunnaivaki vaivo

inna yoketaavai.

¹¹ Udaanga Anutuugoono iira mmoorivai.

Ta taunnano inna mmooriivo yoketaainno

ari vookarainoo.

Fafaaraivo vainno itaa kua tiivaivee,

¹² tuduu rikiada Yutayaiya kieetaiya Yisuuva iyayaadiri mmataama kioo tuu kuaivaa rikiada inna utida ruputuaaree kiau kiada tooduu gioonna kiauapuuya innara mmuduuya ruduu rikiada aatuuda pikiada viravai.

Vaidiia sikau takiisa mmiraivaara

Yisuunna yaparairavai

(Matai 22:15-22; Rukaaso 20:20-26)

¹³ Vaidi Farisaiyaata vaidi Herootaa nnaagiai nuairaiyaatama ngiari seena vooya Yisuunnasi titooduu iya innasi tiida ivo kuaivaa koonnama tioo haruruaiveera kuaiyauvaa inna yapara ruaara viravai.

¹⁴ Vida inna tunoo: Vitaira-o, vaa ta i taunnavai. A kua kutaa tira vaidikuavee. Gioonna kiauapuuya aiyara yaata utuaivaara hama a pinaama yaata utuannavai. Vaidi kieetaiyaraata vaidi kuminaiyaraatama a mmuaavaugiataama yaata utuannaivaara iya aiyara yaata utuaivaara hama a pinaama yaata utuannavai. A Anutuugaa mmoori aataruuvaa safuuma mmuakiaa gioonna kiauapuuya kiau mmiannakuavee. Ta vo kuavaara i

yaparaikiai sai ti kiaa ti mmianee. Roomaaya kieetaivaasi ta sikau takiisa yapaara aataruuvo yoketaa aataruvainnee?

¹⁵ Fai ta yapaarannee? Vara hama yapaarannee? tuduu rikioo Yisuuva iya inna iida taaree kiaa uuvaa vaa ivo too rikioo iya tunoo: Ngia aaniira ni iida taaree kiaa numa ni iikiaannee? Sikau mmuyai voovai varada numa ni vitaikiai na taanaravaivee,

¹⁶ tuduu rikiada sikau mmuyai voovai varada numa inna vitauduu too Yisuuva iya tunoo: Aanna giaa kieetavai mmannammannaavainno vainnee? Aanna giaa nnutuvainno vainnee? tuduu rikiada inna sai tunoo: Mo Roomaaya kieetaivaa mmannammannaivoota inna nnutuuvootama ivau vainoo,

¹⁷ tuduu rikioo tunoo: Mo Roomaaya kieetaivaa mminnaiyauvaa safuuma ari mmiatee. Mo Anutuuqaa mminnaiyauvaa safuuma ari mmiatee, tuduu rikiada iya iva tuu kuaivaara kaayauma nnikiaraida yaata utiravai.

*Satuukaiyaano putiraiya kava diiteeraivaara Yisuunna yaparairavai
(Matai 22:23-33; Rukaaso 20:27-40)*

¹⁸ Vaidi Satuukaiya vaidi putuuyara tunoo: Fai hama kava diitaaravaivee, tuuyakidiri vooya numa Yisuunna yapaaraida tunoo:

¹⁹ Vitaira-o, Musiiva vo aataruvai tiyara fafaara roo tunoo: Vaidi voovoono nnaataivaa vara kioo hama nnaakaraivaa mmateerainno putino ari nnaataivo variivaa ari kataivoono vara kioo ari vayaannara tuoo nnaakaraiyauvaa mmataanaravaivee. Musiiva itaa kua tiravai.

²⁰ Vo suai voovaki kata vayaa yaaku saivai sainaidiri taaravaitana varuuya ngaruuvoono nnaata vara kioo hama nnaakara mmateerama kioo kati putiravai.

²¹ Putuduu ngamiisaivo inna muaadaivaa vara kioo hama nnaakara mmateerama kioo kati putuduu yaaguaavaano inna muaadaivaa vara kioo hama nnaakara mmateerama kioo kati putuduu

²² mmuakiaa kataunna nnaagiaidootama mmuai gioonnaivaa vara kiada mmuaikaraama putiravai. Putuduu nnaagiai tuanaa gioonnaivootama putiravai.

²³ Itaama vaikiai yapooma gioonna kiaapu putuaiya kava diitaara suaivaki fai gioonnaivo giaa nnaatavai varinarannee? Mo yaaku saivai sainaidiri taarama ii vaidi idoono inna vareeravaivee, tiravai.

²⁴ Tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia koonnama yaata utida itaa kua kiaanoo. Mo aaniira ngia itaa kua kiaannee? Ngia hama Anutuuqaa fafaara roo kuaivaa arinaima rikiada hama inna yaagueeqaivo vaivaa tuqinnama taivaaraida ngia koonnama yaata utida itaa kua kiaanoo.

²⁵ Fai gioonna kiaapu vaa putuaiya diitaara suaivaki kava diitada hama nnaata vaati varaaravee. Fai iya aangeraiya ngiau aapu variyaiya roosiima variaaravee.

²⁶ Gioonna kiaapu vaa putuaiya kava diitaaraivaara Musiinna yanaivau vai kuaivaa vaa ngia yaarida rikiaavai. Nnaaru yatari kiisaivaki ikiaivo tooduu hama yatari apuuvaa taa tamooqoovakidiri Anutuuqo Musiinnaata kua tioo tunoo: Na i nnaakukiaiya Aaparahaamo Isaako Yakoopainna Anutuuqovee, tiravai.

²⁷ Vaidi taaravooma nnaaru putuuya inna avuuvau homo varuuvaa Anutuuqo itaa kua tiravai. Anutuuqo gioonna kiaapu vaa eeyaara putuaiya hama iya Anutuuqovee. Gioonna kiaapu variyaiya Anutuuqovee. Ngia kaayauma kumimakamaida yaata utuaanoo, tiravai.

*Yisuuva kua mmaanna tauraanaivaara tiravai
(Matai 22:34-40; Rukaaso 10:25-28)*

²⁸ Tuduu vaidi kua mmaanna kiasa mmira voovoona Yisuuva vaidi Sat-uukaiyaata kua tuuvaa rikioo iva iya arinaima sai tuu kuaivaa rikiooduu inna yoketauduu rikioo vo kuavaara numa inna yaparainno tunoo: Dee kua mmaannavoona mmuakiasa kua mmaanna tiraivaa yaatarainnee?

²⁹ tuduu rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Aa kua na tinara kua aavo mmuakiasa mmaanna tira aataruuyauvaa yaatarainoo. Anutuuga kua fafaaraivo vainno tinoo: Isarairaayaso, rikiaatee. Udaanga ti Anutuugo ari mmuaa tuanaavai nnaasu varinoo.

³⁰ I Udaanga Anutuugaara mmuduuya ruee ai ausa mmuduuya mmuakiaavai inna mmianee. Ai vaidi kaanaivaatama ai yaata vuatinniivaata ai yaagueeqaivaatama mmuakiaavai inna mmianee,

³¹ tikio inna inanoo kua mmaanna tuuvo vainno tinoo: E aiyara tuqinnaannaneema ai seenaiyaraatama tuqinnee iyara mmuduuya ruanee. Aa kua mmaanna tuu aavaitana mmuakiasa kua mmaanna tuuyauvaa yaataraivaivee,

³² tuduu rikioo kua mmaanna kiasa mmira vaidiivoona Yisuunna tunoo: Vitaira-o, aikioovai. A kua kutaavainna kiannanoo. Udaanga Anutuugo mmuaa tuanaavai varinoo. Hama ari vo anutuuvoovootaivai.

³³ Ivaarainno gionna kiaapu voovoona Udaanga Anutuugaara mmuduuya ruoo ari ausa mmuduuya mmuakiaavai inna mmioo ari yaata vuatinni mmuakiaavai inna mmioo ari yaagueeqa mmuakiaavai inna mmiaivee. Iva ariiyara tuqinnaineema ari seenaiyaraatama tuqinnoo iyara mmuduuya ruaivee. Aa taara mmaanna tuu aataru aavaitana ta rikiada iikiaunnaivo inna yoketaavai. Aa aataru aavaitanaano nnaaru Anutuugaara kati puara sipisiipaiyauvaa hudoo aataruuvaa yaataraivaivee,

³⁴ tuduu rikioo Yisuuva ivo tinniyaadiri kua tuuvaa rikioo inna kua sai tunoo: Anutuugo gionna kiaapuuyara diraivaa a varaanaivaarainna e muaraagainna kiisa suai varaanarainna iikiannanoo, tuduu rikiada nnaagiiai hama kava vaidi voovoona yopeema vo kua vooyauvaara inna yaparairavai.

*Anutuugo mmataama kioo vaidiivaara Yisuuva tiravai
(Matai 22:41-46; Rukaaso 20:41-44)*

³⁵ Yisuuva homo nuunaira nnau pinaivaki gionna kiaapuuya kuaivaa kiasa mmioo varioo tunoo: Mo dataama kiada kua mmaanna kiasa mmira vaidiia kiaanoo: Vaidi Anutuugo mmataama kioovo Davuitiinna oyai tuanaivakidiri diitoovovee, kiaannee?

³⁶ Nnaaru Mmannasa Yoketaivoona Davuitiinna tasipama varuduu Davuitiiva kuaivaa fafaarainno tunoo:

Udaanga Anutuugoona ni Udaangaivaa tunoo:

A ni yaaku yaadudainningiaa

vaidi nnoonnavai varianee.

Varia ree vinanai na tinai

fai a ai nnammutuaiya yaatara kiaanaravaivee, tiravai.

³⁷ Davuitiivaano fafaara roo itaa kua Anutuugo mmataama kioo vaidiivaara tunoo: Ni Udaangaivovee, tuuvaara hama Anutuugo mmataama kioo vaidiivo Davuitiinna oyaivakidiri nnaasu diiteeravaivee. Yisuuva itaa kua tuduu rikiada gionna kiaapu kaayauya inna kuaivaa rikiooduu iya yoketauduu inna kuaivaa rikiada nnaasu variravai.

Sa kua mmaanna kiasa mmiraiyaata Farisaiyaatama

iikiaiuyavunugiataama iikiatee
(Matai 23:1-36; Rukaaso 20:45-47)

³⁸ Varuduu Yisuuva kuaivaa iya kiasa mmioo varioo tunoo: Kua mmaanna kiasa mmira vaidiia iira aataruuyauvaa tuqinnama haitatuuma teeda sa iya roosiima iikiatee. Iya buruqa hokobaiyauvaa rau varada gioonna kiaapuuya yeenna yookaira mmatuuya vuutaiyauvaki nuaikiai iya teeda iyara vaidi nnoonnayavee kiateeraivaara nookiaavai.

³⁹ Iya nuunaira nnauyauvaki vida mmaata yoketaiyavunura nnaasu mmuduuya rida variaavai. Iya buusaiyauvaa nneera suaiyauvaki kieetaiya varira mmaataiyavunura nnaasu mmuduuya rida variaavai.

⁴⁰ Iya oro gioonna muaadaiya unnakua nnamari kuaivaa tida iya mminnamminnaiyauvaa ngiariiyara kati vara kiada nnaagiai oro mmanna avaiyauvakidiri hokobama yaaku varaavai. Iya itaama iikiaivaara ngiari irisai pinaa maisaivo vainaravaivee, tiravai.

Gioonna muaadaivo taara sikau kiisaivaitana yapeeravai
(Rukaaso 21:1-4)

⁴¹ Yisuuva itaa kua kiasa kioo numa nuunaira nnau pinaivaki varioo kati Anutuugaara yapeera sikau nnaamuruuvaa vainima hara kioo varioo tooduu kaayau gioonna kiaapuuya ngiari sikauyauvaa sikau nnaamuruuvaki yapada varuduu teeravai. Iva iya too vauduu rikiada gioonna kiaapu kaayau hoona suvuauya numa kaayau sikauyauvaa yapeeravai.

⁴² Yapa kioodoo ivo too vauduu mmanna haipu gioonna muaada voovoono numa sikau kiisa kookeevaitana yapa kioodoo sikauvaitana hama pinaavai vairavai. Kiisakiata vairavai.

⁴³ Vauduu too Yisuuva ari ngiaammuauya maavee tuduu innasi nnuduu iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Aa gioonna muaada mmanna haipu gioonna aavaa sikau kiisa yapa kiaivaitanoono mmuakiasa gioonna kiaapuuya sikau nnaamuruuvaki yapa kiasa sikauyauvaa yaataraivai.

⁴⁴ Gioonna kiaapu hoona suvuaiya kaayau sikau vaiyauvakidiri vooyauvai nnaasu varada yapa kiaavo gioonnaivo hama sikaunnaataivo mmuakiasa sikau innasi vaivaitana eyommaa varoo yapa kiaivai. Iva ari yeenna varaanee tii sikau eyommaakiatatana varoo sikau nnaamuruuvaki yapa kiaivaara inna sikauvaitanaano gioonna kiaapuuya yapa kiasa sikauyauvaa yaataraivaivee, tiravai.

13

Yisuuva nuunaira nnau pinaivaa havarataaraivaara tiravai
(Matai 24:1-2; Rukaaso 21:5-6)

¹ Yisuuva nuunaira nnau pinaivakidiri vioo varuduu ari ngiaammuau voovoono inna tunoo: Vitaira-o, taanee. Aa sikau nnau aayauvoota sikauyauvootama yoketaa tuanaa pinaayauvaivee,

² tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Aqaa nnau pinaa nnau aayauvaa vaa a taannanoo. Fai vaidiia mmuakiasa aa nnau aayauvaa havarata taika kikio rikioo fai hama seena sikau voovai ari seena sikau voovai mmaataivau tasipama vainaravaivee. Fai mmuakiasavai havarata taikaanaravaivee, tiravai.

Maisa mmooriivo nninaraivaara Yisuuva tiravai
(Matai 24:3-14; Rukaaso 21:7-19)

³ Yisuuva itaa kua kua kioo ari ngiaammuauyaataama nuunaira nnau pinaivaa pikiada ukuapi taapi Oriveeta oro hara kiada varuduu Petorooso Yakooopo Yuvuaano Adiriaasainna ngiarivana innasi vida inna tunoo:

⁴ Ti kua ti mmianee. A kianna kuaivo dairu suai vainarannee? Dee ari vookarai mmoorivai vainai fai ta teeda mmuakiaa kua a kiannaivaara yaata utida kiaara: Vainima vainaravee, kiaarannee?

⁵ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Vaidi voovoono ngii unnakua kua kioo aataru maisavau ngii vita yapeenoora tuqinnama haitatuukiatee.

⁶ Fai kaayau vaidiia mmuaavai mmuaavai nnida ni nnutuuvaa ngiari-iyara tida voovoono tinara: Aanna Anutuugo mmataama kioo vaidiivoona ngiaunoo, tinai fai kaayau gioonna kiaapuuya iya unnakua kiaivaa rikiada kiaara: Kutaa kuavaivee, kiaravai.

⁷ Fai gioonna kiaapuuya vainiivau rapiraivaa rikiada ngieera rapira mmayaayaivaa rikiada sa ivaara nnikiaraida aatuukiatee. Rapiraivonanaa tauraa vaino too ngiau mmata taikeera suaivo fai hama makee tino nninar-avaivee.

⁸ Fai gioonna kiaapu voovaki variaya diitada gioonna kiaapu voovaki variayaataama rapuaaravai. Fai vo kieeta voovoono diitoo vo kieetavaata rapinara iinai rikiada fai ngiari gioonna kiaapuuya rapuaaravai. Fai vo mmata vo mmata mmataa kuaru utinaravai. Fai vo yoosinna vo yoosin-naiyauvaki aarareeraivo vainai rikiada gioonna kiaapuuya kaayauma yeen-nara kiaravai. Gioonnaivo nnaakaraivaa mmataanara suaivaki kiisama nniitareeraivaa varoo nnaagiai pinaama nniitareeraivaa varaivai. Ivaa roosiima ii aataru iyauvo nninara suaivaki tauraa kiisavai vainno nnaagiai fai pinaavai vainaravai.

⁹ Ngiengieenoo ngiingiiyara tuqinnama haitatuukiatee. Fai vaidi vooya ngii vitada ngiari kieetaiyasi kua pinaana ngii yapaaravai. Fai iya ngii vitada ngiari nuunaira nnauyauvaki yapa kikiyai vaidiia ngii ripiikiaravai. Ngia niyara kutaavaivee kiaivaara iya ngii vitada vaidi kieetaiyasi vida kua pinaana ngii yapa kikiyai fai ngia ni mmayaaya yoketaivaa vaidi kieetaiya kua mmiaaravai.

¹⁰ Tauraa gioonna kiaapuuya ni mmayaaya yoketaivaa mmuakiaa mmata variaya kua mmi taika kikio nnaagiai ngiau mmataivo taikaanaravai.

¹¹ Fai vaidiia ngii vitada kua pinaana ngii yapa kikiyai sa ngia iya sai kiaara kuaivaara mmuaanaa yaata utida tauraa teerakiatee. Kua pinaana ngii yapeera suaivaki Anutuugo ngia sai kiaara kuaivaa ngii yaatana yapanai rikiada ivaa sai kiatee. Ngia sai kiaara kuaivo hama ngiengieenoo kiaravai. Fai Mmannasa Yoketaivoonoo ngii gaa ngii minai kiaravai.

¹² Vaidi vooyaano fai ngiari kata vayaiya vitada vaidi vooya mmikiai iya ruputikiai putuaaravai. Fai vaidiia ngiari uru nnaakaraiya vitada vaidi vooya mmikiai ruputikiai putuaaravai. Fai nnaakaraiya ngiari kaano kooya mmooka hanigia mmida iya ruputateeraivaara vitada vaidi vooya mmiaaravai.

¹³ Ngia niyara kutaavaivee kiaivaara gioonna kiaapu kaayauya ngii teeda hama ngiiaiyara mmuduuya ruaaravai. Fai gioonna kiaapu voovoono niyara kutaavaivee tioo yaagueeqainono ari putira suaivaki Anutuugo inna vitoo yoosinna yoketaivaki yapaanaravai.

*Mminnaa maisai ari vookaraivo nninaravaivee
(Matai 24:15-28; Rukaaso 21:20-24)*

¹⁴ Gioonna kiaapuuya aa na tinara kua aavaa jaarida arinaima rikiaatee. Fai ngia teekio mminnaa maisa ari vookaraivo hama ivo diraivaki fai dioo

vainaravai. Fai ivo dioo vainai teeda ngia Yutayaa variyaiya ngingii yaatu aatuuda taapiivaura seenada kuatee.

¹⁵ Fai gionna kiaapu voovoono ari nnauvaa vainiivau iikiaivo sa ari mminnamminnaiyauvaa varaanara nnauvaki kuaivee.

¹⁶ Fai gionna kiaapu voovoono ari mmooriivaki iikiaivo ari yaapaivaa mmoori tooyaivau yapa kiaivaa sa kava vara ranoo vioo ivaa varaivee.

¹⁷ Boo, ii suai ivaki gionna nnaakara sunnaakiaiyaata gionna nnaakara meedi ruaiyaatama kuaaraivo iya mmuaararainaravai.

¹⁸ Vati pinaa rira suaivaki vivoora kiaa yaaku varaatee.

¹⁹ Iqii suai ivaki kaayau maisa mmuaararaivo ari vookaraivai vainno mmuakiaa mmuaararaiyauvo gionna kiaapuuyaki vaiyauvaa yaataraa-naravai. Nnaaru Anutuugo ngiau mmata uu suaivaki varuuya varia rada nnidada makee aa suai ta variaunnaivaki variyaiya hama kaayau maisa mmuaararaivo itaama vaivaa taavaivee. Fai yapooma variaaraiya hama itaama vai mmuaararaivaa taaravai.

²⁰ Iqii suai ivaara Udaanga Anutuugo paanna suaivai mmataama kioo tiravai. Fai hama paanna suaivaa yapa kinai fai gionna kiaapuuya putu taikaaravai. Anutuugo gionna kiaapu ariiniee kiaa mmataama kiooyara yaata utuoo suaivaa paannavai yapa kieeravai.

²¹ Fai iqii suai ivaki gionna kiaapu voovoono ngii tinara: Taatee. Anutu-ugo mmataama kioo vaidiivo aavaki varinoo, tinai sa inna kuaivaa rikiaatee. Fai voovoono tinara: Iqiiivaki varinoo, tinai sa inna kuaivaa rikiaatee.

²² Fai unnakua vaidi vooya nnida voovoono ariiyara tinara: Na Anutuugo mmataama kioo vaidiivo ngiaunoo, tino fai voovoono ariiyara tinara: Na forofetaavai ngiaunoo, tinaravai. Fai itaa kua kiaaraiya ari vookara ari vookarai mmooriyauvaa iikiaaravai. Anutuugo gionna kiaapu ariiniee kiaa mmataama kiaiya unnakua tiraiyaano iya unnakua kiaa kiada iya iida aataru maisaivau iya vita yapaaraivaara ari vookara ari vookarai mmoori-yauvaa iikiaaravai.

²³ Rikiaatee. Na aanna iya iikiaaraivaara na mmuaanaa ngii giaa ngii miaunoo.

*Yisuuva kava mmatayaa tiinaraivaara tiravai
(Matai 24:29-31; Rukaaso 21:25-28)*

²⁴ Ii kaayau maisa mmuaararai suai ivo taikano nnaagiai suaivaki suaivo ngioo upisiima tu kioo vaino too kuraagaivo nnino hama mmeekiaivo teeno too

²⁵ aakiapuaiyauvo ngiauvaidiri tasukua roo tuoo vino yaagueeqa mmin-naa ngiau aapu vaiyauvo ngiari aataru nuairaiyauvaa pikiada sabisaabi kuaaravai.

²⁶ Itaama vainai teeda Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono nama aakiaidaadiri kaayau ari vookarai yaagueeqaivoota ari vookarai mmeekiaivootama ni tasipanai na tiinaraivaa fai iya taaravai.

²⁷ Fai na aangeraiya titanai teeda mmuakiaa yoosinnaiyauvaki nuaida suai raari raipinnai vida suai haatapaipinnai vida tooya sainai vida tooya sainai vida Anutuugo ariiniee kiaa mmataama kiaiya rupi nuunaida vitada innasi ngiaaravee.

*Yisuuva nnaammuayaivaidiri mmataama kioo tiravai
(Matai 24:32-35; Rukaaso 21:29-33)*

²⁸ Na yatari nnaammuayaivaidiri mmataama kiee tinai ngia rikiaatee. Nnaammuayaivo mmunni raikiai ngia teeda kiaanoo: Nuanuuvo vainima nnikioonno mmunni rainoo, kiaavai.

²⁹ Mmuaikaraama ii na ngii giaa ngii miau kua iyauvaa kaanaiyauvaa ngia teeda rikikio na tiinara suaivo mmuaanaa vainima vainaravai.

³⁰ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu aanna makee variaa aaya hama putiraida homo varikio suaivo nnino ii aataru iyauvo fai vainaravai.

³¹ Ngiau mmataivo fai taikaanaravaivee. Ni kuaivo fai hama taikaanaravai. Fai tupatupaa vainaravaivee.

*Hama voovoono na tiinara suaivaa too rikiaivai
(Matai 24:36-44)*

³² Hama gioonna kiaapu voovoono na tiinara suaivaa too rikiaivai. Aangeraa ngiau aapu variayaatama hama teeda rikiaavai. Na inna Mmaapuuvo neetama hama tee rikiauvai. Ari ni Napoovaano nnaasu too rikiaivai.

³³ Ngia hama na tiinara suaivara arinaima teeda rikiaivara tuqinnama mmannammanna haitatuukiatee.

³⁴ Na tiinaraivo aa na mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kiae tinara kuaivaa roosiima vainaravai. Vaidi voovoono ngieera vo yoosinnaivakira kuanara iinno varioo ari mmoori vareera ngiaammuauya mmooriivaa mmuaavai mmuaavai vitaama iya mmi kioo ari nnauvaki pikioo keegiana haitatuura kieetaivaa tinoo: Eenoo iya haitatuukianee,

³⁵ kiaa kioo ngieera ari voopi vioo kiaivai. Vioo kiaikiai rikiada inna ngiaammuauya ivo nninaraivara hama rikieerama kiada variaaneema fai na tiinaraivara ngia hama rikieerama kiada variaaravai. Fai na kisama upisiinara kannokannoonai tiinarannee? Vara na heena tammaana tiinarannee? Vara kakaraa tauraanaivo akua tinai na tiinarannee? Vara suaivo reera kinai na tiinarannee? Ivaaraida haitatuukiatee.

³⁶ Na akiairaama tiinarainainnaata ngia vuru vairayaama varida kumimakakiaarainnoo.

³⁷ Na ngiiyara haitatuukiateera kiau kuaivaa mmuakiaayara kiaunoo: Tuqinnama haitatuukiatee, kiaunoo. Yisuuva itaa kua tiravai.

14

*Vaidiyya Yisuunna mmaara kua kiaa yeena rairavai
(Matai 26:1-5; Rukaaso 22:1-2; Yuvuaano 11:45-53)*

¹ Nnaaru Anutuugo Iyiipadiri Yutayaa gioonna kiaapuuya vitoo yoke-taivau yapoovara iya buusa pinaivaa nnutuuvo Varaigiataivaa nneeravai. Ii buusa ivaa nneera suaivaki iya bereetaivaa hama puuqaira yeennaivaa tasipama hudooyauvaa nneeravai. Iqii suai ivaa nneera suaivo vainima vauduu homo taara suaivaitana vairavai. Vauduu Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata kua mmaanna kiaa mmira vaidiyyaatama hataumakinaa Yisuunna vitada ruputuaaree kiaa iida tunoo:

² Gioonna kiaapuuya nuunaida kumimakaida rapivoora ta hama buusa nneera suaivaki Yisuunna utida ruputuaaravaivee, tiravai.

*Gioonnaivo heenna suuya suuda yoketaa vuvvaa Yisuunnayaa apiravai
(Matai 26:6-13; Yuvuaano 12:1-8)*

³ Tuduu Yisuuva yoosinna Betaniaivaki vaidi voovai nnutuuvo Simoonoono nnaaru inna mmammaivau buunna hoovo vaa maafama kiooduu yoketaama varuuvaa nnauvaki hara kioo variravai. Hara kioo varioo yeenna nnoo varuduu gioonna voovoono nniravai. Vaa ivo sikau pinaivaadiri yookaama kioo heenna suuya suuda yoketaa vuvvo sikau tooriivaki vuvvaa varoo numa nnuugaivaa rummua ruaimi kioo Yisuunna kieetaivau tusaa apiravai.

⁴ Tusaa apuduu gioonna kiaapu vooya iva inna uuvaa tooduu iya nnan-natooduu ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Aaniirainno heenna suuya suuda yoketaa kuai aavaa kuminayaa kagaari kiainnee?

⁵ Ivo ivaa varoo vaidiiya mmiitiri. Irisai kaayau sikau yanaiyauvaa (300) varoo gioonna kiaapu mmanna haipuuya mmiitirivee, kiaa kiada kaayau yaagueeqama inna tiravai.

⁶ Tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Pikiaatee. Ngia aaniiraida inna kiaannee? Ivo yamaa aataruvainno ni iinoo.

⁷ Mmanna haipu gioonna kiaapuuya tupatupaa ngii tasipama hara kiada varikiai sikauyauvaa ngii iya mmiatainai mmiatee. Hama na tupatupaa ngii tasipama varinaravai. Ivo niiyara iinee tiivaa iivaivee.

⁸ Ivo na putinai vaidiiya ni hakuaaraivaara yaata utuoo mmuaanaa ni mmammaivau tusaa apinoo.

⁹ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu mmuakiaa yoosinnaiyauvaki variaya ni mmayaaya yoketaivaa kiaa mmikiai rikiada fai aa gioonna aavo ii mmayaaya ivaatama rikiada innara yoketaama yaata utuaaravaivee, tiravai.

*Yutaaso Yisunna iya vitainaraivaara ee-oo tiravai
(Matai 26:14-16; Rukaaso 22:3-6)*

¹⁰ Tuduu Yisunna ngiaammuaa voovai nnutuuvu Yutaaso Isariooto Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyasi vioo Yisunna kooyaa iya vitainaraivaara iyasi viravai.

¹¹ Vioo iyaata kua tuduu rikiada iya kaayauma sirigaida irisai sikau inna mmiaaraivaara kua kiaa teerama kieeravai. Iya kua kiaa teerama kioodoo rikioo ii suai ivakidiri iva faannama roo varia roo vioo varioo dee suai tua-naavai nnino rikioo iva Yisunna kooyaa iya vitainaraivaara haitaturavai.

*Yisuuva ari ngiaammuaayaatama buusa Varaigiataivaa nneeravai
(Matai 26:17-25; Rukaaso 22:7-14,21-23; Yuvuaano 13:21-30)*

¹² Buainnonno tooduu Yutayaiya buusa nneeda bereetaivaa hama pu-uqaira yeennaivaa tasipama hudooyauvaa nneera tauraa suaivo nniravai. Ii suai ivaki iya puara sipisiipa nnaakaraiyauvaa ruputu kiada buusa Varaigiataivaa nneeravai. Ii buusa ivaa nneera suaivaki Yisunna ngiaammuaaya numa inna yaparaida tunoo: Ta dee nnauvaki vida buusa Varaigiataivaa a nnaanaraivaa aini teerakiaunnannee?

¹³ tuduu rikioo Yisuuva ari ngiaammuaa taaravaitana titoo tunoo: Ngia vidada oro yoosinna pinaivaki teekio vaidi voovoono nnoori tooriivaa apu varoo ngii saidi nninai teeda inna nnaagiai vida

¹⁴ teekio ivo nnauvaki vinai rikiada ngieeta ivaki kuatee. Vida nnau nakaaraivaata kiatee: Vaidi Vitairaivo tinoo: Dee nnauvaki na ngiaammuaayaatama buusa Varaigiataivaa ta nnaarannee? tiivaivee,

¹⁵ tikio rikioo ivoono nnau pinaivaa verenoovau vo nnau voovai vaa rupi mmaataiyauvaa teerama kiaivaa ngii vitainai ngia ivaki titiini buusaivaa teerama kiatee,

¹⁶ tuduu rikiada taaravaitana vidada yoosinna pinaivaki vida Yisuuva tuu mminnaiyauvaa teeda buusa Varaigiataivaara nnauvaki teerama kieeravai.

¹⁷ Teerama kioodoo heenauduu Yisuuva ari ngiaammuaa yaakuuvaitana yukukidiri taaramootama nnida

¹⁸ nnauvaki vida ngiari mmaataiyauvunu varida yeennaiyauvaa nneeda varuduu Yisuuva iyaata kua tioo tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngiikidiri ngiaammuaa ni tasipama varioo yeenna nnaanara voovoono fai ni nnammutuaiya kooyaa ni vitainaravaivee,

¹⁹ tuduu rikiada ari ngiaammuauya yaata utida kaayau ausa mmuaara-reera tasipama varida mmuaavai mmuaavai inna yaparaida voovoono tunoo: Mo neenoonnee?

²⁰ tuduu rikioo Yisuuva iya kuaivaa sai tunoo: Ngia ni ngiaammuaui yaaku-uvaitana yukukidiri taarama fai ngiikidiri voovoono ni tasipama mmuaa yavaavakidiri mmuaavaugiataama ari yeennaivaa rabuuma nnaivoono kooyaa ni nnammutuaiya ni vitainaravai.

²¹ Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono fai putinaravai. Anutuugaa yanaivau fafaaraivo vainno ivaara tiivo aanna makee vainoo. Vaidi voovoono kooyaa Na Vaidiivaa Mmaapuuva ni nnammutuaiya vitainarivoono fai irisai maisaivaa varaanaravai. Aa vaidi aavaa hama ari kaano inna mmataitiri. Hama mmoori maisaivaa iinno irisai maisaivaa varaitirivee, tiravai.

Yisuuva bereetaivaata vuainaivaatama

ari ngiaammuauya mmiravai

(Matai 26:26-30; Rukaaso 22:14-20; 1 Koridii 11:23-25)

²² Kiaa kioo homo ari ngiaammuauyaataama yeenna nnoo varioo Yisuuva bereetaivaa vara tu kioo vainno Anutuugaata kua yoketaivaa kiaa kioo kusii kioo ari ngiaammuauya mmioo tunoo: Varaatee. Aanna ni mmatiivaivee,

²³ tuduu nnaa kioodoo iva kava vuaina suuya tooriivaa vara tu kioo vainno Anutuugaata kua yoketaivaa kiaa kioo ari ngiaammuauya vuaina suuyaivaa mmuduu mmuakiaaya nneeravai.

²⁴ Nnaa kioodoo Yisuuva tunoo: Aanna ni kiau vai. Na kaayau gioonna kiaapuuyara yaata utuee ni kiau vaa tusaanaravai. Fai tusaa kino rikioo Anutuugo kua yeena rau kioo karaasa aataruuvo kooyaa vainaravai.

²⁵ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Hama fai na aavau kava vuaina suuyaivaa nnaanaravai. Vo suai voovaki na Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki fai na vuaina suuya ari vookaraivaa nnaanaravaivee,

²⁶ kiaa kioo iya Anutuugaara kuaru voovai kiaa taika kiada taapi Oriveeta ivaura viravai.

Petorooso hamavee tinaraivaara Yisuuva kooyaa ari kiaa mmiravai

(Matai 26:31-35; Rukaaso 22:31-34; Yuvuaano 13:36-38)

²⁷ Oro ivau varuduu Yisuuva iya tunoo: Fai ngia mmuakiaaya ni pikiada vida raubiriima kiaravai. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno Anutuugo tuu kuaivaa tinoo: Na puara sipisiipara haitatuura vaidiivaa ruputu kinai fai sipisiipaiya raubiriikiaravaivee, tiivai.

²⁸ Fai itaama vainai na putino Anutuugo ni tinai na kava diitee neen-naadee Karirayaa vinai fai ngia ni nnaagiai kuaaravee,

²⁹ tuduu rikioo Petorooso inna kua sai tunoo: Hama na i pikiaanaravai. Fai mmuakiaa ni seena ngiaammuauya i pikikiai fai neenoo hama i pikiaanara-vaivee,

³⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Na kua kutaavai i kiaa i mmiaunoo. Turau hama kakaraa nnaagiaivo akua tinai a taaravoomaneetu niyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravaivee,

³¹ tuduu rikioo Petorooso yaagueeqama inna kuaivaa sai tunoo: Fai a putinai neeta putinaravai. Hama na aiyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravaivee, tuduu ari ngiaammuaui mmuakiaaya mmuai kuaivaa tiravai.

Yisuuva yoosinna Kisamanii ivaki

yaaku vareeravai

(Matai 26:36-46; Rukaaso 22:39-46)

³² Kiaa kiada iya yoosinnaivaa nnutuuvo Kisamanii vidada oro dida vauduu Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Ngia aavau varikiai na oro yaaku varaanaravee,

³³ kiaa kioo Petorooso Yakoopo Yuvuaanainna vitoo viravai. Vioo kaayauma yaata utuduu inna yaata utuuvo hanigioo ari vookarauduu

³⁴ ari ngiaammuaui taaravoomaivaitana kiaa mmioo tunoo: Mmuaararaivo niiki vaikio ni ausaivo pinaama mmuaararoo ari vookarainoo. Niiyara aavau varida haitatuukiatee,

³⁵ kiaa kioo oro kiisama vo kammunni voovau vioo varoo vainno yaaku varoo vo aataru voovoono vainno atatu rino sa niisi ngiaiveeraivaara yaaku varoo tunoo:

³⁶ Ni Napoo-o, a mmuakiaa mmoorivai iiraivaa nakaaraikuavee. Mmuaararaivo aa nnoori toori kapikarai aavaa roosiivo niisi nninaraivaara ooqoo tino pikiaivee. Inna aikioovai. Ni iikiataivaa sa iikiane. Ai iikiataivaa iikiane,

³⁷ kiaa kioo kava vara ranoo numa tooduu ari ngiaammuaudo puaisakama vuru vaida varuduu Yisuuva iya yuruuma kioo Petoroosaa tunoo: Simoono, a vuru vakiannanee? Mo dataikiai a hama mmuaa suai voovau avu tee vairama kiee vakiannanee?

³⁸ kiaa kioo iya tunoo: Ngii iinno taanaraivo ngiisi nninarainnoo tida avu teeda vaida yaaku varaatee. Vaidiivaa mmannasaivo inna iikiataikio nnabaivo muaraagainoo,

³⁹ kiaa kioo Yisuuva kava oro yaaku varoo mmuai kuaivaa tiravai.

⁴⁰ Kiaa kioo kava vara ranoo numa tooduu ari ngiaammuaudo vurura rusi rusiida rikiada vaa vairavai. Vuru vauduu Yisuuva iyaata kua tuduu sai kua kiaaraivaara iya kumimakairavai. Kumimakauduu

⁴¹ Yisuuva oro vooneetu yaaku varoo kava vara ranoo numa iya tunoo: Ngia homooda vuru vaida variaannee? Aikioovai. Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa vaidi voovoono vaidi maisa vooya kooyaa ni vitainara suaivo vaa nninoo.

⁴² Taatee. Vaidi kooyaa ni vitainaraivoono aavaa nninoo. Diitakiai ta innasi kuaaravee, tiravai.

Vaidiia Yisunna utida ruputuaara iiravai

(Matai 26:47-56; Rukaaso 22:47-53; Yuvuaano 18:3-12)

⁴³ Yisuuva homo kua tioo varuduu ari ngiaammuaudo yaakuuvaitana yukukidiri taaramaakidiri voovai nnutuuvo Yutaaso ngioo kaayau vaidiia paipa avaikarauyauvaata tipaiyauvaatama utida inna tasipama nniravai. Vaa Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaatama vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaata vaidi yokovaiyaatama iya titooduu Yisunnnasi nniravai.

⁴⁴ Yutaaso kooyaa inna vitainaraivoono vaa mmuaanaa iya kiaa mmioo tunoo: Ngia teekiai vaidi na mmootaivo inna ngia vitaara vaidiivovee. Inna puaisa utida vitada kuatee, tiravai.

⁴⁵ Ivo itaa kua tuuvoono ngioo ngioo numa makee tuduu Yisunna tunoo: Vitaira-o, kiaa kioo inna mmooteravai.

⁴⁶ Mmootooduu teeda vaidi vooyaano numa Yisunna puaisakama utu kiada vauduu

⁴⁷ vaidi voovoono ivau dioo vainno ari paipa avaikarauvaa nnaamuru-uvakidiri utu rada kioo Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieetaivaa ngiaammuaui voovai yaataivaa rutaka kieeravai.

⁴⁸ Rutaka kiooduu Yisuuva vaidiia tunoo: Ngia yaata utida kiaanoo: Mmuara vareera vaidi roosiivaivee, kiaa kiada paipa avaikaraiyauvaata tipaiyauvaatama utida ni mmaara ngiaannee?

⁴⁹ Mmuakiaa suai na nuunaira nnau pinaivaki variee mmayaayaivaa ngii giaa ngii miaaduu hama ngia ni utiravai. Nnaaru Anutuuqaa kua fafaaraivo vaivaa ngia iikiaivaa kaanaivo vakiaiveeraivaara aanna makee ngia iikiaano, tiravai.

⁵⁰ Tuduu rikiada ari ngiaammuaau mmuakiaaya inna pikiada ngiari toovau viravai.

⁵¹ Vuduu ngiaammuaau karaasa voovoono kati buruqa poosa nnaasu rau varoo Yisuunna nnaagiai vuduu vaidiiya inna utuduu rikioo

⁵² iya yaakuuvaki buruqaivaa pikioo taguaada ari toovau viravai.

Vaidiiya kua pinaivaa Yisuunnaki yapeeravai

(Matai 26:57-68; Rukaaso 22:54-55,63-71; Yuvuaano 18:13-14,19-24)

⁵³ Vuduu vaidiiya Yisuunna vitada Anutuuqaara kati puara hudeera kieeta tuanaivaa nnauvakira vitada oro ivaki yapa kieeravai. Yapa kiooduu mmuakiaa vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaatama vaidi yokovaiyaata vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaatama nuunaida varuduu

⁵⁴ Petorooso ngieeradiri Yisuunna nnaagiai vioo vioo vaidi kieeta tuanaivaa vagiaamunna aakiaivaki vioo tooduu vaidi rapiraiya mmaanaivau ikiaivaa hara kiada ivaki varuduu Petorooso oro iya tasipama ivau varioo ivaata iya ikiaivaara totooka variravai.

⁵⁵ Varuduu vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi kua yeena raira mmuakiaayaatama Yisuunna ruputikio putuaiveera kua pinaana inna yapaara uduu hama kua oyaivootairavai.

⁵⁶ Kaayau gionna kiaapuuya numa Yisuunnara unnakua tida airi kua airi kua sabi kua tida hama mmuaavau tiravai.

⁵⁷ Tuduu nnaagiai vooya diitada Yisuunnara unnakua tida tunoo:

⁵⁸ Ta rikiaunnano ivo tinoo: Aa nuunaira nnau pinaa aavaa vaidiiya heeka kiaa aavaa na havarata kino taaravooma suaivo taikanai rikiee hama vaidi yaakukidiri heekeera nnau voovai na heekaanaravaivee. Ivo itaa kua tiivaivee,

⁵⁹ kiaa kiada airi kua airi kua sabi kua tida hama mmuaavau tiravai.

⁶⁰ Tuduu Anutuuqaara kati puara hudeera vaidiiya kieeta tuanaivoono diitoo mmuakiaaya vuutaivakidiri dioo vainno Yisuunna yaparainno tunoo: Iya i kiaani a hama iya kua saivaa kiannannee? Aa vaidi aaya mo dee kuavai aiki yapaavainnee?

⁶¹ tuduu rikioo Yisuuva hama inna kua sai tira kua seemuaa hara kioo variravai. Varuduu kieeta tuanaivo keenaa inna yaparainno tunoo: Ti Anutuuqo yoketaivo ari Mmaapuuvaa mmataama kioovo aanna a ivonnee?

⁶² tuduu rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Yo, aanna na Anutuuqaa Mmaapuuvo ivo ni mmataama kioovovee. Ivo yaagueeqa tuanaivovee. Fai ngia teekiai Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono inna yaaku yaadudainningiaa hara kiee variee fai nama aakiaidaadiri tiinaravaivee,

⁶³ tuduu rikioo kieeta tuanaivo Yisuuva tuu kuaivaara inna ausa pirisauduu ari uyu rauyauvaa utu rapasi kioo tunoo: Sa vaidi vooya kava numa innaki kua pinaa yapaaraivaara yaata utuatee.

⁶⁴ Ivo ari avaivakidiri koonnama tinoo: Na Anutuuqaa Mmaapuvaivee, tiivaa vaa ngia rikiaano. Ngia innara dataamaida yaata utuaannee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ta rikiaunnano ivo koonnama kua tiivaara fai inna aikioo ivo putinaravaivee, tiravai.

⁶⁵ Kiaa kiada vooya Yisuunnayaa kuaanuuvaa visida buruqaivaadiri inna oori nnikiivaki hauma utida yaaku rurauma utida inna rida tunoo: Mmuakiaa kuavai rikiaannaivaa ti kiaa ti mmianee, tuduu vaidi rapiraiya inna vitada kaura puaaka tuduu ruputiravai.

Petorooso Yisuunnara hama na inna tauvaivee tiravai
(Matai 26:69-75; Rukaaso 22:56-62; Yuvuaano 18:15-18,25-27)

⁶⁶ Ruputuduu Petorooso mmaanai vagiaamunna aakiaivaki hara kioo varuduu vaidi kieeta tuanaivaa mmoori vareera kiaatanna voovoono ngioo varioo tooduu

⁶⁷ Petorooso ikiaivaara totooka hara kioo varuduu kiaatannaivo inna too nnaasu vainno tunoo: Eetama Nasareetaa vaidi Yisuunna tasipama nookiannavaivee,

⁶⁸ tuduu rikioo Petorooso yaagueeqama inna kuaivaa ooqoo tuoo tunoo: E kianna kua oyaivaa na hama arinaima rikiaunoo, kiaa kioo oro keegiaivaki dioo vauduu

⁶⁹ mmoori varoo kiaatannaivo inna too hanigia vaidi ivaki varuuya tunoo: Aa Yisuunna tasipa nuaira ngiaammuaui voovai dinoo,

⁷⁰ tuduu rikioo Petorooso kava ooqoo tiravai. Tuduu kiisa suai taika kiooduu vaidi ivaki duuya Petoroosaa tunoo: Kutaa tuanaa a inna tasipama nookiannavai. Mo eeta Karirayaa diaa vaidikuavee,

⁷¹ tuduu rikioo Petorooso yaagueeqa kuavai iya kiaa mmioo tunoo: Na hama kua kutaavai kiautiri. Anutuugo ni ruputitirivee. Na kua kutaavai kiaunoo: Aa vaidi ngia kiaa aavaa hama na tauvaivee, tiravai.

⁷² Iva tinee tuu saivaata kakaraa nnaagiaivo akua tiravai. Akua tuduu Yisuuva tauraa inna kiaa mmuu kuaivo vaa taunnu kioovaa kava yaata utuoo rikieeravai. Tauraa Yisuuva inna kiaa mmuu kuaivaa inna kiaa mmioo tunoo: Fai hama kakaraivo taaranee akua tirainno kinai rikiee a taaravoomaneetu niyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravaivee. Ita kua tuuvaara Petorooso rikioo inna ausaivo maisauduu rateeravai.

15

Vaidiyya Yisuunna vitada Piratuusaasi viravai
(Matai 27:1-2,11-14; Rukaaso 23:1-5; Yuvuaano 18:28-38)

¹ Heenanaanna suaivo reera kiooduu vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi yokovaiyaatama vaidi kua mmaanna kiaa mmi-raiyaata vaidi kua yeena raira mmuakiaayaatama nuunaida kuakuaakua kiaa ivau safuuma kiada Yisuunna yaakuuvaitanau yeenaadiri ranaa rau kiada vitada vaidi Roomaaya kieetaivaa Piratuusaa mmiravai.

² Mmuduu too Piratuuso inna yaparainno tunoo: A Yutayaiya kieetakuan-nee? tuduu Yisuuva inna kua sai tunoo: Yo, inna kutaa kiannanoo,

³ tuduu vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiya pinaa vo kua vo kuaiyauvaa innaki yapa kiooduu too

⁴ Piratuuso keenaa inna yaparainno tunoo: Mo iya kiaivaa a hama iya kuaivaa irisai tinarannee? Aa kua mmuakiaa aayauvaa aiki yapaiyauvaa a rikiaannano datainnonnee?

⁵ tuduu rikioo Yisuuva hama inna kua sai tuduu rikioo Piratuuso ivaara pinaama yaata utiravai.

Piratuuso Yisuunna ruputuaaraivaara ee-oo tiravai
(Matai 27:15-26; Rukaaso 23:13-25; Yuvuaano 18:39-19:16)

⁶ Vo nuanu vo nuanu buusaivaa nnutuuvo Varaigiataivaa nneera suaivaki vaidi oovi nnauvaki varuu voovaara gioonna kiaapuuya Piratuusaa yapara ruuvaa mmaanai titooduu tuoo viravai.

⁷ Ii suai ivaki vaidi voovai nnutuuvo Paravaaso oovi nnauvaki hara kioo variravai. Iva ari saiyaata ngiari kieetaiyaatama rapira vaidi vooya ruputuduu putuuvaara kieetaiya iya vitada oovi nnauvaki yapa kiooduu variravai.

⁸ Varuduu gioonna kiaapu kaayauya nuunaida numa Piratuusaa ya-paraida tunoo: Ee iikiannaneema tiiyara iikiane,

⁹ tuduu rikioo Piratuuso iya yapara ruoo tunoo: Ngia gioonna kiaapu Yutayaiyara dira vaidi kieetaivaa na ngiiyara yaata utuee sipuuvaa hatuaa kino tuoo ngiisi kuanarannee? tiravai.

¹⁰ Vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiya Yisuunnanikaraama variaaree kiaa iya nnannatooduu kuminayaa Piratuusaasi inna vitada vida kua pinaana inna yapa kioovaa vaa Piratuuso rikieeravai.

¹¹ Iqii suai ivaki vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiya gioonna kiaapuuya nuuna aakiaivaki nuaida varida yaagueeqama iya tunoo: Piratuusaa kiaa mmida kiatee: Yisuunna pikiee Paravaasaa mmaanai titano tuoo kuaivee. Itaa kua kiatee,

¹² tuduu itaama aayanna tuduu Piratuuso rikioo keenaa gioonna kiaapuuya tunoo: Vaidi ngia ivaara Yutayaiya kieetavee kiaivaara na aaniivai inna iikiaunnee?

¹³ tuduu rikiada iya kava aayanna tida tunoo: A tinai iya yatari sagaivau inna haara kiatee,

¹⁴ tuduu rikioo Piratuuso iya yapara ruoo tunoo: Mo datainne? Aanii tomedavai iva iinne? tuduu rikiada iya puaisakama aayanna tida tunoo: A tinai iya yatari sagaivau inna haara kiatee,

¹⁵ tuduu rikioo gioonna kiaapuuya innara yoketaavee tuuvaara Piratuuso Paravaasaa iyara oovi nnauvakidiri titooduu mmaanai tiiravai. Tuuduu Piratuuso ari ngiaammuauya Yisuunna mmuduu teeda iya inna ripiima kioodoo vooyaano yatari sagaivau haara inna vitada viravai.

*Rapira vaidiiyaano Yisuunnara rairavai
(Matai 27:27-31; Yuvuaano 19:2-3)*

¹⁶ Piratuusaa rapira vaidiiya Yisuunna vitada ngiari kieetaivaa nnau pinaivo vau yoosinnaivau vida ngiari seena rapira vaidi mmuakiaaya tuduu nnida nuunaida

¹⁷ buruqa kookeevaa Yisuunna apu kiada yeena ooviiyauvaa varada hov-ekama kiada inna kieetaivau ruvuyiravai.

¹⁸ Ruvuyu kiada innara unnakuaivaa ataa kua tida tunoo: Gioonna kiaapu Yutayaiya kieetakuavee. Tupatupaa varianee,

¹⁹ kiaa kiada yauvaa varada inna kieetaivau rida varida kuaanuuvaa innayaa visida toorivu yau hara kiada unnakua kiaa innara yoketaavaivee tiravai.

²⁰ Kiaa kiada innara raima kiada inna buruqa kookeevaa utu rabara kiada ari uyira rairaiyauvaa kava inna uyua kiada vitada yatari sagaivau haara viravai.

*Vaidiiya Yisuunna yatari sagaivau haara kieeravai
(Matai 27:32-44; Rukaaso 23:26-43; Yuvuaano 19:17-27)*

²¹ Iya vidada oro tooduu yoosinna Kureenaivakinnaa vaidi voovai nnutu-uvo Simoono aataruuvugiataa yoosinnaivaki nninaree kiaa saidi numa iya tooduu iya inna teeda kua yaagueeqama inna tunoo: Eeta Yisuunna yatari sagaivaa apuane, tiravai. Ivo Aresadereeya Rupuuya gioovavee.

²² Iya Yisuunna vitada yoosinnaivaa nnutuuvu Korokataa viravai. Ii nnutu-ivaa oyaivo tunoo: Kieeta mmuyai ivaki vai yoosinnaivovee, tiravai.

²³ Iya ivaki vida inna mmammaivo ruputuukiaiveera vuainaivaata kupu-uva roosuuyaa nnutuuvu miiraivaatama varada Yisuunna mmuduu rikioo ooqoo tiravai.

²⁴ Ooqoo tuduu rikiada inna vitada yuku yaakuuvaa yatari sagaivau haara kiada inna uyira rairaiyauvaa varaaree kiasa isareeda yaatareera mminaiyauvaa rootu rootuuda varida yaatarooyaano mmuaavai mmuaavai inna uyira rairaiyauvaa vareeravai.

²⁵ Iya inna pirima hoo suaivaki suaivo ngioo yaagueeqama teeravai.

²⁶ Iya innaki kua yapa kioo kuaivaa oyaivaa kooyaa fafaara reeda tunoo: Inna aanna Yutayaiya kieetaivovee, tiravai.

²⁷⁻²⁸ Iya taara mmuara furai vaidiivaitana yatari sagaivaitanau haara kiada vuaivaa vitada Yisuunna yaaku yaadudainningiaa haara kiada vuaivaa vitada Yisuunna yaaku geedainningiaa haara kieeravai.

²⁹ Haara kioodoo gioonna kiaapuuya yatari saga oyaivau vida nnidaida varuuya Yisuunna reeri teeda vaidida innara nniki rakaida rakanoo raaranoo tida inna tunoo: Ai, a nuunaira nnau pinaivaa havarata kiese kava taaravooma suaivaki heekaanaravee kiannakuavee.

³⁰ Aiyara yaata utuee yatari sagaivaudiri reemi ree tummuane,

³¹ tuduu vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaatama kua mmaanna kiasa mmira vaidiiaatama mmuaikaraama iida innara raida ngiari kiasa mmi ngiari kiasa mmiida tunoo: Ivo ari vo gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaivai. Hama yopeema ariinoo ari vitoo yoketaivau yapainoo.

³² Kii makee ta teekio Anutuugo mmataama kioo vaidi Isarairaiya kieetaivo yatari sagaivaudiri reemi roo tiinai ta innara kutaavaivee kiaravaivee, tuduu taara vaidivaitana yatari sagaivaitanau haara kioovaitanaatama Yisuunna rakanoo raaranoo tiravai.

Yisuuva putiravai

(Matai 27:45-56; Rukaaso 23:44-49; Yuvuaano 19:28-30)

³³ Tuduu suaivo ikianna tammauduu mmuakiasa mmatavai heenama kioo vaududuu suaivo hanigooduu taikeravai.

³⁴ Taika kioodoo Yisuuva puaisakama aayanna roo tunoo: Irooqi Irooqi rama savatanii, tiravai. Ii kua ivaa oyaivo ataa kua tunoo: Ni Anutuugo, ni Anutuugo, dataama vaikiai ni pikiaannanee? tiravai.

³⁵ Yisuuva aayanna tuduu rikiada gioonna kiaapu vooya ivau duuya ivo aayanna tuuvaa rikiada tunoo: Rikiaatee. Ivo Irayaannara aayanna tinoo,

³⁶ tuduu rikioo vaidi voovoona seenoo voo kapuka roosuu mminnaa voovai varoo kapikaroo nnoori ari vookarauvaa nnutuuvo vinikaivakidiri rabuuma kioo seera hokobaivau kuru kioo varoo numa yatari saga oyaivaki dioo vainno reeri Yisuuva ivaa nnaiveera inna mminee kiasa tunoo: Ngia ivau iikiai ta teekio Irayaava tuma inna vitaanee kiasa tiinai ta taaravaivee,

³⁷ tuduu Yisuuva puaisakama aayanna roo putiravai.

³⁸ Putuduu buruqa pinaivo nuunaira nnau pinaivaki hiruuvo mmutuuvakidiri kereetu varoo oyaivaki tuoo saivai sainai vuduu saivai sainai viravai.

³⁹ Vuduu vaidi rapiraiya kieetaivo Yisuunna yatari sagaivaa oyai vunningiaa dioo vainno Yisuuva itaama putuuvaa too tunoo: Aa vaidi aavo Anutuugaa Mmaapu tuanaavaivee,

⁴⁰ tuduu gioonna vooya ngieeradiri dida vaidida rooru Yisuunna tooya voovai nnutuuvo Saromiiva voovai Makataraa gioonnaivaa nnutuuvo Mariaava voovai vaidi karaasa Yakoopaya Yoosiipaya kaano Mariaava dida vaidida Yisuunna teeravai.

⁴¹ Yisuuva yoosinna Karirayaa nuau suaivaki iya inna nnaagiai nuaida innara tuqinneeravai. Iyaata gioonna vooya vaa Yisuunna tasipama Yerusa-reema nnuuyaatama ivaki dida vaidida Yisuunna teeravai.

Vaidiyya Yisuunna hau kieeravai

(Matai 27:57-61; Rukaaso 23:50-56; Yuvuaano 19:38-42)

⁴² Yutayaiya turau kati varira suaivo vainima vauduu teeraira suaivaki up-isipisiinno varuduu yoosinnaivaa nnutuuvo Arimateyaa diaa vaidi voovai nnutuuvo Yoosiipo Piratuusaasi viravai.

⁴³ Yoosiipo kua safuuma yeena raira vaidivai. Ivo vaidi tuanaavai varioo Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaara faannairavai. Turau kati varira suaivo vainima vauvaara iva Piratuusaasi vioo hama innara aatuurama kioo vioo Yisuunna nnabaivaa varaanaraivaara inna yaparairavai.

⁴⁴ Yaparauduu Yisuuva vaa putuuvaara Piratuuso nnikiarainno ari rapira vaidiivaa tuduu innasi numa duduu inna yaparainno tunoo: Vaa Yisuuva putiinee?

⁴⁵ tuduu rikioo Yisuuva putuuvaara inna kiaa mmuduu rikioo Yoosiipaa tunoo: Yisuunna nnabaivaa varaanee,

⁴⁶ tuduu rikioo Yoosiipo oro buruqa poosa hokobaivaa varoo numa Yisuunna nnabaivaa hitu kioo rurauma varoo oro hakuaara oonauvaa vaa hatata teerama kioovaki yapa kioo sikau pinaivaa feena roo keegiaivaki ramuunnaama kieeravai.

⁴⁷ Ramuunnaama kiooduu Makataraa gioonnaivo Mariaavaata Yoosiipaa kaano Mariaavaatama dida vaidi Yisuunna nnabaivaa hau kioovaki teeravai.

16

Yisuuva kava diiteeravai

(Matai 28:1-8; Rukaaso 24:1-12; Yuvuaano 20:1-10)

¹ Vaidi Yutayaiya kati varira pinaa suaivo taika kiooduu yoosinna Makataraa gioonnaivo Mariaavaatama Yakoopaa kaano Mariaavaata Saromiivaatama ngiari iira mmooriivaara yaata utida mminnaa kupu takua roosuuyauvaa sikaulyauvaadiri yookaama kiada varada oro Yisuunna mmammaivau siika kiaaree kiaa viravai.

² Sudaqaki heenanaanna vida tooduu suaivo reera kiooduu Yisuunna hau mmata nnau yoosinnaivau vida varida

³⁻⁴ mmata nnau keegiaivaki vau sikau pinaivaara ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Gioono mmata nnau keegiaivaki vai sikauvaa tiini feenaanarannee? kiaa kiada reeri tooduu vaa sikau pinaivaa keegiaivakidiri feena kiooduu vauduu

⁵ gioonnaiya oonau aakiaivaki vida oro tooduu vaidi karaasa voovai buruqa poosa hokobaivaa uyu kioovo yaaku yaadudainningiaa hara kioo varuduu teeda nnikiarauduu

⁶ iva iya tunoo: Sa nnikiarakiitee. Nasareetaa vaidiivaa Yisuunna vaidiyya yatari sagaivau haara kiooduu putuuvaaraida ngia buaama rada nookiaanoo. Vaa ivo diitaivai. Hama aavaki vainoo. Vaidiyya inna yapa kiaa aavaki taatee.

⁷ Ngia oro ari ngiaammuaayaata Petoroosaatama kiaa mmida kiatee: Ivo ngii tauraa Karirayaa kuanara vioo varinoo. Fai ngia oro ivaki inna taaravai. Vaa nnaaru ivo mmuai kuaivaa ngii giaa ngii miravaivee. Itaa kua iya kiaa mmiatee,

⁸ tuduu rikiada mmaanai tiida mmata nnauvakidiri pikiada seenada kaayau nnikiaraida biribiriima rada nniravai. Nnida varida iya aatuvaara hama gioonna kiaapuuyaataama kua tira kua seemuaa viravai.

Yisuuva Makataraa gioonna Mariaanna avuuvau kooyaa diravai

(Matai 28:9-10; Yuvuaano 20:11-18)

⁹ ((Sudaaqaki heenanaanna upisi saivaata Yisuuva ari putuuvakidiri di-
itoo tauraa Makataraa gioonnaivaa Mariaanna avuuvau kooyaa diravai. Ii
gioonna ivaakidiri nnaaru Yisuuva mmagia maisa yaaku saivai karasaidiri
taarama titooduu viravai. Ivoono Yisuuva inna avuuvau kooyaa duuvaara

¹⁰ oro inna tasipama nuau gioonna kiaapuuya ivaara kooyaa kiaa mmira-
vai. Iya ratada varida ausa mmuaararoo tasipama variaivaki

¹¹ Yisuuva kava diitoo hara kioo varuu kuaivaata ivo inna avuuvau kooyaa
duu kuaivaatama iya kiaa mmuduu rikiada unnakuavaivee, tiravai.

Yisuuva ari nnaagiai nuauvaitana avuuvau

kooyaa diravai

(Rukaaso 24:13-35)

¹² Nnaagiai iyakidiri taara vaidivaitana aataruuvau vida varida tooduu
Yisuuva ari vookarau mmammaivaata iya too vauduu teeda

¹³ kava vara ranada ngiari seenaiya kiaa mmuduu rikiada unnakuavaivee
tiravai.

Yisuuva ari ngiaammuauyaata kooyaa kua tiravai

(Matai 28:16-20; Rukaaso 24:36-49; Yuvuaano 20:19-23; Aposoroo 1:6-8)

¹⁴ Yisuuva nnaagiai ari ngiaammuaau yaakuuvaitana yukukidiri
mmuaavai yeenna nneeda varuduu tuma iya avuuvau kooyaa diravai.
Duduu teeda vauduu Yisuuva kua yaagueeqama iya tiravai. Gioonna
kiaapuuya inna teeda numaa iya kiaa mmuduu rikiada hama ngiari
tinniiyauvo rusitoduu hama ngiari ausa mmuduuyaiyauvo iya tuu kuaivaa
varoovaa Yisuuva kua yaagueeqama iya tiravai.

¹⁵ Iva iya kiaa mmioo tunoo: Eeyaa yoosinnaiyauvaki ni mmayaaya
yoketaivaa varada nuaida mmuakiaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiatee.

¹⁶ Gioonna kiaapu voovoono ari ausa mmuduuyaivaa hanigioo niiyara
kutaavaivee tioo nnoori apiraivaa varano fai Anutuuqo inna vitaanaravai.
Gioonna kiaapu voovoono hama ari ausa mmuduuyaivaa hanigioo hama
niiyara kutaavaivee tino Anutuuqo inna yaparaira suaivaki irisai maisaivaa
inna mmunaravai.

¹⁷ Gioonna kiaapuuya niiyara kutaavaivee kiaiya yaagueeqaivo iya tasi-
panai aa mmoori ari vookarai aayauvaa iikiaaravai. Fai iya ni nnutuuvaa
tikiai vaidiiaa aakiaivaki mmagia maisaiya variiaa kuaaravai. Fai Mman-
nasa yoketaivo iya tasipama varinai ari vo kua vo kuaivaa kuaaravai.

¹⁸ Fai iya yapaiyauvaa utikio iya gutinai hama putuaaravai. Fai kapikarai
nnooriivaa vaidiiaa nneeda putiraivaa iya nneeda fai hama putuaaravai. Fai
iya gioonna kiaapu nniitareeraiyayaa yaaku utikiai hama putuaaravaivee,
tiravai.

Anutuuqo Yisuuva vitoo ngiau aapu viravai

(Rukaaso 24:50-53; Aposoroo 1:9-11)

¹⁹ Udaanga Yisuu Kirisiiva iyaata kua kiaa taika kiooduu Anutuuqo inna
vitoo ngiau aapu yapa kiooduu inna yaaku yaadudainningiaa hara kioo
variravai.

²⁰ Varuduu ari ngiaammuauya vida vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki
nuaida varida inna mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiaa rada
nuairavai. Nuauduu Udaanga Yisuu Kirisiiva iya tasipama uduu rikiada ari
vookarau mmooriiyauvaa uduu gioonna kiaapuuya teeda tunoo: Aanna
Anutuuqaa kuaivo kutaa tuanaavai vainoo, tiravai.))

Rukaasoono Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara reeravai

Rukaaso Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara roo kuaivo ataama vaivai. Yisuuva Yutayaiya vitoo yoketaivau yapaanaraivaaraata mmuakiaa mmatavau variyaiyaatama vitoo yoketaivau yapaanaraivaaraatama Rukaaso reeravai. Udaangaivaa Mmannasa Yoketaivo Yisuunna mmataama kioovoono Anutuuqaa mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapu mmanna haipuuya kiaa mmianeeraivaara inna mmataama kieeravai. Aa yanaa aavaki sirigairaivaaraata yaaku vareeraivaaraatama Mmannasa Yoketaivaa mmooriivaaraata gioonnaiya Yisuunna mmooriivaa iiraivaaraatama Anutuuqo gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaivaaraatama vai kuaivo yaagueeqavai vaivai.

Toosa hareera kuavai

¹ Boo Tioopiri-o, a vaidi nnoonna yoketaakuavee. Yisuuva ti tasipama varioo ivo mmoori uu mmayaayaiyauvaa kaayau vaidiiya yaata utida haku-ataraatarama fafaara reeravai.

² Vaidiia Yisuuva toosa hara uu mmooriivaa teeda inna mmayaayaivaa rikiada kiaa mmuuya inna mmooriivaa teeda ti kiaa ti mmuuvaa iya haku-ataraatarama fafaara reeravai.

³ Fafaara rooduu neeta iyauvaara yaata utuee rikiee fafaarama i mmi-auvaara ni yoketaino. Na hokoba suai iya roo kua mmuakiaayauvai haitatuuma tee aa fafaara aavaa na rikiee verapidiri oyaivaudiri safuuma fafaarama i mmiaunoo.

⁴ A Yisuuva uu mmooriivaa rikiaannaivaara kutaavaivee kianeeraivaara na aa fafaara aavaa safuuma fafaarama kiee i mmiaunoo.

Aangeraivo Yuvuaanaa mmatoo suaivaara tiravai

⁵ Herooto vaidi Yutayaiya kietavai varuu suaivaki kati Anutuuqaara puara hudeera vaidiivaa nnutuuvo Sakariaaso hara kioo variravai. Inna oyai kiisaivaa nnutuuvo Aviaava ari nnaataivaa nnutuuvo Irisaveeto mmuaa oyai pinaivaa nnutuuvo Aroonaa oyaivakidiri diiteeravai.

⁶ Ivaitana Udaanga Anutuuqaa avuuvau yoketaama hara kiada varida inna kua mmaanna tuu kuaivaata iva tuu kua mmuakiaayauvaatama rikiada yoketaama iiravai.

⁷ Irisaveeto hama nnaakara mmateera kati varuduu hama ivaitana nnaakaraatauduu eeyaavaitana yotera ngiaabai kieeravai.

⁸ Sakariaasoota ari tasipama mmoori varooyaataama nuunaira nnau pinaivaki ngiari mmoori vareera suaivo nnuduu Sakariaaso Anutuuqaa avuuvau ari kati puara hudeera mmooriivaa iiravai.

⁹ Ivo iinnonno tooduu tupaa ari seenaiya iirayaama mmoori varoo vaidi-
iya iida tooduu Sakariaasaa nnutuuvo vairavai. Vauduu too ivo yatari rana
suuda yoketaa vuuvaa varoo Udaanga Anutuuqaa nuunaira nnau pinaivaki
vo atau yoketaa tuanaa voovaki vioo yeena tapiivaki ivaa mmuturinara
viravai.

¹⁰ Vioo varuduu yatari rana mmuturira suaivaki kaayau gioonna kiaapu-
uya mmaana duuya yaaku varada varuduu

¹¹ oro tooduu Udaanga Anutuuqaa aangeraa voovoono tuoo yatari rana
mmuturira yeena tapiivaa yaadudainningiaa dioo vauduu

¹² too Sakariaaso pinaama aatuunno ari vo vuayaatavai utuoo pinaama
biribiriiravai.

¹³ Biribiruuduu aangeraivo tunoo: Sakariaaso, sa aatuunna varianee. Vaa Anutuugo i yaaku vareera kuaivaa rikiaivai. Kiisa suai i gioonnaivo Irisaveeto i mmaapuvai mmataanaravai. Fai mmatanai eenoo inna nnutuu-vaa Yuvuaano kianee.

¹⁴ Fai itaino i ausaivo yoketai a sirigainaravai. Fai kaayau gioonna kiaapuuyaata inna mmatoovaara fai sirigakiaaravai.

¹⁵ Fai ivo Udaanga Anutuugaa avuuvau nnoonna vaidivai varinaravai. Sa tino too ivo vuaina nnooriivaata kapikarai nnooriivaatama nnaivee. Ari mmatai suaivakidiri Mmannasa Yoketaivo fai inna aakiaivaki varioo suvuainaravai.

¹⁶ Fai ivo gioonna kiaapu Isarairaiya tinai rikiada fai kaayau saiyaano hanigiada Udaanga Anutuugaa kuaivaa keenaa rikiaaravai.

¹⁷ Fai ivo Udaangaivaa tauraa vioo nnaaruaa vaidi forofetaa Irayaanna roosiima fai yaagueeqama varinaravai. Fai ngiari kookiaiya voovau varikiai ngiari mmaapuuya voovau varikiai fai yapooma ivoono iya tinai teeda mmuaavau yoketaama variaaravai. Gioonna kiaapuuya Anutuugaa kuaivaa rikiadaata yaatareeraiya fai ivo iya tinai hanigiada safuuma vari-aiya tinni yoketaira aataruuvau nnaasu variaaravai. Ivo gioonna kiaapuuya tinai iya ngiari Udaangaivo nninaraivaara teerakiaaravaivee, tiravai.

¹⁸ Tuduu rikioo Sakariaaso tunoo: Dataama na i kuaivaa rikino kutaavai vainarannee? Na ngiaabai kiauko ni naataivo yotera kiainoo,

¹⁹ tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Ni nnutuuvo Gavirieerovee. Na Anutuugaa avuuvau diaunoo. Ivoono ni titaikiai tiee aa na kua kiau mmayaaya yoketaa aavaa i kiaa i mminara tummuauvai.

²⁰ Hama a ni kua aavaara kutaavaivee kiannanoo. Anutuugo mmataama kiai suaivaki fai ni kuaivaa kaanaivo vainaravai. A hama ni kuaivaara kutaavaivee kiannaivaara fai hama a kua tinaravai. Fai a kua seemuaa varieennanna fai na i kiaa i mmiau kuaivo kutaavai vainai rikiee fai a kava kua tinaravaivee, tiravai.

²¹ Gioonna kiaapuuya mmaanai Sakariaasaara faannaida varida ivo hokoba suai nuunaira nnau pinaivaki varuuvaa yaata utida varuduu

²² ivo mmaanai tuoo hama iyaata kua tira kua seemuaa varuduu iya yaata utida tunoo: Vaa ivo mmannasa ari vookaraivaa nuunaira nnau pinaivaki taivaivee, tuduu rikioo ivo hama yopeema iya kua sai tirainno mmanna yaakuuvaadiri iya vita vitairavai.

²³ Vita vitauduu yapooma nuunaira nnau pinaivaki ari mmoori varoovo taikooduu rikioo ari nnauvakira viravai.

²⁴ Vioo vioo oro hara kioo varududuu nnaagiai ari nnaataivo Irisaveeto nnaakara sunnainno yaaku sai kuraagavai ari nnauvaki nnaasu hara kioo variravai.

²⁵ Hara kioo varioo tunoo: Udaanga Anutuugoono niyara yoketaavaivee kiaa kioo nnaakaraivaa ni mikiai hama na gioonna kiaapuuya avuuvau mmannammanna mmamma maisakiau vai. Vaa taika kiaivaivee. Irisaveeto itaa kua tiravai.

Aangeraivo Yisuunna mmatoovaara tiravai

²⁶ Irisaveeto kuraaga yaaku saivai sainaidiri mmuaa kuraagavai nnaakara sunnainno varuduu Anutuugo aangeraivaa nnutuuvo Gavirieeraa titooduu ivo tuoo mmata Karirayaa vai yoosinna Nasareeta ivakira viravai.

²⁷ Vioo kiaatanna hama vaidi tasipama varuuvaa Anutuugaa kuaivaa kiaa mminara viravai. Davuitiinna oyaivakidiri diitoo ngiaammuaavuaa nnutu-uvo Yoosiipo ii kiaatanna ivaa varaanara kuaivaa kiaa teerama kieeravai. Ii kiaatanna ivaa nnutuuvo Mariaavavee.

²⁸ Aangeraivoono numa inna tunoo: A yoketaamainna variannanee? Udaanga Anutuugo i too kaayauma aiyara yoketainoo. Ivo i tasipama varinoo,

²⁹ tuduu rikioo Mariaava aangeraivo tuu kuaivaara ari vo vuayaatavai utuoo oyaivaara kaayauma yaata utiravai.

³⁰ Yaata utuduu rikioo aangeraivo Mariaanna tunoo: Mariaa-o, sa aatuukianee. Anutuugo a variannaivaa too kaayauma aiyara yoketainoo.

³¹ Fai yapooma a nnaakara sunnainna mmaapuvai mmata kiee inna nnutuuvaa Yisuuvee kianee.

³² Fai ivo kieetavai varinai gionna kiaapu mmatayaiya innara kiaara: Anutuugo mmuakiaa mminnamminnaavai yaataravaa Mmaapuvovee, kiaaravai. Udaanga Anutuugo tino fai ivo ari nnaakunna Davuitiinna mmaataivau kieetavai varinaravai.

³³ Fai ivo tupatupaa Yakoopaa uru nnaakaraiyara dinaravai. Dioo vainono fai hama inna diraivo taikaanaravaivee, tiravai.

³⁴ Tuduu rikioo Mariaava aangeraivaa tunoo: Na kiaatannavai variee hama na vaati varauvai. Na dataama kiee nnaakara sunnainaranee?

³⁵ tuduu rikioo aangeraivo inna sai tunoo: Mmannasa Yoketaivoota Anutuugo mmuakiaa mminnamminnaavai yaataravaa yaagueeqaivootama i rummua apinaravai. Itaama vaikiyai a nnaakara sunnaakiannaivaara gionna kiaapuuya i nnaakaraivaara kiaara: Ivo yoketaa tuanaa ari vookaraivai. Ivo Anutuugaa Mmaapuvaivee, kiaaravai.

³⁶ Ai nnayaanna Irisaveetaara yaata utuee rikiaanee. Ivo hama nnaakara mmatainoo kiaavo ivo yoteravai varioo vaa nnaakara sunnainoo. Inna kuraagaivo yaaku saivai sainaidiri mmuaavai vaa taikainoo.

³⁷ Anutuugo inna mmuakiaa mmoori aataruvai iira nakaaraivo fai ivo iinaree kiaa kioo fai aikiooma iinaravaivee,

³⁸ tuduu rikioo Mariaava inna sai tunoo: Na Udaanga Anutuugaa mmoori varau kiaatannavaivee. Kii ivo a kianna kuaivaa ni iikiaivee, tuduu rikioo aangeraivo inna pikioo viravai.

Mariaava oro Irisaveetaa tasipama variravai

³⁹ Vuduu nnaagiai kiisa suaivo taika kiooduu Mariaava diitoo taapi suvuau yoosinnaivakira akiairauduu vioo vioo oto Yutayaa mmataivaki vau yoosinna kiisa voovakira viravai.

⁴⁰ Vioo vioo oro Sakariaasaa nnauvaki vioo tooduu Irisaveeto ivaki varuduu too inna tunoo: A yoketaamainna variannanee?

⁴¹ tuduu rikioo Irisaveeto Mariaanna kuaivaa rikioo saivaata inna nnaakaraivo inna ausaivaki korokoroovai. Korokorooduu Mmannasa Yoketaivo inna yaagueeqama tasipama varuduu

⁴² ivo pinaa kuavai tioo inna tunoo: Anutuugo aiyara yoketairavai mmuakiaa gionnaiyara yoketairavaa yaataravai. Ii i nnaakara a mmataa-nara ivaara Anutuugaa yoketainoo.

⁴³ A ni Udaangaivaa kaano variannaikua aaniira a niyara yaata utuee niisi ngiannano ni yoketainne?

⁴⁴ A niisi ngiee niyara yoketaavee kiannani na rikiau saivaata ni nnaakaraivo inna yoketaikio korokoroonoo.

⁴⁵ Anutuugo i kiaa i mmuu kuaivaa kutaa iinaravee kiannaivaara Anutuugo aiyara yoketaikiyai a yoketaakiannanoo, tiravai.

Mariaava Anutuugaara kua yoketaivaa tiravai

⁴⁶ Tuduu Mariaava tunoo:

Ni Udaangaivaara kaayauma ni yoketainoo.

⁴⁷ Anutuugo aataru maisaivakidiri

- ni vitaanaraivaara ni yoketaainoo.
- 48-49 Na mmanna kiaatannavai variee
 inna mmoori varee variauvaara
 niiyara yaata utiivaara ni yoketaainoo.
 Anutuugo yaagueeqama variivoono
 ari vookarai aataruuvaa niiyara iivaara
 mmuakiaa gioonna kiaapu aa ta variaunnaiyaata
 nnaagiai variaaraiyaatama
 niiyara yoketaavaivee kiaaravai.
 Anutuugaa nnutuuvo yoketaa tuanaa
 ari vookaraivai vaivai.
- 50 Nnaaru varuuyaatama
 aanna makee ta variaunnaiyaata
 nnaagiai variaaraiyaatama
 Anutuugaara mmuduuya rikio
 fai Anutuugo iyara boo tinaravai.
- 51 Gioonna kiaapuuya ngiariiyara mannaka tida
 ngiariiyara nnaasu yaata utuuya
 Anutuugo yaagueeqama iya titooduu
 vida raubiriida variravai.
- 52 Anutuugo vaidi kieeta yaagueeqauya
 vitoo aduoo yapeeravai.
 Vaidi kumina aduoo varuuya
 vitoo aruoo yapeeravai.
- 53 Gioonna kiaapu yeenna rauya
 ivo yeennaiyauvaa iya mmuduu iya suvuairavai.
 Gioonna kiaapu hoona suvuauya
 ivo titooduu kuminaya viravai.
- 54 Ari kua kutaivaa nnaaru ti taato nnaakukiaiya
 kiaa mmuuvaa iinno
 ari mmoori vareera gioonna kiaapu
 Isarairaiya tasipama varuduu
 iya yoketaama variravai.
- 55 Ivo Aparahaamaaraata
 ari uru nnaakaraiyaraatama
 hama taunniravai.
 Iyara tupatupaa boo tiravaivee.
- 56 Mariaava itaa kua kiaa taika kioo Irisaveetaa tasipama varioonnonno
 taaravooma kuraaga taa kioo ari yoosinnara viravai.
- Irisaveeto Yuvuaanaa mmateeravai*
- 57 Mariaava vuduu Irisaveeto nnaakara mmataanara suaivo vainima
 nnuduu mmaapuvai mmateeravai.
- 58 Mmata kiooduu mmuaa yoosinna varuuyaata ari seena tuantaiyaatama
 Anutuugo innara kaayauma boo tuduu nnaakaraivaa mmata kioo kuaivaa
 rikiada inna tasipama sirigairavai.
- 59 Sirigama kiooduu varududuu suaivo yaaku saivai sainaidiri taar-
 avooma suaivo nnuduu rikiada gioonna kiaapuuya nnaakaraivaa mmam-
 maivaa hatokaara nnida ari koonna nnutuuvaa Sakariaaso innara kiaara
 uduu
- 60 ari kaanoono ooqoo tioo tunoo: Sa itaa kua kiatee. Inna nnutuuvo
 Yuvuaanovee,
- 61 tuduu rikiada inna tunoo: Hama i seena voovoono aa nnutu aavaa
 varaivaivee,

⁶² kiasa kiada iya ngiari yaakuuyauvaadiri koova inna nnutuuvaa ki-
aiveera mmata mmatairavai.

⁶³ Mmata mmatauduu too Sakariaaso yanaivau fafaara raanaraivaara
tuduu oro varada inna mmuduu fafaara roo tunoo: Inna nnutuuvo Yu-
vuaanovee, tuduu rikiada mmuakiaaya kaayauma nnikiarairavai.

⁶⁴ Iya nnikiarau saivaata Sakariaasaa mmaakiriivo korooduu kava kua
tioo Anutuuqaara kua yoketaivaa tiravai.

⁶⁵ Tuduu inna seena mmuakiaaya nnikiaraida aatuuda variravai.
Varuduu mmuakiaa gionna kiaapu Yutayaa mmataivau kaayau taapi
suvuauvaki varuuya ii mmayaaya ivaa rikiada kaayau kua tiravai.

⁶⁶ Kua tida ngiari yaata tinniyaa vau kuaivaa yaata utida tunoo: Aa
nnaakara aavo yokeenno fai dee mmoorivai iinarannee? kiasa kiada
Udaanga Anutuuqo inna tasipama varuuvaa rikiada itaa kua tiravai.

Sakariaaso Anutuuqaa kuaivaa kiasa kookieeravai

⁶⁷ Nnaakaraivaa koonna Sakariaasaa aakiaivaki Mmannasa Yoketaivo
suvuai kiooduu iva nnaagiai varinaraivaara kuaivaa kiasa kookieema kioo
tunoo:

⁶⁸ Kii ta gionna kiaapu Isarairaiya

Udaanga Anutuuqaara kiaara:

Yoketaavaivee, kiaravee.

Ivo ari gionna kiaapuuya ti tasipama iinno

ti mminnamminnaa maisaiyauvaa

irisaivaa yapaivaara ta innara kiaara:

Yoketaavaivee, kiaravee.

⁶⁹ Vaa ivo ari mmoori vareera vaidiivaa Davuitiinna
oyaivakidiri vaidi voovai vita yapa kiaikio

fai ivoono yaagueeqama varioo ti vitoo

aataru yoketaivau ti yapaanaravai.

⁷⁰ Ivaara Anutuuqo nnaaruaa vaidi

forofetaa yoketaa tuanaiya

ari kua kutaivaa kiasa mmioo tunoo:

⁷¹ Na ngii nnammutuaiya yaataree

mmuakiaa gionna kiaapuuya

hama ngiiyara mmuduuya ruaiya yaataraanaravaivee,

⁷² kiasa kioo tunoo:

Na ngii taato nnaakukiaiyara boo kiaivaara

na kua kiasa teerama kiaivaa fai na iinaravaivee.

Na kua yoketaa tuanaivaa yeena rau kioovaa

iya kiasa mmuuvaa hama taunnukiaanaravaivee,

⁷³⁻⁷⁵ kiasa kioo ti nnaakunna Aparahaamaa

ari kua kutaivaa tiyara tunoo:

Na iya nnammutuaiya yaataree

yoosinna yoketaivaki iya yapa kinai

mmuakiaaya ngiari varira suaivaki

iya ni mmooriivaa varada

hama aatuuda variaaravai.

Iya yoketaama safuuma ni avuuvau variaaravaivee.

Anutuuqo itaa kua tiravai.

⁷⁶ Sakariaaso itaa kua kiasa kioo ari mmaapuuvaa tunoo:

Ni maapu-o, eenoo Udaangaivaa tauraa viee

innani aataruuvaa teerama kinai

fai gionna kiaapuuya aiyara kiaara:

Anutuuqo mmuakiaa mminnamminnaavai

yaataraivaa forofetaakuavee,

⁷⁷ tikiyai

a gioonna kiaapuuya kiaa mmiee tinara:

Ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa

Anutuuqaa kiaa kookieema kikio

fai ivo ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa

ruga kioo ngii vita yoketaivau

yapaanaravaivee, tinaravaivee.

⁷⁸ Ivo ngiau aapuuvakidiri

mmeekia tai vaidiivaa titano tuoo

mmuakiaaya tiyaa taanaravai.

⁷⁹ Gioonna kiaapu vooya upisiivaki varida

putiraivaara aatuukiaiyayaa

taiveeraivaara titano tiinaravai.

Ivono fai ti vitoo

ausa nuufa tasipama varira aataruuvaa

ti vitaakiaiveera titano tiinaravaivee.

Sakariaaso itaa kua tiravai.

⁸⁰ Itaa kua kiaa kioo varuduu ari mmaapuuvu varioonnonno yokeema kioodoo rikioo inna mmuduuya riraivo pinaama Anutuuqaara vauduu ivo koo mmuyai gaanga yoosinnaiivaki varioonnonno gioonna kiaapu Is-arairaiya avuuvau kooyaa nninara suaivaara faannairavai.

2

Yisuunna mmateera kuavai

(Matai 1:18-25)

¹ Ii Yuvuaanaa mmatoo suai ivaki yoosinna Rooma diaa vaidi kieeta pinaa voovai nnutuuvo Akusuuva gioonna kiaapu mmuakiaa yoosinnaiyauvaki varuuya nnutuuyauvaa raateeraivaara ari ngiaammuauya titoodoo inna kuaivaa varada nuairavai.

² Ii toosa hara kioo nnutuuyauvaa reera suai ivaki vaidi voovai nnutuuvo Kuriniaaso yoosinna Suriaa gioonna kiaapuuyara diravai.

³ Duduu gioonna kiaapuuya ngiari diitada nnuu yoosinnaiyauvakira vida ngiari nnutuuyauvaa raateeraivaara viravai.

⁴ Vuduu Yoosiipo Karirayaa vau yoosinna kiisaivaa nnutuuvo Nasareeta ivakidiri pikioo Yutayaa vau yoosinna kiisaivaa nnutuuvo Pitiriheema ivakira viravai. Ii yoosinna ivakidiri nnaaruua vaidi kieeta Davuitiinna kaano inna mmateeravai. Yoosiipo Davuitiinna oyaivakidiri diitoovaara ivakira viravai.

⁵ Yoosiipo ari nnaata kua kiaa kioovaa nnutuuvo Mariaava vaa nnaakara sunnauvaatama vitoo ngiari nnutuuvaitana raateeraivaara viravai.

⁶⁻⁷ Vidada oro Pitiriheema variaaraivaara tooduu vaa vida nnida vaira nnauvo suvai kioodoo taaravaitana puaraiya yeenna nneera nnauvaki variravai. Varuduu Mariaava nnaakaraivaa mmataanara suaivo nnuduu ari mmaapu ngarunna mmata kioo too buruqaivaadiri rurauma kioo puaraiya yeenna nneeraivaki yapeeravai.

Aangeraivo puara sipisiipara haitatuuraiya Yisuunnara kiaa mmiravai

⁸ Iqii yoosinna ivaa tooyaivaki puara sipisiipara haitatuuraiya heenaki mmuyau koovau puara sipisiipaiyara haitatuuda variravai.

⁹ Haitatuuda varuduu Udaangaivaa aangeraivo iyasi tuuduu Udaangaivaa mmeekiaivo iyayaa ruvaahooduu teeda pinaama aatuuravai.

¹⁰ Aatuuda varuduu aangeraivo iya tunoo: Sa aatuukiatee. Rikiaatee. Na aapi tiee kua yoketaivaa mmuakiaa gioonna kiaapuuya kiaa mminai rikiada ivaara sirigakiateeraivaara ngiisi tummuauvaivee.

¹¹ Aa heena aavaki Davuitiinna yoosinnaivaki gioonna voovoono nnaagiai ngii vitaanara vaidiivaa vaa mmataivai. Vaidiivaa Anutuugo mmataama kioovaa nnutuuvo Udaanga Yisuu Kirisiinna ngiini mmataivai.

¹² Fai ngia ni kuaivaara taara yaata utida ngiengieenoo oro taatee. Teekio vaa nnaakaraivaa buruqaivaadiri rurauma kioo puaraiya yeenna nneeraivaki yapa kiaikio vaivaa teeda fai ngia kiaara: Kua kutaavaivee, kiaravaivee.

¹³ Aangeraivo itaa kua tuu saivaata kaayau aangeraa vooyaata tiida inna tasipama iida varida Anutuugaara kua yoketaivaa tida tunoo:

¹⁴ Anutuugo mmuakiaa mminnamminnaavai
yaataraivaa oyai ari vookaraivo vainoo.
Gioonna kiaapu mmatayaa variaya
Anutuugo iyara yoketaiya
inna ausa nuufaivo iya tasipama vakiaivee, tiravai.

¹⁵ Kiaa kiada iya pikiada ngiau aapu vuduu teeda puara sipisiipara haitatuura vaidiia ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Vikiai ta oro Pitiriheema ivaki Udaangaivo aangeraivaa tikio tuma ti kiaa ti mmii mminnaivaa taara kuaaravee,

¹⁶ kiaa kiada akiairaudo oro toduu Mariaaya Yoosiipooya hara kiada varuduu nnaakaraivo puaraiya yeenna nneeraivaki vairavai.

¹⁷ Vauduu teeda nnaakaraivaara aangeraivo iya kiaa mmuu kuaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai.

¹⁸ Kiaa mmuduu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapuuya puara sipisiipara haitatuura vaidiia tuu kuaivaara pinaama yaata utiravai.

¹⁹ Yaata utuduu Mariaava iya tuu kua mmuakiaavai mmannammanna yaata utu kioo nnaasu variravai. Hama taunniravai.

²⁰ Puara sipisiipara haitatuura vaidiia kava vara ranada vida aangeraivo iya tuu kuaivaa kaanaivaa toovaaraata mmuakiaa kuavai ivaara tuuvaa rikioovaaraatama kua yoketaivaa Anutuugaara kiaa rada viravai.

Yisunna nnutuuvaa kooyaa tiravai

²¹ Yaaku saivai sainaidiri taaravooma suaivo taika kiooduu rikiada iya nnaakaraivaa mmammaivaa hatokada inna nnutuuvaa tunoo: Yisuvavee, tiravai. Nnaakaraivo kaanaa ausaivaki hama varuu suaivaki inna nnutuuvaa aangeraivo itaa kua tiravai.

Nuunaira nnau pinaivaki varuuya Yisunna teeravai

²² Gioonnaiya vaa nnaakaraiya mmata kiada kabaa nnauvaa pikiada kava vara ranada ngiari nnauvaki nnida yoketaama varuuvaa Udaanga Anutuugaa mmaanna tuu kua voovai vairavai. Yoosiipooya Mariaaya ii mmaanna tuu kua ivaa iikiaara suaivo nnuduu rikiada Yerusareema vida ngiari nnaakaraivaa Udaangaivaa mmiaara viravai.

²³ Ii mmaanna tuu kua ivo tunoo: Ngia mmuakiaaya ngiingii mmaapu ngaruuyauvaa vitada ni mi kiada kiatee: Inna ainiyauvaivee, kiaa kiada niini yapaatee, tiravai.

²⁴ Yoosiipooya Mariaaya Anutuugaa mmaanna tuu kua voovai vauvaa iikiaara vida ngiaamma mirunna taaramannee vuaheenna roosuu nnaakaraivaitana varada hudaara viravai.

²⁵ Vuduu vaidi yoketaa voovai yoosinna Yerusareema varuuvaa nnutuuvo Simioono ivo Anutuugaa mmayaayaivaara yaagueeqainno Isarairaiya

vitaanara vaidiivaara faannainno varuduu Mmannasa Yoketaivoono inna tasipama variravai.

²⁶ Vaa tauraa Mmannasa Yoketaivo inna kiaa mmioo tunoo: Fai hama a putirainna mmannammanna hara kiee variee Isarairaiyara Anutuugo mmataama kioo vaidiivaa tee nnaagiai putinaravaivee, tiravai.

²⁷ Nnaagiai Mmannasa Yoketaivo Simioonaa yaagueeqama tasipooduu rikioo ivo nuunaira nnau pinaivaki oro hara kioo varuduu Isarairaa gioonna kiaapuuya tupatupaa mmaanna tuu aataruuvaa iirayaama Yisuunna kaano koovaitana iikiaara inna vitada nnuduu

²⁸ Simioono Yisuunna sootu pabaanama tu kioo vainno Anutuugaara kua yoketaivaa tioo tunoo:

²⁹ Udaanga-o, a nnaaru kua kutaa tunnaivaa aanna vaa na taunoo.
Fai na i mmoori vareera vaidiivo
ausa nuufa tasipama putinaravai.

³⁰ Ivo ti vitoo yoketaivau yapaanaraivaa vaa na ni avuuvaadiri taunoo.

³¹ Eenoo mmuakiaa gioonna kiaapuuyani inna teerama kiaannaivo tiivaa makee na tauko nninoo.

³² Ivo mmeekia taivaa roosiima gioonna kiaapu ngiari voopinaiya yoketaa aataruuvaa kooyaa vitainaravai.
Vitaama kinai ii gioonna kiaapu Isarairaa iyakidiri diitaivaara mmuakiaa gioonna kiaapuuyaano iyara kua yoketaivaa kiaaravaivee.

Simioono itaa kua tiravai.

³³ Tuduu Yisuunna kaano koovaitana Simioono tuu kuaivaara nnikia-rauduu

³⁴ Simioono kua yoketaivaa iya kiaa mmi kioo nnaakaraivaa kaanaa Mariaanna tunoo: Aa nnaakara aavaa Anutuugoono mmataama kiai aavaara gioonna kiaapu Isarairaiya fai vooya inna mmooka hanigia mmikiai vooya innara yoketaakiaaravai. Anutuugo innaadiri atau roosiima yapa kinai fai gioonna kiaapuuya innara maisa kua tikio rikioo

³⁵ fai ngiari yaatana vai kuaivo kooyaa vainaravai. Paipaivo avaikaraivaa roosiima fai mmuaararavai i aakiaivaki nninaravaivee. Simioono itaa kua tiravai.

³⁶ Gioonna forofetaa voovai nnutuuvo Anaava ivo Asereenna oyaivakidiri diitoo varuuvaa koonna nnutuuvo Panueerovee. Ivo vaatiivaa varoo inna tasipama varuu nuanuuvo yaaku saivai karasaidiri taaravaitana taika kiooduu vaatiivo putiravai.

³⁷ Putuduu too muaadavai hara kioo varududuu kaayau nuanu (84) taika kiooduu ivo yotera kieeravai. Yotera kioo hama ivo nuunaira nnau pinaivaa pikieerama kioo ivo heenaivaa pataivaa nuunama kioo Anutuuga ari ausa mmuduuyaivaa mmioo vo suai vo suai yeennaivaa pikioo kati varioo Anutuugaara yaaku vareeravai.

³⁸ Simioono kuaivaa kiaa taika kioo suaivaki ivo ngioo nnaakaraivaara Anutuugaata kua yoketaivaa kiaa kioo innara gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. Anutuugo titano tuoo Yerusareemaia yookaama kioo vitoo yoketaivau yapaanara vaidiivaara mmuakiaa gioonna kiaapu innara faannauya ivo nnaakaraivaara kiaa mmiravai.

Yoosiipooya Mariaaya kava Nasareeta viravai

³⁹ Kiaa mmuduu Yoosiipooya Mariaaya Udaanga Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvaa iima taika kiada kava vara ranada ngiari yoosinna Karirayaa vau yoosinna kiisaivaa nnutuuvu Nasareeta viravai.

⁴⁰ Oto ivaki varuduu nnaakaraivo yokeenno pinaa kiooduu inna tinniivo ari vookarauduu Anutuugo innara kaayauma mmuduuya ruoo innara yoke-tairavai.

Yisuuva ngiaammuaui kiisavoono nuunaira nnauvaki kua tiravai

⁴¹ Vo nuanu vo nuanu Yisuunna kaano koovaitana Yerusareema vida buusaivaa nnutuuvu Varaigiataivaa nneeravai.

⁴² Nnaagiai Yisuunna nuanuuvu yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana taika kiooduu teeda iya vida Yerusareema Varaigiataa buusaivaa ngiari nneerayaama nnaara viravai.

⁴³ Oro iya varida yeenna nneedada yapooma yeenna nneera suaiyauvo taika kiooduu iya ngiari yooqee kava vara ranada viravai. Vida varuduu ngiaammuaui kiisa Yisuuva homo Yerusareema variravai. Varuduu kaano koovaitana hama innara rikieeraida

⁴⁴ ivo ngiari seena gioonna kiaapuuya tasipama vaa kuainoo kiaa kiada mmuaa suaivai vidada heenauduu innara buaidada tooduu hama ivo ngiari seenaiyaata ngiari oyaiyaatama tasipama variravai.

⁴⁵ Hama iya tasipama varuduu iya kava vara ranada Yerusareema nnida innara buaakiaara nniravai.

⁴⁶ Nnida innara buaidada tooduu taaravooma suaivo taika kiooduu ivo iya too vairavai. Vaa ivo nuunaira nnau pinaivaki vaidi Yutayaiya vitaira vaidiiyaatama varioo iya kuaivaa rikioo ivaara iya yaparairavai.

⁴⁷ Yaparauduu rikiada mmuakiaaya inna kua rikiooya inna tinni ari vookarauvaidiri iya sai tuuvaara nnikiarairavai.

⁴⁸ Nnikiaraida ivau varuduu kaano koovaitana numa inna teeda kaayauma nnikiaraida yaaku vuatavuataida varida kaano tunoo: Ni maapu-o, a aaniira ti pikiee itaama nookiannannee? Rikiaanee. I koovaata neetama pinaama ti ausaivaitana mmuaararaikiai ta pinaama aiyara buaama rada nookiaunnaanoo,

⁴⁹ tuduu rikioo iva sai tunoo: Mo ngia aaniiraida niiyara buaama rada nookiaannee? Na inna aikiooma ni Napoonna nnauvaki hara kiee variauvaa hama ngia tuqinnama teeda rikiaannee?

⁵⁰ tuduu rikiada ivo iya tuu kuaivaa hama iya arinaima rikieeravai.

⁵¹ Hama iya rikiooduu Yisuuva iya tasipama vara ranoo vioo Nasareeta varioo iya kuaivaa rikiooduu ari kaanoono inna kuaivaata inna mmoori-ivaatama ari yaata tinniivaki yapeeravai.

⁵² Yisuuva yokeenno varuduu ari tinniivo ari vookarauduu gioonna kiaapuuya innara yoketauduu Anutuugootama innara yoketairavai.

3

Yuvuaano nnoori apiraivoono kuaivaa

iya kiaa mmiravai

(Matai 3:1-12; Marakaa 1:1-8; Yuvuaano 1:19-28)

¹ Vaidiivaa nnutuuvu Tiperiaava Roomaaya kieetavai dioo vainno nuanu yaakuuvaitana yuku saivai taika kiooduu homo ivo iya kieetavai diravai. Duduu vaidiivaa nnutu vuaivo Podiiva vuaivo Piratuuso gioonna kiaapu Yutayaiyara duduu Herooto gioonna kiaapu Karirayaiyara diravai. Duduu inna vayaava Piriipo gioonna kiaapu Iturayaiyaraatama mmata pinaivaa nnutuuvu Tarakonitiinga ivaki varuuyaraatama duduu vaidi Rusaniiva gioonna kiaapu Avireneeyara diravai.

² Ii suai ivaki vaidiivaitana Anasaaya Kayapaaya Anutuuqaara kati puara hudeera kieetavaitana variravai. Iqii suai ivaki Sakariaasaa mmaapuuvu Yuvuaano koo mmuyai gaangaivau varuduu Anutuuqo ari kua mmayaayaivaa inna kiaa mmiravai.

³ Kiaa mmuduu rikioo Yuvuaano mmuakiaa yoosinnayauvai nnoori Yorotaana siriivau vau yoosinnaiyauvaki nuainno varioo Anutuuqaa mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmioo tunoo: Ngia ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiada nnikiai na nnooriivaadiri ngii apino Anutuuqo ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaravaivee.

⁴ Ivo itaa kua tuuvaara nnaaruaa vaidi forofetaa Yisayaava ari yanaivau fafaara roo tunoo:

Vaidi voovoono koo mmuyai gaanga voovau
doo vainno aayanna roo tinara:
Ngia ngii kieetaivaara aataruuvaa teerairavaa
roosiima ngii Udaangaivaara teerama kiaatee.
Udaangaivo ngiisi nninaraivaara
teeraida safuuma kiaatee.

⁵ Mmuakiaa hoonuruuyauvaa rummua apida
mmuakiaa taapiiyauvaa hanuu varadu kiaatee.
Oo rakau numa rakau vai aataruuyauvaa
hanuu safuuma kiada
aataruuvau sikauyuauvo vaiyauvaa teeda
hanuu suoda kiaatee.

⁶ Fai itaikio Anutuuqo gioonna kiaapuuya vitoo
aataru yoketaivau yapaanaravaa
fai mmuakiaaya taaravaivee, tinaravaivee.

Yisayaava itaa kua kiaa fafaara reeravai.

⁷ Kaayau gioonna kiaapuuya nnida Yuvuaano nnoori ti apuaiveera kiaa in-nasi nnuduu rikioo Yuvuaano tunoo: Ngia gioonna kiaapu maisaso, gioono ngii giaa ngii mikiai Anutuuqo irisai maisaivaa ngii minaraivaara rikiadaida aatuuda niisi ngiaannee?

⁸ Ngia kutaa tuanaa ngiingii mmoori maisaiyauvaa pikiada ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa hanigiada mmoori yoketaivaa iikio kaanaivo kooyaa vainaravai. Sa ngiengienaidiri yaata utida kiatee: Inna Aparahaamo ti nnaakuvavee. Ta aikiooma variaunnaano, kiatee. Na ngii giaa ngii miaunoo. Aa sikau aayauvaadiri Anutuuqo iinaree tioo iinai vida hanigiada fai Aparahaamaa uru nnaakaraya variaaravai.

⁹ Aanna makee Anutuuqo irisai maisaivaa mminaraivo vaidiivo haivaa yatariiyauvaa oyaiyauvaki teerama kioo tu kioo vaivaa roosiivai. Yatari hama iira yoketaa vaiyauvaa hanaa rakau ikiana kagaari kiaanaravaivee, tiravai.

¹⁰ Tuduu rikiada gioonna kiaapuuya inna yaparaida tunoo: Mo dee mmoorivai ta iikiaarannee?

¹¹ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Gioonna kiaapu voovoono yaapa taar-avaitana vaivoono voovai hama yaapaataivaa mmiaivee. Gioonna kiaapu voovoono yeenna vakiaivoono ari seenaiyaatama nnoo mmiaivee.

¹² tuduu rikiada vaidi sikau takiisa vareeraiya Yuvuaano iya nnoori apuaiveera nnida inna yaparaida tunoo: Vitaira-o, teetaatama aaniivai iikiaarannee?

¹³ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Sikauyauvaa ngii kieetaiya safuuma ngii giaa ngii miaivaugiataama varaatee. Sa ngiingiiyara yaata utida oro hayuuma varaatee,

¹⁴ tuduu rikiada rapira vaidiiya inna yaparaida tunoo: Mo tee mo. Ta aaniivai iikiaarannee? tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Sa gioonna kiaapuuya ruputida iya unnakua tida iya sikauiyauvaa mmuara varaatee. Ngii mmoori irisai sikauiyauvaara sa momonakiatee. Inna aikioovaivee kiatee, tiravai.

¹⁵ Gioonna kiaapuuya Anutuugo mmataama kioo vaidiivaara faannaida varida mmuakiaaya pinaama Yuvuaanaara yaata utida tunoo: Aanna Anutuugo mmataama kioo vaidiivonnee?

¹⁶ tuuvaara Yuvuaano iya mmuakiaaya tunoo: Na kati mmanna nnoori-ivaadiri ngii apuaunoo. Ivo ni nnaagiai nninaraivoono nnoonna vaidivai. Na vaidi kiisavai. Hama na yopeema mmoori vareera ngiaammuaaya roosiima inna yuku nnabaivaitana yeenaivaitana rakuasaa kiese utu radaa-naravai. Fai ivoono Anutuugaa Mmannasa Yoketaivaa tino too ngia vaa ausa hanigiaiya ngii aakiaiuyavaki varinaravai. Hama ausa hanigiaiya fai irisai maisa ikia roosiivaa iya mmimaravai.

¹⁷ Ivoono ari savoora roosiivaadiri vuiita iiraiyauvaa rummua rusuku kioo supiya uyu ngiau kiaikio rikioo iiraiyauvo mmatayaa tuoo kuaikio iyauvaa varoo ari yeenna yapa kieera nnauvaki yapa kioo nnabaiyauvaa varoo ikia hama tasuuvaki kagaari kiaanaravaivee, tiravai.

Yuvuaano Yisuunna nnoori apiravai

(Matai 3:13-17; Marakaa 1:9-11)

¹⁸ Yuvuaano itaa kua kua kioo ari vo kua ari vo kuaivaatama kuainnama kioo gioonna kiaapuuya mmayaaya yoketaivaa kuaa mmiravai.

¹⁹⁻²² Kiaa mmioo gioonna kiaapuuya nnoori apu taika kioo nnaagiai Yisuunnaatama apu taika kioodoo rikioo Yisuuva yaaku varoo varuduu too ngiauvo rusiti varoo voo sai ngioo sauduu Mmannasa Yoketaivo ngiaamma mirunnaivaa roosuuvoono tuoo tuoo tuma innayaa variravai. Varuduu rikiooduu ngiau aapuuvakidiri Anutuugaa kuaivo tuoo tunoo: A ni Maapu tuanaakuavee. Na aiyara mmuduuya ruee na i tauko pinaama ni yoke-tainoo, tiravai.

Herooto mmoori maisaivaa uuvaara Yuvuaano inna tuduu rikioo Herooto inna vitoo oovi nnauvaki inna yapa kieeravai. Vaa Herooto ari vayaanna nnaataivaa Herootiaanna mmuara varoovaaatama ari vo mmoori maisamaisauyauvaa uuvaaraatama Yuvuaano inna tiravai. Herooto kava vo mmoori maisa voovai iinno Yuvuaanaa oovi nnauvaki yapa kieeravai.

Yisuunna nnaakukiaiya nnutuyauvaivee

(Matai 1:1-17)

²³ Tauraa toosa hareera suaivaki Yisuuva nuainno gioonna kiaapuuya Anutuugaa mmayaayaivaa kuaa mmiaa roo nuau suaivaki inna nuanuuvo vaidi voovai yuku yaaku taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana vairavai. Gioonna kiaapuuya innara yaata utida tunoo: Inna Yoosiipaa mmaapu tuanaavaivee, tiravai.

Yoosiipaa koova Eriiva

²⁴ Eriinna koova Matataava
Matataanna koova Riviiva
Riviinna koova Merikiiva
Merikiinna koova Yanaiva
Yanainna koova Yoosiipo

²⁵ Yoosiipaa koova Matatiaava
Matatiaanna koova Amooso
Amoosaa koova Naumo
Naumaa koova Esiriiva
Esiriinna koova Nagaiva

- 26 Nagainna koova Mataava
Mataanna koova Matatiaava
Matatiaanna koova Simeeva
Simeenna koova Yosekeeva
Yosekeenna koova Yotaava
- 27 Yotaanna koova Yovuaanaano
Yovuaanaanaa koova Resaava
Resaanna koova Seruvavereeva
Seruvavereenna koova Seratiereeva
Seratiereenna koova Neriiva
- 28 Neriinna koova Merekiiva
Merekiinna koova Adiiva
Adiinna koova Kosaamo
Kosaamaa koova Eremadaamo
Eremadaamaa koova Ereeva
- 29 Ereenna koova Yosuaava
Yosuaanna koova Eriesereeva
Eriesereenna koova Yoriimo
Yoriimaa koova Matataava
Matataanna koova Riviiva
- 30 Riviinna koova Simioono
Simioonaa koova Yutaava
Yutaanna koova Yoosiipo
Yoosiipaa koova Yonaamo
Yonaamaa koova Eriakiimo
- 31 Eriakiimaa koova Meriaava
Meriaanna koova Menaava
Menaanna koova Matataava
Matataanna koova Nataano
Nataanaa koova Davuitiiva
- 32 Davuitiinna koova Isaiva
Isainna koova Yoveteeva
Yoveteenna koova Buaaso
Buaasaa koova Saramoova
Saramoonna koova Nasoono
- 33 Nasoonaa koova Aminataapo
Aminataapaa koova Araamo
Araamaa koova Ariniiva
Ariniinna koova Eseroono
Eseroonaa koova Pereseeva
Pereseenna koova Yutaava
- 34 Yutaanna koova Yakoopo
Yakoopaa koova Isaako
Isaakaa koova Aparahaamo
Aparahaamaa koova Taraava
Taraanna koova Nakoroova
- 35 Nakoroonna koova Serukuuva
Serukuunna koova Reguuva
Reguunna koova Peregeeva
Peregeenna koova Evereeva
Evereenna koova Seraava
- 36 Seraanna koova Kainaano
Kainaanaa koova Arapasataava
Arapasataanna koova Seemo
Seemaa koova Nuvuaava
Nuvuaanna koova Ramekeeva
- 37 Ramekeenna koova Metusaraava
Metusaraanna koova Inooko
Inookaa koova Yareeto

Yareetaa koova Marereeva
 Marereenna koova Kainaano
³⁸ Kainaanaa koova Enosoova
 Enosoonna koova Seeto
 Seetaa koova Ataamovee.
 Ataamo inna Anutuugaa mmaapuuvovee.

4

Sataango Yisuunna iinno taanaree kiaa iiravai
(Matai 4:1-11; Marakaa 1:12-13)

¹ Yisuuva nnoori Yorotaanaivakidiri kava vara ranoo nnuduu Mmannasa Yoketaivo inna aakiaivaki suvuau kioo inna vitoo koo mmuyai gaanga voovaura viravai.

² Oro hara kioo varuduu taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioo suaiyauvaki ivo muaraagakiaiveera Sataango numa inna iinno taanee kiaa inna yaparairavai. Yaparaududuu Yisuuva mmuakiaa suaivai hama yeenna nneerama kioo kati hara kioo varududuu suaivo taika kiooduu pinaama inna yeenna rairavai.

³ Yeenna rauduu rikioo Sataango Yisuunna tunoo: A Anutuugaa Mmaapukuavee tiee aa sikau aavaa tino too hanigioo yeenna bereetavai vakiaivee,

⁴ tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapuuya yeennaiyauvaa nnaasu nneeda iyauvaara yaata utikio hama iyauvoono iya mmannasaiyauvaa yaagueeqainaravaivee, tiivaivee.

⁵ Tuduu rikioo Sataango Yisuunna vitoo verepi vioo mmuakiaa yoosinna mmataivau vauyauvaa akiairaama inna vitainno

⁶ inna tunoo: Aa yoosinna aayauvaara dianeera yaagueeqaivaa na i mminai tee a dinaravai. Mmuakiaa mminnaa yoketaiyauvo ivaki vaiyauvaa fai na i mminaravai. Anutuugo vaa aa mminnaa aayauvaa ni mivaivee. Fai na vaidi voovai ni miataivaa fai na inna mminaravai.

⁷ Fai a ai ausa mmuduuyaivaa ni minai na aa mminnaa mmuakiaa aayauvaa i mminaravaivee,

⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: I Udaanga Anutuugaa ai ausa mmuduuyaivaa mmiee inna mmooriivaa nnaasu iikiane, tiivaivee.

⁹ Ivo itaa kua tuduu rikioo Sataango inna vitoo Yerusareema vioo nuunaira nnau pinaivaa pupukiaivau yapa kioo inna tunoo: A Anutuugaa Mmaapukuavee tiee aavaudiri suairoommu kiee mmatayaa kuane.

¹⁰ Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Anutuugo ari aangeraiya titanai aiyara haitatuukiaaravaivee,

¹¹ tikio

vo kua voovai vainno tinoo: Ai yukuuvaa sikauyaadiri rusimmaurivoora kiaa iya ngiari yaakuuyauvaadiri suoodaa i sootu utuaaravaivee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivaivee,

¹² tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Sa i Udaanga Anutuugaa iinna taanee, tiivaivee,

¹³ tuduu rikioo Sataango Yisuunna mmuakiaa kuavai yaparainnonno rikioo inna pikioo viravai. Mo vo suai kava inna yaparainaraivaara ivo faannainno variravai.

Yisuuva ari mmooriivaa tauraa Karirayaa ivaki iiravai
(Matai 4:12-17; Marakaa 1:14-15)

¹⁴ Mmannasa Yoketaivo yaagueeqama Yisuunna tasipooduu too kava vara ranoo Karirayaa vuduu gioonna kiaapuuya iva uu mmooriivaara mmuakiaa yoosinnaiyauvaki varuuya kiaa mmuduu rikieeravai.

¹⁵ Rikiooduu ivo ngiari nuunaira nnauyauvaki nuainno varioo mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmuduu rikiada iya innara kua yoketaivaa tiravai.

Gioonna kiaapu Nasareetaiya Yisuunnara

ooqoo tiravai

(Matai 13:53-58; Marakaa 6:1-6)

¹⁶ Yisuuva ari yokoo yoosinna Nasareetaivakira vioo vioo oro ivaki varioo kati varira suaivaki nuunaira nnauvaki ari virayaama vioo ivaki variravai. Varioonnonno diitoo Anutuuqaa kua fafaaraivaa yaarinara uuduu

¹⁷ vaidi voovoona nnaaruaa vaidi forofetaa Yisayaanna yanaivaa inna mmuduu varoo yanaa hovekauvaa raduda kioo kuaivaara buainnonno tooduu inna too vauduu too yaaruoo tunoo:

¹⁸ Na mmayaaya yoketaivaa
gioonna kiaapu mmanna haipuuya
kiaa mmianeeraivaara
Udaangaivo ni mmataama kiaivai.
Ivo itaama ni mmataama kiaivaara
inna Mmannasaivo niiki varinoo.
Gioonna kiaapu oovi nnauvaki variyaiya
mmaanai kuateeraivaara
na iya kiaa mminaraivaara
ivo ni titaivai.
Gioonna kiaapu avu huruutaiya
kava avu taateeraivaara ni titaivai.
Gioonna kiaapu mmuaararaiyauvo
iya suvuaiya tino too
iya mmuaararaiyauvo taikaiveeraivaara ni titaivai.

¹⁹ Ii suai ivaki Udaangaivo
gioonna kiaapuuya vitoo
aataru yoketaivau yapaanaraivaara
iya kiaa mmianeera
ni titaikiai na tummuauvaivee.

²⁰ Yisuuva Anutuuqaa kuaivo itaama vauvaa jaarummua taika kioo yanaivaa kava hovekama kioo yanaa haitatuura vaidiivaa mmi kioo variravai. Varuduu mmuakiaa gioonna kiaapu nuunaira nnauvaki varuuya inna teeda nnaasu vauduu

²¹ Yisuuva iya tunoo: Anna makee na kuaivaa jaaruu saivaata kaanaivo vainoo,

²² tuduu rikiada mmuakiaaya innara kua yoketaivaa tida ivo kua ari vookarauvaa tuuvaara pinaama yaata utida ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Anna Yoosiipaa mmaapuvai. Mo aaniira ivo itaa kua tiinnee? tiravai.

²³ Yisuuva iya tunoo: Vaa na rikiaunoo. Fai ta tupaa tira kua voovai ngia ni tida kiaara: A tutaaqaa roosiima aiyara tuqinnaanee, kiaravee. Ii ngia itaa kua kiaa kua oyaivaa ni tida kiaara: A iikiannani ta rikiaunna mmooriivaa a yoosinna Kapanauma iikiannaneema a yokeekianna yoosinna aavaki iikiane. Fai ngia ni itaa kua kiaravee.

²⁴ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Kua kutaa tira vaidi forofetaivaara mmuakiaa yoosinnaiya innara yoketaakiaani ari yoosinna tuunaiya hama innara yoketaakiaavai.

²⁵ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaaruaa vaidi Irayaava varuu suaivaki gionna muaada kaayauya Isarairaa mmataivau variravai. Varuduu taaravooma nuanuuvo taika kiooduu vo nuanuvai tammaivaki hama vatiivo ruduu hama yeennaatauduu mmuakiaa yoosinna varuuya yeenna rairavai.

²⁶ Iya yeenna rauduu hama Anutuuqo vaidi forofetaa Irayaanna titooduu vioo Isarairaa gionna muaadaiyara tuqinneeravai. Ivo vioo Sitoonaa mmataivaki vau yoosinna kiisaivaa nnutuuvo Sarepataa ivaki varuu gionna muaadaivaa nnaasu tuqinneeravai.

²⁷ Nnaaruaa vaidi forofetaa voovai nnutuuvo Irisaava varuu suaivaki Isarairaa gionna kiaapu kaayauya mmamma buunna hooya roosuuya variravai. Anutuuqo hama iya tuqinneeravai. Suriaa vaidiivaa nnutuuvo Naimaanaa nnaasu tuqinneeravaivee,

²⁸ tuduu rikiada gionna kiaapu nuunaira nnauvaki suvuauya inna kuaivaara iya ausa nniitarooduu

²⁹ diitada inna utu raririida yoosinna tooyaivau vida taapiivau ngiari yoosinnaivo vauvau vitada vida mmutuuvauudi feena oogaivau kagaari kiaara iiravai.

³⁰ Kagaari kiaara uduu too ivo kati iya aakiaidaadi ari kuanee tuudaa viravai.

Vaidiivaaki mmagia maisaivo topauvaa

*Yisuuva titeeravai
(Maraka 1:21-28)*

³¹ Yisuuva kava vara ranoo vioo vioo yoosinna Kapanauma Karirayaa vau yoosinnaivaki oro varioo Yutayaiya kati varira suaivaki nuunaira nnauvaki vioo gionna kiaapuuya Anutuuqaa mmayaayaivaa kiaa mmiravai.

³² Kiaa mmuduu rikiada ari vookarau yaagueeqaivo inna tasipooduu kuaivaa tuuvaara gionna kiaapuuya nnikiarairavai.

³³ Nnikiarauduu vaidi voovai inna aakiaivaki mmagia maisaivo topauvo nuunaira nnauvaki varioo pinaama kai tioo mmagia maisaivo inna kiaa mmuu kuaivaa tunoo:

³⁴ Ai, Yisuu-o, Nasareetaa vaidikuavee. A aaniivai ti iinarainna ngiannanee? A ti ruputu taikaanara ngiannanee? Vaa na i tauvai. A Anutuuqaa vaidi yoketaa tuanaakuavee,

³⁵ tuduu rikioo Yisuuva yaagueeqama mmagia maisaivaa tunoo: Sa kua tirainna vaidiivaa aakiaivakidiri tiee kuanee, tuduu rikioo mmagia maisaivo vaidiivaa ruputuduu iya avuuvau vioo varoo mmataivau vauduu mmagia maisaivo inna aakiaivakidiri pikioo vioo kiooduu hama inna mmammaivo nniitareeravai.

³⁶ Hama nniitarooduu mmuakiaa gionna kiaapuuya teeda nnikiaraida ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Mo aa vaidi aavo aanii kuavai ari vookarai kua aavaa tiinnee? Ivo yaagueeqa vaidivai vaidi kieetaano tirayaama mmagia maisaiyauvaa yaagueeqama tikiai kuaano,

³⁷ tuduu rikiada gionna kiaapuuya teeda vida mmuakiaa vaini vainima vau yoosinnaiyauvaki varuuya Yisuuva uu mmooriivaara kiaa mmuduu rikieeravai.

*Yisuuva kaayau nniitarooya tuqinneeravai
(Matai 8:14-17; Maraka 1:29-34)*

³⁸ Yisuuva nuunaira nnauvakidiri pikioo Simoonaa nnauvaki vioo tooduu Simoonaa nnummuayaanna nniitarooduu pinaama ikiayanaa tooduu iya innara Yisunna kiaa mmiravai.

³⁹ Kiaa mmuduu rikioo oro inna mmaataivaa vainiivau dioo vainno inna ikiayanaa taivo taikaiveera tuduu taikooduu akiairauduu diitoo yeennaivaa iya mmiravai.

⁴⁰ Mmuduu rikioo suaivo haatapooduu teeda gioonna kiaapu vooyaano ngiari seena nniitaroo ari vookara ari vookarauya vitada Yisuunnasi nnuduu too iyayaa ari yaakuuvaitana utuoo mmuakiaaya tuqinneeravai.

⁴¹ Tuqinnooduu gioonna kiaapuuya aakiaiyauvakidiri mmagia maisaiyauvo iya pikiada tiida vida tunoo: A Anutuugaa Mmaapu tuanaakuavee, tuduu rikioo Yisuuva iya yaagueeqama ooqoo tioo tunoo: Sa kua kiatee, tiravai. Ivo Anutuugo mmataama kioo vaidivai varuuvaara mmagia maisaiya arinaima teeda rikieeravai. Iya innara itaama teeda rikioovaara Yisuuva iya ooqoo tiravai.

Yisuuva Yutayaiya mmayaaya yoketaivaa

kiaa mmiravai

(Marakaa 1:35-39)

⁴² Patauduu Yisuuva diitoo yoosinnaivaki pikioo oro kumina mmata voovau variravai. Varuduu gioonna kiaapuuya innara buaama rada nuaidada tooduu iya too vauduu teeda ivo iya pikieevoora kiaa ooqoo kiaaree kiaa uuduu

⁴³ Yisuuva iya tunoo: Na Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira mmayaaya yoketaivaa nuaina variee vo yoosinna vo yoosinna variaa gioonna kiaapuuyaatama kiaa mmianeera Anutuugo ni titooduu na tiiravaivee,

⁴⁴ kiaa kioo nuainno varioo Yutayaiya nuunaira nnauyauvaki varioo Anutuugaa mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai.

5

Yisuuva ari ngiaammuuau tauraiyara maavee tiravai

(Matai 4:18-22; Marakaa 1:16-20)

¹ Vo suai Yisuuva nnoori haruungaivaa nnutuuvo Genesareeta siriivau dioo vainno Anutuugaa kua yoketaivaa tioo varuduu gioonna kiaapuuya Anutuugaa kuaivaa rikiaara iida varida ngiari feena ngiari feenaida varida inna suvuairavai.

² Inna suvuau kiada uuduu iva tooduu kanuu taaravaitana inna too vauduu vaa nakaaraiya utu raririima rada siriivau yapa kiada oro ngiari utua vaaheeyauvaa finida variravai.

³ Finida varuduu Yisuuva kanuu voovaki karoo dioo vainno ivaa nakaaraivaa Simoonaa yaparainno tunoo: Ai kanuu aavaa feenano nnoori tooyannigiataa kuaivee, tuduu rikioo feena kiooduu vuduu Yisuuva ivaki varioo gioonna kiaapuuya mmayaayaivaa kiaa mmiravai.

⁴ Kiaa mmi taika kioo Simoonaa tunoo: Ai kanuuvaa kava feena kino nnoori haruunga tammaa ivau vinai eenoo ai seenaiyaatama ngiingii utua vaaheeyauvaa varada ivaki kagaari kikio vinai tavauyauvaa varaatee,

⁵ tuduu rikioo Simoono sai tunoo: Nnoonna-o, ta heenagieena puruaunanonono hama tavauyauvo ti tainoo. Mo inna aikioo a tinai tee na kava utua vaaheeyauvaa kagaari kiaanaravaivee,

⁶ kiaa kioo ivo ari seenaiyaatama ngiari utua vaaheeyauvaa varada oro kagaari kiooduu vuduu tavauyauvo iya utua vaaheeyauvaki nnida vidada suvuai kiada vauduu iya utua vaaheeyauvo takeekiataama uuduu

⁷ ngiari seena tavau vareera vooya vo kanuuvaki varuuyara rootu maavee tida tunoo: Numa ti tasipama tavau aayauvaa varaatee, tuduu rikiada nnuduu taara kanuuvaitanaki tavauyauvo fuugiaama kioo vauduu kanuuvaitana mmeepi nnoori aakiaivaki kuataama iiravai.

⁸ Kuataama uuduu Simoono Petoorooso ivaa too Yisuunna yuku oyaivaki toorivu yau haroo tunoo: Udaanga-o, ni mminnamminnaa maisaivo ni suvuaivaara ni pikiee kuanee.

⁹ Petoorooso ariyara nnikiarainno itaa kua tiravai. Ivootama mmuakiaa vaidiia inna tasipooyaataama kaayau tavauyauvaa varoovaara ngiariyara nnikiarairavai.

¹⁰ Nnikiarauduu Simoonaa vuaivaitana Sevetainna mmaapuuvaitana Yakoopaya Yuvuaanayaataama nnikiarairavai. Nnikiarauduu Yisuuva Simoonaa tunoo: Sa aatuunna varianee. Fai yapooma a tavau vareerayaama a gioonna kiaapuuya vitee niisi nninaravai. Fai a mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mminai rikiada fai ni nnaagiai ngiaaravaivee,

¹¹ tuduu rikiada varada vida kanuuvaitanaakidiri nnoori siriiuvau reemi rada ngiari mminnaa mmuakiaayauvai pikiada Yisuunna nnaagiai viravai.

Yisuuva vaidi buunna hooya mmamma roosuuvaa tuqinneeravai

(Matai 8:1-4; Marakaa 1:40-45)

¹² Vo suai voovaki Yisuuva vo yoosinnavaki varuduu vaidi buunna hooya mmamma roosuuvoo innasi nniravai. Numa Yisuunna too inna yuku oy-aivaki vioo varoo vainno yaagueeqama inna yaparainno tunoo: Udaanga-o, a ni mmammaivaa tuqinnaanaree tiee fai a aikiooma tuqinnaanaravaivee,

¹³ tuduu rikioo Yisuuva ari yaakuuvaa reeti vaidiivaa mmammaivau utuoo tunoo: Fai na i tuqinnaanaravaivee. Na tino i mmammaivo yoketaakiaivee. Ivo itaa kua tuu saivaata inna mmammaivo buunna hooya mmamma roosuuvo taikeeravai.

¹⁴ Taika kioodoo Yisuuva yaagueeqama inna kiaa mmioo tunoo: Na i iikiauvaara sa gioonna kiaapu vooya kiaa mmianee. Akiairaama viee Anutuugaara kati puara hudeera vaidiivaa ai mmammaivaa inna vitaama kiee i mmammaivo kava yoketaivaara nnaaruaa vaidi Musiiva tuuvaugiataama puara sipisiipaivaa kati ruputu kiee Anutuugaara hudaanee. Hudanai rikiada gioonna kiaapuuya i mmammaivo yoketaivaara arinaima teeda rikiaaravaivee,

¹⁵ tuduu rikioonnaata Yisuuva uu mmooriivaara gioonna kiaapuuya kiaa mmuduu kaayakaayau Yisuuva iya kiaa mmuu kuaiyauvaa rikiaara nnida ivo ari vookara ari vookarau nniitarooya tuqinnaiveeraivaara innasi nniravai.

¹⁶ Iya itaama uuduu suai vooyauvaki Yisuuva iya pikioo kumina mmata vooyauvaki varioo yaaku varaanara viravai.

Yisuuva vaidi voovai mmammaivo putuuvaa tuqinneeravai

(Matai 9:1-8; Marakaa 2:1-12)

¹⁷ Vo suai Yisuuva gioonna kiaapuuya kua mmayaayaivaa kiaa mmioo varuu suai voovaki Farisai vaidi vooyaata kua mmaanna kiaa mmira vaidi vooyaata diitada mmuakiaa yoosinna Karirayaa vauyauvakidiri nnida mmuakiaa yoosinna Yutayaa vauyauvakidiri nnida yoosinna Yerusa-reemaivakidiriaatama nnida ivaki variravai. Ivaki varuduu Udaangaivo vaidi nniitarooya tuqinneera yaagueeqaivaa Yisuunna mmuduu innaki vairavai.

¹⁸ Vauduu vaidi vooyaano vaidi yuku yaaku putuuvaa ari kegeennaivau vuru vauvaa taina rau varada Yisuuva varuu nnauvakira nnida Yisuunna vunnigiataa yapaara nniravai.

¹⁹ Nnida tooduu gioonna kiaapuuya Yisuunna suvuau kioodoo hama iya inna varada Yisuunnasi ngiaara aataruuvootauduu teeda nnauvau karada tausiivaa rabara kiada gioonna kiaapuuya aakiaivaki Yisuunna vunnigiataa yuku yaaku putuu vaidiivaa kegeennaivaa utida reemma kioodoo tiiravai.

²⁰ Tuuduu rikioo iya ngiari yaata tinniiyauvaki vau kuaivaa Yisuunnara tunoo: Ivo aikiooma tuqinnaanaravaivee, tuu kuaivaa Yisuuva rikioo vaidi yuku yaaku putuuvaa tunoo: Boo, ni vaidivai vaa na kiauko i mminnamminnaa maisaiyauvo taikainoo,

²¹ tuduu rikiada kua mmaanna kiaa mmiraiyaata vaidi Farisaiyaatama ngiari yaata tinniiyauvaki kuaivaa yaata utida tunoo: Dee vaidivoono ari-iyara yaata utuoo Anutuuga roosiima kua tiinnee? Hama vaidi voovoona yopeema vaidiiya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaivaivee. Anutuugo ari mmuaavoona vaidiiya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugeeraivovee,

²² tuduu rikioo Yisuuva iya yaata tinniyaa vau kuaivaa rikioo iya tunoo: Ngia aaniira ngiingii yaata tinniiyauvaki itaama yaata utida kua kiaannee?

²³ Dee kuavai yoketainnee? Dee kuavai ari vookarainnee? Fai na tinara: Vaa na kiauko i mminnamminnaa maisaiyauvo taikainoo, tinarannee? Vara na tinara: Diitee kuane, tinarannee?

²⁴ Aa mmata aavau Na Vaidiiva Mmaapuuvono gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugeeraivaa nakaaravovee. Fai na iinai ngia ivaa taaravaivee, kiaa kioo vaidi yuku yaaku putuuvaa tunoo: Na i kiaa i mmiaunoo. Diitee ai kegeennaivaata varee ai nnauki kuane.

²⁵ Ivo itaa kua tuu saivaata iya avuuvau vaidiivo diitoo ari kegeennaivaata varoo Anutuugaara kua yoketaivaa kiaa roo ari nnauvaki viravai.

²⁶ Vuduu teeda gioonna kiaapuuya kaayauma nnikiaraida aatuuda Anutuugaara kua yoketaivaa tida tunoo: Ai, makee hama ta taunna mmoori ari vookaraivaa ta taunnaano, tiravai.

*Yisuuva Riviinna maavee tiravai
(Matai 9:9-13; Marakaa 2:13-17)*

²⁷ Tuduu Yisuuva mmaanai vioo tooduu vaidi sikau takiisa vareeraivaa nnutuovo Riviiva ari sikau takiisa vareera nnauvaki variravai. Varuduu too Yisuuva inna tunoo: Ni nnaagiai ngianee,

²⁸ tuduu rikioo Riviiva diitoo ari mminnamminnaa mmuakiaavai pikioo Yisuunna nnaagiai viravai.

²⁹ Yapooma nnaagiai Riviiva Yisuunnani buusaivaa ari nnauvaki iima kiooduu kaayau sikau takiisa vareera vaidi maisa vooyaata ari vo gioonna kiaapuuyaatama iya tasipama yeenna nneeravai.

³⁰ Yeenna nneeda varuduu Farisai vaidi vooyaata kua mmaanna kiaa mmira vaidi vooya Farisaiya mmemmaaki varuuyaatama Yisuunna ngiaammuauya tasipama kua tida yaagueeqama ooqoo tida tunoo: Mo ngia aaniira sikau takiisa vareera maisa vaidiiaatama mmaanna tuu kuaivaa katokeera gioonna kiaapu maisaiya tasipama yeennaivaata nnooriivaatama nnaannee?

³¹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Gioonna kiaapu homoraiya hama kuminayaa nniitareeraiya tuqinneera vaidiivaasi kuaavai. Gioonna kiaapu nniitareeraiya nnaasu innasi kuaavaivee.

³² Hama na tiee tinai gioonna kiaapu yoketaama variyaiya hanigiada yoke-taama variateera na tiiravai. Na tiee gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisa suvuaiya tinai hanigiada yoketaama variateeraivaara na tiiravaivee, tiravai.

Yeenna nneeraivaara ooqoo tuuvaara

*iya Yisuunna yaparairavai
(Matai 9:14-17; Marakaa 1:18-22)*

³³ Tuduu gioonna kiaapu vooyaano Yisuunna tunoo: Yuvuaanaa nnaagiai nuairaiya makemakee iya Anutuugaara yaata utida ngiari yeenna

nneeraivaara ooqoo kiasa kiada kati varida yaaku varada variaavai. Fari-saiya nnaagiai nuairaiyaatama mmuaikaraama iikiaavai. Mo i ngiaam-muauya kati yeennaiyauvaata nnooriyauvaatama nneeda variaano,

³⁴ tuduu rikioo Yisuuva mmataira kuaivaa iya sai tunoo: Mo yaapeeri nneera suaivaki kieevatiivo gioonna kiaapuuya tasipama varikiai hama iya yopeema yeenna nneeraivaara ooqoo kiaravai. Fai iya nnaaravai.

³⁵ Fai suai voovai nninai rikiada vaidiia kieevatiivaa vitada ruputikiai ii suai iyauvaki iya yeenna nneeraivaara ooqoo kiaravaivee, tiravai.

³⁶ Yisuuva itaa kua kiasa kioo mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kioo tunoo: Hama gioonna kiaapu voovoono karaasa buruqaivaa rapasi kioo varoo oro nnisiivaki funnivai. Fai itaino karaasa buruqa rapasi kiasa maisaino karaasa buruqa araivoota nnisiivootama fai hama mmuaakaraivai vainaravai.

³⁷ Hama gioonna kiaapu voovoono vuaina suuya karaasaivaa puara nnaba funnu kiasa nnisiivaki tusaa uyivai. Fai tusaa uyu kino karaasa vuaina suuyaivo vainno yootano puara nnaba nnisiivo rusitinaravai. Rusitino rikioo vuaina suuyaivo tuoo vino rikioo puara nnabaivo maisainaravai.

³⁸ Karaasa vuaina suuyaivaa puara nnaba karaasaivaki tusaa uyuaivee.

³⁹ Gioonna kiaapu voovoono vuaina suuyaivaa vaa hokobama vaivaa nnoo karaasa iima kiasaivaara hama mmuduuya ruaivai. Ivo tinoo: Hokobama vaivaara ni yoketaano, tiivaivee. Yisuuva nnisi aataruuvoota karaasa aataruuvootama hama yoketaama mmuaavau vauvaara itaa kua tiravai.

6

*Vaidiia kati varira suaivaara Yisuuva yaparairavai
(Matai 12:1-8; Maraka 2:23-28)*

¹ Yisuuvaata ari ngiaammuauyaatama Yutayaiya kati varira suai voovaki yeenna vuuta mmooriivaki nuaida varuduu ari ngiaammuauya vuutaivaa iiraiyauvaa rasuku kiada utu sisaama kiada nnabaiyauvaa feena pikiada kaanaiyauvaa nneeravai.

² Nneeda varuduu rikiada vaidi Farisai vooya iya teeda tunoo: Ai, mo ngia aaniira ta kati varira suaivaki ti mmaanna tira kua aataruuvaa hatokaanee?

³ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia Davuitiinna mmayaayaivo yanaivau vaivaa yaarida hama tuqinnama rikiaavai. Nnaaruua vaidi Davuitiivaata ari tasipama nuauyaatama kaayauma iya yeenna rauduu rikioo

⁴ Davuitiivaano Anutuugaara nuunaira nnauvaki vioo yeenna bereeta kati Anutuugaaniee kiasa yapoo yeennaiyauvaa varoo nnoo ari tasipama nuauyaatama mmudu nneeravai. Ti mmaanna tuu kua aataruuvo vainno tunoo: Anutuugaara kati puara hudeeraiyaano nnaasu Anutuugaaniee kiasa yapoo yeenna bereetaiyauvaa nnaatee, tuduaata Davuitiiva ari tasipama nuauyaatama ii kua ivaa hatoka kiada nnooduu hama Anutuugo ooqoo tiravaivee,

⁵ kiasa kioo iya tunoo: Na Vaidiivaa Mmaapuuvono kati varira suaivaa nakaaraivovee, tiravai.

*Yisuuva vaidi yaaku sorogauvaa tuqinneeravai
(Matai 12:9-14; Maraka 3:1-6)*

⁶ Kati varira suai voovaki Yisuuva nuunaira nnauvaki vioo mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmioo varuduu vaidi voovai yaaku yaadudaivo sorogainno taminnumaunnuunno vuuvo ivaki variravai.

⁷ Ivaki varuduu kua mmaanna kiasa mmira vaidiiaata Farisai vaidi vooyaataama Yisuuva kati varira suaivaki gionna kiasa puu yuku yaaku maisauya tuqinnaanarannee kiasa inna puaisakama teeda vairavai. Ivo koonnama iinai rikiada kua pinaivaa innaki yapaaraivaara inna puaisakama teeda vairavai.

⁸ Teeda vauduu Yisuuva iya yaatana vau kuaivaa rikioo vaidi yaaku sorogauvaa tunoo: Diitee numa aapi iya avuuyauvunu dianee, tuduu rikioo diitoo numa dioo vauduu

⁹ Yisuuva mmuakiasa gionna kiasa puuya tunoo: Na ngii yaparakiaunoo. Ta kati varira suaivaki dee mmoorivai iikiaarannee? Ti mmaanna tira kuaivo dataa kuainno tiinne? Vara ta mmoori yoketaivaa iikiaarannee? Vara ta mmoori maisaivaa iikiaarannee? Vara ta vaidi nniitaraivaa tuqinnaarannee? Vara ta vaidiiva ruputikio putinarannee?

¹⁰ kiasa kioo mmuakiasa haitatuuma too vaidi yaaku sorogauvaa tunoo: Ai yaakuuvaa raduda utuane, tuduu rikioo ari yaakuuvaa raduda utuduu yoketauduu

¹¹ vaidi kua mmaanna kiasa mmiraiyaata Farisaiyaatama ivaa teeda pinaama iya ausaiyauvo nnannatooduu Yisuunna iikiaara inna mmaara kuaivaa ngiari kiasa mmi ngiari kiasa mmiida teerama kieeravai.

*Yisuuva ari ngiaammuauya mmataama kieeravai
(Matai 10:1-4; Marakaa 3:13-19)*

¹² Ii suai ivaki Yisuuva taapiivaura vioo vioo oro varioo heenagieena Anutuugaara yaaku vareeravai.

¹³ Yaaku varooduduu patauduu varioo gionna kiasa puu inna nnaagiai nuairaiya ngiateera tuduu innasi nnuduu mmayaaya yoketaivaa varada nuaira ngiaammua yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana nnutuuyauvaa kooyaa tiravai.

¹⁴ Voovai nnutuuvaa Simoono tiravai. Yisuuva inna nnutu karaasaivaa Petorooso tiravai. Voovai Petoroosaa kataivaa nnutuuvaa Adiriaaso tioo voovai nnutuuvaa Yakoopo tioo voovai nnutuuvaa Yuvuaano tioo voovai nnutuuvaa Piriipo tioo voovai nnutuuvaa Batoromaivavee tioo

¹⁵ voovai nnutuuvaa Mataivavee tioo voovai nnutuuvaa Tumaaso tioo voovai Arapainna mmaapuuvaa nnutuuvaa Yakoopo tioo vaidi vooya inna mmataivaa varoovaara kaayauma rapira vaidiiva nnutuuvaa Simoono tioo

¹⁶ voovai Yakoopaa mmaapuuvaa nnutuuvaa Yutaaso tioo voovai nnutuuvaa Yutaaso Isariooto tiravai. Ivoono nnaagiai Yisuunna nnammutuaiya fai kooyaa inna vitainaraivaara kua yeena rau kieera vaidivai.

*Yisuuva kaayau nniitarooya tuqinneeravai
(Matai 4:23-25)*

¹⁷ Yisuuvaata ari ngiaammuauyaata taapiivaudiri tiidada tuma hoonu ruuvau dida vauduu kaayau ari nnaagiai nuairaiyaata kaayau gionna kiasa puuya mmuakiasa yoosinna Yutayaa ivaki vauvakidiriaatama nnuduu yoosinna pinaa Yerusareemaivakidiriaatama nnuduu nnoori pinaivaa siriivau vau yoosinna Turu Sitoonaivaitanakidiriaatama nniravai. Iya ivo tinara kuaivaa rikiaaraivaaraata ivo iya nniitarooyauvaa tuqinnaanaraivaaraatama nniravai.

¹⁸ Nnuduu rikiada mmagia maisaiyauvo gionna kiasa puuya aakiyaiyauvaki varuuyaataama innasi nnuduu ivo mmagia maisaiyauvaa titeeravai.

¹⁹ Yisuunnakidiri yaagueeqa ari vookarauvo vioo iya tuqinnooduu rikiada mmuakiasa inna mmammaivau utuaara iiravai.

*Yoketaama variraivaaraata maisama variraivaaraatama Yisuuva tiravai
(Matai 5:1-12)*

²⁰ Yisuuva ari nnaagiai nuairaiya reeti too tunoo:

Ngia gioonna kiaapu hama mmatayaa diaa mminnaiyauvaara mmuduuya ruaiyara Anutuuqo ngiiyara yoketaino. Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivo vaa ngiisi vainoo.

²¹ Ngia gioonna kiaapuuya aanna makee ngii yeenna raiyara Anutuuqo ngiiyara yoketaino. Yapooma fai ngii yeenna rairaivo taikaanaravai.

Ngia gioonna kiaapu aanna makee ngii ausaiyauvo mmuaararaiyara Anutuuqo ngiiyara yoketaino. Fai yapooma ngia yoketaama variaaravaivee.

²² Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa ngia gioonna kiaapuuya niiyara yaagueeqakiaivaara fai gioonna kiaapu vooyaano hama ngiiyara mmuduuya rida ngii ooqoo kaa ngiiyara maisayavee tida ngia tomedama variateera ngiiyara kiaravai. Ngia niiyara yaagueeqakiaiyara Anutuuqo ngiiyara yoketaino.

²³ Fai iya ngiiyara itaama iikio ngii ausaiyauvo yoketa yoketaini rikiada sirigaida variatee. Ngii irisai yoketaa pinaivo ngiini ngiau aapu vaivaara sirigakiatee. Vaa iya taato nnaakukiaiyaano mmuaikaraama forofetaa tuiyara maisama itaama iiravaivee.

²⁴ Ngia gioonna kiaapu mmatayaa diaa mminnaiyauvaara kaayauma mmuduuya ruaavo ngii suvuaiyara hama Anutuuqo ngiiyara yoketaino. Vaa ngia ngiingii irisaiyauvaa varaavaivee.

²⁵ Ngia gioonna kiaapu aanna makee yeennaiyauvo ngii suvuaiyara hama Anutuuqo ngiiyara yoketaino. Fai yapooma ivaara ngii yeenna rainaravaivee.

Ngia gioonna kiaapu aanna makee ngii ausaiyauvo yoketaiyara hama Anutuuqo ngiiyara yoketaino. Fai yapooma ngii ausaiyauvo mmuaararainaravaivee.

²⁶ Ngia gioonna kiaapu hama Anutuuqaara yaagueeqakiaiya fai mmuakiaa gioonna kiaapuuya ngiiyara yoketaayavee tikiai rikiada ngiingii aataruuyauvaara tuqinnama yaata utuatee. Boo, ngia yapooma fai dataakiaaranee? Fai ngia irisai maisaivaa varaaravaivee. Yutayaiya taato nnaakukiaiyaano mmuaikaraama kua yoketaivaa unnakua forofetaiyara tiravaivee.

*Ngii nnammutuaiyaraatama mmuduuya ruatee
(Matai 5:38-48; 7:12a)*

²⁷ Ngia gioonna kiaapuuya ni kuaivaa rikiaiya na ngii giaa ngii miaunoo. Ngiingii nnammutuaiyara mmuduuya ruatee. Gioonna kiaapuuya hama ngiiyara mmuduuya ruaiyara ngia mmoori yoketaivaa iyara iikiatee.

²⁸ Gioonna kiaapuuya ngiiyara kua maisa kiaiya irisai kua yoketaivaa iya kaa mmiatee. Gioonna kiaapuuya mmoori maisaivaa ngii mikiai iyara yaaku varaatee.

²⁹ Gioonna kiaapu voovoono i kueennaivaa rudaunai rikiee hanigia saivaata mmianee. Gioonna kiaapu voovoono i yaapa varaayaa vaivaa ariyara varanai rikiee sa i yaapa voovai mmammayaa vakiaivaaraatama ooqoo kianee.

³⁰ Gioonna kiaapu voovoono mminnaa voovaara i yapara rinai mmianee. Fai voovoono i mminnaiyauvaa varoo vinai rikiee sa kava ni mianeera kianee.

³¹ Gioonna kiaapuuya mmooriivaa ngiiyara iikiaavo ngii yoketaivaara ngieeta mmuaakaraama iyara iikiatee.

³² Ngia gioonna kiaapuuya ngiiyara mmuduuya ruaiyara nnaasu irisai iyara mmuduuya rikio ivaara fai hama Anutuuqo irisai kua yoketaivaa

ngiiyara tinaravaivee. Mo gioonna kiaapu mminnamminnaa maisa suvuaiyaano ii aataru ivaa iikiaanoo.

³³ Ngia gioonna kiaapuuya mmoori yoketaivaa ngii miraiya nnaasu irisai mmoori yoketaivaa iya mmikio ivaara fai hama Anutuugo irisai yoke-taivaa ngii minaravaivee. Mo gioonna kiaapu mminnamminnaa maisa suvuaiyaano ii aataru ivaa iikiaanoo.

³⁴ Fai ngia ngii seenaiya mminnaivaa mmikiai nnaagiai kava ngii mi-aaraikiainnaata ngia ivaara yaata utikio rikioo fai hama Anutuugo irisai yoketaivaa ivaara ngii minaravaivee. Mo gioonna kiaapu mminnamminnaa maisa suvuaiyaano ngiari seenaiya irisagirisaima mmiaaraivaara iya yaata utida ngiari mmi ngiari mmiikiaavai.

³⁵ Ngii nnammutuaiyara mmuduuya rida mmoori yoketaivaa iyara iiki-atee. Ngiingii mminnaiyauvaa ngiingii seenaiya mmiatee. Iya mmiaara iikiaiivaki sa yaata utida ta irisai varaaravee kiatee. Fai ngia itaida irisai pinaa yoketaivaa varada Anutuugo mmuakiaa mminnamminnaayauvai yaataraivaa raunna mmaapu tuanaaya variaaravai. Gioonna kiaapuuya hama innara irisai yoketaa kua tiraiyaraata kaayau kumimakama variaiyaraatama Anutuugo ariinoo iyara yoketaivaara ngieetama ngiingii seenaiyara mmoori yoketaivaa iida inna raunna mmaapu tuanaaya variatee.

³⁶ Ngii Gioova mmuakiaayara boo tiineema ngieetama ngiingii seenaiyara boo kiatee.

Sa ngii seenaiya iikiaa mmooriiyauvaara

maisavee kiatee

(Matai 7:1-5)

³⁷ Gioonna kiaapuuya mmoori aataruuyauvaa iikiai teeda sa iyauvaa teeda maisayauvaivee kiatee. Fai itaikio Anutuugo hama sai ngii mmoori aataruuyauvaara maisayauvaivee tinaravai. Sa gioonna kiaapuuyaki kua pinaivaa yapaatee. Fai itaikio hama Anutuugo sai ngiiki kua pinaivaa yapaanaravaivee. Gioonna kiaapuuya mmoori maisaiyauvaa ngii iikiai sa iyauvaara yaata utiraida ngii ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmiatee. Fai itaikio Anutuugo hama sai ngii mmoori maisaiyauvaara yaata utirainno fai rugaanaravai.

³⁸ Gioonna kiaapu vooya ngiingii mminnaiyauvaa mmiatee. Fai itaikio Anutuugo irisai mminnaiyauvaa ngii mino fai pinaavai ngii yaakuuyauvaki kaayauma suvuainaravai. Fai tooriivaki hatapu uyuaaneema uyiinono fugiaino saiyaavo ngii yaakuuyauvakiaatama suvuainaravai. Ngia gioonna kiaapu vooya mminnaiyauvaa yaarummua kiada mmiaaneema fai Anutu-ugo irisai itaama kioo ngii minaravaivee, tiravai.

³⁹ Yisuuva itaa kua kua kioo mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo tunoo: Hama yopeema vaidi avu huruutaivoono vuai vaidi avu huruutaivaata vitoo aataruuvau nuainno varioo inna vitainaravai. Fai ivaitana kuaaree kiaivaata fai aiqeeravaitana soopaivaki tiida kuaara-vaivee.

⁴⁰ Hama vo ngiaammuau voovoona ari vitairavai yaataraivai. Fai vitairavo inna vitainono ivo ari vitairavaanikaraama varinaraivo inna aikioovai.

⁴¹ Mmummuuvo i seenaivaa avuuvaki vaivaa aaniira a tee ivaara kiannanee? Iri pinaivo i avuuvaki vaikiainnaata hama a ivaa taannanoo.

⁴² Iri pinaivo i avuuvaki vaivaa hama teerama kieenna dataama kiese i seenaivaa kiannanoo: Ni gata-o, kii na i avuuvakidiri mmummu kii-saivaa feenaanaravee, kiannanee? A huobava unnakua nnaamuru tuanaakuavee. Tauraa iri pinaivo i avuuvau vaivaa utu rada kiese eennaadee ai

avuuva tuqinnama tee nnaagiai i seenaivaa avuuvakidiri mmummuuvaa feenaanee.

*Yisuuva yatari iiraivaudiri mmataama kioo tiravai
(Matai 7:16-20; 12:33-35)*

⁴³ Hama yatari yoketaivau iira maisaiyauvo vaivai. Yatari maisaivau hama iira yoketaiyauvo vaivai.

⁴⁴ Ngia yatari iiraiyauvaa teeda arinaima yatari oyaivaara rikiaavai. Hama ngia ooviivaudiri nnaammuaya iiraivaa rasuku varaavai. Hama ngia ooviivaudiri vuaina iiraivaa rasuku varaavai.

⁴⁵ Vaidi yoketaa voovoono ari aakiaivaki yoketaivo vaineema ari avaivakidiri safuuma kua yoketaivaa tiivai. Vaidi maisa voovoono ari aakiaivaki maisaivo vaineema ari avaivakidiri kua maisaivaa tiivai. Vaidiivo ari aakiaivaki suvuaineema ari avaivakidiri kooyaa tiivai.

*Yisuuva taara nnau heekeera vaidiivaitanaudiri mmataama kioo tiravai
(Matai 7:24-27)*

⁴⁶ Aaniira ngia niyyara Udaanga-o kiaani mo na ngii giaa ngii miau kuaivaa hameeda rikiada iikiaannee?

⁴⁷ Gioonna kiaapu voovoono niisi ngioo ni kuaivaa rikioo iivoono fai aa na tinara kua aavaudiri fai iva ii aataruuvaa kooyaa ngii giaa ngii minaravai.

⁴⁸ Ivoono vaidi nnau heekeeraivaa roosiivai. Ivo mmata yakeevau hanuu kioo yatari yaagueeqaivaa hara kioo nnau yoketaivaa yaagueeqama heekaivai. Yaagueeqama heeka kiaivoonora tioo nnooriivo hainno pinaavai tioo inna nnauvaa havarataanara ruoo ruoo rikiaikio hama yopeema nnauvo koroovai. Vaidiivo ari nnauvaa yaagueeqama heeka kiaivaara nnooriivo inna nnauvaa ruoo ruoo rikiaikio hama yopeema nnauvo koroovai.

⁴⁹ Gioonna kiaapu voovoono vaa ni kuaivaa rikioonnaata hama iivoono vuai vaidiivo nnau heekeeraivaa roosiivai. Ivo mmata muaraagaivau hama kuabai hareera kati nnauvaa heekaivai. Heeka kiaikio nnooriivo hainno pinaavai tuoo inna nnauvaa ruoo ruoo ravagiau yautu ruaikio makee tikio kurududu tikio eeyaara mmatayaa kurummutu kioo vaivaivee, tiravai.

7

*Yisuuva vaidi kieetaivaa ngiaammuaavua tuqinneeravai
(Matai 8:5-13)*

¹ Yisuuva ari kua mmuakiaayauvai gioonna kiaapuuya kiaa mmi taika kioo yoosinna Kapanaumara viravai.

² Oro ivaki varuduu Roomaaya rapira ngiaammuauya kieeta voovoono ivaki varuduu ari mmoori vareera ngiaammuauvo kaayau nniitaroo putinara uuduu rapiraiya kieeta vaidiivo innara mmuduuya ruoo

³ Yisuuva nnuuvaa rikioo Yutayaa vaidi yokovaa vooya titooduu numa inna ngiaammuaavua tuqinnaiveera Yisuunna yapara kiaara viravai.

⁴ Vidada oro Yisuunna yaagueeqama yaparaida tunoo: Ivo Roomaa vaidi ari voopinnaavai variivaara sa yaata utirainna inna kuaivaa rikiaanee.

⁵ Ivo tiyyara mmuduuya ruoo ti nuunaira nnauvaa tiini heekaivai. Ivaara yaata utuee inna kuaivaa rikiaanee,

⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya tasipama ngioo ngioo numa nnauvaa vainima dioo vauduu rapira ngiaammuauya kieetaivo ari seena vaidiiva titooduu inna kuaivaa varada Yisuunna kiaa mmiaara innasi viravai. Vida Yisuunna inna kuaivaa kiaa mmida tunoo: Ti kieetaivo tinoo: Udaanga-o, sa niyyara yaata utuane. Na vaidi kiisavaivee. A vaidi nnoonnakuavee. Hama na yopeema tinai a ni nnauki nninaravaivee.

⁷ Ivaaraina hama na aisi kuauvaivee. Kati tino too ni mmoori vareera ngiaammuauvaa mmammaivo yoketaakiaivee.

⁸ Na ari vo vaidi kieetaiya mmooriivaa vareera vaidivai. Na iya mmooriivaa varee rapira ngiaammuauyara diauvaivee. Ivaara na voovai kiaunoo: Kuane, kiauko kuaivai. Na voovai ngiane, kiauko ivo nniivai. Na sikaunnaadiri yookaama kiee viteera ngiaammuaui voovai kiaunoo: Aa mmoori aavaa iikiane, kiauko iivaivee. Ivo itaa kua tiivaivee,

⁹ tuduu rikioo Yisuuva ivo tuu kuaivaara nnikiarainno hanigia gioonna kiaapu inna nnaagiai nnuuya tunoo: Na ngii giaa ngii miaunoo. Hama na tauko vaidi Isarairaa voovoono aa vaidi aavaa roosiima yaagueeqainno niiyara kutaavaivee tiivaivee,

¹⁰ tuduu rikiada rapira ngiaammuaui kieetaivo ari seena vaidiia Yisunnasi titoo kava vara ranada nnida inna nnauvaki tooduu inna ngiaammuauvaa nniitaroo vaa taikeravai.

Yisuuva vaidiivo vaa putuuvaa yuruuravai

¹¹ Suai nnaagiai Yisuuva yoosinna Nainara vioo ari ngiaammuauiyaa kaayau gioonna kiaapuuyaatama inna tasipama viravai.

¹² Vidada Yisuuva yoosinnaivaa vagiaamunna kegiaivaki vainima kuane, kiaa tooduu gioonna muaadavoono mmaapu mmuaavai mmata kioovo putuuvaa nnabaivaa kaayau gioonna kiaapuuya tasipama yoosinnaivakidiri varada nniravai.

¹³ Nnudu too Yisuuva gioonnaivaa too innara kaayauma boo tioo tunoo: Sa rataane,

¹⁴ kiaa kioo oro nnabaivaa yapa kioo yatari sagaivau utuduu teeda ivaa varada nnuuya dida vauduu Yisuuva vaidi putuuvaa tunoo: Ni vaidi-o, na i kiaunoo: Diitane, kiaunoo,

¹⁵ tuduu rikioo diitoo hara kioo varioo iyaata kua tuduu Yisuuva inna vita kava ari kaanaa mmiravai.

¹⁶ Mmudu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapuuya aatuuda Anutuugaara kua yoketaivaa tida tunoo: Aa vaidi aavo forofetaa ari vookaraivainno ti tasipama varinoo, tuduu vooyaano tunoo: Aanna Anutuugo ari gioonna kiaapuuya ti tuqinnaanaravoono tiivaivee,

¹⁷ kiaa kiada Yisuuva uu mmayaayaivaa mmuakiaa yoosinna Yutayaivaki vau yoosinnaiyauvaki varuuyaata vainima vau yoosinnaiyauvaki varuuyaataa gioonna kiaapuuya kiaa mmudu rikieeravai.

Yuvuaanaa nnaagiai nuairaiya numa Yisunna yaparairavai

(Matai 11:2-19)

¹⁸ Yuvuaanaa nnaagiai nuaira ngiaammuauiyaa Yisuuva uu mmayaayaivaa Yuvuaanaa kiaa mmudu rikioo

¹⁹ ari ngiaammuaui taaravaitana tuduu innasi nnudu ivaitana tunoo: Oro Yisunna yaparaida kiatee: Vara a aanna vaidi nninaravee tuukuanee? Vara ta ari voovaa faannaida haitatuukiaaranee?

²⁰ kiaa mmiateeraivaa titoduu ivaitana numa Yisunna tunoo: Yuvuaano nnoori apira vaidiivo ti titaikiai ta i yapara kiaara ngiaunnao. Ta kiaunnao: Vara a aanna vaidi nninaravee tuukuanee? Vara ta ari voovaa faannaida haitatuukiaaranee? kiaunnao, tiravai.

²¹ Ii suai ivaki Yisuuva ari vookara ari vookarau nniitarooayaata uuda kaayau hooyaatama tuqinnoo mmagia maisaiya vaidi aakiaiyauvaki varuuyaata titoduu vuduu kaayau gioonna kiaapu avu huruutaui tuduu avu teeravai.

²² Yisuuva Yuvuaanaa ngiaammuaui inna yaparavaitana tunoo: Ni kuaivaa rikiada na iikiau mmooriivaa teeda ivaa vida Yuvuaanaa kiaa mmiatee. Gioonna kiaapu avu huruutai vaa avu taano. Yuku maisaiya

vaa diitada nookiaanoo. Iya mmammaiyauvunu buunna haiya roosiikiyaiya vaa yoketaama variaanoo. Yaata duunaiya vaa kuaivaa rikiaanoo. Putuaiya vaa diitada variaanoo. Mmanna haipuuya vaa ni mmayaaya yoketaivaa rikiaanoo.

²³ Gioonna kiaapu voovoono hama niyara taara yaata utiivaara Anutuugo innara yoketaano, tiravai.

²⁴ Tuduu rikiada Yuvuaanaa ngiaammuaupaitana kava vara ranada innasi vida varuduu Yisuuva gioonna kiaapuuya innasi nnuuya Yuvuaanaara tunoo: Ngia koo mmuyai gaanga yoosinnaivau Yuvuaanaasi vida ngia aaniivai taara viravainnee? Yuunnaivo utuduu yanaa apuuvo kuapekuapoovaa taara viravainnee? Hamavee.

²⁵ Ngia aaniivai taara viravainnee? Ngia vaidi voovoono yaapa ari vookarauvaa apuuvaa taara viravainnee? Hamavee. Mo gioonna kiaapuuya yaapa ari vookaraiyauvaa apuaavo kaayau hoonaiyauvo iyasi suvuaiya iya vaidi kieetaiya nnauyauvaki variaavai. Hama koo mmuyai gaanga yoosinnaivaki variaavai.

²⁶ Ngia vaidi forofetaavai taara viravainnee? Na ngii giaa ngii miaunoo. Kutaa ngia vaidi forofetaa ari vookarauvo seena vaidi forofetaiya yaataroovaa ngia taara viravaivee.

²⁷ Anutuugaa kua fafaara roovo Yuvuaanaara vainno ataa kua tinoo: Anutuugo tinoo: Na titauko nnii vaidiivo aa nninoo. Na i tauraivaannaadee titano vioo aataruuvaa aini teerama kiaanaravaivee, tiivaivee. Fafaaraiivo itaa kua tiivai.

²⁸ Na ngii giaa ngii miee kiaunoo. Yuvuaano mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa variyaiya yaataravai. Itaama vaino Anutuugo gioonna kiaapuyara diravaki gioonna kiaapu voovoono aduoo variivoono Yuvuaanaa yaataravaivee, tiravai.

²⁹ Yisuuva itaa kua tuduu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapuuyaatama sikau takiisa vareera vaidiiaatama Anutuugaa aataruuvaa yoketaavaivee tiravai. Vaa Yuvuaano nnooriivaa iya apu kioovaa iya itaa kua tiravai.

³⁰ Vaidi Farisaiyaata kua mmaanna kiaa mmiraiyaatama Anutuugo yokeatama variateera kiaa mmuu kuaivaara ooqoo tiravai. Yuvuaano hama nnooriivaa iya apuuvaa itaama ooqoo tiravai.

³¹ Yisuuva tunoo: Gioonna kiaapu aanna makee variyaiya deeya roosiimaida variaannee?

³² Iya nnaakara roosiikiyaiya yoosinna vuutaivaki isareeda varida ngiariiyara ngiariiyara aayanna reeda kiaanoo: Ta tooriivaa varada fee fee kiaunnani hama ngia ivaara kuaru raavai. Ta kuaru nnauvaa haraunnani hama ngia ivaara rataavaivee, kiaa kiada itaa kua kiaavai.

³³ Ngia iya itaama iikiaivaa roosiima iikiaanoo. Yuvuaano nnoori apira vaidiivo ngioo yeennaivaaraata nnoori vuainaivaaraatama ooqoo kiaa kiooduu rikiada ngia innara tunoo: Mmagia maisaivo inna aakiaivaki topai vaidivaivee,

³⁴ tuduu Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono ngiee yeennaivaata nnooriivaatama nnaukai ngia kiaanoo: Aa vaidi aavaa taatee. Ivo ariiyara yaata utuoo tarikama kioo yeenna nnooriivaa nnai vaidivai. Ivo vuaina suuyaivaa nnoo kumimakai vaidivai. Ivo sikau takiisa vareera vaidi maisaiyaata mmaanna tuu kuaivaa hatokeera gioonna kiaapu maisaiyaatama iya seenavaivee, kiaanoo.

³⁵ Iya itaa kua kiaanata ti mmooriivaudiri Anutuugaa tinniivo kutaa vaivo kooyaa vaivaivee, tiravai.

Yisuuva vaidi Farisaivaa nnauvaki variravai

³⁶ Tuduu Farisai vaidi voovoono Yisuunna yaparauduu inna tasipama yeenna nnaanara inna nnauvaki viravai. Oro inna tasipama varioo rooru mmaataivau yadaa yau hara kioo vainno yeenna nnoo variravai.

³⁷ Varuduu mmuai yoosinnaivakinnaa sabi nuaira gioonna voovoono Yisuuva Farisai vaidiivaa nnauvaki varioo yeenna nnoo varuu mmayaayaivaa rikioo heenna suuya suuda yoketaa vuu sikau tooriivaa vareeravai.

³⁸ Varoo oro nnau aakiaivaki Yisuunna mmookainningiaadiri inna yukuuvaitana vainima dioo vainno ratoo varuduu inna vunnunnuuvo Yisuunna yukuuvaitanau tioo vioo puutauduu ari kieeta yausiivaadiri inna yukuuvaitanaudiri ruga kioo inna yukuuvaitana mmootoo heenna suuya suuda yoketaa vuuvaa inna yukuuvaitanau tuseeravai.

³⁹ Tusooduu Farisai vaidiivo Yisuuva inna tasipama yeenna nnaiveera tuuvoono gioonnaivaa too arinaidiri yaata utuoo tunoo: Aa vaidi aavo forofetaa tuanaavai iitiri. Aa gioonna inna yukuuvaitanau utii aavo maisama varioo mminnamminnaa maisaiyauvaa varaivaa arinaima taitirivee,

⁴⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Simoono, na vo kuavai i kiaa i mminai rikiaanee, tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Vitaira-o, inna aikioovai. Ni giaa ni mianee,

⁴¹ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Vaidi sikau mmiraivoono sikauyauvaa taara vaidivaitana mmiivai. Voovai kaayau sikauyauvaa (100) mmioo voovai kiisa sikauyauvaa (10) mmiivai.

⁴² Nnaagiai hama sikaunnaataikiai taaravaitana hama sai inna mmiaavo rikioo sikau mmira vaidiivo tinoo: Inna aikioovai. Vakiaa varaatee, tiivai. Mo dee vaidivoono innara pinaama mmuduuya ruainnee? Dee vaidivoono innara kiisama mmuduuya ruainnee?

⁴³ tuduu rikioo Simoono inna sai tunoo: Mo na yaata utuauko kaayau sikauyauvaa (100) vakiaa varaivoono innara pinaama mmuduuya ruaivaivee, tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Yo, a kutaa kuavai kiannanoo,

⁴⁴ kiaa kioo hanigioo gioonnaivaa too Simoonaa tunoo: Vaa aa gioonna aavaa a taannanoo. Na i nnauvaki ngiaukai hama a nnooriivaadiri ni yukuuvaitanaudiri finiannavai. Aa gioonna aavo ari vunnunnuuvaadiri ni yukuuvaitana fini kioo ari kieeta yausiivaadiri ni yukuuvaitanaudiri rugaivai.

⁴⁵ A hama niiyara yoketainna ni mmootaannavai. Na ngiau saivaata aa gioonna aavo mmannammanna ni yukuuvaitana mmootoo nnaasu varivai.

⁴⁶ A hama nnammariivaa varee ni kieetaivaki apuannavai. Aa gioonna aavo ni yukuuvaitanau heenna suuya suuda yoketaa kuaivaa tusaivaivee.

⁴⁷ Ivaaraina na i kiaa i mmiaunoo. Aa gioonna aavaa mminnamminnaa maisa kaayau suvuaiyauvaa vaa na ruga taika kiauvasi. Ivo numa niiyara pinaama mmuduuya ruaivaara na inna mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kiauvo kooyaa vainoo. Gioonna kiaapu voovoono kiisa mminnamminnaa maisaiyauvo vaiyauvaa na ruga kiauuko kiisama niiyara mmuduuya ruaivaivee,

⁴⁸ kiaa kioo Yisuuva gioonnaivaa tunoo: Vaa na kiauuko i mminnamminnaa maisaiyauvo taikainoo,

⁴⁹ tuduu rikiada gioonna kiaapuuya inna tasipama yeenna nnooya ngiari yaata tinniyaa vau kuaivaa yaata utida tunoo: Anna dee vaidivoono mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaivainnee?

⁵⁰ tuduu rikioo Yisuuva gioonnaivaa tunoo: A niiyara kutaavaivee kianvaaraina na i mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kiee i vita yoketaivau

yapaunoo. Ausa nuufa tasipama kuanee, tiravai.

8

Gioonna vooya Yisuunna nnaagiai nuairavai

¹ Nnaagiai suai vooyauvai taika kioodoo Yisuuva mmuakiaa yoosinna kiisaiyauvakiaata pinaiyauvakiaatama nuainno varioo Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiaa roo nuairavai. Nuauduu ari ngiaammuau yaakuuvaitana yukukidiri taaramaatama

² gioonna vooya mmagia maisaiyauvo iya aakiaiayuvaki varuduu titooyaatama gioonna vooya nniitarooduu tuqinnooyaatama inna nnaagiai nuairavai. Vo gioonna voovai nnutuuvo Mariaava yoosinna Makataraa ivakidiri pikioo numa Yisuunna tooduu inna aakiaivakidiri mmagia maisa yaaku saivai sainaidiri taarama titoodoo vuduu varuu gioonnaivo inna nnaagiai nuairavai.

³ Vo gioonna voovai inna tasipama nuauvaa nnutuuvo Yoqaanovee. Ivo kieeta vaidi Herootaa nnauvaara haitatuura vaidiivaa nnutuuvo Kusaanna nnaatavai. Vo gioonna voovai nnutuuvo Susanaavaata kaayau seena gioonna vooyaatama mmoori vara rada nuaida varida ngiari mminnamminnaiyauvaadiri Yisuunnaata ari ngiaammuauyaatama tuqinneeravai.

Yisuuva uru rututuooma kioovaudiri

mmataama kioo tiravai

(Matai 13:1-9; Marakaa 4:1-9)

⁴ Kaayau gioonna kiaapuuya vo yoosinna vo yoosinnadiri Yisuunnasi nnida suvuau kioodoo rikioo Yisuuva mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kioo tunoo:

⁵ Vaidi voovoono yeenna uruuyauvaa varoo oro ari mmooriivaki rututuooma roo nuaikio vooyauvai aataruuvo vaivau tuoo kuaikiai gioonna kiaapuuya ivaugiataa yuku raa rada nookiaavo rikioo ngiaammaiyauvo tuma porooma nnaavai.

⁶ Uru vooyauvai tuoo sikau tasipama vai mmataivau kuaiyauvo uruoo hama mmataivo nnamhari raivaara akiairaama aasannaivai.

⁷ Uru vooyauvai tuoo ooviiyauvaki kuaikio ooviiyauvo iyauvaa tasipama uruoo raputu kiaivai.

⁸ Uru vooyauvai mmata yoketaivau tuoo kuaiyauvo yoketaama urikio too kaayau iiraiyauvo yaaku sai vaidivai yuku yaaku taika kioo vaivaivee. Yisuuva itaa kua kiaa kioo kava tunoo: Gioonna kiaapu voovoono arinaima kua rikiaivoono ii kua ivaa arinaima rikiaivee, tiravai.

Yisuuva mmataama kioo kua oyaivaa tiravai

(Matai 13:10-17; Marakaa 4:10-12)

⁹ Tuduu rikiada Yisuunna ngiaammuauya ivo uruuyauvunudiri mmataama kioo tuu kua oyaivaara inna yaparauduu rikioo

¹⁰ Yisuuva iya sai tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira kua oyaiivo haumaki vaivaa fai na ngii giaa ngii minai ngiengieenoo arinaima rikiaaravai. Mo gioonna kiaapu vooya teedada mmanna avuuyauvaadiri teeda hama tuqinnama taaravai. Iya rikiadada mmanna yaataiyauvaadiri rikiada hama arinaima rikiaaravai. Hama iya tuqinnama teeda arinaima rikiaaraivaara na mmatayaa diaa mminnaa vooyauvunudiri mmataama kiee iya kiaa mmiauvai.

Yisuuva uru rututuooma kua oyaivaa kooyaa tiravai

(Matai 13:18-23; Marakaa 4:13-20)

¹¹ Aanna mmatayaa diaa mminnaivaudiri na mmataama kiee kiauva oyaivaa rikiaatee. Uruuyauvo Anutuugaa kuavai.

¹² Uruuyauvo aataruuvau tuoo kuaiyauvo inna gioonna kiaapuuya Anutuugaa kuaivaa rikieeraiya roosiivai. Iya rikiada kutaavaivee tikio Anutuugo aataru yoketaivau iya yapeevoora Anutuugaa kuaivo iya yaatayaa vaivaa Sataango numa varoo kuaivai.

¹³ Uruuyauvo sikau tasipama vai mmataivau tuoo kuaiyauvo inna gioonna kiaapu vooya roosiivai. Iya Anutuugaa kuaivaa rikiada kaayau siriga tasi-pama varaavai. Uruuyauvo uruoo hama tuukaiyauvo kuaiyauvaa roosiima iya kiisa suai Anutuugaa kuaivaara kutaavaivee kiaavo mminnamminnaa maisaiyauvo iya iinno taikiai iya muaraagaida Anutuugaa aataruuvaa makee tikiai pikiaavai.

¹⁴ Uruuyauvo ooviivaki tuoo kuaiyauvo inna gioonna kiaapu vooya Anutuugaa kuaivaa rikieeraiya roosiivai. Iya rikiada varidada nnaagiai ngiari mmooriyauvaara pinaama yaata utida sikau vareeraivaara yaata utida mmamma iira aataruuvaa yaata utuaavo iyauvoono iya suvainno Anutuugaa kuaivaa rugaikio rikioo iiraiyauvo gaasi roosiima vaivai.

¹⁵ Uruuyauvo mmata yoketaivau tuoo kuaiyauvo inna gioonna kiaapu vooya roosiivai. Iya Anutuugaa kuaivaa rikiada varada puaisakama utida safuuma yoketaama varida iya pirisaikiainnaata Anutuugaa mmooriivaa mmannammanna iikiaavovo iira yoketaiyauvo iyaki vaivaivee.

*Hama kuu yavaivaadiri toobaivaa rummua apivai
(Marakaa 4:21-25)*

¹⁶ Hama gioonna kiaapu voovoono toobaivaa subi kioo varoo oro yapa kioo kuu yavaivaa varoo toobaivau tuarapatikama rummua apu kiaikio vaivai. Hama ivaa varoo oro terenaivaa mmemmaivaki yapa kiaivai. Gioonna kiaapuuya mmaanaidiri ngiayia mmeekiaivaa taateeraivaara ivo toobaivaa varoo kiikoo koovau hirivai.

¹⁷ Mmuakiaa mminnaiyauvo hataumaki vaiyauvo fai kooyaa vainaravai. Mmuakiaa mminnaiyauvaa rummua apu kiaiayauvo fai rabara kino kooyaa vainai mmuakiaaya taaravai.

¹⁸ Ngia rikiaa kuaivaara arinaima yaata utida rikiaatee. Gioonna kiaapu voovoono ni kuaivaa arinaima rikiaivoono fai Anutuugo ari vo kua vo kuaivaa inna kiaa mmينو rikiaanaravai. Gioonna kiaapu voovoono kiisa kuaivo inna yaatana vaivoono ariiyara yaata utuoo tinara: Vaa kua vooyauvai niiki vainoo, tino rikioo fai akiairaino taunnino hama innaki kuaiyauvootainaravaivee.

*Yisuunna kaanoota kataunnaiyaatama innara tiravai
(Matai 12:46-50; Marakaa 3:31-35)*

¹⁹ Tuduu rikiada Yisuunna kaanoota inna kataunnaiyaatama innasi ngiaaree kiaa numa tooduu kaayau gioonna kiaapuuya inna suvuau kiooduu hama innasi nniravai.

²⁰ Hama innasi nnuuvaara gioonna kiaapuuyakidiri voovoono Yisuunna tunoo: Aa mmiaa i kaanoota i kataunnaiyaatama mmaana i dida vaid aita kua kiaara iikiaano,

²¹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Gioonna kiaapuuya Anutuugaa kuaivaa rikiada ivaa iikiaiya iya inna ni noova ni gata vayaiyavee, tiravai.

*Yisuuva yuunna yaamurukaivaa tuduu taikeeravai
(Matai 8:23-27; Marakaa 4:35-41)*

²² Vo suai Yisuuvaata ari ngiaammuauyaataama kanuuvaki karada varuduu Yisuuva iya tunoo: Nnikiai ta nnoori haruungaivaa sainai kuaaravee, tuduu rikiada kanuuvaa feena rada

²³ vida varuduu Yisuuva vuru ivaki vairavai. Vuru vainno varuduu yuunna yaamurukaivo nnooriivaudiri nnuduu nnooriivo kaayau korokoroonno ketekaateenno kanuu aakiaivaki ngioo vioo iya ruputu taikaanara uduu rikiada

²⁴ ari ngiaammuauya numa inna yuruuda tunoo: Nnoonna-o, nnooriivo kiisa suai ti raputinara iinoo, tuduu rikioo Yisuuva diitoo yaagueeqama yuunnaivaata nnooriivaatama oooqoo tuduu yuunnaivo pikiooduu nnooriivo hama korokooravai.

²⁵ Hama korokorooduu Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Ngia aaniira hama niiyara kutaavaivee kianne? tuduu rikiada nnikiaraida aatuuda ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Aanna dee vaidivainnee? Ivo yuunnaivaata nnooriivaatama tikiai rikiada akiairaama taikaavaivee, tiravai.

*Yisuuva mmagia maisa varuu vaidiivaa tuqinneeravai
(Matai 8:28-34; Marakaa 5:1-20)*

²⁶ Yisuuva ari ngiaammuauyaataama Karirayaa pikiada nnoori haruungaivau vida mmata sainai vauvaa nnutuuvo Keraseenga vuduu kanuuvo oro siriivau dioo vauduu

²⁷ Yisuuva reemi roo saivaata mmagia maisaiyauvo vaidiivaa aakiaivaki topau vaidiivo ii yoosinna ivaki varuuvoono Yisuunna saidi tiiravai. Ivo hokoba suai taguaada hara kioo varioo hama ari nnauvaki varirainno pikioo vaidi putuuya hau oonauyauvaki variravai.

²⁸ Ivoono Yisuunna too pinaama vuu vuu kai kai tioo ngioo varoo inna yuku oyaivaki vainno puaisakama aayanna roo tunoo: Yisuu-o, Anutuugo mmuakiaa mminnamminnaavai yaataravaa Mmaapukuavee. A aaniivai ni iinarainna ngiannanee? Na yaagueeqama i kiaunoo: Sa ni ruputuanee, kiaunoo.

²⁹ Vaidiivaa aakiaivaki mmagia maisaiyauvo topauvaara Yisuuva iya tiida kuateera tuuvaara vaidiivo itaa kua tiravai. Vaa kaayauneetu mmagia maisaiyauvo vaidiivaa topauduu gioonna kiaapuuya inna vitada yeena yaagueeqaivaadiri inna yuku yaakuuvaitanau ranaa rau kiada nnauvaki yapa kiada haitatuukiaavoonnaata ivo yeena yaagueeqaivaa ranakekaama kioodoo mmagia maisaiyauvo inna topauyaano vitada koo mmuyai gaanga voovau viravai.

³⁰ Ii vaidi ivaa Yisuuva yaparainno tunoo: Ai nnutuuvaa kianne, tuduu rikioo mmagia maisaiyauvo kaayau inna aakiaivaki varuuyauvaara ivo tunoo: Ni nnutuuvo Kaayauvavee,

³¹ tuduu rikiada mmagia maisaiyauvo vaidiivaa aakiaivaki varuuya Yisuuva sa ti titanai ta titi irisai soopa hokoba mmata pinnaasayaa kuaivaki kuateeraivaara yaagueeqama inna yaparairavai.

³² Yaparauduu teeda kaayau puaraiyauvo taapiivau yeenna nneeda variravai. Yeenna nneeda varuduu mmagia maisaiyauvo puaraiya aakiaiyauvaki kuaaraivaara yaagueeqama Yisuunna yaparauduu rikioo ee-oo tuduu

³³ vaidiivaa aakiaivakidiri pikiada vida puaraiya aakiaiyauvaki vuduu teeda mmuakiaa puaraiya rereevau mmeepi seenada nnoori haruungaivaki vida putu taika kieeravai.

³⁴ Putu taika kioodoo vaidi puaraiyara haitatuuraiya ivaa teeda seenada vida mmayaayaivaa gioonna kiaapu yoosinnaivaki varuuya kiaa mmida annaanna nnauyauvaki varuuyaataama kiaa mmiravai.

³⁵ Kiaa mmuduu rikiada gioonna kiaapuuya yoosinnaivaki pikiada Yisu-
uva uu mmooriivaa taara nniravai. Iya Yisuunnasi nnida tooduu vaidiivaa
vaa mmagia maisaiya inna aakiaivakidiri pikioovo ari uyira rairaiyauvaa
uyu rau kioo Yisuunna yuku oyaivaki varuduu ari yaataivo vaa yoketauduu
gioonna kiaapuuya innara aatuuravai.

³⁶ Aatuuduu gioonna kiaapu Yisuuva vaidiivaa tuqinnoovaa tooyaano
seena gioonna kiaapu vooya kiasa mmiravai.

³⁷ Kiaa mmuduu mmuakiasa gioonna kiaapu mmata Keraseenga vainima
vau mmataivau varuuya pinaama iya aatuuvaara Yisuunna tunoo: Ti pikiee
kuanee, tuduu rikioo Yisuuva iya pikioo kanuuvaki karoo kava vara ranoo
kuanara iiravai.

³⁸ Kuanara uduu too vaidi mmagia maisaiyauvo inna aakiaivakidiri
pikioovoono Yisuunna yaagueeqama yaparainno tunoo: Kii neeta kuanar-
avee, tuduu rikioo Yisuuva inna ooqoo tioo tunoo:

³⁹ Ai nnauki kava vara ranee viee Anutuugo i iima kiai kuaivaa gioonna ki-
apuuya kiasa mmianee, tuduu rikioo ivo vioo yoosinna aakiaivaki nuainno
varioo gioonna kiaapuuya Yisuuva inna iima kioo kuaivaa kiasa mmiaa roo
nuairavai.

*Yisuuva Yairiinna raunnaivaata gioonna voovaatama tuqinneeravai
(Matai 9:18-26; Marakaa 5:21-43)*

⁴⁰ Yisuuva nnoori haruunga sainaidiri kava vara ranoo nnuduu teeda
kaayau gioonna kiaapuuya innara faannauya inna tooduu kaayauma innara
iya yoketairavai.

⁴¹⁻⁴² Yoketauduu vaidi voovoono ivakinnaaya nuunaira nnauvaa kieeta
voovai nnutuuvo Yairiiva Yisuunna saidi ngioo inna yuku oyaivaki ngioo
varoo vainno yaagueeqama ni nnauki ngianeera inna tiravai. Ari raunna
mmuaavai inna nuanuuvo yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana varuu
kiaatannaivo putinara uuvaara inna yaparairavai. Yaparauduu rikioo Yisu-
uva inna tasipama vioo varuduu gioonna kiaapu kaayauya inna suvuau
kieeravai.

⁴³ Suvuau kiooduu gioonna voovoono kabaa vira aataruuvo tupatupaa
innaki vaududuu nuanu yaakuuvaitana yukukidiri taara nuanu taika kioo
varuu gioonnaivo varioo tutaaqaiyasi vuduu hama iya inna tuqinneeravai.

⁴⁴ Hama inna tuqinnoovoono numa Yisuunna mmookainnidiri dioo
vainno inna buruqa araivau utuduu rikioo inna kabaa vira aataruuvo
makee tuduu taik eeravai.

⁴⁵ Taikooduu rikioo Yisuuva yaparainno tunoo: Gioono ni utivainnee?
tuduu rikiada mmuakiasa gioonna kiaapuuya hameetavee tuduu Petorooso
inna sai tunoo: Nnoonna-o, kaayau gioonna kiaapuuya i ututuuma kiada i
mmammaivau rummua sisaama rada nookiaavaivee,

⁴⁶ tuduu rikioo Yisuuva Petoroosaa kuaivaa sai tunoo: Vaa gioonna kiaapu
voovoono ni utikio yaagueeqa ari vookaraivo niikidiri kuaivaa vaa na
rikiauvaivee,

⁴⁷ tuduu rikioo gioonnaivo Yisuuva inna toovaara rikioo biribiriinno inna
yuku oyaivaki ngioo varoo vainno ari Yisuunnayaa utuuvaara gioonna
kiaapuuya avuuvau Yisuunna kiasa kookieeravai. Inna kabaa vira aataruuvo
taikaanaraivaara ivo numa inna utuduu makee tuduu taikoovaara Yisuunna
kiasa kookieeravai.

⁴⁸ Kiaa kookieema kiooduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Ni nunnakuavee.
A yaagueeqama niiyara kiannanoo: Aikiooma ni tuqinnaanaravaivee, kian-
naivaarainna a yoketaama hara kiee variannanoo. Diitee ausa nuufa tasi-
pama kuanee.

⁴⁹ Yisuuva itaa kua tuu saivaata vaidi voovoono kieeta vaidi Yairiinna nnauvakidiri ngioo inna kiaa mmioo tunoo: Vaa i raunnaivo putinoo. Sa vitaira vaidiivaa vitee kuanee,

⁵⁰ tuduu rikioo Yisuuva ivo tuu kuaivaa rikioo Yairiinna tunoo: Sa ausa mmuaararee pinaama yaata utuane. Niiyara nnaasu yaata utuee kutaavaivee kianee. Tino fai i raunnaivo yoketaama varinaravaivee,

⁵¹ kiaa kioo vioo vioo oro nnauvaki kuanaree kiaa iinno varioo mmuakiaa gionna kiaapuuya nnauvaki vivoo kiaa Yisuuva iya ooqoo kiaa kioo Petorooso Yakoopo Yuvuaanainnaata vitoo kiaatannaivaa kaano koovaitanaatama vitoo nnauvaki viravai.

⁵² Vitoo vioo toduu kaayau gionna kiaapuuya ivaki varida kiaatannaivaara kaayauma ratada varuduu Yisuuva oro iya tunoo: Sa rataatee. Hama kiaatannaivo putivai. Kati vuru vainoo,

⁵³ tuduu rikiada iya vaa kiaatannaivo putuuvaa teeda Yisuunnara pinaama rairavai.

⁵⁴ Raida varuduu Yisuuva oro kiaatannaivaa yaakuuvau utuoo inna tunoo: Kuabuaa-o, diitaanee,

⁵⁵ tuduu rikioo kava inna mmannasaivo nnabaivaki nnuduu akiairaama diiteeravai. Diitooduu too Yisuuva iya tunoo: Yeennaivaa inna mmiatee,

⁵⁶ tuduu rikiada kaano koovaitana kaayauma nnikiarauduu Yisuuva yaagueeqama iya tunoo: Sa na iikiau kua aavaa gionna kiaapuuya kiaa mmiatee, tiravai.

9

*Yisuuva ari ngiaammuauya titeeravai
(Matai 10:5-15; Marakaa 6:7-13)*

¹ Yisuuva ari ngiaammuaui yaakuuvaitana yukukidiri taarama innasi ngiateera tuduu rikiada innasi nnuduu gionna kiaapuuyakidiri mmagia maisaiya titakiai kuateera yaagueeqaivaata nniitareeraiya tuqinnaateera yaagueeqaivaatama iya mmiravai.

² Iya mmioo Anutuugo gionna kiaapuuyara dira mmayaayaivaa gionna kiaapuuya kiaa mmida nniitareeraiya tuqinnaateeraivaara iya tiao

³ tunoo: Sa aataruuvaura mminnaiyauvaa varada kuatee. Kati kuatee. Sa yau kurida nuairaivaata varada sa utuaiyauvaa varada sa yeennaiyauvaa varada sa sikauiyauvaa varada sa ngii yaapaiyauvaa taara tida varada kuatee. Mmuaa tida mmuaa tida nnaasu varada kuatee.

⁴ Ngia yoosinnaiyauvaki vida teekiai tauraa nnauvaa ngii miaiyauvaki nnaasu varida yapooma yoosinnaiyauvaa pikiada vira suaivaki ii nnau iyauvaatama pikiada kuatee.

⁵ Fai ngia vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuaida varida teekiai iya hama ngii tuqinnakiai teeda ngiingii yukuuyauvunudiri kufukuufaiyauvaa rututuoma kiada ii yoosinna ivaa pikiada kuatee. Anutuugo irisai maisaivaa iya mmimaraivaara iya rikiaateeraivaara kufukuufaiyauvaa ngii yukuuyauvunudiri rututuoma kiaatee,

⁶ tuduu rikiada Yisuunna ngiaammuauya mmuakiaa yoosinnaiyauvaki nuaida varida mmayaaya yoketaivaa gionna kiaapuuya kiaa mmiaa rada nuaida nniitarooya tuqinneeravai.

*Herooto Yisuuva uu mmayaayaivaa rikioo kumimakairavai
(Matai 14:1-12; Marakaa 6:14-29)*

⁷ Yutayaiya kieetaivo Herooto Yisuuva uu mmayaayaivaa rikioo kaayauma kumimakairavai. Gionna kiaapu vooyaano tunoo: Yuvuaano nnoori apira vaidiivo putuoo kava diitaivaivee,

⁸ tuduu vooyaano tunoo: Nnaaruaa vaidi forofetaa voovoono kava di-itaivaivee,

⁹ tuuvaara Herooto kaayauma kumimakairavai. Ivo tunoo: Vaa na ki-aaduu ni ngiaammuauya Yuvuaanaa nnuunaivaa rutakeeravai. Aa vaidi aavaa na mmayaayaivaa rikiauvo inna dee vaidivainnee? kiaa kioo Yisu-unna taanara iiravai.

*Yisuuva vaidi kaayau (5000) yeenna mmiravai
(Matai 14:13-21; Marakaa 6:30-44; Yuvuaano 6:1-14)*

¹⁰ Yisuunna ngiaammuaui kua varada nuauya kava vara ranada nnida ngiari uu mmayaayaivaa Yisuunna kiaa mmiravai. Kiaa mmuduu rikioo Yisuuva iyaatama sunoo ngiarivana nnaasu yoosinna Betesaitaa viravai.

¹¹ Vuduu mmuakiaa gioonna kiaapuuya iya vuuvaa teeda rikiada iya rata rada viravai. Vuduu too Yisuuva iyara yoketaimno Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira mmayaayaivaa iya kiaa mmioo nniitarooya tuqinneeravai.

¹² Tuqinnooduu suaivo haatapaanara uuduu Yisuunna ngiaammuaui yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana innasi nnida tunoo: Aa yoosinna aavo koo mmuyai mmanna gaanga yoosinnavai vaivaara gioonna kiaapuuya titanai kuatee. Iya aavakinnaaya yoosinnaiyauvaki vida aa vainima vai nnau aayauvakiaatama vida yeennaiyauvaa vara kiada nneedaa iyauvaki vuru vakiateeraivaara titanai kuatee,

¹³ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Mo ngieenoo yeennaiyauvaa iya mmiatee, tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Bereeta yaaku saivai tavau taarama nnaasu tiisi vainoo. Fai a ti titanai ta oro aa gioonna kiaapu mmuakiaa aayani yeennaiyauvaa yookaama kiada varaarannee? tiravai.

¹⁴ Iya vaidiia nnaasu yaaruduu kaayau (5000) ivau variravai. Yisuuva ari ngiaammuaui tunoo: Ngia gioonna kiaapuuya tikiai vooya (50) voovau varikiai vooya (50) voovau varikiai vooya (50) voovau variatee. Itaqitaama variatee,

¹⁵ tuduu rikiada iya itaa kua tuduu gioonna kiaapuuya rikiada variravai.

¹⁶ Varuduu Yisuuva bereeta yaaku saivai tavau taaravaitanaatama tu kioo vainno avuuvaa ngiau aapu reeri too vainno iyauvaara Anutuugaata kua yoketaivaa tioo iyauvaa kusiinnonno kioo ari ngiaammuaui mmuduu varada gioonna kiaapuuya mmiravai.

¹⁷ Mmuduu mmuakiaaya nnooduduu iya ausaiyauvo rasi tuduu Yisuunna ngiaammuaui iya yeenna nneedaa kioo arai yatiiyauvaa rupi nuunama utua yaakuuvaitana yukukidiri taarama rummua yapa kieeravai.

*Petorooso kua kutaivaa Yisuunnara tiravai
(Matai 16:13-19; Marakaa 8:27-29)*

¹⁸ Vo suai Yisuuva arivana yaaku varoo varuduu ari ngiaammuaui innasi nnuduu rikioo Yisuuva iya yaparainno tunoo: Gioonna kiaapuuya niyara dee vaidivainnee kiaa kiada dataa kuaida kiaannee?

¹⁹ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Vooya kiaanoo: Yuvuaano nnoori apira vaidivaivee, kiaani vooya kiaanoo: Irayaavavee, kiaani vooyaano kiaanoo: Nnaaruaa forofetaa voovoono putuoo kava diitaivaivee, kiaavaivee,

²⁰ tuduu rikioo Yisuuva iya yaparainno tunoo: Mo ngieeta niyara dataa kuaida kiaannee? tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: A vaidi Anutuugo i mmataama kiokuavee, tiravai.

*Yisuuva mmamma nniitareeraivaa varoo putinaraivaara tiravai
(Matai 16:20-28; Marakaa 8:30-9:1)*

²¹ Tuduu rikioo Yisuuva yaagueeqama iya tunoo: Sa aa kua aavaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiatee,

²² kiasa kioo tunoo: Na Vaidiivaa Mmaapuuvo fai kaayau mmamma nniita-reeraivaa varaanaravai. Fai vaidi yokovaiyaatama vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaatama kua mmaanna kiasa mmira vaidiiaatama niyara ooqoo tikiyai fai vaidiia ni ruputikiyai na putino taara suaivaitana taikano voomaivaki Anutuuqo ni tinai na keenaa diitaanaravaivee, tiravai.

²³ Kiasa kioo vo kuavai mmuakiaaya kiasa mmioo tunoo: Fai gioonna kiaapu voovoono ni nnaagiai nninaree tioo fai ari yaata utira aataruuvaara ooqoo tioo gioonna kiaapuuya niyara inna ruputikio na putuauneema ivo putinaraivaara mmuakiaa suai ee-oo tioo ni nnaagiai ngiaivee.

²⁴ Gioonna kiaapu voovoono ari mmatayaa variraivaara yaagueeqama yaata utuoonnonno fai yapooma hama ivo tupatupaa varinaraivootainaravai. Gioonna kiaapu voovoono hama ari mmatayaa variraivaara yaata utirainno niyara putinaraivaara ee-oo tiivo fai tupatupaa variraivaa varaanaravai.

²⁵ Fai gioonna kiaapu voovoono ariiyara nnaasu yaata utuoo mmuakiaa mmatayaa diaa mminnamminnaiyauvaa varoonnonno hama tupatupaa variraivaara yaata utirainno putuoo fai dee irisai yoketaivaa Anutuuqaasidiri varaanarannee? Fai hama varaanaravaivee.

²⁶ Fai yapooma Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono ni mmeekia ari vookaraivootama ni Napoonna mmeekia ari vookaraivootama aangeraa yoketaa tuanaiya mmeekia ari vookaraiyauvootama na kava mmatayaa tiinaravai. Gioonna kiaapu voovoono niyaraata ni kuaivaaraatama inna mmamma maisainai na mmatayaa kava vara ranee tiee sai innara mmamma maisainaravaivee.

²⁷ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai gioonna kiaapu aavau dida vakiaa vooya hama putirama kiada varida Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivaa taaravaivee, tiravai.

*Yisuunna mmammaivo hanigioo ari vookarairavai
(Matai 17:1-8; Marakaa 9:2-8)*

²⁸ Yisuuva ii kua iyauvaa kiasa taika kiooduu yaaku saivai karasaidiri taaravooma suaivo taika kiooduu ivo Petorooso Yuvuaano Yakoopainna vitoo taapiivau yaaku varaanara viravai.

²⁹ Oro yaaku varoo varuduu inna oori nnikiivo hanigioo ari vookarairavai vauduu inna uyira rairaiyauvo poosainno pinaama mmannaammannairavai.

³⁰ Mmannaammannauduu makee tuduu taara vaidivaitana Musiia Irayaaya innaata kua tiravai.

³¹ Ngiau aapu vau ari vookarau mmeekiaivo ivaitanaasi vauduu Anutuuqo nnaaru ari yaatayaa vau kuaivaa iinaraivaara Yisuuva Yerusareema voo putinaraivaara ivaitana Yisuunnaata kua tiravai.

³² Kua tida varuduu Petoroosaa tasipama varuu vaidiivaitana vurura rusirusiida varida tooduu Yisuuva hanigioo ari vookarairavai vauduu Petoroosaa tasipoovaitana inna teeda vaidi taaravaitanootama inna tasipama duuvaa teeravai.

³³ Tooduu vaidiivaitana Yisuunna pikiada kuaara iida varuduu Petorooso Yisuunna tunoo: Nnoonna-o, ta aavaki variaunnano ti yoketaunoo. Kii ta unnakua nnau taaravooma heekaaravee. Aini voovai heekada Musiinnani voovai heekada Irayaannani voovai heekaaravaivee. Iva kumimakainno itaa kua tiravai.

³⁴ Ivo tuu saivaata namaivo tuoo iya rummua apu kioo vauduu kaayauma aatuuravai.

³⁵ Aatuuda rikiooduu Anutuuqaa kuaivo nama aakiaidaadiri tuoo tunoo: Inna ni Maapu tuanaivovee. Na inna mmataama kiee yapauvai. Inna kuaivaa rikiaatee.

³⁶ Iva kiaa taika kioodoo iya tooduu Yisuuva arivana nnaasu dioo vairavai. Ii suai ivaki Yisunna ngiaammuaa taaravoomaido ngiari too kuaivaa hama kiaa kookieeraida pikiada kua seemuaa variravai.

*Yisuuva mmagia maisaivo varuu ngiaammuaavaa tuqinneeravai
(Matai 17:14-18; Marakaa 9:14-27)*

³⁷ Vauya patauduu Yisuuva ari ngiaammuaa taaravoomaidootama taapi-ivaudiri pikiada tiida tooduu gioonna kiaapu kaayauya iya sunada nniravai.

³⁸ Nnuduu gioonna kiaapuuya nuuna aakiaivakidiri vaidi voovoono aayanna roo tunoo: Vitaira-o, na yaagueeqama i yaparakiunoo. Numa ni maapuuvaa taanee. Ni maapuuvo mmuaa tuanaavaivee.

³⁹ Mmagia maisaivo inna ruputikio ivo akiairaama kai tioo putuoo mmatayaa vaikio taara kuaanuuvoo inna avaivakidiri tiikio mmagia maisaivo hama inna pikioo virainno makemakee inna ruputikiokio maisainoo.

⁴⁰ Mmagia maisaivaa titaa kikio kuaiveera na yaagueeqama i ngiaammuaa yaparakiukai hama iya yopeema titaavaivee,

⁴¹ tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Ngia makee variaa gioonna kiaapuuya hama ngia niyara kutaavaivee tiraidaida koonnama variaano. Na hokoba suai ngii tasipama hara kiee variaukai hama ngia niyara kutaavaivee kiaavai. Fai na naana suai ngii tasipama hara kiee varinanai ngia niyara kutaavaivee kiaarannee? Na ngii tasipama variee ngia ni kuaivaa rikiaaraivaara na faannaina variaunoo, kiaa kioo vaidiivaa tunoo: Ai mmaapuuvaa vitee aapi niisi ngianee,

⁴² tuduu rikioo koova ari mmaapuuvaa vitoo ngioo varuduu mmagia maisaivo makee tuduu inna ruputuduu mmatayaa vioo varoo vainno yuku yaakuuvaa hannatotauduu rikioo Yisuuva yaagueeqama mmagia maisaivaa ooqoo kiaa kioo ngiaammuaavaa tuqinnama kioo kava ari koonna mmuduu teeda

⁴³ mmuakiaa gioonna kiaapuuya Anutuuqaa yaagueeqa ari vookarauvaara avai kurutooma kiada yaaku vuatavuatairavai.

*Yisuuva ari putinaraivaara keenaa tiravai
(Matai 17:22-23; Marakaa 9:30-32)*

Gioonna kiaapuuya Yisuuva uu mmoori mmuakiaayauvaara yaaku vuatavuataida varuduu Yisuuva ari ngiaammuaa tunoo:

⁴⁴ Aa na ngii giaa ngii minara kua aavaa sa taunnuatee. Vaidiia na Vaidiivaa Mmaapuuvaa vaidi vooya miaaravaivee,

⁴⁵ tuduu rikiada hama iva tuu kua oyaivaa arinaima rikieeravai. Ivo itaa kua tuuvaara iya kumimakakiateeraivaara Yisuuva hauma kua tuduu rikiada ivaa oyaivaara iya inna yaparakiaraivaara aatuuravai.

*Yisunna ngiaammuaudo kieeta variaaraivaara inna yaparairavai
(Matai 18:1-5; Marakaa 9:33-37)*

⁴⁶ Yisunna ngiaammuaa ngiariita ngiariita kua yaagueeqama tida tunoo: Tiikidiri deevoono ari seenaiya yaataroo kieetavai varinarannee?

⁴⁷ tuduu rikioo Yisuuva iyaki vau kuaivaa rikioo nnaakara voovai vitoo ari yaaneennigiataa yapa kioo

⁴⁸ iya tunoo: Gioonna kiaapu voovoono niyara mmuduuya ruaivaara aa nnaakara aavaara tuqinnaivoono inna niyaraatama tuqinnainoo. Niyara tuqinnaivoono ni titooaaraatama tuqinnainoo. Ivaarainno ngiikidiri vaidi voovoono aduoo variivoono fai tauraanaavai varinaravaivee, tiravai.

*Hama ti nnammutuaavai variivoono ti seenavai varivai
(Marakaa 9:38-40)*

⁴⁹ Tuduu Yuvuaano Yisuunna tunoo: Nnoonna-o, ta taunnano vaidi voovoono i nnutuuvaa tasipama tiao vaidiiya aakiaakidiri mmagia mai-saiyauvaa titaikiai kuaavai. Ii vaidi ivo hama ti tasipama nuai vaidivaara tida ta innara ooqoo kiaunnavaivee,

⁵⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Sa inna ooqoo kiatee. Gioonna kiaapu voovoono ngii kuaivaara hama ooqoo tiivoono inna hama ngii nnammutuaavai. Ivo inna ngii seenavaivee, tiravai.

Samariaa yoosinnaiya hama Yisuunnara tuqinneeravai

⁵¹ Anutuugo tino Yisuuva ngiau aapu ari kuanara suaivo vainima vauduu too ari kuanaraipira yaata utuoo Yerusareema aataruuvau kuanaree kiaa viravai.

⁵² Aataruuvau voo varioo ari kuanara kuaivaananaa tuduu rikiada vaidiiyannaadee vidada oro Samariaa gioonna kiaapuuya yoosinna voovaki iya kiaa mmikiai rikiada Yisuunnani teerakiateeraivaara iya viravai.

⁵³ Vida iya kiaa mmuduu rikiada ivaki varuuya Yisuuva Yerusareema kuanaraivaara rikiada hama innara iya yoketairavai.

⁵⁴ Hama innara iya yoketauduu rikiada Yisuunna ngiaammuaupaitana Yakoopaya Yuvuaanaya tunoo: Udaanga-o, a ti tinai ta ngiau aapuuvakidiri ikiaivaa tikio tiao iya taa taputu kiaivee,

⁵⁵ tuduu rikioo Yisuuva hanigia yaagueeqama ivaitana sai tunoo: Sa itaa kua kiatee,

⁵⁶ kiaa kioo ivootama ari tasipama nuauyaatama vida tarada ari vo yoosinnaivakira viravai.

*Vaidiia Yisuunna nnaagiai kuaara tiravai
(Matai 8:19-22)*

⁵⁷ Yisuuva ari ngiaammuaupaitama aataruuvau vida varuduu vaidi voovoono numa Yisuunna tunoo: A kuanna yoosinnaiyauvaki fai neeta i tasipama kuanaravaivee,

⁵⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Fayaiya ngiari nnaamuruuyauvaki vakiaavai. Ngiaammai ya ngiari ngiisaiyauvaki vakiaavai. Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono hama na vuru vaira nnauvootainoo,

⁵⁹ kiaa kioo vaidi voovai tunoo: Ni nnaagiai ngianee, tuduu rikioo ivo inna kua sai tunoo: Udaanga-o, kii na varinono ni napoova putinai hau kiee i nnaagiai kuanaravee,

⁶⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Pikinai vaidi koonnama vari-aiya putuaiya roosiikiai yaano ngiari seena vaidi putuaiya hakuatee. Eenoo oro gioonna kiaapuuya Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira mmayaayaivaa kiaa mmianee,

⁶¹ tuduu rikioo vaidi voovoono inna tunoo: Udaanga-o, fai na i nnaagiai kuanaravee. Kii na oro ni nnauvaki vari-aiya tee fai i nnaagiai kuanaravaivee,

⁶² tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Gioonna kiaapu voovoono ni mmooriivaa iinnonnoonnaata ivau kuataama vaikioonnaatainno hanigioo ivo tau-raa aataruuvaa yaata utiivo fai hama yopeema Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira mmooriivaa iinaravaivee, tiravai.

10

Yisuuva kua varada nuairaiya (72) titooduu viravai

¹ Nnaagiai Udaanga Yisuuva kaayau vaidi vooya (72) nuunama kioo iya nnutuuyauvaa tioo taara tioo taara tioo titeeravai. Ivo nnaagiai kuanara yoosinna mmuakiaayauvaki iyannaadee kuateeraivaara iya titeeravai.

² Iya titaanara iinno varioo iya tunoo: Mmooriivaki kaayau yeenna kaanaiyauvo nneeravaata vaikiai gioonna kiaapu vareeraiya mmuaa taaraya variaano. Itaama vaikio mmoori nakaaraivo yeenna vareera gioonna kiaapu vooya titanai ari mmooriivakidiri kaanaiyauvaa varada inna nnauvaki yapaateeraivaara yaaku varaatee.

³ Na ngii titauvau kuatee. Rikiaatee. Na gioonna kiaapu fai mmararaa roosiikiaiyesi ngii titanai iyasi vida ngia puara sipisiipa nnaakaraiya roosi-ima tirooma variaaravai.

⁴ Sa sikau rira utuaiyauvaata sa ngiaaru kiaa yeennaivaa vara rira utuaiyauvaatama sa yuku nnaba vooyauvaatama uyida varada kuatee. Sa gioonna kiaapu aataruuvau ngiaiyaata teeda kua kiatee.

⁵ Ngia nnau voovaki vida ivaki variyaiya tauraa kiatee: Aa nnau aavaki variyaiyki ausa nuufaivo vakiaivee,

⁶ tikio rikioo ausa nuufai vaidiivo ivaki varino rikioo fai ngii ausa nuufaivo innaki vainaravai. Hama ausa nuufai vaidi voovai ivaki varino too ngii ausa nuufaivo ngiingiiki vainaravai.

⁷ Ngii miaa nnauyauvaki nnaasu varida yeennaiyauvaata nnooriiyauvaatama ngii miaiyauvaa nnaatee. Ngiengie mmoori varaivaudiri iri-saiyauvo vaiyauvaa ngii mikiai nnaaraivaara itaama variatee. Sa vo nnau teeda vo nnau teeda nookiatee.

⁸ Ngia ari vo yoosinnaivaki vikiai gioonna kiaapuuya ngii tuqinnada yeennaiyauvaa ngii miaiyauvaa nnaatee.

⁹ Mmuai yoosinnaivaki varida nniitaraiya tuqinnada mmuakiaa gioonna kiaapuuya kiatee: Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo ngii vainima nninoo, kiatee.

¹⁰ Ngia vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki vikiai gioonna kiaapuuya hama ngii tuqinnakiai oro aataruuvau dida vaidi kiatee:

¹¹ Kufukuufaiyauvo ngii yoosinnaivaki vaiyauvakidiri kati ti yukuuyauvunu vaiyauvaa ta ruga kikio iyauvaara Anutuugo irisai maisaivaa ngii minaravai. Vaa Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo ngii vainima nniivaara arinaima rikiaatee, kiatee.

¹² Na ngii gaa ngii miaunoo. Anutuugo ti yaparaira suaivaki fai gioonna kiaapu yoosinna Sutuuma maisama varuuya irisai maisaivaa pinaama varaaravai. Hama ngii tuqinneera kiaa yoosinnaiya fai ngiari irisai maisaivo Sutuuma varuuya irisai maisaivaa yaataraanaravaivee.

*Gioonna kiaapu vooyaano hama ausa hanigieeravai
(Matai 11:20-24)*

¹³ Boo, ngia gioonna kiaapu yoosinna Korasima variyaiyaata yoosinna Betesaitaa variyaiyaatama fai yapooma ngii mmooriivaa irisai maisaivo vainaravai. Nnaaru gioonna kiaapuuya yoosinna Turu Sitoonaiyaitana maisamaisama variravai. Na Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookara yauvau ngii yoosinnaivaitanaki iikiaiava Turu Sitoona yoosinnaivaitanaki iikiaatiri. Iya teeda vaa nnaaru hanigiada yoketaama varutiri. Gioonna kiaapuuya iya hanigiada yoketaama varuuya taateeraivaara iya ausa mmuaararoorovaa varada buruqa sisiiyauvaa raida kaupavaa ngiari kieetayauvunu habara apu kiada varutirivee.

¹⁴ Anutuugo ti yaparainara suaivaki gioonna kiaapu Turu Sitoonaiya irisai maisaivaa pinaama varaaravai. Ngia gioonna kiaapu Korasimaiyaata Betesaitaiyaatama ngii irisai maisaivo iya irisai maisaivaa yaataraanaravaivee.

¹⁵ Ngia gioonna kiaapu Kapanauma variaiyaso, ngia ngiau aapu variaaree kiaiya fai Anutuuqo tinai ngia mmeepi ikia aakiaana vida kiaravaivee, tiravai.

¹⁶ Yisuuva itaa kua kua kioo ari kuaivaa varada kuateera titoo vaidiiya tunoo: Gioonna kiaapu voovoono ngii kuaivaa rikiaivoono fai ni kuaivaata rikiaanaravai. Gioonna kiaapu voovoono fai ngiiyara ooqoo tioo ni iyaraatama ooqoo tinaravai. Fai niiyara ooqoo tioo ni titoovaraatama ooqoo tinaravaivee, tuduu rikiaa ngiari tuu mmooriiyauvaara vida raubiriiravai.

Kuaivaa varada nuaira vaidiiya kava nniravai

¹⁷ Vaidi kua varada nuairaiya (72) vida raubiriida mmoori varadada kava vara ranada nnida kaayau sirigaida kiaanoo: Udaanga-o, ta i nnutu tasi-pama kiaunnani mmagia maisaiyauvo gioonna kiaapuuya aakiaiyauvaki variaiyauvo tiida mmaanai kuaavaivee,

¹⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na taaduu saneetuuvo utuneema Sataango ngiauvakidiri tipannuuma kioo tuoo viravai.

¹⁹ Rikiaatee. Vaa na yaagueeqaivaa ngii miauvaara fai ngia nuaida ya-paiyauvunuaata eevariiyauvunuaatama yuku reekio hama ngii gutinara-vai. Na yaagueeqaivaa ngii miauvaara ngia Sataangaa yaagueeqa mmuaki-aavai yaatarakio hama mminnaa voovoono ngii ruputinaravaivee.

²⁰ Vo kuavai vainoo. Mmagia maisaiyauvaa kiaani kuaivaara sa sirigaida variatee. Ngii nnutuuyauvo ngiau aapu yanaivau vaivaara sirigaida ivaara yaata utida variatee, tiravai.

*Yisunna ausaivo yoketauduu kaayau kuaivaa tiravai
(Matai 11:25-27; 13:16-17)*

²¹ Yisuuva itaa kua tuu suaivaki Mmannasa Yoketaivo inna tasipama varuuvaara inna ausaivo kaayauma yoketauduu tunoo: Ni Napoo-o, a ngiau mmataivaara diraikuavee. A ai kua oyaivaa vaidi tinni ruaiyara hatauma kiee vaidi nnaakara meedi roosiima hama tinniaata kiaiara a kua kook-ieema kiaannaivaara na aiyara yoketaakiaunoo. Ni Napoo-o, a kutaa kati iya i kua i mmiataikiai a iya kua mmiannavaivee.

²² Ni Napoova eenoo mmuakiaa mminnaivaara diraivaa vaa a ni mian-navaivee. Hama gioonna kiaapu voovoono na i Mmaapuuva arinaima ni taivai. Eenoo ni Napoovaano nnaasu arinaima ni taannavai. Hama gioonna kiaapu voovoono ni Napoonna i taivai. Na i Mmaapuuvoono nnaasu arinaima i tauvai. Na gioonna kiaapu voovai kooyaa i vitainaraivo ivootama fai i taanaravaivee, tiravai.

²³ Yisuuva hanigia ari ngiaammuaya nnaasu tunoo: Aanna makee vaiyauvaa ngia taivaara Anutuuqo ngiiyara yoketaunoo.

²⁴ Na ngii giaa ngii miaunoo. Nnaaruua vaidi forofetaa kaayauyaata kaayau kieeta vaidiiyaatama aanna makee ngia taivaa iya taatauduu ivaara faannaidada putida hama teeravai. Aanna makee ngia rikiaa kuaivaa iya rikiaatauduu iya faannaidada putida hama rikieeravaivee, tiravai.

Yisuuva Samariaa vaidiivaa mmataama kioo tiravai

²⁵ Mmoori aataru radudeera vaidi voovoono Yisunnasi ngioo inna iinno taanaree kua inna yaparainno tunoo: Vitaira-o, dee mmoorivai na iina tupatupaa variraivaa varaanarannee?

²⁶ tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaa a yaaruannano dataa kuainno tiinne?

²⁷ tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: I Udaanga Anutuuqaara mmudu-uya ruee ai ausa mmuduuya mmuakiaavai inna mmianee. Ai vaidi

kaanaivaatama ai yaagueeqaivaata ai yaata vuatinniivaatama mmuaki-aavai inna mmianee. E aiyara tuqinnaannaneema ai seenaiyaraatama tuqinnee iyara mmuduuya ruanee. Mmaanna tuu kuaivo itaa kua tiivaivee,
²⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A kianna kuaivo kutaa kuavai kiannanoo. Ii kua ivaa a iinna fai a tupatupaa variraivaa varaanaravaivee, tiravai.

²⁹ Tuduu rikioo mmoori aataru radudeera vaidiivo gioonna kiaapuuya innara safuuma variraivovee kiateeraivaara Yisuunna yaparainno tunoo: Mo ni seenaivo inna gioononnee?

³⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Vaidi voovoono Yerusa-reema pikioo yoosinna Yerikoora kuanee kiaa vioo varikiai vaidi mmuara furaiya numa inna utida inna buruqaivaa rakuasaa kiada paati kieema inna ruputu kiada pikiaavai. Pikiaavo ivo putinara iinno varikio too

³¹ Anutuugaara kati puara hudeera vaidi voovoono aataruuvaugiataa vioo taikio vaidi putinara iivo inna too vaikio too saigiataa vioo taroo kuaivai.

³² Vioo taroo kuaikio rikioo Riviinna oyaivakidiriaa vaidi voovoono vioo vioo taikio inna too vaikio rikioo mmuaikaraama vioo too saigiataa vioo taroo kuaivai.

³³ Vioo taroo kuaikio rikioo vaidi Samariaa voovoono aataruuvaugiataa numa too innara pinaama boo tioo

³⁴ aduoo varioo nnamhari suuyaivaata vuaina suuyaivaatama inna uudaiyauvunu tusaa siikainno buruqa yeenaivaadiri rau kioo vitoo ari puara togiivau yapa kioo vitoo vida nnida vaira nnauvaki yapa kioo inna tuqinnaivai.

³⁵ Tuqinnama kioo vaivo pataikio diitoo ari utuaivakidiri taara sikauvaitana suiiraa kioo vida nnida vaira nnau nakaaraivaa mmioo tinoo: Innara tuqinnaanee. Tuqinnanai rikiee fai na kava vara ranee ngiee teenai a innani mminnaa vooyauvai yookaakiannaiyauvaara na sai i mminaravaivee, tiivaivee.

³⁶ Yisuuva itaa kua kiaa taika kioo mmoori aataru radudeera vaidiivaa tunoo: Mmuara furaiya ruputu kiaa vaidiivaa taaravooma vaidiiaa numa inna taivaara a dataa kuainna kiannannee? Deevoono inna seena tuanaavai variinnee?

³⁷ tuduu rikioo mmoori aataru radudeera vaidiivo inna sai tunoo: Vaidi voovoono innara boo tioo innara tuqinnaivoono inna seena tuanaavaivee, tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Eenoo viee ivo iineema mmuaikaraama iikianee, tiravai.

Yisuuva Mataaya Mariaqyasi viravai

³⁸ Yisuuva itaa kua kiaa kioo ari ngiaammuauyaataa aataruuvau vida varida vo yoosinnavakira vida rikiooduu gioonnaivaa nnutuuvo Mataava ari nnauvaki ngianeera Yisuunna maavee tuduu rikioo ivo numa variravai.

³⁹ Mataanna nnunnaivaa nnutuuvo Mariaava ivaki varuuvoono numa Yisuunna mmatama varioo inna kuaivaa rikieeravai.

⁴⁰ Rikiooduu Mataava aritanna pinaa mmoorivai varoovaara pinaama ausa pirisainno numa Yisuunna tunoo: Udaanga-o, hama a niyyara yaata utuannannee? Ni nunnaivo ni pikiaikiai nenetanna nnaasu pinaa mmoori varaunoo. Inna tino numa ni tasipama mmoori varaivee,

⁴¹ tuduu rikioo Udaanga Yisuuva inna sai tunoo: Mataa-o, a kaayau mmooriivaara pinaama yaata utuannano i ausaivo mmuaararainoo.

⁴² Mmuuaa aataruvai hama aisi vainoo. Ii aataru ivaara Mariaava yaata utivaivee. Fai hama gioonna kiaapuuya ii aataru ivaa innasidiri varaaravaivee, tiravai.

11

*Yisuuva yaaku vareeraivaara iya kiaa mmiravai
(Matai 6:9-13; 7:7-11)*

¹ Vo suai voovaki Yisuuva ari vo kammuvau varioo yaaku varoonnonno taika kiooduu ari ngiaammuaau voovoono innasi ngioo tunoo: Udaanga-o, Yuvuaano ari ngiaammuaaya yaaku vareeraivaara kiaa mmuneema ti kiaa ti mmianee,

² tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Ngia yaaku varaaree kiaa ataa kua yaaku varada kiatee:

Ti[SB7] Napoo-o, i nnutuuvo mmannammanna yaagueeqa yoketaa[SB9] tuanaavai nnaasu vakiaivee.

A gionna kiaapuuyara diraivaa kino too ngiaivee.

³ Mmuaa suai mmuaa suai mmannammanna ta nnaara yeennaiyauvaa ti mmianee.

⁴ Mmuakiaa gionna kiaapuuya mmoori maisaivaa ti mmiaani ta hama ivaara yaata utiraida ti ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmiaunnaivaara eenoo ti mminnamminnaa maisaiyauvaara sa yaata utirainna rugaane. Sa ti vatee ti iinno taanara tiivaki ti yapaanee, kiatee.

⁵ Yisuuva itaa kua kiaa kioo kua voovaata iya tunoo: Ngiiikidiri dee vaidi voovoono aa kua aavaa na tinaraivaa iinnee? Fai ivo heena tammaaki ari seenaivaasi vioo tinara: Ni seena-o, yeenna saaba taaravooma ni minai na yapooma irisai i mminaravaivee.

⁶ Ni seena voovoono ngieeradiri hokoba aataruuvau nuainnonno niisi nnikiai na hama yeenna inna mminaraivootainoo. Ivaara ni mianee.

⁷ Fai ivo itaa kua tino vaidi nnau aakiaivaki variivo inna sai tinara: Ngieera kuane. Vaa na ni sipuuvaa rau kiee ni nnaakaraiya ni tasipama vuru vaki-aanoo. Hama na yopeema diitee mminnaa vooyauvai vara i mminaravee, tinoota mmannammanna inna yaparainono inna mminaravaivee.

⁸ Na ngii giaa ngii miaunoo. Ivo ari seena tuanaivo inna yapara ruaivaara hama iva diitoo yeennaivaa inna mminaravai. Ivo mmannammanna inna yapara ruaivaara iva diitoo inna mminaravai.

⁹ Ivaara na ngii giaa ngii miaunoo. Ngia Anutuuqaa yaparaikio fai ngia yaparakiaivaa ngii minaravai. Mminnaa voovaara buaida teekio fai ngii too vainaravai. Sipuuvau rikiokio fai Anutuuqo sipuuvaa ngiini hatuaanara-vaivee.

¹⁰ Gionna kiaapu Anutuuqaa yaparaivoono fai ari yaparaivaa varaanaravai. Gionna kiaapu voovoono fai mminnaivaara buainnonno teeno fai inna too vainaravai. Gionna kiaapu voovoono sipuuvau rinono fai Anutuuqo innani sipuuvaa hatuaanaravaivee.

¹¹ Vaidi voovoono ngiiikidiri aa na tinara kua aavaa iinarannee? Fai inna mmaapuuvo tavaura inna yaparaino fai ivo yapaivaa inna mminarannee? Hameetavee.

¹² Fai inna mmaapuuvo kakaraa mmuyaira inna yaparaino fai eevariivaa inna mminarannee? Hameetavee.

¹³ Ivaara ngia vaidi mmatayaa maisama variaya mminnaa yoketaiyauvaa ngii nnaakaraiya mmiaa aataruuvaa vaa ngia taavai. Ngii Gioova ngiau aapu variivo ngia ngiingii nnaakaraiya mmira aataruuvaa yaataraivaivee.

Fai gionna kiaapuuya inna yapara rikio Mmannasa Yoketaivaa iya mminaravaivee.

Farisaiya Yisuunnara maisaira kuavai tiravai
(Matai 12:22-30; Marakaa 3:20-27)

¹⁴ Yisuuva vaidiivaa aakiaivaki mmagia maisaivo topaama kioo varuduu inna avaivo ramuunnaama kioovaa titooduu mmagia maisaivo vioo kiooduu rikioo vaidiivo kua tuuvaara gionna kiaapuuya ivaki nuunauya pinaama nnikiarairavai.

¹⁵ Nnikiarauduu vooyaano tunoo: Mmagia maisaiya kieetaivo Beresebuuro inna tasipama varikioonno ari yaagueeqaivaadiri mmagia maisaiya vaidi aakiaaki variaya titaikiai kuaavaivee,

¹⁶ tuduu rikiada inna iida taaraivaara vooya inna tunoo: A ari vookarai mmooriivaa iinai ta teeda kiaara: Anutuuqo inna tasipaikioonno iinoo, kiaravee,

¹⁷ tuduu rikioo Yisuuva iya tinniyaa vau kuaivaa rikioo iya tunoo: Fai gionna kiaapuuya mmuaa mmatauvau variaya rapidada ivaudiri raubiriida mmarammaraa varida hama yopeema mmuaavau yaagueeqama varida fai taikaaravai. Fai mmuaa nnauvaki variaya ivakidiri rapida fai vida raubiriida mmarammaraa varida fai hama mmuaavau yaagueeqama variama kiada fai muaraagakiaaravai.

¹⁸ Itaama vaino Sataango ari seena mmagia maisaiyaatama rapuoonnonno kinai fai mmarammaraa varida hama mmuaavau yaagueeqama varirama kiada fai muaraagakiaaravai. Ngia kiaanoo: Beresebuuro ari yaagueeqaivaa ni mikiai na mmagia maisaiya titaikai kuaanoo, kiaani

¹⁹ mo ngii nnaagiai nuairaiya giaa yaagueeqavaura iya mmagia maisaiya titaani kuaavainnee? Hama Beresebuuraa yaagueeqaivoono ngii seenaiya tasipaivai. Ivaara ngia koonnama niiyara yaata utuaa kuaivo kooyaa vainoo.

²⁰ Anutuugaa yaagueeqaivo ni tasipaikiai na mmagia maisaiya titaikai kuaavai. Na itaama iikiauko Anutuuqo gionna kiaapuuyara dira suaivo vaa ngiisi nniivaivee, tiravai.

²¹ Kiaa kioo kava vo kua voovai mmataama kioo tunoo: Fai vaidi yaagueeqa voovoono ari suru veeva yau mmataivaa tu kioo vainno ari nnauvaara dioo vaino rikioo inna mminnamminnaiyauvo yoketaama vainaravai.

²² Nnaagiai vaidi yaagueeqa tuanaa voovoono numa innaata rapuoonnonno inna yaatara kino rikioo muaraagaino fai inna suru veeva yau mmataivaa ivo yaagueeqama tu kioo vaivaa ravisii varoo inna hoonaiyauvaatama varoo ari seenaiya yapa mminaravaivee,

²³ kaaa kioo tunoo: Gionna kiaapu voovoono hama niiyara yoketaivoono inna ni nnammutuaavai. Gionna kiaapu voovoono hama ni tasipama ni mmoori varaivoono ni mmooriivaa tuayanna ruaivai.

Mmagia maisaivo kava ari varuuvaki variravai
(Matai 12:43-45)

²⁴ Mmagia maisaivo vaidiivaa aakiaivakidiri pikioo vioo koo mmuyai gaanga yoosinnaiyauvaki ari varinara mmaataivaara buaama roo nuainnonno taikio kuminaikio ariita kua tiao tinoo: Fai na kava vara ranee nini nnau pikiauvaki oro varinaravee,

²⁵ kaaa kioo kava vara ranoo numa taikio ari nnauvo rupi yamaama kioo funnukama kiaiikio

²⁶ mmanna nnauvai vaikio too ivaki varioo oro seena mmagia maisaiyauvo inna maisaivaa yaatareera yaaku saivai karasaidiri taaramada vitoo nnikiai iya numa inna tasipama variaavai. Aa vaidi aavaa aakiaivaki

tauraa mmagia maisa mmuaavai varikio kiisama maisama varikiai nnaagiai kaayau mmagia maisaiya innaki variaavo kaayau maisama varivaivee, tiravai.

Sirigaira aataru tuanaivaara Yisuuva tiravai

²⁷ Yisuuva itaa kua tuu saivaata gioonna kiaapu kaayauma uuya nuuna aakiaivakidiri gioonna voovoono kua pinaivaa inna tioo tunoo: I kaano ari ausaivakidiri i mmata kioo ari nnaamma i mmuuvaara Anutuuqo innara yoketainoo,

²⁸ tuduu rikioo inna kua sai tunoo: Yo, inna aikioonna kiannanoo. Mo gioonna kiaapuuya Anutuuqaa mmayaayaivaa rikiada iikiaiara Anutuuqo iyara pinaama yoketainoo, tiravai.

Vaidiia Anutuuqaa mmoori ari vookarauvaa taaraivaara Yisuuva ya-parairavai

(Matai 12:38-42)

²⁹ Tuduu gioonna kiaapuuya inna suvuau kiada varuduu Yisuuva vo kuavai tunoo: Gioonna kiaapu aanna makee variaya koonnama variaano. Iya ari vookarai mmooriivaa taara iikiaano. Anutuuqaa mmoori ari vookarauvaa nnaaruaa vaidi Yonaava uuvaa roosiivaa iya ivaa nnaasu taaravai. Fai hama kava voovai taaravai.

³⁰ Fai Na Vaidiivaa Mmaapuuvo Yonaannanikaraama iinaravai. Nnaaru Ninivee varuu gioonna kiaapuuya Yonaava uuvaa tooneema fai ngia makee variaya Na Vaidiivaa Mmaapuuvo iinaraivaa taaravaivee.

³¹ Nnaaru kieeta varuu gioonna voovoono tooya ipunna sainai ngieera ari voopidiri ngioo ngioo vaidi Soromoono tinni ruaivaasidiri kua rikiaanara nniravai. Na ngii giaa ngii miaunoo. Na aavaki variauvo Soromoonaa yaatarauvoono ngii tasipama variaunoo. Gioonnaivo ngieeradiri numa Soromoonaa kuaivaa rikioovaara yapooma Anutuuqo gioonna kiaapuuya yaparainara suaivaki fai ivoono kua pinaivaa aanna ngia variaya ngiiki yapa kino Anutuuqo irisai maisaivaa ngii minaravaivee.

³² Ninivee varuu gioonna kiaapuuya Yonaanna kuaivaa rikiada ausa hani-giada yoketaama variravai. Na ngii giaa ngii miaunoo. Na aavaki variauvo Yonaanna yaatarauvoono ngii tasipama variaunoo. Ninivee varuuya ausa hanigiada yoketaama varuuvaa yapooma Anutuuqo gioonna kiaapuuya yaparainara suaivaki fai iya kua pinaivaa aanna ngia variaya ngiiki yapa kikio Anutuuqo irisai maisaivaa ngii minaravaivee.

Mmeekiaivau nookiateeraivaara Yisuuva tiravai

(Matai 5:15; 6:22-23)

³³ Hama gioonna kiaapu voovoono toobaivaa subi varoo kuupaivaki hatauma yapa kiaivai. Hama yavaivaa varoo ivau tuarapatikama rummua apu kiaikio vaivai. Gioonna kiaapuuya mmaanaidiri ngiaiya mmeekiaivaa taateeraivaara ivo toobaivaa varoo kiikoo koovau hirivai.

³⁴ A gioonna kiaapu voovoono i avuuvoono i mmammaivaara mmeekia roosiivai. I avuuvo yoketaama taikiai a mmeekiaivau nuairaivaa roosiima yoketaama nookiannavai. I avuuvo upisiikiai a upisiivaki nuairaivaa roosiima hama a yoketaama nookiannavai.

³⁵ Ivaara mmeekiaivo iiki vaivaa upisiivoono rummua apivoora tuqin-nama yaata utuane.

³⁶ Fai mmeekiaivo i aakiaivaki suvuaino hama upisiivo yopeema mmeekiaivaa rummua apinaravai. Toobaivaa subi kiaavo mmeekiaivo taivaa roosiima i aakiaivaki fai pinaavai mmeekiaivo taanaravaivee, tiravai.

Yisuuva Farisaiyakiata kua mmaanna kiasa

*mmiraiyakiaatama kua pinaivaa yapeeravai
(Matai 23:1-36; Marakaa 12:38-40)*

³⁷ Yisuuva itaa kua kiaa taika kioodoo Farisai vaidi voovoono ni tasipama yeenna nnaaneera Yisuunna tuduu inna nnauvaki vioo inna tasipama yeennaivaa nnooduu

³⁸ Farisai vaidiivo tooduu Yisuuva hama ari yaakuuvaudiri tauraa finirama kioo kati yeennaivaa nnooduu ivaara nnikiarairavai.

³⁹ Nnikiarauduu Udaanga Yisuuva inna tunoo: Ngia ngii pereeta kaapa mmaanaiyauvaa fini kiaavo yoketaivaa roosiima ngii mmammaiyauvo vaikio ngii aakiaiayuvaki ngii mminnamminnaa maisaiyauvo suvuainoo. Ngia gioonna kiaapuuya unnakua kiaa kiada iya hoonahaanaiyauvaa ngiingiiyara ravisii varada maisama variaavai.

⁴⁰ Ngia yaata duunayavee. Anutuugo ngii nnabaiyauvaa iima kiaivoono ngii aakiaiayauvaatama iivaivee.

⁴¹ Fai ngia ngiingii aakiaiayauvaa tuqinnadaida mminnaiyauvo ngiisii vaiyauvaa ngii seena mmanna haipuuya mmikio fai ngii aakiaa mmaanaiyauvootama yoketainaravaivee.

⁴² Boo, ngia Farisai vaidiia ngii irisai maisaiyauvo vainoo. Ngia kiisa mminnaa kapikarai takua roosiayuvaa yaakuuvaitana utida mmuaavai Anutuugaani kiadaataida ngia hama safuuma ngiingii seenaiyara tuqinneeraida hama Anutuugaara pinaama mmuduuya ruaanoo. Ii aataru ivaitana iikiataama vaikiainnaata hama iikiaanoo. Ngia ii aataru ivaitana iidadaida vo aataruyauvai vaa ngia iikiayauvaatama iikiatee.

⁴³ Boo, ngia Farisaiya ngii irisai maisaiyauvo vainoo. Ngia nuunaira nnauyauvaki vida mmaata yoketaiyauvunura nnaasu mmuduuya rida variaavai. Ngia yoosinna aakiaiayuvaki nookiaani gioonna kiaapuuya ngii teeda kua yoketaivaa ngiyyara kiaiayauvaara mmuduuya ruaavai.

⁴⁴ Boo, ngii irisai maisaiyauvo vainoo. Ngia mmata nnauyauvaa gioonna kiaapuuya hama teeraida sabi ivau nuairaivaa roosiikiaayavee tiravai.

⁴⁵ Tuduu rikioo mmoori aataru radudeera vaidi voovoono inna sai tunoo: Vitaira-o, e itaa kua ti kianna ivo inna kua maisaivaatainna ti kiannanoo,

⁴⁶ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Boo, ngia mmoori aataru radudeera vaidiyavee. Ngii irisai maisaiyauvo vainoo. Vaidiia kaayau mmuaararai mminnaiyauvaa vaidi vooya yaapusaiyauvunu kumaata apu kiaivaa roosiima ngia gioonna kiaapuuya mmoori mmuaararaiyauvaa iya mmi kiada hama ngiengieeta kiisama iya tasipama mmuaararai mmooriivaa varaavai.

⁴⁷ Ngii irisai maisaiyauvo vainoo. Ngii rubu tabeeya forofetaiya ruputuduu putuuyara ngia sikauyauvaadiri iya mmata nnauyauvo yoketaakiaiveera funnukama yoketaama kiaavai.

⁴⁸ Iyaano iya ruputu kioodoo ngieenoo iya mmata nnauyauvaa funnukama kiada ngii rubu tabeeya uvaa teeda kiaanoo: Inna aikioovaivee, kiaanoo.

⁴⁹ Ivaara Anutuugaa tinniyaa vau kua yoketaa fafaaraivo vainno tunoo: Na fai forofetaiyaata vaidi ni kuaivaa varada nuairaiyaatama titanai vikiai fai vaidiiaano vooya vatada iyara kua maisaivaa tida ruputikiai putuaaraivaivee. Anutuugoono itaa kua tiravai.

⁵⁰ Nnaaru ngiau mmata uu suaivakidiri gioonna kiaapuuya forofetaiya ruputua rada nnidada aanna makee homo gioonna kiaapuuya forofetaiya ruputuaanoo. Fai aanna makee variaa gioonna kiaapuuya forofetaiya ruputuaivaa irisaiivaa varaaraivaara nnaaru Anutuugo fafaarama kioo kuaivo vainoo.

⁵¹ Nnaaru vaidi yoketaa voovai Aveeraa kuminayaa ruputu kiooduu putuduu ivakidiri iima rada nnidada vaidi voovai Sakariaasaa ruputu kioovaa irisaivo fai ngiiki vainaravai. Iya nuunaira nnau pinaivaki vuduu yeena tapi Anutuuqaara hudeeraivo sainai vauduu vo atau yoketaa tuanaa nnau voovai sainai vauduu iya vuutaivaki Sakariaasaa ruputu kieeravai. Na ngii giaa ngii miaunoo. Ruputu kiooduu putuuvaa irisaivaa aanna makee variaa gioonna kiaapuuya varaaravaivee.

⁵² Boo, ngia mmoori aataru radudeera vaidiyavee. Ngii irisai maisaiyauvo vainoo. Ni kuaivaa rikiada tinni yoketaa vareera aataruuvo sipuuvaa roosiivai. Ngia hama ngii kuataikiada hama kuaivaara kiivaa varada gioonna kiaapuuya kuaaree kaiya sipu rairayaama ngieenoo aataruuvaa uuda rammuaavaivee, tiravai.

⁵³⁻⁵⁴ Yisuuva itaa kua kua kioo ii nnau ivaa pikioo vioo varuduu mmoori aataru radudeera vaidiiaata Farisai vaidiiaatama ngiari ausaiyauvo kaayauma nnannatooduu Yisuuva haruruoo kua voovai koonnama tinai iya kua pinaivaa innaki yapaaraivaara ari vo kua ari vo kuaiyauvaara yaagueeqama inna yaparairavai.

12

Yisuuva unnakua tuuvaara ooqoo tiravai

(Matai 10:26-27)

¹ Yisuuva itaama Farisaiyaata kua tuu suaivaki kaayakaayau gioonna kiaapuuya nuunaida varuduu hama iya diaara mmaataatauduu ngiari seenaiya yukuuyauvunu diravai. Dida vauduu Yisuuva iya tasipama numa dion vainno ari ngiaammuauya kua mmioo tunoo: Ngia vaidi Farisaiya puuqaira yeenna roosiikiaiara tuqinnama haitatuukiatee. Iya unnakua kua iira aataruuvaa na itaa kua kiaunoo.

² Mmuakiaa mminnaiyauvaa rummua apu kaiyauvaa fai rabara kino kooyaa vainaravai. Mmuakiaa mminnaiyauvo hataumaki vaiyauvo fai kooyaa vainaravai.

³ Itaama vaikiai ngia upisiivaki hauma kua kuaivo fai gioonna kiaapuuya kooyaa ikiannaivau rikiaaravai. Ngia nnau aakiaiayuvaki vida sipuuyauvaa rau kiada ngiingii yaataki ngiingii yaataki murumuru kua kuaiyauvaa fai gioonna kiaapuuya yoosinna vuutaivaki aayanna reeda kooyaa kiaaravaivee.

Dee vaidivaara ngia aatuukiaarannee

(Matai 10:28-31)

⁴ Ni seenayaso, na ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu vooya ngii mmammaiyauvunu ruputikiai putuaraivaara sa aatuukiatee. Ngia putikiai fai iya hama yopeema kava mmoori maisaivaa ngii miaaravai.

⁵ Anutuuqaara nnaasu aatuukiateera na ngii giaa ngii miaunoo. Ivoono ngii ruputina ngia putikio fai ivoono ikia aakiaivaki ngii yapaanaree tioo fai ngii yapaanaravaivee. Kutaa na ngii giaa ngii miaunoo. Innara aatuukiatee.

⁶ Ngia taara sikau kiisakiatatana kiada fai ngia ngiaamma kiisa siganna roosii yaaku saivai varaaravai. Anutuuqo hama iyauvaara vueennainno voovai pikiaivai.

⁷ Ngii kieeta yaasiiyauvaa Anutuuqo yaaruoo mmuaavai mmuaavai taivai. Sa aatuukiatee. Anutuuqo ngiiyara yaata utiraivoono ivo kaayau ngiaamma siganna roosiikiaiayauvaara yaata utiraivaa yaataravai.

Gioonna kiaapuuya Yisuunnara kooyaa

kiaa kookieera kuavai
(Matai 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

⁸ Na ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoono ari seena gioonna kiaapuuya avuuyauvunu dioo vainno kooyaa tinara: Na aanna Yisuunna nnaagiai nuairaivovee, tinai fai Na Vaidiivaa Mmaapuuvo Anutuuqaa aangeraiya avuuyauvunu diee vaina innara kooyaa tinara: Inna ni nnaagiai nuairaivovee, tinaravai.

⁹ Gioonna kiaapu voovoono ari seena gioonna kiaapuuya avuuyauvunu dioo vainno niyara ooqoo tinai fai yapooma Anutuuqaa aangeraiya avuuyauvunu Na Vaidiivaa Mmaapuuvo innara ooqoo tinaravai.

¹⁰ Gioonna kiaapu voovoono Na Vaidiivaa Mmaapuuvaara maisavaivee tiivaa fai Anutuuqo ivaa rugaanaravai. Gioonna kiaapu voovoono Mmannasa Yoketaivaara maisavaivee tiivaa fai Anutuuqo hama ivaa rugaanaravai. Fai tupatupaa vainaravai.

¹¹ Yapooma gioonna kiaapu vooyaano fai ngiari nuunaira nnauyauvaki ngii vitada ngiari kieetaiya avuuyauvunu kua pinaana ngii yapa kikiai sa ngia iya sai kiaara kuaiyauvaara kaayauma yaata utuatee.

¹² Fai ii suai ivaki Mmannasa Yoketaivo ngia sai kiaara kuaiyauvaa ngii giaa ngii minaravaivee, tiravai.

Hoona suvuau kumimaka vaidiivaara Yisuuva tiravai

¹³ Tuduu gioonna kiaapuuya nuuna aakiaivakidiri vaidi voovoono Yisuunna tunoo: Vitaira-o, ni napoova vaa putikio ni vaavova ari nnaasu hoonahaanaiyauvaa varainoo. Eenoo tino too saiyaufai ni miaivee,

¹⁴ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Boo, ni vaidivai. Hama na kua pinaivaa radudeera vaidivai diauvaivee. Hama na ngii mminnaiyauvaara diee vaina itaqitaama yapaateera kiaunoo,

¹⁵ kiaa kioo gioonna kiaapu mmuakiaaya tunoo: Ngiingii variraivaara tuginnama yaata utuatee. Sa mmuakiaa mminnamminnaiyauvaara teekio ngii varaataakiaiyauvaara yaata utuatee. Gioonna kiaapu voovoono hama kaayau mminnamminnaiyauvaa varaanaraivaara varivaivee. Fai ivo kaayau hoonahaanaiyauvaa varano iyauvoono hama varira tuanaivaa yopeema inna mminaravaivee,

¹⁶ kiaa kioo Yisuuva mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kioo tunoo: Vaidi voovoono kaayau hoona suvuavoovoono mmoori varaikio yeennaiyauvo kaayauma kaanaivai.

¹⁷ Kaanaikio too ivo yaata utuoo ariiyara tinoo: Hama ni yeenna iiraiyauvaa yapaanara nnaunnaatainoo. Na dataama iikiaunnee?

¹⁸ Inna aikioo, fai na ataama iinaravai. Ni yeenna yapau nnauyauvaa havarata kiee fai pinaa nnauyauvai heekaanaravai. Heeka kiee ivaki ni yeennaiyauvaata ni hoonahaanaiyauvaatama yapaanaravaivee.

¹⁹ Fai na itaama iina niniiyara tinara: Na vaidi yoketaavaivee. Mminnamminnaa yoketaiyauvo ni suvuainoo. Fai vo nuanu vo nuanu hama na pinaa mmooriiyauvaa varaanaravai. Fai na kati variee nnoori nnee yeenna nnee sirigaina varinaravaivee, tinaravai.

²⁰ Ivo yaata utuoo itaa kua tiivaara Anutuuqo inna tinoo: A yaata duunakuavee. Fai aa heena aavaki a putinaravaivee. Mo a putino gioono aa mminnaa a yapa kiaanna aayauvaa varaanarannee?

²¹ Yisuuva ii kua ivaa kiaa taika kioo tunoo: Gioonna kiaapuuya kaayau mminnamminnaiyauvaa ngiariini yapa kiaiya ii vaidi ivaa roosiikiaayavee. Iya mmatayaa diaa mminnaiyauvaa ngiariini yapaavovo suvuakiai iya Anutuuqaa avuuvau kumina tuanaaya variaavaivee, tiravai.

*Anutuuqaa kuaivaa yoketaama rikiaateera Yisuuva tiravai
(Matai 6:25-34)*

²² Yisuuva itaa kua kiasa kioo ari ngiaammuauya tunoo: Itaama vaiki-aina na ngii giaa ngii miaunoo. Sa pinaama ngiengie mmatayaa variraivaara yaata utida sa ngiengie yeenna nnaaraivaara kaayauma yaata utuatee. Sa ngia uyira rairaiyauvaa ngiingii mmammayaa uyuaaraiyauvaara kaayauma yaata utuatee.

²³ Hama ngia yeenna nnaaraivaara nnaasu variaavai. Hama ngia ngiingii mmammaiyauvunu funnukakiaaraivaara nnaasu ngii mmammaiyauvo vaivai.

²⁴ Ngia ngiaamma kuangedaiyauvaara yaata utuatee. Iya hama vuayeen-naiyauvaa hau utida tau ruua rada ngiari yeenna yapeera nnauyauvaki yapa kiaavai. Anutuuqoono yeennaiyauvaa iya mmiivaivee. Anutuuqo ngiiyara tuqinneeraivoono ngiaasukuaiyara tuqinneeraivaa yaataraivai.

²⁵⁻²⁶ Ngiiikidiri deevoono ari varinaraivaara pinaama yaata utuoo oro hayu yapaanarannee? Hama yopeemavee. Ii ngia yaata utida ngiingii variraivaa hayu yapaaravee kiasa kua ivo kiisakiatavee. Mo ngia hama aikiooma ii kiisa kua ivaa iirama kiada aaniira ngia pinaa mmoori ari vookaraiyauvaara pinaama yaata utuaarannee?

²⁷ Ngia tuqinnama mauraiyauvo mmatayaa uriiyauvaara yaata utida rikiaate. Hama iyauvo vaidi ti roosiima ngiari uyira rairaiyauvaa iima kiada variaavai. Iyauvo kati ari mmaara urikiai iyauvaa taavo yoketaivai. Na ngii giaa ngii miaunoo. Itaama mauraiyauvo urikiai iyauvaa taavo yoketaiyauvoono nnaaruaa vaidi kieetaivaa nnutuuvo Soromoono ari mmammayaa uyira raira ari vookaraiyauvaa uyu kiaiyyauvaa yaatara kiaiivai.

²⁸ Ngia kiisama Anutuuqaara kutaavaivee kiaiyyaso, Anutuuqo maura ikiauyauvaa yapa kiaiyo makee urikiai turau vaidiyya hamuku kiada ikia mmaturuaraiyauvaara ivo tuqinnaivai. Ivo mauraiyauvaa itaama tuqinnaineema ngiiyaraatama tuqinnaanaravai. Ngii mmammayaa uyira rairaiyauvaa ngii minaraivaara ngia aaniira kaayauma yaata utuaannee? Fai ngii minaravaivee.

²⁹ Dee nnoorivai nnaarannee? Dee yeennavai nnaarannee? Ivaara sa pinaama yaata utuatee. Sa ngia airi yaata utuatee.

³⁰ Vaidi hama Anutuuqaa kua rikieeraiya ii mminnaa iyauvaa varaaraivaara pinaama yaata utuaavai. Ngii variraivaki ii mminnaa iyauvo hameetaivaara vaa ngii Gioova rikiaivai.

³¹ Sa iyauvaara yaata utuatee. Anutuuqo gioonaa kuaapuuyara diraivaa varaaraivaara tauraa yaata utuatee. Fai itaikio Anutuuqoono ii mmuakiaa mminnaa iyauvaatama ngii minaravaivee.

*Yisuuva ngiau aapu vau mminnaa yoketaiyauvaara tiravai
(Matai 6:19-21)*

³² Ngia ni puara sipisiipaiya roosiikiaiya sa aatuukiatee. Fai ngii Gioova ngiiyara yoketaimmo gioonaa kuaapuuyara diraivaa ngii minaravai.

³³ Ngii mminnamminnaa mmuakiaayauvai varada oro vaidi vooya mmida irisai sikauyauvaa varada oro mmanna haipu gioonaa kuaapuuya mmiatee. Ngiau aapu vai mminnaa hama taikaanaraiyauvaara nnaasu yaata utida iyauvaara mmoori varaatee. Ngiau aapu vai mminnaiyauvo fai hama raubiriinno taikaanaravai. Hama vaidiyya numa iyauvaa mmuara varaaravai. Fai hama kegenaiya iyauvaa hatoka nnaaravai.

³⁴ Gioonna kiaapu voovoono mmatayaa mminnaivaara mmuduuya ruoo fai ivaara nnaasu yaata utinaravai. Gioonna kiaapu voovoono ngiau aapu vai mminnaivaara mmuduuya ruoo fai ivaara nnaasu yaata utinaravai.

Mmoori vareeraiya vaa teerama kiaiya roosiima variatee

³⁵ Mmoori vareera ngiaammuauya ngiari mmoori varaivaara ngiari bu-ruqaiyauvaa uyu supugiaa kiada toobaiyauvaa subi teerama kiada variaa-neema ngieeta itaqitaama teerama kiada variatee.

³⁶ Mmoori vareera ngiaammuauya iya nnoonnaivo yaapeeri buusaivakidiri nnaa kioo nninaraivaara faannakiaaneema ngieeta faannakiatee. Ivo ngioo sipuuvau rinai iya akiairainai innara hatuaaraivaara iya faannakiaavai.

³⁷ Mmoori vareera ngiaammuauya iya nnoonnaivo nninai teeda fai iya avu teeda vaida innara teerakiaiya fai yoketaama variaaravai. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Iya itaikio too fai ivoono ari buruqaiavaa uyu supugiaa kioo tinai nnikio too yeennaiyauvaa iya mminaravai.

³⁸ Fai ivo heena tammaaki nninaranee? Vara kakaraa akua tino nni-naranee? Fai ngioo teenai vaa iya teerama kiaiya yoketaama variaaravai.

³⁹ Aa kua aavaa rikiaatee. Vaidi voovoono nnauvaki mmuara vareera vaidiivo nninara suaivaa nnau nakaaraivo rikioo avu taitiri. Mmuara vareera vaidiivo ivaki ngioo hama yopeema sipuuvaa rukaitu kioo ngioo vioo mminnamminnaiyauvaa mmuara varaitirivee.

⁴⁰ Ivaaraida mmuaanaa teerakiatee. Hama ngia rikieera teera suaivaki Na Vaidiivaa Mmaapuuvu fai kava tiinaravaivee, tiravai.

Yoketaa mmooriivaata maisa mmooriivaatama vareeraiyara Yisuuva tiravai

(Matai 24:45-51)

⁴¹ Tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Udaanga-o, a ii mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kiee kianna kua ivaa tiiyara nnaasu kian-navainnee? Vara mmuakiaa gioonna kiaapuuyaraatama kiannavainnee?

⁴² tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Dee mmoori vareera ngiaammuauvoono tinni yoketaivaa varoo ari mmooriivaara hama pikieerainno mmannam-manna yaagueeqama nnaasu iinnee? Itaama ii ngiaammuauvaa vaidi nnoonnaivo kieetavai inna yapa kiaikio inna nnauvaara haitatuunno seena ngiaammuauya yeenna nneera suaivaki yeennaiyauvaa duuyama kioo iya mmiivai.

⁴³ Ivo itaama varikio nnoonna vaidiivo ngieeradiri vara ranoo numa ari nnauvaki taikio homo yoketaama mmoori varoo varikio too ngiaammua-uvaara inna yoketaivai.

⁴⁴ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ii ngiaammuaui ivaa vaidi nnoonnaivoono ari hoonahaana mmuakiaayauvaara haitatuura ngiaam-muauvai inna yapaanaravai.

⁴⁵ Fai iqii ngiaammuaui ivoono hama itaama iirama kioo ariiyara yaata utuoo tinara: Nnoonnaivo hokoba suai ipi varioo hama akiairaama nninoo, kiasa kioo ari seena kiatanna ngiaammuauya ripiinno ruputuoo pinaa yeenna nnoo nnoori kapikaraivaatama nnoo kumimakainno varinono

⁴⁶ yapooma hama ivo rikioo teera suaivaki nnoonnaivo ngioo inna ruputu rutaka kagaari kino ivo vaidi mmoorira haunninniiraiya variraivaki kua-naravaivee.

⁴⁷ Ngiaammuaui voovoono ari nnoonnaivo tii kuaivaa vaa arinaima rikioonnaata vioo inna kuaivaa pikioo hama ivo tii mmooriivaa iinno teer-ataarairama kioo fai nnoonnaivo irisaivaa pinaama inna ripiinaravai.

⁴⁸ Vo ngiaammuaau voovoono hama tuqinnama ivo tii kuaivaa rikioo arinaidiri sabi ivo tii mmooriivaa iinno koonnama kino fai nnoonnaivo irisai kiisama inna ripiinaravai. Vaidi voovoono vaidi voovai pinaa mmooriivaa inna mminaree kiaa ivo aikiooma iikiaiveeraivaara arinaima taa kioo rikiaa kioo inna mmino too yaagueeqama mmooriivaa varaivee. Ivo pinaa ari vookarai mmooriivaa inna mmino too yaagueeqama kioo mmooriivaa ari vookaraama varaivee.

Yisuuva mmatayaa tuuvaara gioonna kiaapuuya nnammutuannammuu-tuaa iiravai

(Matai 10:34-36)

⁴⁹ Rapiraivo ikiaivaa roosiima mmataivau vakiaiveeraivaara na tiiravai. Ii rapira ivo ikiaivo teerayaama akiairaama taanaraivaara ni yoketai.

⁵⁰ Mmamma nniitaraivo nnoori apiraivaa roosiima fai na varaanaravai. Hama na vareera homo variauko ni ausaivo mmuaararainoo.

⁵¹ Ngia yaata utuaani na gioonna kiaapu mmatayaiya ausa nuufaivaa mminaraivaara na tiiravainnee? Hama na ivaara tiiravai. Na ngii giaa ngii miaunoo. Iya hama ausa nuufaivaa tasipama mmuaavau varirama kiada iya mmarammaraama variaivaara na tiiravai.

⁵² Aanna na variaua suaivakiaata nnaagiai suaivakiaatama fai mmuaa nnauvaki yaaku saivai variyai fai taara yaata utida taaravoomaano voovau varikiai taaramaano voovau variaaravai.

⁵³ Iya mmarammaraama varida fai kookiaiya voovau varikiai mmaapuuya voovau variaaravai. Kaanokiaiya voovau varikiai iya raunnaapuuya voovau variaaravai. Nnaaputuuya voovau varikiai ngiari nnaaputuuya voovau variaaravaivee, tiravai.

Yisunna oyaivaara hama iya tuqinnama rikieeravai

(Matai 16:2-3)

⁵⁴ Yisuuva itaa kua kiaa kioo vo kuavai gioonna kiaapu kaayauya kiaa mmioo tunoo: Ngia namaivo rau kiaikiai teeda akiairaama kiaanoo: Kiisa suai vatiivo rinaravee, kiaavo vatiivo ruaivai.

⁵⁵ Ngia taavo ooruruuvo utikio ngiauvo rupikiai teeda kiaanoo: Inna suaivo taanara iinoo, kiaavo suaivo taivai.

⁵⁶ Ngia huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngia ngiau mmataivaa teeda suaivo taanaraivaara arinaima teeda vatiivo ruanaraivaara arinaima taavai. Mo ngia aanna makee ta variaunna suai aavaki hama tuqinnama teeda hama ni oyaivaara arinaima rikiaavai.

Vaidiivo kua pinaana i yapaana tinai rikiee

innaata kua tiee safuukianee

(Matai 5:25-26)

⁵⁷ Ngia aaniira hama ngiengieenoo ngiingii kuaivaa kiaa safuuma kiada variraidaida kua pinaivaara dira vaidiivaasi kuaannee?

⁵⁸ Fai vaidi voovoono kua pinaivaa iiki yapaanee kiaa i vitoo kua pinaivaara diraivaasi vivoora aataru tammaivaudiri innaata kua tiee safuuma kiane. A hama itaino fai ivo i vitoo kua pinaara diraivaasi vino fai ivoono oovi nnauvaara haitatuura vaidiivaa i mmino rikioo fai ivoono i vitoo oovi nnauvaki i yapaanaravai.

⁵⁹ Na i kiaa i mmiaunoo. Fai a ivaki variee irisaivaa inna mmiee mmiee kiisa vookiata hama mmirama kiee fai mmannammanna oovi nnauvaki variee mmi taika kiee mmaanai tiee kuanaravaivee, tiravai.

13

Hama fai ngia ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa

pikieerama kiada fai ngia putuaaravai

¹ Karirayaa vaidiia puaraiyauvaa kati Anutuugaara ruputu hudooya ngiari mmooriivaa iida varuduu rikioo kieeta vaidi Piratuuso ari ngiaam-muauya titooduu vida vooya ruputuduu putiravai. Yisuuva gioonna kiaa-puuyaata kua tuu suaivaki vooyaano ii mmayaaya ivaara Yisuunna kiaa mmiravai.

² Kiaa mmuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Ngia yaata utida kiaanoo: Karirayaa vaidiia Piratuuso itaama ruputuuya mminnamminnaa maisaiyauvo seena Karirayaa gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa yaatarainoo. Iya kaayau mmaama nniitaroo maisauvaa varoovaara ngia yaata utida itaa kua kiaannee?

³ Na ngii giaa ngii miaunoo. Hama iya mminnamminnaa maisaiyauvo mmuakiaaya mminnamminnaa maisaiyauvaa yaataravai. Fai ngia hama ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiada yoketaama varirama kiada fai iya putuneema ngieeta putuaaravee.

⁴ Yoosinna Siruaama vau nnauvo havarata roo vaidi yaakuuvaitana yuku saivai sainaidiri taaravooma ruputu kioodoo putuu mmayaayaivaara yaata utuatee. Ngia ivaara yaata utida kiaanoo: Iya gioonna kiaapu Yerusareema variaya yaatarada maisamaisama variaayaveeda kiaannee?

⁵ Na ngii giaa ngii miaunoo. Hama iya mminnamminnaa maisaiyauvo mmuakiaaya mminnamminnaa maisaiyauvaa yaataravai. Fai ngia hama ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiada yoketaama varirama kiada iya putuneema fai ngieeta putuaaravaivee, tiravai.

Yisuuva nnaammuayaivo hama iira vauvaa mmataama kioo tiravai

⁶ Kiaa kioo Yisuuva mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kioo gioonna kiaapuuya tunoo: Vaidi voovoono vuaina mmooriivaki nnaammuayaivaa roosiivaa utu kiaikio urikio too oro iiraivaara buainnonno taikio kuminaivai.

⁷ Kuminaikio rikioo vaidi mmoorira haitatuuraivaa tinoo: Taanee. Taaravooma nuanu na numa aa nnaammuaya aavaki iiraivaara buainana tauko kuminainoo. Hanaa rakammua ree kagaari kiaanee. Mo aaniira ivo uruoo kuminayaa mmataivaa nnammariivaa varainnee?

⁸ tikio rikioo mmoorira haitatuura vaidiivo inna sai tinoo: Nnoonna-o, mmuaa nuanuvai pikinai tee na mmataivaa hanuu kiee puara naaraivaa hakua ree ivaa oyaivaki yapaanaravai.

⁹ Yapa kino rikioo iiraivo vaino too ti yoketainaravai. Hama iiraivo vainai tee inna aikioo hanaa rakammua ree kagaari kiaanee. Yisuuva itaa kua tiravai.

Yisuuva gioonnaivaa mmookaivo umaagauvaa tuqinneeravai

¹⁰ Kati varira suai voovaki Yisuuva nuunaira nnauvaki vioo mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmioo varuduu

¹¹ gioonna voovoono mmagia maisaivo numa innaki varuduu yaakuuvaitana yuku saivai sainaidiri taaravooma nuanu ivo ari vookarau pinaa nniitaroovaa varooduu mmookaivo umaagauduu hama yopeema mmookaivaa radudoo safuuma nuauvoono ivaki variravai.

¹² Ivaki varuduu Yisuuva inna too tunoo: Gioonna-o, makee i nniitaraivo taikaivee,

¹³ kiaa kioo innayaa ari yaakuuvaitana utuu saivaata mmookaivaa raduda kioo Anutuugaara kua yoketaivaa tiravai.

¹⁴ Tuduu rikioo nuunaira nnauvaara dira vaidiivo Yisuuva kati varira suaivaki gioonnaivaa tuqinnoovaara inna nnannateeravai. Inna nnannatooduu ivo gioonna kiaapuuya tunoo: Yaaku saivai karasaidiri mmuaa

suaivaki nnaasu ta mmoori varaunnavai. Ii suai iyauvaki nnaasu nnikio vaidiivo ngii nniitaraiyauvaa tuqinnaanaravai. Sa kati varira suaivaki ngii nniitaraiyauvaara ngiatee,

¹⁵ tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Ngia huoobavainna unnakua nnaa-muru tuanaayavee. Ngia mmuakiaaya kati varira suaivaki ngii puara nnauyauvaki vida puara burimakau togiiyauvaatama rakuasaa kiada vitada oro nnooriivaa mmiaavaivee.

¹⁶ Aa gionna aavo Aparahaamaa oyaivakidiri diitai aavaa Sataango nni-itareera maisaivaa yeena rau kiaivaa roosiivai inna mmikio yaakuuvaitana yuku saivai sainaidiri taaravooma nuanu taika kioo itaama varivai. Mo kati varira suaivaki na inna nniitaraiyo yeena roosi rau kiaivaa na tino taikaanarannee? Vara hama na tino taikaanarannee?

¹⁷ tuduu rikiada Yisuunna ari nnammutuaiya iva tuu kuaivaara iya mmamma maisauduu mmuakiaa gionna kiaapuuya Yisuuva uu mmoori yoketaivaara sirigairavai.

Yisuuva uru kiisa masateeraivaudiri

mmataama kioo tiravai

(Matai 13:31-32; Marakaa 4:30-32)

¹⁸ Yisuuva tunoo: Anutuuqo gionna kiaapuuyara diraivo inna aaniivai roosiivainnee? Na dee mmatayaa diaa mminnaavaudiri mmataama kiee ngii giaa ngii minarannee?

¹⁹ Anutuuqo gionna kiaapuuyara diraivo uru kiisakiata nnaammuaya uruuvaa roosiivaa nnutuuyo masateeraivaa roosiivai. Vaidi voovoono ii uru ivaa varoo ari mmooriivaki rututuooma kiaikio uruoo yatarivai diivai. Dikiai ngiaammaiya numa inna hammaraiyauvaki ngiisaiyauvaa heeka kiada vakiaavaivee, tiravai.

Yisuuva puuqaira yeennaivaa mmataama kioo tiravai

(Matai 13:33)

²⁰ Yisuuva itaa kua kua kioo kava iya yaparainno tunoo: Dee mmatayaa diaa mminnaavaudiri na mmataama kiee Anutuuqo gionna kiaapuuyara diraivaara ngii giaa ngii minarannee?

²¹ Anutuuqo gionna kiaapuuyara diraivo puuqaira yeennaivaa roosiivai. Gionna voovoono ii yeenna ivaa varoo paravuaa saaba taaravoomaivaki hanigiaanigieema kioo yapa kiaikio vainno eyommaavai puuqaivaivee, tiravai.

Yisuuva keegia kiisaivaara tiravai

(Matai 7:13-14,21-23)

²² Yisuuva itaa kua kua kioo voo nnoonna yoosinnaiyauvakiaata kiisa yoosinnaiyauvakiaatama nuainno varioo mmayaaya yoketaivaa gionna kiaapuuya kua mmiaa roo nuainnonno Yerusareema kuanee kua aataruuvau voodoo

²³ gionna kiaapu voovoono inna yaparainno tunoo: Udaanga-o, Anutuuqo kiisa gionna kiaapuuya nnaasu vitoo aataru yoketaivau yapaanarannee? tuduu rikioo iya tunoo:

²⁴ Keegia kiisaivaki kuaaraivaara mmannammanna yaagueeqama iikiatee. Na ngii giaa ngii miaunoo. Kaayau gionna kiaapuuya ivaki kuaaree kua kiada fai hama yopeema ivaki kuaaravaivee.

²⁵ Nnau nakaaraiyo diitoo sipuuvaa rau kinai ngia oro mmaanaivau dida vaidi sipuuvau rida kiaara: Udaanga-o, sipuuvaa tiini hatuaanee, tikio fai ivo sai tinara: Ngia deepidiriida ngiaannee? Hama na ngii yoosinnaivaa tauvaivee,

²⁶ tinai fai ngia sai kiaara: Mo ta i tasipama yeenna nnooriivaa nnaunnani a ti yoosinnaivaki nuainna mmayaayaivaa ti kiaa ti mmiannakuavee,

²⁷ tikio rikioo fai ivo ngii sai tinara: Ngia deepidiriida ngiaannee? Na ngii giaa ngii miaunoo. Hama na ngii yoosinnaivaa tauvaivee. Ngia maisa mmooriivaa iira nnaamuruyavee. Ngieera kuatee. Fai nnau nakaaraivo itaa kua tinaravaivee.

²⁸ Yapooma fai nnaaru varuu vaidiiya Aaparahaamo Isaako Yakoopainna mmuakiaa forofetaiyaatama Anutuugo gionna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki varikio Anutuugo ngii ooqoo tinai ngia mmaanai varida teekio ngii nnannateenai fai ngiingii avaiyauvaa hakutikio ngii ausaiyauvo mmuaara-reenai rataaravai.

²⁹ Suai raari raipidiri suai haatapaipidiri tooya sai tooya sainaidiri ngiaa gionna kiaapuuya Anutuugo iyara dira yoosinnaivaki varida yeenna nnaaravai.

³⁰ Makee gionna kiaapu vooya nnaagiai variaya fai tauraa variaaravai. Gionna kiaapu vooya makee tauraa variaya fai nnaagiai variaaravaivee, tiravai.

*Yisuuva Yerusareemaiyara mmuduuya riravai
(Matai 23:37-39)*

³¹ Tuduu mmuai suaivaki vaidi Farisai vooya numa Yisuunna tunoo: Herooto i ruputinai putinaraivaara rikiee aa yoosinna aavaa pikiee ai yaatu kuanee,

³² tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Oro vaidi avaikarai fai mmararaa roosiivaa kiaa mmida kiatee: Na makeennaata turaunnaata mmagia mai-saiyauvaa titanai vikiai nniitaraiya tuqinnee dita fai na ni mmooriivaa iima taika kiaanaravaivee, kiatee.

³³ Ivo ni ruputinara tinainnaata na makeennaata turaunnaatama ditaata nene rikiau aataruuvau kuanaravaivee. Hama dee yoosinnavaki vaidiiya forofetaiya ruputuaavai. Yerusareema ivaki nnaasu iya ruputuaavai. Fai vo yoosinnavaki ruputikio hama yoketainaravai. Koonnainaravai.

³⁴ Boo, gionna kiaapu Yerusareemaiyaso, ngia forofetaiya ruputuaani putuaani gionna kiaapu Anutuugo ngiisi titeeraiya ngia sikauyauvaadiri habati kiada ruputuaani putuaavai. Kakaraa kaanaivo ari nnaakaraiyauvaa rupi nuunama ari haayaivaadiri rummua apineema na airineetu ngii rupi niniisi nuunainee kiaukai ngia niiyara ooqoo kiaavai.

³⁵ Rikiaatee. Vaa ngii nuunaira nnau pinaivaa Anutuugo pikiaikio mmanna nnauvai vainoo. Na ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngia hama kava ni taaravai. Fai yapooma ngia niiyara kiaara: Udaangaivo titooduu tuuvo nninaraivaara Anutuugo innara yoketaakiaivee, kiaa kiada fai ngia kava ni taaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

14

Yisuuva vaidi nniitaroovaa tuqinneeravai

¹ Kati varira suai voovaki Yisuuva vaidi Farisai kieeta voovai nnauvaki voo yeennaivaa nnoo varuduu teeda gionna kiaapuuya inna puru varida teeda vauduu

² vaidi voovoono inna yuku yaakuuvo yootoovo Yisuunna avuuvau vari-ravai.

³ Varuduu too Yisuuva kua mmaanna kiaa mmira vaidiiyaata Fari-saiyaatama yaparainno tunoo: Ti mmaanna tuu kua aataruuvo dataa kuainno tiinnee? Fai ta kati varira suaivaki vaidi nniitaraiyaa tuqinnaaranee? Vara hama tuqinnaaranee?

⁴ tuduu rikiada iya kua seemuaa variravai. Kua seemuaa varuduu Yisuuva vaidi yuku yaakuuvo yotoovaa vitoo tuqinnama kioo titooduu viravai.

⁵ Vuduu too Yisuuva iya tunoo: Fai ngiikidiri vaidi voovoono kati varira suaivaki inna mmaapuuvonnee vara inna puara burimakauvo doofa nnooriivaki tuoo vino rikioo fai aikiooma ivo utu raririima kati naatauvau yapaanarannee? Vara too pikiaanarannee? Fai ivo utu raririima kati naatauvau yapaanaravee,

⁶ tuduu rikiada iya hama yopeema inna kuaivaa sai tiravai.

Yia nuunaida buusa nneeraivaara Yisuuva tiravai

⁷ Yisuuva yeenna nneera suaivaki gioonna kiaapu vooya ngiariiyara nnaasu yaata utida mmaata yoketaiyauvunu varuduu too mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kioo mmuakiaaya tunoo:

⁸ Gioonna kiaapu voovoono yaapeeri yeenna nneera suaivaki aiyara aayanna tinai sa oro mmaata yoketaivau tauraa varianee. Buusa nakaaraivo vaidi voovai nnutuuvo pinaavai vaivaara aayanna raanara iinainnaata a tauraa oro mmaata yoketaivau varinarainnoo.

⁹ Fai a varino buusa nakaaraivo numa i tinara: Tiee vino rikioo vaidi nnutuuvo pinaavai vaivo aavau variaivee, tinai fai a tiee mmee nnaagiai mmaataivau oto varino i mmamma maisainaravai.

¹⁰ Buusa nakaaraivo aiyara aayanna tinai rikiee oro nnaagiai mmaataivau varino rikioo fai buusa nakaaraivo numa i too tinara: Ni vaidi-o, diitee numa aa mmaata yoketaa aavau varianee, tinai rikiada fai mmuakiaa gioonna kiaapu ivaki variaya aiyara yoketaavee kiaaravai.

¹¹ Gioonna kiaapu voovoono ariiyara mannaka tiivaa fai Anutuugo inna vitoo aduoo yapaanaravai. Fai gioonna kiaapu voovoono tirooma varioo hama ari nnutuuvaa aruoo yapaivaa Anutuugo vitoo aruoo yapaanara-vaivee, tiravai.

¹² Kiaa kioo vaidiivo ari nnauvakira inna maavee tuuvaa tunoo: Fai a buusaivaa iinna sa ai seenaiyaraata ai kata vayaiyaraatama ai oyaiyaraata i seena hoona suvuakuaiyaraatama aayanna kianee. Fai a iyara aayanna tinai i yeennaiyauvaa nnaa kiada irisaiyauvaa i mmikiai fai a ivaudiri irisaivaa varaanarakuavee.

¹³ Fai a buusaivaa iinna mmanna haipuuyaraata vaidi yuku yaaku maisakiai yaraatama mmudannarakiai yaraata avu huruutakiai yaraatama aayanna tinai numa nnaatee.

¹⁴ Iya hama yopeema irisaiyauvaa i mmiaaraivaara fai Anutuugo aiyara yoketainaravai. Yapooma gioonna kiaapu ausa hanigieeraiya putuaiyauvakidiri diitaara suaivaki Anutuugo irisai yoketaivaa i mminaravaivee, tiravai.

Yisuuva buusa pinaivaudiri mmataama kioo tiravai

(Matai 22:1-10)

¹⁵ Tuduu rikioo vaidi voovoono Yisunna tasipama yeenna nnoovo inna kuaivaa rikioo inna tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosin-aiivaki fai gioonna kiaapu voovoono yeenna nnaanaraivaara Anutuugo kaayauma innara yoketainaravaivee,

¹⁶ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Vo suai vaidi voovoono buusa pinaivaa iima kioo gioonna kiaapu kaayauyara aayanna tiivai.

¹⁷ Aayanna tikio rikioo buusa nnaara suaivo vainima vaikio rikioo vaa tauraa aayanna tiiyara ivo ari mmoori vareera ngiaammuaavaa titaikio oro tinoo: Ha ngiaannee? Vaa ta buusaivaa teerama kiaunnaanoo,

¹⁸ tikiai rikiada iya mmuaavai mmuaavai mmuaakaraama hama iya kuataikiai ngiari vo mmooriiyauvunudiri yaadata rummua kiada kiaavai.

Tauraa tiivoono mmoori vareera ngiaammuauvaa tinoo: Boo, na mmata voovai yookaama kiauva taanara kuanaravee. Na kiau kua aavaa a kava viee inna kiaa mmianee.

¹⁹ Itaa kua tikio rikioo voovoono tinoo: Na puara burimakau yaakuuvaitana sikaunnaadiri yookaama kiee varauyauvaa taanara kuanaravee. Na kiau kua aavaa a kava viee inna kiaa mmianee.

²⁰ Itaa kua tikio rikioo voovoono tinoo: Na ikiataa nnaata varauvaara yaata utuee hama na yopeema kuanaravee,

²¹ tikio rikioo mmoori vareera ngiaammuauvo numa ari nnoonnaivaa iya itaa kua kiaa kuaiyauvaa inna kiaa mmiivai. Kiaa mmikio rikiaikio kaayauma inna nnannataikio ari ngiaammuauvaa kiaa mmioo tinoo: Aki-airaama viee yoosinna aataruuyauvaki buaama ree tee gioonna kiaapu mmanna haipuuyaata yuku yaaku maisakiaiyaatama avu huruutakiaiyaata mmudannarakiaiyaatama vitee ngianee,

²² tikio rikioo oro iya kiaa sunoo numa ari nnoonnaivaa tinoo: Nnoonna-o, vaa a kianna kuaivaa na iima kiauuko hama nnauvo suvuainoo,

²³ tikio rikioo ari nnoonnaivo inna sai tinoo: A kava vara ranee viee aataru nnoonnaiyauvaki buaama ree tee kiisaiyauvakiaatama buaama ree teenai gioonna kiaapu ivaki variyaiya i teekiai yaagueeqama tinai ngiatee.

²⁴ Ni nnauvo suvuakuaiveera tinai ngiatee. Na ngii giaa ngii miaunoo. Tauraa na aayanna kiauua hama numa ni buusaivaa nnaaravee. Nnoonnaivo itaa kua tiivaivee, tiravai.

*Ngia tuqinnama yaata utu kiada Yisuunna nnaagiai kuatee
(Matai 10:37-38)*

²⁵ Tuduu kaayau gioonna kiaapuuya Yisuunna tasipama nuauduu iva hanigia iya too tunoo:

²⁶ Fai gioonna kiaapu voovoono niisi ngioo ari kaano koovaitanaara pinaama mmuduuya ruoo ari nnaata nnaakaraiyara pinaama mmuduuya ruoo ari kata vayaa nnunna nnayaiyara pinaama mmuduuya ruoo ari vari-raivaara pinaama mmuduuya ruaivo fai hama ni nnaagiai nuaira gioonna kiaapuvai varinaravee.

²⁷ Gioonna kiaapu voovoono gioonna kiaapuuya ni nnaagiai nuaivaara inna ruputikio na putuauneema ivo putinaraivaara hama ee-oo tioo ni nnaagiai nniivo inna hama ni nnaagiai nuairanavai.

²⁸ Fai ngiikidiri dee vaidi voovoono nnau hokobaivaa heekaanaree tioo tauraa mminnaiyauvaa yookainara sikauyauvaa yaarummua teeno aikiooma vaino fai nnauvaa heeka taika kiaanaraivaara yaata utiinee? Fai ivo itainaravai. Fai hama aikiooma sikauyauvo vaino fai hama yopeema heeka taikeerainno ruukama pikiaanaravai.

²⁹ Fai hama yaarummua teerairainno ivo tuunna kuabaiyauvaa hara kioo teeno hama sikaunnaataino rikioo fai pikianai rikiada mmuakiaa gioonna kiaapuuya nnauvaa teeda innara raikiaaravai.

³⁰ Innara raida fai kiaara: Aa nnau aavaa heekai vaidiivo hama yaagueeqama heeka taikeera ruukama pikiaivaivee, kiaravaivee.

³¹ Fai vaidi kieeta voovoono ari vo kieeta vaidiivaata rapinaree kiaa kioo tauraa varioo ari rapira vaidiia yaarummua teeno innasi kaayau (10,000) varikio rikioo vuai kieetaivaasi kaayakaayau (20,000) varikio rikioo ivaara yaata utuoo tinara: Fai ta titi yaatara titi yaatara kiarannee? Vara hama yopeema titi yaatara titi yaataarannee? tinaravai.

³² Fai hama yopeema yaataaraatama vaino kieeta vuaivo ngieera homo varino rikioo vaidi kua varada nuairaiya titanai vida inna kiaara: Nnikiai fai ta hama rapiraida kati mmuaavau variaaravee, kiaravee.

³³ Yisuuva ii kua ivaa kiasa kioo tunoo: Itaama vaino fai gionna kiaapu voovoono ngiikidiri ariisi vai mminnaa mmuakiaayauvai hama pikioo fai ivo hama ni nnaagiai nuaira gionna kiaapuvai varinaravaivee, tiravai.

*Yisuuva yorokuuvo maisauvaara tiravai
(Matai 5:13; Marakaa 9:50)*

³⁴ Yorokuuvo inna yoketaa mminnaavai. Yorokuuvo vainnonno maisainai fai ngia aaniivaadiri iikio kava yoketainarannee? Hama yopeemavee.

³⁵ Maisai yorokuuvaa fai mmooriivaki mmataivaa tasipama yapa kikio rikioo fai koonnainaravai. Fai hama mmataivo yoketainaravai. Fai maisai yorokuuvaa puara naaraivaa tasipama yeenna mmaara mmataivaki yapa kikio rikioo hama yoketainaravai. Fai kati kagaari kiaravai. Gionna kiaapu voovoono arinaima kua rikiaivoono ii kua ivaa arinaima rikiaivee, tiravai.

15

Yisuuva puara sipisiipa raubiruuvaudiri

*mmataama kioo tiravai
(Matai 18:12-14)*

¹ Tuduu vo suai voovaki sikau takiisa vareera vaidi maisaiyaata mmaanna tuu kuaivaa hatokeera maisa gionna kiaapuuyaata Yisuunna kuaivaa rikiaaree kiasa innasi nuunaida variravai.

² Nuunaida varuduu vaidi Farisaiyaata vaidi kua mmaanna kiasa mmi-raiyaatama ausa pirisauduu ngiariita ngiariita kua tida tunoo: Mo aa vaidi aavo mmaanna tuu kuaivaa hatokeera gionna kiaapu maisaiyaatama kua tiao varioo iya tasipama yeenna nnainoo,

³ tuuvaara Yisuuva mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kioo tunoo:

⁴ Ngiikidiri dee vaidivoono aa na tinara kua aavaa hama iinnee? Vaidi voovoono yaaku sai vaidivai yuku yaaku taika kioo (100) puara sipisi-ipaiyauvaa virikio voovai iyakidiri raubiriikio saiyaauvaa (99) koo mmuyai gaangaivau pikioo mmuaavai raubiriivaara buainnonno taikio

⁵ inna too vaikio too inna mmuduuyaivo yoketaikio vita ari vaaveevaki hara varoo

⁶ ari nnauki vioo ari seenaiyaraata ari mmuaa yoosinnaivaki variaiyaraatama aayanna tiao tinoo: Ni puara sipisiipa vaa raubiriima kuaivaa na tee vitauvaara nnikiai ngieeta neetama sirigakiaaravee, tiivai.

⁷ Na ngii giaa ngii miaunoo. Fai gionna kiaapu vooya (99) variaiya ngiariiyara kiaanoo: Ta yoketaaya variaunnaanoo. Ta dee mminnamminnaa maisaiyauvaara ausa hanigiaarannee? kiasa kiada variaiyara ngiau aapu variaiya fai hama iyara pinaama sirigakiaaravai. Gionna kiaapu voovoono ari mminnamminnaa maisaiyauvaa fai pikioo hanigioo yoketaama varinai iya puara sipisiipaivaara sirigakiaaneema fai ngiau aapu variaiya pinaama innara sirigakiaaravaivee.

Yisuuva sikau raubiruuvaudiri mmataama kioo tiravai

⁸ Vo kuavaara yaata utuatee. Gionna voovoono sikau yaakuuvaitana utikio rikioo voovai tiao vioo raubiriikio rikioo ivo aaniivai iinnee? Ivo toobaivaa subi varoo nnauvaa rupiara roo tuqinnama buainnonno taikio

⁹ inna too vaikio too varoo ari seenaiyaraata ari mmuaa yoosinnaiyaraatama aayanna tiao tinoo: Na ni sikau raubiriima kiauva vaa na tauvaara nnikiai ngieeta neetama sirigakiaaravee, tiivaivee.

¹⁰ Na ngii giaa ngii miaunoo. Iya sikauvaara sirigakiaaneema gioonna kiaapu kaayau mminnamminnaa maisa suvuai voovoono ari mminnamminnaa maisaiyauvaa pikioo hanigioo yoketaama variivaara Anutuuqaa aangeraiya fai innara pinaama sirigakiaaravaivee, tiravai.

Yisuuva ngiaammuaau raubiruuvaudiri

mmataama kioo tiravai

¹¹ Yisuuva itaa kua kiasa kioo vaidi mmatayaa diaa voovaudiri mmataama kioo tunoo: Vaidi voovoono ari mmaapuvaitanootama varida

¹² ngamiisaivoono ari koonna tinoo: Napoo-o, ai mminnamminnaa saiyaauvaa niini yapa kiaannaiyaauvaa makee ni mianee, tikio rikioo ari koova ari mminnamminnaa saiyaauvai ngarunnani yapa kiaikio vaikio rikioo saiyaauvai ngamiisaivaani yapa kiaiyaauvaa inna mmiivai.

¹³ Mmikia varaikio kiisa suaivo taika kiaikio ari mminnamminnaidaa ari koova inna mmiiyaauvaa rupi nuunama kioo varoo ari koonna nnauvaa pikioo ari vo yosinna ngieera vaivakira vioo vioo oro ivaki hara kioo vari-vai. Hara kioo varioo sabisaabi ari isaraa roo nuairaivaara ari sikauyaauvaa sabi kagaari kagaariima roo nuaikiokio

¹⁴ sikauyaauvo eeyaayaauvai taika kiaikio rikioo yosinna ivaki mmuakiaa vuayeennavai aasannaikio rikioo ngiaammuaauvo hama mminnaataikio kati varivai.

¹⁵ Kati varioonnonno rikioo oro ivaki varii vaidiivaasi vioo inna tasipama varikio rikioo ivo ari mmooriivakira inna titaikio oro inna puaraiya yeenna mminara kuaivai.

¹⁶ Oro yeenna nnabaiyaauvaa puaraiya mmioo rikiaikio inna nnaataikio rikioo hama vaidi voovoono yeennaivaa inna mmikia rikioo

¹⁷ varioonnonno rikiaikio inna yaata utiraivo kooyaa vaikio rikioo tinoo: Ni napoonna mmoori varaa ngiaammuauya kaayau yeennaiyaauvo iya suvuai kioo vaikiai vooyaauvai hama nnaavo kati vaikiainnaata na aavaki variauko ni yeenna raikio ni putuatainoo.

¹⁸ Fai na diitee ni napoonnasi viee tinara: Napoo-o, Anutuuqaa avuuvaunnaata i avuuvaunnaatama koonnama na variaunoo.

¹⁹ Na maisama variauvaara sa niiyara ni maapuvaivee kianee. Kati tee pikianai na i mmoori vareera ngiaammuaauvai roosiima varinaravee, tinaravaivee,

²⁰ kiasa kioo diitoo ari koonnasi nniivai.

Ngioo taikio ari koova ngieeradiri inna taikio rikioo ari ausaivo innara boo tikio seenoo numa varau tu kioo vainno inna mmootaivai.

²¹ Inna mmootaikio rikioo ari mmaapuuvoo tinoo: Napoo-o, Anutuuqaa avuuvaunnaata i avuuvaunnaatama koonnama na variaunoo. Na maisama variauvaara sa niiyara ni maapuvaivee kianee,

²² tikio rikioo ari koova ari mmoori vareera ngiaammuauya aayanna roo tinoo: Akiarainai yaapa yoketaa oyaivaa varada inna nnuunaivaki reemma kiatee. Mmakaranna yoketaivaata varada inna yaaku oopuuvau uyuatee. Yuku nnabaivaitanaata varada inna yukuuvaitanau uyuatee.

²³ Puara burimakau nnaakara kaayau nnamari raivaa oro varada numa ruputu kiada huda kiki ai ta innara buusaivaa iima kiada nneeda sirigaida variaaravee.

²⁴ Ni maapuuvoo vaa putinoo kiauvo aavaa numa varinoo. Iva vaa raubiriinoo kiauvo aanna makee vaa ni too vainoo, tikiai rikiada sirigaida variaavai.

²⁵ Sirigaida variaavo ari mmaapu ngaruva mmooriivakidiri vara ranoo numa nnauvaa vainima ngioo varioo rikiaikio nooma muaaru akuavoota kuaru raa akuavootama inna yaataivaki kuaikio rikioo

²⁶ numa mmoori vareera ngiaammuaui voovai yapara ruoo tinoo: Iya aaniivaida iikiaannee?

²⁷ tikio rikioo tinoo: I kataivo vaa vara ranoo nniivaivee. Ivo hama raubiriirama kioo kati inna mmammaivo saunaavai vaikio hama vookar-avaakaraira variivaara i koova puara burimakau nnaakara nammari rai voovai ruputivaivee,

²⁸ tikio rikioo ngaruva kaayauma inna nnannataikio hama nnauvaki inna kuataikio rikioo ooqoo tiivai. Ooqoo tikio rikioo ari koova mmaanai tioo vioo yaagueeqama inna tinoo: Ha ngiannannee?

²⁹ tikio rikioo ngaruva ari koonna tinoo: Rikiaanee. Na kaayau nuanu i mmooriivaa varee hama na vo suai i avaivaa hatokauvai. Na itaa kiaukakai a hama ni seenaiyaatama isaraateera irisai maisa puara memee nnaakara voovai ni miannavaivee.

³⁰ Mo aa i mmaapu ngamiisa aavo mmuakiaa i mminnaiyauvaa varoo sabi nuaira gioonnaiyara kagaari kagaariima roo nuainnonno nnikiainna a puara burimakau nnaakara kaayau nammari raivaa ruputuannanoo,

³¹ tikio rikioo ari koova inna sai tinoo: Ni maapu-o, a tupatupaa ni tasipama variannani na mmuakiaa mminnaa niisi vaiyauvaa iini yapauvai.

³² I kataivo vaa putinoo kiauvo aavaa numa varinoo. Ivo vaa raubiriinoo kiauvo aanna makee vaa ni too vainoo. Ivaara aikiooma ta buusaivaa iida sirigaida variaunnaanoo, tiravai.

16

Ngiaammuaui voovoono koonnama mmoori vareeravai

¹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo vo kuavai ari nnaagiai nuaira gioonna kiaapu-uya kiaa mmioo tunoo: Vaidi voovoono kaayau hoona suvuaivo ari mmoori vareera ngiaammuaui voovai inna mminnaiyauvaa haitatuukianeera kiaa kioo mmataama kiaikio rikioo haitatuunnonno inna mminnaiyauvaa sabi kagaari kiaikiai rikiada gioonna kiaapuuya nakaaraivaa kiaa mmiaavai.

² Kiaa mmiaavo rikioo inna mminnaiyauvaa haitatuuraivaara maavee tikio innasi nnikio too inna tinoo: Gioonna kiaapuuya kaayauma iiyara kiaivaara na rikiauvai. Mo na rikiauvaara a dataa kuainna kiannannee? A ni mminnaiyauvaara haitatuukianna aataruuvaa safuuma yaarummua kiee tuginnama ni giaa ni mianee. Fai hama a keenaa ni mminnaiyauvaara haitatuunaravaivee,

³ tikio rikioo ivo ariiyara yaata utuoo ari yaataivaki tinoo: Boo, fai kiisa suai ivo ni mmooriivaa ravisi voovai mminaravaivee. Fai itainai na dee mmoorivai varaannannee? Hama na yopeema yaagueeqaina mmataivaa hanuu kiee mmooriivaa varaannaravai. Fai na kati variee yeennara ngiaaru tino ni mmamma maisainaravai.

⁴ Ai, vaa na rikiaunoo. Fai na mmoori iinaraivo vaa ni yaatana vainoo. Fai mmoori nakaaraivoono ni mmooriivaa ravisi voovai mminai fai na ni yaata utiraivaugiataama iinai fai gioonna kiaapuuya niyara yoketaida ngiari nnauyauvakira niyara maavee kiaaravee.

⁵ Ivo itaa kua kiaa kioo mmuakiaa gioonna kiaapuuya mmoori nakaaraivaa irisai mmiaarayara tikiai ngiaavo mmuaavai mmuaavai innaata kuaivaa kiaavo tauraanaivaa tinoo: A fai naanama mmoori nakaaraivaa irisai mminarannee?

⁶ tikio rikioo inna sai tinoo: Fai na nnamhari toori kaayau (100) inna mminaravaivee, tikio rikioo tinoo: Aavau variee yanaivau saivai (50) nnaasu raa kiese saivai (50) vakiaa varaanee.

⁷ Ivo itaa kua kuaa vaidi voovai tinoo: A fai naanama mmoori nakaaraivaa irisai mminarannee? tikio rikioo tinoo: Fai na yeenna utuaivaa kaayau (100) inna mminaravaivee, tikio rikioo tinoo: Inna aikioo, yanaivau vooyauvai (80) raa kiese vooyauvai vakiaa varaanee.

⁸ Ivo itaama iinno tinni ruaivaa roosiima iivaara mmoori nakaaraivo inna tinoo: I tinniivo yoketainoo, tiivai. Gioonna kiaapu mmatayaa diaa mmooriivaara ngiariiyara ngiariiyara mmoori iikiaiya vaidi tinni ruaiya roosiima iikiaavai. Iya itaama iikiaivaara Anutuugaa aataruuvau variaya yaataraavaivee, tiivaivee.

⁹ Yisuuva itaa kua kuaa kioo ivaara iya kuaa mmioo tunoo: Na ngii giaa ngii miaunoo. Mmatayaa diaa mminnaa sikauvaadiri yoketaa aataruuvaa ngii seenaiyara iikiai fai ngiiyara yoketaayavee kiaravai. Fai itaikiokio sikauvo taikera suaivaki ivo tupatupaa variraivoono ngiiyara yoketainga ngia yoketaama tupatupaa varira yoosinnaivaki variaaravai.

¹⁰ Gioonna kiaapu voovoona kiisa mmooriivaa hama pikieerama kioo mmannammanna yaagueeqama safuuma iinno yapooma pinna mmooriivaatama mmuaikaraama itaama iinaravai. Gioonna kiaapu voovoona kiisa mmooriivaa koonnama iinno fai yapooma iva pinna mmooriivaatama koonnama iinaravai.

¹¹ Fai hama ngia mmatayaa diaa sikauvaara tuqinnama haitatuukio Anutuugo ngiau aapu vaira mminnaa tuanaivaa dataama kioo ngii minarannee? Hama yopeema ngii minaravee.

¹² Fai ngia hama Anutuugaa mminnaa mmatayaa vaiyauvaara tuqinnama haitatuukio ivo ngii mminnaa tuanaiyauvaa dataama kioo ngii minarannee? Fai hama yopeema ngii minaravai.

¹³ Hama mmoori vareera ngiaammuau voovoona taara vaidivaitanaani mmoori varavai. Fai itainnonno vuai vaidiivaara nnannatoo vuai vaidiivaara mmuduuya rinaravai. Fai itainnonno vuaivaasi voo yaagueeqama mmooriivaa iinno vuaivaara nniki rakainno kiisama mmooriivaa iinaravai. Iva roosiima hama ngia Anutuugaa mmooriivaatama sikau vareera mmooriivaatama mmuaavaugiataama iikiaavaivee, tiravai.

*Yisuuva vo kua vo kuaiyauvaa iya kuaa mmiravai
(Matai 11:12-13; 5:31-32; Maraka 10:11-12)*

¹⁴ Tuduu Farisai vaidiia sikauvaara kaayauma mmuduuya ruuya Yisuuva itaa kua tuu kuaivaa rikiada innara raida varuduu

¹⁵ Yisuuva iya tunoo: Gioonna kiaapuuya ngiiyara safuuma variraiyavee kiateeraivaara ngia iya avuuyauvunu mmoori yoketaivaa iikiaano. Anutuugo vaa ngii aakiaiayuvaki tuqinnama taivaivee. Gioonna kiaapuuya mmatayaa diaa mminnaiyauvaa teeda iyauvaara yaata utida kiaanoo: Yokeeta mminnaayauvaivee, kiaivaara Anutuugo too tinoo: Kumina mminnaayauvaivee, tiivai.

¹⁶ Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaata forofetaiya tuu kuaivaatama gioonna kiaapuuya ivaraatama puridada tuma Yuvuaano nnoori apira vaidiivaa suaivaki taikeravai. Ii suai ivakidiri Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira mmayaaya yoketaivo kooyaa vaikiai gioonna kiaapuuya iva rikiada ivaki kuaaree kua kiada ivaara yaagueeqararama kiada iikiaavai.

¹⁷ Na ivaara ngii giaa ngii miaunoo. Ngiau mmataivo taikaanaraivo inna mmuaararainoo. Anutuugaa kua mmaannaivaki vai kua vookiata taikaanaraivo kaayauma mmuaararainoo.

¹⁸ Vaidi voovoono ari nnaata tauraanaivaara oogoo kiaa kioo karaasa voovai varaikio mmuara vareera aataruuvo innaki vainoo. Ivoono ari nnaata tauraanaivaa pikiaikio kati varikio vaidi voovoono inna varaikio mmuara vareera aataruuvo innakiaatama vainoo.

Yisuuva vaidi hoona suvuaivaaraata Rasaruusaaraatama tiravai

¹⁹ Vaidi voovoono kaayau hoona suvuaivoono hara kioo varioo buruqa haboonna kuaiyauvaata ari vookarai poosa kuaiyauvaatama uyau rau kioo mmuakiaa suai yeenna yoketaiyauvaa nnaivai.

²⁰ Vaidi voovai mmanna haipuuva nnutuuvo Rasaruuso kaayau uudau-daivo inna mmammaivau suvuai kiaivaa vaidiiya makemakee inna vitada numa vaidi hoona suvuaivaa nnauvaa sipu oyaivaki yapa kiaavo

²¹ hara kioo varioo vaidi hoona suvuaivo yeenna nnaikio tuoo kuai yeenna pupunuuyauvaa nnaanaree kiaa varivai. Ivo ivaki maisama varikiai rikiada faiya numa inna uudaiyauvaa boosi nnaavai.

²² Itaama iikiaavo ivo varioonnonno nnaagiai putikiai rikiada aangeraiya tuma inna vitada yoosinna yoketaivaki Aparahaamo variivaki yapa kiaavo varivai. Varikio nnaagiai vaidi hoona suvuaivo putikiai vaidiiya inna nnabaivaa varada hau kiaavo

²³ yoosinna maisaivaa nnutuuvo Hairiisa ivaki hara kioo varikio inna mmammaivo kaayauma nniitaraikio varioo rooru taikio ngieera Aparahaamo varikio Rasaruuso inna tasipama varikio too

²⁴ aayanna roo tinoo: Napoo-o, Aparahaamo, niiyara boo kianee. Rasaru-usaa titano ari yaaku oopuuva nnooriivakidiri rabuuma kioo ni mmaakiri-ivau harano adakiaivee. Na ikia aakiaivaki variauko ni mmammaivo kaayauma ni niitaraikiai na vuu vuu kai kai tiee variaunoo,

²⁵ tikio rikioo Aparahaamo tinoo: Ni maapu-o, yaata utuanee. Nnaaru eenoo mmatayaa varuu suaivaki kaayau mminnamminnaa yoketaiyauvo i suvuairavai. Ii suai ivaki Rasaruuso maisama variravai. Aanna makee ivo aavaki yoketaama varikiai a maisama variannanoo.

²⁶ Vo kuavai rikiaanee. Aavaki variaya hama yopeema ngiisi vikiai ivaki variaya hama yopeema aapi ngiaaraivaara Anutuuqo oogai pinaivaa ti tammaivaki iima kiaikio vainoo,

²⁷ tikio rikioo vaidi hoona suvuaivo tinoo: Napoo-o, na vo kuavai yaagueeqama i kiaa i mmiaunoo. Rasaruusaa titano vioo

²⁸ ni napoonna nnauvaki ni gata vayaa yaaku saivai variaya kiaa mmioo kiaivee. Iya aa yoosinna nniitarai aavaki ngiaarainnoo,

²⁹ tikio rikioo Aparahaamo tinoo: Nnaaru Musiivaata forofetaiyaatama tuu kua fafaarivo vainoo. Kii iya ii kua iyauvaa yaarida rikiaatee,

³⁰ tikio rikioo ivo inna sai tinoo: Napoo-o, Aparahaamo, fai iya hama yaarida tuqinnama rikiaaravai. Fai vaidi putii voovoono diitoo iyasi vioo iya kiaa mminai fai iya hanigiada tuqinnama variaaravaivee,

³¹ tikio rikioo Aparahaamo inna sai tinoo: Iya Musiivaata forofetaiyaatama tuu kuaiyauvaa hama rikiaiya fai vaidi putuoo kava diitaivo tii kuaivaatama hama rikiada hanigiaaravaivee, tiivaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

17

Yisuuva mminnamminnaa maisaiyauvaara tiravai

(Matai 18:6-7,21-22; Marakaa 9:42)

¹ Yisuuva ari nnaagiai nuairaiya tunoo: Gioonna kiaapuuya vaa ausa hanigia kiada hama yaagueeqama variayasi iinno taanarivo iyasi nninai

haruruaaraivo vaivai. Fai vaidi voovoono iya iinno taanaree kiaa iinai iya harurikio rikioo ii vaidi ivo irisai maisaivaa fai varaanaravai.

² Fai tauraa vaidi vooya inna vitada sikau pinaivaa varada dutuyu kiada inna nnuunaivaki haru kiada nnoori haruunga pinaivaki kagaari kikio nnoori aakiaivaki mmeepi vioo taika kino hama ivo aa nnaakara kiisa aaya roosii gioonaa kiaapu voovai iinno taanaraivootainaravai. Fai hama ivo iinno teera aataruuvootaino inna yoketaavai.

³ Ngiengieenoo ngiingii variraivaara tuqinnama yaata utuatee. Ngii seena voovoono mminnamminnaa maisaiyauvaa varanai ivaara inna kiatee. Tikio ivo ari mminnamminnaa maisaiyauvaara inna ausaivo hanigiano ivaa pikianai ngii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmida sa kava ivaara yaata utuatee.

⁴ Fai ivo mmuaa suaivaki yaaku saivai sainaidiri taaraneetu mminnamminnaa maisaiyauvaa ngiiyara iinno mmuakiaa suaivaa ivo hanigioo ngii tinara: Boo, neenoo iikiauvaivee, tinai ngii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmida sa kava ivaara yaata utuatee, tiravai.

Yisuuva niyara kutaavaivee kiateera tiravai

⁵ Tuduu rikiada Udaanga Yisuu Kirisiinna kua varada nuaira vaidiiya inna tunoo: A ti iinai teeda ta aiyara pinaama yaagueeqaida kutaavaivee kiaa kiada fai hama ta muaraagakiaaravaivee,

⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Kiisa uruuvaa nnutuuvo masateera uruuvaa roosiima fai ngia kiisama niyara kutaavaivee kiaa kiada aa nnaammuaya aavaa kiaara: Ai mmaara rarukua ree oro nnoori haruungaivaki diee vainna uruane, tikio rikioo fai nnaammuayaivo ari mmaara rarukua roo oro ivaki dioo vainno urinaravaivee.

Mmoori vareeraiya mmooriivaara Yisuuva tiravai

⁷ Fai ngiikidiri vaidi voovoono ari mmoori vareera ngiaammuaavuaa titano oro inna mmooriivaki varoonnonno oro inna puara sipisiipaiyauvaa haitatuunnonno yapooma mmooriivakidiri pikioo numa varino fai ivo inna tinara: Kammannai numa variee yeenna nnaanee, tinaranee?

⁸ Hama ivo itaa kua tinaravai. Fai ivo tinara: Ni yeennaivaa teerama kие ai buruqa karaasaivaa uyu supugiaa kие numa ni yeennaivaata ni nnooriivaatama ni minai na nnaa taika kinai oro ai yeennaivaata nnooriivaatama nnaanee, tinaravee.

⁹ Mmoori vareera ngiaammuauvo ivo inna tii kuaivaa iinno hama nakaaraivo inna mannaka tinaraivaara iivai. Vaa ivo kati ari ii mmooriivaa varaivai.

¹⁰ Fai ngia mmuaikaraama iikiaaravai. Fai yapooma na ngii minara mmooriivaa ngia iima taika kiada kiatee: Ta kati inna mmoori vareera ngiaammuauyavee. Vaa ta iikiaunna mmooriivaa kati iikiaunnavaivee, kiatee. Yisuuva itaa kua tiravai.

Yisuuva vaidi yaakuuvaitana tuqinneeravai

¹¹ Yisuuva yoosinna Yerusareema kuanaree kiaa kioo mmata Samariaa sainai vauduu mmata Karirayaa sainai vauduu aataru vuutaidaadiri vioo vioo

¹² yoosinna kiisa voonataa kuanaree kiaa iinno tooduu vaidi yaakuuvaitana buunna hooya mmamma roosuuya innasi nniravai. Numa ngieeradiri dida vaidai

¹³ aayanna reeda tunoo: Nnoonna vaidi Yisuu-o, tiyara boo kianee, tiravai.

¹⁴ Tuduu rikioo Yisuuva iya too tunoo: Oro Anutuuqaara puara kati hudeera vaidiiya ngii mmammaiyauvaa vitaakiatee, tuduu rikiaa iya iyasi kuaaree kiaa uuvaata rikiooduu iya mmammaiyauvo yoketairavai.

¹⁵ Yoketauduu vaidi voovoono ari mmammaivaa tooduu yoketauduu rikioo hanigia puaisakama aayanna tioo Anutuuqaara kua yoketaivaa tiravai.

¹⁶ Kua yoketaivaa kiaa roo ngioo varoo Yisuunna yuku oyaivaki vainno innara yoketaavaivee tiravai. Ii vaidi ivo Samariaa vaidivai.

¹⁷ Yisuuva inna kuaivaa rikioo mmuakiaaya tunoo: Vaidi yaakuuvaitana mmammaiyauvo yoketaino. Vaidi yaaku saivai sainaidiri taarama taarama deepiida kuaannee?

¹⁸ Iya hama kava vara ranada nnida Anutuuqaara kua yoketaivaa kiaavai. Aa voopinnaa vaidi aavoono nnaasu numa Anutuuqaara kua yoketaivaa tiivaivee,

¹⁹ kiaa kioo ari voopinnaa vaidiivaa tunoo: Diitee kuanee. A niiyara kiananoo: Aikiooma ni tuqinnaanaravaivee, kiannaivaarainna a yoketaama hara kiee variannanoo, tiravai.

*Yisuuva Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dinaraivaara tiravai
(Matai 24:23-28,37-41)*

²⁰ Tuduu vaidi Farisai vooya numa Yisuunna yaparaida tunoo: Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivo दौरा sui nninarannee? tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivo nninaraivaara ngia hama vo mminnaavai teeda kiaara: Inna Anutuuqo tiyara diraivoonno kooyaa nninoo, kiaravaivee.

²¹ Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivo ngii tasipama vaivaara hama vaidi voovoono tinara: Taatee. Aqaavau vainoo. Iqiivau vainoo, tinaravee.

²² Yisuuva itaa kua kiaa kioo ari nnaagiai nuairaiya tunoo: Sui voovai nninai Na Vaidiivaa Mmaapuuvu yoketaama ngiiyara dira suaivaa ngii taatainai fai hama ngia taaravaivee.

²³ Ii sui ivaki fai gioonna kiaapu vooya ngii kiaara: Iqiivaki varinoo, tikiai teeda gioonna kiaapu vooya fai ngii kiaara: Aqaavau varinoo, tikiai sa ivaa taara iya nnaagiai kuatee.

²⁴ Fai ngiauvaudiri saneetuuvu akiairaama utikio too mmeekiaivo mmuakiaa ngiauvai ruvuahaineema Na Vaidiivaa Mmaapuuvu tiinara suaivaki fai itaama mmuaikaraama tiinaravai.

²⁵ Fai na tauraa kaayau mmamma nniitareeraivaa varanai aanna makee variaa gioonna kiaapu aaya ni ooqoo kiaravee.

²⁶ Na Vaidiivaa Mmaapuuvu kava tiinara suaivo Nuvuaava varuu suaivaa roosiima vainaravai.

²⁷ Nuvuaava varuu suaivaki gioonna kiaapuuya yeenna nneeda nnoori nneeda nnaata vaatiivaa vareeraivaara yaata utu kiada vaidada Nuvuaava nnooriyaa nuaira nnauvaki vuu suaivaki iya homo itaududuu nnooriivo mmataivaa rapodaa taika kioo gioonna kiaapuuya raputu taika kieeravai.

²⁸ Vaidi Rooto varuu suaivaki mmuaikaraama gioonna kiaapuuya yeenna nneeda nnoori nneeda sikauyuvaadiri mminnaiyauvaa yookaida varida ngiari mminnaa vooyauvai varada vooya mmida irisai sikauyuuvaa varada ngiari mmooriiyauvaki hauyuuvaa utida varida ngiari nnauyuuvaa heekada varida variravai.

²⁹ Varududuu Rooto ari yoosinna Sutuuma pikioo suaivaki Anutuuqo tuduu ikiaivoota sikau puapusuqaa kuauvootama ngiau aapuuvakidiri tuoo gioonna kiaapuuya rupuuta taika kieeravai.

³⁰ Na Vaidiivaa Mmaapuuvu kava tiinara suaivo Rooto varuu suaivaa roosiima vainaravai.

³¹ Na tiinara suaivaki gioonna kiaapu voovoono ari nnauvaa vainiivau iikiaivo ari hoonahaanaiyauvo nnau aakiaivaki vaino too sa ivaa varaanara ari nnauvaki kuaivee. Itaama vaino gioonna kiaapu voovoono ari mmooriivaki iikiaivo mminnaa voovai varaanara sa kava vara ranoo kuaivee.

³² Nnaaruaa vaidi Rootaa nnaataivo hanigia ari yoosinnaivaa toovaara yaata utuatee.

³³ Gioonna kiaapu voovoono ari mmatayaa variraivaara yaagueeqama yaata utuoonnonno yapooma hama ivo tupatupaa varinaraivootainaraivaivee. Gioonna kiaapu voovoono hama ari mmatayaa variraivaara yaata utirainno yaagueeqama varioonnonno fai tupatupaa variraivaa varaanaravai.

³⁴ Na ngii giaa ngii miaunoo. Na tiinara heenaivaki vaidi taaravaitana mmuaa mmaatavau vakiaivaitana fai Anutuugo vuaivaa vitoo vuaivaa pikiaanaravaivee.

³⁵ Fai gioonna taaravaitana mmuaavau varida mmoori varakio fai Anutuugo vuainningiaa vitoo vuainningiaa pikiaanaravaivee.

³⁶ (Taara vaidivaitana mmuaa mmooriivaki varada varikio fai Anutuugo vuaivaa pikioo vuaivaa vitaanaravaivee,)

³⁷ tuduu rikiada Yisuunna nnaagiai nuairaiya inna yaparaida tunoo: Udaanga-o, a kianna kua aavo fai deevaki vainarannee? tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Vaidi putiivaa nnabaivo vaivaki hemoonnaiya nuunaida hatoka nnaara puru variaavai. Ivaa roosiima mmuakiaa yoosinnaiyauvaki gioonna kiaapuuya nuunakiaivaki na tiinaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

18

Kua radudeera vaidiivo gioonnaivaa kuaivaa rikiaivai

¹ Ari nnaagiai nuairaiya makemakee yaaku varada varikio sa iya pirisakiaveera Yisuuva mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kioo tunoo.

² Kua pinaivaara dira vaidi voovoono yoosinna voovaki varioo hama Anutuugaara aatuunno hama gioonna kiaapuuyara yoketairainno ariiyara nnaasu yaata utivai.

³ Mmuai yoosinnaivakinnaa gioonna muaada voovoono varioo makemakee innasi ngioo inna tinoo: Eenoo ni kuaivaa rikiee vaidi voovoono kua pinaana ni yapaanaraivaa tino too pikiaivee,

⁴ tikio rikioo kua pinaana dira vaidiivo hama inna kuaivaa rikioo iirama kioo hokoba suai mmanna yaata nnaasu rikioonnonno nnaagiai arinaima ari yaataivaa rikioo tinoo: Hama na Anutuugaara aatuuna hama na gioonna kiaapuuyara yaata utirama kiee

⁵ inna aikiooma aa gioonna muaada aavo tupatupaa ni yaparaikiokio ni pirisaivara na inna kuaivaa rikiee vaidiivaa tinara: Pikiaanee, tinaravai. Fai na hama itaino aa gioonna aavo makemakee niisi nninono ni pirisainaravaivee, tiivai.

⁶ Udaanga Yisuu Kirisiiva itaa kua kiaa kioo kava tunoo: Iqii vaidi kua pinaivaara dira maisa vaidi ivo tii kuaivaa tuginnama rikiaatee.

⁷ Ivo iivaa roosiima gioonna kiaapuuya Anutuugo ariinnee kiaa mmataama kiaiya ikiannagisanna heenagieena iya kuaiyauvaa rikiaaneera innara yaaku varakiokioo fai ivo iya kuaivaa rikiaanarannee? Vara ivo hokoba suaivaa varioo iya kuaivaa rikioonnaata hama iinarannee?

⁸ Na ngii giaa ngii miaunoo. Fai ivo akiairaama iya kuaivaa rikioo iyara yoketaama iinaravee. Itaama vainai na vo kuavaara ngii yaparainaravai. Na Vaidiivaa Mmaapuuvo kava tiinara suaivaki gioonna kiaapuuya niyara yaagueeqama kutaavaivee kiaarannee? Vara hama niyara itaa kua kiaarannee? tiravai.

Yisuuva Farisaivaaraata sikau takiisa vareeraivaaraatama tiravai

⁹ Yisuuva itaa kua kiasa kioo vaidiia tupatupaa ngiariiyara mannaka tida ngiari seenaiya mmooka hanigia mmiraiyaatama kua tiao vaidi mmatayaa diaivaitanaudiri mmataama kioo iya tunoo:

¹⁰ Vaidiivaitana yaaku varaara nuunaira nnau pinaivaki viravai. Vuaivo Farisai vaidivai. Vuaivo sikau takiisa vareera vaidivai.

¹¹ Vaidi Farisaivo oro dioo vainno yaaku varoo ari yaataivaadiri rikioo tunoo: Anutuugo, hama na vaidi vooya roosiikiauvi. Ivaara na aiyara yoke-taavee kiaunoo. Hama na gioonna kiaapu vooyanikaraama sikauiyauvaa mmuara varee unnakua unnakua kiasa kiese gioonnaivaa sabi hauvai. Hama na aa vaidi sikau takiisa vareera aavaa roosiikiauvi.

¹² Na makemakee mmuaa Sudaaga mmuaa Sudaaga taara suai taara suai aiyara yaata utu kiese nnaasu vaina hama na yeenna nnauvaivee. Mmuakiasa mminnamminnaiyauvaa na vareeraiyauvaa yaaku saivai sainaidiri taarama taarama nene varee mmuaavai i mmiauvaivee,

¹³ tuduu rikioo vaidi sikau takiisa vareeraivoono numa ngieera voovaki kookama kioo vainno avuuvaa reemi mmataivaki too nnaasu vainno tunoo: Anutuugo, niyara boo kianee. Kaayau mminnamminnaa maisaiyauvo ni suvuainoo, tiravai.

¹⁴ Yisuuva itaama mmataama kioo tuu kuaivaa kiasa taika kioo ari nnaagiai nuairaiya tunoo: Na ngii giaa ngii miaunoo. Anutuugo ii vaidi sikau takiisa vareera ivaa mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kiaikio vioo ari nnauki Anutuugaa avuuvau safu vaidivai varivai. Vuai vaidi Farisaivo homo inna mminnamminnaa maisaivo innaki vaikio varivai. Gioonna kiaapu voovoona ariiyara mannaka tiivaa fai Anutuugo inna vitoo aduoo yapaanaravai. Fai gioonna kiaapu voovoona tirooma varioo hama ari nnutuuvaa aruoo yapaivaa Anutuugo inna vitoo aruoo yapaanaravaivee, tiravai.

*Yisuuva nnaakaraiyara kua yoketaivaa tiravai
(Matai 19:13-15; Marakaa 10:13-16)*

¹⁵ Gioonna kiaapu vooyaano ngiari nnaakara meediya vitada Yisuunnasi nnuduu Yisuuva iya mmammaiyauvunu utuaiveera innasi vitada nniravai. Vitada nnuduu teeda Yisuunna ngiaammuauiya iya teeda iya ooqoo tiravai.

¹⁶ Ooqoo tuduu rikioo Yisuuva nnaakaraiya maavee tuduu inna vainima nnuduu tunoo: Pikikiai nnaakaraiya niisi ngiatee. Sa iya ooqoo kiatee. Nnaakaraivo kuaivaa rikioo iva iivaa roosiikiai gioonna kiaapuuya fai Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaki kuaaravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya ooqoo kiatee.

¹⁷ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaakaraivo akiairaama kuaivaa rikioo iivaa roosiima fai gioonna kiaapu voovoona hama inna roosiima iinno Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaara kutaavaivee tiivoono fai Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki hama kuanaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

*Yisuuva vaidi hoona suvuauvaata kua tiravai
(Matai 19:16-30; Marakaa 10:17-31)*

¹⁸ Tuduu vaidi Yutayaa kieeta voovoono numa Yisuunna tunoo: Vitaira vaidi yoketaa-o, dee mmoorivai na iina tupatupaa variraivaa varaanaran-nee?

¹⁹ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Mo aaniira a niyara yoketaavaivee kiannannee? Anutuugo mmuaavoono nnaasu yoketaavai varinoo. Hama vaidi mmatayaa voovoono yoketaavai varivai.

²⁰ Vaa a mmaanna tuu kuaivaa rikiaannavai. Mmaanna tuu kuaivo tinoo: A vaa nnaata vaati varaannaikua sa sabi mmuara heera aataruuvaa iikiane. Sa gioonna kiaapu voovai ruputino putuaivee. Sa voovai mmin-naivaa mmuara varaanee. Sa unnakua kiane. Ai kaano koovaitanaara tuqinnaanee. Kua mmaanna tuu kuaivo itaa kua tiivaivee,

²¹ tuduu rikioo vaidi kieetaivo inna sai tunoo: Vaa na ngiaammuau kiisayaa varia ree ngiee ngiee makee na yokeena mmuakiaa mmaanna tuu kuaivaa tuqinnama na iikiauvaivee,

²² tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Mmuaa aataruvai hama a iikian-navai. Diitee viee ai mminnamminnaa mmuakiaayauvai aisi vaiyauvaa varee vaidi vooya mmiee irisai sikauyauvaa varee mmanna haipu gioonna kiaapuuya mmiane. Mminoonno fai i irisai yoketaivo ngiau aapu vainara-vai. Iya mmi taika kiee ngiee ni nnaagiai nookiane,

²³ tuduu rikioo vaidiivo ari hoonahaanaiyauvo kaayauma vauyauvaara yaata utuduu inna ausaivo mmuaarareeravai.

²⁴ Mmuaararooduu Yisuuva inna ausa mmuaararoovaa too tunoo: Gioonna kiaapu kaayau hoona suvuaiya Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuaaree kiaa iikiaavo kaayauma iya mmuaararainoo.

²⁵ Puara pinaivaa nnutuuvo kameraivo kuatiri aataruuvaki kuanaree kiaa iikio inna mmuaararainoo. Gioonna kiaapu kaayau hoonahaana suvuaiya Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuaaree kiaa iikiaavo kaayauma iya mmuaararainoo,

²⁶ tuduu rikiada gioonna kiaapu ivaki varuuya rikiada tunoo: Mo dataama vari gioonna kiaapuvoono Anutuugaa yoosinnaivaki aikiooma kuanaran-nee?

²⁷ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Gioonna kiaapu mmatayaiya hama yopeema iikiaa mmooriivaa fai Anutuugoono aikiooma iinaravaivee,

²⁸ tuduu rikioo Petorooso tunoo: Mo ta ti gioonna nnaakaraata ti mminnaa mmuakiaayauvaatama pikiada i nnaagiai nookiaunnao,

²⁹ tuduu rikioo Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Ngia kutaa kiaanoo. Na ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoono Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira mmooriivaara ari nnauvaa pikioo ari nnaata nnaakaraiya pikioo ari kata vayaiya pikioo ari kaano koovaitana pikioo

³⁰ fai aa ta variaunna suai aavaki ivo iyauvaanikarai irisaiyauvaa airi-neetu varaanaravai. Fai yapooma nnaagiai variaara suaivaki tupatupaa variraivaa varaanaravaivee, tiravai.

*Yisuuva ari putinara kuaivaa kava tiravai
(Matai 20:17-19; Maraka 10:32-34)*

³¹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo ari ngiaammuau yaakuuvaitana yukukidiri taarama vitoo ari voovau oro kioo iya tunoo: Rikiaatee. Ta Yerusareema kuaara iikiaunnano mmuakiaa kuavai forofetaa nnaaruaiya Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa niyara fafaara roovo fai kaanaivo vainaravai.

³² Vaidiia ni vitada ngiari voopinnaa vaidiia mmikiai iya ni teeda niyara raida kua maisaivaa tida kuanuuvaa niyaa visida

³³ ni ripiida ni ruputikiai fai na putuee taara suaivaitana taikanai vooma suaivaki na keenaa diitaanaravaivee,

³⁴ tuduu rikiada Yisuunna ngiaammuauya hama arinaima rikiooduu Anu-tuuqo iva tuu kuaivaa oyaivaa hatauma kiooduu iya ivaara kumimakairavai.

Yisuuva vaidi avu huruutauvaa tuqinneeravai

(Matai 20:29-34; Marakaa 10:46-52)

³⁵ Kumimakauduu Yisuuva ari ngiaammuaudootama nnidada yoosinna Yerikoo vainima nnuduu vaidi avu huruutauvo aataru siriivau varioo gioonna kiaapuuya sikaura ngiaaru tiravai.

³⁶ Ngiaaru tioo varioo rikiooduu gioonna kiaapuuya vida nnidau kuaivaa rikioo vooya yaparainno tunoo: Ngia aaniira nookiaannee?

³⁷ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Yisuuva Nasareetaa vaidiivo aa nninoo,

³⁸ tuduu rikioo aayanna roo tunoo: Yisuu-o, Davuitiinna oyaivakidiri diiteeraikuavee. Niiyara boo kianee,

³⁹ tuduu rikiada gioonna kiaapu tauraa vuuya inna yaagueeqama kua piki-aaneera tuduu rikioonnaata puaisakama aayanna roo tunoo: Davuitiinna oyaivakidiri diiteeraikuavee. Niiyara boo kianee,

⁴⁰ tuduu rikioo Yisuuva aataruuvau dioo vainno tunoo: Vaidi avu huruutauvaa vitada niisi ngiatee, tuduu rikiada inna vitada innasi nnuduu Yisuuva inna yaparainno tunoo:

⁴¹ A aaniivai na i iikiaiveerainna kiannannee? tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Udaanga-o, na ni avu aavaa safuuma kava taanaraivaaraina i yaparakiunoo,

⁴² tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Kava i avuuvaa taanee. A niiyara kiannanoo: Aikiooma ni tuqinnaanaravaivee, kiannaivaarainna a kati hara kiae variannanoo,

⁴³ tuduu rikioo inna avuuvo makee tuduu tuqinnama tooduu ivo Yisuunna nnaagiai vioo Anutuuqaara kua yoketaivaa kiaa roo viravai. Vuduu ivaa teeda mmuakiaa gioonna kiaapuuya Anutuuqaara kua yoketaivaa tiravai.

19

Yisuuva vaidiivaa nnutuuvo Sakiaasaata

kua tiravai

¹ Tuduu Yisuuva vioo yoosinna Yerikoo yaataranee kiaa

² vioo varuduu sikau takiisa vareera vaidiiya kieetaivaa nnutuuvo Sakiaaso ivaki varuduu kaayau hoonaivo inna suvuauduu variravai.

³ Ivo kakuma vaidivai mmataki dioo vainno Yisuuva inna dee vaidivainnee kiaa kioo inna taanaree tioo tooduu gioonna kiaapuuya inna suvuai kiooduu hama teeravai.

⁴ Hama teerama kioo Yisuuva kuanaraipinnainnigiataa seenoo vioo gioonna kiaapuuya yaataroo yatari nnaammuayaivaa roosuuvakidiri karoo ivaki varioo inna taanaree kiaa variravai.

⁵ Varuduu Yisuuva ngioo rooru tooduu Sakiaaso ivakidiri inna too vauduu too inna tunoo: Sakiaaso, kammannai tummuane. Na makee i nnauvaki viee i tasipama varinaravee,

⁶ tuduu rikioo Sakiaaso akiairaama reemi roo innaata yoketaa kua tuduu pinaama inna ausaivo yoketauduu ari nnauvaki inna vitoo viravai.

⁷ Vuduu teeda mmuakiaa gioonna kiaapuuya ivaitana itaama uvua teeda ngiariiki ngiariiki kua tida tunoo: Aa vaidi aavo mmaanna tuu kuaivaa hatokeera vaidi maisaivaa nnauvaki vioo kiainoo,

⁸ tuduu rikioo Sakiaaso Yisuunna tunoo: Udaanga-o, rikiaanee. Na ni hoona saiyauvaa mmanna haipuuya mmunaravee. Na gioonna kiaapu

voovaasidiri unnakua kiaa kiese inna mminnamminnaiyauvaa varauvaa fai na taarama taaramaneetu yaaruee irisaiyauvaa inna mmimaravaivee,

⁹ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Makee eeta i nnauki variyaiyaatama na ngii vitee aataru yoketaivau ngii yapaunoo. Mo eeta Aparahaamaa oyaivakidiri diitaannaivaara na ngii vitee yoketaivau ngii yapaunoo.

¹⁰ Na Vaidiivaa Mmaapuuvono gionna kiaapu kumimakaiyara buainana teenai ni teeda vaikiai vitee aataru yoketaivau yapaanaraivaara na tiiravaivee, tiravai.

*Ngiaammuuu sikau varooyayaadiri Yisuuva mmataama kioo tiravai
(Matai 25:14-30)*

¹¹ Tuduu rikiada gionna kiaapuuya inna kuaivaa rikiada varuduu Yisuuva mmatayaa diaa vaidiiyayaadiri mmataama kioo iya kiaa mmiravai. Ivo Yerusareema vainima vioo varuuvaa gionna kiaapuuya yaata utida tunoo: Anutuugo tiyara dira suaivo makee tino nninaravaivee.

¹² Iya itaama yaata utuduu Yisuuva mmatayaa diaa vaidiiyayaadiri mmataama kioo iya kiaa mmioo tunoo: Vaidi nnoonna voovono ngieera vo yoosinnavakira vioo ivakidiri kieeta nnutuuvaa varoo kava vara ranoo nninaraivaara teerainno kuanara iivai.

¹³ Kuanara iinno varioo tauraa ivo ari mmoori vareera ngiaammuuu yaakuuvaitana tikiai innasi ngiaavo rikioo sikau yaakuuvaitana tuoo mmuaavai mmuaavai mmioo tinoo: Na oro ngieera varinai rikiada ni sikaulyauvaadiri irisaima mmoori varakiai irisaiyauvaa ngii mikiai varada varida na nninara suaivaki numa ni miatee,

¹⁴ kiaa kioo ngieera vioo kiaikiai ari yoosinna variaya hama innara mmuduuya rida vaidi vooya inna nnaagiai titaani vata rada vidada oro ngieera variaya kiaa mmida kiaanoo: Ta aa vaidi aavaara hama ti mmuduuya ruainoo. Ivo ti kieetavai varinaraivaara hama ti yoketaivau. Iya itaa kua kiaavai.

¹⁵ Iya itaa kua kiaavoota ivo ngieera varioo kieeta nnutuuvaa varoo kava vara ranoo nniivai. Ivo nnii saivaata ari mmoori vareera ngiaammuuu yaakuuvaitana vaa ari sikaulyauvaa mmuuya tikiai ngiaavo ngiari mmoori varada sikau irisaiyauvaa varaiyauvaara iya yapaivai.

¹⁶ Yapaikiai rikiada tauraa mmuu ngiaammuuu numa inna tinoo: Nnoonna-o, sikau a ni muuvaadiri na varee mmooriivaa vareenana irisai sikau yaakuuvaitana varauvaivee,

¹⁷ tikio rikioo inna sai tinoo: A ngiaammuuu yoketaakuavee. A yoketaama ni mmoori varaannavaivee. A kiisa mmooriivaa yoketaama varaannaivaara na tinai tee a yaakuuvaitana yoosinnaiyauvaki variayara fai a dinaravaivee,

¹⁸ tikio rikioo nnaagiai sikau mmuuvono numa inna tinoo: Nnoonna-o, sikau a ni muuvaadiri na varee mmooriivaa vareenana irisai sikau yaaku saivai varauvaivee,

¹⁹ tikio rikioo tinoo: Fai a irisaivaa yaaku sai yoosinnaiyauvaki variayara dinaravaivee.

²⁰ tikio rikioo ngiaammuuu voovono numa inna tinoo: Nnoonna-o, aa sikau aavaa a ni muuvaa na kava i mmiaunoo. Na buruqaadiri rurauma kiese haumaki yapa kiauua i mmiaunoo.

²¹ A vaidi tinni yaagueeqainna a vaidi vooya mminnaiyauvaa varee yeenaiyauvaa hama a hau utuannaiyauvaa varaannaivaara na iiyara aatuuna i sikaulyauvaa yapa kiauuko vaivaivee,

²² tikio rikioo vaidi nnoonnaivo inna tinoo: A mmoori vareera ngiaammuuu maisakuavee. A kianna kuaivaa na kava aiki yapaanaravaivee. Vaa

a kutaa taannani na vaidi tinni yaagueeqaina vaidi vooya mminnaiyauvaa na varee yeennaiyauvaa hama na hau utuaiyauvaa varauvaivee.

²³ Mo itaama vaiki ai aaniira a hama ni sikauiyauvaa varee sikau nnaamuruuvaki yapaannanee? Vaa a itaa kiannatiri. Na kava vara ranee ngiee sikau nnaamuru nakaaraivaasidiri sikau irisai kiisaivaatama varautirivee,

²⁴ kiaa kioo vaidi ivaki diaiya tinoo: Inna sikauiyauvaa ravisi varada ngiaammuaivo sikau yaakuuvaitana utiivaa mmiatee,

²⁵ tikiai rikiada kiaanoo: Ivoono yaakuuvaitana sikauiyauvaa utivaivee,

²⁶ kiaavo rikioo tinoo: Na ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoono mminnaiyauvaa utiivaa fai na kava vo mminnaa vooyauvaatama inna mminaravai. Gioonna kiaapu voovoono hama kaayau mminnaataivo fai kiisa mminnaa innasi vaivaa na numa innasidiri ravisi varaanaivaivee.

²⁷ Aa ni nnammutuaa aaya na iya kieetavai varinaraivaara hama iya mmuduuya ruaiya vitada aapi numa ni avuuvau rputikiai putuatee. Vaidi nnoonnaivoono itaa kua tiivaivee, tiravai.

*Yisuuva Yerusareema vuduu iya innara sirigairavai
(Matai 21:1-11; Marakaa 11:1-11; Yuvuaano 12:12-19)*

²⁸ Yisuuva ii kua ivaa kiaa taika kioo gioonna kiaapuuya pikioo ivannaadee tauraa Yerusareema aataruuvau nniravai.

²⁹ Ngioo ari ngiaammuauya vitoo yoosinnaivaitana nnutuuvaitana Betepakee Betaniaa vainima vau taapi Oriveeta ivau dioo vainno ari ngiaammuaivaitana titoo tunoo:

³⁰ Oro ukuaa yoosinna ivaki teekio rikioo puara togii karaasa hama vaidi iya variaivaa nnuunaivaki yeena harukiaivo ngii too vainai teeda rukuasaa kiada vitada niisi ngiatee.

³¹ Fai gioonna kiaapu voovoono ivaara ngii yaparainno tinara: Ngia aaniira ivaa rakuasaanee? tinai kiatee: Udaangaivoono ivaa vitaateera ti titaikiai ta ngiaunnaanoo, kiatee,

³² kiaa kioo ivaitana titooduu vida Yisuuva ivaitana kiaa mmuuvaa teera-vai.

³³ Teeda puara togiivaa rakuasada varida tooduu puara togiivaa nakaaraiya numa ivaitana teeda tunoo: Ngia aaniiraida aa puara togii aavaa rakuasaanee?

³⁴ tuduu rikiada ivaitana inna sai tunoo: Udaangaivoono ivaa vitaateera ti titaikiai ta ngiaunnaanoo,

³⁵ kiaa kiada puara togiivaa vitada nniravai. Nnida ngiari yaapaiyauvaa togiivaa mmookaivau yapa kiada Yisuuva ivau yapa kioodoo variravai.

³⁶ Varuduu togiivo inna vitoo vioo varuduu gioonna kiaapuuya ngiari yaapaiyauvaa aataruuvau hooti kioodoo Yisuuva ivaugiataa viravai.

³⁷ Vioo vioo Yerusareema vainima vioo aataruuvo taapi Oriveeta ivaugiataa vuuvau vioo haatapoo mmeepi kaayau gioonna kiaapu inna nnaagiai nuairaiya numa sirigaida Anutuuqaara kua yoketaivaa kiaa rada nniravai. Nnida varida Yisuuva ari vookarau mmooriivaa uuvaa toovaara kua yoke-taivaa Anutuuqaara puaisakama aayanna tiravai.

³⁸ Puaisakama aayanna tida tunoo: Kieeta vaidiivaa Udaanga Anutuuqo titooduu tuuvo nninaraivaara ivo innara yoketaakiaivee. Ausa nuufai aataruuvo ngiau aapuuvaki vainoo. Anutuuqo ngiau aapu variivaa oyai ari vookaraivo vainoo, tiravai.

³⁹ Tuduu rikiada gioonna kiaapuuya nuuna aakiaivakidiri Farisai vaidi vooya Yisuuva tunoo: Vitaira-o, a yaagueeqama tinai i nnaagiai nuairaiya kua pikiaatee,

⁴⁰ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Na ngii giaa ngii miaunoo. Iya kua seemuua variaatiri. Aa sikau aayauvoono niyara aayanna kiaatirivee, tiravai.

Yisuuva gioonna kiaapu Yerusareemaiyara rateeravai

⁴¹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo vioo vioo Yerusareema vainiivaudiri reemi ivaki too ivaki varuu gioonna kiaapuuyara ratoo tunoo:

⁴² Boo, aanna makee ngia ausa nuufa tasipama varira aataruuvaa ngia rikiaataama vaikiainnaata hama ngia rikiaano. Fai ngia rikikio ngii yoke-tainaravai.

⁴³ Suai voovai nninai ngii nnammutuaiya ngii ututuuma kiada ngii vagiaa-munnaivau iriivaa rooru kiada ivaugiataa nnikiai fai hama ngia mmaanai kuaara aataruuvootainaravai.

⁴⁴ Fai iya numa ngiita ngii nnaakaraiyaatama rapida ngii ruputu mmatammaataivau kagaari kiada ngii nnau yoosinnaiyauvaa hannavaratataama taika kikio hama nnau heekaa sikau voovai ari mmaataivau vainaravai. Ngia hama Anutuuqo ngii vitoo aataru yoketaivau ngii yapaanara suaivaa teeda rikiaivara ngii nnammutuaiya numa ngii itaakiaaravaivee, tiravai.

Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki viravai

(Matai 21:12-17; Marakaa 11:15-19; Yuvuaano 2:13-22)

⁴⁵ Yisuuva itaa kua kiaa kioo nuunaira nnau pinaivaki vioo vaidi-
iya ngiaammaiyauvaata puara sipisiipaiyauvaatama vooya mmida irisai
sikauyauvaa varooya yaagueeqama titoo

⁴⁶ iya tunoo: Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Ni nnauvo yaaku vareera nnauvaivee. Anutuuqaa kuaivo itaa kua tikiainnaata ngia mmuara furaiya iirayaamaida aavaki iikiaanoo, tiravai.

⁴⁷ Mmuakiaa suai Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki mmayaaya yoke-taivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. Kiaa mmuduu rikiada vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaatama kua mmaanna kiaa mmi-raiyaata vaidi kieetaiyaatama Yisunna ruputuaaree kiaa uuduu

⁴⁸ hama inna ruputuaara aataruuvootairavai. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya inna kuaivaa iya rikiaatauduu varuuvaa hama inna ruputuaara aataruuvootairavai.

20

Yutayaiya Yisunna ari mmooriivaara inna yaparairavai

(Matai 21:23-27; Marakaa 11:27-33)

¹ Vo suai voovaki Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki varioo mmayaaya yoketaivaa mmuakiaa gioonna kiaapuuya kiaa mmioo varuduu vaidiiya Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaatama kua mmaanna kiaa mmi-raiyaata vaidi yokovaiyaatama numa

² inna yaparaida tunoo: Ti kiaa ti mmianee. Gioono i tikiainna aa mmoori aayauvaa a iikiannannee? Dee vaidi kieetavoono i tikiai a iikiannannee?

³ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Kii neeta vo kuavaara ngii yaparainai ni giaa ni miatee.

⁴ Gioono tuduu Yuvuaano nnoori apira vaidiivo gioonna kiaapuuya nnoori apuunnee? Vo Anutuuqoono tuduunno uunnee? Vo vaidi mmatayaiyaano tuduunno uunnee?

⁵ tuduu rikiada iya ngiariiki ngiariiki yaparaida tunoo: Ta dee kuavai sai kiarannee? Fai ta inna sai kiaara: Anutuuqoono tuduu Yuvuaano iiravaivee, tikio fai ivo ti tinara: Mo ngia aaniira hama inna kuaivara kutaavaivee tiravainnee?

⁶ tinai mo fai ta kiaara: Vaidiyyaano tuduu Yuvuaano iiravaivee, tikiai fai gioonna kiaapu aavaki variyaiya sikauyauvaa habati kiada ti ruputuaaravai. Iya Yuvuaanaara forofetaivovee kiaivaara fai ti ruputuaaravaivee.

⁷ Iya itaa kua kiaa kiada Yisuunna kuaivaa sai tunoo: Yuvuaano nnoori apira oyaivaa hama teeta taunnavavee,

⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Hama ngia ni kuaivaa sai kiaivaara fai na hama ngii kuaivaa sai tinaravai. Ivo ni tikiai na ni mmooriivaa iikiau oyaivaa fai hama na ngii giaa ngii minaravaivee, tiravai.

Yisuuva vuaina mmoori varooyayaadiri

mmataama kioo tiravai

(Matai 21:33-46; Marakaa 12:1-12)

⁹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo aa kua aavaa mmatayaa diaa vaidiyyayaadiri mmataama kioo gioonna kiaapuuya kiaa mmioo tunoo: Vaidi voovoono ari vuaina mmooriivaa vara kioo ivaki hauyauvaa utu kioo vaidiyya inna mmooriivaara haitatuuda iira vooyauvai ngiari mmoori varaa irisaiyauvaa ngiariyara varaateeraivaara iya kiaa mmi kioo ngieera vo yoosinnaipi hokoba suai varinara kuaivai.

¹⁰ Vioo vioo oro ngieera yoosinnaivaki hara kioo varikio vuaina iiraiyauvaa rasukuaara suaivo nnikio mmoori nakaaraivo ari ngiaammuaavaa titaa kiaikio kuaivai. Inna mmooriivaa haitatuukiaiyaano vuaina iira irisaiyauvaa inna mmiateeraivaara kuaivai. Kuaikiai teeda iya pinaama inna ruputida inna ripiida vuaina mmooriivaa irisaiyauvaa hama inna mmirama kiada kati titaa kiaavo nniivai.

¹¹ Ivo nnikio mmoori nakaaraivoono kava ari ngiaammuaau voovai titaa kiaikio kuaikiai rikiada kava mmuaikaraama inna ripiida ruputida kaayau kuakuaakua maisaivaa inna tida hama irisaiyauvaa inna mmirama kiada kati titaa kiaavo nniivai.

¹² Nnikio too mmoori nakaaraivo kava vo ngiaammuaau voovai titaa kiaikio kuaikiai iya ivaata ruputuaavo kiau vitiika tiikiai rikiada hanikia mmaanai kagaari kiaavai.

¹³ Kagaari kiaavo rikioo mmoori nakaaraivo tinoo: Mo na aanii aataruvai iikiaunnee? Fai na ni maapu tuanaa na innara mmuduuya ruauvaa titaa kino vinai rikiada fai iya inna kuaivaa rikiada hama inna ruputuaaravaivee,

¹⁴ kiaa kioo inna titaa kiaikio kuaikiai teeda mmooriivaara haitatuukiaiyaano inna teeda ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida kiaanoo: Ari koonna mminnaa mmuakiaayauvai varaanaraivoono aavaa nninoo. Nnikiai ta inna ruputu kikio putinai ta inna mminnaa mmuakiaayauvai varaaravaivee,

¹⁵ kiaa kiada inna utu raririima rada hanikia mmaanai inna kagaari kiada inna ruputu kiaavo putivaivee.

Ii kua ivaa kiaa taika kioo Yisuuva gioonna kiaapuuya yaparainno tunoo: Mo dee mmoorivai fai mmoori nakaaraivo iya iikiaivaa irisai iya mminarannee?

¹⁶ Fai ivo numa iya ruputu kinai putikio rikioo ari vuaina mmooriivaa vaidi vooya mminai haitatuukiaaravaivee, tuduu rikiada gioonna kiaapuuya yaata utida tunoo: Ai, boo, kutaavai itaama iinarainnoo,

¹⁷ tuduu rikioo Yisuuva iya puisakama too vainno ariiyara tunoo: Anutu-uqaa kua fafaaraivo vaivaa oyaivaa ni giaa ni miatee. Kua fafaaraivo vainno tinoo:

Sikau nnau heekeeraiyaano sikau voovai teeda maisaivaivee kiaa kiada pikiaavai.

Yaagueeqa yatariivaa pupukiaivaa mmaara hara kiaa kuabaivaa roosiima

ii sikau ivo nnau ipunnaivaki vaivo inna yoketaavaivee.

Anutuugaa kuaivo itaa kua tiivai.

¹⁸ Gioonna kiaapu voovoono nuainnonno ii sikau ivaudiri raa rabarisooma varoo ivau harurummua kioo vainno fai kaayau ari mmamma mmuyaivaa ruaimemiinaravaivee. Fai ii sikau ivo taikiapa roo gioonna kiaapu voovai ruputino inna mmamma mmuyai sagia mmuakiaavai ruaimemiima taika kiaanaravaivee.

Vaidiia sikau takiisa mmiraivaara

Yisuunna yaparairavai

(Matai 22:15-22; Marakaa 12:13-17)

¹⁹ Tuduu rikiada kua mmaanna kiaa mmira vaidiiaata Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaatama Yisuuva vuaina mmooriivaara tuuvaudiri mmataama kioo kuaivaa iyaki yapoovaara rikiada iva tuu saivaata inna utuaaree kiaa kiada tooduu kaayau gioonna kiaapuuya inna suvuai kiada varuduu iyara aatuuda pikieeravai.

²⁰ Pikiada inna haitatuuda varida vaidi vooya unnakua kiaa yoketayoke-taama rada Yisuunna kuaivaa rikiaateeraivaara iya titeeravai. Yisuuva kua voovai koonnama tinai rikiada inna vitada Roomaaya kieeta vaidi yaagueeqa pinaa ruaivaa mmiaaraivaara iya titooduu viravai.

²¹ Vida Yisuunna tunoo: Vitaira-o, vaa ta rikiaunnava. A kianna kuaivaa safuuma ti kiaa ti mmiannava. Vaa ta i taunnava. Vaidi kieetaiyaraata vaidi kuminaiyaraatama a mmuaavaugiataama yaata utuunnava. A hama vo vaidivai tee pikie vo vaidivai tee kiaa mmiannava. A Anutuugaa mmoori aataruuvaa mmuakiaa gioonna kiaapuuya safuuma kiaa mmiannavaivee.

²² Ti kiaa ti mmianee. Roomaaya kieetaivaasi sikau takiisa yapeera aataru-uvo yoketaa aataruvainnee? Vara hama yoketaa aataruvainnee? tiravai.

²³ Tuduu rikioo Yisuuva iya inna iida taaree kiaa tuu kuaivaa vaa ivo arinaima too rikioo iya tunoo:

²⁴ Sikau mmuyai voovai ni vitaakiatee. Giaa mmannammannaavoota giaa nnutuuvootama ivau vainnee?

²⁵ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Mo Roomaaya kieetaivaa mmannam-mannaivoota inna nnutuuvootama aavau vainoo, tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Mo Roomaaya kieetaivaa mminnaiyauvaa safuuma ari mmiatee. Anutuugaa mminnaiyauvaa safuuma Anutuugaa ari mmiatee, tiravai.

²⁶ Gioonna kiaapuuya avuuvau ivo koonnama kuaivaa kiaiveera iya inna yaparauduu ivo hama koonnama tirainno safuuma kuaivaa sai tuuvaara iya nnikiaraida hama kua tiraida kua seemuaa variravai.

Satuukaiyaano putiraiya kava diiteeraivaara Yisuunna yaparairavai

(Matai 22:23-33; Marakaa 12:18-27)

²⁷ Varuduu vaidi Satuukaiya gioonna kiaapu putuuyara tunoo: Fai hama kava diitaaravaivee, tuuyakidiri vooya numa Yisuunna yaparaida tunoo:

²⁸ Vitaira-o, Musiiva vo aataruvai tiyara fafaara roo tunoo: Vaidi voovoono nnaataivaa vara kioo hama nnaakaraivaa mmateerainno putino fai ari kataivoono inna muaadaivaa vara kioo ari vayaannara tuoo nnaakaraiyauvaa mmataanaravaivee. Musiiva itaa kua tiravai.

²⁹ Vo suai voovaki kata vayaa yaaku saivai sainaidiri taaravaitana hara kiada varuuya ngaruuvoono nnaataivaa vara kioo hama nnaakara mma-teerama kioo kati putiravai.

³⁰ Putuduu ngamiisaivo inna muaadaivaa vara kioo hama nnaakara mma-teerama kioo kati putuduu

³¹ nnaagiai yaguaavaano inna muaadaivaa vara kioo hama nnaakara mmateerama kioo putuduu mmuakiaa kataunna nnaagiainnaidootama mmuai gioonnaivaa vara kiada hama nnaakara mmateerama kiada kati putiravai.

³² Putuduu nnaagiai iya gioonnaivootama putiravai.

³³ Itaama vaikiai yapooma gioonna kiaapu vaa putuaiya kava diitaara suaivaki fai gioonnaivo giaa nnaatavai varinarannee? Mo vaa yaaku saivai sainaidiri taarama vaidi idoono inna vara kiada putiravaivee, tiravai.

³⁴ Tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Gioonna kiaapuuya aanna makee variyaiya nnaata vaati varaavai.

³⁵ Gioonna kiaapuuya vaa hanigiada yoketaama variyaiya putikio Anutuugo iya tinai kava diitada nnaagiai yoosinna yoketaivaki varida hama nnaata vaati varaaravaivee.

³⁶ Iya aangeraiya roosiima variaaraivaara hama kava putuaaravaivee. Anutuugo iya tinai iya kava diitaaraivaara fai iya inna raunna mmaapu tuanaaya variaaravaivee.

³⁷ Gioonna kiaapu vaa putuaiya kava diitaaraivaara Musiiva tuu kuaivo vainno ti kiaa ti mmivaivee. Nnaaru ivo yatari kiisaivaki ikiaivo tooduu hama yatari apuuvo taa tamooqoovaara ivo fafaara roo Udaangaivaara tunoo: Ni nnaakukiaiya Aaparahaamo Isaako Yakoopainna Anutuugovee, tiravai.

³⁸ Anutuugo gioonna kiaapu vaa eeyaara putuaiya hama iya Anutuugovee. Gioonna kiaapu variyaiya Anutuugovee. Gioonna kiaapu homo mmatayaa variyaiyaata vaa putuaiyaatama Anutuugaa avuuvau homo vari-aanoo,

³⁹ tuduu rikiada kua mmaanna kiaa mmira vaidi vooya inna tunoo: Vitaira-o, a yoketaamainna iya sai kiannanoo,

⁴⁰ tuduu iya hama kava vo kuavaara yopeema inna yaparairavai.

Anutuugo mmataama kioo vaidiivaara Yisuuva tiravai

(Matai 22:41-46; Marakaa 12:35-37)

⁴¹ Hama inna yaparauduu Yisuuva gioonna kiaapuuya tunoo: Mo dataama kiada gioonna kiaapuuya kiaanoo: Vaidi Anutuugo mmataama kioovo Davuitiinna oyai tuanaivakidiri diitaivaivee, kiaannee?

⁴² Davuitiiva ariinoo yanaivaa nnutuuvo Saama ivau fafaara roo tunoo:

Udaanga Anutuugoono ni Udaangaivaa tunoo:

A ni yaaku yaadudainningiaa

vaidi nnoonnavai varianee.

⁴³ Varia ree vinanai na tinai

fai a ai nnammutuaiya yaatara kiaanaravaivee,

tiravai.

⁴⁴ Davuitiivaano Anutuugo mmataama kioo vaidiivaara fafaara roo itaa kua tunoo: Ni Udaangaivovee, tuuvaara hama Anutuugo mmataama kioo vaidiivo Davuitiinna oyaivakidiri nnaasu diiteeravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

Sa kua mmaanna kiaa mmiraiya iikiaiayuvunugiataama iikiatee

(Matai 23:1-36; Marakaa 12:38-40)

⁴⁵ Yisuuva itaa kua tuduu gioonna kiaapu kaayauya inna kuaivaa rikiada varuduu iva ari nnaagiai nuairaiya tunoo:

⁴⁶ Kua mmaanna kiaa mmira vaidiia iira aataruuvaa teeda tuqinnama haitatuuda sa iya roosiima iikiatee. Iya buruqa hokobaiyauvaa rau varada gioonna kiaapuuya yeenna yookaira mmatuuyaiyauvaki nuaikiai gioonna kiaapuuya iya teeda iyara vaidi nnoonnayavee kiateeraivaara nookiaavai.

Iya nuunaira nnauyauvaki vida mmaata yoketaiyauvunu nnaasu variaavai. Iya buusaiyauvaa nneera suaiyauvaki kieetaiya varira mmaataiyauvunu nnaasu variaavai.

⁴⁷ Iya oro muaada gioonnaiya unnakua nnamhari kuaivaa tida iya mminnamminnaiyauvaa ngiariyara kati vara kiada nnaagiai oro mmanna avaiyauvakidiri hokobama yaaku varaavai. Iya itaama iikiaivaara ngiari irisai pinaa maisaivo vainaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

21

Gioonna muaadaivo taara sikau kiisaivaitana yapeeravai
(Matai 12:41-44)

¹ Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki dīo vainno reeti tooduu gioonna kiaapu kaayau hoona suvuauya numa ngiari sikauyauvaa kati Anutuuqaara yapeera sikau nnaamuruuvaki yapada variravai.

² Yapada varuduu Yisuuva tooduu mmanna haipu gioonna muaada voovoono sikau kiisa kookee taarakiatatana numa sikau nnaamuruuvaki yapeeravai.

³ Yapa kiooduu too Yisuuva tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii mi-aunoo. Aa gioonna muaada mmanna haipu gioonna aavo yapa kiai sikau kiisaikiatatanaano mmuakiaa gioonna kiaapuuya yapa kīaa sikauyauvaa yaataraivai.

⁴ Gioonna kiaapu kaayau hoona suvuaiya kaayau sikau vaiyauvakidiri vooyauvai nnaasu varada yapa kīaavo gioonnaivo hama sikaunnaataivo mmuakiaa sikau innasi vaivaitana eeyaavaitana varoo yapa kīaivai. Iva ari yeenna varaanee tii sikau eeyaakiatatana varoo sikau nnaammuruuvaki yapa kīaivaara inna sikauvaitanaano gioonna kiaapuuya yapa kīaa sikauyauvaa yaataraivaivee, tiravai.

Yisuuva nuunaira nnau pinaivaa havarataaraivaara tiravai
(Matai 24:1-2; Maraka 13:1-2)

⁵ Tuduu Yisunna nnaagiai nuaira vooyaano nuunaira nnau pinaivaara kua tida tunoo: Yoketaa ari vookarai sikau yapakiaiyauvaata mminnaiyauvaa vaidiia kati Anutuuqaara ivaki yapakiaiyauvaatama ta taunnano ti yoketaino, tuuvaa Yisuuva rikioo tunoo:

⁶ Aa ngia taa mminnaa mmuakiaa aayauvaa fai suai voovai nninai vaidiia mmuakiaa aa nnau aayauvaa havarata taika kikio rikioo fai hama seena sikau voovai ari seena sikau voovai mmaataivau tasipama vainaravai. Fai mmuakiaavai havarata taikaanaravaivee, tiravai.

Maisa mmooriivo nninaraivaara Yisuuva tiravai
(Matai 24:3-14; Maraka 13:3-13)

⁷ Tuduu rikiaa iya inna yaparaida tunoo: Vitaira-o, a kiannaivo दौरा sui vainarannee? Dee ari vookarai aataruvai vainai rikiaa fai ta ivaudiri teeda mmuakiaa kua a kiannaivaara yaata utida kīaara: Vainima vainaravee, kīaarannee?

⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Vaidi voovoono ngii unnakua kīaa kīoo aataru maisaivau ngii vita yapeenoora tuqinnama haitatuukiatee. Fai kaayau vaidiia mmuaavai mmuaavai nnida ni nnutuuvaa ngiariiyara tida voovoono tinara: Anna na Anutuuqo mmataama kīoo vaidi ivoona na ngiaunoo, tino fai voovoono tinara: Ngiau mmata taikaanara suaivo vainima nninoo, tinai sa ivaa rikiaa kiatee: Kutaa kuavaivee, kiatee.

⁹ Fai yoosinna voovaki variaya diitada yoosinna voovaki variayaatama rapuai mmayaayaivaa rikiaa mmuaa yoosinnaivaki variaya diitada ngiari

kieetaiyaatama rapuai mmayaayaivaa rikiada ivaara sa aatuukiatee. Rapi-raivonnaadee tauraa vaino too ngiau mmata taikeera suaivo fai hama makee tino nninaravaivee, kiasa kioo vo kuavai iya tunoo:

¹⁰ Fai gionna kiaapu voovaki variyaiya diitada gionna kiaapu voovaki variyaiyaatama rapuaaravai. Fai vo kieeta voovono diitoo vo kieetavaata rapinara iinai rikiada fai ngiari gionna kiaapuuya rapuaaravai.

¹¹ Fai kaayau mmataa kuaruuvo utino vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki aarareeraivo vaino kaayau nniitareeraivo vaino fai ngiau aapuuvau teekio kaayau ari vookarai mminnaiyauvo vainaraivaara gionna kiaapuuya aatuukiaaravai.

¹² Ii na kiau kua iyauvo fai nnaagiai vainaravai. Tauraa vaidi vooya ngii vitada mmoori maisaivaa ngii mida ngiari nuunaira nnauyauvakiaata oovi nnauyauvakiaatama ngii vitada kiada ngia niyyara kutaavaivee kiaivaara iya ngii vitada vaidi kieetaiyasi vida kua pinaana ngii yapa kiaravai.

¹³ Yapa kikio ii suai iyauvaki inna ni mmayaaya yoketaivaa iya kiasa mmiaara suaivai.

¹⁴ Sa mmuaanaa ngia sai kua kiaraiyauvaara kaayauma yaata utikio ivaara ngii mmuaararakiaivee.

¹⁵ Na kuaiyauvaa ngii giaa ngii miee tinni yoketaiyauvaa ngii minai fai ngii nnammutuaiya hama ngii yaatarada ngii kuaiyauvaa hatokaaravai.

¹⁶ Ngii kaano kooyaata ngii gata vayaiyaata ngii seena tuaniyaatama ngii vitada vo vaidiyya mmikiai fai iya ngiikidiri vooya ruputikiai putuaaravai.

¹⁷ Ngia niyyara kutaavaivee kiaivaara gionna kiaapu kaayauya ngii teeda hama ngiyyara mmuduuya ruaaravaivee.

¹⁸ Sa yaata utuatee. Fai iya hama yopeema eeyaara ngii ruputuaaravaivee.

¹⁹ Fai ngia mmannammanna yaagueeqama varidada tupatupaa vari-raivaa varaaravaivee.

Yisuuva Yerusareema nnauyauvaa havarataaraivaara tiravai

(Matai 24:15-21; Marakaa 13:14-19)

²⁰ Ngiari voopinnaa rapira vaidiyya numa yoosinna Yerusareemaivaa utuuma kikiai ngia teeda kiaara: Fai kiisa suai nnau yoosinnaivaa havarataaravaivee, kiaravai.

²¹ Kiasa kiada ngia Yutayaa variyaiya ngiingii yaatu aatuuda taapiivaura seenada kuatee. Gionna kiaapu yoosinna Yerusareema variyaiya seenada mmaanai vikiai mmooriyyauvaki variyaiya sa kava yoosinnaivaki ngiatee.

²² Ii suai ivaki Anutuugo irisai maisa mmooriivaa ngii minaravaivee. Anutuugaa kua fafaara mmuakiaavai roovaa kaanaivo vainaraivaara irisai maisa mmooriivaa ngii minaravaivee.

²³ Boo, iqii suai ivaki gionna nnaakara sunnaakiaiyaata gionna nnaakara meedi ruaiyaatama kuaaraivo iya mmuaararainaravaivee. Anutuugo aa gionna kiaapu mmuakiaa aayara nnannateeno rikioo mmoori maisaiyauvaa iya mminaravaivee.

²⁴ Fai ngiari voopinnaa vaidiyya ngiari paipa avaikaraiyauvaadiri varada numa vooya rutakakiai putikiai vooya yaakuuyauvaa ranaa rau kiada vitada ngiari yoosinnaiyauvakira kuaaravai. Fai iya yoosinna Yerusareema variyaiyara dikiokio Anutuugo tinai iya pikiaaravaivee.

Yisuuva kava mmatayaa tiinaraivaara tiravai

(Matai 24:29-31; Marakaa 13:24-27)

²⁵ Iqii suai ivaki ari vookarai mminnamminnaiyauvo suaivakiaata kuraa-gaivakiaata aakiapuayauvakiaatama vainaravai. Vainai gionna kiaapu

mmuakiaa mmatayaa variyaiya ngiari ausa mmuaararai tasipama varida nnoori akuaiwaaraata nnooriivo pinaama korokoroovaaraatama kaayauma aatuuda variaaravai.

²⁶ Yaagueeqa mminnamminnaa ngiau aapuuwaki vaiyauvo ngiari aataru nuairaiyauvaa pikiada sabisaabi kuaaraivaaraata ari vookarai aataru-uyauvo mmuakiaa mmataivau nninaraivaaraatama yaata utida faannaida aatuuda varida fai ngiengie vo vuayaata rikiada variaaravai.

²⁷ Itaama vainai rikiada Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono nama aakiidaadiri ni yaagueeqaivoota kaayau ari vookarai mmeekiaivootama ni tasipanai na tiinaraivaa fai iya taaravai.

²⁸ Aa na kiau kua aavo iinara iinno varinai diitada vararu reeri taatee. Anutuugo ngii vitoo yoketaivau ngii yapaanaraivo vainima nninaraivaara diitada vararu reeri taatee, tiravai.

*Yisuuva nnaammuayaivaudiri mmataama kioo tiravai
(Matai 24:32-35; Marakaa 13:28-31)*

²⁹ Yisuuva mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kioo iya kiaa mmioo tunoo: Yatari nnaammuayaivaaraata mmuakiaa yatariiyauvaaraatama yaata utuatee.

³⁰ Ii yatari iyauvo mmunni raikiai ngia teeda kiaanoo: Nuanuuvo vainima nnikioonno mmunni rainoo, kiaavai.

³¹ Mmuai karaama ii na ngii giaa ngii miau kua iyauvaa kaanaiyauvaa ngia teeda kiaara: Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo nninarainno iinoo, kiaravee.

³² Na Kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu aanna makee variaa aaya hama putiraida homo varikio suaivo nnino ii aataru iyauvo fai vainaravai.

³³ Ngiau mmataivo fai taikaanaravaivee. Ni kuaivo fai hama taikaanaravai. Fai tupatupaa vainaravaivee.

Yisuuva ari tiinaraivaara tuqinnama haitatuukiateera tiravai

³⁴ Ngiengie mmatayaa variaivaara tuqinnama yaata utuatee. Pinaa yeenna nnaaraivaaraatama nnoori kapikaraivaa nnaaraivaaraatama mmatayaa diaa mminnaiyauvaa varaaraivaaraatama ngia kaayauma yaata utivoora ngiengie variaivaara tuqinnama yaata utuatee. Fai ngia ii mminnamminnaa iyauvaara nnaasu yaata utikiokio ii suai ivo fai akiairaama ngiisi nninaravai.

³⁵ Iqii suai ivaki kobevo haisarineema fai mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa variyaiyasi akiairaama nninaravai.

³⁶ Mmuakiaa suai tuqinnama haitatuuda varida yaaku varaatee. Ii mmuaararai iyauvo ngiisi nninai rikiada yaagueeqama varida iyauvaa yaatara kiada Na Vaidiivaa Mmaapuuvo suai nnaagiai kava na tiinai ngia ni avuuvau yoketaama diaaraivaara tuqinnama haitatuuda varida yaaku varaatee. Yisuuva itaa kua tiravai.

³⁷ Mmuakiaa suai ivo nuunaira nnau pinaivaki kua mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. Suai ikianna iya kiaa mmuduu rikioo upisipisiinno varuduu ivo vioo taapi Oriveeta oro ivau vuru vairavai.

³⁸ Vauvo patauduu diitoo heenanaanna tuanaa kava nuunaira nnauvaki nnuduu mmuakiaa gioonna kiaapuuya inna kuaivaa rikiaaraivaara innasi nnida nuunairavai.

22

*Vaidiyya Yisuuva nnaa kua kiaa yeena rairavai
(Matai 26:1-5; Marakaa 14:1-2; Yuvuaano 11:45-53)*

¹ Buusaivaa nnutuuvo Varaigiataivaa nneera suaivaki gioonna kiaapu Yutayaiya bereetaivaa hama puuqaira yeennaivaa tasipama hudooyauvaa nneeravai. Ii suai ivo vainima vauduu

² vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaatama Yisuunna ruputuaara aataruuvaara buaidada tooduu kaayau gioonna kiaapuuya innara mmuduuya ruuvaara aatuuravai.

*Yutaaso Yisuunna vitainara kuaivaa yeena rairavai
(Matai 26:14-16; Marakaa 14:10-11)*

³ Aatuuduu Yisuunna ngiaammuau yaakuuvaitana yukukidiri taara-maakidiri voovai nnutuuvo Yutaaso Isariootaa aakiaivaki Sataango numa hara kioo variravai.

⁴ Varuduu Yutaaso vioo Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata nuunaira nnau pinaivara dira kieetaiyaatama Yisuunna kooyaa vitainaraivaara iyaatama kua tiravai.

⁵ Kua tuduu rikiada iya kaayauma sirigaida irisai sikauyauvaa inna mmi-aaraivaara kua yeena rairavai.

⁶ Iya kua yeena rau kiooduu rikioo Yutaaso ee-oo kiaa kioo ii suai ivakidiri iya faannama roo varia roo vioo varioo dee suai tuanaavai nnino rikioo iva Yisuunna kooyaa iya vitainaraivaara faannainno varioo gioonna kiaapuuya hama inna tasipaara suaivaara haitatuuravai.

*Yisuuva buusa Varaigiataivaa nnaaraivaara teerama kieeravai
(Matai 26:17-25; Marakaa 14:12-21; Yuvuaano 13:21-30)*

⁷ Gioonna kiaapu Yutayaiya buusaivaa nneeda hama puuqaira yeennaivaata bereetaivaa tasipama huda nneera suaivo nniravai. Ii suai ivaki iya puara sipisiipa nnaakaraiyauvaa ruputu kiada buusa Varaigiataivaa nneeravai.

⁸ Iqii suai ivaki Yisuuva ari ngiaammuaupaitana Yuvuaanaya Petoroosaya kiaa mmioo tunoo: Oro buusa Varaigiataivaa tiini teerama kikai ta nnaara-vaivee,

⁹ tuduu rikiada ivaitana inna sai tunoo: Ta dee nnauvaki vida buusaivaa teerakiaunannee?

¹⁰ tuduu rikioo Yisuuva ivaitana sai tunoo: Rikiaatee. Ngia vidada oro yoosinna pinaivaki teekio vaidi voovoono nnoori tooriivaa apu varoo ngii saidi nninai teeda inna nnaagiai vida teekio ivo nnauvaki vinai teeda ivo kuaivaki kuatee.

¹¹ Vida nnau nakaaraivaa kiatee: Ti Vitairaivo tinoo: Dee nnauvaki na ni ngiaammuauyaataama buusa Varaigiataivaa nnaarannee? tiivaivee,

¹² tikio rikioo ivoono nnau pinaivaa verenoovau vo nnau voovai vaa mmaataiyauvaa ivaki teerama kiaivaa ngii vitainai ngia ivaki buusaivaa teerama kiatee,

¹³ tuduu rikiada ivaitana oro Yisuuva tuuvaa teeda buusaivaa teerama kieeravai.

*Yisuuva bereetaivaata vuainaivaatama ari ngiaammuauya mmiravai
(Matai 26:26-30; Marakaa 14:22-26; 1 Koridii 11:23-25)*

¹⁴ Teerama kiooduu buusa nnaara suaivo nnuduu Yisuuva ari kua varada nuaira ngiaammuauyaataama buusaivaa nnaaraivaara varioo tunoo:

¹⁵ Ni putira suaivo vainima nninoo. Tauraa hama mmuaararaivo niiki nninai na aa buusa Varaigiataa aavaa ngii tasipama nnaanaraivaara ni yoketaiino.

¹⁶ Na ngii giaa ngii miaunoo. Fai aa buusa aavaa hama na kava nnaa-naravai. Yapooma Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki bu-
usaivaa oyaivo kooyaa vainai na nnaanaravaivee,

¹⁷ kiasa kioo Yisuuva nnoori tooriivaa tu kioo vainno Anutuuqaata kua yoketaivaa kiasa kioo tunoo: Aavaa vara kiada mmuaavai mmuaavai nnaa-tee.

¹⁸ Na ngii giaa ngii miaunoo. Aa suai aavakidiri varia ree viee viee hama na kava vuaina suuyaivaa nneeraatainaravai. Fai yapooma Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira suaivo nninai na kava nnaanaravaivee,

¹⁹ kiasa kioo ivo bereetaivaa tu kioo vainno Anutuuqaata kua yoketaivaa kiasa kioo kusii kioo ari ngiaammuauya mmioo tunoo: Aanna ni mmatiivaivee. Na ngiiyara tiee ivaa ngii miaunoo. Aavaa nneeda varida niiyara yaata utuatee,

²⁰ tuduu yeennaivaa nnaa taika kiooduu iva vuaina suuya tooriivaa varoo mmuaikaraama tu kioo vainno iya mmioo tunoo: Aa vuaina suuya toori aavo inna ni kiauvo ngiiyara tusaanaravovee. Ivaudiri fai Anutuuqo kua yeena rau kiai karaasa aataruuvo kooyaa vainaravaivee, tuduu nneeravai.

²¹ Nnaa kiooduu tunoo: Rikiaatee. Vaidi voovoono kooyaa ni nnammutu-aiya ni vitainaravoo aa makee ni tasipama yeenna nnainoo.

²² Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono fai putinaravai. Anutuuqaa yanaivau fafaaravoo vainno ivaara tiivo aanna makee vainoo. Vaidi voovoono kooyaa ni nnammutuaiya ni vitainaravoo fai irisai maisaivaa varaanaravaivee,

²³ tuduu rikiaada ari ngiaammuauya ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Fai tiikidiri deevoono kooyaa ari nnammutuaiya inna vitainarannee? tiravai.

Inna ngiaammuauya kieetaya variaaraivaara Yisuuva tiravai

²⁴ Kiasa kiada yaagueeqama ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Fai deevoono tiikidiri ti tauraanaavai varinarannee?

²⁵ tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Ngiari voopinnaa kieeta vaidiia ngiari seenaiyara yaagueeqama diaanoo. Iya iyara diaivaara ngiari nnoonnaiyara yoketaa kua kiasavai.

²⁶ Iya itaama iikiasa aataruuvo sa ngiisi vakiaivee. Ngiiikidiri vaidi voovoono ngii kieetavai variivo fai aduoo varioo ngii nnaagiainnaa tua-naavai roosiima variaivee. Ngiiikidiri vaidi voovoono ngii tauraavai variivo mmoori vareera ngiaammuauvai roosiima variaivee.

²⁷ Dee vaidivoono tauraanaavai variinne? Vaidiivo kati varioo yeennaivaa nnaivonne? Vara vaidiivo inna yeennaivaa varoo inna mmiivonne? Na rikiauvo vaidiivo kati varioo yeenna nnaivoono tauraanaavai vari-noo. Mo neenoo ngii tasipama mmoori vareera ngiaammuauvai roosiima variaunoo.

²⁸ Gioonna kiaapuuya mmoori maisaivaa ni uuduu hama ngia ni pikieeraida mmannammanna aanna ngia ni tasipama variaano.

²⁹ Ni Napoova tikiai na gioonna kiaapuuyara diauneema na tinai ngieetama gioonna kiaapu vooyara diaaravai.

³⁰ Dida vaidi na gioonna kiaapuuyara dinara suaivaki ngieeta ni tasipama yeenna nneeda nnoori nneeda ngiingii mmaataiyauvunu varida Isarairaa oyaiya yaakuuvaitana yukukidiri taaramaara kua pinaara dira kieetaya iyara diaaravai.

Petorooso hamavee tinaraivaara Yisuuva kooyaa inna kiasa mmiravai

(Matai 26:31-35; Marakaa 14:27-31; Yuvuaano 13:36-38)

³¹ Simoono, vaa a rikiaannanne? Vaidiivo yeenna vuiitaivaa varoo kaanaivaa voovau yapoo nnabaivaa voovau yapaineema Sataango ngii iinno taanaraivaara vaa Anutuuqaa yaparaikio ee-oo tiivai.

³² Sataango i iinno taanaravoo vaikiai a niiyara yaagueeqakiannaivo sa taikaiveera na aiyara yaaku varaunoo. A harurueennaata kava hanigiee ni

kuaivaara yaagueeqainna i seenaiya tasipanai fai iya yaagueeqama variaaravaivee,

³³ tuduu rikioo Petorooso tunoo: Udaanga-o, vaidiia oovi nnauvaki i yapaara iikiai fai neetaatama i tasipama kuanaravai. Fai i ruputikiai a putinai fai niitaatama ruputikiai neetama putinaravaivee,

³⁴ tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Petorooso, na i kiaa i mmiaunoo. Aanna makee fai hama kakaraivo akua tirainno kinai rikiee fai a taaravoomaneetu niiyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravaivee, tiravai.

Yisuuva mminniyauvaa varada kuateeraivaara iya tiravai

³⁵ Kiaa kioo Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Tauraa na ngii titaaduu ngia ni mmayaayaivaa varada nuau suaivaki ngia sikau rira utuaiyauvaatama yeenna vara rira utuaiyauvaata yuku nnaba vooyauvaatama pikiada nuauduu mminnaa vooyauvai ngiisi vaunnee? Vara hama ngiisi vaunnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ai, mo tiisi vairavaivee,

³⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Aanna makee vaidi voovoono sikau rira utuaivo vaivaata varoo yeenna vara rira utuaivo innasi vaivaatama varoo kuaivee. Vaidi voovoono hama paipaataino ari yaapaivaadiri varoo oro paipa avaikarai voovai yookaama kioo varaivee.

³⁷ Na ngii giaa ngii miaunoo. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Iya inna vitada vaidi maisaiya tasipama kiaavaivee. Anutuugaa kua fafaaraivo niiyara itaa kua tuuvo makee kaanaivo vakiaivee. Mmuakiaa kuavai niiyara fafaara roovo kaanaivo vakiaivee,

³⁸ tuduu rikiada ari ngiaammuauya tunoo: Udaanga-o, taanee. Aakara ari vookarai paipa taaravaitana tiisi vainoo, tuduu rikioo ivo iya tunoo: Inna aikioo, kua taikainoo, tiravai.

Yisuuva taapiivau vioo yaaku vareeravai

(Matai 26:36-46; Marakaa 14:32-42)

³⁹ Kiaa kioo ivo yoosinnaivaa pikioo viravai. Vioo taapi Oriveeta ivau tupaa ari virayaama vuduu ari ngiaammuauya inna nnaagiai viravai.

⁴⁰ Vuduu ivo oro ivau varuduu ari ngiaammuauya vuduu rikioo ivo iya tunoo: linno teeraivo ngii iinno taanaraivo ngiisi nninarainnoo tida yaaku varaatee,

⁴¹ kiaa kioo oro kiisama vo kammunnivau toorivu yau haroo yaaku vareeravai.

⁴² Yaaku varoo varioo tunoo: Napoo-o, i iikiatainai mmuaararaivo aa nnoori toori kapikarai aavaa roosiivo niisi nninaraivaara ooqoo tino pikiavee. Inna aikioovai. Ni iikiataivaa sa iikianee. Ai iikiataivaa iikianee,

⁴³ tuduu rikioo ngiau aapuuvakidiri aangeraa voovoono tuoo inna tasipooduu ivo yaagueeqauduu

⁴⁴ inna pinaama mmuaararooduu inna yaata utiraivo ari vookarauduu yaaku varoo varuduu kaayauma inna kausaivo kiauva roosiima tuoo mmataivau viravai.

⁴⁵ Vuduu iva yaaku vara taika kioo diitoo ari ngiaammuauyasi kava vara ranoo numa tooduu iya ausaiyauvo mmuaararoovaara iya vuru vaida variravai.

⁴⁶ Vuru vaida varuduu Yisuuva iya tunoo: Ngia aaniiraida vuru vakiaanee? Diitada yaaku varaatee. linno teeraivo ngii iinno taanaraivo ngiisi nninarainnoo tida yaaku varaatee, tiravai.

Vaidiia Yisunna utida ruputuaara iiravai

(Matai 26:47-56; Marakaa 14:43-50; Yuvuaano 18:3-11)

⁴⁷ Yisuuva homo kua tiao varuduu kaayau vaidiia innasi nniravai. Nnida varuduu Yisunna ngiaammuaui yaakuuvaitana yukukidiri taaramaakidiri

voovai nnutuuvu Yutaaso iya tauraa ngioo aataruuvaa iya vitaama roo nni-ravai. Ngioo ngioo oro Yisuunna vainima duoo vainno inna mmootaanara uduu too

⁴⁸ Yisuuva inna tunoo: Yutaaso, a ni mmootaannaivaudiri Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa ni nnammutuaiya kooyaa ni vitaakiaannanee?

⁴⁹ tuduu rikiada inna tasipama duuya iya inna iikiaaraivaa teeda inna yaparaida tunoo: Udaanga-o, ti paipa avaikaraiyauvaadiri ta iya ruputu-aarannee?

⁵⁰ Itaa kua tida rikiada iyakidiri voovoona ari paipaivaadiri Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieetaivaa ngiaammuuvoovai yaata yaadudain-niivaa rutaka kieeravai.

⁵¹ Rutaka kiooduu rikioo Yisuuva tunoo: Aikioo pikiaanee, kiasa kioo ngiaammuuuvaa yaataivaa utuoo tuqinneeravai.

⁵² Tuqinnama kioo Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieetaiyaatama nuunaira nnauvaara haitatuura vaidiiaata vaidi yokovaiyaatama Yisu-unna utuaara numa ivaki duuya ivo iya tunoo: Ngia niyara mmuararai vaidivaivee, kiada paipa avaikaraiyauvaata tipaiyauvaatama utida ni mmaara ngiaannanee?

⁵³ Mmuakiasa suai na ngii tasipama nuunaira nnau pinaivaki variee mmayaayaiyauvaa ngii giaa ngii miaaduu hama ngia ni utiravai. Mo inna aikioo, inna aanna ngii suaivovee. Aqaa suai aavaki inna maisai upisiivo rummua apinai iikiaara suaivovee, tiravai.

*Petorooso Yisuunnara hama na inna tauvaivee tiravai
(Matai 26:57-58,69-75; Marakaa 14:53-54,66-72; Yuvuaano 18:12-18,25-27)*

⁵⁴ Yisuuva itaa kua tuduu rikiada vaidiia inna puisakama utu kiada vida vitada vida vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieeta tuanaivaa nnauvaki viravai. Vida varuduu Petorooso ngieeradiri inna nnaagiai vioo varuduu

⁵⁵ gionna kiaapu vooya vaidi kieeta tuanaivaa vagiaamunna aakiaivaki vida ikiaivaa vuutaivaki hara kiada ivaki varuduu Petoroosootama ivaki iya tasipama variravai.

⁵⁶ Varuduu mmoori vareera kiatanna voovoona Petorooso ikiaivaara hara kioo varuduu inna puisakama too nnaasu vainno tunoo: Aa vaidi aavootama inna tasipama nuaivaivee,

⁵⁷ tuduu rikioo Petorooso yaagueeqama ooqoo tioo tunoo: Ai, gionna-o, hama na inna tauvaivee,

⁵⁸ tuduu nnaagiai kava vaidi voovootama inna too tunoo: Ai, a inna ngiaammuaakuavee, tuduu rikioo tunoo: Ai, vaidi aakua-o, hama na inna ngiaammuauvaivee,

⁵⁹ tuduu rikioo nnaagiai kava vaidi voovootama inna too yaagueeqama innara tunoo: Kutaa tuanaa aa vaidi aavoota inna tasipama nuaivaivee. Ivo Karirayaa diaa vaidivaivee,

⁶⁰ tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Ai, vaidi aakua-o, a kianna kuaivaa hama na arinaima rikiauvaivee. Ivo homo kua tioo varuu saivaata kakaraivo akua tiravai.

⁶¹ Akua tuduu Udaangaivo hanigia Petoroosaa toduu tauraa ivo inna kiasa mmuu kuaivaa vaa taunnu kioovaa kava yaata utuoo rikieeravai. Tauraa Udaangaivo inna kiasa mmioo tunoo: Turau hama kakaraa akua tirainno kinai rikiee fai a taaravoomaneetu niyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravaivee.

⁶² Iva itaa kua kiasa mmuu kuaivaa kava Petorooso yaata utuoo rikioo mmaanai vioo pinaama rateeravai.

Vaidiyya Yisuunnara raida inna ruputiravai
(Matai 26:67-68; Marakaa 14:65)

⁶³ Ratoooduu vaidiiya Yisuunna utu kiada vaid a vooyaano innara raida inna ruputida

⁶⁴ buruqaivaadiri inna oori nnikiivaki hauma utida inna yaparaida tunoo: A mmuakiaa kuavai rikiaannaiyauvaa ti kiaa ti mmianee. Gioonoonno i ruputiinne?

⁶⁵ kiaa kiada kaayauma inna rakanoo raaranoo tida maisa kua inna tiravai.

Vaidiyya kua pinaivaa Yisuunnaki yapeeravai
(Matai 26:59-66; Marakaa 14:55-64; Yuvuaano 18:19-24)

⁶⁶ Itaa kua tuduu heenanaanna suaivo reera kioodoo Yutayaa vaidi yokovaa mmuakiaaya nuunaida iyakidiri vooya Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieetaiyaata vooya kua mmaanna kiaa mmiraiyaatama nnida nuunaida inna vitada kua pinaana inna yapeeravai. Yapa kiada iya inna tunoo:

⁶⁷ A Anutuuqo mmataama kioo vaidikuavee tiee ti kiaa ti mmianee, tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Mo fai na ngii giaa ngii minai ngia hama ni kuaivaa rikiaaravaivee.

⁶⁸ Fai na kua voovai ngii yaparainai ngia hama ni kua saivaa kiaaravai.

⁶⁹ Aanna na varira suaivoota nnaagiai na varinara suaivaki Na Vaidi-ivaa Mmaapuuvo Anutuuqo mmuakiaa yaagueeqaivaa yaataravaa yaaku yaadudainningiaa hara kiee varinaravaivee,

⁷⁰ tuduu rikiada mmuakiaaya tunoo: Mo a Anutuuqaa mmaapukuannee? tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Yo, ngia niyaraida inna safuuma inna mmaapuvaivee kiaanoo,

⁷¹ tuduu rikiada iya tunoo: Vaa ari avaiakidiri ivo safuuma tinoo: Na Anutuuqaa mmaapuvaivee, tiivaa vaa teenoo rikiaunnava. Sa vaidi vooya kava numa innaki kua pinaa yapaaravaara yaata utuatee, tiravai.

23

Yisuuva Piratuusaa avuuvau diravai
(Matai 27:1-2,11-14; Marakaa 15:1-5; Yuvuaano 18:28-38)

¹ Kiaa kiada iya mmuakiaaya inna vitada oro Roomaaya kieetaivaa Piratu-usaa avuuvau dida vaid a

² kua pinaivaki inna yapaaravaara innara tunoo: Ta taunnano aa vaidi aavo gioonna kiaapuuya unnakua tioo Roomaa kieetaivaa sikau takiisaivaa mmiaivara ooqoo tioo ariiyara na vaidi kieetavaivee kiaa kioo ariiyara tinoo: Na Anutuuqo mmataama kioo vaidivaivee, tiivaivee,

³ tuduu rikioo Piratuuso Yisuunna yaparainno tunoo: Mo a Yutayaiya kieetakuannee? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Inna a kutaavai kiannano,

⁴ tuduu rikioo Piratuuso Anutuuqaara kati puara hudeera kieeta vaidi-iyaata gioonna kiaapu kaayau ivaki suvuai kiada varuuyaata tunoo: Na rikiauko aa vaidi aavo hama vaidi aannoo vaidivaaraida ta inna ruputuaara iikiaunnaanoo,

⁵ tuduu rikiada kieeta vaidiyya yaagueeqama Piratuusaa vuavi tida tunoo: Ivo kua mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiaa roo nu-ainnonno Karirayaiya kiaa mmioo tuma mmuakiaa yoosinnaiyauvo Yutayaa mmataivau vaiyauvaki variayaatama kiaa mmioo aanna makee tuma gioonna kiaapu aayaatama kiaa mminoo. Ivo iya kiaa mmikiai rikiada

ivaara kaayauma kumimakaida ngiari rapu ngiari rapuukiaara iikiaanoo, tiravai.

Vaidiyya Yisuunna vitada Herootaasi viravai

⁶ Iya itaa kua tuduu rikioo Piratuuso iya yaparainno tunoo: Aa vaidi aavo Karirayaa diaa vaidivainnee?

⁷ kiaa kioo kieeta vaidi Herooto Yisuuva varuu mmataivaara haitatu-uvaara Piratuuso rikioo innasi inna titaa kiooduu viravai. Ii suai ivaki Herooto Yerusareema varuduu iya Yisuunna vitada innasi vuduu

⁸ Herooto inna too kaayauma innara sirigairavai. Iva hokoba suai varioo Yisuuva uu mmoori aataruuvaa mmayaayaivaa rikioo Yisuuva Anutu-uqaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa uuyauvaa taanaraivaara ivo inna taanaree kiaa iinno varuduu iya inna vitada innasi nnuduu too ivo kaayauma innara sirigairavai.

⁹ Sirigainno kaayau kua kaayau kuaivaa Yisuunna yaparauduu rikioo hama ivo inna kua sai tirainno kua seemuaa variravai.

¹⁰ Kua seemuaa varuduu Anutu-uqaara kati puara hudeera vaidi kieetaiyaatama vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaatama diitada kaayau kua pinaivaa innaki yapeeravai.

¹¹ Yapa kiooduu rikiada Herootoota ari ngiaammua rapiraiyaatama Yisunnara nniki rakaida kuasi tududada innara raida variravai. Itaida varida yaapa yoketaivaa innayaa apu kiada kava Piratuusaasi titooduu viravai.

¹² Tauraa Herootaya Piratuusooya ngiariiyara ngiariiyara nnannatoovaitana iqii suai ivaki ariiyara ariiyaraida yoketaama variravai.

*Piratuuso Yisuunna rputuaaraivaara ee-oo tiravai
(Matai 27:15-26; Marakaa 15:6-15; Yuvuaano 18:39-19:16)*

¹³ Yoketaama varuduu Piratuuso Anutu-uqaara kati puara hudeera kieetaiyaraatama kieeta vaidi gioonna kiaapuuyara diraiyaraata mmuakiaa gioonna kiaapuuyaraatama aayanna tuduu innasi nnida nuunauduu

¹⁴ iya tunoo: Aa vaidi aavaa ngia vitada niisi nnida kiaanoo: Gioonna kiaapuuya unnakua tii vaidivaivee, kiaani na ngii avuuvau aa vaidi aavaa yaparaina rikiaukai ngia ivo maisa mmooriivaa iivaivee kiaa kiada innaki kua pinaivaa yapa kiaivo hama oyaivootainoo.

¹⁵ Herootoota inna yaparainno rikiaikio hama kua oyaivootaikio pikioo kava tiisi titaa kiaikio nninoo. Aa vaidi aavo hama maisa mmooriivaa iivaaraida ta kuminayaa inna rputukio putuaiveera iikiaunnaanoo.

¹⁶ Kati na ni ngiaammuauya tinai inna ripiima kikiai na sipuuvaa hatuaa kino tuoo ngiisi kuaivee, tiravai.

¹⁷ (Vo nuanu vo nuanu buusa Varaigiataivaa nneera suaivaki Piratuuso vaidi voovai oovi nnauvaki varuuvaa titooduu mmaanai viravai.)

¹⁸ Ii aataru ivo itaama vauvaara gioonna kiaapuuya mmuaavaugiataama aayanna reeda tunoo: Yisuunna rputino putuaivee. Paravaasaa mmaanai titano tuoo kuaivee, tiravai.

¹⁹ Tauraa Paravaaso ngiari kieetaiyaata rapuoo vaidi vooya rputuduu putuuvaa vaidiyya inna vitada oovi nnauvaki yapa kiooduu variravai.

²⁰ Varuduu Piratuuso Yisuunna mmaanai kuaiveera inna titaatauduu kava gioonna kiaapuuyaata kua tuduu rikiada

²¹ iya puisakama aayanna reeda tunoo: A tinai iya yatari sagaivau inna haara kiatee,

²² tuduu rikioo Piratuuso kava vooneetu iya tunoo: Mo datainnee? Aanii tomedavai ivo iivainnee? Na tauko hama vaidi aannoo vaidivai ngia innara ni kiaanoo: Rputino putuaivearaida kiaanoo. Ivaara na kati tinai

ni ngiaammuauya inna ripiima kiki ai sipuuvaa hatuaa kino tuoo ngiisi kuaivee,

²³ tuduu rikiada gioonna kiaapuuya yaagueeqama mmannammanna aayanna reeda tunoo: A tinai rikiada iya yatari sagaivau inna haara kiaatee, tuduu iya kua pinaama tuuvoono Piratuusaa yaatarooduu

²⁴ ivo iya inna yaparau kuaivaa rikioo ee-oo tioo Yisuunna ruputuateera tiravai.

²⁵ Paravaaso ngiari kieetaiyaatama rapuoo vaidi vooya ruputuduu putuuvaara vaidiiya inna vitada oovi nnauvaki yapa kiooduu varuu vaidiiyaara gioonna kiaapuuya Piratuusaa yaparaududuu titooduu mmaanai tiiravai. Tuuduu Piratuuso iya tuuvaugiataama rikioo Yisuunna vitoo oro iya mmi-ravai.

Vaidiia Yisuunna yatari sagaivau haara kieeravai

(Matai 27:32-44; Maraka 15:21-32; Yuvuaano 19:17-27)

²⁶ Mmuduu Yisuunna vitada vida varida tooduu Kureenaivakinnaa vaidi-ivaa nnutuuvu Simoono saidi ngioo aataruuvagiataa yoosinnaivakira nninaree kiaa nnuduu teeda ravaatau inna utida yatari sagaivaa inna kumaata apu kiooduu rikioo Yisuunna nnaagiaivau viravai.

²⁷ Vuduu kaayau gioonna kiaapuuya inna vata rada vuduu rikiada gioonnainnibaro aataruuvau vida varida isi kuaru kiaa rada rata rada viravai.

²⁸ Vuduu rikioo Yisuuva hanigia iya tunoo: Yerusaremaa gioonnaso, sa niiyara rataatee. Ngiingiiyaraata ngiingii nnaakaraiyaraatama rataatee.

²⁹ Fai suai voovai nninai gioonna kiaapuuya kiaara: Gioonna hama nnaakaraataiya iya yoketaama variaano,

³⁰ kiaa kiada fai oora taapiiyauvaata kua tida kiaara: Havataama rada ti ruputuatee, kiaa kiada taapi kiisaiyauvaata kua tida kiaara: Mumunu utua rada ti rummua apu kiaatee, kiaravai.

³¹ Na yatari karaasaivaa roosiikiauvaavaaidiia ni ruputuaavaivee. Fai ngia yatari aasannaiyauvaava roosiikiaiia fai iya ngii dataakiaaravainnee? Mo fai ngiita ngii ruputuaaravaivee, tiravai.

³² Iya vaidi taaravaitana mmuara nnaamuruuvaitanaatama vitada Yisuunna tasipama ruputuaara viravai.

³³ Vidada oro yoosinnaivaa nnutuuvu Kieeta Mmuyai ivaki vau yoosin-aiivaki oro Yisuunna yatari sagaivau haara kieeravai. Haara kiooduu vaidi maisaivaitanaatama yatari sagaivaitanau haara kiada vuaivaa vitada inna yaaku yaadudainningiaa haara kiada vuaivaa vitada inna yaaku geedain-ningiaa haara kieeravai.

³⁴ Haara kiooduu Yisuuva tunoo: Ni Napoo-o, iya ni iikiaa aataru ivaa hama arinaima teeda rikieerama kiada ni iikiaa ivaa rugaane, tuduu rikiada rapira vaidiia isareeda yaatareera mminnaiyauvaava rootu rootu-uda varida yaatarooyaano mmuaavai mmuaavai inna uyira rairaiyauvaava vareeravai.

³⁵ Varooduu gioonna kiaapuuya vainima duuyaano Yisuunna teeda nnaasu vauduu vaidi Yutayaiia kieetaiyaano innara raida tunoo: Ivo ari vo gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaivaivee. Ivo kutaa tuanaa Anu-tuugo mmataama kioo vaidivai varioo mo kii ariinoo ari vitoo yoketaivau yapaivee,

³⁶ tuduu rikiada rapira vaidiiaatama innara raida numa inna vainima dida vaidi ari vookarau kapikaroo nnooriivaa nnutuuvu vinikaivaa inna mmiaaree kiaa kiada

³⁷ tunoo: A Yutayaiia kieetakuavee tiee ai vitee yoketaivau yapaanee, tiravai.

³⁸ Fafaara roovo Yisuunna kieetainningiaa vauvo tunoo: Inna Yutayaiya kieetaivovee, tiravai.

³⁹ Vaidi maisa voovai Yisuunna sainainnigiataa haara kioovoono kaayauma Yisuunna rakanoo raaranoo tioo tunoo: A vaidi Anutuugo mmataama kioo vaidikuavee tiee aitaata tiitaatama ti vitee yoketaivau yapaanee,

⁴⁰ tuduu rikioo vuaivo inna kua sai yaagueeqama tioo tunoo: Hama a Anutuugaara aatutauma kiee kiannanoo. Eeta mmuaakarai irisaivaa varaannanoo.

⁴¹ Ta tete mmoori maisaivaa iikiaunnaivaaraida irisaivaa ta aikiooma varaunnanoo. Aa vaidi aavo kuminayainno varainoo,

⁴² kiaa kioo Yisuunna tunoo: Yisuu-o, a vaidi kieetavai varieennainna kava tieennainna niyara yaata utuanee,

⁴³ tuduu rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Na kua kutaavai i kiaa i mmi-aunoo. Fai makee eetama yoosinna yoketaivau ni tasipama varinaravaivee, tiravai.

Yisuuva putiravai

(Matai 27:45-56; Marakaa 15:33-41; Yuvuaano 19:28-30)

⁴⁴ Tuduu suaivo ikianna tammauduu mmuakiaa mmatavai heenama kioo vaududuu suaivo hanigooduu taikeravai.

⁴⁵ Taikaanara uduu rikioo buruqa pinaivo nuunaira nnau pinaivaki hiruuvo tammaa kereetu varoo saivai sainai vuduu saivai sainai viravai.

⁴⁶ Vuduu Yisuuva puaisakama aayanna roo tunoo: Ni Napoo-o, na ni mmannasaivaa titauko aisi kuainoo, kiaa kioo putiravai.

⁴⁷ Putuduu vaidi rapiraiya kieetaivo Yisuuva putuuvaa too Anutuugaara kua yoketaivaa tioo tunoo: Na tauko aa vaidi aavo yoketaa vaidi tua-naavaivee,

⁴⁸ tuduu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapuuya ivaa taara nuunauya Yisuuva putuuvaa toduu iya ausaiyauvo pinaama mmuaararooduu vara ranada ngiari nnauyauvakira viravai.

⁴⁹ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya Yisuunna nnaagiai nuauyaata gioon-naiya Karirayaadiri inna nnaagiai nnuuyaata ngeeradiri dida vaidi ii mmuakiaa aataru inna uu iyauvaa teeravai.

Vaidiyya Yisuunna hau kieeravai

(Matai 27:57-61; Marakaa 15:42-47; Yuvuaano 19:38-42)

⁵⁰⁻⁵¹ Yutayaiya yoosinna voovai nnutuuvo Arimateyaa diaa vaidiivaa nnu-tuuvo Yoosiipo yoketaama safuuma varioo Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaara faannainno variravai. Varuuvoono tauraa vaidiyya Yisuunna ruputuaara kuaivaa yeena rau kiada uu suaivaki iya tasipama varioo hama ee-oo tiravai.

⁵² Ivo hama ee-oo tuuvoono Piratuusaasi vioo Yisuunna nnabaivaara yaparairavai.

⁵³ Yaparauduu ee-oo tuduu vioo Yisuunna nnabaivaa hitu varoo vioo buruqa poosaivaadiri rurauma varoo oro vaidiyya putikiai hakuaaree kiaa oonauvaa hatata teerama kioovaki inna hairavai. Hama vaidi nnaba voovai ivaki yapeeravaki inna hairavai.

⁵⁴ Ivo inna hau suaivo kati varira suaivaara teerama kioo suaivai. Kiisama heenauduu ngiari kati varira suaivo nniravai.

⁵⁵ Nnuuvaara gioonnaiya Karirayaadiri Yisuunna tasipama nnuuyaano Yoosiipaa vata rada Yisuunna mmata nnauvaa teeda aakiaivaki ivo Yisu-unna nnabaivaa yapa kioovaata teeda

⁵⁶ kava vara ranada vida heenna suuya suuda yoketaa vuuyauvaata kupu takua suuda yoketaa vuuyauvaatama inna nnabaivau siika kiaaraiyauvaa

teerairavai. Teerama kiooduu kati varira suaivo nnuduu teeda ngiari kua mmaanna tuu kuaiyauvaara yaata utida kati variravai,

24

Yisuuva kava diiteeravai

(Matai 28:1-10; Marakaa 16:1-8; Yuvuaano 20:1-10)

¹ Kati varida vauya patauduu Sudaagaki suaivo reera kiooduu gioonnaiya suuda yoketaa vuu mminnaiyauvaa vaa teerama kiooyauvaa varada Yisu-unna mmata nnauvakira viravai.

² Vidada oro tooduu sikau pinaivaadiri mmata nnau keegiaivaki rau kioovaa vaa feena kiooduu mmatayaa vairavai.

³ Vauduu teeda mmata nnauvaki oro tooduu hama Udaanga Yisuu Kirisi-inna nnabaivootauduu iya ivaara

⁴ dida vaida kaayauma yaata utida varida tooduu vaidiivaitana iya buruqaivaitana mmannaammannauvaitana iya vainima dida vauduu

⁵ gioonnaiya kaayauma aatuuda biribiriida ngiari avuuyauvaa mmataivaki kookama kiada teeda vauduu vaidiivaitana iya tunoo: Mo vaidiia putuaani haira mmata nnauyauvakidiri vaidiivo vaa diitoo kuaivaara ngia aaniira buaama rada nookiaannee?

⁶ Ivo hama aavaki vainoo. Vaa diitaivaivee. Ivo Karirayaa varuu suaivaki ngii giaa ngii muu kuaivaara kava rikiaatee.

⁷ Ivo ngii tunoo: Vaidiia Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa ni vitada vaidi mai-saiya mmikiai iya yatari sagaivau ni haara kikio rikioo taara suai taikanai voovaki na putuauvakidiri keenaa diitaanaravaivee, tuuvaa kava rikiaatee.

⁸ Vaidiivaitana itaa kua tuuvaara iya yaataiyauvo arinaima rikieeravai.

⁹ Rikiooduu gioonnaiya mmata nnauvakidiri pikiada nnida Yisuunna ngiaammuaa yaakuuvaitana yukukidiri mmuaavoota seena gioonna kiaapuuyaata ngiari teeda rikioo kuaivaa kiaa mmiravai.

¹⁰ Ii gioonna iya voovai Makataraa diaa gioonnaivaa nnutuuvo Mariaavaata voovai nnutuuvo Yoqaanootama voovai Yakoopaa kaanaa nnutuuvo Mariaavaata ngiari seena gioonnaiyaatama Yisuunna kua varada nuaira vaidiia kiaa mmiravai.

¹¹ Kiaa mmuduu rikiada iya gioonnaiya kuaiyauvaara sabi kuayauvaivee kiaa kiada rikiadaata pikieeravai.

¹² Pikiooduu Petooso diitoo seenoo vioo vioo oro mmata nnauvaki mmaanaidiri kookama reeta tooduu mmanna buruqa poosa saabaivo nnaasu ivaki vairavai. Vauduu too kava vara ranoo ngioo itaama vauvaa too rikioovaara ivo pinaama yaata utiravai.

Taaravaitana Emausa vida Yisuunna teeravai

(Marakaa 16:12-13)

¹³ Mmuai suaivaki Yisuunna nnaagiai nuairaivaitana yoosinnaivaa nnutuuvo Emausa Yerusareema vainima vauvakira vida varida

¹⁴ Yisuuva putuuvaara ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiima rada vuduu

¹⁵ Yisuuva ivaitana vainima ngioo ivaitana tasipama viravai.

¹⁶ Vuduu ivaitana inna taa ruvuyauvuyama teeravai.

¹⁷ Tooduu rikioo Yisuuva ivaitana tunoo: Ngia aaniivaaraida ngiingii kiaa mmi ngiingii kiaa mmiima rada nookiaannee? tuduu rikiada ivau dida vauduu ivaitana ausaivaitana kaayauma mmuaararooduu

¹⁸ voovai nnutuuvo Kerioopaava inna yaparainno tunoo: A mmuaavoono Yerusareema numa variee aataru mmuaararaiyauvaa naura ditara vaidiia ivaki iikiai yauvaa hama a tee rikiaannavainnee?

¹⁹ tuduu rikioo iva sai ivaitana yaparainno tunoo: Mo dee aataruyauvai iya iikiaannee? tuduu rikiada inna sai tunoo: Mo maisa mmooriivaa iya Nasareeta diaa vaidi Yisuunna iikiaavai. Ii vaidi ivo forofetaa tuanaavai. Anutuugaa avuuvau mmoori ari vookara ari vookaraiyauvaa iinno kua yoketaivaa ti kiasa ti mmuduu ta mmuakiaaya teeda rikieeravai.

²⁰ Rikiooduu ti kieeta vaidiiaata Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaatama inna vitada Roomaa vaidi kieetaivo ruputuaiveera mmuduu ivo ee-oo tuduu rikiada vaidiia yatari sagaivau inna haara kieeravai.

²¹ Ivo ta Isarairaiya ti kieetavai varinaree tioo ti nnammutuaiya yaataranai ta kati hara kiada variaaraivaara ta yaata utiravai. Vo kua voovootama vainoo. Iya inna ruputuuvo vaa taara suaivaitana taikaikio aanna voomaivo vainoo.

²² Ti seena gionna vooya ti kiasa ti mmiaa kuaivaara kaayauma ta nnikiaraakiaunnavaivee. Heenanaanna iya vida taavo

²³ Yisuunna mmata nnauvaki hama inna nnabaivo vaivai. Hama vaikiyai teeda iya kava vara ranada nnida kiasano: Vaa ta taunnani aangeraiya ti kiasano: Vaa ivo diitoo varinoo, kiaavaivee, kiasani

²⁴ ti seena vaidi vooya mmata nnauvaki vida taavo gionnaiya kiasa kuaivo kutaa tuanaavai vaikiyai hama inna taavaivee, tiravai.

²⁵ Tuduu rikioo Yisuuva ivaitana tunoo: Mo ngia taaravaitana hama ngii yaataataivaitanavee. Nnaaruaa vaidi forofetaiya tuu kua mmuakiaa iyauvaara hama ngia akiairaikiyai rikiada kutaavaivee kiaavai.

²⁶ Anutuugo mmataama kioo vaidiivo mmamma mmuaararoo varoovaudiri yaagueeqa yoketaa ari vookaraivaa varoo varinaraivaara hama ngia arinaima rikiaavaitanannee?

²⁷ kiasa kioo Yisuuva Anutuugaa kua mmuakiaayauvai ivaitana kiasa mmioo tauraa Musiiva fafaara roo kuaivakidiriaata nnaagiai forofetaiya fafaara roo kuaivakidiriaatama innara tuuvaara taaravaitana kiasa mmiaa roo viravai.

²⁸ Vida varuduu ivaitana vuu yoosinnaivo vainima vauduu too Yisuuva yoosinnaivaa yaataroo kuanee kiasa uduu

²⁹ taaravaitana inna ravaataida tunoo: Vaa suaivo haatapaikio heenainara iinoo. Tuma ti tasipama vuru vakianee, tuduu rikioo ivaitana tasipama nnauvaki viravai.

³⁰ Vioo ivaitana tasipama varioo yeenna nnaaree kiasa bereetaivaa tu kioo vainno yaaku vara kioo kusii kioo iya mmuduu teeda

³¹ arinaima inna tooduu ivo akiairaama vioo tukaama kieeravai.

³² Vioo tukaama kiooduu ngiari kiasa mmi ngiari kiasa mmiida tunoo: Ivo aataruuvau tiitaata kua tioo varioo Anutuugaa kua mmayaayaivaa ti kiasa ti mmikio rikioo mo ti ausaiyauvo ari vookarainoo,

³³ kiasa kiada mmuai suaivaki diitada Yerusareema kava vara ranada vida tooduu Yisuunna ngiaammuaa yaakuuvaitana yukukidiri mmuaavai gionna kiasapu vooyaatama nuunaida varida

³⁴ tunoo: Kutaa tuanaavai Yisuuva vaa diitaivai. Vaa Simoono inna taivaivee,

³⁵ tuduu rikiada taaravaitana aataruuvau nuaida Yisuunna teeda vitada oro ngiari nnauvaki varuduu Yisuuva bereetaivaa kusii utuu suaivaki ivaitana inna arinaima too mmayaayaivaa iya kiasa mmiravai.

Yisuuva ari ngiaammuaayaata kooyaa kua tiravai

(Matai 28:16-20; Marakaa 16:14-18; Yuvuaano 20:19-23; Aposoroo 1:6-8)

³⁶ Kiasa mmida varuduu Yisuuva ariinoo iya tammaivaki dion vainno tunoo: Ngii ausaiyauvo nuufama vakiaivee,

³⁷ tuduu rikiada iya inna teeda yaata utida tunoo: Vaidi mmagiavaivee, kiaa kiada nnikiaraida aatuuravai.

³⁸ Aatuuda varuduu Yisuuva iya tunoo: Ngia aaniira pinaama yaata utuaannee? Ngia aaniira niiyara taara yaata utuaannee?

³⁹ Ni yaakuuvaitana teeda ni yukuuvaitana teeda kiatee: Kutaa ivovee, kiatee. Niiyaa utida taatee. Ngia taavo hama vaidi mmagiaivo itaama vaivaivee. Ni mmuyaivoota mmammaivootama vainoo,

⁴⁰ kiaa kioo ari yuku yaakuuyauvaa iya vitauduu

⁴¹ teeda pinaama innara sirigauvaara hama innara Yisuuvaivee tida homo pinaama yaata utida varuduu Yisuuva iya yaparainno tunoo: Mo ngii yeennaivo aavaki vainnee?

⁴² tuduu rikiada iya vaa tavauvaa hudoovaa inna mmuduu rikioo

⁴³ iya avuuyauvunu varoo nneeravai.

⁴⁴ Nnaa kioo iya tunoo: Na homo ngii tasipama varuu suaivaki aa kua aavaa na ngii giaa ngii miravaivee. Na kiaanoo: Mmuakiaa kua fafaaraivo Anutuugaa mmaanna kuaivakiaatama forofetaiya kuaivakiaata Saama kuaivakiaatama niiyara tuu kuaivaa kaanaivo vainaravaivee, kiaa kiese na ngii giaa ngii miravaivee.

⁴⁵ Ivo iya itaa kua kiaa mmuduu rikiooduu iya tinniiyauvo rusituduu Anutuugaa kua fafaaraivaa arinaima rikieeravai.

⁴⁶ Rikiooduu Yisuuva vo kuavai iya tunoo: Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Fai Anutuugo mmataama kioo vaidiivo mmamma nniita-reeraivaa varoo putuoo taara suaivaitana taikano vooma suaivaki keenaa diitaanaravai.

⁴⁷ Diitanai fai gioonna kiaapuuya inna nnutuuvaa rikiaiya inna mmayaayaivaa varada tauraa gioonna kiaapu Yerusareemaiya kiaa mmida nnaagiai vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki variaya kiaa mmida kiatee: Ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada ausa hanigiakio Anutuugo ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaravaivee, kiatee. Anutuugaa kuaivo itaa kua tiivai.

⁴⁸ Aa kua fafaara aavaa kaanaivaa vaa ngiengieenoo taavaivee.

⁴⁹ Ni Napoova ngiini kua kiaa teerama kiaivaa fai neenoo titano ngiisi tiinaravai. Aa ngia yoosinna pinaa aavaki varida faannaikio ngiau aapuvakidiri yaagueeqa ari vookaraivo ngiiyaa tiinaravaivee, tiravai.

*Anutuugo Yisunna vitoo ngiau aapu viravai
(Marakaa 16:19-20; Aposoroo 1:9-11)*

⁵⁰ Kiaa kioo Yisuuva iyaatama vitoo oro Betaniaa kioo ari yaakuuvaitana vararu utuoo iyara kua yoketaivaa tiravai.

⁵¹ Kua tuoo varuu saivaata Anutuugo inna vitooduu ivo iya pikioo ngiau aapu viravai.

⁵² Vuduu teeda iya ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmida innara kaayauma sirigama rada Yerusareema nniravai.

⁵³ Nnida iya makemakee nuunaira nnau pinaivaki varida Anutuugaara kua yoketaivaa tiravai.

Yuvuaanoono Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara reeravai

Yuvuaano Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara roo kuaivo ataama vaivai. Anutuugaa tinniivaudiri kuaivaa vara kiaa kookieeraivo tupatupaa variivoono mmata aavau tuma ti tasipama vaidivai hara kioo variravai. Gioonna kiaapuuya Yisuunnara kutaavaivee tida kiaara: Yisuuva inna Anutuugaa mmaapuuvovee, tikio ivoono iya vitoo yoketaivau yapanai innara kutaavaivee kiaiya fai tupatupaa variraivaa varaaravaivee. Iya aa yanaa aavaa yaarida ii kua ivaara kutaavaivee tida arinaima rikiaateeraivaara Yuvuaano reeravai (20:31).

Anutuugaara kua kiaa kookieera vaidivai variravai

¹ Nnaaru hama ngiau mmata uu suaivaki Anutuugaa tinniivaudiri kuaivaa vara kiaa kookieeraivoono variravai. Kua kiaa kookieeraivoono Anutuugaa tasipama varioo inna Anutuugovee.

² Ari nnaaru tuanaa ivo Anutuugaa tasipama variravai.

³ Anutuugo tuduu kua kiaa kookieeraivoono mmuakiaa mminnammin-naayauvai iiravai. Hama mminnamminnaa vooyauvai ari voovoono iiravai. Ivoono nnaasu iiravai.

⁴ Variraivo innaki vairavai. Innaki vauvo tooba roosiima gioonna kiaapuyani mmeekiaivo teeravai.

⁵ Mmeekiaivoono heenaivaata mmeekia mmuduu hama heenaivo mmeekiaivaa rummua apiravai.

⁶ Anutuugoono vaidiivaa nnutuuvo Yuvuaanaa titooduu

⁷ gioonna kiaapuuya mmeekiaivaara kiaa kookieenaraivaara nniravai. Iya ivo tuu kuaivaa rikiada kutaavaivee kiateeraivaara nniravai.

⁸ Ivo hama mmeekiavai. Ivo mmeekiaivaara kiaa kookieenaraivaara nniravai.

⁹ Ivo nnuu suaivaki mmeekia tuanaivoono gioonna kiaapuuya mmeekiaivaa mminaraivo tuoo variravai.

¹⁰ Ivo mmataivaa ariinoo iima kioovau tuma ivau varuduu hama gioonna kiaapuuya inna arinaima teeravai.

¹¹ Ivo ari mmata tuanaivau tuuduu hama ari oyaiya innara tuqinneeraida innara ooqoo tiravai.

¹² Ooqoo tuduu vooyaano innara tuqinnada innara kutaavaivee tuuya Anutuugo ari yaagueeqaivaa iya mmioo iyara ni naunna mmaapu tuanaayavee tiravai.

¹³ Gioonna kiaapuuya nnaakara mmataaneema hama Anutuugo ari raunna mmaapuuya itaama mmateeravai. Vaidi mmatayaa diaivo ari iivaugiataama nnaakaraivaa mmataineema hama Anutuugo ari raunna mmaapuuya mmateeravai. Hameetavee. Anutuugo ariinoo ari vookaraama iiravai.

¹⁴ Anutuugaa kuaivaa kiaa kookieeraivo tuma ti tasipama vaidivai hara kioo variravai. Varuduu ta inna oyai ari vookarauvaa taannaduu ari vookarau oyaivaa ari Koovaano ari Mmaapu mmuaavaara tioo mmiravai. Mmuduu kati gioonna kiaapuyara tuqinneeraivootama kua kutaa tiraivootama innaki suvuairavai.

¹⁵ Yuvuaano nnoori apiraivoono innara tioo aayanna roo tunoo: Ii vaidi ivaara na tauraa ngii giaa ngii miee kiaanoo: Na hama variaaduu varuuvo

ni nnaagiai nninaraivoono vaa ni yaataraivaivee, tiravai. Yuvuaano itaa kua tiravaivee.

¹⁶ Kati tiyara tuqinneera oyaivo ariiki vaivaara ivo mmuakiaa suai mman-nammanna mmuakiaaya tiyara boo tioo nnaasu varivai.

¹⁷ Mmaanna tuu kuaivaa Anutuugo Musiinna kiaa mmuduu Musiivaano gionna kiaapuuya kiaa mmiravai. Yisuu Kirisiivaano Anutuugo kati tiyara yaata utiraivaata kua kutaa tiraivaatama ti vitaivai.

¹⁸ Hama gionna kiaapu voovoono Anutuugaa taivaivee. Ari Mmaapu mmuaavoono ari Koonnanikaraama mmuaavau inna tasipama variivoono innara kooyaa ti kiaa ti mmioo ti vitaivaivee.

*Yuvuaano nnoori apiraivoono mmayaayaivaa tiravai
(Matai 3:1-12; Maraka 1:1-8; Rukaaso 3:1-18)*

¹⁹ Yutayaa vaidi vooya Yerusareemadiri Anutuugaara kati puara hudeera vaidiiaata Riviinnakidiri diitoo vaidiiaatama titooduu Yuvuaano nnoori apiraivaasi num a inna yaparaduu rikioo ivo Yisuunnara ataa kua tiravai. Iya inna yaparaida tunoo: A gioononnee?

²⁰ tuduu hama Yuvuaano kua seemuaa varirainno kooyaa iya kiaa mmioo tunoo: Hama na Misiaa vaidi Anutuugo mmataama kioo vaidiivovee,

²¹ tuduu rikiada kava inna yaparaida tunoo: Ai, mo a dee vaidikuannee? A aanna Irayaavannee? tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Hama na Irayaavavee, tuduu rikiada iya inna tunoo: A forofetaa vaidi ta aiyara faannairaikuannee? tuduu rikioo ivo sai tunoo: Hamavee,

²² tuduu rikiada tunoo: Vaidi ti titaani ta ngiaunnaiya ta kava oo kiaa mmiaara kuaivaa ti kiaa ti mmianee. A dee vaidikuannee? Aiyara a dataa kuainna kiannannee?

²³ tuduu rikioo Yuvuaano iya sai tunoo:

Na koo mmuyai gaanga voovau diee vaina

aayanna ree kiaunoo:

Udaangaivo ngiaiveera

aataruuvaa safuukiateeraivaara na kiaunoo.

Nnaaruaa forofetaa vaidi Yisayaava fafaara roo kuaivaa Yuvuaano itaa kua tiravai.

²⁴ Farisaiyaano vaidi vooya titooduu nnuuyaano

²⁵ Yuvuaanaa yaparaida tunoo:

A aiyara kiannanoo: Na hama Misiaavaivee. Na hama Irayaavavee. Na hama forofetaa ngia niyara faannairaivovee, kiaa kiese mo aaniira a gionna kiaapuuya nnoori apuannannee?

²⁶ tuduu rikioo Yuvuaano iya sai tunoo: Na mmanna nnooriivaadiri gionna kiaapuuya apuauvaivee. Ngiiikidiri nnii vaidiivaa hama ngia taavaivee.

²⁷ Ivo ni nnaagiai nninaraivoono vaidi nnoonnavai. Na mmanna vaidi kiisavai. Hama na yopeema mmoori vareera ngiaammuauya roosiima inna yuku nnabaivaitana yeenaivaitana rakuasaa kiese utu radaanaravaivee, tiravai.

²⁸ Yuvuaano nnoori Yorotaanaivaadiri gionna kiaapuuya apuuvaa sainai yoosinna Betaniaa ivaki iya itaa kua tiravai.

Yisuuva Anutuugaa Puara Sipisiipa Nnaakaraivovee

²⁹ Vauya patauduu Yuvuaano diitoo dioo vainno tooduu Yisuuva innasi ngioo varuduu Yuvuaano innara tunoo: Aavaa Anutuugaa Puara Sipisiipa Nnaakaraivo nninoo. Gionna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa varaanaraivovee.

³⁰ Aqaa vaidi aavaara na tauraa ngii giaa ngii miee kiaanoo: Na hama variaaduu varuuvono ni nnaagiai nninaraivono vaa ni yaataraivaivee.

³¹ Na itaa kua kiae inna oyaivaa hama na tee rikieeravai. Ngia gioonna kiaapu Isarairaa variaya na inna kooyaa ngii vitainaraivaara na mmanna nnooriivaadiri numa ngii apiravaivee,

³² kiae kioo Yisuunnara kiae kookieenno tunoo: Na taaduu Mmannasa Yoketaivo ngiau aapuuvakidiri ngiaamma mirunnaivaa roosuuvono tuoo tuoo innayaa variravai.

³³ Anutuugo gioonna kiaapuuya nnooriivaadiri iya apuaneera ni titooovono tauraa ni tunoo: Fai a teeno Mmannasa Yoketaivo tuma vaidiivaayaa varinaraivo inna ivono Mmannasa Yoketaivaa gioonna kiaapuuya mmnaraivovee, tuuvaa na rikiee homo Yisuunna oyaivaara kumimakama kiae tee

³⁴ iva tuuvaa kaanaivaa kooyaa teeravai. Na ngii giaa ngii miaunoo. Ivo Anutuugaa Mmaapu tuanaivovee. Yuvuaano itaa kua tiravai.

Yisuuva ari ngiaammuaui tauraiyara tiravai

³⁵ Kiae kioo vauvo patauduu Yuvuaano diitoo kava numa ivau ari ngiaammuaupaitana tasipama dion vainno

³⁶ tooduu Yisuuva ngioo taroo viravai. Ngioo taroo vuduu Yuvuaano inna too vainno innara tunoo: Taatee. Anutuugaa Puara Sipisiipa Nnaakaraivo aa ngioo kuainoo,

³⁷ tuduu rikiada ari ngiaammuaupaitana iva tuu kuaivaa rikiada Yisuunna vata rada inna nnaagiaivau viravai.

³⁸ Vuduu too Yisuuva hanigia ivaitana inna nnaagiai vuuvaa too ivaitana yapara ruoo tunoo: Mo ngia aaniivaaraida buaama rada ngiaannee? tuduu rikiada ivaitana inna sai tunoo: Ravai-o, a dee nnauvakiinna variannanee? tiravai. Ii nnutu Ravaivavee kiae nnutu ivaa oyaivo tunoo: Vitaira-o, tiravai.

³⁹ Tuduu rikioo Yisuuva ivaitana sai tunoo: Numa taatee, tuduu rikiada ivaitana numa ivo varuuvaki teeda inna tasipama varuduu suaivo haatapoo hannauduu rikiada inna tasipama vairavai.

⁴⁰ Ngiaammuaui taaravaitana Yuvuaanaa kuaivaa rikiada Yisuunna nnaagiai vuuvaitana vuaivaa nnutuuvo Adiriaaso. Ivono Simoono Petoroosaa kataivovee.

⁴¹ Vauya patauduu Adiriaaso tauraa makee tuduu ari vayaanna Simoonara buaama roo tooduu inna too vauduu too tunoo: Anutuugo mmataama kiai vaidi Misiaivaa vaa ta taunnano ti too vainoo, tiravai. Misiaa nnutuuvoota Kirisii nnutuuvootama mmuaa oyaivai.

⁴² Adiriaaso itaa kua kiae kioo Simoonaa vitoo Yisuunnasi vuduu Yisuuva inna too tunoo: Anna a Simoono a Yuvuaanaa mmaapukuavee. I nnutu karaasivo Kipaasovee. Yisuuvaano itaa kua tiravai. Yutayaiya kuaivakidiri kiae nnutuuvo Kipaasovee. Ari vo kua Ereengaivakidiri kiae nnutuuvo Petoroosovee. Nnutu Petorooso kuaivaa oyaivoonno sikau ooravai.

Yisuuva Piriipaya Nataneerayara tiravai

⁴³ Vauya patauduu Yisuuva Karirayaa kuanee kiae vioo tooduu Piriipo inna too vauduu too tunoo: Ni nnaagiai ngianee, tiravai.

⁴⁴ Piriipo Betesaita diaa vaidivai. Ivo Adiriaasooya Petoroosaya yoosinaiivakinnaavai.

⁴⁵ Piriipo oro Nataneeraara buaama roo tooduu inna too vauduu too inna tunoo: Musiiva mmaanna tuu kuaivaki fafaara rooduu vaidi forofetaa vooyaatama fafaara roo vaidiivaa vaa ta taunnanoo. Inna nnutuuvo Yisuuvavee. Nasareeta diaa vaidivai. Yoosiipaa mmaapuvaivee,

⁴⁶ tuduu rikioo Nataneero inna yaparainno tunoo: Mo datai mminnaa yoketaavai Nasareetadiri nniivainnee? tuduu rikioo Piriipo tunoo: Ai, numa taanee, tiravai.

⁴⁷ Kiaa kioo inna vitoo nnuuvaa Yisuuva too Nataneeraara tunoo: Aa vaidi aavo Isarairaa vaidi tuanaavaivee. Hama unnakuaivo innaki vaivaivee,

⁴⁸ tuduu rikioo Nataneero Yisuunna yaparainno tunoo: Ai, dataama kiese ni taannannee? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A nnaammuayaivaa oyaivaki variannano hama Piriipo aita kua tirama kiaikiai neenanaa i tauvaivee,

⁴⁹ tuduu rikioo Nataneero inna sai tunoo: Vitaira-o, a Anutuuqaa Mmaapukuavee. A Isarairaiya kieetaikuavee,

⁵⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A nnaammuayaivaa oyaivaki variannani na i tauvaara i kiaa i mmiaukainna a niyyara kutaavaivee kiannanoo. A makee taannaivaa kiisavai taannanoo. Fai yapooma nnaagiai a kaayau pinaa ari vookaraiyauvaa taanaravaivee,

⁵¹ kiaa kioo tunoo: Na kua kutaavai i kiaa i mmiaunoo. Fai a teeno ngiauvo vioo sai ngioo sainai idaadiri Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa niyyara aangeraiya oro teeda tuma teeda kiaaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

2

Yoosinna Kenaa diaa ngiaammuaauvaayaa nnaataivaa ruu kieeravai

¹ Yapooma taara suaivaitana taika kiooduu vooma suaivaki Karirayaa aakiaivaki vau kiisa yoosinnaivaa nnutuuvo Kenaa ivaki iya ngiaammuaavaa nnaataivaa varada rummuaara iiravai. Rummuaara iida varuduu Yisuunna kaano ivaki variravai.

² Ivaki varuduu iya Yisuunnaata ari ngiaammuauyaataama aayanna tuduu yeenna nnaara nniravai. Nnida gioonna kiaapuuya tasipama varida nuunaida yeennaiyauvaa nneedada

³ vuaina suuyaivaa nnaa taika kiooduu rikioo Yisuunna kaano inna tunoo: Vaa iya vuaina suuyaivo taikaivaivee,

⁴ tuduu rikioo inna sai tunoo: Ai, mo aanna a gioonoonna itaa kua ni kiannannee? Hama i mmoorivaivee. Na mmoori nakaaravovee. Hama ni suaivo nninoo,

⁵ tuduu rikioo kaanoono yeenna mmira ngiaammuauya tunoo: Ivo tiivau-giataama rikiada iikiatee, tiravai.

⁶ Yutayaa gioonna kiaapuuya ngiari mmammaiyauvaa finira mmaanna aataruuyauvo airi airi aataruyauvai vairavai. Ivaara pinaa kuu yavaiyauvo yaaku saivai karasaidiri mmuaavai ivau vairavai. Yavaiyauvo hama kiisa paanna yavaayauvai. Hokoba pinaa yavaayauvaivee.

⁷ Yisuuva yeennara haitatuuda mmiraiya tunoo: Nnooriivaa vita rada aa yavaa aayauvaki tusaatee, tuduu rikiada vita rada tusooduduu yavaiyauvaa sannaiyauvunu roberoceeduu

⁸ Yisuuva iya tunoo: Inna aikioo, vita rada oro yeennaiyauvaara haitatuura vaidiivaa mmiatee, tuduu rikiada vita rada oro inna mmuduu

⁹ nnoo rikiooduu nnoori tuanaivo vaa hanigioo vuaina suuya tuanaavai vauduu ivo iya vitoovakira hama arinaima teerama kiooduu yeennara haitatuuda mmiraiya arinaima teeravai. Ivo iya vitoovakira hama arinaima toovaara ivo kieevatiivaara aayanna tuduu

¹⁰ nnuduu inna tunoo: Mmuakiaa vaidiia tauraa yoketaa vuaina suuyaivaa yapa kiaani rikiada nneedada nnaa ausa rasiti varada variaani

teeda nnaagiai maisai vuaina suuyaivaa yapaavai. Hama a itaama yapaan-nanoo. Aanna makee nnaagiainna a yoketaa vuaina suuyaivaa yapaan-nanoo, tiravai.

¹¹ Yisuuva Anutuugaa mmoori ari vookarauvaa Karirayaa aakiaivaki vau yoosinna kiisa Kenaa ivaki tauraa toosa hara iiravai. Ivo ivaki toosa hara uu mmooriivaa uduu teeda ari ngiaammuauya ivo uu mmooriivaa oyai tuanaa yoketaivaa teeda innara kutaavaivee tiravai.

¹² Ivo uu mmooriivo taika kiooduu ivo ari kaanootama ari kataidoota ari ngiaammuaudootama oro kiisa suai Kapanaua variravai.

Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki viravai

(Matai 21:12-13; Marakaa 11:15-17; Rukaaso 19:45-46)

¹³ Yutayaiya buusaivaa nnutuuvu Varaigiataivaa iya nneera suaivo vain-ima nnuduu rikioo Yisuuva Yerusareemara viravai.

¹⁴ Vioo vioo oro nuunaira nnau pinaivaki tooduu ivaki vaidiiya puara buri-makau sipisiipaiyauvaata ngiaamma mirunnaiyauvaatama vooya mmida irisai sikauiyauvaa varooya hara kiada varida inna tooduu vaidi sikau yanaiyauvaa kiooduu irisai sikau mmuyaiyauvaa mmuuyaataama hara ki-ada varida inna teeravai.

¹⁵ Inna tooduu rikioo Yisuuva iibanna fiiyama kioovaadiri utuoo iya ripiinno iya puara burimakau sipisiipaiyauvaata ivakidiri ruputuoo va-tooduu mmaanai tiida viravai. Vuduu rikioo ivo irisai sikau mmuyaiyauvaa mmuuya parapaariyauvaa rauru sereguatiima kieeravai.

¹⁶ Sereguatiima kioo vaidiiya ngiaamma mirunnaiyauvaa kiada irisai sikauiyauvaa varooya tunoo: Iyauvaa varada mmaanai kuatee. Sa ngia ni Napoonna nnauvaki irisai irisai vareera aataruuvaa iikiatee,

¹⁷ tuduu rikiada ari ngiaammuauya yaata utida Anutuugaa kua fafaara voovai vauvaara iya yaata utida rikieeravai. Fafaaraivo vainno Anutu-uqaa nnauvaara tinoo: I nnauvaara ni mmuduuya riraivo ni aakiaivaki kaayauma suvuainoo. Fafaaraivo vainno itaa kua tiivai.

¹⁸ Yisuuva itaama uuvaara Yutayaa vaidi vooya inna yaparaida tunoo: Gioono i tikiai a iikiannannee? Dee mmoori ari vookaraivaa fai a iino yoke-tainai teeda kiaara: Anutuugo inna tasipaikio rikioo iivaivee, kiaarannee?

¹⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Aa nnau aavaa ngia havarata kikiyai fai na kava taaravooma suai heeka kiaanaravaivee,

²⁰ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ai, hama yopeemavee. Aa nnau aavaa heekoo aataruuvaa vaa ta taunnavai. Taara vaidivaitana yuku yaaku taika kiada vo vaidivai yaaku saivai karasaidiri mmuaa nuanuvai (46) iya heeka taika kieeravai. Fai a aikiooma taaravooma suai heekaanarannee? tiravai.

²¹ Yisuuva hama nuunaira nnau pinaivaara itaa kua tiravai. Ivo ariiyara tiravai.

²² Ivaara ivo nnaagiai Anutuugo inna tuduu putuuvakidiri diitoo suaivaki ari ngiaammuauya iva itaa kua tuu kuaivaa arinaima rikieeravai. Rikiooduu Anutuugaa kua fafaaraivaaraata Yisuuva tuu kuaivaaraatama kutaavaivee tiravai.

Yisuuva gioonna kiaapuuya aakiaiayuvaki teeravai

²³ Yisuuva buusa Varaigiataivaa nneera suaivaki Yerusareema nuainno varuduu rikiada iva Anutuugaa mmoori ari vookarauyauvaa uuyauvaara kaayau gioonna kiaapuuya innara kutaavaivee tiravai.

²⁴ Tuduu Yisuuva gioonna kiaapu mmatayaiya aakiaiayuvaki toovaara iya innara yoketaida kutaavaivee tuuvaara hama iyara inna yoketairavai.

²⁵ Hama vaidi voovoono gioonna kiaapuuya aakiaiayuvaki vau kuaiyau-vaa inna kiasa mmiravai. Ivo ariinoo arinaima iya aakiaiayuvaki teeravai.

3

Yisuuva Nikotimaasaatama kua tiravai

¹ Farisai vaidi voovai nnutuuvo Nikotimaaso ivoota Yutayaiyaki kieetavai varuuvo

² heenaki Yisuunnasi vioo tunoo: Vitaira-o, vaa ta taunnavai. Anutuuqo i titaa kiaikiai a tummuannaikua a vitaira mmooriivaa iikiannanoo. Fai vaidi mmatayaa voovoono hama Anutuuqaa yaagueeqaivo inna tasipano rikioo hama Anutuuqaa mmoori ari vookaraivaa a iikiannaneema iinaravaivee,

³ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Na kua kutaavai i kiaa i mmiaunoo. Fai hama vaidi voovoono hanigioo nnaakara meedi roosiima karaasavai varioo fai hama Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivaki taanaravaivee,

⁴ tuduu rikioo Nikotimaaso inna sai tunoo: Mo dataama vaidi vaa yokovaa kiaivo kava hanigioo nnaakara meedi roosiima karaasavai varinarannee? Fai ivo kava ari kaanaa ausaivaki varino mmata kino too karaasavai varinarannee?

⁵ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Na kua kutaavai i kiaa i mmiaunoo. Fai hama vaidi voovoono nnooriivoota mmannasaivootama mmata kiaivo hama Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuanaravai.

⁶ Mmammaivo iikiatai mmooriivo mmammaivaa mmaraavai. Anutuuqaa Mmannasaivo iikiatai mmooriivo Anutuuqaa Mmannasaivaa mmaraavai.

⁷ Anutuuqaa Mmannasaivo i mmata kinai rikiee hanigiee nnaakara meedi roosiima varianeera na i kiaa i mmiau kua ivaara sa nnikiaraakianee.

⁸ Yuunnaivo ari ngiatai suaivaki ivo korokorooma roo nuaikiai a mmanna akuaivaa rikiee hama ivo kuai nniivaa taannanoo. Ivaa roosiima Anutuuqaa Mmannasaivo vaidiivaa iikio too hanigioo karaasavai variivaa hama ta taunnavavee,

⁹ tuduu rikioo Nikotimaaso inna yaparainno tunoo: Mo datainne?

¹⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A vaidi nnoonnakuavee. A Isarairaa gioonna kiaapuuya vitaira vaidikuavee. Mo aaniira aa kua aavaa oyaivaa hama a tuqinnama rikiaannannee?

¹¹ Na kua kutaavai i kiaa i mmiaunoo. Ti yaatana vai kuaivaata ti avu tai kuaivaatama ta kiaunnani ngia mmuakiaaya hama ti kuaivaa rikiaanoo.

¹² Na mmatayaa vai mminnaiyauvaara ngii giaa ngii miaukai hama ngia rikiaanoo. Ngiau aapu vai mminnaiyauvaara na ngii giaa ngii minai fai ngia dataama rikiaarannee?

¹³ Hama vaidi voovoono ngiau aapuvaki kuaivaivee. Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono ivakidiri tummuaivoono vaa neneenoo nnaasu ivaki tauvaivee.

¹⁴ Nnaaru vaidi Musiiva koo mmuyai gaanga yoosinnaivaki unnakua yapaivaa kapaqaivaadiri iima kioo ngiauvau yatari sagaivau haara kiooneema vaidiia Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa ngiauvau yatari sagaivau ni haara kiaravai.

¹⁵ Haara kikio rikioo fai gioonna kiaapu voovoono niyara kutaavaivee tioo fai tupatupaa variraivaa varaanaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

¹⁶ Anutuuqo mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaiyara pinaama mmudu-uya ruoo ari Mmaapu mmuaa tuanaa ivaa titooduu tiiravai. Gioonna kiaapu innara kutaavaivee kiaiya eeyaara putida taikeevoora titooduu tiiravai. Iya tupatupaa variraivaa varaateeraivaara titooduu tiiravai.

¹⁷ Ivo ari Mmaapuuvaa mmatayaa titooduu tuoo hama gioonna kiaapuuya kua pinaivaki yapaanaraivaara tiiravai. Iya vitoo aataru yoketaivau yapaa-naraivaara tiiravai.

¹⁸ Gioonna kiaapu voovoono innara kutaavaivee tiivaaki hama kua pinaivo innaki vaivai. Gioonna kiaapu voovoono hama innara kutaavaivee

tiivaaki vaa kua pinaivo innaki vaivai. Ivo hama innara Anutuugaa Mmaapu mmuaa tuanaivovee tiivaara kua pinaivo innaki vaivai.

¹⁹ Kua pinaivo vaivaa aataruuvo ataama vainoo. Mmeekiaivo vaa mmatayaiyasi tiikiainnaataida iya hama innara mmuduuya ruaanoo. Iya maisa aataruuvaa vaa iida taivaara upisiivaki vai aataruuvaa mmuduuya ruaanoo.

²⁰ Gioonna kiaapu voovoona vaa maisa aataruuvaa iivoona hama mmeekiaivaara mmuduuya ruoo hama innasi nniivai. Mmeekiaivoona ivo maisa aataru iivaa kookieevoora kiaa hama mmeekiaivaasi nniivai.

²¹ Gioonna kiaapu voovoona kua kutaivaara yaata utuoo iivoona mmeekiaivaasi nniivai. Hama arinaidiri iirainno Anutuugo tiivaugiataama iivai. Mmeekiaivoona ivo ii mmooriivaa kookieekiaiveera mmeekiaivaasi nniivaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

Yuvuaano Yisunna oyaivaara kooyaa tiravai

²² Ii suai ivo taika kiooduu Yisuuva ari ngiaammuaayaatama yoosinna Yutayaivakira viravai. Vidada oro ivakinnaiya tasipama varidada iya nnoori apiravai.

²³ Ii mmuai suai ivaki Yuvuaano vo yoosinna Sareema vainima vau yoosinnaivaa nnutuuvo Ainoona ivaki varioo gioonna kiaapuuya nnoori apiravai. Nnoori haruunga pinaivo ivaki vauvaara ivo ivaki iya nnoori apiravai. Gioonna kiaapuuya ivo iya nnoori apuaiveeraivaara mmannamanna innasi nnuduu ivo ivaki iya nnoori apiravai.

²⁴ Hama oovi nnauvaki inna yapaara suaivo nnuduu iiravai.

²⁵ Yutayaa vaidiia mmamma finira mmaanna aataruuyauvaara Yuvuaanaa ngiaammua vooyaata Yutayaa vaidi voovaatama pinaama kua yaagueeqama tiravai.

²⁶ Itaa kua tuuvaara iya Yuvuaanaasi oro inna kiaa mmida tunoo: Vitairo, nnaaru vaidi voovai nnoori Yorotaanaa siri sainai i tasipama dloo vauduu a innara iqii vaidi tuanaa ivovee tunnaivo aanna makee ivoona gioonna kiaapuuya nnoori apuoo varinoo. Apuoo varikiai mmuakiaa gioonna kiaapuuya i pikiada innasi kuaanoo,

²⁷ tuduu rikioo Yuvuaano iya sai tunoo: Hama giaasidiri gioonna kiaapu voovoona mminnaivaa varaivai. Anutuugoona mmikio varaivai.

²⁸ Na kiaaduu vaa ngiengieenoo rikieeravai. Na kuaanoo: Hama neenoo vaidi Misiaa Anutuugo mmataama kioovovee. Anutuugo inna tauraa niinnaadee titooduu na nniravaivee. Na itaa kua tiravai.

²⁹ Nnaata vaati vareera suaivaki vaatiivo safuuma ari nnaataivaa varaivai. Vaatiivaa seena ngiaammua voovoona oro inna tasipama diivo innara faannainno varioo kati inna kuaivaa rikiaikio inna yoketaivai. Itaama iivaara ni sirigairaivo niiki vaivo vaa pinaavai vainoo.

³⁰ Fai ivoona tauraa varino inna nnutuuvo pinaavai kuanaravai. Vinai fai na nnaagiai varino ni nnutuuvo hameetainaravaivee. Yuvuaano itaa kua tiravai.

Vaidi voovoona ngiau aapuuvakidiri tiiravai

³¹ Ivoona ngiau aapuuvakidiri tuuvoona mmuakiaaya yaataravai. Mmatayaa diaa vaidi voovoona mmata aavau varioo mmata aavau vai mminnamminnaiyauvaara nnaasu kua tiivai. Ngiau aapuuvakidiri tuuvoona mmuakiaaya yaataroo

³² ari toovaaraata ari rikioovaaraatama tikiai hama gioonna kiaapu voovoona rikiaivai.

³³ Fai gionna kiaapu voovoono inna kuaivaa tuginnama rikioo puaisa utino mmoori kaanaivo vainai teeda seena gionna kiaapuuya kiaara: Anutuugo kua tiivo kua kutaavai vaivaivee, kiaaravai.

³⁴ Anutuugo titoovoono Anutuugaa kuaivaa tiivaara iya itaa kua kiaaravai. Anutuugo Mmannasa Yoketaivaa inna mmikio innaki suvuaikio Anutuugaa kuaivaa tiivai.

³⁵ Ari Koovaano ari Mmaapuuvaa kaayauma mmuduuya ruoo inna tinoo: Mmuakiaa mminnaiyauvaara na diauneema eenoo dianee, tiivai.

³⁶ Gionna kiaapu voovoono inna Mmaapuuvaa kutaavaivee tiivoonoo vaa tupatupaa variraivaa varaivai. Gionna kiaapu voovoono inna Mmaapuuvaa kuaivaa hama rikiaivoono fai hama tupatupaa variraivaa varaanaravai. Anutuugaa nnannateeraivo fai tupatupaa innayaa vainaravaivee.

4

Yisuuva gionna Samariaivaatama kua tiravai

¹ Yisuuva gionna kiaapuuya nnoori apuduu inna nnaagiai nuauyaano Yuvuaanaa nnaagiai nuau gionna kiaapuuya yaataroo kuaivaa Farisaiya rikieeravai.

² Mo hama Yisuuva ariinoo nnoori apiravai. Ari ngiaammuauyaano nnaasu nnoori apiravai.

³ Iva uu mmooriivaa Farisaiya rikioovaa Yisuuva rikioo diitoo ari ngiaammuauyaata Yutayaa mmataivaa pikiada kava vara ranada Karirayaa mmataivakira viravai.

⁴ Iya Karirayaa vuu aataruuvau kuaaree kiaa kiada Samariaa mmataivaa vuutaidaadiri viravai.

⁵ Vidada oro ivaki vau yoosinna voovai nnutuuvoo Sukaraa ivaki viravai. Nnaaru Yakooopo ari mmaapuuvaa Yoosiipaa mmuu mmataivo vainima vauduu

⁶ Yakooopo hanuu kioo doofa nnooriivo ivaki vauduu ikianna tammauduu Yisuuva aataru hokobaivau nnududuu inna pirisauduu doofa nnooriivaa siriivau hara kioo variravai.

⁷⁻⁸ Vaa ari ngiaammuauya nnida tarada yoosinnaivaki vida sikaunnaadiri yeennaiyauvaa yookaakiaara vida kieeravai. Vida kiooduu Yisuuva ivau hara kioo varioo tooduu gionna Samariaa voovai nnooriivaa vitaanara nnuduu too Yisuuva inna tunoo: Nnooriivaa vita niita ni mianee,

⁹ tuduu rikioo Samariaa gionnaivo inna sai tunoo: Ai, a voopinnaa Yutayaakuavee. Nene vo Samariaa gionnavai. Aanna a dataama kieennainna nnoorira ni yaparakiannanee? tiravai. Yutayaa gionna kiaapuuyaata Samariaa gionna kiaapuuyaata makemakee ngiariiyara ngiariiyara nnannateera tasipama varuuvaa gionnaivo itaa kua tiravai.

¹⁰ Yisuuva inna kua sai tunoo: Anutuugo gionna kiaapuuya kati mmii aataruuvaa vaa a arinaima tee rikiee na nnoorira i yaparakiavuaa ni oyaivaa arinaima tee ni yaparakiannatiri. Na nnoori ari vookaraivaa i mmiautiri. A ivaa nnee tupatupaa variraivaa varaannatirivee,

¹¹ tuduu rikioo inna sai tunoo: Yokeera-o, hama a nnoori toori vitaa naraivootainoo. Nnooriivo hokoba soopavaki varinoo. A deevakidiri tupatupaa hara kioo varii nnooriivaa vitaanarannee?

¹² Ti nnaakuva Yakooopoono aa doofa nnoori aavaa hanuu kioo ivo ari mmaapuudoota ari puaraidootama nneeda kioovaa ti mmiravai. Iva nnoonna vaidivai variravai. A inna yaataraannakuannee?

¹³ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Gionna kiaapu voovoono aa nnoori aavaa nnaa kino fai kava inna nnoori rainaravai.

¹⁴ Gioonna kiaapu voovoono na inna mminara nnooriivaa nnaa kino fai hama kava inna nnoori rainaravai. Nnoori na inna mminaraivo fai inna aakiaivaki nnoori rumuruuma roosiima tupatupaa varinono fai ivo tupatupaa variraivaa varaannaravaivee,

¹⁵ tuduu rikioo gioonnaivo inna sai tunoo: Yokeera-o, mo aa nnoori aavaa ni mianee. A ni minai na nnaa kiee fai hama kava ni nnoori rainai hama kava aavakidiri na numa vita ree nnaannaravaivee, tiravai.

¹⁶ Yisuuva inna kiasa mmioo tunoo: Mo oro ai vaatiivaara aayanna tino i tasipama ngiaivee,

¹⁷ tuduu rikioo gioonnaivo inna sai tunoo: Hama na vaatiaataivaivee, tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A hama na vaatiaataivaivee kiannaivo kutaavai kiannanoo.

¹⁸ Vaa a yaaku saineetu vaati varaannavai. Aanna a makee vaidiivaa tasipama variannaivo hama i vaativai. A kutaavai kiannavaivee,

¹⁹ tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Yokeera-o, vaa na tauvai. A forofetaakuavee.

²⁰ Ni nnaakukiaiya aa taapi aavaudiri ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuugaa mmiravai. Ngia Yutayaa vaidiia kiasano: Yerusareema nuunaira nnau pinaivaki nnaasu ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuugaa mmiatee, kiasavaivee,

²¹ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Rikiaanee. Fai suai voovai nninai hama ngia gioonna kiaapuuya aa taapi aavaunnaata Yerusareemaivakiri-aatama ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa ni Napoonna mmiaaravai. Fai sabisaabi mmuakiasa yoosinnaiyauvakidiri inna mmiaaravaivee.

²² Ngia gioonna kiaapu Samariaiya hama ngia ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa mmiraivaa oyaivaa arinaima teeda rikiaavai. Ta gioonna kiaapu Yutayaiya titi ausa mmuduuyaiyauvaa mmiaunnaivaa oyaivaa aikiooma ta teeda rikiaunnavai. Titiikidiri Anutuugo tino gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaanaraivo nniivai.

²³ Gioonna kiaapuuya kutaa tuanaa ni Napoonna ausa mmuduuya mmi-raiya ngiari ausaiyauvakidiri kua kutaa tida ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmiaara suaivo fai nninaravai. Ai, vaa nninoo. Ni Napoova gioonna kiaapuuya kua kutaa tida ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiaaraiyara buainno varinoo.

²⁴ Anutuugo inna mmannasavai. Fai gioonna kiaapuuya ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuugaa mmiaaraiya ngiari ausaiyauvakidiri kua kutaa tida ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiatee, tiravai.

²⁵ Tuduu rikioo Samariaa gioonnaivo inna sai tunoo: Vaa na rikiauvai. Misiaa vaidivai Anutuugo inna mmataama kioovo fai nninaravai. Iya innara Kirisiivavee kiaivo fai nninaravai. Ivoono ngioo mmuakiasa mmoori-ivaara ti kiasa ti mminaravaivee,

²⁶ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Mo na aita kua kiau aavo inna na ivoona iikiauunoo, tiravai.

²⁷ Yisuuva itaa kua tuu saivaata ari ngiaammuauya kava vara ranada nnida toduu Yisuuva gioonnaivaata kua tioo varuduu teeda nnikiarairavai. Nnikiaraida hama voovoono gioonnaivaa tunoo: Aaniira a ngiannanee? tuduu hama voovoono Yisunna tunoo: Aaniira innaata kua kiannanee? tiravai.

²⁸ Hama itaa kua tuduu rikioo gioonnaivo ari nnoori tooriivaa pikioo kava vara ranoo voo voo oro yoosinnaivaki gioonna kiaapuuya kiasa mmioo tunoo:

²⁹ Vaidi voovoono mmuakiasa mmoori na iikiauuvaa kooyaa ni giaa ni miivaa numa taatee. Ivo Misiaivonnee?

³⁰ tuduu rikiada gioonna kiaapuuya yoosinnaivaa pikiada Yisuunna taara nniravai.

³¹ Iya nnida varuduu Yisuunna ngiaammuauya inna vuavi tida tunoo: Vitaira-o, yeenna nnaanee,

³² tuduu iva iya sai tunoo: Na nnaanara yeennaivaa hama ngia taanoo,

³³ tuduu ari ngiaammuauya ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Vaa vaidi voovoono yeennaivaa varoo inna mmiinne?

³⁴ tuduu Yisuuva iya tunoo: Ni titeeraivoono niyara tii kuaivaa na rikiee ivo mmoori ni muuvaa na iinana taika kino rikioo inna ni yeennavai.

³⁵ Ngia mmuakiaaya kiaanoo: Fai kuraaga taarama taarama taikanai yeenna kaanaivo nneeravaata vainai ta varaaravaivee, kiaavai. Na ngii giaa ngii miee kiaunoo. Yeenna mmooriyauvaki tuqinnama haitatuuma taatee. Ngia varaateeraiyauvo vaa aikiooma kaanainno nneeravaata vainoo.

³⁶ Mmoori vareera vaidiivo ari mmoori varaivaa irisai kaanaivaa safuuma varoo sirigaivai. Iva roosiima ta gioonna kiaapuuya tupatupaa variraivaa varaateeraivaara ta iya vitada sirigakiaunnvai. Yeenna kaanaivaa vareera suaivaki yeenna hauvaa utiraiyaata yeenna kaanaivaa vareeraiyaatama mmuaavaugiataama sirigakiaaravai.

³⁷ Ivaara nnaaru tuu kua voovai tunoo: Vaidi voovoono mmooriivaki yeenna hauvaa utikio voovoono kaanaivaa varaivaivee. Itaa kua tuuvo kutaa kuavai.

³⁸ Ngia hama mmoori vareeraivaki na ngii titaukai ngia yeenna kaanaivaa vareeraiyavee. Ngari vooyaano ivaki mmoori varoovakidiri ngia iya mmoori kaanaivaa varooyavee. Yisuuva mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kioo itaa kua tiravai.

³⁹ Samariaa gioonna kiaapuuya yoosinna Sukaraa varuuya ii gioonna ivo tauraa vaa iya kiasa mmioo tunoo: Mmuakiaa mmoori na iikiauvaa ivo kooyaa ni giaa ni mivaivee, tuuvaara kaayau gioonna kiaapuuya ngiari ausaiyauvaa hanigiada Yisuunnara kutaavaivee tiravai.

⁴⁰ Itaa kua tuuvaara iya innasi nnuu suaivaki yaagueeqama inna tunoo: Ti tasipama varianee, tuduu Yisuuva iya tasipama taara suai variravai.

⁴¹ Varuduu ivo iyaata kua tuu kuaivaara kaayau vooyaano ngiari ausaiyauvaa hanigiada innara kutaavaivee tida

⁴² gioonnaivaa tunoo: Anna vaa ta ausa hanigiada innara kutaavaivee kiaunnvai. Hama a kiannaivaara ta iikiaunnaanoo. Iva kuaivaa ti kiasa ti mmikiai ta rikiaunnaivaara iikiaunnaanoo. Vaa ta rikiaunnvai. Iva kutaa mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa variraiya vitoo yoketaivau yapaanaraivovee, tiravai.

Yisuuva vaidi kieetaivaa mmaapuuvaa tuqinneeravai

⁴³ Yisuuva iya tasipama varuu suaivaitana taika kiooduu ivo diitoo Kari-rayaara viravai.

⁴⁴ Vaa ivo tauraa ariiyara tunoo: Vaidi forofetaivaara mmuakiaa yoosin-naiya innara yoketaakiaani ari yoosinna tuanaiya hama innara yoketaaki-aavaivee, tiravai.

⁴⁵ Ivo Karirayaara vioo vioo oro tooduu gioonna kiaapuuya innara sirigairavai. Vaa iyaata Yerusareemaivaki vida buusaivaa nnutuuvo Varaigiataivaa nneera suaivaki iva uu mmooriivaa taa kioovaara iya innara sirigairavai.

⁴⁶ Innara sirigaida varuduu Yisuuva yoosinna kiisaivaa nnutuuvo Kenaa tauraa ivo ivaki nnoori tuanaivaadiri vuaina suuyaivaa uuvakira kava viravai. Vioo vioo oro varuduu Kapanaumaa vaidi kieeta voovoono ivaki hara kioo varuduu ari mmaapuuvo nniitaroo homo Kapanauma variravai.

⁴⁷ Ii kieeta vaidi ivo Yisuuva Yutayaa mmataivaa pikioo Karirayaa mmataivaki nnuu kuaivaa rikioo oro inna yaparainno tunoo: Kapanauma ivaki tiee ni maapuuvu kiisa suai putinara iivaa tuqinnaanee,

⁴⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Fai ngia mmuakiaaya hama mmoori ari vookara ari vookaraivaa teeda hama ngia niyara kutaavaivee kiaara-vaivee,

⁴⁹ tuduu rikioo vaidi kieetaivo tunoo: Yokeera-o, ni maapuuvu putivoora tiee akiairainai ni tasipama tummuanee,

⁵⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Kuanee. Fai i mmaapuuvu diitoo kati hara kioo varinaravaivee, tuduu ivo Yisuuva kuaivaara kutaavaivee kiaa kioo vioo vioo

⁵¹ oro tooduu ari mmoori varoo ngiaammuaaya saidi nnida inna tunoo: Vaa i mmaapuuvu diitoo kati hara kioo varinoo,

⁵² tuduu rikioo iva iya yaparainno tunoo: Dee suaivau inna nniitaraivo pikiaivainnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Nau ikianna tammaa i mmaapuuvua ikiayanaivo taikaivaivee, tiravai.

⁵³ Iqii suai ivau Yisuuva tunoo: Fai i mmaapuuvu diitoo kati hara kioo varinaravaivee, tuuvaa koova rikieeravai. Rikioo ivoota ari mmuaa nnauvaki varuuyaata innara kutaavaivee tiravai.

⁵⁴ Yisuuva Yutayaa mmataivaa pikioo numa Karirayaa mmataivaki varu-uvu Anutuuga mmoori ari vookarau voovai vaa tauraa iima kioo ivaa nnaagiaivau iqii mmoori ivaa iiravai.

5

Yisuuva vaidi nnoori siriivau vauvaa tuqinneeravai

¹ Yutayaiya buusa nneera suaivo vainima vauvaara Yisuuva Yerusa-reemara viravai.

² Yerusareema vagiaamunna keegia voovai nnutuuvu Puara Sipisiipaiya keegiavai vairavai. Ii keegia ivaa vainima vau nnoori haruungaivaa nnutu-uvu Yutayaiya kuaivakidiri Betasataa vauduu nnau haaya yaaku saivai ivaa siriivau vairavai.

³ Vauduu kaayau gioonna kiaapu mmammaiyauvo maisauya iyauvaki vairavai. Gioonna kiaapu avu huruutaayaata mmudanna rauyaata yuku yaaku putuuyaata iyauvaki vairavai. (Iyauvaki vaida varida nnooriivo korokoroonaraivaara faannaida variravai.

⁴ Varuduu vo suai vo suai Udaangaivaa aangeraa voovoona tuoo nnoori-ivaki vuduu nnooriivo korokorooduu vaidiivaa mmammaivo maisauvo tauraa nnooriivaki vuuvaa mmammaivo yoketauduu nniravai.)

⁵ Iya nnau haayaiyauvaki vauduu vaidi voovoona kaayau nuanu (38) nniitaroo nnaasu varuu mmanna mmuyai vaidiivootama iyauvaki vauduu too

⁶ Yisuuva Yerusareema vioo ivaki inna too ivo kaayau suai ivaki varu-vaara arinaima rikioo inna yapara ruoo tunoo: I nniitaraivo taikaa-naraivaara i yoketainnonnee?

⁷ tuduu rikioo inna sai tunoo: Yokeera-o, nnooriivo korokorookiai rikiee kiaunoo: Dee vaidi voovoona ni sootu utuoo nnoori haruunga koroko-roovaki ni yapaanarannee? kiaa kiee tauko hameetainoo. Na airineetu kuanaree tiee iina variee taukai vaidiia ni yaatarada ngiari nnaasu nnoori haruungaivaki makemakee kuaavaivee,

⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Diitee ai kegeennaivaata varee kuanee,

⁹ tuduu rikioo makee tuduu inna nniitaroovo taikooduu diitoo ari kegeen-naivaata varoo viravai. Ii suai ivaki Yutayaiya kati varuu suaivo vairavai.

¹⁰ Vauduu Yutayaa vaidiiya nookiannaivaara mmamma tuqinnoo vaidii-
ivaa tunoo: Aanna ta kati varira suaivai. Ai kegeennaivaata varee vaa a ti
mmaanna tira kua aataru voovai hatokaannanoo,

¹¹ tuduu rikioo iya sai tunoo: Vaidi ni tuqinnaivoono ni tinoo: Ai kegeen-
naivaata varee kuanee, tikiyai na varee ngiaunoo,

¹² tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: Mo gioono i tinoo: Ai kegeen-
naivaata varee kuanee, tikiyai a varee ngiannanee?

¹³ Iya itaa kua tuduu rikioo mmamma tuqinnoo vaidiivo Yisuunnara yaata
vueennairavai. Gioonna kiaapuuya ivaki suvuau kioovaara Yisuuva ari
voodaa vioo kooduu vaidiivo innara yaata vueennama kieeravai.

¹⁴ Nnaagiai Yisuuva nuunaira nnau pinaivaa aakiaivaki tooduu mmamma
tuqinnoo vaidiivo inna too vauduu too inna tunoo: Taanee. Vaa i mmam-
maivo yoketaunoo. Tauraa a maisama variannavai. Nnaagiai maisa aataru
pinaivo ivaa yaataraivoono aisi vainoora sa kava mminnamminnaa mai-
saivaa varaanee,

¹⁵ tuduu rikioo ivaki pikioo vioo Yutayaa vaidiiya kiaa mmioo tunoo:
Vaidiivaa nnutuuvo Yisuuvaano ni tuqinnaivaivee,

¹⁶ tuduu vaidi Yutayaiya ngiari kati varira suaivaki Yisuuva Anutuuqaa
mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa uuvaara ii suai ivaki toosa hara
inna mmaara iiravai.

¹⁷ Iida varuduu Yisuuva iya tunoo: Ni Napoova mmoori varoo varikiai
neeta mmoori varee variaunoo, tiravai.

¹⁸ Ivo itaa kua tuuvaara iya kaayauma inna ruputu kiaara iiravai. Vaa ivo
tauraa iya kati varira suaivaki aataru voovai hatokoo nnaagiai Anutuuqaa
ni Napoovavee tioo Anutuuqaa roosiima mmuaakaraama varuuvaara iya
inna ruputu kiaara iiravai.

Yisuuva ari Koova tuduu mmooriivaa iiravai

¹⁹ Inna ruputu kiaara uuduu Yisuuva iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa
ngii miaunoo. Na inna Mmaapuvai variee hama na yopeema nenenaidiri
mmoori vooyauvai iikiauvasi. Ni Napoova iinno varii mmooriyauvaa na
tee iyauvaa nnaasu na iikiauvasi. Ni Napoova ii mmooriyauvaa na inna
Mmaapuuvootama iikiauvasi.

²⁰ Ni Napoova niiyara mmuduuya riivaara mmuakiaa mmoori ari iiyau-
vaa ni vitaivai. Ngia teeda nnikiaraakiateera ivo vo mmoori vooyauvai
tauraa ni vitai mmooriyauvaa yaataraanara mmooriyauvaa fai ni vitainar-
avai.

²¹ Ni Napoova vaa putuuya tikiyai diitada hara kiada variaaneema na
inna Mmaapuuvootama ni iikiatainai gioonna kiaapuuya na iinai fai iya
tupatupaa variaaravai.

²² Hama ni Napoova ariinoo gioonna kiaapu voovai kua pinaana yapa kioo
yaparavai. Kua pinaana yapa kioo yaparaira mmoori aataru mmuakiaavai
vaa ari Mmaapuuvaa ni mivaivee.

²³ Gioonna kiaapuuya kua yoketaivaa ni Napoonnara kiaaneema na
inna Mmaapuuvaaarii yaataama kua yoketaivaa kiateera ni Napoova
kua pinaana yaparaira aataruuvaa ni mivaivee. Hama gioonna kiaapu
voovoona na inna Mmaapuuvaa niiyara kua yoketaivaa tioo hama ni
Napoova ni titoovaaraatama kua yoketaivaa tiivai.

²⁴ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoona
ni kuaivaa tuqinnama rikioo ni titoovaara kutaavaivee tiivoona tupatupaa
variraivaa vaa varaivaivee. Fai hama ivo kua pinaivaki varinaravaivee. Vaa
aikiooma putiraivaa iva yaatara kioo tupatupaa variraivaa varaivaivee.

²⁵ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Suai voovai fai nninaravai. Ai, mo vaa aavaa nninoo. Fai hama ausa hanigieeraida putiraiya roosiima vari-aiya na Anutuugaa Mmaapuvaa ni kuaivaa rikiada arinaima rikiaiyaano fai aikiooma tupatupaa variraivaa varaaravai.

²⁶ Tupatupaa variraivaa oyaivo ni Napoova ni mikio innaki vaineema na inna Mmaapuvaa niiki vaivai.

²⁷ Na Vaidiivaa Mmaapuvai variauvaara ivo kua pinaivaara Dianeera ni tikiyai na diauvai.

²⁸ Sa ivaara ngia nnikiaraakiatee. Ii suai ivo nninai rikiada vaa putuduu hau kiooya ni kuaivaa rikiada

²⁹ mmata nnauvakidiri diitaaravai. Vooya vaa yoketaa mmoori varooya diitada tupatupaa variaaravai. Vooya maisa mmoori varooya diitakio kua pinaivaki iya yapa kinai ngiari mmoori maisaiyauvaa irisaiyauvaa varaaravai.

Vaidi vooyaano Yisuunna oyaivaara kooyaa tiravai

³⁰ Hama na yopeema nenenaidiri mmooriivaa iikiaunoo. Anutuugo kua ni giaa ni miivaugiataama na kua pinaivaara diee vaina iikiaunoo. Hama nini iikiatai mmooriivaa na iikiaunoo. Ivo ni titoovaa inna iikiatai mmooriivaa na iikiaunoo. Ivaara kua pinaivaki ni kuaivo safu tuanaavai vainoo.

³¹ Fai neneenoo nenenaidiri niniyara kua voovai tino fai ni kuaivo hama kaanainaravai.

³² Ari voovoono niyara kuaivaa tiivo varinoo. Vaa na rikiaunoo. Ivo niyara tii kuaivo kutaavai vainoo.

³³ Ngia Yuvuaanaa kuaivaa rikiaaraivaara vaidiia titooduu innasi vuduu ivo niyara kua kutaivaa tuuvaa vaa ngia rikieeravai.

³⁴ Vaidi mmatayaa voovoono niyara kua kutaivaa tiivaa hama ni rikiaatainoo. Anutuugo ngii vitoo aataru yoketaivau ngii yapa kiaiveeraivaaraina Yuvuaano niyara kua kutaivaa tiivaara kati na itaa kua kiaunoo.

³⁵ Yuvuaano ngia toobaivaa subi kiaavo too ruvuaaheeraivaa roosiima varuduu ngia innara aikioovaivee tida inna mmeekiaivau kiisa suai varida inna kuaivaara sirigairavai.

³⁶ Ni mmooriiauvoono Yuvuaano niyara tuu kuaivaa yaataravai. Ni mmooriiauvaa ni Napoova ni muduu na iima taika kiaa mmooriiauvoono ni oyaivaa kooyaa vitaikiai teeda gionna kiaapuuya kiaano: Ari Koovaano inna titaa kiaikio tiivaivee, kiaavai.

³⁷ Ni Napoova ni titoovoono ariinoo niyara tiivai. Ngia hama inna kuaivaa rikiada hama inna viri nnikiivaa taavai.

³⁸ Ivo ni titooduu na tummuaivaara ngia hama kutaavaivee kiaivaara hama inna kuaivo ngiiki vainoo.

³⁹ Ngia Anutuugaa kua fafaaraivaa makemakee yaarida yaata utida kiaano: Ta ivaa yaarida tupatupaa variraivaa varaaravee, kiaa iikiaano. Ii kua fafaara ivo niyara tikiainnaata

⁴⁰ mo ngia tupatupaa variraivaa varaaraivaara hama niyara kutaavaivee kiaa kiada hama niisi nnida ivaa varaanoo.

⁴¹ Vaidiia niyara yoketaavee kiaiya kuaivaa hama na rikiauvai.

⁴² Vaa na ngii tauvaivee. Ngia hama Anutuugaara mmuduuya ruaivaa vaa na tauvaivee.

⁴³ Na ni Napoovaano ni titooduu na tummuaivaa hama ngii ausaiyauvo ni varainoo. Fai ari vo vaidi voovoono arinaidiri tiivoono nnino fai ngii ausaiyauvo inna varaanaravai.

⁴⁴ Ngia ngiingiiyara ngiingiiyara yoketaavaivee kiaivaara sirigakiaanoo. Anutuuqo mmuaavoono ngiiyara yoketaavee tiivaa hama ngia ivaa varaara iikiaanoo. Itaama vaikiai mo ngia dataama innara kutaavaivee kiaarannee? Hama yopeemavee.

⁴⁵ Ngia sa yaata utuatee. Hama na ngii mmaara kuaivaa ni Napoonnaata kua tinaravai. Nnaaru varuu vaidi Musiiva ngii tuqinnaanaraivaara ngia yaata utida ivaa puaisakama utuaano. Fai ivoono ngii mmaara kuaivaa tinaravai.

⁴⁶ Ngia ivo tuu kuaivaa rikiada kutaavaivee tutiri. Ni kuaivaaraatama rikiada kutaavaivee kiaatirivee. Ivoono niiyara fafaara reeravai.

⁴⁷ Ngia hama ivo fafaara roo kuaivaa rikiada kutaavaivee kiaatiri. Dataama kiada ni kuaivaaraatama rikiada kutaavaivee kiaatirinee? Yisu-
uvaano Yutayaiyaata itaa kua tiravai.

6

*Yisuuva vaidi kaayau (5000) yeenna mmiravai
(Matai 14:13-21; Marakaa 6:30-44; Rukaaso 9:10-17)*

¹ Yisuuva ii kua ivaa kiasa taika kioodoo nnaagiai vo suai voovaki ari ngiaammuaayaatama kanuuvaki karada nnoori Karirayaa vuai nnutuuvu Tiperiaa nnoori haruungaivaa karada sainai viravai.

² Vuduu teeda kaayau gionna kiaapuuya Yisuunna nnaagiai viravai. Iva Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa iinno nniitarooya tuqinnooduu toovaa iya inna nnaagiai viravai.

³ Vuduu Yisuuva ari ngiaammuaayaatama nnoori sainai taapiivau karada ivau variravai.

⁴ Ii suai ivaki Yutayaiya buusa Varaigiataivaa nneera suaivo vainima vairavai.

⁵ Vauduu Yisuuva tooduu kaayau gionna kiaapuuya innasi nnida varuduu ivo Piriipaa tunoo: Aa gionna kiaapu kaayau aaya yeenna nnaaraivaa ta deevakidiri varaunnannee? tiravai.

⁶ Yisuuva Piriipaa iinno taanaree kiasa inna itaa kua tiravai. Vaa ivo iinaraiyaa ariinoo too rikieeravai.

⁷ Piriipo inna kua sai tunoo: Fai ta kaayau sikauyauvaadiri yaaku vaidivai-tana yuku yaaku taika kiada (200) yookaama kiada yeennaiyauvaa varada kikiiai iya kiisa kiisama nnaasu nnaaravaivee,

⁸ tuduu ari ngiaammuaa voovai Simoono Petoroosaa kataivaa nnutuuvu Adiriaaso Yisuunna tunoo:

⁹ Aa ngiaammuaa aavau dion vai aavo bereeta yaaku saivai utu kioo tavau taaravaitanaatama utinoo. Dataama mmuakiaa gionna kiaapu aavaki variaa aaya iyauvaa nnaarannee?

¹⁰ tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Gionna kiaapuuya tikiai variatee, tuduu rikiada kaayau ferefuruunniyauvo ivau vauyauvunu hara kiada variravai. Varuduu teeda vaidiia nnaasu jaaruduu kaayau (5000) ivau variravai.

¹¹ Varuduu Yisuuva bereetaiyauvaa tu kioo vainno Anutuugaata kua yoketaivaa kiasa kioo ari ngiaammuaaya mmuduu gionna kiaapuuya hara kiada varuuya mmiravai. Mmi kioodoo Yisuuva tavauvaitanaatama mmuaikaraama kioo iya mmuduu iya nnaataama utuuvaara nneeravai.

¹² Nnooduduu iya ausaiyauvo rasiiduu rikioo Yisuuva ari ngiaammuaaya tunoo: Yeenna nneeda kiasa arai yatiiyauvaa rupi nuunama yapaa-tee. Iya yeenna saiyaavai nnaa unaageenama pikiaarainnoo,

¹³ tuduu rikiada iyauvaa rupi nuunama kiada yeenna bereeta yaaku saivai nneeda kioo arai yatiiyauvaa rupi nuunama utua yaakuuvaitana yukukidiri taarama rummua yapa kieeravai.

¹⁴Yapa kioodoo teeda Yisuuva Anutuuga mmoori ari vookarauvaa uuvaa gioonna kiaapu ivaki varuuya teeda tunoo: Forofetaa voovai mmatayaa tiinaraivo kutaa tuanaa aanna ii vaidi ivovee,

¹⁵tuduu Yisuuva too rikioodu iya nnida inna puaisa utida vitada kieeta vaidivai inna yapaaree kiaa uuduu rikioo ivo arivana taapiivaura keenaa viravai.

*Yisuuva nnoori veraivau nuairavai
(Matai 14:22-23; Marakaa 6:45-52)*

¹⁶Vuduu hannainno varuduu rikiada ari ngiaammuauya nnoori haruun-gaivakira tiida

¹⁷siriivaudiri ngiari kanuuvaa varada nnoori sainai kava vara ranada Kapanaumara nniravai. Nnida varuduu heenauduu Yisuuva hama akiairaama kioo iyasi nniravai.

¹⁸Hama nnuduu yuunna yaamurukaivo nnooriivaa rummua ketekaa-tooduu

¹⁹ari ngiaammuauya yatari sagaiyauvaa utida nnooriivaa ruvuatia rada nnoori vuutaivau nnida varida tooduu Yisuuva nnoori verenoovau raa roo iyasi ngioo ngioo kanuuvaa vainima nnuduu teeda ari ngiaammuauya kaayauma aatuuravai.

²⁰Aatuuda varuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Sa aatuukiatee. Na ngiaunoo,

²¹tuduu rikiada iya innara sirigaida tunoo: Mo kanuu aavaki karee ngianee, tuduu ivaki karoo varinee tuu saivaata vaa iya yaata utua rada kuaaree kiaa vuu yoosinnaivaki kanuuvo numa diravai.

Gioonna kiaapuuya Yisuunnara buairavai

²²Vauya patauduu kaayau gioonna kiaapuuya homo nnoori haruunga siri sainai hara kiada varuuya yaata utida kiaanoo: Nau ta taunnano mmuaa kanuuvai nnaasu ivau vaivai. Yisuuva hama ivaki karoo ari ngiaammuauya tasipama kuaivaivee, kiaa kiada ivaara vaa iya arinaima teeda rikieeravai. Ari ngiaammuauya inna pikiada iyananaa vuuvaa vaa iya arinaima teeda rikieeravai.

²³Teeda rikiada varida tooduu vaidiiya yoosinna Tiperiaadiri ngiari kanuuyauvaa varada nniravai. Nnida Udaanga Yisuuva yeenna bereetaiyauvaa Anutuugaata kua yoketaivaa kiaa kioo gioonna kiaapuuya mmuduu nnoovau vainima nnida ivau iiravai.

²⁴Iida varuduu gioonna kiaapu ivaki varuuya Yisuunnaraata ari ngiaammuauyaraatama buaama rada tooduu hama iya teeda vauduu teeda iyaatama sunada kanuuyauvaki karada Kapanaumara Yisuunnara buaama rada viravai.

Yisuuva ngiau aapuuvakinnaa yeennaivovee

²⁵Vidada nnoori haruunga siriivau oro tooduu Yisuuva iya too vauduu teeda inna tunoo: Vitaira-o, a दौरा सुई न्गिअन्नुअइन्ना नुमा अववु दिअन्ने?

²⁶tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii mi-aunoo. Ngia yeenna bereetaiyauvaa nneeda tooduu ngii nnaataama utuduu nnoovaraida ngia niiyara buaama rada ngiaanoo. Hama na Anutuuga mmoori ari vookarauvaa iikiaaduu ngia toovaraida ngia niiyara buaama rada ngiaanoo.

²⁷Yeenna nneeraiyauvo uudainaraiyauvaara sa mmoori varaatee. Yeenna ari vookaraivo tupatupaa vairaivaara mmoori varaatee. Ii yeenna ivaa fai Na Vaidiivaa Mmaapuuvono ngii minaravai. Ni Napoova Anutuugoono ni

mmataama kioo fai a aikiooma ni mmooriivaa iinarakuavee tuuvaara na ngii minaravaivee,

²⁸ tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: Mo ta dee mmoorivai iida fai Anutuugaa mmooriyauvaa iikiaarannee?

²⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Aa na tinara kua aavo inna Anutuugaa mmoorivai. Ivo titoo vaidiivaara kutaavaivee kiatee,

³⁰ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: A dee mmoori ari vookaraivai iinai fai ta teeda a itaa kua kiannaivaara kutaavaivee kiaarannee? E aanii mmoorivai iinarannee?

³¹ Ti taato nnaakukiaiya koo mmuyai gaanga yoosinnaivaki varuduu yeennaivaa nnutuuvo menaivo tuuduu nneeravai. Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Ivo ngiau aapuuvakidiri yeennaivaa kiooduu tuduu nneeravaivee. Fafaaraivo itaa kua tiivaivee,

³² tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii mi-aunoo. Musiiva hama ngiau aapuuvakidiri tiira yeennavai ngii miravaivee. Ni Napoovaano yeenna tuanaivaa ngiau aapuuvakidiri ngii mivaivee.

³³ Anutuugo ngii mii yeennaivo inna ivo ngiau aapuuvakidiri tuoo tupatupaa variraivaa gioonna kiaapu mmatayaa variaiya mmiivovee,

³⁴ tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: Udaanga-o, ii yeenna ivaa mmannammanna ti mmianee,

³⁵ tuduu rikioo ivo tunoo: Mo neenoo aanna yeennaivovee. Fai gioonna kiaapuuya aa yeenna aavaa nneedaa tupatupaa variraivaa varaaravaivee. Gioonna kiaapu voovoono niisi nniivoono fai hama niyara inna yeenna rainaravai. Gioonna kiaapu voovoono niyara kutaavaivee tiivoono fai hama niyara inna nnoori rainaravai.

³⁶ Vaa na tauraa ngii giaa ngii miaukainnaata ngia ni teedaatada hama ngia niyara kutaavaivee kiaanoo.

³⁷ Gioonna kiaapu Anutuugo ni minaraiya fai mmuaavai mmuaavai niisi ngiaaravai. Niisi nnikiai fai hama na iyara ooqoo tinaravai.

³⁸ Hama nini iikiatai mmooriivaa iinaraivaara na ngiau aapuuvakidiri tiiravai. Ni titoovaa inna iikiatai mmooriivaa na iinaraivaara ngiau aapuuvakidiri na tiiravai. Ivaaraina na hama iyara ooqoo tinaravai.

³⁹ Ni titoovaa inna iikiatai mmooriivo ataama vainoo. Gioonna kiaapu iva ni miya fai na hama voovai pikieeraina iya puaisa utuee yapooma nnaagiai suaivaki iya tinai rikiada diitada tupatupaa variaaravai.

⁴⁰ Ni Napoonna inna iikiatai mmoori voovai ataama vainoo. Gioonna kiaapu mmuakiaaya na inna Mmaapuuvaa ni teeda niyara kutaavaivee kiaiya fai tupatupaa variraivaa varaaravai. Fai yapooma nnaagiai suaivaki na iya tinai rikiada diitada tupatupaa variaaravaivee, tiravai.

⁴¹ Vaa Yisuuva ariiyara tunoo: Yeennaivo ngiau aapuuvakidiri tuuvo neenoovee, tuuvaara Yutayaa vaidiia innara hanigiaanigieera kua tiravai.

⁴² Iya tunoo: Ai, aa vaidi aavo Yoosiipaa mmaapu Yisuuvavee. Vaa ta inna kaano koovaitana taunnavaivee. Mo aanna dataama kioonno ivo tinoo: Na ngiau aapuuvakidiri tiiravaivee, tiinne?

⁴³ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Sa niyara hanigiaanigieera kua kiatee.

⁴⁴ Hama gioonna kiaapu voovoono yopeema kati niisi nninaravai. Ni Napoova ni titoovoono yamayamaa kua tinono ivo numa di numa diima roo ngioo ngioo niisi nninaravai. Ivo nninai fai yapooma nnaagiai suaivaki na tino rikioo diitoo tupatupaa varinaravai.

⁴⁵ Nnaaruaa forofetaiya roo kuaiyauvaki vo kuavai vainno tinoo: Gioonna kiaapu mmuakiaaya fai Anutuugo kuaivaa iya kiasa mmioo iya vitainaravaivee. Kua fafaaraivo vainno kuaivo itaa kua tiivai. Gioonna kiaapu

mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai ni Napoonna kuaivaa arinaima rikiada iva iya vitai aataruuvaa arinaima taiya fai niisi ngiaaravai.

⁴⁶ Hama gionna kiaapu voovoono ni Napoonna taivaivee. Neenoo Anutuugaasidiri tummuavoono nnaasu ni Napoonna tauvaivee.

⁴⁷ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gionna kiaapu voovoono ausa hanigioo niyara kutaavaivee tiivoono tupatupaa variraivaa vaa varaivaivee.

⁴⁸ Ngia yeennaiyauvaa nnaa kiada variaivaa roosiima neenoo ngii yeenavai variaunoo.

⁴⁹ Nnaaru koo mmuyai gaanga mmataivau Anutuugo ngiau aapuuvakidiri yeennaivaa nnutuuvo menaivaa ngii taato nnaakukiaiyanii yapa kiooduu nnaa kiada varida nnaagiai putiravai.

⁵⁰ Mo aa yeenna aavo ngiau aapuuvakidiri tiivaa fai gionna kiaapu voovoono nnaivo hama putinaravai.

⁵¹ Aa yeenna aavo ngiau aapuuvakidiri tiivo variraivaa oyaivo neenoovee. Fai gionna kiaapu voovoono aa yeenna aavaa nnaivoono fai tupatupaa varinaravai. Aa yeenna aavaa na inna mmimaraivo inna ni mmammavai. Gionna kiaapu mmuakiaaya tupatupaa variateera fai na putuee ni mmammaivaa iya mmimaraivaivee, tiravai.

⁵² Tuduu rikiada Yutayaa vaidiia yaagueeqama ngiari yapara ngiari yapaarida tunoo: Mo dataama kioo aa vaidi aavo ari mmammaivaa ti mmimara ta nnaarannee? tiravai.

⁵³ Yisuuva iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngia hama Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa ni mmammaivaata ni kiauvaatama nneekio rikioo fai hama tupatupaa variraivo ngiiki vainaravai.

⁵⁴ Gionna kiaapu voovoono ni mmammaivaata ni kiauvaatama nnaivoono vaa tupatupaa variraivaa varaivaivee. Fai itainnonno yapooma suai nnaagiai na tino kava diitaanaravai.

⁵⁵ Ni mmammaivo inna yeenna tuanaa nneeraivovee. Ni kiauvo inna nnoori tuanaa nneeraivovee.

⁵⁶ Gionna kiaapu voovoono ni mmammaivaa nnoo ni kiauva nnaivoono ni tasipama varikiai na innaki variaunoo.

⁵⁷ Ni Napoova tupatupaa variraivoono ni titooduu na tiiravai. Ivo varikiai tiee na variaunoo. Na variauvaara fai gionna kiaapu voovoono ni nnaivo fai tupatupaa varinaravai.

⁵⁸ Mo aa yeenna aavo ngiau aapuuvakidiri tiivo inna neenoovee. Aa yeenna aavo hama ngii taato nnaakukiaiya nnoo yeennaivaa roosiivaivee. Iya ivaa nneeda nnaagiai putiravai. Fai gionna kiaapu voovoono aa yeenna aavaa nnoo fai tupatupaa varinaravaivee, tiravai.

⁵⁹ Yisuuva Kapanauma nuunaira nnauvaki gionna kiaapuuya kua mmayaayaivaa kua mmuu suaivaki ari putinaraivaara ivo itaa kua tiravai.

Yisuuva tupatupaa variraivaara tiravai

⁶⁰ Yisunna nnaagiai nuau gionna kiaapu kaayauya iva tuu kuaivaa rikiada tunoo: Aa kua aavaa ta rikiaunnano mmuaararai kuavai. Mo deeyaano aikiooma rikiaarannee? Hama ta yopeema rikiaaravaivee,

⁶¹ kua kiada Yisunna kuaivaara iya itaama yaata utida hanigiaanigieera kuaivaa tuduu inna aakiaivo vaa rikieeravai. Rikioo ivo iya tunoo: Ii na kiau kua ivaa ngia rikiaavo ngii pikiaatainnee?

⁶² Fai itaikiai Na Vaidiivaa Mmaapuuvo keenaa nene tummuavakira vinai rikiada fai ngia teeda dataakiaarannee? Fai ni kuaivaara kutaavaivee kiaarannee?

⁶³ Anutuugaa Mmannasaivoono vaidi variraivaa vaidiivaa mmiivaivee. Nnabaivoono mmanna nnabavaivee. Na kiau kua aavo Mmannasaivaa roosiivai. Fai tupatupaa variraivaa ngii minaravai.

⁶⁴ Na itaa kua kiauikai rikiada ngia hama vooya niyara kutaavaivee ki-aavaivee. Yisuuva itaa kua tiravai. Vooya hama innara kutaavaivee kiarai-yara vaa Yisuuva tauraa rikieeravai. Vaidi voovoono inna nnammutuaiya kooyaa iya inna vitainaraivaaraatama vaa tauraa ivo arinaima rikieeravai.

⁶⁵ Yisuuva vo kua voovaata iya kiasa mmioo tunoo: Ivaaraina vaa na ngii giaa ngii miee kiaunoo: Fai Anutuugo hama gioonna kiaapu voovai aakiaivaa yuruuno too fai hama niisi nninaravaivee, kiaunoo, tiravai.

⁶⁶ Yisuuva itaa kua tuuvaara inna nnaagiai gioonna kiaapu kaayau nuauya inna pikiada ngiari toovau viravai.

⁶⁷ Vuduu Yisuuva iya vuuvaa too ari nnaagiai nuaira ngiaammuaa yaaku-uvaitana yukukidiri taarama tunoo: Ngieeta ni pikiada ngii kuatainnee?

⁶⁸ tuduu Simoono Petorooso inna sai tunoo: Udaanga-o, mo ta deevaasi kuaarannee? I kua kutaivo tupatupaa varira aataruuvaa kooyaa ti vitaivai.

⁶⁹ Aanna makee ta aiyara kutaavaivee kiasa kiada a Yoketaa Tuanaikua Anutuugaasidiri tuuvaara ta rikiaunnaanoo,

⁷⁰ tuduu Yisuuva iya sai tunoo: Na yaakuuvaitana yukukidiri taarama ngii mmataama kiau vai. Mo ngiikidiri voovai mmagia maisavai varinoo, tiravai.

⁷¹ Simoono vuai nnutuuvo Isariootaa mmaapuuvaa Yutaasaara Yisuuva itaa kua tiravai. Yisunna ngiaammuaa yaakuuvaitana yukukidiri taarama varuuvakidiri Yutaasoono Yisunna nnammutuaiya kooyaa inna vitainaraivovee.

7

Yisunna kataunnaiya hama innara kutaavaivee tiravai

¹ Yisuuva iyaata kuaivaa kiasa taika kioo Karirayaa mmataivau nuairavai. Yutayaa vaidiia inna ruputu kiaara uuvaara hama Yutayaa mmataivau inna kuatauduu Karirayaa mmataivau nnaasu nuairavai.

² Ii suai ivaki Yutayaiya buusa voovai nneera suaivo vainima nniravai. Ii buusa ivaa nnutuuvo Unnakua Nnauvaa buusavai. Ngiari taato nnaakuki-aiya koo mmuyai gaangaivau nuaida varida unnakua nnauyauvaki varuuvaara yaata utida buusaivaa nneeravai. Iqii buusa ivo vainima nnuduu

³ Yisunna kataido inna tunoo: Aa mmata aavau pikiee Yutayaa mmataivaki kuanee. Gioonna kiaapuuya i nnaagiai nuairaiya ee iira mmooriiyauvaa taateeraivaara kuanee.

⁴ Vaidi voovai ari nnutuuvo ngiau aapu kuanaraivaara hama ari mmoori-ivaa hatainaravai. Ii mmoori ee iikianna iyauvaa iinaree tiee iinna mmuakiaa gioonna kiaapuuya vitaakianee.

⁵ Ari kataido itaa kua kiasa kiada hama innara kutaavaivee tiravai.

⁶ Yisuuva iya tunoo: Na kuanara suaivo hama nninoo. Ngia kuaara suaivo sabi suaivai.

⁷ Gioonna kiaapu mmatayaa diaiya ngiiyara mmuduuya ruaavai. Mo hama niyara mmuduuya ruaavai. Na kooyaa ngiari mmoori maisaiyauvaa iya vitaakiauvaara iya niyara nnannataavai.

⁸ Ngiengie buusa nnaara kuatee. Ni suaivo hama vaama nniivaara hama na ii buusa ivakira kuanaravaivee.

⁹ Ivo itaa kua kiasa kioo Karirayaa ivaki hara kioo variravai.

Unnakua Nnauvaa buusaivaa Yisuuva oro teeravai

¹⁰ Hara kioo varuduu ari kataido buusa nnaara vida kiooduu Yisuuva varioo ivootama nnaagiai viravai. Hama ivo kooyaa virama kioo hatauma viravai.

¹¹ Buusa nneera aakiaivaki Yutayaa vaidiiya innara buaama rada nuaida tunoo: Deevakiinno variinnee?

¹² tuduu gioonna kiaapuuya innara ngiari avuki ngiari avukiida muru-muru tuduu vooyaano tunoo: Yoketaa vaidivaivee, tuduu vooyaano tunoo: Hamavee. Ivo gioonna kiaapuuya unnakua tiao varivaivee,

¹³ tuduu Yutayaa vaidiiyara iya aatuuvaara hama gioonna kiaapu voovoono kooyaa innara tiravai.

¹⁴ Hama kooyaa innara tuduu buusa nneera suai saivai homo vauduu Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki vioo gioonna kiaapuuya kua kiasa mmioo variravai.

¹⁵ Kiasa mmioo varuduu rikiada Yutayaa kieetaiya kaayauma nnikiaraida tunoo: Aa vaidi aavaa hama vitaira voovoono inna vitaivai. Mo dataama kioo ari vo kua ari vo kuaivaa ti kiasa ti mmiinnee?

¹⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Aa na ngii giaa ngii miau kua aavo hama ni kuavai. Anutuuqo ni titoovaa kuavai.

¹⁷ Na ngii giaa ngii miau kuaivaa nenenaidiri yaata utuee ngii giaa ngii miaunnee? Vara Anutuuqo ni giaa ni mii kuavaina na ngii giaa ngii miaunnee? Ngia ivaara yaata utuaano. Rikiaatee. Fai gioonna kiaapu voovoono Anutuuqaa yaata utiivaugiataama mmooriivaa iinaree tiao fai ivo niiyara arinaima too rikioo tinara: Ivo Anutuuqo inna kiasa mmuu kuaivaa tiivaivee, tinaravai.

¹⁸ Vaidi voovoono arinaidiri kuaivaa tiao ariiyara yaata utuoo ni nnutuuvo ngiau aapu vakiaiveera tiivai. Neenoo ni titoovaara yaata utuee ni titoovaa nnutuuvo ngiau aapu vakiaiveera tiee kutaa kuaivaa nnaasu tiee hama unnakuaivaa kiauvali.

¹⁹ Nnaaru Musiiva mmaanna tuu kuaivaa vaa ngii giaa ngii miravai. Mo ngia mmuaavai mmuaavai ivaa rikiadaata hatoka kiada hama safuuma variaavai. Ngia aaniira ni ruputu kiaara iikiaannee?

²⁰ tuduu rikiada gioonna kiaapu ivaki nuunauya inna tunoo: Mmagia mai-saivo i aakiaivaki hara kioo varinoo. Hama ta i ruputu kiaara iikiaunnaanoo,

²¹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na mmuaa mmoori ari vookaraivaa kati varira suaivaki iikiaukai ngia teeda nnikiarakiaavai.

²² Musiiva mmamma hatokoo aataruuvaa ngii miravai. Ai, hama Musi-innasidiri nniivai. Ngii rubu tabeeyakidiri nniivai. Mo mmaanna tuu aataruuvaidiri ngia ngii nnaakara meedi mmaapuuya suai yaaku saivai karasaidiri taaravooma suaivo nnikiai iya mmammaiyauvaa kati varira suaivaki hatokaavai.

²³ Musiiva tuu kuaivaa hatokeevoora kati varira suaivakiaatama ngia nnaakaraiya mmammaiyauvaa hatokaavai. Ngia itaama iikiaani na kati varira suaivaki vaidiivaa mmamma eyommaavai tuqinnauvaara aaniira niiyara ngii ausaiyauvo nnannatainnee?

²⁴ Sa kuminayaa vaidiivaa teeda vaida kua pinaivaa innaki yapaatee. Kua oyaivaara tuqinnama yaata utida safuuma kiada innaki kua pinaivaa yapaatee, tiravai.

Iya tunoo: Aanna Anutuuqo mmataama kioo

vaidi Misiavonnee? tiravai

²⁵ Tuduu rikiada Yerusareema diaa gioonna kiaapu vooyaano tunoo: Aa vaidi aavaa iya ruputu kiaara iikiaa vaidiivonnee?

²⁶ Ai, taatee. Ivo kooyaa iya tasipama kua tioo varikiai hama iya inna kiaanoo. Vaa ti kieetaiya arinaima inna teeda kiaanoo: Aanna Anutuugo mmataama kioo vaidiivovee, kiaannee?

²⁷ Anutuugo mmataama kioo vaidiivo nnino rikioo hama gioonna kiaapu voovoono ivo nniivaki taanaravai. Aa vaidi aavo nniivaki vaa ta taunnavaivee, tiravai.

²⁸ Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki homo kuaivaa iya kiasa mmioo varioo kooyaa tunoo: Vaa ngia kutaa tuanaa ni taayannee? Vaa ngia na tummuua yoosinnaivaki taayannee? Hama na nenenaidiri tiiravai. Ni titooovoono inna kutaavai. Hama ngia inna taavai.

²⁹ Vaa na inna tauvai. Ivo ni titooduu na innasidiri tummuvaivara vaa na inna tauvaivee,

³⁰ tuduu rikiada vaidiia inna utuaara uduu inna suaivo hama nnuuvaara hama vaidi voovoono inna utiravai.

³¹ Hama utuduu iya nuunauvaki varuu gioonna kiaapu vooyaano innara kutaavaivee kiasa kiada tunoo: Anutuugo mmataama kioo vaidi nniinaraivoono aa vaidi aavo Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookaraiyauvaa iiyauvaa hama yopeema yaataraanaravaivee. Aanna ii vaidi ivovee, tiravai.

Vaidi kieetaiyaano ngiaammuaaya Yisuunna utuateera titeeravai

³² Tuduu rikiada Farisai vaidiia gioonna kiaapuuya Yisuunnara itaa kua murumuru tuu kuaivaa rikiada iyaatama Anutuugaara puara kati hudeera vaidi kieetaiyaatama nuunaira nnauvaara dira vaidiia titooduu Yisuunna utuaara iiravai.

³³ Yisuuva vaidi Farisaiya tunoo: Fai na homo kiisama ngii tasipama vari kие ni titoovaasi kava kuanaravai.

³⁴ Fai na vinai ngia niyara buaidada teekiai hama na ngii tee vainaravai. Na oro varinaraivaki hama ngia yopeema kuaaraivara ngia niyara buaidada teekiai hama na ngii tee vainaravaivee,

³⁵ tuduu rikiada Yutayaa vaidiia ngiari kiasa mmi ngiari kiasa mmiida tunoo: Hama ta inna taateera tiivo ivo deenataa kuanarainno tiinnee? Ivo Yutayaa gioonna kiaapuuya ari voopinnaa Ereenga yoosinnaivaki variaiyasi vioo Ereengaiya kiasa mminara kuanarannee?

³⁶ Ivo tinoo: Ngia niyara buaidada teekiai hama na ngii tee vainaravai. Na oro varinaraivaki hama ngia yopeema kuaaravaivee, tiivo ari dee kuavainno tiinnee? tiravai.

Mmannasa Yoketaivo nnoori rumuruumaivaa roosiiravai

³⁷ Iya Unnakua Nnauvaa buusaivaa nneera suaiyauvo vakia roo vioo vioo taikaanara suaivo pinaa suaivai vairavai. Ii suai ivaki Yisuuva diitoo puaisakama tunoo: Gioonna kiaapu voovoono inna nnoori raino niisi ngioo nnoori nnaivee.

³⁸ Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovoono niyara kutaavaivee tiivaakidiri nnoori rumuruumaivo tiineema fai yoketaa nnooriivaa vaidiivo nnoo tupatupaa varira nnooriivo fai innakidiri mmanammanna tiinaravaivee. Fafaaraivo itaa kua tiivaivee.

³⁹ Yisuuva gioonna kiaapuuya innara kutaavaivee kiaiya Mmannasa Yoketaivaa varaaraivara itaa kua tiravai. Ii suai ivaki Anutuugo ari yoosinna ari vookaravaki hama Yisuunna vita yapooavaara hama Mmannasa Yoketaivaa titooduu tiiravai.

Gioonna kiaapuuya Yisuunnara taara yaata utiravai

⁴⁰ Gioonna kiaapu vooyaano iva tuu kuaivaa rikiada tunoo: Aa vaidi aavo kutaa forofetaa vaidi ta innara faannairavovee,

⁴¹ tuduu vooyaano tunoo: Ivo Anutuugo mmataama kioo vaidiivovee, tuduu vooyaano tunoo: Ai, hama Anutuugo mmataama kioo vaidiivo Kari-rayai vakidiri nninoo.

⁴² Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Fai Anutuugo mmataama kioo vaidiivo Davuitiinna oyaivakidiri diitaanaravai. Davuitiiva varuu yoosin-naivaa nnutuuvo Pitiriheemaivaki kaano ivaki variivoono inna mmataanar-avaivee. Fafaaraivo itaa kua tiivaivee,

⁴³ tuduu rikiada Yisuunnara vooyaano vo yaata utiravai yaata utuduu vooyaano ngiari voovaugiataama yaata utiravai.

⁴⁴ Itaama uuvakidiri vooyaano inna utuaaree kiaa uduu hama voovoono inna utiravai.

Vaidi kieetaiya hama Yisuunnara kutaavaivee tiravai

⁴⁵ Hama inna utuduu rikiada nuunaira nnauvaara dira vaidiia kava vara ranada Anutuugaara kati puara hudeera kieeta vaidiiaata Farisaiyaatama iyasi vuduu teeda iya yaparaida tunoo: Mo ngia aaniira hama inna utu kiada vaida vitada aapi ngiaannee?

⁴⁶ tuduu rikiada iya sai tunoo: Ai, mo ta rikiaunnano tauraa hama vaidi voovoono aa vaidi aavo tii kua aavaa roosiima tiivaivee,

⁴⁷ tuduu rikiada Farisaiya iya tunoo: Ivo ngiitaata ngii unnakuainno tiinne?

⁴⁸ Ti nnoonnaiyakidiriaata Farisaiyakidiriaatama dee vaidi voovoono in-nara kutaavaivee tiinne? Hameetavee.

⁴⁹ Aa kumina gioonna kiaapu aaya kua mmaanna tuu kuaivaa hama rikiaiya Anutuugo irisai maisaivaa iya mmiivaivee,

⁵⁰ tuduu rikioo Farisaiyakidiri duu vaidi voovai nnutuuvo Nikotimaaso vaa tauraa Yisuunnaata kua tira vaidivoono iya tunoo:

⁵¹ Ta titi kua mmaanna tiraivaudiri hama vaidi voovoono tomeda iiraivaa irisaivaa tauraananaa kati inna mmaara kua yeena rau kiada inna mmiaar-avai. Ta kua pinaana inna yapa kiada kua oyaivaara arinaima inna rikiada inna tomedaivaa irisaivaara kua yeena rau kiada inna mmiaaravaivee,

⁵²⁻⁵³ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Mo eetaata Karirayaa diaa vaidikuannee? Anutuugaa kuaivaa jaaruee tuqinnama rikiaanee. Fai a teeno hama kaanainaravai. Hama vaidi forofetaa voovoono Karirayaadiri nniivaivee. Farisaiyaano itaa kua tiravai.

8

Gioonna vaati ruaivo ari vo vaidivai tasipooduu teeravai

¹ (Mmuakiaaya ngiari nnauki vida tara kiooduu Yisuuva taapi Orivee-taivaura viravai.

² Vioo vioo ivaki vauvo patauduu kava vara ranoo nuunaira nnau pinaivakira nniravai. Ivaki nnuduu teeda gioonna kiaapu mmuakiaa ivaki duuya innasi nuunauduu Yisuuva hara kioo varioo kuaivaa iya kiaa mmiravai.

³ Kiaa mmioo varuduu Anutuugaa kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama gioonna sabi nuairaivaa vitada Yisuunnasi nniravai. Ii gioonna ivo ari vo vaidi voovai tasipooduu tooya inna vitada Anutuugaa kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama iyasi nnuduu teeda vitada Yisuunnasi nniravai. Numa gioonna kiaapuuya avuuvau ari mmaraa voovau kiada

⁴ Yisuunna tunoo: Vitaira-o, aa gioonna vaati ruua aavo ari vo vaidiivaa tasipaikiai teeda vitada tiisi ngiaani ta vitada iisi ngiaunnaano.

⁵ Aa gioonna aavaa roosiivaara Musiiva ti mmaanna kua voovai ti kiaa ti mmioo tunoo: Sikauyauvaa habati kiada innayaa kagaarikio putuaivee. Musiivaano itaa kua tiravai. Eenoo aavaara dataa kuainna kiannannee? tiravai.

⁶ Iya inna iida teekio ivo koonnama tinai kua pinaivaa innaki yapaaraivaara iya itaa kua tiravai. Itaa kua tuduu rikioo Yisuuva hama iya kua sai tirainno kookama kioo varioo ari yaaku oopuuvaadiri mmataivau fafaara reeravai.

⁷ Fafaarainno varuduu iya sai ti kiaa ti mmianeeraivaara kava kava inna yaparauduu rikioo ivo diitoo iya tunoo: Ngia hama mminnamminnaa maisaatai voovoono ivonnaadee sikauvaa habati kioo tauraa innayaa kagaariaivee,

⁸ kiaa kioo kava kookama kioo varioo ari yaaku oopuuvaadiri mmataivau fafaara reeravai.

⁹ Yisuuva itaa kua tuduu rikiada mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai yokovaiya tauraa Yisuuva pikiada tiida viravai. Tiida vida kiooduu Yisuuva arivai nnaasu homo ivau kookama kioo varuduu gioonnaivo homo ivau dioo vairavai.

¹⁰ Dioo vauduu Yisuuva diitoo inna yaparainno tunoo: Gioonna-o, iya deepiida kuaannee? Hama voovoono mmannammanna aavau dioo vainno kua pinaivaa aiki yapainnee?

¹¹ tuduu rikioo inna sai tunoo: Nnoonna-o, hameeta kiaanoo, tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Neetama hama kua pinaivaa aiki yapaunoo. Kati kuanee. Sa keenaa mminnamminnaa maisaivaa varaanee, tiravai.)

Yisuuva gioonna kiaapu mmatayaa diaiya mmeekiavai

¹² Yisuuva kava nuunaira nnau pinaivaki gioonna kiaapuuyaata kua tioo tunoo: Tooba subiaavo mmeekiaivo taineema na gioonna kiaapu mmatayaa diaiya mmeekiavai variaunoo. Gioonna kiaapu voovoono ni nnaagiai nniivo fai mmeekia taivau nnaasu kati hara kioo varioo hama upisiivaki kuanaravaivee,

¹³ tuduu rikiada Farisaiya inna tunoo: Eenaidiri aiyara itaa kua kianna kua ivo unnakuavai kiannanoo,

¹⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ai, hama na unnakuavai kiaunoo. Na niniiyara kiau kuaivo kutaavaivee. Na ivakidiri tummuaiavaata na kuanaraivaatama vaa na tauvaara ni kuaivo kutaavaivee. Na ivakidiri tummuaiavaata na kuanaraivaatama hama ngia taavai. Vaa na tauvai.

¹⁵ Ngia mmanna mmatayaa diaaya roosiima kuaivaa niiki yapaanoo. Hama na vaidi voovai kuaivaa innaki yapaunoo.

¹⁶ Fai na vaidi voovaaki kuaivaa yapaanaree tiee ni kuaivo kutaavai vainai na innaki yapaanaravai. Fai hama neneenoo iinaravai. Ni Napoova ni titooovoono ni tasipama iinaraivaara na kua kutaavai innaki yapaanaravai.

¹⁷ Ngii kua mmaanna tuu kua voovai vainno tinoo: Fai taara vaidivaitana vaidi voovaaki kuaivaa yapa kikio mmuaavau vainai ivaara ngia kiaara: Kutaavaivee, kiaravee. Ngii mmaanna tuu kua voovai itaa kua tiivai.

¹⁸ Na neneenoo niniiyara kiauuko ni Napoova ni titoovo niiyaraatama tiivaivee,

¹⁹ tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: I koova deevaunno variinne? tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Hama ngia ni teeda hama ni Napoonnaata taanoo. Ngia aikiooma ni taatiri. Aikiooma ni Napoonnaata taatirivee, tiravai.

²⁰ Yisuuva nuunaira nnau pinaivaa aakiaivaki vo nnau sikau yapeeraivaki dioo vainno ii kua iyauvaa iya kiaa mmuduu hama voovoono numa inna utiravai. Hama inna suaivo nnuuvaara hama inna utiravai.

Ngia hama na kuanaraivaki yopeema kuaaravee

²¹ Hama inna utuduu Yisuuva yapooma keenaa iyaata kua tiao tunoo: Fai na ngii pikiee kuanaravai. Fai ngia niiyara buaidada teekiai hama na ngii teenai ngia ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa tasipama putuaaravai. Na kuanaraivaki ngia hama yopeema kuaaravee,

²² tuduu rikiada Yutayaa vaidiiya innara tunoo: Dee kuavainno ivo tinoo: Na kuanaraivaki ngia hama yopeema kuaaravee, tiinnee? Ivo ariinoo ari ruputu kioo putinaraivaara itaa kua tiinnee? tiravai.

²³ Tuduu rikioo Yisuuva vo kua vooyauvaatama iya tunoo: Ngia aa aduoo yoosinna aavaudiri diitaayavee. Na ngiau aapuuvakidiri diitauvaivee. Ngia aa mmata aavaudiri diitaayavee. Hama na aa mmata aavaudiri diitauvaivee.

²⁴ Ivaaraina na ngii giaa ngii miee kiaunoo: Ngia ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa tasipama putuaaravaivee, kiaunoo. Na ngii giaa ngii miauvo neenoovee kiauvaara fai ngia hama kutaavaivee tiraيدا fai ngia ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa tasipama putuaaravaivee,

²⁵ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Mo a gioononnee? tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na tauraa ngii giaa ngii miau kuaivakidiri na niniyara kiasa kuaivaa kooyaa ngii giaa ngii miauvaivee.

²⁶ Na ngiyyaraata ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaaraatama tinara kuaivo airi kuayauvai vainoo. Ivo ni titoovoono kutaa tuanaavaivee. Na ivo tii kuaivaa nnaasu gioonna kiaapuuya kiasa kookieema kiaunoo,

²⁷ tuduu rikiada ivo ari koonnara tuuvaa hama iya rikieeravai.

²⁸ Hama rikiooduu Yisuuva iya tunoo: Ngia Vaidiivaa Mmaapuuvaa ngiau aapu haara kikio rikioo ngii tinniyyauvo rusitinai na ngii giaa ngii miauvo neenoovee kiauvaara fai ngia arinaima rikiaaravai. Hama neneenoo yopeema nenenaidiri mmooriivaa iirama kiese ni Napoova ni giaa ni muu kuaivaa nnaasu kiauvaara fai ngia arinaima rikiaaravai.

²⁹ Ni titoovoono ni tasipama varinoo. Ivo ari mmuduuya ruai mmooriivaa ni mikiai na iikiau koova ivaara ivo ni tasipama varinoo. Hama ni pikiaikiai nenevana variaunoo,

³⁰ tuduu rikiada gioonna kiaapu kaayauya ivo itaa kua tuuvaa rikiada innara kutaavaivee tiravai.

Vaidiyya ngiari yaata utiraivaugiataama

fai kati kuaaravai

³¹ Tuduu Yisuuva innara kutaavaivee tuuya tunoo: Fai ngia ni kuaivaa rikiada iidada ngia ni nnaagiai nuaira tuanaaya variaaravai.

³² Fai ngia itaida ngia kua kutaivaa arinaima rikiakio ivaara ngii ausaiyauvo takuasanai ngia mmamma dummukiara yoketai aataruuvaa iima rada kati kuaaravaivee,

³³ tuduu rikiada vooyaano Yisuunna sai tunoo: Aanna ta Aaparahaamaa sidinnaidiya variaunnaano. Hama vaidi voovoono sikaunnaadiri yookaama kioo ti vitaivaivee. Mo aaniirainna a kiannanoo: Fai ngii ausaiyauvo takuasanai ngia mmamma dummukiara yoketai aataruuvaa iima rada kati kuaaravee, kiannannee?

³⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Mminnamminnaa maisa varaivoono ataama varinoo. Mmoori nakaarai vo vai sikaunnaadiri yookaama kioo vitoo puaisa utineema mminnamminnaa maisaivo ivaa varaivaa puaisa utivai.

³⁵ Vaidi voovoono sikaunnaadiri yookaama kioo vitai ngiaammuaivo hama inna mmaapu tuanaavoono inna oyaivaki tupatupaa varinaravai. Ari

mmaapu tuanaivoono nnaasu ari oyaivaki tupatupaa varinaravai. Fai ari mmaapuuvo ari sikaunnaadiri yookaama kioo vitai ngiaammuauya utuoo iya tinai teeda fai iya ngiari yaata utiraiyauvunugiataama kati kuaaravee.

³⁶ Ivaara fai na Anutuuga Mmaapuuvoono ngii utino ngii ausaiyauvo takuasanai ngia kutaa tuanaa mmamma dummukiara yoketai aataruuvaa iima rada kati kuaaravaivee.

³⁷ Mo vaa na rikiauvai. Ngia Aparahaamaa sidinnaiddiia variaano. Mo ngia aaniivaara ni ruputu kiaara iikiaannee? Ngia hama ni kuaivaa rikiaivaaraida ni mmaara ni ruputu kiaara iikiaano.

³⁸ Neenoo ni Napoova ni vitaikiai tauvaara kiaukai ngia ngii gioova ngii giaa ngii miivaugiataama iikiaano, tiravai.

³⁹ Tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Mo Aparahaamo ti rubuungovee, tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia kutaa tuanaa Aparahaamaa sidinnaiddi tuanaaya variaatiri. Ngia iva uuneema mmooriyauvaa iikiaatirivee.

⁴⁰ Na Anutuugaasidiri kua kutaivaa rikiee ngii giaa ngii miee variauvaidiivaa ngia ni ruputu kiaara iikiaano. Nnaaru Aparahaamo hama itau mmooriivaa iiravai.

⁴¹ Ngia ngii gioova uuneema iikiaano, tuduu rikiada inna sai tunoo: Hama ta maraasoo nnaakaraya variaunnayavee. Ti Koova mmuaavai Anutuugo varinoo,

⁴² tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Anutuugo kutaa ngii Gioova varitiri. Ngia niyara mmuduuya ruaatirivee. Na Anutuuga ni oyaivaasidiri tummuavoona aavau na variaukai ngia hama niyara mmuduuya ruano. Hama na nenenaidiri tiiravai. Ivoono ni titaa kiooduu tiiravai.

⁴³ Mo ngia aaniira na kiau kuaivaa hama rikiaannee? Ngia ni kuaivaa rikiaavo hama ngii iikiataikaida hama tuqinnama rikiaano.

⁴⁴ Ngia aanna Sataangaa uru nnaakarayavee. Ngii gioonna ausaivo iikiataivau ngiita ngii iikiataino. Ivo nnaaru nnaaru varia roo ngioo varioo vaidiia ruputikiai putuaa vaidivai varivai. Hama kua kutaivo innaki vaivaara hama kua kutaa mmooriivaa iivai. Ivo unnakua tioo unnakua tira oyaivo innaki vaivaara makemakee ari unnakua tiraivaugiataama tiivai.

⁴⁵ Mo na kua kutaavai ngii giaa ngii miauvaara ngia hama ni kuaivaa rikiaano.

⁴⁶ Mo ngiikidiri vaa gioono ni taikiai na mminnamminnaa maisaivaa varauvaara ngia ni kiaannee? Ai, hameetavee. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaukai ngia aaniira hama ni kuaivaa rikiaannee?

⁴⁷ Gioonna kiaapu voovoono Anutuugaara mmuduuya ruaivoono inna kuaivaa arinaima rikiaivai. Ngia hama kutaa Anutuugaara mmuduuya ruaayara tidaida hama inna kuaivaa tuqinnama rikiaavaivee, tiravai.

Yisuuva Aparahaamaara tiravai

⁴⁸ Tuduu rikiada vaidi Yutayaiya inna sai tunoo: Ta aiyara kiaunnaanoo: A Samariaa vaidi kumimakakuavee. Mmagia maisaivo i aakiaivaki vari vaidikuavee, kiaunnaivo ta kua kutaavaida aiyara kiaunnaanee?

⁴⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Mo na hama mmagia maisaivo ni aakiaivaki vari vaidivaivee. Na ni Napoonna mmooriivaa yoketaama varauko inna nnutuuvo ngiau aapu kuaikiai ngiengieenooda niyara maisa vaidivaivee kiano.

⁵⁰ Na nini nnutuuvaa ngiau aapu yapaanaraivaara hama na iikiaunoo. Mmuaavoono ni nnutuuvaa ngiau aapu yapaanaraivo varinoo. Ivoono kua pinaivaara diraivovee.

⁵¹ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai gioonna kiaapu voovoono ni kuaivaa rikioo puaisakama utuoo iinnonno fai hama putinaravaivee, tiravai.

⁵² Tuduu rikiada vaidi Yutayaiya inna sai tunoo: Aanna vaa ta taunnaanoo. A kutaa mmagia maisaivo i aakiaivaki vari vaidikuavee. Vaa Aparahaamo putuduu vaidi forofetaiyaatama putiravai. Mo a kiannanoo: Fai gioonna kiaapu voovoono ni kuaivaa rikioo puaisakama utuoo iinnonno fai hama putinaravaivee, kiannanoo.

⁵³ Vaa nnaaru ti rubuungo Aparahaamo putiravai. A innara kiannanoo: Vaa na inna yaataraunoo, kiannannee? Vaa forofetaiyaatama putiravai. A yaata utuee giaa roosiima varinarainna kiannannee?

⁵⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na nini nnutuuvaa ngiau aapu yapa kiautiri. Kuminavai vaitirivee. Ni nnutuuvaa ngiau aapu yapaivo inna ni Napoova Anutuugovee. Ngia innaraida ti Anutuugovee tidaida

⁵⁵ mo ngia hama inna teeda rikiaavai. Vaa na inna tee rikiauvai. Fai na hama inna tee rikiauvee tiee ngii roosiima unnakua vaidivai varinaravai. Vaa na inna tee rikieenaina na inna kuaivaa rikiee puaisakama utuee iikiaunoo.

⁵⁶ Na mmatayaa tiee varinara suaivaa ngii rubuungo Aparahaamo ivaa taanaraivaara sirigairavai. Vaa ivo ivaa too sirigairavaivee, tiravai.

⁵⁷ Tuduu rikiada vaidi Yutayaiya inna sai tunoo: Hama i nuanuuvo taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana (50) vaivaivee. Aa a nau karaasa a variannaikuainna kiannanoo: Vaa na Aparahaama tauvaivee, kiannanoo,

⁵⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Aparahaamo hama varuu suaivaki neenanaa variravai. Variavoona aanna homo na variaunoo,

⁵⁹ tuduu rikiada iya sikauyauvaa habati kiada innayaa kagaariaara uduu rikioo Yisuuva hataumakinaadiri nuunaira nnau pinaivaa pikioo mmaanai vioo kieeravai.

9

Vaidi avu huruutauvaa Yisuuva tuqinneeravai

¹ Yisuuva ari ngiaammuaayaatama vidada oro tooduu vaidiivo ari kaanaa ausaivakidiri avu huruutauvo iya too vauduu teeda

² ari ngiaammuaaya inna tunoo: Vitaira-o, gioono mminnamminnaa maisaivaa varaivaara aa vaidi aavo ari kaanaa ausaivakidiri avuuvo huruutainnee? Vara ariinoo mminnamminnaa maisaivaa varaivaara inna avuuvo huruutainnee? Vara ari kaano koovaitanaano mminnamminnaa maisaivaa varaivaara inna avuuvo huruutainnee?

³ tuduu rikioo Yisuuva iya kuaivaa sai tunoo: Hama ariinoo mminnamminnaa maisaivaa varooduu inna avuuvo huruutairavai. Hama ari kaano koovaitana mminnamminnaa maisaivaa varooduu inna avuuvo huruutairavai. Anutuugo inna tino rikioo inna avuuvo kava teeno inna variraivaki Anutuugaa yaagueeqaivo kooyaa vakiaiveeraivaara ari kaanaa ausaivakidiri inna avuuvo huruutairavai.

⁴ Suaivo homo ikiannavai vaikiavi ivo ni titooduu na tummuavaa mmooriyauvaa ta iikiaaravai. Heenaivo ngioo varinoo. Heenaivo nnino rikioo hama gioonna kiaapu voovoono fai mmooriivaa iinaravai.

⁵ Homo na mmatayaa variauvaa suaivaki tooba subiaavo mmeekiaivo taineema na gioonna kiaapu mmatayaa diaiya mmeekiavai variaunoo.

⁶ Yisuuva itaa kua kua kioo mmataivau kuaanuuvaa visi kioo mmataivaata kuaanuuvaatama hanigiaanigieema kioo habara kioo vaidiivaa avuuvaitanau siikairavai.

⁷ Siikama kioo inna tunoo: Vee vee oro nnoori haruunga Siruaama ivakidiri ai avuuvaitana finianee, tiravai. Nnoori haruunga Siruaama nnu-tuuvaa oyaivo tunoo: Titeeravaivee, tiravai. Yisuuva inna tuduu rikioo oro nnoori haruungaivakidiri ari avuuvaitana fini kioodoo inna avuuvaitana yoketauduu kati taa roo kava vara ranoo nniravai.

⁸ Nnudu ari seenaiyaatama vaa tauraa ivo ngiaaru tuduu tooyaatama innara tunoo: Ai, aa vaidi aavo tauraa ngiaaru tira vaidiivonnee?

⁹ tuduu vooyaano tunoo: Iovee, tuduu vooyaano tunoo: Ai, hama ivovee. Kati innanikaraivaivee, tuduu rikioo vaidiivo ariinoo tunoo: Mo aanna na iivona iikiaunoo,

¹⁰ tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: Ai, mo a dataama kiaan-nanoonno i avuuvo tainnee?

¹¹ tuduu rikioo ivo tunoo: Vaidiivaa nnutuuvo Yisuuva ivaano mmataivaata ari kuaanuuvaatama hanigiaanigieema kioo ni avuuvaitanau siikama kioo ni tinoo: Oro nnoori haruunga Siruaamadiiri ai avuuvaitana finianee, tikiai na oro nnooriivakidiri fini kiauuko ni avuuvo taivaivee,

¹² tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: Mo ivo deevakiinno variinnee? tuduu rikioo sai tunoo: Hama neeta tauvaivee, tiravai.

Yisuuva avu huruutauvaa tuqinnoovaa Farisaiya tiravai

¹³ Tuduu vaa tauraa inna avu huruutauvaa Yisuuva tuqinnoovaa ari seenaiya vitada Farisaiyasi viravai.

¹⁴ Ii suai ivaki Yisuuva mmataivaadiiri vaidiivaa avuuvaitanau siikauduu inna avuuvo too suaivaki Yutayaiya kati varira suaivai vairavai.

¹⁵ Vauvaara Farisaiya vaidiivaa yaparaida tunoo: Dataama kieenna ai avuuvaa yoketaama taannannee? tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Ivoono mmataivaa ni avuuvaitanau siikama kioodoo na fini kiaaduu ni avuuvo teeravaivee,

¹⁶ tuduu rikiada Farisai vooyaano tunoo: Aa vaidi aavo hama kati varira suai aataruuyauvaa arinaima too iivaara ivo hama Anutuugaasidiri ti-ivaivee, tuduu vooyaano tunoo: Hama mminnamminnaa maisa varai vaidi-voono Anutuugaa mmoori ari vookarai atai aayauvaa iinoo. Iya itaa kua kua kiada vooyaano vo yaata utiravai yaata utuduu vooyaano vo yaata utiravai voovaugiataama yaata utiravai.

¹⁷ Ivaara Farisaiya kava inna yaparaida tunoo: A kiannanoo: Iva ni avuuvaa tuqinnaivaivee, kua innara dataa kuainna kiannannee? tuduu rikioo iya sai tunoo: Ivo forofetaavaivee,

¹⁸ tuduu Yutayaa vaidiia tauraa ivo avu huruutavai varioo nnaagiai yoke-taama varuuvaa hama kutaavaivee kua kiada ari kaano koovaitanaara aayanna tuduu nnudu

¹⁹ ivaitana yaparaida tunoo: Aanna ngii maapuvainnee? Ngia innara kiaanoo: Ta avu huruutavai mmataunnavaivee, kiaavainnee? Mo dataaki-aavo aanna inna avuuvo tainnee?

²⁰ tuduu rikiada ivaitana iya sai tunoo: Vaa ta taunnaanoo. Aanna ti mmaapuvai. Ta avu huruutavai inna mmata kieeravai.

²¹ Makee inna avuuvo taivaara hama teeta teeta rikiaunnavaivee. Ari deevono inna avuuvaa tuqinnaivaa hama teeta teeta rikiaunnavaivee. Inna yaparakiatee. Vaa ivo yokeevaivee. Fai ivo ariinoo ngii giaa ngii minaravaivee.

²² Yutayaiyara aatuuda kaano koovaitana itaa kua tiravai. Vaa Yutayaa vaidiiya kua yeena rau kiada tunoo: Fai gioonna kiaapu voovoona Yisunnara kooyaa Anutuugo mmataama kioo vaidiivovee tinai fai itaa kua tii gioonna kiaapuuvo nuunaira nnauvaki vivoora kiasa ta ooqoo kiaravaivee.

²³ Iya itaa kua tuuvaara ari kaano koovaitana quiivaqaivaa tida tunoo: Vaa ivo yokeevaivee. Inna yaparakiatee, tiravai.

²⁴ Kava vooneetu Farisaiya vaa tauraa avu huruutauvaara aayanna rooduu nnuduu inna tunoo: Anutuugaa kua kutaivaa tinaraivaara kutaavaivee kiane. Vaa ta taunnavai. Ii vaidi ivo vaa mminnamminnaa maisaivaa varaivaivee,

²⁵ tuduu rikioo iya sai tunoo: Ivo mminnamminnaa maisaivaa varaivainnee? Vara hama varaivainnee? Hama neeta tauvaivee. Mmuua mmoorivai vaa na tauvai. Tauraa na avu huruutavai variauvai. Aanna makee ni avuuvaa na yoketaama taunoo,

²⁶ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ivo aaniivai i ivainnee? Dataama kioo i avuuvaa iikiainna a taannanoo,

²⁷ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Mo vaa na ngii giaa ngii miaukai hama ngia rikiaanoo. Mo aaniira ngia kava ivaa rikiaaraida ni yaparakiaannee? Mo ngieeta inna nnaagiaivau ngii nookiatainnee? Ngia ivaaraida ni yaparakiaannee?

²⁸ tuduu rikiada innara nnannatooduu tunoo: A inna nnaagiai nuairaikuavee. Ta Musiinna nnaagiai nuairaiyavee.

²⁹ Anutuugo Musiinnaata kua tuuvaa vaa ta rikiaunnavai. Aa vaidi aavaara ta kiaunnaanoo: Deedaadiri nniivainnee? kiaunnaanoo,

³⁰ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Ni noonnaata mmaapuvee. Na rikiauko ngii kuaivo ari vookarainoo. Iva vaa ni avuuvaa tuqinnaikiai na ni avuuvaa taukai ngia iva ii mmoori oyaivaa hama tuqinnama taanoo.

³¹ Vaa ta rikiaunnavai. Vaidi kaayau mminnamminnaa maisa varaivaa hama Anutuugo inna kuaivaa rikiaivai. Vaidi voovoona ari ausa mmuduuyaivaa Anutuugaa mmioo inna kuaivaa tuqinnama rikioo iivaa Anutuugo inna kuaivaa rikiaivai.

³² Ngiau mmataivaa uu suaivakidiri ngioo ngioo numa aanna makee ta variaunna suaivaki vaidi voovai mmatoo suaivakidiri avu huruutavai varuuvaa vaidi voovoona inna avuuvaa tuqinneeraivaara hama ta rikiaunnaanoo.

³³ Aa vaidi aavo hama Anutuugaasidiri tiitiri. Vo mmoori vo mmooriivaa hama yopeema iitirivee,

³⁴ tuduu rikiada Yutayaa vaidiiya inna sai tunoo: I kaano koovaitana mminnamminnaa maisa suvuauvaitanaano meediyaa i mmata kiookuaano a yokeenna mminnamminnaa maisaivaa tasipama variee aanna makee a ti vitainarannee? Hama yopeema ti vitainaravee, kiasa kiada nuunaira nnau pinaivakidiri inna vitada mmaanai kiada ivaki kava nuaivoora inna ooqoo tiravai.

Hama ausa hanigieeraiya avu huruutaiya roosiima variaavai

³⁵ Iya inna mmaanai titoo kuaivaa Yisuuva rikioo innara buaama rootooduu inna too vauduu too inna tunoo: A Vaidiivaa Mmaapuuvaara kutaavaivee kiannannee?

³⁶ tuduu rikioo vaidiivo inna sai tunoo: Nnoonna-o, inna gioononnee? Innara ni giaa ni minai fai na innara kutaavaivee tinaravee,

³⁷ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Vaa a inna taannakuavee. Na aanna ivoona aita kua kiaunoo,

³⁸ tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Ni Udaanga-o, na aiyara kutaavaivee kiaunoo, kiasa kioo pinaama innara mmuduuya ruoo innara yoketairavai.

³⁹ Innara yoketauduu Yisuuva tunoo: Gioonna kiaapu mmatayaa vari-aiya yaparainaraivaara na tiiravai. Avu huruutaiya fai tuqinnama teekiai avu tuqinnama taiya avu huruutaiya roosiima variateeraivaara na iya yaparainaraivaara tiiravaivee,

⁴⁰ tuduu rikiada Farisai vaidi vooya inna tasipama duuyaano inna kuaivaa rikiada inna yapara rida tunoo: A tiyarainna kiannannee? Teeta avu huruuta kiaunnaya variaunnannee?

⁴¹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia avu huruuta kiaaya vari-aatiri. Hama mminnamminnaa maisaiyauvaara mmannammanna ngii mmuaararaitirivee. Ngia kiaanoo: Ta tuqinnama taunnanoo, kiaivaaraida mminnamminnaa maisaiyauvaara homo ngii mmuaararainoo, tiravai.

10

Yisuuva sipisiipa hanikiaivaudiri mmataama kioo tiravai

¹ Yisuuva itaa kua kua kioo tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Vaidi voovoono hama puara sipisiipaiya hanikia keegiaidaadiri virainno hanikia vovaatadaadiri karoo kuaivoono inna mmuara vareera vaidivaivee.

² Keegiaidaadiri kuai vaidiivoono inna puarara haitatuura vaidivai.

³ Puarara haitatuuraivoono nnikio sipura haitatuura vaidiivo innara sipu-uva hatuaa kiaikio ivo ari sipisiipaiya nnutuuyauvaa tikiai rikiada inna avaivaa arinaima rikiada innasi ngiaavo ivo iya vitoo mmaanai kuaivai.

⁴ Vioo ari sipisiipa mmuakiaayara tikiai mmaanai kuaavo ivo iya tauraa kuaikiai iya inna avaivaa arinaima rikiaivaara inna nnaagiai kuaavai.

⁵ Hama ari vo vaidi voovoono tikiai rikiada inna nnaagiai kuaavai. Hama iya inna avaivaa arinaima rikiaivaara iya innara aatuuda ngiari taivau kuaavaivee, tiravai.

⁶ Yisuuva ii kua ivaudiri mmataama kioo tuduu iya hama oyaivaa ari-naima rikieeravai.

Yisuuva sipisiipaiyara yoketaama haitatuuraivovee

⁷ Hama rikiooduu Yisuuva kava iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Neenoo puara sipisiipaiya hanikiaivaa keegia sipuuvuona iikiaunoo.

⁸ Ni tauraa varuu vaidiia tuduu hama puara sipisiipaiya iya avaiyauvaa rikieeravai. Iya mmuara vareera vaidiia roosuvaara hama iya avaiyau-vaa rikieeravai.

⁹ Neenoo sipuvai. Fai gioonna kiaapu voovoono niikinaadiri nnino Anu-tuuqo inna vitoo yoketaivau yapaanaravai. Fai ivo aakiaana vioo kava mmaanai yeennaivaara vioo ngioonno varioo yeennaivaa nnaanaravai.

¹⁰ Mmuara vareera vaidiivoono numa mmuara varoo ruputina putikio maisamaisai mmooriivaa iya iinaraivaara nniivai. Neenoo iya tupatupaa variraivaa varada yoketayoketaama variateeraivaara ngiauvavee.

¹¹ Sipisiipaiyara yoketaama haitatuuraivo neenoovee. Yoketaama haitatu-uraivoono ari sipisiipaiyauvaara yaata utuoo iyara putinaraivaara hama aatuunaravai. Fai putinaravai.

¹² Fai vaidi voovoono sipisiipara haitatuura mmooriivaara sikau irisaivaa vareeraivoono hama sipisiipara haitatuura tuanaavai varioo hama ivo sip-isiipa nakaaraavoonora tuoo fai mmararaa avaikaraivo fai nnino rikioo ari taivau aatu kuanaravai. Vioo kino rikioo fai mmararaa avaikaraivo ngioo sipisiipaiya guaraatino gutinai vida raubiriikiaravai.

¹³ Vaidiivo sikau irisai varaanaraivaara nnaasu sipisiipaiyara haitatu-unno hama sipisiipaiyara mmuduuya ruaivaara ari taivau aatu kuaivai.

¹⁴⁻¹⁵ Sipisiipaiyara yoketaama haitatuuraivo neenoovee. Ni Napoova arinaima ni taikiai na arinaima inna tauneema na ni sipisiipaiya arinaima taukai iya arinaima ni taavai. Fai na iyara putinaravai.

¹⁶ Na ni sipisiipa vooyauvai aa hanikia aavaki hama variaiyaatama fai na iyaatama vitee nninai iya ni avaivaa rikiada iyaatama mmuaavau varikiai neenoo mmuaavoono haitatuuraivoonoo iyara haitatuunaravai.

¹⁷ Na putinaraivaara ee-oo kiauvaara ni Napoova niyara mmuduuya ruaivai. Na putuee kava diitee varinaraivaara na aikiooma putinaraivaara ee-oo kiaunoo.

¹⁸ Hama vaidi voovoono ni tinai na putinaravai. Neneenoo tiee putinaravai. Putinaraivaara ee-oo tiee kava diitee varinaraivaara ee-oo tira yaagueeqaivo niiki vainoo. Aa kua aavaa ni Napoova tikiai na rikiauvaivee, tiravai.

¹⁹ Yisuuva itaa kua tuuvaara kava Yutayaa vaidi vooyaano vo yaata utiravai yaata utuduu vooyaano vo yaata utiravai voovaugiataama yaata utiravai.

²⁰ Vooyaano tunoo: Mmagia maisaivo inna aakiaaki hara kioo varinoo. Ivo yaata duunavai. Ngia aaniira inna kuaivaa rikiaannee?

²¹ tuduu vooyaano tunoo: Mo mmagia maisaivo vaidi aakiaana varitiri. Hama itaa kua tiitirivee. Mo dataama mmagia maisaivo vaidi avu huruutaivaa tino rikioo avuuvaa taanarannee? Hama yopeemavee. Iya itaa kua tiravai.

Yutayaiya Yisunna kuaivaa rikiada unnakuavaivee tiravai

²² Yutayaa gioonna kiaapuuya Yerusareemaivaki buusa voovai nnaara suaivo vainima nninoo. Ii buusa ivaa nnutuuvo Anutuugaa Nnauvaara Yoketaira buusavai. Ii suai ivo vati rira suaivai.

²³ Nuunaira nnau pinaivaa haayaivaa nnutuuvo Soromoonaa Nnau Haayaivaki Yisuuva nuainno varuduu

²⁴ Yutayaa vaidi vooya numa inna ututuuma kiada inna yaparaida tunoo: Ta ti rikiaatai kuaivaa a homoonna hokobama hatauma kiese iikiannannee? Nnaaru Yutayaiyara Anutuugo mmataama kioo vaidiivo aanna a ikuannee? Kooyaa ti kiasa ti mminai ta rikiaaravaivee,

²⁵ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Vaa na ngii giaa ngii miaukai ngia hama ivara kua kutaavaivee kiaanoo. Ni Napoova ni giaa ni muuvau-giataama na ari vookara ari vookarai mmooriiyauvaa iikiaunoo. Inna ni mmooriiyauvoono niyara kooyaa ngii vitainoo.

²⁶ Ngia hama ni puara sipisiipa tuanaaya variaivaaraida hama ngia ni iyara kutaavaivee kiaanoo.

²⁷ Ni puara sipisiipaiya ni kuaivaa rikiaiya na tuqinnama taukai ni nnaa-giai ngiaavai.

²⁸ Ngiaani na tupatupaa variraivaa iya mminai fai hama ikiaivaki kuaaravai. Hama vaidi voovoono yopeema niisidiri guaraatino iya ravisitaanaravai.

²⁹ Ni Napoovaano iya ni miivoono mmuakiaaya yaataravai. Ivara hama vaidi voovoono yopeema numa ni Napoonnasidiri iya ravisitaanaravai.

³⁰ Ni Napoovaata neetama mmuaavaitanavee, tiravai.

³¹ Tuduu rikiada Yutayaa vaidiia kava sikauyauvaa habati kiada innasi kagaariaara uduu

³² Yisuuva iya tunoo: Na kaayau yoketaa mmooriiyauvaa ni Napoova ni muduu iikiai yauvaina iikiaunoo. Mo ngia ivaki taavo datai mmoorivaara ngia yaata utida sikauyauvaa habati kiada niisi kagaariaara iikiaannee?

³³ tuduu rikiada vaidi Yutayaiya inna sai tunoo: Hama iqii mmoori yoketaa iyauvaa a iikiannaiyauvaara ta sikaulyauvaa habati kiada aiya kagaariaara iikiaunnaanoo. A Anutuuqaara kua maisaivaa kiannaivaara ta sikaulyauvaa habati kiada aiya kagaariaara iikiaunnaanoo. A mmanna vaidi aakuaanoonna eenoo aiya kiannanoo: Neenoo Anutuugovee, kiannanoo. Ivaaraida ta sikaulyauvaa habati kiada aiya kagaariaara iikiaunnaanoo,

³⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngii mmaanna tuu kuaivaki kua fafaara voovai vainoo. Anutuugo kua pinaivaara dira kieeta vaidiiyara tunoo: Ngia anutuuya variaano, tiravai.

³⁵ Vaa ta rikiaunnaanoo. Anutuugaa kua fafaara roo kuaivaki vai kuaivo tupatupaa kutaa kuavai vaivai. Nnaaru Anutuugo ari kuaivaa kiaa mmuuyara tunoo: Anutuuyavee, tiravai.

³⁶ Mo niyara ngia dataikiada kiaannee? Anutuugoona ni mmataama kioo ni titooduu na mmatayaa tiiravai. Na niniyara Anutuugaa Mmaapuvaivee kiauvaaraida ngia niyara kiaanoo: A Anutuugaara kua maisaivaa kiannanoo, kiaannee?

³⁷ Na hama ni Napoonna mmooriiyauvaa iinai ngia sa niyara kutaavaivee kiatee.

³⁸ Fai na kutaa ni Napoonna mmooriiyauvaa iinai ngia hama niyara kutaavaivee ngii kiatainai ni mmooriiyauvaara inna aikioo kutaavaivee kiatee. Ni Napoova niiki varikiai na innaki variauvaara arinaima teeda rikiaateeraivaara na iikiau mmooriiyauvaa teeda kutaavaivee kiatee,

³⁹ tuduu rikiada iya keenaa inna utuaara uduu ivo hataumakinaa ari toovau viravai.

⁴⁰ Nnoori Yorotaana sainai tauraa Yuvuaano gioonna kiaapuuya nnoori apuu yoosinnaivaki Yisuuva oro ivaki hara kioo variravai.

⁴¹ Ivaki hara kioo varuduu kaayau gioonna kiaapuuya innasi nniravai. Numa varida ngiariita ngiariita kua tida tunoo: Hama Yuvuaano Anutuugaa mmoori ari vookarauyauvaa iiravai. Aa vaidi aavaara Yuvuaano mmuakiaa kuavai tuuvoono kutaavai vainoo.

⁴² Iya itaa kua tuduu kaayau gioonna kiaapu ivaki varuuya Yisuunnara kutaavaivee tiravai.

11

Rasaruuso putuuvakidiri Yisuuva tuduu diiteeravai

¹ Vaidi voovai nnutuuvo Rasaruuso yoosinna Betaniaa diaa vaidivai varuuvooonoo pinaa nniitareeravai vareeravai. Mariaaya Mataaya nnunna nnayoovaitana ii yoosinna Betaniaa ivaki variravai.

² Ii gioonna Mariaava ivoono heenna suuya suuda yoketaa vuuvaara pinaa sikau kagaari kioo varoo Yisuunna yukuuvaitanau tusaa siikama kioo ari kieeta yaasiivaadiri rugoovoota ari nnayaavaatama ii yoosinna ivaki variravai. Ngiaari vayaava Rasaruuso pinaa nniitareeraivaa varooduu teeda

³ nnunna nnayoovaitana ngiaammuu voovai titada tunoo: Oro Yisuunna kianee: Udaanga-o, vaa a vaidi innara pinaama mmuduuya riraivo pinaa nniitareeraivaa varainoo, kianee,

⁴ tuduu rikioo oro Yisuunna kiaa mmudu rikioo tunoo: Ii nniitarai ivaa varaivo fai inna raputino hama eeyaara putinaravai. Ivo putinaraivo hama kati putinaravaivee. Gioonna kiaapuuya Anutuugaara kua yoketaivaa tida inna Mmaapuuvaraatama kua yoketaivaa kiaaraivaara fai ivo putinaraivaivee, tiravai.

⁵ Yisuuva Mataannaraatama ari nnunnaivaa Mariaannaraata Rasaruusaaraatama pinaama mmuduuya riravai.

⁶ Mmuduuya ruoo Rasaruuso pinaa nniitaroo kuaivaa rikioonnaata ari varuu yoosinnaivaki varuduu taara suaivaitana taikeeravai.

⁷ Taika kiooduu rikioo Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Nnikiai ta kava vara ranada Yutayaa yoosinnaivaki kuaaravee,

⁸ tuduu rikiada ari ngiaammuauya inna sai tunoo: Vitaira-o, aa heena Yutayaiya sikau habati aiya kagaariaara kiaipinnainni a kava kuanarainna kiannannee?

⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Mo mmuaa suaivau yaakuuvaitana yukukidiri taarama suaivo vainoo. Ii suai iyauvunu suaivo mmannam-manna taikiokio yapooma heenaivai. Itaama vaivaara gioonna kiaapu voovoono suaivau nuainno fai hama harurinaravai. Ivo mmataivo koo pataivau avuuvaa taa roo nuaivaara hama harurinaravai.

¹⁰ Gioonna kiaapu voovoono heenaivaki nuainno fai harurinaravai. Hama mmataivo koo pataivau nuaivaara harurinaravaivee. Yisuuva ari putinara suaivo hama vainima vauvaara itaa kua tiravai.

¹¹ Kiaa kioo kava ivo iya tunoo: Ti seena Rasaruuso vaa vuru vaivaivee. Fai na vee inna yuruunaravaivee,

¹² tuduu rikiada ari ngiaammuauya inna tunoo: Udaanga-o, ivo ari kati vuru vainno fai ariinoo diitoo hara kioo varinaravaivee,

¹³ kiaa kiada Yisuuva Rasaruuso vaa putuu kuaivaa iya kiaa mmuuvaa hama tuqinnama rikieeraida iya yaata utida tunoo: Ari kati ivo vuru vaivaarainno aavo itaa kua tinoo.

¹⁴ Iya itaama yaata utida tuduu rikioo Yisuuva kooyaa iya kiaa mmioo tunoo: Kutaa vaa Rasaruuso putivai.

¹⁵ Itaama vaikia na ngiiyara yaata utuee hama na inna tasipama variauvaara ni yoketai. Ngia niyara kutaavaivee kiateeraivaara na hama inna tasipama variauvaara ni yoketai. Nnikiai ta innasi kuaaravaivee,

¹⁶ tuduu Tumaasaa ari seenaiyaano innara tuu nnutu vuaivo Gaabivaano ari seena ngiaammuauya tunoo: Nnikiai teetama vida ti vitairaivaa tasi-pama putuaaraivaara kuaaravee, tiravai.

Putuaiya diiteeraivaaraata tupatupaa variraivaaraatama Yisuuva tiravai

¹⁷ Yisuuva yoosinnaivaki ngioo varioo rikiooduu vaa Rasaruuso putuoo mmata nnauvaki taarama taarama suai vauvaara iya inna kiaa mmudu rikieeravai.

¹⁸ Ii yoosinna ivaa nnutu Betaniaa ivo Yerusareema vainima kiisama oro ngieerama vaira yoosinnavai.

¹⁹ Kiisama ngieerama vauvaara kaayau Yutayaa gioonna kiaapuuta Mataaya Mariaayasi viravai. Innidana ausaivaitana mmuaararoovo taikaiveera ivaitanaasi viravai.

²⁰ Mataava Yisuuva nninara kuaivaa rikioo inna sunaanara vuduu Mariaava nnauvaki hara kioo variravai.

²¹ Varuduu Mataava oro Yisunna tunoo: Udaanga-o, e aavaki varian-natiri. Hama ni vaavova putitirivee.

²² Mo vaa na taunoo. Fai makee eenoo Anutuuga yaparaino fai ivoono a yaparakiannaivaa i mmunaravaivee,

²³ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Fai i vavaa kava diitaanaravaivee,

²⁴ tuduu rikioo Mataava inna sai tunoo: Vaa na rikiaunoo. Fai suai nnaa-giai gioonna kiaapu putuaiya kava diitaara suaivaki ivootama iya tasipama kava diitaanaravaivee,

²⁵ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Gioonna kiaapu voovoono putuoo kava diitaanaravaia na nakaaravovee. Gioonna kiaapu voovoono tupatupaa variraivaa varaanaravaia na nakaaravovee. Fai gioonna kiaapu

voovoono niiyara kutaavaivee tiivo putino vaidi kaanaivo tupatupaa varinaravai.

²⁶ Fai gioonna kiaapu voovoono hama putirainno hara kioo varioo niiyara kutaavaivee tiivo fai tupatupaa varinaravai. A ivaara kua kutaavaiveenna kiannannee? Vara a ivaara unnakuavaiveenna kiannannee?

²⁷ tuduu rikioo Mataava inna sai tunoo: Yo, Udaanga-o, nnaaru Anutuugo ari Mmaapuuvaa mmataama kioo mmatayaa kuanee tuuvo aanna ivoonna a iikiannanoo. Na ivaaraina kutaavaivee kiaunoo, tiravai.

Yisuuva rateeravai

²⁸ Mataava kiasa kioo kava vara ranoo numa ari nnunna Mariaannaata vitoo oro mmaraa tonai voovau dioo vainno tunoo: Vitairaivo vaa aavaki nniivo aiyara tinoo,

²⁹ tuduu rikioo akiairauduu innasi viravai.

³⁰ Vuduu Yisuuva hama vaama kioo yoosinnaivaki nnirama kioo homo Mataava innaata kua tuuvaki dioo vairavai.

³¹ Dioo vauduu Yutayaa gioonna kiaapuuya Mariaanna nnauvaki inna ausa mmuaararaiivo taikaiveera inna tasipama varuuya tooduu ivo makee tuduu diitoo mmaanai vuduu teeda iyaatama diitada inna nnaagiaivau viravai. Mariaava diitoo vuuvaara iya yaata utida tunoo: Rasaruusaa mmata nnauvau rataanarainno ivo kuainoo, kiasa kiada iyaatama inna nnaagiaivau viravai.

³² Yisuuva duuvaki Mariaava oro too vioo varoo inna yuku oyaivaki vairavai. Vainno tunoo: Udaanga-o, boo, mo a aavaki varunnatiri. Ni vaavova hama pututirivee,

³³ tuduu rikioo Yisuuva Mariaava ratoo varuuvaa too Yutayaa gioonna kiaapu inna tasipama nnuuyaatama ratada varuuvaa tooduu inna ausa vuatinniivo hanigioo ari vo ausa vuatinnivai vairavai.

³⁴ Vauduu ivo iya yaparainno tunoo: Mo ngia deevaki inna haukieeravainnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Udaanga-o, a numa taanee,

³⁵ tuduu Yisuuva rateeravai.

³⁶ Ratooduu teeda gioonna kiaapu Yutayaiya tunoo: Ai, inna taatee. Ivo pinaama Rasaruusaara mmuduuya ruoo innara ratainoo,

³⁷ tuduu rikiada vooyaano tunoo: Iva inna aikiooma vaidi avu maisaivaa tuqinnooduu rikioo ivo avuuvaa teeravai. Iva aavau hara kioo varutiri. Rasaruuso hama pututirivee, tiravai.

Yisuuva Rasaruusaa tuduu kava diiteeravai

³⁸ Tuduu Yisunna ausa vuatinniivo kava hanigioo ari vo ausa vuatinnivai vairavai. Vauduu rikioo ivo vioo vioo oro mmata nnauvaki tooduu vaa iya Rasaruusaa oonauvaki hau kiada sikau sipuuvaaadiri rau kieeravai.

³⁹ Rau kioodoo too tunoo: Sikau sipuuvaa hatuaa kiatee, tuduu rikioo vaidi putuuvaa nnunna Mataavaano Yisunna sai tunoo: Ai, Udaanga-o, vaa maisa suudaivo kuaivaivee. Vaa ivo putii suaivo taarama taarama suai heena taika kiaivaivee,

⁴⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Vaa na i kiasa i mmiauvaivee. A niiyara kutaavaivee tiee fai Anutuugaa mmoori ari vookaraivaa a taanaravaivee,

⁴¹ tuduu iya sikau sipuuvaa hatuaa kioodoo Yisuuva ngiau aapu reeri too vainno tunoo: Ni Napoo-o, a ni kuaivaa rikiaannaivaara na aiyara yoketaavaivee kiaunoo.

⁴² Vaa na rikiaunoo. A mmuakiasa suai ni kuaivaa rikiaannavai. Aa na tinara kua aavaa hama niniiyara tinaravai. Gioonna kiaapu aavaki diaiya a ni titooavaara kutaavaivee kiateeraivaara na tinaravaivee,

⁴³ kiasa kioo kuaivaa pinaama aayanna roo tunoo: Rasaruuso tummuane,

⁴⁴ tuduu rikioo vaa putuuvo diitoo ivakidiri tiiravai. Inna yuku yaakuuvaa buruqa yeenaivaadiri purupuruuma kioovaata tinniivau buruqa rummua apu kioovaatama diitoo tiiravai. Tuuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: In-nayaadiri yeenayaanaiyauvaa rukuasaa kikio kuaivee, tiravai.

*Vaidiyya Yisuunna mmaara kua kias yeena rairavai
(Matai 26:1-5; Marakaa 14:1-2; Rukaaso 22:1-2)*

⁴⁵ Tuduu rikiada gionna kiaapu Yutayaa vooya vaa Mariaanna tasipama nnuuya Yisuuva uu mmooriivaa teeda innara kutaavaivee tiravai.

⁴⁶ Tuduu vooya vaidi Farisaiyasi vida Yisuuva uu mmooriivaara iya kias mmiravai.

⁴⁷ Kiaa mmuduu rikiada vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata Farisaiyaatama nuunaida vaidi kua yeena rairaiyasi vida nuunaida varida kuakuaakuaiyauvaa tida tunoo: Mo ta dataama iikiaarannee? Aqaa vaidi aavo kaayau Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookaraiyauvaa iivaivee.

⁴⁸ Fai ta teeda pikikio aa mmoori aavaa mmannammanna yaagueeqama kioo iinai rikiada fai mmuakiaa gionna kiaapuuya innara kutaavaivee kiaravai. Fai ta itaikiai rikiada ti kieeta nnoonna yoosinna Rooma variaya ngiari ngiaammuau rapiraiya titakiai nnida fai ti nuunaira nnau pinaivaa havarata raubiriima kiada tiita ruputu taika kikio fai hama ti nnutuaatainar-avaivee,

⁴⁹ tuduu rikioo iyakidiri ii nuanu ivaki Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieeta tuanaivaa nnutuuvu Kayapaava tunoo: Ngia kumimakayavee.

⁵⁰ Hama ngia arinaima rikiaano. Mmuakiaa Yutayaa gionna kiaapuuyaata putu taika kiarainnoo. Mmuua vaidivai mmuakiaa gionna kiaapuuya tiyara putinaraivo inna yoketaavaivee,

⁵¹ kias kioo tuuvo hama arinaidiri tiravai. Anutuugoono kias mmuu kuaivaa tiravai. Ii nuanu ivaki Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieeta tuanaavai variravoonora tuoo Yutayaa gionna kiaapuuyara Yisuuva putinaraivaara ivo mmuaanaa itaa kua tiravai.

⁵² Yisuuva hama Yutayaa gionna kiaapuuyara nnaasu fai putinaravai. Mmuakiaa mmatauvau variaa Anutuugaa nnaakara tuanaa variaya rupi nuunainaraivaara putinaravai. Kayapaava ivaara kias kioo hama oyaivaa arinaima rikieeravai.

⁵³ Ii suai ivakidiri Yutayaa kieetaiya Yisuunna ruputikio putu-aiveeraivaara kua yeena rairavai.

⁵⁴ Kua yeena rauduu rikioo hama Yisuuva Yutayaa mmataivau kooyaa nuairavai. Ivo ivaki pikioo oro koo mmuyai gaanga yoosinna voovai vainima vau yoosinnaivaa nnutuuvu Eparaima ivaki ivo ari ngiaammuauya tasi-pama variravai.

⁵⁵ Varuduu Yutayaiya buusa Varaigiataivaa nneera suaivo vainima vauduu gionna kiaapuuya vo yoosinna vo yoosinnadiri Yerusareema vida iya Anutuugaara mmamma finira aataruuvaa iida nnaagiai buusaivaa nnaaraivaara viravai.

⁵⁶ Iya oro varida Yisuunnara buaama rada nuaida oro nuunaira nnau pinaivaki nuunaida dida vaidi ngiari yapara ngiari yaparaida voovono voovai tunoo: A dataamainna yaata utuannannee? Vo fai ivo buusaivaa nnaanaraivaara nninarannee? Vo hama nninarannee? tiravai.

⁵⁷ Iya itaa kua tuu suaivaki vaa Anutuugaara kati puara hudeera vaidi-iyata Farisaiyaatama teerama kioo kuaivaa yaagueeqama tida tunoo: Gionna kiaapu voovono ivo variivaki taivono ti kias ti mmiaivee, tiravai. Iya Yisuunna utuaaraivaara itaa kua tiravai.

12

Gioonnaivo Yisuunnayaa heenna suuya

suuda yoketaa vuvvaa apiravai (Matai 26:6-13; Marakaa 14:3-9)

¹ Buusa Varaigiataivaa nneera suaivo vainima vauduu yaaku sai suaivai karasaidiri mmuaa suaivo homo vauduu too Yisuuva diitoo yoosinna Betaniaa viravai. Vaidi Rasaruuso vaa putuduu Yisuuva inna tuduu diitoovoono ivaki variravai.

² Ivaki varuduu ari seenaiya Yisuunnani yeennaiyauvaa huda teerama kiooduu Mataava yeennaiyauvaa iya mmuduu nneeda varuduu Rasaruuso Yisuunna tasipama yeenna nnoo variravai.

³ Iya yeenna nneeda varuduu Mariaava heenna suuya suuda yoketaa vuu toori kiisaivaa sikau pinaivaadiri yookaama kioovaa varoo numa Yisuunna yukuuvaitanau tusaa kioo ari kieeta yausiivaadiri rugeeravai. Ruga kiooduu suuyaivaa suuda yoketaivo nnauvaki suvuairavai.

⁴⁻⁵ Suvuau kiooduu Yisuunna ngiaammua voovai nnutuuvu Yutaaso Isariooto ivo Yisuunna nnammutuaiya fai kooyaa inna vitainara ngiaammuaavoono tunoo: Ta aaniira hama aa heenna suuya suuda yoketaa kuai aavaa vaidiiya mmida irisai sikau pinaiyauvaa (300) varada gioonna kiaapu mmanna haipuuya mmiaunnnanee?

⁶ Iva hama mmanna haipuuyara boo tiao itaa kua tiravai. Iva ari mmuara vareeraivaara yaata utuoo itaa kua tiravai. Iva iya sikau utuaivaa varoo nuainno varioo ariyara ivakidiri vareeravai.

⁷⁻⁸ Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Sa Mariaanna itaa kua kianee. Pikino iikiaivee. Mmanna haipu gioonna kiaapuuya tupatupaa ngii tasipama varikiai ngia iyara tuginnaaravai. Hama na tupatupaa ngii tasipama varinaravai. Ivo heenna suuya suuda yoketaa kuaivaa ni mmammayaa tusaa apuoo varioo na putinai ni hakuaaraivaara mmuaanaa teerainno varinoo, tiravai.

Rasaruusaa mmaaraa kua tiravai

⁹ Yisuuva Betaniaa nnuuvaara kaayau gioonna kiaapu Yutayaiya rikiada ivakira nniravai. Hama Yisuunna nnaasu taara nniravai. Yisuuva tuduu rikioo Rasaruuso putuuvakidiri diitoovaaraatama taara nniravai.

¹⁰ Ivaara Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiya vaa Yisuunnara kua kiasa teerama kiaiya Rasaruusaatama ruputikio putuaiveera kua tida yeena rairavai.

¹¹ Yisuuva tuduu Rasaruuso diitoovaara kaayau gioonna kiaapu Yutayaiya ngiari kieetaiya pikiada Yisuunnara kua kutaa vaidivaivee tiravai. Tuuvaara kati Anutuugaara puara hudeera vaidi kieetaiya Rasaruusaatama ruputikio putuaiveera kua tida yeena rairavai.

Yisuuva Yerusareema vuduu iya innara sirigairavai (Matai 21:1-11; Marakaa 11:1-11; Rukaaso 19:28-40)

¹² Vauya patauduu kaayau gioonna kiaapuuya Varaigiataa buusaivaa nnaara Yerusareema vaa nnuuya Yisuuva ivaki nninara kuaivaa rikieeravai.

¹³ Rikiada innara sirigaida muusa apu roosuuyauvaa rakau utida inna sunaara saidi vida varida aayanna kiasa rada tunoo: Anutuugo yoketaivovee. Udaanga Anutuugo inna titooduu tuuvo nninaraivaara ivo innara yoke-taakiaivee. Isarairaaya kieetaivaara Anutuugo innara yoketaakiaivee.

¹⁴ Iya itaa kua tida varuduu Yisuuva puara togii karaasaivaara buaama kioo tooduu inna too vauduu too inna mmookaivau karoo varuduu inna vitoo nniravai.

¹⁵ Nnaaru Anutuugaa yanaivaki forofetaivo ivaara reeravai. Ivo ivaara kua fafaara roovo tunoo:

Yoosinna Sioonaa gioonna kiaapuuya
sa aatuukiatee. Taatee.
Ngii kieetaivo puara togii karaasaivaa
mmookaivau varikio vitoo nninoo.

Fafaaraivo vauvaugiataa ii suai ivaki kaanaivo vairavai.

¹⁶ Iqii suai ivaki Yisunna ngiaammuauya hama arinaima kua oyaivaa rikieeravai. Yapooma Yisuuva putuoo kava diitoo ari Koonnasi vira suaivaki iya arinaima rikieeravai. Ii kua ivo innara fafaara roo kua ivaaraatama gioonna kiaapuuya innara itaama uvaaraatama arinaima rikieeravai.

¹⁷ Yisuuva Rasaruusaa tuduu putuuvakidiri diitoo suaivaki gioonna kiapu iva tooya ivaara ngiari seenaiya kiaa mmiaa rada nuairavai.

¹⁸ Kiaa mmiaa rada nuauduu rikiada Yisuuva ari vookarau mmooriivaa itaama uuvaa rikioovaara kaayau gioonna kiaapuuya nuunaida ivo ngioo varuu suaivaki inna sunaara viravai.

¹⁹ Iya inna saidi vuduu teeda vaidi Farisaiya ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Mo taatee. Hama ta yopeema vo mmoorivai inna iikiaaravee. Vaa mmuakiaa gioonna kiaapuuya inna nnaagiai kuaavaivee, tiravai.

Ereengaa vaidi vooyaano Yisunnnasi nniravai

²⁰ Gioonna kiaapuuya Yerusareema buusa nnaara vida ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuugaa mmiaaraivaara vuduu Ereengaa kua tira vaidi vooyaataama iya tasipama viravai.

²¹ Vida tooduu Karirayaa diaa vaidiivo kiisa yoosinnaivaa nnutuuvo Betsaitaa diaa vaidiivaa nnutuuvo Piriipoota Yerusareema varuduu Ereengaiya innasi vida tunoo: Ti vaidi-o, ta Yisunna taara ngiaunnano,

²² tuduu rikioo Piriipo oro Adiriaasaa iya kuaivaa kiaa mmi kioo innaata sunoo oro Yisunna kiaa mmiravai.

²³ Kiaa mmudu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Suaivo vaa nninoo. Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa ni nnutuuvo ngiau aapu kuanara suaivo vaa nninoo.

²⁴ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Yeenna vuiitaivaa uruuvo ari mmuaavai vainno hama iiraatainaravai. Fai mmataki vainno rusitioo raubiriinno uruoo iiraiyauvo kaayauyauvai vainaravai.

²⁵ Fai gioonna kiapu voovoona ari mmatayaa varinaraivaara mmuduuya ruoo ruoo fai inna variraivo raubiriinno taikaanaravai. Fai mmatayaa varira suaivaki gioonna kiapu voovoona hama ari mmatayaa variraivaara mmuduuya rirainno fai inna variraivo hama raubiriirainno fai tupatupaa vainaravai.

²⁶ Fai gioonna kiapu voovoona ni mmooriivaa varaanaree tiao ni nnaagiai ngiaivee. Na varinaraivaki ivoota ni tasipama varinaraivaara ni nnaagiai ngiaivee. Fai ivo ni mmooriivaa varano ni Napoova irisai inna nnutuuva ngiau aapu yapaanaravai.

Yisuuva ari putinaraivaara tiravai

²⁷ Aanna na rikiauuko ni yaata vuatinniivo hanigioo ari vo yaata vuatinnivai vainoo. Na ivaara dataa kua tinarannee? Fai na tinara: Ni Napoo-o, aa suai aavaki a mmuaararavaa ni minaraivaa eenoo ooqoo kianee, tinarannee? Fai na hama itaa kua tinaravai. Aqaa suai aavaki na mmuaararavaa varaanaraivaara tiiravaivee.

²⁸ Ni Napoo-o, a mmuaararaivaa ni mino i nnutuuvo ngiau aapu vakiaivee, tuduu rikioo ngiau aapuuvakidiri kuaivo tiao tunoo: Vaa na iikiauko ni nnutuuvo ngiau aapu vainoo. Fai na kava iino ni nnutuuvo fai kava ngiau aapu vainaravaivee, tiravai.

²⁹ Gioonna kiaapuuya iya tasipama duuya ii kua ivo ngiau aapuuvakidiri tuu kua ivaa rikiada vooyaano tunoo: Ngiaarunno akua tinoo, tuduu vooyaano tunoo: Aangeraa voovoono innaata kua tinoo, tiravai.

³⁰ Tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Neenoo kuaivaa rikiee Anutu-uqaara kutaavaivee tinaraivaara hama kuaivo ngiau aapuuvakidiri tiivai. Ngiengieenoo kuaivaa rikiada Anutu-uqaara kutaavaivee kiateeraivaara kuaivo ngiau aapuuvakidiri tiivai.

³¹ Aanna makee Anutuugo gioonna kiaapu mmatayaa variaiyaki kua pinaivaa iyaki yapaanaravai. Fai na gioonna kiaapu mmatayaa diaiyara geedai dira vaidiivaa yaataraanaravai.

³² Iya ngiauvau ni haara kikio rikioo na iina rikinai teeda mmuakiaa gioonna kiaapuuya iya ausaiyauvo niisi ngiatangiataivaara varida yaata utuaaravaivee, tiravai.

³³ Iya dataama inna iikio iva putinaraivo kooyaa vainaraivaara ivo itaa kua tiravai.

³⁴ Ivo itaa kua tuduu gioonna kiaapuuya inna sai tunoo: Vaa ta rikiaun-nanoo. Ti mmaanna tuu kua voovai tinoo: Anutuugo mmataama kioo vaidiivo fai tupatupaa varinaravaivee, tiivai. Mo ivo itaa kua tiivaara a dataama kiee kiannanoo: Vaidiivaa Mmaapuuvaa iya ngiauvau haara kiaravaivee, kiannannee? Mo ii Vaidiivaa Mmaapu ivo inna gioononnee?

³⁵ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Tooba mmeekiaivo homo kiisa suai ngii tasipama vainoo. Ngii upisiinoora tida toobaivo mmeekia tai suaivaungiaa nuaida varida variatee. Gioonna kiaapu voovoono upisiivaki nuainno hama ari nuainara aataruuvaa taivai.

³⁶ Ngia mmeekiaivau varira gioonna kiaapu tuanaaya variateera mmeeki-aivo ngii tasipama vai suaivaki ivaara kutaavaivee kiatee, tiravai.

Yutayaiya hama Yisuunnara kutaavaivee tiravai

Yisuuva ii kua ivaa kiaa taika kioo iya pikioo iya inna teevoora hatauman-nigiataa varia roo nuairavai.

³⁷ Vaa tauraa ivo iya avuuyauvunu kaayau Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookarauvauvaa uduu iya iyauvaa teedaata hama innara kutaavaivee tiravai.

³⁸ Nnaaruaa vaidi forofetaivaa nnutuuvo Yisayaava tuu kuaivaa kaanaivo vakiaiveera iya itaama iiravai. Yisayaava tuu kuaivo tunoo:

Udaanga-o, hama gioonna kiaapu voovoono
ta kiaunna kua mmayaayaivaara
kua kutaavaivee tiivaivee.
Udaangaivo ari vookara ari vookarai
mmooriiyauvaa iikio
hama voovoono arinaima too rikiaivaivee.

³⁹ Yisayaava itaa kua tuuvaara Yisuuva uuvaa iya teeda rikiadaata hama innara kutaavaivee tiravai. Yisayaava vo kua voovai tuuvaaraatama iya Yisuuva uuvaa teeda rikiadaata hama innara kutaavaivee tiravai. Yisayaava Anutuugo tuu kua voovai fafaara roo tunoo:

⁴⁰ Iya ngiari avuuyauvaa teeda
iya yaata tinniiyauvaa rikiada
ausaiyauvaa hanigiakiai na iya tuqinnevoora kiaa
na iya avuuyauvaa iikiauko upisiikiai

na iya yaata tinniiyauvaa iikiauko
yaagueeqaivaivee.

⁴¹ Yisuunna mmeekia ari vookaraivaa Yisayaava too innara kua tuuvaara ii kua ivaa fafaara roo tiravai.

⁴² Yisayaava tuu kuaivo itaama vauduaata Yutayaa vaidi kieeta kaayauya Yisuunnara kutaavaivee tiravai. Iya kutaavaivee kiaa kiadaata vaidi Fari-saiyara aatuuda hama iya kooyaa Yisuunnara kutaavaivee tiravai. Iya nuunaira nnauyauvaki vikiai vaidi Farisaiya iya ooqoo tivoora kiaa hama kooyaa Yisuunnara kutaavaivee tiravai.

⁴³ Vaidiyya iyara vaidi yoketaayavee kiaaraivaara iya ausaiyauvo pinaama yoketairavai. Anutuuqo iyara vaidi yoketaayavee tinaraivaara iya ausaiyauvo kiisama yoketairavai. Ivaara hama iya kooyaa Yisuunnara kutaavaivee tiravai.

Yisuuva tuu kuaivoono iyaki kua pinaivaa yapaanaravai

⁴⁴ Yapooma Yisuuva gioonna kiaapuuyaki puaisakama kuaivaa tioo tunoo: Gioonna kiaapu voovoono niiyara kutaavaivee tiivo hama niiyara nnaasu itaa kua tiivai. Ni titoovaaraatama itaa kua tiivai.

⁴⁵ Gioonna kiaapu voovoono ni taivoono ni titoovaatama tainoo.

⁴⁶ Tooba subiaavo mmeekiaivo taineema na mmatayaa tiee gioonna kiaapuuya mmeekiavai tiiravai. Gioonna kiaapu voovoono niiyara kutaavaivee tiivoono upisiivaki varinoora kiaa na mmeekiavai tiiravai.

⁴⁷ Hama na kua pinaivaa gioonna kiaapuuyaki yapaanaraivaara na tiiravai. Iya vitee aataru yoketaivau yapaanaraivaara na tiiravai. Fai gioonna kiaapu voovoono ni mmayaayaivaa rikioo mmanna yaata nnaasu rikioo hama iinai tee hama na kua pinaana inna yapaanaravai.

⁴⁸ Fai ivo hama ni mmayaayaivaa rikieerainno niiyara ooqoo tino rikioo kua pinaana inna yapaanaraivo vainoo. Na kiau kuaivo kooyaa vaivaa hama ivo rikieerainno pikino fai yapooma suai nnaagiai ivoono fai kua pinaana inna yapaanaravai.

⁴⁹ Hama nenenaidiri kuaivaa yaata utuee ngii giaa ngii miauvaivee. Ni Napoova ni titoovoono ariinoo kuaivaa ni giaa ni mioo itaqitaama iya kiaa mmianee tiivaugiataama na ngii giaa ngii miauvaivee. Ivaara fai yapooma suai nnaagiai na kiau kuaivaa hama rikiaivaa ni kuaivoono kua pinaana inna yapaanaravai.

⁵⁰ Vaa na rikiauvai. Ni Napoova tii kuaivaa fai gioonna kiaapu voovoono rikioo iinnonno fai tupatupaa variraivaa varaanaravai. Ivaaraina ivo ni giaa ni mii kuaivaa na ngii giaa ngii miaunoo, tiravai.

13

Yisuuva ari ngiaammuauya yukuuyauvaa finiravai

¹ Buusa Varaigiataivaa nneera suaivo vainima vauduu mmuaa suaivai homo vauduu Yisuuva mmatayaa pikioo ari Koonnasi kuanara suaivo vaa vainima nnuuvaa vaa ivo rikieeravai. Ivo ari gioonna kiaapu mmatayaa varuuyara mmannammanna mmuduuya ruuvo ari suaivo taikaanaraivaki-aatama mmannammanna iyara mmuduuya riravai.

² Hannauduu too Yisuuva ari ngiaammuauyaataama yeenna nneedaa vari-ravai. Iyakidiri ngiaammuaui voovai Simoonaa mmaapuuvaa nnutuuvo Yu-taaso Isariooto ivo Yisuunna nnammutuaiya kooyaa inna vitainara kuaivaa vaa Sataango inna yaataivaki yapeeravai.

³ Yisuunna ari Koova mmuakiaa mminnaivaara Dianeera yaagueeqaivaa inna mmuuvaa vaa ivo rikieeravai. Iva Anutuuqaasidiri tuuvo kava innasi kuanaraivaaraatama vaa ivo rikieeravai.

⁴ Ivo itaama rikioo yeenna nnoovaata pikioo diitoo ari yaapa veraayaa diaivaa rabara kioo tauraivaa vara ari tammaivaki rairavai.

⁵ Rau kioo nnooriivaa vara kioo pereeta voovaki tusaa kioo ari ngiaammuauya yukuuyauvunu finia roo nuainno varioo tauraivaa ari tammaivaki rauvaadiri iya yukuuyauvunudiri ruga kioo

⁶ Simoono Petoosaasi ngioo inna yukuuvaitanau fininara uduu Petooso inna tunoo: Udaanga-o, a ni yukuuvaitanau fininarannee?

⁷ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Aanna na iikiauva hama a rikiee taannanoo. Fai yapooma a arinaima rikiee taanaravaivee,

⁸ tuduu rikioo Petooso inna sai tunoo: Hameetavee. A vaidi nnoonakuavee. A mmoori vareera ngiaammuauvai roosiima ni yukuuvaitanau fininarainnoo. Aannaata nnaagiai suaiyauvakiaatama sa ni yukuuvaitanaudiri finianee, tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Fai na hama i yukuuvaitanau fininai hama a ni ngiaammuaukua varinaravaivee,

⁹ tuduu rikioo Simoono Petooso inna sai tunoo: Udaanga-o, sa ni yukuuvaitanau nnaasu finianee. Ni yaakuuvaitanaata ni kieetaivaatama finianee,

¹⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Gioonna kiaapu voovoono ari mmamma eyommaavai fini kiaivoono ari mmammaivo yoketaivaara hama kava eyommaavai fininaravai. Ari kainaama rii yukuuvaitanaudiri nnaasu fininaravai. Ngia mmuakiaaya hama kainaamaataikiai yoketaama variaavo ngiikidiri mmuaavoono hama yoketaavai varinoo, tiravai.

¹¹ (Vaidi voovoono Yisuunna nnammutuaiya kooyaa inna vitainaraivaa vaa Yisuuva arinaima too rikieeravai. Ivaara ivo tunoo: Ngia mmuakiaaya yoketaama variaavo ngiikidiri mmuaavoono hama yoketaavai varinoo, tiravai.)

¹² Ivo iya yukuuyauvunudiri fini taika kioo ari yaapa veraayaa diaivaa kava vara uyu kioo ari yeenna nnoo varuu mmaataivau variravai. Varioo iya yaparainno tunoo: Aa mmoori na ngii iikiau aavaa oyaivaa vaa ngia teeda rikiaannee?

¹³ Ngia niiyara Vitaira-o, Udaanga-o, kiaanoo. Na kutaa itaama variauvaa ngia safuuma itaa kua kiaanoo.

¹⁴ Na ngii udaangavai variee ngii vitairavai variauvoono mmoori vareera ngiaammuauvaa mmoorivai na varee ngii yukuuyauvunu finiaunoo. Ivaara ngieetama mmoori vareera ngiaammuauvaa roosiima ngiingii yuku ngiingii yukuuyauvunu finiatee.

¹⁵ Na ngiiyara iikiauva ngieetama iikiateera na mmoori vareera ngiaammuauvaa mmooriivaa mmataama kiee iikiaunoo.

¹⁶ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Hama sikaunnaadiri yookaama kioo viteera ngiaammuauvo ari haitatuura nakaaraivaa yaataravai. Kua varoo nuairaivoono hama ari titeeraivaa yaataravai.

¹⁷ Ngia ii kua ivaa oyaivaa arinaima teeda rikiada fai iikiokio ngii au-saiyauvo yoketainaravai.

¹⁸ Hama na ngii mmuakiaayara itaa kua kiaunoo. Na mmataama kiauya vaa na taunoo. Anutuuqaa kua fafaara voovai vaivaa kaanaivo aanna makee vainaravai. Kua fafaaraivo tinoo: Vaidi voovoono ni tasipama yeenna nnaivoono mmooka hanigia ni mivaivee, tiivai.

¹⁹ Vaidiivo ngiikidiri aataru maisaivaa ni minaraivaara na aanna makee mmuaanaa ngii giaa ngii miaunoo. Yapooma ivo aataru maisaivaa ni minai teeda ngia niiyara kutaavaivee kiateeraivaara na mmuaanaa ngii giaa ngii

miaunoo. Anutuugo mmataama kiai vaidiivo neenoovee kiauvaara fai ngia niiyara kutaavaivee kiaravai.

²⁰ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoono na innasi titauko kuai gioonna kiaapuuvaara yoketaivoono niiyaraatama yoketainoo. Niiyara yoketaivoono ni titoovaaraatama yoketainoo, tiravai.

*Yutaaso inna kooyaa vitainaraivaara Yisuuva tiravai
(Matai 26:20-25; Marakaa 14:17-21; Rukaaso 22:21-23)*

²¹ Yisuuva itaa kua kiai taika kioo rikiooduu inna ausaivo pinaama mmuaararooduu rikioo ivo kooyaa tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ngiiikidiri mmuaavoono ni nnammutuaiya kooyaa ni vitainaraivaivee,

²² tuduu rikiada ari ngiaammuauya ngiari avuki ngiari avukiida tunoo: Ivo giaarainno itaa kua tiinnee, kiai kaayauma kumimakairavai.

²³ Kumimakauduu Yisuuva na inna ngiaammua ivo niiyara mmuduuya ruuvo na inna vainima hara kiee variaaduu

²⁴ Simoono Petooso niiyara yaaku mmayaayau ruoo ni tunoo: Deevaarainno tiinnee? Inna yaparakianee,

²⁵ tuduu rikiee na Yisunna rainnaa utuee inna yaparainna kiaanoo: Udaanga-o, a giaarainna itaa kua kiannannee?

²⁶ kiaaduu rikioo Yisuuva ni kuaivaa sai tunoo: Na bereetaivaa nnoori suukaivakidiri rabuuma kiee inna mmilaraivo inna ivovee, kiai kioo bereetaivaa rakau utuoo nnoori suukaivakidiri rabuuma kioo Simoonaa mmaapuvaa Yutaaso Isariootaa mmiravai.

²⁷ Mmudu varoo saivaata Sataango inna aakiaivaki viravai. Vuduu Yisuuva Yutaasaa tunoo: A iinaraivaa akiairaama iikianee.

²⁸ Ivo itaa kua tuduu rikiada ivaki varida yeenna nnooya hama ivo tuu kua oyaivaa arinaima rikieeravai.

²⁹ Hama arinaima rikiada vooyaano yaata utida tunoo: Yutaaso sikau utuaivaa haitatuvaara Yisuuva inna tinoo: Ta turau buusa nnaara yeenaiauvaa sikaunnaadiri yookaama kiee varaanee, tiinnee? Vara sikauyavaa varee mmanna haipuuva mmianeerainno tiinnee? tiravai.

³⁰ Iya itaama yaata utida varuduu Yutaaso bereetaivaa varoo makee tuduu mmaanai viravai. Ivo heenaanausi viravai.

Yisuuva karaasa mmaanna kua voovai tiravai

³¹ Yutaaso mmaanai voo kiooduu Yisuuva tunoo: Na Vaidiivaa Mmaapuvoo ni nnutuuvoo ngiau aapu kuanara suaivo vaa nninoo. Na iinaraivaara Anutuugaa nnutuuvootama ngiau aapu kuanara suaivo vaa nninoo.

³² Na iinaraivaara fai Anutuugaa nnutuuvoo ngiau aapu vino fai ariinoo niiyara iino ni nnutuuvootama ngiau aapu kuanaravai. Fai ivo itaama iinoo fai akiairaama iinaravai.

³³ Ni ngiaammuauso, na ngii tasipama variaa suaivo paannama vainoo. Fai ngia niiyara buaama rada nookiaaravai. Ivaara Yutayaa vaidiia kiai mmiaa kuaivaa ngiita ngii giaa ngii miee kiauunoo: Na kuanaraivaki fai hama ngia yopeema kuaaravaivee, kiauunoo.

³⁴ Na karaasa mmaanna kua aavaa tinai rikiaatee. Ngia ariiyara ariiyara mmuduuya ruatee. Na ngiiyara mmuduuya ruauneema ngia itaama ariiyara ariiyara mmuduuya ruatee.

³⁵ Fai ngia ariiyara ariiyara mmuduuya rikiai gioonna kiaapuuya ngii teeda ngiiyara kiarara: Yisunna nnaagiai nuaira tuanaayavee, kiaravaivee, tiravai.

*Petooso hamavee tinaraivaara Yisuuva kooyaa ari kiai mmiravai
(Matai 26:31-35; Marakaa 14:27-31; Rukaaso 22:31-34)*

³⁶ Tuduu rikioo Simoono Petorooso inna yaparainno tunoo: Udaanga-o, a deevaki kuanarainna kiannannee? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Na kuanaraivaki aanna makee hama a yopeema ni nnaagiai kuanaravai. Yapooma fai a ni nnaagiai kuanaravaivee,

³⁷ tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Udaanga-o, mo aanna makee aaniira hama na i nnaagiai kuanarannee? Fai na aiyara putinaravaivee,

³⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A kutaa tuanaa niyara putinaraivaara ee-oo kiannannee? Na kua kutaavai i kiaa i mmiaunoo. Hama kakaraivo akua tirainno kinai rikiee a taaravoomaneetu niyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravaivee, tiravai.

14

Yisuuva ari Koonnasi vira aataruuvaa nakaaraivovee

¹ Yisuuva kiaa kioo ari ngiaammuauya tunoo: Sa ngii ausa mmuaara-reera tasipama variatee. Anutuugaara kutaavaivee tida niyaraatama kutaavaivee kiatee.

² Ni Napoonna yoosinnaivo pinaavai vaikio kaayau nnauyauvo ivaki vainoo. Hama itaama vaitiri. Hama na ngii giaa ngii miautirivee. Ngia variaaraivaa neenoo viee teerama kiaanaravai.

³ Fai na viee ngia variaaraivaa teerama kiee fai na kava vara ranee tiee ngii vatee nene variauvaki ngia ni tasipama variateeraivaara na ngii vitaanaravai.

⁴ Na oro varinara aataruuvaa vaa ngia taavaivee,

⁵ tuduu rikioo Tumaaso inna tunoo: Udaanga-o, yoosinna a kuanaraivaki hama ta taunnaano. Dataama kiada ii yoosinna ivakira vira aataruuvaa ta taarannee?

⁶ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Neenoo aataruuvaa nakaaraivovee. Neenoo kua kutaivaa nakaaraivovee. Neenoo tupatupaa variraivaa nakaaraivovee. Fai hama gioonna kiaapu voovoona niikinaadiri ngioo fai hama ni Napoonnasi kuanaravai.

⁷ Ngia arinaima ni taatiri. Ni Napoonnaatama arinaima taatirivee. Aqaa suai aavakidiri vaa ngia arinaima ni Napoonna teeda rikiada arinaima inna taanoo,

⁸ tuduu rikioo Piriipo inna tunoo: Udaanga-o, ai Koonna ti vitainai fai ta teeda kiaara: Inna aikioovaivee, kiaravee,

⁹ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Piriipo, na hokoba suai ngii tasipama variaukai a hama arinaima ni taannannee? Gioonna kiaapu voovoona ni taivoona ni Napoonnaatama taivaivee. Mo a dataama kieenna kiannanoo: Ai Koonna ti vitaakianee, kiannannee?

¹⁰ Ni Napoova niiki varikiai na innaki variauvaara hama a kutaavaivee kiannannee? Na kiau kuaivaa hama nenenaidiri yaata utuee ngii giaa ngii miaunoo. Hameetavee. Ni Napoova niiki variivoona ari mmooriivaa varaivai.

¹¹ Ni Napoova niiki varikiai na innaki variauvaara kutaavaivee kiatee. Fai ngia hama ivaara ngii kutaavaivee kiatainai na mmoori varauyauvo kooyaa vaiyauvaa teedama niyara kutaavaivee kiatee.

¹² Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoona niyara kutaavaivee tiivoona fai na iikiau mmooriiauvaa ivootama iinaravai. Na ni Napoonnasi kuanaraivaara ivo ii mmooriivoona na iikiauyauvaa yaataraanaravai.

¹³ Fai ngia niyara yaata utida vo kuavaara ni Napoonna yaparaikiai fai na iinaravai. Ni Napoonnara kua yoketaivaa kiateeraivaara neenoo ari Mmaapuuvoona na iinaravai.

¹⁴ Fai ngia niyara yaata utida vo kuavaara ni yaparaikiai fai na iinara-vaivee, tiravai.

Yisuuva Mmannasa Kua Kutaa Tiraivaa titaanaraivaara tiravai

¹⁵ Yisuuva itaa kua kiasa kioo tunoo: Fai ngia niyara mmuduuya ridaida mmaanna kua na kiauyauvaa fai ngia rikiada puaisakama utida iikiaaravai.

¹⁶ Fai neenoo ni Napoonna yaparaino ivoono niinikaraama Ngiiyara Kua Tira Mmannasa Kua Kutaa Tiraivaa titano tuoo ngii tasipama tupatupaa varinaravai.

¹⁷ Gioonna kiaapu mmatayaa kumimakama variraiya hama Anutuugaa Mmannasa Kua Kutaa Tiraivaa teeda rikiaano. Hama inna teeda rikiaivara hama inna varaanoo. Vaa ngia inna teeda rikiaano. Ivo aanna ngii tasipama varioo fai yapooma ngii aakiaana varinaraivaara ngia inna teeda rikiaano.

¹⁸ Fai na hama ngii pikiee eeyaara vinai ngia viina nnaakara roosiima variaaravai. Fai na kava vara ranee ngiisi tiinaravai.

¹⁹ Fai kiisa suaivo taikanai gioonna kiaapu mmatayaa kumimakama vari-aiya hama kava ni taaravai. Fai ngieenoo kava ni taaravai. Na tupatupaa hara kiee variauvaa ngieeta itaama tupatupaa hara kiada variaaravai.

²⁰ Ii suai ivaki na kava diitee varinara suaivaki na ni Napoonnaki variauvaa fai ngia arinaima rikiaaravai. Ngia niiki variaani na ngiiki variauvaaatama fai ngia arinaima rikiaaravai.

²¹ Gioonna kiaapu voovoono na kua mmaanna kiauyauvaa rikioo iivoono niyara mmuduuya ruainoo. Ivo niyara mmuduuya ruaivaa ni Napoova innara mmuduuya rinavai. Neetaatama fai innara mmuduuya ruee na inna tasipama varinaraivaara kooyaa inna vitainaravaivee,

²² tuduu rikioo Yutaaso Isariootaa ferengaava Yutaasoono Yisunna yaparainno tunoo: Udaanga-o, mo dataama kiee fai a aiyara kooyaa ti vitainna mmatayaa kumimakama vari-aiya fai hama aiyara kooyaa vitainaranee?

²³ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Ai, mo gioonna kiaapu voovoono niyara mmuduuya ruoo ni kuaivaa rikioo puaisakama utuoo iino fai ni Napoova innara mmuduuya rinavai. Mmuduuya rinai fai neeta ni Napoovaatama innasi tiida inna tasipama variaaravai.

²⁴ Fai gioonna kiaapu voovoono hama niyara mmuduuya ruoo fai hama ni kuaiyauvaa rikioo puaisakama utuoo iinaravai. Aa kua aavaa ngia rikiaa aavo hama ni kuavai. Ni Napoova ni titoovaasidiri tii kuavai.

²⁵ Na homo ngii tasipama variauvaa suaivaki ii kua iyauvaa ngii giaa ngii miauvaivee.

²⁶ Fai yapooma Ngiiyara Kua Tira Mmannasa Yoketaivaa ni Napoovaano na kiauvaugiatama titano tiinaraivoono fai mmuakiaa kuaiyauvaa ngii giaa ngii minaravai. Ngii giaa ngii mioo ngii tinai rikiada vaa na ngii giaa ngii miaukai rikiada vueennama kiasa kuaiyauvaa fai ngia keenaa rikiaaravai.

²⁷ Na viee ausa nuufa tasipama varira aataruuvaa ngii mi kiee kuanaravai. Hama gioonna kiaapu mmatayaa vari-aiya ausa nuufa mmirayaama ngii minaravai. Na neneenoo nini ausa nuufa tuanaivaa ngii mi kiee na ngii pikiee kuanaravai. Sa ngii ausa mmuaarareera tasipama varida sa aatu aatuukiatee.

²⁸ Na ngii pikiee viee yapooma kava vara ranee ngiisi tiinara kuaivaa na ngii giaa ngii miauvaa vaa ngia rikiaavai. Fai ngia niyara mmuduuya rida fai na ni Napoonnasi kuanara kiau kuaivaa ngia rikiada sirigakiaaravai. Ni Napoova ni yaataraivaara ngia itaama sirigakiaaravai.

²⁹ Ii kua na ngii giaa ngii miao ivaa kaanaivo hama vainara suaivaki na mmuaanaa ngii giaa ngii miaunoo. Fai yapooma kaanaivo vainai teeda ngia niyara kutaavaivee kiateeraivaara na mmuaanaa ngii giaa ngii miaunoo.

³⁰ Gioonna kiaapu mmatayaa diaiyara geedai dira vaidiivoono nninara iinno variivaara na hama hokobama ngiita kua tinaravai. Inna yaagueeqaivo hama yopeema ni yaataraivai.

³¹ Na ni Napoonnara mmuduuya ruauvaara gioonna kiaapu mmatayaa diaiya teeda rikiaateeraivaara mmuakiaa kuavai ivo ni tiivaugiataama na iikiaunoo. Diitada aavaki pikiada vikiai ta kuaaravee, tiravai.

15

Yisuuva yeena vuainaivaudiri mmataama kioo tiravai

¹ Yisuuva tunoo: Neenoo yeena vuaina tuanaivaa roosiima variaunoo. Ni Napoova mmoori nakaaraivo varinoo.

² Ni hammara hama iira vaivaa ni Napoova fai hatoka kagaari kioo hammara iira vainno aasannanaivaa hatoka kino too fai iiraivo oyaivakidiri kaayauma suvuai kioo vainaravai. Kaayau iiraiyauvo vakiaiveeraivaara ni Napoova itaama iivai.

³ Na ni kua mmayaayaivaa ngii giaa ngii muuvaaraida vaa ngia yoketaaya variaano.

⁴ Ngia niiki varikiai na ngiiki varinai fai ta mmuaavau variaaravai. Hammaraivo fai hama oyaivaa tasipama vaino fai hama yopeema iiraivo vainaravai. Itaama vaineema ngia hama fai niiki varikio fai hama yopeema iiraivo vainaravai.

⁵ Neenoo yeena vuaina oyaivaa roosiima variaukai ngieenoo hammaraivaa roosiima variaano. Gioonna kiaapu voovoona niiki varinai na innaki varino kaayau iiraiyauvo suvuainaravai. Ivaara fai gioonna kiaapu voovoona hama ni tasipama varirainno arinaidiri mmooriivaa iino rikioo fai hama kaanainaravai.

⁶ Gioonna kiaapu voovoona hama niiki varino hammara hama iira vaivaa rakau kagaari kiaavo aasannaivaa roosiima varinoo. Yapooma hammaraiyauvaa itaineema iya iyauvaa rupi nuunama kiada ikiaivaki kagaari kikio ikiaivo taanaravai.

⁷ Fai ngia niiki varikio ni kuaivo ngiiki vainai vo kua vo kuayauvaara ngii iikiataiyauvaara Anutuugaa yaparaikio fai ivo ngiini iinaravai.

⁸ Yeena vuainaivaki kaayau iiraiyauvo vaineema ngia ni mmooriivaa iikio iiraiyauvo vainoonno ni Napoonna nnutuuvo ngiau aapu kuanaravai. Fai ngia itaama iidada ni nnaagiai nuaira tuanaaya variaiyarainno ni Napoonna nnutuuvo ngiau aapu kuanaravai.

⁹ Ni Napoova niyara mmuduuya ruaineema na ngiiyara mmuaikaraama mmuduuya ruaunoo. Na mmannammannama kiese ngiiyara mmuduuya ruauvaara ni mmuduuya rira aakiaivaki variatee.

¹⁰ Na ni Napoonna kua mmaanna iyauvaa rikiee iina inna mmuduuya rira aakiaivaki mmannammanna variaunoo. Itaama vaineema fai ngia ni kua mmaanna iyauvaa rikiaada puaisakama utida iida na ngiiyara mmuduuya rira aakiaivaki mmannammanna variaaravai.

¹¹ Ni sirigairaiivo ngiiki vainno pinaavai vakiaiveeraivaara na ii kua ivaa ngii giaa ngii miauvaivee.

¹² Aa mmaanna kua na tinara aavo ataama vainoo. Na ngiiyara mmuduuya ruauneema ngia ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruatee.

¹³ Vaidi voovoono ari seenaiyara mmuduuya ruoo hama ari mmam-maivaara yaata utirainno pinaama iyara mmuduuya ruaivaara putivai. Ii mmuduuya rira ivo mmuakiaa mmuduuya riraiyauvaa yaataravai.

¹⁴ Fai ngia ni kua mmaanna iyauvaa rikiada iidaida ni seena tuanaaya variaaravai.

¹⁵ Sikaunnaadiri yookaama kioo viteera ngiaammuauvo hama ari haitatuura vaidiivaa yaata tinniyaa vai kuaivaa rikiaivai. Ivaaraina na hama mmannammanna ngiiyara ni mmoori vareera ngiaammuauyavee tinara-vai. Hamavee. Na ngiiyara kiaunoo: Ni seena tuanaayavee, kiauvaivee. Na ni Napoova ni giaa ni muu kua mmuakiaayauvai ngii giaa ngii miaiyauvaara na ngiiyara ni seena tuanaayavee kiauvaivee.

¹⁶ Hama ngieenoo ni mmataama kieeravai. Neenoo nnaasu ngii mmataama kiaaduu ngia ni mmooriivaa varakio iiraivo kaayau vaki-aiveeraivaara na ngii mmataama kieeravai. Ngii mmoori varaivaa iiraivo tupatupaa vainaraivaara na ngii mmataama kieeravai. Fai ngia itaama iida dee aataru mminnaa voovaara ni Napoonna yaparaikio fai ngii minaravai.

¹⁷ Ivaaraina aa kua aavaa na ngii giaa ngii miee kiaunoo: Ngia ngiingii-iyara ngiingiiyara mmuduuya ruatee, kiaunoo.

Gioonna kiaapu mmatayaiya hama Yisuunnara mmuduuya riravai

¹⁸ Fai gioonna kiaapu mmatayaa diaiya hama ngiiyara mmuduuya rikiai ivaudiri arinaima rikiaatee. Iya tauraa hama niiyara mmuduuya ruaa-neemaida hama ngiiyara mmuduuya ruaanoo.

¹⁹ Fai ngia kutaa tuanaa gioonna kiaapu mmatayaa diaiya roosiima varikiai fai iya ngiiyara ti seena tuanaayavee kiaa kiada ngiiyara mmudu-uya ruaravaivee. Hama ngia itaa kiaiya roosiima variaano. Neenoo iyakidiri ngii mmataama kiaukai ngia hama iya roosiima variaano. Ivaaraida iya hama ngiiyara mmuduuya ruaanoo.

²⁰ Na tauraa ngii giaa ngii miaaduu ngia taunnu kioo kuaivaa kava riki-aatee. Na tauraa kiaano: Hama sikaunnaadiri yookaama kioo viteera ngiaammuauvo ari haitatuura vaidiivaa yaataroo ari vookaraama varinar-avaivee, kiaivaara na ngii giaa ngii miaunoo. Fai iya mmoori maisaivaa ni mida fai ngiitaatama ngii miaaravai. Fai iya ni kuaivaa rikiada puisakama utida iida fai ngii kuaivaatama rikiada puisakama utida iikiaaravai.

²¹ Ngia niiyara kutaavaivee kiaivaaraida iya mmoori maisa mmuakiaavai ngii miaaravai. Hama ni titooava teeda rikiaivaaraida mmoori maisaivaa ngii miaaravai.

²² Na hama tuma iyaata kua kiaatiri. Hama iya niiyara mmoori maisaivaa iikiaaraivaara yaata utida mminnamminnaa maisaivaa varotirivee. Vaa na tuma kooyaa iya kiaa mmiaivaara hama iya yopeema unnakua kiaara: Hama ta rikiaunnano, kiaaravaivee.

²³ Gioonna kiaapu voovoono hama niiyara mmuduuya ruoo hama ni Napoonnaraatama mmuduuya rinoo.

²⁴ Mmatayaa diaiya hama iida too mmoori ari vookarauvaa na hama iyaki nuaina iikiaatiri. Hama iya niiyara mmoori maisaivaa iikiaaraivaara yaata utida mminnamminnaa maisaivaa varotirivee. Vaa na ivaa iyaki nuaina variee iikiaaduu teeda rikiadaata iya hama niiyara mmuduuya rida hama ni Napoonnaraatama mmuduuya ruaanoo.

²⁵ Anutuugaa mmaanna tuu kua voovai kaanaivo vakiaiveeraivaara iya tiyara itaama iikiaano. Kua mmaanna tuu kuaivo tunoo: Iya kumina kieemaida hama niiyara mmuduuya ruaanoo, tiravai.

²⁶ Ngiiyara Kua Tiraivo fai ni Napoonnasidiri tiinaravai. Na ii Mmannasa Kua Kutaa Tira ivaa fai ni Napoonnasidiri na titano too tuoo fai niiyara kua tinaravai.

²⁷ Na toosa hara mmoori varaaduu ngia ni tasipama varuuya aanna homo variaivaaraida fai ngieetama niiyara kua kiaaravai.

16

¹ Ngia niiyara kutaavaivee tiraivaara taara yaata utivoora kiaa na ii kua iyauvaa ngii giaa ngii miauvaivee.

² Fai vaidiia nuunaira nnauyauvakidiri ngii ooqoo tida ngii titakiai fai ngia pikiada kuaaravai. Fai yapooma suai nnaagiai suaivo nninai rikiada iya ngii ruputikiai putuaaraivaara kiaara: Ta Anutuugaa mmoori yoketaivaa iikiaunnayavee, kiaa kiada ngii ruputuaaravai.

³ Iya hama ni Napoonna teeda rikiada hama niitaatama teeda rikiaivaara fai iya ii aataru ivaa iikiaaravaivee.

⁴ Vaa na aanna makee ii kua iyauvaa ngii giaa ngii miaunoo. Fai yapooma ii na kiau kua iyauvaa iya iikio rikioo kaanaivo vainara suaivaki ngia kava rikiaaraivaara na mmuaanaa ngii giaa ngii miaunoo.

Mmannasa Yoketaivaa mmooriivaara Yisuuva tiravai

Tauraa na ngii tasipama variaa suaivaki na ngii tasipama variauvaara hama na ii kua iyauvaa ngii giaa ngii miravai.

⁵ Aa kiisa suai fai na ivo ni titoovaasi kuanaravee. Na kuanara iino rikioo hama vaidi voovoono ngiikidiri diivoono ni yaparainno tinara: A deepiinna kuannanee? tinaravee.

⁶ Na ii kua iyauvaa vaa mmuaanaa ngii giaa ngii miauvaara ngii au-saiyauvo pinaama mmuaararainoo.

⁷ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Na ngiiyara yaata utuee ngia yoketaama variaaraivaara na kuanaravee. Hama fai na vino fai Ngiiyara Kua Tiraivo hama ngiisi tiinaravai. Fai na viee titano fai ivo ngiisi tiinaravai.

⁸ Fai ivoono tuoo mmatayaa variaa gioonna [SB7]kiaapuuya iinai rikiada fai ngiari mminnamminnaa maisa [SB9]iira oyaivaa arinaima teeda rikiada safuuma variraivaa oyaivaa arinaima teeda rikiada kua pinaa iira aataruuvaa oyaivaa arinaima teeda rikiaaravai.

⁹ Iya mminnamminnaa maisa iira oyaivo ataama vainoo. Hama iya niiyara kutaavaivee kiaivaara ngiari mminnamminnaa maisa iira oyaivo kooyaa vainoo.

¹⁰ Iya safuuma variraivaa oyaivo ataama vainoo. Na ni Napoonnasi vinai ngia hama kava ni taaraivaara fai iya safuuma variaaraivaa oyaivo kooyaa vainaravai.

¹¹ Kua pinaa iira aataruuvaa oyaivo ataama vainoo. Gioonna kiaapuuyara geedainni dira kieetaivaa vaa Anutuugo kua pinaivaki inna yapa kioo inna yaatara kioovaara iya kua pinaa iira aataruuvaa oyaivo kooyaa vainaravai.

¹² Na niiki kaayau kua vaikiai na ngii giaa ngii minaraivo fai na ngii giaa ngii minai makee hama ngia yopeema rikiada varaaravaivee.

¹³ Fai Mmannasa Kua Kutaa Tiraivo tuoo fai ivoono mmuakiaa kua kutaiauvaa ngii giaa ngii mioo ngii vita vitainaravai. Fai ivo kua voovai hama arinaidiri yaata utuoo tinaravai. Kua ivo rikiaivaa nnaasu tinaravai. Tuoo fai ivo mminnaa vooyauvai nnaagiai nninaraiyauvaara ngii giaa ngii minaravaivee.

¹⁴ Fai ivo ni kuaivaa rikioo ivaa nnaasu varoo ngii giaa ngii minaraivaara fai ni nnutuuvo ngiau aapu kuanaravaivee.

¹⁵ Mmuakiaa ni Napoonna mminnaiyauvo inna niiniyauvaivee. Ivaara na kiaunoo: Fai Mmannasa Kua Kutaa Tiraivo ni kuaivaa rikioo ivaa nnaasu ngii giaa ngii minai ngia rikiaaravaivee, kiaunoo, tiravai.

Ausa mmuaarareeraivaaraata ausa

sirigairaivaaraatama Yisuuva tiravai

¹⁶ Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Kiisa suai fai hama ngia kava ni taaravaivee, kiaa kioo tunoo: Fai kava nnaagiai kiisa suai ngia ni taaravaivee,

¹⁷ tuduu rikiada ari ngiaammua vooyaano ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Aanii kua oyaivainno ivo tiita itaa kua tiinnee? Ivo tinoo: Kiisa suai fai ngia hama ni taaravai. Fai ngia kava kiisa suai nnaagiai ni taaravaivee, kiaa kioo vo kuavai tinoo: Na ni Napoonnasi kuanaraivaara itaa kua kiaunoo, tinoo.

¹⁸ Ivo kiisa suaivee tiivo inna datai kuavainnee? Hama ivo itaa kua tii kua oyaivaa ta rikiaunnaanoo,

¹⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya inna yaparakiaaree kiaa uu kuaivaa vaa ivo too rikieeravai. Rikioo iya tunoo: Vo ngia aa na kiau kua aavaa oyaivaaraida ngiingii yapara ngiingii yapara kiaannee? Na ataa kua kiaunoo: Kiisa suai fai ngia hama ni teeraida kava fai kiisa suai nnaagiai ni taaravaivee, kiaunoo.

²⁰ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngia pinaama ratada boo tira tasipama variaaravai. Ratada varikiai fai gioonna kiaapu kumimakama mmatayaa variaiya pinaama sirigakiaaravee. Ngia ausa mmuaararai tasipama variaivo fai hanigioo yoketainaravaivee.

²¹ Gioonnaivo taikio nnaakara mmateera suaivo nnikio too ari mmammaivo nniitaraanaraivaara ausa mmuaararai tasipama mmataivai. Nnaakaraivaa mmata kioo hama kava nnaagiai mmamma nniitaraivaara pinaama yaata utivai. Nnaakaraivo kooyaa hara kioo variivaara sirigainno hama ari mmamma nniitareeraivaara yaata utivai.

²² Itaama vaineema aanna makee ngiita ngii ausaiyauvo mmuaararainoo. Fai na kava ngii taanara suaivaki ngii ausaiyauvo sirigainaravai. Itaino fai hama yopeema vaidi voovoono mmoori maisaivaa ngii iino ngii ausa sirigairaivo taikaanaravaivee.

²³ Fai ii suai ivo nninai ngia hama aataru mmoori mminnaa voovaara ni yaparakiaaravai. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai iqii suai ivaki ngia ni nnutuuvaa tida aataru mmoori voovaara ni Napoonnaata kua tida yaparaikio rikioo fai ivo ngia inna yaparakiaivaa ngii minaravai.

²⁴ Tauraa varuu suaivaki varia rada nnidada aanna makee variaa suaivakiaatama ngia hama ni nnutuuvaa tida ni Napoonna yaparakiaavai. Yaparakiatee. Fai yaparaikio ngii sirigairaivo ngiiki vaivo pinaavai vaki-aiveera fai ni Napoova ngii minaravaivee.

Yisuuva mmatayaa diaa mmoori aataruuyauvaa yaatareeravai

²⁵ Na aanna ii kua iyauvaa mminnaa vooyauvunudiri mmataama kiee ngii giaa ngii miaunoo. Fai suai nnaagiai suaivo nninai hama na kava mmataira kua ngii giaa ngii minaravaivee. Fai na ni Napoonnara kua kooyaa ngii giaa ngii minaravaivee.

²⁶ Fai iqii suai ivaki ngia niyara yaata utida inna yaparakiaaravai. Hama na ngii giaa ngii miee kiaunoo: Fai neenoo innaata ngiinyara yaaku varee kua tinaravee. Hama na itaama ngii giaa ngii miaunoo.

²⁷ Anutuuqo ariinoo ngiinyara mmuduuya ruaivaara na hama innaata ngiinyara kua tinaravee. Ngia niyara mmuduuya rida na Anutuuqaasidiri tummuauvaara ngia kutaavaivee kiaivaara Anutuuqo ariinoo ngiinyara mmuduuya ruaivai.

²⁸ Na ni Napoonnasidiri aapi mmatayaa tummuauvai. Fai na mmata aavau pikiee kava ni Napoonnasi kuanaravaivee,

²⁹ tuduu rikiada ari ngiaammuauya inna sai tunoo: Aanna vaa a kuaivaa kooyaa kiannani ta rikiaunnaanoo. Hama a mminnaa voovaudiri mmataama kiee kiannanoo.

³⁰ Vaa ta rikiaunnaanoo. A mmuakiaa mmoori aataruuyauvaata mmuakiaa mminnaiyauvaatama tee rikiaannanoo. Fai gionna kiaapu voovoono hama vo kua vooyauvaara aita kua tioo i yaparainaravai. Vaa a mmoori aataru mmuakiaayauvai tee rikiaannaivaara ta kiaunnaanoo: A Anutuugaasidiri tummuannakuavee, kiaunnaanoo.

³¹ Yisunna ngiaammuauya itaa kua tuduu rikioo iva iya sai tunoo: Mo aanna makee ngia niyara kutaavaivee kiaannee?

³² Fai kiisa suai ii suai ivo nninai teeda ngia mmuakiaaya aatuuda raubirida mmuaavai mmuaavai ngiingii nnauyauvaki vida ni pikikiai nenevana varinaravee. Mo hama kutaa nenevana variaunoo. Ni Napoova ni tasipama varinoo. Ai, ii suai ivo aavaa nninoo.

³³ Ni mmannasaivoota ngii mmannasaiya tasipama mmuaavau variivaara ngii ausaiyauvo nuufama vakiaiveeraivaara na ii kua ivaa ngii giaa ngii miaunoo. Ngia mmatayaa varikiai fai gionna kiaapuuya mmoori maisa mmamma nniitareera mmooriyauvaa ngii miaaravee. Sa ivaara yaata utiraida niyara yaata utida yaagueeqama variatee. Vaa na mmatayaa diaiya mmoori maisaiyauvaa yaataraunoo, tiravai.

17

Yisuuva ari ngiaammuauyara yaaku vareeravai

¹ Yisuuva ii kua ivaa kiaa taika kioo avuuvaa ngiau reeri too tunoo: Ni Napoo-o, ii suai ivo vaa nninoo. Na i Mmaapuuvono i oyai ari vookaraivaa iya vitaakiaiveeraivaara eenoo ni oyai ari vookaraivaa iya vitaakianee.

² Eenoo gionna kiaapu ni miannaiya na tupatupaa variraivaa iya mmi-aiveeraivaara a mmuakiaa gionna kiaapuuyara dira aataruuvaa vaa ni miannavai.

³ Tupatupaa varira aataruuvo ataama vainoo. E Anutuugo mmuaa tua-naavai kutaa variannaivaa gionna kiaapuuya arinaima i teeda rikiada na Yisuu Kirisiinna a ni mmataama kiee ni titaannaivaata iya arinaima ni teeda rikiada fai tupatupaa variraivaa varaaravai.

⁴ Na mmatayaa variaa suaivaki a mmuakiaa mmoori ni miannaiyauvaa vaa na iima taika kiauvali. Na iina variaa suaivaki i oyai ari vookaraivaa vaa na iya vitaakiauvali.

⁵ Boo, ni Napoo-o, tauraa a hama ngiau mmata uunna suaivaki na i tasi-pama variee ari vookaraama variravai. Aa paanna suai na kava i tasipama varinara suaivaki ii tauraa ari vookaraama varira ivaa a ni munnaivaa kava ni mianee.

⁶ Vaidi mmatayaa diaiyakidiri a ni miannaiya vaa na aiyara kooyaa iya kiaa kookieema kiauvali. A mmataama kiee haitatuukianna vaidiia ni miannani iya i kuaivaa rikiada puaisakama utida iikiaavai.

⁷⁻⁸ Mmuakiaa kuaiyauvaa a ni giaa ni miannaiyauvaa na iya kiaa mmi-aukai iya rikiada varaavai. Na aisidiri tummuavaa iya teeda rikiada kutaavaivee kiaanoo. Anutuugo eenoo ni titooduu na tummuavaaraatama iya teeda rikiada kutaavaivee kiaanoo. Iya itaa kua kiaa kiada variaivaara vo kuavaatama rikiaanoo. Eenoo mmuakiaa mminnaayauvai ni mian-naiyauvo aisidiri nniiyauvaivee. Aanna makee vaa ivaara iya arinaima rikiaanoo.

⁹ Na iyara yaaku varaunoo. Eenoo iya mmataama kiese haitatuukian-naivaara na iyara yaaku varaunoo. Gioonna kiaapu mmatayaa kumi-makama variaiyara hama na iyara yaaku varaunoo. Vaidiia a ni miannai-yara na yaaku varaunoo.

¹⁰ Na utuau vaidi mmuakiaaya ainiyavee. A utuanna vaidi mmuakiaaya niiniyavee. Iya varida ni mmooriivaa varaavo ni oyai ari vookaraivo kooyaa vainoo.

¹¹ Fai na aisi kuanaravai. Na paanna suai mmata aavaudiri pikiee vinai fai iyaata ni nnutuuvaaatama mmata aavau variaaravai. Ni Napoo-o, a yoketaa tuanaa ari vookaraakiannakuavee. Vaa ai yaagueeqaivaata ni nnutuuvaaatama a ni miannano ni nnutuuvo vaivaara iyara haitatuunna iya atau ruanee. Ta mmuaavaugiataama variaunnaneema iyaatama mmuaavau-giataama variateeraivaara iyara haitatuunna atau ruanee.

¹² Na iya tasipama variaa suaivaki ai yaagueeqaivaata ni nnutuuvaaatama a ni miannaivaara na yaata utuee iya haitatuuna atau ruauvai. Na iya vara hiri diaukai hama mmuakiaaya haparaida tiida kuaavo mmuaavoono nnaasu tuoo kuaivai. Ivo tuoo kuaivaara Anutuugaa yanaivau vai kua fafaaraivo vaa kaanainoo.

¹³ Aa paanna suai fai na aisi kuanaravai. Ni sirigairaiivo iyaki vainno pinaavai vakiaiveeraivaara na mmatayaa variee ii kua iyauvaa iya kiaa mmiaunoo.

¹⁴ Vaa na i kua mmayaayaivaa iya kiaa mmiaukai rikiada iya hama mmatayaa diaa aataruuyauvaara yaata utuaavai. Iya ni roosiima hama mmatayaa diaa aataruuyauvaara yaata utuaivaara gioonna kiaapu homoraiya hama iyara mmuduuya ruaavai.

¹⁵ Hama aa mmata aavaudiri e aaya vitee kuanaraivaara na yaaku varaunoo. Sataango iya utinoora tiee eenoo iya vara hiri dianeera na i kiaa i mmiee yaaku varaunoo.

¹⁶ Na hama mmatayaa aataruuyauvaara yaata utuauneema ni roosiima hama iyaata mmatayaa aataruuyauvaara yaata utuaavai.

¹⁷ Iya yoketaama vaidi tuanaaya variateeraivaara ai kua kutaivaa iya kiaa mmiee iya tasipama varianee.

¹⁸ Eenoo mmatayaa diaa gioonna kiaapuuyara ni titoneema neenoo ni mmayaayaivaa gioonna kiaapu homoraiya kiaa mmiateeraivaara iya titauvai.

¹⁹ Iya yoketaama vaidi tuanaaya variateeraivaara na iyara yaata utuee na nini mmamma mmuyai mmuakiaavai i mmiaunoo. Iya kua kutaa tuanaa i mmaapu tuanaaya variateeraivaara na nini mmamma mmuyai mmuakiaavai i mmiaunoo.

²⁰ Na hama iyara nnaasu yaaku varee aita kua kiaunoo. Iya ai mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmikiai niyara kutaavaivee ki-aaraiyaraatama yaaku varee aita kua kiaunoo.

²¹ Niiyara kutaavaivee kiara mmuakiaaya mmuaa tinni mmuaa ausavai varada mmuaakaraama variateeraivaara na yaaku varaunoo. Eenoo niiki variannani na aiki variaunoo. Ni Napoo-o, ta mmuaavau itaama variaunnaneema eenoo iya tasipanai iya ti tasipama variaaravai. Eenoo kutaa ni titooduu na tummuaiavaara gioonna kiaapu homoraiya kutaavaivee ki-aaraiavaara vaa niiyara kutaavaivee kiayi mmuaa tinni mmuaa ausavai varada variaaravai.

²² Eenoo ni nnutuuvaa ngiau aapu yapaannani neenoo mmuaikaraama iya nnutuuyauvaa ngiau aapu yapauvai. Ta mmuaa tinni mmuaa ausavai varada variaunnaneema iyaatama mmuaa tinni mmuaa ausavai varada variateeraivaara na iya nnutuuyauvaa ngiau aapu yapauvai.

²³ Iya kutaa tuanaa mmuaa tinni mmuaa ausavai varada variaaraivaara eenoo niiki variannani neenoo iyaki variauvai. Eenoo ni titooduu na tum-muaivaara gioonna kiaapu homoraiya kutaavaivee kiaaraivaara iya mmuaa tinni mmuaa ausavai varada variaaravai. Eenoo niyara mmuduuya ruannaneema iyaraatama mmuduuya ruannaivaara gioonna kiaapu homoraiya kutaavaivee kiaaraivaara iya mmuaa tinni mmuaa ausavai varada variaaravai.

²⁴ Ni Napoo-o, hama a ngiau mmata uunna suaivaki eenoo niyara pinaama mmuduuya runnaivaara oyai ari vookarauvaa ni miravai. Niyara kutaavaivee tiraiya vaa eenoo ni miannavai. Iya ni oyai ari vookaraivaa taaraivaara na varinaraivaki ni tasipama iya variaaravai. Iya itaama ni tasipama variaaraivaara ni yoketai.

²⁵ Ni Napoo-o, a safuuma variraikuavee. Gioonna kiaapu mmatayaa diaiya hama aiyara arinaima teeda rikiaano. Neenoo aiyara vaa arinaima tee rikiaunoo. Eenoo ni titooduu na tummuaiavaa vaa niyara kutaavaivee kiaiya arinaima teeda rikiaano.

²⁶ Eenoo niyara mmuduuya ruannaneema iyaatama mmuaakaraama gioonna kiaapuuyara mmuduuya rikiai na iyaki varinaraivaara na aiyara iya kaa kookieema kiee makemakee na aiyara iya kaa kookieenaravaivee, tiravai.

18

Vaidiyya Yisuunna utida ruputuaara iiravai

(Matai 26:47-56; Marakaa 14:43-50; Rukaaso 22:47-53)

¹ Yisuuva ii kua ivaa kaa taika kioo ari ngiaammuauya vitoo vioo ivaki pikioo nnoori kiisa voovai nnutuuvo Ketaroonaa vioo karoo sainai viravai. Vioo tooduu mmooriivaki yatari oriipaiyauvo vauduu Yisuuva ari ngiaammuauyaataama ivaki viravai.

² Ii mmoori ivaki Yisuuva ari ngiaammuauyaataama mmuakiaa suai nuunaida varuuvaara vaa Yutaaso rikieeravai. Yutaaso Yisuunna nnammutuaiya fai kooyaa inna vitainaraivaara kua yeena raira vaidivai.

³ Vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata Farisaiyaatama vaidi nuunaira nnau pinaivaara haitatuura vaidi vooya titooduu iya rapira vaidi-yaatama sunada ngiari yau mmataiyauvaata ngiari toobaiyauvaataama varada nnuduu Yutaasoono iyaata vitoo Yisuuva ari ngiaammuauyaataama varuu mmooriivaki viravai.

⁴ Vida tooduu Yisuuva vaa iya inna iikiaara mmoori mmuakiaavai rikioovoono iya saidiri numa iya too tunoo: Mo ngia giaaraida buaakiaannee?

⁵ tuduu rikiaada iya inna sai tunoo: Mo ta Nasareetaa vaidi Yisuunnaraida buaakiaunnano, tuduu rikioo iva iya tunoo: Mo na aanna ivovee, tiravai.

Yutaaso Yisuunna nnammutuaiya fai kooyaa inna vitainaraivoono iya tasipama ivaki diravai.

⁶ Yisuuva iya tunoo: Mo na aanna ivovee, tuuvaara iya hayida oro ngieerama vau mmataivau vida varada vairavai.

⁷ Vauduu rikioo Yisuuva kava iya tunoo: Mo ngia giaaraida buaakiaannee? tuduu rikiaada iya kava tunoo: Mo ta Nasareetaa vaidi Yisuunnaraida buaakiaunnano,

⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Vaa na ngii giaa ngii miauvaivee. Na aanna ivovee. Fai ngia kutaa niyara buaida varida aa ni ngiaammuaa aadaa pikikiai kuatee, tiravai.

⁹ Ivo tauraa ari Koonnara yaaku varoo tunoo: Ni Napoo-o, a mmuakiaa ngiaammuaadaa ni miannaiyakidiri hama voovai raubiriino. Ivo itaa kua

tuuvaara kaanaivo vauduu Yisuuva rapira vaidiiya tunoo: Ni ngiaammuaudaa pikikiai kuatee,

¹⁰ tuduu rikioo ari ngiaammuaau voovai nnutuuvo Simoono Petorooso ari paipa avaikaraivaa nnaamuruuvakidiri utu rada kioo Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieetaivaa mmoori vareera ngiaammuaau voovai yaata yaadudainniivaa rutaka kieeravai. Ii ngiaammuaau ivaa nnutuuvo Marakuusovee.

¹¹ Yisuuva Petoroosaa tunoo: Ai paipaivaa kava ari nnaamuruuvaki uyuanee. Aa na tinara kua aavaara a dataamainna yaata utuannannee? Mmuaararavaa roosii nnoori toori kapikaroovaa ni Napoova ni muuvaa na nnaanarannee? Vara hama na nnaanarannee? Fai na nnaanaravaivee, tiravai.

Rapira vaidiiya Yisuunna vitada Anaasaasi viravai

¹² Tuduu rikiada kaayau rapira vaidiiyaatama ngiari kieetaivoota Yutayaiya nuunaira nnau pinaivaara haitatuura vaidiiyaatama Yisuunna puaisa utu kiada vaidi yeenaivaadiri inna yaakuuvaitanau rau kiada

¹³ vitada Anutuuqaara kati puara hudeera vaidiivaa nnutuuvo Anaasaasi tauraa viravai. Vaidi voovai nnutuuvo Kayapaanna nniraangioo inna Anaasovee. Ii suai ivaki Kayapaava Anutuuqaara kati puara hudeera vaidiiva kieeta tuanaavai variravai.

¹⁴ Vaa ivo tauraa ari yaata tinniyaa vau kuaivaa vaidi Yutayaiya kiaa mmioo tunoo: Fai mmuaa vaidivai mmuakiaa Yutayaa gioonna kiaapuuya tiyara putinaraivo inna yoketaavaivee. Ivo vaa tauraa ii kua ivaa itaa kua tiravai.

Petorooso Yisuunnara hama na inna tauvaivee tiravai

(Matai 26:69-70; Marakaa 14:66-68; Rukaaso 22:55-57)

¹⁵ Vaidiiya Yisuunna vitada vuduu Simoono Petoroosoota na Yisuunna ngiaammuauvo neetama inna nnaagiai tadadama rada viravai. Vuduu Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieetaivo arinaima vaa ni teeravai. Vaa ivo arinaima ni toovaara neetama Yisuunna tasipama vaidi kieetaivaa nnauvaa vagiaamunna aakiaivaki viravai.

¹⁶ Vuduu rikioo Petorooso mmaanai nnau vagiaamunna keegianniivau duoo vauduu neenoo kieeta vaidiivo vaa arinaima ni toovoono kava vara ranee tuma keegiaivaara duu kiaatannaivaata kua tiee Petoroosaa vatee nnau vagiaamunna aakiaivaki viravai.

¹⁷ Vuduu too kiaatannaivo keegiaivaara duuvo Petoroosaa tunoo: A iqii vaidi ivaa ngiaammuaau voovainna iikiannannee? tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Ai, hama na inna ngiaammuaauvaivee, tiravai.

¹⁸ Ii suai ivaki mmoori vareera ngiaammuauyaata rapira vaidiiyaatama iya ririkia utuduu rikiada ikiaivaa hara kiada ututuuma dida vaidi tootokairavai. Iya tootokaida varuduu Petorooso oro iya tasipama dioo vainno iyaata tootokairavai.

Vaidi kieetaivo Yisuunna yaparairavai

(Matai 26:59-66; Marakaa 14:55-64; Rukaaso 22:66-71)

¹⁹ Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieeta tuanaivo Yisuunna ari ngiaammuauyaraata ari kua mmayaayaivaaraatama yaparairavai.

²⁰ Yaparauduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Na mmuakiaa suai mmuakiaa gioonna kiaapuuya avuuyauvunu variee nini kuaivaa iya kiaa mmiauvai. Gioonna kiaapu Yutayaiya nuunaira nnau kiisaiyauvakiaata nnoonnaivakiaatama na ni kua mmayaaya mmuakiaavai iya kooyaa kiaa mmiauvai. Hama na vo kua voovai hataumakinaa iya kiaa mmiauvai.

²¹ Mo na itaa kiaukainna a aaniira ni yaparakiannannee? Gioonna kiaapu-uya ni kuaivaa rikiaiya yaparakanee. Vaa iya ni kuaivaa rikiaavai. Na iya kiaa mmiaa kuaivaara iya yaparakanee,

²² tuduu rikioo nuunaira nnau pinaivaara dira vaidi voovoono inna kueennaivaa rudaunno inna tunoo: A vaidi kieetakuaanoonna Anutu-uqaara kati puara hudeera kieetaivaa itaa kua kiannannee?

²³ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Mo ngia dataamaida yaata utu-aannee? Na koonnama kiaunnee? Vara na kutaa kuavai kiaunnee? Na kuaivaa kutaa koonnama kiau kuaivaa aa gioonna kiaapu aavaki variaa aaya kiaa kookieenai iyaatama rikiaatee. Na safuuma kutaa kuaivaa kiaukai mo aaniira kuminayaa ni ruputuannannee? tiravai.

²⁴ Yisunna yaakuuvaitanau yeenaivo vauduaata kuaivaa kiaa taika kioodoo Anaaso inna titoodoo Anutu-uqaara kati puara hudeera vaidi kieetaivaa Kayapaannasi viravai.

*Petorooso kava Yisuunnara hama na inna tauvaivee tiravai
(Matai 26:71-75; Marakaa 14:69-72; Rukaaso 22:58-62)*

²⁵ Vuduu Simoono Petorooso homo dioo vainno ikiaivaara totookainno varuduu vaidi vooya ivaki varuuya inna tunoo: A inna ngiaammuu voovainna iikiannannee? tuduu rikioo Petorooso ooqoo tioo tunoo: Hama na inna ngiaammuuvaivee,

²⁶ tuduu rikioo vaidi kieetaivaa ngiaammuu voovoono Petorooso vaa inna seena tuanaivaa yaataivaa rutakoovoono tunoo: Vaa na i tauvaivee. A inna tasipama yatari oriipa mmooriivaki hara kие variannavaivee,

²⁷ tuduu rikioo Petorooso kava ooqoo tuoo tunoo: Hameetavee, tuduu rikioo tuu saivaata kakaraivo akua tiravai.

*Yisuuva Roomaiya kieeta Piratuusaa avuuvau diravai
(Matai 27:1-2,11-14; Marakaa 15:1-5; Rukaaso 23:1-5)*

²⁸ Heenanaanna suaivo reera kioodoo Yutayaa vaidiia Yisunna Kaya-paanna nnauvakidiri vitada vidada vaidi Roomaiya kieetaivaa nnauvaki oro kioodoo ivo ivaki varuduu iya mmaanaivau diravai. Yutayaiyaano ngiari buusa Varaigiataivaa iya nnaataikiai iya ngiari voopinaiya nnau aakiaivaki vida ngiari mmaanna aataruuvaa hatokeevoora kiaa kiada oro mmaanaivau diravai.

²⁹ Iya hama nnauvaki vuduu too Piratuuso mmaanai tuoo iya yaparainno tunoo: Mo ngia dee tomedavaaraida kua pinaivaa aqaa vaidi aavaaki yapaannee?

³⁰ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ivo hama maisai aataruuvaa iitiri. Hama ta aisi vitada ngiaunnatirivee,

³¹ tuduu rikioo Piratuuso iya tunoo: Ngiengieenoo ngiingii kua mmaanna tuu aataruuvaa inna vitada kua pinaivaki inna yapa kiada inna yaparaki-atee, tuduu rikiada vaidi Yutayaiya inna sai tunoo: Ta Yutayaiya gioonna kiaapuuya ruputikiai putuaraivaara ngia Roomaiya ti ooqoo kiaavaivee, tiravai.

³² Vaa tauraa Yisuuva iya inna yatari sagaivau haara kikio iva putinara aataruuvaa kooyaa iya kiaa mmiravai. Kooyaa iya kiaa mmuu kuaivaa kaanaivo vakiaiveeraivaara vaidi Yutayaiya itaa kua tiravai.

³³ Piratuuso kava vara ranoo ari nnauvaki vioo Yisunna yaparainno tunoo: A Yutayaiya kieetakuannee?

³⁴ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Vara eenoonna aa kua aavaa ni yaparakiannannee? Vara ari vo vaidiyaano niyara i kiaa i mmiaaniinna a ni yaparakiannannee?

³⁵ tuduu rikioo Piratuuso inna sai tunoo: Hama na Yutayaa vaidivai. Sa niyara kianee: Eenoo niiki kuaivaa yapaannanoo, kianee. Ai seena mmuaa yoosinnaiyaata Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaatama i vitada niisi ngiaavai. E aanii tomeda aataruvai iikiannani iya i vitada niisi ngiaannee?

³⁶ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Na gioonna kiaapuuyara diee iya kiaukai iya sai niyara yoketaa kaaa aataruuvo hama mmata aavau vaivai. Mmata aavau vaitiri. Ni nnaagiai nuairaiya niyara rapida vaidi voovoono vaidi Yutayaiya ni iya mminaraivaara ooqoo kiaatirivee. Mo na gioonna kiaapuuyara dira aataruuvo hama mmata aavau vaivaivee,

³⁷ tuduu rikioo Piratuuso inna sai yaparinno tunoo: Mo a gioonna kiaapuuyara diraikuannee? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Yo, a niyara itaa kua kianna kuaivo kutaavaivee. Na gioonna kiaapuuya kua kutaivaa kaaa mminara na mmatayaa tummuaaduu ni noova ni mmata kieeravai. Gioonna kiaapu voovoono kua kutaivaa rikiaivoono ni kuaivaata rikiaivaivee,

³⁸ tuduu rikioo Piratuuso inna sai yaparinno tunoo: Kua kutaivo inna dee kuavainnee? tiravai.

Piratuuso Yisunna rputuaaraivaara ee-oo tiravai

(Matai 27:15-31; Marakaa 15:6-20; Rukaaso 23:13-25)

Piratuuso itaa kua kaaa kioo kava vara ranoo mmaanai vioo vaidi Yutayaiya tunoo: Na tauko hama ivo aannoo vaidivai varinoo.

³⁹ Ngiengie iira aataruuvo vainoo. Mmuakiaa nuanuuyauvaki ngia buusa Varaigitaivaa nneera suaivaki oovi nnauvaki varii vaidi voovaara ngia yaparakiavaara na sipuuvaa hatuaa kino tuoo ngiisi kuanaravai. Ngia gioonna kiaapu Yutayaiya ngiiyara dira vaidi kieetaivaa na innani sipuuvaa hatuaa kino tuoo ngiisi kuanarannee?

⁴⁰ tuduu rikiada iya puaisakama aayanna reeda tunoo: Hamavee. Sa inna titano kuaivee. Paravaasaa titano tuoo kuaivee, tiravai. Paravaaso inna kua yaatareera mmuara furai vaidivai variravai.

19

¹ Itaama vauduu too Piratuuso Yisunna vitoo ari ngiaammuauya mmuduu utida inna ripiiravai.

² Ripuuduu rapira vaidi vooyaano yeena ooviiyauvaa varada hovekama kiada inna kieetaivau ruvuyu kiada yaapa kookeevaa varada innayaa apu kieeravai.

³ Innayaa apu kiada innasi vida rakuana nnida rakuanaida varida inna tunoo: Gioonna kiaapu Yutayaiya kieetakuavee. Tupatupaa varianee. Iya itaa kua kaaa kiada inna kueennaivaa rudaauravai.

⁴ Rudauma kiooduu Piratuuso kava mmaanai vioo gioonna kiaapu kaayau nuunauya tunoo: Rikiaatee. Aa vaidi aavo na tauko hama vaidi aannoo vaidivai varinoo. Na itaama tee rikiauvaara ngieetama teeda rikiaateera na inna vitee aapi ngiisi ngiaunoo.

⁵ Ivo itaa kua kaaa taika kiooduu Yisuuva mmaanai tuuduu yeena ooviivaa hovekama kiada inna kieetaivau yapa kioovo vauduu yaapa kooke kuauvaa innayaa apu kioovo vairavai. Vauduu too Piratuuso iya tunoo: Taatee. Aa ii vaidiivovee,

⁶ tuduu rikiada vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata nuunaira nnauvaara dira vaidiiaatama Yisunna teeda vaidi puaisakama aayanna reeda varida tunoo: A tinai iya yatari sagaivau inna haara kiaatee, tuduu rikioo Piratuuso iya sai tunoo: Ngia itaa kua tida ngiengieenoo ivaa

vitada yatari sagaivau haara kiatee. Na tauko hama ivo vaidi aannoo vaidivai varinoo. Mo dataama na irisai maisaivaa inna mmunaravainnee?

⁷ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ivo ariiyara na Anutuugaa mmaapu-vaivee tuuvaara ti mmaanna tuu kua voovai hatokeeravai. Hatokoovaara kii inna aikiooma ivo putuaivee, tiravai.

⁸ Tuduu Piratuuso ii kua ivaa rikioo kaayauma aatuunno

⁹ kava Yisuunna vitoo ari nnauvaki vioo vaidiiyaki kua pinaa yapeera nnauvaki vioo Yisuunna yaparainno tunoo: A deepinnaakuainna ngiannan-nee? tuduu rikioo Yisuuva hama inna kua sai tiravai.

¹⁰ Hama inna kua sai tuduu rikioo Piratuuso inna tunoo: Aaniira hama a ni kua sai kiannannee? Na vaidi nnoonnavai. Neenoo tinai fai a mmaanai kuanaravai. Neenoo tinai fai vaidiiya yatari sagaivau i haara kiaravai. Hama a ivaa tuqinnama rikiaannannee?

¹¹ tuduu rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Ngiau aapu variivoono hama kieetavai i yapaitiri. Hama a niiyara itaa kua kiannatirivee. Itaama vaikio vaidi voovoono ni vitoo aisi nniivo mminnamminnaa maisaivaa varaivai. Tauraa ni vitoo aisi nnii vaidiivaa mminnamminnaa maisaivoono i mminnamminnaa maisaivaa yaatarakiaivaivee,

¹² tuduu rikioo Piratuuso dee aataruvai Yisuunna mmimo ivo kati mmaanai kuanaraivaara yaata utuoo iinno varuduu vaidi Yutayaiya puisakama aayanna reeda tunoo: Fai a tino aa vaidi aavo mmaanai tiinai a hama ti kieeta yoosinna Rooma variivaa seena tuanaakuavee. Vaidi voovoono ariiyara tinara: Na kieetavaivee, kiasa variivoono ti kieeta Rooma variivaa nnammutuaavaivee,

¹³ tuduu rikioo Piratuuso ii kua ivara yaata utuoo rikioo Yisuunna nnauvakidiri vitoo numa mmaanai sikau terenaivau inna yapa kioo oro kua radudeera mmaataivau hara kioo variravai. Ii sikau terena ivaa Eporai kuaivakidiri tuu nnutuuvu Kapataa tiravai.

¹⁴ Ii suai ivaki iya buusa Varaigiataivaa turau nnaaraivaara teeraida varuduu ikianna tammauduu Piratuuso vaidi Yutayaiya tunoo: Aanna ngii kieetavaivee,

¹⁵ tuduu rikiada iya puisakama aayanna reeda tunoo: Inna vitee ruputino putuaivee. A tinai iya yatari sagaivau inna haara kiatee, tuduu rikioo Piratuuso iya yaparainno tunoo: Ngii kieetavaivee. Fai na tinai iya yatari sagaivau inna haara kiarannee? tuduu rikiada Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaiyaano inna sai tunoo: Hama ti kieeta voovootaivaivee. Ti kieeta mmuaavai yoosinna Rooma hara kioo varinoo,

¹⁶ tuduu rikioo inna aikioo Piratuuso Yisuunna iya mmiravai. Iya inna vitada yatari sagaivau haara kiaravaara iya mmiravai.

Vaidiia Yisuunna yatari sagaivau haara kieeravai

(Matai 27:32-44; Maraka 15:21-32; Rukaaso 23:26-43)

Iya tuduu rapira vaidiia Yisuunna vitada viravai.

¹⁷ Vuduu Yisuuva ariinoo ari yatari sagaivaa apu varoo ivaki pikioo yoosinna voovai nnutuuvu Kieeta Mmuyai ivaki vau yoosinnaivakira viravai. Ii nnutu ivaa Eporai kuaivakidiri kiasa nnutuuvu Korokataa.

¹⁸ Yisuuva ivaki vuduu vaidi rapiraiya inna vitada yatari sagaivau haara kieeravai. Haara kiada vaidi taaravaitanaatama yatari sagaivaitanau haara kiada vuaivaa vitada inna yaaku yaadudainningiaa haara kiada vuaivaa vitada inna yaaku geedainningiaa haara kioodoo Yisuuva ivaitana tammaivaki diravai.

¹⁹ Duoo vauduu yanaivaa Piratuuso fafaara roovaa iya varada Yisuunna yatari saga mmutuuvau haara kieeravai. Ii yanaa ivo tunoo: Aanna Nasa-reetaa vaidi Yisuuvavee. Ivo Yutayaiya kieetavaivee.

²⁰ Fafaaraivo itaa kua tuduu Yisuunna yatari sagaivau haara kioo yoosin-naivo Yerusareema vainima vauvaara kaayau gioonna kiaapu Yutayaiya vida nnidaida varida ii yanaa ivaa yaariravai. Piratuuso taaravooma kuaivakidiri yanaivau reeravai. Eporai kuaivakidiriaatama Roomaiya kuaivakidiriaata Ereengaiya kuaivakidiriaatama reeravai.

²¹ Ivo roo suaivaki Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaano Piratu-usaa tunoo: Sa fafaara ree kianee: Aanna Yutayaiya kieetavaivee, kianee. Fafaara ree kianee: Aa vaidi aavo ariiyara tinoo: Na Yutayaiya kieetavaivee, tiivaivee, kianee.

²² Iya itaa kua tuduu Piratuuso iya kua sai tunoo: Na fafaara rau kuaivo inna aikioo kuavai na rauvaivee, tiravai.

²³ Piratuuso itaa kua tuduu rapira vaidiiya vaa Yisuunna yatari sagaivau haara kaiya inna uyira rairaiyauvaa varada ivaadiri taarama taarama mmuruooda yapa kiada iya mmuaavai mmuaavai duuyama vareeravai. Vara kiada inna yaapa varaayaa diaivo hama raubaatama funniraivootau-vaa mmuaavai vauvaara tida varada

²⁴ ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Kii fai ta hama aavaa rapasiaaravaivee. Ivau kii ta peperoovaa roosiivaa kagaari kagaariida teekio voovoono yaataraivoono ivaa varaivee, tiravai. Nnaaruua vaidiiivo Anutuugaa yanaivau kua fafaara roovo tuuvaugiataa iya itaama uuvaara kaanaivo vairavai. Ii kua ivo tunoo:

Iya ni uyira rairaiyauvaa
mmuaavai mmuaavai duuyama varada
ni yaapa varaayaa diaivaara
peperoovaa kagaari kagaariida taavo
voovoono yaataraivoono ivaa varaivaivee.

Fafaaraivo itaa kua tuuvaa kaanaivaa rapira vaidiiya itaama iiravai.

²⁵ Yisuunna yatari sagaivaa vainiiyau gioonnaiya dida vaidi Yisuunna kaanootama Yisuunna kaanaa nnunnaivo Koropaanna nnaataivo Mariaavaatama Makataraa gioonnaivo Mariaavaatama dida vairavai.

²⁶ Dida vauduu too Yisuuva tooduu ari kaano dion vauduu na inna ngiaammuaivo ivo niyara mmuduuya riraivootama diee vakiaaduu too ari kaanaa tunoo: Gioonna-o, aa suai aavakidiri aa ngiaammuaivo aavo i mmaapuvai varinaravaivee,

²⁷ kiaa kioo ni tunoo: Aa suai aavakidiri aa gioonna aavo i kaano varinaravaivee, tuduu rikiee na ii suai ivakidiri inna kaanaa vitee nini nnauki yapeeravai.

Yisuuva putiravai

(Matai 27:45-56; Marakaa 15:33-41; Rukaaso 23:44-49)

²⁸ Yisuuva itaa kua kiaa kioo rikiooduu ari mmoori mmuakiaayauvai taika kiooduu rikioo ivo tunoo: Ni nnoori rainoo, tiravai. Nnaaru Anutuugaa kua fafaara roo kuaivaudiri kaanaivo itaama vairavai.

²⁹ Yisuuva itaa kua tuduu yavaivaki nnoori kapikaroo ari vookarau-vaa nnutuuvu vinikaivo ivaki vauduu vaidiiya kapuka roosuu mmin-naivaa nnooriivakidiri rabuuma kiada yatari seera hokobaivaa nnutuuvu hisoopavau kuru kiada rooru utida Yisuunna kuasiivau yapa kiooduu

³⁰ Yisuuva nnoo tunoo: Vaa ni mmooriivo taikainoo, kiaa kioo vaaveevo tagiruduu putiravai.

Yisuunna yaaneevaki vaidiiya haara kieeravai

³¹ Putuduu Yutayaa vaidiia kati varira suaivo vainima vauvaara ngiari mminnamminnaiyauvaa teerairavai. Turau ngiari kati varira suai yoke-taa ari vookaraivo vainaraivaara iya yaata utida ngiari mminnammin-naiyauvaa teerairavai. Ngiari kati varira suaivaki vaidi putuaiya mmam-maiyauvo yatari sagaiyauvunu sa vakiaiveera iya yaata utida numa Roomaa kieetaivaa Piratuusaa yaparaida tunoo: A ee-oo tinai i ngiaammuauya vaidi yatari sagaiyauvunu haara kiaiya yukuuyauvaa ruaimi kiada yatari sagaiyauvunudiri hituaaravainnee?

³² tuduu kieetaivo ee-oo tuduu ari rapira vaidiia oro teeda vuai vaidiivaa Yisuunna tasipama yatari sagaivau hiri kioovaa yukuuvaitana ruaimi kiada vida vuaivaa yukuuvaitanaatama ruaimi kieeravai.

³³ Ruaimi kiada nnida Yisuunna tooduu vaa putuduu hama inna yukuu-vaitana ruaimirama kiada

³⁴ rapira vaidi voovono ari mmataivaata Yisuunna yaaneevaki hara rada kioodoo akiairaama kiauvoota nnooriivootama innakidiri tiiravai.

³⁵ Tuuduu neenoo ivaa taivoono ivaara vaa na tiravai. Vaa na rikiaunoo. Na kiaa kuaivo kutaa kuavai. Ngieetama Yisuunnara kutaavaivee kia-teeraivaara na kiaa kuaivaa neneeta rikiauko kutaa kuavai vainoo.

³⁶ Nnaaru Anutuugaa yanaivaki kua fafaaraivo vainno tuu kuaivaa kaanaivo vauvaudiri Yisuunnara iya itaama iiravai. Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tunoo: Hama inna mmuyai voovai ruaimiaaravaivee, tiravai.

³⁷ Anutuugaa kua fafaara voovai vainno tunoo: Iya mmataivaata haara kiaa vaidiivaa gionna kiaapuuya taaravaivee, tiravai.

Vaidiia Yisuunna hau kieeravai

(Matai 27:57-61; Marakaa 15:42-47; Rukaaso 23:50-56)

³⁸ Nnaagiai yoosinnaivaa nnutuuvo Arimateyaa diaa vaidiivaa nnutuuvo Yoosiipo numa Yisuunna nnabaivaa varoo kuanaraivaara Piratuusaa ya-parairavai. Yoosiipo Yisuunna nnaagiai nuaira vaidivai. Yutayaa vaidiia aatuunno haumaki ivo Yisuunna nnaagiai nuairavai. Ivo Piratuusaa yapa-rauduu rikioo ee-oo tuduu Yisuunna nnabaivaa oro varoo viravai.

³⁹ Vaa heenaki Yisuunnasi vuu vaidiivo Nikotimaaso suuda yoketaa vuu suuyaivaa varoo ngioo Yoosiipaa sunoo viravai. Ivo yatari rana suuda yoketaa vuuvaa nnutuuvo aroosaivaatama kupuuvaa roosuuvaa nnutuuvo miiraivaatama hanigiaanigieema mmuaavaki kioo kaayau mmuaararoovaa varoo viravai.

⁴⁰ Ii vaidi ivaitana Yisuunna nnabaivaa varada suuda yoketaa vuu su-uyaivaa buruqa poosa rapasi kioovau siikama kiada inna nnabaivaa pu-rupuruuma kieeravai. Yutayaa vaidiia vaidi putiraiya nnabaiyauvaa teerairayaama ivaitana Yisuunna nnabaivaa itaama teerama kieeravai.

⁴¹ Yisuuva putuu mmataivau kati yatari hau utira mmatavai vairavai. Vauvaki karaasa mmata nnauvaa sikauvaki hatata kioovaki hama vaidi nnaba voovai ivaki yapooivo ivaki vairavai.

⁴² Vauduu rikiada ngiari kati varira suaivo vainima vauvaara yaata utida ngiari mminnamminnaiyauvaa safuuma teerakiaaraivaara mmata nnau hama vaidi hauvo vainima vau ivaki Yisuunna nnabaivaa varada ivaki hau kieeravai.

20

Yisuunna mmata nnauvo mmannavai vairavai

(Matai 28:1-8; Marakaa 16:1-8; Rukaaso 24:1-12)

¹ Sudaagaki heenanaanna hama ruvuaayeerainno homo upisiinno vauduu Makataraa diaa gionnaivaa nnutuuvo Mariaava Yisuunna mmata

nnauvakira kuanaree kiaa oro tooduu vaa mmata nnau keegiaivaki vau sikau pinaivaa ivakidiri feena kioodoo too

²ivo seenoo vioo Simoono Petoroosaata Yisuuva niyara pinaama mmudu-uya rira ngiaammuaauvaa niitama kiaa mmioo tunoo: Vaa iya ti Udaangaivaa nnabaivaa mmata nnauvakidiri varada iya yapa kiaipinnainni hama ta taunnaanoo,

³tuduu rikiada Petoroosoota neetama ivau pikiada mmata nnauvakira viravai.

⁴Seenada vida na Petoroosaa yaatara kiese neenanaa mmata nnauvaa taanaree kiaa

⁵viee viee oro kookama reeti taaduu buruqa poosaiyauvo vauduu tee hama ivaki virama kiaaduu

⁶Simoono Petorooso ni nnaagiaidiri vioo ni yaatara kioo ivaki viravai.

⁷Vioo tooduu buruqa poosa purupuruuma kiooyauvoota Yisuunna kieetaivau rau kioo buruqaivootama ivaki vairavai. Hama Yisuunna kieetaivau rau buruqaivo purupuruuma kioo buruqaiyauvaa tasipama vairama kioo ari voovau rapugiaa yoketaama kioo vairavai.

⁸Vauduu tee na vaa tauraa mmata nnauvaa taivo neetama aakiaivaki oro tee kutaavaivee tiravai.

⁹Yisuuva putuuvakidiri kava diitaanara kuaivaa nnaaru Anutuugaa yanaivaki roo kua fafaaraivo tuuvaa ta homo ivaara kumimakama iikiaunnavai.

¹⁰Ta ivaa teeda pikiada kava vara ranada titi nnaukira nniravai.

*Yisuuva Makataraa gioonna Mariaanna avuuvau kooyaa diravai
(Matai 28:9-10; Marakaa 16:9-11)*

¹¹Ta ngiaannaduu Mariaava mmata nnau mmaanaivau dioo vainno ra-teeravai. Ratoo varioo kookama kioo aakiaivaki taanee kiaa tooduu

¹²aangeravaitana poosa buruqa uyuuvaitana Yisuunna nnabaivaa yapa kioovau hara kiada variravai. Vuaivo kieetaivaa yapa kioonningiaa varuduu vuaivo yukuuvaa yapa kioonningiaa hara kioo variravai.

¹³Ivaitanaano Mariaanna tunoo: Gioonna-o, e aaniira rataannannee? tuduu rikioo ivo ivaitana sai tunoo: Vaa ni Udaangaivaa nnabaivaa iya varada kuaavai. Iya yapa kiaipinnainni hama na tauvaara rataunoo,

¹⁴kiaa kioo hanigia tooduu Yisuuva ivau dioo vauduu hama inna Yisuu-vavee kiaa arinaima teeravai.

¹⁵Hama arinaima tooduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Gioonna-o, e aaniira rataannannee? A giaara buaakiannannee? tuduu rikioo yaata utuoo tunoo: Aanna yatari mmoorira haitatuura vaidivoono tinoo, kiaa inna kua sai tunoo: Ni vaidi-o, vaa eenoo inna varee viee inna yapa kiaannaivaara ni giaa ni minai na viee inna varaanaravaivee,

¹⁶tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Mariaa-o, tuduu rikioo hanigia inna too Eporai kuaivakidiri inna tunoo: Rovonii, tiravai. Ivo itaa kua tuu kuaivaa oyaivo Vitaira-o, tiravai.

¹⁷Yisuuva gioonnaivaa tunoo: Hama na ni Napoonnasi kava kuauvaara sa ni utu kiese vakianee. Viee ni ngiaammuauya niyara kiaa mmiee kianee: Ni Napoova ngii Gioovavee. Ni Anutuugo ngii Anutuugovee. Na kava innasi kuanaravee. Iya itaa kua kiaa mmianee,

¹⁸tuduu rikioo Makataraa gioonna Mariaava vioo inna ngiaammuauya kiaa mmioo tunoo: Vaa na Udaangaivaa tauvaivee, kiaa kioo iva tuu kuaivaa iya kiaa mmiravai.

*Yisuuva ari ngiaammuauyaata kooyaa kua tiravai
(Matai 28:16-20; Marakaa 16:14-18; Rukaaso 24:36-49)*

¹⁹ Ii Sudaaga suai ivaki heenauduu Yisuunna ngiaammuauya nnau voovaki nuunaida vaidi Yutayaiyara aatuuda sipuuyauvaa rau kiooduu Yisuuva numa iya tammaivaki dioo vainno tunoo: Ausa nuufaivo ngiiki vakiaivee,

²⁰ kiaa kioo ari yaakuuvaitanaata ari yaaneevaataama iya vitairavai.

²¹ Vitauduu iya ngiari Udaangaivaa teeda sirigairavai. Sirigaida varuduu Yisuuva keenaa iya tunoo: Ausa nuufaivo ngiiki vakiaivee. Ni Napoova ni titoneema na ngii titaunoo,

²² kiaa kioo ari yaikiaivaa iyayaa fuu tioo tunoo: Mmannasa Yoketaivaa varaatee.

²³ Fai ngia vaidiia mminnamminnaa maisaiyauvaara taikaivee tikio fai taikaanaravai. Fai ngia vaidiia mminnamminnaa maisaiyauvaara mman-nammanna vakiaivee tikio fai mmanammanna vainaravaivee, tiravai.

Tumaaso Yisuunna teeravai

²⁴ Yisuunna ngiaammuaa yaakuuvaitana yukukidi taarama varuuyakidiri mmuaavai nnutuuvo Tumaaso vuai nnutuuvo Gaabivaano Yisuuva nnuu suaivaki hama iya tasipama variravai.

²⁵ Hama iya tasipama varuduu ari saiyaano inna kiaa mmida tunoo: Vaa ta Udaangaivaa taunnaanoo, tuduu rikioo Tumaaso iya tunoo: Fai na hama inna yaakuuvaitana pirima hoo kuaruuvaitana tee hama na ni yaaku oopuuvaa pirima kuaruuvaitanaki uyuee hama na ni yaakuuvaa inna yaaneevaki uyuee fai hama na ivo diitainoo kiaivaara kutaavaivee tinaravaivee, tiravai.

²⁶ Yapooma yaaku sai suaivai karasaidiri taaravooma suaivo taika kiooduu Yisuunna ngiaammuauya keenaa nnauvaki varuduu Tumaaso iya tasipama variravai. Varuduu vaa iya sipuuvaa rau kiooduaata Yisuuva kati numa iya tasipama dioo vainno tunoo: Ausa nuufaivo ngiiki vakiaivee,

²⁷ kiaa kioo Tumaasaa tunoo: Ai yaaku oopuuvaa rooru aavau yapa kiee ni yaakuuvaitana taanee. Ai yaakuuvaa rooru ni yaaneevaki yapaanee. Sa taara yaata utirainna niyara kutaavaivee kianee,

²⁸ tuduu rikioo Tumaaso inna kua sai tunoo: Ni Udaangakuavee. Ni Anutuuqovee,

²⁹ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A vaa ni taannaivaara niyara kutaavaivee kiannanoo. Gioonna kiaapu hama ni taiya niyara kutaavaivee kiaivaara Anutuuqo iyara yoketaainoo, tiravai.

Aa yanaa aavaa roo kua oyaivovee

³⁰ Yisuuva ari vookara ari vookarau mmoori kaayaauyauvaa ari ngiaammuauya avuuyauvunu uduu teeravai. Iyauvaa mmuakiaayauvai hama na aa yanaa aavau rauvai. Na vooyauvai nnaasu rauvai.

³¹ Anutuuqo mmataama kioo vaidiivo Yisuuvaivee. Anutuuqaa Mmaapu tuanaivo Yisuuvaivee. Ngia ivaara kutaavaivee kiaaraivaara na aa yanaa aavau Yisuuva uu mmoori vooyauvai rauvai. Ngia itaama innara kutaavaivee kiaa kiada tupatupaa variraivaa varaaraivaaraataama na aa yanaa aavau ivo uu mmoori vooyauvai rauvai.

21

Yisuuva ari ngiaammuauya avuuyauvunu kooyaa diravai

¹ Yisuuva nnaagiai numa nnoori haruungaivaa nnutuuvo Tiperiaa vaini-ivau ngioo kava vooneetu ari mmammaivaa kooyaa ari ngiaammuauya vitauduu inna teeravai. Ivo ataama ari mmammaivaa iya vitauduu teeravai.

² Ari ngiaammuaau voovai Simoono Petorooso ari seena ngiaammuaau voovai Tumaasootama ivaki variravai. Gioonna kiaapuuya innara Gaabio, tira vaidivai. Ngiaammuaau voovai Nataneerootama variravai. Ivo Karirayaa ivaki vau yoosinna voovai nnutuuvu Kenaa ivakinnaa vaidivai. Sevetainna mmaapuuvaitanootama seena ngiaammuaau taaravaitanootama ivaki nuunaida variravai.

³ Varuduu Simoono Petorooso iya kiasa mmioo tunoo: Na tavau varaanara kuanaravee, tuduu rikiada iya inna kiasa mmida tunoo: Fai teetaatama kuaaravee, kiasa kiada vida kanuuvaa varada ivaki karada heenageena tavaura puridada hama tavau voovai vareeravai.

⁴ Hama varooduu rikioo suaivo reera kioovakinnaigiataa Yisuuva nnoori haruunga siriivau dioo vauduu hama ari ngiaammuauya arinaima inna teeravai.

⁵ Hama inna arinaima tooduu rikioo Yisuuva iyara aayanna roo tunoo: Ngiaammuauso, vaa ngia tavau vooyauvai varadanee? tuduu rikiada iya inna kuaivaa sai tunoo: Ai, hameeta ta tavau voovai varaunnao,

⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia utua vaaheevaa vara kanuuvaa sainai yaaku yaadudainningiaa kagaari kiada fai ngia tavau vooyauvai varaaravaivee, tuduu rikiada iya utua vaaheevaa vara iva tuupinnainningiaa kagaari kiooduu tavauyauvo utua vaaheevaki nnida vidada suvuai kiada vauduu iya hama yopeema vaaheevaa utu raririima rada kanuuvaki yapeeravai.

⁷ Iya vaaheevaa utu raririida varuduu Yisuuva niiyara mmuduuya rira ngiaammuaavo neenoo Petoroosaa kiasano: Inna Udaangaivovee, tuduu Simoono Petorooso Udaangavee tuu kuaivaa rikioo ivo taguuaa dioo vauvaara ari yaapa varaayaa diaivaa ariiyaa rau varoo nnooriivaki suairoommu kioo viravai.

⁸ Vuduu ari saido kanuuvaa varada siriivau vida vaaheevaa aakiaivaki kaayau tavauyauvo suvuai kioo vauyauvaa utu raririima rada viravai. Hama iya ngieera nnoori vuutaivaki variravai. Iya nnoori siri vainiivau variravai.

⁹ Iya kanuuvakidiri vida siriivau reemi rada dida vaido tooduu ikia hauru toovo iya too vauduu tavauvoota bereetaivootama ivau vairavai.

¹⁰ Vauduu Yisuuva iya tunoo: Ngia aa ikiataa varaa tavau vooyauvai varada ngiatee,

¹¹ tuduu Simoono Petorooso kanuuvau karoo vaaheevaa aakiaivaki kaayau tavau pinaiyauvo suvuai kioo vauyauvaa utu raririima roo numa siriivau yapa kieeravai. Yapa kiooduu yaaku sai vaidivai karasaidiri taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana yukukidiri taaravooma (153) tavauyauvo vaaheevaki vairavai. Kaayau tavauyauvo itaama vauduaata hama vaaheevoo tavarateeravai.

¹² Yisuuva iya tunoo: Numa nnaatee, tuduu rikiada vaa iya arinaima inna teeda yaata utida tunoo: Ti Udaangaivovee, tuuvaara iya aatuuda hama inna yaparaida tunoo: A gioononnee? tiravai.

¹³ Yisuuva oo bereetaivaa habati kioo iya mmioo tavauyauvaatama habati kioo iya mmiravai.

¹⁴ Yisuuva putuuvakidiri diitoo nuainno varioo ari ngiaammuauya avuuyauvunu tauraa taaraneetu iya too ii suai tavau hudoo suai ivaki kava nnaagiai vooneetu iya teeravai.

Yisuuva Petoroosaata kua tiravai

¹⁵ Iya yeennaiyauvaa nnaa taika kiooduu Yisuuva Simoono Petoroosaa tunoo: Simoono, Yuvuaanaa mmaapukuavee. A niiyara mmuduuya ruan-naivoono aa i seena aaya niiyara mmuduuya riraivaa yaatarainnee? tuduu

rikioo inna sai tunoo: Yo, Udaanga-o, na aiyara mmuduuya ruauvaa vaa a tee rikiaannanoo, tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Ni puara sipisiipa nnaakaraiya yeennaiyauvaa mmianee,

¹⁶ kiaa kioo kava vooneetu inna tunoo: Simoono, Yuvuaanaa mmaapukuavee. A niiyara mmuduuya ruannannee? tuduu rikioo inna sai tunoo: Yo, Udaanga-o, na aiyara mmuduuya ruauvaa vaa a tee rikiaannanoo, tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Ni puara sipisiipaiyara haitatuukia-nee,

¹⁷ kiaa kioo kava nnaagiai vooneetu inna tunoo: Simoono, Yuvuaanaa mmaapukuavee. A niiyara mmuduuya ruannannee? tiravai. Yisuuva itaama taaravoomaneetu Petoroosaa tunoo: A niiyara mmuduuya ruannannee? tuuvaara Petorooso ausa mmuaararainno inna sai tunoo: Udaanga-o, mmuakiaa mmoori aataruuvaa vaa a tee rikiaannanoo. Na aiyara mmuduuya ruauvaaraatama vaa a tee rikiaannanoo, tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Ni puara sipisiipaiya yeennaiyauvaa mmianee.

¹⁸ Na kua kutaavai i kiaa i mmiaunoo. A vaidi karaasavai varianna suaivaki ai uyira rairaiyauvaa eenoo uyuee rainna ee yaata utuanna aataruuvau kuannavai. Fai yapooma a ngiaabai kiee variee i yaakuuvaitana raduda kiee varino vaidi voovoono i uyira rairaiyauvaa aiya uyu rau kioo i vitoo hama a kuane kianna aataruuvau kuanaravaivee, tiravai.

¹⁹ Vaidiia Petoroosaa ruputikio Anutuugaara ari vookaraama putinaraivaara Yisuuva itaa kua tiravai. Petorooso putinaraivaa gioonna kiapuuya teeda Anutuugaara kua yoketaivaa kiaaraivaara itaa kua tiravai. Yisuuva Petoroosaa tunoo: Ni nnaagiai ngianee, tiravai.

Yisuuva niiyara kua tiravai

²⁰ Kiaa kioo vuduu Yisuuva niiyara mmuduuya rira ngiaammuauvo neetama iya nnaagiai nniravai. Tauraa ta yeenna nneera suaivaki neenoo Yisuuva rainnaa utuee inna kiaanoo: I nnammutuaiya i vitainara vaidiivo gioononnee? kiaivoono na iya nnaagiai nniravai.

²¹ Na iya nnaagiai ngiee variaaduu too Petorooso hanigia ni too niiyara Yisuuva tunoo: Udaanga-o, aa vaidi aavaara a dataakuainna kiannannee?

²² tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Fai na innara tinara: Ivo varinanai fai na kava vara ranee mmatayaa tiinaravaivee, tinara kuaivo mo datainne? E aaniivaara ivaara yaata utuannannee? Hama ainivai. Eenoo ni nnaagiai ngianee, tiravai.

²³ Ivo itaa kua tuu kuaivaara inna nnaagiai nuairaiya rikiada tunoo: Ivo tinoo: Ii vaidi ivo hama putinaravaivee, tiivaivee. Iya itaa kua tiravai. Hama Yisuuva tunoo: Hama ivo putinaravaivee, tiravai. Ivo tunoo: Fai na innara tinara: Ivo varinanai fai na kava vara ranee tiinaravaivee, tinara kuaivo mo datainne? E aaniivaara ivaara yaata utuannannee? Hama ainivaivee. Ivo itaa kua tiravai.

²⁴ Ii vaidi ivaara iya itaa kua tuuvo neenoovee. Na ii kua mmayaaya iyauvaa tiee variee fafaara raunoo. Vaa ta rikiaunnavai. Neenoo kua kutaa tira vaidivai variaunoo.

Yuvuaano kuaivaa raa taikeeravai

²⁵ Yisuuva uu mmooriivo kaayauma vauduu na vooyauvaara nnaasu fafaara rauvai. Na yaata utuunoo. Fai vaidiia Yisuuva uu mmoori mmuakiaayauvai mmuaavai mmuaavai fafaara reekio ii yanaa iyauvaa mmatayaa yapaara mmaataiyauvo hameetainaravaivee.

Kua varada nuaira Aposoroo vaidiiya iira mmayaayavai

Kua varada nuaira Aposoroo vaidiiya iira mmayaayaivaa Rukaaso fafaara reeravai. Ivo aa yanaa Aposoroo yanaa aavaa roo vaa Yisuunna mmayaaya ari tauraa roovakidiriaatama vooyauvai aavaki reeravai.

Aa yanaa aavaki vai kuaivo ataama vaivai. Yisuunna nnaagiai nuauya Mmannasa Yoketaivo iya tasipooduu iya mmayaaya yoketaivaa varada tauraa Yerusareemaiya kiaa mmida Yutayaa mmataivaki varuuyaataama Samari-aivaki varuuyaata mmuakiaa mmatavau varuuyaataama kiaa mmiravai. Tauraa tuanaa Yutayaa gioonna kiaapu vooyananaa ausa hanigiooduu iya nnaagiai ngiari voopinaiya vo mmata vo mmata varuu vooyaataama ausa hanigieeravai.

¹ Boo Tioopiri-o, ni yanaa tauravau Yisuuva mmuakiaa mmooriyauvai tauraa uuyauvaatama mmuakiaa kua ti kiaa ti mmuuyauvaatama na fafaara reeravai. Yisuuva toosa hara kioo uu mmooriivaaraatama iima roo voo voo

² nnaagiai Anutuugo inna vitoo ngiau aapu vuuvaaraatama na fafaara reeravai. Yisuuva homo mmatayaa varuu suaivaki Mmannasa Yoketaivaa yaagueeqaivo inna tasipooduu ari kua kutaivaa varada nuau vaidiiya ngiari mmooriyauvaa iikiateera kuaivaa iya kiaa mmiravai.

³ Yisuuva ari putuuvakidiri kava diitoo varioo taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioo (40) suaivaki nuainno varioo ari kua varada nuau vaidiiya ari mmammaivaa kaayauneetu kooyaa iya vitairavai. Fai iya kiaara: Kutaa Yisuuva kava diitoo hara kioo varinoo, kiaaraivaara ivo ari mmammaivaa iya vitairavai. Ivo nuainno varioo ari mmammaivaa iya vitau suaivaki ivo Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaara iyaata kua tiravai.

⁴ Vo suai voovaki iya mmuaavau nuunama varida yeenna nneeda varuduu too Yisuuva iya tasipama varioo iya kiaa mmioo tunoo: Sa Yerusareema pikiada kuatee. Aavaki varida ni Napoova kua kiaa teerama kioo kati ngii minara tuu mminnaivaara faannakiatee. Vaa na ivaara ngii giaa ngii miravai.

⁵ Yuvuaano mmanna nnooriivaadiri ngii apiravai. Fai kiisa suai Mmannasa Yoketaivoo nnoori apiraivaa roosiima ngiiki tiinaravaivee, tiravai.

Anutuugo Yisuunna vitoo ngiau aapu viravai

⁶ Kava vo suai voovaki iya nuunaida varuduu too Yisuuva iya tasipama varuduu iya inna yaparaida tunoo: Nnaaru ta Isarairaa gioonna kiaapuuya ta titiyara haitatuuda yoketaama variaannaneema aanna a makee tiyara itaama dinarannee? A itaama diee ngiari voopinaiya ti haitatuukiaiya yaataree tiyara dinarannee?

⁷ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Vaa ni Napoova ari iikiatai suaivaa mmataama kiaivai. Fai hama ivo ivaara ngii giaa ngii minai ngia hama ivaara rikiaaravee. Aa kua aavaa na ngii giaa ngii minai fai ngia rikiaaravee.

⁸ Mmannasa Yoketaivo ngiiyaa tiino too inna yaagueeqaivo ngii suvuinaravai. Ngii suvuau kinai ngia niyaraata ni mmayaayaivaaraatama Yerusareema gioonna kiaapuuya kiaa mmida mmuakiaa gioonna kiaapu Yutayaiyaata Samariyaiyaatama kiaa mmida vo yoosinna vo yoosinna suai raari reeraipinnai suai haatapeeraipinnai tooya sai tooya sainai ngieera variyaiyaatama kiaa mmiaaravaivee, tiravai.

⁹ Ivo itaa kua kiaa taika kiooduu rikiada iya inna teeda vauduu Anutuuqo ngiau aapu inna vitoo vuduu namaivo inna rummua apu kiooduu iya hama inna teeravai.

¹⁰ Iya ngiau aapu Yisuuva vuuvaki homo puaisakama teeda vauduu vaidi taaravaitana mmammayaa uyirana poosa kuauvaitana uyū kioovaitana akiairaama iya vainiivau dida vaidā

¹¹ tunoo: Vaidi Karirayaayaso, ngia aaniira aavaki dida vaidā mmannam-manna ngiau aapu teeda nnaasu vakiaannee? Aa ngia taavo Anutuuqo Yisu-unna vitoo ngiau aapu kuaineema fai kava mmuaikaraama tiinaravaivee, tiravai.

Yutaasaa mmaata varaanaraivaa

mmataama kieeravai

¹² Ivaitana itaa kua kiaa kiooduu Yisuunna kua varada nuairaiya taapi Oriveeta Yerusareema mmatama vauvakidiri pikiada Yerusareema kava vara ranada viravai.

¹³ Vida ivaki ngiari varira nnauvaa veraayaa vau terenaivau vau nnauvaki viravai. Ivaki vida varuuya nnutuuyauvo ataama vairavai. Voovai nnutu-uvo Petorooso voovai nnutuuvo Yuvuaano voovai nnutuuvo Yakoopo voovai nnutuuvo Adiriaaso voovai nnutuuvo Piriipo voovai nnutuuvo Tumaaso voovai nnutuuvo Batoromaiva voovai nnutuuvo Mataiva voovai Arapainna mmaapuuvaa nnutuuvo Yakoopo voovai vaidi voovoono inna mmataivaa varoovaara kaayau rapira vaidiivaa nnutuuvo Simoono voovai Yakoopaa mmaapuuvaa nnutuuvo Yutaasovee.

¹⁴ Iyaano mmuaavau nuunaida mmuaavaugiataama makemakee yaaku vareeravai. Gioonna vooyaataama Yisuunna kaano Mariaavaata Yisuunna kataidootama iya tasipama nuunaida yaaku vareeravai.

¹⁵ Ii suai ivaki kaayau gioonna kiaapu yaaku saivai sainaidiri mmuaa vaidivai yuku yaaku taika kioo (120) gioonna kiaapuuya Yisuunnara ku-taavaivee tuuya nuunaida varuduu iyakidiri Petorooso diitoo iya avuuvau diioo vainno tunoo:

¹⁶ Ni seenayaso, nnaaru Mmannasa Yoketaivoono ti rubuungaa Davuiti-inna yaataivaki kiaa mmuu kuaivaa Anutuuqaa yanaivau fafaara raa kioovo vaivai. Yutaaso kooyaa Yisuunna ari nnammutuaiya inna vitainai teeda iya inna utuaara kuaivaa fafaara raa kioovo vauvaa kaanaivo vaa vairavai.

¹⁷ Vaa tauraa Yisuuva Yutaasaa mmataama kiooduu ti tasipama mmoori varoo ti tasipama nuairavai.

¹⁸ Yutaaso ari mmoori maisaivaa irisai sikau varoovaadiri mmata voovaara yookaama kioo ivaki maisama putuoo vauduu inna ausaivo rusitia roo vuduu inna naaraivo mmaanai tioo viravai.

¹⁹ Tioo vuduu mmuakiaa gioonna kiaapu Yerusareema varuuya rikiada ngiari kua tuanaivakidiri mmataivaa nnutuuvaa tunoo: Akeredamavee, tiravai. Ii nnutu ivaa oyaivo tunoo: Kiauvo vau sikauvaadiri yookaama kieera mmatavaivee, tiravai.

²⁰ Anutuuqaa kua yanaa voovai nnutuuvo Saama ivaki vai kuaivo vainno tinoo:

Inna nnauvo mmanna nnauvai vakiaivee.

Sa vaidi voovoono ivaki variaivee, tiivai.

Kua fafaara voovai vainno tinoo:

Kii ari vo vaidi voovoono

ari mmoori vareera mmaataivaa varaivee, tiivai.

²¹⁻²² Kua fafaaraivoono itaa kua tiivaara kii ta vo vaidi voovai mmataama kikio inna mmaataivaa varoo ti tasipama ti Udaanga Yisuuva kava diitoo kuaivaara gioonna kiaapuuya kiaa mmiaivee. Mmuakiaa suai Yisuuva ti

tasipama vioo ngioonno varuu suaivaki ti tasipama nuaira vaidi voovoono inna mmaataivaa varaivee. Yuvuaano gioonna kiaapuuya nnoori apuu suaivakidiri vioo vioo tuma Anutuuqo Yisuunna vitoo ngiau aapu vuu suaivakiaatama ivootama ti tasipama nuairaivoono Yutaasaa mmaataivaa varaivee.

²³ Petorooso itaa kua tuduu rikiada gioonna kiaapuuya taara vaidivaitana nnutuuvaitana tiravai. Vaidi voovai nnutuuvaa Yoosiipo tiravai. Inna nnutu voovai Parasaapo vauduu voovai Yusutuuva vairavai. Iya vuai vaidiivaa nnutuuvaa Matiaavavee tiravai.

²⁴ Iya vaidiivaitana nnutuuvaitana kiaa taika kiada yaaku varada tunoo: Udaanga-o, vaa a mmuakiaa gioonna kiaapuuya ausa vuatinniiyauvaa taa taika kiaannanoo. Itaama vaikiai aa taara vaidi aavaitana a tee a mmataama kiaanna voovai ti vitaakianee.

²⁵ Ti vitainai ta teekio rikioo fai ivo vaidi aposoroo Yutaasaa mmaataivaa varoo inna mmooriivaa varaanaravai. Vaa Yutaaso ari mmooriivaa pikioo ari uu aataruuvaa irisaivaki viravaivee.

²⁶ Iya itaa kua kiaa yaaku vara taika kiada vaidiivaitana nnutuuvaitana kooyaa vauduu rikiada iya vaidi nnutu vau sikauvaitana tooriivaki uyu kiada fuarau kiada tooduu Matiaasaa nnutuuvo kooyaa vairavai. Vauduu ivo Yisuunna kua varada nuaira vaidi aposorooya yaakuuvaitana yukukidiri mmuaavai tasipama nuairavai.

2

Mmannasa Yoketaivo tiiravaivee

¹ Yutayaiya nnaagiai buusa nneera suaivaa nnutuuvo Pedikoosa suaivaki gioonna kiaapu mmuakiaaya Yisuunnara kutaavaivee tiraiya nuunaida mmuaavau variravai.

² Varuduu akiairauduu ngiau aapuuvakidiri akuaivo pinaa akuavai tuoo yuunna yaamuruka akua roosiima kiaa roo tuoo iya varuu nnauvaa aaki-aivaki vioo pinaa akuavai tuoo varuduu

³ gioonna kiaapuuya tooduu ikia hauruuvaa roosiima raubiriinno mmuakiaa ivaki varuuyayaa vairavai.

⁴ Vauduu Mmannasa Yoketaivo iya aakiaiyauvaki suvuainno Mmanna-saivo iya avaiyauvaa tasipooduu ari vo kua vo kuaiyauvaa hama tauraa rikiooyauvakidiri tiravai.

⁵ Itaama uu suaivaki Yutayaa vaidi vooya mmuakiaa vo mmata vo mmata varuuya kati ngiari tinniyaadiri Anutuuqaara yaata utira vaidiiaa numa Yerusareema variravai.

⁶ Kaayau gioonna kiaapuuya ivaki varida rikiooduu akua pinaivo vuduu rikiada nnida nuunaida rikiooduu Yisuunnara kutaavaivee tira gioonna kiaapu mmuakiaaya iya mmuaavai mmuaavai ngiari kua tuanaa vo kua vo kuaiyauvakidiri tuuyauvaara iya pinaama nnikiarairavai.

⁷ Iya nnikiaraida yaaku vuatavuataida tunoo: Mo aa kua kiaa gioonna kiaapu aaya Karirayaa diaa gioonna kiaapuyavee.

⁸ Mo iya dataama kiadaida kuaivaa kiaani ta rikiaunnano vo kua vo kuaiyauvo ti kua tuanaayauvai vainnee?

⁹ Mo ta mmuakiaaya vo mmata vo mmataivakidiri ngiaunnnavai. Ta Parataadiri ngiaunnaiyaata ta Meteediri ngiaunnaiyaatama ta Iramitiidiri ngiaunnaiyaata ta Mesopotamiaadiri ngiaunnaiyaatama ta Yutayaadiri ngiaunnaiyaata ta Kapatokiaadiri ngiaunnaiyaatama ta Podoodiri ngiaunnaiyaata ta Asiaadiri ngiaunnaiyaatama

¹⁰ ta Purukiaadiri ngiaunnaiyaata ta Paburiaadiri ngiaunnaiyaatama ta Iyiipadiri ngiaunnaiyaata ta Kureena yoosinna vainima nnutuuvo

Ripuaadiri ngiaunnaiyaatama ta Rooma yoosinnaivau variaunnaiyaatama ngiaunnavai.

¹¹ Ta Roomadiri ngiaunna vooya vaidi Yutayaa tuanaiaata ta vooya voopinnaa kumimakaiya hanigiada Yutayaiya aataruuvau kuaunnaiyaatama ngiaunnavai. Ta Kereteediri ngiaunnaiyaatama ta Arapiaadiri ngiaunnaiyaatama ngiaunnavai. Nnida ta mmuakiaaya rikiaunnani iya vo kua vo kuaiyauvaa kiaiyeuvo ti kua tuanaayauvaida kiaanoo. Anutuugo ari vookara ari vookarai mmooriyauvaa iivaaraida iya ti kuaiyauvakidiri kiaanoo,

¹² kiasa kiada varida pinaama nnikiaraida kaayau kumimakaida varida ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Mo oyaivo dataamainno vainnee? tiravai.

¹³ Tuduu rikiada vooyaano Yisuunnara kutaavaivee tuuyara raida tunoo: Iya kapikarai nnooriivaa nnaa kiada kumimakaida varidaida itaa kua kiaanoo, tiravai.

Petorooso kua mmayaayaivaa tiravai

¹⁴ Tuduu rikioo Petorooso ari seena vaidi kua kutaivaa varada nuairaiyaatama diitoo iya vuutaivaki dioo vainno kuaivaa kaayau gioonna kiaapu nuunauyaki pinaama kuaivaa tioo tunoo: Ni seena Yutayaiyaata ngia Yerusareema variaiyaatama ni kuaivaa rikiaatee. Aa na kua tinara aavaa tuqinnama rikiaatee.

¹⁵ Aa ta aavau diaunnaiyara ngia tiyara yaata utida kiaanoo: Vaa kapikarai nnooriivaa nnaa kiada kumimakakiaanoo. Ngia itaa kua kiasa kua ivo inna unnakuavaida kiaanoo. Anna makee suaivo ikiatainno nninoo. Hama kapikarai nnooriivaa nnaa suaivo nniivaaraida ngia unnakuaida kiaanoo.

¹⁶ Nnaaruaa vaidi forofetaivaa nnutuuvo Yuvueero aa ta makee iikiaunna kua aavaara tunoo:

¹⁷ Anutuugo tinoo:

Fai suai nnaagiaiyauvaki na ataama iinaravaivee.

Fai na ni Mmannasa Yoketaivaa
mmuakiaa gioonna kiaapuuya
kaayauma mminaravai.

Mminai fai ngii raunna mmaapuuya ni kuaivaa
kooyaa forofetaiya roosiima kiasa mmiaaravai.

Fai vaidi karaasaiya
ngiari avu tinniiyauvo hanigianai
ari vookarai aataruuyauvaa teekiai
yokovaiya ruvaataiyauvaa taaravaivee.

¹⁸ Kutaa, fai ii suai ivaki
na ni mmoori vareera kiatanna ngiaammuauya
ni Mmannasa Yoketaivaa mminai teeda
fai iyaatama ni kuaivaa kooyaa kiaravaivee.

¹⁹ Fai na ngiau aapu ari vookara
ari vookarai mmooriyauvaa iina
mmataivaunnaata iinai taaravai.
Fai na iino too kiauvoootama ikiaivoota
kaayau kioosuuvootama vainaravaivee.

²⁰ Fai suaivo upisiino
kuraagaivo kiau roosiima kookee kuainaravai.
Aa mminnaa aayauvaa na tauraa iino too
nnaagiai na Udaangaivaa
ni suai pinaa ari vookaraivo nninaravaivee.

²¹ Ii suai ivo nnino too
 fai gionna kiaapu voovoono
 na Udaangaivaa niiyara aayanna tinai
 fai na inna vitee
 yoketaivau yapaanaravaivee, tiivaivee.

Forofetaa Yuvueero itaa kua tiravai.

²² Ngia vaidi Isarairaayaso, aa kua aavaa rikiaatee. Vaa ngiengieenoo iva rikiada taavai. Yisuuva Nasareeta diaa vaidivai Anutuugo ari yaagueeqaivaa inna mmuduu ivo Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa ngii avuuyauvunu iinno Anutuugo inna mmuduu uu mmooriivaa kooyaa ngii vitairavai.

²³ Vaidi vooyaano Yisuunna vitada ngii muduu ngia inna ruputuatera ee-oo tida vaidi maisaiya mmuduu iya inna vitada yatari sagaivau haara kieeravai. Vaa Anutuugo mmuaanaa tauraa ivaara yaata utuoo teerama kieeravai.

²⁴ Ngia itaama inna ruputu kiooduu Anutuugo putuuvakidiri inna tuduu kava diiteeravai. Anutuugo tuduu mmamma nniitareeraivaata putiraivaatama pikioo kava diiteeravai. Putiraivo hama yopeema inna puaisa utuuvaara kava diiteeravai.

²⁵ Nnaaruaa vaidi Davuitiivaano Yisuuva Anutuugaata kua tuu kuaivaa tunoo:

Na tauko ni Udaangaivo
 tupatupaa ni tasipama varivai.
 Gionna kiaapuuya maisa mmooriiauvaa
 sa ni iikiateeraivaara
 ivo ni yaaku yaadudainningiaa ni vainima varivai.

²⁶⁻²⁷ Ivaara ni ausaivo yoketaikiai
 na sirigaira kuaivaa kiaunoo.
 Vaidiia putida oro varira yoosinnaivaki
 fai a hama ni vaidi kaanaivaa pikiee kuanaravai.
 Na aiyara mmuduuya ruee
 i mmoori vareera ngiaammuaavua
 fai a hama ni pikinai
 na ivaki vaina uudainaravai.
 Ivaara na vaidivai na putinaraivaara
 hama yaata utirainna
 na kava diitaanaraivaara
 fai na faannaina varinaravaivee.

²⁸ Vaa a tupatupaa varira aataruuvaa
 ni vitaakiannavai.
 Fai na i tasipama varino
 ni ausaivo kaayauma yoketaimai
 na sirigainaravaivee.

Yisuuva itaa kua tuuvaa Davuitiivaano tiravai.

²⁹ Petorooso itaa kua kiaa kioo kava tunoo: Ni seenayaso, na ti rubuungaa Davuitiinnara kutaa kuavai kooyaa ngii giaa ngii minaravee. Ivo putuduu vaidiia inna hau kieeravai. Anna makee inna mmata nnauvo homo aa vainoo.

³⁰ Ivoono forofetaa vaidivai varioo Anutuugo kua kiaa teerama kioo kuaivaa yaagueeqa kuaivaa tasipama tuuvaa rikieeravai. Anutuugoono Davuitiinna oyaivakidiri diitaanaraivaa fai Davuitiinna roosiima kieetavai yapaanaraivaara kua yeena rau kieeravai.

³¹ Kua yeena rau kiooduu Davuitiiva Anutuugo nnaagiai iinaraivaa too Anutuugo mmataama kioo vaidiivo kava diitaanaraivaara tunoo:

Vaidiia putida oro varira yoosinnaivaki
ivo hama inna vaidi kaanaivaa pikioo kuaivai.

Inna mmammaivo hama uudaivaivee.

Davuitiivaano itaa kua tiravai.

³² Anutuugo ii vaidi ivaa Yisuunna mmata nnauvakidiri tuduu kava di-
itooduu vaa ta mmuakiaaya teeravai.

³³ Tooduu Anutuugo inna vitoo ngiau aapu ari yaaku yaadudainningiaa
yapa kioo Mmannasa Yoketaivaa inna mmiravai. Ari Koova vaa kua kiaa
teerama kioo kuaivaa iinno ari Mmannasa Yoketaivaa inna mmuduu vareer-
avai. Aanna makee ngia taivoota ngia rikiaivootama inna Yisuuvaano tuduu
tiiravai.

³⁴ Davuitiiva ariinoo hama ngiau aapu virainno tunoo:

Udaanga Anutuugo ni Udaangaivaa tunoo:

A ni yaaku yaadudainningiaa

vaidi nnoonnavai varianee.

³⁵ Varia ree vinanai na tinai

a ai nnammutuaya yaatara kiaanaravaivee.

Davuitiiva itaa kua tiravai.

³⁶ Aa kua aavaa ta mmuakiaa gioonna kiaapu Isarairaiya tuqinnama
rikiaaravai. Ii vaidi ivaa Yisuunna ngia yatari sagaivau haara kioo ivaa
Anutuugoono tikio rikioo ivo Anutuugo mmataama kioo vaidivai varioo ivo
ti Udaangavai varinoo.

³⁷ Petoorooso itaa kua kiaa taika kioodoo gioonna kiaapuuya rikiooduu
iya ausaiyauvo kaayauma mmuaararooduu pinaama iya yaata utida
Petooroosaata inna seena vaidi aposorooyaataama tunoo: Ti seenayaso, fai ta
dataakiaarannee?

³⁸ tuduu rikioo Petoorooso iya sai tunoo: Anutuugo ngii mminnamminnaa
maisaiyauvaa rugaanaraivaara ngiengieenoo mmuaavai mmuaavai ngi-
ingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiaatee. Hanigiada Yisuu
Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada nnooriivaa varaatee. Fai ngia itaama
iikio rikioo fai Anutuugo Mmannasa Yoketaivaa kati ngii minaravai.

³⁹ Nnaaru Anutuugo ivaara ari kuaivaa ngiiyaraatama ngii nnaakarai-
yaraatama mmuakiaa vo yoosinna vo yoosinna variayaraatama kua kiaa
teerama kieeravai. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya ti Udaanga Anutuugo
niisi ngiateera tiraiyara ivo ari kuaivaa kiaa keerama kieeravaivee, tiravai.

⁴⁰ Petoorooso kaayau ari vo kua vo kuaiyauvaatama vara nuunama kioo
iya kiaa mmioo yamaa kua yamaa kua iya kiaa mmioo tunoo: Aanna makee
koonnama variaa gioonna kiaapuuya ngiari irisai maisaiyauvo vainaravai.
Ngiengieenoo ngiingii aataru maisaiyauvaa pikiada iya irisai maisaiyauvaa
varaaraivaa sa ngieeta varaatee,

⁴¹ tuduu rikiada kaayau gioonna kiaapu inna kuaivaara kutaavaivee
tuuya nnooriivaa vareeravai. Ii suai ivaki kaayau gioonna kiaapuuya (3000)
Yisunnnara kutaavaivee tuuya tauraanaiya tasipama nuunama variravai.

⁴² Varida iya mmuakiaa suai vaidi aposorooya tasipama varida iya
kuaivaa rikiada iya tasipama yeenna nneeda varida iyaatama yaaku vareer-
avai.

Gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooya ataama variravai

⁴³ Anutuugoono tuduu rikiada vaidi aposorooya kaayau ari vookara ari
vookarau mmooriyauvaa uduu rikiada gioonna kiaapuuya kaayau ngiari
vo vuayaata rikiada variravai.

⁴⁴ Varuduu Yisunnnara kutaavaivee tuuya mmuaavau nuunama vaidi
aposorooya tasipama varida ngiari hoonahaanaiyauvaa mmuaavau nuu-
nama yapa kiada ngiari mmu ngiari mmuuda variravai.

⁴⁵ Varida ngiari mmataivaatama ngiari hoonahaanaiyauvaatama vaidi vooya mmi kiada irisai sikauyauvaa varada eyommaaya duuyama mmi-ravai. Gioonna kiaapuuya hama iyasi mminnaa vooyauvai vauya iya sikauyauvaa duuyama iya mmiravai.

⁴⁶ Duuyama mmi kiada varida mmuakiaa suai iya nuunaira nnau pinaivaki mmuaavau nuunama variravai. Vari kiada kava vara ranada nnida vo nnau vo nnauyauvaki vida iya mmuaavau varida yeenna nneeda varuduu kaayau iya ausaiyauvo sirigauduu hama ngiariiyara mannaka tiraida adida variravai.

⁴⁷ Iya adida varida Anutuuqaara kua yoketaivaa tida varuduu mmuakiaa gioonna kiaapuuya iya teeda iyara kua yoketaivaa tiravai. Tuduu rikioo mmuakiaa suai Anutuuqo tuduu gioonna kiaapu vooya vaa ngiari ausaiyauvaa hanigia kiada Yisuunnara kutaavaivee tuuya mmuaavau nuunama iya tasipama variravai.

3

Petoroosooya Yuvuaanaya vaidi voovai tuqinneeravai

¹ Yaaku vareera suai voovaki suaivo hanigioduu Petoroosooya Yuvuaanaya nuunaira nnau pinaivakira viravai.

² Vida tooduu vaidi nnaaru ari kaanaa ausaivakidiri yuku maisau vaidi-ivaa vooya inna vitada nuunaira nnau pinaivaa keegia voovai nnutuuvo Keegia Yoketaa ivaki yapa kiooduu hara kioo varuuvo iya too vairavai. Vaidi-iyaa mmuakiaa suai makemakee inna vitada nnida nuunaira nnau pinaa oyaivaki yapa kiooduu varioo vaidiyya nuunaira nnau pinaivaki vuuya sikaura ngiaaru tioo variravai.

³ Ivo ivau hara kioo varioo tooduu Petoroosooya Yuvuaanaya nuunaira nnau pinaivaki kuaaree kiaa vuduu too sikaura ivaitana ngiaaru tiravai.

⁴ Ngiaaru tuduu Petoroosooya Yuvuaanaya inna teeda nnaasu vaidi Petoroosoono tunoo: A reeri ti taanee,

⁵ tuduu ivaitana sikauyauvaa ni mmiaaravee kiaa sai ivaitana too vairavai.

⁶ Too vauduu Petorooso tunoo: Hama na sikaunnaataainoo. Niiki vaivaa fai na i mmimaravai. Na vaidi Nasareeta Yisuu Kirisiinna nnutuuva tinai inna yaagueeqaivaura diitee nookianee,

⁷ kiaa kioo inna yaaku yaadudaivau utuoo inna vararu utu saivaata inna yuku ataiyauvo tadudoo yaagueeqauduu

⁸ rikioo nnikiarainno ngiau diitoo nuairavai. Nuainno varioo nuunaira nnau pinaivaki ivaitana tasipama voo suaireera reerama roo nuainno varioo Anutuuqaara kua yoketaivaa kiaa roo nuairavai.

⁹ Nuainno varioo Anutuuqaara kua yoketaivaa kiaa roo nuauduu gioonna kiaapu mmuakiaaya inna teeda tunoo:

¹⁰ Makemakee aa vaidi aavo nuunaira nnau pinaivaa Keegia Yoketaa oyaivaki hara kioo varioo vaidiyya sikaura ngiaaru tira vaidivaivee, kiaa kiada nnikiaraida ivo keenaa nuauvaara yaaku vuatavuatairavai.

Petorooso nuunaira nnau pinaivaki mmayaayaivaa tiravai

¹¹ Yaaku vuatavuataida varuduu vaidi yuku maisauvaa tuqinnama kioovo Petoroosaya Yuvuaanaya utu kioo vauduu gioonna kiaapu mmuakiaaya ivaa teeda nnikiaraida seenada iyasi nnida nnau haayaivaa nnutuuvo Soro-moonaa Haaya ivaki nuunaida teeravai.

¹² Tooduu iya nnuuvaa Petorooso too iya tunoo: Gioonna kiaapu Is-arairaayaso, ngia aaniira aavaara nnikiaraida ti teeda nnaasu vakiaannee?

Ta safuuma varida titi yaagueeqaivaudiri aa vaidi aavaa iikiaunnano diitoo nuaivaaraida ngia ti teeda nnaasu vakiaannee? Ai hameetavee.

¹³ Ti rubuungainna Aparahaamo Isaako Yakoopainna Udaanga Anutu-ugo ari mmoori vareera ngiaammuaavua Yisuunna nnutuuvaa ngiau aapu yapa kiooduu ngia inna vitada vaidi kieetaiyasi vuduu Piratuuso inna yapa-
parainno inna mmaanai titaanaree kiaa uduu ngia Piratuusaa avuuvau innara ooqoo tiravai.

¹⁴ Ngia vaidi yoketaa tuanaa hama mminnamminnaa maisaatauvaara ooqoo tida vaidi maisaivo vaidiia ruputuduu putuuvono mmaanai kuaiveera Piratuusaa yaparairavai.

¹⁵ Gioonna kiaapuuya yoketaama varira aataruuvaa nakaaraivaa ngia ruputuduu putuduu Anutuugo iva putuuvakidiri inna tuduu diiteeravai. Vaa ta ivaa teeda ivara ngii giaa ngii miaunnaanoo.

¹⁶ Aa ngia taa vaidi aavo yuku maisauvaa tuqinnama kioovono Yisuu Kirisiinna nnutuuvaara kutaavaivee kiaa kioo diitoo yaagueeqama varivai. Vaa ngia inna teeda rikiaavai. Ivo Yisuunnara kutaavaivee kiaa kioo diitoo yoketaama ari vookaraama ngii avuuvau nuaivai.

¹⁷ Ni seenayaso, vaa na makee rikiaunoo. Ngieeta ngii kieetaiyaatama hama Yisuunna arinaima teerama kiada maisa aataruuvaa inna iiravai.

¹⁸ Nnaaru Anutuugo ari forofetaa mmuakiaaya kiaa mmioo tunoo: Fai na mmataama kiaa vaidiivo fai mmamma nniitareeraivaa varaanaavaivee, tuduu forofetaiya gioonna kiaapuuya kiaa mmuuvugiataama kaanaivo vairavai.

¹⁹ Itaama vaikiai Anutuugo ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaiveeraivaara ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiaatee.

²⁰ Yaagueeqaivo Udaanga Anutuugaasidiri tuoo ngiisi vaino ngii yoke-
taakiaiveeraivaara ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiaatee. Anutuugo vaa ngiiyara mmataama kioo vaidiivaa Yisuu Kirisiinna titano ngiisi tiinaraivaara ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiaatee.

²¹ Ivo ngiau aapu mmannammanna hara kioo varioo suai nnaagiai Anutu-ugo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa karaasa iinara suaivaki fai kava ti-
inaravee. Nnaaru Anutuugo ivara ari forofetaa yoketaiya kua kiaa teerama kioovaa iya kiaa mmuduu rikiada gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai.

²² Ari forofetaa voovai Musiiva tunoo: Ngii Udaanga Anutuugo ni titoneema fai ngiini forofetaa voovai titano tiinaravai. Ivo fai ngii oy-
aivakidiri diitaanaravai. Diitanai ngia iva tii kua mmuakiaavai rikiaatee.

²³ Gioonna kiaapu voovai ii forofetaa ivo tii kuaivaa hama rikiai voovai fai Anutuugo inna kuaivaa rikiaiyakidiri inna vitoo voovau kioo inna ruputu kino putinaravaivee. Musiiva itaa kua tiravai.

²⁴ Mmuakiaa forofetaa Anutuuga kuaivaa kiaa mmiraiya Samueer-
aakidiri ngioo ngioo inna nnaagiai varuu forofetaiyaatama aa ta variaunna suai aavaara tiravai.

²⁵ Anutuugo ari kua kutaivaa ngiiyara ari forofetaiya kiaa mmuuvaa ngieeta rikiada varaavai. Anutuugo kua yeena rau kioo kuaivaa ngii rubuungainna rikioovaa ngieeta rikiada varaavai. Nnaaru Anutuugo Aa-
parahaamaa tunoo: Fai i sidinnaidiiyakidiri fai na tinai mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa variaya yoketaama variaaravaivee. Anutuugo Aparahaamaa itaa kua tiravai.

²⁶ Ivaa Anutuugo ari mmoori vareera ngiaammuaavua mmataama kioo ngiiyarannaadee titooduu tiiravai. Ngiingii mminnamminnaa mai-

saiyauvaa pikiada yoketaama variateeraivaara inna titooduu tiiravaivee. Petorooso Isarairaiyaata kuaivaa itaa kua tiravai.

4

Vaidiia kuaivaa Petoroosaya Yuvuaanayaki yapeeravai

¹ Petoroosooya Yuvuaanaya gionna kiaapuuya mmayaayaivaa kiaa mmida varuduu Anutuuqaara kati puara hudeera vaidiiaatama nuunaira nnau pinaivaara dira vaidi kieetaivoota vaidi Satuukaiyaatama ivaitanaasi nniravai.

² Nnida ivaitanaara iya nnannateeravai. Yisuuva putuduu Anutuuqo tuduu kava diitoo mmayaayaivaa ivaitana gionna kiaapuuya kiaa mmuuvaa iya nnannateeravai. Yisuuva putuuvakidiri diitoo mmayaayaivaa gionna kiaapuuya rikiada yaata utida tunoo: Yisuuva vaa diiteeravaara tida mmuakiaa gionna kiaapu putuaiya fai diitaaravaivee, tuuvaara iya nnannateeravai.

³ Iya nnannatooduu rikiada Petoroosaya Yuvuaanaya vitada kati oovi nnauvaki yapeeravai. Yapa kiooduu iya tooduu suaivo vaa haatapooduu rikiada ivaitanaaki kua yapaara suaivo hameetauduu turauvee kiaa kiada kati oovi nnauvaki ivaitana yapa kieeravai.

⁴ Ivaitana Yisuuva kava diitoo mmayaayaivaa tuuvaa vaa kaayau gionna kiaapuuya rikiada kutaavaivee kiaa kiada ngiari ausaiyauvaa hanigieeravai. Hanigiooduu iya vaidiia nnaasu yaaruduu kaayau (5000) variravai.

⁵ Vauya patauduu Yutayaiya kieetaiyaatama yokovaiyaata kua mmaanna kiaa mmiraiyaatama Yerusareema nuunaida variravai.

⁶ Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaivaa nnutuuvu Anaasoota inna seena Kayapaavaatama Yuvuaanoota Aresadereevaata Anutuuqaara kati puara hudeera kieeta vaidiivaa kata vayaa vooyaata iya tasipama nuunaida variravai.

⁷ Nuunaida varida Yisuunna kua varada nuairaivaitanaara tuduu numa iya tammaivaki dida vauduu ivaitana yaparaida tunoo: Ngia dataama kiada vaidi yuku maisauvaa tuqinneeravainnee? Datai yaagueeqavai ngiisi vainnee? Giaa nnutuvai ngia tuduunno inna tuqinneeravainnee? tiravai.

⁸ Tuduu rikioo Petoroosaa aakiaivaki Mmannasa Yoketaivo suvuauuduu rikioo iya kuaivaa sai tunoo: Isarairaa kieetaiyaata yokovaiyaatama ni kuaivaa rikiaatee.

⁹ Vaidi yuku maisauvo kati ivo yoketaama hara kioo varioo nuaivaaraida ngia ti yaparakiaannee? Ivo dataama kioo safuuma itaama variivaaraida ngia ivaaraida ti yaparakiaannee?

¹⁰ Mo fai ngia kutaa tuanaa ivaara ti yaparaida ngia mmuakiaayaata mmuakiaa Isarairaa gionna kiaapuuyaatama aa kua aavaa rikiaaravai. Nasareeta diaa vaidi Yisuu Kirisiinna ngia yatari sagaivau haara kioovaa Anutuuqo tuduu kava diitoovaa nnutuuvaa kiaannaduu inna yaagueeqaivaura aa vaidi yuku maisa aavo diiteeravai. Diitoovoona aa ivo ngii avuuyauvunu dioo vaikio inna yukuuvo yoketaainoo.

¹¹ Anutuuqaa kua fafaara voovai vainno Yisuunnara tunoo:

Ngia vaidiia sikau nnau heekeeraiyaano

sikau voovai teeda

maisavaivee kiaa kiada pikiaavai.

Yaagueeqa yatariivaa pupukiaivaa mmaara

hara kiaa kuabaivaa roosiima

ii sikau ivo nnau ipunnaivaki vaivo

inna yoketaavaivee.

Anutuuqaa kua fafaaraivo itaa kua tiivai.

¹² Ivoono nnaasu ti vitoo yoketaivau ti yapaanaravai. Hama gioonna kiaapu voovoono mmuakiaa mmatayaa variaiyakidiri Anutuugo inna nnu-tuuvaa ti kiaa ti mmiivoono ti vitoo yoketaivau ti yapaanaravaivee, tiravai.

¹³ Tuduu rikiada kua yeena rau kioo vaidiiyaano Petoroosooya Yuvuaanaya hama aatuurama kiada kuaivaa yaagueeqama kiaa mmuuvaa teeda nnikiarairavai. Iwaitana hama yanaa taavaitana mmanna kumina vaidivaitana varuuvaara kieeta vaidiiya rikiada nnikiarairavai. Nnikiaraida ngiari yaata utiraivaki arinaima rikiada kiaanoo: Iwaitana Yisuunna tasipama nuaira vaidivaitanavee, kiaanoo.

¹⁴ Vaidiivaa Petoroosooya Yuvuaanaya tuqinnoovoono ivaitana tasipama dioo vauvaa iya teeda hama ivaitana sai kiaara kuaivootairavai.

¹⁵ Hama ivaitana sai kiaara kuaivootauduu iya Petoroosaya Yuvuaanaya tuduu ivaitana nuunauvakidiri pikiada mmaanai vuduu ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo:

¹⁶ Aa vaidi aavaitanaara ta aaniivai iikiaarannee? Iwaitana Anutuugaa mmoori ari vookaraivaa iikiaivaa vaa mmuakiaa gioonna kiaapu Yerusa-reema variaiya taavaivee. Hama ta yopeema ivaara kiaara: Hama iya iikiaavaivee, kiaravee.

¹⁷ Sa gioonna kiaapu vooya ivaitana iikiaa mmooriivaara rikiaa-teeraivaara kii ta ivaitana yaagueeqama kiaa mmida kiaara: Sa kava inna nnutuuvaa tasipama gioonna kiaapuuya kuaivaa kiaa mmiatee, kiaravee.

¹⁸ Iya itaa kua kiaa kiada Petoroosaya Yuvuaanayara tuduu kava iyasi nnuduu rikiada iya yaagueeqama tunoo: Sa gioonna kiaapuuya inna nnu-tuuvaa tasipama inna kuaivaa kiaa mmida sa inna mmayaayaivaa iya kiaa kookieekiatee, tiravai.

¹⁹ Tuduu rikiada Petoroosooya Yuvuaanaya iya kuaivaa sai tunoo: Ngien-gieenoo aa kua aavaa yaata utida rikiaatee. Dee kuavainno safuunnee? Ta Anutuugaa avuuvau ngii kuaivaa rikiada iikiaunnaivo inna yoketaavainnee? Vara ta inna avuuvau inna kuaivaa rikiada iikiaunnaivo inna yoke-taavainnee?

²⁰ Ta titi avuuyauvaa teeda titi yaataiyauvaadiri rikioo kuaivaara hama ta yopeema pikiada kua seemuaa variaaravaivee,

²¹ tuduu rikiada vaidiiya nuunaida kua yeena rauya vo kua vo kuaiyauvaa kava yaagueeqama iya kiaa kiada mmaanai titooduu viravai. Gioonna kiaapuuya ivaitana uu mmooriivaa rikiada Anutuugaara kua yoketaivaa tu-uvaara kua yeena rau vaidiiya ivaitana ruputuaara aataruuvaara buauduu hameetairavai.

²² Vaidiivaa ivaitana Anutuugaa mmoori ari vookarauvaa iida inna tuqin-noo vaidiivaa nuanuuvo taara vaidi yuku yaaku taika kiooduu (40) kogoga variravai.

Gioonna kiaapuuya yaagueeqama variaaraivaara yaaku vareeravai

²³ Vaidiiya nuunaida kua yeena rauya Petoroosaya Yuvuaanaya mmaanai titooduu vida ivaitana ngiari seenaiyasi kava vara ranada vida Anutuugaara puara kati hudeera kieetaiyaata vaidi yokovaiyaatama ivaitana kiaa mmu-kuaivaa ngiari seenaiyaata kiaa mmiravai.

²⁴ Kiaa mmuduu rikiada mmuakiaaya nuunaida varida yaaku varada Anutuugaata tunoo: Udaanga-o, a mmuakiaa ngiau mmataivaa iima kiee nnoori sorovuaravaa iima kiee mmuakiaa mminnammminnaayauvai ivaki vaiyauvaa iima kiee iyauvaara diannakuavee.

²⁵ A Mmannasa Yoketaivaa tuduu tuuvoono i mmoori vareera vaidi ti rubuungaa Davuitiinna yaataivaki kiaa mmuduu fafaara roo tunoo:

Mo aaniira ngiari voopinnaa vaidiiya

pinaama nnannateeravainnee?

Mo aaniira gioonna kiaapuuya

inna mmaarau kua tida kua yeena rau kiooduu

hama kaanaivootairavainnee?

²⁶ Mmatayaa diaa kieetaiya teerama kiooduu

gioonna kiaapuuyara diraiya nuunama kiada

Udaangaivaata ari mmataama kioo vaidiivaatama
rapuaara iiravaivee.

Davuitiiva itaa kua tiravai.

²⁷ Kutaa tuanaavee. Herootoota Podii Piratuusootama ngiari voopin-
naiyaata gioonna kiaapu Isarairaiyaatama aa yoosinna aavaki Yisuunna
mmaara nuunairavai. Yisuuva i mmoori vareera vaidi yoketaa tuanaavai
vaa eenoo inna mmataama kieeravai. Iya inna mmaara nuunairavai.

²⁸ Anutuugo eenoo tauraa inna ruputuateera mmataama kioovau-
giataama iya nuunaida iiravai. Hama a yaagueeqainna ivaara ee-oo
kiannatiri. Hama iya nuunaida Yisuunna ruputuaatirivee.

²⁹ Udaanga-o, aanna makee vaidiia avaikarai kuaivaa tiiki yapa kiaivaa
a arinaima rikiee ivaara yaata utuee ta i mmoori vareera vaidiia a ti tinai
ta hama aatuuraida yaagueeqama i mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiaa
mmiaaravee.

³⁰ Ai yaagueeqaivaa ti mmiee a tinai i mmoori vareera vaidi yoketaa
tuanaa Yisuunna nnutuuvaa ta tida inna yaagueeqaivaura gioonna kiaapu
nniitaraiya utikiai diitaaravai. Fai ta ari vookara ari vookarai mmooriiau-
vaatama itaama iikiaaravaivee.

³¹ Iya itaama yaaku vara taika kiooduu rikioo iya nuunaida varuu nnauvo
korokorooduu Mmannasa Yoketaivo mmuakiaayaki suvuau kiooduu iya
hama aatutauma kiada Anutuugaa mmayaayaivaa tiravai. Iya yaaguee-
qama kiada tiravai.

Gioonna kiaapuuya ngiari mminnaiyauvaa mmuaavau yapeeravai

³² Gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooya mmuaa ausavai varada mmuaa
yaata tinnivai vareeravai. Varooduu gioonna kiaapu voovoono hama
ariiara yaata utuoo ari mminnamminnaiyauvaa ari nnaasu vareeravai.
Mmuakiaaya ngiari mminnamminnaiyauvaa ngiari mmi ngiari mmiiravai.

³³ Yisuunna kua varada nuaira vaidi aposorooya Anutuugaa yaagueeqa
ari vookarauvo iya tasipooduu iya Udaanga Yisuu Kirisiiva kava diitoovaara
gioonna kiaapuuya yaagueeqama kiaa mmuduu Anutuugo kati iyara
kaayauma yoketauduu iya yoketaama variravai.

³⁴ Varuduu hama gioonna kiaapu voovoono kati varioo ariisi vau mmin-
naiyauvaara buairavai. Aikiooma vairavai. Gioonna kiaapuuyasi nnauyau-
voota mmataiyauvoota vauyaano iyauvaa ngiari vo vaidiia mmi kiada
irisai sikauyauvaa varada

³⁵ aposoroo vaidiia mmuduu teeda varada gioonna kiaapuuya hama
mminnaatauya duuyama mmiravai.

³⁶ Itaama vauduu vaidiivo Riviinna oyaivakidiri diitoovaa nnutuuvo
Yoosiipo ari mmataivaa nnutuuvo Kuporoo ivakidiri pikioo nniravai.
Nnuduu aposoroo vaidiia ari vo nnutu voovai Panapaaso innara tiravai. Ii
nnutu ivaa oyaivo tunoo: Yamaa kua yamaa kua tira vaidivaivee, tiravai.

³⁷ Ivoono vo vaidivai ari mmata saivai mmi kioo irisai sikauyauvaa varoo
aposoroo vaidiia mmiravai.

5

Ananiaasaya Safraaya unnakua tiravai

¹ Vaidi voovai nnutuuvo Ananiaaso ari nnaataivaa Safiraanna tasipama varioo ngiari mmata saivai ngiari vo vaidiia mmi kioo irisai sikauyauvaa vareeravai.

² Varoo ari nnaataivaa kiaa mmioo ariyara saiyaubai utuoo aposoroo vaidiia saiyaubai mmiravai.

³ Mmuduu rikioo Petorooso inna tunoo: Ananiaaso, a ai mmata saivara sikauyauvaa a varoonnaiyauvaa saiyaubai aini kiee saiyaubai ti mmian-nanoo. A ee-oo kiannano Sataango i aakiaivaki suvuaikiai a ivaara Mman-nasa Yoketaivaa unnakua kiannanoo. Aaniira a itaakiannanee?

⁴ Tauraa hama a vo vaidiia mmataivaa mmianna suaivaki inna ai mmata tuanaavai. A nnaagiai ivaa vo vaidiia mmiannani iya irisai sikauyauvaa i mmiaiyouvo inna ai sikauyauvaivee. Mo aaniira ai ausa tinniivakidiri unnakua kiaa kiee sikau saiyaubai yapa kiee saiyaubai ee varaannanee? Hama a mmanna vaidiia tiyara nnaasu unnakua kiannanoo. A Anutu-uqaaraatama unnakua kiannanoo.

⁵ Ivo itaa kua tuu saivata Ananiaaso putuoo taikiapoo mmataivau vaira-vai. Vauduu rikiada gioonna kiaapu ivaara rikiooya kaayauma aatuuravai.

⁶ Vaidi karaasaiyaano numa buruqaivaadiri Ananiaasaa nnabaivaa ru-rauma kiada varada oto hau kieeravai.

⁷ Hau kiada iida hokobaida tooduu ari nnaataivo numa Yisuunna kua varada nuauyaatama kua tinaree kiaa kioo hama ari vaatiivo putuuvaa rikieeravai.

⁸ Hama rikiooduu Petorooso inna tunoo: Ni giaa ni mianee. Aa sikau aayauvaa ngiingii mmataivaa irisai sikau varaidaa inna aikioovaida ti mmi-annanee? tuduu rikioo inna sai tunoo: Yo, ti mmata irisai sikaudaa vaa ta ngii miaunnavaivee,

⁹ tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Mo ngia aaniira i vaatiivootama ngia kua yeena raida Anutuuga Mmannasaivaa iida taara iikiaavainnee? Vaidiia i vaatiivaa nnabaivaa varada hau kiaiia aa mmiaa sipu oyaivaki dida vakiaanoo. Fai iya i nnabaivaatama varada hakuaaravee.

¹⁰ Ivo itaa kua tuu saivata Safiraava Petoroosaa yuku oyaivaki putuoo taikiapoo vairavai. Vauduu teeda vaidi karaasaiya numa tooduu vaa putuduu varada ari vaatiivaa hau kioovaa vainiivau hairavai.

¹¹ Hau kiooduu vaa mmuakiaa ausa hanigiooyaata homoraiyaatama ivaara rikiada kaayauma aatuuravai.

Aposorooya Anutuuqaa mmoori

ari vookarauyauvaa iiravai

¹² Aposoroo vaidiia gioonna kiaapuuya avuuyauvunu Anutuuga mmoori kaayau ari vookara ari vookarauyauvaa iiravai. Uduu rikiada vaa mmuakiaa ausa hanigiooya iya tasipama nuunaira nnau pinaivaa haayaivaa nnutuuvo Soromoonaa Haayaivaki makemakee nuunaida variravai.

¹³ Varuduu rikiada homoraiya aatuuda hama iya tasipama variravai. Iya itaama iidaata iyara kua yoketaivaa tiravai.

¹⁴ Tuduu gioonna kiaapu kaayau vooyaataa ausa hanigiada Udaan-gaivara kutaavaivee tuuya numa iya tasipama variravai.

¹⁵ Varuduu aposoroo vaidiia uu mmooriivaa gioonna kiaapuuya teeda rikiada nniitarooya vitada yoosinna vuutaivau mmaataiyauvaa hooti kiada iyauvunu yapa kieeravai. Petorooso nniitarooya vainiivau nuainno varino inna mmannammannaivo iyayaa kuaiveeraivara gioonna kiaapuuya iya vitada yoosinna vuutaivau yapa kieeravai.

¹⁶ Kaayau gioonna kiaapu Yerusareema vainima varuuyaano ngiari seena nniitarooyaata mmagia maisaiyauvo vooya aakiaana varuuyaatama vitada nnuduu Yisuunna kua varada nuairaiyaano mmuakiaaya tuqinneeravai.

Vaidi kieetaiyaano aposorooya maisama iiravai

¹⁷ Tuqinnooduu vaidi kati Anutuuqaara puara hudeera kieetaivoota mmuakiaa ari seena Satuukaiya aataruuvau nuauyaatama iya aposorooyanikaraama iikiaaree kiaa iyara kaayauma iya nnannatooduu iya utu-aaraivaara kua yeena rairavai.

¹⁸ Kua yeena rau kiada ngiari ngiaammuauya tuduu oro iya utida iya vitada oovi nnauvaki yapa kieeravai.

¹⁹ Yapa kiooduu heena tammauduu Udaanga Anutuuqaa aangeraa voovoono oovi nnauvaa sipuuyauvaa hatuaa kioo aposoroo vaidiiya vitoo mmaanai yapa kioo sipuuyauvaa rau kioo iya tunoo:

²⁰ Vida nuunaira nnau pinaivaki oro dida vaidi aa karaasa varira aataru aavaara kua mmuakiaayauvai gioonna kiaapuuya kiaa mmiatee,

²¹ tuduu rikiada patauduu nuunaira nnau pinaivaki vida karaasa varira aataruuvaa kuaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai.

Kiaa mmida varuduu Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaivoota ari seenaiyaatama nnida nuunaida kua yeena raira vaidiiyaata Yutayaa yokovaiyaatama nuunakiateera tiravai. Tuduu numa varida aposoroo vaidiiya oovi nnauvakidiri vitada nnida ngiari avuuyauvunu yapaaraivaara ngiari ngiaammuauya titeeravai.

²² Titooduu oro oovi nnauvaki tooduu hama aposorooya ivaki varuduu teeda kava vara ranada nnida kua yeena raira vaidiiya kiaa mmida tunoo:

²³ Ai, ta oovi nnauvaki vida taunnano sipuuyauvo vaa yaagueeqama rau kioo vaikiai vaidi sipuuyauvaara diraiya homo mmuakiaaya sipu oyaiyauvaki dida vakiaani ta oro sipuuyauvaa hatuaa kiada taunnano hama vaidi voovai ivaki varinoo,

²⁴ tuduu rikiada nuunaira nnau pinaivaara dira kieetaivoota Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaatama iya kuaivaara nnikiaraida yaata utida tunoo: Yisuunna kua varada nuaira vaidiiya deedaadiri kuaavainnee? kiaa kiada pinaama ivaara yaata utida kumimakairavai.

²⁵ Kumimakaida varuduu vaidi voovoono numa iya tunoo: Rikiaatee. Vaidiiya ngia oovi nnauvaki yapa kiaiya vaa nuunaira nnau pinaivaki dida vaidi mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmida variaano,

²⁶ tuduu rikioo nuunaira nnauvaara dira kieetaivo ari seenaiya vitoo vioo aposoroo vaidiiya vitada kava vara ranada nniravai. Hama iya yaakuuyauvunu yeena rairaida pikiada gioonna kiaapuuya sikauyauvaa habati kagaari kiada ti rivoo kiaa kiada aatuuda kati yaagueeqama iya utida tadadama vitada kava vara ranada nniravai.

²⁷ Iya aposorooya vitada numa kua yeena raira vaidiiya avuuyauvunu yapa kiooduu Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaivoono iya yaparainno tunoo:

²⁸ Ta yaagueeqama ngii kiaannano: Sa ii vaidi ivaa kua mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiatee, kiaannaduu vaa ngia mmuakiaa gioonna kiaapu Yerusareema variaya kiaa mmiravai. Ngia ii vaidi ivo putuuvaa kuaivaa tiiki yapaaree kiaa iya kiaa mmiravaivee,

²⁹ tuduu rikioo Petoosoono ari seena vaidi aposorooyaraatama inna kuaivaa sai tunoo: Ta Anutuuqaa kuaivaa nnaasu rikiada iikiaaravee. Hama fai ta mmatayaa diaa vaidiiya kuaivaa rikiada iikiaaravee.

³⁰ Ngia Yisuunna yatari sagaivau haara kiooduu ti rubuungainna Anutu-uqoono inna tuduu putuuvakidiri kava diiteeravai.

³¹ Diitooduu Anutuugo inna vitoo ari yaaku yaadudainningiaa yapa kioodoo ti kieetavai varioo ti vitoo yoketaivau yapaanaraivo variravai. Gioonna kiaapu Isarairaiya ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiakio Anutuugo iya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaraivaara Yisuunna vitoo ari yaaku yaadudainningiaa yapa kieeravai.

³² Vaa ta teeda arinaima rikiada ngii kiaa kookieekiaunnano. Gioonna kiaapu Anutuugaa kuaivaa rikiada iikiaiya Anutuugo ari Mmannasa Yoke-taivaa kati iya mmikio varii Mmannasaivootama ii kua ivaa ngii kiaa kookieekiaunnano, tiravai.

³³ Tuduu rikiada kua yeena rairaiya iya kuaivaa rikiada pinaama iya ausaiyauvo nnannatooduu teeda iya ruputuaara uduu teeda

³⁴ iyakidiri Farisai vaidi voovai nnutuuvo Kamarieero diiteeravai. Ivo kua mmaanna kiaa mmira vaidivai gioonna kiaapuuya innara yoketaavaivee tuuvoono diitoo tunoo: Aa vaidi aaya kiisa suai mmaanai titakiai kuatee,

³⁵ tuduu rikiada mmaanai titaa kioodoo vida kioodoo Kamarieero kua yeena rairaiya tunoo: Isarairaa vaidiso, ii vaidi iyara ngia iikiaaraivaara tuqinnama yaata utuatee.

³⁶ Nnaaruaa vaidi voovai nnutuuvo Tiutaaso diitoo tunoo: Na vaidi yokovaa kieetavaivee, tuduu vaidi kaayau (400) inna nnaagiai nuairavai. Nu-auduu vaidiiya inna ruputuduu putuduu inna nnaagiai nuairaiya raubiriravai. Raubiruuduu inna nnutuuvoota inna mmooriivootama taikeeravai.

³⁷ Taikooduu nnaagiai gioonna kiaapuuya nnutuuyauvaa fafaara roo suaivaki Karirayaa vaidi voovai nnutuuvo Yutaaso ivo kieeta vaidiiyara ooqoo tuuvoono diitoo vaidi vooya inna nnaagiai nookiateera kiaa vitoo nu-auduu vaidiiya inna ruputuduu putuduu inna nnaagiai nauya raubiriima kieeravai.

³⁸ Ivaara aanna makee ta kiaunna aavaara na ngii giaa ngii minai rikiaatee. Sa iya utuatee. Iya pikiaatee. Fai iya mmoori oyaivo mmatayaiyakidiri nnino fai taikaanaravee. Fai iya mmoori oyaivo Anutuugaasidiri tiinai hama ngia yopeema iya yaataaraavaivee.

³⁹ Fai iya mmoori oyaivo Anutuugaasidiri kutaa tiinai fai ngia mmoori maisaivaa iyara iikiaaree kiaa fai ngia Anutuugaaraatama iikiaaravee, tiravai.

⁴⁰ Iya Kamarieero itaa kua tuuvaugiataama rikiada aposoroo vaidiiyara tuduu nnuduu teeda ngiari ngiaammuaaya tuduu iya ripiima kioodoo teeda yaagueeqama tunoo: Sa ngia ii vaidi ivaa Yisuunna nnutuuvaa kiaa kookieeda kua mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiatee, kiaa kiada mmaanai titeeravai.

⁴¹ Titooduu rikiada aposoroo vaidiiya nuunauvakidiri pikiada mmaanai vida iya Anutuugaa mmooriivaara yaagueeqauduu too Anutuugo iyara yoketauduu teeda vaidiiya Yisuunnara kiaa kookieeda tuuvaara iya ripuuvaa hama iya mmamma maisairaida kaayauma sirigairavai.

⁴² Mmuakiaa suai iya nuunaira nnau pinaivakiaata gioonna kiaapuuya nnauyauvakiaatama varida Yisuunna kua mmayaayaivaa iya makemakee kiaa mmida tunoo: Anutuugo mmataama kioo vaidiiivo Yisuuvavee, tiravai.

6

Vaidi vooya iya tasipama mmoori vareeravai

¹ Suai nnaagiai voovaki gioonna kiaapu vooya aposoroo vaidiiya kuaivaa rikiada ausa hanigiada iya tasipama varuduu iyakidiri Yutayaa gioonna kiaapu vooya Ereengaa kuaivaa tuuyaano Yutayaa gioonna kiaapu mmaayootaa vooyara nunuraanurai tiravai. Iya muaada gioonnaiya mmuaa suai

mmuaa suai makemakee sikauyauvaa mmida Ereengaa kua tuu gioonna muaadaiya vo suai mmida vo suai pikioovaara nunuraanurai tiravai.

² Tuduu rikiada aposoroo vaidiiya yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana vaa ausa hanigioo gioonna kiaapu mmuakiaayara aayanna tuduu rikiada nnuduu teeda iya tunoo: Ta Anutuuqaa mmayaayaivaa kiaa mmira mmooriivaa pikiada sikauyauvaa jaarida duuyama muaada gioonnaiya mmira mmooriivaki kuaaraivo inna hama yoketaivai.

³ Ti seenayaso, itaama vainai ngiengieenoo ngiingiiikidiri vaidi yaaku saivai karasaidiri taaravaitana mmataama kikia teeda ta sikauyauvaa duuyama mmira mmooriivaa iya mmiaaravai. Vaidi tinni yoketaakiaiya yoke-taama variaavo Mmannasa Yoketaivo iyaki variya mmataama kiada ti kiaa ti mmikiai ta sikauyauvaa duuyama mmira mmooriivaa iya mmiaaravai.

⁴ Mmi kiada fai teteenoo yaaku vareera mmooriivaaraatama Anutuuqaa kuaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmira mmooriivaaraatama nnaasu yaata utida iikiaaravaivee, tiravai.

⁵ Aposoroo vaidiiya itaa kua tuduu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapuuya iya yoketauduu rikiada vaidi yaaku saivai karasaidiri taaravaitana mmataama kieeravai. Vaidi voovai nnutuuvu Sitipaano Yisuunnara yaagueeqama kutaavaivee tuduu Anutuuqaa Mmannasaivo inna suvuauddu variravai. Iya inna mmataama kiada voovai nnutuuvu Piriipaa mmataama kiada voovai nnutuuvu Porokoroonna mmataama kiada voovai nnutuuvu Nikonoraa mmataama kiada voovai nnutuuvu Timoonaa mmataama kiada voovai nnutuuvu Paramenaasaa mmataama kiada voovai yoosinna Adiookiaa diaa vaidiivaa nnutuuvu Nikoraasaa mmataama kieeravai. Ivo tauraa ari voopinnaavai kumimakama varioo nnaagiai Yutayaiya uu aataruuvaa too ivoota inna kuatauduu too iya uu aataruuvau viravai.

⁶ Vaa ausa hanigiooya ii vaidi iya vitada nnuduu aposoroo vaidiiya sikauyauvaa duuyama mmira mmooriivaa vaa iya mmataama kioovaara iyara yaaku varada iyayaa yaakuuyauvaa utiravai.

⁷ Gioonna kiaapuuya Anutuuqaa kuaivaa ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida varuduu kaayauya rikiada ausa hanigieeravai. Yerusareemaivaki varuu vooya rikiada ausa hanigiooduu kava vooya rikiada ausa hanigiooduu mmannammanna itaama rada ausa hanigia rada Yisuunna aataruuvau viravai. Vuduu kaayau vaidi Anutuuqaara kati puara hudeeraiyaatama rikiada ausa hanigiada mmuai aataruuvau viravai.

Vaidiia Sitipaanaa vitada kua pinaana yapeeravai

⁸ Anutuuqo Sitipaanaara kati yoketaama innara yaata utuoo ari yaagueeqaivaa inna mmuduu ivo Anutuuqaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa gioonna kiaapuuya avuuyauvunu iinno variravai.

⁹ Iinno varuduu teeda vaidi vooya yaagueeqama inna ooqoo tiravai. Sitipaanaara ooqoo tuu vaidiiya mmuaa nuunaira nnauvaki vira vaidi-iyavee. Iya nuunaira nnauvaa nnutuuvu tunoo: Sikaunnaadiri yookaama kiada viteera gioonna kiaapuuya ngiari yaata utiraiyauvunugiataama kati nookiaaraivaara irisai sikauyauvaadiri vaa yookaama kiaiya inna iya nuunaira nnauvovee, tiravai. Iya Yutayaa vaidiyavee. Vooya yoosinna voovai nnutuuvu Kureenadiri nnuduu vooya yoosinna voovai nnutuuvu Aresadiri-aadiri nniravai. Iyaatama vaidi vooya mmata voovai nnutuuvu Kirikiaadiri nnuuyaataama vooya mmata voovai nnutuuvu Asiaadiri nnuuyaataama Siti-paanaata kua yaagueeqama tiravai.

¹⁰ Tuduu rikioo Mmannasa Yoketaivo tinni yoketaa ari vookarauvaa inna mmuduu rikioo kuaivaa tuduu rikiada hama yopeema inna kuaivaa yaata-reeravai.

¹¹ Hama yopeema inna kuaivaa yaatarada oro vaidi vooya hataumaki nnamhari kua nnamhari kuaiyauvaa kiaa mmida tunoo: Ngieenoo nuaida varida gioonna kiaapuuya ataa kua kiaa mmida kiatee: Ta rikiaunnano ivo Musiinnaraata Anutuuqaaraatama koonnama kua tiivaivee, kiatee.

¹² Iya itaa kua tuduu rikiada oro kiaa mmida varuduu gioonna kiaapuuyaata vaidi yokovaiyaata kua mmaanna kiaa mmira vaidiiyaatama ii kua ivaa rikiooduu pinaama iya ausaiyauvo nnannateeravai. Nnanna-tooduu rikiada iya numa Sitipaanaa puaisa utida vitada oro kua yeena raira vaidiiya avuuyauvunu yapa kieeravai.

¹³ Yapa kiada vaidi vooya innara unnakua tira vaidiiyara maavee tuduu nnida innara unnakua tida tunoo: Aa vaidi aavo makemakee ti nuunaira nnau pinaa yoketaa tuanaivaaraata Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaaraatama koonnama kua tiivai.

¹⁴ Vaa ta inna kuaivaa rikiaannaduu ivo tunoo: Nasareetaa vaidi Yisu-va fai ti nuunaira nnau pinaivaa havaratoo Musiiva nnaaru aataru ti mmuuyauvaa hanigiano ari vookaraama vainaravaivee, tiravai.

¹⁵ Iya itaa kua unnakua tuduu rikiada mmuakiaa ivaki varuu gioonna kiaapuuya Sitipaanaa teeda nnaasu vauduu too inna oori nnikiivo hanigioo ari vookarainno aangeravai oori nniki roosiima vairavai.

7

Sitipaano vaidi kieetaiya kuaivaa kiaa mmiravai

¹ Vauduu too Anutuuqaara kati puara hudeera kieeta vaidi voovoono Sitipaanaa yaparainno tunoo: Iya kiaa kuaivo kutaa kuavainnee? Vara unnakuavainnee?

² tuduu rikioo ivo sai tunoo: Ni gata vayaa ni koo vayaiyaso, ni kuaivaa rikiaatee. Nnaaru ti rubuungo Aparahaamo hama yoosinna Haraana virama kioo homo Mesopotamiaa varuu suaivaki Anutuuqo inna oyaivo ari vookarauvoono tuma innaata kua tioo

³ tunoo: Ai seenaiyaata ai mmataivaatama pikiee yoosinna voovai na i vitainai oro ivaki varianee,

⁴ tuduu rikioo Aparahaamo mmata Karatiaa pikioo oro yoosinna Haraana varududuu inna koova putuduu rikioo Anutuuqo inna titooduu aanna makee aa ta variaunna mmata aavakira nniravai.

⁵ Ngioo ngioo numa aavaki varuduu ii suai ivaki hama Anutuuqo mmata vovaata kiisa vookiata inna mmiravai. Ivo hama nnaakara mmateerama kioo kati varuduaata Anutuuqo kua kiaa teerama kioovaa inna kiaa mmioo tunoo: Fai yapooma na aa mmata aavaa i mmiee i uru nnaakaraiyaatama mmimaravee,

⁶ kiaa kioo vo kuavai inna kiaa mmioo tunoo: Fai tauraa i uru nnaakaraiya ngiari vooppinnaiya mmataivaki oto varikiai fai iya mmuaararai mmooriivaa iya mmida hama sikau irisaiyauvaa iya mmiraida mmamma nniitaraiyauvaa iya mmiaaravai. Fai iya itaama iima rada varia rada vikio vioo kaayau nuanu (400) taikaanaravai.

⁷ Iya mmoori mmiaa gioonna kiaapuuya fai na irisai maisaivaa iya mminai fai i uru nnaakaraiya ngiari yaatu ii mmata ivaki pikiada kava vara ranada numa aa mmata aavaki varida ngiari ausa mmuduuya mmuakiaayauvai ni miaaravaivee.

⁸ Anutuuqo itaa kua kiaa taika kioo mmamma hatokeera aataruuvaa Aparahaamaa vitainno kua yeena rainno tunoo: Fai ngia ivaa teeda kiaara: Anutuuqo kutaa tuanaa ari kua yeena rau kioovaa iikio kaanainoo, kiaravee, tuduu nnaagiai Aparahaamo mmaapu Isaakaa mmata kiooduu yaaku saivai karasaidiri taaravooma suaivo taika kiooduu inna mmammaivaa

hatokeeravai. Hatoka kiooduu nnaagiai Isaako Yakoopaa mmata kioo inna mmammaivaata hatoka kiooduu nnaagiai Yakoopoono ti rubuungainna yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana mmata kioo iya mmammaiyauvaatama hatokeeravai.

⁹ Hatoka kiooduu iya ngiari kataivaa Yoosiipaara ngiari gioova innara mmuduuya ruuvaara iya nnannatooduu vitada ngiari voopinnaa vaidiiya mmida sikau irisaiyauvaa vareeravai. Varooduu rikiada iya Yoosiipaa vitada oro Iyiipa kiooduu varioo ari vo vaidiivaa mmooriivaa varooduu hama irisaijaa inna mmiravai. Hama mmiraida maisa mmooriivaa inna mmuduu Anutuugo inna tasipama varioo

¹⁰ inna vitoo yoketaivau inna yapeeravai. Yapa kiooduu Yoosiipo Iyiipa kieetaivaa Faraunna tasipama varuduu Anutuugo tinni yoketauvaata yoketaama variraivaatama inna mmiravai. Mmuduu rikioo Farauva Iyiipa mmataivaaraata ari yoosinna mmuakiaa mminnaiyauvaaraatama tuduu Yoosiipoono haitatuuravai.

¹¹ Haitatuunno varuduu mmuakiaa mmata Iyiipaivakiaata Kanaanaivakiaatama aarareera suaivo nnuduu gionna kiaapuuya pinaama yeenna rauduu ti rubuungainnaatama hama yeennaatairavai.

¹² Hama yeennaatauduu rikioo Yakoopo tunoo: Vaa na rikiaunoo. Iyiipa kaayau yeennaiyauvaa yapa kiaiyauvo vainoo, kiaa kioo ari mmaapuuya ti rubuungainna titooduu iya tauraa mmuaaneetu ivaki yeennara viravai.

¹³ Oro varada numa nneeda varida kava nnaagiai vuduu rikioo Yoosiipo numa iyaata kua tiao tunoo: Hama aanna ngia ni taavai. Na aanna Yoosiipovee, tuduu rikioo Farauva Yoosiipaa seenaiyara arinaima rikioo iya teeravai.

¹⁴ Tooduu rikioo Yoosiipo ari koonna Yakoopaara tiao tunoo: Vida tikio ari seenaiyaatama vitoo aapi niisi ngiaivee, tuduu rikiada vida kiaa mmuduu rikioo Yakoopo ari seenaiya kaayau (75) vitoo nniravai.

¹⁵ Ngioo ngioo numa Iyiipa ivaki varioo putuduu ti rubuungainnaatama putiravai.

¹⁶ Putuduu iya uru nnaakaraiya iya nnabaiyauvaa varada kava vara ranada oro ngiari mmata Sikeema ivaki hau kieeravai. Nnaaru vaa Aapara-haamo sikauyauvaadiri yookaama kioo Amoroonna oyaivakidiri mmata nnauvaa varoovaki iya nnabaiyauvaa hau kieeravai.

¹⁷ Hau kiooduu Anutuugo Aaparahaamaa ari kua kiaa teerama kioo kiaa mmuu kuaivaa kaanaivo vainara suaivo vainima vauduu iya tafaayoovainna Iyiipa kaayau variravai.

¹⁸ Varuduu nnaagiai ari vo kieeta voovoono tauraa Yoosiipo yoketaama uu mmooriivaa hama rikioovoono gionna kiaapu Iyiipa varuuyara diravai.

¹⁹ Dioo vainno iya tafaayoovainna unnakua tiao mmoori maisaivaa iya mmioo iya tuduu ngiari nnaakara meedi ikiataa mmata kiooyauvaa vitada mmaanai kagaari kiooduu putiravai.

²⁰ Iyauvaa kagaaru suaivaki Musiinna kaano inna mmata kioo tooduu yoketaira nnaakaravai uduu rikioo vitoo hatauma ari nnauvaki yapa kiooduu taaravooma kuraaga taika kiooduu

²¹ vitoo mmaanai yapa kiooduu Faraunna raunnaivo inna too ariyara vitoo ari mmaapuvai roosiima viriravai.

²² Virududuu yokooduu Iyiipa vitaira vaidiiya ngiari tinni yoketaa mmuakiaayauvai inna kiaa mmuduu ivo kieetavai roosiima varioo kuaivaa yoketayoketaama kua tiao ari mmooriivaa ari vookaraama iiravai.

²³ Musiinna nuunuvo taara vaidivaitana yuku yaaku taika kiooduu rikioo (40) ivo ari seena Isarairaiya taanaree kiaa voo

²⁴ tooduu Iyiipaa vaidi voovoono inna seena voovai ruputuu varuduu innara kiaa kioo Iyiipaa vaidiivaa sai ruputu kiooduu putiravai.

²⁵ Putuduu Musiiva yaata utuoo tunoo: Anutuugoono kieetavai ni mmataama kinai na gioonna kiaapuuya Iyiipaiyasidiri iya vitee yoketaa yoosinnaivaki yapaaneera ni mmataama kioo kuaivaa iya arinaima rikiaaravee. Na mmoori iikiau aavaa arinaima teeda rikiaaravee, kiaa kioo varioo rikiooduu hama iya arinaima rikieeravai.

²⁶ Hama iya arinaima rikiooduu vauvo patauduu numa tooduu Isarairaa vaidiivaitana rapuduu rikioo iya rapiraivaa uuda rainee kiaa iya tunoo: Vaidiso, rikiaatee. Ngia mmuaa yoosinnaayavee. Ngia aaniira ngiingiitama rapuaannee?

²⁷ tuduu rikioo vaidiivo inna seenaivaa puaisa ruputuuvoono numa Musiinna feenoo inna yaparainno tunoo: Mo gioono i tikiainna a tiiyara haitatunna diannaikua a numa kua pinaivaa tiiki yapaannanee?

²⁸ A nau Iyiipaa vaidiivaa ruputuduu putuneema ni ruputinarainna kiananee?

²⁹ tuduu rikioo Musiiva aatuunno iya pikioo Iyiipa mmataivaata pikioo vioo vioo oro mmata Mitiaana variravai. Ari voopinnaa vaidivai oro ivaki varioonnonno mmaapu taarama ivakidiri mmateeravai.

³⁰ Mmata kioo varududuu nuanuuvo taara vaidivaitana yuku yaaku taika kiooduu (40) Musiiva mmanna gaanga yoosinnaivaa vainima taapiivaa nnutuuvo Sinai ivaki dioo vainno tooduu yatariivaa apuuyauvakidiri iki-aivo tooduu haitatuunnonno tooduu hama yatariivaa apuuyauvaa ikiaivo tooduu aasannauduu rikioo aangeraivo ivakidiri inna too vairavai.

³¹ Inna too vauduu too nnikiarainno vainidiri oro taanee kiaa vuduu rikioo Udaanga Anutuugaa kuaivo ivakidiri tunoo:

³² Na i rubuungainna Aparahaamo Isaako Yakoopainna Anutuugovee, tuduu rikioo Musiiva aatuunno biribiriinno ivaki hama inna taatauduu rikioo hama teeravai.

³³ Hama tooduu rikioo Udaangaivo inna tunoo: Vaa na aavaki diauvaara aa mmata a dianna aavo ari vookarai yoketaa tuanaavai vainoo. Ivaara ai yukuuvaitana uyuannaivaitana utu rada kiee kati dianee.

³⁴ Vaa na taukai Iyiipaiya ni gioonna kiaapuuya ruputuaani na iya rateera akuaivaa rikiee iya vitee yoketaivau yapaanara tummuauvai. Anna makee na i titanai diitee mmata Iyiipara kuane. Udaangaivoono Musiinnaata itaa kua tiravai.

³⁵ Ii vaidi Musiinna ivaa gioonna kiaapu Isarairaiya oooqoo tida inna yaparaida tunoo: Gioono i tikiainna a gioonna kiaapuuyara haitatunna diannaikua a kua pinaivaa iyaki yapaannanee? tuuvaa vaa Anutuugoono tuduu iyara dira kieetavai varioo iya vitoo yoketaa yoosinnaivaki yapaanara variravai. Anutuugo tuduu yatariivaa apuuyauvakidiri ikiaivo too varuduu apuuvo hama aasannauvakidiri aangeraivo ivaara innaata kua tioo kiaa kookieema kieeravai.

³⁶ Ivoono gioonna kiaapuuya Iyiipaivakidiri vitoo vioo ari vookara ari vookarau mmooriyauvaa Iyiipaivakidiriaatama nnoori sorovuaravaa nnutuuvo Kooke Nnoori ivakidiriaatama mmanna gaanga yoosinnaivakidiriaatama iiravai. Ivo taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioo nuanuuvaa (40) mmanna gaanga yoosinnaivaki itaama iiravai.

³⁷ Ii vaidi Musiiva ivoono gioonna kiaapu Isarairaiya kiaa mmioo tunoo: Anutuugoono ni titaikiai na forofetaa vaidivai diauneema fai nnaagiai vaidi voovai titano tuoo ngiikidiri diitaanaravaivee, tiravai.

³⁸ Ivoono Isarairaa gioonna kiaapuuya nuunaida mmanna gaanga yoosinaivaki varuuya tasipama variravai. Ivoono ti rubuungainna tasipama

varioo taapi Sinaivaudiri aangeraivo innaata kua tiao Anutuugaa kuaivaa inna kiaa mmuuvataama tasipama variravai. Ii kua iyauvo vaiyauvaa ta rikiada iida ta yoketaama variaaraiyauvaa Musiiva ti kiaa ti mminaraivaara vareeravai.

³⁹ Musiiva Anutuugaa kuaivaa rikioo ti rubuungainna kiaa mmuduu iya oogoo tida mmooka hanigia inna mmida kava vararanada Iyiipa kuaaraivaara yaata utiravai.

⁴⁰ Yaata utida varida Musiinna vayaanna Aroonaa tunoo: Tiini unnakua anutuu vooyauvai iima kinai iyauvoono ti maavee tikiai ta iya kiaivau-giataama kuaaravee. Musiiva Iyiipadiri ti vitoo nnuuvo mo deepiinno kuainnee? Ivo datainno varikiai ta hama inna taunnaanoo,

⁴¹ kiaa kiada unnakua anutuuvaa puara burimakau nnaakara roosi-ima iima kiada innara puaraiyauvaa huda kiada ngiari yaakukidiri iima kioovaara buusa nneeravai.

⁴² Nnooduu rikioo Anutuugo mmooka hanigia iya mmioo iya pikioo uduu rikiada iya suai kuraaga aakiapuaiyauvaa ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmida iyauvaara tunoo: Ti anutuuyauvaivee, tiravai. Ivaara nnaaruaa forofetaiya yanaiyauvunu fafaara reeda tunoo:

Gioonna kiaapu Isairaaaso,
ngia taara vaidi yuku yaaku taika kioo nuanuuyauvaki (40)
mmanna gaanga yoosinnaivaki varida
puaraiyauvaa ruputu kiada
hudada varuu suaiyauvaki
hama ngia niiyara iiravai.

⁴³ Ngia ngii unnakua anutuuvaa nnutuuvo Morokaa
buruqa nnauvaa apu varada nuairavai.
Ngii unnakua anutuu voovai nnutuuvo Robaanaa
mmannammannaivaa aakiapuaa roosiima
iima kiada apu varada nuairavai.
Ii unnakua anutuu ivaitana mmannammannaivaitana
ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa mmiaaraivaara
ngia iima kieeravai.
Ivaara fai na ngii titaa kinai
ari ngieera voopi eeyaara vida
yoosinna Bapuroona yaatarada mmookaki kuatee.

Forofetaiya fafaara reeda itaa kua tiravai.

⁴⁴ Nnaaru mmanna gaanga yoosinnaivaki ti rubuungainna buruqa nnau-vaki Anutuugaa Mmannasaivo ivaki varuu nnauvaa heeka kiada ivaata apu varada nuairavai. Tauraa vaa Anutuugo Musiinna buruqa nnauvaara kiaa mmioo vitauvaugiatama ii nnau ivaa heekeeravai.

⁴⁵ Nnaagiai ti rubuungainna ngiari kieetaivaa Yosuaanna tasipama mmata yoketaivaa nnutuuvo Kanaanara vida ngiari giokiaiya buruqa nnauvaa iya mmuuvaa apu varada viravai. Vuduu too Anutuugo yoosinnaa mmaayootaa gioonna kiaapuuya ruputu vatooduu ngieera vuduu teeda ti rubuungainna iya mmataiyauvaa ravisi varada ivaki variravai. Varuduu buruqa nnauvo iya tasipama vainnonno numa Davuitiiva varuu suaivaki homo vairavai.

⁴⁶ Vauduu too Anutuugo pinaama Davuitiinnara yoketauduu rikioo ivo inna yaparainno tunoo: Fai neenoo Yakoopaa Anutuugaara nuunaira nnau tuanaivaa heekaanarannee? Vara hama na heekaanarannee?

⁴⁷ tuduu rikioo Anutuugo inna oogoo tuduu nnaagiai inna mmaapu Soro-moonono heekeeravai.

⁴⁸ Mo Anutuugo ngiau aapu variivoono hama vaidiiya heekeera nnauyau-vaki varivai. Nnaaruaa vaidi forofetaa voovoono ivaara safuuma fafaara roo tunoo:

⁴⁹ Udaangaivoono tinoo:

Ngiau aapu inna na variau mmaataivovee.

Mmataivo inna ni yuku reemi reeraivovee.

Datai nnauvai a niini heekaanarannee?

Dee mmaatavau na kati hara kiee varinarannee?

⁵⁰ Mo aa mmuakiaa mminnaa aayauvaa

neenoo iima kiauyauvaivee, tiivaivee.

Forofetaivoono fafaara roo itaa kua tiravai.

⁵¹ Ngia tinni yakee vaidiyavee. Hama ngiingii ausaiyauvaa hanigiaavai. Ngia Anutuugaa kuaivaa rikiada yaata duunaiya roosiima iikiaayavee. Ngia ngiingii rubuungainna roosiima haunninniida Mmannasa Yoketaivaa mmooka hanigia mmiaayavee.

⁵² Mo ngii rubuungainnaano dee forofetaayaida hama maisa mmooriiyau-vaa iya mmuunnee? Mo mmuakiaaya mmiravai. Mo iya vaidi yoketaa tuanaa safuuvo tiinaraivaara kiaa kookieema kiada tuuya ruputuduu putiravai. Aa suai aavaki ngieenoo vaidi yoketaa safuuraivaa inna nnammutuaiya kooyaa inna vitaida inna ruputuduu putiravai.

⁵³ Mo Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa aangeraiya tuduu ngia rikiadaata hama ivaa iikiaavaivee. Sitipaano itaa kua tiravai.

Vaidiia sikauyauvaadiri Sitipaanaa ruputuduu putiravai

⁵⁴ Tuduu rikiada vaidi kua yeena rauya pinaama innara ausa nnanna-tooduu avai girikairavai.

⁵⁵ Avai girikaida varuduu too Mmannasa Yoketaivo Sitipaanaa suvuauuduu too reeri ngiau aapuvaki too vainno tooduu Anutuugaa mmeekia ari vookarauvo inna tooduu Yisuuva Anutuugaa yaaku yaadudainningiaa duoo vauvo inna too vairavai.

⁵⁶ Inna too vauduu tunoo: Taatee. Na reeri tauko ngiauvo rusitia roo vioo sai ngioo saikio Vaidiivaa Mmaapuuvoo Anutuugaa yaaku yaadudainningiaa dioo vainoo, tiravai.

⁵⁷ Ivo itaa kua tuduu rikiada iya puaisakama kai kai tida varida ngiari yaataiyauvaa ramuunnaida akiairauduu seenada vida inna suvuai kieera-vai.

⁵⁸ Suvuai kiada utu kiada vaidi utu raririima rada vida yoosinna tooy-aivaki kagaari kiada sikauyauvaa habati kiada innayaa kagaariravai. Kagaarida varida vaidiia inna unnakua tuuya ngiari uyira raira veraayaa uyuuyauvaa rada kiada vaidi karaasaivaa nnutuuvoo Sauruusa yuku oyai vainiivau yapeeravai.

⁵⁹ Yapa kiada Sitipaanaa sikauyauvaa habati kiada kagaari kagaari-ida mmannaana utida ruputida varuduu Sitipaano yaaku varoo tunoo: Udaanga Yisuu Kirisii-o, ni mmannasaivaa ee varaanee,

⁶⁰ kiaa kioo taikiapa roo toorivu yau haroo pinaama aayanna roo tunoo: Udaanga-o, sa iya mmoori maisaivaa ni iikiaivaara yaata utuee iyaki kua pinaivaa yapaanee. Sitipaano itaa kua kiaa kioo putiravai.

8

¹⁻² Ivo putuuvaa Sauruuso aikioovaivee kiaa kioo ivaara yoketairavai.

Sauruuso ausa hanigieeraiya mmoori maisaivaa iiravai

Vaidi Anutuugaara yaagueeqauyaano Sitipaanaa nnabaivaa varada hau kiada innara kaayauma rateeravai. Ii suai ivakidiri Sitipaanaa ruputuuya

mmuakiaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada Yerusareema varuuya mmoori maisaiyauvaa iiravai. Iida varuduu vaa ausa hanigieera gioonna kiaapuuya vida raubiriida vooya mmata Yutayaivau vuduu vooya mmata Samariaivau viravai. Vuduu rikiada aposorooya nnaasu homo Yerusareema variravai.

³ Varuduu Sauruuso gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya ruputu taikaanaree kiaa iya nnauyauvaki reeri te reeri teema roo nuainno varioo gioonnaiyaata vaidiiyaatama iyauvakidiri utu raririinno oro oovi nnauvaki yapeeravai.

Vaa ausa hanigiooyaano mmayaaya yoketaivaa Samariaiya kiaa mmiravai

⁴ Oovi nnauvaki yapa kiooduu vaa ausa hanigioo vooya raubiriida vuuya vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuaida varida Anutuugaa mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai.

⁵ Kiaa mmida varuduu Piriipo yoosinna Samariaivaki vioo Anutuugo mmataama kioo vaidiivaara kooyaa iya kiaa mmiravai.

⁶ Kiaa mmuduu rikiada kaayau gioonna kiaapuuya Piriipaa kuaivaa rikiada ivo Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa uuvaa teeda mmuaavaugiataama inna kuaivaa arinaima rikieeravai.

⁷ Ivo mmagia maisaiyauvo vaidi aakiaiyauvaki varuuyauvaa tuduu pinaama kai kai tida mmaanai tiida viravai. Vuduu ivo kaayau gioonna kiaapu yuku yaaku putuuya tuginnoo yuku mmudanna hanipooyaatama tuginneeravai.

⁸ Piriipo Anutuugaa mmoori ari vookarauvaa itaama uuvaara gioonna kiaapu yoosinna Samariaivaki varuuya pinaama sirigairavai.

⁹ Sirigauduu ivaki varuu vaidi voovai nnutuuvo Simoono vaa hokoba sui ivaki varioo saaka pieera aataruuvaa uududuu gioonna kiaapuuya ivaa teeda pinaama nnikiarairavai.

¹⁰ Nnikiarauduu ivo ariiyara unnakua kiaa kioo tunoo: Na udaanga vaidi ari vookaraakiau vaidivaivee, tuduu rikiada ivaki varuu gioonna kiaapu yoketaa maisaiya inna mmooriivaa teeda nnaasu vaidi tunoo: Ii vaidi ivo Anutuugaa yaagueeqa ari vookaraivai varaivaivee. Ii yaagueeqa ivaa nnutuuvo tinoo: Pinaa Yaagueeqavaivee, tiivaivee,

¹¹ kiaa kiada inna mmoori ari vookarauvaara airi sui nnikiarauvaara iya rikiaatainno nnaasu varuduu inna nnaagiai viravai.

¹² Nnaagiai Piriipo Anutuugaa mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmuduu rikiada kutaavaivee tuduu rikioo nnoori iya apiravai. Piriipo Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaaraatama Yisuu Kirisiinna nnutuuvaaaraatama iya kiaa mmuduu rikiada gioonnaiyaata vaidiiyaatama kutaavaivee tuduu rikioo nnoori iya apiravai.

¹³ Simoonootama Piriipaa kuaivaa rikioo kutaavaivee tuduu rikioo innaatama nnoori apiravai. Apu kiooduu iva Piriipaa tasipa vainima nuainno varioo tooduu Piriipo Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa iinno varuduu too ikiee kiaa kioo yaaku vuatavuatainno variravai.

¹⁴ Nnaagiai aposoroo vaidi Yerusareema varuuya rikiooduu Samariaa varuu gioonna kiaapuuya Anutuugaa mmayaayaivaa rikiada varooduu rikiada iya Petoroosaya Yuvuaanaya iyasi titooduu viravai.

¹⁵ Vidada oto varida vaa ausa hanigieera gioonna kiaapuuya Mmannasa Yoketaivaa varaaraivaara iya yaaku vareeravai.

¹⁶ Piriipo iya nnoori apuu suaivaki Udaanga Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa nnaasu tioo iya nnoori apuduu hama Mmannasa Yoketaivo iyayaa tiiravai.

¹⁷ Petoroosooya Yuvuaanaya ngiari yaakuuvaitana iyayaa utuduu Mman-nasa Yoketaivo iyaki tuoo viravai.

¹⁸ Iyayaa yaaku utuduu Mmannasaivo iyaki tuoo vuuvaa Simoono too oro sikaulyauvaa varoo numa Petoroosaya Yuvuaanaya mminaree kiaa

¹⁹ tunoo: Aa yaagueeqa aavaa niita ni miatee. Ni mikiai fai na vaidi voovaayaa ni yaakuuvaa yapano Mmannasa Yoketaivo innaki variaivee,

²⁰ tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: A yaata utuee Anutuuqaa yaagueeqaivaa kati mmiraivaara sikaunnaadiri yookaama kiee varaanarainna kiannanoo. Ivaara inna aikioo ai sikaulyauvaa tasipama ikiaivaki kuane.

²¹ Hama i ausa tinniivo Anutuuqaa avuuvau safuuma vaivaara hama a ti tasipama aa mmoori aavaa varaannanoo.

²²⁻²³ Na i tauko i seenaiya i yaataraivaara pinaama i nnannataikio i ausaivo kapikaraikio mminnamminnaa maisaivo i utu kioo vainoo. Ii a kianna kua ivaara a koonnama yaata utuannaivaara yaata utuee pikiee ai ausaivaa hanigiee Udaangaivaara yaaku varano fai a itaama koonnama yaata utuan-naivaa ivo rugaanaravaivee,

²⁴ tuduu rikioo Simoonoono Petoroosaya Yuvuaanaya sai tunoo: Udaangaivaata niyara yaaku varaatee. Ngia kiaa kuaivo sa niisi ngiaiveeraivaara niyara yaaku varaatee, tiravai.

²⁵ Petoroosooya Yuvuaanaya Udaangaivaa mmayaayaivaatama Yisuunna tasipama nuaira mmayaayaivaatama ivaki variaiya kiaa mmi kiada kava vara ranada Yerusareema aataruuvau vida vo yoosinna vo yoosinna mmata Samariaivaki vau yoosinnaiyauvaki mmayaaya yoketaivaa kiaa mmiaa rada viravai.

Piriipo kua yoketaivaa Itoopiaa vaidiivaata tiravai

²⁶ Vuduu Udaangaivaa aangeraiivo Piriipaa tunoo: Ai mminnammin-naiyauvaa teerainna viee aataruuvo Yerusareema pikioo yoosinna Kasaa kuai ivau oto ree tooya sainai kuane, tiravai. Ii aataru ivo mmanna gaanga hama vaidiaatau mmataivau vira aataruvai.

²⁷⁻²⁸ Aangeraiivo itaa kua tuduu Piriipo diitoo ari mminnamminnaiyauvaa teerainno viravai. Vioo vioo oto tooduu Itoopiaa vaidi mmoori vareeraivo ivau tiiravai. Ivo Itoopiaa kieeta gioonnaivaa nnutuuvo Kadakeenna sikau nnauvaara haitatuura kieeta vaidivai tiiravai. Ivo Yerusareema oro Anutuuqaa ari ausa mmuduuyaivaa mmi kioo kava vara ranoo ari kaaraivaa puara hoosaivo utu raririiraivaki varioo forofetaa Yisayaava fafaara roo yanaivau yaaruua roo tuoo varuduu

²⁹ Mmannasa Yoketaivo Piriipaa tunoo: Oro inna kaaraivaa vainima nookianee,

³⁰ tuduu rikioo seenoo kaaraivaa vainima vioo rikiooduu Itoopiaa vaidiivo forofetaa Yisayaava fafaara roo yanaivau yaaruua roo tuuduu rikioo inna yaparainno tunoo: A yaaruannaivaa oyaivaa a rikieennanee?

³¹ tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Mo na dataama rikiaunnee? Vaidi voovoono ni giaa ni minai fai na rikiaanaravee, kiaa kioo Piriipaa maavee tuduu rikioo kaaraivau karoo inna tasipama varioo rikieeravai.

³² Rikiooduu Itoopiaa vaidiivo Anutuuqaa kua fafaara voovai yaaruoo tunoo:

Vaidiia puara sipisiipaivaa vitada

ruputuaara iiraivaa roosiima

iya inna vitada viravai.

Iya puara sipisiipa nnaakaraivaa yausiivaa

hatokaavo hama akua tiraivaa roosiima

- ivo hama kua tira kua seemuaa variravai.
³³ Vaidiia kumina vaidivaivee kiaa kiada uduu
 hama inna seena inna tasipama
 kuatinaravootauduu rikiada
 hama kua pinaivaa kiaa safuurama kiada
 unnakua kiaa inna rputiravai.
 Vaidiia inna rputuduu
 ivo mmatayaa varuu suaivo taikoovaara
 hama kava voovono inna sidinnaidiia
 vo kua voovai tiravai.
³⁴ Itoopiaa vaidiivo yaarummua taika kioo Piriipaa tunoo: Ni giaa ni
 mianee. Porofetaivono giaara tiivainnee? Ariiyara tiivainnee? Vara ari
 voovaara tiivainnee?
³⁵ tuduu rikioo Itoopiaa vaidiivo yaaruvaudiri Piriipo mmayaaya yoke-
 taivaa Yisuunnara inna kiaa mmiravai.
³⁶ Kiaa mmiaa roo vioo vioo oro tooduu nnooriivo iya too vauduu Itoopiaa
 vaidiivo tunoo: Nnooriivo aa vainoo. Mo hama vo aataru voovono ni
 suvuainaravai. Inna aikioo na nnoori varaanarannee?
³⁷ (tuduu rikioo Piriipo inna sai tunoo: Fai a ai ausa mmuduuya mmuaki-
 aavai Yisuunnara kutaavaivee tinai na nnooriivaa i apinaravaivee, tuduu
 rikioo ivo inna sai tunoo: Na Yisuu Kirisiinnara kiaunoo: Kutaa Anutuugaa
 Mmaapuvaivee, kiaunoo.)
³⁸ Ivo itaa kua kiaa kioo ari ngiaammuaavuaa kaaraivaa utuanee tuduu utu
 kioo vauduu reemi rada Itoopiaa vaidiivootama Piriipaya nnooriivaki vida
 Piriipo nnooriivakidiri inna apiravai.
³⁹ Apu kiooduu nnooriivaa pikiada nnuu saivaata Mmannasa Yoketaivo
 Piriipaa vitoo vioo kieeravai. Vioo kiooduu Itoopiaa vaidiivo buaama tooduu
 kuminauduu ari aataruuvau vioo sirigainno viravai.
⁴⁰ Vuduu Piriipo oro yoosinna Asotoo varuuvaa gioonna kiaapuuya
 nnaagiai rikieeravai. Rikiooduu ivaki varioo mmuakiaa yoosinnaiyauvaki
 nuainno varioo mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiaa roo
 ngioo ngioo numa nnaagiai yoosinna Kaisariaa ivaki taikeeravai.

9

Sauruuso ari ausaivaa hanigioo vaidi karaasavai variravai
(Aposoroo 22:6-16; 26:12-18)

- ¹ Piriipo mmayaaya yoketaivaa kiaa mmioo varuu suaivaki homo Sauru-
 uso Udaanga Yisuunna gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya buaaru tuoo
 iya rputinara iiravai. Inno varioo Anutuugaara kati puara hudeera vaidi
 kieetaivaasi oro
² yanaiyauvaara yaparairavai. Ii yanaa iyauvaa fai ivo varoo oro Yutayaa
 gioonna kiaapuuya Damasakuusa nuunaira nnauyauvaki variaya mminai
 teeda iya inna tasipakio gioonna kiaapu vaa Udaangaivaa aataruuvau nu-
 airaiyara buaama roo nuainno teenai vaidiiaata gioonnaiyaatama inna
 teeda vaikio too vitoo kava vara ranoo numa Yerusareema oovi nnauvaki
 yapaanaraivaara viravai.
³ Ivo yanaiyauvaa varoo vioo vioo yoosinna Damasakuusa vainima vuduu
 mmeekiaivo ngiau aapuuvakidiri innayaa makee tuduu saneetu roosiima
 ruvaahoo inna suvuauduu
⁴ vioo varoo mmataivau vainno rikiooduu Yisuuva innaata kua tiao tunoo:
 Sauruuso, e aaniira maisa mmoori mmamma nniitareera aataruuvaa ni
 iikiannavainnee?

⁵ tuduu rikioo Sauruuso inna sai tunoo: Udaanga-o, a gioononna kiananee? tuduu rikioo inna sai tunoo: Na Yisuuuvavee. A mmoori maisaivaa ni iikiannanoo.

⁶ Inna aikioovai. Diitee yoosinnaivaki kuanee. Vino fai vaidi voovono a iinara aataruuvaa fai i kiaa i mmimaravee, tiravai.

⁷ Tuduu vaidi Sauruusa tasipama vuuya dida vaida iya ausaiyauvo nnikiarauvaara iya hama kua tiraida mmanna kuaivaa rikiada hama vaidi kaanaivaa teeravai.

⁸ Hama tooduu Sauruuso mmataivaudiri diitoo reeti reeri tooduu avuuvo upisuuduu inna tasipama vuu vaidiia inna yaakuuvaudiri utida Damasakuusa oro kiooduu

⁹ ivaki varioo taaravooma suai varuduu hama avuuvo arinaima tooduu hama yeenna nnooriivaa nneeravai.

¹⁰ Damasakuusa ivaki vaa ausa hanigieera vaidi voovai nnutuuvo Ananiaaso varioo inna tinni avuuvo hanigioduu Udaanga Yisuu Kirisiiva innaata kua tioo tunoo: Ananiaaso, tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Udaanga-o, na aavaki variaunoo,

¹¹ tuduu rikioo inna tunoo: Diitee viee yoosinna vuutaivau vai aataruuvaa nnutuuvo Safu Aataruvai ivaugiataa viee vaidiivaa nnutuuvo Yutaasaa nnauvaki viee yoosinna Tarasaa diaa vaidi Sauruusaara yaparakianee. Ivo ivaki yaaku varoo varinoo.

¹² Ivo vaa inna tinni avuuvo hanigiaikio aiya ari vookarai aataruuvaa taivai. Taikiai kava ari avuuvaa taiveeraivaara eenoo numa ai yaakuuvaitana innayaa utuannavaivee, tiravai.

¹³ Tuduu rikioo Ananiaaso inna sai tunoo: Ai, Udaanga-o, kaayau gioonna kiaapuuya ii vaidi ivaara vaa ni giaa ni miaavai. Ivo i gioonna kiaapu Yerusareema variaya kaayau ari vookara ari vookarau maisau mmooriyauvaa iya uuvaa vaa ni giaa ni miaavai.

¹⁴ Anna makee ivo Damasakuusa ngioo Anutuugaara kati puara hudeeraiyasidiri yanaiyauvaa varoo i nnutuuvaa rikieera gioonna kiaapuuya vitoo Yerusareema oovi nnauvaki yapaanaraivaara nniivaivee,

¹⁵ tuduu rikioo Udaangaivo inna sai tunoo: Diitee kuanee. Vaa na ii vaidi ivaa mmataama kiauvi. Fai ivo ni mmooriivaa varoo ngiari voopinnaa gioonna kiaapuuyaatama vaidi kieetaiyaata ni gioonna kiaapu Isarairaiyaatama niyara kiaa kookieenaraivaara na inna mmataama kiauvi.

¹⁶ Fai ivo ni mmooriivaa varoo irisai mmamma nniitaraivaa varaanaraivaara fai neenoo inna vitainaravaivee, tiravai.

¹⁷ Tuduu rikioo Ananiaaso voo voo ii nnau ivaa Udaangaivo tuu nnauvaa aakiaivaki voo ari yaakuuvaitana Sauruusaayaa utuoo tunoo: Sauruuso, ni seena-o, a aataruuvau aapi nninee kiaa ngiee toonnaivoono Udaanga Yisuu Kirisiiva ivoono ni titaikiai na ngiaunoo. A avuuvaa tuqinnama teeno Mmannasa Yoketaivo i suvuakuaiveera ni titaikiai na aisi ngiaunoo,

¹⁸ tuduu tuu saivaata mminnaa tavau nnaba karaabaivaa roosuuyauvo Sauruusa avuuvaki rummua apu kioo vauyauvo tuoo vuduu kava avuuvaa tuqinnama teeravai. Tuqinnama too diitooduu vaidiivo inna nnoori apiravai.

¹⁹ Apu kiooduu ivo yeenna nnoo varuduu inna yaagueeqaivo kava vairavai.

Sauruuso mmayaaya yoketaivaa Damasakuusaiya kiaa mmiravai

Sauruuso kiisa suai ausa hanigieera gioonna kiaapu Damasakuusa varuuya tasipama variravai.

²⁰ Varioo iya tasipama varuu suaivaki akiairauduu Yutayaiya nuunaira nnauyauvaki vioo Yisuunnara kooyaa iya kiaa mmioo varioo tunoo: Ivo kutaa Anutuugaa Mmaapuuvovee,

²¹ tuduu rikiada gioonna kiaapu inna kuaivaa rikiooya nnikiaraida ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Mo aa vaidi aavo gioonna kiaapu Yisuunna nnutuuvaa rikiooya Yerusareema hara kiada varuuya maisa mmooriivaa iinno iya ruputuuvonnee? Mo ivo aapi ngioo iya utuoo vitoo kava vara ranoo vioo Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiya mminara nniivainnee?

²² tuduu rikioo Sauruuso Yisuunnara yaagueeqainno yaagueeqama kioo iya kiaa mmioo tunoo: Kutaa Yisuuva Anutuugo mmataama kioo vaidi-ivovee, tuuvaara Yutayaa vaidi Damasakuusa varuuya hama yopeema inna kuaivaa sai tiravai.

²³ Hama inna kuaivaa sai tuduu vo suai vooyauvai taika kiooduu iya nuunaida Sauruusaa ruputikio putuaiveeraivaara kua yeena rairavai.

²⁴ Kua yeena rauduu gioonna kiaapu vooya iya inna iikiaara kuaivaa numa inna kiaa mmuduu rikieeravai. Rikiooduu heenagieena ikiannagisanna Yutayaa vaidiiaa vagiaamunnaivaa keegiaiuvaki diaa rada nuaida inna ruputikio putuaiveeraivaara iiravai.

²⁵ Iida varuduu rikiada vo heenavaki Sauruusaa nnaagiai nuairaiya sookuya utua pinaa voovaki inna rummua kiada tapuka yeenaivaa haru kiada utida vagiaamunnaivaa tabaangaidaadiri vitada oto yoketaama mmaanai reemma kiooduu mmataivau tuma ruoo ari toovau viravai.

Sauruuso Yerusareema variravai

²⁶ Sauruuso Yerusareema vioo ausa hanigieeraiya tasipama varinaree kiaa vuduu iya inna teeda aatuuda ivo vaa ari ausaivaa hanigia kioovaara tunoo: Unnakua kiaianno iinoo,

²⁷ tuduu rikioo Panapaaso innasi vioo inna vitoo aposoroo vaidiiyasi vioo innara iya kiaa mmiravai. Sauruuso aataruuvau vioo Udaanga Yisuu Kirisi-inna tooduu innaata kua tuuvaara iya kiaa mmioo Sauruuso Damasakuusaa gioonna kiaapuuya Yisuunnara yaagueeqama kiaa mmuuvaraatama iya kiaa mmiravai.

²⁸ Iya kiaa mmuduu Sauruuso iya tasipama varioo Yerusareema yoosin-naivaki kati nuainno varioo yaagueeqama kioo Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai.

²⁹ Kiaa mmioo varioo Yutayaa vaidi Ereengaa kua rikiooyaata kua yaagueeqama tuduu sai iya innaata yaagueeqama tida inna ruputuaara iiravai.

³⁰ Ruputuaara uduu vaa ausa hanigieeraiya ivaa rikiada inna vitada oto yoosinna Kaisariaa kiada inna titooduu yoosinna Tarasaa viravai.

³¹ Vuduu rikiada gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada Anutuugaara nu-unauya vooya Yutayaivaki varuduu vooya Karirayaa ivaki varuduu vooya Samariaa ivaki varuuya yoketaama varuduu hama vaidiiaa iya rapuaara iiravai. Hama iya rapuaara uduu yaagueeqama varida Udaanga Yisuu Kirisiinna mmemmaana vuduu Mmannasa Yoketaivo iya tasipooduu vo gioonna kiaapu vooya nnida iya ausa hanigioo aataruuvaki vida iyaatama ausa hanigieeravai.

Petorooso yoosinna Rutaa Yopaa ivaitanaki mmooriivaa iiravai

³² Petorooso vo yoosinna vo yoosinnaivaki nuainno varioo vo suai voovaki Anutuugaa gioonna kiaapuuya yoosinna Rutaa ivaki varuuyasi viravai.

³³ Oto ivaki varioo tooduu vaidi voovai yuku yaakuuyauvo putuuvaa nnutuuvo Ainiaava ari mmaataivau vainno varuduu vaa yaaku saivai kara-saidiri taaravooma nuanuuvo taika kiooduu ivo homo ari mmaataivau nnaasu vainno variravai.

³⁴ Vainno varuduu Petorooso oto inna too tunoo: Ainiaa-o, Yisuu Kirisiiva i tuqinnainoo. Diitee ai mmaataivaa safuuma yapaanee, tuduu tuu saivaata Ainiaava diitoo ivaki variravai.

³⁵ Varuduu teeda mmuakiaa gioonna kiaapu Rutaa ivaki varuuyaata Saraanga ivaki varuuyaata inna tooduu iya ausaiyauvo hanigiooduu Udaanga Yisuu Kirisiinna aataruuvau viravai.

³⁶ Yoosinna Yopaa ivaki varuu gioonnaivaa nnutuuvo Tavitaava vaa ausa hanigieeravai. Inna nnutuuvo Ereengaa kuaivakidiri tuuvo Dorokaasovee. Ii nnutu ivaa oyaivo fayai hayoovaa roosiivo yoketaa fayai. Ii gioonna ivo makemakee mmoori yoketaivaa iinno mmanna haipuuyara boo tioo iya tasipama mmooriivaa iinno variravai.

³⁷ Iinno varuduu rikioo nniitareeraivo inna varooduu putiravai. Putuduu gioonnaiya inna nnabaivaa fini kiada varada nnau voovai veraivau vauvaki yapa kieeravai.

³⁸ Yoosinna Yopaa ivo yoosinna Rutaa vainima vauduu rikiada gioonna kiaapu vaa ausa hanigieera Yopaa varuuya Petorooso Rutaa ivaki varuu mmayaayaivaa rikiada taara vaidivaitana innasi titooduu vida yaagueeqama inna kiaa mmida tunoo: Makee tinai tiisi ngianee,

³⁹ tuduu rikioo Petorooso makee tuduu ari mminnaiyauvaa teerainno varoo iya tasipama nniravai. Ngioo ngioo numa Dorokaaso putuu nnauvaki ngioo vuduu gioonna kiaapuuya inna vitada oro nnau voovai veraivau vauvaki vuduu mmuakiaa muaada gioonnaiya inna suvui kiada varida ratada Dorokaaso varuu suaivaki iva uyira raira uyauvaa inna vitairavai.

⁴⁰ Inna vitaida varuduu too Petorooso iya titooduu mmaanai tuuduu rikioo toorivu yau haroo yaaku varoo hanigioo gioonnaivaa nnabaivaa tunoo: Tavita-o, diitaanee, tuduu rikioo avuuvaa reeti Petoroosaa too vauduu kiisama diitooduu

⁴¹ Petorooso reeti ari yaakuuvaa inna yaakuuvau utuduu diiteeravai. Diitooduu rikioo Petorooso vaa ausa hanigioo gioonna kiaapuyaraata gioonna muaadaiyaraatama aayanna tuduu innasi nnuduu rikioo Dorokaaso diitoo hara kioo varuuvaa iya vitairavai.

⁴² Iya vitauduu kaayau gioonna kiaapu Yopaa ivaki varuuya ii kua ivaa rikiada ausa hanigiada Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tiravai.

⁴³ Tuduu Petorooso kaayau suai yoosinna Yopaivaki varioo vaidiivaa nnutuuvo Simoonaa tasipama variravai. Ii vaidi ivaa mmooriivo fayai nnabaivaa rabanika kioo suai haarura vaidivai variravai.

10

Petoroosooya Koneriia kua tiravai

¹ Vaidi voovono yoosinna Kaisariaa varuuvaa nnutuuvo Koneriiva kaayau (100) rapira vaidi Rooma varuuya kieetavai variravai. Vaidi rapiraiya nnutuuvo Itariaa vaidi rapiraiyavee.

² Koneriiva ari tinniyaadiri Anutuuqaara yaata utira vaidivai varioo ari seena mmuaa nnauvaki varuuyaata Yutayaiya Anutuuqaara ausa mmuduuya mmiravai. Ivo mmanna haipu gioonna kiaapuuya sikauyauvaa mmioo makemakee Anutuuqaara yaaku vareeravai.

³ Vo suai voovaki suaivo hanigiooduu ivo yaaku varoo varuduu inna tinni avuuvo hanigiooduu Anutuuga aangeraivo tuma innaata kua tioo tunoo: Konerii-o, tiravai.

⁴ Tuduu rikioo Koneriiva aatuunno aangeraivaa too nnaasu vainno inna tunoo: Udaanga-o, e aaniivaarainna ni kiannanee? tuduu rikioo aangeraivo inna sai tunoo: Anutuugo i yaaku vareeraivaa rikioo a sikau mmira mmooriivaa taikio inna yoketaikio aiyara yaata utinoo.

⁵ Makee vaidi vooya titanai yoosinna Yopaa vida vaidi voovai nnutuuvo Simoono Petoroosaara maavee tikio ngiaivee.

⁶ Ivo fayai nnabaivaa tuqinneera vaidiivaa nnutuuvo Simoonaa nnauvo nnoori sorovuaarivaa vainima vaivaki varivaivee,

⁷ kiaa kioo aangeraivo inna tasipama kua tuuvo inna pikioo vioo kiooduu too Koneriiva ari nnauvaki mmoori vareera ngiaammuaavaitanaata ari rapira ngiaammua voovai vaa Anutuugaara arinaima rikioo inna nnaagiai nuairaivaatama tuduu

⁸ innasi nnuduu rikioo aangeraivo inna tuu kuaivaa kiaa mmi kioo titooduu yoosinna Yopaa viravai.

⁹ Vauya patauduu vidada vainima Yopaa yoosinna ivaki vuduu rikioo Petorooso nnau veraa tuanaivau karoo oro ivau varioo ikianna tammaa tuanaa yaaku vareeravai.

¹⁰ Yaaku varoo varuduu inna yeenna rauduu yeennaivaa nnaanara uduu gioonnaiya yeennaivaa teeraida varuduu ivo yaakuuvaa varoo varioo inna yoketauduu rikioo inna tinni avuuvo hanigiooduu ivo ari vookarauvaa teeravai.

¹¹ Tooduu rikioo ngiau aapuuvo rusitia roo vuduu ivakidiri mminnaivo buruqa pinaivaa roosiima araiyauvaa kugunama utirayaama tuoo tuoo tuma mmataivau vairavai.

¹² Vauduu Petorooso tooduu mmatayaa nuaira fayai ari vookara ari vookarauyauvootama mmatayaa varira yanayapaiyauvoota ngiaammaiyauvootama ivaki variravai.

¹³ Varuduu rikiooduu Anutuuga kuaivo innaata kua tioo tunoo: Petorooso, diitee iyauvaa ruputu kiee huda nnaanee,

¹⁴ tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Udaanga-o, hameetavee. Anutuugo ooqoo tira haipa mminnaiyauvaa hama na nnauvaivee,

¹⁵ tuduu rikioo kava innaata kua tioo tunoo: Vasingiaa mminnaa voovaa Anutuugo yoketaavaivee tiivaara sa eenoo ivaara haipavee kianee,

¹⁶ tuduu rikioo taaravoomaneetu itaama vauduu too Anutuugo tuduu buruqa pinaivaa kugunama kioovo kava ngiau aapu akiairaama viravai.

¹⁷ Vuduu rikioo Petorooso inna tinni avuuvo hanigiooduu ari vookarauvaa ivo toovaa oyaivaara ariyara yaata utuoo varuduu vaidiiva Koneriiva titooduu vuuya Simoonaa nnauvaara yapara ruua rada nnidada numa keegiaivaki dida vaidi

¹⁸ aayanna tida yaparaida tunoo: Vaidi voovai nnutuuvo Simoono Petorooso aavaki variinnee?

¹⁹ tuduu rikioo Petorooso homo ari toovaa oyaivaara yaata utuoo varuduu Mmannasaivo inna kiaa mmioo tunoo: Rikiaanee. Taaravooma vaididoono aavaki aiyara buaama rada nookiaano.

²⁰ Ai mminnaivaa teerainna reemi ree tiee sa taara yaata utirainna viee iya sunee kuane. Vaa na aiyara ngianeera iya titaukai ngiaavaivee,

²¹ tuduu rikioo Petorooso reemi roo iya tasipama kua tioo tunoo: Vaidi ngia buaama rada nookiaivo na aanna ivovee. Aaniira ngia niisi ngiaannee?

²² tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ti kieeta vaidi Koneriivaano aiyara ti titaikiai ta ngiaunnaanoo. Ivo safu vaidivai varioo Anutuugaara yaaguee-qaikiai mmuakiaa Yutayaa gioonna kiaapuuya innara kua yoketaivaa ki-aavai. Anutuugaa aangeraivoono innaata kuaivaa tioo tunoo: Petoroosaa tino aisi ngiaivee, tuuvaara tikiada ta ngiaunnaanoo. Kua vooyauvai a tino i kuaivaa rikiaanara ti tikiada ta ngiaunnaanoo,

²³ tuduu rikioo Petorooso iya maavee tuduu nnida heenaivaki inna tasi-pama vairavai.

Vauya patauduu diitada ngiari mminnaiyauvaa teerauduu Petorooso ari mminnaiyauvaa teerainno iya tasipama vuduu vaidi Yopaa vooya vaa ausa hanigiooya iya tasipama viravai.

²⁴ Vidada aataru tammaivau vauya patauduu vidada yoosinna Kaisariaa vida varuduu Koneriiva ari seenaiyaraatama ivo iyara mmuduuya ruu voo-yaraatama aayanna tuduu innasi nnida inna tasipama iyara faannairavai.

²⁵ Iyara faannaida varuduu Petorooso inna nnauvaki kuanara vuduu Koneriiva inna sunoo inna yuku oyaivaki vioo varoo vainno ari ausa mmuduuyaivaa inna mmuduu

²⁶ Petorooso inna vararu utuoo varioo tunoo: Sa itaa kianee. Na mmanna vaidivaivee. Diitaanee,

²⁷ kiaa kioo Koneriinnaata kua kiaa roo inna nnauvaki viravai. Vioo tooduu kaayau gioonna kiaapuuya ivaki suvuai kiada varuduu

²⁸ Petorooso iya tunoo: Vaa ngiengieenoo taavai. Vaidi Yutayaivo ngiari voopinaiya nnauyauvaki vioo iya tasipama variivaara ti mmaanna tira kuaivo ooqoo tiivai. Ooqoo tikiainnaata na hama vaidi voovaara haipa vaidivaivee tinaraivaara vaa Anutuugo ni vitaivai.

²⁹ Ivaara ngia ni maavee kiaani na hama ooqoo tiraina makee tikiai ngiisi ngiaunoo. Ivaara na ngii yaparaina kiaunoo: Aaniira ngia niyara kiaani na aapi ngiauvainnee? kiaunoo.

³⁰ Petorooso itaa kua tuduu rikioo Koneriiva inna sai tunoo: Taarama taarama varuu suaivo taika kiooduu iqii suai ivaki suaivo hanigiooduu aa ta variaunna suai aavaa roosuuduu na nini nnauvaki variee yaaku varee vari-aaduu makee tuduu vaidi voovai uyira rairaiyauvo mmannaammannauvo ni avuuvau dioo vainno

³¹ tunoo: Konerii-o, vaa i yaaku vareeraivaa Anutuugo rikioo a gioonna kiaapu mmanna haipuuya sikau mmira mmooriyauvaara yaata utivaivee.

³² Vaidi voovai titano yoosinna Yopaa ivaki vioo vaidi voovai nnutuuvo Simoono Petoroosaara yaparainno maavee tino ngiaivee. Ivo fayai nnaba tuqinneera vaidiivaa nnutuuvo Simoonaa nnauvo nnoori sorovuaraiavaa vainiivau vaivaki varivaivee.

³³ Aangeraiivo itaa kua tuduu na akiairauduu vaidiia titaaduu aisi viravai. Vuduunna aanna makee a vaidi yoketaakuainna tiisi ngiannanoo. Ta aanna makee nuunama Udaanga Anutuugaa avuuvau varida ivo i kiaa i mmuu kuaivaa rikiaaraida ta faannakiaunnaanoo. Koneriiva itaa kua tiravai.

Petorooso mmayaaya yoketaivaa

iya kiaa mmiravai

³⁴ Tuduu rikioo Petorooso iya kiaa mmioo tunoo: Aanna makee vaa na arinaima rikiaunoo. Anutuugo mmuakiaa gioonna kiaapuuya mmuaa aataruvai mmiivo inna kutaavai.

³⁵ Mmuakiaa mmataiyauvunudiri voovoono Anutuugaara nnoon-navaivee tioo inna mmemmaana vioo mmoori yoketaivaa iivaara Anutuugo innara inna yoketaainoo.

³⁶ Anutuugo ta gioonna kiaapu Isarairaiya ti kiaa ti mmuuvaa vaa ngia rikiaavai. Ivo tuduu Yisuu Kirisiivaano ausa nuufaivaa vareera mmayaaya yoketaivaa ti kiaa ti mmiravai. Mo Yisuu Kirisiiva mmuakiaa gioonna kiaapuya udaangavai varivai.

³⁷ Yisuu Kirisiinna aataruuvaa vaa ngia taavai. Yuvuaano inna nnoori apu kiooduu ivo Karirayaadiri tuma Yutayaa mmata mmuakiaavaki nuainno ari mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmiravai.

³⁸ Vaa ngia taavai. Anutuugo ari yaagueeqaivaata Mmannasa Yoketaivaatama Nasareetaa vaidi Yisuunna mmiravai. Mmioo ivo inna tasipoovaara Yisuuva vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuainno mmooi yoketaivaa iinno mmannasa maisaivoono puaisa utuuya tuginneeravai.

³⁹ Mmuakiaa mmooriiyauvaa Yutayaa mmataivakiaata Yerusa-reemaivakiaatama iva uuvaa teenoo taannaduu iya yatari sagaivau inna haara kiooduu putuduu

⁴⁰ taaravooma suaivaki Anutuugo inna tuduu putuuvakidiri diitoo ti avu-yauvunu nuairavai.

⁴¹ Hama mmuakiaa gioonna kiaapuuya inna tooduu Anutuugo ti mmataama kiooya teenoo nnaasu inna teeravai. Anutuugo inna tuduu diitoo suaivaki ta inna tasipama yeenna nnoori nnaannaiya teenoo nnaasu inna teeravai.

⁴² Ivo yaagueeqama ti kiaa ti mmioo tunoo: Ngia mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmida Anutuugo vaa inna mmataama kioovoona gioonna kiaapu vaa putuaiyaata hama putuaiyaatama kua pinaivaki iya yapa kioo iya yaparainaraivaara iya kiaa mmiateera ti tiravai.

⁴³ Vaa nnaaruaa vaidi forofetaa mmuakiaaya innara tida tunoo: Gioonna kiaapu voovoona innara kutaavaivee tino fai Anutuugo Yisuunna yaagueeqaivaura inna mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaravaivee, tiravai. Petorooso iya kiaa mmioo itaa kua tiravai.

Ngari voopinaiya Mmannasa Yoketaivaa vareeravai

⁴⁴ Petorooso itaa kua tioo varuu saivaata Mmannasa Yoketaivo mmuakiaa inna kuaivaa rikiooyaki tuoo viravai.

⁴⁵ Tuoo vuduu hama Anutuugo Yutayaiya nnaasu ari Mmannasa Yoke-taivaa kati iya mmirama kioo ngari voopinaiyaatama mmiravai. Mmuu-vaara Yutayaa vaidi vaa ausa hanigioo Yopaa ivakidiri Petoroosaa tasipama nnuuya ivaara nnikiarairavai.

⁴⁶ Nnikiaraida rikiooduu iya ngari vo kua vo kua hama tauraa rikiooyauvakidiri tida Anutuugaara kua yoketaivaa tiravai.

⁴⁷ Tuduu rikioo Petorooso Yutayaa vaidiiya tunoo: Aa gioonna kiaapu aaya tiinikaraama Mmannasa Yoketaivaa varaano. Gioono iya ooqoo tinai fai ta hama iya nnoori apuaarannee?

⁴⁸ kiaa kioo tuduu iya Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa tasipama iya nnoori apiravai. Nnoori apu kiooduu Petorooso kiisa suai iya tasipama varinaraivaara iya inna yaparairavai.

11

Petorooso Yerusareema vaa ausa hanigiooya

mmayaayaivaa kiaa mmiravai

¹ Ngari voopinaiyaatama Anutuugaa kuaivaa rikiada varoovaara aposoroo vaidiiyaatama mmuakiaa Yutayaivaki varuu gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooyaatama rikieeravai.

² Ivaara nnaagiai Petorooso ngioo Yerusareema vuduu rikiada gioonna kiaapu ngiari voopinnaiaatama mmamma hatokaatee tuuyaano innara iya nnannatooduu tunoo:

³ Ai, vaa a ngiari voopinnaa vaidi hama ngiari mmamma hatokeeraiya nnau voovaki vee yeennaivaa iya tasipama nnaannakuavee, tiravai.

⁴ Tuduu rikioo Petorooso mmuakiaa kuavai ngiari voopinnaia tasipama uuvaara toosa haroovakidiri iya kiaa mmioo tunoo:

⁵ Na yoosinna Yopaa ivaki variee yaaku varee variee taaduu ni tinni avuuvo hanigiooduu ari vookarauvaa na teeravai. Taaduu mminnaivo buruqa pinaivaa roosiima araiyauvaa kugunama utirayaama tuoo tuoo ni vainiivau vairavai.

⁶ Vauduu tee na tuqinnama aakiaivaki taaduu ari vookarau fayai mmatayaa nuairaiyauvoota fai mmarraraa roosuuyauvootama yanaya-paiyauvoota ngiaammayauvootama ivaki variravai.

⁷ Varuduu tee na rikiaaduu Anutuugaa kuaivo niita kua tioo tunoo: Petorooso, diitee iyauvaa ruputu kiee huda nnaanee,

⁸ tuduu rikiee na sai kiaanoo: Udaanga-o, hameetavee. Hama na haipa yeenna fayaiyauvaa Anutuugo ooqoo tiraiyauvaa ni avai aavaki na nnau-vaivee,

⁹ kiaaduu rikioo keenaa Anutuugaa kuaivo ngiau aapuuvakidiri tuoo ni tunoo: Vasingiaa mminnaa voovaara Anutuugo yoketaavaivee tiivaara sa eenoo ivaara haipavee kianee,

¹⁰ tuduu rikiee taaravoomaneetu itaama vauduu taaduu ii mminnaa iyauvo mmuakiaayauvai kava ngiau aapuuvaki vioo kieeravai.

¹¹ Vuu saivaata taaravooma vaidiiya Kaisariaadiri niisi titaa kiooduu nnuuyaano numa nnau na hara kiee varuuvaki nniravai.

¹² Nnuduu rikioo Mmannasa Yoketaivoono ni giaa ni mioo tunoo: Sa taara yaata utirainna iya tasipama kuanee, tuduu aa vaidi vaa ausa hanigioo yaaku saivai sainaidiri mmuaa vaidi aadootama ni tasipama Kaisariaa vidada Koneriinna nnauvaki viravai.

¹³ Kuaannaduu too aangeraiivo inna nnauvaki tuoo innaata kua tuuvaara ti kiaa ti mmiravai. Aangeraiivo inna kiaa mmioo tunoo: Vaidiiya titaa kinai Yopaa ivaki vida vaidiivaa nnutuuvo Simoono Petoroosaa sunada aapi ngiatee.

¹⁴ Fai ivoono kua mmayaaya voovai kooyaa i kiaa i mminai mmuakiaa ai seenaiyaatama rikikio Anutuugo ngii vitaanaravaivee, tiravai.

¹⁵ Na kua tinaree kiaa saivaata Mmannasa Yoketaivo tauraa tiiyaa tuneema iyayaa tiiravai.

¹⁶ Tuuduu rikiee ti Udaanga Yisuu Kirisiiva tauraa ti kiaa ti mmuu kuaivaa na kava rikieeravai. Ivo tunoo: Yuvuaano nnoori apira vaidiivo mmanna nnooriivaadiri ngii apiravai. Fai kiisa suai Mmannasa Yoketaivo nnoori apirayaama ngiiyaa tiinaravaivee, tiravai.

¹⁷ Vaa na tauvai. Ta ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaan-naduu Anutuugo Mmannasa Yoketaivaa kati ti mmuneema ngiari voopin-naa gioonna kiaapuuya mmiravai. Na mmanna vaidivaivee. Mo, na hama yopeema Anutuugaa mmooriivaa uuda rairavaivee,

¹⁸ tuduu rikioo iya nnannatoo kuaivo taika kiooduu Anutuugaara kua yoketaivaa tida tunoo: Vaa ta itaama vaivaara rikiaunnava. Anutuugo tuduu ngiari voopinnaiaatama ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada ngiari ausaiyauvaa hanigiada tupatupaa variraivaa vareeravaivee, tiravai.

Vaa ausa hanigiada Adiookiaa varuuya mmooriivaa iiravai

¹⁹ Vaidiia Sitipaanaa ruputuu suaivaki gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiyaatama mmoori maisaivaa uduu iya raubiriiravai. Raubiriida vooya mmata Ponikii vuduu vooya mmata Kuporoo vuduu vooya yoosinna Adiookiaa vida gioonna kiaapu Yutayaiya nnaasu mmayaaya yoketaivaa kiaa mmiravai.

²⁰ Kiaa mmuduu iyakidiri Kuporoo diaa vooyaata Kureena diaa vooya-atama oro Adiookiaa varida ngiari voopinnaiaatama Udaanga Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmiravai.

²¹ Kiaa mmuduu rikioo Udaanga Anutuuga yaagueeqaivo iya tasipooduu kaayau gioonna kiaapuuya ausa hanigiada Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tiravai.

²² Tuduu gioonna kiaapu vaa ausa hanigiada Yerusareema varuuya ii kua ivaa rikiada Panapaasaa titooduu Adiookiaa viravai.

²³ Vioo vioo oro varioo tooduu Anutuuga gioonna kiaapu Adiookiaayara inna yoketauduu too Panapaaso iyara sirigainno yaagueeqama iya kiaa mmioo tunoo: Udaanga Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa puaisakama utida sa pikieerama kiada yaagueeqama nnaasu variatee, tiravai.

²⁴ Panapaaso vaidi yoketaavai varioo yaagueeqama kioo Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tuduu Mmannasa Yoketaivo inna aakiaivaki suvvauduu variravai. Varuduu kaayau gioonna kiaapuuya inna kuaivaa rikiada ausa hanigiada Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tiravai.

²⁵ Tuduu rikioo Panapaaso vioo yoosinna Tarasaa nuainno Sauruusaara buaama roo nuainnonno tooduu

²⁶ inna too vauduu sunoo Adiookiaa viravai. Ivaitana oro mmuaa nuanuvai ivaki varida kaayau gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya ivaitanaasi nuunauduu mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmiravai. Vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu Adiookiaa varuuya iyananaa tauraa Yisuu Kirisiinna nnaagiai nuaira nnutuuvaa vareeravai.

²⁷ Varooduu ii suai ivaki vaidi vaa ausa hanigioo forofetaa vooya Yerusareemaivakidiri pikiada Adiookiaara viravai.

²⁸ Vidada oo varuduu iyakidiri vaidi voovai nnutuuvo Akapaaso diitooduu Mmannasa Yoketaivaa yaagueeqaivo inna tasipooduu aarareera suaivo nnaagiai mmuakiaa mmataavau vainaraivaara kooyaa iya kiaa mmiravai. Nnaagiai vaidi voovai nnutuuvo Karautiiva Roomaiya kieetavai varuu suaivaki aarareeraivo vairavai.

²⁹ Ivaara vaa ausa hanigieeraiya ngiariiyara ngiariiyara yaata utida ngiariisi vau sikauyauvakidiri saiyaufai yapa kiada saiyaufai ngiari seena vaa ausa hanigiada Yutayaa mmataivaki varuuyani yapaaraivaara kua yeena rairavai.

³⁰ Kua yeena rau kiada sikauyauvaa yapa kiada Panapaasaya Sauruusaya titooduu varada oro vaa ausa hanigieeraiya kieetaiya mmiravai.

12

Herooto mmoori maisaivaa vaa ausa hanigieeraiya mmiravai

¹ Ii suai ivaki Yutayaiya kieetaivaa nnutuuvo Herooto vaidiia tuduu vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu vooya utida maisamaisai mmoori ari vookarauyauvaa iya mmiravai.

² Ivoono tuduu ari rapira ngiaammuaaya aposoroo vaidi Yuvuaanaa vayaanna Yakoopa utida paipa avaikarauvaadiri inna nnuunaivaa rutaka kioodoo putiravai.

³ Putuduu too Herooto tooduu Yutayaa vaidiia ivaara iya yoketauduu ivo tuduu ari ngiaammuaaya Petoroosaa utu raririima roo oovi nnauvaki yapa

kieeravai. Yutayaiya bereetaivaa hama puuqairavai tasipama huda kiada buusa nneera suaivaki

⁴ ivo tuduu Petoroosaa oovi nnauvaki yapa kioodoo ari rapira ngiaammua vooya tuduu taarama taarama numa innara dida vaidada vuduu kava taarama taarama numa iya mmaataidaa varada kava innara ivau diravai. Dida vaidada vuduu kava voodooonuma dida vaidada vuduu kava voodooonuma ivau diravai. Itaama rada vududuu Herooto buusa Varaigiataivaa nneera suaivo taika kino rikioo Petoroosaa vitoo Yutayaiya avuuyauvunudiri ruputinaree kiaa yaata utuoo faannairavai.

⁵ Faannauduu rikioo Petorooso oovi nnauvaki varuduu gioonna kiaapuvaa ausa hanigieeraiya innara pinaama Anutuuqaata kua tida yaaku vareeravai.

Aangeraivo oovi nnauvakidiri Petoroosaa vitoo mmaanai viravai

⁶ Yaaku varada varuduu Herooto turau Petoroosaa vitoo gioonna kiaapuvaya avuuyauvunu yapa kioo kua pinaivaa innaki yapaanaree kiaa uduu heenaivaki rapira vaidi taaravaitana vuaivo Petoroosaa sainai duduu vuaivo sainai duduu Petorooso tammaivaki vuru vairavai. Vauduu yeena taaravaitanaadiri inna yaakuuvaitanau ranaa rau kioodoo vauduu rapira vaidiia sipuuyauvo vaunavauneema mmuaavai mmuaavai dida vairavai.

⁷ Dida vauduu too Udaangaivaa aangeraivo akiairauduu Petorooso vuru vainno varuu nnauvaki tuduu mmeekiaivo ruvaahooduu aangeraivo inna yaapusaivaudiri utu korokoroonno inna yuruunno tunoo: Makee tinai diitaanee, tuduu rikioo yeenaivaitana inna yaakuuvaitanaudiri takuasaa roo tuoo vuduu

⁸ aangeraivo inna tunoo: Ai uyira rairaiyauvaa vara uyuee rainna ai yuku nnabaivaitana vara uyuee, tuduu rikioo ivo tuuvaugiatama iima kioodoo tunoo: Ai yaapa veraayaa uyiraivaa vara uyuee ni nnaagiai ngiaanee,

⁹ tuduu rikioo Petorooso inna nnaagiai oovi nnauvakidiri viravai. Vioo varioo aangeraivo kutaa inna vitoo mmaanai vuvuvara hama tuqinnama rikieerama kioo vueennama kioo yaata utuoo tunoo: Ni tinni avuuvo hani-giaikiai na taunoo,

¹⁰ kiaa vida rapira ngiaammua tauravaa yaatarada vida nnaagiaivaa yaatarada vida toduu yaagueeqa sipuuvaa hatuaa kiada yoosinnaivaki viravai vaa ari mmaara hatuaa kioo vauduu teeda mmaanai viravai. Ivaitana yoosinna vuutaivaki aataru voovai vida yaatara kiada ivaudiri aangeraivo akiairauduu Petoroosaa pikioo vioo kieeravai.

¹¹ Vioo kioodoo Petorooso aangeraivo inna vitoo nnuuvaara nnikiarainno arinaima rikioo tunoo: Aanna vaa makee na taunoo. Kutaa Udaangaivo ari aangeraivaa titaikio tuoo Herootaa oovi nnauvakidiri ni vitoo nninoo. Yutayaa vaidiia ni iikiaaree kiaa aataruuvakidiri ni vitoo aapi nninoo,

¹² kiaa kioo arinaima rikioo vioo ngiaammua voovai nnutuuvo Yuvuaano vuai nnutuuvo Marakaanna kaanaa nnutuuvo Mariaanna nnauvaki vuduu kaayau gioonna kiaapuuya ivaki nuunaida innara yaaku varada varuduu

¹³ oro mmaanadiri sipuuvau ruduu rikioo mmoori vareera kiaatanna voovai nnutuuvo Roteeva seenoo tuma sipuuvaa hatuaanaree kiaa

¹⁴ rikiooduu Petoroosaa kuavai vuduu arinaima rikioo hama sipuuvaa hatueerainno sirigainno seenoo kava vara ranoo vioo gioonna kiaapuuya kiaa mmioo tunoo: Ai, aa mmiaa Petorooso mmaanai aammiavau duoo vainoo,

¹⁵ tuduu rikiada inna tunoo: A yaata duunakua unnakuainna kiannanoo, tuduu rikioo ivo yaagueeqama tunoo: Kutaa Petoroosovee, tuduu rikiada gioonna kiaapuuya tunoo: Inna aangeraavoono kua tinoo.

¹⁶ Itaa kua kiaa kiada varuduu Petorooso mmannammanna sipuuvau ruoo nnaasu varuduu iya nnaagiai tuma sipuuvaa hatuaa kiada inna teeda nnikiarairavai.

¹⁷ Nnikiarauduu rikioo Petorooso ari yaakuuvaadiri sa kua kiateera iya ruvuaatainno Udaangaivo oovi nnauvakidiri inna vitoo mmaanai yapoovaara iya kiaa mmiravai. Kiaa mmi kioo tunoo: Oro Yakooapaata ti seena vaa ausa hanigieeraiyaatama kiaa mmiatee, kiaa kioo ivaki iya pikioo ari vo yoosinna voovakira vioo kieeravai.

¹⁸ Vioo kioodoo vauya patauduu heenanaanna innara duu rapira vaidiiya pinaama nnikiaraida tunoo: Petorooso deepiinno kuainnee?

¹⁹ tuduu rikioo Herooto tuduu Petoroosaara buaama rada nuaidada tooduu hama iya too vairavai. Hama iya too vauduu too Herooto pinaama iya yaparainno kua pinaivaa iyaki yapa kioo ngiari vooya tuduu iya rputuduu putiravai.

Putuduu rikioo ii suai ivaki Herooto Yutayaa mmataivaa pikioo tuma yoosinna Kaisariaa variravai.

Herooto putiravai

²⁰ Herooto gioonna kiaapu Turu Sitoona varuuyara inna ausaivo nnanatooduu mmuakiaaya mmuaavau nuunaida innasi kua kiaara viravai. Vidada tauraa vaidi voovai Heroootaa nnauvaara haitatuura vaidiivaa nnutuuvo Parasataasaasi vida innaata kua tuduu iya kuaivaa rikiooduu Heroootaasi vida inna tunoo: Fai ta hama rapiraida mmuaavau yoketaama variaaravaivee, tiravai. Ii yoosinna ivaitana Heroootaa mmataivakidiri makemakee iya yeenna varada nnoovaara iya itaa kua tiravai.

²¹ Nnaagiai suaivaa Herooto mmataama kioovaki ari kieeta varira uyira rairaiyauvaa uyu rau kioo kieeta varira mmaataivau oro varioo kuaivaa hokobavai gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. Kiaa mmuduu rikiada iya aayanna tida rabarisoora kuaivaata innara tunoo:

²² Ivo hama mmanna vaidivoono kua tinoo. Ivo anutuuvoono kua tinoo.

²³ Iya itaa kua tuu saivaata Herooto hama Anutuuqaa nnutuuvaa ngiau aapu yapoovaara Udaangaivaa aangeraivo inna uduu mmimmiiyauvo inna aakiaivaki nuainno varioo inna gutududuu putiravai.

²⁴ Putuduu gioonna kiaapuuya Anutuuqaa kuaivaa varada nuaida varida mmuakiaa yoosinnaiyauvaki varuuya kiaa mmuduu rikieeravai.

²⁵ Rikiooduu Panapaasaya Sauruusooya ngiari mmooriivaa iima taika kiada ngiaammuu voovai nnutuuvo Yuvuaano vuai nnutuuvo Marakaanatama vitada vida Yerusareema pikiada viravai.

13

Mmannasa Yoketaivo Panapaasaya Sauruusaya mmatairavai

¹ Gioonna kiaapu vaa ausa hanigiada Adiookiaa varuuyakidiri vooya forofetaa vaidiya varuduu vooya vitaira vaidiya variravai. Iya nnutuuyauvo voovai nnutuuvo Panapaaso vo vaidi voovai nnutuuvo Simioono vuai nnutuuvo Naisiaava yoosinna Kureena diaa vaidi voovai nnutuuvo Rukiiva voovai tauraa kieeta vaidi Heroootaa ferengaanna tasipama varuuvaa nnutuuvo Manaino voovai nnutuuvo Sauruusootama variravai.

² Iyaano Anutuuqaata kua kiaaraivaara ngiari yeenna nneeraivaara ooqoo kiaa kiada ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Udaanga Anutuuqaa

mmida varuduu Mmannasa Yoketaivo iya tunoo: Panapaasaya Sauruusaya niini mmataama kikiai mmoori na ivaitana mmiauvaa varaatee,

³ tuduu ngiari yeenna nneeraivaara ooqoo tuuvoota ngiari yaaku va-reeraivootama taika kioodoo iya ngiari yaakuuyauvaa ivaitanaayaa utida titaa kioodoo viravai.

Panapaasaya Sauruusooya mmata Kuporoo ivaki viravai

⁴ Mmannasa Yoketaivoono Panapaasaya Sauruusaya mmataama kioo titovaitana Adiookiaa pikiada yoosinna Saraikiaa vida ivakidiri siipaivaa varada nnooriivau vidada mmata voovai nnooriivo ututuuma kioovaa nnu-tuuvo Kuporoo

⁵ ivaki vau yoosinnaivaa nnutuuvo Saramii kuaaree kiaa siipaivakidiri reemi rada ivaki viravai. Ivaki vida Yutayaiya nuunaira nnauyauvaki nuaida varida Anutuugaa mmayaayaivaa iya kiaa mmiravai. Kiaa mmida varuduu Yuvuaano Marakaava iya tasipama mmoori vareeravai.

⁶ Iya vida Kuporoo mmataivaugiataa vidada oto yoosinnaivaa nnutuuvo Papoo variravai. Ivaki varida tooduu Yutayaa vaidi saaka nnaamuruuvaa nnutuuvo Parayisuuva varioo ariiyara tunoo: Na forofetaivovee, tiravai.

⁷ Ii mmata Kuporoo ivaa kieeta vaidiivaa nnutuuvo Serekiiva vuai nnu-tuuvo Pauruuso tinni yoketaa vaidivai varioo Parayisuunna seena vaidivai variravai. Varioo ivo Anutuugaa mmayaayaivaa inna rikiaatauduu Panapaasaya Sauruusayara aayanna tuduu innasi nniravai.

⁸ Nnudu saaka nnaamuru vaidiivaa nnutuuvo Ereengaa kuaivakidiri tunoo: Eromaavavee, tuu vaidiivoono ivaitana kuaivaa hatoka kioo kieeta vaidiivo Yisuunnara kutaavaivee tinarainnoo kiaa inna yaata utiraivaa hanigiaanara iiravai.

⁹ Hanigiaanara uuduu Mmannasa Yoketaivo Sauruusaa nnutu vuaivo Pauruusaa aakiaivaki suvuau kioodoo ivo saaka nnaamuru vaidiivaa puaisakama too nnaasu vainno

¹⁰ tunoo: A Sataangaa mmaapukuavee. Mmoori yoketaiyauvaara a ooqoo kiannano unnakua tira maisa aataruuvo i suvuaikiai Udaanga Anutuugaa aataru kua kutaivaara mmannammanna unnakuavaivee a tinarainna iikiannano.

¹¹ Aanna makee Anutuugo irisaivaa i mmimaravai. I mmينو i avuuvo huruutainno fai kiisa suai homo upisivai nnaasu vainai a hama reeti reeri taanaravai. Fai vo suai kava i avuuvo tuginnama taanaravee, tuduu tuu saivaata saaka nnaamuru vaidiivaa avuuvo upisiinno sooniruuduu ivo kumimakama roo nuainno varioo gioonna kiaapu voovoono inna yaakuu-vaudiri utu varoo kuaiveeraivaara buairavai.

¹² Buaama roo nuauduu kieeta vaidiivo Anutuugo itaama uuvaa too Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tioo inna mmayaayaivaa Pauruuso iya kiaa mmuuvaa ivo kaayauma nnikiarairavai.

Pauruuso mmata Pisitiaa vau yoosinna Adiookiaa variravai

¹³ Pauruusaa ari tasipama nuairaiyaatama yoosinna Papoo pikiada ivakidiri siipaivaki karada nnidada mmataivaa nnutuuvo Paburiaa ivaki vau yoosinna voovai nnutuuvo Perekee varuduu rikioo Yuvuaano Marakaava iya pikioo kava vara ranoo Yerusareema viravai.

¹⁴ Vuduu rikiada iya Perekee pikiada nnidada mmataivaa nnutuuvo Pisi-tiaa ivaki vau yoosinna voovai nnutuuvo Adiookiaa varida kati varira suai voovaki Yutayaiya nuunaira nnauvaki vida hara kiada variravai.

¹⁵ Hara kiada varuduu vaidiia Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaata forofetaiya kuaivaatama jaarummua taika kioodoo nuunaira nnauvaara dira kieetaiyaano vaidi voovai tuduu diitoo oro Pauruusaata inna tasipama

nuauyaatama tunoo: Ti seenayaso, kuaivo ngiiki vainai ngieetama nnida gioonna kiaapuuya kiaa mmiatee. Kiaa mmikio iya ausaiyauvo yoketaaki-aiivee, tiravai.

¹⁶ Tuduu rikioo Pauruuso diitoo ari yaakuuvaadiri sa kua kiateera iya ruvuaatainno iya tunoo: Ni seena Isarairaiyaata ngia ngiari voopinaiya aavaki varida Anutuugaara ngiingii ausa mmuduuya mmiraiyaatama ni kuaivaa rikiaatee.

¹⁷ Aa gioonna kiaapu Isarairaa aaya Anutuugo tauraa ti rubuungainna mmataama kiooduu iya ngiari voopinaiya mmataivaa nnutuuvo Iyiipa varida kaayau gioonna kiaapuuya suvuauduu Anutuugo ari yaaguee-qaivaadiri Iyiipaivakidiri iya vitoo

¹⁸ koo mmuyai gaanga yoosinnaivaki yapa kiooduu taara vaidi yuku yaaku taika kioo nuanuuvaki (40) nuaida varida Anutuugaata nunuraanurai kiaa rada nuauduu hama ivo iyara inna nnannateeravai.

¹⁹ Hama ivo Isarairaiyara inna nnannateerama kioo mmata Kanaana ivaki varuu oyai yaaku saivai karasaidiri taara oyaiya tuduu iya yaatara kiada iya mmataivaa varada ivau variravai.

²⁰ Kaayau nuanu (450) iya itaama variravai.

Varuduu ivo iyara haitatuura kieeta vaidiia mmataama kiooduu varia rada nnidada numa forofetaivaa nnutuuvo Samueero varuu suaivaki taika kieeravai.

²¹ Taika kiooduu iya kieeta voovaa Anutuugaa yaparauduu rikioo vaidi-ivaa nnutuuvo Kisiinna mmaapuuvu Sauruuso Piniomiinaa oyaivakidiri diitovaa iya kieetavai yapa kiooduu ivo taara vaidi yuku yaaku taika kioo nuanuuvaa (40) iya kieetavai variravai.

²² Varuduu rikioo nnaagiai Anutuugo inna pikioo ari vo vaidi voovai Davuitiinna iya kieetavai yapa kieeravai. Yapa kioo innara tunoo: Na tauko Isainna mmaapuuvaa Davuitiinnara ni mmuduuya ruainoo. Mmuakiaa kua niiki vaiyauvaa fai na inna kiaa mmino ivoono yoketaama iinaravaivee. Anutuugo itaa kua tiravai.

²³ Ii vaidi Davuitiinna ivaa uru nnaakaraiyakidiri voovai nnutuuvo Yisunna Anutuugo tuduu diiteeravai. Vaa ivo innara tauraa ari kua kiaa teerama kioovaugiataama inna tuduu diiteeravai. Gioonna kiaapu Isarairaiya vitoo yoketaivau yapaanaraivaara inna tuduu diiteeravai.

²⁴ Hama Yisuuva diitoo suaivaki Yuvuaano mmuakiaa gioonna kiaapu Isarairaiya tunoo: Ngiiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hani-giada yoketaama varikiai na nnooriivaa ngii apinaravaivee,

²⁵ kiaa kioo kiisa suai ari mmooriivo taikaanara uduu ivo iya tunoo: Ngia yaata utuaani na gioononnee? Hama na vaidi ngia innara faannairavovee. Hameetavee. Ni nnaagiai nninaraivo fai vaidi nnoonnavai nninaravai. Na vaidi kiisavai. Hama na yopeema mmoori vareera ngiaammuauya roosiima inna yuku nnabaivaitana yenaivaitana rakuasaa kiee utu radaa-naravaivee. Yuvuaano itaa kua tiravai.

²⁶ Ni seenayaso, ngia Aparahaamaa sidinnaidiiyaatama ngia ngiengie voopinaiya aavaki varida Anutuugaa ngiingii ausa mmuduuya mmiraiyaatama rikiaatee. Anutuugo gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaanara mmayaayaivo tiisi nniivaivee.

²⁷ Gioonna kiaapu Yerusareema varuuyaata ngiari kieetaiyaatama ivo ti vitoo yoketaivau yapaanaraivaara hama teeda rikieerama kiada forofetaiya kuaiyauvaa makemakee kati varira suaiyauvaki jaariraivaara hama tuqinnama rikieeravai. Hama rikieeraida iya kua pinaivaki Yisunna yapa kiooduu putuuvaara forofetaiya tuu kuaivo kaanaivo vairavai.

²⁸ Iya Yisuuva kuaivaa koonnama kiainaaree kiaa buaida varida ivaudiri inna ruputuaaree kiaa buaidada tooduu kuminauduu rikiada Piratuusaa tunoo: Eenoo tinai iya inna ruputuatee,

²⁹ kiaa kiada Anutuuqaa kua fafaara innara roovaa iya iima taika kiooduu yatari sagaivaudiri inna nnabaivaa hitua rada oto oonau mmata nnauvaki hau kieeravai.

³⁰ Hau kiooduu Anutuuqo inna tuduu ivo putuuvakidiri diitoo

³¹ kaayau suai mmatayaa nuauduu iya Karirayaivakidiri makemakee inna tasipama Yerusareemara vida nnidauya inna teeravai. Inna tooyaano aanna makee gioonna kiaapu Isarairaiya innara iya kiaa mmiaavai.

³² Iya kiaa mmiaani ta aavaki varida aa mmayaaya yoketaa aavaa fai ngii giaa ngii mmiaaravee. Anutuuqo nnaaru ti rubuungainna ari kua kiaa teerama kioo kuaivaa iya kiaa mmuuvaa

³³ aanna makee iya sidinnaiddiia tiiyara iivai. Ivo Yisuuva putuuvakidiri tuduu diitoovaa ivo tiiyara itaama iivai. Kua fafaaraivo Saama nnaagiai vau kuaivaki Anutuuqo tunoo:

A ni Mmaapukuavee.

Aanna makee na i Koova variaunoo, tiravai.

³⁴ Ivo putuuvakidiri inna tuduu kava diitooduu hama inna mmammaivo uudainaraivaara ivo aa kua aavaa tunoo:

Na nnaaru Davuitiinnaata

kua kiaa teerama kiaa kua ivaa

ari vookarau yoketaa tuanaa ivaa

fai na ngii minaravaivee.

³⁵ Kiaa kioo Saama kuaivaki vau kua voovai ivaara tunoo:

Fai a tino i mmoori vareera vaidiivo

aiyara mmuduuya riraivaa mmammaivo

fai hama uudainaravee, tiravai.

³⁶ Davuitiiva varioo Anutuuqaa mmooriivaa iima taika kioo putuduu inna nnabaivaa varada oro ari rubuungainna mmata nnau vainiivau hau kiooduu vainno nnabaivo uudairavai.

³⁷ Ivaara ii kua fafaara ivo hama innara tiivai. Vaidiivaa Anutuuqo tuduu putuuvakidiri diitoovaa nnabaivo hama uudauvaara tiivai.

³⁸⁻³⁹ Ni seenayaso, itaama vainai ngia Yisunnara kutaavaivee tikio ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaraivaara ngia mmuakiaaya ari-naima rikiaateera ii kua ivaa ta ngii giaa ngii miaunnnano. Gioonna kiaapu voovono innara kutaavaivee tino ivo mminnamminnaa maisaivaa varaikio inna mmuaararaivo fai taikano rikioo mmamma dummukiaara kati hara kioo varinaravai. Anutuuqo Musiinna mmaanna kiaa mmuu kuaivaudiri fai hama ngia itaama yopeema variaaravai. Ngia ivaara rikiaateera ta ngii giaa ngii miaunnnano.

⁴⁰ Itaama vainai aa na tinara kua aavaa nnaaru forofetaiya tuu kuaivo ngiisi nninarainnoo kiaa ngiingii variraiyauvaa tuqinnama haitatuukiatee.

⁴¹ Iya tunoo:

Ngia vaidi nniki rakaida puruuka tiraiyaso, taatee.

Ngia pinaama nnikiaraida

airi yaata utida putuatee.

Ngia variaa suaivaki na mmooriivaa iikiauikai

hama ngia ivaara kutaavaivee kiaavai.

Fai vaidi voovono ivaara ngii giaa ngii minai

hama ngia ivaara kutaavaivee kiaaravee.

Ivaara ngia pinaama nnikiaraida

airi yaata utida putuatee.

Forofetaiya tuu kuaivo itaa kua tiravaivee.

⁴² Pauruuso ii kua ivaa kiaa taika kioo Pauruusooya Panapaasaya nuunaira nnauvaa pikiada mmaanai kuaara uduu gioonna kiaapuuya ivaitana tunoo: Vo kati varira suai voovaki kava nnida ii kua ivaa sai kuayauvaatama ti kiaa ti mmiatee,

⁴³ kiaa kiada nuunaira nnauvaa pikiada mmaanai vuduu gioonna kiaapu Yutayaiyaata ngiari voopinnaia vaa Yutayaiya aataruuvaa teeda iya tasi-pama nuauyaatama ivaitana vata rada viravai. Vuduu rikiada ivaitana iyaata yamaa kua yamaa kua tida tunoo: Anutuuqo ngiiyara yoketairavai ngii minai yaagueeqama inna aataruuvau kuatee, tiravai.

⁴⁴ Ivaa nnaagiai suai kati varira suaivaki mmuakiaa gioonna kiaapu ii yoosinna ivaki varuuya numa varida Anutuuqaa kuaivaa rikiaara nniravai.

⁴⁵ Nnudu teeda vaidi Yutayaiya ti kuaivaa rikiaateeraivaara kiaa iya nnannatooduu Pauruusaa kuaivaa hatokada innara rakanoo raaranoo tiravai.

⁴⁶ Tuduu rikiada Pauruusooya Panapaasaya hama aatuurama kiada yaagueeqama sai iyaata kua tida tunoo: Ta tauraa Anutuuqaa kuaivaa ngii giaa ngii miaunnavai. Ngii giaa ngii mmiaunnani ngia rikiada pikiada tupatupaa variraivaara ooqoo kiaavai. Ooqoo kiaivaara ta ngii pikiada ngiari voopinnaa gioonna kiaapuuyasi kuaaravai.

⁴⁷ Kua fafaara roovaudiri aa kua aavaa Udaanga Anutuuqo ti kiaa ti mmioo tunoo:

Vaa na ngii mmataama kiauya
ngieenoo ngiari voopinnaia
tooba roosiima ni kuaivaa kiaa kookieekiatee.
Na iya vitee aataru yoketaivau yapaanara kuaivaa
fai ngia mmuakiaa gioonna kiaapu
mmuakiaa mmataavau variaya
kiaa mmikiai rikiaatee, tiravaivee.

⁴⁸ Pauruuso ii kua ivaa kiaa taika kiooduu ngiari voopinnaa gioonna kiaapuuya rikiada sirigaida Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaara iya yoke-tairavai. Yoketauduu Anutuuqo mmataama kioo gioonna kiaapuuya fai tupatupaa variraivaa varaaraiyaano ausa hanigiada Yisuunnara kutaavaivee tiravai.

⁴⁹ Tuduu rikiada Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaa gioonna kiaapuuya ii mmata ivau varuuya kiaa mmuduu rikieeravai.

⁵⁰ Rikiooduu vaidi Yutayaiyaano kieeta vaidiiyaatama ngiari voopinnaa nnutu ruua gioonnaiya Anutuuqaara ausa mmuduuya mmiraiyaatama tuduu iya ngiari seenaiyaata kiaa mmuduu rikiada vida Pauruusaya Panapaasaya mmoori maisaivaa iida ngiari mmataivaudiri ivaitana utu raririida feena rada vida titooduu viravai.

⁵¹ Vida varida hama iya ivaitana kuaivaa rikioovaara ngiari yukuuvaitanaudiri kufukuufaiyauvaa hatutuooma kiada yoosinna Ikonii viravai.

⁵² Vuduu Adiookiaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya Mmannasa Yoketaivo iya suvuauduu kaayauma sirigairavai.

14

Pauruusooya Panapaasaya yoosinna Ikonii variravai

¹ Pauruusooya Panapaasaya yoosinna Ikonii vida ivaitana tauraa uunaqu-uneema oro ivaki iida Yutayaiya nuunaira nnauvaki vida yaagueeqama ari vookarau mmayaayaivaa iya kiaa mmuduu rikiada Yutayaa gioonna kiaapu vooyaata ngiari voopinnaa gioonna kiaapu vooyaata ausa hanigiada Yisuunnara kutaavaivee tiravai.

² Tuduu Yutayaa vaidi vooya hama Yisuunnara kutaavaivee tuuya ngiari voopinnaa vaidiiyaata kuaivaa murumuru tida Pauruusaya Panapaasayara kua maisaivaa tida ivaitanaara iya nnannateeravai.

³ Iya nnannatooduu ivaitana hokoba suai ivaki varida yaagueeqama Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaa kiaa mmida variravai. Anutuugo kati gionna kiaapuuyara yoketauvaara iya kiaa mmida varuduu Anutuugo ari yaagueeqaivaa ivaitana mmuduu ari vookara ari vookarau mmooriiyauvaa iiravai. Uduu teeda Anutuugo iyara yoketau aataruuvo kooyaa vairavai.

⁴ Vauduu gionna kiaapu ii yoosinna ivaki varuuya vooyaano voovau-giataa yaata utida Yutayaa vaidiiyara yoketauduu vooyaano voovau-giataama yaata utida aposoroo vaidiivaitanaara yoketairavai.

⁵ Yoketauduu vaidi ngiari voopinnaiyaata vaidi Yutayaiyaatama ngiari kieetaiyasi nuunaida Pauruusaya Panapaasaya mmaara kuaivaa tida sikauiyauvaa habati ivaitanaayaa kagaariaaraivaara iya kua yeena rairavai.

⁶ Kua yeena rau kiooduu ivaitana iya tuu kuaivaa rikiada ngiari toovau vida mmataivaa nnutuuvo Rukauniaa vau yoosinnaivaitana vuaivaa nnu-tuuvo Rusutaraa vuaivaa nnutuuvo Derevee vida mmata vainiivau vau yoosinnaiyauvakiaatama vida

⁷ mmayaaya yoketaivaa gionna kiaapuuya kiaa mmiaa rada viravai.

Pauruusooya Panapaasaya yoosinna Rusutaraa variravai

⁸ Vaidi voovoono Rusutaraa hara kioo varuuvo ari kaanaa ausaivakidiri inna yukuuvaitana maisauduu hama nuaira kogoga nnaasu hara kioo varu-uvoono

⁹ Pauruuso kua tuoo varuduu inna kuaivaa rikieeravai. Rikioo varuduu Pauruuso tooduu vaa ivo ari yaataivaki yaagueeqama tunoo: Fai ivo ni tuqinnaanaravee, kiaa varuduu Pauruuso ivo itaama yaata utuuvaa rikioo inna too nnaasu vainno

¹⁰ pinaama innaata kua tiao tunoo: Diitee ai yukuuvaitanaudiri safuuma ngiau diee vakianee, tuduu rikioo akiairaama diitoo nuairavai.

¹¹ Nuauduu teeda gionna kiaapuuya Pauruuso uuvaa teeda ngiari kua Rukauniaa kuaivakidiri aayanna reeda varida tunoo: Ti anutuuya hani-giada vaidi kiada tiisi tummuaano,

¹² kiaa kiada Panapaasaara ngiari anutuu voovai nnutuuvaa innara tunoo: Suuso, kiaa kiada Pauruuso kaayau kua tuuvaara innara tunoo: Homiiso, tiravai.

¹³ Tuduu ngiari anutuu Suusaara kati puara hudeera vaidiiivo ngiari nuunaira nnau pinaivo yoosinna tooyaivaki vauvakidiri ngioo varioo puara burimakauyauvaata mauraiyauvaatama varoo vagiaamunna keegiaivaki yapa kioo ivo gionna kiaapuuyaatama Pauruusaya Panapaasayara buri-makauyauvaa kati iyara ruputu hudaara iiravai.

¹⁴ Ruputu hudaara uduu rikiada aposoroo vaidiivaitana Panapaasooya Pauruusaya iya iikiaaraivaara rikiada iya iida Anutuugaara rakanoo raara-noo kiarainnoo kiaa vida ngiari ausaivaitana maisauvaara iya ngiari uyira rairaiyauvaa rapasi kiada gionna kiaapuuya nuuna aakiaivaki seenada vida aayanna reeda tunoo:

¹⁵ Vaidiso, ngia aaniira itaama iikiaara iikiaannee? Ta ngii roosiima mmanna vaidivaitanavee. Ta aapi ngiisi nnida mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii mikiai unnakua anutuu aayauvaa pikiada Anutuugaa tua-naivaara kutaavaivee kiateera ta ngiaunnava. Anutuugo kutaa variivoono mmuakiaa ngiau mmata nnoori sorovuraivaa iima kioo mmuakiaa mmin-naa ivaki vauyauvaatama iima kieeravai.

¹⁶ Tauraa varuu gioonna kiaapuuya ngiari yaata utuu aataruuyau-vunugiataama iikiatauduu Anutuugo ee-oo tuduu iiravai.

¹⁷ Ivo ngiau aapuuvakidiri tikio vatiivo rikio mmuakiaa ngii yeennaiyauvo uruoo kaanaiyauvo vaikiai ngia iyauvaa nneeda kaayauma sirigakiaavai. Ivo itai mminnaa yoketaiyauvaa ngii miivaara ngia teeda rikiada innara kutaa varivaivee kiateera iivaivee.

¹⁸ Ivaitana itaa kua tuduaata gioonna kiaapuuya yaagueeqama kiada iyara puara burimakauyauvaa kati ruputu hudaara uduu ivaitana yaagueeqama ooqoo tiravai.

¹⁹ Ooqoo tuduu vaidi Yutayaa vooya mmata Pisitiaa vau yoosinna Adiooki-aadiri nnuuyaata yoosinna Ikoniidiri nnuuyaataama gioonna kiaapuuya tasipa kua tuduu mmuaa ausa mmuaa yaatavai utida sikauiyauvaa habati utida Pauruusa mmannana utida ruputududuu ivo hanaanainno vauduu iya ivo putinoo kiaa inna nnabaivaa utu raririida yoosinna tooyaivaki yapa kiada viravai.

²⁰ Vuduu vaa ausa hanigioo gioonna kiaapuuya nnida inna ututuuma kioodoo kava diitoo yoosinnaivaki viravai. Oro vauvo patauduu Panapaasaya diitada yoosinna Derevee viravai.

Ivaitana Suriaa vau yoosinna Adiookiaa

kava vara ranada nniravai

²¹ Pauruusooya Panapaasaya mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapu Derevee varuuya kiaa mmuduu kaayau gioonna kiaapuuya iya ausaiyauvo hanigieeravai. Hanigiooduu ivaitana yoosinna Rusutaraa kava vara ranada nnida vaidida varida ivaki pikiada yoosinna Ikonii nnida vaidida varida ivaki pikiada numa Pisitiaa vau yoosinnaivaa nnutuuvo Adiookiaa variravai.

²² Ii yoosinna iyauvaki itaama nuaida varida iyauvaki varuu gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooya mmayaayaivaa kiaa mmiaa rada nuaida varida yamaa kua yamaa kua tida tunoo: Anutuugaara kutaavaivee tida yaagueeqama variatee. Ta Anutuugo gioonna kiaapuuyara diravaki kuaaree kiaa iikio kaayau mmuaararaiyauvo tiisi nnina fai ta iyauvaa yaatarada ivaki kuaaravaivee, tiravai.

²³ Pauruusooya Panapaasaya ii yoosinna iyauvaki vaa ausa hanigiooya ngiari nuunauyauvakidiri kieetaiya mmataama kiada Anutuugaara kua kuaaraivaara ngiari yeenna nneeraivaara ooqoo tida iyara yaaku vareeravai. Vaa iya Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tuuvaara ivaitana innaata kua tida ivo yaagueeqaivaa iya mmiaiveera ivaara kua tida yaaku vareeravai.

²⁴ Yaaku vara kiada ivaki pikiada ivaitana mmuakiaa mmata Pisitiaivaa yaatarada numa mmata Paburiaa vau

²⁵ yoosinnaivaa nnutuuvo Perekee ivaki varida mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmi kiada tuma yoosinna Atariaa nnoori sorovuaraa siriiyau vauvaki varida

²⁶ ivakidiri siipaivaki karada kava vara ranada Adiookiaa viravai. Ii yoosinna ivakidiri gioonna kiaapuuya ii mmoori ivaara ivaitana mmataama kiada yaaku varada tunoo: Anutuugo kati ngiiyara yoketaama yaata utivai. Ivaara yaata utida yaagueeqama kiada yoketaama vida mmooriivaa varaatee, tuuvaitanaano nuaida ii mmoori iyauvaa iima rada nuaidada taika kiada kava vara ranada nniravai.

²⁷ Ivaitana Adiookiaa nnida gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooya rupi nuunama kiada Anutuugo ivaitana tuduu uu mmooriyauvaaraatama Anutuugo aataruuvaa ivaitana vitauduu ngiari voopinaiya tuduu Yisuunnara kutaavaivee tuuvaaraatama iya kiaa mmiravai.

²⁸ Iya kiaa mmi taika kiada hokoba suai ivaitana iya tasipama variravai.

15

Vaa ausa hanigiooya Yerusareema nuunaida kua tiravai

¹ Varuduu vaidi vooya Yutayaivakidiri nnida Adiookiaa varida vaa ausa hanigiooya kiaa mmida tunoo: Musiiva mmaanna tuu kua ivau mmamma hatokeera aataruuvaa fai ngia pikiakio hama Anutuuqo ngii vitoo yoke-taivau ngii yapaanaravee,

² tuduu rikiada Pauruusooya Panapaasaya iya kuaivaara ivaitana nnan-natooduu iyaatama kua yaagueeqama tuduu iya sai ivaitanaatama kua yaagueeqama tiravai. Tuduu rikiada gionna kiaapu Adiookiaa varuuya Pauruusaya Panapaasaya tasipama vaidi vooya Adiookiaa varuuyaatama mmataama kioodoo iya vida Yerusareema variaa vaidi aposorooyaata vaidi vaa ausa hanigieeraiya kieetaiyaatama ii kua ivaara kua tida kiaa radu-daaraivaara viravai.

³ Vaa ausa hanigiooya iya titooduu vidada mmata Ponikiivakiaata Samari-aivakiaatama nuaida varida ngiari voopinnaiya Anutuuqaa kuaivaa rikiada ausa hanigioovaara vaa ausa hanigiooya ivaki varuuya kiaa mmuduu ii kua ivaa rikiada sirigairavai.

⁴ Sirigauduu iya vidada Yerusareema vuduu vaa ausa hanigieeraiyaata vaidi aposorooyaata vaidi vaa ausa hanigieeraiya kieetaiyaatama iyara kua yoketaivaa tuduu Pauruusooya Panapaasaya Anutuuqo mmooriivaa ivaitana mmuduu uuvaara iya kiaa mmiravai.

⁵ Kiaa mmi taika kioodoo iyakidiri vaa ausa hanigiada Farisaiya uu aataruuyauvaa uu vooyaano diitada iya tunoo: Ngiari voopinnaiya vaa ausa hanigia kiaiya tikiai Musiiva mmaanna tuu kuaivaa rikiada iida ngiari mmammaiyauvaa hatokaateera iya kiaa mmiatee, tiravai.

⁶ Tuduu rikiada vaidi aposorooyaata vaidi vaa ausa hanigieeraiya kiee-taiyaatama ii kua ivaara nuunaida yaata utida kua tiravai.

⁷ Yaata utida hokoba suai mmuai kuaivaa nnaasu tududuu rikioo Petorooso diitoo iya tunoo: Ni seenayaso, vaa ngia taanoo. Nnaaru Anutu-uqo ngiikidiri ni mmataama kioodoo na vee ngiari voopinnaiya mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mminai iya rikiada hanigiada yoketaama variateera ni mmataama kieeravai.

⁸ Anutuuqo gionna kiaapuuya aakiaiyauvaki toovoona Mmannasa Yoke-taivaa ti mmuneema iya mmiravai. Mmioo ivo iyara yoketauvaara kooyaa ti vitairavai.

⁹ Ivo hama ari vookarau aataruuvaa iya mmioo ari vookaraira aataruvai ti mmiravai. Mmuaa aataruvai nnaasu iyaata tiitama ti mmiravai. Iya Yisuunnara kutaavaivee tuuvaara ivo iya mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kioodoo iya yoketaama viravai.

¹⁰ Itaama vaikiyai ngia aaniira mmuaararaivaa aanna ausa hanigiooya mmiaaraivaara Anutuuqaa iida taara iikiaannee? Ii mmuaararoo aataru ivaa nnaaru ti rubuungainna mmuaarareeravai. Aanna ta variaunnaiya tiita ti mmuaararaivai.

¹¹ Pikiaatee. Ngiari voopinnaiya Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivaara ivo kati iyara yoketaainno iya vitoo yoketaivau yapaineema teeta innara kutaavaivee kiaunnano ivo tiitama kati tiiyara yoketaainno ti vitoo yoketaivau yapaivaara kutaavaivee kiaunnano, tiravai.

¹² Tuduu mmuakiaa gioonna kiaapuuya kua seemuaa hara kiada varida rikiooduu Panapaasooya Pauruusaya Anutuugo ari vookarau mmooriiyauvaa ivaitana tuduu ngiari voopinnaa gioonna kiaapuuyasi uuyauvaara iya kiaa mmiravai.

¹³ Kiaa mmi taika kiooduu Yakooopo tunoo: Ni seenayaso, ni kuaivaa rikiaatee.

¹⁴ Anutuugo ngiari voopinнайara mmuduuya ruoo iyakidiri vooya niisi ngiateera tuduu ivaara Simoono Anutuugo ikiataa toosa haroo mmoori-ivaara ti kiaa ti mmiravai.

¹⁵ Forofetaiya fafaara roo kuaivo vainno mmuai kuaivaa tiravai. Kua fafaaraivo tinoo:

¹⁶ Udaangaivo tinoo:

Fai nnaagiai na mmatayaa kava vara ranee tiee

Davuitiinna nnauvaa havarata kioovaa

kava na heekanaravai.

Mmatayaa havarata kioovaa

kava na tuqinnama kiee

kava na heekaanaravai.

¹⁷ Heekanai fai ngiari voopinнайa

niiyara buaama rada nookiaaravai.

Mmuakiaa ngiari voopinнайa

na niisi ngiateera tinai

fai niisi ngiaaravee.

¹⁸ Udaangaivo nnaaru ii kua ivaa tuuvaa

mmuai kuaivaa aanna makee tiivaivee.

¹⁹ Kua fafaaraivoono itaa kua tiivaaraina na nenenaideri yaata utuee ngii giaa ngii miaunoo. Ta ngiari voopinnaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya mmuaararai mmooriivaa iya mmiaarainnoo.

²⁰ Fai ta yanaa voovai fafaara reeda iya kiaa mmida kiaara: Unnakua anutuuyauvaa mmiaa haipa yeenna fayaiyauvaa sa nnaatee. Sa sabi nuaira aataruuvaa iikiatee. Fayaiyauvaa nnuunaiyauvaki puaisa hadauma utu-aavo putiiyauvaa sa nnaatee. Sa fayai kiauyauvaa nnaatee. Ta yanaivaa itaa kua kiaa iyani fafaara kiaaravee.

²¹ Mo nnaaru varuuyaatama varia rada nnidada aanna makee vari-aiyaatama Musiiva mmaanna tuu kuaivaa fafaara roovaa makemakee kati varira suaiyauvaki vaidiia nuunaira nnauyauvaki yaarida vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki gioonna kiaapuuya kiaa mmiravaivee. Yakooopono itaa kua tiravai.

Yerusareema varuu vaa ausa hanigiooyaano yanaivaa fafaarairavai

²² Aposoroo vaidiiaatama vaidi vaa ausa hanigieeraiya kieetaiyaata mmuakiaa ausa hanigieeraiyaatama nuunaida kua yeena raida ngiariikidiri vaidi vooya mmataama kiada Pauruusaya Panapaasaya tasipama Adiookiaa kuateera mmatairavai. Gioonna kiaapuuya ivaitanaara kua yoketaivaa tuuvaitana iya mmataama kiada voovai nnutuuvo Yutaaso vuai nnutuuvo Parasaapaa mmataama kiada voovai nnutuuvo Siraasaa mmataama kieeravai.

²³ Mmataama kiooduu ivaitana varada vuu yanaivo tunoo: Ta ngii seena aposoroo vaidiiaatama vaidi vaa ausa hanigieeraiya kieetaiyaatama ngiiyara kua yoketaivaa kiaunnanoo. Ngia vaa ausa hanigiada ngiari voopi Adiooki-aadiri ngiaani Suriaadiri ngiaani Kirikiaadiri ngiaiya ta ngiini yanaivaa fafaara raunnanoo.

²⁴ Vaa ta rikiaunnavai. Tiikidiri vaidi vooya ngiisi vida airi kua airi kua tuduu ngia iya kuaiyauvaara kaayauma yaata utuduu ngii ausaiyauvo

pinaama mmuaarareeravai. Hama teenoo iya kiaa mmiaannaduu iya oro itaama iiravai. Ngiarinaidiri itaama iiravai.

²⁵ Ta ivaara rikiada nuunaida yaata utida kua tida rikiaunnano ti au-saiyauvo yoketaikiai vaidiivaitana ngiisi kuateera mmataama kiaunnava. Fai ivaitana ti seena ta mmuduuya ruaunnaivaitana Panapaasaya Pauru-usaya tasipama ngiisi kuaaravai.

²⁶ Panapaasooya Pauruusaya ti Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooriivaa iida hama mmatayaa ngiari variraivaara yaata utuaavai.

²⁷ Teenoo Yutaasaya Siraasaya titakiai ngiisi kuaaraivaitanaano fai ta fafaara raunna mmuai kuaivaa avaikidiri ngii giaa ngii miaaravaivee.

²⁸ Mmannasa Yoketaivootama teeta ti yoketaikiai ta kuaivaa yeena rau kiada hama ari vo mmuaararai kuaivaa ngii giaa ngii miraida aa kua aavaa nnaasu ngii giaa ngii mida kiaunnnano:

²⁹ Unnakua anutuuyauvaa mmiaa haipa yeenna fayaiyauvaa sa nnaa-tee. Sa fayai kiauyauvaa nnaatee. Sa fayaiyauvaa nnuunaiyauvaki puaisa hadauma utuaavo putiiyauvaa nnaatee. Sa sabi nuaira aataruuvaa iikiatee. Ta itaa kua kiaunnaivaa fai ngia iida yoketaama variaaravaivee. Inna aikioo kuavaivee. Iya yanaivaa itaa kua kiaa kiada fafaara reeravai.

³⁰ Fafaarama kiada ivaitana mmida titaa kioodoo ivaitanaatama Panapaasaya Pauruusooya tasipama Adiookiaa vida ivaitana vaa ausa hanigioo mmuakiaaya rupi nuunama kiada yanaivaa iya mmuduu

³¹ yaarida rikiada iya yamaa kua yamaa kuaivaa roovaara sirigairavai.

³² Sirigauduu Yutaasooya Siraasaya forofetaavaitana varuuvaitana hokoba suai iya tasipama varida yamaa kua yamaa kuaivaa iyaata kua tuduu iya yoketauduu yaagueeqama variravai.

³³ Varuduu ii taara vaidi ivaitana hokoba suai ivaki varuduu vaa ausa hanigiooya ivaitana titada tunoo: Ausa nuufaivaa tasipama kuatee, tuduu Yutaaso kava vara ranoo inna titoodoo vuuyasi nnuduu

³⁴ (Siraaso ari yaata utuuvaugiataama yaata utuoo ipi variravai.)

³⁵ Varuduu Pauruusooya Panapaasaya hokoba suai Adiookiaa varida ngiari vo vaidiia tasipama gionna kiaapuuya Udaanga Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa iya kiaa mmida variravai.

Pauruusooya Panapaasaya ngiari mmarammaraama viravai

³⁶ Nnaagiai suai voovaki Pauruuso Panapaasaa tunoo: Nninai ta vida vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nnaaru ta Udaanga Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa kiaa mmiaannaiyauvaki yaagueeqama variainaara vida taaravee,

³⁷ tuduu rikioo Panapaasoono vaidi voovai Yuvuaano Marakaannaata vitoo kuanara uduu

³⁸ tauraa iya vuu suaivaki Marakaava Paburiaa mmataivaki iya pikioo vioo hama iya tasipama mmooriivaa vara taikoovaara Pauruuso yaata utuoo innara ooqoo tiravai.

³⁹ Ooqoo tuduu rikioo innara kiaa Pauruusaata buaaru tuoo ngiari mmarammaraa yaata utuuvaugiataama viravai. Panapaaso Marakaan-naata vitoo vo siipa voovaki karada mmata Kuporoovakira viravai.

⁴⁰ Vuduu Pauruuso Siraasaa mmataama kioodoo vaa ausa hanigioo gionna kiaapuuya ivaitanaara yaaku varada tunoo: Udaanga Anutuugo kati ngiiyara yoketaama yaata utivai. Ivaara yaata utida yaagueeqama kiada yoketaama vida mmooriivaa varaatee, tuduu rikiada vida kieeravai.

⁴¹ Vidada mmata Suriaivakiaata Kirikiaivakiaatama varuu vaa ausa hani-giada Anutuugaara nuunakiaiya yamaa kua yamaa kua tida tunoo: Yaagueeqama variatee, tiravai.

16

Timotiiva Pauruusaya Siraasaya tasipama nuairavai

¹ Pauruusooya Siraasaya yoosinnaivaitana Derevee Rusutaraa viravai. Vida tooduu ngiaammua voovai vaa ausa hanigioovaa nnutuuvo Timotiiva ivaki variravai. Inna kaano Yutayaa gioonnava. Vaa ivo ausa hanigieeravai. Inna koova Ereengaa vaidivai.

² Mmuakiaa gioonna kiaapu ausa hanigiada Rusutaraivakiaata Ikoniivaki-aatama varuuya Timotiinnara kua yoketaivaa tiravai.

³ Tuduu Pauruuso Timotiiva inna tasipama kuaiveera inna vitoo inna mmammaivaa hatokeeravai. Timotiinna koova ari voopinnaa Ereengaa vaidivai varuuvaara mmuakiaa Yutayaiya ivaki varuuya vaa rikieeravai. Iya rikioovaara Pauruuso Timotiinna mmammaivaa hatokeeravai.

⁴ Iya vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki vida nnaaru vaidi aposorooyaata vaidi vaa ausa hanigieeraiya kieetaiyaatama Yerusareema varuuya yanaivaa fafaarama iya mmuu kuaivaa vaa ausa hanigieeraiya ii mmoori ivaa iikiateera kiaa mmiravai.

⁵ Kiaa mmuduu rikiada iya mmannammanna yaagueeqama kiada Yisunna kutaavaivee kiaa kiada varuduu vo suai vo suai vo gioonna kiaapu vooya ausa hanigieeravai.

Pauruuso Toruaasa varuduu inna tinni avuuvo

hanigiooduu ari vookarau aataruuvaa teeravai

⁶ Pauruuso ari tasipooyaatama mmata Purukiaivakiaata Garatiaivaki-aatama nuaida varida mmata Asiaivaki mmayaayaivaa kiaa mmiaaree kiaa kuaara uduu Mmannasa Yoketaivo iya ooqoo tiravai.

⁷ Ooqoo tuduu pikiada iya nuaidada Musiaa mmataivaa araivaudiri nnida mmata Bituniaa kuaaree tida rikiooduu Yisunna Mmannasaivo iya ooqoo tiravai.

⁸ Ooqoo tuduu rikiada iya pikiada vida Musiaa mmataivaa yaatarada vidada oto yoosinna Toruaasa nnoori sorovuaraa siriivau vauvaki variravai.

⁹ Varuduu heenaki Pauruusaa tinni avuuvo hanigiooduu ari vookarau aataruuvaa tooduu Maketoniaa mmataivaki varuu vaidi voovono dioo vainno yaagueeqama innaata kua tiao tunoo: Numa mmata Maketoniaa aavau ti tasipama variee mmooriivaa iikiane,

¹⁰ tuduu too Pauruuso patauduu diitoo ti kiaa ti mmuduu rikiada ta mminnamminnaiyauvaa teerada varida mmata Maketoniaa kuaara iiravai. Iida varida ta ivaara yaata utida kiaannanoo: Vaa ta rikiaunnava. Anutuuqoono ti maavee tiivai. Ta mmayaaya yoketaivaa mmata Maketoniaa variaya kiaa mmiateera Anutuuqo ti maavee tiivaivee, tiravai.

Ta mmayaaya yoketaivaa gioonna Rutiaanna

kiaa mmiravai

¹¹ Ta itaa kua kiaa kiada yoosinna Toruaasadiiri siipaivaa varada safuuma vidada yoosinna Samotaraakee vakiaannaiya patauduu vidada yoosinna Niaaporoo viravai.

¹² Vida siipaivaa pikiada yoosinnaivaa nnutuuvo Piripiira viravai. Make-toniaa mmata pinaivaa vuutaivaki ii yoosinna pinaa ivo vauvaa nnutuuvo Piripii. Ii yoosinna ivaki Roomaa vaidiia diravai. Ta ivaki suai vooyauvai vari kiada

¹³ Yutayaiya kati varira suaivaki ta yoosinnaivaa pikiada nnoori siriivau vida yaata utida kiaannanoo: Gioonna kiaapu Yutayaiya ivaki nuunaida yaaku varaara variaano, kiaa kiada ivaki viravai. Vida taannaduu gioonna

voonnibara ivaki nuunauya ti teeda vauduu ta iya tasipama varida iyaata kua tiravai.

¹⁴ Kua tida variaannaduu Tuaataira yoosinnaivakinnaa gioonna voovai nnutuuvo Rutiaava ivaki hara kioo varioo rikieeravai. Ivoono ari mmaraa sikau vareera mmoorivai haboonna roosuu mminnaivaa varoo buruqaiyauvunu siikaira mmooriivaa iiravai. Ivoono Anutuuga ari ausa mmuduuyaivaa mmira gioonnava variravai. Varioo Pauruuso tuu kuaivaa rikiooduu Udaanga Yisuu Kirisiiva inna hanigiooduu inna tinniivo rusitiravai.

¹⁵ Rusituduu inna tasipama mmuaa nnauvaki varuuyaatama hanigiada nnoori vareeravai. Nnoori vara taika kiooduu rikioo ivo ti tunoo: Mo ngii yaata utiraiyauvaki ngia niyara kiaara: Vaa Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tii gioonnaivee, kiaa kiada ni nnauvaki inna aikioo numa variatee. Ivo itaa kua yaagueeqama tuduu rikiada inna nnauvaki ta viravai.

Pauruusooya Siraasaya Piripii ivaki oovi nnauvaki variravai

¹⁶ Vo suai voovaki ta yaaku varaara vida variaannaduu sikaunnaadiri yookaama kioo vitoo kiaatannaivo ti saidiri nniravai. Ii kiaatanna ivaa aakiaivaki mmagia maisaivo hara kioo varuduu gioonna kiaapuuya nnaagiai mmoori varaaraivaara kiaa kookieema kiooduu ivaara iya irisai kaayau sikauyauvaa innara sikau kagaaruu vaidiia mmiravai.

¹⁷ Ta Pauruusootama kuaannaduu ivoono ti vata roo aayanna kiaa roo tunoo: Aa vaidi aaya Anutuugo ngiau aapu variivaa mmooriivaa varada Anutuugo ngii vitoo aataru yoketaivau yapaanara kuaivaa ngii giaa ngii miaanoo,

¹⁸ kiaa kioo makemakee kaayau suai mmuai kuaivaa nnaasu tududuu rikioo nnaagiai Pauruuso rikiooduu inna nnannatooduu hanigia mmagia maisaivo kiaatannaivaa aakiaana varuuvaa tunoo: Na Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa tasipama tinai inna aakiaivakidiri pikiee tiee mmaanai kuanee, tuduu rikioo tuu saivaata inna aakiaivakidiri pikioo tuoo mmaanai viravai.

¹⁹ Vuduu innara sikau kagaaruu vaidiia ivaa tooduu kiaatannaivo yoketaama varuduu hama inna mmooriivaara keenaa sikauyauvaa varaaraivaara iya nnannatooduu Pauruusaata Siraasaatama utu kiada vaidi utu raririida yookaira mmatuuyaivau ngiari kieetaiya avuuyauvunu yapa kiooduu

²⁰ iya ivaitana vitada Roomaa kieetaiyasi viravai. Vida tunoo: Aa vaidi aavaitana Yutayaa vaidivaitana mmoori maisaivaa ti yoosinnaivaki iikiaani gioonna kiaapuuya pinaama kaayau kua kiaanoo.

²¹ Aavaitana ti aataruuvaa hatokada aataru karaasaiyauvaara gioonna kiaapuuya kiaa mmiaavai. Ta yoosinna Rooma tiyara diraiya kuaiyauvaa rikiaunnayara tida hama ivaitana kuaivaa ta rikiada iikiaunnavaivee,

²² tuduu rikiada gioonna kiaapu nuunauya ivaitana ututuuma kiada ruputida varuduu Roomaa kieetaiya ngiari ngiaammuaaya tuduu ivaitana uyira rairaiyauvaa rapasi kiada ivaitana ripiiravai.

²³ Kaayauma ripiidada pikiada oovi nnauvaki utu raririima kagaari kiada oovi nnauvaara haitatuura vaidiivaa kiaa mmida tunoo:

²⁴ Tuginnama sipuuvaa rau kiee aavaitana haitatuukianee, tuduu rikioo utu raririima roo oovi nnau aakiaa tuanaivaki yapa kioo ivaitana yukuu-vaitana varoo yatari aataru rukiaa kiooyauvaki uyu kioo yaagueeqama rau kiooduu variravai.

²⁵ Varuduu heena tammaaki Pauruusooya Siraasaya yaaku varada pinaama Anutuugaara kuaru tida varuduu oovi nnauyauvaki varuuya rikiada variravai.

²⁶ Rikiada varuduu akiairauduu mmataa kuaru pinaivo utuduu oovi nnauvaa kuabaiyauvo haatapooduu haatopoo saivaata sipuuyauvo ngiari mmaara hatuaa taika kioodoo mmuakiaa ivaki varuuya yukuyaa yeena rau kiiooyauvo ngiari mmaara takuasaa rada tiida viravai.

²⁷ Vuduu oovi nnauvaara haitatuura vaidiivo diitoo tooduu sipuuyauvo vaa hatuaa taika kioodoo yaata utuoo tunoo: Vaa aakiaana variyaiya vida tara kiaanoo, kiaa kioo ari paipa avaikaraivaa utu rada kioo ari hara raputi-nara teerama utu kioo vauduu

²⁸ rikioo Pauruuso puaisakama aayanna roo tunoo: Sa ai hara raputuanee. Ta mmuakiaaya aavaki variaunnaanoo,

²⁹ tuduu rikioo toobaiyauvaara aayanna roo seenoo nnau aakiaivaki ngioo Pauruusaya Siraasaya yuku oyaivaki ngioo varoo vainno biribiriinno vaira-vai.

³⁰ Vainno diitoo ivaitana vitoo mmaanai yapa kioo ivaitana yaparainno tunoo: Yokeeraso, na aanii aataru mmoorivai iino Anutuugo ni vitoo aataru yoketaivau yapaanarannee?

³¹ tuduu rikiada ivaitana inna sai tunoo: Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tino fai Anutuugo iitama i tasipama mmuaa nnauvaki vari-aiyaatama vitoo yoketaivau ngii yapaanaravaivee,

³² kiaa kiada Udaanga Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa inna kiaa mmida ari seena inna nnauvaki varuuyaatama kiaa mmiravai.

³³ Kiaa mmi taika kioodoo ii heena tammaa ivaki oovi nnauvaara haitatuura vaidiivo ivaitana vitoo iya uudaidda fini kioo mmuai suaivau ivootama ari seena mmuaa nnauvaki varuuyaatama nnoori vareeravai.

³⁴ Nnoori varooduu rikioo ivo Pauruusaya Siraasaya vitoo ari nnauvaki kioo yeenna mmuduu nneedaa varuduu ivoota ari seena mmuaa nnauvaki varuuyaatama Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara kaayauma sirigairavai.

³⁵ Vauya patauduu Roomaa kieetaiya aataru safuuvaara dira vaidiiya titooduu nnida oovi nnauvaara dira vaidiivaa tunoo: Aa vaidi aavaitana titanai kuatee,

³⁶ tuduu rikioo oovi nnauvaara dira kieetaivo Pauruusaa tunoo: Roomaa kieetaiya ngii titakiai kuateera aataru safuuvaara dira vaidiiya titaani ngiaanoo. Inna aikioo ngia mmaanai tiida ausa nuufaivaa varada kuatee,

³⁷ tuduu rikioo Pauruuso aataru safuuvaara dira vaidiiya tunoo: Hama ta aataru voovai hatokaunnaivaara ngia kua pinaivaki ti yapa kiada ti utu raririida yoosinna vuutaivaki ti yapa kiada ti ripiikiaavai. Ripiima kiada oovi nnauvaki ti yapa kiaavai. Ta vaa Roomadiri yanaivaa varaunna vaidiyavee. Aanna makee iya ti titakiai ta haumakinaa kuateera kiaanoo. Ta hama itaama ti kuatainoo. Tikiai Roomaa kieetaiya ngiariinoo tuma tiini sipuuvaa hatuaa kikiyai ta kuaaravee,

³⁸ tuduu rikiada aataru safuuvaara dira vaidiiya vara ranada vida Roomaa kieetaiya ivo tuu kuaivaa kiaa mmuduu ivaitana vaa Roomadiri yanaivaa varada Roomaa vaidivaitana varuuvaara kieetaiya rikiada pinaama aatuu-ravai.

³⁹ Aatuuda varida oto yamaa kua tida ivaitanaara boo tida ivaitana vitada mmaanai kiada tunoo: Ti yoosinna aavakidiri pikiada kuatee.

⁴⁰ Tuduu rikiada Pauruusooya Siraasaya oovi nnauvakidiri pikiada oto Rutiaanna nnauvaki varida ivaki nuunau gioonna kiaapu vaa ausa hani-giooyaatama yamaa kua tida tunoo: Mmannammanna yaagueeqama kiada variatee, kiaa kiada iya pikiada viravai.

Pauruusooya Siraasaya Tesoronikii variravai

¹ Pauruusooya Siraasaya vida yoosinnaivaitana Abiporoo Aporonii yaatarada vidada yoosinna Tesoronikii ivaki Yutayaiya nuunaira nnau voovai vauvakira viravai.

² Ivaki vida Pauruuso Yutayaiya nuunaira nnauvaki ari virayaama oro ivaki variravai. Ivo ivaki varuduu taaravooma suai kati varira suaiyauvo nnuduu Anutuugaa kua fafaara roo kuaivaara ivaki gioonna kiaapuuyaata kua tiravai.

³ Kua tuoo varioo oyaivaa iya kiasa mmioo tunoo: Anutuugo mmataama kioo vaidiiwo mmamma nniitaroovaa varoo putuuvakidiri kava diitoovo inna Anutuugo tuuvaugiataama iiravaivee, kiasa kioo tunoo: Ii vaidi Yisuunnara na ngii giasa ngii miau ivo inna Anutuugo mmataama kioo vaidiivovee,

⁴ tuduu rikiada vooyaano inna kuaivaara kutaavaivee tida ausa hanigiada Pauruusaya Siraasaya tasipama nuauduu kaayau Ereengaa gioonna kiaapu kati ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuugaa mmuuyaataama ivaitana tasipama nuauduu kaayau gioonna ngiari nnutu vauyaataama ivaitana tasi-pama nuairavai.

⁵ Nuauduu teeda Yutayaa vaidiia iya teeda ti nnaagiasa nookiateera kiasa iya nnannatooduu maisama varira vaidiia yookaira mmatuuyaivakidiri rupi nuunaida iyaatama sabi kua sabi kua ruairata ruairata tida rapuaara viravai. Vuduu mmuakiasa gioonna kiaapu ivaki varuuyaataama sabi kua sabi kua ruairata ruairata tida vaidiivaa nnutuuvoo Yasoona nnauvaa ututuuma kiada ivaki Pauruusaya Siraasayara buaidada teeda ivaitana vitada gioonna kiaapuuya avuuyauvunu yapaaraivaara buairavai.

⁶ Buaidada tooduu hama iya teeda vauduu Yasoonaata vaa ausa hanigioo vooyaataama utu raririida yoosinna kieetaiyasi vida aayanna reeda tunoo: Ii vaidi iya mmuakiasa yoosinnaiyauvaki nuaida varida ngiari kuaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmiaani iya kuaivaara iya nnikiaraida vo aataru vo aataruuvaa iikiavoo mmuakiasa mmatavai maisainoo. Makee itaa kiasa vaidiia ti yoosinnaivaki ngiavoo

⁷ Yasoona ari nnauvaki iya yapa kiasa iyaata aayaataama Roomaa kieeta tuanaivaa kuaivaa hatokada kiasano: Ti kieeta ari voovai nnutuuvoo Yisuu-vavee, kiasaivee,

⁸ tuduu rikiada gioonna kiaapuuyaata yoosinna kieetaiyaataama ivara pinaama yaata utida ngiari yapaaraida varida

⁹ kieetaiya Yasoonaata ausa hanigieera vaidiiaataama tuduu mmaanai vida yoketaama variaaraivaara kua yeena rau kiada sikauyauvaa iya mmi kiada mmaanai viravai.

Pauruuso ari tasipama nuauyaataama yoosinna Beriaa variravai

¹⁰ Vuduu akiairauduu ii heena ivaki vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu-uya Pauruusaya Siraasaya titooduu yoosinna Beriaa viravai. Vidada oo ivaki varida Yutayaiya kati varira suaivaki nuunaira nnauvaki

¹¹ vuduu ivaki varuu gioonna kiaapuuya hama Tesoronikiiya roosiiraida iya yoketaama ivaitana kuaivaa rikiada iya rikiaatainno nnaasu varuduu vo suai vo suai Anutuugaa kua fafaara roo kuaivaa tuqinnama jaarida tunoo: Pauruuso tuu kuaivo kutaavainnee? Vara unnakuavainnee?

¹² tida rikiada kaayau gioonna kiaapu vooyaano Yisuunnara kutaavaivee tuduu Ereengaa gioonna vooya nnutu vauyaataama Ereengaa vaidi vooyaataama Yisuunnara kutaavaivee tiravai.

¹³ Tuduu rikiada Yutayaa vaidi vooya Tesoronikii hara kiada varuuyaano Pauruuso Beriaa varuu gioonna kiaapuuyaata Anutuugaa kuaivaa kiasa

mmuuvaa rikiada seenada nnida gioonna kiaapuuya rupi nuunama kiada iyaata kua tuduu rikiada sabi kua sabi kua ruairata ruairata tiravai.

¹⁴ Tuduu rikiada vaidi vaa ausa hanigioo vooyaano Pauruusaata seena vaidiiyaatama titooduu nnoori sorovuaraa siriivau vuduu Siraasaya Timotiiya homo Beriaa variravai.

¹⁵ Varuduu vaidi vooya Pauruusaa vitooya aataruuvau vida yoosinna Ateena Pauruusaa tasipama vida kieeravai. Vidada oto ivaki kiada vara ranada nnida Pauruusaa kuaivaa Timotiiya Siraasaya kiaa mmida tunoo: Akiairaama Pauruusaasi kuatee, tiravai.

Pauruuso yoosinna Ateena variravai

¹⁶ Pauruuso yoosinna Ateena hara kioo varioo Siraasaya Timotiiyara faannairavai. Ivaki faannainno varioo tooduu ivakinnaa gioonna kiaapuuya kaayau unnakua anutuuyauvaara ausa mmuduuya mmuduu too Pauruuso ivaara kaayau pinaama yaata utuduu inna ausaivo maisairavai.

¹⁷ Maisauduu rikioo oro nuunaira nnauvaki Yutayaiyaata ngiari voopinnaa gioonna kiaapuuya kati Anutuugaa ngiari ausa mmuduuya mmi-raiyaatama ivaara yaagueeqama kua tiravai. Mmuakiaa suai yookaira mmatuuyaivau gioonna kiaapuuya vida nnidairaiyaatama ivaara yaagueeqama kua tiravai.

¹⁸ Kua tuduu rikiada vaidiiya Epikurii aataruuvaara yaagueeqairaiyaata Sotokiaa aataruuvaara yaagueeqairaiyaatama ivaara numa innaata yaagueeqama kua tiravai. Kua tida varuduu vooya tunoo: Aa vaidi sabi kua tira nnaamuru aavo tii kuaivaa oyaivo dataamainno vainnee? tuduu vooyaano tunoo: Ta yaata utida kiaunnaanoo: Ngiari voopinaaya anutuuyauvaarainno tinoo, kiaunnaanoo. Pauruuso Yisuunnara tira kuaivaaraata ivo putuoo kava diitoo kuaivaaraatama tuuvaara iya itaa kua tiravai.

¹⁹ Pauruuso itaa kua tuuvaara iya inna vitada oro ngiari kieetaiya nuunaida kua safuura nuunaivaa nnutuuvo Arioopakoona ivaki yapa kiada inna tunoo: Karaasa kua aataru a kiannaivaa ha tinai teeta rikiaunnaanee?

²⁰ A ari vookarai aataruuyauvaara kiannaivaa ta rikiaunnano hama oyaiyauvootainoo. Kava tinai oyaiyauvaa ta arinaima rikiaaravee. Iya itaa kua tiravai.

²¹ (Yoosinna Ateena varuuyaata ngiari vo yoosinnaiya numa ivaki varuuyaata hama nnaaruaa kuaivaara yaata utiraida karaasa kuaivaara nnaasu makemakee nuunaida yaata utida kua tiravai.)

²² Kua tuduu Pauruuso iya nuunaivaa nnutuuvo Arioopakoona ivakidiri diitoo tunoo: Ateena variaa vaidiiyaso, rikiaatee. Vaa na tauvai. Ngiengie ausa mmuduuya mmira mmooriivaara ngia yaagueeqakiaayavee.

²³ Na ngii yooqeeyauvaki nuaina variee taukai ngia iima kiada ausa mmuduuya mmira mminnaiyauvaa na tauvai. Tauko vo yeena tapi ngiaunnannuma vaivau fafaaraivo vaivo ni too vaikiyai na jaaruee rikiauuko fafaaraivo ivau vaivo tinoo: Aa mminnaa aavo hama ta taunna rikiaunna anutuuvaara yapa kieera mminnaavaivee. Fafaaraivo itaama vaikiyai ngia hama rikiaa taa anutuuvaara ausa mmuduuya mmiaivaaraina na makee kooyaa ngii giaa ngii minaravee.

²⁴ Anutuugoono ngiau mmataivaa iima kioo mmuakiaa mminnaa ngiau mmataivaki vai mminnaiyauvaa iima kioovo ngiau mmataivaa oyai nakaaraivo varinoo. Itaama vaikio too vaidi mmatayaiya ngiari yaakuaadiri heeka kiaa nuunaira nnauyauvaki hama ivo hara kioo varivai.

²⁵ Hama Anutuugo mmoori voovaara kumimakaikio vaidi voovoona inna tasipama mmoori vareeraataivai. Ariinoo yaikiaivaata variraivaata mmuakiaa mminnaiyauvaatama vaidi mmatayaiya mmiravaivee.

²⁶ Ivo mmuaa vaidivai iima kioovaakidiri gioonna kiaapu mmuakiaa oyaiya diitada raubiriida mmuakiaa mmatavau variaano. Ariinoo mmuaanaa iya suaivaa teerama kioo iya variaara mmataivaa atau rummua kieeravai.

²⁷ Iya innara buaakiateeraivaara ivo itaama iiravai. Iya buaama rada nuaidada kutaa inna teekio ivo iya taivaannee? Hama ivo iya taivaannee? Mo ivo hama mmuaavai mmuaavai ti ngieera varikiaida ta variaunnaanoo. Ti vaini varikiaida ta variaunnaanoo.

²⁸ Ivaara kua voovai vainno tinoo:

Inna yaagueeqaivaura ta yaikiaivaa varada nuaida variaunnaanoo.

Kuaivo itaa kua tiivai. Ngiiikidiri ngii seena fafaara reera vaidi vooyaatama ivaara kiaanoo:

Kutaa teeta inna nnaakarayaida variaunnaanoo, kiaavai.

²⁹ Ta kutaa inna nnaakaraiya varida hama ta yaata utida Anutuugaara kiaara: Sikau gooraivaannee sikau sirivuaivaannee sikau tuanaivaa mman-nammannaiyauvaa vaidiiya ngiari tinniyaadiri yaata utida hatata kiaa mminnaiyauvaa roosiima Anutuugo itaivai varinoo, kiaravee.

³⁰ Nnaaru vaidiiya hama rikieerama kiada koonnama varuuvaa hama Anutuugo yaata utivai. Anna makee mmuakiaa gioonna kiaapu mmuakiaa yoosinna variaya Anutuugoona tinoo: Ngiingii aataru maisaiyauvaara yaata utida pikiada hanigiaatee, tiivai.

³¹ Vaa ivo mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaiya kua pinaana yapeera suaivaa teerama kiaivaara ivo tinoo: Hanigiaatee, tiivai. Vaa ivo vaidi voovai kua pinaana ngii yapa kioo safuuma ngii yaparainaraivaa mmataama kiavai. Ivo inna tuduu putuuvakidiri kava diitoovaara mmuakiaa gioonna kiaapuuya rikiaavo ivo itaa kua kutaavai tiivo vaa kooyaa vainoo, tiravai.

³² Pauruuso itaa kua tuduu rikiaada vaidiivo putuuvakidiri diitoo kuaivaa rikiaada vooyaano innara raida puruuka tuduu vooyaano tunoo: Fai vo suai ivaara a kava tinai ta rikiaaravee.

³³ Iya itaa kua tuduu rikioo Pauruuso iya nuunaivaa pikioo vuduu

³⁴ gioonna kiaapu vooyaano inna tasipama vida ausa hanigiada Yisuun-nara kutaavaivee tiravai. Iyakidiri iya nuunaivaa nnutuuvo Arioopakoona varuu vaidi kieetaivaa nnutuuvo Dionusuuvaata gioonna voovai nnutuuvo Damariisoovaata gioonna kiaapu vooyaatama inna tasipama vida Yisuun-nara kutaavaivee tiravai.

18

Pauruuso yoosinna Koridii variravai

¹ Pauruuso Ateenaa gioonna kiaapuuya kua kiaa mmi taika kioo ivaki pikioo ngioo ngioo numa yoosinna Koridii variravai.

² Varioo tooduu Yutayaa vaidi voovai nnutuuvo Akuiraava ivaki variravai. Inna kaano mmata Podoodiri inna mmata kioovoona ari nnaata Pisisikaunna tasipama mmata Itariaa ivakidiri aa ikiataanni yoosinna Koridii nniravai. Itariaa kieetaivaa nnutuuvo Karautiiva mmuakiaa gioonna kiaapu Yutayaiya ari yoosinna Roomaivakidiri titooduu Akuiraaya Pisisikauya ivaki pikiada diitada nnidada Koridii numa variravai. Varuduu too Pauruuso ivaitana taanara viravai.

³ Oro tooduu ivaitana ivo varoo mmuai sikau mmooriivaa varada buruqa nnau heekeeraiyauvaa iiravai. Ivaitana mmuai mmooriivaa uuvaara ivo ivaitana tasipama hara kioo varioo ivaitana tasipama mmooriivaa iiravai.

⁴ Inno varioo makemakee kati varira suaiyauvaki nuunaira nnauvaki vioo gioonna kiaapu Yutayaiyaata Ereengaiyaatama kua tioo iya Yisuunnara kutaavaivee kiateeraivaara iyaata kua tuduu rikieeravai.

⁵ Yapooma Siraasooya Timotiya Maketoniaadiri numa tooduu Pauruuso mmuakiaa suaiyauvaki mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapu Yutayaiya kiaa mmioo varioo tunoo: Yisuuva kutaa Anutuugo mmataama kioo vaidi-ivovee.

⁶ Ivo itaa kua tuduu rikiada iya inna kuaivaara puruuka tida innara maisa kua tuduu rikioo ivo iya mmooka hanigia mmioo ari uyira rairaiyau-vunudiri hatutuooma kioo iya tunoo: Fai Anutuugo hama ngii vitoo yoke-taivau ngii yapaanaraivo hama niiki vainoo. Ngiingiiiki vainoo. Aqaa suai aavakidiri fai na viee ngiari voopinnaa gioonna kiaapuuya kuaivaa kiaa mmimaravaivee,

⁷ kiaa kioo iya pikioo oro ari voopinnaa vaidi voovai nnutuuvo Titiiva vuai nnutuuvo Yusutuunna nnauvaki mmayaayaivaa makemakee gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. Ii vaidi ivo ari ausa mmuduuyaivaa Anutuugaa mmuduu inna nnauvo nuunaira nnauvaa vainiivau vairavai.

⁸ Vauduu nuunaira nnauvaara dira kieetaivaa nnutuuvo Kirisipiiva ari ausaivaa hanigioo Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tuduu ari seena mmuaa nnauvaki varuuyaataama ausa hanigiada kutaavaivee tuduu kaayau gioonna kiaapu Koridii varuuyaataama Pauruusaa kuaivaa rikiada Yisuunnara kutaavaivee kiaa kiada nnoori vareeravai.

⁹ Vo heena voovaki Pauruusaa tinni avuuvo hanigiooduu ari vookarauvaa tooduu Udaanga Yisuu Kirisiiva inna tunoo: Sa aatuukianee. Na i tasipauvaara mmannammanna ni kuaivaa iya kiaa mmiee nnaasu varianee. Sa pikiaanee.

¹⁰ Kaayau gioonna kiaapuuya aavaki varida ni kuaivaa rikiaivaara hama yopeema vaidiiya i ruputuaaravee,

¹¹ tuduu rikioo Pauruuso mmuaa nuanuvai ivaki varioo vo nuanuvai tammaa saivaki iya tasipama varioo Anutuugaa mmayaayaivaa iya kiaa mmiravai.

¹² Ii suai ivaki Roomaiya ngiariikidiri vaidi voovai nnutuuvo Garioonna titooduu mmata Ereengaivaki oro kua radudeera kieetavai variravai. Varuduu Yutayaa vaidiiya nuunaida Pauruusaa utu raririida kua radudeera nnauvaki viravai.

¹³ Vida kieeta vaidi Garioonna tunoo: Aa vaidi aavo yamaa kua yamaa kua tioo Anutuugaa ausa mmuduuya mmira aataru ari vookaraivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmikiai ti aataruuvaa hatokada ari vo aataruvai iikiaano,

¹⁴ tuduu rikioo Pauruuso iya kua sai tinara uuduu rikioo kieeta vaidi Garioova Yutayaa vaidiiya tunoo: Yutayaa vaidiiyaso, aa vaidi aavo koonnama mmooriivaa iinno pinaama tomeda iinai fai na inna aikiooma ngii kuaivaa arinaima rikiaanaaravai.

¹⁵ Ngia ngiingii kuaivaaraatama ngiingii nnutuuyauvaaraata ngiingii aataruuyauvaaraatama ngia innara pinaama yaagueeqa kua kiaanoo. Ivaara inna aikioo ngiengieenoo radudaatee. Hama na atai kua aavaa ni radudaataainoo,

¹⁶ kiaa kioo ivakidiri iya haara vatoo titooduu mmaanai viravai.

¹⁷ Vuduu vaidiiya Yutayaiya nuunaira nnauvaara dira kieeta vaidi voovai nnutuuvo Sosoteenaa utida kua radudeera nnauvaa keegiainniivau inna ripiida rupertuduu Garioova rikioonnaata hama ivaara kua tiravai.

Pauruuso kava vara ranoo numa Adiookiaa variravai

¹⁸ Pauruuso kaayau suai Koridiivaki gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya tasipama varioonnnonno iya pikioo Akuiraaya Pirisikauyaataama vitoo kuanara iinno varioo oro yoosinna Kegeriaa varioo vaa vo kuavai Anutuuqaata kiaa teerama kioo ari kieeta yausiyyauvaa yumuku mmanna mmuyai utu kioo ngioo ivaitanaata vitoo siipaivaki karoo mmata Suriaivaura viravai.

¹⁹ Vioo vioo yoosinna Epesiisa ivaki siipaivaa pikioo ivaki Akuiraaya Pirisikauyaataama pikioo ivo nuunaira nnauvaki vioo Yutayaa vaidiiaa tasi-pama kua tuduu rikiada iya irisagirisai kuaivaa innaki yapooduu ivo mman-nammanna iya kiaa mmioo variravai.

²⁰ Varuduu rikiada tunoo: Ti tasipama hokoba suai variee tiita kua kianee, tuduu rikioo iya oooqoo kiaa kioo

²¹ iya pikioo kuanara iinno iya tunoo: Fai Anutuuqo ari yaata utiraivau-giataama ni titanai fai na kava nnaagiai ngiee ngii taanaravaivee, kiaa kioo ivakidiri siipaivaa varoo Epesiisa pikioo viravai.

²² Vioo vioo Kaisariaa ivaki siipaivaa pikioo vioo vioo oro Yerusareema ivaki gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiyaata yamaa kuaivaa kiaa kioo kava vara ranoo tuoo Adiookiaa oto variravai.

²³ Varioo hokoba suai ivo iya tasipama varioonnnonno kava vara ranoo ngioo Garatiaa mmataivau nuainno varioo Purukiaa mmataivau nuainno varioo vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuainno varioo vaa ausa hanigioo gioonna kiaapuuya kua kiaa mmiaa roo nuauduu yaagueeqama kiada vari-ravai.

Aporoova yoosinnaivaitana Epesiisa Koridii variravai

²⁴ Yutayaa vaidi voovai nnutuuvo Aporoova yoosinna Aresadiriaa diaa vaidivai yoketaama kuaivaa tioo Anutuuqaa kua fafaaraivaa yoketaama too arinaima rikioovoona numa yoosinna Epesiisa variravai.

²⁵ Varuduu gioonna kiaapu vooya Udaanga Yisuu Kirisiinna aataruuvaara inna kiaa mmuduu ivo ivaara kaayauma sirigainno Yisuunnara safuuma gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. Kiaa mmioo ivo Yuvuaano nnoori apuu aataruuvaara nnaasu rikioo hama Yisuunnara kutaavaivee tioo nnoori apira aataruuvaa rikieeravai.

²⁶ Ivo nuunaira nnauvaki vioo yaagueeqama kuaivaa tuduu Pirisikauya Akuiraaya inna kuaivaa rikiada inna vitada ngiari nnauki kiada Anutuuqaa aataruuvaara safuuma inna kiaa mmuduu rikieeravai.

²⁷ Rikioo mmata Ereengaivaki kuanara uduu vaa ausa hanigiooya in-naata yamaa kua yamaa kua tida yanaivaa fafaarama kiada inna mmikio varoo oro ngiari seena gioonna kiaapu Ereenga variaiya mminai teeda inna tuqinnaateera fafaarama mmuduu varoo viravai. Vioo vioo oro ivaki varioo gioonna kiaapu Anutuuqo iyara yoketauduu vaa ausa hanigiooya tasipama mmoori vareeravai.

²⁸ Mmoori varoo varioo Yutayaa gioonna kiaapuuya avuuyauvunu iyaata kua tioo iya irisai ranaanaira kua tuuvaa yaataroo Anutuuqaa kua fafaara roo kuaivaa kooyaa iya kiaa mmioo tunoo: Kutaa Yisuuva Anutuuqo mmataama kioo vaidiivovee, tiravai.

19*Pauruuso Epesiisa variravai*

¹ Aporoova homo Koridii varuu suaivaki Pauruuso mmata vuutaivaki nuainno varioo numa yoosinna Epesiisa variravai. Epesiisa varioo tooduu gioonna kiaapu vaa ausa hanigioo vooya inna teeda vauduu

² iya yaparainno tunoo: Ngia ausa hanigioo suaivaki Mmannasa Yoke-taivaa vareeravainnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Mo Mmannasa Yoketaivo variivaara hama ta rikiaunnaanoo,

³ tuduu rikioo Pauruuso kava iya yaparainno tunoo: Mo ngia dee nnoori apira aataruvai vareeravainnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Mo ta Yuvuaano nnoori apira aataruuvaa varaunnavavee,

⁴ tuduu rikioo Pauruuso kava iya tunoo: Nnaaru gionna kiaapuuya ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa pikioovaara Yuvuaano iya nnoori apiravai. Ivo gionna kiaapu Isarairaiya kiasa mmioo tunoo: Vaidi voovai ni nnaagiai nninaraivaara ausa hanigiada kutaavaivee kiatee. Ivo itaa kua tuuvo inna Yisuunnara tiravaivee.

⁵ Pauruuso itaa kua tuduu iya rikiada Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiasa kiada nnoori vareeravai.

⁶ Varooduu Pauruuso ari yaakuuvaitana iyayaa utuduu Mmannasa Yoke-taivo iyaki varuduu iya ari vo kua vo kua hama tauraa rikieeraiyauvakidiri tida Anutuugo tuu kua ari vookarauvaa gionna kiaapuuya kiasa mmiravai.

⁷ Vaidi yaakuuvaitana yukukidiri taaramadoono itaama iiravai.

⁸ Uduu too Pauruuso taaravooma kuraaga ivaki varioo makemakee Yutayaiya ngiari nuunaira nnauvaki vioo gionna kiaapuuyaata yaagueeqama kuaivaa tioo Anutuugo gionna kiaapuuyara diraivaara iyaata kuaivaa tioo iya ivaara kutaavaivee kiateeraivaara yamaa kua yamaa kua tiravai.

⁹ Tuduu rikiada vooyaano tinni yaagueeqaida inna kuaivaara nniki rakaida gionna kiaapuuya avuuyauvunu Udaangaivaa aataruuvaara maisa kua tiravai. Itaa kua tuduu rikioo Pauruuso iya pikioo vaa ausa hanigioo vooyaatama vitoo vaidiivaa nnutuuvo Turanaanna vitaira nnauvaki mmuakiaa suai makemakee gionna kiaapuuyaata Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaara kua tiravai.

¹⁰ Taara nuanu itaama uududuu mmuakiaa gionna kiaapu Yutayaiyaata ngiari voopinnaiyaatama mmata Asiaivau varuuyaano Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaa rikieeravai.

Sakevaanna mmaapuuyaano mmagia maisaiya titooduu hama viravai

¹¹ Anutuugo ari yaagueeqaivaa Pauruusaa mmuduu ari vookara ari vookarau mmooriiyauvaa uduu pinaa ari vookarairayauvai vairavai.

¹² Vauduu teeda gionna kiaapuuya buruqaiyauvaa varada Pauruusaa mmammaivau yapa kiada varada nniitarooya mmuduu iya nniitarooyauvo taikooduu mmagia maisaiyauvo gionna kiaapuuya aakiaiayauvaki varu-uauvo mmaanai tiida viravai.

¹³ Vuduu rikiada Yutayaa vaidi vooya nuaida varida mmagia maisaiyauvaa vaidiiaa aakiaiayauvakidiri titooa iida varida mmagia maisaiyauvaa titaaree kiasa Udaanga Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa tiravai. Iya mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai mmagia maisaivaa tunoo: Na Pauruuso ti kiasa ti mmii vaidi Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa tasipama i titanai mmaanai tiee kuane, tiravai.

¹⁴ Tuduu Yutayaa vaidi voovai nnutuuvo Sakevaava ivo Anutuugaara kati puara hudeera kieetavai inna mmaapuudo yaaku saivai sainaidiri taarama iyaata itaama iiravai.

¹⁵ Uduu rikioo mmagia maisaivo vaidiivaa aakiaana varuuvo iya tunoo: Vaa na Yisuunna tee Pauruuso ii mmayaayaivaa vaa na rikiauvai. Mo ngia aanna deeyannee?

¹⁶ kias kioo mmagia maisaivo vaidiivaa aakiaivaki varuuvoono diitoo iya puisakama ruputuoo vara reemi kioo iya uyira rairaiyauvaa kerekareenno iya mmuakiaaya yaatara kiooduu inna nnauvaa pikiada taguaadaya iya kiau vitiikaiyauvo ari vookaraama tuuduu ngiari toovau vida kieeravai.

¹⁷ Itaama kiooduu ngiari vopinnaiyaata Yutayaiyaatama Epesiisa ivaki varuuyaano ii kua ivaa rikiada aatuuda Udaanga Yisuu Kirisiinna nnutuuva vararu utiravai.

¹⁸ Utuduu gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooyaano numa gioonna kiaapuya avuuyauvunu ngiari saaka sifaa iira aataruuyauvaara kias kookieeravai.

¹⁹ Kias kookieema kiooduu vooyaano ngiari yanaa saaka sifaa kua vau yanaiyauvaa nuunama kiada iya avuuyauvunu ikia mmuturiravai. Ikia mmuturuu yanaiyauvaara yookaama kioo sikauyauvaa iya yaarida rikiooduu vaa iya kuminayaa pinaa sikau yanaiyauvaa (50,000) kagaari kieeravai.

²⁰ Iya itaama uuvaara kaayau gioonna kiaapuuya Udaanga Anutuuga mmayaayaivaa rikiada yaagueeqama variravai.

Gioonna kiaapu Epesiisaiya kuaivaa

ruairata ruairata tiravai

²¹ Iya itaama uuyauvo taika kiooduu Mmannasa Yoketaivoono Pauruusaa yaata utiravaki kias mmuduu yaata utuoo tunoo: Fai na Maketoniaa viee nuaina Ereengaa mmataivaugiataa viee yaataree kava vara ranee ngiee Yerusareema kuanaravai. Fai na oro Yerusareemannaadee nuaina nnaagiati tiee yoosinna Rooma kuanaravee,

²² kias kioo ivo ari tasipama nuaira vaidiivaitana Timotiiya Erasataaya titaa kiooduu Maketoniaa ivaitana vuduu homo ivo mmata Asiaivau hara kioo variravai.

²³ Ii suai ivaki gioonna kiaapu Epesiisaiya Udaangaivaa aataruuvaara pinaama ari vookaraama kua tuduu hama yoketairavai.

²⁴ Vaidi voovai nnutuuvo Demetiriiva varioo sikau mmannaammannau sirivuaivaa utu ruaataru kioo ngiari unnakua anutuu gioonnaivaa nnutuuvo Aratemiisaa nuunaira nnauvaa mmannammannaiyauvaa iiravai. Iinno iyauvaa gioonna kiaapuuya mmuduu sikau irisaiyauvaa pinaama inna mmuduu ari seena mmoori varooyaataama mmiravai.

²⁵ Vo suai Demetiriiva iyaatama ari seena mmuaa mmooriivaa uuyaataa rupi nuunama kioo iya tunoo: Vaidiso, vaa ngia taanoo. Ta aa mmoori aavaa iikiaunnani gioonna kiaapuuya irisai sikauyauvaa ti mmiaanoo.

²⁶ Ii vaidi Pauruuso ii mmooriyyauvaa vaa ngiengieenoo teeda rikiaavai. Pauruuso tinoo: Vaidiia ngiari yaakukidiri iikias anutuuyauvo hama kutaa anutuuyauvaivee, tikiai rikiada kaayau gioonna kiaapu Epesiisa aavaki variayaata mmuakiaa mmata Asiaivaki variayaataama vaa inna kuaivaa rikiada kutaavaivee kiaavai.

²⁷ Titiiyara yaata utuatee. Fai gioonna kiaapuuya itaa kua tida ti mmooriivara unnakuavaivee kias kiada hama ta iikiaunnaiyauvaa varada irisai sikauyauvaa ti mmiaaravai. Na hama ivaara nnaasu kua kiaunoo. Aa ti anutuu gioonna Aratemiisaara mmuakiaa gioonna kiaapu Asiaiyaata mmuakiaa mmata variayaataama ausa mmuduuya mmiaavai. Fai gioonna kiaapuuya Pauruusaa kuaivaa rikikio fai Aratemiisaa nuunaira nnauvo rupusavai vaino fai inna nnutuuvo mmataki tuoo kuanaravaivee, tiravai.

²⁸ Ivo itaa kua tuduu rikiada mmuakiaa vaidiia ii kua ivaara ausaiyauvo pinaama nnannatooduu pinaama aayanna tida tunoo: Ta Epesiisaiya ti anutuu gioonna Aratemiisaa nnutuuvo ngiau aapu vakiaivee,

²⁹ tududuu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapu ivaki varuuyaatama sabi kua sabi kua ruairata ruairata tida Pauruusaa tasipama nuau vaidi Maketoniaa diaa vaidi taaravaitana Gaiyaasaya Arisarakaaya utu raririida seenada vida nuunama varida kua tira nnauvakira viravai.

³⁰ Vuduu rikioo Pauruuso arinaidiri iya nuunaivaki kuanee kiaa uuduu vaa ausa hanigiooyaano inna rubuuduu

³¹ mmata kieeta vaidi vooya Pauruusaara yoketauyaano ngiaammuauya titaa kiooduu oro yaagueeqama inna kiaa mmida tunoo: Sa kooyaa iya nuunaivaki viee ai viriivaa iya vitaakianee,

³² tuduu nuunau gioonna kiaapuuya sabi kua sabi kua ruairata ruairata tida varida vooyaano ari vo kua voovai tuduu vooyaano ari vo kua voovai tida hama ngiari nuunau kua oyaivaara tuqinnama rikieeravai.

³³ Hama rikiooduu Yutayaa vaidi vooyaano ngiari seena vaidiivaa nnutu-uvo Aresadereenna vitada gioonna kiaapuuya avu teeda vau koovau yapa kieeravai. Yapa kioovaara gioonna kiaapu vooyaano yaata utida innara tunoo: Aresadereeva kua oyaivovee. Kuaivo innaki vainoo, tuduu rikioo Aresadereeva diitoo ariiyara ooqoo tioo iya kuaivaa ariiyaadiri kiaa hatokaanee kiaa iya yaaku ruvuaatairavai.

³⁴ Ivo yaaku ruvuaatauduu rikiada gioonna kiaapuuya vara inna tooduu ivo Yutayaa vaidivai uuduu teeda hama innara yoketairaida hokoba suai mmuai kuaivaa nuunama mmuaivaugiataama aayanna tida varida tunoo: Ta Epesiisaaya ti anutuu gioonna Aratemiisaa nnutuuvo ngiau aapu vaki-aivee, tiravai.

³⁵ Tududuu rikioo yoosinnaivakinnaa kieeta vaidi kua fafaaraira voovoona diitoo iya hai tioo tunoo: Epesiisaa vaidiso, vaa mmuakiaaya taavai. Ti anutuu gioonna Aratemiisaara nuunaira nnauvoota ari sikau mmannammannaivo ngiau aapuuvakidiri tiivootama ti yoosinna aavaki vainoo.

³⁶ Hama gioonna kiaapu voovoona aa kua aavaa hatokaanaravaivee. Ivaara sa pinaama kua tiraida tirooma varida sa ivaara vuavi tida varida mmoori iikiatee.

³⁷ Aa vaidi aavaitana hama ti nuunaira nnauyauvakidiri mminnaiyauvaa mmuara varada hama ti anutuu gioonnaivaara nniki rakaida maisa kua kiaavaaraida ngia ivaitana vitada aa kua pinaa aavaki yapaanoo.

³⁸ Demetiriivaata ari seena mmoori vareeraiyaatama kua pinaivaa vo vaidivaaki yapaaree kiaavo kua radudeera suaiyauvo vaikiai kua rikieera vaidiia variaanoo. Iya ivaki vida ngiariiki ngiariiki kua pinaivaa yapaatee.

³⁹ Fai vo kua voovai ngiiki vainai kua tira suaivaki ngia mmuakiaaya safuuma nuunaida kua kiatee.

⁴⁰ Aanna makee ta nuunaida sabi kua sabi kua ruairata ruairata kiaunna kua aavaara fai Roomaa kieetaiya kua pinaivaki ti yapaarannee? Vara hama ti yapaarannee? Hama ta rikiaunnaano. Aanna makee ta iikiaunna kua aavaa oyaivo hama vaivaara fai Roomaa kieetaiya kua pinaivaki ti yapaaraiiki ta dee kuavai iya sai kiaarannee? Hama kua sai kiaaraivootainoo,

⁴¹ kiaa taika kioo kua fafaaraira vaidiivo iya titooduu vida raubiriiravai.

20

Pauruuso Maketoniaivakiaata Ereengaivakiaatama nuairavai

¹ Raubiriida tirooma varuduu Pauruuso vaa ausa hanigioo gioonna kiaapuuyara aayanna tuduu innasi nnuduu yamaa kua yamaa kua iyaata kua tioo tioo kuaivaa kiaa taika kioo tunoo: Inna aikioo, na kuanaravee, kiaa kioo iya pikioo mmata Maketoniaa viravai.

² Vioo ivaki nuainno varioo vaa ausa hanigioo gioonna kiaapuuyaatama yamaa kua yamaa kua kiaa roo nuainnonno iya pikioo oto mmata Ereen-gaivau varuduu

³ taaravooma kuraaga taika kiooduu siipaivaki karoo kava vara ranoo mmata Suriaa kuanaree kiaa rikiooduu vaidi Yutayaiya inna ruputuaara kua yeena rauduu rikioo ipi kuanee tuuvaa pikioo kava vara ranoo Make-toniaa nniravai.

⁴ Nnuduu too Beriaa diaa vaidi Puraanna mmaapuuvaa nnutuuvu Sopataraava inna tasipama kuanara uduu Tesoronikii diaa vaidi voovai-tana nnutuuvaitana Arisarakaaya Sekuduuya iya tasipama kuaara uduu Derevee diaa vaidi voovai nnutuuvu Gaiyaaso iya tasipama kuanara uduu Timotiivaata iya tasipama kuanara uduu mmata Asiaa diaa vaidi voovai-tana nnutuuvaitana Tukikiiya Toropimooya iya tasipama kuaara iiravai.

⁵ Iyannaadee vidada oro yoosinna Toruaasa varida Pauruusooya tiyara faannairavai.

⁶ Faannauduu bereeta hama puuqaira yeennaivaa tasipama hudeera buusaivaa nneera suaivo taika kiooduu ta yoosinna Piripii pikiada si-ipaivaki karada vidada variaannaduu yaaku sai suaivo taika kiooduu vidada yoosinna Toruaasa oro tiyara faannauya tasipama ivaki variaannaduu mmuaa Sudaagavai taikeeravai.

Nnaagiai suaivaki Pauruuso yoosinna Toruaasa variravai

⁷ Sudaaga heenaivaki ta vaa ausa hanigieeraiya nuunama varida yeenna nneeravai. Nnaa taika kiooduu Pauruuso pataino iya pikioo kuanaraivaara yaata utuoo mmayaayaivaa iya kiaa mmioo varududuu heena tammairavai.

⁸ Ta nnau aruoovaki varida kua tida variaannaduu kaayau toobaiyauvaa subi hara kiooduu too varuduu

⁹ vaidi karaasa voovai nnutuuvu Aitukuuva tabaanga keegiaivaki varuduu Pauruuso kuaiyaa mmannammanna hokobama tududuu Aitukuuva voru rauduu ivo varioo vurura rusirusiinnonno puaisakama voru vainno rikioo ngiauvakidiri taikiapa roo tuoo vioo mmataivaudiri ari ruputu kioo ivau putuoo vairavai. Vauduu gioonna kiaapuuya reemi rada oto inna vararu utida tooduu vaa putuduu

¹⁰ Pauruuso reemi roo vioo varoo innayaa vainno inna varau utu kioo vainno tunoo: Sa pinaama yaata utuatee. Inna yaikiaivo homo innaki vainoo,

¹¹ kiaa kioo kava vara ranoo verepi gioonna kiaapuuyaatama ngiari varu-uvaki vioo yeennaivaa kusii kioo nneeravai. Nnaa kioo kava ivaki varioo iyaata kua tududuu suaivo reera kiooduu iya pikioo viravai.

¹² Vioo kiooduu iya vaidi karaasaivo kava diitoo varuuvaa vitada ari nnau-vaki yapa kiooduu ivo kava diitoo varuuvaa iya ausaiyauvo kaayauma yoketairavai.

Pauruuso yoosinna Miretee viravai

¹³ Pauruuso Toruaasadiri yukuyaa Asosoo kuanarainno mmuaanaa ti kiaa ti mmioo tunoo: Vidada Asosoo niyara faannakiatee, kiaa kiooduu teennaadee vida siipaivaki karada vidada oro yoosinna Asosoo vainiivau siipaivo duduu ta ivaki Pauruusaara faannairavai.

¹⁴ Faannakiaannaduduu ivo ngioo ngioo Asosoo ivakidiri ngioo ti sunoo siipaivaki karoo ti tasipama varuduu ta vidada yoosinna Miturenee viravai.

¹⁵ Ta ii yoosinna ivaa pikiada vidada vakiaannaiya patauduu vidada yoosinna Kioosaa vainima vauvaa vida yaatarada vakiaannaiya patauduu

vidada yoosinna Samosoo vida teeda yaatarada vakiaannaiya pataduu vidada yoosinna Mireteera viravai.

¹⁶ Vaa Pauruuso yaata utuoo tunoo: Hama hokoba suai mmata Asiaivaki ni variataikiai vida ta Epesiisa yoosinnaivaa yaatarada Mireteera kuaaravee, kiaa kioo Mireteera viravai. Pauruuso buusa Pedikoosa nneera suaivo vainima vaino rikioo Yerusareema seenoo kuanaraivaara yaata utuoo itaa kua tiravai.

Pauruuso Epesiisa varuuya ari kuanara kuaivaa kiaa mmiravai

¹⁷ Pauruuso numa yoosinna Miretee varioo ngiaammuauya titooduu Epesiisa varuu gionna kiaapu vaa ausa hanigiooyara haitatuura vaidiiya tummuateera tuduu iya innasi tiiravai.

¹⁸ Tuuduu too ivo iya tunoo: Vaa ngia taavai. Na ikiataa Asiaa mmataivau numa hara kiee variaa suaiyauvakidiri varia ree viee variee mmuakiaa suai ngii tasipama variravai.

¹⁹ Na Udaanga Yisuu Kirisiinna mmoori vareera ngiaammuaufai variee rateeraivaa tasipama mmoori vareenana hama niniyara mannaka tiraina na adiee variravai. Vaidi Yutayaiya ni mmaarau kua tida mmuaararavaa ni muuvo niiyaa vauduaata na Udaangaivaa mmooriivaa vareeravai.

²⁰ Vaa ngia taavai. Na ngii nuunaiyauvaki kooyaa mmayaayaivaa ngii giaa ngii miee ngiingii nnauyauvakiaatama kooyaa ngii giaa ngii miravai. Niiki vai kuaivo ngiiki vainai ngia yoketaama variaaravaa hama na voovai hatairavai. Na kooyaa ngii giaa ngii miravai.

²¹ Na Yutayaiyaata ngiari voopinaiyaatama ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada ausa hanigiada ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara ku-taavaivee kiateeraivaara mmannammanna iya kiaa mmiravai.

²² Aanna makee Mmannasa Yoketaivoono ni giaa ni mioo kuaneera ni tikiai na Yerusareema kuanaravai. Ivaki vai mmuaararavai niisi nni-naravaa hama na rikieerama kiee kuanaravai.

²³ Aa kua aavaa vaa na rikiauvai. Mmuakiaa yoosinnaiyauvaki na nuaina variaaduu Mmannasa Yoketaivoono ni giaa ni mioo tunoo: Iya i mmaara oovi nnauvaa teerada mmuaararai mminnaiyaatama i mmaara teerama kiada variaano. Ivo itaa kua tuuvaa vaa na rikiauvai.

²⁴ Na mmata aavau variau mmammaivaara kiaunoo: Kumina mmin-naavaivee, kiaa kiee hama na ivaara yaata utuaunoo. Na ni mmoori Udaanga Yisuu Kirisiiva ni muuvaa iima taika kiaanaravara hama nini mmammaivaara na yaata utuaunoo. Anutuugo ari Mmaapuuvaa kati ti mmuu mmayaaya yoketaivaa na kiaa kookieema kiee kiaunoo. Ii mmoori ivaa Udaanga Yisuu Kirisiiva ni miravai.

²⁵ Na makemakee ngii tasipama variaa suaiivaki Anutuugo gionna ki-aapuuyara diraivaara ngii kiaa kookieema ngii giaa ngii miravai. Aanna makee vaa na rikiaunoo. Na itaama ngii kiaa kookieema ngii giaa ngii miaa mmuakiaaya fai ngia hama kava ni tinniivaa taaravai.

²⁶ Ivaaraina aa suai aavaki na yaagueeqama ngii giaa ngii miee kiaunoo: Fai ngiikiidiri gionna kiaapu voovoona na kiaa kuaivaa hama rikioo hama ausa hanigieerama kino kuaivo fai hama niiki vainaravaivee, kiaunoo.

²⁷ Hama na vo kuavai hatairama kiee Anutuugo ngiiyara uu mmoori eyommaavai vaa na kooyaa ngii giaa ngii miaivaara na itaa kua kiaunoo.

²⁸ Ngiengieenoo ngiingiiyara tuqinnama haitatuukiatee. Puara sipisi-ipara haitatuurayaama Mmannasa Yoketaivoono gionna kiaapu vooya haitatuukiateera ngii tuuyaraatama tuqinnama haitatuukiatee. Anutuugaa gionna kiaapuuya vaa ari Mmaapuuvaa kiauvaadiri yookaama kioo vi-teeraiyaraatama haitatuukiatee.

²⁹ Vaa na rikiauvai. Fai mmarraraa avaikaraiya puara sipisiipaiya nuuna kiaa aakiaivaki nnida iya gutuaani raubiriikiaaneema na ngii pikiee vinai vaidiia ngii nuuna aakiaivaki nnida maisa mmooriiyauvaa ngii iikiaaravai.

³⁰ Mo fai ngiikidiri vaidi vooyaano vaa ausa hanigieera vooya unnakua unnakua kiaa kuaiyauvaa haubayama tikiai fai iya nnaagiai kuaaravai.

³¹ Ivaaraida tuqinnama haitatuukiatee. Na taaravooma nuanu heenagieena ikiannagisanna hama na pikieeraina na rateera boo tiraivaa tasipama yamaa kua yamaa kua tiee variee mmuaavai mmuaavai kuaiyauvaa ngii giaa ngii miauyauvaa sa taunnuatee.

³² Aanna makee Anutuugo kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utuuvaara na innaata ngiiyara yamaa kua yamaa kua tiee kiaunoo: A iya puaisa utuane, kiaunoo. Ivoono aikiooma ngii utinani ngia yaagueeqama varia rada vidada koovayaida varikio kua yoketaivaa ariiniee tii gioonna kiaapuuya kiaa mminaraivaa fai ngiita ngii giaa ngii minaravai.

³³ Na ngii tasipama variaa suaivaki sikau goora sirivuaiyauvaannee uyira rairaiyauvaa taaduu hama ni varaatairavai.

³⁴ Vaa ngiengieenoo taavai. Na nini yaakuuvakidiri mmoori vareenana niniiniaata ni tasipama nuairaiyanaatama tiisi hameetau mminnaiyauvaa vareeravai.

³⁵ Na mmuakiaa mmoori iikiaiuvunudiri ngii vitaama kiee kiaanoo: Ta itaama mmooriiyauvaa yaagueeqama kiada iidada gioonna kiaapu muaraagama variayaraatama mmooriiyauvaa iikiai iyaatama yoketaama variatee. Na itaa kua kiaa kiee Udaanga Yisuu Kiriisiva tuu kuaivaara yaata utuee tiravai. Ivo tunoo: Vaidi voovoono mminnaiyauvaa kati vakiaa seenaiya mmikio too kaayauma inna ausaivo yoketaunoo. Vaidi voovoono mminnaiyauvaa ariiniee kiaa varaikio kiisama inna ausaivo yoketaunoo. Mminnaiyauvaa kati vakiaa seenaiya mmira aataruuvoono mminnaiyauvaa ariiniee kiaa vareera aataruuvaa yaataravaivee. Yisuuva itaa kua tiravaivee.

³⁶ Pauruuso itaa kua kiaa taika kioo iya tasipama toorivu yau haroo yaaku vareeravai.

³⁷ Yaaku vara taika kioodoo mmuakiaaya kaayauma innara ratada varida inna varau utu kiada vaidi inna mmooteeravai.

³⁸ Ivo vaa iya tunoo: Fai ngia hama kava ni tinniivaa taaravaivee, tuuvaara kaayauma iya ausaiyauvo mmuaarareeravai. Mmuaararooduu iya inna vitada siipaivakira viravai.

21

Pauruuso Yerusareema viravai

¹ Iya Pauruusa vitada oro ivau kioodoo teeda ta iyara boo ikiee kiaa kiada ta iya pikiada siipaivaki karada safuuma vidada yoosinna Kosoo yaatarada vakiaannaiya patauduu vidada yoosinna Rotoo yaatarada vidada yoosinna Pataraivaki siipaivakidiri reemi rada

² nuaidada taannaduu siipa voovai mmata Ponikii kuanara uduu teeda teeta ivaki karada viravai.

³ Vidada taannaduu mmata Kuporoo ti vainima vauduu teeda inna saigiataadiri vidada mmata Suriaa viravai. Ivaki vau yoosinna voovai nnu-tuuvo Turu ivaki siipaivaki vau hoonahaanaiyauvaa ivau yapaara uduu ta ivakidiri reemi rada

⁴ nuaidada taannaduu vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu vooya ivaki ti teeda vauduu ta iya tasipama mmuaa Sudaagavai ivaki variravai. Variaan-naduu Mmannasa Yoketaivo iya kiaa mmuu kuaivaa Pauruusa kiaa mmida tunoo: Sa Yerusareema kuanee,

⁵ tuduaata ta iya tasipama variaanna suaivo taikooduu iya pikiada kuaara iikiaannaduu iya mmuakiaa ngiari nnaata nnaakaraiyaatama ti sunada yoosinnaivakidiri nnoori siriivau viravai. Ta oro dida vaidā toorivu yau harada yaaku vareeravai.

⁶ Yaaku vara taika kiada titiiyara titiiyara boo kiaa kiada ta iya pikiada siipaivaki karada variaannaduu iya ngiari nnauyauvakira viravai.

⁷ Vuduu ta Turudiri pikiada vidada yoosinna Potoromai siipaivakidiri reemi rada taannaduu vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu vooya ti teeda ti sunada vuduu oro iya nnauyauvaki mmuaa heena

⁸ vakiaannaiya patauduu iya pikiada vidada oro yoosinna Kaisariaa varida taannaduu vaidi voovai Anutuugaa mmayaaya tiraivaa nnutuuvu Piriipo ti too vauduu ta inna tasipama inna nnauvaki variravai. Ivoono nnaaru Yerusareema varuduu gioonna kiaapuuya Anutuugaa mmoori varoo vaidi yaaku saivai sainaidiri taaravaitana mmatau suaivaki inna tasipama mmataama kieeravai.

⁹ Ivo numa yoosinna Kaisariaa varuduu ari raunnaapu taarama taarama hama vaati varooya inna tasipama varida Anutuugo iya kiaa mmuu kuaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai.

¹⁰ Kiaa mmuuya varuduu teeta iya tasipama variaannaduu kaayau suaiyauvo taika kioodoo forofetaa vaidi voovai nnutuuvu Akapaava Yutayaivakidiri nniravai.

¹¹ Numa ti tasipama varioo Pauruusaa vausaivaa vara kioo ari yuku yaakuuyauvaa ranaa rau kioo iya kiaa mmioo tunoo: Mmannasa Yoke-taivoono aa kua aavaa tinoo: Aa vausa aavaa nakaaraivo fai Yerusareema vinai fai vaidi Yutayaiya inna yuku yaakuuyauvunu ataama ranaa rau kiada ngiari vooppinnaiya mmiaaravaivee, tiivai.

¹² Ivo itaa kua tuduu rikiada teetaata mmuakiaa gioonna kiaapu ivakin-naiyaatama yaagueeqama Pauruusaa kiaannanoo: Sa Yerusareema kuane,

¹³ kiaannaduu rikioo ivo ti kuaivaa sai tunoo: Ngia aaniira ratada vari-
aanee? Na ngii tauko kaayauma ni ausaivo mmuaararainoo. Fai na Yerusareema vinai iya ni ranaa rammuaara iikiai fai na hama aatuunaravai. Iya tikiai fai na Udaanga Yisuu Kirisiinnara putinaraivo inna aikioovee,

¹⁴ tuduu rikiada ta hama inna kuaivaa hatokeeraida pikiada innara ki-
aannanoo: Inna aikioo, kii ti Udaanga Anutuugaa yaata utiraivaugiataama iikiaivee, tiravai.

¹⁵ Ta Pauruusaa tasipama nuairaiya ivakinnaaya tasipama variaanna suaivo taika kioodoo teeda ta titi mminnaiyauvaa teeraida Yerusareema viravai.

¹⁶ Kuaannaduu vaa ausa hanigioo gioonna kiaapu vooya Kaisariaa varu-
uya ti tasipama vida vaidi ta inna nnauvaki variaaraivaa nnutuuvu Man-
asaava Yerusareema varuuvaa nnauvakira ti vitada viravai. Ivo Kuporoo
diaa vaidivai. Vaa ivo tauraa Yisuunnara kutaavaivee tiravai.

Pauruuso Yakoopaata kua tiravai

¹⁷ Ta Yerusareema kuaanna suaivaki vaa ausa hanigieera vaidiia ti teeda tiiyara kaayauma yoketairavai.

¹⁸ Tiiyara yoketauduu vakiaannaiya patauduu ta Pauruusaa tasipama Yakoopaasi kuaannaduu vaa ausa hanigioo kieetaiya ivaki inna tasipama variravai.

¹⁹ Varuduu Pauruuso iyasi voo iyara kiaa kioo Anutuugo inna mmuu mmooriivaa ivo ngiari vooppinnaiyasi nuainno varioo vo yoosinna vo yoosin-
naiyauvaki uu mmayaayaiyauvaa iya kiaa mmiravai.

²⁰ Ivo itaama iya kiaa mmi taika kiooduu rikiada iya Anutuuqaara kua yoketaivaa tiravai. Kiaa kiada Pauruusaa tunoo: Ti seena-o, vaa a taanavai. Aavaki kaayakaayau ari vookarau gioonna kiaapu Yutayaiya vaa Yisuunnara kutaavaivee tida Anutuuqaa mmaanna tuu aataruuvaa hama pikiaavai. Yaagueeqama iikiaavai.

²¹ Vaidi vooya vaa iya kiaa mmida tunoo: Pauruuso ngiari voopinaiya yoosinnaiyauvaki nuainno varioo Yutayaa gioonna kiaapu iyauvaki vari-aiya tinoo: Musiiva mmaanna tuu kuaivaa pikiada sa ngiingii nnaakaraiya mmammaiyauvaa hatokaatee. Sa Yutayaiya aataruuyauvaa iikiatee. A itaa kua kiannaivaara vaidi vooyaano tiravai.

²² Aavaki variyaiya a ngiannaivaara iya rikikio hama iya nnannataivaan-nee? Vara iya nnannataivaan-nee? Iya nnannateenai fai ta dataakiaaran-nee?

²³ Inna aikioo, ta i kiaa i mmiaara kuaivaa iikiane. Aavaki variaa vaidi taarama taaramada mmaanna tuu kuaivaa vaa hatokoovaara Anutuuqaata kua kiaa teerama kioo kua kutaivaa tida irisaivaa iida variaano.

²⁴ Eenoo vee iyaata vatee oro mmaanna tuu kuaivaa hatokoovaara irisai iira aataruuvaa iima kiada idaraatama eenoo sikaunnaadiri yookaama kinai teeda fai iya ngiari kieeta yausiiyauvaa yumukuaaravee. A itaama taika kinai fai mmuakiaaya i teeda kiaara: Nnaaru iya innara tuu kuaivo unnakuavaivee. Ivo Anutuuqaa mmaanna tuu kua aataruuvaa ariinoo iinoo, kiaaravee.

²⁵ Mo ngiari voopinaiya vaa Yisuunnara kutaavaivee tiraiyara teenoo yaata utida iyani yanaa voovai fafaara reeda ta kua yeena rau kiaanna kuaivaa nnaasu iikiateera kiaa mmiravai. Ta iya kiaa mmida kiaannano: Unnakua anutuuyauvaa mmiaa haipa yeenna fayaiyauvaa sa nnaatee. Sa fayai kiauyauvaa nnaatee. Sa fayaiyauvaa nnuunaiyauvaki hadauma utu-aavo putiiyauvaa nnaatee. Sa sabi nuaira aataruuvaa iikiatee, tiravai.

²⁶ Iya itaa kua tuduu vauvo patauduu Pauruuso iya tuu kuaivaa iinno vaidi taarama taaramada vitoo mmaanna tuu kuaivaa hatokoovaara irisai iira aataruuvaa iya tasipama iiravai. Iima taika kioo nuunaira nnau pinaivaki vioo mmaanna tuu kuaivaa hatokoovaara irisai iira aataruuvaa iikiaa suaivo taika kinai iya puaraiyauvaa mmuaavai mmuaavai varada kati Anutuuqaara hudaaraivaara kieeta vaidiiya kiaa mmiravai.

Nuunaira nnau pinaivaki iya Pauruusaa utiravai

²⁷ Pauruuso vaidiiya mmaanna tuu kuaivaa hatokoovaara irisai iira aataruuvaa uu suaivo yaaku saivai karasaidiri taarama kiisama taikaanara uduu vaidi Yutayaa vooya Asiaa mmataivakidiri nnuuya nuunaira nnau pinaivaki Pauruusaa teeravai. Teeda gioonna kiaapu ivaki nuunauya sabi kua sabi kua ruairata ruairata tida inna utu kiada vaidi

²⁸ pinaama aayanna reeda tunoo: Vaidi Isarairaayaso, numa ti tasipama iikiatee. Aa vaidi aavo vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuainno varioo ta gioonna kiaapu Isarairaiya tiyaraatama Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaaraata aa nnau aavaaraatama maisa kua tiao ooqoo tiivai. Aanna makee ivo ngiari voopinaiya ti nuunaira nnau pinaa aavaki vitoo nnikio nnau yoketaa tuanaivo maisainoo, tiravai.

²⁹ Epesiisaa vaidiivaa nnutuuvo Toropimo tauraa kati Pauruusaa tasi-pama yoosinnaivaki nuauvaa iya teeda yaata utida tunoo: Pauruuso inna vitoo nuunaira nnau pinaivaki viravaivee, kiaa yaata utuuvaa iya itaa kua tiravai.

³⁰ Mmuakiaa gioonna kiaapu yoosinnaivaki varuuyaata iyaatama sabi kua sabi kua ruairata ruairata tida mmuaavaugiataama seenada vida Pauruusaa utu kiada vida inna utu raririima rada nuunaira nnau mmaanaivau viravai. Mmaanaivau vuu saivaata vooyaano sipuuvaa makee tuduu rau kieeravai.

³¹ Rau kiooduu iya Pauruusaa ruputuaara uduu rikioo Roomaa rapira vaidiiya kieetaivo mmuakiaa gioonna kiaapu Yerusareemaiya sabi kua sabi kua ruairata ruairata tuuvaa rikioo

³² akiairaama ari rapira vaidiiyaata iyara haitatuuraiyaatama vitoo seenoo gioonna kiaapuuyasi viravai. Vuduu gioonna kiaapuuya innaatama rapira vaidiiyaatama teeda Pauruusaa ripiida ruputuuvaa pikieeravai.

³³ Pikiooduu kieeta vaidiivo Pauruusaa vainiivau dioo vainno ari rapira vaidiiya tuduu iya yaagueeqa yeena taaravaitana varada inna ranaa rau kiooduu kieeta vaidiivo Pauruusaara gioonna kiaapuuya yaparainno tunoo: Anna gioononnee? Ivo dee mmoori maisavai iivainnee?

³⁴ tuduu rikiaa vooyaano nuunaida ngiari vo kuavai puisakama aayanna reeda tuduu vooyaano ngiari vo kuavai tiravai. Iya puisakama sabi kua sabi kua ruairata ruairata tuuvaara kieeta vaidiivo hama Pauruuso uu kua oyaivaara arinaima rikieerama kioo ari rapira vaidiiya tuduu iya Pauruusaa vitada rapira vaidiiya nnauvakira viravai.

³⁵ Vida iriivaa rooru kioovau kuaara uduu gioonna kiaapuuya ututuuma kiada tukikaakama kiada inna ruputu kiaara uuvaara rapira vaidiiya inna taina raida ngiari nnauvakira viravai.

³⁶ Vuduu mmuakiaa gioonna kiaapu inna vata rada vuuya puisakama aayanna reeda varida tunoo: Ruputu kikio putuaivee, tiravai.

Pauruusaa kua pinaaki yapooduu irisai kuaivaa tiravai

³⁷ Tida varuduu rapira vaidiiya Pauruusaa vitada ngiari rapira nnauvaki kuaaree kiaa uduu Pauruuso iya kieeta vaidiivaa tunoo: Na aita kua kiaunnee? tuduu rikioo kieeta vaidiivo inna sai tunoo: Mo a Ereengaa kua kiannakuannee?

³⁸ Hama a Iyiipaa vaidikuannee? Vo suai vaidi Iyiipa voovono kaayau gioonna kiaapu (4000) kua tuduu iya Roomaa kieetaivaara nnannatooduu iya kaayau rapira yau suruuyauvaa utuuvaa iya vitoo koo mmuyai gaanga yoosinnaivaki viravai. Anna a ii vaidiikuannee?

³⁹ tuduu rikioo Pauruuso inna sai tunoo: Hameetavee. Na Yutayaa vaidivai. Ni noova Kirikiaa mmataivau vau yoosinna Tarasaadiri ni mmateeravai. Na yoosinna pinaivakidiri ngiauvai. A tinai fai na gioonna kiaapuuyaata kua tinarannee?

⁴⁰ tuduu rikioo ee-oo tuduu Pauruuso iriivaa rooru kioovau dioo vainno gioonna kiaapuuya kua pikiaateeraivaara ari yaakuuvaitanaadiri ruvuatauduu iya kua pikiooduu ivo ngiari kua Eporaivakidiri iya kiaa mmioo tunoo:

22

¹ Vaidi ni gata vayaa ni koo vayaiyaso, kua pinaivaa niiki yapaivaa irisaivaa na kua tinai ngia rikiaatee,

² kiaa kioo ngiari kua tuanaa Eporaivakidiri tuduu rikiooduu yoketauduu hama kua tiraida kua seemuaa varuduu Pauruuso kava iya tunoo:

³ Na Yutayaa vaidivai. Ni noova mmata Kirikiaa vau yoosinna Tarasaadiri ni mmateeravai. Na ivaki pikiee numa aa Yerusareema aavaki hara kiee varieenana vaidi nnoonna Kamarieeraasi kuaaduu ivo ni vitairavai. Vitainno ti rubuungainna mmaanna tuu kuaivaa yaagueeqama ni giaa ni

muduu na aanna makee ngia variyaiya ngii roosiima Anutuuqaara yaagueeqaina inna kuaivaa rikiee puaisakama utiravai.

⁴ Utuee gioonna kiaapu Yisuunna aataruuvau nuauya mmoori maisaivaa iya mmiee iya ruputinara iiravai. Ruputinara iina variee gioonnaiyaata vaidiiyaatama utu raririina oovi nnauvaki yapeeravai.

⁵ Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieetaivoota kua yeena raira vaidiiyaatama aa na ataa kua kiau aavaara kutaavaivee kiaavai. Ngia oro iya yaparaida rikikiai fai iya kutaavaivee kiaravee. Nnaaru iya yanaiyauvaa ngiari seena vaidi Yutayaa vooya Damasakuusa varuuyani ni mida ni titooduu na varee viee gioonna kiaapuuya utu raririima kiee yeenaivaadiri ranaa rau kiee iya vatee kava vara ranee numa Yerusareema yapa kinai iya ruputateeraivaara na viravai.

*Pauruuso ari hanigioo karaasavai varuu kuaivaa iya kiaa mmiravai
(Aposoroo 9:1-19; 26:12-18)*

⁶ Na viee viee yoosinna Damasakuusa vainima kuaaduu ikianna tammaa tuanaa ngiau aapuuvakidiri mmeekia ari vookarauvo niiyaa ruvuahooduu

⁷ na viee varee mmataivau vaina rikiaaduu Yisuuva niita kua tiao tunoo: Sauruuso, e aaniira maisa mmooriivaa ni iinarainna iikiannannee?

⁸ tuduu rikiee na sai inna yaparaina kiaanoo: Udaanga-o, a gioonoonna kiannannee? kuaaduu rikioo ivo ni kuaivaa sai tunoo: Na Nasareetaa vaidi Yisuuvaano aita kua kiaanoo. A mmoori maisaivaa ni iinarainna iikiannano,

⁹ tuduu rikiada vaidiiya ni tasipama vuuya mmeekiaivaa nnaasu teeda ivo niita kua tuu kuaivaata inna nnuunaivaatama hama arinaima rikieeravai.

¹⁰ Hama rikiooduu na yaparaina kiaanoo: Udaanga-o, na dee mmoorivai iikiaunnee? kuaaduu rikioo ivo ni sai tunoo: Diitee oro yoosinna Damasakuusa varianee. Ivaki a varinai na nene yaata utuauvaugiataama i mminara mmoori mmuakiaayauvai vaidi voovai kiaa mmينو too ivoono fai i kiaa i mminaravee,

¹¹ tuduu rikioo mmeekia ari vookarauvo niiyaa ruvuahooavaara ni avu-uvo upisuuduu ni tasipama vuuyaano ni yaakuuvaudiri utida ni vitada Damasakuusa viravai.

¹² Vaidi voovai nnutuuvo Ananiaaso Anutuuqaara yaagueeqaira vaidivai varioo ti mmaanna tuu kuaivaa uduu vaidi Yutayaa Damasakuusa varuuya innara yoketaa vaidivaivee tiravai.

¹³ Tuu vaidi ivoono niisi ngioo ni vainima dioo vainno ni tunoo: Sauruuso, ni seena-o, kava ai avuuvaa taanee, tuduu tuu saivaata ni avuuvaa kava tuqinnama tee reeri inna taaduu

¹⁴ ivo ni tunoo: Ti rubuungainna Anutuuqo vaa i mmataama kiaivai. A inna yaata utira kuaivaa tee rikiee inna mmoori vareera Vaidi Safuuma Variraivaa tee inna kua tuanaivaa rikiaannaivaara i mmataama kiaivai.

¹⁵ Fai a inna mmayaayaivaa mmuakiaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiee a taanna rikiaannaivaaraatama fai iya kiaa mminaravee.

¹⁶ Aanna makee aaniira a faannainna variannannee? Diitee nnooriivaa varaanee. Nnooriivaa varee inna nnutuuvaa tino rikioo Anutuuqo i mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaravaivee, tuduu rikiee na iiravai.

Pauruuso ngiari voopinnaa gioonna kiaapuuyasi viravai

¹⁷ Na kava vara ranee numa Yerusareema variee oro nuunaira nnau pinaivaki variee yaaku varee variaaduu ni tinni avuuvo hanigioduu ari vookarauvaa taaduu

¹⁸ Udaanga Yisuu Kirisiiva ni too vainno ni tunoo: Makee tinai diitee kuane. Gionna kiaapu aavaki variaya a niyara tinai rikiada hama rikiaaraivaara diitee Yerusareema pikie vo yoosinnavaki kuane,

¹⁹ tuduu rikie na sai kiaanoo: Udaanga-o, vaa aavakinnaiya na iikiauva teeda rikiaavai. Nnaaru iya nuunaira nnauyauvaki mmuakiaaya aiyara kutaavaivee tuuya na utu raririima mmaanai kiee iya ripiiravai.

²⁰ Iya aiyara kua tira vaidi Sitipaanaa ruputuduu putuu suaivaki na inna ruputuu vaidiiya uyira raira varaayaa uyuuyauvaa utu kiee diee vaina ee-oo kiaaduu iya inna ruputuduu putiravaivee. Na itaa kiaivaa rikiadaata fai iya ni kuaivaa rikiaaravee,

²¹ kiaaduu rikioo Udaangaivo ni tunoo: Kuane. Na i titanai ngieera ngiari voopi variaa gionna kiaapuuyasi kuane, tiravaivee.

²² Pauruuso itaa kua tuduu iya rikiaatauduu rikiadada aa nnaagiai aavaa ivo tuu kuaivaara iya nnannatooduu pinaa kua tida tunoo: Vitada kuatee. Ruputu kikio putuaivee. Sa itai vaidi ivo mmatayaa ti tasipama variaivee,

²³ kiaa kiada iya nnannatoovaara iya puaisakama aayanna reeda ngiari uyira raira varaayaa uyuuyauvaa rabara kiada panupanuuda kufukuu-faiyauvaa habara ngiauvau reera kagaari kagaariida variravai.

²⁴ Kagaari kagaariida varuduu Roomaa rapira kieetaivo ari ngiaam-muauya tuduu inna vitada ngiari nnauvakira viravai. Vida ngiari nnauvaki yapa kiooduu iya kieetaivo iya tunoo: Inna ripiikio Yutayaiya innara pinaa kua kiaa oyaivaa ariinoo tinai ta rikiaaravee,

²⁵ tuduu yeenaivaadiri inna ranaa rau kiada ripiikiaara uduu Pauru-uso rapira vaidi kieeta voovai ivaki duuvaa tunoo: Ngia vaidi voovoono Roomaa yanaivaa utiivaa ripiikiaavainnee? Ngia vaidiiya hama kua pinaaki yapeeraida sabi ripiikiaavainnee? Ngia iikiaa mmoori aataruuvo itaivainnee?

²⁶ tuduu rikioo ii vaidi ivo ari kieeta tuanaivaasi vioo tunoo: E aaniivai iinarinna iikiannannee? Aa vaidi aavo Roomaa yanaivaa varai vaidivaivee,

²⁷ tuduu rikioo kieeta vaidiivo Pauruusaasi vioo inna yaparainno tunoo: Ni giaa ni mianee. A kutaa Roomaa yanaivaa varaanna vaidikuannee? tuduu rikioo inna sai tunoo: Kutaa na varauvaivee,

²⁸ tuduu rikioo kieeta vaidiivo tunoo: Na pinaa sikauyauvaa kagaari kiee Roomaa yanaivaa varauvaivee, tuduu rikioo Pauruuso tunoo: Ni napoovaano Roomaa yanaivaa varoovoono ni mmata kiooduu na variee yanaivaa varaivaara na Roomaa vaidivai variauvai. Na ivaa varauvaara aanna i yaatarauvaivee,

²⁹ tuduu rikiada ivo itaa kua tuu saivaata vaidiiya inna ututuuma kiada inna yaparaida ripiikiaara uuya hayida oro ngieerayaa diravai. Duduu kieeta vaidiivootama aatuuravai. Pauruuso Roomaa vaidivai vaa iya yeenaivaadiri inna ranaa rau kioovaara kieeta vaidiivootama aatuuravai.

Pauruuso kua yeena raira vaidiiya avuuyauvunu diravai

³⁰ Vauya patauduu kieeta vaidiivo Yutayaiya Pauruusa kua pinaana yapoo kua oyaivaa rikiaanaraivaara ari ngiaammuauya tuduu iya Pauru-usaa ranaa rau kioo yeenaiyauvaa rukusaa kiooduu Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata kua yeena raira vaidiiyaatama tuduu nuu-nauduu Pauruusa vitoo tuma iya avuuyauvunu kiooduu dioo vairavai.

23

¹ Pauruuso dioo vainno kua yeena raira vaidiiya too nnaasu vainno iya tunoo: Ni seenayaso, na yaata utuee na mmannammannama kiee Anutu-

uqaa avuuvau yoketaama nnaasu varia ree ngiee ngiee aanna makee homo na yoketaama variauvaivee,

² tuduu rikioo vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaivaa nnutuuvu Ananiaaso vaidiiya Pauruusaa vainima dida vauya inna kuasiivaa rutuuki-ateera tuduu

³ rikioo Pauruuso inna tunoo: Fai Anutuugo sai i ruputinaravaivee. A sikau hanikia maisaivau poosa nnoori yoketaivaa siikakiaivaa roosiikian-nakuavee. I aakiaivaki maisainoo. A variee Anutuugaa mmaanna tuu kuaivara kua pinaivaki ni yapa kiaannanoo. Mo vaidiiya ni ruputua-teeraivaara a tiee Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa hatokaannanoo,

⁴ tuduu rikiada vaidiiya inna vainima dida vauya Pauruusaa tunoo: Mo a Anutuugaara kati puara hudeera kieeta tuanaivaa maisa kua kiannanoo,

⁵ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Ni seenayaso, ivo Anutuugaara kati puara hudeera kieeta tuanaavai variivaa hama na tee rikiauvai. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno ivaara tinoo: Sa ai seenaiya kieeta vaidiivaara kua maisaivaa kianee, tiivaivee.

⁶ Pauruuso itaa kua kiasa kioo kua yeena raira vaidiiya arinaima tooduu vooya Satuukaiya varuduu vooya Farisaiya variravai. Varuduu ivo pinaama iya tunoo: Ni seenayaso, na Farisai vaidivai. Ni kookiaiya Farisai vaidi mmaapuvai na variaunoo. Anutuugo tinai vaidi putuaiya kava diitaaraivaara na yaagueeqama kiauvaara aanna makee vaidiiya kua pinaivaki ni yapaanoo,

⁷ tuduu tuu saivaata Farisaiyaata Satuukaiyaatama ngiariiyara ngiari-iyara airi kua airi kua tida vooyaano ngiari voovaugiataama yaata utuduu vooyaano ngiari voovaugiataama yaata utiravai.

⁸ Satuukai vaidiiya makemakee tunoo: Anutuugo tinai putuaiya hama kava diitaaravee, kiasa kiada vo kuavai keenaa tunoo: Hama mman-nasaiyaata aangeraiyaatama variaunoo, tuduu makemakee Farisaiyaano tunoo: Fai putuaiya kava diitaaravee, kiasa kiada aangeraiyaraata mmanna-saiyaaraatama tunoo: Variaunoo, tiravai.

⁹ Ivaara iya sabi kua sabi kua ruairata ruairata tuduu Farisaiyakidiri vooya kua mmaanna kiasa mmiraiya dida vaidi yaagueeqama tunoo: Ta taunnano aa vaidi aavo hama koonnama varinoo. Mmannasaivonnee aangeraiivo innaata kua tiivo mo inna dataivainnee?

¹⁰ kiasa kiada iya pinaama buaaru tida varuduu Pauruusaa utu ratokaki-aara uuvaara rapira vaidiiya kieetaivo yaata utuoo aatuunno ari rapira ngiaammuauya tuduu vida gionna kiasaapuuya nuuna aakiaivakidiri Pauru-usaa utu raririima rada ngiari nnauvaki yapeeravai.

¹¹ Yapa kiooduu heenaki Udaanga Yisuu Kirisiiva Pauruusaa vainima duoo vainno inna tunoo: Yaagueeqama varianee. Vaa a aavakinnaa gionna kiasapu Yerusareemaiya niiyara yaagueeqama kiasa mmiannavai. Fai a viee mmuaikaraama yoosinna Rooma ivaki variyaiya kiasa mminaravaivee, tiravai.

Vaidiiya Pauruusaa mmaara kua yeena rairavai

¹² Patauduu vaidi Yutayaiya nuunaida Pauruusaa mmaara kuaivaa tida kua kutaivaa tasipama kua kiasa teerama kieeravai. Hama iya yeenna nnooriivaa nneerama kiada Pauruusaa ruputu kiada nnaagiai yeenna nnoori nnaara kuaivaa kua kutaivaa tasipama tiravai.

¹³ Vaidi itaa kua tuuya taara vaidi yuku yaaku taika kiooyaano (40) nuunaida kua kutaivaa tasipama tiravai.

¹⁴ Kua kutaivaa tida Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaiyaata vaidi yokovaiyaatama vida tunoo: Ta nuunaida hama yeenna nnooriivaa

nneerama kiada Pauruusaa ruputu kiada nnaagiai yeenna nnoori nnaara kuaivaa yaagueeqama kutaavaivee kiaunnavai.

¹⁵ Ngieenoo kua yeena raira vaidi kieetaiyaata Roomaa rapira kieetaivaatama unnakua tida kiatee: Pauruusaa vitee tiisi nninai ta inna yapaaraida kua oyaivaa tuginnama rikiaaravee, tikiai vitada vainima nnikiai ta inna ruputuaaravaivee, tiravai.

¹⁶ Iya itaa kua tuduu rikioo Pauruusaa nnaudiivo iya kua kutaavai tuu kuaivaa rikioo vioo vioo rapira vaidiiva nnauvaki oro Pauruusaa kiaa mmiravai.

¹⁷ Kiaa mmuduu rikioo Pauruuso kieeta vaidi voovai aayanna tuduu innasi nnuduu rikioo inna tunoo: Aa ngiaammuaa aavaa vitee kieeta tuanaivaasi kuane. Vioo iva kua voovai inna kiaa mmiraravaivee,

¹⁸ tuduu rikioo kieeta vaidiivo inna vitoo kieeta tuanaivaasi vioo inna tunoo: Oovi nnauvaki varii vaidi Pauruuso niyara tikiai na numa rikiauko tinoo: Aa ngiaammuaa aavaa vitee kieeta vaidiivaasi kuane. Vioo iva kua voovai inna kiaa mmiraravaivee, tikiai rikie na inna vitee aisi ngiaunoo,

¹⁹ tuduu rikioo kieeta vaidi tuanaivo ngiaammuaavua yaakuuvau utuoo inna vitoo ngieera voovau vioo inna yapaarainno tunoo: A aanii kuavai ni giaa ni minarainna kiannannee?

²⁰ tuduu rikioo inna sai tunoo: Yutayaa vaidiiva turau i yapaarakiaraivaara vaa kua kutaa yeena rau kiaavai. Fai iya turau unnakua tida i yapaaraida kiaara: Pauruusaa vitee tiisi nninai ta inna yapaaraida kua oyaivaa tuginnama rikiaaravee, kiaravai.

²¹ Ai yaatu sa iya kuaivaa rikiaanee. Taara vaidi yuku yaaku taika kiaiia (40) haumaki varida Pauruusaa mmaara faannaida variaivaara sa iya kuaivaa rikiaanee. Iya yeenna nnooriivaa hama nneeraida Pauruusaa ruputu kiada nnaagiai yeenna nnoori nnaaraivaara ngiari kua kutaivaa kiaavai. Vaa iya teerama kiada a ee-oo kianeera faannaida variaavaivee,

²² tuduu rikioo kieeta vaidiivo inna tunoo: A ni giaa ni mianna aavaara sa vaidi voovai kiane: Na inna kiaa mmiauvavee, kiane, kiaa kioo inna titooduu viravai.

Rusiiva Pauruusaa titooduu mmata kieeta Perekiinnasi viravai

²³ Vuduu kieeta tuanaivoono rapira vaidiiva kieetaivaitana aayanna rooduu innasi nnuduu ivaitana tunoo: Rapira vaidi kaayau (200) tida puara hoosayaa kareera vaidi vooya (70) tida mmataa utira vaidi kaayau (200) tikiai iya heenaki yoosinna Kaisariaa kuatee.

²⁴ Puara hoosa vooyauvai Pauruuso kuanaraivaara teeraida safuuma inna vitada mmata kieetaivaa nnutuovo Perekiinnasi kuatee,

²⁵ kiaa kioo kieeta vaidiivaa Perekiinnani yanaivaa fafaara roo tunoo:

²⁶ Na Karautii Rusiivaano a ti kieeta vaidi yoketaivaa Perekiinna na aini aa yanaa aavaa fafaara raunoo. A yoketaamainna variannannee?

²⁷ Vaidi Yutayaiya aa vaidi aavaa utu kiada vaidi inna ruputuduu putinara uduu na rikiaaduu ivo Roomaa yanaivaa varai vaidivai varuuvaa na nini rapira vaidiivaata viee inna vitee inna yoketaama yapa kieeravai.

²⁸ Yapa kiee kua pinaivaki inna yapa kioovaa na rikiaanaree kiaa inna vitee ngiari kua yeena raira vaidiivasi viravai.

²⁹ Viee rikiaaduu iya ngiari kua mmaanna tuu kuaivaara yaata utida kua pinaivaa innaki yapeeravai. Yapoovaa na yaata utuee kiaanoo: Ivo dee mmoori maisavai iiravaara ta oovi nnauvaki inna yapaarannee? Vara ta inna ruputikio putinannee? kiaa kiee rikiaaduu hama ivo mmoori maisa voovai uuvootairavai.

³⁰ Ngiaammuauvo ni giaa ni muu kuaivaa na rikiaaduu iya inna mmaara kua kiaa yeena rau kieeravai. Na rikiee akiairauduu inna titaaduu aisi viravai. Vuduu na kua pinaivaki inna yapa kieera vaidiiya kiaanoo: Pereki-innasi vida kua pinaivaki Pauruusaa yapaatee, tiravaivee. Karautii Rusiiva yanaivaa fafaara roo itaa kua tiravai.

³¹ Fafaara rooduu rikiada rapira vaidiiya ivo iya kiaa mmuuvaugiataama iida heenaki Pauruusaa vitada vidada yoosinna Adipatirii yapa kiada

³² vauya patauduu yukuyaa nuaira rapira vaidiiya kava vara ranada ngiari nnauvakira nnuduu hoosayaa nuairaiya Pauruusaa vitada

³³ yoosinna Kaisariaa ivaki vida mmatayaa reemi rada Karautii Rusiiva roo yanaivaa vaidi kieetaivaa mmida Pauruusaa vitada inna mmiravai.

³⁴ Mmuduu too yanaivaa yaarummua kioo Pauruusaa tunoo: Dee mmatavakidiri a ngiannanee? tuduu rikioo Pauruuso tunoo: Kirikiaa mmataivakidiri ni noova ni mmateeravaivee,

³⁵ tuduu rikioo Perekiiva tunoo: Kua pinaivaa aiki yapa kieera vaidiiya nnikiai rikiee fai na i kuaivaa rikiaanaravaivee, kiaa kioo tuduu ari ngiaammuauya Pauruusaa vitada Herootaa nnau pinaivaki yapa kioodoo vooya innara haitaturavai.

24

Yutayaa vaidiiya kua pinaivaa Pauruusaaki yapeeravai

¹ Yaaku sai suaivai taika kioodoo Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaivaa nnutuuvo Ananiaaso vaidi yokovaa vooyaatama vaidi voovai kua mmaanna oyai arinaima rikioovaa nnutuuvo Tereturuunnaatama vitoo Kaisariaa viravai. Oro vaidi kieeta Perekiinna avuuvau dida vaidi kua pinaivaa Pauruusaaki yapoo kuaivaa inna kiaa mmiravai.

² Inna kiaa mmuduu rikioo Perekiiva tuduu Pauruuso nnuduu Tereturuuva diitoo kua pinaivaa Pauruusaaki yapoo Perekiinna tunoo:

Ti kieeta yoketaakuavee. A tinni yoketaa vaidikua ti haitatuukiannani hama ta vo yoosinnaiyaata rapuaunnavai. A yaata yoketaakua mmoori yoketaivaa iinna variannano ti mmataivo yoketaino.

³ Ta vo yoosinna vo yoosinna variaunnaiya mmuakiaa suai a iikianaivara ta sirigaida aiyara kua yoketaivaa kiaunnaano.

⁴ I pirisainoora hama na hokoba suaivaa aita kua tinaravee. Na paanna kuavai tinai a tiyara boo tiee ni kuaivaa rikiaanee.

⁵ Ta taunnano aa vaidi aavo vueennavai. Ivo mmuakiaa yoosinnaiyauvaki nuainno varioo ari kuaivaa Yutayaa gioonna kiaapuuya kiaa mmuduu innara ooqoo tida sabi kua sabi kua ruairata ruairata tiravai. Ivo Nasareetaa vaidiivaa aataruuvau nuairaiya kieetaivovee.

⁶ Ivo ari voopinnaa vaidiivaa vitoo ti nuunaira nnau pinaivaki yapano ti nnauvo maisainoora tida ta inna utiravai. (Utida ti mmaanna tuu kuaivaara inna yaparakiara uuduu

⁷ rapiraiya kieeta Rusiiva tuoo pinaama ti ruputu kioo inna vitoo viravai.

⁸ Vitoo vioo ti tunoo: Perekiinnasi vida kua pinaivaa Pauruusaaki yapaa-tee. Ivo itaa kua tiravai.) Fai eenoo aa vaidi aavaa yaparinna rikiano mmuakiaa kuavai ta innaki yapaunnaivo kutaavai vainaravaivee,

⁹ tuduu rikiada Yutayaa vaidi ivaki varuuyaataama Tereturuuva itaa tuu kuaivaara kutaavaivee tiravai.

Pauruuso Perekiinna avuuvau diravai

¹⁰ Tuduu vaidi kieetaivo Pauruuso kua kiaiveera kieetaivaa nnuyau ruduu rikioo Pauruuso tunoo:

Vaa na tauvai. A kaayau nuanu aa mmata aavau variyaiyara diraikuavee. Ivaara neneenoo kua pinaivaa niiki yapa kiaa irisai kuaivaa i kiaa i mmiauko ni yoketaiwoo.

¹¹ Fai a iya yaparainai i kiaa i mmiaaravee. Na Yerusareema Anutuugaa ni ausa mmuduuyaivaa mminara kuaaduu yaakuuvaitana yukukidiri taara suai nnaasu taikeeravai.

¹² Ii suai ivaki vaidi Yutayaiya ni tooduu hama na nuunaira nnau pinaivaki kaayau kua gioonna kiaapuuyaata tiee hama na iya nuunaira nnauyauvaki-aata yoosinnaiyauvakiataama gioonna kiaapuuya kiaaduu sabi kua sabi kua ruairata ruairata tiravai.

¹³ Kua pinaivaa makee iya niiki yapaivo inna hama oyainnaataivai. Hama fai iya ivaa oyaivaa kooyaa i vitaakiaaravai.

¹⁴ Na aa kua aavaa kooyaa i kiaa i mmimaravee. Iya Yisuunna aataru-uvaudiri unnakua kiaa haubayama iikiaa aataru ivau na nookiauvai. Ti rubuungainna Anutuugaa tuanaivaa na ni ausa mmuduuyaivaa mmiauvai. Mmuakiaa kuaiyauvo Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaki vaiyauvaata foro-fetaiya kuaivaki vaiyauvaatama na rikiee kiaunoo: Kutaavaivee, kiau vai.

¹⁵ Aa vaidi kua pinaana ni yapa kiaa aaya faannaida yaata utida kiaanoo: Mmuakiaa vaidi yoketaiyaata maisaiyaatama putuaivakidiri fai Anutuugo tinai diitaaravee. Iya itaa kua kiaa kiada yaata utida faannakiaivaugiataama neetaata yaata utuee faannakiauvai.

¹⁶ Ivaara na Anutuugaa avuuvauunnaata gioonna kiaapuuya avuuyau-vunuaatama mmannammanna yoketaama iikiaukoko hama maisama vari-raivo ni yaatana vaivai.

¹⁷ Na kaayau nuanu vooyauvai vo yoosinnayauvaki variee kava vara ranee ngiee sikauyauvaa kati mmanna haipuuyani kiaiuyauvaa ni seena gioonna kiaapuuya mmiee Anutuugaara kati puaraivaa hudaanara nniravai.

¹⁸ Na mmaanna tuu kuaivaa hatokoovaara irisai iira aataruuvaa iima taika kiee puaraivaa hudee variaaduu vaidi Yutayaiya nuunaira nnau pinaivaki ni teeravai. Ni too suaivaki hama gioonna kiaapuuya ni suvuaida sabi kua sabi kua ruairata ruairata tiravai.

¹⁹ Vaidi Yutayaiya mmata Asiaivakidiri nnuuya nnaasu ivaki varida ni teeravai. Iya na koonnama iikiaivaa tootiri. Iyaano numa i avuuvau kua pinaivaa niiki yapaatirivee.

²⁰ Na kua yeena raira vaidiiya avuuyauvunu diee vakiaa suaivaki kutaa mmoori maisaivaa na uuvaa iya teeda kua yeena rautiri. Vaa tooya makee aavaki varida i kiaa i mmiaatirivee.

²¹ Na iya avuuyauvunu diee vakiaa suaivaki mmuaa kuavai nnaasu na aayanna ree kiaanoo: Anutuugo tinai vaidi putuaiya kava diitaaraivaara na kutaavaivee kiauvaara aanna makee ngia kua pinaivaa niiki yapaanoo, tiravai. Ii na kiaa kua ivaa nnaasu fai iya i kiaa i mmiaaravaivee.

²² Pauruuso itaa kua tuduu rikioo Perekiiva vaa Yisuunna aataruuvau nuau mmayaayaivaa arinaima rikioo iya kava kua kiaaraivaara iya oooqoo tioo tunoo: Rapira kieeta Rusiiva nninai tee fai na ngii kuaivaa radudaanaravee,

²³ kiaa kioo vaidiiyo Pauruusaa haitatuuvaa tunoo: Oovi nnauvaki inna yapa kiee kati yoketaama inna haitatuunna sa inna yuku yaakuuyauvunu yeena rairama kiee inna seenaiya hama innasi vai mminnaiyauvaa varada numa inna mmiaaraivaara sa oooqoo kianee, tiravai.

Pauruuso Perekiiya Durusirooya avuuvaitanau diravai

²⁴ Vo suai voovaki Perekiiva ari nnaata Yutayaa gioonnaivaa nnutuuvo Durusiroonna vitoo numa varioo Pauruusaara tuduu innasi ngioo Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tuu kuaivaa ivaitana kiaa mmuduu rikieeravai.

²⁵ Rikiooduu Pauruuso safuuma variraivaara tiao vaidiiya ngiari mmamma iira aataruuvaara ooqoo tiraivaara tiao Anutuugo gioonna kiaapuuya yaparaira suaivo nninaraivaara tuduu rikiooduu Perekiinna aatuuduu tunoo: Aanna makee kuanee. Na yapooma teeno suai voovai kati vainai fai na aiyara tinai ngianee,

²⁶ kiaa kioo Pauruuso ari kati mmaanai kuanaraivaara sikau vooyauvai inna mmnaraivaara yaata utuoo faannainno variravai. Ivo itaama yaata utuuvaara makemakee Pauruusaara tuduu innasi nnuduu innaata kua tiravai.

²⁷ Iya itaama iida varuduu taara nuanu taika kiooduu vaidiivaa nnutuuvo Porikii Peseteeva kieeta vaidi Perekiinna mmaataivaa vareeravai. Varooduu rikioo Perekiiva Yutayaa vaidiiyara mmoori yoketaivaa iinaree kiaa Pauruusaa pikiooduu oovi nnauvaki homo variravai.

25

Rooma kieetaivaasi Pauruuso na kuanaravee tiravai

¹ Peseteeva iya kieetavai numa varuduu taaravooma suaivo taika kiooduu ari yoosinna Kaisariaa pikioo Yerusareema viravai.

² Oro varuduu Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi Yutayaiya kieetaiyaatama innasi nnida kava kua pinaivaki Pauruusaa yapoo kuaivaa inna kiaa mmiravai.

³ Kiaa mmi taika kiada yamaa kua yamaa kuaivaa tida inna yaparaida tunoo: A ee-oo tino Pauruuso Yerusareema nnino ti yoketaakiaivee, tiravai. Pauruuso aataru tammaivau nninai iya inna ruputuaaraivaara iya kua yeena raida itaa kua tiravai.

⁴ Tuduu rikioo Peseteeva iya sai tunoo: Pauruuso homo Kaisariaa oovi nnauvaki varinoo. Kiisa suai fai na kava vara ranee ipi kuanaravai.

⁵ Tikiai ngiikidiri kieetaiyaata ni tasipama vida teekio Pauruuso mmoori maisaivaa uuvo vainai iya kava kua pinaivaki inna yapaatee, tiravai.

⁶ Peseteeva itaa kua kiaa kioo yaaku saivai sainaidiri taaravoomannee vara yaakuuvaitana suaivaa iya tasipama varuduu taika kiooduu kava vara ranoo Kaisariaa viravai. Vauvo patauduu kua radudeera nnauvaki oro ivaki varioo vaidiiya tuduu Pauruusaa vitada

⁷ innasi nnuduu vaidi Yutayaiya Yerusareemadiri nnuuya kua pinaa kaayau ari vookarauyauvaa innaki yapada rikiooduu hama oyaiyauvootairavai.

⁸ Hama oyaiyauvootauduu Pauruuso iya kuaivaa irisaivaa tunoo: Hama na Yutayaiya mmaanna tuu kuaivaa hatokeeravai. Hama na nuunaira nnau pinaivaki mmoori maisaivaa iiravai. Hama na Roomaa kieeta tuanaivaa kua aataruuvaa hatokeeravaivee,

⁹ tuduu rikioo Yutayaa vaidiiyara Peseteeva mmoori yoketaivaa iinaree kiaa ivo Pauruusaa yaparainno tunoo: A Yerusareema i kuatainnee? Fai a ivaki vinai aa kua aavaa kava aiki yapakiai fai na rikiaananannee?

¹⁰ tuduu rikioo Pauruuso inna kuaivaa sai tunoo: Roomaa kieeta tuanaivaa kua pinaivaa radudeera nnauvo aanna ivovee. Vaa na aikiooma i avuuvau diaukai iya kua pinaivaa niiki yapaanoo. Eenoo ni kuaivaa radudaannaivo inna yoketaavai. Vaa a taannavai. Hama na Yutayaiya aataruuvaa hatokeeravai.

¹¹ Na kua aataruuvaa hatokee mmoori maisaivaa iikiautiri. Eenoo kianani iya ni ruputuaatirivee. Hama na putinaraivaara ooqoo kiauvai. Iya

kua pinaivaa niiki yapaivo hama kutaavai vainoo. Hama vaidi voovoono yopeema ni vitoo iya mminaravai. Na Roomaa kieeta tuanaivaasi vino ni kuaivaa radudaanaravee,

¹² tuduu rikioo Peseteeva ari vaidi tinni yoketaiya tasipama kua kiaa kioo Pauruusaa tunoo: Inna aikioovee. A Roomaa kieeta tuanaivaasi kuanee tinai fai na i titanai kuanaravaivee, tiravai.

Pauruuso Akiripaaya Berenikiooya avuuvaitanau diravai

¹³ Suai nnaagiai voovaki Yutayaiya kieetaivaa nnutuuvo Akiripaava ari nnaataivo Berenikiooya yoosinna Kaisariaa tiida Peseteeva kieetavai varu-uvaara innara kua yoketaivaa kiaaraivaara tiiravai.

¹⁴ Tuma varida rikiooduu Peseteeva Akiripaanna Pauruuso oovi nnauvaki varuu kuaivaa kiaa mmioo tunoo: Vaidi voovai oovi nnau aavaki variivaa Perekiiva pikiaikio homo hara kioo varinoo.

¹⁵ Na Yerusareema variaa suaivaki vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata Yutayaa yokovaiyaatama kua pinaivaki inna yapa kiada inna ruputuanee ni yaparairavai.

¹⁶ Yaparauduu na iya kiaanoo: Vaidiivaa vaidi vooya kua pinaana inna yapaivaa hama ta Roomaiya tauraa inna ruputuanee kiaunnavai. Vaidi vooyaano numa kua pinaivaa vaidi voovaaki yapa kiaikio ivo iya kuaivaa irisai tikiai rikiada ta iya kuaivaa radudaunnavai. Roomaiya aataruuvo itaama vaivaivee,

¹⁷ kiaaduu rikiada iya mmuakiaaya numa aavaki vauya patauduu na akiairaama kua radudeera nnauvaki oro variee kiaaduu iya Pauruusaa vitada nniravai.

¹⁸ Nnuduu kua pinaivaki inna yapeera vaidiia diitooduu iya ari vookarau mmoori maisaivaki inna yapa kioovaara na yaata utuaaduu

¹⁹ ngiari Anutuugaara iira aataruuvaara nnaasu innara iya nnannatooduu kua pinaivaki inna yapeeravai. Vaidi putuuvaa nnutuuvo Yisuunnara Pauruuso tunoo: Varinoo, tuuvaara innara iya nnannatooduu kua pinaivaki inna yapeeravai.

²⁰ Yapa kiooduu rikiee na kua oyaivaa rikiaanaraivaara kumimakama kiee Pauruusaa yaparaina kiaanoo: A Yerusareema i kuatainnee? Fai a ivaki vinai aa kua aavaa kava na rikiaanananee?

²¹ kiaaduu rikioo Pauruuso ooqoo tioo ni yaparainno tunoo: Fai vaidiia ni haitatuukiai na Roomaa kieetaivaasi vino ni kuaivaa radudaanaravaivee, tuduu rikiee na haitatuura vaidiia kiaanoo: Inna haitatuukio yapooma aataruuvo kooyaa vainai na Roomaa kieeta tuanaivaasi titano kuanaraivaivee,

²² tuduu rikioo Akiripaava tunoo: Aa vaidi aavaa kuaivaa ni rikiaatainoo. Neenoo inna kuaivaa rikiaanaravee, tuduu rikioo Peseteeva inna sai tunoo: Fai a turau inna kuaivaa rikiaanaravee, tiravai.

²³ Vauya patauduu Akiripaaya Berenikiooya ngiari uyira raira yoke-tauyauvaa vara uyu rau varada rapira vaidi kieetaiyaata yoosinna kieetaiyaatama tadadama nnida varuduu gioonna kiaapuuya iya teeda nnaasu vauduu kua radudeera nnauvaki nnida viravai. Oro varuduu Peseteeva ari ngiaammuaaya tuduu Pauruusaa vitada nniravai.

²⁴ Nnuduu rikioo Peseteeva tunoo: Kieeta vaidi Akiripaavaata mmuakiaa gioonna kiaapu aavaki variayaatama rikiaatee. Vaa ngia aa vaidi aavaa taavai. Mmuakiaa Yutayaa gioonna kiaapu aavaki variayaata Yerusareema variayaatama kua pinaivaa innaki yapaaraivaara niita kua tiravai. Kua tida varida aayanna reeda tunoo: Ruputu kikio putuaivee, tiravai.

²⁵ Tuduu na iya kuaivaa rikiaaduu hama ivo mmoori maisa iiravaara tida na kiaaduu hama inna rupertuduu putiravai. Ariinoo tunoo: Na Roomaa kieeta tuanaivaasi kuanaravee, tuuvaara na inna titaanaraivaara ee-oo tiravai.

²⁶ Na ivaara Roomaa kieetaivaani yanaivaa fafaara raanaree kiauko hama kua oyaivootainoo. Kieeta Akiripaa-o, itaama vainai na i avuuvaunnaata aavaki variyaiya ngii avuuyauvunuaatama inna vitee yapa kinai ngia inna kuaivaa rikiaada oyaivaa ni giaa ni mikiai na Roomaa kieetaivaani yanaivaa fafaara raanaravai.

²⁷ Vaidi oovi nnauvaki variivo hama tomeda ivo uu oyaivootaivaara na kati titano vino hama safuunaravaivee, tiravai.

26

Pauruuso Akiripaanna avuuvau ari kua irisaivaa tiravai

¹ Tuduu rikioo Akiripaava Pauruusaa tunoo: Kua pinaivaa aiki yapaivaa irisaivaa eenoo aiyara yaata utuee kuaivaa ni giaa ni mianee, tuduu rikioo Pauruuso ari yaakuuvaa raduda utuoo irisai kuaivaa inna kiaa mmioo tunoo:

² Ti kieeta Akiripaa-o, Yutayaa vaidiiya mmuakiaa kua pinaivaki ni yapaivaa irisai kuaivaa makee na i kiaa i mminaraivaara rikiauko ni yoke-tainoo.

³ A mmuakiaa Yutayaiya iikiaa aataruuyauvaa arinaima rikiaannaivaara na i kiaa i mminaraivaara ni yoketaainoo. Ivaara na yamaa kuavai i yapa-raina kiaunoo: Tirooma variee ni kuaivaa rikiaanee, kiaunoo.

⁴ Na kiisayaa nini yoosinnaivakiaata Yerusareemaivakiaatama varia ree ngiee ngiee variauvaa vaa mmuakiaa vaidi Yutayaiya teeda rikieeravai.

⁵ Na variee vaidi Farisaiya aataruuvaa iiravai. Ta vaidi Farisaiya Anutu-uqaara uu aataruuvaa iiravai. Ta vaidi Farisaiya Anutuuqaara uu aataruuvaa safuuma iida mmuakiaa gioonna kiaapuuya Anutuuqaara uu aataruuvaa yaatareeravai. Na Farisaiya aataruuvaa tuginnama uvuaa hokoba suai vaa vaidi Yutayaiya taavai. Ivaara iya kooyaa kiatainai aikiooma fai ivaara kiaaravai.

⁶ Nnaaru Anutuuqo ti rubuungainna ari kua kiaa teerama kioo kuaivaa iya mmuuvaaara na yaagueeqama yaata utuee faannakiauvaara aanna makee na aavau diee vakiaukai iya kua pinaivaa niiki yapaanoo.

⁷ Ii kua kiaa teerama kioo kua ivaa ti oyai yaakuuvaitana yukukidiri taar-avaitanaakidiri diaunnaiya ta ivaa varaaraivaara yaata utida heenagieena ikiannagisanna Anutuuqaa ti ausa mmuduuyaiyauvaa mmiaunnavai. Ti kieeta Akiripaa-o, na ii kua kiaa teerama kioo kua ivaa puaisa utuee faannakiauvaara Yutayaa vaidiiya kua pinaivaa niiki yapaanoo.

⁸ Anutuuqo tinai vaidi putuaiya kava diitaaraivaara ngia Yutayaiya kutaavaivee kiataama vaikiainnaata unnakuavee kiaanoo. Ngia aaniiraida itaa kua kiaanree? Kutaa kuavaivee.

⁹ Nnaaru neneenoo yaata utuaaduu nini yaataivoono tunoo: Nasareetaa vaidi Yisuunna aataruuvau nuairaiya maisa mmooriivaa iikianee,

¹⁰ tuduu na Yerusareema maisa mmooriivaa yaagueeqama iya iiravai. Uduu Anutuuqaara kati puara hudeera vaidiiya ee-oo tuu yanaiyauvaa ni muduu na varee Anutuuqaa gioonna kiaapuuya vitee oovi nnauvaki yapa kiaaduu varuduu vaidi vooya iya rupertikiai putuateera tuduu neeta kiaanoo: Rupertikiai putuatee, tiravai.

¹¹ Kiaa kiee na kaayauneetu iya nuunaira nnauyauvaki nuaina iya Yisuunnara maisa kua kiateera na iya ripiina iya rputuateera tiravai. Kiaaduu

ni ausaivo kaayau iyara kapikaroovaara na ngieera vo yoosinna vo yoosin-naiyauvaki iya ruputinara viravai.

Pauruuso ari ausa hanigioovaara iya kiaa mmiravai
(Aposoroo 9:1-19; 22:6-16)

¹² Ti kieeta Akiripaa-o, ivaara na Damasakuusa viee Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiya yanaiyauvaa varee viee variaaduu

¹³ ikianna tammauduu mmeekia ari vookarauvo suaivaa mmeekiaivaa yaataroovo ngiau aapuuvakidiri niiyaa ruvuaahoo ni tasipama vuuyayaatama ruvuaaheeravai.

¹⁴ Ruvuaahooduu ta mmuakiaaya mmataivaki vida varada vaidana riki-aaduu kua voovai Eporai kuaivakidiri niita kuaivaa tioo tunoo: Sauruuso, e aaniira mmoori maisa mmamma nniitareera aataruuvaa ni iikiannan-nee? Nakaaraivo puara burimakauvaa yau avaikaraivaadiri ruaikio rikioo ariinoo ari yukuuvaadiri hatookio pinaa nniitaraivo innaki vaineema a mmamma nniitaraivaa ni iikiannaivo hama giaaki vainoo. Aiki vainoo,

¹⁵ tuduu rikiee na sai kiaanoo: Udaanga-o, a gioononna kiannannee? kaaaduu rikioo ivo ni sai tunoo: Na Yisuuvaavee. A mmoori maisaivaa ni iikiannanoo.

¹⁶ Diitee ngiau dianee. A ni mmoori vareera ngiaammuaavai na i mmataama kiaanaraivaara na aita kua kiauunoo. Makee a ni tee rikiaan-naivaaraata yapooma na i vitainaraivaaraatama gioonna kiaapuuya kiaa mmiane.

¹⁷⁻¹⁸ Na i titanai a gioonna kiaapu Isarairaiyasiaata ngiari voopinaiyasi-aatama kuanaravai. A viee iya tinai arinaima rikiada upisi aataruuvau pikiada mmeekia tai aataruuvau vida Sataangaa yaagueeqaivaa pikiada Anutuugaa yaagueeqaivaa varaaraivaara na i titanai kuanaravai. A viee iya tinai iya niiyara kutaavaivee tikiai na iya mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kinai iya Anutuugo ariinnee tii gioonna kiaapuuya tasipama variaaraivaara na i titanai kuanaravai. A vinai vooya aiyara nnannateekiai fai na i vitee yoketaivau i yapaanaravai.

Pauruuso ari mmooriivaara iya kiaa mmiravai

¹⁹ Ti kieeta Akiripaa-o, na rikiaaduu ngiau aapuuvakidiri kua ni giaa ni muuvaara hama na pikieeravai. Na iiravai.

²⁰ Iina tauraa Damasakuusa viee nnaagiai Yerusareema viee nnaagiai mmata Yutayaivakiaata ngiari voopinaiya mmataiyauvakiaatama viravai. Viee na iya kiaa mmiee kiaanoo: Ngiingii ausaiyauvaa hanigiada ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuugaa mmida mmoori yoketaivaa iikiai fai gioonna kiaapuuya teeda kiaara: Vaa kutaa ausa hanigiaano, kiaravai.

²¹ Na itaa kua kiaivaara na nuunaira nnau pinaivaki kuaaduu Yutayaa vaidiiya ni utu raririima rada ni ruputuaara iiravai.

²² Ni ruputuaara uu suaivakidiri Anutuugo ni tasipama varia roo ngioo ngioo aanna makee homo ni tasipama varinoo. Ivaara hama aaniivaara na aavaki diee vaina vaidi nnoonnaiyaata vaidi kuminaiyaatama kuaivaa kiauunoo. Musiivaata porofetaiyaatama fai yapooma vainaraivaara fafaara roo kuaivaa nnaasu na kiauunoo.

²³ Musiivaata forofetaiyaatama Anutuugo mmataama kioo vaidiivaara kiaanoo: Fai ivo mmamma nniitaraivaa varoo putiivakidiri ivannaadee kava diitaanaravai. Diitaivono mmeekia tai aataruuvaa gioonna kiaapu Yutayaiyaata ngiari voopinaiyaatama kiaa mminai rikiada ausa hanigiakio iya vitoo yoketaivau yapaanaravaivee. Musiivaata forofetaiyaatama itaa kua tuu kuaivaa neeta mmuai kuaivaa kiauvaivee.

²⁴ Pauruuso ari tuu kuaivaa irisaivaa itaa kua tuoo varuduu rikioo Pese-teeva puisakama inna tunoo: Pauruuso, a yaata duunakuavee. A kaayau yanaiyauvaa yaaruannanono i yaataivo duunainoo,

²⁵ tuduu rikioo Pauruuso inna sai tunoo: Ti kieeta yoketaa-o, hama na yaata duunavaivee. Na kiau kuaivo safuuma kutaa kuavai kiaunoo.

²⁶ Ti kieeta Akiripaava na kiau kua aavaara safuuma rikiaivaara na yaagueeqama innaata itaa kua kiaunoo. Vaa na tauvai. Hama na hataumaki ni mmooriivaa iikiaivaara ivo mmuakiaavai too rikiaivaivee.

²⁷ Ti kieeta Akiripaa-o, a ti forofetaiya kuaivaara kutaavaivee kiannannee? Vaa na tauvai. A kutaavaivee kiannavaivee,

²⁸ tuduu rikioo Akiripaava Pauruusa sai tunoo: Aanna makee a kiisa suai niita kua tiee yaata utuee kiannanoo: Ivo ausa hanigioo Yisuunna aataruuvau kuaiveenna kiannannee?

²⁹ tuduu rikioo Pauruuso inna sai tunoo: Mo kiisa suai na aita kua tinai a ausa hanigiaanarannee? Vara hokoba suai na aita kua tinai a ausa hanigiaanarannee? Hama neeta taunoo. Eetama gioonna kiaapu makee ni kuaivaa rikiaiyatama ausa hanigiada ni roosiima variateeraivaara na Anutuugaata kua tiee yaaku varaunoo. Aa ni ranaa rau kioo yeenaiyauvaara hama na itaa kua kiaunoo. Na ausa hanigiauvaara itaa kua kiaunoo.

³⁰ Pauruuso itaa kua tuduu rikiada Yutayaiya kieetaivoota mmata kieetaivootama Berenikioovaata gioonna kiaapu vooyaatama diitada

³¹ mmaanai vida ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Aa vaidi aavo hama mmoori maisavai iikiai teeda rikiadaata iya inna oovi nnauvaki yapa kiada inna ruputikio putuaiveeraivaara iikiaanoo,

³² kiaa kiada Akiripaava Peseteenna tunoo: Hama aa vaidi aavo na Roomaa kieeta tuanaivaasi kuanaravee tutiri. Vaa oovi nnauvakidiri mmaanai tuoo vutirivee. Akiripaava itaa kua tiravai.

27

Pauruuso siipaivaki karoo Rooma viravai

¹ Ta mmata Itariaa kuaara kuaivaa kiaa yeena rau kiaannaduu rikiada vaidi haitatuuraiyaano Pauruusaata ngiari vo vaidi oovi nnauvaki varu-uyaataama vaidiivaa nnutuuvo Yuriinna mmuduu haitatuuravai. Ivoono Roomaa kieeta tuanaivaa rapira vaidi vooya kieetavai variravai.

² Varuduu ta yoosinnaivaa nnutuuvo Ataramutuu ivaki vida siipaivaki kareeravai. Ii siipa ivo mmata Asiaivau vau yoosinnaiyauvo nnoori siriivau vauvakira kuanara uuduu ivaki ta karada viravai. Maketoniaa mmataivau vau yoosinna Tesoronikii diaa vaidiivaa nnutuuvo Arisarakaava ti tasipama viravai.

³ Vududuu heenauduu siipa aakiaivaki vakiaannaiya patauduu numa yoosinna Sitoona reemi raannaduu Yuriiva Pauruusaara yoketaimmo innara ee-oo tuduu ari seenaiyasi voo iyasidiri hama innasi vau mminnaiyauvaa vareeravai.

⁴ Varoo kava vara ranoo siipaivaki karoo vududuu siipaivo vuupinnainnidi yuunnaivo nnuuvaara mmata nnooriivo ututuuma kioovaa nnutuuvo Kuporoo hama yuunnaivo nnuupinnainningiaadiri viravai.

⁵ Vududuu mmata Kirikiaivaata Paburiaivaata yaatarada vidada oro mmataivaa nnutuuvo Rukiaa vau yoosinnaivaa nnutuuvo Mura ivaki siipaivakidiri reemi reeravai.

⁶ Reemi raannaduu Pauruusaanna haitatuura kieetaivoono nuainnonno tooduu yoosinna Aresadiriaa vaidiivaa siipaivo Itariaa kuanara uuvo inna too vauduu too tuduu ta ivaki karada viravai.

⁷ Kuaannaduu yuunnaivo utuduu hama ta seenada viraida tadadama kuaannaduduu suai vooyauvai taika kiooduu ta yoosinna Naitaasa vaini-ivau vida taannaduu yuunnaivo pinaama utuduu ta kuaara kuaannaipinnai hama yopeema viraida ta mmata voovai nnooriivo ututuuma kioovaa nnutuuvo Keretee hama yuunnaivo nnuupinnainningiaa vidada mmata araivaa nnutuuvo Saramoona yaatareeravai.

⁸ Yaatarada nnoori tooyaidaa tadadama vidada oro yoosinnaivaa nnutuuvo Yoketaa Yoosinnavai vainima vau yoosinnaivaa nnutuuvo Rasiaa ivaki viravai.

⁹ Vida rikiaannaduu vaa hokoba suaivo taika kieeravai. Yutayaiya Anutu-uqaata kua kiaaraivaara ngiari yeenna nneeraivaara ooqoo tuu suaivo vaa taika kieeravai. Ta rikiaannaduu iqii suai ivaki yuunnaivo pinaama utuduu nnooriivo ketekaateenno varuuvaara Pauruuso ari yaata utuu kuaivaa iya kiaa mmioo tunoo:

¹⁰ Vaidiso, vaa na rikiauvai. Ta siipaivaki karada vikio pinaa mmuaararaivo tiisi nnino hoonahaana mmuakiaa mminnaiyauvo siipaivaki vaiyauvo fai maisaino siipaivoota maisainai vaidiiyaata putuaaravaivee,

¹¹ tuduu rikioo Pauruusainna haitatuura kieetaivo hama Pauruusaa kuaivaa rikieerainno siipa utuu vaidiivaa kuaivaata siipa nakaaraivaa kuaivaatama nnaasu rikieeravai.

¹² Rikiooduu iya varuu yoosinnaivaki yuunna utuu suaivo hama yoke-tauvaara vaidi kaayaunnaano siipaivaki karada yoosinna Ponikaa kuaara iiravai. Ponikaa yoosinna yoketaivo mmata Keretee vauduu ivaki siipaivo oro dira mmaataivo yoketaavai vauvaara iya ipira kuaara iiravai. Iya ipi vida pinaa yuunna utira suaivo nninainnaata hatauma vaupinnai vara hiri variaaraivaara yaata utiravai.

Yuunna yaamurukaivo siipaivaa utiravai

¹³ Tooya saivakidiri yuunna kiisaivo utuduu vaidiiya yoosinna Ponikaa kuaaraivaara yaata utida tunoo: Fai aikiooma ta kuaaravaivee, kiaa kiada siipaivaa utira ainaivaa nnukaivakidiri rada kiada siipaivaki yapa kiooduu mmata Keretee siriivau viravai.

¹⁴ Vuduu yuunna yaamuruka pinaivaa nnutuuvo Urakuroona mmataivakidiri

¹⁵ tuoo siipaivaa utuduu hama yopeema siipaivo yuunna nnuupinnainningiaa vuduu siipa utuu vaidiiivo siipaivaa utira yauvaa pikiooduu yuunnaivo siipaivaa utuduu yuunna vuupinnainningiaa viravai.

¹⁶ Vuduu mmata kiisa vovaatavai nnooriivo ututuuma kioovaa nnutuuvo Karauta hama yuunna utuupinnainningiaa vida kanuuvo siipaivaa araivau vauvaa utu raririima siipa aakiaivaki yapaara iikiaannaduu ti mmuaara-rooduaata

¹⁷ utu raririima aakiaivaki yapa kiada yeena yaagueeqaiyauvaa varada siipaivo havarataanarainnoo kiaa yeenaiyauvaadiri rairavai. Iya Ripuaa mmata siriivau nnooriivo rubaayoo siri nnuka muaraagaivaki siipaivo puaisakama uyu kioo dioo vaivoora kiaa aatuuda siipa buruqa pinaivaa rukuasaa kiada rapugiaa aakiaivaki yapa kiooduu yuunnaivo siipaivaa kati varoo viravai.

¹⁸ Vuduu yuunna yaamuruka pinaivo utududuu vakiaannaiya patauduu siipaivo nnoori aakiaana vivoora kiaa kiada hoona mmuaararooyauvaa vara kagaari kagaariida variravai.

¹⁹ Itaidada vakiaannaiya patauduu siipa mmoori vareera vaidiiya ngiari siipa iira mminnaa mmuakiaayauvai vara kagaari kieeravai.

²⁰ Kagaari kiooduu kaayau suaivaki ta taannaduu hama suaivootama aaki-apuaivootairavai. Hameetauduu yuunna yaamuruka pinaivo utududuu ta yoketaama vida aikiooma yoosinnaivaki kuaaraivaara hama yaata utiraida pikieeravai.

²¹ Pikiooduu vaidiiya vaa hokoba suai yeennaivaa pikiooduu too Pauruuso numa iya avuuyauvunu dioo vainno tunoo: Vaidiso, ta Keretee mmataivau varuu suaivaki ngia ni kuaivaa rikiaataama kiadaata hama ngia ni kuaivaa rikiada Keretee pikieeravai. Ngia tauraa ni kuaivaa rikiaatiri. Hama mmuakiaa ngii hoona mminnaiyauvo maisaitiri. Hama ngia koonnama variaatirivee.

²² Inna aikioo, ni kuaivaa rikiaatee. Sa ausa mmuaararakiatee. Fai hama vaidi voovoono putinaravai. Fai siipaivo nnaasu maisainaravai.

²³ Aa heena aavaki na vaina tauko ni Anutuugaa na ni ausa mmudu-uyaivaa inna mmiauvaa aangeraa voovoono tuma ni tinoo:

²⁴ Pauruuso, sa aatuunna varianee. Fai a Roomaa kieeta tuanaivaa avuu-vau dinaravee. Rikiaanee. Anutuugo kati aiyara yoketaama yaata utiivaara ivo vaa aini iya mmataama kioo i mmuu mmuakiaaya i tasipama siipaivaki variaya fai yoketaama variaaravaivee, tiivai.

²⁵ Vaidiso, aangeraiivo itaa kua tiivaara sa ngii mmuaararakiaivee. Anutu-ugo ni giaa ni miivaara na kiaunoo: Fai kutaa ivo iinaravaivee, kiauvali.

²⁶ Itaama vainainnaata fai ta hama safuuma kuaaravee. Fai yuunnaivo ti utinanai ta mmata nnooriivo ututuuma kiaivaa siriivau kuaaravaivee, tiravai.

²⁷ Suai yaakuuvaitana yukukidiri taarama taarama suaivo taika kiooduu heenaki yuunna yaamuruka pinaivo ti utuduu ta nnoori sorovuaaravaa nnutuuvu Atiriivau kuaannaduu heena tammaivaki siipa mmoori vareera vaidiiya yaata utida rikiooduu siipaivo mmataivaa vainima viravai.

²⁸ Vuduu rikiada yaata utida aina mmuaararoovaa yeenaivaa haru kiada nnooriivaki kagaari kiooduu vuduu utu rada kiada tooduu nnooriivaki nnukaivo hokobavai (120) vairavai. Vauduu teeda vida kiisa suai kava mmataida tooduu nnooriivaki nnukaivo paannama (90) vairavai.

²⁹ Vauduu teeda sikau kaayau siriivau suvuauvau siipaivo vioo havara-teenora aatuuda siipa rakanaivaki aina mmuaararooyauvaa taarama taarama vara kagaari kiada pataakiaiveera yaaku vareeravai.

³⁰ Yaaku vara taika kiada siipa mmoori vareera vaidiiya ngiari toovau siipaivaa pikiada kuaaree kiaa iida kanuuvaa yeenaiyauvunudiri nnoori verenoovau reemi yapa kiada iya kanuuvaki reemi raaree kiaa unnakua tida aina mmuaararoo vooyauvai siipa kieetaivakidiri vara kagaari kiaaraivaara unnakua tiravai.

³¹ Unnakua tuduu rikioo Pauruuso rapira vaidiiyaata iya kieetaivaatama tunoo: Siipa mmoori vareera vaidiiya hama siipaivaki varikiai fai hama ngia mmuakiaaya yoketaama kuaaravee,

³² tuduu rikiada rapira vaidiiya kanuuvaa yeenaiyauvaa hatoka kiooduu vioo kieeravai.

³³ Vioo kiooduu patainara uduu Pauruuso mmuakiaaya yeennaivaa nnaateera yaagueeqama kua tioo tunoo: Ngia yaakuuvaitana yukukidiri taarama taarama suaivaa yuunna yaamurukaivo taikaanaraivaara faan-naida varida hama yeenna nneeravai.

³⁴ Ivaara na yaagueeqama kiaunoo. Ngii yeennaiyauvaa nnaatee. Nneekio ngii yaagueeqainai yoketaama kuaaravai. Ngia vida hama koonnama kuaaravai. Yoketaama kuaaravee,

³⁵ kiaa kioo Pauruuso yeenna bereetaivaa varoo iya avuuvau Anutu-ugaata kua yoketaivaa kiaa kioo kusii kioo nneeravai.

³⁶ Nnoo varuduu teeda mmuakiaaya kiisama iya yoketauduu iyaatama yeennaivaa nneeravai.

³⁷ Ta siipaivaki variaanna vaidiiya kaayau (276) varida yeenna nneeravai.

³⁸ Nnaa taika kiada iya kaayau yeenna vuitaiyauvaa vara kagaari kiooduu siipaivo papakaanauduu viravai.

Nnooriivo siipaivaa rummua ruvuvarata kieeravai

³⁹ Vududuu patauduu siipa mmoori vareera vaidiiya mmataivaa reeti teeda kumimakaida tooduu mmataivo nnooriivaa sainai sainai vauduu teeda ivaki siipaivo siriivau oro duoo vainaraivaara yaata utida

⁴⁰ aina mmuaararooyauvo nnooriivaki vauyauvaa yeenaiyauvaa hatoka kiada nnooriivaki pikiada nnoori ruvuaseera yatari sagaiyauvunu yeena rau kiooyauvaa rukuasaa kiada siipa kieetaivaki buruqa vauvaa vara ngiau haru kiooduu yuunnaivo utuduu siipaivo safuuma nnoori siriivakira viravai.

⁴¹ Nnoori siriivau kuanaree kiasa vioo vioo nnoori aakiaivaki nnuka muaraagauvaki siipa kieetaivo puaisakama uyu kioo dioo vainno hama hanigiaataama kioo vauduu nnooriivo pinaama ketekaateenno siipa rakanaivaa varoo sainai ruoo sainai ruoo ruoo siipa rakanaivaa rummua ruvuvarata kieeravai.

⁴² Ruvuarata kiooduu siipa aakiaivaki oovi nnauvaki varuu vaidiiya nnooriivaki suai roommu kiada ivaa karada ngiari toovau vivoora rapira vaidiiya iya ruputuduu putuara uduu

⁴³ rapira vaidiiya kieetaivo Pauruusaara yoketaimno inna ruputivoora iya oogo tiravai. Oogo kiasa kioo vaidi nnoori kareera aataruuvaa tuqinnama tooya tuduu nnooriivaki suai roommu kiada nnooriivaa karada kati nau viravai.

⁴⁴ Vuduu nnaagiai hama nnoori kareera aataruuvaa tooya siipa araiyauvo nnooriivau vauyauvaa utida nnooriivaa karada kati nau viravai. Vuduu ta eyommaaya itaama kati yoketaama mmataivau viravai.

28

Ta yoosinna Meretee viravai

¹ Vida rikiaannaduu mmata nnooriivo ututuuma kioovaa nnutuuvoo Meretee vauduu

² gioonna kiaapu mmaayootaiya tiyara pinaama yoketauduu vati ruduu ririkia utuduu iya ikia tiini hara kiada tiyara tuqinneeravai.

³ Tuqinnooduu Pauruuso ikia aangangariyauvaa porooma utuoo numa ikiaivaki kiooduu too inna totookauduu ivakidiri yapai quaiha roosuuvoo Pauruusa yaakuuvau unnu kioo vairavai.

⁴ Unnu kioo vauduu mmaayootaa gioonna kiaapuuya ivaa teeda ngiari kiasa mmi ngiari kiasa mmiida tunoo: Kutaa, aa vaidi aavo vaidiiya ruputikiai putuua vaidivai. Irisai hama inna variraivootainoo. Ivo nnooriivau ngioo hama putivai. Aa yapai aavoono inna gutu kino putinaravee,

⁵ tuduu rikioo Pauruuso yapaivaa ari yaakuuvauvadi rummua ruvuasa ikiaivaki kiooduu hama kiisama inna yaakuuvoo nniitareeravai.

⁶ Hama nniitarooduu gioonna kiaapuuya inna mmammaivo yootano ivo putuainaree kiasa kiada hokoba suai faannaida varuduu hama inna mmammaivo yootooduu hama ivo putuduu keenaa innara yaata utida tunoo: Ivo anutuuvovee, tiravai.

⁷ Tuduu ta nnoori siriivau variaannaduu mmata kieetaivaa nnutuuvoo Pupiriinna mmataivo vainima ivau vairavai. Vauduu ta innasi kuaannaduu

ivo tiiyara yoketaama tuqinnooduu taaravooma suai ta inna tasipama variravai.

⁸ Varida taannaduu Pupiriinna koova nniitarooduu ari mmaataivau nnaasu vainno varuduu inna mmammaivo ikiayanaa tooduu naara dududuu rikioo Pauruuso inna nnauvaki vioo innara yaaku vara kioo ari yaaku uvaitana innayaa utuduu inna nniitaroovo taikeeravai.

⁹ Taikooduu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapu nniitarooya ii mmata nnoori ututuuma kioo mmata ivaki varuuya nnuduu iyaatama iya nniitarooyauvaa tuqinneeravai.

¹⁰ Tuqinnooduu iya mminnaa vooyauvai kati ti mmuduu yapooma ta siipa voovaki karaara iikiaannaduu iya hama tiisi vau mminnaiyauvaatama kati ti mmiravai.

Pauruuso Meretee pikioo Rooma viravai

¹¹ Taaravooma kuraaga taika kiooduu siipa yoosinna Aresadiriaadiri nnuuvaa nnutuuvo Unnakua Anutuu Gaabiivaitana nniravai. Tauraa yuunna utuu suaivaki ii siipa ivo mmata Meretee varioo faannairavai.

¹² Faannaududuu suaivo yoketauduu tiisi nnuduu ta karada vidada yoosinna Surakusu ivaki reemi rada taaravooma suai variravai.

¹³ Vari kiada kava siipaivaki karada vidada yoosinna Rekii vakiaannaiya patauduu yuunnaivo sai tooyannidiri utuduu kuaannaduduu taara suaivaitana taika kiooduu yoosinna Potioori viravai.

¹⁴ Oro reemi rada nuaida taannaduu vaa ausa hanigieera gioonna kiaapuyua ti teeda vauduu rikiaannaduu tunoo: Tiisi nnida mmuaa Sudaagavai ti tasipama varida kuatee, tuduu rikiada oro mmuaa Sudaagavai iya tasipama vari kiada Rooma aataruuvau viravai.

¹⁵ Vida variaannaduu Roomaa vaidi vaa ausa hanigiooya ta ngiaannaivaa rikiada tuma yoosinna Apiporoo yookaira mmatuuyaivaki vida nnida vaira nnau taaravoomaiyauvaki ti sunaara saidiri nniravai. Nnuduu Pauruuso iya too Anutuugaara yoketaavaivee tuduu inna ausa mmuaararoovo yoketairavai.

Pauruuso Rooma variravai

¹⁶ Yoketauduu ta vidada oro Rooma hara kiada variaannaduu nnau voovaki Pauruuso hara kioo varuduu rapira vaidi voovoona inna haitaturavai.

¹⁷ Haitatuuduu taaravooma suaivo taika kiooduu Pauruuso Yutayaa vaidi ivaki varuuya kieetaiya tuduu innasi nnuduu iya tunoo: Ni seenayaso, hama na ti seenaiyara mmoori maisaivaa iiravai. Hama na aataruuyauvaa ti rubungainna ti mmuuyauvaa hatokeeravai. Hama hatokaaduu Yerusareema varuu vaidiiya kati ni utu raririima rada Rooma rapira vaidiiya mmuduu iya oovi nnauvaki ni yapeeravai.

¹⁸ Yapa kiada ni yaparaida tooduu iya ni ruputuaara kua oyaivo hameetauduu iya mmaanai ni titaara uduu

¹⁹ Yutayaa vaidiiya ooqoo tiravai. Ooqoo tuduu hama vo aataruuvootauvaara na Roomaa kieeta tuanaivaasi nninaraivaara yaparairavai. Hama na nini seena tuanaiyaki kua pinaivaa yapaanaraivaara aapi nninara tiravai. Kua pinaivaa niiki yapoovaa radudaanara na aapi nninara tiravai.

²⁰ Ii kua ivaara na ngii tee ngiita kua tinaravee kiaukai ngiaavai. Anutuuqo mmataama kioo vaidiivaara Isairaa gioonna kiaapuuya faannaida variaaraivaara vaidiiya aa yeena aavaadiri ni rau kieeravaivee,

²¹ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Hama ti seena Yutayaiya aiyara yanaiyauvaa tiini fafaara kiaavo tiisi nniivai. Ti seena vooya hama ivakidiri nnida aiyara maisai mmayaayaivaa ti kiaa ti mmiaavai.

²² Vaa ta rikiaunnavai. Aa iya Anutuugaayaadiri unnakua kiaa haubayama kiaa aataru aavaara mmuakiaa gioonna kiaapuuya vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki maisa kua kiaavai. A ivaara yaata utuee tinara kuaivaa ti rikiaatainoo.

²³ Iya itaa kua kiaa kiada kava innaata kua kiaara suaivaa mmataama kiada oro varida tooduu iya mmataama kioo suaivo nnuduu kaayau vaidi Yutayaiya Pauruuso varuuvaki nniravai. Numa ivaki varuduu Pauruuso heenanaanna Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira mmayaayaivaa iya kiaa mmududuu heenairavai. Iya Yisuunnara kutaavaivee kiateeraivaara Pauruuso Musiiva mmaanna kuaivaa fafaara roovakidiriaata forofetai ya roo kuaivakidiriaatama Yisuunnara iya kiaa mmiravai.

²⁴ Kiaa mmuduu rikiada vooyaano tunoo: Kutaavaivee, tuduu vooyaano tunoo: Unnakuavaivee, tiravai.

²⁵ Kiaa kiada Pauruuso aa kua aavaa nnaagiai tinara kua aavaa rikiada hama mmuaa yaatavai utiraida pikiada vida kieeravai. Aa kua aavaa Pauruuso tuuvo ataama vainoo. Ivo tunoo: Nnaaru Mmannasa Yoketaivoono forofetaa vaidi Yisayaanna kiaa mmuu kuaivaa Yisayaava ngii rubuungainna kiaa mmuuvo inna kua kutaa kuavaivee.

²⁶ Mmannasa Yoketaivoono tunoo:

Viee aa gioonna kiaapu aaya kiaa mmiee kianee:

Ngia rikiadada hama arinaima rikiaaravai.

Ngia teedada hama tuqinnama taaravai.

²⁷ Iya ngiari avuuyauvaa teeda

iya yaata tinniiyauvaa rikiada

ausa tinniiyauvaa hanigiakiai

na iya tuqinnevoora kiaa

iya tinniiyauvo yaagueeqaikiai

ngiari yaataiyauvaa ramuunnaama kiada

ngiari avuuyauvaa tasuma kiada variaavaivee, kianee.

Mmannasa Yoketaivo Yisayaanna itaa kua kiaa mmuduu reeravai.

²⁸ Ivaara ngia arinaima rikiaatee. Anutuugo gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaanara mmayaayaivaa vaidiiyaano ngiari voopinaiyaata vaa kiaa mmiaavai. Fai iya rikiaaravaivee.

²⁹ (Pauruuso itaa kua tuduu rikiada vaidi Yutayaiya yaagueeqama ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiima rada pikiada vida kieeravai.)

³⁰ Pauruuso ii yoosinna ivaki taara nuanu hara kioo varioo ariinoo nnau voovaa yookaama kioo ivaki variravai. Varuduu mmuakiaa gioonna kiaapu innasi nnuuyara ivo yoketaainno yamaa kua tiravai.

³¹ Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaaraata Udaanga Yisuu Kirisiin-naraatama yaagueeqama iya kiaa mmuduu hama vaidi vooya inna ooqoo tiravai.

Pauruusoono aa yanaa aavaa Rooma varuuyani reeravai

Pauruusoono aa yanaa aavaa Roomaayani reeravai. Ivo ari iyasi kua-naraivaara iya kiasa mminai innara teeraikio ivo iyasi vioo Anutuuqaara nu-unaira aataruuvaa Roomaivaki iinaraivaara aa yanaa aavaa fafaara reera-vai. Pauruusaa yaata utiraivo gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooya Rooma varuuya tasipama kiisa suai varioo mmoori iinaraivaara yaata utiravai. Ivo itaama iya tasipama mmoori iino inna aataruuvo kooyaa vaino yoosinna Sipaniaa kuanaraivaara ivo aa yanaa aavaa reeravai.

Pauruuso aa yanaa aavaa roo ivo ari Yisuunnara kutaavaivee tuu aataruu-vaaraata ivo arinaima ausa hanigieera aataruuvaa too rikioovaaraatama ari mmoori uuvaaraatama iya kiasa mmiravai.

¹ Na Pauruusoono Yisuu Kirisiinna mmooriivaa varau vaidivoono aa yanaa aavaa kiauko Teretiivaano ngiini fafaarainoo. Na kua varee nuaira aposoroo vaidivai variauvaa Anutuugo ni maavee tiravai. Ari mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmiaiveeraivaara ni mmataama kieeravai.

² Ii mmayaaya yoketaa ivaa Anutuugo nnaaru kua kiasa teerama kioovaa forofetaiya kiasa mmuduu rikiada ari yanaivau fafaara reeravai.

³ Ii mmayaaya yoketaa ivo ari Mmaapu ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara tira mmayaayavai. Mmatayaa diaa gioonnaivoono inna mmata kiooduu ivo vaidivai varuuvoono Davuitiinna oyaivakidiri diiteeravai.

⁴ Varia roo ngioo ngioo nnuduu rikiada ruputu kiooduu putuduu Anutuugo ari yaagueeqa ari vookarauvaa inna mmuduu diiteeravoonora tuoo ivo yaagueeqama Anutuugaa Mmaapu tuanaavai varuuvo kooyaa vaira-vai. Mmannasa Yoketaivaa yaagueeqaivo innaki vauvaara ivo Anutuugaa Mmaapu tuanaavai varuuvo kooyaa vairavai.

⁵ Yisuuva putuuvakidiri kava diitoovaara Anutuugo kati niyara yoke-taama yaata utuoo ari kuaivaa varee nookianeera vaidivai ni mmataama kieeravai. Na innaroo tiee mmoori varee variee mmuakiaa gioonna ki-aapu vo yoosinna vo yoosinna variaya mmayaaya yoketaivaa iya kiasa mminai Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiasa kiada inna mmooriivaa varaa-teeraivaara ivo ni mmataama kieeravai.

⁶ Ngia Rooma variayaatama na mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii minai ngia Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya variateeraivaara vaa Anutuugo ngii maavee tiravaivee.

⁷ Ngia inna gioonna kiaapuya variateeraivaara ivo ngii maavee tioo ngii-iyara mmuduuya ruoo varinoo. Ngia Rooma itaama hara kiada variayara na yaata utuee kiauko aa yanaa aavaa Teretiiva ngiini fafaarainoo.

Ti Napoova Anutuugoota Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati ngiiiyara yoketaama yaata utida ngiari ausa nuufaivaitana ngii mida nnaasu varia-teeraivaara na yaata utuaunoo.

Pauruuso yaaku varoo kua yoketaivaa tiravai

⁸ Na toosa hara kiasa kuaivaa ataama ngii giaa ngii minaravee. Ngia Yisu-unnara kutaavaivee kiaivaara gioonna kiaapu mmuakiaa yoosinnaiyauvaki variaya ngiari kiasa mmi ngiari kiasa mmiida variaano. Itaama vaikiyai na mmuakiaaya ngiiiyara kua yoketaivaa Yisuu Kirisiinna kiasa mmiauko ivo Anutuugaa kiasa mmiivai.

⁹ Na ni mmamma mmuyai mmuakiaavai Anutuuqaa mmiee inna mmoori-ivaa yaagueeqama varee inna Mmaapuuvaa mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiee variaunoo. Anutuuqoono na itaama iikiauvaa taivoono mmuakiaa suai na yaaku varau suaiyauvaki makemakee ngiiyara yaaku varauvaatama vaa arinaima too rikiaivai.

¹⁰ Ivo ee-oo tuoo aataruuvaa kooyaa ni vitainai rikiee na makee ngiiisi aikiooma kuanaraivaara innaata kua tiee yaaku varaunoo.

¹¹ Mmannasaivo kua voovai ni giaa ni miivaa na ngii giaa ngii minai ngia yaagueeqama variateeraivaara na ngii taanaree kiaa iikiaunoo.

¹² Na itaa kua kiauuvaa oyaivo ataama vainoo. Na Yisuunnara kutaavaivee kiauvaara ngiiita ngii giaa ngii minai rikiada ngia Yisuunnara kutaavaivee kiaivaara niita ni giaa ni mikiai ta yaagueeqama variaaravai.

¹³ Ni seenayaso, aa kua aavaa arinaima rikiaatee. Na airineetu ngiiisi kuanaree kiaa iikiauko hama ni aataru na kuanaraivootaikio mmoori vooyauvoono ni suvuaikiai hama na kuauvai. Vaidiia ngiari yeenna iiraiyauvo apuukiai rasukuaivaa roosiima vaa na ngiari voopinnaa vooya mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmiaaduu arinaima rikieeravai. Ngia voopinnaa vooya ngieetama arinaima rikiaateeraivaara na ngiiisi kuanaree kiaa iikiauko hama ni aataruuvootainoo.

¹⁴ Anutuuqo ni mmataama kioovaara na mmuakiaaya kiaa mminara mmooriivo vainoo. Ereengaa kuaivaa tiraiyaata ngiari vo kua vo kuaiyauvaa tiraiyaatama tinni vaiyaata yaata duunaiyaatama na iya kiaa mminaraivo inna ni mmoorivai.

¹⁵ Ivaaraina ngia Rooma variyaiyaatama mmayaaya yoketaivaa na ngiiita ngii giaa ngii minaraivaara ni iikiatainoo.

Mmayaaya yoketaivo inna Anutuuqaa yaagueeqa tuanaavai

¹⁶ Itaama vaikio mmayaaya yoketaivaara hama ni mmamma maisainoo. Ii mmayaaya yoketaa ivo inna Anutuuqaa mmayaaya yoketaa yaagueeqavai. Ii mmayaaya yaagueeqa ivaadiri gioonna kiaapu Yisuunnara kutaavaivee kiaiia Anutuuqo vitoo yoketaivau yapaivai. Tauraa ivo Yutayaiyannaadee vitoo yoketaivau yapa kioo nnaagiai ngiari voopinnaiyaatama vitoo mmuai yoketaivau yapaivai.

¹⁷ Anutuuqo tinai rikiada gioonna kiaapuuya inna avuuvau safuuma variaaravai. Ii aataru ivaa Yisuunna mmayaaya yoketaivoono kooyaa ti vitaivai. Gioonna kiaapuuya toosa hareera suaivaki Yisuunnara kutaavaivee kiaa kiada safuuma varia rada vidada mmannammanna kutaavaivee kiaa kiada variaavai. Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovoono Anutuuqaara kutaavaivee kiaiivoono fai inna avuuvau safuuma varioo tupatupaa variraivaa varaanaravaivee. Kua fafaaraivo itaa kua tiivai.

Gioonna kiaapuuya Anutuuqaa mmooka hanigia mmiaavai

¹⁸ Vaa ta taunnavai. Gioonna kiaapu mmuakiaaya hama innara mmuduuya riraida mminnamminnaa maisaiyauvaa vareeraiyara Anutuuqo ngiauapu variivoono iyara inna nnannataikio irisai maisaiyauvaa iya mmiivo kooyaa vainoo. Iya maisama iikiaa aataruuvono Anutuuqaa aataru kutaivaa uuda raivai.

¹⁹ Anutuuqaa aataruuvo kooyaa vaivaa vaa iya teeda rikiadaata maisama variaivaara Anutuuqo irisai maisaiyauvaa iya mmiivai. Anutuuqo ariinoo ari aataruuvaa kooyaa iya vitaivaivee.

²⁰ Ivo ngiau mmataivaa uu suaivakidiri vakia roo ngioo ngioo aanna makee ta variaunna suaivakiaatama ivo hataumaki varuu aataru taaravaitana kooyaa vaivai. Ivo tupatupaa yaagueeqama variraivo kooyaa vaikio ivo ari

vookarai Anutuugo tuanaavai variivootama kooyaa vaivai. Ivo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa uuyauvaa gioonna kiaapuuya taavo ivo hatau-maki varuu aataru taaravaitana kooyaa vaivai. Vaa kooyaa vaivaara hama yopeema gioonna kiaapuuya ruvuakavaakai kua tida kiaara: Hama ta teeda rikiaunnavaivee, kiaaravai.

²¹ Anutuugo variivaa vaa iya teeda rikiadaata hama innara kiaanoo: Inna Anutuugovee, kiaa kiada inna nnutuuvaa ngiau aapu yapa kiada hama innara yoketaavaivee kiaavai. Hama itaa tiraida ngiari yaata vuatinniiyau-vunudiri iya sabi kua sabi kua tida varida variaavo iya aakiaiyauvo mmanna tuanaa upisiyauvai vaivai.

²² Iya ngiariiara ta tinni yoketaayavee kiaiia unnakua kiaa kiada yaata duunaya variaavai.

²³ Anutuugo tupatupaa variivaa hama ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiraida pikiada mmatayaa diaa mminnaiyauvaa mmannamman-naiyauvaa iima kiada iyauvaa nnaasu ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmi-aavai. Ii mminnaa iyauvaa vaidiiya roosiima iima kiada vasingiaammaiya roosiima iima kiada yanayapaiyauvaatama roosiima iikiaavai.

²⁴ Vaidiia itaama kumimakaida yaata duunaya variaivaara Anutuugo iya pikioo tinoo: Inna aikioo, ngiingii miaraavai. Iikiatee. Anutuugo itaa kua tikiai ngiari ausa tinniiyauvaki vai aataru maisaiyauvaa iya iiki-ata iikiataiyauvaa iikiaavai. Iida varida vaidiia ngiari mmamma ngiari mmammaiyauvaa ngiari tasipa ngiari tasipama iikiaa aataruuyauvo inna mmamma maisai aataruyauvai iikiaavai.

²⁵ Iya Anutuugo varii aataruuvaa kutaavaivee tira aataruuvaa pikiada unnakua tira aataruuvaa ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmiaivaara iya itaama iikiaavai. Anutuugo mmuakiaa mminnaayauvai ii nakaaraivaa hama iya inna ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmirama kiada ivo iima kiai mminnaiyauvaa nnaasu ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmida iqii mminnaa iyauvaara mmoori varaavai. Gioonna kiaapuuya Anutuugaara kua yoketaivaa tupatupaa kiaaravaivee. Kua kutaa.

²⁶ Vaidiia koonnama itaama varida iikiaivaara Anutuugo iya pikiaikiai iya ngiari mmammaiyauvo iya iikiataira aataruuyauvaa iikiyaiyauvo inna mmamma maisai aataruyauvai iikiaavai. Mo gioonnaiya ngiari vaidiia tasipeera aataruuvaa pikiada ngiari tasipa ngiari tasipama nookiaavai.

²⁷ Mmuaikaraama vaidiia ngiari gioonnaiya tasipeera aataruuvaa piki-ada ngiari tasipa ngiari tasipakiaaraivaara iya ausaiyauvo yoketaikiai ngiari tasipa ngiari tasipama nookiaavai. Iya itaama mmamma maisai aataru-uyauvaa iida koonnama variaivaara irisai maisaiyauvo safuuma ngiariiki vaiyauvaa varaavai.

²⁸ Ivaaraida itaama iikiaa gioonna kiaapuuya hama Anutuugaara yaata utida kutaavaivee kiaivaara ivo iya pikiaikiai ngiari yaata vuatinniiyau-vunudiri yaata utida maisamaisai aataru ari vookaraiyauvaa iida varida hama iya iikiataama kiadaata iikiaavai.

²⁹ Iya itaama iikiaivo maisamaisaira aataru mmuakiaayauvai iya aaki-aiyauvaki suvuaivai. Iya koonnama varida iya ngiari seenaiya mminnam-minnaiyauvaa taavo iya varaata varaataikiai varida ngiari seenaiyara nniki tomedaida maisai mmooriivaa iya iikiaaraivaara yaata utuaavai. Yaata utida ngiari seenaiyara kiaanoo: Ngia ti yaataraivaara ti nnannatainoo, kiaa kiada varida iya rputuaani putuaa aataruuvaa iida ngiari rapu ngiari rapuuda varida ngiari seenaiya unnakua unnakua kiaavai. Iya hama ngiari seenaiyara mmuduuya riraida unnakua unnakuaiyauvaa reeti kia reeri kiaama rada nookiaavai. Iya ngiari seenaiyara murumuru tida

³⁰ iyayaadiri koonnama yaata utida unnakuaivaa tida hama Anutuuqaa mmuduuya riraida tinni yaagueeqaiya varida ngiariiyara mannaka tida airi airi maisamaisai aataruuyauvaara yaata utida varida ngiari kaano kooya avaiyauvaa hatokada yaataraavai.

³¹ Iya yaata duunaya varida ngiari mmooriiyauvo vaikiainnaata teeda rikiada pikiaavai. Hama iya ngiari seenaiyara mmuduuya rida hama iyara tuqinneerama kiada pikiada suvikaravee kiaavai.

³² Gioonna kiaapuuya itaama variayara Anutuuqaa kua aataruuvono vainno iyara tinoo: Fai itaama variaya inna iya irisaivoonno putuaraivo vainoo, tiivaa vaa iya rikiaavai. Rikiadaata ngiari iikiaa aataru maisaiyauvaa iida varida ngiari seenaiya mmuai aataruuyauvaa iikiaiyyara kiaanoo: Yoketaayavee, kiaavai.

2

Anutuuqo gioonna kiaapuuyaki kua pinaivaa yapaanaravai

¹ A dee gioonna kiaapuvono a yaata utuee i seenaivaaki kua pinaivaa yapaannannee? Hama i kuaatainoo. A innaki kua pinaivaa yapaannano mo a ivo iineema mmuaikaraama eeta iikiannaivo aiki vainoo. Mo eenoo itaama iikiannaivaara kua pinaivaa aiki yapaannano.

² Vaa ta rikiaunnava. Gioonna kiaapuuya ii maisamaisai aataru iyauvaa iikiaiyya Anutuuqo kua pinaivaa iyaki yapa kioo ngiari irisai maisaiyauvaa safuuma ngiari mminaraivo inna ivo safu tuanaavai.

³ Ni seena-o, iya iikiaa aataruuyauvaara a kua pinaivaa iyaki yapaannaikua mo eeta itaama iikiannava. Mo a yaata utuee kiannano: Anutuuqo kua pinaivakidiri irisai maisaiyauvaa mmira suaivaki fai na aikiooma yaataaraanaravaivee, kiannannee?

⁴ Mo Anutuuqo iiyara pinaama tuqinnoo hokoba suai i haitatuunno varioo i mminnamminnaa maisaiyauvaa toonnaata aiyara faannainno varinoo. A ivaa tee rikieennaatainna nniki rakammuannannee? Mo hama a rikiaannannee? Anutuuqo i tinai a ai ausaivaa hanigiee ai mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiaaneera ivo iiyara tuqinnoo haitatuunno varinoo.

⁵ Ivo itaama i iikio i tinniivo yaagueeqaikio hama a i hanigia variatainoo. Ivaarainna eenoo ai mmaara irisai maisaiyauvainna iikiannano. Ima ree viee viee vino suai nnaagiai Anutuuqo i mminnamminnaa maisaiyauvaara inna nnannateeno ivo safuuma ti yaparainara suaivo fai kooyaa nnino irisai maisaivo pinaavai aiki vainaravai.

⁶ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya ngiari iikiaa aataruuyauvaa irisaiyauvaa mmuaavai mmuaavai Anutuuqo safuuma ngiari mminaravai.

⁷ Vooyaano mmoori yoketaivaa iya pirisaikiainnaata mmannammanna yaagueeqama iida varida Anutuuqaa yoosinna yoketaivaki tupatupaa varikio ivo iyara kua yoketaivaa tinaraivaara yaata utida mmoori varada variaavai. Anutuuqo itaama iikiaiyya tupatupaa variraivaa mminaravai.

⁸ Vooyaano ngiariiyara nnaasu yaata utida safuuma varira aataruuvaa oooqoo kiaa kiada maisa aataruuvau nnaasu nookiaavai. Itaama iikiaiyya Anutuuqaa pinaama nnannateeno rikioo irisai maisaiyauvaa iya mminaravai.

⁹ Mmuakiaaya maisa aataruuvaa iikiaiyya fai mmamma nniitareeraiyauvaa varada ausa mmuaarareera tasipama variaaravai. Fai Yutayaiyannaadee itaama varikiai ngiari voopinaiyaatama mmuaikaraama itaama variaaravai.

¹⁰ Mmuakiaaya yoketaa aataruuvaa iikiaiyya fai Anutuuqo ari vookaraama variraivaa iya mmioo ngiari nnutuuyauvaa ngiau aapu yapa kioo ausa

nuufaivaatama iya mminaravai. Fai ivo Yutayaiyannaadee itaama mmioo ngiari voopinnaiaatama mminaravai.

¹¹ Anutuugo itaama iyara iinno mmuakiaa gioonna kiaapuuya mmuaikaraama safuuma irisaiyauvaa iya mminaravai.

¹² Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa Musiinna kiaa mmuuvaa hama ngiari voopinnaia rikiada varaavai. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa hama iya rikieerama kiada mminnamminnaa maisaiyauvaa varaivaara ikia aakiaivaki kuaaravai. Yutayaa gioonna kiaapuuya Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa varaavai. Iya varada rikiadaata mminnamminnaa maisaiyauvaa varada rikikio mmaanna tuu kuaivaudiri fai Anutuugo iya yaparainno irisaiyauvaa iya mminaravai.

¹³ Itaama vaikiai rikiada Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa mmanna yaata nnaasu rikieeraiya hama inna avuuvau safuuma variaaravai. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa arinaima rikiada iikiaiya fai inna avuuvau safuuma variaaravai.

¹⁴ Ngiari voopinnaa vooyaano hama Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa varada rikieerama kiada ivaki vai kua mmaanna oyaivaa kati ngiari yaata tinniiyauvunudiri rikiada iikiaavo ngiari mmaanna tira kua yoketaiyauvo vaivai. Hama Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa rikiaa vooyaano itaama iikiaavai.

¹⁵ Iya itaama iida varida Anutuugaa mmaanna tuu kua oyaivo ngiari yaata tinniiyauvunu vaivaa gioonna kiaapuuya kooyaa vitaakiaavai. Ngiari yaata utiraiyauvoono airi airi yaata utuoo vo suai tinoo: Na yoketaama iikiaunoo, kiaa kioo vo suai tinoo: Na maisama iikiaunoo, tiivai. Ngiari yaata utiraiyauvoono itaa kua tikiai iya Anutuugaa mmaanna tuu kua oyaivo ngiari yaata tinniiyauvunu kutaa vaivaa kooyaa vitaakiaavai.

¹⁶ Ii kua iyauvaa fai yapooma Anutuugo gioonna kiaapuuyaki kua pinaivaa yapeera suaivaki Yisuu Kirisiinna tino too gioonna kiaapuuya ngiari yaata tinniiyauvaki hatauma iikiaa aataruuyauvaara iya yaparainaravai. Na mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmiauvaki ii kua iyauvo vaivai.

Yutayaiya hama Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa arinaima rikieeravai

¹⁷ Mo ngia Yutayaiya vaa Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa varaiya ngia ngiingiiyara kiaanoo: Ta Yutayaa vaidiyavee, kiaiya mo aanna ngia dataamaida variaannee? Ngia Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa puaisa utida ngiingiiyara kiaanoo: Ta aanna inna vaidiyavee, kiaa kiada ngiingii mannaka kiaanoo.

¹⁸ Anutuugo yaata utiivaugiataama ngiengie iikiaara aataru mmooriiyauvaa vaa ngiengieenoo teeda rikiaavai. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaki safuuma vai kuaiyauvaa vaa ngiengieenoo iyauvaa iida arinaima teeda rikiaavai.

¹⁹ Gioonna kiaapu avura kiaiya nookiaaneema nnookiaiya ngia Yutayaiya iira aataruuyauvaa vitaakiaivaara ngia kiaanoo: Vaa ta aikiooma vita vitaakiaunnavaivee, kiaavai. Upisiivaki variyaiyara ngia ngiingiiyara kiaanoo: Ta iya mmeekiaiyevee, kiaavai.

²⁰ Kumimakama variyaiyara ngia kiaanoo: Teenoo iya safuukiaaraiya ta variaunnano, kiaavai. Nnaakaraiya variaaneema variyaiyara ngia kiaanoo: Ta iya vitaira vaidiyavee, kiaavai. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa ngia rikiada kiaanoo: Vaa ta kua kutaivaata mmuakiaa kuavai oyaivaatama arinaima rikiaunnano, kiaavai.

²¹ A Yutayaakua a vooya vitaakiannaneema mo aaniira hama eeta arinaima rikiee iikiannannee? Mo a yaagueeqama gioonna kiaapuuya kiaa

mmiee kiannanoo: Sa ai seenaiya mminnaiyauvaa mmuara varaanee, kianaivo mo eeta mmuara varaannanee?

²² Mo a kiannanoo: A vaa nnaata vaati varaannaikua sa mmuara heera aataruuvaa iikiane, kiannaivo mo eeta sabi mmuara haannanee? Mo gioonna kiaapuuya kumina mminnaiyauvaara Anutuugovee kiaa kiada ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa iyauvaa mmiaa aataruuvaara a ooqoo kianavai. Mo a iyauvaa yapa kiaa nnauvaki viee mminnaiyauvaa mmuara varaannanee?

²³ Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaara a aiyara mannaka tiee kiannanoo: Vaa na varauvaivee, kiannaivo mo a ii aataru ivaa hatokaannano Anutuugaa nnutuuvo maisainnee? Vaa na rikiauvai. A Anutuugaa aataruuvaa koonnama iikiannano Anutuugaa nnutuuvo maisainoo.

²⁴ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Ngia iikiaa mmooriyauvaa ngiari voopinnaia teeda ivaara Anutuugaara maisa kua kiaanoo. Kua fafaaraivo itaa kua tiivai.

²⁵ Fai a Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa rikiee iinna mmamma hatokeera aataruuvataama iikiannano inna yoketaavai. Fai a Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa hama rikiee iirama kiee mmamma hatokeera aataruuvaa iikiannaivo inna kuminayaa iikiannavai.

²⁶ Mo fai vaidi voopinnaa voovoono hama ari mmammaivaa hatokaivoono Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa rikioo iino fai Anutuugo inna too tinara: Inna mmamma hatokeera vaidi Yutayaiya roosiivaivee, tinaravai.

²⁷ Itaama vaino vaidi voovoono hama mmamma hatokeera aataruuvaa iirama kioo Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa rikioo iivoono fai kua pinaivaa iiki yapa kino rikioo irisai maisaivo vainaravai. A Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa hatokaannaivaara fai itaama vainaravai. A Anutuugaa mmaanna tuu kua fafaaraivo vaivaa a varee mmamma hatokeera aataruuvataama vareennaatainna a mmaanna tuu aataruuvaa hatokaannanoo.

²⁸ Mo dee vaidivoono Yutayaa vaidi tuanaavainnee? Ari mmammaivaa hatokaivo inna hama vaidi Yutayaa tuanaivovee. Ii aataru ivo mmanna mmamma mmaanaivau hatokeera aataruvai.

²⁹ Yutayaa vaidi tuanaivoono ari aakiaivo hanigioo mmamma hatokeeraivaa roosiima inna yaataivo vaikio rikioo Anutuugaara kutaavaivee tiivai. Vaidiivaa aakiaivaa hanigiai aataruuvo inna Anutuugaa Mmanna-saivaa mmoori tuanaavai. Ii aataru ivo inna hama mmaanna tuu kuaivaa fafaara roovaudiri mmamma nnabaivaa hatokeera mmoorivai. Itaama inna aakiaivo hanigioo vaidiivo kua yoketaivaa Anutuugaasidiri varaivai. Hama ivo vaidiiasidiri varaivai.

3

¹ Mo Yutayaiya dee aataruyauvai iida ngiari voopinnaia yaataraannee? Mo mmamma hatokeeraivo aanii aataru yoketaavainno ngii vitainnee?

² Mo airi aataru yoketaiyauvaa ti vitaivai. Tauraa aataruuvo ataama vainoo. Anutuugo ta Yutayaiya ari kua yoketaivaa ti mmiravai. Ta ivaa varada gioonna kiaapuuya kiaa mmiateeraivaara ti mmiravai.

³ Yutayaa vooyaano hama tuqinnama rikieeraida pikieeravai. Iya itaama uuvaara mo Anutuugo ari kua kutaivaa kua yeena rau kioovaa pikiaivainnee?

⁴ Ai hameetavee. Fai mmuakiaa gioonna kiaapuuya unnakua unnakua tida varikio Anutuugo mmannammanna kua kutaivaa tioo nnaasu varioo hara kioo varinaravai. Ivaara ari kua fafaaraivo vainno Anutuugaa ariiyara tinoo: Fai a kuaivaa tino i kuaivo kutaavai vainaravai. Vaidiia kua pinaivaa

aiki yapakiai rikiee a kua pinaivaa yaataraanaravaivee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

⁵ Mo fai ta maisama iida varikio rikioo Anutuugo safuuma iinno variivo kooyaa vainaraivo inna yoketaavainnee? Vara hama yoketaavainnee? Ta ivaara dataa kuaida kiaunnannee? Ta maisama variaunnano Anutuugo irisai maisaivaa ti mmiivaara ta ivaara maisama iinoo kiaarannee? Ai hameetavee. Na itaa kua kiauvo na vaidivoono vaidiia kua tiraivau-giataama kua kiaunoo.

⁶ Mo nnikiai hama ta itaa kua kiaaravee. Mo Anutuugo hama safuuma iinno varitiri. Mo dataama kioo gioonna kiaapuuya ivo yaparaitirinne?

⁷ Gioonna kiaapu voovoono tinoo: Mo na unnakua tino rikioo Anutuugo ari vookaraama variivoono kua kutaivaa tinaraivo kooyaa vaki-aiveeraivaara na aikiooma unnakua unnakua tiee variaunoo. Na aikiooma itaa kua kiauvaara mo aaniira Anutuugo niiyara mmিন্নamminnaa maisa vareera vaidivaivee tiinne? tiivai.

⁸ Mo kutaa itaama vaikiai mo aaniira hama ta kiaunnano: Yoketaa aataruuvo kooyaa vakiaiveeraivaara kii ta maisa aataruuvaa iikiaaravaivee, kiaunnavainnee? Gioonna kiaapu vooyaano niiyara unnakua kua kiada kuaano: Vaa ivo itaa kua tiivaivee, kiaavai. Itaa kua kiaiia fai ngiari irisai maisaiyauvaa ngiari varaaraivo inna yoketaavai.

Hama gioonna kiaapu voovoono Anutuugaa avuuvau safuuma varivai

⁹ Mo itaama vaikio ta Yutayaiya ti variraivoono ngiari voopinnaia vari-raivaa yaataraivainnee? Ai mo hameetavee. Vaa na ngii vitaina ngii giaa ngii miauvaivee. Ta Yutayaiyaata ngiari voopinnaiaatama mmিন্নamminnaa maisaiyauvo mmuaakaraama iyaata tiita utivai.

¹⁰ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Hama gioonna kiaapu voovoono
Anutuugaa avuuvau safuuma varivai.

¹¹ Hama gioonna kiaapu voovoono
Anutuugaara arinaima too rikioo
innara buainno varivai.

¹² Mmuakiaaya Anutuugaa mmooka hanigia mmida
koonnama variaavai.
Hama voovoono yoketa yoketai aataruuvaa
iinno varivai.

¹³ Mmata nnauvaa hanuu fakita kiaavo
ivakidiri suuda nniraivaa roosiima
iya unnakua unnakua kiaavai.
Yapai quaihaivo vaidiivaa gutikio
inna kuaanuu maisaivo innaki kuaikio
putiraivaa roosiima iya ari vookara ari vookarai
maisai kuaivaa kiaavai.

¹⁴ Iya ausaiyauvo kapikaraikiai
ngiari seenaiya kuau kuaaru kiaavai.

¹⁵ Iya makee tikiai
ngiari seenaiya rputuaani putuaavai.

¹⁶ Iya nuaida varida ngiari seenaiyaki
maisamaisai aataruuyauvaa iikiaavo
iya ausaiyauvo mmuaararavai.

¹⁷ Ausa nuufa vareera aataruuvaa
hama iya rikiada iikiaavaivee.

¹⁸ Anutuugaa kuaivaa rikiada
inna mmemmaana kuaaraivaara

hama iya teeda rikiada iikiaavaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

¹⁹ Aanna makee vaa ta rikiaunnava. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa gioonna kiaapu Yutayaiya kiaa mmiravai. Iya kiaa mmuuvau iya rikiada iida varida variaavai. Iyaata mmuakiaa gioonna kiaapuuyaatama sa sai Anutuugaaki vo kua vooyauvai kiatee: Hama ta maisama variaunnavaivee, kiateeraivaara ivo mmuaanaa iya kiaa mmiravai. Mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa variayia Anutuugaa avuuvau mminnamminnaa maisaiyauvaa iikiaivaara kua pinaivo vaivaa arinaima rikiada taateeraivaara ivo mmuaanaa iya kiaa mmiravai.

²⁰ Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa gioonna kiaapu voovoono rikioo iinno hama yopeema mmaanna tuu kuaivau Anutuugaa avuuvau safuuma varinaravai. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivau mmuakiaa ti mminnamminnaa maisaiyauvo kooyaa vaivaa vaa ta arinaima teeda rikiaunnava.

Anutuugaa avuuvau safuuma variateera kuavai

²¹ Aanna makee Anutuugo tinai gioonna kiaapuuya safuuma variaara aataruuvo kooyaa vainoo. Iya Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvaa iida fai hama yopeema safuuma variaaravai. Safuuma variateera aataruuvoo nnaagiai vainaraivaara Musiivaata forofetaiyaatama ivaara tiravai.

²² Gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kaiya fai Anutuugo tinai safuuma variaaravai. Anutuugo ii aataru iva hama vooyara vo aataruvai iivai.

²³ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa varaivaara ivo iyara mmuaa aataruvai iivai. Ta mmuakiaa mminnamminnaa maisaiyauvaa varada Anutuugaa mmeekia ari vookaraivaa varaaraivaara ta fanniikiaunnava.

²⁴ Anutuugo mmuakiaa gioonna kiaapuuyara kati iyara yoketaama yaata utuoo Yisuu Kirisiinna tuduu kati iyara putuoo ari kiauvaadiri iya yookaama kieeravai.

²⁵ Anutuugo Yisuunna iya mmuduu ivo putuduu inna kiauvo tuuvaara iya mminnamminnaa maisa irisaiyauvo hama iyasi nninara aataruuvo vairavai. Fai mmuakiaa ivo itaama putuuvaara kutaavaivee tikio rikioo Anutuugo fai hama iya mminnamminnaa maisa irisaiyauvaa iya mmiravai. Anutuugo itaama uuvo ari safu tuanaavai varuuvo kooyaa vakiaiveeraivaara iiravai. Tauraa gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvo vauduaata Anutuugo yaata utuoo faannainno varioo hama aki-airaama irisaiyauvaa iya mmiravai.

²⁶ Aanna makee vaa Yisuuva gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaara putuu aataruuvaa irisaivo kooyaa vainoo. Anutuugo ari safuuma varuuvo kooyaa vakiaiveeraivaara itaama vainoo. Anutuugo itaama uuvaugiataama aanna makee ivo safuuma variraivo kooyaa vainoo. Gioonna kiaapuuya Yisuunnara kutaavaivee tiraiya Anutuugo tikio safuuma variraivootama kooyaa vainoo.

²⁷ Mo ta aaniivai iikiaunnavaaraida titiyara mannaka kiaunnaane? Hama titiyara mannaka tira aataruuvootainoo. Mo ta dee aataruvai iida safuuma variaarannee? Ta mmaanna tuu kuaivaa iida safuuma variaarannee? Ai hameetavee. Yisuunnara kutaavaivee kiaa kiada fai ta safuuma variaaravai.

²⁸ Ivaara vaa ta rikiada kua kiaunnava. Gioonna kiaapu voovoono mmaanna tuu aataruuvaa iivo inna hama safuuma variraivovee. Ivo Yisuunnara kutaavaivee tiivaudiri safuuma varivai.

²⁹ Mo Anutuugo Yutayaiyara nnaasuunno variinnee? Mo hama ngiari voopinaiyaraatama Anutuugo variinnee? Ai mo ngiari voopinaiyaata iya Anutuugovee.

³⁰ Anutuugo mmuaa tuanaavai varivai. Mo Yutayaiya innara kutaavaivee kiaivaara ivo iya tinai ari avuuvau safuuma variaaravai. Mmuaikaraama ngiari voopinaiyaatama innara kutaavaivee kiaivaara ivo iya tinai ari avuuvau safuuma variaaravai.

³¹ Itaama vaikio ta Yisuunnara kutaavaivee kiaunnaivo mmaanna tuu aataruuvaa yaatara kiaikio taikaivainnee? Mo hameetavee. Ta Yisuunnara kutaavaivee kiaunnaivaara mmaanna tuu aataruuvo vaivaaraatama ta safuuma rikiada iikiaunnava.

4

Aaparahaamo varuuvaara Pauruuso

mmataama kioo tiravai

¹ Itaama vaikiai ta ti rubuungaa Aaparahaamaara dataa kua kiaarannee? Dataama ivo Anutuugaa avuuvau safuuma variravainnee?

² Ivo ari mmoori varoovaara Anutuugaa avuuvau safuuma varutiri. Inna aikiooma ivo ariiyara mannaka tutirivee. Hama ivo yopeema Anutuugaa avuuvau ari mannaka tiravai.

³ Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Aaparahaamo Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara Anutuugo innara tunoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tiravai. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

⁴ Mmoori varai vaidi voovoona ari mmoori varaivaa irisaivaa ari safuuma varaivai. Mmoori nakaaraivo hama kati sikauyauvaa inna mmiivai. Inna mmoori varaivaara inna mmiivai.

⁵ Hama Anutuugaa aataruuvo itaama vaivai. Anutuugo koonnama vari-aiya tinai iya safuuma variateera tira nakaaraivovee. Gioonna kiaapu voovoona inna avuuvau safuuma varinaraivaara hama mmoori vareerama kioo kati innara kutaavaivee tiivaa Anutuugo inna too iva itaa kua tiivaara innara tinoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tiivai.

⁶ Nnaaru varuu vaidi Davuitiiva ii kua ivaara tiravai. Vaidi voovoona Anutuugaa avuuvau safuuma varinaraivaara hama mmoori vareerama kioo kati innara kutaavaivee tuuvaa Anutuugo innara tunoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tuu vaidiivaara Davuitiiva tunoo: Iqii vaidi ivo sirigainno vari vaidivaivee, tiravai.

⁷ Davuitiiva ivaara fafaara roo tunoo:

Anutuugo gioonna kiaapuuya

mminnamminnaa maisaiyauvaa rugakiaiyara

ivo iyara yoketaino.

Vaa Anutuugo iya mminnamminnaa maisaiyauvaa

rummua apu kiaivai.

⁸ Udaanga Anutuugo vaidi voovai

mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kioo

vueennama kioo

hama kava iyauvaara yaata utinaravai.

Anutuugo ivaara innara yoketaino.

Davuitiiva fafaara roo itaa kua tiravai.

⁹ Anutuugo innara yoketauduu sirigainno varuu kuaivaa Davuitiiva itaa kua tuu kuaivo mmamma hatokeera vaidiiyara nnaasu tiravainnee? Vara hama mmamma hatokeera vaidiiyaraatama tiravainnee? Mo iyaraatama tiravaivee. Anutuugaa kua fafaarau kua voovai vaa ta ivaara kiaunnava. Ii kua ivo tinoo: Aaparahaamo Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara Anutuugo

innara tunoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tiravai. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

¹⁰ Mo dee suaivaki Anutuugo Aparahaamaara tunoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tuunnee? Vara hama ari mmammaivaa hatokooduu itaa kua tuunnee? Vara vaa hatoka kiooduu itaa kua tuunnee? Iya hama inna mmammaivaa hatokoo suaivaki Anutuugo itaa kua tiravai.

¹¹ Nnaagiai iya inna mmammaivaa hatokeeravai. Hama inna mmammaivaa hatokoo suaivaki Aparahaamo Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara Anutuugo innara tunoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tiravai. Anutuugo itaa kua tuuvaara ivo mmamma hatokeera aataruuvaa Aparahaamaa mmiravai. Mmamma hatokoo puruuvauddiri Aparahaamo safuuma varuuvo kooyaa vairavai. Ivaara mmuakiaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya gioova Aparahaamovee. Iya hama ngiari mmammaiyauvaa hatokeerama kiada kati Anutuugaara kutaavaivee kiaivaara Anutuugo iyara tinoo: Inna iya safuuma variaa gioonna kiaapuyavee, tiivai.

¹² Vaa mmamma hatokeeraiyaatama inna iya gioova Aparahaamovee. Ngiari mmammaiyauvaa hatokeeraivaara hama Aparahaamo iya gioovavee. Hama Aparahaamaa mmammaivaa hatokoo suaivaki ivo Anutuugaara kutaavaivee tuneema iya Anutuugaara kutaavaivee kiaivaara Aparahaamo iya gioovavee.

¹³ Aparahaamaa ari sidinnaidiiaatama Anutuugo kua kiaa teerama kioo kuaivaa kiaa mmioo tunoo: Fai ngia mmuakiaa mmatavai varaaravaivee, tiravai. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa Aparahaamo rikioovaara hama Anutuugo kua kiaa teerama kioovaa inna kiaa mmioo itaa kua tiravai. Aparahaamo Anutuugaara kutaavaivee tuduu rikioo Anutuugo innara tunoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tuuvaara Anutuugo kua kiaa teerama kioovaa inna kiaa mmioo itaa kua tiravai.

¹⁴ Anutuugo ari kua kiaa teerama kioo kuaivaa tunoo: Fai ngia mmuakiaa mmatavai varaaravaivee, tuu kuaivaa ivo ari mmaanna tuu kuaivaa rikiaa iiraiya kiaa mmutiri. Innara kutaavaivee tira aataruuvo kuminayaa waitiri. Ivo kua kiaa teerama kioo kuaivootama kuminayaa waitirivee.

¹⁵ Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa hatokeeraiyara ivo iyara inna nannataivai. Mo hama mmaanna tuu aataruuvo waitiri. Hama ivaa hatokeera aataruuvootama waitirivee.

¹⁶ Itaama vaino Aparahaamaa sidinnaidi mmuakiaaya Anutuugo kua kiaa teerama kioovaa kati iyara yoketaama yaata utuoo iya kiaa mmaiaveeraivaara iya Anutuugaara kutaavaivee kiaa kiada kati ivaa vareera aataruuvo vainoo. Hama Aparahaamaa sidinnaidiia Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa rikieeraiyara nnaasu ii kua ivo itaa kua tiivai. Aparahaamo tuneema iya Anutuugaara kutaavaivee kiaiyyaaratama ii kua ivo itaa kua tiivai. Ta mmuakiaaya Anutuugaara kutaavaivee kiaunnaiya Aparahaamo ti napoova variivaara ii kua ivo itaa kua tiivai.

¹⁷ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno Aparahaamaara tinoo: Mmuakiaa mmatavau variyaiya gioovavee kiaa kiese na i yapa kiauvaivee. Kua fafaaraivo itaa kua tiivo Anutuugaa avuuvau kutaavai vaivai. Aparahaamo vaa innara kutaavaivee tiravai. Mmuai Anutuugoono vaa putuaiya tikiai diitaavai. Ivo hama tauraa vau mminnaiyauvaara tino too fai vainaravai.

¹⁸ Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: I sidinnaidiia fai kaayau variaaravaivee, tiivai. Aparahaamo ivaara kutaavaivee kiaa kioo hama aataruuvo kooyaa vauduu rikioo ivo mmannammanna fai iinaravaivee kiaa kioo faannainno variravai. Faannainno varududuu kaanaivo vauduu ivo mmuakiaa mmatavau varuuya gioova variravai.

¹⁹ Itaama varuduu inna nuanuuvo yaaku sai vaidivai yuku yaaku taika kioodoo rikioo (100) ngiaabai kioodoo inna mmammaivo taminnuunnu-uduu ari nnaataivo Saraava vaa nnaakara mmateera suaivo taika kioodu-aata hama ivo ivaara yaata utirainno ivo yaagueeqama tunoo: Fai iinara-vaivee, tiravai.

²⁰ Ivo ivaara yaagueeqama nnaasu yaata utuoo varioo Anutuugo kua kuaa teerama kioo kuaivaara mmannammanna kutaavaivee tiravai. Ivo itaa kua tuuvaara yaagueeqa ari vookarauvo innaki suvuau kioodoo ivo Anutuugaara kua yoketaivaa tiravai.

²¹ Anutuugo kua kuaa teerama kioo kuaivaa Aparahaamo yaagueeqama tunoo: Fai aikiooma iinaravaivee, kuaa kioo Anutuugaara kua yoketaivaa tiravai.

²² Aparahaamo itaa kua kuaa kioo Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara Anutuugo innara tunoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tiravai.

²³ Anutuugo innara tunoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tuu kuaivaa hama Aparahaamaara nnaasu Musiiva fafaara reeravai.

²⁴ Ta Anutuugaara kutaavaivee kiaunnaiyaraatama Musiiva fafaara reeravai. Anutuugo ti Udaanga Yisuu Kirisiinna tuduu putuuvakidiri diiteeravai. Ivo itaama uuvaara ta innara kutaavaivee kiaunnaiyara fai ivo tiiyara tinara: Inna safuuma variraiyavee, tinaravai.

²⁵ Yisuu Kirisiiva ti mminnamminnaa maisaiyauvaara putinaraivaara Anutuugo ee-oo tiravai. Ee-oo tuduu putuduu ta Anutuugaa avuuvau safuuma variaaraivaara Anutuugo inna tuduu putuuvakidiri kava diiteeravai.

5

Yisuuva putuuvaara ta Anutuugaa avuuvau safuuma variaunnava

¹ Itaama vaikio vaa ta Yisuunnara kutaavaivee kiaunnaiyara Anutuugo tiiyara tinoo: Inna safuuma variraiyavee, tiivai. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva tiiyara putuuvaara Anutuugo tiiyara safuuma variraiyavee tikiada ta inna tasipama variaunnano inna ausa nuufaivo tiiki vainoo.

² Anutuugo itaama kati tiiyara yoketaama yaata utiivaara vaa ta rikiada inna avuuvau ta yoketaama variaunnano. Ta Yisuunnara kutaavaivee kiaunnaivaara Yisuuva ti vitoo inna avuuvau ti yapa kiaikiai ta yoketaama variaunnano. Yoketaama varidada ta yapooma Anutuugaa tasipama yoke-tayoketaama ari vookaraama variaaraivaara ta ivaara nnaasu yaata uti kiada vaida faannaida varida sirigakiaunnano.

³ Hama ta ivaara nnaasu sirigakiaunnano. Mmuaararai aataruuyauvo tiisi vaiyauvaaraatamaida ta sirigakiaunnano. Vaa ta rikiaunnava. Mmuaararai aataruuyauvo tiisi vainai rikiada ta iyauvaa yaatara kiada fai yaagueeqama variaaravai.

⁴ Mmuaararai aataruuyauvo tiisi vaikiainnaata ta mmannammanna yaagueeqama varidada yaatara kikio rikioo Anutuugo tiiyara mannakainaravai. Ivo tiiyara mannakainaraivaara ta yaata utida inna tasipama variaaraivaara faannakiaunnano.

⁵ Ta ivaara faannakiaunnaivaara fai ta faannaikiokio kaanaivo fai kutaa vainaravai. Aa ta faannakiaunna aavaara fai hama ta fanniikiaravai. Vaa Anutuugo Mmannasa Yoketaivaa kati ti mmikio ivo ti aakiaiayuvaki varikio Anutuugaa mmuduuya riraivo ti aakiaiayuvaki suvuaivaara fai hama ta fanniikiaravai.

⁶ Ta homo muaraagama variaannaduu Anutuugo mmataama kioo suaivaki gioonna kiaapu kaayau mminnamminnaa maisaiyauvo suvuayara Yisuu Kirisiiva putiravai.

⁷ Ta mmatayaa variaunnaiya tiikidiri safuuma varira vaidiivaara fai vaidi voovoono innara kuminayaa putinaraivo inna mmuaararaivai. Vaidi yoke-taama variivaara fai vaidi voovoono innara kutaa putinarannee? Vara hama putinarannee? Hama ta rikiaunnaanoo.

⁸ Homo mmিন্নamminnaa maisaiyauvo ti suvuau kioo vau suaivaki Yisuu Kirisiiva tiyara putiravai. Yisuuva itaama putuuvaara Anutuugo pinaama tiyara mmuduuya ruaivo kooyaa vainoo.

⁹ Yisuuva tiyara putuduu inna kiauvo tuuvaara Anutuugo tiyara tinoo: Inna safuuma variraiyavee, tiivai. Yisuuva itaama uuvaara fai yapooma Anutuugaa nnannateeno irisai maisaivaa ti mminara iino too ivo ooqoo tioo ti vitoo yoketaivau ti yapaanaravaivee. Inna ivo itaama ti vitoo yoketaivau ti yapaanaraivo ta Anutuugaa avuuvau safuuma variraivaa yaataravai.

¹⁰ Ta Anutuugaa nnammutuaaya variaannaduduu ari Mmaapuuvu putuuvaara ta numa inna tasipama mmuaa ausavai varada variaunnavaivee. Anna makee vaa ta mmuaa ausavai varada inna tasipama variaunna suaivaki Yisuu Kirisiiva kava diitoo hara kioo varuuvaara fai ivo ti vitoo yoketaivau ti yapaanaravai. Inna ivo itaama iinaraivo inna yaatarai aataruvai vaivai.

¹¹ Hama itaama nnaasu vainoo. Ta Anutuugaara pinaama sirigakiaunnaanoo. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva putuuvaara ta mmuaa ausavai varada Anutuugaa tasipama variaunnaivaara ta innara sirigakiaunnaanoo.

Ataamo uu aataruuvaa Yisuuvaano yaatareeravai

¹² Aa kua aavaata rikiaatee. Mmuua vaidivaakidiri mmিন্নamminnaa maisa vareera oyaivo mmata aavau vairavai. Ivo mmিন্নamminnaa maisaivaa varoovaara putira aataruuvo vairavai. Putira aataruuvo itaama vauvakidiri mmuakiaa gioonna kiaapuuya vareeravai. Iya mmিন্নamminnaa maisaivaa varoovaara putira aataruuvaa vareeravai.

¹³ Anutuugo hama Musiinnaata kua tioo mmaanna kuaivaa inna kiaa mmirama kioo suaivaki mmিন্নamminnaa maisaivo mmata aavau vairavai. Hama Anutuugaa mmaanna tuu kuaivo kooyaa vauvaara gioonna kiaapuuya mmিন্নamminnaa maisaiyauvaa varada hama iyauvaara arinaima mmuaavai mmuaavai yaariravai.

¹⁴ Itaama vauduaata Ataamo varuu suaivakidiri ngioo ngioo Musiiva varuu suaivaki gioonna kiaapuuya putiravai. Ataamo Anutuugaa avaivaa hatokoo mmিন্নamminnaa maisaivaa varoneema vooya hama itaama uuyaatama putiravai.

Ataamoono itaama uuvaara inna nnaagiai nninara vaidiivaara mmataama kioo tira kuavai.

¹⁵ Inna nnaagiai nnuuvo Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara vakiaa putuuvaara Anutuugo iyara tunoo: Inna safuuma variraiyavee, tuu aataruuvo hama Ataamo mmিন্নamminnaa maisaivaa varoovaa roosiivai. Ataamo mmuaavoono mmিন্নamminnaa maisaivaa varoovaara kaayau gioonna kiaapuuya putiravai. Ii kua ivo kutaa kuavai. Anutuugo kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ari vookarai pinaavai vaivai. Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara vakiaa putuuvaara Anutuugo iyara tunoo: Inna safuuma variraiyavee, tuuvootama ari vookarai pinaavai vaivai. Yisuu Kirisiiva mmuaa vaidivoono kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivoono kaayau gioonna kiaapuuyara kati vakiaa putiravai.

¹⁶ Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara vakiaa putuuvaara Anutuugo iyara tunoo: Inna safuuma variraiyavee, tuu aataruuvo hama mmuaa vaidi Ataamo mmিন্নamminnaa maisaivaa varoovaa roosiivai. Ari vookaravai.

Ataamo mminnamminnaa maisaivaa varoovaara Anutuugo putira aataruuvaa irisaivaa Ataamaa mmioo mmuakiaayaatama mmiravai. Kaayau gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa varada varuduu Yisuu Kirisiiva nnaagiai iyara putuduu safuuma varira aataruuvo kooyaa vairaivai.

¹⁷ Mmuuaa vaidivoono mminnamminnaa maisaivaa varoovaara putira aataruuvo mmuakiaayaki vaivai. Mo Yisuu Kirisiiva ari mmuaavoono uu aataruuvo Ataamo uu aataruuvaa yaataroo ari vookaraivai vaivai. Anutuugo gioonna kiaapuuyara kati yoketaama yaata utuoo iyara tinoo: Inna safuuma variraiyavee, tii gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivaara fai inna tasipama kieetaya tupatupaa variaaravai.

¹⁸ Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Vaidi voovoono mmuaa mminnamminnaa maisaivaa varooduu mmuakiaa gioonna kiaapuuya ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaara kua pinaiyauvo iyaki vauduu irisai vareera aataruuvo vairavai. Mmuaikaraama vaidi voovoono yoketaa aataru mmuaavai uuduu mmuakiaa gioonna kiaapuuya kua pinaivaa yaatarada kati mmamma dummukiara vida tupatupaa variraivaa vareera aataruuvo vairavai.

¹⁹ Mmuuaa vaidivoono Anutuugaa avaivaa yaataroo mminnamminnaa maisaivaa varooduu kaayau gioonna kiaapuuya mmuaavaugiataama mminnamminnaa maisaiyauvaa vareeravai. Mmuaikaraama mmuaa vaidivoono Anutuugaa avaivaa arinaima rikioo uuvaara kaayau gioonna kiaapuuya fai Anutuugo tinai rikiada safuuma variaaravai.

²⁰ Anutuugaa mmaanna tuu kuaivo nnuduu rikiada gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvo vauduu mmaanna tuu kuaivaa hatokoo aataruuvo kaayauma vairavai. Itaama vauduaata Anutuugo kati iyara yoketaama yaata utiraivo kaayau ari vookaraama vairavai.

²¹ Itaama vauvaara gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisa vareera aataruuvo iya utinanai fai iya putuaaravai. Gioonna kiaapu safuuma vari-aiya Anutuugo kati iyara yoketaama yaata utiivaara fai tupatupaa variaaravai. Iya ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivaara tupatupaa variaaravai.

6

Yisuuva putuuvaa roosiima teeta putuaunnavai

¹ Ivaara ta dataa kua kiaarannee? Anutuugo kati tiyyara yoketaama yaata utuoo ti mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaraivo pinaavai vaki-aiveera ta mminnamminnaa maisaiyauvaa mmannammanna varaarannee?

² Ai hameetavee. Vaa ta mminnamminnaa maisaivaara vaidi putiraiya roosiima putuaunnavai. Mo ta dataama kiada ivaa mmannammanna varada nnaasu variaarannee? Vaa taikaivaivee.

³ Aa na tinara kua aavaa vaa ngia arinaima rikiaavai. Ta mmuakiaaya Yisuu Kirisiinnara nnoori varaannaiya nnoori varaanna suaivaki ivo tiiki varuuvaa ivo putuuvaa roosiima teeta putiravai.

⁴ Yisuu Kirisiiva putuoo mmata nnauvaki vauneema ta nnoori varaanna suaivaki ta mmata nnauvaki vairaivaa roosiima ta nnooriivaa varaunnavai. Anutuugo yoketaa ari vookarai yaagueeqaivaadiri uuduu Yisuu Kirisiiva diitoneema teetama putuaannaivakidiri diitada karaasa aataruuvau hara kiada variateeraivaara ta inna roosiima putiravai.

⁵ Ivo putuneema ta kutaa mmuaikaraama putida Anutuugo inna tuduu diitoneema ta kutaa tuanaa diitada inna tasipama mmuaikaraama fai tupatupaa hara kiada variaaravai.

⁶ Aa na tinara kua aavaa vaa ta rikiaunnayai. Ti mmammaivoono mminnamminnaa maisa iira aataruuvaa ti mmiivaa Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuuvono ruputino taikaiveeraivaara ti mmamma iira aataru eenanaivo Yisuu Kirisiinna tasipama vaa yatari sagaivau putivaivee. Mminnamminnaa maisaivo sa ti utinai ta hama inna mmooriivaa varaaraivaara itaama ti mmamma iira aataru eenanaivo putivaivee.

⁷ Gioonna kiaapu voovono vaa putiivaa hama mminnamminnaa maisaivo yopeema kava inna utivai.

⁸ Ta kutaa Yisuu Kirisiinna tasipama putuaunnaiya fai ta inna tasipama hara kiada variaaraivaara kutaavaivee kiaaravai.

⁹ Vaa ta rikiaunnayai. Anutuugo tuduu Yisuu Kirisiiva putuuvakidiri diitoovo hama keenaa putinaravai. Fai putira aataruuvo hama kava inna utinaravai.

¹⁰ Ivo mmuaaneetu nnaasu mminnamminnaa maisaivaara putiravai. Anna makee ivo hara kioo variivo Anutuugo yaata utiivaugiataama mmanammanna hara kioo varinoo.

¹¹ Mmuakaraama ngieetama ngiingiiyara yaata utida kiatee: Vaa ta mminnamminnaa maisaiyauvaara putuaunnayai. Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara ta Anutuugo yaata utiivaugiataama hara kiada variaunnavaivee, kiatee.

¹² Ngii mmammaiyauvo maisa aataruuvaa iikiateera ngii tino ngii iikiatapai sa iikiatee. Ivaara ooqoo kiatee. Mminnamminnaa maisaiyauvo ngii mmammaiyauvaa mmanammanna utiiauvaa ooqoo kiatee.

¹³ Ngii yaata utiraiyauvo ngii tikio ngii mmammaiyauvo mminnamminnaa maisaiyauvaa varoo maisa aataru iiraiyauvaara ngii tinai sa ee-oo kiatee. Ii aataru ivaa pikiada ngiingii mmamma mmuakiaayauvai Anutuuga mmiatee. Ngia vaidiia putuuvakidiri diitada hara kiada variaya safu aataruuvau nookiaaraivaara ngiingii mmamma mmuyai mmuakiaayauvai Anutuuga mmiatee.

¹⁴ Anutuuga mmaanna tuu aataru ivau hama ngia hara kiada variaano. Anutuugo kati ngiiyara yoketaama yaata utiraivau ngia hara kiada variaano. Ivaara sa mminnamminnaa maisaivo ngii haitatuunno ngii utuaivee.

Safuuma varira aataruuvo ngii utikiai

inna mmooriivaa varaavai

¹⁵ Mo ivaara ngia dataa kuaida kianne? Anutuuga mmaanna tuu aataruuvau hama ta hara kiada varirama kiada Anutuugo kati tiyara yokeetaama yaata utiraivau hara kiada variaunnaivaara fai ta mminnamminnaa maisaiyauvaa varaanne? Ai hameetavee.

¹⁶ Aa na tinara kua aavaa vaa ngia arinaima rikiaavai. Mmatayaa diaa vaidi voovono vaidi voovai ni mmoori varaaneera kaa vitaanaraivaara ivo ee-oo tikio inna viteeraivoono inna puaisa utuoo innara diivai. Ivaa roosiima fai mminnamminnaa maisaivaara ngia ee-oo tikio ivo ngii puaisa utinai fai ngia putiraivaa varaaravai. Fai ngia kua yoketaivaa arinaima rikiada iikiaa aataruuvono ngii puaisa utinai ngia Anutuuga avuuvau safuuma variaaravai.

¹⁷ Anutuuga kua yoketaivaa kiatee. Tauraa mminnamminnaa maisaivoono ngii puaisa utuduu ngia inna mmooriivaa varada varida variravai. Anna makee vaa ngia mmayaaya yoketaivaa varada ngiingii ausaiyauvaa

hanigiada ii kua kutaa ivaara kutaa tuanaavee kiaa kiada mmooriivaa varada varida variaavai.

¹⁸ Mminnamminnaa maisaivo yeena roosiima ngii rau kiaivaa Anutuugoono rukuasaa kiaikiai ngia mmamma dummukiara kati kuaavai. Kuaavo safuuma varira aataruuvo ngii puaisa utikiai ngia inna mmooriivaa nnaasu varada varida variaavai.

¹⁹ Ngia mmatayaa mmanna gioonna kiaapuya muaraagama variaivaara na mmatayaiya yaata utiraivaugiataama yaata utuee itaama ngii giaa ngii miaunoo. Ngia tauraa ngiingii mmamma vovaatayauvai ee-oo tuduu maisamaisau aataruuyauvo ngii puaisa utuduu ngia inna mmoori vareeraya variravai. Varia rada vidada kaayau maisama ari vookaraama variravai. Aanna makee mmuaikaraama ngiingii mmamma mmuyai mmuakiaayauvaara ee-oo tikio safu aataru yoketaivo ngii puaisa utinai ngia safuuma nuaida Anutuugaara yoketa yoketaida nnaasu variatee.

²⁰ Mminnamminnaa maisaiyauvo ngii puaisa utuu suaivaki hama safu aataruuvo ngii utuduu ngia kati ngiengie yaata utiraivaugiataama vida mminnamminnaa maisaiyauvaa vareeravai.

²¹ Ngia itaama uu aataruuyauvaara makee ngia ivaara yaata utida ngii mmamma maisai aataruuyauvunudiri mo dee irisaivaida varaanee? Ii aataru iyauvaa ngia iidada fai irisai putuaaravai.

²² Aanna makee mminnamminnaa maisaivo yeena roosiima ngii rau kiaivaa Anutuugoono rukuasaa kiaikiai mmamma dummukiara kati kuaavo Anutuugo ngii puaisa utikiai ngia inna mmoori vareera gioonna kiaapuya variaavai. Fai ngia itaama inna gioonna kiaapu tuanaaya yoketaama nnaasu varidada fai irisaivaa tupatupaa variraivaa varada variaaravai.

²³ Gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa varaiya inna iyauvaa irisaivo putiraivovee. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva gioonna kiaapuuyaki variivaara Anutuugo kati tupatupaa variraivaa iya mminai fai iya ivaa varada tupatupaa variaaravai.

7

Pauruuso nnaata vaati vareera aataruuvaidiri mmataama kioo tiravai

¹ Ni seenayaso, ngia mmaanna kua aataruuvaa rikiaiya aa na tinara kua aavaa vaa ngia arinaima rikiaavai. Mmaanna kua aataruuvo gioonna kiaapuuya utua roo vioo vioo iya putira suaivaki taikaanaravai.

² Mmaanna kua voovai vaivauidiri aa kua aavaa rikiaatee. Gioonnaivo vaatiivaa varaikio inna vaatiivo hara kioo varii suaivaki mmaanna kua aataruuvo yaagueeqama tinoo: Inna i vaativaivee, tiivai. Fai vaatiivo putino too mmaanna kua aataruuvo itaa kua tiivo hama inna utinaravai.

³ Itaama vaivaara vaatiivo varikioonnaata sabi vo vaativai oro varaivo inna mmuara vareera aataruvai. Itaama ii gioonnaivaara gioonna kiaapuuya kiaara: Inna mmuara vareera gioonnavaivee, kiaaravai. Fai inna vaatiivo putino hama mmaanna kua aataruuvo mmannammanna inna utino kati hara kioo varioo vaidi voovai varaivo inna hama mmuara vareera aataruvai.

⁴ Ni seenayaso, ngia ivaa roosiima variaano. Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuuvaa ngia Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaara putiravai. Hama mmaanna tuu aataruuvo mmannammanna ngii utinoo. Ngia Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya variateeraivaara ngia mmaanna tuu kuaivaara putiravai. Anutuugo inna tuduu putuuvakidiri diitoovaa gioonna kiaapuya ngia variaano. Ta Anutuugaa mmooriivaa varada varikio iiraivo vakiaveeraivaara ngia Yisunna gioonna kiaapuya variaano.

⁵ Ti mmammaiyauvo ti iikiataira aataruuvaa ta iira suaivaki mminnamminnaa maisaiyauvaa ti iikiataira aataruuvo ti puaisa utiravai. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivo mminnamminnaa maisaiyauvaa kooyaa ti vitauduu ti iikiatairavai. Yaagueeqama ti iikiatauduu ta mminnamminnaa maisaiyauvaa iidada ivaa irisaivaara ta putuaara iiravai.

⁶ Aanna makee Anutuugaa mmaanna tuu kuaivo hama mmannammanna ti utinoo. Vaa tauraa ii aataru ivo ti utuuvaara ti aakiaiyauvo putivai. Ta hama Anutuugaa mmaanna tuu kua fafaara roo aataru eenanaivau varida mmoori varaunnavai. Ta Mmannasa Yoketaivaa aataru karaasaivau varida mmoori varaunnavai.

Anutuugaa mmaanna kua tuuvaudiri

mminnamminnaa maisaivo kooyaa vairavai

⁷ Ta ivaara dataa kua kiaarannee? Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvo mminnamminnaa maisa vai aataruvaivee ta kiaarannee? Ai hameetavee. Mo Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvoono mminnamminnaa maisa vareera aataruuvaa kooyaa ti vitairavai. Mo Anutuugaa mmaanna tuu kua ivaki vau kua voovai tunoo: Ai seenaiya mminnamminnaiyauvaa teeno i varaatainai sa iyauvaa varaanaraivaara yaata utuane, tiravai. Hama ii kua ivo itaa kua tutiri. Hama na ni seenaiya mminnamminnaiyauvaa teeno ni varaatainai na iyauvaa varaanaraivaara yaata utuaatirivee.

⁸ Ii mmaanna tuu kua ivaa na rikiee ivaara pinaama na yaata utuaaduu mminnamminnaa maisaivo ni aakiaivaki vauvaara na ari vookara ari vookarau mminnamminnaiyauvaa taaduu pinaama ni varaatairavai. Hama Anutuugaa mmaanna tuu kuaivo vaitiri. Hama mminnamminnaa maisa vareera aataruuvo kooyaa vaitirivee.

⁹ Neenoo hama mmaanna tuu kuaivaa na rikiaa suaivaki na kati kumi-makama hara kiee variravai. Na mmaanna tuu kuaivaa rikiaa suaivaki na mminnamminnaa maisaivaa varauvo kooyaa vauduu na rikieeravai.

¹⁰ Na rikiaa suaivaki ni aakiaivo vaidi putiraivaa roosiima putiravai. Anutuugaa mmaanna tuu aataru voovaara na tauraa kiau kuaivaa gioonna kiaapuuya rikiada yoketaama hara kiada variateera aataru ivaa neenoo rikiee hama na yoketaama hara kiee variravai. Na rikiaaduu ni mminnamminnaa maisaivo kooyaa vauduu ni aakiaivo vaidi putiraivaa roosiima putuduu na maisama hara kiee variravai.

¹¹ Ii mmaanna tuu kua ivaa na rikiee ivaara pinaama na yaata utuaaduu ni unnakua tuduu mminnamminnaa maisaivo ni aakiaivaki vauvaara na mmuaararo maisauvaa varee vaidi putiraivaa roosiima na putiravai.

¹² Itaama vaikio Anutuugaa mmaanna tuu kua mmuakiaayauvai yoketaa tuanaayauvai vaikio na tauraa kiau mmaanna kuaivootama yoketaavai vainno safu tuanaavai nnaasu vainoo.

¹³ Ii kua ivaa oyaivo ataama vainnee? Mo yoketaa aataruuvoono niiki vauduu ni aakiaivo putiravainnee? Ai hameetavee. Mminnamminnaa maisaivoono niiki vauduu ni aakiaivo putiravaivee. Mminnamminnaa maisaivo mmaanna tuu yoketaa aataruuvau na variaaduaata mmannammanna niiki vauduu rikioo ni aakiaivo putiravai. Ivoono kutaa tuanaa mminnamminnaa maisaivo kooyaa sueerapatoo vakiaiveeraivaara mminnamminnaa maisaivo niiki vauduu rikioo ni aakiaivo putiravai. Na rikiaa mmaanna kua voovaudiri mminnamminnaa maisaivo kaayau ari vookara ari vookaraama maisamaisama vakiaiveeraivaara mminnamminnaa maisaivo niiki vauduu ni aakiaivo putiravai.

Taara aataruvaitana gioonna kiaapuuyaki vainoo

¹⁴ Vaa ta rikiaunnava. Mmaanna tuu kuaivo Anutuugaasidiri tiira kuavai. Na vaidi mmatayaavoonora tiee mminnamminnaa maisaivo mmannammanna ni puaisa utikiai na hama yopeema pikiauvai.

¹⁵ Na iikiau aataruuvaa hama na arinaima rikiauvai. Na ni iikiatai aataruuvaa hama na iikiau. Na hama ni mmuduuya ruai aataruuvaa na iikiau.

¹⁶ Na hama ni iikiatai aataruuvaa iikiau rikioo Anutuuga mmaanna tuu aataruuvo safuuma vaivaara na ee-oo kiauvo kooyaa vainoo.

¹⁷ Ivaara hama neneenoo ii na hama ni iikiatai aataruuvaa iikiau. Mminnamminnaa maisaivo ni aakiaivaki vaivoono ii aataruuvaa iivai.

¹⁸ Vaa na rikiauvai. Hama yoketaa aataruuvo niiki vainoo. Na itaa kua kiau kuaivo ataama vainoo. Hama yoketaa aataruuvo ni mmammaivau utivai. Ni aakiaivoono yoketaa aataruuvaa inna iikiataikiainnaata hama na yopeema iikiau.

¹⁹ Na yoketaa aataruuvaa ni iikiataikiainnaata hama na iikiau. Maisa aataruuvaa hama ni iikiataikiainnaata na iikiau.

²⁰ Hama ni iikiatai aataruuvaa na iikiau rikioo mminnamminnaa maisaivo ni aakiaana vaivoono iivai. Hama neneenoo iikiau.

²¹ Na itaama iikiauvaara vaa na rikiauvai. Aataruuvooono ni aakiaivaki ataama iinoo. Na yoketaa aataruuvaa ni iikiataikio rikioo maisa aataruuvo ni atau ruainoo.

²² Anutuuga mmaanna tuu kuaivaara ni aakiaivaki ni yoketaino.

²³ Itaama vaikioonnaata ari vo aataruuvooono ni mmammaivaki iinno varinoo. Ii aataruuvooono ni yaatana vai kua yoketaivaa atau ruainoo. Atau ruoo ivaa nammutuua iinoo. Iinno varioo mminnamminnaa maisaivo ni aakiaivaki vaivaara ni ravaatau utinoo.

²⁴ Boo, na ari vookarai ausa tinni mmuaararavaa varau vaidivai vari-aunoo. Ni mmammaivoono putira aataruuvakira ni utu raririima roo yapaanara iinoo. Fai gioono ii aataruuvakidiri ni vita yoketaivau ni yapaa-narannee?

²⁵ Na Anutuugaata kua yoketaivaa kiaunoo. Ivo tino ti Udaanga Yisuu Kirisiiva fai ni vitaanaravai.

Na ataama variaunoo. Na nini yaata tinniivaki rikiau Anutuuga aataruuvo ni puaisa utikiai na iikiaunoo. Ni mmammaivo maisa iira aataruuvaa na rikiau mminnamminnaa maisa iira aataruuvo ni puaisa utikiai na iikiau.

8

Mmannasa Yoketaivoono tupatupaa variraivaa

ti mmivaivee

¹ Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Yisuu Kirisiiva gioonna kiaapuuyaki variivaara hama ngiari mminnamminnaa maisa vareeraiyauvaa irisaiyauvootainoo.

² Yisuu Kirisiiva niiki variivaara Mmannasa Yoketaivoono tupatupaa vari-iravaa ni mmivai. Mminnamminnaa maisavoota putira aataruuvootama yeena roosiima ni rau kiaivaa ii Mmannasa Yoketaa ivoono rukusaa ki-aikiai na mmamma dummukiara kati hara kiee variauvee. Ivaara hama ni mminnamminnaa maisa vareeraiyauvaa irisaiyauvootainoo.

³ Ta mmatayaa muaraagama variaunnaivaara Anutuuga mmaanna tuu kua aataruuvo iinaree kua kioo iima fanniima kiaikio Anutuugoono aikiooma iima kiaivai. Ivo ari Mmaapuuvaa mmatayaa titooduu tuoo mminnamminnaa maisaivo vaidi mmammaiyauvaki utuuvaa atau rinaraivaara tiiravai. Gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaivaa irisaivaa varaiveeraivaara Anutuuga ari Mmaapuuvaa titooduu tuoo ta vaidi

mmatayaiya mminnamminnaa maisaivaa vareera mmammaivaa roosiima vareeravai.

⁴ Ta Mmannasa Yoketaivaa aataruuvau variaunnaiya Anutuugaa mmaanna tuu kuaivo safuuma vauvaa aikiooma iikiateeraivaara Anutuugo itaama iiravai. Mmamma iira aataruuvau variaiyara Anutuugo hama itaama iiravai. Mmannasa Yoketaivaa aataruuvau variaiyara iiravai.

⁵ Mo ngiari mmammaiyauvo ngiari iikiataivaara iya tikiai rikiada hara kiada variaya ngiari mmammaiyauvoono iya yaatana yapoo varii kuaivaa nnaasu rikiada iida varida variaavai. Mo Mmannasa Yoketaivo iya tikiai rikiada hara kiada variaya Mmannasaivoono iya yaatana yapoo varii kuaivaa nnaasu rikiada iida varida variaavai.

⁶ Ngiari mmammaiyauvoono ngiari iikiatai aataruuyauvaara iya yaatana yapoo varinai rikiada iida varida fai putuaaravai. Mmannasa Yoketaivoono ari iikiatai aataruuyauvaara iya yaatana yapoo varinai rikiada iida varida fai ausa nuufaivaa varada tupatupaa variaaravai.

⁷ Gioonna kiaapu voovoono ari mmammaivoono ari iikiatai aataruuyauvaara inna yaatana yapoo varii kuaivaa rikiaivoono Anutuugaa nnammutu-aavai variivaara iya itaama iida varida variaaravai. Ivo yaata utiivo hama Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvaa rikiaivaara ivo itaama varivai. Hama ivo yopeema Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvaa rikiaivai.

⁸ Gioonna kiaapuuya ngiari mmammaiyauvoono iya kiasa mmikiai iikiaya hama yopeema yoketaa aataruuvaa iikiaavo too Anutuugaa yoketaivaivee.

⁹ Mo hama ngiingii mmammaiyauvoono ngii giaa ngii miivaugiataama ngia hara kiada variaano. Mmannasa Yoketaivoono ngii giaa ngii miivaugiataamaida ngia hara kiada variaano. Mo Mmannasa Yoketaivoono ngii aakiaiyauvaki hara kioo variya nnaasu itaama hara kiada variaano. Gioonna kiaapu voovoono hama Yisuu Kirisiinna Mmannasaivo innaki hara kioo variivoono hama inna gioonna kiaapuvai varinoo.

¹⁰ Mminnamminnaa maisaivo ngii mmammaiyauvaki vaivaara vaidi putiraiya roosiima ngii nnabaiyauvo putivai. Mo itaama vaikiainnaata Yisuu Kirisiiva ngiiki varikiai ngia safuuma variaivaara ngii mmannasaiyauvo hara kioo varivai.

¹¹ Mo fai Anutuugo Yisuunna tuduu putuuvakidiri diitoovaa Mmannasaivoono ngiiki varino fai Yisuu Kirisiiva putuduu diitaanee tuuvoono ngii mmammaiyauvaa tupatupaa variraivaa mminaravai. Ari Mmannasaivo ngiiki variivaara ngii nnabaiyauvo putuaara iikiaya fai tupatupaa variavaa ngii minai varada variaaravai.

¹² Ni seenayaso, ivaara ti mmamma iira aataruuvaara ti iikiataino ti yoketainainnaata ta rikiada pikiaaravai. Sa ii aataru ivo ti utuaivee.

¹³ Fai ngia mmamma iira aataruuvaa iidada putuaaravai. Fai Mmannasa Yoketaivo ngii tasipanai ngia mmamma iira aataruuvaa eeyaara pikiada fai ngia tupatupaa variaaravai.

¹⁴ Gioonna kiaapu Anutuugaa Mmannasaivaa kuaivaa rikiada iikiasa mmuakiaaya iya Anutuugaa raunna mmaapuya variaano.

¹⁵ Ngia itaama varida hama ngia sikaunnaadiri yookaama kiada viteeraiya roosiikiaaya varida aatuuda variaano.

¹⁶ Ta Anutuugaara kiaunnaano: Ti Napoovavee, kiaunnaivo inna Anutuugaa Mmannasaivo ti mmannasaivaa tasipaikiai ta rikiada kiaunnaano: Ta Anutuugaa raunna mmaapuya variaunnaano, kiaunnavai.

¹⁷ Ta inna raunna mmaapuya variaunnaivaara innasi yoketaa aataru vaiyauvaa ari gioonna kiaapuuyani yapa kiaiayauvaa ta varaaravai. Anutuugo Yisuu Kirisiinnani yapa kiaiayauvaatama fai ta inna tasipama nuunama

varaaravai. Ivo mmamma nniitaroovaa varoneema mo fai teetaatama mmuaikaraama varada iva ngiau aapu yoketaa ari vookaraama varineema fai teetaatama variaaravai.

Fai yapooma ta yoketaama ari vookaraama variaaravai

¹⁸ Na yaata utuaunoo. Aa ta variaunna suai aavaki Anutuugaa aataru-uvaara mmamma nniitaraivaa varaunnaivo hama pinaa mmuaararaivai vaivai. Fai yapooma hama ta ivaara yaata utiraida kati ta ngiau aapu vikio yoketayoketaa ari vookaraivaa oyaivo kooyaa vainai taaraivaara yaata utuaaravai.

¹⁹ Anutuugaa raunna mmaapu tuanaaya variyaiya fai Yisuuva kava tiinara suaivau kooyaa iya taaraivaara mmuakiaa mminnaayauvai Anutuugo iima kiooyauvoono sirigaida faannaida variaano.

²⁰ Anutuugo mmuakiaa puara fai vasingiaamma mmuakiaa mminnam-minnaiyauvaa ariiniee kiaa iima kioo yapeeravai. Yapa kioo iya iikiatee tuu aataruuvaa fanniima iiravai. Anutuugo ariinoo ee-oo tuuvaugiataama fanniima iiravai. Fanniima iida eeyaara taikaaraivaara hama iya vareeraida yoketaama variaaraivaara faannaida variaaravai.

²¹ Fai yapooma iya fanniima iikiaa aataruuvauudi aasannaida putida uudaira aataruuvo iya puaisa utiivaa Anutuugo tino rikioo taikanai rikiada Anutuugaa raunna mmaapuya kati mmamma dummukiara yoketaama variaivaa roosiima iyaata itaama yoketaama variaaravai.

²² Vaa ta rikiaunnavai. Tauraa varia rada nnidada aa ta variaunna suai aavaki gioonnaivo nnaakara mmataanaivaara kararuoo kai kiririin-gairavaa roosiima mmuakiaa mminnaiyauvaa Anutuugo iima kiooyauvo kararuavai.

²³ Hama iqii mminnaa mmuakiaa iyauvo nnaasu itaama iida variaavai. Anutuugo tauraa Mmannasa Yoketaivaa ti mmuuya teetaatama itaama iida variaunnavai. Anutuugo ti utii aataruuvaa rakuasaa kinai rikiada ta eeyaara kati mmamma dummukiara inna raunna mmaapu tuanaaya varida mmamma karaasaivaa varada variaaraivaara ta faannaida varida rikiaunnano mminnamminnaa maisaivo ti utiivaara ti aakiaiyauvaki pinaama maisaikiai variaunnavai.

²⁴ Ta ausa hanigieera suaivaki Anutuugo ti vitaanaraivaara faannaida varida kutaavaivee kiaunnavai. Fai ta faannakiaunnaivaa avuuvaa ta teeda hama ivaara mmannammanna ta faannakiaaravai. Inna ii aataru ivo hama faannaira aataruvai. Mo deevoo vaa too varaivaara kava faannainno variinne? Mo vaa too varaivaivee.

²⁵ Mo fai hama ta teeda varaunnaivaara faannaida varida fai ta mman-nammanna faannaida varikio ti pirisainainnaata ta mmannammanna faannakiaaravai.

²⁶ Mmuakaraama ta faannaida varida muaraagakiaunnaiya Mmannasa Yoketaivoono ti tasipaivai. Ta dataama yaaku varaunannee kiaa vueen-nama kiada variaunnano ti aakiaiyauvo pinaama mmuaararaikiai ta hama yopeema yaaku varaunnano Mmannasa Yoketaivo ariinoo ti aakiaiyauvakidiri Anutuugaata yamaa kua yamaa kua tioo tiyara yaaku varaivai.

²⁷ Anutuugo vaa gioonna kiaapuuya aakiaiyauvaki arinaima taivoono Mmannasa Yoketaivo yaata utira kuaivaa vaa rikiaivai. Anutuugo yaata utiraivaugiataama Mmannasaivo Anutuugaa gioonna kiaapuuyara yaaku varaivaara Anutuugo inna yaata utira kuaivaa vaa rikiaivai.

²⁸ Vaa ta rikiaunnavai. Gioonna kiaapuuya Anutuugaara mmuduuya ruaiya yoketaama variateeraivaara Anutuugo mmuakiaa mmoori aataru-uyauvaki iya tasipama mmooriivaa varaivai. Ivo ari yaata utiraivau-giataama iya maavee tiraiya ivo iya tasipama mmooriivaa varaivai.

²⁹ Anutuuqo vaa iya arinaima tooya ari Mmaapuuvaa roosiima varia-teeraivaara vaa iya nnaaru mmataama kieeravai. Ari Mmaapu ngaruuvo varinai kaayau gioonna kiaapuuya innara mmuduuya ruaiya inna nnunna kataunnaiya variateeraivaara Anutuuqo nnaaru iya mmataama kieeravai.

³⁰ Anutuuqo vaa mmataama kiooya maavee tiravai. Iya maavee kiaa kioo iya uduu inna avuuvau safuuma variravai. Ivo itaama iinno ari oyai ari vookarau yoketaivaa iyaatama mmiravai.

Yisuuva uuvaara Anutuuqo tiiyara

mmuduuya riravai

³¹ Itaama vaivaara ta dataa kua kiaarannee? Anutuuqo tiiyara ni seenayavee tikio mo gioonnoonno tiiyara ni nnammutuaayavee kiaa kioo mmoori maisaivaa ti mmiinnee? Ai hama yopeema vaidi voovoono itaa kua tiiyara tinaravee.

³² Anutuuqoota hama itaa kua tinaravee. Ivo hama ari Mmaapu tua-naivaara yaata utirainno mmuakiaaya tiiyara putinaraivaara ee-oo tiravai. Ee-oo kiaa kioo ari Mmaapuuvaa kati ti mmiravai. Ivo itaama ti mmuuvoono mmuakiaaya tiiyara yoketaimmo Yisunnaata mmuakiaa aataru yoketaiyau-vaatama fai kati ti mmīnarannee? Fai kati ti mmīnaravee.

³³ Mo dee gioonna kiaapuvoono Anutuuqo ariinnee kiaa mmataama kiooy-aki aikiooma kua pinaivaa iyaki yapaanarannee? Ai hameetavee. Anutuuqo ariinoo iyara tinoo: Hama ngia kuaataiyavee,

³⁴ tiivaara mo gioonna kiaapu voovoono fai iyara tinara: Kuaivo ngiiki vainai ngia irisai maisaivaa varaaravee, tinarannee? Ai mo hama fai itaa kua tinaravee. Yisuu Kirisiivaano putuduu Anutuuqo tuduu kava diitoovoono Anutuuqaa yaaku yaadudainningiaa hara kioo varioo tiiyara Anutuuqaata yamaa kua yamaa kua tioo varinoo.

³⁵ Ivaara Yisuu Kirisiiva tiiyara mmuduuya rira aataruuvaa fai dee aataru-voono aikiooma ivaa hatokaanarannee? Vara mmuaararai aataruuvon-nee? Vara ti nuaira variraiyauvo maisaikiai variaunna aataruuvonnee? Vara vooyaano mmamma mmuaararaiivaa ti mmiaani koonnama variaunna aataruuvonnee? Vara aarareeravonnee? Vara hama uyira rairaiyauvo tiisi vaira aataruuvonnee? Vara avaikarai aataruuvo tiisi nnikio ti aatuuraivon-nee? Vara rapiraivo tiisi nnira aataruuvonnee? Fai ii aataru iyauvo tiisi nnino rikioonnaata Yisuu Kirisiiva mmannammanna fai tiiyara mmuduuya ruoo nnaasu varinaravai.

³⁶ Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno innara tinoo:

Ta aiyara yaagueeqakiaunnani

suaivo raari raikiai

iya ti ruputuaara iikiaavo

vioo vioo suaivo haatapaivai.

Iya puara sipisiipaiyauvaa ruputuaara iikiaaneema

ivaa roosiima ti ruputuaara iikiaavaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

³⁷ Ii mmuakiaa aataru avaikarai iyauvo ti mmammaiyauvunu karaanara iino Yisuu Kirisiiva tiiyara pinaama mmuduuya ruaivoono ti tasipaivaara ta aikiooma iyauvaa yaatara kiaunnavaivee.

³⁸ Vaa na rapisiima rikiauvai. Fai hama vo aataru voovoono Yisuuva tiiyara mmuduuya riraivaa atau rinaravai. Putiraivoota mmata aavau hara kiada varira aataruuvootama hama yopeema ivaa atau rinaravai. Ngiau aapu aangeraiyaata ari vookaraama yaagueeqama dira mmagia maisaiyaatama fai hama yopeema atau ruaaravai. Aanna makee tiisi

vaivaara aatuuraivootama yapooma tiisi nninaraivaara aatuuraivootama hama yopeema atau ruaaravai.

³⁹ Ngiau aapu vai yaagueeqaiyauvoota aa mmata aavau vai yaagueeqaiyauvootama hama yopeema atau ruaaravai. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva tiyara pinaama mmuduuya ruaivaara hama Anutuugo iima kioo mminnaa voovai yopeema Anutuugo tiyara mmuduuya riraivaa atau rinaravaivee.

9

Anutuugo Isarairaiya ariiniee kiaa

mmataama kieeravai

¹ Aa na tinara kua aavo kua kutaavai na kiaunoo. Na Yisuu Kirisiinna vaidivai variee hama na unnakua kiaunoo. Nene yaata utuau kuaivoota Mmannasa Yoketaivo ni giaa ni mii kuaivaatama na rikiau ko nene kiau kuaivo kutaa kuavai na kiau vai.

² Ni seena ni mmuaa oyaivakidiri diitaiyara ni ausaivo mmuaararaikiai na mmannammanna koonnama variaunoo.

³ Na iyaroo tiee fai Anutuugo ni maisa kua tiao na Yisuu Kirisiinna tasipama variauvaa atau rinaraivaara na kiaunoo: Inna yoketaavaivee, kiaunoo.

⁴ Ii Isarairaa gioonna kiaapu iya Anutuugo mmataama kioo gioonna kiaapu tuanaiyavee. Ivo iyara ni naunna maapuyavee kiaa kioo ari oyai ari vookarau yoketaivaa iya mmiravai. Ivo ari kua yeena rau kiooyauvaatama ari mmaanna tuu kuaiyauvaatama iya kiaa mmiravai. Anutuugaa ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmira aataru tuanaivaa vaa iya teeda rikieeravai. Anutuugo kua kiaa teerama kioo kuaiyauvaa iya kiaa mmuduu rikieeravai.

⁵ Iya rubuungainna ari vookarairayavee. Gioonna voovoono mmuai oyaivakidiri diitoo Anutuugo mmataama kioo vaidiivaa Yisuu Kirisiinna vaidivai mmata kieeravai. Anutuugo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaara diraivaara gioonna kiaapuuya tupatupaa innara kua yoketaivaa kiateeraivaara na yaata utuaunoo. Kua kutaa.

⁶ Na itaa kua kiauvaara na ataa kua kiaunoo: Anutuugo kua kiaa teerama kioo kuaiyauvo fanniima tiyauvaivee, na kiaunnee? Ai hama na itaa kua kiaunoo. Gioonna kiaapu Isarairaa mmuakiaaya hama Anutuugaa gioonna kiaapu tuanaaya variaivaara hama na itaa kua kiaunoo.

⁷ Aparahaamaa sidinna idi mmuakiaaya hama Anutuugaa raunna mmaapuyavee. Anutuugo Aparahaamaa tunoo: Isaakaa sidinna idi iya inna i sidinna idi tuanaayavee, tiravai.

⁸ Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Aparahaamaakidiri mmatoosidinna idi mmuakiaaya hama Anutuugaa raunna mmaapuyavee. Anutuugo kua kiaa teerama kioovaudiri varuuya inna Aparahaamaa sidinna idi tuanaayavee.

⁹ Anutuugo kua kiaa teerama kioo kuaivaa Aparahaamaata ataa kua tunoo: Fai suaivaa mmataama kioovo nninai rikiee na kava vararanee nnino rikioo Saraava fai mmaapuvai mmataana ravaivee, tiravai.

¹⁰ Ii kua ivaa sai kuavai rikiaatee. Ii mmaapu Isaako ivo yokeenno nnaataivaa varooduu ari nnaataivo Revekaava mmaapu taaravaitana sunnaama kioo variravai.

¹¹⁻¹² Varuduu Anutuugo ari yaata utuuvugiataama vuaivaa pikioo vuaivaa ariiniee kiaa mmataama kioo aataruuvo vakiaiveeraivaara ivo Revekaanna tunoo: I mmaapu ngaruuvoono ari kata nnaagiaivaa mmoori varaana ravaivee, tiravai. Tauraa hama taaravaitana mmatoosuaivaki Anutuugo itaa kua tiravai. Ivaitana hama varida mmoori yoketaivaa iida mmoori maisaivaa uu suaivaki ivo itaa kua tiravai. Ivaitana hama

varida mmoori uuvaara hama ivo ivaitana mmoori uuvaudiri too vuaivaa mmataama kieeravai. Ari yaata utuuvaugiataama vuaivaa mmataama kieeravai.

¹³ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Na Yakoopaara mmuduuya ruaunoo. Isaunnara hama na mmuduuya ruaunoo. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

¹⁴ Ivaara mo ta dataa kua kiaarannee? Fai ta kiaara: Anutuugo gioonna kiaapu vooyara maisayavee tioo vooyara yoketaayavee tiivaivee, kiaarannee? Hameetavee. Hama Anutuugo itaa kua tiivaivee.

¹⁵ Vaa Anutuugo Musiinna tunoo: Na ni boo kiataiyara fai na boo tinara-vaivee. Na ni tuqinnaataakiaiyara fai na tuqinnaanaravaivee, tiravai.

¹⁶ Itaama vai kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Gioonna kiaapu voovoono inna iikiataino mmooriivaa iinnonno tinara: Fai na iinono rikioo Anutuugo niiyara pinaama boo tioo ni vitaanaravaivee, tii aataru ivo hama kaanaatai aataruvai. Anutuugo ariinoo innara boo kiataino fai innara boo tinaravai.

¹⁷ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vauvaki Anutuugo Faraunna ataa kua tunoo: A mmoori varoonnaivaudiri ni yaagueeqaivo kooyaa vaki-aveeraivaara na kieetavai i yapa kieeravai. Mmuakiaa mmatavau variaiya ni nnutuuvaa rikiaateeraivaara na kieetavai i yapa kieeravaivee. Anutuugo Faraunna itaa kua tiravai.

¹⁸ Ivaara Anutuugo vooyara ari boo kiataiyara boo tiivai. Vooyaki ivo ausa tinni yakeevaa iyaki yapaataikio yapaivai.

Anutuugo vooyara nnannatoo vooyara boo tiravai

¹⁹ Ivaara fai ngiikidiri mmuaavoono ni yaparainno tinara: Itaama vaino fai Anutuugo mo aaniira tiiyara tinara: Ngia iikiaa aataruuyauvo hama yoketaiyauvaivee, tinarannee? Mo gioono Anutuugo tiiyara ii aataruuvaa hatokaanarannee? Hama yopeemavee. Fai ivo itaa kua tinaravai.

²⁰ Ni seena-o, a Anutuugaa kua sai itaa kua kiannaikua a gioononnee? Kuu yavaivo vaidi kuaivaa roosiima hama ari ruaatarii nakaaraivaa tinoo: Aaniira ni ataama ruaataruannavainnee? Hama ivo itaa kua tiivai.

²¹ Kuu yavaivaa ruaatarii nakaaraivo yavaa mmataivaadiri ari iiki-ataikio hanuu kioo ruaatarivai. Yavaa mmataivaa mmuaa saabavai hanuu saabama kiaivaadiri taara yavaavaitana inna ruaataruataino taaravaitana ruaatarinaravai. Fai inna ruaataruataino voovai ari yoketaa mmooriivaa iinaraivaa ruaataruoo mmuakiaa suai sabi mmoori iinaraivaatama ruaatarinaravai.

²² Anutuugo iima kiai aataruuvo itaama mmuaakaraivai vainoo. Ivo inna nnannateeraivoota yaagueeqaivootama kooyaa vakiaiveeraivaara ivo ataama iiravai. Kuu yavaa sabi mmooriyyauvaa iinara iima kiooyauvaa roosii gioonna kiaapuuya inna nnannatai gioonna kiaapuuya fai kiisa suai putu taikaarayara ivo mmannammanna iyara yaata utuoo hokoba suai faannainno variravai.

²³ Ta gioonna kiaapu ivo tiiyara boo tiraiya inna oyai ari vookarai yoke-taivaa taateeraivaara ivo itaama iiravai. Kuu yavaa yoketaa mmooriivaa iinara iima kiooyauvaa roosiikiaunnaya ta inna oyai ari vookarai yoketaivaa taateera aataruuvaa vaa ivo tauraa mmuaanaa teerama kieeravai.

²⁴ Ta Yutayaiya tiikidiri vooyaataa ngia ngiari voopinnaiyakidiri vooyaatama vaa ivo ivaara ti maavee tiravai.

²⁵ Ivaara forofetaa vaidi voovai nnutuuvo Hosiaavaano Anutuugo tuu kuaivaa fafaara roo ataa kua tunoo:

Hama ni gioonna kiaapu tuanaiyara
fai na tinara:
Ni gioonna kiaapuyavee, tinaravee.

Hama na tauraa ni mmuduuya ruaiyara
fai na tinara:
Inna ni mmuduuya ruaiyavee, tinaravee.

²⁶ Yoosinna voovakinnaiya
vaa na tauraa iya kiasa mmiee kiaunoo:
Hama ngia ni gioonna kiaapuyavee, kiauyara
fai yapooma ngiari seenaiya iyara kiasa:
Anutuugo hara kioo variivaa
raunna mmaapuyavee, kiasavee.

Hosiaava itaa kua tiravai.

²⁷ Forofetaa voovai Yisayaavaano Isarairaiyara kooyaa kua voovai ataa kua tunoo: Nnukaivo nnoori mmaagaivau vaikiyai hama yopeema yaari-raivaa roosiima fai gioonna kiaapu Isarairaiya kaayakaayau hara kiada varikio rikioo fai Anutuugo raati raari kiisaya nnaasu rupi yoketaivau yapaanaravaivee.

²⁸ Fai Anutuugo gioonna kiaapu mmatayaa variyai irisai maisaivaa aki-airaama iya mmio rikioo taikaanaravaivee. Yisayaava itaa kua tiravai.

²⁹ Kava vo kua voovai vaa tauraa Yisayaava ataa kua tunoo: Udaanga Anutuugo Yaagueeqa Tuanaivoono hama Isarairaiya sidinnai vooya vi-teerama kioo pikiotiri. Sutuuma Kumuaraa varuuya roosiima ta putu taika kiasannatirivee. Yisayaava itaa kua tiravai.

Isarairaiya ngiarinaidiri aataru voovai iiravai

³⁰ Ivaara ta dataa kua kiasannee? Fai ta ataa kua kiasavee. Ngiari voopinnaa gioonna kiaapuuya ngiariiyara ta Anutuugaa avuuvau safuuma variaaravee kiasa kiada hama ivaara mmooiivaa iirama kiada variyai iya kati Anutuugaara kutaavaivee kiasa kiada hara kiada varuduu Anutuugo iyara tunoo: Inna safuuma variraiyavee, tiravai.

³¹ Isarairaa gioonna kiaapuuya Anutuugo mmataama kiooya tunoo: Anutuugaa avuuvau fai ta safuuma variaaravee, kiasa kiada mmaanna tuu aataruuvaa iidada fanniima kieeravai.

³² Mo aaniira iya fanniima kieeravainnee? Mo iya ngiari uu aataru mmooiivaa iida varida hama Anutuugaara iya kutaavaivee tiravai. Iya harurira sikauvaudiri haruriravai.

³³ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno Yisuunnara tinoo:

Taatee. Na yoosinna Sioona ivaki
gioonna kiaapuuya ivaayaadiri haruruateera
sikau voovai na yapa kieeravai.
Fai iya ivaayaadiri haruruaaravai.
Gioonna kiaapu voovoono
innara kutaavaivee kiaivoono
hama inna mmamma maisainaravaivee.
Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

10

¹ Ni seenayaso, ni seena gioonna kiaapu Yutayaiya Anutuugo iya vita yoketaivau yapaiveeraivaara ni aakiaivo yaagueeqama aikioovee tinoo. Anutuugo itaama iikiaiveeraivaara na pinaama yaaku varaunoo.

² Vaa na arinaima tee ngii giasa ngii miauvai. Iya Anutuugaara pinaama mmuduuya ruaavai. Mmuduuya ridaata hama oyai tuanaivaa rikiaivaara fanniikiaavai.

³ Anutuugo gioonna kiaapuuyara tinoo: Inna safuuma variraiyavee, tii aataruuvaa hama iya arinaima rikiaida taavai. Anutuugaa avuuvau ta safuuma variaarayavee kiasa kiada ngiarinaidiri vo aataru vooyauvai iida

varida variaavai. Anutuugaa aataru safuuma variraivaara hama iya ivaara ee-oo tida ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuugaa mmiaavai.

⁴ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada Anutuugaa avuuvau safuuma variateeraivaara Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa Yisuu Kirisiivaano ataa riravai.

Fai Anutuugo aikiooma mmuakiaaya vitoo yoketaivau yapaanaravai

⁵ Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa rikiada iidada Anutuugaa avuuvau safuuma variaaravee kiaa uu aataruuvaa Musiiva ataa kua tunoo: Vaidi voovoono Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa rikioo iinnonno fai ii aataru ivau hara kioo varinaravaivee, tiravai.

⁶ Anutuugaara kutaavaivee kiaa kiada inna avuuvau safuuma variaa aataruuvaa kua voovoono vainno ataa kua tinoo: Sa ai tinniivaudiri yaata utuee ataa kua kianee: Mo gioono ngiau aapuuvaki kuanarannee? kianee. Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Ivo ngiau apuuvaki vioo Yisuu Kirisiinna vitoo tiinaravee.

⁷ Sa ataa kua kianee: Mo gioono mmeepi vaidi putiraiya variraivaki kuanarannee? kianee. Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Ivo mmeepi vioo Yisuu Kirisiinna vitoo nninaravee. Kua voovoono itaa kua tiivai.

⁸ Ii kua ivaa itaama yaata utinoora tiee pikie Musiiva tuu kua voovaa ataama yaata utuee kianee: Mmayaayaivo i vainima vainno i aakiaivaki vainno mmaakiriivau vainoo, kianee. Ii mmayaaya ivo Anutuugaara kutaavaivee tira mmayaayaivaa ta gioonna kiaapuuya kiaa mmiaunnava.

⁹ Fai a ai avaivakidiri kuaivaa kooyaa ai seenaiya kiaa mmiee tinara: Yisuuva ni Udaangavaivee, tino rikioo i aakiaivoono tinara: Yisuuva putuduu rikioo Anutuugo inna tuduu putuuvakidiri diitoovo inna kutaa tuanaavaivee, tino rikioo fai Anutuugo i vitoo yoketaivau i yapaanaravaivee.

¹⁰ Ta ti aakiaiyauvakidiri Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaunnano Anutuugo tiyara tinoo: Inna safuuma variraiyavee, tiivai. Ta ti avaiyauvakidiri ivaara kiaa kookieekiaunnano Anutuugo ti vitoo yoketaivau yapaivai.

¹¹ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovoono Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivo fai hama inna mmamma maisainaravaivee, tiivai.

¹² Ii kua ivo hama mmuaa taaravaara tiivai. Mmuakiaayara tiivai. Yutayaiya hama ngiari vookaraama variaani ngiari vopinnaiya ngiari vookaraama variaavai. Anutuugo iya Udaanga mmuaa tuanaavai mmuakiaaya innara kiaiya ari yaagueueqa yoketaiyauvaa iya mmiivai.

¹³ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno Yisunnara tinoo: Gioonna kiaapu voovoono Udaangaivaara tino rikioo fai ivo inna vitoo yoketaivau inna yapaanaravaivee, tiivai.

¹⁴ Iya hama innara kutaavaivee kiaiya mo dataama innara kiarannee? Hama yopeemavee. Hama inna mmayaayaivaa rikiaiya mo dataama kiada innara kutaavaivee kiarannee? Hama yopeemavee. Gioonna kiaapu vooyaano hama mmayaayaivaa iya kiaa mmirama kikai mo dataama iya rikiarannee? Hama yopeema rikiaravai.

¹⁵ Gioonna kiaapu vooyaano gioonna kiaapu vooya hama titakiai mo dataama kiada vida mmayaayaivaa gioonna kiaapu vooya kiaa mmiaarannee? Hama yopeema vida kiaa mmiaaravaivee. Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Mmayaaya yoketaivaa kiaa mmiaara nuairaivo inna yoketaa ari vookaraivaivee, tiivai.

¹⁶ Hama kaayau gioonna kiaapuuya mmayaaya yoketaivaa rikiada varaavaivee. Ivaara Yisayaava fafaara roo kua voovai vainno tunoo:

Udaanga-o, deevoono ti mmayaayaivaa rikioo ivaara kutaavaivee tiivainnee? Hameetavee, tiravai.

¹⁷ Itaama vaikiyai vaa mmayaayaivaa rikiaiyaano fai ivaara kutaavaivee kiaaravai. Gioonna kiaapu vooyaano Yisuu Kirisiinnara iya kiaa mmikio mmayaayaivo kooyaa vainai rikiada fai ivaara iya kutaavaivee kiaaravai.

¹⁸ Na ivaara ngii yaparaina kiaunoo: Mo Isarairaa gioonna kiaapuuya hama rikiaavainnee? kiauvali. Ai mo vaa iya rikiaavaivee. Ivaara Anutu-uqaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Mmayaaya kiaa mmiraiya kuaivo
mmuakiaa mmatavau variayasi kuaivai.
Iya kuaivo tooya sainai sainai
vaa nuai taika kiaivaivee, tiivai.

¹⁹ Na vo kuavai ngii yaparaina kiaunoo: Mo Isarairaa gioonna kiaapuuya ii kua ivaa rikiadaata hama arinaima rikiaavainnee? kiauvali. Musiivaano tauraa kua ivaa sai kuavai Anutuuqaara ataa kua tunoo:

Ngiari voopinaiyara
na yoketayoketaama iinai rikiada
Isarairaiyaano iyara kiaara:
Teenoo itaama variataavaivee,
kiaa kiada iyara nnannataaravai.
Kumimakama variayi na mmoori iinai rikiada
Isarairaiyaano iyara nnannataaravaivee.

Anutuuqo tuu kuaivaa Musiivaano itaa kua tiravai.

²⁰ Yisayaava vo kua voovai ivaara yaagueeqama Anutuuqaara tunoo:

Hama niiyara buaakiaiya
vaa ni taani na iya tauvai.
Hama niiyara yaparakiaiya
vaa na kooyaa iya tasipama variauvaivee.

Anutuuqo tuu kuaivaa Yisayaavaano itaa kua tiravai.

²¹ Mo Isarairaiyara Anutuuqo tunoo: Iya ni kuaivaa rikiadaata hatokada niiyara ooqoo tiraiyara na mmannammanna iyara yaaku mmayaayau ruee variee ngiateera kiauvaivee. Anutuuqo itaa kua tiravai.

11

Anutuuqo gioonna kiaapu Isarairaiyara boo tiravai

¹ Na ivaara vo kuavai ngii yaparaina kiaunoo: Mo Anutuuqo ari gioonna kiaapuuya mmooka hanigia mmioo iya pikiaivainnee? kiauvali. Ai mo hameeta iya pikiaivai. Neenoo Isarairaa vaidivai variauvo Aparahaamaa sidinnaidivai variauvai. Variauvo Piniomiinaa oyaivakidiri na diitee variauvai.

² Tauraa Anutuuqo ari gioonna kiaapu ivo mmataama kiooya arinaima too rikioovaara hama ivo mmooka hanigia iya mmioo iya pikiaivai. Vaa Anutuuqaa kua fafaara voovai ngia rikiaavai. Irayaavaano Anutuuqaata yaagueeqama kua tioo Isarairaiyaki kua pinaivaa yapoo tunoo:

³ Udaanga-o, vaa iya i forofetaiya ruputuaani putu taika kiaani aiyara ausa mmuduuya mmira yeena tapiiyauvaata vaa iya rummua raubiriima kiaani nenevai nnaasu hara kiee variaunoo. Variaukai iya ni ruputuaara iida variaano.

⁴ Irayaava itaa kua tuuvaara Anutuuqo mo dee kuavainno inna kua sai tuunnee? Anutuuqo inna kua sai tunoo: Unnakua anutuuva nnutuuvo Baarannara hama ngiari ausa mmuduuya mmira vaidiia kaayau (7000) na niniiniee kiaa mmataama kiauya variaavaivee, tiravai.

⁵ Aanna makeennaata itaama Anutuugo ariiniee kiaa mmataama kioo gioonna kiaapuuya kiisa vookiangii variaano. Ivo kati iyara yoketaama yaata utuuvaara iya mmataama kieeravai.

⁶ Hama iya mmoori varoovaara Anutuugo iyara yaata utuoo iya mmatairavai. Kati iyara yoketaama yaata utuuvaara iya mmataama kieeravai. Anutuugo gioonna kiaapuuya mmooriiyauvunudiri too iya mmataama kioo vitotiri. Ivo iyara kati yoketaama yaata utiraivo hama kutaa tuanaa vaitirivee.

⁷ Ivaara Isarairaa gioonna kiaapuuya dataamaida variaannee? Iya Anutuugaa aataru safuuma variraivaara buaama rada nuaidada tooduu hama iya too vairavai. Anutuugo ariiniee kiaa mmataama kioo gioonna kiaapu kiisa vooyaano nnaasu tooduu iya too vairavai. Homoraiya kumimakaida varuduu Anutuugo tinni yaagueeqauvaa iya mmiravai.

⁸ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Anutuugo iya aakiaiyauvaata
tinniiyauvaatama tuduu kumimakairavai.
Kumimakama rada varia rada nnidada
aanna makee ngiari avuuyauvaadiri
hama tuqinnama taavai.
Ngiari yaataiyauvaadiri
hama arinaima rikiaavaivee, tiivai.

⁹ Anutuugaa kua fafaara voovaki Davuitiinna kuaivo vainno tunoo:

Iya pinaa buusaivaa nneedaa varida
ngiari mannaka tida sirigakiaivaara
ngiari buusa nneeraivaudiri iya haruruaavai.
Kii ngiari haruriraivo
kobeevaa roosiima iya utuaiveera na kiaunoo.
Kii iya harurida irisaivaa varaateera na kiaunoo.

¹⁰ Iya avuuyauvo upisiinai
sa tuqinnama taateera na kiaunoo.
Ngiari koonnama variaivaara
mmuaararaivo iya utinai
mmannammanna kookama utida nookiaateera
na kiaunoo.

Davuitiivaano itaa kua tiravai.

¹¹ Ivaara na kava ngii yaparaina kiaunoo: Yutayaa gioonna kiaapuuya haruruu suaivaki iya harurida eeyaara maisairavainnee? kiau vai. Hama iya harurida eeyaara maisairavaivee. Iya mminnamminnaa maisaiyauvaa varoovaara Anutuugo iya pikioo ngiari voopinnaiya vitoo yoketaivau yapeeravai. Yutayaiya iya teeda kiatee: Teeta itaama yoketaama variataavaivee, kiateeraivaara Anutuugo ngiari voopinnaiya vitoo yoketaivau yapeeravai.

¹² Yutayaiya mminnamminnaa maisaiyauvaa varoovaara Anutuugo yaagueeqa yoketaa ari vookarauyauvaa mmuakiaa mmatavau varuuya mmiravai. Iya Anutuugaara kumimakaida varuuvaara Anutuugo yaagueeqa yoketaa ari vookarauyauvaa ngiari voopinnaiyaatama mmiravai. Mo fai Yutayaa gioonna kiaapu mmuakiaaya Anutuugaa aataruuvaara arinaima rikiaio Anutuugo iya vitano rikioo inna yaagueeqa yoketaa ari vookaraiyauvo fai iyasi ari vookaraama pinaavai vainaravaivee.

Anutuugo ngiari voopinnaiya vita yapaanara aataruuvo kooyaa vaivai

¹³ Ngia voopinnaiya na ngiita aanna makee kua kiaunoo. Na voopinnaiya ngiiyara kua kiaa mmiaaree nuaira vaidivai variauvonora tiee na nini mmooriivaa yaagueeqama iina ivaara nini mannaka tinaravai.

¹⁴ Nini seena Yutayaa gioonna kiaapuuya ivaa teeda ivaara kiatee: Teeta itaama iikiataavaivee, kiateeraivaara na nini mmooriivaa yaagueeqama iina ivaara nini mannaka tinaravai. Fai iya itaa kua tida nnaagiai ausa hani-giakio Anutuugo iyaatama vitoo yoketaivau yapaanaraivaara na faannaina variaunoo.

¹⁵ Yutayaiya hama Anutuugaara kutaavaivee kiaivaara ivo iya pikioo mmuakiaa mmatavau variaya vitanai inna tasipama mmuaavau variaara aataruuvo kooyaa vairavai. Fai Anutuugo kava Yutayaiya vitanai dataama fai iya variaarannee? Vaidiia putida kava diitada variraivaa roosiima fai iya yoketaama ari vookaraama variaaravee.

¹⁶ Ta Yutayaiya iira aataruuvo ataama vainoo. Mmuua saabavakidiri tauraa hudoo yeenna bereetaivaa ta Anutuugaaniee kiaa yapaannaduu rikioo nnaagiai hudoo yeenna bereetaiyauvootama innaniyauvai vairavai. Yatari tuukaiyauvo Anutuugaaniyauvai vauduu rikioo nnaa hammaraiyauvootama innaniyauvai vairavai.

¹⁷ Yutayaiya yatari oriipaivaa nnaa hammaraiyauvaa roosiima variravai. Yatari giaina oriipaivaa nnaa hammara vooyauvai Anutuugo vaa utu rakau kieeravai. Yatari oriipa mmararaivaa hammara voovai varoo giainaivaa nnabaivaa rabanika kioo ivaki utu kiooduu rikioo ivaa nnammariivaa oyai tuukaivakidiri varoo uriravai. Ngia voopinnaiya mmararaa yatari oriipaivaa hammaraivaa roosiima varida Anutuugaa yaagueeqaivaa vaa ngieetama varada Yutayaiya yoketaama variraivaatama vaa ngia varaavai.

¹⁸ Ivaaraida yatari nnaa hammara vooyauvai vaa utu rakau kioovaa roosiima variaa gioonna kiaapu Yutayaiyara sa a voopinnaa voovoono nniki rakainna iya maisa kua kianee. A dataama variannakuaanoonna ivaara aiyara mannaka kiaannanee? A mmanna hammarakuavee. Hama eenoo nnammariivaa tuukaivaa mmiannavai. Tuukaivoono nnammariivaa i mmivaivee.

¹⁹ Fai a tinara: Mo ni mmaataivaa teerama kioovaara ivo nnaa hammaraiyauvaa utu rakau kieeravaivee.

²⁰ A itaa kua tinaraivo kutaa kuavai. Iya hama Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara ivo iya utu rakau kieeravai. A innara kutaavaivee kiannaivaara a iya mmaataivaa varee variannavai. Sa ivaara ai mannaka kianee. Aatuuma kiee varianee.

²¹ Yatari hammara tuaniyauvaa hama Anutuugo too pikieeravai. Utu rakau kagaari kieeravai. Itaama vaivaara rikiaanee. Hama ivo i too pikiaanaravaivee.

²² A ii kua ivaudiri Anutuugo boo tioo tuqinneera aataruuvaa tee ivo nnannataikio irisai mmira aataruuvaatama taannavai. Vaa haruruaiyara ivo nnannataivai. Aiyara ivo boo tioo tuqinnaivai. Anutuugo iiyara boo tiivaara fai a mmannammanna yaata utuee varino fai ivo iiyara mmannammanna boo tinaravai. Mo fai a inna pikino fai ivo yatari hammaraiyauvaa utu rakairayaama i utu rakainaravai.

²³ Fai Yutayaiya innara kutaavaivee tikio rikioo fai ivo iya vita ngiari mmaataiyauvunu kava yapaanaravai. Anutuugo aikiooma iya vita kava yapeeraivonora tuoo fai iya vita ngiari mmaataiyauvunu kava yapaanaravai.

²⁴ A voopinnaikua yatari oriipa mmararaivaa hammaraivaa roosiima variannano Anutuugo vaa i utu rakau kioo giaina yatari oriipaivaki hama i mmaata tuanaavaki i utu kiaivai. Giaina yatariivaa roosiima Yutayaiya

hara kiada variaavai. Vaa ii yatari ivaa nnaa hammaraiyauvaa utu rakau kiaiayauvaa Anutuuqo kava iya vita ngiari mmaata tuanaivaki yapaaraivo inna hama inna mmuaararainaravai.

Anutuuqo mmuakiaayara boo tiivai

²⁵ Ni seenayaso, hatauma kua voovai kua kutaa kuavai vaivaa na ngii giaa ngii minai ngia rikiaatee. Ngia ngiingiiyara kiaanoo: Ta tinni yoketaayavee, kiasa kiada ivaara yaata utivoora na aa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee. Isarairaa gioonna kiaapu vooya Anutuuqaara ausa vuatinni yaagueeqairaiivo hama tupatupaa vainaravai. Gioonna kiaapu voopinna voopinnaia Anutuuqaara kutaavaivee kiasa kiada ausa hanigia kikio Anutuuqo aikiooma yaarummua kino fai Isarairaa vooya ausa vuatinni yaagueeqairaiivo taikaa-naravai.

²⁶ Itaama vaino rikioo Anutuuqo fai gioonna kiaapu Isarairaiya vita yoke-taivau iya yapaanaravai. Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Yoosinna Sioonadiri fai ti vitaanaraivo nninaravai.

Fai ivo ngioo Yakoopaa sidinnaidiia

iira aataru mmoori maisamaisaiyauvaa

ruga taika kiaanaravai.

²⁷ Na iya mminnamminnaa maisaiyauvaa

rugaanara suaivaki na nnaaru

kua yeena rau kiese kiasa kuaivaa kaanaivo

kooyaa vainaravaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

²⁸ Anutuuqo nnaaru vaa Yutayaiya ariiniee kiasa mmataama kieerayara tuoo iyara tunoo: Ni seenayavee, tiravai. Nnaaru varuu vaidi Aaparahaamainnara yaata utuoo itaa kua tiravai. Yutayaiya mmayaaya yoketaivaara oooqoo tuuvaara nnaagiai Anutuuqo iyara tunoo: Ni nnammutuaayavee, tiravai. Anutuuqo ngia voopinnaia ngiiyara yaata utuoo itaa kua tiravai.

²⁹ Vaa tauraa Anutuuqo ariini mmataama kioo gioonna kiaapuuya maavee tuu kuaivaata ari yaagueeqaivaa iya mminara tuu kuaivaatama hama pikioo vo kua voovai tiravai.

³⁰ Mo nnaaru ngiengie voopinna voopinnaia Anutuuqaa kuaivaa ngia hatokeeravai. Yutayaiya Anutuuqaa kuaivaa hatokoovaara aanna makee Anutuuqo ngiiyara boo tiivai.

³¹ Mmuaikaraama aanna makee Yutayaiya Anutuuqaa kuaivaa hatokaavai. Anutuuqo ngiiyara boo tiivaara fai ivo iyaraatama boo tinaravai.

³² Mmuakiaa gioonna kiaapuuyara Anutuuqo iyara boo tiraivo kooyaa vakiaiveeraivaara ivo iya tunoo: Inna aikioo, ni kuaivaa hatokaatee, tiravai.

Pauruusoono Anutuuqaara kua yoketaivaa tiravai

³³ Anutuuqaa yaagueeqa yoketa yoketaiyauvo kaayau ari vookaraiyauvai vaivai. Ari yaata tinniivaudiri utii kuaivootama kaayau ari vookaraivai vaivai. Mo ivo yaata utii kuaivaa deevono fai aikiooma rikioo kooyaa ti kiasa ti mminarannee? Hama yopeemavee. Mo deevono ivo iivaa arinaima too rikiaanananee? Hama yopeemavee.

³⁴ Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Udaangaivaa yaata tinniivau vai kuaivaa

mo gioono rikiaivainnee?

Hama yopeema rikiaivaivee.

Mo gioono aikiooma inna kiasa mmikio

mmooriivaa ivo iivainnee?

Hama yopeemavee.

³⁵ Mo gioono ivo irisai
 mminnaa voovai inna mmiaiveera
 mminnaa voovai inna mmiiivainnee?
 Hama yopeemavee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

³⁶ Mmuakiaa mminnaayauvai Anutuugoono iiravai. Ivo aanna makee mmuakiaa mminnaayauvai tikio vainoo. Ii mminnaa mmuakiaa iyauvo ariiniyauvai vainoo. Inna nnutuuvo ngiau aapu tupatupaa itaavai nnaasu vakiaivee. Kua kutaa.

12

Ta Anutuugaa mmoori vareera aataruuvaa safuuma iikiaaravee

¹ Ni seenayaso, itaama vainai Anutuugo pinaama tiyara boo tiivaara na aa kua aavaa yamaama ngii giaa ngii minaravee. Nnaaru vaidiiya puara sipisiipaiyauvaa Anutuugaa kati huda mmuneema ngiingii mmamma mmuyai mmuakiaayauvai inna mmida inna mmooriivaara nnaasu yaata utida iikio rikioo inna yoketaakiaivee. Ngia itaama iida inna Anutuugaara ausa mmuduuya mmira mmoori tuanaavaida iikiaanoo.

² Sa mmatayaa diaa aataruuyauvaa mmatayaa diaiya iikiaaneema ngieetama iikiatee. Ngia Anutuugaata kua tida ee-oo tikio rikioo ngii aakiaiyauvaa hanigioo karaasa ausa vuatinniyyauvaa ngii miaivee. Ngia itaama iida fai Anutuugaa yaata tinniivau vai kuaivaa arinaima teeda rikiaaravai. Anutuugaa yaata tinniivau vai kuaivo yoketayoketaa kua nnaasu vainoo. Hama kiisama koonnainoo. Ngia rikiada iikio fai pinaama inna yoketainaravai.

³ Anutuugo niyara kati yoketaama yaata utuoo tinoo: Ni mmayaayaivaa varee nuainna variee kiaa mmianee, tiivaaraina na ngii mmuakiaaya ngiita ngii giaa ngii miee ataa kua tinaravee. Ngiengie variayauvunugiataama variatee. Safuuma ivaugiataama varida sa ngiingiiyara yaata utida ngiingii nnutuuyauvaa ngiau aapu yapaaraivaara iikiatee. Ngia mmuakiaaya Anutuugaara kutaavaivee kiaa yaagueeqaivaa Anutuugo ngii miivaugiataama mmuaavai mmuaavai ngiengie variaa aataruuvaara tirooma yaata utida ivaugiataama variatee.

⁴ Vaa ta taunnavai. Vaidiivaa mmammaivau vai mminnaiyauvo airi airi mminnaayauvai vaivai. Yuku yaaku avu yaataiyauvo vaikio hama iyauvo mmuaa mmoorivai iikiaavai. Ngari miaramiaraa mmooriyauvaa safuuma iikiaavai.

⁵ Ivaanikaraama ta kaayauma variaunnano Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara mmuaa mmammavai vaivaa roosiima ta varida ta mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai titi seenaiyaniya ta variaunnavai.

⁶ Ivaaraida Anutuugo kati tiyara yoketaama yaata utuoo vo mmoori vo mmooriyauvaa iikiateera yaagueeqaivaa ti mmiivaugiataamaida mmuaavai mmuaavai fai ta iikiaaravai. Fai Anutuugo vo vaidi vooya Anutuugo tii kuaivaa kiaa mmiaara mmooriivaa iya mminai teeda innara kutaavaivee kiaa yaagueeqaivaugiataama safuuma ivaa iikiatee.

⁷ Fai Anutuugo vo vaidi vooya ngari seenaiya tasipama mmoori vareera mmooriivaa iya mminai teeda safuuma ivaa iikiatee. Fai Anutuugo ari vitaira mmooriivaa vo vaidi vooya mminai teeda safuuma ivaa iikiatee.

⁸ Fai Anutuugo vaidi vooya ngari seenaiyaata yamaa kua yamaa kua tida itaqitaama iikiateera tii mmooriivaa mminai teeda safuuma itaama iikiatee. Fai vaidi vooya ngari mminnaa mmuakiaa ngariisi vaiyauvaa ngari seenaiya mmiaaree kiaa sa iyauvaara yaata utida puaisa utirama kiada kati mmiatee. Fai vaidi vooya gioonna kiaapuuyara diaaree kiaa yaagueeqama

kiada dida vaid a iikiatee. Fai vaidi vooya ngiari seena gioonna kiaapuuyara yaata utida tuqinnaaree kiasa ausa sirigairaivaa tasipama iikiatee.

⁹ Fai ngia ngiingii seenaiyara mmuduuya rida sa ausa mmuduuya unakuaivaa tasipama mmuduuya ruatee. Ausa mmuduuya kutaa tuanaivaa tasipama mmuduuya ruatee. Maisa mmoori aataruuvaa sa yaata utiraida mmooka hanigia mmida aataru safuuvaa nnaasu yaata utida puaisa utuatee.

¹⁰ Ngia vaa ausa hanigieeraiya ngia ngiingii kata vayaiyara mmuduuya ruaaneema mmuaavai mmuaavai ngiingiiyara ngiingiiyara pinaama mmuduuya ruatee. Ngia ausa mmuduuya mmira aataruuvaa iida ngiingiiyara ngiingiiyara yoketaama yaata utida ngiingii kua ngiingii kuaivaa tuqinnama rikiaatee.

¹¹ Ngia ngiingii mmooriiyauvaa yaagueeqama kiada varakio sa ngii pirisakiaivee. Mmannasa Yoketaivo ngii tasipama variivaara yaata utida Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooriivaa itaama yaagueeqama kiada iikiatee.

¹² Anutuugo tupatupaa variraivaa ngii mmiivaara yaata utida faannaida sirigaida variatee. Varikio mmuaararai aataruuvo ngiisi vainai teeda rikiaadaata yaagueeqama varida yaaku varaivaa sa pikieeraida mmannamanna yaaku varaatee.

¹³ Ngii seena Anutuugaa gioonna kiaapu vooya hama iyasi mminnaatainai ngieenoo iyara boo tida ngiingii mminnamminnaa yapaiyauvakidiri vooyauvai iya mmiatee. Voopidiri ngiaiya hama yeenna nnaunnaatainai ngieenoo iyara boo tida iya mmiatee.

¹⁴ Gioonna kiaapuuya mmoori maisaiyauvaa ngii mikiai sa iyauvaara yaata utiraida Anutuugaata kua tida yaaku varakio rikioo ivaano iyara yoketaakiaiveera kiatee. Sa ngia Anutuugaata kua tida mmoori maisaivaa iya mmiaiveera kiatee.

¹⁵ Gioonna kiaapuuya sirigaida varikiai ngieetaatama iya tasipama sirigakiatee. Gioonna kiaapuuya ausa mmuaarareeda ratada varikiai ngieetaatama iya tasipama rataatee.

¹⁶ Ngii seena mmuakiaayara yaata utida mmuaakaraama mmuaavaugiataama iyara tuqinnaatee. Sa ngiingiiyara mannaka tida ta nnoonna vaidiyavee kiasa kiada variatee. Ta mmanna vaidiyavee kiasa kiada inna aikioo mmanna vaidiia tasipama varida mmoori varaatee. Sa ngiingiiyara yaata utida kiatee: Ta tinni yoketaayavee, kiatee.

¹⁷ Fai gioonna kiaapu voovoono aataru maisaivaa ngii iinai teeda sa irisai aataru maisaivaa inna iikiatee. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya avuuyauvunu vai aataru yoketaiyauvaara yaata utida iyauvaa nnaasu iikiatee.

¹⁸ Ngiengieenoo mmannammanna yoketaama variraivaa puaisa utida teekio ausa nuufa tasipama varira aataruuvo kooyaa vainai gioonna kiaapu mmuakiaaya tasipama itaama tirooma variatee.

¹⁹ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyasoo, gioonna kiaapu vooya aataru maisaivaa ngii iikiai teeda sa ngiingiiyara yaata utida ngiengieenoo irisai maisaivaa iya mmiatee. Pikikio too fai Anutuugo ariinoo iyara inna nnannateeno too irisai maisaivaa iya mminaravai. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno ivaara tinoo: Udaanga Anutuugo tinoo: Maisa mmooriivaa irisaivaa mminaraivo inna niinivai. Fai neenoo irisai maisaivaa iya mminaravaivee, tiivaivee.

²⁰ Kua fafaaraivo itaa kua tiivaara yaata utida aa kua aavaaraatama yaata utida iikiatee. Kua fafaaraivo vainno tinoo: Fai i nnammutuaivo yeenna rainai yeennaiyauvaa inna mmianee. I nnammutuaivo nnoori

rainai nnooriivaa inna mmianee. Fai a inna itaino ivo ausa mmuaararaivaa varoo mmamma maisainaravaivee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

²¹ Aataru maisaivo ngii yaatareevoora oooqoo kiatee. Aataru yoketaivaa iida aataru maisaivaa yaatara kiatee.

13

Ngiingii kieeta ngiiyara diraiya avaiyauvaa safuuma rikiaatee

¹ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya ngiari kieeta iyara diraiya avaiyauvaa rikiaada iikiatee. Hama gioono tikiai iya kieetaya variaavai. Anutuuoqoono tikiai iya kieetaya variaavai. Ti kieeta makee variaiya Anutuuoqoono tikiai variaavai. Ivaara iya avaiyauvaa rikiaada iikiatee.

² Gioonna kiaapu voovoono ari kieetaiya avaiyauvaa hatokoo hama iyauvaa nnaasu hatokaivai. Anutuuoqo iya mmataama kiaikio vai aataruuvaatama hatokaivai. Fai gioonna kiaapu voovoono itaama iino too kua pinaivo innaki vainaravai.

³ Yoketaa mmooriivaa iikiaiya hama ngiari kieetaiyara aatuukiaavai. Maisa mmooriivaa iikiaiya iyara aatuukiaavai. Ngia vaidi ngiiyara haitaturaiavaara aatuuraivaa ngii pikiaatainnee? Mo fai ngia yoketaa mmooriivaa iikio too ivo ngiiyara kua yoketaivaa tinai rikiaada hama innara aatuukiaaravai.

⁴ Ngia yoketaama variateeraivaara ivo Anutuuoqaa mmoori vareera vaidivai varivai. Ivaara mmoori yoketaivaa iikiatee. Mo ngia mmoori maisaivaa iida innara aatuukiatee. Mmoori maisaivaa irisai mmira yaagueeqaivo kutaa tuanaa innasi vaivaara aatuukiatee. Ivo Anutuuoqaa mmoori vareera vaidivai varioo mmoori maisa iikiaiya Anutuuoqaa nnannateera irisaivaa iya mmiivai.

⁵ Ivaaraida ngiingii kieeta ngiiyara diraiya avaiyauvaa rikiaatee. Sa Anutuuoqaa nnannateeraivo ngiisi nninaraivaara nnaasu yaata utida iya avaiyauvaa rikiaatee. Ngii yaata utira yoketaiyauvo ngii giaa ngii miivau-giataama yaata utida iya avaiyauvaa rikiaatee.

⁶ Ii itaama vai aataru ivaara ngia takiisa sikauyauvaa yapaavai. Kieeta vaidiyya gioonna kiaapuuyara iikiaa mmooriivaa Anutuuoqoono iya mmuuvaa iikiaivaara ngia takiisa sikauyauvaa yapaavai.

⁷ Ivaaraida takiisa ari vookara ari vookaraiyauvaa ngia iya mmiraiyauvaa safuuma iya mmiatee. Ngii kieetaiya kiaivaugiataama safuuma mmiatee. Itaama iida iya kuaiyauvaa rikiaada iya nnutuuyauvaa ngiau aapu yapaatee.

Ngiingii seenaiyara mmuduuya rida iyara yoketaakiatee

⁸ Vaidi voovoono irisai ree kiasa mminnaivaa ngii mino too sa mman-nammanna ngiiki hokoba suai vakiaivee. Makee tinai irisaivaa mmiatee. Ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya rira aataru ivo inna mmuaa aataruvai nnaasu ngiiki mmanmannanna vakiaivee. Gioonna kiaapu voovoono ari seenaiyara mmuduuya riraivoono Anutuuoqaa mmaanna tuu kuaivaa aikiooma iivai.

⁹ Anutuuoqaa mmaanna tuu kua vooyauvai vainno ataa kua tunoo: A vaa nnaata vaati varaannaikua sa mmuara heera aataruuvaa iikianee. Sa gioonna kiaapu voovai ruputino putuaivee. Sa ai seenaiya mminnaiyauvaa mmuara varaanee. Ai seenaiya mminnamminnaiyauvaa teeno i varaatainai sa iyauvaa varaanaraivaara yaata utuane, tuu kuaivaata vo mmaanna tuu kuaiyauvaatama nuunama vai oyaivo ataama vainno tinoo: A iyara mmuduuya ruannaneema ai seenaiyaraatama mmuduuya ruanee, tiivai.

¹⁰ Gioonna kiaapu voovoono ari seenaiyara mmuduuya riraivoono hama iyara mmoori maisaivaa iinaravai. Ivo itaama ari seenaiyara mmuduuya

riraivoono fai Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaki vau kua kaanaivaa iinar-avai.

¹¹ Ngia variaa suaivaa arinaima teeda rikiaivaara itaama iikiatee. Ii suai ivo hama vuru vaira suaivai. Ngiau diitada avu nnaasu teeda vaidia variaa suaivai. Tauraa tuanaa ta Yisuunnara kutaavaivee tuu suaivaki Anutuuqo ti vitoo yoketaivau ti yapeeravai. Anna makee ivo ti vitoo yoketaivau yapaanaraivaa kaanaivo ti vainima vainoo.

¹² Heenaivo kiisa suai taikaanara iikio patairaivo aa nninoo. Ivaara nnikiai ta upisiivaara iira maisa aataruuyauvaa pikiada suaivau Anutuuqaa rapira mminnaiyauvaa uyu rau kiada yaagueeqama diaaravai.

¹³ Kooyaa suaivau varirayaama nnikiai ta yoketaama variaaravee. Hama ta nuunaida varida kaayau isareera maisaivaa tasipama varida hama ta kapikarai nnooriivaa nneeda kumimakama varida hama ta titi mmam-maiyauvaara nnaasu yaata utida sabi nuaira aataruuvaa iida hama ta vaidiia avuuyauvunu tomedaivaa iida ti mmamma maisainai variaaravai. Nnikiai ta hama buaaru tida rapida varida hama ti seenaiya teeda kiaara: Teeta itaama variataavaivee, kiaa ta iyara nnannataaravai.

¹⁴ Ngia sa itaama iirama kiada ngii Udaanga Yisuu Kirisiinna yaagueeqaivaa varaatee. Ngiingii mmamma iira aataruuvo ngii iikiatainai ngia mminnamminnaa maisaiyauvaa varaaraivaara sa yaata utirama kiada piki-aatee.

14

Sa ngii seenaiyara yaata utida kiatee:

Maisama variaano, kiatee

¹ Vaidi voovoono vaa ausa hanigia kioo muaraagama variivo ngia nuu-nakiaivaki varinai teeda ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmida ivo yaata utii kuaivaara sa airi kua tida ivaara inna yapara yaparaida innaki kuaivaa yapaatee.

² Vaidi voovoono Anutuuqaara pinaama yaagueeqainno kutaavaivee kiaa kioo ari vookara ari vookarai yeenna fayaiyauvaa sabi nnaivai. Vaidi voovoono Anutuuqaara kutaavaivee kiaa kioo muaraagama variivoono mmanna yeennaiyauvaa nnaasu nnaivai.

³ Vaidi ari vookara ari vookarai yeenna fayaiyauvaa sabi nnaivoono sa vuai vaidiivo hama fayai nnaivaara nniki rakammuaivee. Vaidi hama fayai nnaivoono sa vuai vaidi ari vookara ari vookarai yeenna fayaiyauvaa nnaivaara too kiaivee: Inna a mminnamminnaa maisaivaa varaannano, kiaivee. Vaa Anutuuqo innaata maavee kiaa vitaivaara sa itaa kua kiaivee.

⁴ Ari vo vaidivai ngiaammuaivai varioo inna mmoori varaivaara a gionoonna inna kiannano: A maisama variannakuavee, kiannannee? Ari haitatuura vaidiivoono ivo yaagueeqama varioo muaraagama variivaa taivaivee. Ari Udaanga Yisuu Kirisiiva aikiooma yaagueeqaivaa inna mmينو too fai ivo yaagueeqama varinaravai.

⁵ Vaidi voovoono tinoo: Mmuuaa suaivai inna pinaa suaivai mmuakiaa suaiauvaa yaataraivaivee, tikio vo vaidivoono tinoo: Mmuakiaa suaiauvai mmuuaa karaiyauvaivee, tiivai. Ngia mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai ii aataru ivaitanaara ngii yaata utiraiyauvo yoketaivaaraata maisaivaaraatama ngii giaa ngii miivaugiataama arinaima rikiada puaisa utida iikiatee.

⁶ Vaidi voovoono mmuuaa suaivaara pinaa suaivaivee tiivo inna Udaanga Yisuunnara yaata utuoo itaa kua tiivai. Vaidi voovoono ari vookara ari vookarai yeenna fayaiyauvaa nnaivo inna Udaanga Yisuunnara yaata utuoo

ннаivai. Ivo hama sabi nnaivai. Ivo Anutuugaara kua yoketaivaa kiaa kioo nnaivai. Vaidi voovoono fayaiyauvaara ooqoo tiivo inna Udaanga Yisuunnara yaata utuoo ooqoo tiivai. Ivoota Anutuugaara kua yoketaivaa tiivai.

⁷ Gioonna kiaapu voovoono ari variraivaara yaata utuoo hama ariiyara nnaasu varivai. Hama ariiyara nnaasu putivai.

⁸ Fai ta variaaraivo Udaanga Yisuu Kirisiinnara nnaasu variaaravai. Fai ta putuaaraivo innara nnaasu putuaaravai. Ta variaarannee? Vara ta putuaarannee? Inna ta Udaanga Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuyavee.

⁹ Ivaara gioonna kiaapu variaiyaraata putuaiyaraatama iya Udaangavai varioo iyara haitatuukiaiveeraivaara Yisuu Kirisiiva putuoo keenaa diitoo variravai.

¹⁰ Mo aaniira a ai seenaivaaki kua pinaivaa yapa kiee maisa kuaivaa inna kiannannee? Mo aaniira a ai seenaivaara nniki rakammuannannee? Fai ta mmuakiaaya Anutuugaa avuuvau kua pinaivaki dikio ivo ti yaparainaravai.

¹¹ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Udaangaivo tunoo: Na variaukaira tida
mmuakiaa gioonna kiaapuuya
ni yuku oyaivaki toorivu yau harada
niiyara kooyaa kiaara:
Inna Anutuugovee, kiaaravaivee, tiravai.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

¹² Itaama vaino Anutuugo ti yaparainara suaivaki ta mmuakiaaya titi variraivaara fai inna kiaa kookieekiaaravee.

Sa mmoori maisaivaa iikiai ngii seenaiya ivaara haruruatee

¹³ Ivaaraida nnikiai titiiyara titiiyara yaata utida kiaara: Maisama vari-aanoo, tiraivaa pikiaaravee. Ta ii aataru ivaa pikiada aa kua aavaara ta iikiaaravee kiaa kiada iikiaaravai. Ti seena ausa hanigiai voovai haruruoo mmিন্নamminnaa maisaivaa vareevoora tida hama ta vo aataru voovai iikiaaravee.

¹⁴ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva niiki varikiaira tiee na aa kua aavaa arinaima rikiauvai. Hama yeenna fayai voovai ari mmaara haipavai vaivai. Vaidi voovoono yaata utuoo tinara: Ii yeenna fayai ivo haipavaivee, kiaa kioo ivaa nnoo fai mmিন্নamminnaa maisaivaa varaanaravai.

¹⁵ Fai a vo yeenna fayai voovai nnaivaara i seena ausa hanigiai voovoono ivaara yaata utuoo haipa mminnaavaivee kiaa kioo ausa mmuaararavai varano ivaara fai hama a innara mmuduuya riraivo aiki vainaravai. I seena ausa hanigiaivaara Yisuu Kirisiiva putuuvaa yaata utuee sa yeenna fayai vooyauvai nneeno rikioo ivo iyauvaara haruruoo koonnama variaivee.

¹⁶ Aataru voovaara a yaata utuee kiannanoo: Inna yoketaa aataruvaivee, kiaa kiee iinai gioonna kiaapuuya koonnama yaata utida kiaara: Inna maisa aataruvaivee, tivoora sa iikiane.

¹⁷ Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaki variyai hama yeenna nnooriivaa nnaaraivaara variaavai. Iya safuuma varida ausa nuufaivaa tasipama varida sirigaida hara kiada variaaraivaara variaavai. Ii sirigaira aataru ivaa Mmannasa Yoketaivoono iya mmiivai.

¹⁸ Gioonna kiaapu voovoono Yisuu Kirisiinna aataruuvaa itaama iivaara Anutuugo innara tinara: Na inna tauko ni yoketaivoo, tinai gioonna kiaapu-uyaata innara yoketaavaivee kiaaravai.

¹⁹ Ivaaraida nnikiai ta ausa nuufaira aataruuvaa purida titiiyara titiiyara tuqinnada varida yaagueeqama variaaravee.

²⁰ Sa yeennaivaara vo aataru vo aataruuyauvaa iikio ivaara Anutu-uqo ii mmooriivo maisakiaivee. Mmuakiaa yeenna fayaiyauvaa vaidi-
iya nnaayauvaivee. Itaama vainai ngia yeenna fayai voovai nneekio too
gioonna kiaapu voovoona ivaara haruruoo mminnamminnaa maisaivaa
varanaraivo inna koonnai aataruvai.

²¹ Ngii seena gioonna kiaapu vaa ausa hanigieera voovoona ngia iiki-
aivaara harurivoora sa fayaiavaa nneeda sa vuainaivaa nneeda sa vo aataru
vo aataruuyauvaa iikiatee. Fai ngia hama itaama iiraida kati varikio inna
yoketaa aataruvai.

²² Ii aataru ngiengie iikiaa iyauvaara ngia ngiingii yaatana rikiaa kuaivaa
ngia mmuaavai mmuaavai ngiengie nnaasu rikikio Anutu-uqootama nnaasu
rikiaivee. Vo aataru voovaara gioonna kiaapu voovoona ari yaataivaudiri
tinoo: Yoketaa aataruvaivee, kiaa kioo hama ivaara ariiyara tinoo: Na
maisama iikiaunoo, tiivaara Anutu-uqo innara yoketainoo.

²³ Fai ivo ari nnai yeenna fayaiavaara taara yaata utino ivaa nnai
suaivaki Anutu-uqo irisai maisaivaa mmiraivo vainoo. Ivo hama Anutu-
uqaara yaagueeqama kutaavaivee tiivaara Anutu-uqo irisai maisaivaa inna
mminaravai. Gioonna kiaapu voovoona hama Anutu-uqaara kutaavaivee
tirainno vo aataru voovai iivaara ivo iya mminnamminnaa maisaivaa
varaivai.

15

Sa ngiingiiyara yaata utiraida ngii seenaiyara yaata utuatee

¹ Ta yaagueeqama variaunnaiya hama titiiyara nnaasu yaata utiraida ti
seena muaraagama variaya mmuaararaiyauvaa teeta varaaravee.

² Ti seena voovai yoketaama variaiveera ta mmuaavai mmuaavai innara
yoketaama iikiokio fai ivo varia roo voo voo yaagueeqama varinaravaivee.

³ Mo Yisuu Kirisiiva hama ariiyara yaata utuoo variravai. Ivaara Anutu-
uqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapuuya Anutu-uqaa rakanoo
raaranoo kiaa kuaiyauvo vaa niiyaa vaivaivee, tiivai.

⁴ Ta Anutu-uqaa kua fafaaraivaa rikiada yoketaama variateeraivaara
nnaaru vaidiia Anutu-uqaa kuaivaa fafaara reeravai. Ta ii kua iyauvaa
yaarida arinaima rikiada variaunnano mmuaararaivo tiisi nnikiainnaata ta
yaagueeqama varida ivaki vai kuaiyauvaara sirigaida varida kaanaivaara
faannaida variateeraivaara vaidiia nnaaru Anutu-uqaa kuaivaa fafaara
reeravai.

⁵ Mmuaararaivo tiisi nnikiainnaata ta yaagueeqama variaunna aataru-
uvaata Anutu-uqaa kuaivaara ti yoketai aataruuvataama oyaivo Anutu-
uqovee. Ivoona ngii tasipama iinai ngia ngiingiiyara ngiingiiyara yoke-
taama yaata utida mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada Yisuu Kirisiiva ngii
vita vitaivaugiataama variateeraivaara na ngiiyara yaaku varaunoo.

⁶ Ngia mmuakiaaya mmuaavaugiataama ti Udaanga Yisuu Kirisiinna
Koonna Anutu-uqaara kua yoketaivaa kiateeraivaaraatama na ngiiyara
yaaku varaunoo.

Ngiiari voopinnaiyaata mmayaaya yoketaivaa rikiaaravai

⁷ Yisuu Kirisiiva ngiiyara yoketainno ngii tuqinnaineema ngia ngiingii-
iyara ngiingiiyara yoketaida tuqinnaatee. Anutu-uqaa nnutuuvo ngiau apu
vakiaiveera itaama iikiatee.

⁸ Ivaara na ngii giaa ngii miaunoo. Anutu-uqo kua kiaa teerama kiooy-
auvaa nnaaruaa vaidi Aaparahaamainna kiaa mmuuvo kutaavai vainai
kooyaa taateeraivaara Yisuu Kirisiiva Yutayaa vaidiia mmoori vareera
vaidivai variravai.

⁹ Anutuugo gioonna kiaapuuyara boo tiraivaara ngiari voopinnaia Anutuugaara kua yoketaivaa kiateeraivaara ivo Yutayaiya mmoori vareera vaidivai variravai. Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno Anutuugaara tinoo:

Ivaara na ngiari voopinnaiyaki nuaina
aiyara kua yoketaivaa tinaravai.
I nnutuuvo ngiau aapuuvaki vaivaara
na kuaru tinaravaivee.

¹⁰ Anutuugaa kua fafaaraivo itaa kua tioo vo kuavai tinoo:

Ngia ngiengie voopinnaiyaso,
Anutuugo mmataama kioo gioonna kiaapu
Yutayaiya tasipama sirigakiatee.

¹¹ Kua fafaaraivo itaa kua tioo kava vo kuavai tinoo:

Ngia voopinnaa mmuakiaaya
Udaanga Anutuugaara kua yoketaivaa kiatee.
Mmuakiaa gioonna kiaapuuya
innara kua yoketaivaa kiatee.

¹² Kua fafaaraivo itaa kua tikio kava ivaki Yisayaavaano tuu kua voovai vainno tinoo:

Yesiinna oyaivakidiri
fai vaidi voovai diitaanaravai.
Ivo nnino too Anutuugo inna tino too
ngiari voopinnaiyara dinaravai.
Iyara dinai teeda
ivo iya tuqinnaanaraivaara
faannaida variaaravaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

¹³ Ta yoketaama variraivaara faannaira oyaivo Anutuugovee. Ngia innara kutaavaivee kiaivaara ivo ausa nuufaivaata sirigairaivaatama ngii aaki-aiyauvaki yapano suvuakuaiveera na ngiiyara yaaku varaunoo. Mmannasa Yoketaivoono ari yaagueeqaivaa ngii mino too ngia Anutuugaara faannairaivo ngii aakiyauvaki vakia roo voo voo pinaavai vakiaiveera na ngiiyara yaaku varaunoo.

Pauruuso hama aatuurama kioo kuaivaa

yaagueeqama iya kiaa mmiravai

¹⁴ Ni seenayaso, vaa na aikiooma ngiiyara yaata utuee rikiauvai. Ngia yoketaama variaavo yoketaa aataruuvo ngiiiki suvuaikio yaata tinni yoke-taivootama ngiiiki suvuaainno vaikiai ngiengieenoo aikiooma ngiingii vita vitaakiaavai.

¹⁵⁻¹⁶ Itaama vaikiainnaata hama na aatuurama kiee aa yanaa aavaki vaa ngia rikiaa kuaiyauvaa kava ngia rikiaateeraivaara na yaagueeqama vo kua vooyauvaara ngii giaa ngii miaunoo. Anutuugo niiyara yoketaama yaata utuoo ni mmataama kioodoo na Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidivai variee ngiari voopinnaiyara mmoori varoovaara hama na aatuurama kiee vo kua vooyauvaatama na ngii giaa ngii miaunoo. Nnaaru vaidiiya Anutuugaani puara sipisiipaiyauvaa hudoodoo inna yoketauneema ngiari voopinnaia ausa hanigiakio Anutuugo iyara inna yoketaakiaiveeraivaara na iyara mmoori varee mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmiauvai. Mmannasa Yoketaivo iya aakiyauvaki variivaara iya Anutuugaaniya variaavai.

¹⁷ Itaama vaikio Yisuu Kirisiiva niiki variivaara na Anutuugaa mmoori-ivaa varee niniyara mannaka tinee tiee aikiooma nini mannaka tinaravai.

¹⁸ Hama giaa yaagueeqavaura na mmoori varee variee ivaara ngii giaa ngii miee variaunoo. Yisuu Kirisiiva niiki varikiai na ngiari voopinnaiya kuaivaa kiaa mmiee mmooriivaa iikiaukai iya Anutuugaa kuaivaa rikiada iikiaavai.

¹⁹ Na nuaina variee iya yoosinnaiyauvaki Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa iikiaaduu Mmannasa Yoketaivaa yaagueeqaivo kooyaa vauduu iya Anutuugaa kuaivaa rikiada iiravai. Na itaama iina Yerusareema pikiee viee variee mmayaayaivaa kiaa mmiaaree viee viee mmata Irurikii ivaki oro Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa eeyaara kiaa kookieema kieeravai.

²⁰ Hama Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa rikieeraiyasi na viee mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mminaraivaara na mmannammanna ivaara yaata utuauko ni yoketaunoo. Vaidi voovoono vaa toosa hara iya kiaa mmikiai na kava iya kiaa mmivoora na hama rikieeraiyasi kuanaraivaara ni yoketaunoo.

²¹ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Hama vooyaano innara iya kiaa mmiraiya

fai inna taaravai.

Hama inna kuaivaa rikiaiya

fai arinaima rikiaaravaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

Pauruuso yoosinna Rooma kuanara iiravai

²² Na airineetu ngiisi kuanaree kiaa iikiaaduu hama Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa rikiaiyesi kuanara mmooriivoono ni atau ruduu hama na ngiisi viravai.

²³ Aanna makee aa mmata aayauvaki ni mmooriivo taikaikiai na airi nu-anu ngiisi kuanaree kiaivaara na ngiisi kuanara iina variee faannakiauvasi.

²⁴ Na mmata Sipaniaa kuanaree kiau suaivaki fai na kati viee aataruyaa ngii tee kuanara iikiaunoo. Fai na ngiisi viee kiisa suai ngii tasipama yoketaama varinai ngia niyara tuqinnada ni titakiai na aikiooma Sipaniaa kuanaravai.

²⁵ Aanna makee na Yerusareema viee Anutuugaa gioonna kiaapuuya ivaki variaiyani sikaulyauvaatama varee kuanaravai.

²⁶ Maketoniaa variaa ausa hanigieeraiyaata Akaiya variaa ausa hanigieeraiyaatama kua yeena rau kiada sikaulyauvaa Anutuugaa gioonna kiaapu Yerusareema varuuya hama mminnamminnaatauyani kati yapeeravai.

²⁷ Ngiariinoo ivaara itaama kua yeena rau kiada iiravai. Itaama vaikiyai iya hama mminnaataiya tuqinnaara aataruuvo ngiariiki vaivai. Yutayaiya Anutuugaa kua mmayaayaivaa ngiari voopinnaiyaatama kiaa mmiaivaara ngiari voopinnaiya ngiari mmatayaa diaa mminnaiyauvaa irisai Yutayaiya mmiaaraivo inna yoketaa aataruvai.

²⁸ Na aa mmoori aavaa iima taika kiee sikaulyauvaa iyani yapaidaa varee iya mmi kiee na Yerusareema pikiee Sipaniaa kuanara viee fai aataruyaa na ngii taanaravai.

²⁹ Vaa na rikiauvasi. Fai na ngiisi viee hama na kati kuanaravai. Yisuu Kirisiiva niyara inna yoketaikio inna yaagueeqaivo ni suvuaikiai na ngiisi kuanaravai.

³⁰ Ni seenayaso, ngia yaaku vareera suaivaki ni tasipama mmuaavau-giataama niyara yaagueeqama Anutuugaata kua kiateeraivaara na yaagueeqama ngii giaa ngii miaunoo. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ti tasipaivaaraatama Mmannasa Yoketaivo ti tasipaikiai ta gioonna kiaapuuyara mmuduuya ruaunnaivaaraatama na yaagueeqama ngii giaa ngii miaunoo.

³¹ Na Yutayaa yoosinnaiyauvaki vinai hama ausa hanigieeraiya ni mmaara iikiaiinnaata na kati kuanaraivaara yaaku varaatee. Yerusareema variaa ausa hanigieeraiyani na sikauyauvaa varee iya mminai teeda iya ngiari ausaiyauvaa ni mida aikioovaivee kiaaraivaara yaaku varaatee.

³² Iya itaama iikiai Anutuugo yaata utiivaugiataama na iya pikiee sirigama ree ngiisi vinai teeda ngia yoketaama ni tasipama varikiai na ngii tasipama sirigainaraivaara yaaku varaatee.

³³ Anutuugo ausa nuufaivaa mmiraivoono ngii tasipama variaiveera na yaata utuaunoo. Kua kutaa.

16

Pauruuso ari seenaiyara yaata utuoo boo tiravai

¹ Ti seena gioonna voovai nnutuuvo Piibiinnara na ngii giaa ngii miaunoo. Ivo Segeriaa yoosinnaivaki variaa vaa ausa hanigiada Anutuugaara nuunakiaiya tasipama varioo Anutuugaa mmoori varaivai.

² Udaanga Yisuu Kirisiiva innaki variivaara Anutuugaa gioonna kiaapuuya iikiaaneema innara iida tuqinnaatee. Ivo kaayau gioonna kiaapuuya tuqinnoo niyaraatama tuqinnaivaara fai ivo ngiiyara mmoori varano rikioo inna mmuaararanai inna tasipama iikiatee.

³ Ni tasipama Yisuu Kirisiinna mmoori vareera gioonna kiaapuuvaitana nnutuuvaitana Pirisikauya Akuiraayara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara ivaitana kiaa mmiatee.

⁴ Ivaitana hama ngiari mmammaivaitanaara yaata utiraida niyara pinaama yaata utuaivaara ivaitana putida fanniima kiaavai. Ivaitanaara pinaama ni yoketaunoo. Hama nene nnaasu ivaitanaara kua yoketaivaa kiauvasi. Ngiari voopinnaa vaa ausa hanigieeraiyaatama ivaitanaara kua yoketaivaa kiaavai.

⁵ Vaa ausa hanigieeraiya ivaitana nnauvaki Anutuugaara nuunakiai-yaraatama na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara iya kiaa mmiatee.

Ni seena vaidi na innara mmuduuya ruauvaa nnutuuvo Epainitiinnara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara inna kiaa mmiatee. Ivannaadee Asiaa mmataivaki Yisuu Kirisiinnara toosa hara kutaavaivee tiravai.

⁶ Na Mariaannara yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara inna kiaa mmiatee. Ivo ngiiyara pinaama mmoori vareeravaivee.

⁷ Adaronikiiya Yuniiyara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara ivaitana kiaa mmiatee. Ivaitana ni seena Yutayaa vaidivaitana ni tasipama oovi nnauvaki hara kiada variravai. Ivaitanannaadee ni tauraa ngiari ausaivaitana hani-giada Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tiravai. Vaa kua varada nuaira vaidiia yaaitana arinaima tooduu vaidi nnoonnavaitana variravai.

⁸ Abiriataannara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara inna kiaa mmiatee. Udaanga Yisuu Kirisiiva innaki variivaara na innara pinaama mmuduuya ruaunoo.

⁹ Ti tasipama Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidivai Urupaanaara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara inna kiaa mmiatee. Ni seena na innara mmuduuya ruau vaidivai Setekiinnara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara inna kiaa mmiatee.

¹⁰ Apereennara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara inna kiaa mmiatee. Mmuaararaivo innasi vauvaa ivo yaataroo Yisuu Kirisiinnara yaagueeqama duuvo kooyaa vaivaivee. Arisoburuunna nnauvaki hara kiada variyaiyara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara iya kiaa mmiatee.

¹¹ Ni seena Yutayaa vaidi Herotioonaara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara inna kiaa mmiatee. Narasisiinna nnauvaki variaa vaa ausa hanigieeraiyara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara iya kiaa mmiatee.

¹² Udaanga Yisuu Kirisiiva Turupainaya Turupoosayaki varikiai ivaitana inna mmoori varaivaara na ivaitanaara yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara ivaitana kiasa mmiatee. Ti seena gioonna voovai ta innara mmuduuya ruaunnaivaa nnutuuvo Peresiinnara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara inna kiasa mmiatee. Vaa ivo ti Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooriivaa yaagueeqama kioo iivaivee.

¹³ Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooriivaa yaagueeqama iira vaidi Rupuunnaraata inna kaano niyara ni maapuuee kiasa tuqinnoovaaraatama na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara ivaitana kiasa mmiatee.

¹⁴ Asukiritiiva Perekoova Heremeeva Patoropaava Heremaavainnaraata iya tasipama variaa vaa ausa hanigiaiyaraatama na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara iya kiasa mmiatee.

¹⁵ Pirorokaaso Yuriaava Neriaavainnaraata Neriaanna nnunnaivaaraatama Oribaannaata Anutuuqaa gioonna kiaapuuya iya tasipama variaiyaraatama na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara iya kiasa mmiatee.

¹⁶ Ngiingii teeda ngiingii teeda kiai suaivaki ngiingiiyara ngiingiiyara yoketaida yaaku rumisiatee. Yisuu Kirisiinnara vaa ausa hanigieeraiya vo yoosinna Anutuuqaara nuunakiaiya ngiiyara yaata utida boo kiaavai.

Pauruuso nnaagiai tuanaa kuaivaa

iya kiasa mmiravai

¹⁷ Ni seenayaso, na yaagueeqama kua tiee ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu vooya ngii nuuna aakiaivaki vo yaata utiravai yaata utuduu vooyaano ngiari voovaugiataama yaata utiravai. Iya itaama iikiai ngia koonnama varivoora tuqinnama iya haitatuukiatee. Vaa Yisuunnara kutaavaivee kiaiyaata iya itaa kua kiaani airi yaata utuaavai. Neeta ni seenaiyaatama ngii giaa ngii miaanna kua vooyauvaara iya ooqoo kiaavai. Sa iya kuaivaa rikiaatee. Ngiingii yaatu pikiaatee.

¹⁸ Itaama iikiaiya hama Udaanga Yisuu Kirisiinnara mmoori varaavai. Iya ngiari mmammaiyauvo iya iikiataivaara yaata utida mmoori varaavai. Iya yamaa kua yamaa kua kiasa rada memeyayaa vakia rada unnakua unnakua kiaani teeda vueennakiasa gioonna kiaapuuya rikiada kutaavaivee kiaavai.

¹⁹ Ngia mmayaaya yoketaivaa rikiada Yisuunna mmooriivaa yaagueeqama iida variaani ivaara mmuakiasa gioonna kiaapuuya rikiaivaara na ngiiyara pinaama sirigakiaunoo. Ngia yoketaa aataruuyauvaara tinni yoke-taiyauvaa varada maisa aataruuyauvaara yaata vueennakiateeraivaara na ngiiyara yaata utuauko inna yoketaivai.

²⁰ Anutuuqo ausa nuufaivaa mmiraivoono fai kiisa suai Sataangaa raa raputu kinai ngia innayaa nookiaaravai.

Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngii tasipama vakiaivee.

²¹ Ni tasipama mmoori vareera vaidi Timotiivaata ngiiyara yaata utuoo boo tiivai. Rukiiva Yasoono Sosipataraavainna ni seena vaidi Yutayaiyaatama ngiiyara yaata utida boo kiaavai.

²² Pauruuso ni tikiai na Teretiivaano aa yanaa aavaa rauvoono ta mmuaakaraama ausa hanigiaunnaivaara neetama ngiiyara yaata utuee boo kiaunoo.

²³ Aavakinnaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigiaiya Gaiyaasaa nnauvaki Anutuuqaara nuunakiaavai. Ivoono niyaraata iyaraatama tuqinnaivoono ngiiyara yaata utuoo boo tiivai. Aa yoosinna aavakinnaaya sikauyauvaa

haitatuura vaidi Erasataavaata ti seena vaidi Kuarataavaatama ngiiyara yaata utida boo kiaavai.

²⁴ (Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo mmuakiaaya ngii tasipama vakiaivee. Kua kutaa.)

*Nnaagiai tuanaa Pauruuso Anutuuqaara kua
yoketaivaa tuoo yaaku vareeravai*

²⁵ Anutuuqaa nnutuuvaa ta ngiau aapu yapaaravee. Na Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiee variaunoo. Ngia ii kua ivaa rikiada ivaara kutaavaivee kiaa kiada yaagueeqama diaaraivaara Anutuuqo yaagueeqaivaa aikiooma ngii minaravai. Nnaaru hokoba suai ii mmayaaya ivo hataumaki vauvo aanna makee kooyaa vaivaa ngia rikiada ivaara kutaavaivee kiaa kiada yaagueeqama diaaraivaara Anutuuqo yaagueeqaivaa aikiooma ngii minaravai.

²⁶ Forofetaiya fafaara roovaudiri aanna makee ii kua kutaa ivo kooyaa vainoo. Mmuakiaaya ii kua ivaa rikiada ivaara kutaavaivee kiaa iiki-aaraivaara Anutuuqo tupatupaa variraivoono tikiai mmuakiaa mmatavau variaya rikiaavai.

²⁷ Anutuuqo ari mmuaavoono nnaasu tinni yoketaa ari vookaraivaa varaivai. Yisuu Kirisiiva uuvaara ta mmuakiaa gioonna kiaapuuya Anutuuqaa nnutuuvaa tupatupaa ngiau aapu yapaaravaivee. Kua kutaa.

Pauruusoono aa tauraa yanaa aavaa Koridii varuuyani reeravai

Pauruusoono aa tauraa yanaa aavaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooya Koridii varuuyani fafaara reeravai. Ivo aa yanaa aavaa roo gioonna kiaapuya koonnama Yisuunnara nuunaayauvaki uuvaara ivo reeravai. Mo Pauruuso ariinoo Yisuunnara nuunaira aataru mmooriivaa iyasi uuvaara gioonna kiaapuuya itaama uduu ivo aa yanaa aavaa reeravai. Koridii yoosinnaivo pinaa yoosinna tuanaavai vauduu kaayau gioonna kiaapuuya vo mmata vo mmataiyauvakidiri numaa ivaki variravai.

Aa yanaa aavaki vai kuaivo ataama vaivai. Pauruusaaki pinaa ausa mmuaarareeraivo vauvaa oyaivo kaayakaayau kuaiyauvoota sabi heera aataruuvootama vaa ausa hanigioo gioonna kiaapuuyaki vairavai. Itaama vauduu kaayau yaparairaiyauvo nnaata vaati vareera aataruuyauvaara iya yaata utiraiyauvaki vauduu vaa ausa hanigiooya ngiari nuunaiyauvaki uuvaaraatama Mmannasa Yoketaivo kati iya mmuu aataruuyauvaaraatama putuaiya kava diitaara aataruuvaaatama tuuvaara Pauruuso tunoo: Mmuakiaa yaparaira iyauvaa fai mmayaaya yoketaivoono kooyaa irisaiyauvaa tinaravaivee. Pauruuso tinni ruua vaidiivoono itaa kua tiravai.

¹ Na Pauruusoono aa kua aavaa kiauko ni seena vaidi voovoono ngiini fafaarainoo. Anutuugoono ari yaata utiivaugiataama ni mmataama kiaikiai na Yisuu Kirisiinna kuaivaa varee nuaira aposoroo vaidivai variaunoo. Ti seena vaidi Sosoteenoono ni tasipama varikiai na aa kua aavaa kiauko vaidi voovoono ngiini fafaarainoo.

² Ngia vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu Koridii variaya Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara ngia Anutuugaa gioonna kiaapuya variaano. Vaa Anutuugoono ngii maavee tikiai ngia inna gioonna kiaapuya variaano. Ngieetama mmuakiaa yoosinnaiyauvaki variaa gioonna kiaapu mmuaki-aaya ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaiya Anutuugaa gioonna kiaapuya variaano. Iya Udaanga Yisuu Kirisiiva ngiita tiita ti Udaangavai varinoo.

³ Ti Napoova Anutuugoota Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati ngiiyara yoketaama yaata utida ngiari ausa nuufaivaitana ngii mida nnaasu varia-teeraivaara na yaata utuaunoo.

Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara ngia yoketaama variaano

⁴ Ngia ausa hanigieera suaivaki Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara Anutuugo kati ngiiyara yoketaama yaata utivai. Ivo itaama iivaara na makemakee innaata kua tiee ngiiyara yoketaayavee kiaunoo.

⁵ Yisuu Kirisiiva ngiiki varikiai ngia inna yaagueeqa ari vookaraivaura variaivaara mmuakiaa tinni yoketaiyauvo ngiiki vaikiai ngia ivaara kaa kookieeda variaano.

⁶⁻⁷ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kooyaa tiinaraivaara ngia faannaida variaano. Ngia itaama variaa suaivaki Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivo yaagueeqama ngii aakiaana vaivaara Mmannasa Yoketaivoono yoketaa aataruuyauvaa kati ti mmiiyauvaara hama ngia buaakiaano. Vaa ii aataru iyauvo ngiisi vainoo.

⁸ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ti yaparaira suaivaki sa mminnamminnaa maisa vooguta ngiiki vakiaiveeraivaara ivo mmuakiaa suai yaagueeqama

ngii utua roo voo voo ngia taikeera suaivaki fai ivo mmannammanna ngii utinaravai.

⁹ Ngia Anutuuqaa Mmaapuuvaa ti Udaanga Yisuu Kirisiinna tasipama yoketaama variateeraivaara ivo ariinoo ngii maavee tiravai. Ngii maavee tuuvoono hama ngii pikieerainno fai mmannammanna ngii utinaravai.

Ausa hanigiaiya mmuaavau variateeraivaara Pauruuso tiravai

¹⁰ Ni seenayaso, na ti Udaanga Yisuunna mmoori varauvoonora tiee na yamayamaa kuaivaa ngii giaa ngii miaunoo. Ngia mmuakiaaya mmuaa yaata mmuaa tinnivai varada mmuaa kuavai kiatee. Sa ngiikidiri vooya vo yaata vo yaataivaa utida voovau varikiai vooya voovau variatee. Ngia mmuaavaugiataama mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada ngia iikiaaree kiasa aataruuvaa mmuaavaugiataama yaata utida iikiatee.

¹¹ Ni seenayaso, gioonnaivaa nnutuuvo Koroqiinna nnauvaki variyaiya ngia iikiasa kuaivaa vaa kooyaa ni giaa ni miaani na rikiauvai. Ngiikidiri vooyaano ngiariiki ngiariiki buaaru kiasaivo vainoo.

¹² Na itaa kua kua iva oyaivo ataama vainoo. Ngia mmuaavai mmuaavai ari vo yaata vo yaataivaa utida kiaanoo. Voovono tinoo: Na Pauruusa vaidivai variaunoo, tikio voovono tinoo: Na Aporoonna vaidivai variaunoo, tikio voovono tinoo: Na Petoroosaa vaidivai variaunoo, tikio voovono tinoo: Na Yisuu Kirisiinna vaidivai variaunoo, tiivai.

¹³ Mo ngia dataama yaata utida kiasanee? Yisuu Kirisiiva hapaunno airi vaidivainno variinnee? Ai hameetavee. Vo na Pauruusoona ngii-iyara yatari sagaivau putuaanee? Ai hameetavee. Vo ngia Pauruusa ni gioonna kiasapua varuduuda iya nnooriivaa ngii apuunnee? Ai hameetavee.

¹⁴ Hama na vooya vooya nnoori apuaivaara na rikiauuko ni yoketaunoo. Na taaravaitana Kirisipiiya Gaiya nnaasu nnoori apiravaivee.

¹⁵ Gioonna kiasapu voovono ngiiyara tinara: Pauruusa gioonna kiasapua varuduuda iya nnooriivaa ngii apiravaivee, tivoora hama na vooyaata nnoori apiravai.

¹⁶ O vaa na Sitipaanaata inna nnauki varuuyaata nnoori apiravaivee. Na vooyaata vaa nnoori apiravainnee? Vara hama na nnoori apiravainnee? Vaa na vueennama kiauunoo.

¹⁷ Hama nnoori apuaneeraivaara Yisuu Kirisiiva ni titeeravai. Ari mmayaaya yoketaivaa gioonna kiasapuuya kiasa mmianeeraivaara ni titeeravai. Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuu kuaivo kuminayaa vaivoora hama na vaidi tinni ruaiya ari vookaraama tiraivaugiataama mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii miauvai. Na mmanna vaidivoono ngii giaa ngii miauvai.

Anutuuqaa yaagueeqaivoota tinniivootama Yisuunnaki vaivai

¹⁸ Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuu kuaivaara ikiana kuaaraiyaano ivaara kiaanoo: Sabi kuavaivee, kiasavai. Anutuuqo ari yaagueeqaivaadiri ti vitoo yoketaivau yapa kiasaiki variannaiya yapooma ta mmannammanna variaaraiyaano ivaara kiauunoo: Anutuuqaa yaagueeqa tuanaavaivee, kiauunnavai.

¹⁹ Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno Anutuuqo tuu kuaivaa tinoo:
Tinni ruaiya tinniiyauvunu
kua yoketaiyauvo vaiyauvaa
fai na rugaanaravai.
Yanaa teeraiya kua arinaima rikiai yauvaa
na tino too kuminayaa vainaravaivee.

²⁰ Kua fafaaraivoono itaa kua tiivaara mo tinni ruaiya deevakiida variaannee? Mo yanaa taiya deevakiida variaannee? Aa mmata aavau varida ngiari yaatara ngiari yaatarama kua kiaiya deevakiida variaannee? Iya hameeta variaavai. Tinni ruaiya mmanna mmatayaa diaa kuaiyauvo iya tinniiyauvunu vaiyauvo mmanna kumina kuayauvai vaivaara vaa Anutuugo ti vitaivaivee.

²¹ Anutuugo tinni vairivoono tuduu vaidiiya ngiari tinniiyauvakidiri hama yopeema inna teeda rikiaaravootairavai. Itaama vauvaara Anutuugaara kutaavaivee tiraiya ivo iya vitoo yoketaivau yapoo aataruuvaa inna yoketauduu kooyaa yapeeravai. Mmayaaya yoketaivaara vooya unakuavaivee kiasa mmayaayaivaa ta vooya kiasa mmiaunnani rikiada kutaavaivee kiaiya Anutuugo iya vitoo yoketaivau yapaivai.

²² Yutayaa gionna kiaapuuya Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookaraivaa ti taataikiai taaravaivee kiaavai. Ereengaa gionna kiaapuuya tinni yoketaivaa varaaraivaara kiaavai.

²³ Mo teenoo Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuu kuaivaa gionna kiaapuuya kiasa mmiaunnano. Ii mmayaaya yoketaivaara Yutayaiya kiaanoo: Ti mmamma maisai kuavaivee, kiasa Ereengaiya ivaara kiaanoo: Sabi kuavaivee, kiaavai.

²⁴ Anutuugo iya maavee tira gionna kiaapu Yutayaiyaata Ereengaiyaatama ii mmayaaya ivaara iya kiaanoo: Yisuu Kirisiiva inna Anutuugaa yaagueeqaivovee. Ivoono inna Anutuugaa tinni yoketaivovee, kiaavai.

²⁵ Anutuugaara kumimakavaivee kiaivo tinni yoketaavai vainno vaidiiya tinniiyauvaa yaataraivai. Anutuugaara muaraagavaivee kiaivo yaagueeqavai vainno vaidiiya yaagueeqaivaa yaataraivai.

²⁶ Ni seenayaso, Anutuugo ngii maavee tuu suaivaki ngii variraivo datainne? Mmatayaa diai ya ngii taani ngia patakiangioono tinni yoketaa ruaya variaani patakiangioono yaagueeqa kieetaya variaani patakiangioono ngiari kieeta udaangaivaa oyaivakidiri diitaavai.

²⁷ Gionna kiaapu tinni vairaiya mmamma maisakiateeraivaara gionna kiaapu mmatayaiya iyara tinni kumimakayavee kiai ya Anutuugo iya mmataama kiai vai. Gionna kiaapu yaagueeqama variaya mmamma maisakiateeraivaara Anutuugo iya muaraagayavee kiai ya mmataama kiai vai.

²⁸ Mmatayaa diaa gionna kiaapuuya yaata utida kiaanoo: Yoketaavaivee, kiaivo taikaiveeraivaara iya maisayavee kiasa kumina hama ngii nnutu-aataainoo kiai ya Anutuugo mmataama kiai vai.

²⁹ Sa gionna kiaapu voovoono Anutuugaa avuuvau ariiyara mannaka kiai veeraivaara ivo ivaara itaama iivai. Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo.

³⁰ Anutuugoono tikio Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara ngia karaasaya variaavai. Anutuugoono tikio Yisuu Kirisiinna tinni yoketaivo tiiki vaiki ai ta tinni yoketaivaa varaunnava i. Yisuu Kirisiiva putuuvaa ta Anutuugaa avuuvau safuuma varida inna gionna kiaapu tuanaaya variaunnano Yisuu ari kiauvaadiri ti mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kiai kiai ta kati mmamma dummukiara variaunnava i.

³¹ Ivaara Anutuugaa kua fafaarivo vainno tinoo: Gionna kiaapu voovoono ariiyara mannaka tinaree kiasa sa ariiyara mannaka kiai vee. Udaanga Anutuugaara nnaasu mannaka kiai vee, tiivai.

2

Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuuvaa Pauruuso tiravai

¹ Ni seenayaso, na ngiisi kuaa suaivaki Anutuugaa kua mmayaayaivaa na ngii kiaa kookieena ngii giaa ngii minaree kiaa hama na vaidi tinni vairaivaanikaraama mmuaararoo kuaivaa hama ngia rikiaivaa ngii giaa ngii miravai.

² Na ngiisi variaa suaivaki vaa na yaata utuee teerama kiaivaugiataama nnaasu yaata utiravai. Hama na vo mminnaavaara yaata utirama kiee Yisuu Kirisiinnaraata ivo yatari sagaivau putuuvaaraatama nnaasu yaata utiravai.

³ Na ngiisi kuaa suaivaki na muaraagaina kaayauma aatuuna biribiriiravai.

⁴ Na biribiriina hama nini kuaivaata nini mmayaayaivaatama vaidi tinni vauvaanikaraama yaagueeqama ngii giaa ngii miravai. Hameetavee. Anutuugaa Mmannasaivoono yaagueeqaivaa ni muduu na ngii giaa ngii mi-aaduu oyaivo kooyaa vauduu ngia arinaima rikieeravai.

⁵ Ngia Anutuugaara kutaavaivee kiaivo hama vaidiia tinniiyauvunudiri vairainno Anutuugaa yaagueeqaivaura vakiaiveeraivaara na itaama ngii giaa ngii miravai.

Anutuugaa Mmannasaivo tinni yoketaivaa

ti mmivaivee

⁶ Gioonna kiaapu Anutuugaa kuaivaa rikiadada koovayakiaiia ti tinniki vai kuaivaa ta iya kiaa mmiaunnava. Hama mmatayaa diaiyasidiri ii tinniki vai kua ivaa ta varada iya kiaa mmiaunnava. Mmatayaayara diraiyasidiri hama ta ivaa varada iya kiaa mmiaunnava. Mmatayaayara diraiya yaagueeqaivo fai taikaanaravai.

⁷ Hama ta itaama iya kiaa mmirama kiada Anutuugaa tinniki vai kuaivo hataumaki vaivaa iya kiaa mmiaunnava. Hama ngiau mmataivaa uu suaivaki ta yoketaama inna tasipama variateeraivaara Anutuugo ii kua hataumaki vau kua ivaa mmuaanaa tiyara mmataama kioo tiravai.

⁸ Aa mmata aavau diaa gioonna kiaapuuyara duuyaano hama Anutuugaa tinniki vau kuaivaa rikieeravai. Iya ii kua ivaa vaa rikiotiri. Hama iya Udaanga Yisuu Kirisiiva Anutuugaa yaagueeqa ari vookaraivaa varoovaa yatari sagaivau hootirivee.

⁹ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Hama avuuyaadiri teeda
hama yaataivaadiri rikieera aataruuvaatama
hama vaidiia ivaara yaata utida kiaano:
Fai vainaravaivee, kiaa aataruuvaatama
Anutuugaara mmuduuya riraiyara
ivo iyara ivaa teerama kieeravaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

¹⁰ Ii kua ivo hataumaki vauvaa Anutuugoono tuduu Mmannasa Yoke-taivoono kooyaa ti kiaa ti mmiravai. Mmannasa Yoketaivoono mmuakiaa kua mmoori aataruuvaa arinaima taivai. Anutuugaa aakiaa tuanaivaki ari yaata utiraivo hataumaki vaivaatama vaa taivai.

¹¹ Gioonna kiaapu mmatayaa diaivo ari yaata utii kuaivaa ari mmanna-saivoono nnaasu rikiaivai. Hama voovootama rikiaivai. Mmuakikaraama Anutuugo yaata utii kuaivaa ari Mmannasaivoono nnaasu rikiaivai.

¹² Hama ta mmata aavau diaa mmannasavai varaunnava. Anutuugo kati tiyara yoketaama yaata utuoo kati tiyara iivaara ta arinaima rikiaa-teeraivaara ivoono Mmannasaivaa titaa kiooduu tuuvaa ta varaunnava.

¹³ Ivaaraida gioonna kiaapu vaa Anutuugaa Mmannasa Yoketaivaa varaiya ta Anutuugaa kua kutaivaa iya kiaa mmira suaivaki hama ta vaidi-ia ngiari tinniki vai kuaivaa ti kiaa ti mmiaivaa iya kiaa mmiaunnava.

Anutuuqaa Mmannasa Yoketaivoono ti kiasa ti mmira kuaivaa nnaasu iya kiasa mmiaunnava.

¹⁴ Hama Mmannasa Yoketaivo inna aakiaana variivo hama yopeema Anutuuqaa Mmannasaivo inna kiasa mmii kuaivaa rikioo too varaivai. Hama Mmannasa Yoketaivo innaki variivaara hama arinaima too rikiaivai. Ivo ivaara tinoo: Sabi kuavaivee, tiivai.

¹⁵ Mmannasa Yoketaivo innaki variivoono mmuakiasa kua mmoori aataruuvaa oyaivaara arinaima too rikiaivai. Hama kumina gioonna kiaapu voovoono yopeema ivo ii aataruuvaa arinaima too rikioo ivaara inna yoke-taavaivee tioo maisavaivee tinaravai.

¹⁶ Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Mo gioono Udaanga Anutuuqaa
yaata tinniki vai kuaivaa too rikioo
aikiooma kua voovai inna kiasa mmii annanee?

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai. Mo ta Yisuu Kirisiinna yaata tinniki vai kuaivaa varaunnava.

3

Vaa ausa hanigieeraiya inna iya Anutuuqaa mmoori vareeraiyavee

¹ Ni seenayaso, na ngii tasipama variaa suaivaki Mmannasa Yoketaivo iyaki varuuyaata na kua kiaaneema hama na ngiita itaama kiese kua tiravai. Ngia homo mmatayaa diaa aataruuyauvaara yaata utiraiyavee kiasa kiese na ari vookaraama ngiita kua tiravai. Ngia ii suai ivaki Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tuu suaivaki ngia varuuvo nnaakara meediiya roosiima variravai.

² Hama ngia yopeema rikiaaraivaara nnaamma suuyaivaa nneeraivaa roosiima na tadadama kuaivaa ngii giaa ngii miravai. Hama na yaagueeqa yeennaivaa nneeraivaa roosiima kua kaanaivaa ngii giaa ngii miravai. Ngia homooda itaavai nnaasu variaano.

³ Ngia homo mmatayaa diaa aataruuyauvaara yaata utida iida variaivaara aanna makee fai hama ngia yopeema rikiaaravai. Ngia vo vaidi vo vaidi-ia iikiasa mmoori yauvaa taavo ngii iikiataivai vaiki ai yauvaara ngiingii-iyara ngiingiiyara nnannateeda varida ngiingiiita ngiingiiita buaaru tida variaavai. Ivaara ngia homo mmatayaa diaa gioonna kiaapuya varida mmatayaa diaa aataruuyauvaara yaata utu kiada vaidi iikiavo kooyaa vainoo.

⁴ Mo ngiikidiri voovoono tinoo: Na Pauruusaa vaidivai variaunoo, tikio voovoono tinoo: Na Aporoonna vaidivai variaunoo, tii kuaivaara ngia homo mmatayaa diaa gioonna kiaapuya variaano.

⁵ Mo Aporoova dee vaidivainnee? Na Pauruuso dee vaidivainnee? Mo ta kati Anutuuqaa mmoori vareera vaidivaitana variaunnano. Teenoo mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii miaannaduu ngia Anutuuqaara kutaavaivee tiravai. Ta Anutuuqaa mmoori varaunnaivaitana ta mmuaavai mmuaavai Udaanga Anutuuqo ti mmuuvaugiataama mmoori varaunnava.

⁶ Anutuuqaa kuaivaa neenoo yeenna uruuvaa roosiima hau utuauko Aporoovaano nnooriivaa vita roo tusaikio Anutuuqoono iikio uruoo kaanaivai.

⁷ Hauvaa utira vaidiivo mmanna vaidivai. Nnooriivaa tuseera vaidiivo mmanna vaidivai. Anutuuqoono iikio yeennaivo uruoo kaanaivo vaivai.

⁸ Hauvaa utiraivoota nnooriivaa tuseeraivootama hama ari vookaraivaitana variaavai. Mmuaakaraivaitana variaavai. Ivaitana mmuaavai mmuaavai mmooriivaa iikiavaugiataama Anutuuqo irisavaa safuuma ivaitana mmii annava.

⁹ Teenoo nuunama Anutuuqaa mmoori mmuaavai vareera vaidivaitana variaunnani ngieenoo Anutuuqaa mmataivaa roosiikiasa variaano.

Ngieenoo Anutuugaa nnauvaa roosiikiaaya variaano.

¹⁰ Anutuugoono ari yaagueeqaivaa ni mikiai na ivaudiri hara viee mmooriivaa varee safuuma nnauvaa heekeera vaidivai roosiima na kuabaivaa hara kiauko vaidi voovoono ivaudiri nnauvaa heeka kioo varivai. Itaama vaineema vaidiyya mmuaavai mmuaavai ivaudiri ari heekaanaraivaa tuqinnama too rikioo heekaivee.

¹¹ Vaa Anutuugo mmuaa kuabaivai nnaasu Yisuu Kirisiinna hara kieera-vai. Hama vaidi voovoono yopeema vo kuabai voovai kava haraanaravai.

¹² Mo ii kuabai ivaudiri vooya yaagueeqa sikau gooraivaadiri nnau-vaa heekakiai vooya yaagueeqa sikau sirivuaivaadiri nnauvaa heekakiai vooya kaayau sikaunnaadiri yookaama kiada vareera yaagueeqa sikau ari vookaraiyauvaadiri nnauvaa heekakiai vooya yatariiyauvaadiri nnauvaa heekakiai vooya tausiiyauvaadiri nnauvaa heekakiai vooya kannugia apu-yauvaadiri nnauvaa heekaaravai.

¹³ Yisuu Kirisiiva ti yaparaira suaivaki gioonna kiaapuuya mmuaavai mmuaavai ngiari iikiaa mmooriyauvaa kaanaiyauvo fai kooyaa vainaravai. Fai ikiaivo taa taika kioo teeno ngiari mmooriyauvaa kaanaiyauvo yoke-taayauvainnee vara maisaiyauvai fai kooyaa vainaravai.

¹⁴ Mo fai vaidi voovoono kuabaivaudiri nnau heekeera mmooriivaa iki-aivo teeno hama taikeera homo vaino too fai Anutuugo irisai yoketaivaa inna mminaravai.

¹⁵ Mo fai vaidi voovai mmooriivaa ikiaivo taa taika kino too fai ivo hama irisai yoketaivaa varano Anutuugo kati inna vitoo yoketaivau yapaanara-vai. Vaidi voovoono vaidi voovai ikiaivakidiri utu raririima kati naatau yapeeraivaa roosiima Anutuugo fai kati inna vitoo yoketaivau yapaanara-vai.

¹⁶ Vaa ngia rikiaavai. Anutuugaa nnau pinna nuunairaivaa roosiikiaiya ngia variaavo inna Mmannasaivo ngiiki varivai.

¹⁷ Fai gioonna kiaapu voovoono Anutuugaa nnau pinna nuunairaivaa maisa mmooriivaa iino fai Anutuugo inna ruputino putinaravai. Anutuugaa nnau pinna nuunairaivo yoketaa tuanaavai vaivaara ivo itaama iinaravai. Mo ngieenoo inna nnau pinna nuunairaivaa roosiikiaaya variaano.

¹⁸ Sa gioonna kiaapu voovoono ariiyara unnakua tioo variaivee. Fai ngiikidiri gioonna kiaapu voovoono mmatayaa diaa aataruuvugiataama iinno ariiyara yaata utuoo tinara: Na tinni vairaivovee, tinaraivo mmatayaa diaiya avuuyauvunu yaata duunavai variaivee. Fai kutaa tuanaa tinni ruaavai varinaraivaara itaama variaivee.

¹⁹ Mmatayaa diaa aataruuyauvaara mmatayaa diaiyaano kiaanoo: Tinni ruaivovee, kiasa aataruuyauvo Anutuugaa avuuvau yaata duunaiya iira aataruyauvai vaivai. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno ivaara tinoo: Tinni ruaiya unnakua aataruuyauvaa hatauma kiadaata iida varida ngiariiyara kiaanoo: Ta tinni ruaayavee, kiaiya fai Anutuugo kobeervaa roosiima iya utinaravaivee,

²⁰ tikio kua fafaara voovai vainno tinoo: Vaa Udaangaivo rikiaivai. Ngia-riiyara ta tinni ruaayavee kiaiya yaata utira kuaivo kumina kuavaivee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

²¹ Itaama vainai sa gioonna kiaapu voovoono vaidiyya iikiaivaara iya mannaka kiaivee. Vaidiyyaata mmuakiaa kua mmoori aataruuyauvootama ngiiniyauvaivee.

²² Na Pauruusoota Aporoovaatama Petoroosoota aa mmata ta variaunna aavootama variraivoota putiraivootama aanna makee vaiyauvoota nnaa-giai vainaraiyauvootama ngiiniyauvaivee.

²³ Ngia Yisuu Kirisiinnaniya variaavo Yisuu Kirisiiva Anutuuqaanivai varinoo.

4

Pauruusainna Yisuu Kirisiinna kua varada nuaira vaidiiyavee

¹ Ngia ti teeda tiyara ataa kua kiatee: Anutuuqo hauma kioo kuaivaara haitatuuda Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidiyavee, kiatee.

² Fai vaidi voovoono haitatuura vaidivai varinee tioo ari mmoori nakaaraivo tiivaugiataama sa pikieerama kioo safuuma haitatuuma taa roo voo varioo mmooriivaa iikiaivee.

³ Mo fai ngieetaata vo gioonna kiaapuuyaata niiyara yaata utida kiaara: Yoketaa mmoorivai iivaivee, kiaarannee? Vara niiyara yaata utida kiaara: Maisa mmoorivai iivaivee, kiaarannee? Ngieetaata iyaatama itaa kua kiaaraivaara hama na ivaara yaata utuaunoo. Mo neneenoo hama nini variraivaara maisavaivee yoketaavaivee kiaunoo.

⁴ Mo na rikiauko hama ni yaata utiraivo na koonnama variauo kua voovaara niita kua tiivai. Itaama vaikiainnaata hama na neneenoo niniyara yaata utuee kiaunoo: Na Anutuuqaa avuuvau yoketaama variaunoo, kiau vai. Yoketaa mmooriivaa vareeraivaaraata maisa mmooriivaa vareeraivaaraatama yaparainaraivo inna Udaanga Yisuu Kirisiivavee.

⁵ Ivaara sa ngiengieenoo nnaammaratu gioonna kiaapu voovai yoketaa mmooriivaa vareeraivaaraata maisa mmooriivaa vareeraivaaraatama yaparakiatee. Udaanga Yisuu Kirisiiva suai nnaagiai tiinara suaivaki ivoono yaparainaraivaara nnaasu faannakiatee. Fai ivaano gioonna kiaapuuya hatauma upisiivaki iikiaa mmooriyauvaata yapooma iya iikiaara mmooriyauvaara yaata utuaa kuaiyauvaatama kooyaa yapaanaravai. Ii suai ivaki-inno fai Anutuuqo gioonna kiaapuuya ngiari mmoori iikiaivaugiataama safuuma kua yoketaivaa iyara tinaravai.

⁶ Ni seenayaso, ngiyyaroo tieena na ii kua ivaa niniyaraata Aporoon-naraatama kiaunoo. Ngia tiyaadiri arinaima teeda Anutuuqaa kua fafaaraivo vaivaa tuqinnama rikiaateeraivaara na itaa kua kiaunoo. Sa ngiengieenoo ngiingiiyara yaata utida ngiingii seena voovaara yoke-taavaivee kiaa kiada innara nnaasu mannaka tida voovaara maisavaivee kiaa kiada innara nniki rakammuateeraivaara na itaa kua kiaunoo.

⁷ Mo gioono ngii tikiai ngia ngii seenaiya yaataraara iikiaannee? Ngia mmuaakaraama variaano. Ngiiisi vai mminnaa mmuakiaayauvai gioono ngii mivainnee? Anutuuqoono ngii mivaivee. Ngia kutaa iyauvaa innasidiri kati varaivaara ngia aaniira ngiingii mannaka tida kiaano: Ta teteenoo iikiaunnavaivee, kiaannee? Inna ngia koonnai kuavaida itaa kua kiaano.

⁸ Ngia Koridii variaya yaata utida kiaano: Vaa Anutuuqaa aataruuvaa aikiooma ta taa taika kiaunnaano, kiaavai. Ngia itaa kua kiaa kiada kieeta nnoonnaya varida ti yaataraanee? Hama yopeemavee. Ngia kutaa kieeta nnoonnaya variaatiri. Ta ngii tasipama kieetaya variaaraivaara ni yoke-taitirivee.

⁹ Na yaata utuee rikiauko ta kua varada nuaira vaidiiya Anutuuqo nnaagiai aduooma ti yapaivai. Vaidiiya vaa kua yeena rau kiaani putuaara iikiaa vaidiiya roosiima ta variaunnaano. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya avuuyauvunuaata aangeraiya avuuyauvunuaatama iya ti rputuaara iikiai ya ta variaunnaano.

¹⁰ Ta Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidiyara tidaida ta inna mmooriivaa varaunnani gioonna kiaapuuya tiyara kumimakayavee kiaavai. Ngia

Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya variaivaara ngia ngiingiiyara tinni ru-aayavee kiaavai. Ta muaraagama variaunnani ngia yaagueeqama variaavee kiaavai. Iya tiyara nniki rakaida ngii nnutuuyauvaa ngiau aapu yapaavai.

¹¹ Ta varia rada nnidada aa suai aavaki ti yeenna raikio ti nnoori raikio ti uyira rairaiyauvo vaa tapasioo nnisiikiai iya ti vata rada ti ruputua rada kuaavo hama ti nnaunnaataikiai ta sabi varia rada nuaida varida variaun-nanoo.

¹² Ta titi yaakuuyauvaadiri yaagueeqama kiada mmooriivaa varaun-nanoo. Iya ti rakanoo raaranoo kiaaniaata teenoo iyara yoketaa kuaivaa kiaunnnanoo. Iya mmuaararai aataruuyauvaa ti mmiaaniaata ta mmannam-manna yaagueeqama variaunnnanoo.

¹³ Iya tiyara unnakuaivaa kiaaniaata teenoo iyara yoketaa kuaivaa sai kiaunnnanoo. Aa mmata aavau diaa aayaa tiyara kiaanoo: Ngia yaapasiiyau-vaa roosiima kuminaya variaano, kiaa kiada mmoori maisaiyauvaa ti iima rada nnidada aanna makee homo itaama nnaasu iikiaanoo.

¹⁴ Hama ngia mmamma maisakiaaraivaara na itaa kua kiau kua ivaa itaama ngiini fafaarakiaunoo. Vaidiivo ari nnaakaraiyara mmuduuya ruaineema ngia ni nnaakaraiya na ngiiyara mmuduuya ruee ngii giaa ngii miauvaara itaama ngiini fafaarakiaunoo.

¹⁵ Kaayau gioonna kiaapuuyaano Yisuu Kirisiinna kuaivaa ngii giaa ngii mida ngiiyara haitatuuda variaano. Mo ngii giookiaiya hama kaayauma variaano. Na tauraa toosa hara Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii miaaduu ngia rikioovaara na ngii gioova mmuaavai variaunoo.

¹⁶ Ivaaraina na yamaa kua yamaa kuaivaa yaagueeqama ngii giaa ngii mmiee kiaunoo: Na variauvadiri teeda ngieeta itaama iikiateera kiaunoo.

¹⁷ Ngia itaama variateeraivaara na Timotiinna ngiisi kuaiveera titee vari-aunoo. Na Udaanga Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa inna kiaa mmiaaduu ivo rikioovaara ni maapu tuanaavai roosiima varikiai na innara pinaama mmuduuya ruauvai. Ivo Yisuu Kirisiinna mmooriivaa hama pikieerainno yaagueeqama varai ngiaammuaavai varivai. Yisuu Kirisiinna aataru karaa-saivaa na iina variee gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya mmuakiaa yoosinnaiyauvaki variyaiya kiaa mmiau mmayaayaivaa fai ivo kava ngii giaa ngii minaravai.

¹⁸ Ngiiikidiri vooyaano yaata utida kiaanoo: Pauruuso hama tiisi nninara-vaivee, kiaa kiada ngiariiyara mannaka tida variaavai.

¹⁹ Fai Udaanga Anutuuoqoono ni tinai na kiisa suai ngiisi kuanaravaivee. Fai na vee neneenoo ngiariiyara mannaka kiaiya kuaivaa hama na ivaa nnaasu rikiaanaravai. Fai na vee iya iikiaa yaagueeqaiyauvaatama tee rikiaanaravai.

²⁰ Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara diraivo hama mmanna kuavaivee. Inna yaagueeqa aataru tuanaavaivee. Fai ta yaagueeqama iidada ta ivaa varaaravai.

²¹ Ngia dee aataruvai na ngii iikiaiveeraida kiaannee? Vara na yauvaa varee ivaadiri ngii ruputuee ngii safuunaraivaara ngiisi kuanarannee? Vara na ngiiyara mmuduuya ruee ausa nuufaivaa tasipama ngiisi kua-narannee?

5

Ausa hanigiaiya nuuna aakiaivaki sabi heera aataruuvo vaivai

¹ Ngia sabi heera aataruuvaa iikiaivaara vaa gioonna kiaapu vooyaano kua kiaa rada nookiaani na rikiauvai. Itaama iikiaa aataru maisa ivo ari vookarai aataruvai vainno hama vaidi kumimaka vooyasi vaivai. Vaa na

rikiuuko vaidi voovoono ari koonna nnammariivo vai gioonnaivaa sabi vitoo nuaivai.

² Ivaaraida mo ngia aaniira ngiingii mannaka kiaannee? Ngia ivaara kaayau ausa mmuaarareeraivaa tasipama variataivaataida ngia ngiingii mannaka kiaanoo. Vaidiivo itaama koonnama variivo ngii nuunaivaki variivaa ooqoo kiataivaataida pikiaavo varinoo.

³ Mo na ngieera variauvoota hama na ngii pikieeraina na ngiyyara nnaasu yaata utu kiee vakiauvai. Na ngii tasipama variauvai roosiima kiee vaidiivo itaama koonnama iivaara vaa na kua pinaivaa innaki yapauvaivee.

⁴ Ngia ipi varida nuunakiaani rikiee na ngii vainima variauvai roosiima ngii tasipama nuunakiaukai ngia ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ti tasipama variivaa yaagueeqaivaadiri

⁵ ii vaidi ivaa ngii nuuna aakiaivakidiri mmaanai Sataangaa mmikio ivoono fai inna ruputino inna mmamma iira aataruuvo taikaanaravai. Taikano Yisuu Kirisiiva ti yaparainara suaivaki Anutuugo ii vaidi ivaa mmannasaivaa vitoo yoketaivau yapaanaraivaara Sataangaa inna mmiatee.

⁶ Ngia ngiingiiyara mannaka kiaa ivo inna hama aataru yoketaavai. Vaa ngia taavai. Puuqaira yeenna kiisaguta paravuaivaki yapa kiaavo too yootaivai.

⁷ Mminnamminnaa maisaivo ngiiki vairaivo puuqaira yeennaivaa roosiivai. Ngia karaasa yoketaa tuanaaya variateeraivaara ii puuqaira yeenna maisa ivaa utu rada kagaari kiaatee. Fai ngia itaama iida paravuaa karaasaivo hama puuqaira yeennaivootaikio kati vairaivaa roosiima ngia variaaravai. Vaa na tee rikiauvai. Vaa ngia safu tuanaaya itaama variaavai. Nnaaruaa vaidiiya buusa Varaigiataivaa nneera suaivaki puara sipisi-ipa nnaakaraiyauvaa ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaara ruputuduu putuneema vaa Yisuu Kirisiiva ti mminnamminnaa maisaiyauvaara putiravai.

⁸ Ivaara nnikiai Yutayaiya buusa Varaigiataivaa nnoo suaivaki hama puuqaira yeennaivaa tasipama yeennaivaa hudoovaa nnooneema ta itaama nnaaravee. Puuqaira yeennaivo inna mminnamminnaa maisa tuanaa iira aataruuvaa roosiivai. Ta ivaa pikiada kua kutaivaa tida yoketaama nnaasu variaaravee.

⁹ Na yanaa voovai ngiini fafaarama kiee kiaanoo: Sa sabi heera aataruuvaa iikiaiya tasipama variatee.

¹⁰ Na itaa kua kiaa ivaa hama na kumimakama variayara itaa kua tiravai. Iya sabi heera aataruuvaa iida ngiari seenaiya mminnamminnaiyauvaa teekio iya varaata varaatainai varida ngiari seenaiya mminnamminnaiyauvaa mmuara varaara iida varida vaidiiya ruputida unnakua anutuuyauvaa ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmida variaavai. Hama na iyara ngiita kua tiee itaama ngii giaa ngii miravai. Fai ngia ii kumimakama variaa iya pikiada iyara ooqoo tida hama yopeema aa ta variaunna mmata aavau variaaravai.

¹¹ Na itaa kua kiaa kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Vaidi voovoono ariyyara tinoo: Vaa na ausa hanigiee i seena tuanaavai variaunoo, kiaa kioo maisa aataruuvaa iivaara na kiaanoo: Sa inna tasipama variatee, tiravai. Ivo sabi heera aataruuvaa iinno ari seenaiya mminnamminnaiyauvaa teeno inna varaata varaataino varioo unnakua anutuuyauvaara ausa mmuduuya mmioo ari seenaiyara maisa kua tioo kapikarai nnooriivaa nnoo kumimakainno varioo ari seenaiya mminnamminnaiyauvaa mmuara varaivai. Itai vaidiivaa pikiada sa inna tasipama oro varida yeennaivaa nnaatee.

¹²⁻¹³ Hama ausa hanigieeraida mmaanai variayaki kua pinaivaa yapaa-naraivo inna ni mmoorivainnee? Hama ni mmoorivaivee. Anutuugaa

m Moorivaivee. Ngia ausa hanigiaiya ngii nuunairaivakidiri koonnama variraiyaki kua pinaivaa yapaaraivo inna ngii m Moorivai. Ii vaidi ivo maisa aataruuvaa iivaa ngiengieenoo ngiingiikidiri titakio kuaivee.

6

Vaa ausa hanigieeraiya ngiariiki ngiariiki

kua pinaivaa yapeeravai

¹ Ngiikidiri vaidi voovoono ari seena vaidiivaata buaaru tiivo aaniira ivaa safuunaraivaara hama ari seena Anutuugaa gioonna kiaapuuyasi virama kioo ngiari voopinnaa kumimakama varida kua pinaivaara diraiyasi kuainnee?

² Hama ngia aa kua aavaa rikiaannee? Fai yapooma Anutuugaa gioonna kiaapuuyaano mmatayaa kumimakama variyaiyaki kua pinaivaa iyaki yapaaravee. Mo fai ngia itaa kiaara aataruuvo vaikiainnaata ngia aaniira ngiingiiki kiisa tomeda vaiyauvaara hama aikiooma iyauvaara tida safuukiaannee? Fai ngia aikiooma safuukiaaravaivee.

³ Hama ngia aa kua aavaa rikiaannee? Vara vaa ngia rikiaannee? Fai yapooma ta ausa hanigieeraiyaano aangeraiyaki kua pinaivaa yapaaravee. Mo fai ngia itaa kiaara aataruuvo vaikiyai ngia ii aataru ivaa yaatarada mmatayaa diaa aataruuyauvaara aikiooma kua pinaivaki iyauvaa safuukiaaravai.

⁴ Fai mmatayaa diaa mminnaiyauvaara kua pinaivo vainai ngia aaniira iyauvaa safuukiaaraivaara vaa ausa hanigieeraiyaano homoraayavee ki-aiyasira kuaarannee?

⁵ Na ngii mmamma maisakiaiveera ii kua ivaa kiaunoo. Ngia vaa ausa hanigieeraiya ngiikidiri vaidi voovoono ari seena vaidiivaaki kua pinaivaa yapa kiaivaa ngiikidiri kua safuunara vaidi tinni ruaivo variinne? Mo na yaata utuauko ivo varinoo.

⁶ Ngia hama innasi kuaavai. Vaa ausa hanigieera vaidi voovoono ari seena ausa hanigieera vaidiivaaki kua pinaivaa yapa kioo ivaa safuunaraivaara vaidi hama ausa hanigieeraiya nuunaivaki kuaivai.

⁷ Ngiingiiki ngiingiiki ngia kua pinaivaa yapaa ivo inna ngia ivaara haru-ruaavai. Vaa ausa hanigieera vaidi voovoono fai ari seena vaa ausa hanigiaivaara maisa mmooriivaa iinno inna mminnaiyauvaa mmuara varano too hama sai innara maisa mmooriivaa iirainno kati varii aataruuvoono kua pinaivaa innaki yapai aataruuvaa yaataraanaravai.

⁸ Hama ngia itaama variraida ngiengieenoo ngiingiiki ngiingiiki maisa mmooriivaa iida ngiingiiki ngiingiiki mmuara vareera aataruuvaa iiki-aavai. Ngia ngii seena vaa ausa hanigiaiyyara itaama iikiaavai.

⁹ Vaa ngia rikiaannee? Vo vara hama ngia rikiaannee? Mminnamminnaa maisaivaa vareeraiya Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraiyaki hama kuaaravai. Ngiengie variaara aataruuyauvaara yaata utida sa fanniima variatee. Kiaatanna ngiaammuauya sabi heera aataruuvaa iiraiyaatama unakua anutuuyauvaara ausa mmuduuya mmiraiyaatama nnaata vaatiiya sabi mmuara heeraiyaatama sabi vaidiyya ngiari seena vaidiyya tasipaani sabi gioonnaiya ngiari seena gioonnaiya tasipeera aataruuvaa iiraiyaatama Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraiyaki fai hama yopeema kuaaravai.

¹⁰ Mmuara vareeraiyaatama ngiari seenaiya mminnaiyauvaa teekio iya varaata varaatairaiyaatama kapikarai nnooriivaa nneeda kumimakairaiyaatama ngiari seenaiyara maisa kua maisa kua tiraiyaatama

mmuara varaara iida varida vaidiiya ruputiraiyaatama Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivaki fai hama yopeema kuaaravai.

¹¹ Ngia tauraa itaama uu gioonna kiaapu vooya varirayavee. Ngia itaama tauraa varuduu Anutuuqoono ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kiooduu ngia inna gioonna kiaapu tuanaaya yoketaama varida Udaanga Yisuu Kirisiiva putuuvaaaraata ti Anutuuqo ari Mmannasaivaa ngii mmuuvaaaraatama ngia Anutuuqaa avuuvau safuuma variravaivee.

Ngiiingii mmammaiyauvaa Anutuuqaa mmida yoketaama variatee

¹² Gioonna kiaapu voovoono tinara: Mmuakiaa aataruvai ni iikiataivaa fai na aikiooma iinaravaivee, tinaravai. Inna aikioovai. A iinaraivo vaikioonno fai hama mmuakiaa aataruuyauvunudiri yoketaama varira aataruuyauvo vooyakiaatama vainaravai. Fai na tinara: Mmuakiaa aataruvai ni iikiataivaa fai na aikiooma iinaravaivee, kiaa kiee vo aataru voovai iina hama na ee-oo tino hama ii aataru ivoono ni puaisa utinai na ivaara nnaasu yaata utuee iinaravai. Fai na pikiaananaravai.

¹³ Fai gioonna kiaapu voovoono tinara: Yeennaivo ausaivaa mmaraavai. Ausaivo yeennaivaa mmaraavaivee, tinaravai. Inna aikioovai. Fai Anutuuqoono tinai taaravaitana taikaaravai. Hama ivo gioonna kiaapuuya mmammaiyauvaa sabi haateeraivaara iiravai. Udaanga Yisuu Kirisiinnani iiravai. Udaanga Yisuu Kirisiiva vaidiiyaki varinaraivaara iiravai.

¹⁴ Anutuuqo tuduu Yisuuva putuuvakidiri diiteeravai. Fai ivo ari yaagueeqaivaadiri tiita tinai teeda ta putuauunnaivakidiri teeta kava diitaaravai.

¹⁵ Hama ngia aa kua aavaa rikiaannee? Vara vaa ngia rikiaannee? Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara ngii mmammaiyauvo inna yuku yaaku mmammayauvai vaivai. Yisuu Kirisiinna mmamma vareera vaidiiya ngia inna mmammaivaa varada sabi heera gioonnaivaa tasipama varida inna mmiaarannee? Fai hama yopeema ngia itaama iikiaaravee.

¹⁶ Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Nnaata vaatiivaitana mmuaakaraivaitana variaano, tiivai. Ivaara hama ngia rikiaannee? Vaidi voovoono ari mmammaivaa varoo oro sabi heera gioonnaivaa tasipama varioo inna mmi kioo mmuaakarai mmammavaitana variaano.

¹⁷ Vaidi voovoono Yisunna tasipama variivaara Yisunna Mmannasaivoono innaki variivaara mmannasaivaitana mmuaakaraivaitana variaano.

¹⁸ Sabi heera aataruuvaa mmooka hanigia mmida sa iikiatee. Mmuakiaa mminnamminnaa maisa iira aataruuyauvaa vaidiivo iikio inna mmammaivaa mmaanai vaikio hama inna mmammaivo maisavai. Vaidiivo sabi heera aataruuvaa iinno mminnamminnaa maisaivaa varaivo inna ari mmammaivaa iikio maisavai.

¹⁹ Hama ngia rikiaannee? Anutuuqoono Mmannasa Yoketaivaa i mmikio i aakiaivo nuunaira nnau yoketaivaa roosiivaki hara kioo varinoo. Hama a ainikuavee. E Anutuuqaanikuavee.

²⁰ Anutuuqo ariinoo pinaa irisaivaadiri kioo i yookaama kieeravai. Ivaara ai mmammaivaara tuqinnano inna nnutuuvo ngiau aapu yoketaavai vakiavee.

7

Pauruuso nnaata vaati vareera aataruuvaara tiravai

¹ Ngia yanaivau fafaara reeda kua vooyauvaara ni yaparakiaiyauvaa na ngii giaa ngii minai ngia rikiaatee. Hama vaidi voovoono gioonnaivaa vareerainno kati hara kioo varira aataruuvo inna yoketaavai.

² Sabi heera aataruuvo ngiisi vaivaara ngia vaidiiya mmuaavai mmuaavai ngii nnaataiya safuuma varaatee. Ngia gioonnaiyaata mmuaikaraama ngii vaatiiya safuuma varaatee.

³ Vaidiivo ari nnaataivaa tasipaanara iino sa nnaataivo ooqoo kiaivee. Gioonnaivo ari vaatiivaa tasipaanara iino sa vaatiivo ooqoo kiaivee. Fai ivaitana itaama varida hama voovaara voovaara yaata utiraida yoketaama variaaravai.

⁴ Gioonnaivo hama ari mmammaivaa ariinoo haitatuuvai. Ari vaatiivootama ivaara haitatuuvai. Mmuaikaraama vaidiivo hama ariinoo ari mmammaivaara haitatuuvai. Ari nnaataivootama ivaara haitatuuvai.

⁵ Sa ngia nnaata vaatiiya ngiingiiyara ngiingiiyara ooqoo kiatee. Mmuaa aataruvaara nnaasu ngiingii tasipeeraivaara ooqoo kiatee. Yaaku varaaraivaara nnaasu mmuaanaa tauraa kua kiaa teeraida kiisa suai yaaku varaaraivaara varida ngiingii tasipeeraivaara ooqoo kiatee. Kiisama itaama varida ngiingii tasipeeraivaa kava iikiatee. Ngiingii mmammaivaitanaara ooqoo kiaivaa pikiada Sataango ngii iinno taanaraivaara rikiada harurivoora ngiingii tasipeeraivaa kava iikiatee.

⁶ Hama kua aataru voovoono vainno iikiatee tii kuavai na kiaunoo. Na kati neneenoo yaata utuee inna aikioovaivee tiee itaa kua kiaunoo.

⁷ Na hama nnaata vareera kati variauneema mmuakiaaya itaama variateeraivaara ni yoketaino. Mo Anutuugo gioonna kiaapu vooya tikiai mmuaavai mmuaavai nnaata vaati vareera aataruuvaa varaavai. Ivo vooya tikiai mmuaavai mmuaavai kati varira aataruuvau variaavai.

⁸ Na aa kua aavaa kiaatanna ngiaammuau hama nnaata vaati vareeraiyaraata muaada gioonnaiyaraatama tinaravee. Na mmuaavai nenevai variauneema ngieeta itaama mmuaavai mmuaavai hara kiada variaaraivo inna yoketaavai.

⁹ Fai hama ngia yopeema ngiingii mmammaiyauvaara ooqoo tikio ngii yaata ausaiyauvo nnaata vaati vareeraivaara ngii varaatainai inna aikioo varaatee. Nnaata vaati vareera aataruuvo inna yoketaa aataruvai. Sabi gioonnaivoota vaidiivootama ngiari ta ngiari taavo iya varaatai aataruuvo inna hama yoketai aataruvai.

¹⁰ Gioonna kiaapu vaa nnaata vaati vareeraiyara na yaagueeqama aa kua aavaa tinai rikiaatee. Hama neneenoo tinaravee. Ti Udaanga Yisuu Kirisiivaano tii kuavai na tinaravee. Vaa vaati vareera gioonnaivo sa ari vaatiivaa pikiaivee.

¹¹ Mo ivo inna pikioo aritanna nnaasu safuuma variaivee. Hama ivo aritanna inna variataino kava ari vaatiivaasi vioo inna tasipama mmuaavau yoketaama variaivee. Vaidiivo sa ari nnaataivaa ooqoo tioo titano too kuaivee.

¹² Na homoraa vooyara ataa kua tinaravee. Hama ti Udaanga Yisuu Kirisiivaano ni giaa ni miivaa tinaravee. Na neneenoo yaata utuee tinaravee. Vaidi voovoono vaa ausa hanigiaivo ari nnaataivo hama ausa hanigieerainno kati variivo inna tinoo: Inna aikioo, na i tasipama varinaravee, tiivaa sa ivaara ooqoo tioo titano too kuaivee.

¹³ Gioonna voovoono vaa ausa hanigiaivo ari vaatiivo hama ausa hanigieerainno kati variivo inna tinoo: Inna aikioo, na i tasipama varinaravee, tiivaa sa ivaara ooqoo tioo titano too kuaivee.

¹⁴ Vaatiivo hama ausa hanigiaivo ari nnaataivo vaa ausa hanigiaivaa tasipama mmuaavau yoketaama variaivaara Anutuugo vaidiivaa too innara inna aikioovaivee tiivai. Nnaataivo hama ausa hanigiaivo ari vaatiivo vaa ausa hanigiaivaa tasipama mmuaavau yoketaama variaivaara Anutuugo gioonnaivaa too innara inna aikioovaivee tiivai. Fai hama itaikiai iya

nnakaraiya gioonna kiaapu kumimakaiya nnaakaraiya roosiima variaar-avai. Vaa itaama vaivara iya nnaakaraiya Anutuugo too tinara: Inna aikioovaivee, tinaravai.

¹⁵ Mo vaatiivo hama ausa hanigieera kati variivo ari nnaataivo vaa ausa hanigiaivaa pikiaanaree tioo inna aikioo pikino kuaivee. Mo nnaataivo hama ausa hanigieera kati variivo ari vaatiivo vaa ausa hanigiaivaa pikiaanaree tioo inna aikioo pikino kuaivee. Vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu itaakiaiya sa puaisa utuatee. Kii inna aikioo ngiari kuatee. Sa buaaru tiraida ausa nuufa tasipama yoketaama variateeraivaara Anutuugo ngii maavee tiivai. Ivaara itaakiaiya kii inna aikioo ngiari kuatee.

¹⁶ Hama ngia teeda rikiaavai. Fai a gioonnaivo ai vaatiivaa tuqinnama haitatuuno ivo ari ausaivaa hanigiano Anutuugo inna vitoo yoketaivau yapaanarannee? Vara hama itaama iinarannee? Fai a vaidiivo ai nnaataivaa tuqinnama haitatuuno ivo ari ausaivaa hanigiano Anutuugo inna vitoo yoketaivau yapaanarannee? Vara hama itaama iinarannee?

Anutuugo ngiiyara maavee tii suaivaki ngiengie

variaivau nnaasu variatee

¹⁷ Vaa na tauraa kiau kua voovaata kiaunoo. Gioonna kiaapu voovoona Anutuugo inna mmii mmooriivaa ivo iinno variivo Anutuugo inna maavee tii suaivaki iinno nnaasu variaivee. Gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya ngiari nuuna mmuakiaayauvaki variaiyara na ii aataru ivaa itaama yapauvai.

¹⁸ Vaidi voovoona vaa ari mmammaivaa hatokoovo Anutuugo inna maavee tii suaivaki sa ivaa puruuvaa rugaanara iikiaivee. Vaidi voovoona hama ari mmammaivaa hatokaivo Anutuugo inna maavee tii suaivaki sa ivo ee-oo tinai iya inna mmammaivaa hatokaatee.

¹⁹ Mmamma hatokeeraivoota hama mmamma hatokeeraivootama mmanna aataru kuminaavaitana vaivai. Anutuugo tuu kuaivaa arinaima rikiada iikiaivo inna aataru tuanaavai.

²⁰ Gioonna kiaapu voovoona ari hara kioo varii aataruuvau Anutuugo inna maavee tii suaivaki ivau nnaasu variaivee.

²¹ Anutuugo inna maavee tii suaivaki sikaunnaadiri yookaama kioo vitai vaidivai a variannaikua sa ee variannaivaara pinaama yaata utuane. A mmoori vareera aataruuvau varino fai i haitatuuraivo a mmamma dummukiara kati vira aataruuvau ee-oo tioo i titanai rikiee ivaugiataama kua-nee.

²² Sikaunnaadiri yookaama kioo viteera vaidiivaa ti Udaanga Yisuu Kirisi-iva inna maavee tii suaivaki ivo mmamma dummukiara Yisuu Kirisiinna aataruuvau kati nuaivai. Ivaa roosiima vaidi voovoona mmamma dummukiara kati ari nuaivaa ti Udaanga Yisuu Kirisiiva inna maavee tii suaivaki ivo Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidivai varivai.

²³ Anutuugo vaa ngiiyara pinaa irisaivaadiri kioo ngii yookaama kieera-vai. Ivaara sa vaidi mmatayaa diaa vooyasi vikiai iya ngii puaisa utikiai ngia Anutuugaa aataruuvaa pikiaatee.

²⁴ Ni seenayaso, ivaara Anutuugo mmuaavai mmuaavai ngii maavee tii suaivaki ngii mmii aataruuyauvunu nnaasu varida inna tasipama variatee.

Pauruuso hama nnaata vaati vareeraiyara tiravai

²⁵ Kiaatanna ngiaammuau hama nnaata vaati vareeraiyara na aa kua aavaa ataa kua tinaravee. Hama ti Udaanga Yisuu Kirisiivaano ni giaa ni mi kuavai na tinaravee. Na neneenoo na yaata utuee tinaravee. Anutuugo ni-iyara boo tiivaara na ivaara tinai ngia aikiooma rikiada ivaara kutaavaivee kiatee.

²⁶ Pinaa mmuaararaivo vaa tiisi nniivaara ngiengie variaivaugiataama nnaasu variateeraivaara na yaata utuauko inna yoketaavai.

²⁷ Vaa a nnaata varaannanee? Inna aikioo, sa ivaa titano kuaiveeraivaara yaata utuane. Hama a nnaata varaannanee? Inna aikioo, sa nnaata varaanaraivaara buaakianee.

²⁸ Fai a nnaataivaa varee hama mminnamminnaa maisaivaa varaanaravai. Fai kiaatanna voovoono vaatiivaa varoo hama mminnamminnaa maisaivaa varaanaravai. Nnaata vaati vareeraiyasi fai mmatayaa diaa mmoori vareera mmuaararaiyauvo iyasi nninaravai. Ii mmuaararaiyauvo ngiisi nnino ngii ausaiyauvo mmuaarareenoora ivaaraina na ngii giaa ngii miaunoo.

²⁹ Ni seenayaso, na itaa kiau kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Ta mmatayaa variaunna suaivo vaa paannainoo. Aa suai aavakidiri vaidi vaa nnaata varaiya vaidi hama nnaata vareeraiya roosiima variatee.

³⁰ Gioonna kiaapu ausa mmuaararaivaa varaiya gioonna kiaapu hama ausa mmuaarareeraiya roosiima variatee. Gioonna kiaapu sirigaida vari-aiya gioonna kiaapu hama sirigaida variraiya roosiima variatee. Gioonna kiaapuuya mminnamminnaiyauvaara sikaunnaadiri yookaida vareeraiya gioonna kiaapu hama mminnamminnaataiya roosiima variatee.

³¹ Gioonna kiaapuuya mmatayaa diaa aataruuyauvaa iiraiya inna aikioovai iyauvaa iida sa iyauvaa puaisakama utu kiada variatee. Aa ta variaunna mmata aavo taikaanara iinno variivaara sa mmatayaa diaa mminnaiyauvaa iira aataruuyauvaa puaisakama utu kiada variatee.

³² Ngia mmatayaa variraivaara sa pinaama yaata utuateeraivaara na rikiauuko ni yoketaunoo. Vaidi hama nnaata vareeraivo ti Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooriivaara nnaasu yaata utivai. Ivo itaama iino too Yisuu Kirisiiva innara yoketaakiaiveeraivaara ivo itaama iivai.

³³ Vaidi vaa nnaata vareeraivo mmatayaa diaa mminnaiyauvaara yaata utino too ari nnaataivo inna too innara yoketaakiaiveeraivaara iivai.

³⁴ Ivo itaama iivo taara ausa varoo taara aataruvaitana inna iikiataikio iivai. Gioonna kiaatanna hama vaati varai voovoono ti Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooriivaara nnaasu yaata utivai. Ari mmammaivaata ari mmannasaivaatama Anutuugaa mmioo yoketaama varinaraivaara itaama iivai. Gioonna vaa vaati varaivoono mmatayaa diaa mminnaiyauvaara yaata utino ari vaatiivo inna too innara yoketaakiaiveeraivaara iivai.

³⁵ Na ii kua ivaa ngiiyaroo tiee itaa kua kiaunoo. Hama ngia iikiaa aataruuyauvaa na atau rinaraina itaa kua kiaunoo. Ngia safuuma yoketaama varida ngiingii ausa mmamma mmuyai mmuakiaayauvai ti Udaanga Yisuu Kirisiinna mmida inna mmooriivaa varaateeraivaaraina na ngiiyaroo tiee itaa kua kiaunoo.

³⁶ Ngiaammuaui voovoono kiaatanna voovaara kua kiaa yeena rau ki-aiavaara koonnama yaata utuoo iinno hama ari mmammaivaara tuqinnama haitatuurama kioo muaraagainno varaanaraivaara yaata utuoo inna aikioo safuuma inna varaivee. Ivo itaama iinno fai hama mminnamminnaa maisaivaa varaanaravai.

³⁷ Fai ngiaammuaui voovoono kiaatanna voovaara kua kiaa yeena rau kiaivaara yaagueeqama varioo ari yaataivaadiri yaata utino too hama inna nnaata vaati vareera aataruuvaa inna varaataino ari mmammaivaara tuqinnama haitatuuma too hama inna varaivo inna yoketaavai.

³⁸ Ngiaammuaui ari kua kiaa kiaa kiaatannaivaa varaivo inna yoke-taavai. Ngiaammuaui hama inna vareerama kioo kati variivo inna yoketaa tuanaa ari vookaraivai.

³⁹ Gioonna vaa vaati vareeraivo ari vaatiivo mmatayaa hara kioo varii suaivaki inna tasipama nnaasu hara kioo variaivee. Ari vaatiivo putino kava vaati inna varaataino inna aikioo variaivee. Ivo itaama inna iikiataino ausa hanigieera vaidiivaa nnaasu variaivee.

⁴⁰ Mo na neneenoo vo kuavai yaata utuee tinaravee. Fai ivo mmannam-manna muaadavai kati hara kioo varino fai inna sirigairaivo yaatarano yoketaama varinaravai. Na yaata utuauko Anutuugaa Mmannasaivo niiki varikiai na ii kua ivaa itaa kua kiaunoo.

8

Pauruusoono unnakua anutuuyauvaara fayaiavaa nneeraivaara tiravai

¹ Na vo kuavai tinaravee. Unnakua anutuuyauvaara fayaiavaa ruputu-aivaara na kooyaa ngii giaa ngii minaravee. Gioonna kiaapuuya kiaanoo: Ta mmuakiaaya tinni yoketaivaa varaunnavaivee, kiaivo inna kua kutaavai. Ii tinni yoketaa ivaa varaivoono ariiyara mannaka tinaree kiaa kioo varaivai. Mo ta titiiyara titiiyara mmuduuya rida varia rada vidada fai yaagueeqama variaaravai.

² Gioonna kiaapu voovoono ariiyara yaata utuoo tinara: Vaa na aikiooma tee rikiauvaivee, tiivo hama kutaa tuqinnama eeyaavai too rikiaivai.

³ Gioonna kiaapu voovoono Anutuugaara mmuduuya ruaivaa vaa Anutu-ugo inna too rikiaivai.

⁴ Ivaaraida unnakua anutuuyauvaara fayaiavaa ruputu kiada nnaivaara na ataa kua tinaravee. Vaa ta rikiaunnavai. Iya ngiari yaakuuyauvakidiri unnakua anutuuyauvaa hatata hara kiaiyauvo inna hama kutaa iyauvaa variriyauvootaivaivee. Mmanna mmannammannaayauvaivee. Vaa ta rikiaunnavai. Hama kaayau anutuuyauvo variaavai. Mmuaa Anutuugo nnaasu hara kioo varivai.

⁵ Kaayau unnakua anutuuyauvo ngiau aapuuvakiaata mmataivaun-naatama vaiyauvaara gioonna kiaapuuya kiaanoo: Ti anutuuyavee, kiaa kiada kiaanoo: Ti udaangaiyauvovee, kiaavai.

⁶ Iya itaa kua kianaiaata teenoo vaa ta rikiaunnavai. Ti Napoova Anutuugo mmuaa tuanaavai hara kioo varinoo. Innasidiri mmuakiaa mminnaayauvai vaiki ai ta innaniya nnaasu hara kiada variaunnaanoo. Ti Udaanga Yisuu Kiri siiva mmuaa tuanaavai hara kioo varinoo. Anutuugo inna tuduu rikioo ivo mmuakiaa mminnaayauvai iima taika kieeravai. Ivo ti tasipama vari-ivaara ta hara kiada variaunnaanoo.

⁷ Hama mmuakiaaya ii kua ivaa arinaima rikiaavai. Vooyaano tauraa unnakua anutuuyauvaara fayaiyauvaa ruputu nneeda varia rada nnidada aanna makee vaa ausa hanigia kiada varida ivaa nneeda mmannammanna yaata utida kiaanoo: Ta nneeda mminnamminnaa maisaivaa vaa varaun-navaivee, kiaa kiada muaraagama variaavai.

⁸ Yeenna fayai nneeraivaara ngiariiyara ooqoo kiaiyara hama iyara Anu-tuugo maisayavee tiivai. Yeenna fayai nnaiyara hama ivo iyara yoke-taayavee tiivai. Mo ta yeenna fayaiavaa nnaunna aataru ivaara hama ta Anutuugaa vainiivau variaunnavai.

⁹ Ivaara vaa ngia yaagueeqama variaya aikiooma ta nnaaravee kiai ya nnaani ngii seenaiya muaraagaida harurivoora ngia iikiaa aataruuyauvaa tuqinnama haitatuukiatee.

¹⁰ Anutuugo fayai nneeraivaara hama ooqoo tiraivaa arinaima rikiaan-naikuaano a unnakua anutuuvaa hatatau yapa kiaa nnauvaki viee fayaiavaa nneeno too i seena voovoono taara yaata utiraivoono i too ivaara tinara:

Neeta nnaanaravee, kiaa yaata utivai. Ivo hama tuqinnama too rikiaivaara fayaiavaa nnoo mminnamminnaa maisaivaa varaivainnee?

¹¹ A vaidi vaa arinaima rikiaannaikuaano itaama inna vitaakiannaivaara i seena taara yaata utiraivoono haruruoo pinaama koonnama variivai. Yisuu Kirisiiva ii vaidi ivaa vitoo yoketaivau yapaanaraivaara putiravai.

¹² Taara yaata utira vaidiivaara a itaama koonnama iinna mminnamminnaa maisaivaa varaannaneema a Yisuu Kirisiinnaraatama koonnama iinna mminnamminnaa maisaivaa varaannavai.

¹³ Itaama vainai fai na yeenna fayaiavaa nneeno ni seena vaa ausa hanigieeraivo ivaara harurinai fai na hama kava fayaiavaa nnaanaravai. Ivo ni taa roo niiyaadiri haruruoo mminnamminnaa maisaivaa vareenoora na hama kava nnaanaravai.

9

Kua varoo nuaira vaidiivaa mmooriivovee

¹ Hama aataru voovoona ni puaisa utivaivee. Na kua varee nuaira vaidi aposoroovai variauvaivee. Ti Udaanga Yisuu Kirisiinna na tauvaivee. Ti Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaa na ngii giaa ngii miaaduu ngia ivaara kutaavaivee tiravai.

² Gionna kiaapu vooyaano niyara kiaanoo: Hama aposoroovaivee, kiaanaiata ngieenoo kiaanoo: Kutaa aposoroo vaidivaivee, kiaavai. Ngien-gieenoo ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada yoketaama variaivaara na aposoroo vaidivai variauvo kooyaa vainoo.

³ Gionna kiaapu vooyaano kua pinaivaki ni yapa kikiari rikiee na ataa kua iya tinaravai.

⁴ Ta Anutuugaa mmooriivaa ngiini iikiaunnaivaara ngia kati yeenna nnooriivaa ti mmiaaraivo inna aikioovai.

⁵ Ti seena aposoroo vaidiiaatama ti Udaanga Yisuu Kirisiinna kataidoota Petoroosootama ngiari nnaataiyaatama vitada nuaida varida Anutuugaa mmooriivaa iikiaavai. Mo tee mo? Kutaa ti iikiatainai inna aikioovai fai ta itaama iikiaaravai.

⁶ Anutuugaa mmoori vareeraiya ngia kati yeennaiyauvaa iya mmiaavai. Mo ta Panapaasooyaano nnaasu titi variraivaara titi yaakukidiri mmooriivaa varaunnavai. Inna yoketaavainnee?

⁷ Dee rapira vaidivoono rapira mmooriivaara ari sikauvaadiri yookama kioo ivaa varaanarannee? Dee vaidivoono yeenna hau utiivoono hama yeenna kaanaivaa nnaanarannee? Dee vaidivoono puara burimakauvaara haitatuuraivo hama ari puara burimakauvaa nnaamma suuyaivaa nnaanarannee? Iya ngiari mmooriyauvaara irisaiyauvaa fai aikiooma varaaravai.

⁸ Hama na vaidiia yaata utiraivaugiataama yaata utuee itaama ngii giaa ngii miaunoo. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivoota na ngii giaa ngii miau kuaivootama mmuaa karai kuavai.

⁹ Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa Musiinna kiaa mmuu kua voovai vainno tinoo: Puara burimakauvo yeenna vuiitaiyauvaa mmataivau hatoka kiaavo vaiyauvaa yukuaadiri raa raudodoono too uruuyauvo rusitioo mmataivau vaino too nneenai sa inna avaiavau yeena rammuanee. Pikino nnaivee. Anutuugo Musiinna kiaa mmuduu fafaarama kioo kuaivo itaa kua tiivai. Ivaara yaata utuatee. Anutuugo puara burimakauvaara nnaasu yaata utuoo itaa kua tuunnee?

¹⁰ Vo vara ivo tiyaraata yaata utuoo itaa kua tuunnee? Kutaa ivo tiyaraata yaata utuoo tuduu fafaara reeravai. Vaidi voovoona ari mmooriivaki

yeenna hauvaa utuoo tinoo: Fai na aavakidiri yeenna kaanaivaa nnaa-naravee, tiivo fai ariitama inna tasipama mmoori varaivootama kaanaivaa nnaaraivaara mmoori varaavai.

¹¹ Yeenna hauvaa varada utiraivaa roosiima ta Anutuugaa kuaivaa ngii giaa ngii mida variaunnano iiraivo vainoo. Ta itaama ngiiyara iikiaun-naivaara ngia irisai yeenna mminnaiyauvaa ti mmiaani ta varaunnaivo inna aikioo yoketaavai.

¹² Ngiari vooyaano ngiisidiri varaivo yoketaavai vainainnaata ta ngiisidiri varaaraivo inna pinaama yoketaavai.

Ta taaravaitana hama ngia tiyara tuqinnaateeraivaara kua kiaunnnano. Hameetavee. Ta kati varidaataida mmoori yoketaivaa mmannammanna iida variaunnnano. Ngia tiyara ooqoo tida Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa atatu rivoora kii inna aikioo mmuaararai aataruuvo vainainnaata mmoori yoketaivaa mmannammanna iida variaaravee.

¹³ Vaa ngia rikiaavai. Anutuugaa nnau pinaa nuunairaivaki mmoori vareeraiya ivakidiri nnaasu yeennaiyauvaa nnaavai. Anutuugaani yeena tapiivaki puara sipisiipaiyauvaa ruputu kiada hudeeraiya iyauvaa saiyauvai ngiari nnaavai.

¹⁴ Mmuaikaraama ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kua tii aataru voovai ataama vainoo. Mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiraiya irisai iyara tuqinnada yeennaiyauvaa iya mmiatee.

¹⁵ Mo ngia itaama niiyara tuqinnaaraivo vaikiainnaata hama na ivaara ngii kiauvali. Fai yapooma na faannainai ngia niiyara tuqinnaaraivaara hama na aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Hameetavee. Ni yeenna rainai na putinara iina fai hama na ngii yeennaiyauvaara ngii yaparainaravai. Na ngii yaparakiautiri. Na nini mmooriivaara aikiooma yoketaavaivee tinara kuaivo hameetaitirivee.

¹⁶ Na mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiauvaara na aikiooma niniyara mannaka kiaunnee? Ai hameetavee. Vaa Anutuugoona ii mmoori ivaa ni mioo tinoo: Iikiane, tiivaivee. Na mmayaaya yoketaivaa hama gioonna kiaapuuya kiaa mmirama kino fai irisai mmuaararai ari vookaraivo niisi nninaravai.

¹⁷ Fai na neneeno ii mmoori ivaa nini tinniivaudiri iina na aikiooma irisai yoketaivaa varaanaravai. Mo na Anutuugaa mmoori vareera vaidi tuanaavoonora tiee Anutuugoona ni giaa ni muuvaugiataama na kati ii mmoori ivaa iikiaunoo.

¹⁸ Ivaara mo na dee irisai yoketaavai varaunnee? Na mmayaaya yoke-taivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiauvaara irisaivaa na varaanaraivo vaikiainnaata hama na varauvai. Ni mmooriivaa irisaivo ataama vainoo. Na mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kati kiaa mmiauko ni yoketaunoo.

¹⁹ Na hama sikaunnaadiri yookaama kioo viteera vaidivai variauko vaidi voovoono ni utivai. Na kati nene yaata utuauvaugiataama nookiaunoo. Kaayau gioonna kiaapuuya ausa hanigiada yoketaama variateeraivaara na iya sikaunnaadiri yookaama kiada viteera vaidivai roosiima na iyara variaunoo.

²⁰ Yutayaa gioonna kiaapuuya ausa hanigiada safuuma variateeraivaara na iya tasipama mmooriivaa varau suaivaki na iya roosiima hara kiee variaunoo. Hama na Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaara variauvoono Yutayaa gioonna kiaapuuya ii aataru ivaa iikiaiya ausa hanigiada safu-uma variateeraivaara na iya tasipama mmooriivaa varau suaivaki na iya mmaanna tuu kuaivaugiataama iikiaunoo.

²¹ Mmuaikaraama na ngiari voopinaiya tasipama variauvai suaivaki na iya roosiima hara kiee variaunoo. Iya ausa hanigiada safuuma variateeraivaara

na mmaanna tuu aataruuvaa pikiee iya roosiima hara kiee variaunoo. Na itaama variauvo hama na Anutuuqaa aataruuvaa pikiauvai. Vaa na Yisuu Kirisiinna aataruuvau variauvai.

²² Gioonna kiaapu vaa ausa hanigiada muaraagama variaila yaagueeqama safuuma variaateeraivaara na iya tasipama variauvai suaivaki iya variaivaa roosiima na variaunoo. Na itaama variauvaugiataama na variee mmuakiaa gioonna kiaapuuya variaivaa roosiima variaunoo. Ngari varira mmuakiaa aataru yoketaiyauvaa iya iikiaaneema na iinai rikiada vooyaano ausa hanigiakio Anutuuqo iya vitoo yoketaivau yapaiveeraivaara na itaama iikiauvai.

²³ Gioonna kiaapuuya Yisuunna mmayaaya yoketaivaa rikiada safuuma variateeraivaara na ii aataru mmuakiaa iyauvaa itaama iikiauvai. Iyaatama neetama ta sirigaida yoketaama variaaraivaara na itaama iikiauvai.

²⁴ Vaa ngia rikiaavai. Vaidiia isareera aataruuvaa iida ngiari yaatara ngiari yaatara kiaa suaivaki mmuakiaaya kuaavo too mmuaavoono seenoo vioo yaatara kioo irisai yoketaivaa kati varaivai. Ngia irisai yoketaivaa varaaraivaara iya seenada kuaaneema Anutuuqaa mmooriivaara ngieetama itaama yaagueeqama seenada kuatee.

²⁵ Mmuakiaa vaidi seeneeraiya seenaaraivaara ngiari mmamma mmuyaiyauvaa iida rikiaavo aikiooma vaikia seenada kuaavai. Iya aikiooma seenada kuaaraivaara iidada irisai yoketaa mauraivaa hovekama kiaivaa vara ngiari kieetaiyauvunu yapaaraivaara iikiaavai. Ii maura ivo akiairaama aasannainno maisaivaara iya itaama iikiaavai. Mo ta varaara iikiaunnaivo tupatupaa vairaivaara iikiaunnavai.

²⁶ Ivaara na ni mmooriivaara hama na sabisaabi seenee kuauvai. Na safuuma viee iikiauvai. Vaidiia isareera aataruuvaa iida ngiariiya ngiariiyaa yaaku kagaariaani vooyaano kuminayaa sabisaabi kagaariaavai. Vooyaano safuuma vaidiiaa kagaariaavai. Iya itaama iikiaivaa roosiima na ni mmooriivaara hama na sabisaabi kuminayaa iikiauvai. Na safuuma iikiauvai.

²⁷ Na ni mmammaivo ni iikiataikiainnaata na rikieennaata nini yaatu yaagueeqama kiee variauvai. Na gioonna kiaapuuya Yisuunna mmayaaya yoketaivaa kiaa mmiauvaatama Anutuuqo niitama ni ooqoo tivoora kiaa na ni iikiataikiai rikieennaata nini yaatu yaagueeqama kiee variauvai.

10

Sa unnakua anutuuyauvaa ausa mmuduuyaiyauvaa mmiatee

¹ Ni seenayaso, nnaaru ti rubu tabeeya uuyauvaara sa ngii yaataiyauvo taunnu kiaivee. Iya ngiari kieeta vaidiivaa Musiinna tasipama mmata Iyiipa pikiada vududuu Anutuuqoono tuduu yoketaama namaivo iya rummua apu kiooduu vida ngiari nnammutuaiya pikiada aikiooma yoketaama viravai. Iya nnoori sorovuaraa siriivau oro duduu Anutuuqo tuduu nnooriivo vioo sai ngioo sauduu tammaivo kuminauduu mmanna nnukavai vauduu ivaugiataa siri sainai yoketaama viravai.

² Namaivo iya rummua apuu suaivakiaata nnoori tammaivau vuu suaivakiaatama nnoori vareeraivaa roosiima vida Musiinna mmemmaaki vida inna kuaivaa rikieeravai.

³ Rikiada iya mmuakiaaya Anutuuqo ngiau aapuuvakidiri kiooduu tuu yeennaivaa nneeravai.

⁴ Nneeda mmuaa nnoorivai Anutuuqoono tuduu sikau aataruuvakidiri tuuvaa nneeravai. Ii sikau ivaa roosiima Yisuu Kirisiiva ngiau aapuuvakidiri tuuvo iya tasipama nuairavai.

⁵ Anutuugo itaama iyara tuginnooduu rikiada teedaata kaayau vooya hama innara sai tuginnooduu hama Anutuugo iyara yoketairavai. Hama ivo iyara yoketauduu rikiada iya mmanna gaanga yoosinnaivaki nuaidada putiravai.

⁶ Maisa aataruuyauvaa iya iikiatauyauvaa roosiima sa maisa aataruuyauvaa teetama ti iikiataakiaiveeraivaara Anutuugo iya uu mmooriivaudiri mmataama kioo ti kiaa ti mmiravai.

⁷ Vooyaano unnakua anutuuyauvaa ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmuuvaa roosiima sa ngieeta ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa iyauvaa mmiatee. Unnakua anutuuyauvaa ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmuuyara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno ataa kua tinoo: Gioonna kiaapuuya varida yeenna nneeda nnoori nneeda diitada kuaru raavaivee, tiivai.

⁸ Vooyaano sabi heera aataruuvaa uuvaa roosiima hama teeta itaama iiki-aaravee. Iya itaama uuvaa irisaivaa gioonna kiaapu kaayakaayau (23,000) mmuaa suaivaki putiravai.

⁹ Vooyaano Udaanga Anutuugaa iida taaree kiaa uuvaa roosiima hama teeta itaama iiki-aaravee. Iya itaama uuvaa irisaivaa yapaiyauvo iya gutuduu putiravai.

¹⁰ Vooyaano Anutuugaara nunuraanurai tuuvaa roosiima sa ngieeta itaama iikiatee. Anutuugaa aangeraa voovoona vaidiia ruputikiai putira aangeravoona iya nunuraanurai tuuvaara iya ruputuduu putiravai.

¹¹ Iya itaama uu aataru iyauvaa vooya teeda arinaima rikiaateeraivaara vairavai. Tiita ti ooqoo kiaaraivaara vaidi vooya iya uu aataruuyauvaara fafaara reeravai. Aanna makee ta variaunna suai aavaki ngiau mmataivo taikaanara suaivo vainima nniivaara ta ii kua ivaa rikiaunnavai.

¹² Ivaara gioonna kiaapu voovoona ariiyara yaata utuoo tinara: Na yaagueeqama yoketaama variaunoo, tiivo ari variraivaara tuginnama hai-tatuukiaivee. Iinno harurinarainnoo.

¹³ Mmuakiaa iinno taanaraiyauvo vaa ngiisi nniiyauvo mmuakiaa gioonna kiaapuuyasi mmuaakaraivai ngioo iivai. Anutuugo kua kutaivaa tiraivoona hama ngii pikieerainno ngii tasipano rikioo ngii iinno taanaraivo ngiisi nninai rikiada ngia yaagueeqama varikio rikioo hama ngii yaataraa-naravai. Ngii iinno taanara suaivaki fai Anutuugoona yaagueeqaivaa aikiooma ngii mino ngii iinno taanaraivo nninai rikiadaata pikiada Anutu-ugo kooyaa ngii vitainara aataruuvau kuaravai.

¹⁴ Ni seena na ngiiiyara mmuduuya ruauyaso, ivaara ngia unnakua anu-tuuyauvaara ausa mmuduuya mmira aataruuvaa pikiaatee.

¹⁵ Ngia yaata tinni yoketaa utiraiyavee kiaina na ngiita kua kiaunoo. Na kiau kuaivaara ngiengieenoo yaata utida rikiaatee.

¹⁶ Yisuu Kirisiiva ti mminnamminnaa maisaivaara kati putuuvaara ta yaata utuaunna suaivaki ta vuaina suuyaivaa varada nneeda ivaara ta Anutuugaata kua yoketaivaa tida yaata utida kiaunnaanoo: Tiiyara Yisuu Kirisiinna kiauvo tuuvaara ta inna tasipama variaunnaanoo, kiaunnnavai. Ta yeenna bereetaivaa varada nneeda yaata utida kiaunnaanoo: Tiiyara Yisuu Kirisiinna mmammaivo nniitaroovaara ta inna tasipama variaunnaanoo, kiaunnnavai.

¹⁷ Ta mmuaa yeenna bereetaivo vaivaa varada nnaunnaivaara ta kaayaayaano mmuaa ausa mmuaa tinnivai varaunnayaida variaunnaanoo.

¹⁸ Ngia Isarairaa gioonna kiaapuuyara yaata utuatee. Anutuugaani yeena tapiivaki fayaiyauvaa yapa kiada nneeraiya ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuugaa mmiaavai.

¹⁹ Na itaa kiau kua oyaivo ataama vainoo. Unnakua anutuuyauvo hama kutaa mminnaayauvaivee. Unnakua anutuuyauvaani yapa kieera yeenna fayaiyauvo mmanna yeenna fayaiyauvaivee.

²⁰ Ngiari voopinnaia ngiari yeena tapiivaki yapa kieera yeenna fayaiyauvaa hama Anutuugaani yapaavai. Mmagia maisaiyani yapaavai. Ngia ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa mmagia maisaiya mmivoo kiaina na ngiiyara yaata utuaunoo.

²¹ Ngia Udaanga Yisuu Kirisiinnara yaata utida innara vuaina suuyaivaa nneeda mmagia maisaiyaraatama yaata utida nnooriivaa nnaivo inna koonnaivai. Ngia Udaanga Yisuu Kirisiinnara yaata utida innara yeenna bereetaivaa nneeda mmagia maisaiyaraatama yaata utida yeennaivaa nnaivo inna koonnaivai.

²² Fai ta itaama iikio ti Udaanga Anutuugo tiyara inna nnannataana-avaaraata ta itaama iikiaarannee? Ta yaata utida kiaunnaanoo: Ta yaagueeqama varida inna yaataraunnavaivee, kiaunnaannee? Hama yopeemavee.

²³ Gioonna kiaapu vooya kiaanoo: Mmuakiaa aataruvai ti iikiataivaa fai ta aikiooma iikiaaravaivee, kiaavai. Inna aikioovai. Ngia iikiaaraivo vaikioonno fai hama mmuakiaa aataruuyauvunudiri yoketaama varira aataruuyauvo vooyakiaatama vainaravai. Ngia kiaanoo: Mmuakiaa aataruvai ti iikiataivaa fai ta aikiooma iikiaaravaivee, kiaiya hama ngii seenaiyara yaata utiraida iikiai fai hama iya yaagueeqama varia rada vidada safuuma variaaravai.

²⁴ Sa gioonna kiaapu voovoono ariiyara yaata utuoo iikiaivee. Ari seenaiyaraatama yaata utuoo iikiaivee.

²⁵ Fayai yapeera nnauvakidiri fayaiavaa yookaama kiada varada kati sabi nnaatee. Sa pinaama yaata utida ivaara unnakua anutuuyara iikiaa fayaiavaivee kiau vo kua vo kua tida yapara yaparakiatee.

²⁶ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Mmataivoota mmuakiaa mminnaayauvai mmata aavau vaiyauvootama Udaanga Anutuugaa mminnaayauvai nnaasu vaivaivee, tiivai.

²⁷ Fai hama ausa hanigieera gioonna kiaapu voovoono ngii tinara: Numa ni tasipama yeenna nnaatee, tinai rikiakio ngii kuatainai vida teekio ariinoo yaakuyaa ngii mii yeenna fayaiyauvaa nnaatee. Sa pinaama yaata utida ivaara vo kua vo kua tida inna yapaarida kiatee: Deevakidiri aayauvaa varaannavainnee? kiatee.

²⁸ Fai vaidi voovoono ngii giaa ngii mioo tinara: Ai mo vaa ii fayai ivaa unnakua anutuuyauvaara yapa kiau fayaiavaivee, tinai rikiada sa nnaatee. Ngii giaa ngii mii vaidiivo koonnama yaata utivoora kiau yaata utida innaroo tida sa nnaatee.

²⁹ Ngia nnaaraivo inna aikioo vaikioonno itaa kua tii vaidiivaaroo tida sa nnaatee.

Mo gioonna kiaapu voovoono tinoo: Yo, inna aikioo na nnaanavee. Aaniira vaidi voovoono na yaata utuee nnaanaree kiauvaara ni ooqoo tiinnee?

³⁰ Na yeenna fayaiavaara Anutuugaata kua yoketaivaa kiau kiee nnauvai. Mo aaniira vaidi voovoono na Anutuugaata kua yoketaivaa kiau kiee nnau yeenna fayaiavaara ni ooqoo tiinnee? tiivai.

³¹ Vara ngia yeenna fayaiavaa nneedannee? Vara ngia nnooriivaa nneedannee? Vara ngia datadataama varidannee? Ngia itaama iikiaivo inna ngia Anutuugaara iikio inna nnutuuvo ngiau aapu kuaivee.

³² Ngia varida vo aataru mmoori voovai iikiai teeda Yutayaiyaata ngiari voopinnaiaatama Anutuugaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiaatama ivaudiri harurivoora tida ngia Anutuugaara nnaasu varida aataru mmooriivaa iikio inna nnutuuvo ngiau aapu kuaivee.

³³ Na itaama iinaree kiasa iikiauvaugiataama iikiatee. Hama na yoketaama varinaraivaara niniyara itaama iikiau vai. Mmuakiasa gioonna kiaapuuya na iikiau aataru mmooriivaa arinaima teeda yoketaama variateeraivaara na iyara yaata utuee iikiau vai. Anutuugo iya vitoo yoketaivau yapaanaraivaara na iyara yaata utuee iikiau vai.

11

¹ Yisuu Kirisiiva varuuvauugiataama na variauneema ngieeta na variauvauugiataama variatee.

Ngari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuugaa mmira

aataruuvaara Pauruuso tiravai

² Ngia makemakee niyara yaata utida variaani na ausa hanigieeraiya uu aataruuyauvaa ngii giaa ngii miaaduu ngia puaisa utuuvaara na ngiiyara kua yoketaivaa kiaunoo.

³ Itaama vainai ngia arinaima rikiaateeraivaara na aa kua aavaa ataa kua ngii giaa ngii minaravee. Yisuu Kirisiiva mmuakiasa vaidiiyara dikiai vaidiia ngiari nnaataiyara diaavo Anutuugo Yisuu Kirisiinnara diivai.

⁴ Ivaara fai vaidi voovoono gioonna kiaapuuya avuuyauvunu yaaku varoo Anutuugaa mmayaayaivaa tii suaivaki ari kieetaivau rummua apu kioo fai Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa aduooma yapa kiaanaravai.

⁵ Fai gioonna voovoono hama ari kieetaivau rummua apirainno kati gioonna kiaapuuya avuuyauvunu yaaku varoo Anutuugaa mmayaayaivaa tii suaivaki ivo ari vaatiivaa nnutuuvaa aduooma yapa kiaanaravai. Itaama ii gioonnaivoono gioonna voovai ari kieetaivaa hatoka taika kiaikio mmanna mmuyaivai vaivaa roosiima varioo mmamma maisaivaa varaivai.

⁶ Fai gioonna voovoono hama ari kieetaivau apuataino ari kieeta yausiivaa hatoka paannavai kiaivee. Fai gioonnaivo ari kieetaivaa hatoka taika kino mmanna mmuyaivai vainarannee vara ari kieeta yausiivaa hatoka paannavai kiaanaravai inna mmamma maisaira aataruvai. Inna aikioo itaama vaivaara ivo ari kieetaivau rummua apuaivee.

⁷ Nnaaru Anutuugo ari yaata tinniivo ariiki vauvaa roosiima vaidiivaa iima kiooduu ivo mmuakiasa mminnaiyauvaa yaatarooduu innayaadiri Anutuugaa nnutuuvo ngiau aapu vauvaara sa ivo ari kieetaivaa rummua apuaivee. Gioonnaivo ari kieetaivau apiivaara vaidiivo innara dira aataruuvo kooyaa vaivai.

⁸ Hama Anutuugo gioonnaivaadiri vaidiivaa iiravai. Ivo vaidiivaadiri gioonnaivaa iiravai.

⁹ Hama Anutuugo gioonnaivaaroo tioo vaidiivaa iiravai. Vaidiivaaroo tioo gioonnaivaa iiravai.

¹⁰ Ari vaatiivo innara diivaara aangeraiya taateeraivaara gioonnaiya ngiari kieetaiyauvunu rummua apuatee.

¹¹ Ta ti Udaanga Yisuu Kirisiinna aataruuvau variaunnaiya gioonnaiya hama ngiari miaraama variaani vaidiia hama ngiari miaraama variaavai. Gioonnaiya vaidiiyani variaani vaidiia gioonnaiyani variaavai.

¹² Anutuugo vaidiivaadiri gioonnaivaa iima kioovauraida aanna makee gioonnaiyaano vaidiia mmataanoo. Mmuakiasa mminnaiyauvo Anutuugaasidiri tiivai.

¹³ Ngiengieenoo yaata utida ivaara rikiaatee. Gioonna voovoono gioonna kiaapuuya avuuyauvunu hama ari kieetaivau rummua apirainno kati yaaku varoo Anutuugaata kua tiivo inna ii aataru ivo yoketaavainnee? Vara maisavainnee?

¹⁴ Vaa ngia ngiingii aataru voovaudiri arinaima teeda rikiaavai. Vaidiia ngiari kieeta yausiyaavo hokobavai vaivaara iya mmamma maisavai.

¹⁵ Mo gioonnaia kieeta yausiyaavo hokobayauvai vaivaara iya riki-aavo iya yoketaivai. Anutuugoono iya kieeta yausi hokobaiyauvaa iya mmiiyaavo ngiari kieetaiyauvunu rummua apiyauvaara iya rikiaavo iya yoketaivai.

¹⁶ Na itaa kua kiau kua mmuakiaayauvaara fai gioonna kiaapu voovoono kua yaagueeqa kuaivaa tiiki yapaanaree tiivaara na ataa kua tinaravee. Teetama vaa ausa hanigiada Anutuugaara nuunakiaunnaiyaatama hama ari vo aataruvai iikiaunnava.

Yisuu Kirisiinnara yaata utida bereeta vuainaivaa nneeravai

¹⁷ Na aqaa aataru aayauvaa kuayauvai ngii giaa ngii minaraina varieena hama na ngiiyara yoketaayavee kiaunoo. Ngia Anutuugaara nuunaira suaivaki ngii nuunairaivo maisavai. Hama yoketaivai. Ivaara hama na ngiiyara yoketaayavee kiaunoo.

¹⁸ Tauraanaa kua voovai rikiaatee. Ngia Anutuugaara nuunaira suaiyauvaki vooyaano voovaugiataama yaata utida kua kiaani vooyaano voovaugiataama yaata utida sai kua kiaavai. Na ivaa rikiee ivaara kiisama kutaavaivee kiaunoo.

¹⁹ Ngiiikidiri gioonna kiaapu vooya kutaa tuanaa Anutuugaa avuuvau safuuma variaivo kooyaa vakiaiveeraivaara inna aikiooma ngiiikidiri vooya yaata utiraivo voovaugiataama vaikio vooya yaata utiraivo voovaugiataama vaivai.

²⁰ Itaama vaikiai Anutuugaara nuunaida bereeta vuainaivaa nneera suaivaki hama ngia Udaanga Yisuu Kirisiinnara yaata utida nnaavai.

²¹ Ngia mmuaavai mmuaavai ngiengie varada ngiaa yeennaiyauvaa makemaakee tikiai nneeda varida hama ngii seenaiyara faannakiaavai. Ngia itaama nneeda variaavo voovoono inna yeenna raikio kati varikio voovoono kaayauma vuaina suuyaivaa nnoo kumimakainno varivai.

²² Mo ngii nnauyauvo vainoo. Ngia ivaki varida yeenna nneeda nnoori nnaatee. Ngia Anutuugaa nnauvaki yeenna nneera suaivaki ngia ngii seenaiya vaa ausa hanigieeraiyara koonnama iikiaani hama yeennaataki-aiya iya mmamma maisaikiai variaavai. Mo ivaara na dee kuavai ngiiyara tinarannee? Fai na ngiiyara kua yoketaivaa tinarannee? Ai hameetavee.

²³ Ivaara aa na tinara kua aavaa vaa tauraa na ngii giaa ngii miaivaa Udaanga Yisuu Kirisiinnasidiri na vareeravai. Yutaaso Yisuunna ari nnam-mutuaiya vitau heenaivaki Udaanga Yisuu Kirisiiva yeenna bereetaivaa utu kioo vainno

²⁴ Anutuugaara kua yoketaivaa kiasa kioo kusii kioo tunoo: Anna ni mmatiivovee. Na ngiiyara tiee aavaa ngii miaunoo. Aavaa nneeda varida niiyara yaata utuatee,

²⁵ tuduu yeennaivaa nnaa taika kiooduu mmuaikaraama ivo vuaina suuya tooriivaa vara tu kioo vainno tunoo: Aa vuaina suuya toori aavo Anutuugo kua yeena rau kiai karaasa aataruuvaa vaivai. Ngia aavaa makemakee nneera suaivaki nneeda varida niiyara yaata utuatee. Yisuuva itaa kua tiravai.

²⁶ Ngia mmuakiaa suai makemakee aa yeenna aavaata vuaina suuyaivaatama nneeda varida Udaanga Yisuu Kirisiiva putuuvaa gioonna kiaapuuya vitaikio kooyaa vainaravai. Ngia itaama iima rada varia rada vikiokio Yisuu Kirisiiva tiinara suaivaki taikaanaravai.

²⁷ Itaama vaikiai gioonna kiaapuuya Udaanga Yisuu Kirisiinnara yeenna bereetaivaata vuaina suuyaivaatama nneera suaivaki hama iya ngiari

mminnamminnaa maisaiyauvaara yaata utiraida sabi kumimakama nneeda inna mmatiivaaraata inna kiauvaaraatama koonnama iida mminnamminnaa maisaivaa varaavai.

²⁸ Itaama vainai ngia mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai ngiingii ausaiyauvaki tuqinnama haitatuuma teeda rikiaa kiada yeenna bereetaivaata vuaina suuyaivaatama safuuma nnaatee.

²⁹ Fai ngia hama itairaida Udaanga Yisuu Kirisiinna mmammaivo vaa tiyara yatari sagaivau vauvaara hama ngia tuqinnama yaata utiraida nnaa kikio fai tomedaivo ngiingiiiki vainaravai.

³⁰ Ngia sabi koonnama yeenna bereetaivaata vuaina suuyaivaatama nnaivaara vooya muaraagama variaani vooya nniitaraani vooya vaa putu-aavai.

³¹ Fai ta teteenoo titi ausaiyauvaki mmuaanaa tuqinnama haitatuuma teeda rikiakio mmanna tuanaavai vaino fai Anutuugo hama kua pinaivaa tiiki yapaanaravai.

³² Gioonna kiaapu mmatayaa kumimakama variaya kua pinaivaki variaara suaivaki teeta iya roosiima irisai maisaivaa vareevoora Udaanga Anutuugo ti mminnamminnaa maisaiyauvaa taikio koonnama vaivaara ivo mmuaararavai ti mmioo ti safuuvai.

³³ Ni seenayaso, ivaaraida ngia Udaanga Yisuu Kirisiinnara nuunaida yeenna nneera suaivaki ngiingii seenaiyara faannaida varida mmuaavau-giataama nnaatee.

³⁴ Fai gioonna kiaapu voovoono inna yeenna raino ari nnauvaki varioo safuuma yeenna nnaivee. Ngia nuunaida yeenna nneera suaivaki Anutuugo sa irisai maisaivaa ngii miaiveeraivaara ngii yeenna rainai ngiingii nnauvaki varida safuuma yeennaivaa nnaatee. Ngia tauraa vo kua voovai ni yaparakiaivaara fai yapooma na ngiisi viee safuunaravai.

12

Mmannasa Yoketaivoono vo mmoori vo mmooriyauvaa gioonna kiaapu-uya mmiivai

¹ Ni seenayaso, Anutuugaa mmooriivaa iikiateera tinniiyauvaa Mmannasa Yoketaivoono kati ti mmiiyauvaara na safuuma kua kutaivaa ngii giaa ngii minai rikiaatee. Ngia ivaara hama tuqinnama rikieevoora na aanna makee safuuma ngii giaa ngii minai rikiaatee.

² Vaa ngia taavai. Nnaaru ngia kumimakama varuu suaivaki unnakua anutuuyauvo hama kua tuuyauvaa ngia ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa mmudu mmagia maisaiya ngii uduu ngia iya aataruuvaura nnaasu kumimakama viravai.

³ Ivaara aa kua aavaa tuqinnama rikiaatee. Anutuugaa Mmannasa Yoketaivo gioonna kiaapu voovaaki varino fai hama ivo yopeema tinara: Yisuuva maisama variaivee, tinaravai. Fai gioonna kiaapu voovoono hama Mmannasa Yoketaivo innaki variivoono fai hama yopeema tinara: Yisuuva inna Udaangaivovee, tinaravai.

⁴ Anutuugaa mmooriivaa iikiateera tinniiyauvaa kati ti mmiiyauvo ari vookara ari vookariyauvai vaivai. Mmannasa Yoketaivo iyauvaa kati ti mmiivo ivo mmuaa tuanaavai varivai.

⁵ Anutuugaa mmooriivaa iira aataruuyauvo ari vookara ari vookariyauvai vaivai. Gioonna kiaapuuya Udaanga Yisuu Kirisiinna mmuaavaara ii aataru iyauvaa iikiaavai.

⁶ Anutuugaa mmooriivaa iikiateera tinniiyauvo ari vookara ari vookaraiyauvai vaivai. Anutuugo mmuaavoono ari mmooriivaa iikiateera yaagueeqaiyauvaa mmuakiaaya mmiivai.

⁷ Ta mmuakiaaya yoketaama variateeraivaara Mmannasa Yoketaivo mmuaavai mmuaavai ti aakiaiyauvaki varikiai ta mmooriyauvaa iikiaun-nano Anutuugaa yaagueeqaivo kooyaa vaivai.

⁸ Mmannasa Yoketaivo voovai tasipaikio tinni ruaivaa kuaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiivai. Voovoono ari yaata tinnivakidiri arinaima rikiai kuaivaa mmuai Mmannasa Yoketaivoono vaa oyaivaa inna kiaa mmiivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiivai.

⁹ Voovoono Anutuugo fai kutaa iinaravaivee kiaa yaata utira tinniivaa mmuai Mmannasa Yoketaivoono inna mmiivai. Mmuai Mmannasa Yoke-taivoono yaagueeqaivaa voovai mmikio rikioo nniitareeraiya tuqinnaivai.

¹⁰ Mmuai Mmannasa Yoketaivoono voovai yaagueeqaivaa mmikio rikioo Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookaraiivaa iivai. Mmuai Mmannasa Yoketaivoono tinni yoketaivaa voovai mmikio rikioo Anutuugo tii kuaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiivai. Mmuai Mmannasa Yoketaivoono tinni yoketaivaa voovai mmikio rikioo Mmannasa Yoketaivaasidiri tii aataruu-vaatama hama innasidiri tii aataruuvaatama arinaima too rikiaivai. Mmuai Mmannasa Yoketaivoono tinni yoketaivaa voovai mmikio rikioo ari vo kua vo kuayauvai hama tauraa rikiaiyauvaa tiivai. Mmuai Mmannasa Yoke-taivoono tinni yoketaivaa voovai mmikio rikioo itaama ari vo kua vo kua tii kuaivaa oyaivaa arinaima rikioo gioonna kiaapuuya kooyaa kiaa mmiivai.

¹¹ Mmuai Mmannasa Yoketaivoono ari yaata utiivaugiataama itaama yaagueeqaivaata tinni yoketaivaatama voovai voovai duuyama reeti reeri mmikiai rikiada vo mmoori vo mmooriyauvaa itaama iikiaavai.

Mmuua mmammavau kaayau vaatayauvai

vaiyauvaa roosiikiaunnaya ta variaunnnano

¹² Vaidi voovai mmammaivo mmuua mmammavai vaivai. Vaikio ivau kaayau airi airi vaatayauvai vaikai ta taunnnano mmuua mmammavai vaivai. Itaama vaivaa roosiima Yisuu Kirisiiva varikiai innara ausa hanigieeraiya airi airi gioonna kiaapuya variaavai.

¹³ Mmuaikaraama ta mmuakiaa Yutayaiyaata ngiari voopinaiyaatama sikaunnaadiri yookaama kioo viteeraiyaata kati mmamma dumukiara ngiari yaata utiraivaugiataama nuairaiyaatama ta Yisuu Kirisiinnara ta nnoori varada mmuaakaraiya variaunnnano mmuua Mmannasa Yoke-taivoono tiiki varivai. Ta ausa hanigieera mmuakiaaya Mmannasa Yoke-taivo tiiki suvuaivaara ta mmuaakaraiya variaunnnano.

¹⁴ Vaidi voovai mmammaivau hama mmuua vaatavai vaivai. Airi airi vaatayauvai vaivai.

¹⁵ Fai vaidiivaa yukuuvo hanigioo vaidivai roosiima varioo kua tiao tinara: Hama na yaakuvai variauvaara hama na aa mmamma aavau variaunoo, tinaraivo itaa kua tiivaugiataama hama mmammaivau pikiaivai. Homo ivau vaivai.

¹⁶ Fai vaidiivaa yaataivo hanigioo vaidivai roosiima varioo kua tiao tinara: Hama na avuvai variauvaara hama na aa mmamma aavau variaunoo, tinaraivo itaa kua tiivaugiataama hama mmammaivau pikiaivai. Homo ivau vaivai.

¹⁷ Fai vaidiivaa mmammaivo avuvai nnaasu vainno dee yaatavaadiri rikiaanarannee? Hameetaatainoo. Fai vaidiivaa mmammaivo yaatavai nnaasu vainno dee nnikivaadiri suudaivaa rikiaanarannee?

¹⁸ Hama itaama vainoo. Anutuugo ari yaata utiivaugiataama vaidiivaa mmammaivaa mmuakiaa vaatayauvai mmuaavai mmuaavai mmaram-maraama yapaivai.

¹⁹ Fai mmuaa vaatavai nnaasu yapa kino hama safuuma vaidiivaa mmam-maivo vainaravai.

²⁰ Vaa ta taunnano kaayau vaataiyauvo vaikio too mmammaivo mmuaa mmammavai vainoo.

²¹ Ivaara hama avuuvo hanigioo vaidivai roosiima varioo yaakuuvaata kua tiao tinara: Na nene nnaasu variauvo inna aikiooma variaunoo. Ni pikiaanee, tinaravai. Hama kieetaivo hanigioo vaidivai roosiima varioo yukuuvaitanaata kua tiao tinara: Na nene nnaasu variauvo inna aikiooma variaunoo. Ni pikiaatee, tinaravai.

²² Hama itaama vainoo. Ta yaata utuaunnano ti mmamma vo vaatayauvai muaraagai vaatayauvo hama vaira kuminainai fai ta hama variaaravai. Fai ta putuaaravai.

²³ Ta yaata utuaunnano ti mmammaiyauvunu vai vaataiyauvo kumina vaatayauvai vaiyauvaara ta tuqinnama haitatuuda funnukakiaunnava. Ti mmammaiyauvunu vai vaata vooyauvaara ti mmamma maisaira vaataiyau-vaa ta uyira rairaiyauvaa uyida raida hatauma kiaunnava.

²⁴ Hama ti mmamma maisaira vaataiyauvo aikiooma kooyaa vaivai. Anu-tuugo ariinoo ti mmammaiyauvunu vai vaataiyauvaa safuuma yapa kiaikiai ta vooyauvaara maisaiyauvaivee kiaunnaiyauvaara Anutuugo taikio yoketa vaatayauvai vaivai.

²⁵ Inna aikioo mmuakiaa vaataiyauvo mmuaa mmammavau vaiyauvo hama hannapabauma kioo mmarammaraama vaivai. Mmuakiaa vaatayau-vai ngiariiyara ngiariiyara haitatuukiaavai.

²⁶ Vo vaata voovono inna mmammaivau vaivoono inna nniitaraikio mmuakiaa vaatayauvai nniitaraivai. Vo vaata voovai inna mmammaivau vaivaara vaidiia kua yoketaivaa kiaavo inna mmamma mmuakiaavai siri-gaivai.

²⁷ Itaama vaikiai ngia mmuakiaaya Yisuu Kirisiinna mmammavai roosi-ima varida mmuaa vaata mmuaa vaata mmammaivau vairaiyauvaa roosi-ima variaano.

²⁸ Vaa ausa hanigieera gioonna kiaapuuya Anutuugaara nuunakiaiya vaa Anutuugo vo mmoori vo mmooriyauvaa yaarummua kioo iya mmataama kieeravai. Mmuakiaa mmooriyauvaa yaatareera mmooriivaa ivo tau-raananaa kua varada nuairaiyannaadee mmataama kieeravai. Kava iya inanoo ivo forofetaiya mmataama kioo kava iya tammaana vitairaiya mmataama kieeravai. Nnaagiai ivo Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa iiraiya mmataama kioo nniitareeraiya tuqinneeraiya mmataama kioo ngiari seenaiyara boo tida iya tasipama mmoori vareeraiya mmataama kioo gioonna kiaapuuyara haitatuuraiya mmataama kioo ngiari vo kua vo kua hama tauraa rikieeraiyauvakidiri tiraiya nnaagiai tuanaa mmataama kieeravai.

²⁹ Hama mmuakiaayaano kua varada nuairaya variaani hama mmuaki-aayaano forofetaaya variaani hama mmuakiaayaano vitairaya variaavai. Hama mmuakiaayaano Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookaraiyauvaa iikiaani

³⁰ hama mmuakiaayaano nniitareeraiya tuqinneera yaagueeqaivaa varaani hama mmuakiaayaano ngiari vo kua vo kua hama tauraa rikieeraiyauvakidiri kiaani hama mmuakiaayaano itaa kua kiaa kuaiyauvaa oyaiyauvaa hanigia kooyaa kiaa mmiaavai.

³¹ Anutuugo vo mmoori vo mmooriyauvaa iikiateera tinniiyauvaa ngii miiyauvaara ngii iikiata iikiatai yaataivaa utida variatee. Tauraananaa mmataama kioodoo yaatareera mmooriyauvaa ngia iikiaaraivaara yaata utida variatee. Mmuakiaa mmooriyauvai itaama vaikiyai nnaagiai mmuakiaa mmooriyauvai yaatareera aataruuvaa na ngii giaa ngii minai rikiaatee.

13

Mmuduuya rira aataruuvoono mmuakiaa aataruyauvai yaataraivai

¹ Fai na aikiooma ngiari voopinna voopinnaaya kua hama na tauraa rikiauyauvakidiri arinaima tiee aangeraiya kuaivaatama na arinaima tiee mo na hama gioonna kiaapuuyara mmuduuya rirama kino fai ni kuaivo giringa akuaivaa sabisaabi ruaivaa roosiima tioo subabaivaa sabisaabi ruaivaa akuaivaa roosiima tinaravai.

² Fai na forofetaiya iira aataruuvaugiataama iina ari vookaraama kuaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiee Anutuugaa yaata tinniivaki hatauma vai kuaivaa na rikiee ivaudiri kiaa kookieera kua aataruuyauvaa na arinaima tee rikiee mo na hama gioonna kiaapuuyara mmuduuya rirama kiee fai na kumina tuanaavai varinaravai. Fai na taapiivaa tinara: Hayee oro voovau vakianeera tino rikioo Anutuugo aikiooma iinaraivaara na kutaavaivee kiaa kiee mo na hama gioonna kiaapuuyara mmuduuya rirama kiee fai na kumina tuanaavai varinaravai.

³ Fai na nini mminnamminnaa mmuakiaayauvai gioonna kiaapuuya vakiaa mmiee ni mmammaivaa iya ikia mmuturuaaree kiaa ni tikiai na ee-oo tiee mo na hama gioonna kiaapuuyara mmuduuya rirama kiee fai na kuminayaa itaama iinaravai.

⁴ Mmuduuya rira gioonna kiaapuuvoono mmuaararaivaa too rikioon-naata yaagueeqama varioo ari seenaiya tuqinnaivai. Ivo hama ari seenaiya uu aataruuyauvaa too tinoo: Niita ni varaatai aataruyauvaivee, tiivai. Hama ivo ariiyara mannaka tioo tinoo: Na vaidi nnoonnavavee, kiaa kioo iya aruoo varivai. Ivo aduooma hara kioo varivai.

⁵ Mmuduuya riraivoono hama vueennama kioo vo aataru vo aataru-uvaa hatokoo hama ivo ariiyara nnaasu yaata utuoo ari mminnammin-naa mmuakiaayauvai puaisa utivai. Hama ivo makee tikio nnannataivai. Tomedai mmooriivaa vaidiia inna mmiaivaara hama ivo ivaara mman-nammanna yaata utivai. Ivo ivaa pikioo taunnu kiaivai.

⁶ Tomedaira aataruuvaa hama inna yoketaivai. Kua kutaa tira aataru-vaara inna yoketaivai.

⁷ Hama ivo iikio inna pirisaikio ivo mmuduuya rira aataru yoketaivaa pikiaivai. Mmannammanna ivo iinno nnaasu varivai. Mmannam-manna ivo Anutuugaa kuaivaara kutaavaivee kiaa kioo puaisa utivai. Ivo mmannammanna yoketaama varinaraivaara sirigainno varioo faannaivai. Mmuaararai aataruuvo innasi nnikio rikioon-naata hama ivo muaraagama varivai. Ivo mmannammanna yaagueeqama nnaasu varivai.

⁸ Mmuduuya rira aataruuvo fai tupatupaa vainnonno hama inna taikeeraivootainaravai. Fai forofetaiya ari vookaraama tira kua aataruuvo kiisama vainno taikaanaravai. Ngiari voopinna voopinnaaya kua hama tauraa rikieeraiyauvakidiri tira aataruuvo vainno fai taikaanaravai. Ti tinniki vaira kuaiyauvo vainno fai taikaanaravai.

⁹ Ti tinniki vaira kuaiyauvo kiisakiangii vaikiyai Anutuugaasidiri tii kuaivaa ta kiisa kiisama kiaa mmiaunnaivaara ii aataru iyauvo fai taikaa-naravai.

¹⁰ Fai yapooma eeyaara kua kutaa ari vookaraivo nnino rikioo aanna makee kua kiisa kiisama ta rikiada kiaunnaivo fai taikaanaravai.

¹¹ Na nnaakaravai variaa suaivaki nnaakaraiya tirayaama na tiravai. Nnaakaraiya yaata utirayaama na yaata utiravai. Nnaakaraiya ausa vuatin-niiyauvaki vau kuaiyauvaa iya rikioneema na rikieeravai. Vaa na nnaagiai yokeena vaidivai variee nnaakaraiya iira aataruuyauvaa na iikiaiuyauvaa vaa na pikiauvai.

¹² Aanna makee ta taunnaiyauvaa pinumaivaki teerayaama ta kiisama taunnavai. Ii nnaagiai suai ivaki ta kooyaa Anutuuga vuatinniivaa teekio ivo ti vuatinniyauvaa taanaravai. Aanna makee na rikiau kuaivaa kiisa kuavai nnaasu na rikiauvai. Anutuugo arinaima ni taa taika kiaineema fai yapooma na arinaima inna tee mmuakiaa kuavai rikiaa taika kiaanaravai.

¹³ Taaravooma aataruuda aanna homo vainno fai tupatupaa vainaravai. Anutuugaara kutaavaivee tira aataruuvootama Anutuugaara faannaira aataruuvootama mmuduuya rira aataruuvootama vainoo. Ii taaravooma aataru ido vaikio mmuduuya rira aataruuvono taara aataruuvaitana yaataraivaivee.

14

Mmannasa Yoketaivo kava vo mmoori vo mmooriyauvaa iikiateera tinniuyauvaa

iya mmiivai

¹ Itaama vainai ngia mmuduuya ruaaraivaara yaagueeqama mmuduuya ruaaree kiaa kiada iikiatee. Anutuugo vo mmoori vo mmooriyauvaa iikiateera tinniuyauvaa ngii miiyauvaara ngii iikiata iikiatai yaataivaa utida nnaasu variatee. Anutuugo tii kuaivaa kiaa mmiaara tinniivaa varaaraivaara yaata utida ivaa varaara yaagueeqama iikiatee.

² Gionna kiaapu voovono ari vo kua vo kua hama tauraa rikiaiuvakidiri tiivono hama gionna kiaapuuyaata kua tiivai. Anutuugaata nnaasu kua tiivai. Vaidiia hama inna kuaivaa yopeema rikiaivaara Anutuugaata nnaasu kua tiivai. Mmannasa Yoketaivoono inna mmannasaivaa tasipaikio ivo hataumaki vai kuaivaa tiivai.

³ Gionna kiaapu voovono Anutuugo tii kuaivaa kiaa mmiraivoono vaidiiaata kua tiivai. Ivo Anutuuga kuaivaa gionna kiaapuuya kiaa mminai rikiada iya yaagueeqama variateeraivaara iyaata kua tiivai. Ivo iyaata yamaa kua yamaa kua tino iya ausaiyauvo yoketaakiaiveera iyaata kua tiivai.

⁴ Gionna kiaapu voovono ari vo kua vo kua hama tauraa rikiaiuvakidiri tiivono ariiyara nnaasu itaama iivai. Anutuugo tii kuaivaa kiaa mmiraivoono mmuakiaa vaa ausa hanigieeraiyara mmooriivaa iivai.

⁵ Mo ngia mmuakiaaya ari vo kua vo kua hama tauraa rikiaiuvakidiri kiaaraivaara na rikiauko inna yoketainoo. Anutuugo tii kuaivaa kiaa mmiaara tinniivaa ngia mmuakiaaya varaaraivaara na rikiauko pinaama yoketainoo. Vaidiivo Anutuugo tii kuaivaa kiaa mmiivoono ari vo kua vo kua hama tauraa rikiaiuyauvaa tii vaidiivaa yaataraivai. Vaa ngia mmuakiaaya ausa hanigia kiada ivaki variaya rikiada yoketaama variateeraivaara fai vaidi voovono ivaki varioo vaidi voovai ari vo kua vo kua hama tauraa rikiaivakidiri tiivaa kuaivaa rikioo hanigia oyaivaa kiaa mminaraivo inna yoketainoo. Fai hama hanigia oyaivaa kiaa mmii vaidiivo varino rikioo vaidiivo Anutuugo tii kuaivaa kiaa mmiivoono ari vo kua vo kua hama tauraa rikiaivakidiri tii vaidiivaa yaataraanaravai.

⁶ Ni seenayaso, ivaaraina na fai yapooma ngiisi vieena ari vo kua vo kuayauvai hama na tauraa rikiauyauvakidiri tinai fai ngia dataama arinaima rikiada yoketaama variaarannee? Ai hameetavee. Fai Anutuuqaa Mmannasaivoono ni giaa ni mii kuaivaa na ngii giaa ngii minai ngia ivaa arinaima rikiada fai yoketaama variaaravai. Fai Anutuuqaa tinniivau vaira kuaivaatama ngii giaa ngii minai ngia arinaima rikiada fai yoketaama variaaravai.

⁷ Fai vaidiia kumina mminnaa akua tiraiyauvaa siringaivaannee kafuraivaa koonnama rikiai dataama vaidiia fai akuaivaa arinaima rikiaarannee? Hameetavee.

⁸ Fai noomaivaa koonnama puu puu tikiai dataama akuaivaa vaidiia rikiada nuunaida rapiraivaara teerakiaarannee? Hameetavee.

⁹ Ivaa roosiima fai ngia ngiari vo kua vo kua hama tauraa rikiaiuyauvakidiri tikiai dataama fai gioonna kiaapuuya ngii kuaiyauvaa oyaiyauvaa arinaima rikiaarannee? Fai hama arinaima rikiaaravai. Fai ngii kua kiaiyauvo kuminayaa voo raubiriinaravai.

¹⁰ Aa mmata aavau kaayau kua ari vookara ari vookariyauvo vainoo. Iyauvo hama sabi kuayauvai vaivai. Oyaiyauvo vaivai.

¹¹ Fai ari voopinnaa vaidi voovoono ari kua tuanaivaa hama na tauraa rikiauvakidiri tinai fai na oyaivaa hama arinaima rikieeraina na innara tinara: Inna ari voopinaavaivee, tino rikioo ivo niyara tinara: Inna ari voopinnaavaivee, tinaravai.

¹² Mo ivaara ngiingiikiaatama rikiaatee. Mmannasa Yoketaivo ngii tasi-paikiai vo mmoori vo mmooriivaa iira tinniivaa ngii varaataino Anutuuqo ngii minai varada gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya yaagueeqama variateeraivaara iyara mmooriivaa iikiatee.

¹³ Vaidi voovoono ari vo kua vo kua hama tauraa rikiaiuyauvakidiri tiivoono ari kua tii oyaivaa kooyaa hanigia kiasa mminara tinniivaa varaanaraivaara Anutuuqaata kua tioo yaaku varaivee.

¹⁴ Fai na yaaku varee ari vo kua vo kuaivakidiri Anutuuqaata kua tino rikioo ni mmannasaivoono yaaku varoo kua tino rikioo hama ni yaataivo ivo tii kuaivaa oyaivaa rikiaaravai. Ni mmannasaivo kati Anutuuqaata kua tinaravai.

¹⁵ Itaama vainai rikiee mo na dataama iinarannee? Fai ni mmannasaivo Anutuuqaata kua tioo varinai na nini yaata tinniivau vai kuaivaatama innaata kua tiee yaaku varaanaravai. Fai ni mmannasaivo kuaru tioo varinai na nini yaata tinniivau vai kuaruivaatama na yaata utuee tinaravai.

¹⁶ Fai hama ngia rikieerama kikio ngii mmannasaiyauvo nnaasu Anutuuqaata kua yoketaivaa tino mo fai dataama kuminaa vaidi voovoono ngia itaa kua kiasa kiada yaaku varaivaara kua kutaavee tinarannee? Hama ivo ngii kuaivaa oyaivaa arinaima rikiaivaara hama ivo kua kutaavee tinaravai.

¹⁷ Ngia Anutuuqaata kua yoketaivaa tida yoketaama yaaku varaivo fai aikiooma vaino mo hama ivo arinaima rikiaivaara fai hama ivo Anutuuqaara yaagueeqainaravai.

¹⁸ Na ari vo kua vo kua hama tauraa rikiauyauvakidiri kiauvoono ngieeta itaama kiaiia na ngii yaatarauvai. Ivaara na Anutuuqaata kua yoketaivaa kiauunoo.

¹⁹ Itaama vaikiainnaata ngia Anutuuqaara nuunairaivaki nini tinniivakidiri kooyaa vai kua kiisaiyauvaa nnaasu na ngii giaa ngii minai ngia arinaima rikiaaraivo inna na rikiauko ni yoketaunoo. Ngia nuunairaivaki ari vo kua vo kuaivaa hama na tauraa rikiauvakidiri na kaayauma ngii giaa ngii minai ngia hama arinaima rikiaaraivo inna na rikiauko hama ni yoketaunoo.

²⁰ Ni seenayaso, ii kua ivaara sa nnaakaraiya tinni yaataiyauvaa roosiima varida yaata utuatee. Vaa yokeeda arinaima kua rikiaiya roosiima ngiingii yaata tinniiyauvakidiri arinaima rikiada variatee. Nnaakaraiya mminnamminnaa maisaiyauvaara vueennama kiada yoketaama variaavai. Iya itaama variraivaa roosiima variatee. Sa iya tinniiyauvo kumimakaikiai variraiyauvaa roosiima variatee.

²¹ Anutuuga kua fafaaraivo vainno tinoo:

Udaangaivo tunoo:

Na aa gionna kiaapu aayaata kua tinaravai.

Na ngiari vo kua vo kua tiraiya kiaa mminai

iyaano ngiari kuaiyauvakidiri iya kiaa mmiaaravai.

Kiaa mmikiai rikiada teedaata

haunninniida hama iya rikiaataivaivee, tiravai.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

²² Mmannasa Yoketaivo vaidi voovai tasipaikio rikioo ivo ari vo kua vo kua hama tauraa rikiaiuyauvakidiri tii aataruuvaa Anutuugo giaara ii aataru ivaa iivainnee? Vaa ausa hanigieeraiyara iivainnee? Ai hameetavee. Hama ausa hanigieeraiyaano Anutuugo ari vookaraama variivaa kooyaa rikiaateeraivaara ivo iyara iivaivee. Mo Mmannasa Yoketaivoono vaidi voovai tasipaikio rikioo Anutuugo tii kuaivaa kiaa mmii aataruuvaa Anutuugo giaara iivainnee? Gionna kiaapu hama ausa hanigieeraiyara iivainnee? Ai hameetavee. Vaa ausa hanigieeraiyara iivaivee.

²³ Itaama vainai fai ngia vaa ausa hanigieeraiya nuunaida mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai ari vo kua vo kua hama tauraa rikiaiuyauvakidiri tikiai fai gionna kiaapu ii aataru ivaara vueennakiaiannee vara hama ausa hanigieeraiya ngii nuunaiyauvaki nnida fai iya ngiiyara yaata duunayavee kiaravai.

²⁴ Fai ngia mmuakiaaya Anutuugo tii kuaivaa tikio rikioo fai gionna kiaapu hama ausa hanigieera voovoononnee vara kumimakama varii gionna kiaapu voovoono ngii nuunaiyauvaki ngioo ngii kuaivaa rikioo ari mminnamminnaa maisaivo ariiki vaivaara arinaima rikiaa naravai.

²⁵ Ngia kua tikio rikioo hatauma ari yaata utii kuaivo kooyaa vaino ivaara rikioo kookainno ari ausa mmuduuyaivaa Anutuuga mmioo innara kooyaa kua tioo tinara: Kua kutaa Anutuugo aavaki ngii tasipama varivaivee, tinaravai.

Anutuugaara nuunairaiyauvaki mmuaanna nnaakaraya variatee

²⁶ Ni seenayaso, na itaa kua kiau kuaivaa oyaivaa rikiaatee. Ngia Anutuugaara nuunaira suaivaki ngiikidiri vaidi voovoono kuaru voovai tikio vaidi voovoono kua vooyauvai kiaa mmikio vaidi voovoono Anutuugo inna kiaa mmii kua vooyauvai kiaa mmikio vaidi voovoono ari vo kua vo kua hama tauraa rikiaiuyauvakidiri tikio voovoono ivo tii kuaiyauvaa oyaiyauvaa hanigia kiaa mmiiivai. Gionna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya tuqinnama rikiada yaagueeqama variateeraivaara itaama iikiatee.

²⁷ Fai ngia ari vo kua vo kua hama ngia tauraa rikiaiuyauvakidiri kaaaree kiaa taaramannee taaravoomaano nnaasu kua kiatee. Mmuaavai mmuaavai kua tikio gionna kiaapu hanigia kiaa mmiraivoono kooyaa oyaivaa kiaa mmiaivee.

²⁸ Fai hama kua hanigia kiaa mmira gionna kiaapu voovoono varino too ari vo kua vo kua tiivoono sa kuaiyauvaa kooyaa kiaa kookieekiaivee. Mmanna yaataivaadiri nnaasu yaata utuoo Anutuugaata kua kiaivee.

²⁹ Taaramannee taaravoomaano Mmannasa Yoketaivo ngii tasipanai Anutuugo tii kuaivaa gionna kiaapuuya kiaa mmiatee. Kiaa mmikiai rikiada

variaya kati yaata utida rikikio iya kua kiaiyouvo safuuma kiaannee? Vara fanniima kiaannee?

³⁰ Anutuugo gionna kiaapu voovai ngii nuunaivaki variivaa kua voovai kiaa mmino rikioo kua tinaree kiaa iino rikioo tauraa kua tiivo pikioo variaivee.

³¹ Mmuakiaaya tuqinnama rikiada yaagueeqama variateeraivaara ngia mmuakiaaya itaama mmuaavai mmuaavai Mmannasa Yoketaivo ngii tasi-panai Anutuugo tii kuaivaa ngii kiatainai kiaa mmiaaravai.

³² Vaidi voovono Anutuugo tii kuaivaa kiaa mmiivo ari kua tiivaara tuqinnama haitatuunno safuuma kua kiaivee.

³³ Hama ta ruvirarauda varida kaayau kua kaayau kua tiraida mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada safuuma variaaraivaara Anutuugo ti maavee tiravai.

Vaa ausa hanigieeraiya Anutuugaara nuunama varira mmuakiaayauvaki iya iikiaaneema

³⁴ gionnaiya Anutuugaara nuunairaivaki sa kua tiraida kua seemuaa variatee. Sa kieetaya roosiima varida kua kiateera tii kuaivo Yutayaiya kua mmaanna tuuvaki vaivai. Itaa kua tiivaara iya kua seemuaa variatee.

³⁵ Vo kua voovai oyaivaara iya rikiaatainai rikiada ngiari nnauyauvakidiri safuuma ngiari vaatiiya yaparakiatee. Anutuugaara nuunairaivaki gionnaiya diitada kua tikio rikioo fai iya mmamma maisainaravai.

³⁶ Na itaa kua kiauuaa ngia ni kuaivaa hatokaanee? Ngia Koridiiya ngia yaata utuaavo Anutuugaa kuaivo ngiikidiri nniivainnee? Ai hameetavee. Mo ngiisi nnaasu inna kuaivo kuaivainnee? Ai hameetavee.

³⁷ Fai ngiikidiri voovono ariyara yaata utuoo tinara: Na Anutuugo tii kuaivaa kiaa mmira vaidivaivee, kiaa kioo vara ivo tinara: Na Mman-nasa Yoketaivono ni tasipaikiai na ari vookarai mmooriivaa iikiauvaivee, tinaraivo na fafaara ree ngii giaa ngii miao kuaivaa arinaima rikioo ivaara kutaa kuavaivee kiaivee. Ii kua ivaa Udaanga Yisuu Kirisiiva mmuai kuaivaa ni giaa ni mivai.

³⁸ Na fafaara ree ngii giaa ngii miao kuaivaa gionna kiaapu voovono hama na rikiaantaravee tinai rikiada mmooka hanigia inna mmiatee.

³⁹ Ni seenayaso, ivaara Mmannasa Yoketaivo ngii tasipantai ngia Anutuugaa mmayaayaivaa kiaa mmiaara aataruuvaa ngii iikiata iikiatainai iikiatee. Mmannasa Yoketaivo vooya tasipantai ngiari vo kua vo kua hama tauraa rikiaiyauvakidiri kiaaraivaara sa iya ooqoo kiatee.

⁴⁰ Ngia Anutuugaara nuunaira suaivaki tuqinnama varida safuuma iikia-tee.

15

Yisuu Kirisiiva kava diitoovaara Pauruuso tiravai

¹ Ni seenayaso, na nnaaru mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii miaaduu ngia rikiada puaisa utida yaagueeqama varuuvaa na keenaa ngii giaa ngii minai rikiaatee.

² Ii mmayaaya yoketaa ivaa inna Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaavai na ngii giaa ngii miravai. Fai ngia ivaa rikiada puaisa utida varikiokio Anutuugo ngii vitoo yoketaivau yapaanaravai. Vara ngia ivaara kutaavaivee kiaa kiada puaisa utuunnee? Vara ngia ivaa utu fanniima kioonnee?

³ Na tauraa rikiee puaisa utuaa kuaivo mmuakiaa kuavai yaatareeraivaa na ngii giaa ngii miravai. Ii kua ivo Anutuugaa yanaivaki vai kuavai rikiaatee. Yisuu Kirisiiva ti mminnamminnaa maisaiyauvaara putiravai. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno ivaara tiivai.

⁴ Ivo putuduu vaidiiya inna hau kioodoo taaravooma suaivaki Anutuuqo tuduu diiteeravai. Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno ivaara tiivai.

⁵ Ivo diitoo Petoroosaa avuuvau kooyaa diravai. Nnaagiai ari ngiaam-muau yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana avuuyauvunu kooyaa diravai.

⁶ Nnaagiai mmuaa suaivaki gionna kiaapu kaayau (500) inna nnaagiai nuairaiya inna too vooya vaa putiravai. Anna vooya homo hara kiada variaano.

⁷ Iva Yakoopaa avuuvau kooyaa dioo nnaagiai ari kua varada nuaira vaidi aposoro mmuakiaaya avuuyauvunu kooyaa diravai.

⁸ Nnaagiai tuanaa ivo ni avuuvaunnaata kooyaa duduu Mmannasaivo ari vookaraama ni hanigiooduu na inna teeravai.

⁹ Mmuakiaa aposorooya ni yaataraani na iya aduooma variee kiisa vaidivai variaunoo. Vaa ausa hanigieera gionna kiaapuuya na maisa mmoori-ivaa iya mmiee iya rputuaivaara gionna kiaapuuya niyara kiaanoo: Kua varoo nuaira vaidi aposoroovaivee, kiaa kuaivo inna hama yoketaa kuavai kiaanoo.

¹⁰ Anutuuqo kati niyara yoketaama yaata utiivaara na variauvoono aanna na variaunoo. Ivo kati niyara yoketaama yaata utuuvo hama fan-niiravai. Iiraivo vairavai. Na yaagueeqama kiee mmooriivaa varaivaara ni mmooriivo ngiari vo aposorooya mmooriyauvaa yaatareeravai. Itaama vauduaata hama na nini yaagueeqayaara iiravai. Anutuuqo kati niyara yoketaama yaata utuduu inna yaagueeqayaara iiravai.

¹¹ Neenoo yaagueeqama mmoori vareeravainnee? Vara ngiari vo aposorooyaano yaagueeqama mmoori vareeravainnee? Sa ivaara yaata utuatee. Ta mmuakiaaya ii mmayaaya yoketaa ivaa ngii giaa ngii miaan-naduu ngia ivaa rikiada kutaavaivee tiravai.

Ta kava diitaaraivaara Pauruuso tiravai

¹² Yisuu Kirisiiva putuduu Anutuuqo tuduu putuuvakidiri kava diitoovaara ta ngii giaa ngii miaunnaanoo. Ivaara aaniira ngiikidiri vooyaano putuaiyara kiaanoo: Hama kava diitaaravaivee, kiaannee?

¹³ Iya itaa kua kiaa kuaivo kutaa kuavai waitiri. Hama Anutuuqo Yisuu Kirisiinna tuduu kava diitotirivee.

¹⁴ Kua kutaa hama Yisuu Kirisiiva diitotiri. Ta ngii giaa ngii miaanna kuaivo kuminayaa waitiri. Ngia Anutuuqaara kutaavaivee kiaa kuaivoota kuminayaa waitirivee.

¹⁵ Mo vo kuavaata rikiaatee. Vaa ta Anutuuqaara kiaannanoo: Ivo tuduu Yisuu Kirisiiva putuuvakidiri kava diiteeravaivee, tiravai. Mo ivo hama diitotiri. Ta Anutuuqaara itaa kua kiaanna kuaivaa unnakuavai kiaan-natirivee. Mo putuaiya hama kava diitaaravaivee kiaa kuaivo kutaavai waitiri. Anutuuqo hama Yisuu Kirisiinna tuduu kava diitotirivee.

¹⁶ Anutuuqo tinai gionna kiaapuuya diitaara kuaivo hama kutaavai waitiri. Hama Anutuuqo Yisuu Kirisiinna tuduu kava diitotirivee.

¹⁷ Anutuuqo hama Yisuu Kirisiinna tuduu diitotiri. Ngia innara kutaavaivee kiaa kuaivo kuminayaa waitiri. Ngia homo ngiingii mminnammin-naa maisaiyauvaatama variaatirivee.

¹⁸ Anutuuqo hama Yisuu Kirisiinna tuduu diitotiri. Vaa ausa hanigia kiada Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada putuaiya ikia aakiaana vutirivee.

¹⁹ Ta Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada innara faannakiaun-naano. Fai yapooma ta putuaaraiya hama Anutuuqo ti tinai ta kava diitaara kuaivo kutaavai waitiri. Ta mmata aavau tete yoketaama variaaraivaara

nnasuu yaata utida variaunnatiri. Inna aikioo gioonna kiaapuuya pinaama tiyyara raida boo tida kumimakayavee kiaatirivee.

²⁰ Anutuugo tuduu Yisuu Kirisiiva putuuvakidiri diitoovo inna kutaavai. Vaa ivo putuoo Anutuugo tuduu tauraa tuanaa diiteeravaara tidaida mmuakiaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada putuaiya fai Anutuugo tinai teeda kava diitaaravai.

²¹ Ari vo vaidi voovoono iiravaara tidaida gioonna kiaapuuya putiraivaa varaaravai. Ari vo vaidi voovoono iiravaara tidaida putiraivakidiri fai gioonna kiaapuuya kava diitaaravai.

²² Ataamo mmuakiaa gioonna kiaapuuya oyaivo varuuvaara mmuakiaaya fai putuaaravai. Yisuu Kirisiiva gioonna kiaapuuyaki variivaara Anutuugo tinai iya mmuakiaaya diitaaravai.

²³ Innara diiteera aataruuvo ataama vainoo. Vaa tauraa Yisuu Kirisiiva diiteeravai. Fai yapooma ivo tiinara suaivaki innara ausa hanigieeraiya fai diitaaravai.

²⁴ Nnaagiai mmuakiaa mminnaayauvai fai taikaanaravai. Ii suai ivaki Yisuu Kirisiiva mmuakiaa kieetaiya ngiau aapuuvaki variayaata mmata aavau variayaatama yaataroo mmuakiaa mmatayaa varida yaagueeqaki-aiyaatama yaataraanaravai. Yaatara taika kioo mmuakiaa mminnaiyauvaara diraivaa ari Koonna Anutuugaa mminaravai.

²⁵ Yisuu Kirisiiva kieetavai itaama dinono Anutuugo inna nnammutuaiya yaatara kino rikioo Yisuuva fai iyaraatama mmannammanna dinaravai.

²⁶ Nnaagiai tuanaa nnammutuaivoono inna putira aataruuvaa fai Anutuugo tino eeyaara taika kiaanaravai.

²⁷ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Vaa Anutuugo tikio too ivo mmuakiaa mminnaayauvai yaataraivaivee, tiivai. Vaa ta rikiaunnano kooyaa vainoo. Kua fafaaraivo mmuakiaa mminnaayauvaara tii kuaivo hama Anutuugaara tiivai. Ivaano tikio too Yisuu Kirisiiva mmuakiaa mminnaayauvai yaataraivai.

²⁸ Nnaagiai Anutuugo tino too Yisuu Kirisiiva mmuakiaa mminnaayauvaara dinara suaivaki ari Mmaapuuvo ariinoo ari dinaraiyauvaatama varoo Anutuugaa mmemmaivaki kuanaravai. Anutuugo vaa tikio too ivo mmuakiaa mminnaayauvai yaataraivaara fai ivo Anutuugaa mmemmaivaki vino too Anutuugoono kieetavai varioo mmuakiaa mminnaayauvaara dinaravai.

²⁹ Gioonna kiaapu vooyaano vaa putuaiyara nnoori varada kiaanoo: Ta nnoori varakiai rikiada fai iya yoketaama variaaravee, kiaavai. Fai kutaa tuanaa putuaiya hama kava diitakiai mo putuaiyara iya nnoori varaiya fai aaniivaara iikiaarannee? Vooyaano kiaanoo: Anutuugo tinai gioonna kiaapu putuaiya kava diitaaravaivee, kaa aataruuvo hama kutaa vaitiri. Mo aaniivaara iya vaa putuaiyara nnoori varaatinnee?

³⁰ Mo tee mo? Yisuu Kirisiiva putuoo kava diitoo kuaivo hama kutaa vaitiri. Mo aaniira ti mmaarau kua kaa mmooriivaa mmuakiaa suai iiki-annatinnee?

³¹ Ni seenayaso, makemakee mmuakiaa suai iya ni ruputikiai na putinaraivaara yaata utuee variaunoo. Ngia ti Udaanga Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya variaivaara na yaata utuee ngiiyara mannaka tiee itaa kua kiau kuaivo inna kutaavai vainoo.

³² Epesiisaa gioonna kiaapuuya fai mmararaa avaikarauya roosiima varuuya na iya tasipama variee mmooriivaa varaaduu maisamaisau aataruuyauvaa ni miravai. Na putino Anutuugo tinai na kava diitaanara aataruuvo hama kutaa vaitiri. Nini variraivaara kuminayaa na iya tasipama mmoori varaatirivee. Gioonna kiaapu kumimaka vooya kiaanoo: Ta turau

putuaaraivaara kii ta aanna makee variaunnaivaara nnaasu yaata utida yeenna nneedaa nnoori nneedaa sirigakiaaravee, kiaavai. Anutuugo tinai vaa putuaiya kava diitaara aataruuvo hama kutaa vaitiri. Inna aikioo na gioonaa kiaapu itaa kua kiaiya kuaivaara kutaavaivee kiautirivee.

³³ Itaa kua kiaiya iida ngii unnakua kiaarainnoo. Fai ngia kumimakama variaya tasipama makemakee varikiai iyaano ngii safuuma variraivaa iikio maisainaravai.

³⁴ Ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaata ngiingii tinni kumimakaiyauvaatama pikiada safu yaata tinniiyauvaa varada variatee. Ngiikidiri hama vooyaano Anutuugaa arinaima teeda rikiaavai. Ngia mmamma maisakiateeraivaara na itaa kua kiaunoo.

Anutuugo tinai ta ari vookarai mmammavai varaaravaivee

³⁵ Gioonna kiaapu voovoono fai tinara: Dataama putuaiya fai kava diitaarannee? Diitada datai mmammavai varaarannee? tinaravai.

³⁶ Mo a itaa kua kiannaikua a yaata duunakuavee. Uruuvaa a utu kiaan-naivo nnabaivaa pikioo karaasa kaanaivaa varoo urivai.

³⁷ A uru vuuitaivaannee vara uru ari vookaraivaa utuanna suaivaki hama mmuyai apa yipi ruaavai utuannavai. Mmanna uruuvaa nnaasu nuiinaama kiae utuannavai.

³⁸ Anutuugoono tikio uruuyauvakidiri ari vookara ari vookaraama urivai. Uruuyauvakidiri mmuaavai mmuaavai ngiari kaanaiyauvo safuuma urivai.

³⁹ Mmatayaa varira mminnaiyauvo hama mmuaakarai mmammavai varaavai. Vaidiia ngiari vookarai [SB7]mmammavai varaani fayaiya ngiari vookarai mmammavai [SB9]varaani ngiaasukuaiya ngiari vookarai mmammavai varaani tavauya ngiari vookarai mmammavai varaavai.

⁴⁰ Ngiau aapu vai mminnaiyauvo vaikio matayaa vai mminnaiyauvootama vaivai. Ngiau aapu vai mminnaiyauvaa fafaaraiyauvo ari vookaraama vaikio mmatayaa vai mminnaiyauvaa fafaaraiyauvo ari vookaraiyauvai vaivai.

⁴¹ Suaivaa mmeekiaivo 'ari vookaraama taikio kuraagaivaa mmeekiaivo ari vookaraama taikio aakiapuaiyauvaa mmeekiaiyauvo ari vookaraama taivai. Aakiapuaa vooyauvai mmeekiaiyauvo ari vookaraama taikio vooyauvai mmeekiaiyauvo ari vookaraama taivai.

⁴² Itaama vaineema vaidi putuaiya diitaara mmammaiyauvo ari vookaraivai vaivai. Vaa putuaiya kava diitaaraivo ataama vainoo. Mmatana hau kieera suaivaki raubiriira nnabaivo nnaasu vaivai. Anutuugo tino kava diitaanara suaivaki ari vookarai mmamma hama yopeema taikaanaraivo diitaanaravai.

⁴³ Mmatana hau kieera suaivaki nnabaivo muaraagainno maisaivai. Anutuugo tino kava diitaanara suaivaki fai yaagueeqai yoketaa mmammavai varoo diitaanaravai.

⁴⁴ Mmatana hau kieera suaivaki mmatayaa diaa mmamma mmuyaivai vaivai. Anutuugo tino kava diitaanara suaivaki Anutuugaa Mmannasaivo varira mmamma ari vookaraivaa varoo diitaanaraivo vaivai. Mmatayaa diaa mmamma mmuyaivo vaikio rikioo Anutuugaa Mmannasaivo varira mmamma ari vookaraivootama vaivai.

⁴⁵ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Tauraa uu vaidiivaa Ataamaa Anutuugo iima kioodoo avuuvaa too diitoo korooraivee, tiivai. Mmannasa Yoketaivo innaki varuu vaidiivo nnaagiai tuuvoono tupatupaa variraivaa ti mmivai.

⁴⁶ Mmatayaa varira mmammaivonnaadee tauraa vaikio Anutuugaa Mmannasaivo varira mmamma ari vookaraivo nnaagiai vaivai.

⁴⁷ Anutuugo tauraa uu vaidiivaa Ataamaa mmataivaadiri iiravai. Nnaagiai tuu vaidiivoono ngiau aapuuvakidiri tiiravai.

⁴⁸ Gioonna kiaapu mmatayaiya mmataivaadiri iima kioo vaidiivaa roosiya variaavai. Ngiau aapu variaya ngiau aapuuvakidiri tuu vaidiivaa roosiya variaavai.

⁴⁹ Ta mmatayaa variaunnaiya mmataivaadiri iima kioo vaidiivaa mmammaivaa roosuuvaa varada variaunnaneema ta ngiau aapuuvakidiri tuu vaidiivaa mmammaivaa varada variaaravai.

⁵⁰ Ni seenayaso, na itaa kua kiau kuaivaa oyaivo ataama vainoo. Mmatayaa diaa mmamma mmuyaivo hama yopeema Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaki kuanaravai. Mmamma mmuyaivo uudainno raubiriiraivo hama yopeema tupatupaa variraivaa varaanaravai.

⁵¹ Na hatauma kuaa kua voovai ngii giaa ngii minai rikiaatee. Ta mmuakiaaya hama putuaaravai. Mo Anutuugo tinai fai ta mmuakiaaya hanigiada ari vookarai mmammavai varaaravai.

⁵² Nnaagiai noomaivo akua tinai rikiada avu tapuurayaama akiairainai ta hanigiada ari vookarai mmammavai varaaravai. Fai ii nooma ivo akua tino Anutuugo tinai vaa putuaiya tupatupaa varira mmammaivaa varada diitakiai ta homo mmatayaa variaunnaiya hanigiada ari vookarai mmammavai varaaravai.

⁵³ Mmatayaa diaa mmamma mmuyaivo uudainno raubiriiraivo hanigioo tupatupaa varira mmammaivaa varaivee. Homo mmatayaa varii mmamma mmuyaivo hanigioo arivookarai mmammaivaa varaivee.

⁵⁴ Vaa putuaiya tupatupaa varira mmammaivaa varakiai homo mmatayaa variaya hanigiada ari vookarai mmammavai vareera suaivaki Anutuugaa kua fafaaraivaki vai kuaivaa kaanaivo kooyaa vainaravai. Kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapuuya putira aataruuvaa Anutuugo vaa ruga kioo yaatara taika kiaivaivee, tiivai.

⁵⁵ Kua fafaara voovai vainno putira aataruuvaara tinoo:

Mo putiraivo deevau

i yaagueeqaivo vainnee?

Mo putiraivo deevau

a nniitareeraivaa mmira yaagueeqaivo vainnee?

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

⁵⁶ Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa hama yopeema ta iikiaunnaivaara ta mminnamminnaa maisaiyauvaa varaunnavai. Ta mminnamminnaa maisaiyauvaa varaunnaivaara irisaivaa ta putuaunnavai.

⁵⁷ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva putuuvaara ta putira aataruuvaa yaataraunnavai. Ivaara ta Anutuugaata kua yoketaivaa kiaunnavai.

⁵⁸ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, ta putira aataruuvaa yaataraunnaivaara Yisuunna aataruuvaa puaisa utida sa vo aataru voodaa kuaaraivaara yaata utuatee. Mmuakiaa suai mmannammanna ti Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooriivaara nnaasu yaata tu kiada vaidi iikiatee. Vaa ngia rikiaavai. Ngia inna mmooriivaa varaivaa hama kuminayaa varaavai. Ivaaraida mmuakiaa suai mmannammanna iida nnaasu variatee.

16

Koridii variaya ausa hanigieera vooyani sikauyauvaa yapeeravai

¹ Anutuugaa gioonna kiaapu Yutayaa mmataivau variayani ngia sikauyauvaa yapa kiada kati iya mmiaaree kuaa kuaivaara aanna na tinai rikiaatee. Garatiaa mmataivaki Anutuugaara mmarammaraama nuunakiaiya na kuaa mmiaa kuaivaa ngieeta ivaa iikiatee.

² Ngia mmuaavai mmuaavai mmoori varada irisai varaa sikauyauvaa yaarida yaata utida nnoonnama varaiya nnoonnama voovau yapaatee. Kiisama varaiya kiisama voovau yapaatee. Ngia Yutayaiya mmiaara sikauyauvo raubiriivoora mmuaa Sudaaga mmuaa Sudaaga ngii sikau vooyauvai itaama yapaatee. Fai ngia itaama mmuaanaa yapa kikiyai na ngiisi vira suaivaki hama ngia ni miaara yaata utuaaravai. Fai vaa ngia teerama kiaiyouvaa kati ni miaaravai.

³ Fai na ngiisi viee ngia mmataama kiasa vaidiiyara na yanaa voovai fafaarama kiese ivaata Yerusareema variyaiyani sikauyauvaatama iya mminai teeda varada oto Yerusareema variyaiya mmiaaravai.

⁴ Fai ngia yaata utida rikikio ngii yoketai na ee-oo tikiai na vinai iya ni tasipama kuaaravai.

Pauruuso ari kuanara aataruuvaa tiravai

⁵ Na Maketoniasa mmataivau kuanaree tiee fai tauraa viee ivaki variyaiya tee nnaagiai ngiisi kuanaravai.

⁶ Fai na ngiisi viee kiisama vootama ngii tasipama varinaravai. Fai variee teeno nuanu mmummuono vati rinai rikiee hokobama ngii tasipama varinaravai. Na variee fai yapooma vo yosinna voovaki na kuanara iinai fai ngia niyara yoketa yoketaikiyai na kuanaravai.

⁷ Hama na kiisama ngii tasipama ni variataivai. Na hokoba suai ngii tasipama ni variataivai. Fai ni Udaangaivoono tinaina na hokoba suai ngii tasipama varinaravai.

⁸ Na Epesiisa aavaki varieenana fai yapooma Yutayaiya buusa nneera suaivaa nnutuovo Pedikoosa suaivo nninai tee na ivaa taa kiese kuanaravai.

⁹ Aavaki na variee tauko iira vai mmooriivaa Udaanga Anutuuga kooyaa ni vitaikiyai na tauko vaivaara na vootama hokobama aavaki varinaravai. Mo ni nnammutuaiya kaayau variaaniaata na aavaki varinaravai.

¹⁰ Mo fai yapooma Timotiiva ngiisi nninai rikiada ngia innara yoketaakiatee. Ivo ni roosiima Udaanga Anutuuga mmooriivaa varaivaara ngia innara tuqinnaatee.

¹¹ Sa vaidi voovoono innara nniki rakainno kumina vaidivaivee kiaiivee. Fai yapooma ivo kava vara ranoo niisi nninaraivaara ngia innara yoketaikio rikioo ivo ari kuanaree tii aataruuvau ausa nuufa tasipama kuaivee. Ivo ari seena vaidi ausa hanigieeraiyaatama kava niisi vara ranada ngiaaraivaara na iyara faannakiaunoo.

¹² Mo na ti seena vaidi Aporoonnaraata ngii giaa ngii minai rikiaatee. Ari seena vaidi ausa hanigieeraiyaatama ngiisi kuaiveera na makemakee inna titaaduu yaata utu kioo nnaasu vairavai. Anna makee hama ivo kuataama vainoo. Fai yapooma ivo vira suaivo kooyaa vaino rikioo kuanaravai.

Pauruuso nnaagiai kuaivaa tiravai

¹³ Ngiengie variaaraivaara tuqinnama haitatuukiatee. Ngia Anutuuga kutaavaivee kiaiavaa puaisakama utuatee. Ngia vaidiya varida yaagueeqama variatee.

¹⁴ Ngia mmuakiasa aataru mmoorivai varaaree kiasa mmuduuya riraivaa tasipama varaatee.

¹⁵ Ni seenayaso, vaa ngia rikiaavai. Akaiya mmataivau variaa vaidi Siti-panaasaata ari nnauvaki variyaiyaatama tauraa toosa hara ausa hanigieeravai. Ausa hanigia kiada Anutuuga gioonna kiauuyara pinaama mmoori vareeravai. Ni seenayaso, na yamaa kua yamaa kuaivaa yaagueeqama ngii giaa ngii minai rikiaatee.

¹⁶ Iya roosiikiaiyaata iya tasipama mmoori vareeraiyaatama iikiaivau-giataama iikiatee.

¹⁷ Sitipanaaso Potunataava Akayakaavainna vaa niisi ngiaivaara ni yoke-tainoo. Ngia hama niisi ngiaara aataruuvootaikiai iya niisi ngiaivaara ni yoketaainoo.

¹⁸ Iya ngii tasipama variaavo ngii ausaiyauvo yoketaineema iya ni tasi-pama variaavo ni ausaivo yoketaainoo. Itaama iikiaa vaidiiyara kua yoke-taiyaa kiatee.

¹⁹ Asiaa mmataivau variaya Anutuuqaara mmarammaraama nuunaki-aiya ngiiyara yaata utida boo kiaavai. Akuiraaaya Pirisikauyaataama ngiari nnauvaki Anutuuqaara nuunakiaiyaatama ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa ngii mida ngiiyara boo kiaavai. Udaanga Yisuu Kirisiiva iyakiaata tiiki-aatama variivaara iya itaama yaata utida kiaavai.

²⁰ Aavakinnaa vaa ausa hanigiaiyaatama ngiiyara yaata utida boo ki-aavai. Ngiingiiyara ngiingiiyara yoketaida ngiingii yaaku rumisiatee.

²¹ Nini yaakukidiri aa na rau kua aavaa taatee. Na Pauruusoono ngiiyara yaata utuee boo kiaunoo.

²² Fai gioonna kiaapu voovoono hama Udaanga Yisuu Kirisiinnara mmuduuya rino Anutuuqo tino maisama variaivee. Udaanga-o, tummu-nee.

²³ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngii tasipama vakiaivee.

²⁴ Ngia Yisuu Kirisiinna tasipama variaya ni mmuduuya riraivo ngii mmuakiaaya tasipama vakiaivee.

Pauruusoono aa nnaagiai yanaa aavaa Koridii varuuyani reeravai

Pauruuso kava nnaagiai yanaa aavaa Koridii varuu gioonna kiaapuuyani reeravai. Aa yanaa aavaa Pauruuso roo suaivaki ivo tooduu gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooya Koridii varuuyaki kaayau mmuaararoovo vairavai. Gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooyakidiri vooyaano Pauruusaara ooqoo tiravai. Innara ooqoo tuduaata Pauruuso pinaama iyara mmuduuya ruoo iyaata mmuaa ausa tinnivai varaanaraivaara yaata utiravai. Nnaagiai iya mmuaa ausa tinnivai varooduu rikioo inna ausaivo kaayauma yoketairavai.

¹ Na Pauruusoono aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Anutuugoona ari yaata utiivaugiataama ni mmataama kiaikiai na Yisuu Kirisiinna kuaivaa varee nuaira aposoroo vaidivai variaunoo. Ti seena vaidi Timotiiva ni tasipama varikiai na aa kua aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Ngia vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu Koridii variaiyaniaatama Anutuugaa gioonna kiaapu Akaiya mmata mmuakiaavau variaiyaniaatama na aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo.

² Ti Napoova Anutuugoota ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati ngiiyara yoketaama yaata utida ngiari ausa nuufaivaitana ngii mida nnaasu varia-teeraivaara ta yaata utuaunnaanoo.

Pauruuso Anutuugaata kua yoketaivaa tiravai

³ Ti Udaanga Yisuu Kirisiinna Koonna Anutuugaara ta kua yoketaivaa kiaunnaanoo. Ivo ti Napoova tiyara boo tioo ti tasipama varioo tirooma varira ausa nuufaivaa vareera aataruuvaa mmiraivovee.

⁴ Mmuaararai aataru ari vookara ari vookaraiyauvo tiiki vaikio ivo ti tasipama yoketaama varioo tirooma varira ausa nuufaivaa vareera aataruuvaa ti mmivai. Ivo itaama ti tasipama varioo tiyara boo tiineema ti seena gioonna kiaapuuyaki mmuaararaiivo vainai rikiada ta iya tasipama yoketaama varida tirooma varira ausa nuufaivaa vareera aataruuvaa iya vi-taakiateeraivaara Anutuugo itaama ti tasipama yoketaama varioo tirooma varira ausa nuufaivaa vareera aataruuvaa ti mmivai.

⁵ Yisuu Kirisiiva mmamma nniitaroovaa varoovaa roosiima teetaata mmamma nniitareeraivaa varaunnavai. Mmuaikaraama Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara ivo tirooma varira ausa nuufaivaa vareera aataruuvaa ti mmiivo fai vooyasiaatama kuanaravai.

⁶ Mo fai ta ngiiyara mmooriivaa varada mmamma nniitaraivaa varaaraivo fai hama ta kuminayaa varaaravai. Anutuugo ngii tasipama varioo tirooma varira ausa nuufaivaa vareera aataruuvaa ngii mmioo ngii vitoo yoketaivau ngii yapaanaraivaara fai ta mmamma nniitaraivaa varaaravai. Mo fai Anutuugo ti tasipama varioo tirooma varira ausa nuufaivaa vareera aataruuvaa ti mmimaraivo fai hama kuminayaa vainaravai. Ta mmamma nniitaraivaa varadaata yaagueeqama variaunnaneema ngieetama mmamma nniitaraivaa varada yaagueeqama varikiai ta ngii tasipama varida boo tira kuaivaa ngiita kua kiaaraivaara Anutuugo ti tasipama varioo tirooma varira ausa nuufaivaa vareera aataruuvaa ti mmimaraivo hama kuminayaa vainaravai.

⁷ Ta ngiiyara mmannammanna faannaida varida kiaunnaanoo: Fai iya yaagueeqama variaaravee, kiaa kiada hama pikieeraida mmannammanna ivara nnaasu yaata utu kiada variaunnaanoo. Vaa ta rikiaunnavai. Ta mmamma nniitaraivaa varaunnaneema ngieetama varaivaara Anutuugo

ti tasipama varioo tirooma varira ausa nuufaivaa vareera aataruuvaa ti mmiivaa ngieetama varaaravai.

⁸ Ti seenayaso, ta Asiaa mmataivau variaanna suaivaki ta mmuaararoovaa varaannaivaara ta ngii giaa ngii mikiai rikiaatee. Kaayau mmuaararoo pinaa ari vookarauvo tiiki vauduu hama yopeema ta ivaa yaataraaraivaara ta yaata utida ta tete variaanna suaiauvo taikaanaravaivee kiasa kiada variravai.

⁹ Ta yaata utida rikiaannaduu Anutuugo tuuvaugiataama tete variaanna suaiauvo kutaa taikaivaivee kiasa kiada pinaama ti mmuaararooduu variravai. Hama ta titi yaagueeqaivaura mmoori vareerama kiada Anutuugo tinai vaidi putuaiya diitaaraivaa yaagueeqaivaura ta mmoori varaaraivaara ta itaama variravai.

¹⁰ Ta putuaara iikiaannaivakidiri Anutuugo ti vitoo yoketaivau ti yapeeravai. Fai yapooma ivo ti vitoo yoketaivau ti yapaanaravai. Vaa ta ivara yaagueeqama kiaunnaanoo: Fai ivo kava ti vitaanaravaivee, kiasa kiada faannaida variaunnaanoo.

¹¹ Ngieetama tiyara yaaku varada ti tasipama iikio fai itaama vai aataruuvo vainaravai. Fai kaayau gioonna kiaapuuya tiyara yaaku varaaraivaa Anutuugo rikioo irisaivaa tiyara yoketaivai fai ta yoketaama varida mmoori varaaravai. Kaayau gioonna kiaapuuya tiyara kua yoketaivaa Anutuugaa kiasa mmiateeraivaara ngieetama tiyara yaaku varada variatee.

Pauruuso Koridiiyasi kuanaree kiasa rikioo pikieeravai

¹² Aa na tinara kua aavaa inna titiyara mannaka tinara kuavai. Aa mmata aavau ta varida iikiaunna aataru mmooriiyauvaara ti yaata utiraivoono ausa yoketaivaa ti mmivai. Ta ngii tasipama varida hama ta mmatayaiya tinni vairaiyauvunudiri mmooriivaa iiravai. Ta Anutuugo tiyara yokeetaama yaata utiraivaugiataama yaagueeqaivaa varada ti ausa mmuduuyaiyauvo ngiiyara yoketauduu Anutuugo ti kiasa ti mmuuvauugiataama ta safuuma ngiiyara mmooriivaa iiravai. Ivara ta titiyara mannaka kiaunnaanoo.

¹³⁻¹⁴ Ta ngiini yanaiyauvunu fafaarakiaanna kuaiyauvaki ngia kooyaa yaarida arinaima rikioo kuaiyauvaa nnaasu ta fafaairavai. Ta varida iikiaunna aataru mmooriiyauvaara ngia makee kiisama nnaasu teeda rikiaivaa ngia eeyaavai arinaima teeda rikiaa taika kiaateeraivaara na faannaina variaunoo. Fai ngia itaikio ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ti yaparainara suaivaki ta ngiiyara mannaka kiaaraivaa roosiima ngia mmuaakaraama aikiooma tiyara mannaka kiaaravai.

¹⁵ Ngia itaa kua kiaaraivaara vaa na rikiauvai. Ivara na taaraneeu ngiisi vinai ngia taaraneeu yoketaama variateeraivaara na ngiisi kuanara suaivaitana mmatairavai.

¹⁶ Na ngiee ngii tee ngii pikiee numa Maketoniaa mmataivau nuaina variee mo kava vara ranee ngiisi viee kava ngii teenai ngia ni tuqinnada ni titakiai na Yutayaa mmataivau kuanaraivaara na tauraa mmatairavai.

¹⁷ Na itaa kua kiasa kuanaree kiasa rikiee pikiee hama kuaivaara na aruoo kiasa aduoo kiasa tira vaidivai variaunnee? Ai hameetavee. Na kuanara nninara aataruuvaa mmataama kiee mo pikiee hara kiee variauvaa mmatayaa diaa vaidi kumimakaivaa roosiima na mmuai suaivau ee-oo na kuanaravaivee kiasa kiee hama na kuanaravee kiaunnee? Ai hameetavee.

¹⁸ Anutuugo tira kuaivaa kua kutaavai nnaasu tiivai. Ivaa roosiima ta kua mmayaayaivaa ngii giaa ngii miaunna kuaivaa hama ta ee-oo tida hamavee kiasa kiada ngii giaa ngii miaunnavaivee.

¹⁹ Anutuugaa Mmaapuuvaa Yisuu Kirisiinnara ta Siraaso Timotiivama innara ngii giaa ngii miaannaivo hama ivo taara yaata utuoo ee-oo tioo hamavee tira vaidivai variravai. Ivo ee-oo tioo na iinaravaivee tira vaidivai nnaasu variravai. Aanna makee ivo homo itaavai nnaasu varivai.

²⁰ Nnaaru Anutuugo kua kiasa teerama kioo kuaivaa kaanaivo innaki vairavai. Ivaaraida ta innara kutaa tuanaavaivee kiasa kiada variaunnaanoo. Ta itaa kua kiaunnaivaara Anutuugaa nnutuuvo ngiau aapu vainoo.

²¹ Yisuu Kirisiiva ngiikiaata tiikiaatama variivaara Anutuugo ariinoo yaagueeqama tiyara mmooriivaa iikiai ta yaagueeqama variaunnaanoo. Ivoono ariini ti mmataama kioo

²² ta yoketaama variateeraivaara ti aakiaiyauvaki ari Mmannasaivaa yapa kiaikio varivai. Variivaara gionna kiauuyaa teeda kiaanoo: Inna Anutuugaaniyavee, kiasavai. Ivo tiini teerama kiaikio vai aataruuyauvaa fai yapooma ta varaaraivaara ivo ari Mmannasaivaa ti mmivaivee. Ivo itaama tiyara iivaara ta hama taara yaata utida variaunnaanoo.

²³ Na Anutuugaa avuuvauvadi kua kutaavai ngii giaa ngii miee ataa kua tinaravee. Ngia Koridii variaya na viee ngia koonnama variaivaara ngii tino rikioo ngii ausaiyauvo mmuaarareevoo kiasa na hama viravai.

²⁴ Ngia Anutuugaara kutaavaivee kiasa kiada yaagueeqama variaavai. Ivaara ta kava ngii tikiai ngia ti kuaiyauvaa rikiada iikiateeraivaara hama ta mmoori varaunnava. Ngia yoketaama sirigaida variateeraivaara ta ngii tasipama mmoori varaunnava.

2

¹ Sa ngii ausaiyauvo kava mmuaarakiaiveeraivaara na ngiisi kava kuanaree kiasa kiese iima rikiee pikieeravai. Neneenoo itaama yaata utuee pikieeravai.

² Mo fai na ngiisi viee kua yaagueeqama ngii tinai ngia ausa mmuaara-reera tasipama varikiai fai gionno ni tasipama varioo yamaa kua tinai na sirigaina varinarannee? Fai ngia mmuakiaaya ausa mmuaarada vari-aaraiya nnaasu ni tasipama variaaravai.

³ Ivaara na tauraa yanaivaa nnaasu fafaara kiaaduu ngiisi viravai. Na ngiisi vinai ngia ni tasipama sirigaida variataama vaikiainnaata ngia ausa mmuaararavaa ni miaarainnoo kiasa na tauraa yanaivaa nnaasu fafaara kiaaduu ngiisi viravai. Vaa na arinaima rikiauvai. Na sirigaina varinai fai ngieeta mmuakiaaya sirigaida variaaravai.

⁴ Na ngiini yanaivaa fafaara raa suaivaki ni ausaivo kaayauma mmuaara-rooduu na pinaama ratee variee ngiyyara yaata utuee yanaivaa reeravai. Hama na ngii ausaiyauvo mmuaarakiaiveeraivaara yanaivaa ngiini reeravai. Na mmuakiaaya ngiyyara pinaama mmuduuya ruauvaa ngia arinaima teeda rikiaateeraivaara na yanaivaa ngiini reeravai.

Maisa aataru iivaara inna aikioovaivee kiatee

⁵ Vaidi voovoono ngii nuuna aakiaivaki maisa aataruuvaa iinno ausa mmuaararavaa ngiita niitama ti mmiinne? Vara hama ti mmiinne? Vaa kutaa itaama iivo hama ausa mmuaararavaa ni mivai. Mmuakiaaya ngii mivai. Na tinara: Mmuakiaaya ngii mivaivee, tino rikioo ivo pinaama mmamma maisaivoora na kava yaata utuee kiaanoo: Ivo ngiikidiri vooya nnaasu ausa mmuaararavaa mmiivaivee, kiauvi.

⁶ Ivo itaama uuvaa ngia nuunaida kua yeena rau kiada irisaivaa inna mmuuvaa ngia mmuakiaa vooya ee-oo kiasa inna aikioovai.

⁷ Aanna makee sa ivaara yaata utiraida ngii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmida tirooma varira ausa nuufaivaa vareera aataruuvaa innaata

vitaakiatee. Ivo pinaama ausa mmuaararaivaa varoo yoketaa aataruuvaa eeyaara pikieevoo kiaa innara yoketaida itaama iikiatee.

⁸ Ivaaraina ngia innara mmuduuya ruaivaa kooyaa inna vitaakiateeraivaara na yaagueeqama ngii kiaunoo.

⁹ Ngia iikiainaaree kiaa na tauraa yanaivaa ngiini reeravai. Ngia ni kuaivaa eeyaavai rikiada iikiaarannee? Vara hama iikiaarannee? Na ivaa taanaraivaara yanaivaa raa kiee ngiini kiaaduu viravai.

¹⁰ Gioonna kiaapu voovoono maisa aataruuvaa iivaara ngia hama ivaara yaata utiraida ngii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiaani rikiee neeta hama ivaara yaata utiraina ni ausa mmuduuyaivaa inna mmiauvai. Vara ii vaidi ivo maisa aataruuvaa niyara iiravainnee? Vara hama niyara iiravainnee? Hama na ivaara yaata utuauvai. Na kati ni ausa mmuduuyaivaa inna mmiauvai. Ngia yoketaama variateeraivaara na Yisuu Kirisiinna avuuvau itaama iikiauvai.

¹¹ Sataango ti yaatareevoora tiee na Yisuu Kirisiinna avuuvau itaama iikiauvai. Ivo ti iinno taanaraivaara vaa ta teeda rikiaunnnavai.

Pauruuso Titiinnara pinaama yaata utiravai

¹² Na viee yoosinna Toruaasaa gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa kiaa mmiaa suaivaki na taaduu vaa Udaanga Anutuugo na mmoori varaanara aataruuvaa mmuaanaa teerama kieeravai.

¹³ Na ivaki viee buainana taaduu hama Titiiva ni too vauvaara na pinaama ivaara yaata utiravai. Yaata utuaivaara ivaki varuuyara na kua yoketaivaa kiaa kiee ivaki pikiee mmata Maketoniaa ivakira viravai.

Yisuu Kirisiiva yaatara kioovaara teeta yaataraaravaivee

¹⁴ Ta Anutuugaara kua yoketaivaa kiaunnano. Vaidiyya rapiraivaa yaatara kiada nnida kua aayanna tiraivaa roosiima Yisuu Kirisiiva vaa yaatara kioovoono tiiki variivaara teeta yaataraunnano Anutuugo mmuakiaa suai ti vitoo kua aayanna tasipama nniivai. Suuda yoketaivo ngieera kuaikiai rikiaaneema Anutuugo tikiai ta Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa varada mmuakiaa yoosinnaiyauvaki variaya kiaa mmiaa rada nookiaunnani rikiaavai.

¹⁵ Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara suuda yoketaivo viraivaa roosiima Anutuugo ti taikiai ta variaunnano. Anutuugo gioonna kiaapuuya vitoo yoke-taivau yapaanaraiyaata ikia aakiaana kuaara iikiaiyaatama suuda yoke-taivo viraivaa roosiima ta iya tasipama varida Yisuu Kirisiinna aataruuvaa iya vitaakiaunnano Anutuugo taivai.

¹⁶ Yisuu Kirisiinna aataruuvaaara ikia aakiaana kuaara iikiaiyaano su-udaivaa rikiaavo putiraiyakidiri vira suudaivaa roosiivo kuaikiai rikiada putuaara iikiaavai. Yoketaivau variaara iikiaiyaano rikiaavo yoketai suu-daivo kuaikiai rikiada tupatupaa variaara iikiaavai. Mo deeyaano itaama aikiooma mmoori varaarannee?

¹⁷ Mo teenoo hama ta vaidi vooya roosiima Anutuugaa mmooriivaa iikiaunnnavai. Iya ngiariiyara yaata utida sikau varaaraivaara Anutuugaa mmooriivaa varaavai. Anutuugo ti titoovaara ta inna avuuvau titi ausaiyauvakidiri safuuma mmayaayaivaa tida Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidiya varida mmooriivaa iikiaunnnavai.

3

Anutuugo karaasa kua yeena rau kioovaara tiravai

¹ Ta itaa kua kiaunnaivaa ngia rikiaikiai ta kava titi mannaka kiaunnannee? Hameetavee. Gioonna kiaapu vooya ngiari mmooriivaaraata ngiari

variraivaaraatama vaidi vooya tikiai iyara yanaivau fafaara roovaa varada ngii miaani yaarida teeda rikiaavai. Ta iya roosiima titi mmooriivaaraata titi variraivaaraatama yanaivaa ngii miaarannee? Vara ngieenoo ti mmooriivaaraata ti variraivaaraatama yanaivaa ti mmiaarannee?

² Hama itaa kiaara aataruuvo vainoo. Yanaivau vai kuaivo kooyaa nakaaraivaa variraivaa vitaineema ngia Koridii variyaiya ngiengieenoo ta yoketaama mmoori vareeraivaata ta yoketaama variraivaatama kooyaa gioonna kiaapuuya vitaakiaanoo. Ngia yanaivau yaarida rikieerayaama ngii aakiaiyauvaki kuaivo vaikiai ngia yoketaama variaani mmuakiaa gioonna kiaapuuya ivaa teeda arinaima ti variraivaa teeda rikiaavai.

³ Ta ngiiyara mmooriivaa varaannaduu ngia Yisuu Kirisiinnasidiri fafaara raa yanaivaa roosiima kooyaa inna aataruuvaa gioonna kiaapuuya vitaakiaavai. Ii yanaa ivaa hama ivo sikau tayapoovaitanau Musiiva roovaitanau fafaara reeravai. Gioonna kiaapuuya aakiaiyauvaki fafaara reeravai. Hama ivo upisi nnooriivo varuu seeraivaadiri ivaa fafaara reeravai. Anutuugo tupatupaa variraivoono ari Mmannasaivaa gioonna kiaapuuya aakiaiyauvaki yapaivaa gioonna kiaapuuya yanaivau teerayaama iya taavai.

⁴ Yisuu Kirisiiva tiiki varikiai ta Anutuugaara yaagueeqakiaunnaivaara ii kua ivaa itaa kua kiaunnaanoo.

⁵ Hama mminnaa voovoono ti aakiaana vaivoono yaagueeqaivaa ti mmikiai ta ngiiyara vai mmooriivaa iikiaunnaanoo. Yaagueeqaivo aikiooma ti aakiaana vaivo Anutuugaasidiri tiivai.

⁶ Ivoono ari yaagueeqaivaa ti mmikiai ta ivo yeena rau kioo kua karaasaivaa gioonna kiaapuuya kuaa mmiaunnaanoo. Ivo karaasa yeena rau kioo kua aataruuvo hama tauraa Musiiva fafaara roo aataruuyauvaa roosiivai. Mmannasa Yoketaivaa aataruvai. Fai ta Musiiva fafaara roo aataruuyauvaa iidada fanniima kiada putida ikia aakiaana tupatupaa variaaravai. Mmannasa Yoketaivaa aataruuvaa fai iidada putida tupatupaa Anutuugaa tasipama variaaravai.

⁷ Anutuugo ari mmaanna tuu kuaivaa Musiinna kuaa mmira suaivaki Musiiva sikau tayapoovaitanau fafaara rooduu Anutuugaa mmeekia ari vookarauvo inna tasipama vairavai. Mmeekiaivo kiisa suaivaa taikaanara iinno rikioo homo Musiinna oori nnikiivaki yaagueeqama toovaara Isarairaa gioonna kiaapuuya hama inna teeda nnaasu vairaida ngiari voopi teeda vairavai. Anutuugaa mmaanna tuu kua aataruuyauvaa iidada fanniima kiada putida ikia aakiaana variaara aataruuvo itaama tuuduu rikioo pinaa mmeekia yoketauvo tasipama tiiravai.

⁸ Fai Mmannasa Yoketaivaa aataruuvo pinaa yoketayoketaa ari vookaraivo tasipama vaivo tauraa aataruuvaa yaataraanaravai.

⁹ Nnaaru Anutuugo mmuu aataruuvaa irisai putida ikia aakiaana variaaivo pinaa yoketaivaa tasipama tiiravai. Safu aataru tupatupaa Anutuugaa tasipama variraivo pinaa yoketaa tuanaa ari vookaraivai vaivai.

¹⁰ Ta yaata utida kiaunnaanoo: Aanna makee yoketai aataruuvo pinaa ari vookaraama vaivo nnaaru mmeekia kaayau pinaama ruvuahoovo tuuvaa yaatara kiaikio vaa taikaivaivee, kiaunnavai.

¹¹ Nnaaru mmeekia yoketaivo kiisa suai taikoovo yoketaavai. Makee pinaa yoketaa aataruuvo tupatupaa vaivo pinaa yoketaa tuanaa ari vookaraivai vaivai.

¹² Ta itaama yoketaama variraivaara faannakiaunnaivaaraida ta hama aatuurama kiada yaagueeqama kiada gioonna kiaapuuya kooyaa mmayaayaivaa kuaa mmiaunnavai.

¹³⁻¹⁴ Hama ta Musiinna roosiikiaunnava. Gioonna kiaapu Isarairaiya mmeekiaivo Musiinna oori nnikiivau toovo taikaanara uuvaa teevo kuaa ivo ari oori nnikiivau buruqa kiisavaadiri rummua apu kieera-vai. Gioonna kiaapu Isarairaiya ngiari tinniiyauvo yaagueeqauduu hama kuaivaa rikieeraivaa roosiima variravai. Aanna makee Isarairaiya nnaaru Anutuugo kua yeena rau kioo fafaaraivo vauvaa yaarida rikiaavo hama iya tinniiyauvo rusitikiai hama arinaima rikiaano. Iya tinniiyauvunu buruqa rau kiada variraivaa roosiima variaano. Fai gioonna kiaapu voovoono Yisuu Kirisiiva inna tasipama varino fai inna tinniyaa vai buruqaivo takuasano rikioo arinaima rikiaannaravai.

¹⁵ Aanna makee Isarairaiya Musiiva tuu kuaivaa yaaruaavo buruqaivo homo iya tinniiyauvunu rummua apu kioo vainoo.

¹⁶ Fai vaidi voovoono ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara ausa hanigiano rikioo ari ausa hanigiai aataruuvono buruqaivaa rabaraanaravai.

¹⁷ Na Udaanga Yisuu Kirisiinnara kiau kuaivo inna Mmannasaivaara na kiau kuavai. Fai inna Mmannasaivo gioonna kiaapu voovaaki varioo inna utii aataruuvaa rukusaa kino mmamma dummukiara kati yoketaama hara kioo varinaravai.

¹⁸ Ta vaa ausa hanigieera mmuakiaaya hama nnaaru buruqaivo iya tinniiyauvunu rummua apuuvaa roosiima variaunnaanoo. Ta pinumaivaa roosiima variaunnaanoo. Ti Udaanga Yisuu Kirisiinnani yoketaa ari vookaraivo tiikidiri kooyaa vainoo. Ti Udaanga Yisuu Kirisiinna Mmannasaivoono ti aakiaiyauvaki varioo ti hanigiananai ta kiisama yoketaama varida yapooma Yisuunna roosiima pinaama yoketaama variaaravai.

4

Mmataivaadiri kuu yavaiyauvaa iima kiaiayauvaa

roosiikiaunnaiya ta variaunnaanoo

¹ Anutuugo tiyara boo tioo kua yeena rau kioo ii kua iyauvaa kuaa mmi-ateera mmooriivaa ti mmiravai. Ivo ti mmuu mmooriivaa ta iikiaunnano hama ti pirisaikiai pikiaunnava.

² Ta hatauma iida mmamma maisaira aataru mmuakiaayauvai pikiada hama ta unnakua unnakua kua kiada mmooriivaa iida hama ta Anutuugaa kuaivaa unnakua unnakuaivaa tasipama tida varida iikiaunnano. Ta kua kutaivaa nnaasu kooyaa gioonna kiaapuuya kuaa mmida Anutuugaa avuuvau safuuma variaunnani mmuakiaa gioonna kiaapuuya ta itaama variaunnaivaa teeda ngiari yaata utiraivaki ivaara kutaavaivee kiateeraivaara ta itaama iikiaunnava.

³ Ta mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kuaa kookieema kiada kuaa mmiaunna kuaivo kutaa tuanaa hataumaki waitiri. Gioonna kiaapu ikia aakiaana kuaaraiyaano nnaasu ivaara kuaano: Hama ta teeda rikiaunnaivee, kiaatirivee.

⁴ Iya yaata tinniiyauvo upisiyauvai vaivaara iya mmayaaya yoketaivaara hama kutaavaivee kiaavai. Aa mmata aavaara dira kieeta Sataango iya iikio iya yaata tinniiyauvo upisiivai. Yisuu Kirisiinna oyai ari vookaraivo vaikio ivo Anutuugaa roosiima mmuaikaravai varivai. Inna mmayaaya yoketaivo mmeekiaivaa roosiima taivaa iya teevoora kua kioo Sataango iya iikio iya yaata tinniiyauvo upisiivai.

⁵ Hama ta titiyara ngii giaa ngii miaunnaanoo. Yisuu Kirisiiva ti Udaanga tuanaivaara ta ngii giaa ngii miaunnaanoo. Ta Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidiyaanora tida ngiita ngii mmoori vareera vaidiya varida ngii giaa ngii miaunnaanoo.

⁶ Udaanga Anutuugo tunoo: Fai upisiivakidiri mmeekiaivo taanaravaivee, tuuvoono ari mmeekiaivaa ti aakiaana yapa kiaikio taivai. Yisuu Kirisiinna oori nnikiivaki mmeekiaivo too varinai ta Anutuugaa oyai ari vookaraivaa arinaima taaraivaara ivo ari mmeekiaivaa ti aakiaana yapa kiaikio taivai.

⁷ Ii aataru yoketaa ivaa ta varaunnaiya vaidiiya mmataivaadiri kuu yavaivaa iima kiaivaa roosiikiaunnaya ta variaunnaanoo. Kuu yavaivo kiisa suai nnaasu vainno taikeeraivaa roosiima ta muaraagama variaunnaanoo. Hama titi yaagueeqayaara ta mmooriivaa iikiaunnaanoo. Anutuugaa yaagueeqa ari vookaraivaura ta mmooriivaa iikiaunnaanoo. Ii aataru ivo kooyaa vakiaiveeraivaara ta vaidiiya mmataivaadiri kuu yavaivaa iima kiaivaa roosiima variaunnaanoo.

⁸ Mmuaararai aataruuyauvo makemakee tiisi nnikiai ta teedaata pikiada variaunnano hama ti yaataravai. Vo suai vo suai airi airi yaata utiraivo tiiki vaikiainnaata hama ta pinaama ivaara yaata utiraida yaagueeqama variaunnaanoo.

⁹ Ti nnammutuaiya koonnai aataruuyauvaa ti iikiaavoota ti Napoova hama ti pikiaivai. Vaidiiya ti ruputuaaniaata ta hama putuaunnava.

¹⁰ Yisuu Kirisiinna variraivo tiiki vaivaa iya kooyaa taateeraivaara vaidiiya Yisuunna ruputuduu putuneema ta variaunnani iya ti ruputuaara iira aataruuvo makemakee tiisi vaivai.

¹¹ Ta mmatayaa variaunna suaivaki ta Yisuunna mmooriivaa iikiaunnani gionna kiaapuuya ivaara ti ruputuaara iikiaaniaata ta mmannammanna mmooriivaa iikiaunnaanoo. Ivo tiiki varikiai ta variaunnaivaa ngia kooyaa taateeraivaara ta mmannammanna mmooriivaa iikiaunnaanoo.

¹² Ii na kiau kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Iya ti ruputuaara iikiaani ta mmooriivaa mmannammanna varada putuaara iikiaunnani ngia ivaa teeda ivaudiri tupatupaa variraivaa varada variaano.

¹³ Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Na Anutuugaara kutaavaivee kiauvaara na kuaivaa kiauvaivee, tiivai. Nnaaruaa vaidi voovoono fafaara roo kua voovoono itaama kutaavaivee tuneema teeta Anutuugaara kutaavaivee kiaunnaivaara ta kuaivaa kiaunnava.

¹⁴ Vaa ta rikiaunnava. Anutuugo Yisuu Kirisiiva putuuvakidiri tuduu diitoneema fai ta putuaunnaivakidiri ivo ti tinai ta diitaaravai. Diitakio ivo tiita ngiitama vitoo Yisuuva varii yoosinnaivaki kinai ta inna tasipama variaaravai.

¹⁵ Ta ngiiyaroo tida mmuaakiaa mmooriyauvaa itaama iikiaunnano mmuaararaiivo tiisi nniivai. Anutuugo kati gionna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivaa fai vooya vooya arinaima rikiada Anutuugaara kua yoke-taivaa tikio inna nnutuuvo ngiau aapu kuanaravai. Kaayauya itaama ki-aavovo kua yoketaivo pinaavai innasi vainaravai. Itaama vakiaiveeraivaara ta ngiiyaroo tida mmooriyauvaa iikiaunnaanoo.

Ta Anutuugaara kutaavaivee kias kiada inna yaagueeqaivaura variaunnaanoo

¹⁶ Ivaara ta rikiaunnano hama ti pikiaataivai. Ti nnabaiyauvo vakia roo voo voo yotera ngiaabai kieera mmammaivaa varaikio rikioo ti aakiaivaki varii vaidi tuanaivo makemakee mmuakiaa suai karaasavai nnaasu varivai.

¹⁷ Aa ta makee variaunna suai aavaki kiisa kiisa mmuaaraivo fai taikaa-naraivaa ta varaunnava. Fai ta ivaa yaatarada yapooma tupatupaa yoke-taama ari vookaraama variaaravai.

¹⁸ Hama ta aa kooyaa mminnaa aayauvaara yaata utida teeda nnaasu vaidi varirama kiada ta hama avu teera mminnaiyauvaara yaata utida teeda nnaasu vaidi variaunnaivaara ta tupatupaa yoketaama ari

vookaraama variaaravai. Avu teera mminnaa aa kooyaa vai aayauvo fai taikaanaravai. Hama avu teera mminnaiyauvo fai tupatupaa vainaravai.

5

¹ Itaama vaivaara vaa ta rikiaunnavai. Ta unnakua nnau heekeeraivaa roosiima ta mmatayaa hara kiada variaunna nnabaiyauvo vaivai. Fai iyauvo tavaratanai Anutuugo karaasa nnabaiyauvaa nnau karaasaivaa roosiima ariinoo heeka kiaiayuvaki ta hara kiada variaaravai. Ii nnaba iyauvaa ta varada ngiau aapu tupatupaa variaaravaivee.

² Ti nnau ngiau aapu vaiyauvaa ti varaataikiai ta varaaraivaara yaata utida varida aavau ratada variaunnaanoo.

³ Fai yapooma uyira rairaiyauvaa roosiima Anutuugo ii nnau iyauvaa ti uyu kinai hama ti mmannasaiyauvo kuminaya variaaravai.

⁴ Aa ta ti nnabaiyauvaki variaunna suai aavaki ta pinaama yaata utida kaayau mmuaararavaa tasipama variaunnaanoo. Itaama varidaata ta ngiau aapu varada variaara nnabaiyauvaa varaaraivaara yaata utida variaunnaanoo. Mo hama ta titi nnaba mmatayaa variraiyauvaa pikiaaraivaara ti yoketainoo. Anutuugo kati ti nnaba karaasaiyauvaa uyira raira roosiima ti uyu kinai ta varada tupatupaa variaaraivaara ti yoketainoo.

⁵ Ta itaama variaaraivaara Anutuugoona vaa mmuaanaa ti iima kioo ti teerama kieeravai. Ta itaama yoketaama variaaraivo kutaavai vainoo kiaa kiada ivaara rikiaaraivaara Anutuugo Mmannasa Yoketaivaa ti mmiravai.

⁶ Itaama vaikiai hama ti pikiaataikiai ta mmannammanna yaagueeqama variaunnavai. Vaa ta rikiaunnavai. Ta titi nnabaiyauvaki variaunna suaivaki ta ti Udaanga Yisuu Kirisiiva variravaa ngieerama variaunnaanoo.

⁷ Aa suai hama ti avuuvaadiri inna teerama kiada ta kati innara yaagueeqama kutaavaivee kiaa kiada variaunnaanoo.

⁸ Ta mmannammanna yaagueeqama variaunnaiya aa nnaba aayauvaa pikiada ti Udaanga Yisuu Kirisiinna tasipama variaaraivaara ti yoketainoo.

⁹ Ta aa nnaba aayauvaki variaunnaanee? Vara ta iyauvaa pikiada inna tasipama variaunnaanee? Ta varida mmooriivaa iikio rikioo ivo ti teeno inna yoketaakiaiveeraivaara ta iida varida variaunnaanoo.

¹⁰ Fai Yisuu Kirisiiva kieeta varira mmaataivau varioo ti yaparainara iinai ta mmuakiaaya inna avuuvau diaaravai. Ta mmatayaa variaunna suaivaki mmoori yoketaivaata mmoori maisaivaatama iikiaunnaivaara ivo ti yaparainai ta mmuaavai mmuaavai titi mmooriyyauvaa irisaiyauvaa safuuma varaaraivaara ta inna avuuvau diaaravai. Itaama vaivaara ta mmooriivaa yaagueeqama iikio inna yoketaakiaiveeraivaara iikiaunnavai.

Yisuuva putuuvaara ta Anutuugaa seena tuanaaya variaunnaanoo

¹¹ Ivaara ti Udaanga Anutuugaara aatuukiaunnaivaa vaa ta rikiaunnavai. Ta ivaa rikiaunnaivaara iya yoketaama variateeraivaara ta yamaa kua yamaa kua tida gioonna kiaapuuya kiaa mmida variaunnaanoo. Vaa ta variaunna aataruuvaa Anutuugo eeyaavai kooyaa too rikiaivai. Ngiingii yaata utiravaki ngiengieetama na yoketaama variauvaa vaa kooyaa teeda rikiaavaivee kiauvi.

¹² Ta itaa kua tida hama ta titi mannaka kiaunnaivaara kava ngiita ngii giaa ngii miaunnaanoo. Hameetavee. Ngia tiyara mannaka kiaara aataruuvo kooyaa vakiaiveeraivaara ta itaa kua kiaunnaanoo. Vaidi vooyaano ngiari mmooriyyauvaa kooyaa teeda iiraiyauvaara ngiari mannaka kiaavai. Iya aakiaiayuvaki vaira mmooriyyauvaara hama iya mannaka kiaavai. Fai itaa kiaiyaano ngii tikiai rikiaada ngia tiyara aikiooma sai kiateeraivaara ta itaama ngii giaa ngii miaunnaanoo.

¹³ Iya tiyara kiaanoo: Yaata dunnayavee, kiaivo iya inna aikiooma ki-aavai. Ta Anutuugaara mmooriivaa iikiaunnaivaara iya itaa kua kiaivo inna aikiooma kiaavai. Iya ti kiaanoo: Yoketaama yaata utuaayavee, kiaivo iya inna aikiooma kiaavai. Ta ngiiyaroo tida mmoori varaunnaivaara iya itaa kua kiaivo inna aikiooma kiaavai.

¹⁴ Yisuu Kirisiiva tiyara mmuduuya ruaivaara ta innara mmoori va-raunnaanoo. Vaa ta arinaima rikiaunnava. Mmuaa vaidivoono mmuakiaa gioonna kiaapuuyara putiravai. Putuduu ivaara mmuakiaaya teetama putiravai.

¹⁵ Ngia gioonna kiaapu vaa tupatupaa variraivaa varaiya sa ngiingiiyara yaata utida variraida ivo ngiiyara putuoo kava putuuvakidiri diitoovaara yaata utida variatee. Ngia itaama yaata utida innara variateeraivaara ivo mmuakiaayara putiravai.

¹⁶ Ivaara aa suai aavakidiri hama ta mmatayaa diaa gioonna kiaa-puya roosiima mmatayaa diaiya ngiari iikiaa aataruuyauvaa teeda iyara maisayavee tida yoketaayavee kiaravee. Nnaaru Yisuuva mmatayaa varuu suaivaki ta inna teeda mmuaikaraama innara yaata utida itaa kua tiravai. Anna hama ta kava itaa kua kiaravai.

¹⁷ Gioonna kiaapu voovoona vaa Yisuu Kirisiinnaki variivoona ivo vaa karaasavai varivai. Ivo tauraa varii aataruuvo taika kiaikio rikioo ivo vaa karaasavai varivai.

¹⁸ Ii aataru ivaa Anutuugoona iivai. Yisuu Kirisiiva putuuvaara hama ta mmannammanna Anutuugaa nnammutuaaya variaunnaanoo. Ta inna seena tuanaaya variaunnaanoo. Ti seenaiya homo inna nnammutuaaya vari-aiyara ta iyara mmooriivaa iikiai iyaatama inna seena tuanaaya variateera mmooriivaa Anutuugo ti mmivai.

¹⁹ Ivo Yisuu Kirisiinnaki varioo gioonna kiaapuuya inna seena tuanaaya variateeraivaara mmooriivaa iinno variravai. Iinno varioo iya mmin-namminnaa maisaiyauvaa irisaiyauvaa iya mminaraiyauvaara hama yaata utuoo variravai. Hama itaama yaata utirainno iya inna seena tuanaaya variateera mmoori aataruuvaa ti mmiravai.

²⁰ Itaama vaikiati ta aanna ngii tasipama varida Yisuu Kirisiivaano ngii-iyara ti tikiai ta inna kuaivaa ngii giaa ngii miaunnaanoo. Anutuugo ariinoo yamaa kua ngiita tinaraivo tiikinaadiri ngiita yamaa kua tiivai. Ngia Anutuugaa nnammutuaaya variaya hanigiada inna seena tuanaaya vari-ateeraivaara ta yamaa kua yamaa kua tida ngii giaa ngii miaunnaanoo. Ta Yisuu Kirisiinna mmooriivaa varada inna yaata utiraivaugiataama yamaa kua yamaa kua tida ngii giaa ngii miaunnaanoo.

²¹ Anutuugo tiyaroo tioo Yisuu Kirisiiva hama mminnamminnaa maisaatauvaa tuduu ti mminnamminnaa maisaiyauvaa vareeravai. Yisuu Kirisiiva tiiki varino Anutuugo safuuma variraivaa ti mminaraivaara inna tuduu ti mminnamminnaa maisaiyauvaa vareeravai.

6

¹ Ta Anutuugaa mmooriivaa inna tasipama iida varida yamaa kua yamaa kua tida ngii giaa ngii mida kiaunnaanoo: Anutuugo kati ngiiyara yoketaama yaata utiraivaa vaa ngia varavaa pikieevoora tida yoketaama haitatuuda tuqinnama variatee, kiaunnaanoo.

² Anutuugo tii kuaivaa rikiaatee. Ivo tinoo:

Na ngiiyara yoketaavee kiau suaivaki
na ngii kuaivaa rikiauvai.

Na ngii vita yoketaivau yapau suaivaki
na ngii tasipama variauvaivee.

Anutuugo itaa kua tiivai. Rikiaatee. Anutuugo tiyara yoketaavee tii suaivo aanna ii suai ivovee. Ivo iya vita yoketaivau yapaanara tii suaivo aanna ii suai ivovee.

³ Ta Anutuugaa mmoori iikiaunna aavaara sa vaidi voovoono too kiaivee: Maisa mmooriavee, kiaivee. Ta hama ivaudiri vaidi voovoono haruru-aiveera mmoorivai iikiaunnaano.

⁴ Hamavee. Ta Anutuugaa mmooriivaa varada inna mmoori vareera vaidi tuanaaya variaunnaivaa kooyaa gioonna kiaapuuya vitaakiaunnavai. Ta mmoori varada variaunnano ari vookara ari vookarai mmoori mmuaararaiyauvo tiisi nnikiai ta hama iyauvaara yaata utiraida riki-adaata mmannammanna yaagueeqararama iida variaunnaano. Mmamma mmuaararavoota maisa mmooriivootama tiisi nnikiai ta hama iyauvaara yaata utiraida rikiadaata mmannammanna yaagueeqama variaunnaano.

⁵ Iya ti ripiida oovi nnauvaki ti yapada tiisi nnida ti ututuuma kiada ti koonnakaannama kiada ti ruputiravai. Ti ruputida kaayau mmoori hama ta yopeema iikiaraiyauvaa ti mmuduu hama ta vuru vaida hama ta yeenna nneeravai.

⁶ Iya ti itauduaata ta mmannammanna yoketa yoketau mmoori aataru-uyauvaa iida varida ta arinaima teeda rikiaanna tinniivaa varada hama ta makee tuduu ti nnannatooduu ta tirooma yoketaama varida gioonna kiaapuuya tasipama mmoori aataruuyauvaa ta iida variravai. Ta itaama varida ta Anutuugaa mmoori vareera vaidi tuanaaya variaunnaivaa ta gioonna kiaapuuya vitairavai. Mmannasa Yoketaivoono ti tasipooduu ta itaama iya vitaida ta kutaa tuanaa iyara mmuduuya rida iya vitairavai.

⁷ Ta kua kutaivaa tida iya vitaakiaannaduu Anutuugaa yaagueeqaivo ti tasipooduu ta mmoori varada iya vitairavai. Anutuugo ti mminnamminnaa maisaiyauvaa vaa ruga kiaikiai ta safuuma variaunnaivaara rapira vaidiivo suru okoovaa hiri apu kioo vairaivaa roosiima ta dida vakiaunnaano.

⁸ Gioonna kiaapu vooyaano ti mannaka kiaani vooyaano tiyara maisayavee kiaavai. Vooyaano tiyara mmoori koonnama iikiaayavee kiaani vooyaano tiyara kiaanoo: Mmoori yoketaama iikiaayavee, kiaavai. Vooyaano tiyara yaata utida kiaanoo: Unnakua kiaa kiada kiaayavee, kiaa kiada hama tiyara yoketaakiaaniaata ta kua kutaivaa kiaunnavai.

⁹ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya vaa ti teeda rikiaiyaata vooyaano kiaanoo: Hama ta teeda rikiaunnavavee, kiaavai. Vooyaano maisa mmoori-ivaa ti mmuduu ta putidada rikiadaata variaannaiya mo aanna ti taatee. Ta homo variaunnaano. Vooyaano ti ruputuaani hama ta putuaunnavai.

¹⁰ Ta ausa mmuaararavaa tasipama varidaataida mmannammanna sirigakiaunnaano. Ta hama mminnaatai vaidiyaano varida Anutuugaa mmayaaya yoketaivaa kaayau gioonna kiaapuuya kiaa mmiaunnani riki-ada yoketaama variaano. Ta mmanna haipu vaidiya hama ti mminnaataiyaanooda mmuakiaa mminnaa tuanaiyauvo ngiau apu vaiyauvaa varaunnaano. Ta itaama varida Anutuugaa mmoori vareera vaidi tuanaaya variaunnaivaa kooyaa gioonna kiaapuuya vitaakiaunnaano.

¹¹ Ni seena tuanaa Koridii variayaso, ta tiiki vai kuaiyauvaa safuuma kooyaa ngii kiaa kookieema kiada ti ausa mmuduuya eeyaavai ngii mmiaunnavai.

¹² Ta ti ausa mmuduuya mmira aataruuvaa hama puaisa utiraida ta ngii mmiaunnavai. Mo ngieenoo ngiingii ausa mmuduuya mmira aataruuvaa puaisa utida hama ti mmiaavai.

¹³ Ngia ni uru nnaakaraya roosiima variaivaara na ataa kua ngii giaa ngii minaravai. Ta ngiiyara iikiaunnaneema ngieeta itaama ngiingii ausa

mmuduuya eeyaavai ti mmiatee.

Hama ausa hanigieeraiya sa iya tasipama mmoori varaatee

¹⁴ Sa vaa ausa hanigieeraiya hama ausa hanigieeraiya tasipama mmoori-ivaara kua yeena rau kiada mmuaakaraama varaatee. Dataama kioo safu-uraivoota tomedairaivootama mmuaavau nuunainno vainarannee? Hama yopeemavee. Dataama kioo mmeekiaivoota upisiivootama mmuaavau nuunainno vainarannee? Hama yopeemavee.

¹⁵ Dataama kioo Yisuu Kirisiivaata Sataangootama mmuaa tinnivai varaarannee? Hama yopeemavee. Dataama kioo vaa ausa hanigieeraivoota hama ausa hanigieeraivootama mmuaa ausa mmuaa tinnivai varaarannee? Hama yopeemavee.

¹⁶ Dataama kioo Anutuuqaa nnau pinaivo unnakua anutuuyauvaa tasi-pama mmuaavau vainarannee? Hama yopeemavee. Hama ngia rikiaan-nee? Ti aakiaiyauvo Anutuuqo tupatupaa variraivaa nnau yoketaayau-vaivee. Ivaara Anutuuqo ataa kua tunoo:

Na iya aakiaana hara kiee variee

iya tasipama nuainaravee.

Na iya Anutuuqo varinai

iya ni gioonna kiaapuya variaaravee.

¹⁷ Anutuuqo itaa kua kiasa kioo vo kuavai ataa kua tunoo:

Hama ausa hanigieeraiya ngia iya pikiada

ari voovau variatee.

Iya iira aataru mmoori mminnaiyauvaa

na ooqoo tiraiyauvaa

sa iya tasipama iikiatee.

Ngia itaama iikiai na ngii vitaanaravai.

¹⁸ Fai na ngii Gioova varinai

ngia ni naunna mmaapuya variaaravee.

Neenoo mmuakiaa mminnaiyauvaa

yaataree diraivoono itaa kua kiaunoo.

Anutuuqoono itaa kua tiravai.

7

¹ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, ii kua kiasa teerama kioo kua iyauvo tiyara tiivaaraida nnikiai ta mmuakiaa mminnamminnaa mai-saiyauvo ti mmammayaa vaiyauvaata ti aakiaana vaiyauvaatama ooqoo tida pikiaaravee. Nnikiai Anutuuqaa kuaivaa rikiada inna mmemmaana vida yoketaama ari vookaraama varira aataruuvaa iida varida yaagueeqa gioonna kiaapu tuanaaya variaaravee.

Pauruusaa ausaivo kaayauma yoketairavai

² Tiyara mmuduuya ruatee. Hama ta vaidi voovaara koonnama iiki-aunnnavai. Hama ta voovai maisa aataruuvaa iikiaunnano ivo koonnama varivai. Hama ta voovai unnakua unnakua kiasa kiada inna mminnaiyauvaa varaunnnavai.

³ Hama na kumina kuaivaa ngiiki yapaanaraivaara itaa kua kiaunoo. Ta ngiiyara pinaama mmuduuya ruaunnaanoo. Vaa na tauraa ngii giaa ngii miauvai. Ta ngiiyara pinaama mmuduuya ruaunnaivaara ngia putikiai teetama ngii tasipama putuaaravai. Ngia varikiai teetama ngii tasipama variaaravai.

⁴ Na ngiiyara yaagueeqama yoketaayavee kiaunoo. Ngia yoketaama iikiaivaara na pinaama ngiiyara mannaka kiaunoo. Pinaa mmuaararaivo

tiiki vaikiainnaata hama na ivaara yaata utiraina ni ausaivo pinaama ari vookaraama yoketaikiai na ngiiyara pinaama kiese sirigakiaunoo.

⁵ Ta numa mmata Maketoniaa ivau varida hama vari hokobairama kiada varida rikiaannaduu airi airi tomeda iira aataruuyauvo ti suvuai kiooduu gionna kiaapuuya tiita buaaru tuduu ti mmooriyauvaara ti ausaiyauvo ti mmuaarareeravai.

⁶ Ti mmuaararooduu too Anutuugo ausa mmuaarareeraiya tasipoo ausa nuufaivaa iya mmiraivoono ti tasipoo tiyara boo tioo ti seena ngiaammua voovai Titiinna titooduu tiisi nniravai.

⁷ Hama ivo numa ti tasipama varuuvaara nnaasu ti yoketairavai. Ngia inna tasipama varuu mmayaaya yoketaivaa ti kiaa ti mmuuvaaaraatama ti yoketairavai. Ngia ni taaraivaara pinaama ratada varuu mmayaayaivaa ti kiaa ti mmioo ngia koonnama variaivaara pinaa ausa mmuaarareera mmayaayaivaatama ti kiaa ti mmioo ngia niyara mmuduuya rida niyara vaitutuura kuaivaa tuu mmayaayaivaatama ti kiaa ti mmiravai. Ivaara na rikiaaduu pinaama ni yoketairavai.

⁸ Na yanaivaa fafaarama ngii miaaduu ngia yaarida rikiooduu ngii ausaiyauvo mmuaararoovo inna aikioovai. Hama na itaama fafaara rauvaara ni ausaivo mmuaarareeravai. Kiisama ngii ausaiyauvo mmuaararoovaara na rikiaaduu ni ausaivo kiisama mmuaararama kioo pikieeravai.

⁹ Aanna makee ni ausaivo yoketainoo. Na yanaa yaagueeqaivaa fafaara raaduu ngia yaarida rikiooduu ngii ausaiyauvo mmuaararoovaara hama ni yoketainoo. Ngia ngii ausaiyauvo mmuaararoovaara hanigiada yoketaama varuuvaara ni yoketainoo. Hama teenoo maisama ngii iiravai. Ngia haniigiada yoketaama variateeraivaara Anutuugo uuduu mmuaararoovo ngiisi vairavai.

¹⁰ Fai Anutuugoono ausa mmuaararaivaa gionna kiaapu voovai mmينو too hanigiano Anutuugo inna vitoo aataru yoketaivau yapa kino inna yoketainaravai. Hama ivo kava ausa mmuaararaivaara yaata utinara-vai. Fai gionna kiaapu voovoono mmatayaa diaa mminnaivaara ausa mmuaararaivaa varoonnonno hama hanigieerainno putuoo ikia aakiaana tupatupaa varinaravai.

¹¹ Ngii mmuaararoovaara Anutuugo uuduu rikiada ngia arinaima rikiada kava yaagueeqararama kiada inna mmooriivaa iiravai. Itaida varida kuminayaa kua ngiiki vauvaa ngia kooyaa ngii seenaiya vitairavai. Vaa na rikiauvai. Mmuararoovo ngiisi vauduu Anutuugaa nnutuuvu aduoo vauvaara ngii nnannateeravai. Mmuararoovo ngiisi vauduu irisai maisaivo vauvaara ngia nnikiarairavai. Ngia tunoo: Niinoo ti toonnaata sa teeraa roosiima ti taanarainnoo, kiaa kiada niyara yoketairavai. Ngia pinaama Anutuugaara mmuduuya riravai. Ngia makee tuduu vaidi tomeda uvaa ari irisaivaa mmiravai. Tomedaivo ngiiki vauvaa ngia kua tida safu saafuuma kiooduu rikioo hama kava ngiiki kuaivo vairavai.

¹² Ivaara na tauraa raa yanaivaa hama na tomeda uu vaidiivaani nnaasu reeravai. Hama na ivo inna tomeda uu vaidiivaaniaatama reeravai. Hameetavee. Ngia Anutuugaa avuuvau tiyara mmuduuya ruaivo kooyaa vainai taateeraivaara na mmuakiaaya ngiini reeravai.

¹³ Ngia itaama varuuvaara ta rikiaannaduu ti yoketairavai.

Hama ta ivaara nnaasu ti yoketairavai. Ngia mmuakiaaya Titiinna tuqinooduu rikioo inna ausaivo yoketauduu rikioo ivo numa ti kiaa ti mmudu teeta rikiaannaduu ti yoketairavai.

¹⁴ Vaa na tauraa ngiiyara mannaka kiaa kiese inna kiaa mmiravai. Kiaa mmiaivaa ivo tooduu kaanaivo kutaa vauvaara hama ni mmamma maisairavai. Ta mmuakiaa suaiyauvaki ngiita kua kutaiyauvaa tiravai.

Ta mmuaikaraama Titiinnaata ngiiyara mannaka kiaanna kuaivo kutaa kuavai.

¹⁵ Ivo ngiisi vuu suaivaki ngia mmuakiaaya makee tuduu inna kuaivaa rikiada innara aatuuda biribiriida innara tuqinnoovaara ivo ivaara yaata utuoo ngiiyara mmuduuya ruuvo vakia roo ngioo ngioo aanna makee pinaavai vainoo.

¹⁶ Na yaagueeqama ngiiyara kiaunoo: Fai ngia aikiooma mmuakiaa aataruvai iikiaaravaivee, kiaa kiee na ivaara sirigakiaunoo.

8

Ausa hanigieeraiyaano sikauyauvaa kati vakiaa mmiaavai

¹ Ni seenayaso, Maketoniaa vau yoosinnaiyauvaki vaa ausa hanigieeraiya nuuna variraiyauvaki Anutuugo kati iyara yoketaama yaata utuuvaara ta ngii giaa ngii mikiai rikiaatee.

² Mmuaararoo ari vookarauyauvo iyasi ngioo iya iinno tooduaata iya mmannammanna sirigama rada nnududuu pinaavai vauvaara kaayau sikauyauvaa Anutuugaa mmooriivaara kati mmiravai. Iya hama mminnaatauya itaama kaayau sikauyauvaa Anutuugaa mmooriivaara kati mmi-ravai.

³ Na rikieena na ngii giaa ngii miaunoo. Iyasi vau sikauyauvaa aikiooma kati mmiaaree kiaa kiada aikiooma kati iya mmi kiada kava vo sikauyauvaatama kati mmiravai. Ngiarinaidiri ngiari yaata utiraivaugiataama

⁴ yaagueeqama ti yaparaida tunoo: Tikiai Yutayaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiyani yapeera sikauyauvaki teeta yapaarannee? tuduu rikiada ee-oo tuduu yapeeravai.

⁵ Ta yaata utida kiaannanoo: Iya hama yopeema yapaaravaivee, kiaa ta yaata utuaannaivau vauduu rikioo hayuuma itaama mmuuvaara ti yoke-tainoo. Iya tauraa ngiari mmamma mmuyai mmuakiaavai Udaanga Yisuu Kirisiinna mmi kiada nnaagiai Anutuugo yaata utuuvaugiataama tiita ngiari mmamma mmuyai mmuakiaavai ti mmiravai.

⁶ Titiiva ii mmoori ivaa ngii tasipama toosa hara uuvaa ta yaagueeqama kiaa mmida kiaannanoo: Iyasi viee mmannammanna iya tasipama yaagueeqama varinai fai iya Yutayaiyara yoketaama yaata utida kati iyani vakiaa sikauyauvaa yapakio voo taikaanaravaivee, tiravai.

⁷ Vaa ngia mmuakiaa aataruvai taa taika kiaavai. Ngia Anutuugaara kutaavaivee kiaavo ngii kua tiraivootama ngii yaata vuatinniiyauvootama Anutuugaa mmooriivaa ngii varaataikiai ngia yaagueeqama ivaara iiki-aivootama tiyara mmuduuya riraivootama vaikiai vaa ngia taa taika ki-aavai. Ngia iyauvaa taa taika kiaaneema ngia kati yoketaama yaata utida kati sikau mmira aataruuvaatama yaagueeqama iikiaaraivo inna yoke-taavai.

⁸ Hama na ivaara yaagueeqama ngii tinai iikiateera itaa kua kiaunoo. Ausa hanigieera vooya ii mmoori ivaara iya yoketaikiai rikiada iikiaavai. Ivaara na ngii giaa ngii minai rikiada ngii iikiatainai iikio rikioo ngiitama ngii mmuduuya riraivo kooyaa vainai ta taaraivaara na ngii giaa ngii miaunoo.

⁹ Udaanga Yisuu Kirisiiva ngiiyara kati yoketaama yaata utiraivo vaivaa vaa ngia teeda rikiaavai. Ivo ari vookaraama yoketaa tuanaama variivoono ngiiyaroo tioo ivo tuoo kumina mmanna vaidivai mmata aavau variravai. Ngia ari vookaraama yoketaama variateeraivaara ivo kumina mmanna vaidivai mmata aavau variravai.

¹⁰ Ii kua ivaara na neneenoo yaata utuee ataa kua ngii giaa ngii minaravee. Ii tauraa taikoo nuanu ivaki ngia toosa hara uu mmooriivaa aanna iima

taika kiaatee. Ngiengieenoo tauraa ngii ausaiyauvo diitooduu sikaulyauvaa tauraa kati mmiravai.

¹¹ Inna aikioovai. Mmidada taika kiaatee. Toosa hara ngii iikiataikiai yaagueeqama iikiaivaa mmannammanna iida taika kiaatee. Ngiisi vai sikaulyauvakidiri aikiooma iikiatee.

¹² Fai sikaulyauvaa kati ngii miataino Anutuugo ngiisi vai sikaulyauvaa too ngia miaa sikaulyauvaatama too inna aikioovaivee tinaravai. Hama ngiisi sikaulyauvo vaiyauvaa vaa Anutuugo taivai. Hama ivo ivaara yaata utuoo vo kuannaa kua tiivai.

¹³ Ngia pinaa mmooriivaa iida sikaulyauvaa varada kati Yutayaiyani yapa kikiyai iya iyauvaa varada kati variateeraivaara hama na ivaara kiaunoo.

¹⁴ Aa suai aavaki kaayau sikaulyauvo ngiisi vaiyauvakidiri iya mmida ngieeta iyaatama mmuaakaraama variateeraivaara na kiaunoo. Kaayau sikaulyauvo ngiisi vaiyauvakidiri hama sikaunnaata kiaa gioonna kiaapuuya mmiaaraivo inna yoketaavai. Itaama vaino fai yapooma hama sikaulyauvo ngiisi vainai rikiada kaayau sikaulyauvo iyasi vaiyauvakidiri fai iya irisai kati ngii miaaravai. Iyaata ngieetama itaama iida fai mmuaakaraama variaaravai.

¹⁵ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Gioonna kiaapu voovoono
yeennaivaa nnutuuvo menaivaa
kaayauma porooma roo yapooduu
hama innasi kaayauma suvuairama kioo
aikiooma vairavai.
Gioonna kiaapu voovoono
kiisama porooma roo yapooduu
aikiooma innasiaata vairavaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

Titiivaata ari seenaivaitanaatama Koridii viravai

¹⁶ Anutuugoono tikio rikioo Titiiva ti roosiima ngii tasipama mmooriivaa inna iikiataivaara ta Anutuugaata kua yoketaivaa kiaunnaanoo.

¹⁷ Ngiisi vida sikaulyauvaa varaateera mmooriivaa ta inna yaparakiaunnano rikioo inna aikioovaivee kiaa kioo ivo kava ariinoo ari yaata vuatinni-ivaudiri yaata utikio ngiisi kuataikio rikioo ngiisi kuanara iivai.

¹⁸ Vaa ausa hanigioo vaidi voovoono Anutuugaara nuunaira nnau mmuakiaayauvaki nuainno varioo Yisuunna mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiaa roo nuauduu inna nnutuuvo ngiau aapu vairavai. Ii vaidi ivo Titiinna tasipama vioo mmoori varaiveeraivaara ta inna titada variaunnaanoo.

¹⁹ Mmuduuya rida kati sikau mmiateera mmooriivaa ii vaidi ivo ti tasi-pama nuainno iikiaiveeraivaara gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya inna mmataama kieeravai. Ta ii mmoori ivaa yaagueeqama ti iikiataivaara gioonna kiaapuuya kooyaa teekio ti Udaanga Anutuugaa nnutuuvo ngiau aapu vakiaiveeraivaara ta iikiaara iikiaunnaanoo.

²⁰ Kati mmira sikau kaayau vaiyauvaa ta varada koonnama yapakiai rikiada gioonna kiaapuuya ivaara nunuraanurai tivoora kiaa ta ii aataru ivaara tuginnama haitatuukiaunnaanoo.

²¹ Hama ta Udaanga Anutuugaa avuuvau nnaasu safuuma sikaura haitatuura aataruuvaa iikiaunnaanoo. Anutuugaa avuuvaunnaata gioonna kiaapuuya avuuyauvunuaatama ta safuuma sikaura haitatuura aataruuvaa ti iikiatainoo.

²² Ivaara ta vaa ausa hanigieera vaidi voovaata vaidiivaitana tasipama mmoori varaiveeraivaara inna kuaneera tida variaunnano. Vaa ta airi-neetu inna iida taaree kiaa rikiaunnano ivo kutaa tuanaa vo mmoori vo mmooriivaa varaanaivaara yaagueeqama iivai. Aanna makee ivo ngiiyara yaata utuoo tinoo: Fai iya iikiaaravaivee, kiaa kioo yaagueeqama ngiisi kuanaraivaara iinno varinoo.

²³ Titiinnara yaata utuatee. Ni vuai ni mmuaa mmoori vareeraivo ngiiyara ni tasipama mmoori varaivai. Mo inna tasipama kuaaraivaitanaara yaata utuatee. Ivaitana vaa ausa hanigieeraiya nuuna variraiyauvaki mmoori vara rada nookiaavo Yisuu Kirisiinna nnutuuvo vaa ngiau aapu vaivai.

²⁴ Itaama vainai idaara mmuduuya ruatee. Vaa ausa hanigieeraiya nuuna mmuakiaayauvaki variraiya ngia Titiivainnara itaama mmuduuya ruua kuaivaa kooyaa rikiaateeraivaara idaara mmuduuya ruatee. Fai ngia itaama iikio ta ngiiyara mannaka kiaunnaivo kooyaa vainai rikiaaravai.

9

Ngia Anutuuqaa gioonna kiaapuuyara kati mmira mmooriivaa iikiatee

¹ Vooyaano Anutuuqaa gioonna kiaapu Yerusareema variyaiyani sikauyauvaa kati yapaiyauvaara vaa ngia rikiaavai. Mo hama na kava ivaara fafaara ree ngii giaa ngii minaravee. Vaa ngia rikiaavai.

² Ngieetama yapaaree kiaa iikiaivaa vaa na rikiaunoo. Vaa na Maketoniaa variaa gioonna kiaapuuyaata ngiiyara mannaka kiau kuaivaa ataa kua kiaunoo: Vaa ausa hanigieeraiya mmata Akaiyaivaki variaya sikau yapaaraivaara vaa ii vo nuanu taikoo ivaki mmuaanaa teerama kieeravaivee. Vaa na ngiiyara mannaka kiau kuaivaa itaa kua kiaunoo. Ngii yapaataikiai ngia yapaara iikiaani vo yoosinna vo yoosinna variaa kaayau vooyaano ii kua ivaa rikiada iyaatama iya ausaiyauvo diitaikiai rikiada yapaara iikiaavai.

³ Ta ngiiyara mannaka kiaunnaivo sa kuminayaa vakiaiveeraivaara aanna ti seena vaidi taaravoomada ngiisi kuateera na tiee variaunoo. Na kiaanoo: Vaa iya mmuaanaa teerama kieeravaivee, kiaa kuaivo kaanaivo vakiaiveeraivaara na vaidi taaravoomada ngiisi kuateera tiee variaunoo.

⁴ Fai Maketoniaa gioonna kiaapu vooyaano ti tasipama ngiisi vida teekiai hama ngia teerairama kikio ti mmamma maisainarainnoo. Vaa ta ngiiyara kiaannano: Vaa mmuaanaa teerama kieeravaivee, kiaanna kuaivo hama kaanaivo vaino ti mmamma maisainarainnoo. Ngiiitama ngii mmamma maisainarainnoo.

⁵ Taaravooma ido tauraannaadee kuua ivaara inna na yaata utuauko yoketaavai. Na tauraa ni seena taaravooma idaa yaagueeqama kiee titanai iyannaadee ngiisi vida ngia kua kiaa teerama kiada kati mmira sikauyauvaa nuunama teerama yapaaraivaara kuaaravai. Iya itaama vida teerama yapa kikiai na ngiisi vino fai aikiooma vainaravai. Fai aikiooma vainai tee na tinara: Ngiiari yaata tinniyaadiri kati yapaavaivee. Hama iya yapaataikiainaata vooyaano iya vuavikiaani teeda yapaavaivee, tinaravai.

⁶ Sa aa kua aavaara taunnu kiaatee. Arinaima rikiaatee. Gioonna kiaapu voovoona yeenna hauvaa kiisavai utiivo fai kaanaivaa kiisavai varaanaravai. Gioonna kiaapu voovoona yeenna hauvaa kaayauma utiivo fai kaanaivaa kaayauma varaanaaravai.

⁷ Itaama vainai rikiada ngiingii yaata utuaiyauvunugiataama ngia mmuaavai mmuaavai Anutuuqaa kati sikauyauvaa mmiatee. Hama ngii miatainainnaata mmiaarainnoo. Vaidiiaano ngii vuavi tida mmiateera

ngii tikiai rikiada ngia ausa mmuaarareera tasipama mmiaarainnoo. Ngiengieenoo yaata utida ngii ausa vuatinniiyauvo yoketaainai rikiada kati mmiatee. Ngia itaama iikio rikioo Anutuuqo ngiiyara mmuduuya ruoo fai yoketainaravai.

⁸ Anutuuqo ngii variraiyauvaara aikiooma ngiiyara kati yaata utuoo ngiiyara yoketaainai rikiada ngia aikiooma variaaravai. Yoketaama varikio ngii variraiyauvaara mminnaiyauvaa aikiooma ngii mioo oro hayuuma vooyauvaatama ngii minai varakio aikiooma ngiisi vainai fai ngii seenaiya tasipama vo mmoori vo mmooriiva varaaree kiaa kiada teekio ngia ii mmoori ivaa iikiaara mminnaiyauvo aikiooma ngiisi vainaravai. Ngia itaama variateeraivaara Anutuuqo aikiooma ngii minaravai.

⁹ Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Ivonoo hama mminnaatakiaiya

mminnaiyauvaa kati mmiivai.

Ari koovayakieema kati mmira aataruuvo

tupatupaa innaki vaivaivee.

Kua fafaaraivono itaa kua tiivai.

¹⁰ Anutuuqo vaidi yeenna hau utiraiya yeenna hauyauvaa iya mmioo nneera yeennaiyauvaatama iya mmiivoono kati mmira aataruuvo yeenna hauyauvaa roosiima ngii mikiai hau utikio uruoo ngioo vioo pinaa kioo iiraivo ngia kati mmira aataruuvaa roosiima vainaravai. Fai ngia itaama iikio kati mmira mminnaiyauvo ngiisi vainaravai.

¹¹ Anutuuqo ngii tasipama varinanai ngia yoketaama varidada teekio ngii seenaiya kati mmira aataruuvo kooyaa vainai teeda kati iya mmiaaraivaara ngia sikauyauvaa ti mmikiai ta iya mmikiai rikiada iya pinaama Anutuuqaata kua yoketaivaa kiaaravai.

¹² Ngii seena ausa hanigieeraiya hama mminnaataiya ngia itaama kati mmira aataruuvaa kaanaivo hama iyasi nnaasu vaivai. Kaayau gionna kiaapuuya mmannammanna ivaara Anutuuqaata kua yoketaivaa kiaivootama vaivai.

¹³ Fai ngia itaama kati mmiaivaara gionna kiaapu kaayauya ngiiyara kiaara: Vaa Anutuuqaara kutaavaivee kiaavaivee, kiaaravai. Ngia ngiingii avaiyauvakidiri ta Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa iikiaunnavaivee kiaivaa kaanaivo vaivaara iya Anutuuqaata kua yoketaivaa kiaaravai. Ngia kaayau sikauyauvaa iyaata gionna kiaapu voonaa mmuakiaayaatama kati mmiaivaara iya Anutuuqaata kua yoketaivaa kiaaravai.

¹⁴ Itaama vainai pinaama Anutuuqo kati ngiiyara yoketaama yaata utivaara iya ngiiyara yaaku varada varida ngiiyara pinaama mmuduuya ruaravai.

¹⁵ Anutuuqo ari Mmaapuuvaa kati ti mmuuvaa nnikiai ta innaata kua tida kua yoketaivaa kiaaravee. Ivo itaama kati ti mmuuvo ari vookaraivai vaivaara hama yopeema ta ivaara kua kiaaravee.

10

Pauruuso ari mmooriivaara kooyaa tiravai

¹ Na Pauruuso neenoo yamaa kua yamaa kua tiee ataa kua ngii giaa ngii minaravee. Vooyaano niiyara tunoo: Ivo ti tasipama varuu suaivaki pata kua tioo boo ikiee tira vaidivai variravaivee, tiravai. Vooyaano niiyara tunoo: Ivo ngieera voopi varuu suaivaki yaagueeqa kua tioo avakaraira vaidivai variravaivee, tiravai. Iya itaa kua tuu vaidiivo neenoo Yisuu Kirisiiva nuufa vaidivai tirooma aduoo varuneema na yamaa kua yamaa kua tiee ataa kua ngii giaa ngii minaravee.

² Ngia ee-oo tikiai na ngiisi vee fai hama na kua yaagueeqaivaa ngii tinaravai. Gioonna kiaapu vooya tiyara kiaanoo: Mmatayaa diaa vaidiyaano mmatayaa diaa aataruuvaa mmoori iikiaanoo, kiaiia na aikiooma kua yaagueeqaivaa iya tinaravai.

³ Inna aikioo ta mmatayaa diaiia varidaata hama ta mmatayaa diaa yaata utiraivaugiataama yaata utida yaagueeqama mmoori varaunnavai.

⁴ Vaidi mmatayaa diaiia rapuaara iida varida ngiari suru veeva tipaa ganifaiyauvaa varada vida yoosinna yaagueeqama diraiyaata rapidada iya yaatara kiaavai. Ivaa roosiima ta Anutuuga mmooriivaa yaagueeqama iida varida hama ta mmatayaa diaa suru veeva tipaa ganifaiyauvaadiri iikiaunnavai. Ta Anutuuga yaagueeqa ari vookaraivaadiri iikiaunnavai. Ta ivaadiri iida maisa aataruuyauvo yaagueeqama diiyauvaa fai ta yaatara kikio taikaanaravai.

⁵ Unnakua unnakua kua kiada kooyaa ngiari kua mmi ngiari kua mmiira aataruuyauvaa ta yaatara kikio taikaanaravai. Gioonna kiaapu Anutuuga arinima rikiaa aataruuvaa vooyaano ngiariyara mannaka tida ivaa atau rira aataruuvaa ta aikiooma ooqoo tikio taikaanaravai. Mmuakiaa yaata utiraiyauvaa ta adida pikiada Yisuu Kirisiinna aataruuvaa nnaasu yaata utida iikiaunnavai.

⁶ Na kiau kuaivaa ngia arinima rikiaa ngii iikiatainai iima taika kikiai ngiikidiri vooya ni kuaivaa rikiaata yaataraiya ta irisai maisaivaa iya mmiaaraivaa teerakiaunnao.

⁷ Ngia mmaanai kooyaa ngii avuuyauvunu vaiyauvaa nnaasu taavaivee. Ngiikidiri vaidi voovono ariyara yaata utuoo tinoo: Na Yisuu Kirisiinna vaidivai variaunoo, tiinee? Itaama yaata utii vaidiivo kava ariyara tuqinama yaata utuoo rikiaivee. Hama ivo nnaasu Yisuu Kirisiinna vaidivai varivai. Teetaatama Yisuu Kirisiinna vaidiia variaunnao.

⁸ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ari mmooriivaa yaata utuoo nnutu varada iira yaagueeqaivaa ti mmiravai. Ngia innara iidada koovayaida variateeraivaa ti mmiravai. Hama ta ngiaryara ooqoo tikiai ngia maisa variateeraivaa ti mmiravai. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva yaagueeqaivaa itaama ti mmiivaa na pinaama titiaryara mannaka kiauvaara hama na ni mmamma maisainoo.

⁹ Na yanaiyauvaa ngiini fafaarakiaaduu vuuyauvaa hama ngia iyauvaa yaarida aatuukiateeraivaa na fafaarairavai.

¹⁰ Gioonna kiaapu voovono fai tinara: Pauruuso yanaiyauvaa fafaarakio tiisi nniyauvo avakarai kuayauvai tiisi nniivai. Ivo numa ti tasipama varikiai rikiaa ta taunnano muaraagai vaidivai varikio inna kuaivo mmanna kuavaivee, tinaravai.

¹¹ Fai itaa kua tinara vaidiivo arinima rikiaivee. Ta ngieeradiri varida yanaiyauvaa fafaarakiaunnao kuaiyauvootama ta ngii tasipama varida iikiaraiyauvootama mmuaakaraivai vaivai. Hama ari vookaraivai vaivai.

¹² Gioonna kiaapu vooya itaama ngiariyara ta yoketaayavee kua kiada ngiari nnutuuyauvaa ngiau yapaaneema ta iya roosiima titiaryara yaata utida variaunnao? Ai mo hama iya ti roosiima mmuaakaraama variaavai. Iya ngiari variraivaugiataama varida ivaa teeda kiaanoo: Ta aikiooma variaunnao, kiaiia hama tinni ruaaya iya kumimaka tuanaaya variaavai.

¹³ Hama mo ta titiaryara mannaka kiaunnaivo fai yaatarama vainaravai. Anutuuga ni mmoori varaateera ti mmataama kioo tuu mmooriivaa ta varada ivaa nnaasu fai ta titiaryara mannaka kiaravai. Ii mmoori ivaa ta iikiaannaivo vaa ngiisiaatama viravai.

¹⁴ Ta ngiisi kuaanna suaivaki Anutuugo tiyara atau yapa kioovaa hama ta hederaida vida titiyara mannaka tiravai. Ta Anutuugo ti mmataama kioovaki toosa hara ngiisi vida Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii miravai.

¹⁵ Anutuugo tiyara atau yapa kioovaa hama ta vida hederaida ivaki vau mmooriiauvaa vooya uuyauvaara ta titiyara mannaka kiaunnava. Hameetavee. Ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivo vakia roo vioo vioo pinaavai vakiaiveera ta faannaida varida ngiiyara mmoori varaunnava. Anutuugo atau yapa kioovaa aakiaivaki ta mmoori varaunnaivo vakia roo vioo vioo pinaavai vainai

¹⁶ ta ngii pikiada vo mmata vo mmata variaiyasi vida mmayaaya yoke-taivaa iya kaa mmiaaravai. Ta itaama iida ari vo vaidi voovono tauraa vaa mmoori iivaki hama ta ivaki vida mmoori varada ivo vaa ii mmooriivaara titiyara mannaka kiaravai.

¹⁷ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovono ariyara mannaka tinaree kaa sa ariyara mannaka kiaivee. Udaanga Anutuugaara nnaasu mannaka kiaivee. Kua fafaaraivono itaa kua tiivai.

¹⁸ Udaanga Anutuugo vaidi voovara inna aikiooma vari vaidivaivee tiivo inna Anutuugaa avuuvau yoketaa vaidivai varivai. Vaidi voovono arinaidiri ariyara na yoketaa vaidivaivee tiivo Anutuugaa avuuvau hama yoketaivai varivai.

11

Pauruuso unnakua aposorooya yaatareeravai

¹ Na kiisama yaata duunaano kua tirayaama tinai rikiada sa ni reeroo reemmoo tiraida teeda rikiadaata tirooma variatee. Tirooma varida ni kuaivaa rikiaatee.

² Anutuugo ngii haitatuma too kaayauma ngiiyara yoketairaivaa roosi-ima na ngii haitatuma tee kaayauma ngiiyara yoketaakiaunoo. Kiaatanna yoketaa tuanaa hama sabi nuairaivaa vaidiia ngiaammuaui yoketaa voovai mmiaaraivaara kua kaa teerama kieeraivaa roosiima na ngiiyara kua kaa teerama kiae Yisuu Kirisiinna mmuaa tuanaivaa ngii mmataama kieeravai.

³ Na pinaama yaata utuaunoo. Yapaivo Evaanna iinno taanaree kaa unnakua kaa uuvaa roosiima vaidi vooya ngii unnakua kaa ngii iida taaree kaa tikiai ngia safuuma varida Yisuu Kirisiinnara yoketaama yaata utiraivaa pikieevoraivaara na yaata utuauko ni mmuaararainoo.

⁴ Ta Yisuu Kirisiinnara kua kutaivaa ngii giaa ngii miaannaivaa roosiima ari vo vaidi voovono Yisuunnayaadiri mmataama kioo unnakua vooyauvai ngii giaa ngii muduu rikiada ngia makee tuduu ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmida inna kuaivaara kutaavaivee tiravai. Ta Mmannasa Yoketaivaaraata Yisuunna mmayaaya yoketaivaaraatama ngii giaa ngii miaanna kuaivaa roosiima ari vo vaidi voovono ari vo mmannasaivaaraata ari vo mmayaayaivaaraatama ngii giaa ngii muduu rikiada ngia makee tuduu ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmida inna kuaivaara kutaavaivee tiravai. Ngia itaama iikiaivaara na ngiiyara yaata utuauko ni mmuaararainoo.

⁵ Itaa kua tira vaidiyyara ngia ngii yoketaikiai ti aposorooyavee tiraiyara na yaata utuauko hama ni yaataaravai.

⁶ Na niniyara yaata utuauko kutaa ni tinniivo aikiooma kua oyaivaa varaikio ni avaivakidiri na kua oyaivaa kiauvo kaa fannifaanniima kiauui. Ni tinniivo aikiooma kua oyaivaa varaivaara mmuakiaa suai na nuaina

variee ita ataama ngii giaa ngii miau suaiyauvaki vaa ta kooyaa ngii vitaaki-aunnava.

⁷ Na mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii miaa suaiyauvaki hama na irisai mminnaiyauvaa vareeravai. Ngii nnutuuyauvo ngiau aapu vaki-aiveeraivaara na adiee variee mmoori vareeravai. Na itaama iikiau aataru-uvo koonnai aataruvai na iiravainnee?

⁸ Na ngii tasipama mmoori varee variaa suaivaki ngiari voopinnaa vaa ausa hanigieeraiya sikauyauvaa ni miravai. Hama na iya mmoori varaivaara iya sikauyauvaa ni miravai. Na ngii tasipama mmoori varaivaara iya sikauyauvaa kati ni muduu na mmuara vareeraivaa roosiima iya sikauyauvaa varee ngii mmoori vareeravai.

⁹ Na ngii tasipama variaa suaivaki hama niisi vau mminnaiyauvaara hama na ngii yaparairavai. Maketoniaa varuu gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooyaano sikauyauvaa ni muduu na iyauvaadiri hama niisi vau mminnaiyauvaa vareeravai. Itaama hama na ngii yaparaira variaaneema fai yapooma mmuaikaraama hama na ngii yapara rinaravai. Na ngii yaparaino ngii mmuaarareevoora hama na ngii yapara rinaravai.

¹⁰ Yisuu Kirisiinna kua kutaivo ni aakiaivaki vaivaara na kua kutaavai ataa kua tiee ngii giaa ngii minaravee. Na itaama variee hama mminnaara ngii yaparairaina kati mmoori varaivaara na niniyara mannaka kiaunoo. Na itaama niniyara mannaka kiau kuaivaa Akaiya mmataivau variaa gioonna kiaapuuya rikikio hama vaidi voovono yopeema ataa rinaravai.

¹¹ Mo na aaniira itaa kua kiaunnee? Hama na ngiiyara mmuduuya ruauvaaraina itaa kua kiaunnee? Hameetavee. Na ngiiyara mmuduuya ruauvaa Anutuugo vaa taivai.

¹² Vaidi vooya ngiariyara ta aposorooyavee tira vaidiia sa iya ngiariyara mannaka tida kiatee: Ta Pauruusainna mmooriivaa iikiaaneema iikiaunnavavee, kiatee. Sa iya itaa kua kiateeraivaara fai na nini mmooriivaa na makee kati ngiiyara iikiauneema mmannammanna itaavai iina nnaasu varinaravai.

¹³ Ii vaidi iya hama kua kutaa aposorooya variaavai. Unnakua aposorooya variaavai. Iya ngiari mmooriiauvaa unnakua kiaa kiada ngiari vookaraama mmooriiauvaa iida varida Yisunnayaadiri yaadata rummua kiada kiaano: Ta Yisuu Kirisiinna aposoro tuanaayavee, kiaavai.

¹⁴ Iya itaama iikiaivaara hama na nnikiaraakiaunoo. Mo Sataango ariinoo aikiooma aangeraa mmeekia teeraivaa hababainno mmooriivaa iivai.

¹⁵ Ivaara fai inna mmoori vareera vaidiia safuuma varira vaidiia roosiima mmooriiauvaa iida kiaara: Ta safuuma mmoori vareera vaidiyavee, kiaaraivo inna hama nnikiaraakiateera kuavai. Iya taikeera suaivaki ngiari iikiaa mmooriiauvaa irisai maisaiyauvaa fai safuuma ngiari varaaravai.

Pauruuso aposoro vaidivoonora tuoo kaayau mmuaararoovaa vareera-vai

¹⁶ Na tauraa kiau kua voovai na kava tinaravee. Sa gioonna kiaapu voovono niyara yaata utuoo kiaivee: Ivo yaata duuna vaidivaivee, kiaivee. Fai ngia itaa kua tida seeda mmooka hanigia ni miatee. Niyara yoketaakiatee. Fai ngia niyara yoketaikiai na kiisama niniyara mannaka tinaivo vainaravai.

¹⁷ Na itaa kua kiau kuaivaa hama Udaanga Yisuuvaano ni giaa ni mikiai kiaunoo. Yaata duunaano kua tirayaama na neneenoo kua kiaunoo.

¹⁸ Kaayau vaidiia ngiari mmoori mmatayaa diaa iiraiyauvaara ngiari mannaka kiaaneema na niniyara mannaka kiaunoo.

¹⁹ Ngia ngiingiiyara ta tinni yoketaayavee kiasa kiada koonnai kuaivaa ngii giaa ngii miaiya kuaiyauvaara ngii yoketaikiai iya tasipama variaavai.

²⁰ Vooya ti mmoori varaateera ngii vitaaree kiasa kiada ngii mminnaiyauvunudiri mmuara aataruuvaa iima rada ngii unnakua unnakua kiasa rada ngia iikiainaaree kiasa ngii iida teeda ngiiyara nniki rakaida ngii yaata rudauda varikiai teeda rikiadaata inna aikioovaivee kiasa kiada variaavai.

²¹ Ngia itaama iikiaivaara kua voovai na niniyara mmataama kiese ki-aunoo: Ni mmama maisainoo. Ta ngii tasipama variaanna suaivaki ta muaraagama varidara tida hama yopeema itaama ngiiyara iiravaivee, kiauunoo.

Iya hama aatuuraida vo aataru voovaara ngiariiyara mannaka tikiai mo neetama ivaara aikiooma niniyara mannaka tinaravai. Na itaa kua kiauvo yaata duunaira vaidiaano tirayaama na kiauunoo.

²² Iya ngiariiyara ta Eporai kuaivaa kiauunnayavee kiaannee? Mo neeta Eporai kuaivaa kiau vaidivai. Iya ngiariiyara ta Isarairaa vaidiyavee kiaannee? Mo neeta Isarairaa vaidivai. Iya ngiariiyara ta Aaparahaamaa oyaivakidiri diitaunnayavee kiaannee? Mo neeta Aaparahaamaa oyaivakinnaa vaidivai.

²³ Iya Yisuu Kirisiinna mmoori varaa vaidiyannee? Mo na yaata duuna vaidiivaa roosiima ataa kua tinaravee. Na Yisuu Kirisiinna mmooriivaa varauvoono iya yaatarauvai. Na yaagueeqama kiese mmooriivaa varaivo na iya mmoori varaivaa yaatareeravai. Vaidiyya na Yisuumma mmoori varaivaara kiasa kiada oovi nnauvaki airineetu ni yapa kiooduu na varaivoono iya varuuyauvaa yaatareeravai. Vooyaano kaayauneetu ni ripuuduu vooyaano kaayauneetu ni rputuduu na putueenana rikieennaata variravai. Na itaama variaivo iya itaama varuuvaa yaatareeravai.

²⁴ Yaaku saineetu Yutayaa vaidiyya yeenaivaadiri ni ripiikiaivo vo vaidivai yuku yaaku taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana yuku saivai saivakidiri taarama taaramaneetu (39) vairavai.

²⁵ Roomaa vaidiyya taaravoomaneetu buaagaivaadiri ni ripiiravai. Mmuaaneetu vaidiyya sikauyauvaadiri habati kiada ni riravai. Taaravoomaneetu siipaiyauvaki na variaaduu nnooriivo siipaiyauvaa rummua ruvarata kiooduu nnoori varaivau variravai. Vo suai ikiannaivaata heenaivaata vara kuainnama kiese na nnoori varaivau siipa sagaivau variaaduu sabisaabi ni varoo nuairavai.

²⁶ Makemakee na ngieera vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuaina variaa suaiyauvaki nnooriyauvo hainno ni rputu fannifaannuuduu mmuara furai vaidiyya ni rputida ni mminnaiyauvaa mmuara varaaree kiasa uuduu ni seena Yutayaiya ni rputuaara uuduu ngiari voopinnaiyaatama mmuaikaraama ni rputuaara iiravai. Na nnau yoosinna pinaa aakiyauvaki nookiaaduu vaidiyya ni mmaara kuaivaa tida ni rputuaara uuduu na mmanna mmata hama vaidiaatauyauvunu nookiaaduu maisa aataruuvo niisi nnuduu ni putuatauduu na maisama nuaina variravai. Na siipaivaki karee nnoori pinaivau viee variaaduu nnooriivo ni rputuataama uuduu gioonaa kuaapuuya unnakua unnakua tida tunoo: Ti seenavaivee, kiasa kiada ni rputuaara iiravai.

²⁷ Na pinaa mmooriivaa nniki vata vatama kiese yaagueeqama kiese varee airineetu na mmoori varee variee heenaiyauvaki hama na vuru vairavai. Vo suai vo suai ni yeenna rauduu ni nnoori rauduu airineetu hama ni yeennaatauduu hama ni nnaunnaatauduu hama ni uyira rairaatauduu na kati variravai.

²⁸ Itaama vauduaata vo yoosinna vo yoosinna vaa ausa hanigiada Anutu-uqaara nuunakiaiyara na haitatuunaraivaara mmuakiasa suai na iyara yaata

utuauko ni mmuaararainoo.

²⁹ Fai gioonna kiaapu voovoono Anutuugaa aataruuvaara inna mmuaararano pinaama muaraagama varinai neeta innara boo tiee inna mmuaararaivaa varaanaravai. Fai gioonna kiaapu voovoono haruruoo mminnamminnaa maisaivaa varano ni ausaivo pinaama mmuaararaanaravai.

³⁰ Fai na niniiyara mannaka tinaree tiee na Anutuugaa mmooriivaa varaukai ni nnammutuaiya ni nnutuuvaa varadu yapa kiada niyyara muaraagavaivee kiaivaara na niniiyara mannaka tinaravai.

³¹ Udaanga Yisunna Koonna Anutuugaara ta tupatupaa kiaunnaanoo: Ivo yoketaavaivee, kiaunnaivoono arinaima too rikiaivai. Na itaa kua kiauvo hama na unnakua kiaunoo.

³² Na Damasakuusa variaa suaivaki kieeta vaidiivaa Ariteenna nnoonna vaidiivoono ari rapira ngiaammuauya titooduu sikau vagiaamunna keegiaiuvaki ni mmaara suriravai.

³³ Surida varuduu ni seenaiya vagiaamunna tabaangaidaadiri sookuya utua pinaa voovaki ni rummua kiada tapuka yeenavai haru kiada utida mmaanai reemma kiooduu mmataivau tuma ruee na nene taivau viravai.

12

Pauruusoono ari avu tinniivo hanigiooduu toovaara tiravai

¹ Na yaata utuee rikiauho niniiyara na mannaka tiraivo hama yoketaikio hama kaanaivo vaivai. Itaama vaikiainnaata na vootama kava niniiyara mannaka kiaunoo. Ni variraivaara ngia arinaima teeda rikiaateeraivaara na niniiyara mannaka kiaunoo. Aa kua aavaa na ngii giaa ngii minaravee. Na ni avu tinniivo hanigiooduu na tee rikiaa kuaivaatama Udaanga Yisuu Kirisiiva ivakidiri ni giaa ni muduu na tee rikiaa kuaivaatama ngii giaa ngii minai rikiaatee.

² Vaa na ausa hanigia kие Yisuu Kirisiinna vaidivai variaaduu rikioo Anutuugo ni vitoo ngiau aapu aruoo tuanaivaki ni yapa kieeravai. Ii suai ivakidiri na yaaruauko nuanu yaakuuvaitana yukukidiri taarama taarama nuanuudo vaa taika kiaivai. Iqii suai ivaki na kooyaa ni mmammaivaata ngiau aapuuvaki viravainnee? Vara ni avu tinniivo hanigiooduu na taivaa roosiima ngiau aapuuvaki viravainnee? Hama na tauvai. Anutuugoono nnaasu taivai.

³ Na kava ngii giaa ngii minai rikiaatee. Vaa na tauvai. Anutuugoono ni vitoo ngiau aapu yoosinnaivaa nnutuuvo Paratiisa ivaki ni yapa kieeravai. Na kava tinai rikiaatee. Na kutaa ngiau aapuuvaki viravainnee? Vara ni avu tinniivo hanigiooduu na taivaa roosiima ngiau aapuuvaki viravainnee? Hama na tauvaivee. Anutuugoono nnaasu taivaivee.

⁴ Na ngiau aapuuvaki viee ari vookarau kuaivaa hama yopeema kooyaa tinara kuaivaa na rikieeravai. Hama yopeema vaidiivo rikioo kiataira kuavai na rikieeravai.

⁵ Na itaama ngiau aapu viee taivaara fai na aikiooma niniiyara mannaka tinaravai. Fai hama na nene iikiauvaara niniiyara mannaka tinaravai. Hama aaniivaara na niniiyara mannaka tinaravai. Na Anutuugaa mmooriivaa varaukai ni nnammutuaiya ni nnutuuvaa varadu kiaivaara nnaasu fai na niniiyara mannaka tinaravai.

⁶ Kutaa na niniiyara mannaka tinaree tiee na kua kutaivaa ngii giaa ngii minaraivaara hama na yaata duuna vaidivai variauvai. Gioonna kiaapuuya safuuma na iikiauva teeda na kua kiauva rikiada na iikiauvaugiataama na kua kiauvaugiataama safuuma niyyara yaata utuateeraivaara na hama niniiyara mannaka tinaravai.

⁷ Na ari vookara ari vookaraiyauvaa tauvaara na niniyara nnoon-navaivee kiataavai. Anutuugoono sa na itaa kua kiaiveeraivaara mmamma nniitareera maisauvo niyaa vauvaara ee-oo tiravai. Ii nniitareera maisa ivaa Sataango ni mmammaivau yapa kiooduu vaududuu na hama niniyara mannaka tinaraivaara Anutuugaa avaivaura niisi vairavai. Vauvo mman-nammanna homo niisi vainoo.

⁸ Na taaravoomaneetu Udaanga Yisuu Kirisiinnaata kua tiee yaaku varee mmuaararoovaa niyaadiri rugaiveeraivaara na yaaku vareeravai.

⁹ Yaaku varaaduu ivo sai ni tunoo: Na i tasipama variee aiyara kati yoketaama yaata utuee varinai a aikiooma varinaravai. A muaraagama varianna suaivaki na yaagueeqama i tasipama varino ni yaagueeqaivaa kaanaivo kooyaa vainaraivaara na itaa kua kiaunoo. Ivo itaa kua tuuvaara mmuaararaiivo niisi vaikiyai na muaraagama variauvaara na niniyara man-naka tiee sirigakiaunoo. Yisuu Kirisiinna yaagueeqaivo niyaa rummua apu kioo vainno ni tuginnanai na ivaa rikiaanaraivaara na niniyara mannaka tiee sirigakiaunoo.

¹⁰ Na Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidivoonora tiee na ni mmam-maivo muaraagaikiainnaata variaukai iya maisa kua ni kiaani na variauko ni mmuaararaiyai iya ni ruputida itaida variaavo ari vookara ari vookarai mmuaararaiyauvo niisi vaikiainnaata na inna aikioovaivee kiaa kiee yoke-taama variauvai. Na ni mmammaivo muaraagaikiainnaata variauvai suaivaki na yaagueeqama variauvaara na itaa kua kiaunoo.

Koridii variayara Pauruuso pinaama yaata utuoo tiravai

¹¹ Ngieenoo niyara mannaka kiataavai vaikiainnaata na neneenoo niniyara mannaka kiauvo inna yaata duunaano tirayaama na kiauvasi. Ngieenoo hama niyara mannaka kiaivaara na itaa kua kiauvasi. Na kutaa kumina vaidivai variaukai rikiada ngia vo vaidi vooyara ngii yoketaikiyai ti aposorooyavee kiaiye na yaata utuaukai hama iya ni yaataraavai.

¹² Aposoroo tuanaiya iira mmooriiyauvaa na ngii nuuna aakiaiayuvaki yaaagueeqama kiee iikiaaduduu rikiada ngia tooduu kooyaa vairavai. Na Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookarau yoketauyauvaa iikiaaduu ngii avuuyauvunu diitooduu ngia tooduu kooyaa vairavai.

¹³ Ngia aaniira ngiari voopinna voopinnaaya Anutuugaara nuunama vari-raiyauvaara yaata utida kiaanoo: Ti yaataraavaivee, kiaannee? Mo na iya tasipama mmoori varaa suaivaki iya sikauyauvaa ni muduu na vareera-vai. Na ngii tasipama mmoori varaa suaivaki hama na ngii sikauyauvaa varaivaara ngia itaa kua kiaannee? Boo, na hama ngii yaparakiavaara na koonnama iiravainnee? Sa ivaara yaata utiraida ngii ausaiyauvaa ni miatee.

¹⁴ Na taaraneetu ngiisi viee aanna na taaravoomaneetuuvau ngiisi kuanara teerataaraina variaunoo. Fai na ngiisi viee mminnaara ngii yaparaino ngii mmuaarareevoora hama na ngii yaparainaravai. Hama na ngii sikauyauvaa varaanaraivaara mmoori varauvai. Ngia yoketaama variateeraivaara na mmoori varauvai. Mo kutaa kuavai. Hama nnaakaraiya mmoori varada sikau mminnaiyauvaa varada ngiari kaano kooya mmi-aavai. Ngiari kaano kooyaano mmoori varada sikau yeenna mminnammin-naiyauvaa ngiari nnaakaraiya mmiaavai.

¹⁵ Ngia ausa hanigiada yoketaama variateeraivaara na niisi vai mmin-naa mmuakiaayuvai kati ngiiyara ni yoketaivaara kagaari kiee ni vari-raivaatama ngiiyara yapaanaraiivo inna ni yoketaunoo. Fai na itaama iina ngiiyara pinaama mmuduuya rinai ngia irisai kiisama niyara mmuduuya ruaarannee?

¹⁶ Inna aikioo itaama vaikiai vaa ngia rikiaavai. Na ngiisi kuaa suaivaki hama na mminnaiyauvaara ngii yaparakiaivaara hama ngii mmuaarareer-avai. Mo vooyaano kiaanoo: Ivo ti unnakua kiasa kioo ti iinno taanaree kiasa kioo ta sikaulyauvaa yapaateera tiravaivee, kiasavai.

¹⁷ Ai mo dataama na itaama iiravainnee? Na vaidi vooya ngiisi titaaduu vuuyaano ngii unnakua kiasa kiada itaama iiravainnee?

¹⁸ Mo na yamaa kua yamaa kua Titiinna kiaaduu ngiisi viravai. Na inna seena vaidi ausa hanigioo voovaatama inna tasipama titaaduu viravai. Mo Titiiva ngiisidiri ngii unnakua kiasa kioo mminnaiyauvaa vareeravainnee? Hameetavee. Neeta ivootama mmuaa ausa mmuaa vuatinnivai varada mmuaavaugiataama mmoori vareeravai.

¹⁹ Ti seena ta ngiiyara mmuduuya ruaunnaiyaso, ta yanaivau fafaara raanna kuaivaara ngia yaata utida tunoo: Ti avuuyauvunu ngiariiyaroo tida itaa kua kiasavaivee, kiasa ngia yaata utuaannee? Ai hameetavee. Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara ivo tiine tiineema nnaasu ta kuaivaa tida Anutu-uqaa avuuvau mmuakiasa mmoorivai ta iikiaunnaiyauvaa ta ngiyyaroo tida iikiaunnava. Ngia yoketaama varia rada vidada nnaagiai ngia yaagueeqama variaaraivaara ta iikiaunnava.

²⁰ Ngia yoketaama variaaraivaara ni taatainai na ngiisi viee ngii teenai ngia koonnama ari vookaraama varivoora na pinaama yaata utuauko ni pirisainoo. Na ngiisi viee ngii tasipama yoketaama varinaraivaara na ni ngii taatainai na ngiisi viee ngii tee ngii tino ngii maisaivoora na pinaama yaata utuauko ni pirisainoo. Na ngiisi viee ngii teenai rikiada ngia ngiingiiita ngiingiiita buaaru tida varida ngiingii yaatara ngiingii yaatara kiasaivaara ngii nnannateenai varida ngiingiiyara ngiingiiyara nnaasu yaata utuaaravai. Yaata utida varida ngiingii seenaiyayaadiri koonnama yaata utida unnakua tida varida iyara murumuru tida varida ngiingiiyara mannaka tida koonnakaannama varivoora na pinaama yaata utuauko ni pirisainoo.

²¹ Fai na kava ngiisi vino Udaanga Anutuuqo ni tinai ngii avuuyauvunu ni mmamma maisaivoora na pinaama yaata utuauko ni pirisainoo. Ngi-iikidiri vooyaano nnaaru mminnamminnaa maisaiyauvaa varaiya homo maisama yaata utida sabi nuaida ngiari mmammaiyauvaara nnaasu yaata utida makemakee sabi nuaira aataruuvaa iida varida ngiari yaata utiraiyauvunugiataama nnaasu varida hama ii aataru iyauvaara yaata utida mmooka hanigia mmida variayara na yaata utuaunoo. Na ngiisi viee iya teeno ni ausaivo kaayauma ni mmuaarareevoora na pinaama yaata utuauko ni pirisainoo.

13

Pauruuso nnaagiai kua tioo yaagueeqama variateera tiravai

¹ Na taaraneetu ngiisi viee aanna na taaravoomaneetuuvau ngiisi kuanara iikiaunoo. Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: A kua pinaana vaidiivaa yapaanaree tiee taaramannee taaravooma vaidiido vaa ivo tomeda iivaa taidaatama vatee kiee inna yaparakianee. Kua fafaaraivo itaa kua tiivai.

² Ngia nnaaru mminnamminnaa maisaiyauvaa varooyaataama ngia mmuakiasa voonaatama na taaraneetu ngiisi kuaa suaivaki ngii giaa ngii miaa kuaivaa aanna na ngieeradiri variee kava ngii giaa ngii miee ataa kua tinai rikiaatee. Fai na kava ngiisi viee ngii mminnamminnaa maisaiyauvaara ngii tinai rikiada ngiikidiri tomeda iikiaiya fai kutaa irisai maisaiyauvaa varaaravaivee.

³ Fai na itaama iino rikioo Yisuu Kirisiiva ni giaa ni mikiai na kua kiauvo kooyaa vainaravai. Yisuu Kirisiiva ngii mminnamminnaa maisaiyauvaara safuuma irisaiyauvaa ngii minaree tuoo hama muaraagama iinno ngii mivai. Ngii nuuna aakiaiyouvaki yaagueeqama iinno varivai.

⁴ Kutaa nnaaru ivo vaidivai varioo muaraagama uduu rikiada iya yatari sagaivau inna haara kieeravai. Aanna makee Anutuuqaa yaagueeqaivaura hara kioo varinoo. Teeta ivo tiiki vari vaidiyara tida mmuaikaraama muaraagama variaunnano. Aanna ta inna tasipama Anutuuqaa yaagueeqaivaura hara kiada varida ngiiyara mmooriivaa iikiaaravai.

⁵ Ngia ngiingii aakiaiyouvaki tuqinnama taatee. Ngia Anutuuqaara kutaavaivee kua aataruuvaua ngia hara kiada variaannee? Tuqinnama ngiingiiyara yaata utida rikiaatee. Mo vaa ngia rikiaavai. Yisuu Kirisiiva ngii aakiaiyouvaki varinoo. Mo vara ngia ngii aakiaiyouvaki taavo hama variinne? Vara ngia kati unnakua kua kiada kutaavaivee kuaannee?

⁶ Fai ngia ngiingii aakiaiyouvaki itaama teekio too Yisuu Kirisiiva kutaa varinai ta inna mmooriivaa kutaa varaunnaivaa kaanaivo kooyaa vainai ngia ivaa taaraivaara ta yaata utuaunnano.

⁷ Sa ngia koonnama variateeraivaara ta Anutuuqaata kua tida yaaku varaunnaano. Ti mmooriivaa kaanaivo kooyaa vainaraivaara hama ta itaama yaaku varaunnaano. Ngiiikidiri vooyaano kuaano: Iya mmooriivo fanniinaravee, kuaaniaata ngia safuuma variateeraivaara ta Anutuuqaata kua tida yaaku varaunnaano.

⁸ Hama yopeema ta vo aataru vo aataruuvadiri iida kua kutaa aataruuvaa uuda rammuaaravai. Ta kua kutaa aataruuvaa nnaasu iida variaaravai.

⁹ Ta muaraagama variaunnani ngia yaagueeqama variaivaara ti yoke-tainoo. Ngia Anutuuqaa aataruuvaa iidada arinaima teeda koovayama kiada variateeraivaara ta yaaku varaunnaano.

¹⁰ Ivaara na ngieeradiri variee aa kua aayauvaa fafaarakiaunoo. Ngia koonnama variaivaara na ngiisi viee Udaanga Yisuu Kirisiiva ni tikiai na inna yaagueeqaivaura ngii tino ngii ausa mmuaarareevoora na ngieeradiri variee aa kua aayauvaa fafaarakiaunoo. Yisuu Kirisiiva ni tikiai na inna yaagueeqaivaura kiau kuaivaa na kiau vai. Na hama ngia Anutuuqaa aataruuvaa pikiaateera kuavai kiau vai. Ngia inna aataruuvaa iidada koovayaida variateera kuavai na kiau vai.

¹¹ Ni seenayaso, ni kua nnaagiaivaa na tinai rikiaatee. Yoketaama variatee. Ngia Anutuuqaa aataruuvaa iidada arinaima koovayaida variaaraivaara yaagueeqama mmoori varaatee. Na ngii giaa ngii miao kuaiyauvaa arinaima rikiaatee. Ngiingiiyara ngiingiiyara mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada ausa nuufa tasipama variatee. Fai ngia itaama iikio Anutuuqo mmuduuya rira ausa nuufa nakaaraivoono ngii tasipama varinaravai.

¹² Ngia ngiingii seenaiya yaaku rumisida iyara yoketaakiatee.

¹³ Anutuuqaa gioonna kiaapu aavakinnaa mmuakiaaya ngiiyara yaata utida boo kiaavai.

¹⁴ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivootama Anutuuqaa mmuduuya riraivootama Mmannasa Yoke-taivo ngii aakiaiyouvaki varikiai vaa ngia ivaara arinaima rikiaivootama mmuakiaaya ngii tasipama vakiaivee.

Pauruusoono aa yanaa aavaa Garatiaa varuuyani reeravai

Vaidiyya Yisuunna mmayaaya yoketaivaa kiasa kookieeda ngiari voopin-naiya kiasa mmida iya maavee tikiai nnida kuaivaa arinaima rikiada yoke-taama variateeraivaara kiasa kookieeravai. Ii gioonna kiaapu iya inna hama Yutayaayavee. Iya ngiari voopinnaayavee. Iya ataama yaata utida tunoo: Mo fai vaidiivo Musiiva mmaanna tuu aataruuvaa iinnonno ivaudiri tupatu-paa yoketaama variraivaa varaanaravaivee, tuuvaara Pauruuso tunoo: Inna hama kutaa kuavai ngia yaata utuaanoo. Vaidi voovoono kati yoketaama vari-raivaa varaanaraivaara Yisuunnara kutaavaivee tiivaara fai ivo tupatupaa variraivaa varaanaravaivee. Ii aataru ivaa iikiaiya fai safuuma Anutuuqaa tasipama yoketaama variaaravaivee.

Pauruuso itaa kua tuuvaara Garatiaa varuu ausa hanigioo vooyaano ooqoo tida tunoo: Aikiooma Musiiva mmaanna tuuvaudiriaatama iida Anutuuqaa tasipama safuuma variravaivee, tiravai. Iya itaa kua unnakua tuuvaara vooyaano kumimakama yaata utida koonnama variravai. Iya kua kutaivaa rikiada yoketaama variateeraivaara Pauruuso aa yanaa aavaa Garatiaa ausa hanigiooyani fafaara reeravai.

¹ Na Pauruusoono aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Na kua varee nuaira aposoroo vaidivai variaunoo. Hama vaidi vooyaano kuaivaa ni giaa ni muduu na varee nuairavai. Yisuu Kirisiivaatama ti Napoova Anutuuqo inna tuduu putuuvakidiri diitoovootama kuaivaa ni giaa ni muduu na mmooriivaa vareeravai.

² Gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada ni tasipama variyaiyaatama ngiiyara yaata utida kiaani tee na aa yanaa aavaa ngia vaa ausa hanigia kiada Garatiaa mmataivau variyaiya ngiini fafaarakiaunoo.

³ Ti Napoova Anutuuqoota ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati ngiiyara yoketaama yaata utida ngiari ausa nuufaivaitana ngii mida nnaasu varia-teeraivaara na yaata utuaunoo.

⁴ Ti Napoova Anutuuqo yaata utuuvaugiataama Yisuu Kirisiiva ti mmin-namminnaa maisaiyauvaara ee-oo tioo putiravai. Aa suai aavaki gioonna kiaapuuya maisama variaivakidiri Yisuuva ti vitoo yoketaivau yapaa-naraivaara putiravai.

⁵ Anutuuqaa nnutuuvo tupatupaa ngiau aapu vakiaivee. Kua kutaa.

Yisuunna mmayaaya yoketaa mmuaa tuanaavai vainoo

⁶ Yisuu Kirisiiva kati ngiiyara yoketaama yaata utiivaara Anutuuqo ngii maavee tiravai. Ngia makee tikiai ari vo mmayaaya yoketaa voovai riki-aaraivaara Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa pikiada kuaavai. Na ivaara pinaama nnikiaraakiaunoo.

⁷ Hama ari vo mmayaaya yoketaa voovai vainoo. Gioonna kiaapu vooyaano Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivo hakuatarama ari voovau-giataama vakiaiveeraivaara ari vookarai kua yoketaivaa ngii giaa ngii mmi-aavo ngii ausaiyauvo mmuaararavai.

⁸ Ta tauraa ngii giaa ngii miaanna mmayaaya yoketaivaa fai tiikidiri voovoononnee vara ngiau aapuuvakidiri tii aangeraa voovoono hama ivaa roosiima ngii giaa ngii mirainno ari vookarai kuavai ngii giaa ngii mino too Anutuuqo tino rikioo ikia aakiaivaki kuanaravai.

⁹ Vaa ta ivaara tauraa ngii giaa ngii miravai. Aanna na kava ngii giaa ngii miaunoo. Ngia tauraa rikiada varaa mmayaaya yoketaivaa fai gioonna kiaapu voovoono hama ivaa roosiima ngii giaa ngii mirainno ari vookarai kuaivaa ngii giaa ngii mino too fai Anutuuqo tino rikioo ikia aakiaivaki kuanaravai.

¹⁰ Mo na itaa kua kiauvaara yaata utuatee. Vaidiia niyara yoketaavee ki-aaraivaara na itaa kua kiaunnee? Vara Anutuuqoono niyara kua yoketaivaa tinaraivaara na itaa kua kiaunnee? Mo Anutuuqo niyara kua yoketaivaa tinaraivaara na itaa kua kiaunoo. Vaidiia niyara mannaka kiateeraivaara na itaa kua kiaunnee? Vaidiia niyara mannaka kiateeraivaara na mmoori varautiri. Na hama Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidivai variautirivee.

Pauruusaa Anutuuqo aposoroo vaidivai mmataama kieeravai

¹¹ Ni seenayaso, nnikiai na aqaa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee. Kua mmayaaya yoketaivaa na ngii giaa ngii miaivo hama vaidiiaano tira kuavai.

¹² Hama vaidi voovoono ivaa ni giaa ni muduu na rikieeravai. Hama vaidi voovoono ivaa ni giaa ni minaraivaara ni vita vitairavai. Hameetavee. Yisuu Kirisiiva ariinoo kooyaa ni giaa ni mioo ni vitairavai.

¹³ Vaa ngia rikiaavai. Gioonna kiaapu Yutayaiya ngiari Anutuuqaara uu aataruuvaa neeta iiravai. Na iina variee gioonna kiaapu Anutuuqaara vaa ausa hanigiooyara hama na boo tiraina na iya ruputu raubiriinai iya Anutuuqaara uu aataruuvo taikaiveeraivaara na maisa mmooriivaa iya iiravai.

¹⁴ Ti taato nnaakukiaiya tupatupaa uu aataruuvaa na yaagueeqama kiee iikiaivaara ni mmuaa vayanaiya na yaatara kiee Yutayaiya ngiari Anutuuqaara uu aataruuvaa yaagueeqama iiravai.

¹⁵ Ni noonna ausaivakidiri hama na kooyaa variaa suaivaki Anutuuqo ni mmataama kieeravai. Ivo kati niyara yoketaama yaata utuoo na inna mmooriivaa iinaraivaara ni maavee tiravai.

¹⁶ Na ngiari voopinaiya Yisuunna mmayaaya yoketaivaa kiaa mmi-aiveeraivaara Anutuuqo ari Mmaapuuvaa kooyaa ni vitairavai. Iva kooyaa ni vitau suaivaki hama na vaidiiasa viee iyaata kua tiee vo kuavaara iya yaparairavai.

¹⁷ Hama na Yerusareema viee ni tauraa varuu aposorooyaata kua tiee vo kuavaara iya yaparairavai. Hameetavee. Na safuuma viee mmanna mmataivaa nnutuuvo Arapiaa ivaki hara kiee kiisa suai variee kava vara ranee Damasakuusa nniravai.

¹⁸ Na ivaki hara kiee variaaduu nuanu taaravooma taika kioodoo na Yerusareema viee Petorooso ivaki varuuvaasidiri kuaivaa rikiaanara ivaki variaaduu yaakuuvaitana yuku sai suaivai taieeravai.

¹⁹ Hama na sai aposorooya teeravai. Na ti Udaanga Yisuu Kirisiinna kataivaa Yakoopaa nnaasu teeravai.

²⁰ Aa na fafaara rau kua aavo kutaa kuavai vainoo. Hama na unnakuavai kiaunoo. Anutuuqaa avuuvaidiri na kua kutaavai kiaunoo.

²¹ Nnaagiai na mmataivaitana nnutuuvaitana Suriaa Kirikiaa mmataivaitanaki viravai.

²² Na itaama varia ree nookiaa suaivaki Yutayaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigiada Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tuuya kati na nookiaa kuaivaa rikiada hama ni teeravai.

²³ Gioonna kiaapu vooyaano iya tunoo: Yisuunnara kutaavaivee tira aataruuvo eeyaara taikaiveera ii vaidi ivo tauraa ti ruputuoo maisa mmooriivaa tiyara iiravai. Mo aanna makee ta taunnano ii vaidi ivoonoonno Yisuunna kua mmayaaya yoketaivaa kiaa mmiaa roo nuainoo, tuduu ivaa nnaasu rikiada

²⁴ niiyara Anutuuqaata kua yoketaivaa tiravai.

2

Pauruuso ngiari vo aposorooyaata kua tiravai

¹ Nnaagiai nuanu yaakuuvaitana yukukidiri taarama taarama taika kiooduu na kava Yerusareema kuaaduu Panapaaso ni tasipama viravai. Ta vida vaidi Titiinnaata vitada viravai.

² Anutuugoono ni tuduu na viravai. Na viee viee oro ivaki hara kiee variee ivaki varuu kieetaiya vitee iya tasipama oro vo kammu voovau variee Yisuunna mmayaaya yoketaivaa na ngiari voopinnaiya kiasa mmiaa ree nookiaa kuaivaa kooyaa iya kiasa mmiravai. Ni mmoori tauraa na iikiaiyouvoota nnaagiai iinaraiyouvootama kuminayaa vaivoora na kooyaa iya kiasa mmiravai.

³ Titiiva ni tasipama varuu vaidiivo Ereengaa vaidivai varuduaata hama vaidi vooyaano inna mmammaivaa hatokaateeraivaara ti tarikua tiravai.

⁴ Vaidi vooyaano unnakua kiasa tunoo: Ta ngii seenayavee, kiasa kiada ti tasipama varuuya inna mmammaivaa hatokaaree kiasa iidada hama hatokeeravai. Ii vaidi iyaano ta Yisuu Kirisiinna aataruuvau varida iikiaanaiyaa taaree kiasa unnakua unnakua kiasa rada ta iikiaanna aataruuvaa teeda ngiari kieetaiya kiasa mmiaaraivaara teeravai. Hama mmaanna tuu aataruuvo mmannammanna ti ravaatau utuduu ta Yisuunna aataruuvau kati tete yaata utuaannaivau viravai. Iya mmaanna tuu aataruuvaaadi ti ravaatau utuaaraivaara iya itaama iiravai.

⁵ Yisuu Kirisiinna mmayaayaivo yaagueeqama kutaavai vainai rikiada ngia yoketaama variateeraivaara ta hama iya kuaivaa rikiada muaraagaida iiravai.

⁶ Mo ngiari kieeta vaidiia mmataama kiooya dataama variaannee? Iya aruooma variaannee? Vara adida variaannee? Hama na ivaara yaata utu-aunoo. Anutuugo iyaata niitama taikiai ta mmuaakaraama variaunnaanoo. Ii vaidi kieeta iya hama karaasa kua voovai ni giaa ni miravai.

⁷ Hameetavee. Vaa iya taavai. Yutayaa gioonna kiaapuuya Yisuunna mmayaaya yoketaivaa kiasa mmianeera aataruuvaa Anutuugoono Petroosaa mmiravai. Inna roosiima na ngiari voopinnaiya kiasa mmianeera aataruuvaa Anutuugoono ni miravai.

⁸ Anutuugoono Petrooso aikiooma Yutayaa gioonna kiaapuuyaki aposoroo mmooriivaa iikiaiveera kiasa kioo ari yaagueeqaivaa inna mmioo inna tasipooduu iiravai. Ivaa roosiima Anutuugoono tuduu na ngiari voopinnaiyaki aposoroo mmooriivaa varaaduu ivo ari yaagueeqaivaa ni mioo ni tasipooduu na iiravai.

⁹ Yakooopo Petrooso Yuvuaanainna iya kieeta nnutuuvaa varoodoono Anutuugo ii mmoori yoketaa ari vookarau ivaa ni muuvaa iya arinaima rikieeravai. Rikiada niita Panapaasaatama ti yaaku rumisiravai. Ivaara iyaata teetama mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada iya Yutayaiyaki mmooriivaa varooduu ta ngiari voopinnaiyaki mmooriivaa vareeravai.

¹⁰ Iya mmuaa mmoorivaara nnaasu ti kiasa ti mmiravai. Ta mmanna haipuuyara yaata utida tuqinnaateeraivaara ti kiasa ti mmiravai. Vaa na ivaara yaata utuee na makemakee yaagueeqama mmoori vareeravai.

Pauruusoono Petroosaa tiravai

¹¹ Na oto Adiookiaa variaaduu Petrooso nnuduu ivo koonnama uuvaara na gioonna kiaapuuya avuuyauvunu safuuma ari tinniivau ivaara inna tiravai.

¹² Ngiari voopinnaa vaa ausa hanigiooyasi Petorooso makemakee iya tasipama yeenna nneeravai. Yapooma nnaagiai Yakoopoono vaidi vooya titaa kiooduu nnuuya innasi nnuduu rikioo Petorooso ngiari voopinnaia pikioo hama kava iya tasipama yeenna nneeravai. Vaidi vooyaano ngiari voopinnaia ngiari mmammaiyauvaa hatokaateera tuuvaara ivo aatuunno hama iya tasipama yeenna nneeravai.

¹³ Petorooso itaama aatuunno hanigioo varuneema ari seena Yutayaa vaidiiyaata Panapaasootama iva varuneema itaama variravai.

¹⁴ Yisuunna mmayaaya yoketaivo kua kutaavai vauvaa iya hama ivaa safuuma uuvaara na tee iya avuuyauvunu na Petoroosaa kiaanoo: A Yutayaa vaidi tuanaakua varieennaatainna ngiari voopinnaia roosiima hara kiee variannanoo. Hama Yutayaiya roosiima a hara kiee variannanoo. Itaama vaikiyai mo dataama kiee a ngiari voopinnaia kiannanoo: Yutayaiya roosiima hara kiada variatee, kiannanee? tiravai.

Yutayaiyaata ngiari voopinnaiaatama Yisuunnara kutaavaivee kiaavai

¹⁵ Ta Yutayaiya ti kaano kooya Yutayaa gioonna kiaapuyaano ti mmateeravai. Ta hama ngiari voopinnaia mminnamminnaa maisa vareeraiyakidiri diitaunnayavee.

¹⁶ Itaama vaikiyai vaa ta rikiaunnava. Gioonna kiaapu voovoono Anutuugaa avuuvau safuuma varinaree tioo ivoono Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kioo safuuma varinaravai. Ivo hama mmaanna tuu aataruuyauvaa iivaara safuuma Anutuugaa avuuvau varinaravai. Ta Yutayaiya teetama Anutuugaa avuuvau safuuma variaaraivaara Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tiravai. Hama ta mmaanna tuu aataruuvaa iikiaannaivaara Anutuugaa avuuvau ta safuuma variaunnava. Hama yopeema gioonna kiaapu voovoono mmaanna tuu aataruuvaa iinno Anutuugaa avuuvau safuuma varinaravai.

¹⁷ Itaama vaikiyai ta Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada Anutuugaa avuuvau safuuma ta variataama kiadaata ta ngiari voopinnaia roosiima mminnamminnaa maisaiyauvaa varada mmaanna tuu aataruuvaa hatokaunnaivo kooyaa vaivaudiri ta kiaara: Yisuu Kirisiivaano ti tikiai ta mminnamminnaa maisaiyauvaa varaunnavaivee, kiaarannee? Ai hama fai ta itaa kua kiaravaivee.

¹⁸ Mmaanna tuu kuaivaa vaa na pikiaivaa fai na keenaa iinaree kiaa iina teeno hama yopeenai teeda fai ngia na mminnamminnaa maisaivaa varaanaraivaa kooyaa taaravai.

¹⁹ Hama na aikiooma mmaanna tuu kuaivaa iirama kiee na vaidi putiraiya roosiima putuauvai variaunoo. Na Anutuugaara nnaasu yaata utu kiee vaina variraivaa varee variaunoo. Na itaama varinaraivaara na vaidi putiraiya roosiima putuauvai variaunoo.

²⁰ Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuneema neeta mmuaikaraama maisa aataruuvaa putuauko hama kava ni utivaivee. Aanna makee na variauvo hama nene variaunoo. Yisuu Kirisiiva niiki variivaara na variaunoo. Na mmata aavau variaua suaivaki na Anutuugaa Mmaapuuvaa kutaavaivee kiauvaara na hara kiee variaunoo. Ivoono niyara mmuduuya ruoo putiravai.

²¹ Anutuugo kati tiyara yoketaama yaata utiraivaara hama na kiaunoo: Kuminavaivee, kiaunoo. Ta mmaanna tuu aataruuvau hara kiada varida kiaunnaano: Ta Anutuugaa avuuvau safuuma variaunnaano, kiaa kiada variaunnatiri. Yisuu Kirisiiva putuuvo kuminayaa waitirivee.

3

Mmaanna tuu aataruuvaa pikiada Yisuunnara kutaavaivee kiatee

¹ Ngia Garatiaa variaya kumimakayavee. Vaidi vooyaano ngii unnakua kiaani rikiada ngia iya mmemmaana kuaavaivee. Mo ngia ivaara dataa-maida yaata utuaannee? Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuuvaara vaa ta kooyaa ngii giaa ngii miaannaduu ngia yatari sagaivaa arinaima kooyaa teeda rikieeravaara roosiima ngia arinaima rikieeravai.

² Na vo kuavaaraata ngii yaparainaravee. Mo vara ngia mmaanna tuu aataruuvau iida Anutuuga Mmannasaivaa vareeravainnee? Vara ngia Yisuunna mmayaaya yoketaivaa rikiada ivaara kutaavaivee kiaa kiada Anutuuga Mmannasaivaa vareeravainnee? Ngia Yisuunna mmayaaya yoketaivaa kutaavaivee kiaa kiada vareeravaivee.

³ Mo dataama vaikiada ngia ivaara kumimakaida variaannee? Ngia tauraa Anutuuga Mmannasaivaa vara kiada ivaara yaata utu kiada vaidi iikiaa aataruuvaa pikiada ngiengie yaata utuaivaugiataama iikiaanoo.

⁴ Ngia Mmannasa yoketaivaa vara kiada safu aataruuvau varuuvaara vaa ngia taunnuuda kiaannee? Ngia itaama varuu aataruuvo hama kumina mminnaavai.

⁵ Anutuugo Mmannasa Yoketaivaa ngii mi kioo ngii nuuna aakiayau-vaki mmoori ari vookara ari vookariyauvaa iira suaivaki ngia mmaanna tuu kuaivaa rikiada iikiaivaa ivo itaama iinnee? Vara ngia Yisuunna mmayaaya yoketaivaa rikiada ivaara kutaavaivee kiaivaa ivo iinnee? Mo ngia Yisuunna mmayaaya yoketaivaa kutaavaivee kiaivaa ivo iivaivee.

⁶ Ngia Aparahaama yaata utuatee. Ivo varuuvaara Anutuuga kua fafaaraivo vainno tinoo: Ivoono Anutuuga kutaavaivee tiravai. Ivo yaagueeqama kutaavaivee tuuvaara Anutuugo innara tunoo: Safuuma varira vaidivaivee, tiravai. Kua fafaaraivo vainno itaa kua tiivai.

⁷ Itaama vaivaa arinaima rikiaatee. Aparahaamo Anutuuga kutaavaivee tuneema gioonna kiaapuuya Yisuunnara kutaavaivee kiaiara Anutuugo tinoo: Aparahaama uru nnaakara tuanaayavee, tiivai.

⁸ Ngari voopinnaa gioonna kiaapuuya Yisuunnara kutaavaivee kiaiara Anutuugo tinara: Inna safuuma varira gioonna kiaapuyavee, tinara kuaivaa vaa Anutuugo tauraa kiaa kioodu vauvaa vaidiia iva fafaarairavai. Ivaarainno mmayaaya yoketaivaa Anutuugo mmuaanaa Aparahaama kiaa mmioo tunoo: A Anutuuga kutaavaivee kiannaivaa mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa variaya fai yoketaama variaaravaivee, tiravai.

⁹ Aparahaamo Anutuuga kutaavaivee tuuvaara Anutuugo innara yoketairavai. Innanikaraama mmuakiaa gioonna kiaapuuya Anutuuga kutaavaivee kiaiara ivo iyara yoketainaravai.

¹⁰ Gioonna kiaapuuya mmaanna tuu kuaivaudiri ngari yoketaama variaaraivaa iida ngari irisai maisiayauvo pinaayauvai vaikiainnaata iya variaavai. Ivaara kua fafaara voovai vainno tinoo: Mmaanna tuu kua yanaivaki vai kua mmuakiaayauvai gioonna kiaapu voovoono hama make-makee iyauvaa rikioo iino Anutuugo irisai maisaivaa pinaavai inna mminaraivo vaikioonnaata iivaivee, tiivai.

¹¹ Kua fafaara voovai vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovoono Anutuuga kutaavaivee kiaa kioo inna avuuvau safuuma variivoono fai tupatupa variraivaa varoo hara kioo varinaravaivee, tiivaa vaa ta rikiaunnava. Itaama vaikio gioonna kiaapu voovoono mmaanna tuu aataruuvau variivoono hama Anutuuga avuuvau safuuma varivai.

¹² Ivaara kua fafaara voovai vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovoono Anutuugo mmaanna tuu kuaivaa iinno fai ii aataru ivau nnaasu varinaravaivee,

tiivai. Gioonna kiaapu voovoono Anutuugo mmaanna tuu aataruuvaa iivoono hama Anutuugaara kutaavaivee kiaa kioo iivai.

¹³ Rikiaatee Yisuu Kirisiiva ti mmিন্নamminnaa maisaiyauvaa irisai maisaiva pinavai vareeravai. Gioonna kiaapuuya mmaanna tuu aataruuvaa uuya irisai maisaiyauvo pinaayauvai vauduaata uu aataruuvakidiri Yisuu Kirisiiva ari kiauvaadiri ti yookaama kieeravai. Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Vaidi vooya vaidi voovai utu raririima rada yatariyaa inna nnuunaivaa mmaana heerayaama rau rasotaama kiaavo too putiivoono fai Anutuugaasidiri irisai maisaiva pinavai ari varaanaravaivee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

¹⁴ Aparahaamo Anutuugaa kuaivaara kutaavaivee tuuvaara ivo in nara yoketairavai. Ngiari voopinnaiaatama Yisuunnara kutaavaivee kuaivaara ivo iyaraatama yoketairavai. Ivo iyaraatama yoketaaiveeraivaara Yisuu Kirisiiva ti yookainaraivaara ee-oo tiravai. Nnaaru Anutuugo Mmannasa Yoketaivaa ti mmিন্নaraivaara kua kiaa teerama kieeravai. Ta Yisuunnara kutaavaivee kiaa kiada Mmannasaivaa varaaraivaara Yisuu Kirisiiva ti yookainaraivaara ee-oo tiravai.

Kua kiaa teerama kioo kuaivo mmaanna tuu kuaivaa yaataraivai

¹⁵ Ni seenayaso, na mmatayaa diaa aataru voovaudiri mmataama kiee ngii giaa ngii minaravee. Fai vaidi taaravaitanaano kua tida kuaivaa oyaivaa kiaa yeena rau kiada ngiari nnutuuvaitanaatama yaagueeqai kuavai fafaara raa yapa kuaivaa fai hama vaidi voovoono yopeema ivaa hatokoo vo kuavai ivaa tasipama raanaravai.

¹⁶ Aikioovai. Anutuugo ari kua kiaa teerama kiooyauvaa Aparahaamaata inna sidinnaiddiivaatama kiaa mmiravai. Hama ii kua ivo tunoo: Inna sidinnaiddiivaatama kiaa mmiravaivee, tiravai. Itaa kua tuu kuaivo hama kaayau sidinnaiddiyara tiravai. Ii kua ivo tunoo: Inna sidinnaiddiivaatama kiaa mmiravaivee, tuuvo mmuaa sidinnaiddivaara tiravai. Ii vaidi ivo Yisuu Kirisiivavee.

¹⁷ Na kiau kuaivaa oyaivaa arinaima rikiaatee. Anutuugo kua kiaa teerama kioo yeena rau kioo kuaivaa Aparahaamaa kiaa mmioo tunoo: Kua kutaa fai na iinaravaivee, tiravai. Anutuugaa mmaanna tuu kuaiyauvo kaayau nuanu (430) nnaagiai nnuuvoono hama yopeema Anutuugo kua kiaa yeena rau kiooduu tauraa vauvaa hatokaivai. Ivo kua kiaa teerama kioo kua kutaivaa tuuvaa hama yopeema rugaivai.

¹⁸ Gioonna kiaapuuya Anutuugaa mmaanna tuu kuaiyauvaa iidada Anutuugaa avuuvau safuuma variaaree kiaa kiada variaatiri. Anutuugo kua kiaa teerama kioo kua kutaivaa Aparahaamaa kiaa mmuuvaa hatokaatirivee. Hama itaama vainoo. Anutuugo kua kiaa teerama kioo kua kutaivaa Aparahaamaa kiaa mmuuvaara kua kiaa yeena rau kioovaa kaanaivaa inna mmiravai.

¹⁹ Itaama vauduu aaniira Anutuugaa mmaanna tuu kuaiyauvaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiravainnee? Mminnamminnaa maisa vareera aataruuyauvo kooyaa vakiaiveeraivaara Anutuugo gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivo vainnonno nnaagiai ivo taikeeravai. Yisuuva Aparahaamaa sidinnaiddiivo tuu suaivaki taikeeravai. Anutuugo kua kiaa teerama kioo kuaivaa innara Aparahaamaa kiaa mmiravai. Anutuugaa mmaanna tuu kuaiyauvaa aangeraiyaano vaidi tammaivaki duuvaa Musinna kiaa mmuduu ivoono gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai.

²⁰ Fai vaidi mmuaavoono vaidi voovaata kua tinaree kiaa safuuma innaata kua tinaravai. Fai hama vaidi voovoono tammaivaki dinaravai. Anutuugo Aparahaamaata kua tuu suaivaki ari mmuaavoono innaata kua tiravai.

Mmaanna tuu kuaivo ataama vaivai

²¹ Mo Anutuugaa mmaanna tuu kuaiyauvo Anutuugo kua kiasa teerama kioo kuaiyauvaa hatokaivainnee? Hama hatokaivaivee. Anutuugo mmaanna tuu kua voovai gioonna kiaapuuya mmuuvauvudi iya tupatupaa variraivaa varaatiri. Iya mmaanna tuu aataruuvaa iida ivauidiri Anutuugaa avuuvau safuuma variaatirivee. Hama itaama vainoo.

²² Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapu mmuakiaa mmatayaa variaya mminnamminnaa maisaiyauvo iya puaisa utivaivee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai. Mminnamminnaa maisaiyauvo iya puaisa utivaara gioonna kiaapu Yisuunnara kutaavaivee kiaiya Anutuugo kua kiasa teerama kioovaa kati ivaa iya mmiivai.

²³ Hama ta Yisuunnara kutaavaivee kiaanna suaivaki Anutuugaa mmaanna tuu kuaiyauvo oovi nnauvaa roosiima ti puaisa utiravai. Ti utuoonnonno Yisuunnara kutaavaivee tuu aataruuvo kooyaa vau suaivaki taikeeravai.

²⁴ Anutuugaa mmaanna tuu kuaivoono ti haitatuududuu Yisuu Kirisiiva tuu suaivaki taikeeravai. Ta Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiasa kiada Anutuugaa avuuvau safuuma variateeraivaara ti haitatuududuu Yisuu Kirisiiva tuu suaivaki taikeeravai.

²⁵ Aanna Yisuunnara kutaavaivee tira suaivo vaa kooyaa nniivaara ti haitatuuraivoono hama kava ti haitatuunno ti utivai.

²⁶ Ngia mmuakiaaya Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaiya ivo ngiiki variivaara ngia Anutuugaa raunna mmaapu tuanaaya variaano.

²⁷ Ngia ausa hanigiaavo Yisuuva ngiiki varikiai ngia nnoori varaiya ngii mmammayaa uyira rairaiyauvaa yapaaneema vaa ngia Yisuu Kirisiinna varaavai.

²⁸ Yisuu Kirisiiva ngiiki variya ngia mmuaakaraiya variaano. Anutuugo ngii taikiai hama ngia ari vookaraiya variaano. Hama Yutayaiyaata Ereengaiyaatama variaano. Mmuaakaraiya variaano. Sikaunnaadiri yookaama kiada viteeraiyaatama kati ngiari yaata utiraivaugiataama nuairaiyaatama hama itaa kiaaya variaano. Mmuaakaraiya variaano. Hama vaidiia variaani gioonnaiya variaano. Mmuaakaraiya variaano. Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara ngia mmuaakaraiya nnaasu variaano.

²⁹ Fai ngia Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya varida ngia Aparahaamaa uru nnaakaraya variaaravai. Ngia Aparahaamaa uru nnaakaraya varida Anutuugo kua kiasa teerama kioo inna kiasa mmuuvaa ngieetama varaaravai.

4

¹ Ii kua ivaara na ataa kua kiaunoo. Mmaapuuvu ari koonna mminnamminnaa mmuakiaayauvai varaanaraivoono kiisavai varii suaivaki sikaunnaadiri yookaama kioo viteera ngiaammuauvaa roosiima varivai. Ivo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa nakaaraivo varikiainnaata iya innara kiaano: Mmoori vareera ngiaammuaivaivee, kiaavai.

² Ivo kiisavai varii suaivaki vaidi vooyaano innaatama inna mminnamminnaa mmuakiaayauvaaraatama haitatuuma rada kuaavovo ari koova mmataama kiai suaivaki ariinoo haitatuuvai.

³ Ta itaama mmuaikaraama variaunnano. Ta hama ausa hanigieerama kiada nnaakaraiya roosiima variaanna suaivaki varida sikaunnaadiri yookaama kiada viteeraiyanikaraama ta variaannaduu mmatayaa diaa mminnaa saaka sifaa moomeera iira aataruuyauvoono ti haitatuuravai.

⁴ Ii aataru ivo itaama vauduu Anutuugo ariinoo yaata utuoo mmataama kioo suaivaki ari Mmaapuuvaa titooduu tiiravai. Mmatayaa diaa gioonna

Yutayaivoono inna mmata kioodoo Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvaa Yutayaiya mmuuvaa ivoota iiravai.

⁵ Mmaanna tuu aataruuvo gioonna kiaapuuya utuuvakidiri ivo ari ki-auvaadiri yookaama kinai iya kati mmamma dummukiara kuaaraivaara ivo tiiravai. Ta viina nnaakaraiya vaidiiya viriraiya roosiima Anutuugaa raunna mmaapuya variateeraivaara ivo tiiravai.

⁶ Ngia inna raunna mmaapuya variaivo kooyaa vakiaiveeraivaara Anutuugo ari Mmaapuuvaa Mmannasa Yoketaivaa tikio ti aakiaiyouvaki tioo ti tikiai ta kai tida kiaunnaanoo: Napoo-o, kiaunnavai.

⁷ Ivaaraida hama ngia mmuaavai mmuaavai sikaunnaadiri yookaama kiada viteeraiyanikaraama variaano. Ngia inna raunna mmaapuya variaivaara Anutuugo ari raunna mmaapuuyani teerama kiaiyouvaa fai ngii minaravai.

Pauruuso Garatiaa varuu gioonna kiaapuuyara pinaama yaata utiravai

⁸ Ngia nnaaru Anutuugaara vueennama kiada varuu suaivaki ngia mmata aavau diaa kumina mminnaa saaka sifaa moomeera iira aataruuyauvaa iida varuduu iyauvo ngii haitatuuda ngii ravaatau utuduu ngia iya mmoori vareeravai.

⁹ Aanna makee vaa ngia arinaima Anutuugaa teeda rikiaano. Na ngii giaa ngii miataa kuaivo vaikiyai na fanniima vo kuavai kiaunoo. Anutuugo vaa ngii too rikiaivai. Itaama vaikiyai mo aaniira ngia kava hanigiada ngiingii ausaiyouvaa kumina mminnaa saaka sifaa moomee hama yaagueeqaataiya mmiaannee? Mo aaniira iyauvo kava ngii haitatuukiai ngia iya mmooriivaara varaaraivaara ngii ee-oo kiatainnee?

¹⁰ Ngia suai vooyauvaaraata kuraaga vooyauvaaraatama buusa nneera suai vooyauvaaraata nuanu vooyauvaaraatama pinaa suaiyouvaivee kiaa kiada kati variaavai.

¹¹ Ngia itaama iikiaivaara na pinaama ngiiyara yaata utuaunoo. Na ngiiyara mmoori varauvo kuminayaa vaivoora na pinaama ngiiyara yaata utuaunoo.

¹² Ni seenayaso, na yaagueeqama ngii giaa ngii miee ataa kua tinaravee. Na aanna makee variauneema ni roosiima variatee. Tauraa mmaanna tuu aataruuvo ni ravaatau utuuvaa vaa na pikiee aanna makee ngii roosiima variaunoo. Hama ngia vo mmoori vo mmoori maisaivaa niyara iiravai.

¹³ Vaa ngia teeda rikiaavai. Na vo yoosinnaivaki kuanaree kiaa iikiaaduu ni niitarooduu ngii tasipama variaivaara Yisuunna mmayaaya yoketaivaa toosa hara ngii giaa ngii miaaduu ngia rikieeravai.

¹⁴ Ni niitaroovo niiki vauduu ni mmammaivo maisauduaata hama ngia niyara nniki rakaida ni oogo tiraida ngia ni tuqinneeravai. Aangeraa voovoono ngiisi nninai ngia ivaara tuqinnaara iikiaaravee kiaa iikiaaneema vaa ngia itaama niyara iiravai. Fai Yisuu Kirisiiva ngiisi nninai ngia innara tuqinnaara iikiaaravee kiaa iikiaaneema vaa ngia itaama niyara iiravai.

¹⁵ Ii suai ivaki ngii ausa vuatinniiyauvo niyara pinaama yoketauduu ngia sirigaida variravai. Aanna makee ngii tinniiyauvo dataama vaikiaida ngia ari vookarai aataruuyauvaara yaata utuaannee? Vaa na tauvai. Ngia niyara yoketauvaara ngiingii avuuyauvaa ranigaama kiada ni miatauduu hama yopeema ranigaama kiada ni miravai.

¹⁶ Itaama vaikiyai na kua kutaivaa ngii giaa ngii miee variauvaara ngia niyara ti nnammutuaavaivee kiaannee?

¹⁷ Vo aataru vo aataruuvaa ngii miraiya unnakua unnakua kiaa rada memeyayaa vakia rada maisa aataruuvaa ngii iikiaara iikiaano. Iya ngiari

mmuduuya riraivaa ngiiki yapa kikio ngii mmuduuya riraivo mmuaavau vainai niisidiri fai ngii utu rada ngiariisi yapaaravai.

¹⁸ Mo ngia yoketaa aataruuvau kuateeraivaara vaidiia yamayamaa kua kiaivo inna yoketaivai vaivai. Mmuakiaa suai itaama iivo inna yoketaivai vaivai. Hama na ngii tasipama variaa suaiyauvaki nnaasu yoketaivai vaivai. Mmuakiaa suaiyauvaki yoketaiyauvai nnaasu vaivai.

¹⁹ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyas, rikiaatee. Gioonnaivo nnaakara mmataanara iinno varioo nniitareaivaara varoonnonno nnaagiai mmataivai. Ivaa roosiima na tauraa iikiauneema na kava ngiiyara yaata utuauko ni niitaraikiokio Yisuu Kirisiiva ngiiki suvai kino ni niitaraivo pikiaanaravai.

²⁰ Ngia iikiaa aataruuvaa hama ni yoketaivo. Na itaama ngiiyara yaata utuauvaa pikie yoketaa yaataivaa ngiiyara utuee yoketaa kuaivaa tinaraivaara aanna na ngii tasipama ni variataikiaiinnaata aavau hara kiee variee pinaama ngiiyara yaata utuauvo.

Hekaaya Saraaya varida iira kuavai

²¹ Aa kua aavaara ni giaa ni miatee. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa mmemmaana ngii variataiya vaa ngia mmuakiaa kuaiyauvaa Musiiva fafaara rooyauvaa arinaima rikiaannee?

²² Musiiva fafaara roo kuaivo Aaparahaamaara tii kuavai. Aaparahaamo mmaapu taaravaitana mmata kioo mmoori vareera gioonnaivaudiri voovai mmata kioo ariiyaadiaivaudiri voovai mmata kieeravai. Ii mmoori vareera gioonna ivo sikaunnaadiri yookaama kioo viteera gioonnavai. Ariiyaadiaa gioonnaivo kati ari yaata utuuvau nuaira gioonnavai.

²³ Mmoori vareera gioonnaivo mmuakiaa mmatayaa gioonnaiya mma-terayaama kati mmaapuuvaa mmateeravai. Ariiyaadiaivo Anutuugo kua kiaa teerama kioovaudiri mmaapuuvaa mmateeravai.

²⁴ Ii kua ivo mmataira kuavai. Anutuugo kua yeena rau kioo aataru-uvaitana ii gioonna ivaitanaudiri kooyaa vairavai. Voovai mmoori va-reera gioonnaivaa nnutuuvo Hekaava uu aataruuvauudiri kooyaa vairavai. Hekaanna sikaunnaadiri yookaama kioo viteera gioonnavai variravai. Inna nnaakaraiyaatama mmuaikaraama yookaira nnaakaraya variravai. Ii kua yeena rau kioo aataru ivo taapiivaa nnutuuvo Sinai ivaudiri nniivai. Ii aataru ivaa mmemmaana variraiya Hekaanna uru nnaakaraiya roosiima sikaunnaadiri yookaama kiada viteeraya variaavai.

²⁵ Sinai taapiivo Arapiaa mmataivau vaivaudiri nnii aataruuvo inna Yerusareema makee ivaki variaa gioonna kiaapuuyaata ngiari uru nnaakaraiyaatama sikaunnaadiri yookaama kiada viteeraiya roosiima variaavai.

²⁶ Aaparahaamo ariiyaadiaa gioonnaivo uu aataruuvauudiri Anutuugo kua yeena rau kioo aataru voovai kooyaa vairavai. Ivo kati ari yaata utuuvau-giataama nuainno varuuvaa roosiima ngiau aapu vai Yerusareema ivaki variaaraiya ngiari yaata utuaiyauvunugiataama nuaida variaavai. Ngiau aapu vai Yerusareemaivo inna ti noova roosiima vaivai.

²⁷ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno Saraaya Hekaayara tinoo:

Gioonna hama nnaakara mmateerama kiee
kati variannaikua sirigakianee.

Hama nnaakara mmatee
hama nniitaraivaa tainnaikuaano
sirigainna raikianee.

Gioonnaivaa ari vaatiivo inna pikioovoono
gioonnaivo ari vaatiivo hama inna pikiaivaa yaataroo

kaayau nnaakaraiya mmataannaravaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

²⁸ Ni seenayaso, ta Saraanna mmaapu Isaakaanikaraama variaunnaanoo. Anutuugo kua kiasa teerama kioovaugiataama inna uru nnaakaraiya ta variaunnaanoo.

²⁹ Isaako varuu suaivaki Hekaava mmaapuuva muakiaa gioonnaiya mmateeraivaugiataama mmata kioovoona Isaakaa maisa mmooriivaa iiravai. Isaakaa Anutuugaa Mmannasaivo tuuvaugiataama mmatoovaa ivo maisa mmooriivaa inna iiravai. Anna makee mmaanna tuu aataruuvau kuaiya Anutuugaa Mmannasaivaa aataruuvau nookiaiya maisa mmooriivaa iikiaavai.

³⁰ Anutuugaa kua fafaaraivo vainno ivaara tinoo: Gioonna sikaunnaadiri yookaama kioo viteeraivaata ari mmaapuuvaatama titakiai kuatee. Inna mmaapuuvu ari yaata utuuvaugiataama nuauvaa mmaapuuva tasipama ngiari konna mmminnamminnaiyauvaa vareevoora titakiai kuatee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

³¹ Ni seenayaso, ivaaraida hama ta sikaunnaadiri yookaama kioo vitoovaa uru nnaakaraya variaunnaanoo. Ari yaata utuuvaugiataama nuauvaa uru nnaakaraya ta variaunnaanoo.

5

Yisuu Kirisiinna aataru ngiengie yaata utiraivau kati nookiatee

¹ Ta kati tete yaata utiraivau nuairaiya ta variaunnaanoo. Yisuu Kirisiiva ti mmminnamminnaa maisaiyauvaara putuuvaa tida ta kati mmamma dummukiara tete yaata utuaunnaivau itaama variaunnaanoo. Ivaaraida ivau nnaasu yaagueeqama dida vaida variatee. Sa sikaunnaadiri yookaama kiada viteeraiya roosiima variatee.

² Rikiaatee. Na Pauruusoona aa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee. Yutayaa vaidiia ngii kiaanoo: Mo fai ngia ti roosiima yoketaama variaaraivaara ngiingii mmammaiyauvaa hatokaatee, kiaivaara ee-oo tikio fai Yisuu Kirisiiva ngiiyara putuuvu kuminayaa vainaravai.

³ Na kava ii kua ivaa yaagueeqama ngii giaa ngii minai arinaima rikiaatee. Fai vaidi voovoona ari mmammaivaa hatokaanaraivaara ee-oo tiivoona Anutuugaa mmaanna tuu aataru muakiaayauvai rikioo iikiaivee.

⁴ Ngia Anutuugaa mmaanna tuu aataruuyauvaa iida kiaanoo: Ta inna avuuvau safuuma variaunnaanoo, kiasa variaya vaa Yisuu Kirisiiva uu aataruuvaa pikiaavai. Anutuugo kati ngiiyara yoketaama yaata utiraivo vaikiainnaata ngia pikiada ngieera kuaavai.

⁵ Mo ta aanna makee ataama variaunnaanoo. Yapooma Anutuugo ariinoo ti tinai ta inna avuuvau safuuma variaaraivaara ta faannaida variaunnaanoo. Anutuugaa Mmannasa Yoketaivo ti aakiaana varikiai ta yaagueeqama kutaavaivee kiasa kiada faannaida variaunnaanoo.

⁶ Mo Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara ta hama mmamma hatokeera aataruuvaa yaata utuaunnaanoo. Vaidi vooyaano ngiari mmamma hatokeeraiyaraatama vooya hama ngiari mmamma hatokeeraiyaraatama sa iyara yaata utuatee. Ii aataru ivo hama aataruvai. Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiasa kiada ngiingii seenaiyara mmuduuya riraivo inna Anutuugaa avuuvau safuuma varira aataruvai.

⁷ Tauraa ngia yoketaama variaya mo gioono ngii tikiai ngia kua kutaivaa pikiaannee? Mo ivo dee kuavai ngii giaa ngii mikiaida ngia rikiaannee?

⁸ Anutuugo ngii maavee tiivoona hama ii kua ivaa ngii giaa ngii mikiai ngia rikiaano.

⁹ Mmaanna tuu aataruuvaa iikiaaraivaara tii kuaivaa rikiaatee. Iya kiaanoo: Kiisa puuqaira yeennaivo bereeta aakiaivaki vainno too yootaikio mmuakiaavai pinaavai vaivaivee, kiaavai.

¹⁰ Ta Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada mmuaakaraama vari-aunnaivaara na yaagueeqama ngiiyara yaata utuee kiaunoo: Fai ngia hama muaraagama varida ari vo kuavai rikiaaravai. Vaidi voovoono ngii mmammayaadiri ikiatainnaa kua tikio ngii tinniiyauvo raubiriivo inna gioononnee? Hama na taunoo. Fai Anutuuqoono ivaara inna yaparainno irisai maisaivaa inna mmimaravaivee. Na yaata utuee itaa kua kiaunoo.

¹¹ Ni seenayaso, na homo mmannammanna mmamma hatokeera aataru-uvaara ngii iikiateera kiautiri. Mo aaniira Yutayaa vaidiia ni utu raririida oovi nnauvaki ni yapaatirinnee? Na hama iikiaunoo. Mo na kutaa iikiautiri. Na Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuu kuaivaa ngii giaa ngii miaivaara hama iya maisa mmooriivaa ni miaatirivee.

¹² Vaidiia ngii mmammayaadiri ikiatainnaa kua kiaavo ngii tinniiyauvo raubirii vaidi iyara na kiaunoo: Inna aikioo, kii ngiari mmamma eeyaavai hatokakio maisakiaivee, kiaunoo.

¹³ Ni seenayaso, mo ngiengieenoo ngiingii yaata utiraivau kati nooki-ateeraivaara Anutuuqo ngii maavee tiivai. Inna aikioovai. Sa ngiengie yaata utiraivau kati nookiaaraivaara kiatee: Inna aikioo, ti yoketainoo. Ti mmammaiyauvo ti iikiataivaa fai ta iikiaaravaivee. Sa itaa kua kiatee. Fai ngia itaa kua tikio ngiingii mmammaiyauvo ngiiyara haitatuunaravai. Sa itaama yaata utida variatee. Ngiingii seenaiyara mmuduuya rida iyara mmoori varaatee.

¹⁴ Anutuuqaa mmaanna tuu kua mmuakiaayauvai kaanaivo ataama vainoo. E aiyara tuqinnaannaneema ai seenaiyaraatama tuqinnee mmudu-uya ruanee. Mmaanna tuu kua kaanaivo itaama vainoo.

¹⁵ Itaama vainai ngia ngiingiiyara ngiingiiyara buaaru tida nnannateeda koonnama varida ngiingii variraivaara tuqinnama teeda rikiaatee. Ngiingii variraivo eeyara maisaivoora tuqinnama teeda rikiaatee.

Mmannasaivaa aataruuvaaraata mmamma iira

aataruuvaaraatama Pauruuso tiravai

¹⁶ Na aa kua aavaa tinai rikiaatee. Ngia varida Mmannasa Yoketaivo ngii giaa ngii miivaugiataama hara kiada variatee. Fai ngia itaama iikio mmammaiyauvo iikiataira aataruuvaa ngii iikiatainai rikiada fai ngia hama iikiaaravai.

¹⁷ Ti mmammaivo ari iikiatai aataruuvaara Mmannasa Yoketaivaa tikio rikioo Mmannasa Yoketaivo ooqoo tiivai. Mmannasa Yoketaivo ari iikiatai aataruuvaara mmammaivaa tikio rikioo mmammaivo ooqoo tiivai. Taar-avaitana ngiari hanigiaanigiee kiaavaitana ngii aakiaana nnammutuaavai-tana variaavai. Fai itaa kiaivaitana ngiiki vaikiyai yoketaa aataruuvaa ngia ngii iikiatainai fai hama ngia yopeema iikiaaravai.

¹⁸ Mmannasa Yoketaivo fai ngii maavee maavee tinai rikiada ngia inna aataruuvau nuaikio fai Anutuuqaa mmaanna tuu aataruuvo hama ngii utinaravai.

¹⁹ Mmamma iira aataruuyauvo kooyaa vainoo. Ii aataru iyauvo ataama vainoo. Sabi heera aataruuvoota maisama yaata utira aataruuvootama vainoo. Gionna kiaapuuya ngiari mmammaiyauvaara nnaasu yaata utida makemakee sabi nuaira aataruuvootama vainoo.

²⁰ Iya unnakua anutuuyauvaa iima kiada iyauvaara ti anutuuqovee kiaa aataruuvoota saaka pieera aataruuvootama vainoo. Iya kaayauma ngiari

seenaiyara nnammutuannammutuua iira aataruuvoota rapira aataruuvootama iya ngiari seenaiya iya yaataraivaara iya nnannateera aataruuvoota buaaru tira aataruuvootama ngiariiyara nnaasu yaata utira aataruuvootama vainoo. Hama iya mmuaa yaatavai utida varida iya ngiari seenaiya kuaivaara haunninniida mmarammaraama varida kua kiaa aataruuvootama vainoo.

²¹ Iya ngiari seenaiya iikiaivaa teeda iya varaataira aataruuvootama vainoo. Iya kapikarai nnooriivaa nnaa kiada kumimakaida varida nuunaida varida kaayau isareera maisaiyauvaa tasipama varida vo aataru vo aataru maisamaisaiyauvaa iida varida variaa aataruuvootama vainoo. Yaagueeqa kuavai na tauraa ngii giaa ngii miauvaa na keenaa ngii giaa ngii minaravee. Gioonna kiaapuuya itaama iida variaya hama Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara diraivaki innasi kuaaravaivee.

²² Mmannasa Yoketaivo iira aataruuvo ataama vainoo. Mmannasa Yoke-taivo varii gioonna kiaapuuya mmuduuya rida sirigaida varida ausa nuufa tasipama variaavai. Iya seenaiya maisa kuaivaa iya kiaaniaata rikiadaata yaagueeqama variaavai. Iya ngiari seenaiyara tuqinnada yoketa yoketai aataru mmooriyauvaa iida ngiari kiaa kuaiyauvaa hama pikieeraida safuuma iida

²³ tirooma adida variaavai. Iya ngiari mmammaiyauvo iya iikiataivaara tuqinnama haitatuuda varida hama iikiaavai. Iya itaama iikiyaiyauvaara hama kuaataivaivee.

²⁴ Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapu tuanaiya vaa ngiari mmamma iira aataru eenanaiyauvaa pikiada ngiari mmammaiyauvo iikiata iikiataira aataruuyauvaatama yaagueeqama mmooriivaa iida pikiaavo vaidi putiraiya roosiima vaa taikaivai.

²⁵ Mmannasa Yoketaivoono karaasa variraivaa vaa ti mmiyaivee. Itaama vaivaara ivo ti kiaa ti mmii aataruuvaungiaa nnaasu ta nookiaaravai.

²⁶ Hama ta titiiyara mannaka tida hama ta ti seenaiya mmammayaadiri ikiatainnaa kua tida varida iya ti yaataraivaara hama ti nnannateenai variaaravee.

6

Ta ti seenaiya mmuaararaivaa teeta varaaravee

¹ Ni seenayaso, fai gioonna kiaapu voovoono mminnamminnaa maisaivaa iinno varinai rikiada fai ngia vaidi vooya vaa Yisuunna Mmannasaivo ngii aakiaana variya inna teeda safu aataruuvaa tirooma inna kiaa mmikio rikioo ivau kava varinaravai. Ngieeta mmuaavai mmuaavai ngiingii variraivaaraatama tuqinnama haitatuukiatee. Ngii iinno taanaraivo ngii mmookai vainainnaata ngia iida variaarainnoo. Tuqinnama haitatuukiatee.

² Ngiingii seenaiya tasipama varida teekio data datai aataru mmuaararaivo iyaki vainai rikiada ngieetama iya mmuaararaivaa varaatee. Fai ngia itaama iida Yisuu Kirisiinna aataruuvaa safuuma iikiaaravai.

³ Fai gioonna kiaapu voovoono hama inna nnutuaataivoono ariiyara tinara: Na vaidi tuanaavaivee, tiivo itaa kua kiaa fanniima kiaanaravai.

⁴ Gioonna kiaapuuya mmuaavai mmuaavai ngiari mmarammaraa nuaira aataruuvaa ngiariinoo ivaara tuqinnama haitatuukiaaravai. Fai voovoono ari ii mmooriivaa teeno too yoketaino rikioo ari mannaka tinaraivo ariiki vaivai. Vaa ari mmooriivo yoketaivaara sa ivo ari seenaiya mmooriivaa too ivaara yaata utuaivee.

⁵ Gioonna kiaapu mmuakiaaya ngiari mmoori vareeraivaata ngiari vari-raivaatama mmuaavai mmuaavai ngiariinoo haitatuukiaaraivaara itaama iikiatee.

⁶ Fai Anutuugaa mmayaayaivaa kiaa mmiraivo vaidi voovai kiaa mmino fai ivo mminnaa vooyauvai kati inna mminaravai.

⁷ Sa ngiingiiyara koonnama yaata utuatee. Hama gioonna kiaapu voovono yopeema Anutuugaa unnakua unnakua tioo iinaravai. Fai vaidi voovono yeenna hauvaa utu kioo ari ii yeennaivaa kaanaivaa safuuma varaanaravai. Ivaa roosiima ivo ari variraivaudiri too fai safuuma irisaivaa varaanaravai.

⁸ Fai ari mmammaivo iikiataira aataruuvaara nnaasu yaata utuoo mmooriivaa iinnonno fai ivakidiri irisai putiraivaa varaanaravai. Ivo Mmannasa Yoketaivaa mmooriivaa iinnonno fai ivakidiri irisai tupatupaa variraivaa varaanaravai.

⁹ Ivaaraida nnikiai yoketaa mmooriyauvaa iikiaunnaiyauvo sa ti pirisaki-aiivee. Fai ta hama ivaa pikieerama kiada yapooma suaivo nninai yeennaivo nneeravaata vaikiai vareerayaama fai irisai yoketaiyauvaa varaaravai.

¹⁰ Ivaaraida ta mmuakiaa gioonna kiaapuuyara yoketaa mmooriivaa iikiaara aataruuvo kooyaa vainai makemakee iikiatee. Ti seena ausa hanigieeraiyara itaama yoketaama mmooriivaa pinaama iikiatee.

Pauruuso yaagueeqama kioo iya tioo

iyara boo tiravai

¹¹ Na kiauko vaidi voovono tauraa aa yanaa aavaa fafaara raikiai nnaa-giai na neneenoo pinaa fafaaravai ngiini rauvaa taatee.

¹² Vaidi vooyaano ngia ngiingii mmammaiyauvaa hatokaateeraivaara ngii tarikua kiaiya ngiari seena Yutayaiya ti mannaka kiateeraivaara itaa kua kiaavai. Iya Yisuu Kirisiiva putuuvaara kutaavaivee kiaivaara ngiari seena Yutayaiya sa ti ruputateeraivaara itaa kua kiaavai.

¹³ Vaa ngiari mmammaiyauvaa hatoka kiada ngii kiaiya hama mmaanna tuu kuaivaa rikiada iikiaavai. Iya ngii tikiai ngiingii mmammaiyauvaa hatokakiai iya ngiari mannaka kiaaraivaara ngii kiaavai.

¹⁴ Mo neenoo ti Udaanga Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuuvaara nnaasu na mannaka tinaravai. Yisuu Kirisiiva ni mminnamminnaa mai-saiyauvaara putuduu na ivaara kutaavaivee kiaivaara mmatayaa diaa aataruuyauvaara hama na yaata utuauvai. Vaidi putiraiya roosiima vaa taikaivai. Mmatayaa diaa aataruuyauvo hama yopeema ni utivai. Vaidi putiraiya roosiima vaa na ivaara putuauvai.

¹⁵ Ngia vooya ngiingii mmamma hatoka kiada variaani vooya hama ngiari mmammaiyauvaa hatokeeraida variaa aataru ivaitana inna hama aataru tuanaavaitana vaivai. Ngia ngiingii ausaiyauvaa hanigia kiada karaasaya variaa aataruuvo inna aataru tuanaavai.

¹⁶ Gioonna kiaapuuya ii aataru ivaa puaisa utiraiyara na kiaunoo: Anutu-ugo iyara boo tioo ari ausa nuufaivaa iya mmioo nnaasu variaivee. Na iyara itaa kua kiaunoo. Anutuugo tauraa Isarairaiya mmataama kiooya iyaano iya roosiima variayaano Anutuugaa gioonna kiaapu tuanaayavee.

¹⁷ Nnaagiai sa vaidi voovono mmoori mmuaararaivaa ni miaivee. Na Yisuunna mmooriivaa varauvaara vaidiiya ni ruputuaa puruuyauvo ni mmammaivau kooyaa vaiyauvaara sa mmoori mmuaararaivaa ni miaivee.

¹⁸ Ni seenayaso, ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngii tasipama vakiaivee. Kua kutaa.

Pauruusoono aa yanaa aavaa Epesiisa varuuyani reeravai

Pauruuso Epesiisaiyani roo kuaivo ataama vaivai. Fai suai voovai nnino Anutuuqo mmuakiaa mminnamminnaayauvai nuunama yapa kioo mmata aavau vaiyauvaata ngiau aapu vaiyauvaatama vara nuunama yapa kino fai Yisuuvaano iyauvaara kieetavai varioo haitatuunaravaivee. (1:10) Ii kua ivo itaa kua tiivo gioonna kiaapuuyaraatama tiivai. Fai mmuakiaa gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiinna tasipama mmuaavau yoketaama varida mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada variateeraivaara Anutuuqo yaata utiravai. Gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooya Epesiisa varuuya itaama variateeraivaara Pauruuso yoketaa kuaivaa aa yanaa aavau iyani reeravai.

¹ Na Pauruusoono aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Anutuuqoono ari yaata utiivaugiataama ni mmataama kiaikiai na Yisuu Kirisiinna kuaivaa varee nuaira aposoroo vaidivai variaunoo.

Ngia Anutuuqaa gioonna kiaapu Epesiisa variaya Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tida yaagueeqama kiada variayani na aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo.

² Ti Napoova Anutuuqoota ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati ngiiyara yoketaama yaata utida ngiari ausa nuufaivaitana ngii mida nnaasu variateeraivaara na yaata utuaunoo.

Ta Yisuunnara kutaavaivee kiaunnaivaara Anutuuqo ari yaagueeqa yoke-taivaa ti mmivai

³ Nnikiai ta ti Udaanga Yisuu Kirisiinna Koonna Anutuuqaara kua yoke-taivaa kiaaravee. Ta Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya variaunnaivaara ivo tiyara yoketaimmo ari yaagueeqaivaura mmuakiaa aataru yoketaiyauvo ngiau aapu vaiyauvaa vaa ti mmivaivee. Ivaara ta innara kua yoketaivaa kiaaravee.

⁴ Anutuuqo hama ngiau mmataivaa uu suaivaki ta Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tida inna gioonna kiaapuya variateeraivaara vaa ivo ti mmataama kieeravai. Ta yoketaa tuanaaya varida inna avuuvau sa maisama varirama kiada safuuma variateeraivaara vaa ivo ti mmataama kieeravai.

⁵ Ta Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaaraivaara ivo ti vitoo ari raunna mmaapu tuanaaya ti yapaanaraivaara vaa ivo mmuaanaa yaata utuoo teerama kieeravai. Ivo tauraa tiyara mmuduuya ruuvaara mmuaanaa ivo itaama teerama kieeravai. Ivo ari yaata utuuvau vau kua yoketaivaa iino inna yoketaivaraivaara vaa ivo mmuaanaa itaama yaata utuoo teerama kieeravai.

⁶ Anutuuqo ari Mmaapu innara mmuduuya ruoo nnaasu variraivaa kati ti mmiravai. Ti mmuuvaura ivo kati tiyara yaata yoketaama ari vookaraama utiravai. Ivaaraida nnikiai ta innara kua yoketaivaa kiaaravee.

⁷ Mminnamminnaa maisaiyauvo ti utiivaa Anutuuqo Yisuu Kirisiinna kiauvaadiri ivaa ruga kiaikiai ta kati mmamma dummukiara variaunnavai. Ivaaraida ta kiaunnaanoo: Anutuuqo kati tiyara yaata yoketaama ari vookaraama utiivo pinaavai vainoo, kiaunnaanoo.

⁸⁻⁹ Vaa Anutuuqo tiyara itaama ari vookaraama iiravai. Ivo ari tinni yoke-taivaki vauvakidiriaatama mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa ivo tauraa taa taika kioovakidiriaatama tauraa ivo kiasa teerama kioo kuaivaugiataama iiravai. Ii kua ivaa tauraa kiasa teerama kioo haumaki yapa kioovaa vaa kooyaa ti vitairavai. Ii kua ivaa kaanaivo Yisuu Kirisiivavee.

¹⁰ Anutuugo ari kua kiasa teerama kioovaa iinara suaivo nnino rikioo fai iima taikaanaravaivee. Fai ivo mmuakiasa mminnamminnaiyauvo ngiau aapu vaiyauvaatama mmatayaa vaiyauvaatama nuunama kioo Yisuu Kirisiinna iyauvaa kieetavai yapa kiasanaravaivee.

¹¹ Anutuugo ari yaata utiivaugiataama vaa tauraa teerama kiai kua mmuakiasayauvai iivai. Ivoono nnaaru toosa haroo suaivaki tiyara yaata utuivaugiataama tiyara inna iikiatauvaa iiravai. Ivo itaama tiyara inna iikiatauvaara Yisuu Kirisiiva tiiki varinai ta Anutuugaa gioonna kiaapuya variateeraivaara ivo ti mmataama kieeravai.

¹² Ivaara ta tauraa titi ausaiyauvaa hanigiada Yisuu Kirisiinnara faannaki-aunnaiya nnikiai ta Anutuugaa nnutu yoketaivo ngiau aapu vaivaara kua yoketaivaa kiaravee.

¹³ Vaa ngieetama itaama variravai. Ngia Yisuunna mmayaaya kua kutaivaa arinaima rikioo suaivaki ngia ausa hanigia kiada Yisuunnara kutaavaivee tiravai. Ngia ii mmayaaya yoketaa ivaa rikioovaara Anutuugo ngii vitoo yoketaivau yapeeravai. Yapa kioo Mmannasa Yoketaivaa vaa ivo kua kiasa teerama kiasavaa ngii mioo tunoo: Iya ni gioonna kiaapuyavee, tiravai.

¹⁴ Anutuugo ari Mmannasa Yoketaivaa ti mmuuvaa ta kiaunnaano: Fai ta ngiau aapu vikio ivo kua kiasa teerama kiasaiva vaiva ti mmunaravai. Ivo ari Mmaapuuvaa kiauvaadiri vaa ti yookaama kieeravai. Ivaara ivo ti vitoo kinai ta inna tasipama variaaravaivee, kiaunnavai. Ivaaraida inna nnutuuvo ngiau aapu vaivaara nnikiai ta kua yoketaivaa kiaravee.

Pauruuso Anutuugaara yaaku vareeravai

¹⁵ Ivaara Ngia Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiasaavaatama Anutuugaa gioonna kiasa mmuakiasa mmuduuya ruaivaaraatama na rikiau suaivaki ngia itaama variaivaara

¹⁶ na ngiiyara yaaku varee mmanammanna Anutuugaata ngiiyara kua yoketaivaa tie variaunoo.

¹⁷ Udaanga Yisuu Kirisiinna Koonna Anutuugaa nnutuuvo ngiau aapu vaivoo Mmannasa Yoketaivaa ngii minaraivaara na yaaku varee innaata kua kiaunoo. Fai ivoono Mmannasa Yoketaivaa ngii mino ivoono fai tinni yoketaivaa ngii mioo Anutuugaa aataruuvaa kooyaa ngii vitainaravai. Ngia arinaima Anutuugaara rikiaada taateeraivaara itaama ngii vitainaravai.

¹⁸ Ngii tinniiyauvo rusitinai ngia arinaima innara rikiaateeraivaara na yaaku varee innaata kua kiaunoo. Ngia inna tasipama variateeraivaara Anutuugo vaa ngii maavee tiivai. Vaa ngia rikiaada ivaara faannaida variaano. Ngia gioonna kiaapuuya Anutuugaara kutaavaivee kiasani Anutuugo ari yaagueeqa yoketaa ari vookaraivaa vaa kua kiasa teerama kieeravai. Fai ivo ivaa ngii minaraivaara ngia tuqinnama rikiaateeraivaara na yaaku varee innaata kua kiaunoo.

¹⁹⁻²⁰ Ta innara kutaavaivee kiasannaiya ti aakiasa inna yaagueeqa ari vookaraivo yaagueeqama vaivaara ngia tuqinnama rikiaateeraivaara na yaaku varee innaata kua kiaunoo. Anutuugo ari yaagueeqa tuanaa ari vookarauvaadiri Yisuuva putuuvakidiri tuduu diitooduu ari yaaku yaadudainningiaa ngiau aapu inna yapa kioodoo variravai. Ii yaagueeqa ivo ti aakiasa vaivo inna mmuai yaagueeqaivo vainoo.

²¹ Yisuu Kirisiiva ngiau aapu varioo mmuakiasa ngiau aapu variaa kieetaiyaraatama mmatayaa variaa kieetaiyaraatama dioo vainoo. Vaidiia ngiari nnutuuyauvo ngiau aapu vaiyaraatama makee variaiyaraatama nnaagiai variaarayaraatama vaa ivo yaatara kioo iyara dinoo.

²² Anutuuqoono Yisuunna mmuakiaa mminnamminnaiyauvaara kieetavai Dianeeraivaara inna yapa kieeravai. Mmuakiaa mmatayaa diaa mminnamminnaiyauvaara kieetavai Dianeera inna yapa kioo gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiyara yaata utuoo itaama kieetavai inna yapa kieeravai.

²³ Gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya Yisuu Kirisiiva iya kieetaivo varikiai iya inna yuku yaaku mmammaivaa roosiima variaano. Yisuu Kirisiiva mmuakiaa mminnaa mmata aavau vaiyauvakiaata variyaiyauvakiaatama suvuai kioo varikiai inna yaagueeqaivaura vai mminnaiyauvo vakiaani variaa mminnaiyauvo variaavai. Iyauvaki suvuaineema gioonna kiaapuuya vaa ausa hanigiai yakiaatama suvuai kioo varivai.

2

Ta putiraiya roosiima variaunnano Anutuuqo kati

tupatupaa variraivaa ti mmivai

¹ Ngia tauraa varuu suaivaki ngia hama Anutuuqaa kuaivaa rikiada iida mminnamminnaa maisaiyauvaa varoovaara ngia vaidi putiraiya roosiima variravai.

² Ii suai ivaki ngia mmatayaa diaa aataru maisaiyauvunu vida varida ngiau aapuuvaki nuainno varuu mmagia maisaiya kieetaivaa kuaivaa rikiada iiravai. Anna makee ii kieeta ivo gioonna kiaapuuya Anutuuqaa kuaivaa rikiadaata hatokaiyara dioo vainoo.

³ Ta mmuakiaaya iyanikaraama varida ti iikiatau aataruuyauvaa iida ti yaata utuaannaivaugiataama ti mmammaiyauvo iikiatau aataruuyauvaatama iiravai. Ta itaama iida mmuakiaa gioonna kiaapuuya uuvauugiataama iyanikaraama iidada Anutuuqo iyara nnannatoo irisai maisaivaa iya mmuuvauugiataama teeta varaaraivaara variravai.

⁴ Ta itaama variaannaduaata Anutuuqaa boo tiraivo pinaavai vauduu ivo pinaama tiyara mmuduuya riravai.

⁵ Mmuduuya ruuvaara ta inna kuaivaa hama rikiada iirama kiada ta vaidi putiraiya roosiima variaannaduu ivo tuduu Yisuu Kirisiiva putuuvakidiri diitoovaanikaraama teetaata vaidi putiraiya roosiima variaannaivakidiri innanikaraama diitada karaasaya inna tasipama variravai. Anutuuqo ariinoo kati ngiiyara yoketaama yaata utuuvaara ngii vitoo yoketaivau ngii yapeeravai.

⁶ Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara Anutuuqo ti vitoo ngiau aapu inna tasipama kieetaya diateeraivaara ivo tuduu ta diitada karaasaya inna tasipama variravai.

⁷ Yisuu Kirisiiva putuuvauvidi Anutuuqo ari mmuduuya riraivo vauvaa kooyaa ti vitairavai. Ivo tiyara mmuduuya ruoo tiyara yoketaama yaata utuuvo pinaama ari vookaraivai vauvo nnaagiai mmuakiaa suaiyauvakiaatama kooyaa vainaraivaara itaama uuduu ta inna tasipama karaasaya variravai.

⁸ Ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tuduu Anutuuqo ariinoo kati ngiiyara yoketaama yaata utuuvaara ngii vitoo yoketaivau ngii yapeeravai. Hama ngiengieenoo ivaara mmoori vareeravai. Anutuuqoono kati ngii miravai.

⁹ Hama ngia ivaara mmoori varaivaaraida hama ngia ngiingiiyara manaka tiraivootainoo.

¹⁰ Anutuuqo ariinoo ti iima kieeravai. Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara ta karaasaya varida vaa ivo tauraa teerama kioo mmoori yoketaivaa ta iida yoketaama variateeraivaara Anutuuqo ti iima kieeravai.

Yutayaiyaata ngiari voopinaiyaatama nuunama mmuaakaraama variravai

¹¹ Ngiingii mmatoo suaivaki hama ngii kaano kooya Yutayaiya oy-aivakidiri ngii mmateeravai. Yutayaa vaidiiya ngiiyara kiaanoo: Aqaa vaidi aaya hama ngiari mmammaiyauvaa hatokeeraiyavee, kiaa kiada ngiariyara kiaanoo: Ta titi mmammaiyauvaa hatokeeraiyavee, kiaavai. Ngiari yaakuuyauvaadiri ngiari mmammaiyauvaa hatokaivaara iya itaa kua kiaavai. Ngia hama Yutayaiya oyaivakidiri diitaavai. Tuqinnama ivaara yaata utuatee.

¹² Ngia tauraa itaama varuu suaivaki ngia Yisuu Kirisiinna ngieerama variravai. Ngia voopinaiya hama Anutuugo mmataama kioo gioonna kiaapu Isarairaiya tasipama variravai. Nnaaru Anutuugo ari gioonna kiaapuuyara kuaivaa kiaa teerama kioo yeena rau kioovaa hama ngiiyaraatama tiravai. Ngia aa mmata aavau varuduu hama Anutuugo ngii tasipama varuduu hama ngia inna tasipama variaaraivaara faannaida variravai.

¹³ Aanna makee Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara ngia tauraa inna ngieerama variaya ivo putuduu inna kiauvo tuuvaara Anutuugo ngii vitoo inna vainima ngii yapa kiaivai.

¹⁴ Yisuu Kirisiiva ariinoo itaama uuvaara aanna makee ta Yutayaiyaata ngiari voopinaiyaatama ta mmuaakaraama ausa nuufaivaa tasipama variaunnaano. Ta nnammutuannammutuaa variaanna suaivaki ivo putu-uvaara hanikia pinaavai roosiima ti tammaivaki vauvaa ivo havarata kiooduu hama ta kava nnammutuannammutuaa roosiima variraida ta mmuaakaraama yoketaama variravai.

¹⁵ Gioonna kiaapu Yutayaiyaata ngiari voopinaiyaatama mmuaakaraama yoketaama variateeraivaara ivo Yutayaiya mmaanna tuu kuaivaa yaataroo ivakidiri kiisa kiisa aataruuyauvaa iya uuyauvaa ruga kieeravai. Ruga kioo iya tuduu mmuaakaraama ausa nuufaivaa tasipama yoketaama varida iya innara kutaavaivee tuuvaara mmuaakaraama itaama variravai.

¹⁶ Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuuvaara Yutayaiyaata ngiari voopinaiyaatama nnammutuaa kieema varuu aataruuvaa rugeeravai. Ruga kioo Yutayaiyaata ngiari voopinaiyaatama nuunama mmuaakaraama iya yapa kioo Anutuugaasi kuaara aataruuvaa kooyaa iya vitairavai.

¹⁷ Ngia voopinaiya Anutuugaa ngieera variayaatama ta Yutayaiya inna vainima variaunnaiyaatama ivo tuoo ausa nuufaivaa varada varira mmayaaya yoketaivaa ti kiaa ti mmiravai.

¹⁸ Yisuu Kirisiiva putuuvaara ta mmuakiaaya Yutayaiyaata ngiari voopinaiyaatama Anutuugo mmuaa Mmannasavai ti mmivai. Ti mmiivaara ta ti Koonna Anutuugaa avuuvau nnida innaata aikiooma kua kiaunnavai.

¹⁹ Itaama vaikia ngia voopinaiya hama ngiari voopinnaaya roosiima vooya mmataivaki variaano. Ngia Anutuugaa gioonna kiaapuuya tasi-pama mmaayootaaya varida Anutuugaa raunna mmaapu tuanaaya variaano.

²⁰ Anutuugoono nnau heekeeraivaa roosiima heekainoo. Ivo Yisuu Kirisiinna vuuta kuabai pinaa kiaivaa roosiivaa yapa kioo tooyataayaivau kiisa kuabayauvaa yapaivai. Ii kuabai iyauvo inna Anutuugaa kua varada nuairaiyaatama forofetaiyaatamavee. Ngiiitaata Anutuugo ngii vitoo iyayaa nnau roosiima heekainoo.

²¹ Kuabai pinaivaa tauraa toosa hara hanuu hara kiaivau mmuakiaa yatarivai hirikiokio voo nnau pinaavai vaivai. Kuabai pinaivo nnauvaa hara taa utiivaa roosiima Yisuu Kirisiivaano ngii utivai. Ngia yatariiyauvaa

roosiima vida nuunaira nnau pinaa ari vookaraivaa roosiima Udaanga Anutuugaara variaavai.

²² Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara Anutuugo ngiitaata ngiari vo gioonna kiaapuuyaatama vitoo nnau pinaivaa heekeerayaama ngii yapa kioo ivaki ivo Mmannasavai hara kioo varivai.

3

Pauruuso ngiari voopin naiya kuaivaa kiaa mmiravai

¹ Ivaaraina na yaaku varaunoo. Na Pauruusoona Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa varee ngia voopi voopi hara kiada variaya ngii giaa ngii miaaree nookiauvaara na oovi nnauvaki hara kiee variee yaaku varaunoo.

² Vaa ngia rikiaavai. Anutuugo kati ngiiyara yoketaama yaata utira safu mmooriivaa kati ngiiyara ni miravaivee.

³ Anutuugo ari yaata utuu kua hataumaki vauvaa kooyaa ni giaa ni miravaivee. Vaa na ii kua ivaa kiisama fafaara ree ngii giaa ngii miauavaivee.

⁴ Fai ngia ivaa yaarida rikiakio Anutuugo Yisuu Kirisiinnara hatauma kua tuuvaa ni giaa ni mikiai na arinaima rikiauvaara fai ngia kooyaa rikiaaravai.

⁵ Nnaaru tauraa suai hama Anutuugo ari gioonna kiaapuuya ii hatauma kua ivaa kooyaa iya kiaa mmiravai. Anna makee Anutuugo ari Mmanna-saivaa kiaa mmikio ivo ari kua varada nuairaiyaatama kua kiaa kookieera vaidi forofetaiyaatama kooyaa kiaa mmiivai.

⁶ Ii hatauma kua ivo ataama vainoo. Ngiari voopin naiya Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa vaa arinaima rikiaivaara iyaraata Yutayaiyaraatama Anutuugo iyara yoketaimmo ivo mmuaavaugiataama iyara yoketairavaa iya mmiivai. Ngiari voopin naiya mmayaaya yoketaivaa rikiada Yutayaiya tasipama Anutuugaa gioonna kiaapu tuanaaya mmuaakaraama variaavai. Anutuugo Yisuu Kirisiinnara kua kiaa teerama kioo kuaivaa Yutayaiya kiaa mmuuvaa ngiari voopin naiyaatama rikiada iyaata Yutayaiyaatama ii kua ivaa kaanaivaa mmuaakaraama varaavai.

⁷ Ii mmayaaya yoketaa ivaa na gioonna kiaapuuya kiaa mmilaraivaara Anutuugo ni mmataama kiooduu na inna mmoori vareera vaidivai variravai. Ivo ari yaagueeqaivaura ii mmoori ivaa kati niyara yoketaama yaata utuuvaa kati ni miravai.

⁸ Anutuugaa gioonna kiaapu mmuakiaaya ni yaataraavai. Ivaara hama Anutuugo yaata utirainno kati niyara yoketaama yaata utuoo ii mmoori ivaa ni mioo gioonna kiaapu ngiari voopin naiya Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa kiaa mmianeeraivaara ni mmataama kieeravai. Yisuu Kirisiinna yaagueeqaivaura kaayau ari vookara ari vookarai aataru yoketaiyauvo vaiyauvaara iya kiaa mmianeeraivaara ni mmataama kieeravai.

⁹ Anutuugo ari yaata utuu kua hataumaki vauvo kooyaa kaanaivo vainaraivaara gioonna kiaapu mmuakiaaya kooyaa kiaa mmianeeraivaara ni mmataama kieeravai. Anutuugo mmuakiaa mminnaiyauvaa iiraivoono tauraa varuu mmuakiaa suaiyauvaki ii hatauma kua ivaa hatauma kieeravai.

¹⁰ Anna makee ta variaunna suai aavaki ta ausa hanigieeraiya Anutuugaa tinni yoketaa ari vookarai voiva kooyaa aangeraiya kieetaiya yaagueeqama ngiau aapu variaya vitaikiai arinaima teeda rikiaateeraivaara Anutuugo tauraa ii hatauma kua ivaa hatauma kieeravai. Ta vaa ausa hanigiaunna gioonna kiaapuuya iikiaunnaivaudiri iya teeda arinaima rikiaaravai.

¹¹ Tupatupaa ari yaata utira kuaivo kooyaa vakiaiveera ivo itaama iiravai. Ivo ari yaata utuu kua kaanaivaa ti Udaanga Yisuu Kirisiinna mmatayaa titaa kioodoo tuoo kooyaa variravai.

¹² Ta inna tasipama varida innara kutaavaivee kiaunnaivaara hama ta aatuuraida kati Anutuuqaata yaagueeqama kua kiaunnaanoo.

¹³ Ivaaraina na yaagueeqama ngii giaa ngii miee kiaunoo: Na ngiiyara mmamma nniitaraivaa varauvaara Anutuuqaa kuaivaara sa ngii pirisainai ngia yaata utida kiatee: Ta pikiaaravee, kiatee. Na ngiiyaroo tiee mmamma nniitareeraivaa varee aavaki variaunoo. Na itaa kua kiaunoo.

Ngia Epesiisaiya Yisuu Kirisiiva ngiiyara mmuduuya ruaivai

¹⁴ Anutuuqo itaama tiyara yoketaama uuvaara ni ausa mmuduuyaivo hanigiaikiai na ti Napoonnaata kua tiee yaaku varaunoo.

¹⁵ Mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa variayaata ngiau aapu variayaatama iya oyaiyauvo Anutuuqaasidiri tiiravai.

¹⁶ Ivo ari oyai yoketaa ari vookaraivakidiri ari Mmannasaivaa tino too ngii aakiaiyauvaki yaagueeqama suvuai kioo varinai rikiada ngia yaagueeqama ari vookaraama variaaraivaara na yaaku varaunoo.

¹⁷ Ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivaara ivo ngii aakiaana nnau roosiima hara kioo variaiveeraivaara na yaaku varaunoo. Anutuuqaa mmuduuya rira oyaivo yaagueeqama ngii aakiaana vainai ngia ivau yaagueeqama variateeraivaara na yaaku varaunoo.

¹⁸ Yisuu Kirisiinna mmuduuya riraivo pinaa ari vookaraivai vakia roo saivai saivai hokobavai vioo verepi hokobavai vioo mmeepi hokobavai hama araivootainaravai. Ngietama mmuakiaa Anutuuqaa gioonna kiaapuyaataama ivaa tuqinnama teeda rikiaaraivaara na yaaku varaunoo.

¹⁹ Ta gioonna kiaapu mmatayaa diaa mmuakiaaya hama ta yopeema Yisuu Kirisiinna mmuduuya rira oyai pinaa ari vookaraivaa tuqinnama teeda rikiaunnava. Ngiengieenoo ivaa tuqinnama teeda rikiaaraivaara na yaaku varaunoo. Fai itaikio yaagueeqa yoketaivo Anutuuqaaki suvuai kioo vaivo ngii aakiaa mmuakiaayauvaki suvuainaraivaaraatama na yaaku varaunoo.

²⁰ Anutuuqo ari vookaraivai varinoo. Ta yaata utira kuaivaatama ta inna yaparaira kuaivaatama ivo rikioo iyauvaa iinno tiyara yaata utuoo vooyauvaatama iva iinaree kiaa fai aikiooma iinaravai. Inna yaagueeqaivo ti aakiaiyauvaki iinno varivai. Ii yaagueeqa ivaadiri ivo fai aikiooma iinaravai.

²¹ Anutuuqo Yisuu Kirisiinna tuduu gioonna kiaapuuyara putuuvaara vaa ausa hanigieeraiya tupatupaa Anutuuqaa nnutuuva ngiau aapu yapa kikio itavai nnaasu vakia roo vioo vioo mmannammanna vakiaivee. Kua kutaa.

4

Yisuuva ti kieetavai varikiai ta inna yuku yaaku mmammaya variaunnava

¹ Na Udaanga Yisunna mmoori varaivaara iya oovi nnauvaki ni yapooovono aa na tinara kua aavaa na yaagueeqama tinai rikiaatee. Anutuuqo ngii maavee tuu suaivaki yoketaa aataru safuuma ivo ngii vitauvau safuuma ivau nookiatee.

² Sa ngiingiiyara mannaka tida variatee. Mmannammanna tirooma adida varida ngii seenaiyara tuqinnada yamaa kua yamaa kua iyaata tida maisa kuaivaa ngii tikiainnaata rikiadaata yaagueeqama variatee. Ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruaivaara ngiingii tasipa ngiingii tasipama mmoori varaatee.

³ Mmannasa Yoketaivono ngii tasipama varikiai ngia mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada yoketaama variaavai. Ngia itaama ausa nuufaivaa

tasipama varida mmuaa ausa mmuaa tinnivai varaa aataruuvaara yaata utida mmannammanna iikiatee.

⁴ Ngia vaa ausa hanigieeraiya Anutuuqo taikiai mmuaakaraakiaaya vari-
aanoo. Mmuua Mmannasa Yoketaivoono ngii aakiaana varinoo. Anutuuqo
ngii maavee tikiai ngia innasi kuaaree kiaa faannakiaa aataruuvo mmuaa
aataruvai vainoo.

⁵ Mmuua Udaanga Yisuu Kirisiiva varinoo. Ngia innara kutaavaivee kiaivo
mmuaa aataruvai vainoo. Nnoori apira aataruuvo mmuaavai vainoo.

⁶ Anutuuqo ari mmuaavai variivoono ta mmuakiaa gionna kiaapuuya ti
Napooa varinoo. Ivoono Udaangavai varioo mmuakiaayara haitatuunno
varioo ari yaagueeqaivaa iya mmiiivaara iya inna mmooriivaa iikiaanoo.
Inna Mmannasaivo mmuakiaaya aakiaiyauvaki varinoo.

⁷ Itaama vaikio Anutuuqo vo mmoori vo mmooriyauvaa varaateera
yaagueeqa ari vookaraivaa mmuaavai mmuaavai ti mmivai. Yisuu Kirisi-
innasi vai yaagueeqa yoketaivakidiri ivo ti mmiataikio kati ti mmivai.

⁸ Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Ivo ngiau aapu vuu suaivaki
gionna kiaapu tauraa oovi nnauvaki yapa kiooya
vitoo ari tasipama kioo
ari yaagueeqa yoketaivaa
gionna kiaapuuya kati mmiravaivee.

Anutuuqaa kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

⁹ Ivo ngiau aapu kuainoo kiaa kua oyaivo dee kuavainno vainnee? Oyaivo
ataama vainoo. Ngiau aapu vuuvoono vaa tauraa ngiau aapuuvakidiri
tiiravai. Ivo ta mmatayaiya maisama variaanna aakiaivaki tiiravai.

¹⁰ Mmatayaa tuuvoono kava vara ranoo ngiau aapu viravai. Vioo ngiau
aapuuvaa yaataroo ngiau aapu tuanaivaki viravai. Ari yaagueeqaivo ngiau
mmata mmuakiaavai suvuakuaiveeraivaara ivo ngiau aapu tuanaivaki vi-
ravai.

¹¹ Ivoono yaagueeqa yoketaivaa gionna kiaapuuya kati mmiravai. Ivo
yaagueeqaivaa vooya mmi kioodoo kua varada nuaira aataruuvaa iiravai.
Vooya yaagueeqaivaa mmi kioodoo kua kiaa kookieera forofetaiya aataru-
uvaa iiravai. Vooya yaagueeqaivaa mmi kioodoo mmayaaya yoketaivaa
varada vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuaida kiaa mmira aataruuvaa
iiravai. Vooya yaagueeqaivaa mmi kioodoo gionna kiaapuuya tasipama
varida kua kiaa mmira aataruuvaa iiravai. Vooya yaagueeqaivaa mmi
kioodoo vitaira aataruuvaa iiravai.

¹² Anutuuqaa gionna kiaapu mmuakiaaya teerama kiada iya Anutu-
uqaa mmooriivaa varaaraivaara Yisuuva yaagueeqaivaa itaama iya mmi-
ravai. Mmuakiaa gionna kiaapuuya Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaiya
yaagueeqama variaaraivaara ivo yaagueeqaivaa itaama iya mmiravai.

¹³ Ta itaama inna yaagueeqaivaura mmooriyauvaa iima rada vidada
mmuaa ausavai varada Anutuuqaa Mmaapuuvaa kutaavaivee kiaravai.
Kiaa kiada innara mmuaa yaatavai utuaaravai. Ta itaama mmooriyauvaa
iima rada vidada koovayaida Yisuu Kirisiiva yoketaama varineema teeta
itaama innanikaraama variaaraivaara iikiaaravai.

¹⁴ Ta koovayaida itaama innanikaraama varida hama ta nnaakara ki-
isaiya roosiima variaaravai. Ta hama iya roosiima muaraagaida un-
nakua tira vaidiiya unnakua kuaivaa rikiaaravai. Unnakua tira vaidiiya
gionna kiaapu vooya ngiari yaata utuaa kua nnamhari kuaivaa kiaani
iya rikiada haruraaavai. Nnoori pinaivo rubaayoonno vioo kanuuvaa
hanigiaanigieeraivaa roosiima iya unnakua tiraiya kuaiyauvaa rikiada iya

nnaagiaivau kuaavai. Yuunna pinaivo sainaidi sainaidiri ngioo kanuuvaa utu koroonno feeneeraivaa roosiima iya unnakua tiraiya kuaiyauvaa riki-ada haruruaavai.

¹⁵ Ta mmoori yoketaiyauvaa iima rada vidada ta hama iya roosiima muaraagama variaaravai. Ta gionna kiaapuuyara mmuduuya rida kua kutaivaa iyaata tida Yisuu Kirisiiva ti kieetavai variivaa roosiima ta in-nanikaraama varida inna aataru mmuakiaavai iima rada vidada yokeeki-aaravai.

¹⁶ Ivo kieetavai roosiima varikiai ta inna yuku yaaku inna avu yaata mmuakiaa mmammavai roosiima mmuaannannuuma variaunnnavai. Ti yuku yaaku ataiyauvo nuunainno mmuaakarai mmammavai vaineema vaa ta ausa hanigieeraiya itaama variaunnnavai. Ti yuku yaaku ataiyauvo yoke-taama vaikiai ta yokeekiaunnaneema vaa ta ausa hanigieeraiya titiyyara titiyyara mmuduuya rida yoketaama varida yaagueeqakiaunnnavai.

Vaa ausa hanigieeraiya karaasa aataruuvau variatee

¹⁷ Itaama vaikio Udaanga Yisuuva ni tikiai na yaagueeqama ngiita kua tiee ngiita ataa kua tinaravee. Ngia sa sabi kava vaidi voopinaiya kumi-makama rada nuairaiya roosiima nookiatee. Iya yaata utiraivo kuminayaa mmanna yaata utuaavai.

¹⁸ Iya yaata tinniiyauvo heenaivaki nuaida aatarura kumimakairaiavaa roosiima vainoo. Iya hama tuqinnama teeda rikiaavo iya ausaiyauvo yaagueeqaivaara hama iya Anutuuqaasidiri yoketaama variraivaa va-reerama kiada variaavai.

¹⁹ Iya mminnamminnaa maisa vareeraivakira nnaasu vida ngiari mmam-maiyauvaara nnaasu yaata utida makemakee sabi nuaira aataruuvaa iida ari vookara ari vookarai maisai aataruuyauvaa nnaasu iikiaavai. Iida varida hama iyauvaara iya mmamma maisakiaavai.

²⁰ Iya itaama iikiaa aataruuyauvaa hama ngia Yisuu Kirisiinnasidiri riki-ada iikiaavai. Yisuunna aataru ari vookaraivaa ngia iikiaavai.

²¹ Vaa ngia innara rikiada inna nnaagiai vira gionna kiaapuya varuduu vooyaano vaa Yisuunnaki vau kua kutaivaa ngii giaa ngii muduu ngia rikieeravai.

²² Ivaara ngiingii mmamma iira eenanaa aataruuvaa pikiaatee. Ii aataru ivo ngii puaisa utuduu ngia tauraa varuu aataruuvo ari vookarairavai. Ngii mmamma eenanaivo iikiatairaivo ngii unnakua tuduu ngia vaidi putiraiya roosiima putuaara iida variravai.

²³ Ngii aakiaiyouvaata ngii yaata tinniiyauvaatama hanigia kiada karaasaya variatee.

²⁴ Vaidi karaasaivaa Anutuuqo ari roosiima iima kiaikio vaivaa vara uyu kiada vaidi tuanaaya variatee. Fai ngia itaida ngii seenaiya tasipama yoketaa safu tuanaa ari vookaraiya variaaravee.

²⁵ Ngia itaama variaivaara sa unnakua kiatee. Ngia mmuaakaraama Anutuuqaa raunna mmaapu tuanaaya variaivaara ngii seenaiyaatama kua kiaaree kua kua kutaivaa kiatee.

²⁶ Fai ngii ausaiyauvo ngii nnannateenai sa ivaudiri mminnamminnaa maisaiyauvaa varaatee. Sa ngii seenaiyara ngii ausaiyauvo nnannateenono suaivo haatapaivee. Akiiraama iyaata kua yoketaama kiatee.

²⁷ Sa Sataangaa kuaivaara muaraagakiatee.

²⁸ Tauraa varioo mmuara raira vaidiiivoono mmuara raira aataruuvaa pikiaivee. Pikioo ari yaakuuvaitanaadiri yaagueeqama mmoori varano mminnamminnaiyauvo innasi suvuaino too ari seena kumina hama mmin-naataiya saivai mmiaivee.

²⁹ Sa ngii avaiyauvakidiri kua maisa vooyauvai kiatee. Kua yoketaiyauvaa nnaasu kiatee. Gionna kiaapu muaraagama variaya yaagueeqama variaaraivara yamaa kua yamaa kua iyaata tida kua yoketaiyauvaa nnaasu kiatee. Gionna kiaapuuya ngii kuaivaa rikiada yoketaama variaaraivara kua yoketaiyauvaa nnaasu kiatee.

³⁰ Sa ngia vo mmoori mmuaararai voovai iida varida Anutuugaa Mmanasa Yoketaivaa mmuaararavaa mmiatee. Vaa Anutuugo ngii mmataama kiaivara ivo Mmannasa Yoketaivaa ngii mivai. Fai suai nnaagiai ivo ngii vitanai ngia inna gionna kiaapu tuanaaya mmamma dummukiara variaaraivara ivo Mmannasa Yoketaivaa ngii mivai.

³¹ Ngia ngiingii ausa kapikarai mmuakiaayauvai pikiada ausa nniita-reera buaru tiraivaatama pikiada kua yaagueeqa tida tomedaira kuaivaa tiraivaatama pikiada nniki tomedaida variraivaatama pikiaatee.

³² Ngia ngiingiiyara ngiingiiyara mmoori yoketaivaa iida ngiingiiyara ngiingiiyara boo kiatee. Anutuugoona Yisuu Kirisiiva putuuvaa ngii mminnamminnaa maisaiyauvava hama yaata utirainno rugaivaivee. Ivaa roosiima ngiingii seenaiya mminnamminnaa maisaiyauvava sa yaata utiraida ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa ngiingii mmi ngiingii mmiikiatee.

5

Ta mmeekiaivau nnaasu hara kiada variaaravee

¹ Anutuugo ngiinyara mmuduuya ruaivaaraida ngia inna uru nnaakaraya variaano. Ngia itaama inna nnaakaraya variaivara ivo varineema ngieetama itaama hara kiada variatee.

² Ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya rida variatee. Nnaaruaiya ngiari mminnamminnaa maisaiyauvava puara sipisiipaiyauvaa kati Anutuugaara hudooduu suuda yoketaivo vuvua Anutuugo rikiooduu inna yoketairavai. Yisuu Kirisiiva tiyara mmuduuya ruoo kati ti mminnamminnaa maisaiyauvava putuduu Anutuugo tooduu inna yoketairavai. Itaama vaivara Yisuu Kirisiiva tiyara mmuduuya ruaineema ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya rida varida variatee.

³ Ngia Anutuugaa gionna kiaapuya variaivara sa maisa aataruuvaa iikiaaraivara ngiingii kua mmi ngiingii kua mmiida varida kua kiatee. Sa sabi nuaira aataruuvava maisama yaata utiraivaaratama kua tida sa ari vo gionna kiaapuuya mminnamminnaiyauvava ngii varaata varaataira aataruuvavaaratama kua kiatee.

⁴ Sa kuau kuaru tomedaira kuaivaa tida sa sabi kuaivaatama tida sa isareera kua maisaivaatama kiatee. Anutuugaa gionna kiaapuuya hama itaama kua kiaavai. Ngia iqitaa kua kua aataru ivaa pikiada Anutuugaata kua yoketaivaa kiatee.

⁵ Vaa ngia aa kua aavaa arinaima rikiaavai. Gionna kiaapu voovono sabi nuaira aataruuvaa iinno maisama yaata utuoo ari vo gionna kiaapuuya mminnamminnaiyauvava inna varaataivoona fai hama Anutuugoota Yisuu Kirisiivaatama gionna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki vioo innani teerama kiaiuvava varaanaravai. Ari vo gionna kiaapuuya mminnamminnaiyauvaa taikio inna varaataira aataruuvo inna unnakua anutuuvava ausa mmuduuya mmiraivaa roosiivai.

⁶ Gionna kiaapu vooya sabi kuaivaa tida ngii unnakua tikiai sa iya itaa kua kuaivaa rikiaatee. Gionna kiaapuuya itai kuaivava rikiada Anutuugaa kuaivaa rikiadaata hatokaivara fai inna nnannateeraivo iyasi nninaravaivee.

⁷ Itaama iikiaa gioonna kiaapuuya sa iya tasipama nuaida iikiatee. Iya pikiaatee.

⁸ Ngia nnaaru upisiivaki variravai. Aanna makee ngia Udaanga Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya variaivaara ngia mmeekiaivau hara kiada variaano. Ivaara gioonna kiaapuuya mmeekiaivaki variraiyanikaraama hara kiada variatee.

⁹ Fai ngia mmeekiaivau varikioonno ari vookarai variraivo ngiisi vainai teeda fai ngia yoketaama varida aataru safuuvau nuaida kua kutaivaa kjaaravaivee.

¹⁰ Ngia ngiingii variraiyauvaara yaata utida Udaanga Yisuu Kirisiinna yoketai aataruuvaa iikiaavo inna yoketairaivaara arinaima teeda rikiada ivaa nnaasu iikiatee.

¹¹ Gioonna kiaapu vooya kumina mminnaa upisiivaki vai mmooriyauvaa iikiaiya sa ngia iya tasipama iikiatee. Iya itaama iikiaa aataruuvaa ngieenoo mmeekiaivau yapa kikio kooyaa vakiaivee.

¹² Iya haumaki itaama iikiaa aataru maisaiyauvaara hama ta ivaara ti kua kiatainoo. Fai ta ivaara tikio too ti mmamma maisainaravai.

¹³ Mmuakiaa aataruuyauvo mmeekiaivaki vaino fai oyaiyauvo kooyaa vainaravai. Kooyaa vaino too fai iyauvakidiri mmeekiaivo aikiooma taanaravai.

¹⁴ Ivaara vaidi voovoono tauraa tunoo:
Vuru nnaamuru-o, diitaanee.
Putuannaivakidiri diitaanee.
Diitano Yisuu Kirisiinna mmeekiaivo
iiyaa taanaravaivee.

Ivooono itaa kua tiravai.

¹⁵ Ivaaraida ngiingii variraivaara tuqinnama haitatuukiatee. Sa vaidi kumimakaiya roosiima hara kiada variatee. Vaidi tinni ruaiya roosiima hara kiada variatee.

¹⁶ Aa suai ta variaunna suai aavaki kaayau mminnamminnaa maisaiyauvo ti suvuainoo. Ivaaraida Anutuugo aataruuvaa ngii vitainai rikiada inna mmooriivaa makee tinai iikiatee. Sa pikiaatee.

¹⁷ Itaama vai aataruuvo vainai sa ngia ivaara kumimakaida variatee. Anutuugo yaata utuoo ngii miaramiaraa ngii mii mmooriivaa tuqinnama teeda rikiaaraivaara mmoori varaatee.

¹⁸ Sa kapika nnoori vuainaivaa nneeda kumimakaida variatee. Fai ngia itaikio ngii variraivo koonnainaravai. Ii aataru ivaa pikiada Mmannasa Yoketaivaara iikio ivo ngii aakiaana suvuakuaivee.

¹⁹ Anutuugaa kuaivaata inna kuaruuvaatama ngiingii kiaa mmi ngiingii kiaa mmiikiatee. Ngiingii ausaiyauvaki Udaanga Yisuu Kirisiinnara ngii yoketaimai kua yoketaivo ngiiki vaivaa tasipama innara kuaruuvaa kiatee.

²⁰ Mmuakiaa suai mmuakiaa aataru mmoori mminnamminnaiyauvaara yoketaayauvaivee nnaasu kiaa kiada ngii Gioonna Anutuugaa kiaa mmiatee. Ngii Udaanga Yisuu Kirisiinnara yaata utida itaama kiaa mmiatee.

Pauruuso nnaata vaatiiyara tiravai

²¹ Vaa ngia Yisuu Kirisiinna kuaivaa rikiada inna mmemmaana kuaivaara ngia ausa hanigieeraiya ngiingiiyara ngiingiiyara yaata utida ngiingii kuaiyauvaa rikiada iikiatee.

²² Ngia gioonna vaa vaati vareeraiyaso, ngia Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaa rikiada inna mmemmaana kuaaneema ngiingii vaatiiya kuaiyauvaa rikiada iikiatee.

²³ Yisuu Kirisiiva vaa ausa hanigieeraiyara dirayaama vaidiiya ngiari nnaataiyara dida vakiaavai. Yisuu Kirisiiva ariinoo gioonna kiaapu vaa

ausa hanigieeraiya vitoo yoketaivau yapaivai. Vaa iya inna yuku yaaku inna mmamma mmuyai mmuakiaavai roosiikiaavai.

²⁴ Ivaaraida vaa ausa hanigieeraiya Yisuu Kirisiinna kuaivaa rikiada iiki-aaneema gionna vaa vaati vareeraiya ngiari vaatiiya kua mmuakiaayauvai rikiada iikiatee.

²⁵ Vaidi vaa nnaata vareeraiyaso, Yisuu Kirisiiva vaa ausa hanigieeraiyara mmuduuya ruaineema ngiingii nnaataiyara mmuduuya ruatee. Yisuu Kirisiiva vaa ausa hanigieeraiyara pinaama mmuduuya ruoo iyara putiravai.

²⁶ Ivo itaama uuvaara gionna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya nnoori-ivoono iya mmammaiyauvaa finirayaama Anutuugaa kuaivoono iya aaki-aiyauvaki fini kioodoo iya yoketaama varida Anutuugaa gionna kiaapu tuanaaya variravai.

²⁷ Yisuu Kirisiiva gionna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya teenai iya yoke-taa tuanaaya inna avuuvau variateeraivaara ivo iyara putiravai. Iya mmammaiyauvunu teeganaaganainno taminnumaunnuunno vairiyauvoota ari vookarai mminnaa itaiyauvootama iyayaa vaiyauvaa roosiima iya aaki-aiyauvaki sa mminnamminnaa maisaiyauvo vakiaiveeraivaara ivo iyara putiravai. Vaa ausa hanigieeraiya yoketaa tuanaa hama mminnamminnaa maisaataiya varikio sa maisa mminnamminnaa vooyauvai iyasi vaki-aiveeraivaara ivo iyara putiravai.

²⁸ Ivaara vaidiiya ngiari mmammaiyauvaara tuqinnaaneema ngiari nnaataiyaraatama tuqinnada iyara mmuduuya ruatee. Vaidi voovoono ari nnaataivaara mmuduuya ruaivoono inna ariiyaraata tuqinnoo mmuduuya ruaivai.

²⁹ Hama vaidi voovoono ari mmammaivaara inna pirisaivai. Ivo makemakee varioo yeenna nnoo ari mmammaivaara tuqinnaivai. Mmuaikaraama Yisuu Kirisiiva vaa ausa hanigieeraiyara tuqinnaivai.

³⁰ Ta Yisuu Kirisiinna yuku yaaku mmamma mmuyai mmuakiaavai roosi-ikiaunnaivaara ivo ti tuqinnaivai.

³¹ Nnaata vaati vareera aataruuvaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Ivaara fai vaidiivo ari kaano koovaitana pikioo nnaataivaa varoo inna tasipama mmuaakaraivaitana variaaravaivee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

³² Ii kua fafaara ivaki kua kutaa ari vookaraivo haumaki vainoo. Na oyaivaara yaata utuee rikiaunoo. Ii kua ivo Yisuu Kirisiinnaraata vaa ausa hanigieeraiyaraatama tiivai.

³³ Ii kua ivo ngiiyaraatama tiivai. Mmuakiaa vaidi nnaata vareeraiya ngi-ingiiyara tuqinnaaneema ngiingii nnaataiyaraatama tuqinnada mmuduuya ruatee. Mmuakiaa gionna vaa vaati vareeraiya ngiingii vaatiiya avaiyauvaa rikiaatee.

6

Pauruuso nnaakaraiyaraata ngiari kaano kooyaraatama tiravai

¹ Nnaakaraso, ngia ngii Udaanga Yisuu Kirisiinnara mmuduuya ruaivaara ngii kaano kooya avaiyauvaa rikiada iikiatee. Ii aataru ivo yoketaa aataruvai.

² Anutuugo mmaanna tuu kua voovai tunoo: Ai kaano koovaitana avaivaitana arinaima rikiee iikiane.

³ Ivo tauraa mmaanna tuu kuaivaa itaa kua tioo kua kiaa teerama kioovaatama ataa kua tunoo: A mmatayaa yoketaama variee hokobama varinarivaara ai kaano koovaitana avaivaitana arinaima rikiee iikiane. Ivo itaa kua tiravai.

⁴ Ngia kaano kooyaso, sa kuminayaa ngiingii nnaakaraiya tikiai iya ngii-iyara nnannataatee. Tuqinnama iyara haitatuuda Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaa iya kiaa mmiatee.

Pauruusoono sikaunnaadiri yookairaiyaraata ngiari haitatuurai-yaraatama tiravai

⁵ Sikaunnaadiri yookaama kiaani mmoori vareera gioonna kiaapuuyaso, mmatayaa diaa vaidi ngii haitatuuraiya avaiyauvaa tuqinnama rikiada iikiatee. Ngia koonnama mmooriiyauvaa iivoora tida ivaara yaata utida aatuuda biribiriira tasipama iya avaiyauvaa rikiada iikiatee. Ngia Yisuu Kirisiinna kuaivaa rikiada iikiaaneema iya kuaivaa mmuaa yaatavai rikiada iikiatee.

⁶ Sa iya ngiiyara yoketaa kuaivaa kiaaraivaara nnaasu iya avuuyauvunu mmooriivaa iikiatee. Yisuu Kirisiinna mmoori vareera gioonna kiaapuya varida Anutuugo yaata utiraivaugiataama ngiingii mmamma mmuyai mmuakiaayauvai inna mmida iikiatee.

⁷ Sa vaidiiyara nnaasu yaata utida iikiatee. Udaanga Yisuu Kirisiinnara sirigaida varida inna mmooriivaa iikiaaneema ngiingii mmooriiyauvaa iikiatee.

⁸ Vaa ngia rikiaavai. Udaanga Yisuu Kirisiiva mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai yoketaa mmooriiyauvaa iikiaiayauvaa irisaiyauvaa iya mminaravai. Fai ivo sikaunnaadiri yookaama kiada viteera gioonna kiaapuuya mmioo kati ngiari yaata utiraivaugiataama nuairaiyaatama mmuaakaraama mminaravai.

⁹ Mmoori vareeraiya haitatuuraiyaso, ngii mmoori vareeraiya ngiiyara yoketaakiateera aataruuvaa iikiaivaara yaata utida ngieeta iyara yoketai aataruuvaa iida iyara yoketaakiatee. Sa iya aatuukiateera kuaivaa iya kiatee. Sa iyara ngii nnannateenai iikiatee. Vaa ngia rikiaavai. Mmuaa haitatuuravoono ngiau aapu variivoono ngiitaata ngii mmoori vareera gioonna kiaapuuyaatama haitatuuvai. Ivoono mmuakiaa gioonna kiaapuyara mmuaa aataruvai iivai.

Anutuuqaa rapira mminnaa mmuakiaayauvai varaatee

¹⁰ Aa nnaagiai kua aavaata rikiaatee. Udaanga Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara yaagueeqama varia rada vidada yaagueeqama nnaasu variatee. Ivo yaagueeqa ari vookaraivaa ngii minai varada yaagueeqama variatee.

¹¹ Mmuakiaa rapira mminnaiyauvaa Anutuugo ngii miiyauvaa varada uyuatee. Varada uyida raida fai ngia Sataangaa unnakua mmoori maisaiyauvaa hama iirama kiada yaagueeqama diaaravai.

¹² Hama ta vaidi mmatayaiyaata rapuaunnnanoo. Ta Sataangaa mmagia maisaiya ngiau aapu variayaata rapida iya kieetaiyaatama rapida ari vo kieetaya aa upisiivo vai suai aavaki variayaatama rapuaunnnanoo.

¹³ Ivaara Anutuuqaa rapira mminnaiyauvaa aanna makee varaatee. Fai ngia itaama teeraikio maisa suaivo nninai teeda fai ngia ngii nnammutu-aiyaata rapida yaagueeqama dida vakiaaravai. Fai ngia iyaata rapidada rikikio ngii pirisainainnaata fai homo ngia yaagueeqama dida vakiaaravai.

¹⁴ Ivaara teeraida yaagueeqama diatee. Ngii ootitaiyauvunu vausa roosiima kua kutaivaa rammuatee. Ngii nniriiyauvunu yaagueeqa ka-paaqaivaadiri iima kioovaa roosiima safuuma variraivaa yapaatee.

¹⁵ Ngii yukuuvaitanau yuku nnaba roosiima mmayaaya yoketaivaudiri ausa nuufaivaa vareera aataruuvaa teerama kiada nuaida varida kiaa mmi-aaraivaa uyuatee. Ivaa uyida yaagueeqama diatee.

¹⁶ Mmuakiaa suai okoovaa rau hiri kiada vairaivaa roosiima Anutuuqaa kutaavaivee kiatee. Fai ngia itaikio mmuakiaa kua maisaiyauvaa vaidi maisaivo ikia tai veevaivaa roosiima ngiiiyaa haanara iinai ngia ivaadiri rasuuma kiaravai.

¹⁷ Ngii kieetaivau tommeekaivaa yapeeraivaa roosiima Anutuuqo ngii vitoo yoketaivau yapaanara kuaivaa rikiada varaatee. Ngia rapira paipa avaikaravaa Mmannasa Yoketaivo ngii miivaa varaatee. Anutuuqaa kuaivo inna ngii paipayauvaivee.

¹⁸ Anutuuqaa rapira mminnaiyauvaa varada yaaku vareeraivaatama tasipama iikiatee. Anutuuqo ngii tasipaiveeraivaara yaaku varada inna yaparakiatee. Mmuakiaa suai Mmannasa Yoketaivo ngii giaa ngii miivau-giataama yaaku varaatee. Ivaara tuqinnama haitatuuda sa Anutuuqaa mmooriivaa pikiaatee. Anutuuqaa gioonna kiaapu mmuakiaayara make-makee yaaku varaatee.

¹⁹ Ngia niiyaraatama yaaku varaatee. Yaaku varakio Anutuuqo kuaivaa ni avaiivaki yapa kinai fai na hama aatuurama kие yaagueeqama kие mmayaaya yoketaivo haumaki vaivaa kooyaa tinaravai.

²⁰ Na ii mmayaaya yoketaa ivaa kiaa kookieema kие kiauvoono aanna makee na oovi nnauvaki variaunoo. Itaama vainai na aatuuvoora kiaa yaaku varakiai na yaagueeqama kие mmayaaya yoketaivaa tinaravaivee.

Pauruuso gioonna kiaapuuya nnaagiai boo tiraivaa kiaa mmiravai

²¹ Tukikiiva ti seena tuanaa ta innara mmuduuya ruaunnaivovee. Ivo Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooriivaa yaagueeqama iivoono mmuakiaa mmoorivai na datadataama variee iikiauva ngieetaatama rikiaateeraivaara ivo ngiisi vioo ngii giaa ngii minaravai.

²² Ivaara na inna titano ngiisi kuanaravee. Ngiisi vioo ta mmuakiaaya yoketaama variaunnaivaara ngii giaa ngii minai rikiada ngii ausaiyauvo yoketai na ngia yaagueeqama variateeraivaara na inna titano ngiisi kuanaravee.

²³ Ti Napoova Anutuuqoota ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama ngiari ausa nuufaivaitanaata ngiari mmuduuya riraivaitanaatama mmuakiaa vaa ausa hanigieeraiya mmikiai ivaitanaara kutaavaivee kiateeraivaara na yaata utuaunoo.

²⁴ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara pinaama mmuduuya rida hama mmuduuya riraivaa pikiaiya Anutuuqo kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo iya tasipama vakiaivee.

Pauruusoono aa yanaa aavaa Piripii varuuyani reeravai

Pauruuso ariinoo tauraa mmayaaya yoketaivaa Piripii varuuya kiasa mmuduu iya ausa hanigia kiada variravai. Iya mmataivaa Roomaa kieetaivoono utuu mmataivaa nnutuuvo Maketoniasa. Aa yanaa aavaa oovi nnauvakidiri Aposoroo vaidi Pauruuso varioo reeravai. Ausa hanigioo vooya innara oooqoo tuuvaaraata Piripii vaa ausa hanigia kiada nuunauiyaki unnakua aataruuyauvo vauyauvaaraatama Pauruusaa ausaivo mmuaarareeravai. Ausa mmuaararoonnaata Pauruuso Yisuunnara yaagueeqama kutaavaivee tuuvaara sirigainno yaagueeqama variravai. Piripii varuu vaa ausa hanigiooya sirigaida yaagueeqama varida mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada iya ausaiyauvo mmuaararooduaata mmannammanna yaagueeqama Yisuunnara kutaavaivee kiasa kiada yoketaama variateeraivaara Pauruuso aa yanaa aavaa reeravaivee.

¹ Na Pauruusoono aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Ti seena vaidi Timotiiva ni tasipama varikiai na fafaarakiaunoo. Ta taaravaitanaano Yisuu Kirisiinna mmooriivaa vareera vaidivaitana variaunnaanoo. Mmuakiasa Anutuuga gionna kiaapuuya Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiasa kiada yoosinna Piripii variayani na aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Ngiiniiaatama ngiiyara haitatuura vaidiiyanaatama iya tasipama mmoori variayanaatama na aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo.

² Ti Napoova Anutuugoota ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati ngiiyara yoketaama yaata utida ngiari ausa nuufaivaitana ngii mida nnaasu variateeraivaara ta yaata utuaunnaanoo.

Pauruuso gionna kiaapu Piripii varuuyara

yaaku vareeravai

³ Mmuakiasa suai na ngiiyara yaata utuee ngiiyara yaaku varee ni Anutuuga yoketaavee kiauvali.

⁴ Mmuakiasa suaivaki na ngii mmuakiaayara yaaku varauko ni ausaivo kaayauma sirigaivai.

⁵ Na tauraa ngii tasipama mmooriivaa varee mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii miaa suaivakidiri ngieeta neetama vara rada nnidada aanna makeennaata varaunnaivaara na ngiiyara yaaku varauko ni ausaivo pinaama sirigaivai.

⁶ Vaa na aa kua aavaa arinaima tee rikiauvali. Anutuugo tauraa mmoori yoketaivaa ngii aakiaiyauvaki iivoono fai mmannammanna iinnonno Yisuu Kirisiiva kava tiinara suaivaki fai iima taikaanaravai.

⁷ Na mmannammanna ngiiyara pinaama mmuduuya ruauvaara na itaama ngiiyara yaata utuauvo inna safuuvai. Mo na kati nuaina mmayaaya yoketaivaa gionna kiaapuuya yaagueeqama kiasa mmiaaduu rikiada vooyaano ivaara kutaavaivee kiasa kiada yaagueeqama varuduu vooyaano ivaara oooqoo tuduu na safuuma iya kua irisaivaa tiravai. Ii suai ivakiaatama na makee oovi nnauvaki variaa suaivakiaatama ngia mmuakiaaya ni tasipama mmoori varaavai. Ivaara Anutuugo kati niiyara yoketaama yaata utuoo ngiiyaraatama kati yoketaama yaata utivai.

⁸ Boo, ngia mmuakiaaya ngiiyara na pinaama ni ngiiyaraikio ni ausaivo pinaama ngiiyara ratainoo. Ni aakiaivaki itaama vaivo Yisuu Kirisiinnakidiri nniivai. Na kua kutaivaa itaa kua kiauvali vaa Anutuugo ni taivai.

⁹ Na aa kua aavaa ngiiyara ataama yaaku varaanaravee. Ngii mmuduuya riraivo fai voo voo pinaavai vainai ngia mmuakiaa aataru kuaiyauvaa tuqinnama teeda rikiada ivaara safuuma yaata utuaaravee.

¹⁰ Ngia yoketaama varira aataruuvaara arinaima teeda rikiada yoke-taavaivee kiateeraivaara na itaama ngiiyara yaaku varaunoo. Fai ngia itaama varida iidada Yisuu Kirisiiva kava tiinara suaivaki ngia yoketaama varida hama ngii haruriraivaa irisaivootainaravai.

¹¹ Fai ngia itaikiokio aataru safu tuanaivaa Yisuu Kirisiiva ariinoo ngii miivo fai ngii aakiaiyauvaki suvuainai rikiada ngia iikiaaravee. Fai ngia itaama iikio Anutuugaa nnutuuvo ngiau aapu vinai gioonna kiaapuuya innara kua yoketaivaa kiaaravaivee.

Ta Yisuu Kirisiinnara nnaasu yaata utida variaaravai

¹² Ni seenayaso, vaa mmuaararai aataruuyauvo niisi nniivaara Yisuunna mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapu vooyaataama rikiaavai. Ngia ivaa rikiaateeraivaara na ngii giaa ngii miaunoo.

¹³ Yisuu Kirisiinna kua mmayaayaivo kooyaa vakiaiveeraivaara na oovi nnauvaki variauvaara kieeta vaidiivaa rapira vaidi mmuakiaayaatama mmuakiaa gioonna kiaapu aavaki vida nnida kiaiyaatama vaa ivaara teeda rikiaavai.

¹⁴ Na oovi nnauvaki variauvaara kaayau ti seenaiya Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaiya tauraa kiisama muaraagakiaivaa pikiada nnaagiai pinaama innara yaagueeqakiaavai. Yaagueeqama kiada iida hama aatuuraida Anutuugaa kuaivaa kooyaa kua kookieekiaavai.

¹⁵ Vooyaano na nnutu ruaavai variauvaara iya niiyara iya nnannataikiai ni yaataraaree kua Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa kua mmiaavai. Vooyaano niiyara yoketaida inna mmayaayaivaa kua mmiaavai.

¹⁶ Ii niiyara yoketaa kua iya niiyara mmuduuya ruaivaara mmayaayaivaa kua kookieekiaavai. Vaa iya rikiaavai. Na aavaki variee mmayaaya yoketaivaa yaagueeqama gioonna kiaapuuya kua mmiaiveeraivaara Anutuugoono ee-oo tuuvaara na aavaki variaunoo.

¹⁷ Niiyara nniki apida variaya hama yoketaama yaata utiraida ngiari seenaiya iyara mannaka kiateeraivaara nnaasu yaata utida Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa kua kookieekiaavai. Na oovi nnauvaki variee iya iikiaa aataruuvaara na rikiee pinaa ari vookarai mmuaararavaa varaiveeraivaara iya yaata utida itaama iikiaavai.

¹⁸ Hama na ivaara yaata utuaunoo. Mmuakiaaya yoketaama yaata utiraiyaatama maisama yaata utiraiyaatama Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa kua kookieekiaivaara ni yoketaunoo. Fai mmannammanna ivaara ni yoke-tainaravai.

¹⁹ Vaa na tauvai. Ngia niiyara yaaku varaivaaraatama Yisuu Kirisiinna Mmannasaivo ni tasipama variivaaraatama fai Anutuugo tinai tee na oovi nnauvaa pikiee kati mmaanai kuanaravai. Ivaara fai mmannammanna ni yoketainaravai.

²⁰ Ni iikiatai aataruuvaara na faannaina hara kiee variauvaa rikiaatee. Na Yisuunna kuaivaa pikiee nini mmooriivaara ni mmamma maisaivoo kua na mmuakiaa suai yaagueeqama variauneema mmuaikaraama varinaraivaara na faannaina hara kiee variaunoo. Vara na varinarannee? Vara na putinarannee? Mmuakiaa suaiyauvakiaata aa suai aavakiaatama ni variraivakiaata ni putiraivakiaatama gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiinnara kua yoketaivaa kiateeraivaara na faannaina hara kiee variaunoo.

²¹ Mmatayaa variraivo datainnee? Yisuu Kirisiiva ni tasipama varikiai na hara kiee variaunoo. Fai na putuee nnaagiai na varinaraivo aanna makee na variauvaa yaataraanaravaivee.

²² Fai na homo mmatayaa variee kaayau mmoori yoketaiyauvaa iinaravai. Mo na datainarannee? Vo vara putiraivaara ni yoketainarannee? Vo vara variraivaara ni yoketainarannee? Hama neeta taunoo.

²³ Na taara aataruvaitanaara pinaama yaata utuaunoo. Na putuee Yisuu Kirisiinna tasipama varinaraivaara na pinaama ni yoketainoo. Ii aataru ivo pinaama yoketai aataruvai.

²⁴ Na ngiiyara yaata utuauko na ngii tasipama varinaraivo putinara aataruuvaa yaataraivai.

²⁵ Vaa na arinaima rikiauvai. Fai na ngii tasipama varinaravai. Fai na mmuakiaaya ngii tasipama variee mmoori varanai ngia Anutuuqaa kuaivakidiri yokeema rada vida varida Yisuunnara kutaavaivee kiaivaara sirigakiaaravai.

²⁶ Fai na kava vara ranee ngiisi nninai rikiada ngia niyara pinaama sirigaida Yisuu Kirisiinnara kua yoketaivaa kiaaraivaara na itaama ngii tasipama variee mmoori varaanaravai.

²⁷ Gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaara kua yoketaivaa kiateeraivaara tuqinnama variatee. Fai na ngiisi kuanarannee? Vara hama na kuanarannee? Sa ivaara yaata utuatee. Ngia mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada mmoori yoketaivaa iikiaara kuaivaa na rikiaanaraivaara yaata utida tuqinnama variatee. Ngia mmuaa ausavai varada mmooriivaa yaagueeqama mmuaavaugiataama iida fai mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmikiai iya Yisuunnara kutaavaivee kiaaravai. Ngia itaama iikiaara kuaivaa na rikiaanaraivaara tuqinnama variatee.

²⁸ Fai ngia itaama iida ngiingii nnammutuuiyara sa aatuurama kiada yaagueeqama nnaasu mmooriivaa iikiatee. Fai ngia yaagueeqama iikiokio ngia iya yaataraaivo kooyaa vainai iya taaravai. Fai iya eeyaara putida taikaaraivo kooyaa vaino Anutuuqo ngii vitoo yoketaama kinai ngia variaraivootama kooyaa vainai iya taaravai.

²⁹ Hama ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivaara nnaasu Anutuuqo ee-oo tikiai ngia Yisuunna mmooriivaa varaavai. Ngia innara mmamma nni-itareeraivaa varaaraivaaraatama Anutuuqo ee-oo tikiai ngia inna mmooriivaa varaavai.

³⁰ Na nnaaru Yisuu Kirisiinna mmooriivaa rapira roosiima na iina variee mmuaararoovaa varaivaa vaa ngia teeravai. Na makee mmuaikaraama mmuaararaivaa varauvaara vaa ngia rikiaavai. Aanna makee ngieeta ni tasipama ii mmoori ivaa rapira roosiima iikiaaravee.

2

Yisuuva aduoo varuduu Anutuuqo ngiau aapu

inna vitoo yapeeravai

¹ Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara ngia yaagueeqama variaano? Ivo ngiiyara mmuduuya ruaivaara ngia yoketaama variaano? Mmannasa Yoke-taivo ngiiki varikiai ngia inna tasipama mmuaavau varida inna kuaivaa rikiaano? Ngia ngiingiiyara ngiingiiyara boo tida ngiingiiyara ngiingiiyara tuqinnada variaano?

² Fai ngia itaama iikiaara iida varida mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada ngiingiiyara ngiingiiyara mmuaakaraama mmuduuya rida mmuaavau

varikiai na tauraa ngiiyara sirigakiaaneema fai na kava ngiiyara pinaama sirigainaravaivee. Ivaaraida ivaugiataama iikiatee.

³ Ngia mmoori voovai voovai iida varida sa ngiingiiyara nnaasu yaata utida ngiingiiyara mannaka kiatee. Adida varida ngii seenaiyara yaata utida kiatee: Iya yoketaama varida ti yaataraiyavee, kiatee.

⁴ Sa ngiingii variraivaara nnaasu yaata utida iikiatee. Ngiingii seenaiya variraivaaraatama yaata utida iikiatee.

⁵ Yisuu Kirisiiva yaata utuuvaugiataama mmuaikaraama ngiingiiyara ngiingiiyara yaata utuatee.

⁶ Nnaaru ivo mmannammanna itaavai nnaasu Anutuuqo varuduu
Anutuuqaa yaata tinniivo innaki vairavai.
Ivo itaama Anutuuqo varuuvaara
hama pinaama ivaara yaata utuoo
ivaa puaisa utiravai.

⁷ Hama ivaa puaisa utirainno
ariinoo ari variraivaa pikieeravai.
Pikiooduu mmatayaa gioonnaivo
inna mmata kiooduu
hanigioo vaidi mmatayaiya mmammaivaa varoo
sikaunnaadiri yookaama kioo
viteera vaidiivaanikaraama variravai.

⁸ Ivo vaidivai varioo
hama ariiyara mannaka tirainno
aduoo varioo
Anutuuqaa avaivaa nnaasu rikioonnonno
ari putinaraivaara ee-oo tioo putiravai.
Hama kati putirainno
maisama yatari sagaivau putiravai.

⁹ Ivaara Anutuuqo inna vitoo
ngiau aapu tuanaivau inna yapa kieeravai.
Yapa kioo nnutu voovai inna mmuuvo
mmuakiaa nnutuuyauvaa yaataroovaa
inna mmiravai.

¹⁰ Itaama vauvaara
fai mmuakiaa ngiau aapu variyaiyaatama
mmatayaa variyaiyaata
vaa putuaiya mmannasaiyaatama
Yisuunna nnutuuvoo ngiau aapu pinaavai vauvaara
innara toorivu yau haraaravai.

¹¹ Itaama vauvaara
fai mmuakiaaya Yisuu Kirisiinnara
Udaangaivovee kiaa kiada kiaa kookieekiaaravai.
Fai iya itaa kua tikio rikioo
ti Napoonna Anutuuqaa nnutuuvootama
ngiau aapu vainaravaivee.

Ngia ausa hanigieeraiyaano mmeekiavai roosiima variaaravai

¹² Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, ivaara na ngii tasipama varuu suaivaki ngia ni kuaivaa rikiada uuneema aanna makee hama na ngii tasipama variaa suaivaki ni kuaivaa arinaima rikiada yaagueeqama iiki-aaraivo inna yoketaavai. Anutuuqo ngii vitoo yoketaivau yapaanaraivaara yaata utida inna mmooriivaa iikiokio taikaanaravai. Ngia innara aatuuda itaama yaagueeqama mmooriivaa iida vara taika kiatee.

¹³ Ngia Anutuugaa tasipama mmuaa yaatavai varada ivo yaata utiraivau-giataama ngia rikiaa rada iikiateeraivaara ivo mmannammanna ngiiki mmoori varaivai.

¹⁴⁻¹⁵ Sa mminnamminnaa maisaivaa vareerama kiada yoketaa tuanaaya variateeraivaara mmuakiaa mmooriivaa ngia iida varida sa nunuraanurairai tida buaaru tida varida iikiatee. Ngia itaama iidada gioonna kiaapu mmatayaiya tomedama maisamaisama variyaiya tasipama hara kiada variaa suaivaki ngia Anutuugaa raunna mmaapu yoketaa tuanaaya variaaravai. Aakiapuaiyauvo ngiau aapuuvau mmeekia taineema ngia iya tasipama varikio mmeekiaivo taanaravai.

¹⁶ Ngia tupatupaa variaara mmayaayaivaa puaisakama utida iya kiaa mmida varida mmeekia roosiima variaaravai. Fai ngia itaama iikiakiai Yisuu Kirisiiva gioonna kiaapuuya yaparaira suaivaki fai na ngii mannaka tinaravai. Na mmoori iikiauvo hama kuminayaa kuaikiai na hama kumina mmoorivai iikiau vai. Na iikiau mmooriivo kooyaa vainaraivaara ngia itaama iikiai na ngii mannaka tinaravai.

¹⁷ Ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivo nnaaruaa vaidiiya yeena tapiivaa kiisama ngiaunnannuma iima kioovaa roosiima vainoo. Iya yeena tapiivau puara sipisiipa kiau vaa kati Anutuugaara tusoneema na ngiiyara ni kiau vaa tusee putinarannee? Vara hama na putinarannee? Fai kutaa na ngiiyara putinaraivaara ni ausaivo yoketaikiai na ngii tasipama sirigaina variauvai.

¹⁸ Mmuaakaraama ngieeta ngii ausaiyauvo yoketai nai ni tasipama sirigakiatee.

Pauruuso Timotiia Epaporotitiyara tiravai

¹⁹ Na yaaku varee rikino Udaanga Yisuu Kirisiiva ee-oo tinai na kiisa suai Timotiinna titano ngiisi kuanaravai. Ngia yoketaama variaivaa na rikino ni yoketainaraivaara na inna titano ngiisi kuanaravai.

²⁰ Ari mmuaavoono ni tasipama mmuaa ausavai varoo ngiiyara pinaama mmuduuya ruaivai.

²¹ Vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu vooya aavaki variyaiya ngiari mmooriivaara nnaasu yaata utida varida hama Yisuu Kirisiinna mmooriivaara yaata utuaavai.

²² Vaa ngia taavai. Timotiiva ari vookaraama yoketaama mmooriivaa varoo ni maapuvai roosiima varuduu na inna koova roosiima varida ta mmayaaya yoketaivaara mmuaavaugiataama mmoori vareeravai.

²³ Ivaara kiisa suai vaidiiya niyara data datai aataruuvaa iikiaaraivo kooyaa vainai tee na inna titano ngiisi kuanaraivaara na yaata utuaunoo.

²⁴ Neetaata na kiisa suai ngiisi kuanaraivaaraatama na yaata utuee kutaavaivee tino Udaanga Yisuu Kirisiiva aataruuvaa ni vitainai na kuanaravai.

²⁵ Ngia Epaporotitiiva ni haitatuukiaiveera inna titooduu niisi nniravai. Na inna titano kava vara ranoo ngiisi kuanaraivaara na yaata utuauko inna ni yoketai noo. Ivo ni seenavai varioo ni tasipama mmoori varoo yaagueeqama iiravai.

²⁶ Ivo nniitaroovaa ngia mmuakiaaya rikioovaara ivo ivaara pinaama yaata utuoo ngiisi vioo ngii taanaraivaara inna yoketai noo.

²⁷ Kutaavai. Ivo tauraa pinaama inna nniitarooduu rikioo putuoo fan-niiravai. Anutuugo innara boo tuduu hama putiravai. Anutuugo hama innara nnaasu boo tirainno niyaraatama boo tiravai. Inna nniitaroovaara vaa na mmuaararaivaa vara kiee kava pinaa mmuaararaivaa vareevoo kiaa Anutuugo niyaraatama boo tiravai.

²⁸ Ivaara na inna titano ngiisi kuanaraivaara kaayauma ni yoketaiwoo. Ngia kava inna teeda sirigaikiai na hama pinaama innara yaata utinaraivaara ni yoketaiwoo.

²⁹ Ivo ti seenavai varioo Udaangaivaa mmooriivaa varaivaara inna teeda pinaama sirigaida inna tuqinnaatee. Itai vaidiiyara kua yoketaivaa tida iya kuaivaa rikiaatee.

³⁰ Ivo Yisuu Kirisiinna mmooriivaa iinno hama ari variraivaara yaata utirainno Yisuunna mmooriivaara putuoo fanniivaara innara kua yoketaivaa tida inna kuaivaa rikiaatee. Ngia mmoori yoketaivaa niiyara ngii iikiataikiai ngieera variaivaara hama iikiaavo ivo ivaa iinno putuoo fanniivaara kua yoketaivaa innara tida inna kuaivaa rikiaatee.

3

Safuuma varira aataru tuanaivaa vareeraivaara Pauruuso tiravai

¹ Ni seenayaso, na nnaagiai kua voovai ngii giaa ngii minaravee. Udaanga Yisuu Kirisiiva ngiiyara yoketaivaara innara sirigaida variatee. Na tauraa fafaara raa kuaivaa kava ngii giaa ngii miauvaara hama ni maisainoo. Fai ngia ivaa rikiada yoketaama variaaravai.

² Vaidiia koonnama varida maisa mmooriyauvaa iida ngii mmam-maiyauvaa hatokaaraivaara yaagueeqakiaiara tuqinnama haitatuukiatee.

³ Teteenoo Anutuuga Mmannasaivaa varaunnaivaara ti ausa mmudu-uyaiyauvaa inna mmiaunnava. Ta Yisuu Kirisiinna tasipama variaunnaivaara ta sirigakiaunnava. Ivaara teenoo mmamma hatokeera tuanaaya variaunnava. Hama ta kati mmaanai mmamma hatokeeraiya roosiima titiiyara mannaka tida varida ivaa yaagueeqakiaunnava.

⁴ Na kutaa tuanaa iya ni mmamma hatokoovaara neneenoo niniiyara ni mannaka kiatainai fai na aikiooma niniiyara mannaka tiee ivaa yaagueeqainaravai. Fai vaidi voovoono ari mmamma hatokaivaara ariyara yaata utuoo tinara: Na aikiooma variaunoo, tinai neenoo inna yaataraanaravai.

⁵ Ni noova ni mmata kiooduu na mmuaa sudaagavai nnaasu variaaduu iya ni mmammaivaa hatokeeravai. Isarairaa gioonna kiaapuvaitanaano ni mmata kiooduu na Piyamiinaa oyaivakidiri diitee Eporai kua tuanaa tuuyakidiri diiteeravai. Diitee yokeena Yutayaiya mmaanna tuu kuaivaa uuvaara na Farisaivoono yaagueeqama iiravai.

⁶ Na yaagueeqama iinana gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiyara maisa mmooriivaa iiravai. Vaidi voovoono mmaanna tuu kuaivaa rikioo iinno safuuma varitiri. Neenoo itaama variee hama mminnamminnaa maisaivaa varautirivee.

⁷ Na tauraa ii aataru iyauvaara rikiaaduu ni yoketairavai. Aanna makee na Yisuu Kirisiinna varauvaaraina na innara yaata utuee ii aataru iyauvaara rikiauuko ni maisaikiai na kiaunoo: Kuminayaa na iiravaivee, kiauval.

⁸ Hama na iyauvaara nnaasu ni maisaikiai itaa kua kiauval. Ti Udaanga Yisuu Kirisiinna na arinaima tee rikiauvo inna yoketaa ari vookarai tuanaavai tauraa na iikiaivaa yaataraival. Na Yisuu Kirisiinna arinaima tee rikiaanaraivaara mmuakiaa aataru mmoorival tauraa na iikiai yauvaara ni maisaikiai na kiaunoo: Kumina mminnaayauval na iikiauvaivee, kiauval. Mmuakiaa aataru koonnakaannama iiraiyauvaa na Yisuunnaroo tiee kaa-gaari kiauval. Na Yisuu Kirisiinna varaanaraivaara na ii aataru iyauvaara kumina mminnaa yaapasiiyauvaivee kiauval.

⁹ Na Yisuu Kirisiinna eeyara varee inna tasipama varinaraivaara iyauvaara kiaunoo: Yaapasiiyauvaivee, kiauval. Hama na mmannammanna

Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa rikiee ivaa iina variee nene safuuma vari-raivaa varauvai. Na Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiauvaara Anutuugo niyara tinoo: Safuuma variraivovee, tiivaa vaa na ivaa varauvai.

¹⁰ Na Yisuu Kirisiiva varii aataruuvaa arinaima tee rikiee Anutuugo inna tuduu putuuvakidiri diitoo yaagueeqaivaa varaanaraivaara ni yoketainoo. Ivo mmamma mmuaararoovaa varoneema neeta varee ivo putinara uuduu iya maisa mmooriivaa inna mmuuvaa neeta varee itaama varinaraivaara ni yoketainoo.

¹¹ Fai na putino too Anutuugo ni tinai na putuauvakidiri diitee kava varinaraivaara na faannaina variee itaa kua kiaunoo.

Anutuugaa atauvaa yaatararaivaara seenada vida varaatee

¹² Hama na niniiyara kiaunoo: Vaa na aikiooma itaama iina koovayama variauvavee, kiauvai. Yisuu Kirisiiva vaa ni varaivaara na yoketaama variraivaa varaanaraivaara mmannammanna mmooriivaa yaagueeqama kiee varee variaunoo.

¹³ Ni seenayaso, hama na yaata utuee kiaunoo: Vaa na varauvaivee, kiauvai. Aa na tinara kua aavaa nnaasu na iina variee variaunoo. Vaa na tauraa iikiaa mmooriivaa taunnu kiee aanna makee karaasa mmooriivaa nnaasu na yaata utuee mmannammanna yaagueeqama kiee ivaara iina variee variaunoo.

¹⁴ Vaidiia seenada vida atauvaa yaatarada irisaivaa varaaneema na sa-fuuma seeneenana atauvaa yaatara kiee irisaivaa varaanaraivaara mmoori varauvai. Anutuugo irisaivaa tupatupaa variraivo ngiau aapu vaivaa ni minaraivaara na mmoori varauvai. Yisuu Kirisiiva putuuvaa Anutuugo ii irisai ivaa ti mmminaraivaara ti maavee tiivai.

¹⁵ Ta mmuakiaaya Anutuugaa aataruuvaa iida rapisiima taunnaiya ii kua ivaara mmuaa yaata mmuaa tinnivai varaaravee. Fai ngia vooya ari vo yaata tinnivai varakio fai Anutuugo ivaara kooyaa ngii vitainaravai.

¹⁶ Fai itaama vainai sa ngia ivaara yaata utuatee. Vaa ta tauraa aikiooma iikiaunna aataruuyauvaa fai ta mmannammanna yaagueeqama kiada iiki-aaravai.

¹⁷ Ni seenayaso, ngia mmuakiaaya na iikiauneema iikiatee. Ta safu aataru-uva iida ngii vitaakiaunnaivaara gioonna kiaapu ivaugiataama kuaiya tuqinnama taatee.

¹⁸ Na kaayauneetu aa kua aavaa ngii giaa ngii miravai. Aanna makee na rateera tasipama kava ngii giaa ngii miaunoo. Kaayau gioonna kiaapuuya maisama variaivaara iya Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuu aataruuvaa nnammutuaaya variaano.

¹⁹ Ngiaari mmamma iira aataruuvo iya anutuuvovee. Maisa mmooriivaa iya iikiaivaara hama ivaara iya mmamma maisairama kiada ivaara ngia-rriyara mannaka kiaavai. Iya mmatayaa diaa mmminnaiyauvaara nnaasu yaata utida variaano. Iya itaama variaivaara fai iya ikia aakiaivaki kuaar-avee.

²⁰ Mo teenoo ngiau aapuuvakinaiyavee. Udaanga Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoketaivau ti yapaivoono ngiau aapuuvakidiri tiinaraivaara ta faannaida variaunnaano.

²¹ Ti mmamma mmatayaa diaa muaraagaiyauvaa fai ivo ari mmamma ngiau aapu diaa yoketaa ari vookaraivaa roosiima hanigia kiaanaravai. Ivo aikiooma mmuakiaa mmminnaiyauvaa yaataroo dira yaagueeqaivaadiri fai iinaravaivee.

4

Pauruuso Piripii varuuya kuaivaa kiasa mmiravai

¹ Ni seenayaso, itaama vaikiyai na ngiiyara mmuduuya ruee ngii tasipama ni variatainoo. Ngia ni mmooriiva kaanaiya na ngiiyaadiri Anutuuqaa-sidiri irisaivaa varaanaraiya variaani na ngiiyara yaata utuauko ni ausaivo yoketainoo. Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, ngia yaagueeqama variaaneema Udaanga Yisuu Kirisiinnara yaagueeqama kiada iida varida variatee.

² Evotiaaya Sidikiya ngia gionnavaitana na yaagueeqama ngiita kua tiee ngii giaa ngii miaunoo. Sa ngiingiiyara ngiingiiyara nnannateerama kiada Udaanga Yisuu Kirisiinna raunnavaitana varida mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada variatee.

³ A vaidi hama ni pikieerainna yaagueeqama ni tasipama mmoori varaannaikua eetaatama ii gionna innidanaa tasipama mmoori varanai sa ngiariiyara ngiariiyara nnannataateeraivaara na i yaparakiaunoo. Ii gionna innidanaano ni tasipama mmayaaya yoketaivaa yaagueeqama kiaa kookieema kiaivaara eeta iya tasipama mmoori varaanee. Vaidi voovai nnutuuvo Keremeenootama ngiari vo gionna kiaapu ni tasipama mmoori varaiya tupatupaa variraivaa varaavo iya nnutuuyauvo Anutuuqaa yanaivau vaiyaatama ivaitana tasipama mmoori varada mmayaaya yoke-taivaa kiaa kookieema kieeravai.

⁴ Ngia mmuakiaa suai Udaanga Yisuu Kirisiinnara sirigaida variatee. Na kava ngii giaa ngii miee kiaunoo: Sirigakiatee, kiaunoo.

⁵ Mmuakiaa gionna kiaapuuya tasipama tirooma variatee. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva fai kiisa suai kava tiinaravai.

⁶ Ngia datadataama variaaraivaara sa pinaama yaata utuatee. Ivaara yaaku varada varida ngiingii nuaira variraivaki teekio hama ngiisi vai mminnaiyauvaara Anutuuqaata kua tida kiaa mmiatee. Kiaa mmida ivaara yoketaavee kiatee.

⁷ Fai ngia itaama iikio Anutuuqaa ausa nuufa ari vookaraivaa hama ta mmatayaiya yopeema taunnaivo ngiiki vainaravai. Fai Anutuuqo ivaa ti mminai ta Yisuu Kirisiinna gionna kiaapuya variaunnaivaara ti ausa tinniiyauvo yoketaama vainaravai.

⁸ Ni seenayaso, aa na nnaagiai kua aavaa ngii giaa ngii minaravee. Kua kutaivaaraata gionna kiaapuuya aataruuvaara kua yoketaa ari vookaraivaa tiraivaaraatama safu yoketaa aataruuvaaraata hama mmin-namminnaa maisaatai aataruuvaaraatama yoketaama vai mminnaiyau-vaaraata mmoori yoketaivaaraatama yaata utuatee. Itaama vai aataru yoketaiyauvaara gionna kiaapuuya kua yoketaivaa tiraiyauvo ngii yaatana suvuakuavee.

⁹ Kuaivaa na ngii giaa ngii miaaduu ngia rikiada varooyauvaa iida mmooriyyauvaa na iikiaaduu ngia tooyauvaa iikiatee. Fai ngia itaikio Anu-tuuqo ausa nuufaivaa gionna kiaapuuya mmioo variivoono ngii tasipama varinaravai.

Piripii varuuya mminnaiyauvaa Pauruusaa mmuduu

yoketaavee tiravai

¹⁰ Ngia hokoba suai kati varidada aanna makee ngia kava niyara yaata utida ni tuqinnaivaara na rikiauuko ni yoketaikiai kaayauma sirigakiaunoo. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ni tasipaikiyai ngia itaama iikiaivaara na siri-gakiaunoo. Vaa ngia tauraa pinaama niyara yaata utida ni tuqinnaara aataruuvo hama kooyaa vairavai.

¹¹ Mminnaiyauvo hama niisi vaivaara na hama ivaara kua kiauvai. Vaa na arinaima rikiauvai. Mminnaiyauvo niisi vainnee? Hama niisi vainnee?

Hama na iyauvaara yaata utiraina iyauvaara kati aikioovee tiee hara kiee variaa aataruuvaa vaa na iina tauvai.

¹² Mminnaiyauvo hama niisi vai aataruuvaata kaayau mminnaiyauvo ni suvuai aataruuvaatama vaa na tee rikiauvai. Mmuakiaa yoosinnaiyauvaki na variauyauvakiaata mmuakiaa suaiyauvakiaatama na nene variauvaara ni aakiaivaki inna aikioovee kiau vai. Vo suai na yeenna nnaa ausa rasiti kiee variee vo suai ni yeenna raikiai variee vo suai kaayau mminnaiyauvaa varee vo suai kiisa mminnaiyauvaa varauvaara na arinaima tee rikiee inna aikioovee kiau vai.

¹³ Mmuakiaa aataru mmooriivaa na iikiau vaa Yisuu Kirisiiva ari yaagueeqaivaa ni mikiai na aikiooma iikiau vai.

¹⁴ Mmuaararaivo niisi nnuu suaivaki ngia niyyara tuqinnoovaara ni yoke-tainoo.

¹⁵ Ngia gioonna kiaapu Piripii variaya vaa ngia teeda rikiaavai. Na tauraa tuanaa mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii mi kiee ngii mmata Maketoniaa pikiaaduu ngia vaa ausa hanigieeraiya nnaasu ni tasipama sikau mmira aataruuvaa iiravai. Mmuakiaa vaa ausa hanigieera gioonna kiaapuuyakidiri ngieenoo nnaasu sikauyauvaa ni muduu ivaara Anutuugo irisai yoketaama variraivaa ngii miravai.

¹⁶ Na Tesoronikii variaa suaivaki hama mminnaatauduu ngia airineetu mminnaiyauvaa niini kiooduu viravai.

¹⁷ Na mminnaiyauvaa kati ngiisidiri varaanaraivaara hama iyauvaara nnaasu ni yoketaainoo. Anutuugo irisai ngiiki mmooriivaa iino kaanaivo vakia roo vioo vioo pinaavai vainai na taanaraivaaraatama ni yoketaainoo.

¹⁸ Vaa ngia kaayau mminnaiyauvaa ni muduu kaayauma ni suvuairavai. Epaporotitiiva mmuakiaa mminnaiyauvaa ngia kati ni muuvaa varoo ni muduu kaayau mminnaiyauvo niisi vairavai. Nnaaru vaidiia kati Anutuugaara puara sipisiipaiyauvaa hudooduu suudaivaa rikioo iyara yoke-taayavee kiaa iyara yoketauvaa roosiima ngia ii mminnaa iyauvaa kati ni muuyauvaara Anutuugo tunoo: Inna aikioovee. Ni yoketaainoo, tiravai.

¹⁹ Ni Anutuugo ari yaagueeqa yoketaa ari vookaraivo Yisuu Kirisiinnaki suvuaikio vaivakidiri ngii minai ngia ngiingii nuaira variraivaki teekio hama ngiisi vai mminnaiyauvaara fai hama ngia buaakiaaravai. Vaa aikiooma ngia varaavai.

²⁰ Ti Napoonna Anutuugaa nnutuuvo tupatupaa ngiau aapu itaavai nnaasu vakiaivee. Kua kutaa.

Pauruuso nnaagiai tuanaa boo tira kuavai

²¹ Anutuugaa gioonna kiaapu mmuakiaaya Yisuu Kirisiinnaki variayara ta yaata utida boo kiaunnaivaara iya kiaa mmiatee. Ni seena aa ni tasipama variaa aaya ngiiyara yaata utida boo kiaavai.

²² Mmuakiaa Anutuugaa gioonna kiaapu aavaki variaya ngiiyara yaata utida boo kiaavai. Anutuugaa gioonna kiaapu Roomaa vaidi kieetaivaa nnauvaki variayaatama ngiiyara yaata utida boo kiaavai.

²³ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngii tasipama vakiaivee.

Pauruuso aa yanaa aavaa Korosii varuuyani reeravai

Hama Pauruusoono Korosii varuu gioonna kiaapuuya tauraa mmayaaya yoketaivaa kiasa mmuduu iya ausa hanigieeravai. Ivo kati Epesiisadiri varioo mmoori vareera vaidiiya Korosiira titooduu viravai. Korosii varuu gioonna kiaapuuya nuuna aakiaiyauvaki unnakua tira vaidi vooyaata nnida ngiari tin-niiyauvakidiri unnakua aataruuyauvaatama gioonna kiaapuuya kiasa mmuuvaa Pauruuso mmoori vareera vaidiiya iyasi titeeravai. Pauruuso aa yanaa aavaa roo itaama unnakua aataru mmooriyauvaa uuyauvaara ooqoo kiasa kioo kua kutaa kuaivaa ausa hanigieeraiya kuaivaa iya kiasa mmiravai. Ii kua kutaa kua ivo unnakua kuaivaa uudarainaraivaara ivo aa yanaa aavaa reeravaivee.

¹ Na Pauruusoona aa kua aavaa kiauko ni seena vaidi voovoona ngiini fafaarainoo. Anutuugoona ari yaata utiivaugiataama ni mmataama kiaikiai na Yisuu Kirisiinna kuaivaa varee nuaira aposoroo vaidivai variaunoo. Ti seena vaidi Timotiiva ni tasipama varikiai na aa kua aavaa kiauko ni seena vaidiivo ngiini fafaarainoo.

² Ngia ti seena Anutuugaa gioonna kiaapu Korosii variaya Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tida hama pikieeraida yaagueeqama variayani na aa yanaa aavaa kiauko fafaara rainoo.

Ti Napoova Anutuugo kati ngiiyara yoketaama yaata utuoo ari ausa nuufaivaa ngii mioo nnaasu variaiveeraivaara ta yaata utuaunnaanoo.

Pauruuso yaaku varoo Anutuugaata

kua yoketaivaa tiravai

³ Ta mmuakiaa suai ngiiyara yaaku vareera suaiyauvaki ta kua yoke-taivaa ti Udaanga Yisuu Kirisiinna Koonna Anutuugaa kiasa mmiaunnavaai.

⁴ Ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiasa kiada Anutuugaa gioonna ki-aapu mmuakiaayara mmuduuya ruaivaa vaa ta rikiaunnavaai. Ngia itaama variaivaara ta kua yoketaivaa Anutuugaa kiasa mmiaunnavaai.

⁵ Toosa hara kiada uu suaivaki vaidiiya Yisuunna mmayaaya kua kuta tuanaivaa varada ngii giaa ngii muduu rikiada ngia ivaa kaanaivaa varaaraivaara faannairavai. Ngia ivaara faannaida variaivaara ngia Yisuunnara kutaavaivee kiasa kiada gioonna kiaapuuyara mmuduuya ruaavai. Ngia ivaara kutaavee kiasa faannaira oyaivaa Anutuugo ngiini teerama kiaivo aikiooma ngiau aapu vainoo.

⁶ Ngia yeennaivaa hau utu kiaavo uruoo ngioo vioo pinaa kioo iiraivo vaineema mmuakiaa yoosinnaiyauvaki variaya Anutuugaa kua yoketaivaa rikiaavo iiraivo vainno pinaavai vaivai. Ngia toosa hara uu suaivakidiri ivaa roosiima mmuaakaraama Anutuugo kati ngiiyara yoketaama yaata utiivaa ngia kutaa tuanaa ivaa rikiada taavo iiraivo vainno pinaavai vaivai.

⁷ Ti tasipama mmoori vareera vaidi ta innara mmuduuya ruaunna Iparaaso Anutuugaa kua yoketaivaa ngii giaa ngii muduu rikieeravai. Ivoona Yisuu Kirisiinna mmooriivaa tiyara yaagueeqararama kioo iinno varioo hama pikiaivai.

⁸ Mmannasa Yoketaivo mmuduuya rira aataruuvaa ngii muuvaara ivoona ti kiasa ti mmivaivee.

⁹ Ngia itaama variaa mmayaayaivaa ta rikiaunna suaivaki ngia itaama variaivaara ta mmannammanna ngiiyara yaaku varada variaunnaanoo.

Anutuugo ari yaata utiraivaa kooyaa ngii giaa ngii minai ngia arinaima riki-aateeraivaara ta ngiiyara yaaku varaunnaanoo. Mmannasa Yoketaivo ngii tasipanai ngia arinaima teeda rikiada tinni yoketaivaa varada yoketaama variateeraivaara ta ngiiyara yaaku varaunnaanoo.

¹⁰ Fai ngia itaama varida Udaanga Yisuu Kirisiiva yaata utira mmoori-ivaa ngia aikiooma iikio too ivo ivaa too ngiiyara sirigakiaiveeraivaara ngia makemakee itaama nnaasu iikiateeraivaara ta ngiiyara yaaku varaunnaanoo. Fai ngia itaama varida mmannammanna mmoori yoketaivaa iikiokio kaanaivo vainai ngia Anutuugo yaata utiraivaugiataama varia rada vidada arinaima teeda rikiaaravai.

¹¹ Anutuugaa ari yaagueeqa ari vookaraivo ngiau aapuuvakidiri tiivaa ngii minai teeda ngia yaagueeqama nnaasu variateeraivaara ta ngiiyara yaaku varaunnaanoo. Mmuaararai mmoori maisaivo ngiisi nninai teeda rikiadaata ngia mmannammanna yaagueeqama kiada variateeraivaara ivo ari yaagueeqaivaa ngii miaiveeraivaara ta ngiiyara yaaku varaunnaanoo.

¹² Ti Napoova Anutuugo ari gionna kiaapu mmeekiaivaki variayani teerama kiai yoosinnaivaki ivo ngii safuunai ngieetama variateeraivaara vaa ivo ee-oo kiai kiaivaara innara kua yoketaivaa tida sirigakiatee. Ta ivaara ngiiyara yaaku varaunnaanoo.

¹³ Vaa ivo upisiivaa yaagueeqaivakidiri ti utu raririima kioo kati naatau ari Mmaapu tuanaa innara mmuduuya riraivo variivau ti yapaivaivee.

¹⁴ Mminnamminnaa maisaiyauvo ti utiivaa ivo ari Mmaapuvua kiau-vaadiri ivaa ruga kiai kiai ta kati mmamma dummukiara variaunnava.

Yisuuva varuuvaaraata iva uu mmooriivaaraatama

Pauruuso tiravai

¹⁵ Anutuugo haumaki variivaa Yisuu Kirisiivaano ivo variivaa kooyaa ti vitaivai. Anutuugo hama ngiau mmataivaa uu suaivaki vaa ari Mmaapuvu Yisuuva inna tasipama tauraa variravai. Tauraa tuanaa ivo varioo mmuakiaa mminnaiyauvo ngiauvakiaata mmataivaunnaatama varuu vau mminnaiyauvaa iima kiooyauvaa yaatareeravai.

¹⁶ Anutuugo iyauvaa uu suaivaki Yisuuvaatama mmuaavau varida Anutuugo Yisunna tuduu iiravai. Gionna kiaapuuya teera mminnaiyauvaata hama iya teera mminnaiyauvaatama iiravai. Hama teera mminnaa aangeraiyaatama iya kieetaiyaata iya uru nnaakaraiyaatama iiravai. Anutuugo mmuakiaa mminnaayauvai Yisuuvaatama iima kiooyauvaa Yisun-nani yapa kieeravai.

¹⁷ Hama mmuakiaa mminnaatau suaivaki Yisuuva variravai. Fai hama Yisuuvaatano mmuakiaa mminnaiyauvo raubiriinaravai. Yisuuva hara kioo variivaara mmuakiaa mminnaayauvai Anutuugo ngiari mmaataiyauvunu yapa kiai yauvo vaivai.

¹⁸ Anutuugaa gionna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya Yisunna yuku yaaku mmamma mmuyai mmuakiaavai roosiima variaavo ivo kieetaivaa roosiima varinoo. Kieetaivo hama vaitiri. Hama mmamma mmuakiaavai korootirivee. Yisuuva variivaara vaa ausa hanigieeraiya yoketaama variaavai. Ivo Anutuugaa Mmaapuvono mmuakiaa mminnaayauvai yaatara kioo tauraa variaiveeraivaara Anutuugo inna tuduu putuuvakidiri diitoo kieetavai variravai.

¹⁹ Anutuugaa yaata tinniivo innaki vakiaiveeraivaara Anutuugo ari yaata utuuvaugiataama uduu innaki suvuairavai.

²⁰ Gionna kiaapu mmatayaiya Yisunnakinaadiri ariisi ngiateeraivaara Anutuugo yaata utuoo itaama iiravai. Ari Mmaapuvu yatari sagaivau putuuvaara Anutuugo tuduu gionna kiaapuuya inna tasipama mmuaavau

variaara aataruuvo kooyaa vairavai. Ivo itaama iima kioovaara mmuakiaa mminnaiyauvo ngiauvakiaata mmataivaunnaatama varii vai mminnaiyauvo innasi vira aataruuvo kooyaa vainoo.

²¹ Ngia tauraa maisa yaataivaa utida mmoori maisaiyauvaa iida Anutuugaa nnammutuaaya inna ngieera variravai.

²² Aanna makee inna Mmaapuuvu putuuvaara Anutuugo ngiiyara ni seena tuanaayavee tiivai. Ngia numa inna tasipama mmuaavau yoketaa tuanaaya varikio hama mminnamminnaa maisaiyauvo ngiiki vainai sa gioonna kiaapuuya ngiiyara maisa kua kiateeraivaara Anutuugo ngiiyara ni seena tuanaayavee tiivai.

²³ Ngia itaama ngii variatainai mmannammanna Yisuunnara kutaavaivee tida ivo vuutayaa dira yaagueeqa kuabaivaa roosiima diivaayaa dida vaidas pikeeraida yaagueeqama nnaasu variatee. Ngia tauraa Yisuunna mmayaaya yoketaivaa rikiada yoketaama variaaraivaara faannaida variaaneema varida ngii inno taanara iivaara sa muaraagakiatee. Yaagueeqama nnaasu variatee. Na Pauruuso ii mmayaaya yoketaa ivaara mmoori vareera vaidivai variaunoo. Ii mmayaaya yoketaa ivaa vaa vaidi vooyaano mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa variayi kiaa mmi kieeravai.

Pauruuso vaa ausa hanigieeraiyara

mmoori vareeravai

²⁴ Na ngiiyaraata ngiari voopinaiyaraatama mmamma nniitareeraivaa varauvaara na rikiauko ni yoketaunoo. Yisuu Kirisiiva ari yuku yaaku mmamma mmuyai roosii kiaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada varuuyara mmamma nniitaroovaa vareeravai. Varoovo homo tiiki vaivaa na innanikaraama mmamma nniitareeraivaa vareenana fai taika kiaanaravai.

²⁵ Na gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiyara mmoori varaanaraivaara vaa Anutuugo ariinoo ni mmataama kiaikiai na inna mmoori vareera vaidivai variaunoo. Na Anutuugaa mmayaaya mmuakiaayauvai ngii giaa ngii miaiveeraivaara ngiiyaroo tioo ni mmataama kieeravai.

²⁶ Ari mmayaaya oyaivaa ivo nnaaru varia rada nnuuyara hataumaki iiravai. Aanna makee ari gioonna kiaapuuyani kooyaa kiaa kookieema kiaivai.

²⁷ Ii kua ivo Anutuugaa ariiki vairavai. Yoketayoketaa kua hatauma kiaivo mmuakiaa gioonna kiaapuuyani teerama kioovaa ivo ngiari voopinaiyaraatama kooyaa kiaa kookieema kiaanaravaivee tuuvonno aanna makee kooyaa vainoo. Ii kua ivaa ivo hatauma kioo kuaivonno inna Yisuu Kirisiiva ngiiki varinoo. Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Fai ngia yapooma Anutuugaa tasipama yoketaama ari vookaraama variaaravai.

²⁸ Ivaaraida ta Yisuu Kirisiinnara kooyaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiannanoo. Iya haruruaarainnoo kiaa kiada ta titi tinni safuuma vaivaudiri iya oogoo kiaa kiada yoketaa aataruuvaa iya kiaa mmiaunnaanoo. Yisuu Kirisiiva gioonna kiaapu mmuakiaayaki mmuaavai mmuaavai varinai iya inna aataruuvaa iida rapisiima teekiai ta iya vita Anutuugaa avuuvau safuuma yapaaraivaara ta iya kiaa mmiaunnaanoo.

²⁹ Ii mmoori ivaa kaanaivo vakiaiveera na yaagueeqararama kiese iikiannoo. Yisuu Kirisiiva yaagueeqa ari vookaraivaa ti mmiivo ni aakiaivaki vaivaaraina na yaagueeqararama kiese iikiaunoo.

2

¹ Na ngiiyaraatama gioonna kiaapu Rautikiaa variyaiyaraatama hama ni tinniivaa teera gioonna kiaapuuyaraatama pinaama boo tiee yaagueeqama mmoori varauvaara na ngii giaa ngii minaravee.

² Ngieeta iyaatama mmannammanna mmuaa ausa tinni yoketaivaa tasi-pama varida mmuaavaugiataama mmuduuya rida Anutuugaa kuaivaa arinaima rikiada yaagueeqama ivaara kutaavaivee kiaa kiada Anutuugo hatauma kioo kuaivaatama tuqinnama rikiaateeraivaara na pinaa mmoori-vai varauvai. Anutuugo hatauma kioo kuaivaa oyaivo Yisuu Kirisiivavee.

³ Anutuugaa tinni yaatayaa vau kua yoketaiyauvo ramuunnaama kioo vauyauvaa Yisuu Kirisiivaano hatuaa kioo kooyaa ti vitaikiai ta taunnavai.

⁴ Sa gioonna kiaapu voovoono ngii unnakua kiaa kioo nnamhari kuaivaa ngiiki yapanai ngia itaida ivaa rikiaa rada iivoora na ii kua ivaa ngii giaa ngii miaunoo.

⁵ Na hama ngii tasipama hara kiee variaunoo. Na ngieera variauko ni yaata utiraivo ngiiyara nnaasu vaikiai variaunoo. Ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada mmuaa tinni mmuaa yaatavai varada yaagueeqama hara kiada variaivaara na sirigakiaunoo.

Ta Yisuunna tasipama varida yoketaama variraivaa varaunnavai

⁶ Ngia Yisuu Kirisiinna varaavo too ivo ngii Udaangavai varinoo. Ngia inna varaivaara ivo ngiiki varinai ngia yoketaama hara kiada variatee.

⁷ Ngia yatariivo yaagueeqama diivaa roosiima Yisuu Kirisiinnara yaagueeqakiatee. Yaagueeqa kuabaivau nnau kaanaivaa heeka kiaaneema ngia Yisuunnara kutaavaivee kiaivo itaama pinaavai vainno yaagueeqavai vaki-aivee. Ipaparaaso vaa ii kua ivaa ngii giaa ngii muduu ngia rikieeravai. Ngia itaama iida mmannammanna Anutuugaara kua yoketaivaa kiatee.

⁸ Vaidi voovoono ari tinniivaudiri mmanna kuaivaa ngii unnakua un-nakua tinai ngia inna mmemmaana vivoora tuqinnama taatee. Ii kua ivo hama Yisuu Kirisiinnasidiri nnii kuavai. Mmanna vaidi mmatayaiyakidiri nnii kuavai. Iya mmatayaa diaa saaka sifaa moomeera iira aataruuyauvaara yaata utida kiaa kuayauvai.

⁹ Anutuugaa yaata tinni yoketaa mmuakiaayauvai Yisuu Kirisiinna mmammaivaki suvuainno vaivai.

¹⁰ Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara Anutuugaa yaata tinniivo ngiiki-aatama suvuaikiai ngia yoketaama hara kiada variaano. Mmatayaa variaa kieetaiyaata ngiau aapu variaa kieetaiyaatama mmagia maisaiyaata moomee sakuaiyaatama vaa Yisuu Kirisiivaano iya yaatara kioo kieetavai varivai.

¹¹ Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara vaidiiya ngiari mmammaiyauvaa ha-tokaaneema hama ivo ngii mmammaiyauvaa hatokaivai. Mminnamminnaa maisaiyauvoono ngii mmammaiyauvaa yeena roosiima faungama utiivaa iivoono hatoka kiaikiai ngia mmamma dummukiara yoketaama variaavai.

¹² Ngia nnoori vareera suaivaki vaidi putiraivo mmata nnauvaki vi-
rayaama ngia Yisuu Kirisiinna tasipama kuaavai. Anutuugo Yisuunna tuduu diitoneema nnoori vareera suaivaki ivo ngii tikiai ngieetama di-
itaavai. Ngia diitada eenanaa mmamma iira aataru mminnamminnaa maisa mmuakiaayauvai pikiada karaasaya diitada variaavai. Anutuugo ari yaagueeqaivaadiri aikiooma Yisuunna tuduu diitoovaara ngia kutaavaivee
kiaivaara karaasaya diitada variaavai.

¹³ Ngia tauraa varuu suaivaki ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvo
vauduu ngiengie voopinnaaya varida hama Anutuugaara yaata utida inna

mmaanna tuu aataruuvaa uuvaara ngia vaidi putiraiya roosiima variravai. Itaama vaikio aanna makee Anutuugo tikiai ngia Yisuu Kirisiiva putuu vakidiri diitoovaanikaraama ngieetaata diitada karaasaya inna tasipama hara kiada variaano. Anutuugoono ti mminnamminnaa maisa mmuaki-aayauvai ruga kiaikiai ta diitada karaasaya variaunnava.

¹⁴ Gioonna kiaapuuya kua mmaanna tuu aataruuyauvaa iya koonnama uuvaara kua pinaivo iyaki vainno iya mmuaararoovaa vaa Anutuugoono ruga taika kieeravai. Iya koonnama uvuaa irisaivo vauvaa ivo ruga taika kiaanaraivaara tuduu Yisuuva yatari sagaivau putuduu ruga kieeravai.

¹⁵ Mmuakiaa moomee sakuaiyaata mmagia maisaiyaatama yaatarada tauraa varuuya Yisuuva yatari sagaivau putuu suaivaki ivoono mmuaki-aaya yaatara kiooduu nnaagiai variravai. Rapiraivaa yaatara kiada kua aayanna tirayaama Yisuuva mmuakiaaya avuuvau iya yaatara kioo ngioo kua aayanna tiravai.

¹⁶ Ivaara vaidi voovoono ari tinniivaudiri vo aataru vo aataruuyauvaara tinai rikiada sa inna kuaivaa rikiaatee. Ivo yeenna nneeraivaaraata nnoori nneeraivaaraatama ngia kati variateera suaivaaraatama ngii tinai rikiada sa inna kuaivaa rikiaatee. Kuraaga karaasaivo nninai nuunakiateeraivaaraatama tauraanaa vaidiia kati varuu suaivaaraatama ngii tinai rikiada sa inna kuaivaa rikiaatee.

¹⁷ Ii aataru iyauvo mmanna mmataira aataruyauvai vaivai. Fai yapooma kaanaiyauvo nninaraivaara ti vitaivai. Kaanaa tuanaivo inna Yisuu Kirisiivavee.

¹⁸ Gioonna kiaapu voovoono inna avu tinniivo hanigiano ari vookaraiyauvaa too tinara: Ngia mmanna vaidiyavee. Vaa neenoo ngii yaataraunoo, tiivaara sa ngii ausaiyauvo mmuaararakiaivee. Ivo itaama taivaara ngii tinara: Ngia adida varida aangeraiyara mmuduuya ruatee, tiivaa sa rikiaatee. Itaa kua tii gioonna kiaapu ivo ari tinniyaadiri ariinoo ari mmammaivaara yaata utuoo unnakua itaa kua tiivo kuminayaa ari mannaka tiivai.

¹⁹ Ivo itaa kua tiivo Yisuu Kirisiiva ti kieetavai variivaara vaa vueenama kiaivai. Vaidi voovai mmuyaiyauvaa ataiyauvaki nninnuunaiyauvo saangama kiaikio yokeenno varikio mmuyaiyauvootama rayota roo vioo pinaavai vaivai. Kieetaivo vaivaara vaidiivo yokeenno rayotoo pinaavai varivai. Itaama vaivaa roosiima ausa hanigieera gioonna kiaapuuyaki ti kieeta Yisuuva varikio Anutuugo ari yaata utiivaugiataama tikiai yokeeda pinaava variaavai.

Ta vaidi putiraiya roosiima putida kava diitada

karaasaya variaunnano

²⁰ Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa suaivaki saaka sifaa moomeeyara iira aataruuyauvo hama kava ngii puaisakama utivai. Vaidi putiraiya roosiima vaa ngia ivaara putuaavai. Itaama vaikiai ngia aaniira ii mmatayaa diaa aataru iyauvaara mmuduuya ruaannee? Vo aataru vo aataruuyauvo vaivaara ngia aaniira iyauvaara rikiada vaida iikiaavainnee?

²¹ Vo aataru voovai vainno tinoo: Sa aayauvaa utida nnaatee, tikio vo aataru voovai vainno tinoo: Sa iyauvaa nneeda taatee, tikio vo aataru voovai vainno tinoo: Sa ii mminnaa iyauvaa utuatee, tiivai.

²² Ita itai mminnaa iyauvaa vaidiia iima kiaavo taikeeraiyauvovee. Ii kua aataru iyauvaa vaidiia ngiari tinniiyauvunudiri kiaa kiada ngii giaa ngii miaayauvaivee.

²³ Vaidi ii aataru iyauvaa iikiaiyaano aangeraiyara ngiari ausaiyauvaa mmiateera yaagueeqama tida adida variaaraivaara unnakua kiaa iida

ngiari mmammaiyauvaa ruputida variaavai. Iya itaama iikiaivaara ngia iya teeda kiaanoo: Tinni pinaa varaa vaidiyavee, kiaavai. Kati mmanna vaidiyaano unnakua kiaa itaama iikiaanoo. Iya itaama iida hama yopeema ngiari mmamma iira aataruuyauvaara haitatuukiaavai.

3

¹ Anutuugo ngii tikiai vaa ngia diitada karaasaya Yisuu Kirisiinna tasi-pama variaavai. Ivaara ngiau aapu vai mminnaa yoketaiyauvaara mmudu-uya rida mmoori varaatee. Ngiau aapu ivaki Yisuu Kirisiiva Anutuugaa yaaku yaadudainningiaa ari mmaata yoketaivau hara kioo varivai.

² Ivaki vai mminnaiyauvaara mmannammanna yaata utida mmuduuya ruatee. Sa aa mmata aavau diaa mminnamminnaiyauvaara yaata utida mmuduuya ruatee.

³ Vaidi putiraiya roosiima mmatayaa diaa mminnaiyauvaara ngii aaki-aiyauvo vaa putivai. Vaa Yisuu Kirisiiva ngiiki varikiai ngia Anutuugaa tasipama variaavo ngii varira tuanaivo hataumaki vaivai.

⁴ Yisuu Kirisiiva ngiiki varikiai ngia variaya ngiau aapuvakidiri ivo tiira suaivaki ngieetama vida inna tasipama yoosinna yoketaa ari vookaraivaki variaaravai.

Eenanaa mmamma iira aataruuyauvaa pikiada karaasaya variatee

⁵ Ngia itaama variaivaara ngii aakiyauvaki mmatayaa diaa mmuakiaa aataruyauvai ngii iikiatairaiyauvaa ngiengieenoo ruputu kikio vaidi putiraiya roosiima vakiaivee. Ii aataru iyauvo ataama vainoo. Sabi nu-aira aataruuvoota maisama yaata utiraivootama avuuvaa taikio ausaivo diitaikio varaataira aataruuvootama ari mmammaivaara inna varaataira maisa aataruuvootama vaidi voovai mminnaivaa taikio inna varaataira aataruuvootama vainoo. Ii nnaagiai aataru ivo unnakua anutuuvaara mmuduuya rira aataruuvaa roosiivai.

⁶ Ii aataru iyauvaa iida varida Anutuugaa kuaivaa rikiadaata yaata-reeraiya fai Anutuugo tinai irisai maisaivaa varaaravai.

⁷ Ngia nnaaru itaama iida varida varuu suaivaki ii aataru iyauvoono ngii puaisa utiravai.

⁸ Ngii aakiyauvaki ngii iikiataira aataru vooyauvai ruputu kikio vaidi putiraiya roosiima vakiaivee. Ii aataru iyauvo ataama vainoo. Nnannateera aataruuvoota buaaru tira aataruuvootama ngiingii seenaiya mmoori maisaivaa iikiaara yaata utiraivootama seena vaidiivaayaadiri koonnama yaata utuoo unnakua tiraivootama vainoo. Ii aataru iyauvaa eeyara pikiaatee. Ngii seenaiyara kua maisaivaa tida kuaaru tira aataruuvaatama pikiaatee.

⁹⁻¹⁰ Sa ngiingiiiki ngiingiiiki unnakua kiatee. Vaa ngia eenanaa mmammaivaara iira aataruuyauvaa pikiada karaasaya variaivaara sa ngiingiiiki ngiingiiiki unnakua kiatee. Ngia Anutuugaara arinaima rikiaateeraivaara ivo ngii iima kioovoono ii karaasa varira ivaa mmannammanna ngiiki yapoo varinoo. Ii karaasa varira ivo ariinikaraama variraivaa ivo mman-nammanna ngiiki yapoo varinoo.

¹¹ Ivo itaama iinno varii ivaara ngia tauraa Ereengaiya voovau variaani Yutayaiya voovau varida ngiengie vookaraama iikiaa aataru ivo inna hama aataruvai. Ngia mmamma hatokeeraiya voovau variaani hama mmamma hatokeeraiya voovau varida ngiengie vookaraama iikiaa aataru ivo inna hama aataruvai. Ngia vooyara kiaanoo: Hama ivo Ereengaa vaidivai. Ivo ari voopinnaa kumimaka vaidivaivee, kiaa ivo inna hama aataruvai. Ngia vooya kiaanoo: Ta sikaunnaadiri yookaama kiada viteeraiyavee, kiani vooya kiaanoo: Ta kati titi yaata utiraivaugiataama nookiaunnayavee, kiaa

kiada iikiaa aataru ivo inna hama aataruvai. Yisuu Kirisiiva mmuakiaa gioonna kiaapu itaama variaya aakiaiyauvaki hara kioo variivaara ii aataru iyauvo hama aataruuyauvai. Yisuu Kirisiiva iivo inna aataru tuanaavai.

¹² Ngia Anutuuqaa gioonna kiaapuyavee. Ivoono ngiiyara mmuduuya ruoo ariiniee kiaa ngii mmataama kieeravai. Ivaara ngia ngii seenaiyara boo tida iyara tuqinnada tirooma adida varida yamayamaa kua iyaata tida maisa mmooriivaa ngii tikiai iikiai rikiadaata yaagueeqama variatee.

¹³ Ngia teekiai ngii seenaiya datadataama varikiai teedaata iyara mmuduuya ruatee. Ngiiikidiri voovono voovaara koonnama iino too sa ivo ivaara pinaama yaata utuoo airi kua airi kua kiaivee. Ivo ivaara ari ausa mmuduuyaivaa inna mmiaivee. Udaanga Anutuuqo ngii mminnamminnaa maisaiyauvaara hama yaata utirainno ruga kiaivaa roosiima ngieeta ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaara sa yaata utiraida ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa ngiingii mmi ngiingii mmiikiatee.

¹⁴ Ii aataru mmuakiaa iyauvaa iida ngiingii seenaiyara mmuduuya ruatee. Mmuakiaa mmoori aataru ngia iikiaa idaa oyaivo mmuduuya riraivovee. Fai ngia itaama iidaida aikiooma mmuaavau variaaravaivee.

¹⁵ Kii Yisuu Kirisiinna ausa nuufaivo mmannammanna ngiiki vakiaivee. Ii aataru ivaa iida mmuaavau nuunama yoketaama variateeraivaara Anutuuqo ngii mmataama kieeravai. Ngia itaama iyauvaa iida Anutuuqaara kua yoketaivaa kiatee.

¹⁶ Kii Yisuu Kirisiinna kua mmayaaya yoketaa ari vookaraiyauvo ngii aakiaiyauvaki vakiaivee. Vaidiia tinni pinaa vareeraiya roosiima ngia Yisuu Kirisiinna kua mmayaayaivaa ngiingii kiaa mmi ngiingii kiaa mmiida variatee. Itaama vaino ngii ausaiyauvaki Anutuuqaara ngii yoketai inna kuaru kiatee.

¹⁷ Mmuakiaa mmoori aataruuvaa iida mmuakiaa kuavai tida Udaanga Yisuu Kirisiiva variivaara yaata utida iikiatee. Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara ti Napoonna Anutuuqaata kua yoketaivaa tida varida itaama iikiatee.

Ngia karaasa aataruuvau variaya ngiengie variaaraivaara

tuqinnama rikiaatee

¹⁸ Ngia gioonnaiya ngiingii vaatiiya kuaiyauvaa rikiada iikiatee. Ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivaara itaama iikiatee.

¹⁹ Ngia vaidiia ngiingii nnaataiyara mmuduuya ruatee. Sa ngii ausaiyauvo iyara maisainai yaagueeqa kua tida maisayavee kiatee.

²⁰ Ngia nnaakaraiya mmuakiaa mmoori aataruuyauvaara ngiingii kaano kooya avaiyauvaa tuqinnama rikiada iikiatee. Ngia itaama iikiaivaara Udaanga Anutuuqo ngiiyara inna yoketai.

²¹ Ngia kaano kooya ngii nnaakaraiya yoketai aataruuyauvaa iikiaara iikiai sa iyauvaara iya ooqoo kiatee. Ngia itaikiokio iya ausaiyauvo mmuaararaanarainnoo kiaa pikiaatee.

²² Ngia gioonna kiaapu sikaunnaadiri yookaama kiada viteeraiya mmuakiaa mmoori aataruuyauvaara ngii haitaturaiya kuaiyauvaa tuqinnama rikiada iikiatee. Iya ngiiyara yoketaayavee kiateeraivaara sa iya ngii teera suaiyauvaki nnaasu iya mmooriuyauvaa iikiatee. Ngia Udaanga Anutuuqaa kuaivaa rikiada inna mmemmaana kuaivaara mmuakiaa suaivaki katiata iya mmooriuyauvaa iikiatee.

²³ Ngia mmuakiaa mmoorivai vareera suaivaki ngia ataa kua kiatee: Ta hama mmanna vaidivai mmoori varaunnaano. Ta Udaanga Anutuuqaa mmoorivai varaunnaano, kiaa kiada yaagueeqararama kiada mmooriivaa varaatee.

²⁴ Vaa ngia rikiaavai. Anutuugo irisai yoketaiyauvaa ari gioonna kiaapuuyani yapa kiaiyyauvaa fai ngii minai ngia varaaravai. Udaanga Yisuu Kirisiiva ngii haitatuura tuanaivaa mmoorivaida ngia varaanoo.

²⁵ Anutuugo mmuakiaa gioonna kiaapuuya mmuaikaraama safuuma irisaiyauvaa iya mminaraivaara fai ivo koonnama variivaa ari koonnama iivaugiataama irisai maisaivaa safuuma ari mminaravai.

4

¹ Ngia ngiingii mmoori vareeraiya haitatuuraiyaso, ngiengie sikaunnaadiri yookaama kiada viteera gioonna kiaapuuyara tuqinnama haitatuuda ngiari mmoori varaivaugiataama safuuma irisaiyauvaa mmiatee. Sa koonnama mmiatee. Vaa ngia rikiaavai. Ngiiita ngii haitatuuraivo ngiau apu varivai.

Yaagueeqama yaaku varada safuuma variatee

² Mmannammanna yaaku vareera aataruuvaa puaisa utida yaaku varada varida sa ngii yaata utiraiyauvo voodaa vinai yaaku varaatee. Itaama iida Anutuugaata kua yoketaivaa kiatee.

³ Ngia itaama iikiavaugiataa tiyaraatama yaaku varaatee. Ta mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiaara aataruuvaa Anutuugo kooyaa ti vitaakiaiveeraivaara tiyaraatama yaaku varaatee. Ii mmayaaya ivo inna Yisuu Kirisiinnara vai mmayaayaivo hatauma kioo vaivaa ta gioonna kiaapuuya kiaa mmiaaraivaara tiyaraatama yaaku varaatee. Na ii mmayaaya ivaa iya kiaa mmiauvaara oovi nnauvaki hara kiee variaunoo.

⁴ Na ii mmayaaya ivaa kooyaa iya kiaa mminaraivaara niyyara yaaku varaatee. Kooyaa iya kiaa mmiraivo inna ni mmoorivai.

⁵ Ngia ausa hanigieeraiya hama ausa hanigieeraiya avuuyauvunu ngiingii variraivaara tuqinnama haitatuuda tinni ruaiya roosiima variatee. Itaama varida iya tasipama iida teekiai iya Anutuugaa mmayaayaivaa rikiaara iikiai makee tii kiaa mmiatee.

⁶ Gioonna kiaapu voovoono ngii yaparainai rikiada ngia inna sai kiara kuaivo yoketaavai nnaasu vakiaiveeraivaara yorokuuvaa yeennaivaki haata kiada nnaavo yoketairavaa roosiima mmuakiaa suai ngia kua kuaivo yoketaavai nnaasu vakiaivee.

Ngii seenaiya ngiiyara yaata utuaavai

⁷ Ti seena vaidi Tukikiinna ta innara mmuduuya ruaunnaivo ti tasi-pama Udaanga Anutuugaa mmoori vareera vaidivai yaagueeqama mmoori varavai. Hama ivo pikiaivai. Fai ivoono na iikiau mmayaayaivaa ngii giaa ngii minaravai.

⁸ Ta mmuakiaa aavaki variaunnaiya yoketaama variaunnaivaara fai ivo ngii giaa ngii minai rikiada ngia sirigakiateeraivaara na inna titano ngiisi kuanaravai.

⁹ Ngii mmuaa yoosinnaa vaidi voovai nnutuuvo Onesimuuso fai inna tasipama kuanaravai. Ivo yaagueeqama mmoori vareera vaidivai varikiai ta innara mmuduuya ruaunnava. Fai ivaitanaano aavaki ta datadataama variaunna mmayaayaivaa ngii giaa ngii miaaravai.

¹⁰ Vaidi voovai nnutuuvo Arisarakaava ni tasipama oovi nnauvaki hara kioo variivo ngiiyara ivoota yaata utuoo boo tiivai. Panapaasaa kataivo Marakaavaata ngiiyara yaata utuoo boo tiivai. Fai ivo ngiisi vinai ngia innara tuqinnaateeraivaara vaa na mmuaanaa ngii giaa ngii miauvai.

¹¹ Vaidi voovai nnutuuvo Yisuuva vuai nnutuuvo Yusutuuva ivootama ngiiyara yaata utuoo boo tiivai. Ii taaravooma vaidi ido Yutayaa vaidiya

vaa ngiari aataru tauraivaa pikiada Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira mmooriivaa varaavai. Yutayaiyakidiri aa vaidi taaravooma aado nnaasu ni tasipama tumugia kiada mmooriivaa varada yaagueeqama variaavai.

¹² Ngii nuunairaivakinnaa vaidi voovai nnutuuvo Ipaparaaso ivootama ngiiyara yaata utuoo boo tiivai. Ivo Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidivai. Ivo makemakee ngiiyara pinaama yaaku varaivai. Anutuuqaa yaata utiraivaugiataama ngia mmooriivaa varada iidada koovayaida yaagueeqama nnaasu hara kiada varida inna aataruuvaara kutaavaivee kiaa kiada variateeraivaara ivo ngiiyara yaaku varaivai.

¹³ Ivo ngiiyaraatama Rautikiaa variaa gioonna kiaapuuyaraatama Hira-poroo variaa gioonna kiaapuuyaraatama pinaa mmoorivai varaivaa vaa na tauvai.

¹⁴ Ti mmuduuya ruai vaidi voovai Rukaaso nniitareeraiya tuqinneeraivoono ivootama ngiiyara yaata utuoo boo tiivai. Vaidi voovai nnutuuvo Dimaaso ivootama ngiiyara yaata utuoo boo tiivai.

¹⁵ Ti seena vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu Rautikiaa variayaraatama gioonnaivaa nnutuuvo Nibaannaraatama inna nnauvaki Anutuuqaa nu-unakiaiyaraatama na yaata utuee iyara boo kiau kuaivaa kiaa mmiatee.

¹⁶ Ngia aa yanaa aavaa jaarummua taika kiada vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu Rautikiaa variyaiya mmikiai yaaruatee. Iyaano ngiariisi vai yanaivaa ngii mikiai ngia ivaatama yaaruatee.

¹⁷ Vaidi Arikipiinna kiaa mmida kiatee: Udaanga Anutuuqo mmooriivaa i mmiivaa yaagueeqama iinnanna taika kiaaneera inna kiaa mmiatee.

¹⁸ Aa nnaagiai na neneenoo fafaara kiau aavaa taatee. Na Pauruusoovaano ngiiyara yaata utuee boo kiaunoo. Na oovi nnauvaki variauvaara sa taunniraida ivaara yaata utuatee.

Anutuuqo kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngii tasi-pama vakiaivee.

Pauruusoono aa tauraa yanaa aavaa Tesoronikii varuuyani reeravai

Pauruuso Piripii pikioo numa Tesoronikii varioo mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmuduu iya ausa hanigieeravai. Itaama uu mmooriivaara Yutayaa vooya maisa kua tida Pauruusa tunoo: Aavaki pikiee kuanee, tiravai. Iya Pauruuso uu mmooriivaara tunoo: Teenoo itaama iikiataavai a iikiannanoo, kiasa kiada inna titeeravai. Ngiari voopinnaaya Yutayaiya uu aataruuvaa iya iikiatauduu Pauruuso mmayaaya yoketaivaa iya kiasa mmuduu ausa hanigiada yoketaama varuuvaa iya Pauruusaara nnanna-teeda innara ooqoo tiravai. Nnaagiai Pauruuso Koridii varuduu Timotiivaano Tesoronikii varuu gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooyara inna kiasa mmuduu rikioo ivo aa tauraa yanaa aavaa iyani reeravai. Yoketaama tirooma varida Yisuu Kirisiiva tiinaraivaara faannaida variateeraivaara ivo yamayamaa kuaiyauvaa iyani reeravaivee.

Pauruusoono aa tauraa yanaa aavaa Tesoronikii varuuyani reeravai

¹ Gioonna kiaapu vaa ausa hanigiada Tesoronikii variaiyaso, na Pauruusoono aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Siraasooya Timotiia ni tasipama variaani na aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Vaa ngia ausa hanigiaiya ti Napoonna Anutuuqaa gioonna kiaapuya varida ti Udaanga Yisuu Kirisiinna tasipama variaano.

Anutuuqo kati ngiiyara yoketaama yaata utuoo ari ausa nuufaivaa ngii miao nnaasu variaiveeraivaara ta yaata utuaunnaanoo.

Tesoronikiya Anutuuqaara kutaavaivee kiasa kiada

yoketaama variravai

² Ta yaaku vareera suaivaki ta Anutuuqaata makemakee ngiiyara kua tida tupatupaa mmuakiaa suai ngiiyara kua yoketaivaa kiaunnavai.

³ Ngia Yisuunnara kutaavaivee kiaivaaraida ngia inna mmooriivaa yokeetaama iikiaano. Ngia ngii seena gioonna kiaapuuyara mmuduuya ru-aivaaraida ngia yaagueeqama mmoori yoketaivaa iikiaano. Ngia ti Udaanga Yisuu Kirisiiva fai kutaa tiinaravee kiaivaaraida mmannammanna yaagueeqama kiada faannakiaano. Ngia itaama variaivaara ta yaata utida ti Napoonna Anutuuqaata makemakee kua kiaunnavai.

⁴ Ni seenayaso, vaa ta rikiaunnavai. Anutuuqo ngiiyara mmuduuya ruoo ari gioonna kiaapu tuanaaya ariinnee kiasa ngii mmataama kiaivai.

⁵ Hama ta tetenaidiri yaata utida mmanna kuavai ngii giaa ngii miravai. Anutuuqaasidiri inna yaagueeqaivoota inna Mmannasa Yoketaivootama ti tasipooduu ta mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii miaannaduu ngia rikieeravai. Ta ivaara yaagueeqama kiaannanoo: Kutaavaivee, kiasa kiada ngii giaa ngii miaannaduu ngia rikieeravai. Ta ngii tasipama variaanna suaivaki ta ngiiyara yaata utida iikiaanna aataruuvaa vaa ngia teeravai.

⁶ Teeda ta uunaquuneema iida Udaanga Yisuu Kirisiiva uuvaatama ngia iiravai. Uuvaa kaayau mmuaararoovo ngiiki vaudaata hama ngia ivaara yaata utiraida Anutuuqaa kuaivaa varooduu Mmannasa Yoketaivoono ngii tasipooduu rikiada ngia sirigairavai.

⁷ Ngia itaama uunaquuneema mmuakiaa ausa hanigieera gioonna kiaapu Maketoniaa varuuyaata Akaiya varuuyaata teeda rikiada itaama mmuaikaraama iiravai.

⁸ Hama Maketoniaa varuuyaata Akaiya varuuyaata nnaasu Anutuuqaa kua mmayaayaivo ngiisidiri vuvvaa rikieeravai. Ngia Anutuuqaara kutaavaivee kiaa kiada yaagueeqama varuuvaara mmuakiaa yoosinna varuuya rikieeravai. Itaama vaikiai ngia tauraa varida uu mmayaayaivaa hama ta kava varada gionna kiaapuuya kiaa mmiaaravai.

⁹⁻¹⁰ Mmuakiaa gionna kiaapuuya ta ngiisi kuaanna suaivaki ngia tiyara tuqinnoovaaraida iya kua yoketaivaa ngiiyara kiaavai. Ngia unnakua anutuuyauvaa pikiada hanigiada Anutuuqo hara kioo varioo kua kutaa tiraivaa mmooriyauvaa varaivaara iya kua yoketaivaa ngiiyara kiaavai. Ari Mmaapu Yisuuva vaa putuduu rikioo Anutuuqo tuduu kava putuuvakidiri diiteeravai. Ivo putuoo kava diiteeravoonora tuoo vaa ti utu raririima yoketaivau yapa kioo aataruuvo vainoo. Ivaara fai yapooma nnaagiai Anutuuqo gionna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaara iya yaparainara suaivaki hama ti mminnamminnaa maisaiyauvaara ti yaparainaravai. Fai Yisuuva kava ngiau aapuuvakidiri tiinaraivaara ngia faannaida variaivaara gionna kiaapuuya ngiiyara kua yoketaivaa kiaavai.

2

Pauruuso Tesoronikii varioo Anutuuqaa mmooriivaa iiravai

¹ Ni seenayaso, ta ngii tasipama mmooriivaa iikiaannaivo hama ti maisaivai. Vaa kaanaivo vauvaara ngiengieenoo teeravai.

² Ta tauraa yoosinna Piripii ivaki nookiaannaduu rikiada maisamaisau mmoori aataruuyauvaa ti mmuduu rikiada ta hama yoketaama variaannaivaara vaa ngia rikieeravai. Itaama vauduaata ta ngii yoosinna Tesoronikii ngiaannaduu Anutuuqo ari yaagueeqaivaa ti mmuduu rikiada ta inna kua mmayaayaivaa kooyaa ngii giaa ngii mida hama ta aatuuravai. Vooyaano ti oooqoo tuduaata ta iikiaannaduu ti mmuaararooduaata iiravai.

³ Ta mmayaayaivaa ngii giaa ngii miaannaivo hama unnakuaivaa tasi-pama ngii giaa ngii miravai. Hama ta sabi reeti utu kiada reeri utu kiadairayaano mmayaayaivaa ngii giaa ngii miravai. Hama ta ngii yokekiaa kiada ngii iida taaree kiaa kiada mmayaayaivaa ngii giaa ngii miravai. Hamavee.

⁴ Vaa Anutuuqo mmooriivaa ti mmioo tooduu ta iikiaannaduu aikiooma vauvaara ta mmayaaya yoketaivaa varada nuaida ivo tiivaugiataama nnaasu makemakee iikiaunnaanoo. Hama vaidiiya numa ta iikiaunna mmooriivaa teeda yoketaavaivee kiaaraivaara iikiaunnaanoo. Anutuuqoono ti mmooriivaara yoketaavaivee tinaraivaara ta iikiaunnaanoo. Ta aaniivaara mmooriivaa iikiaunnaivaa oyaivo ti aakiaana vaivaa vaa Anutuuqo too rikiaivai.

⁵ Vaa ngia rikiaavai. Hama ta titi kuaivaadiri ruvuakavaakai kua kiaa rada ngii giaa ngii miravai. Hama ta ti aakiaiyauvakidiri mminnamminnaiyauvaa ti varaatainoo kiaa kiada yoketaa kuaivaa ngii giaa ngii miravai. Anutuuqoono ti taivai.

⁶ Hama vaidi voovoono mmooriivaa iikiaunnaivaara ti too ti mannaka kiaiveeraivaara ta iiravai. Ngieeta vaidi vooyaataama tiyara mannaka kia-teeraivaara hama ta iiravai.

⁷ Ta Yisuu Kirisiinna kua varada nuairayara tida ngia ti mmoori varaa-teeraivaara ngii yaparakiataama vauduaata hama ta ngii yaparairavai. Gionnaivo ari nnaakaraiyara tirooma kioo haitatuuneema ta ngii tasipama hara kiada variaanna suaivaki ta tirooma hara kiada variravai.

⁸ Ta ngiiyara pinaama mmuduuya ruaannaivaara ta kooyaa Anutuuqaa kua mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii miaannaivaara ti yoketairavai.

Hama ta ivaara nnaasu ti yoketairavai. Gioonna kiaapuuya ti ruputikiai ta ngiiyara putuaaraivaaraatama ti yoketairavai. Hama ti aatuuravai. Ta ngiiyara pinaama ti ausaiyauvo yoketauvaara hama ti aatuuravai.

⁹ Ti seenayaso, ta titi mmamma mmuyai mmutu rikiada tete variaara mmooriivaa varaannaivaara vaa ngia taunnuuda kiaannee? Ta Anutuugaa kua mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii miaa rada variaanna suaivaki hama ngia ti mmooriivaa varada yeenna mminnamminnaiyauvaa ti mmi-ateeraivaara ta heenaivaa ikiannaivaa vara kuainnama kiada tete variaara mmooriivaa iiravai.

¹⁰ Ngia vaa ausa hanigieeraiya ta yoketaama safuuma ngii tasipama varida hama koonnama variravai. Vaa ngia ivaa tooduu Anutuugootama vaa teeravai.

¹¹ Vaa ngia taavai. Vaidiivo ari nnaakaraivaa tuqinnama haitatuuneema ta ngii tasipama hara kiada varida mmuaavai mmuaavai ngii haitatuuravai.

¹² Ta ngii tasipama hara kiada varida yamaa kua yamaa kua tida ngia Anutuugaa aataruuvau yoketaama nookiateeraivaara ta kua yoketaivaa tasi-pama ngii giaa ngii miravai. Anutuugo ari varii yoosinna ari vookaraivaki ngieeta yoketaama variateeraivaara ngii maavee tioo varinoo. Ngia ivaara yaata utida safuuma variateeraivaara ta ngii giaa ngii miravai.

¹³ Ta Anutuugaa kua mmayaayaivaa ngii giaa ngii miaannaduu rikiada ngia puaisakama utiravai. Hama ngia ivaara tunoo: Mmanna vaidivai mmayaayavaivee, kiaa kiada pikieeravai. Ngia tunoo: Kutaa Anutuugaa mmayaayavaivee, kiaa kiada puaisakama utiravai. Ngia itaa kua tida puaisa utuuvaa ta mmannammanna Anutuugaata kua tida kua yoke-taivaa kiaunnava. Ta ngii giaa ngii miaanna mmayaayaivo kutaa Anutuugaa mmayaayavaivee. Vaa ngia ausa hanigaiya ngii aakiaiayuvaki ivo yaagueeqama vaivai.

¹⁴ Ti seenayaso, Yutayaa yoosinnaivaki variaa gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada Anutuugaa gioonna kiaapu tuanaaya varuuya roosiima ngia variravai. Ngari seena Yutayaiya maisa mmooriivaa iya mmuneema ngii seenaiya maisa mmooriivaa ngii miravai.

¹⁵ Yutayaa vooyaano Udaanga Yisunnaata forofetaiyaatama ruputuduu putiravai. Vooyaano tiitaatama makemakee maisa mmooriivaa ti mmiravai. Itaama uuvaara Anutuugo hama iyara yoketairavai. Iya mmuakiaa vaidiia nnammutuaaya variravai.

¹⁶ Anutuugo ari voopinna voopinnaiva yoketaivau yapaiveera kiaa kiada ta kua yoketaivaa iya kiaa mmiaannaduu rikiada iya ti ooqoo tiravai. Itaama vauduu iya makemakee mminnamminnaa maisaiyauvaa varoovo vainno suvuairavai. Suvuau kioovaara Anutuugaa ausa nnannateeraivo aanna makee vaa iyasi vainoo.

Pauruuso kava vararanoo vioo iya taanaree kiaa iiravai

¹⁷ Ti seenayaso, ta kiisama ngii pikiada aapi ngiaanna suaivaki ti yaata utiraivo homo ngiisi vauduu ta aapi nniravai. Ta aapi nnida ngiiyara pinaama yaata utida kava vara ranada vida ngii taaree kiaa yaagueeqararama kiada iiravai.

¹⁸ Ta ngiisi kava vara ranada kuaaree tida variaannaduu Sataango ti ooqoo tiravai. Na Pauruusoono airineetu kava vara ranee kuanaree tiee variaaduu Sataango ni ooqoo tiravai.

¹⁹ Fai yapooma ti Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinara suaivaki ta inna avuuvau diaaravai. Ii suai ivaki hama aaniivai varaaraivaara ta faannaida variaunnano. Ta ngiiyara yaata utida faannaida variaunnano. Hama aaniivaara

ta sirigaida variaunnaanoo. Ta ngiiyara sirigaida variaunnaanoo. Hama aaniivaara ta mannaka kiaunnaanoo. Ta ngiiyara mannaka kiaunnaanoo.

²⁰ Kutaa ta ngiiyara mannaka tida sirigaida variaunnaanoo.

3

¹ Ta ngiiyara pinaama yaata utuaannaduu ngia voopi varuduu ta aapi variaannaivaara yaata utuaannaduu ti pirisairavai. Itaama vauduu tetevai-tana aa yoosinna Ateena aavaki hara kiada varida

² Timotiinna titaa kiaannaduu ngiisi viravai. Timotiiva ti seena tuanaavai varioo ti tasipama mmoori varoo Anutuuqaa kua mmayaaya yoketaivaa varoo nuainno varioo gioonna kiaapuuya kua mmioo Yisuu Kirisiinnara kooyaa iya kua mmiravai. Ngia yaagueeqama varida Anutuuqaara kutaavaivee kua kiada puaisa utuateeraivaara ta inna titaannaduu ngiisi viravai.

³ Gioonna kiaapuuya ngii mmaarau kua tuu mmoori maisaivaa ngii muu-vaara Anutuuqaa mmooriiva pikiervoora kua ta inna titaannaduu ngiisi viravai. Vaa ngia rikiaavai. Anutuuqo ee-oo tuduu ii mmoori maisa iyauvo ngiisiaata tiisiaatama nniravai.

⁴ Ta ngii tasipama variaanna suaivaki vaa ta ngii giaa ngii mida kiaan-nanoo: Mmoori maisaivo tiisi nninaravaivee, kiaannaivaa kaanaivo vaa kutaa kooyaa vairavai. Vaa ngia ivaara rikieeravai.

⁵ Itaama vauduu ngia voopi varuduu na voopi varuuvaara na yaata utuaaduu ni mmuaararoovaara Timotiinna titaaduu ngiisi viravai. Ngia Anutuuqaara kutaavee kua kiada datadataama variaa aataruuvaa taiveera na inna titaaduu ngiisi viravai. Sataango vaa ngii iinno taanaree kua uuduu vaa ngia inna kuaivaara ee-oo tuuvaara na yaata utuee mo ta kuminayaa ngii tasipama mmoori varaannaivaara yaata utuee Timotiinna titaaduu ngiisi viravai.

⁶ Vaa ivo ngiisi vuuvo kava vara ranoo ngioo ngia Anutuuqaara yaagueeqaida varida mmuduuya rida varuuvaara ivo numa ti kua ti mmiravai. Ngia makemakee tiyara yoketaama yaata utida ta ngii taaree kua yaagueeqama kiada iikiaannaneema ngia ti taaree kua uuvaara ivo ti kua ti mmiravai.

⁷ Ti seenayaso, ngia itaama varuuvaara ti mmaarau kua tuuya maisamaisau mmoori mmuaararooyauvaa ti mmuu suaivaki ta ngiiyara yaata utuaannaduu ti yoketairavai. Ngia Anutuuqaara kutaavaivee kua kiada yaagueeqama varuuvaara ti yoketairavai.

⁸ Ngia Anutuuqaara yaagueeqararama kiada iida varikiai fai ta yoketaama hara kiada variaaravai.

⁹ Ngia yaagueeqama variaivaara ta ngiiyara Anutuuqaata kua yoketaivaa kiaunnaanoo. Ta inna avuuvau pinaama kiada ngiiyara sirigakiaunnaivaara ta innaata kua yoketaivaa kiaunnaanoo.

¹⁰ Ta ngii taaree kua kiada heenaivaa ikiannaivaa vara kuainnama kiada ta Anutuuqaata ivaara yaagueeqama kiada kua kiaunnaanoo. Ngia Anutuuqaara kutaavaivee kuaivo muaraagainno kiisavai vainoora tida ta ngiiyaro-roo tida ngii teeda ngii tasipama mmooriiva iikiaaraivaara ta Anutuuqaata kua kiaunnaanoo.

¹¹ Ti Napoova Anutuuqo ariita ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama ta ngiisi kuaara aataruuvaa kooyaa ti vitaakiateeraivaara ta yaaku varaunnaanoo.

¹² Ta ngiiyara pinaama mmuduuya ruaunnaneema Udaanga Yisuu Kirisi-iva ngii iina fai ngia ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya rida mmuakiaa gioonna kiaapuuyara mmuduuya rikio pinaavai vakiaiveeraivaara ta yaaku varaunnaanoo.

¹³ Itaama vaino Udaanga Yisuu Kirisiiva ngii aakiaiyauvaki yaagueeqama iinai rikiada yapooma ivoota ari gioonna kiaapu inna tasipama vari-aiyaatama tiikiai rikiada fai ngia ti Napoonna Anutuuqaa avuuvau yoketaa tuanaa gioonna kiaapuya varikio hama ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa irisaiyauvootainaravai.

4

Ari vookaraama variaaraivaara Anutuuqaa yoketaivai

¹ Ti seenayaso, aa nnaagiai kua vooyauvaatama rikiaatee. Anutuuqo ngii too ngiiyara yoketaakiaiveera tete variaunnaivaa ta ngii vitaakiaunnavai. Ngia ivaa teeda ta variaunnaneema variateeraivaara ta ngii vitaakiaunnavai. Aanna makee vaa ngia teeda mmuaakaraama variaano. Yisuu Kirisiiva ti aakiaiyauvaki variivaara ta makemakee yaagueeqama ngii ki-annanoo: Mmannammanna itaama nnaasu variatee, kiaunnavai.

² Udaanga Yisuu Kirisiiva ti kiasa ti mmuuvaa ta ngii giaa ngii miaanna kua aataruuvaa vaa ngia rikiaavai.

³ Aa na tinara kua aavo Anutuuqaa yaata tinniivau vai kuavai ngia iikio rikioo Anutuuqo fai ngiiyara yoketainaravai. Ngia yoketaa tuanaaya variatee. Sa sabi heera aataruuvaa iikiatee.

⁴ Ngia vaidiia mmuaavai mmuaavai ngii mmammaivaara tuqinnama haitatuuda ngiingii nnaataiya tasipama safuuma yoketaama variatee.

⁵ Hama ausa hanigiada Anutuuqaa kuaivaa rikieeraiyanikaraama ngii mmammaiyauvoono yaagueeqama ngii iikiatee tinai rikiada sa iikiatee.

⁶ Anutuuqaa aataruuvo itaama vaivaara vaidi voovoono arinaima yaata utuee sa i seena vaidiivaara koonnai aataruuvaa iima kiee ivo ariyara ii aataruuvaa sa hatokaanee. Ngia itaama koonnama iikiaivaara ta tauraa yaagueeqama ngii giaa ngii mida kiaannanoo: Sa ii aataru ivaa iikiatee. Mo fai gioonna kiaapuuya maisa mmoori itaama vaiyauvaa iikio Udaangaivo fai irisai mmuaararavaa iya mminaravaivee. Ta itaama yaagueeqama kiada tiravai.

⁷ Ta gioonna kiaapuuya sabi nuaida koonnama variateeraivaara hama Anutuuqo ti maavee tiravai. Ta safuuma yoketaama variateeraivaara ti maavee tiravai.

⁸ Ivaarainno ii ta ngii giaa ngii miaunna kua iyauvaa gioonna kiaapu voovoono rikioo mmooka hanigia mmiivoono hama vaidi mmatayaivaa mmooka hanigia mmiivai. Anutuuqo Mmannasa Yoketaivaa ngii miivaa mmooka hanigia mmiivai.

⁹ Ngia ngii seena vaa ausa hanigieeraiyara mmuduuya ruateeraivaara hama na ivaraa yanaivaa fafaarainaravootainoo. Vaa Anutuuqo ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruateeraivaara ngii vitaama kiaivai.

¹⁰ Vaa ngia Maketoniasa variaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigieera mmuakiaayara mmuduuya ruaavai. Ti seenayaso, itaama vaikiainnaata ta yaagueeqama ngii giaa ngii mida kiaannanoo: Mmannammanna yaagueeqama nnaasu ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruatee, kiaunnaano.

¹¹ Ngia tirooma hara kiada variaaraivaara yaagueeqama kiada iikiatee. Ngiengie hara kiada variraivaara ngiengieenoo ivara haitatuuda variatee. Sa ngii seenaiya hara kiada variraivaara ngiingii avuki avukiida murumuru tida variatee. Ngiengie hara kiada variraivaara yaata utida ngiingii yaakuuyauvaadiri mmoori varada sikauyauvaa varaatee. Ta tauraa itaama ngii giaa ngii miaannaivaugiataama iikiatee.

¹² Gioonna kiaapu hama ausa hanigieeraiya ngii teeda kiaara: Yoketaama variaa gioonna kiaapuyavee, kiateeraivaara iikiatee. Fai ngia itaama iikio

mmuakiaa mminnaavai ngii variraivau aikiooma vainai hama ngii seenaiya ngiaarukiaaravai.

Yisuuva suai nnaagiai tiinaravai

¹³ Ti seenayaso, gionna kiaapu vaa ausa hanigia kiada putuaani hau kiaiyyara ngia kumimakaida varida airi yaata utida variaavai. Hama ausa hanigiada Yisuunnara faannairaida kati hara kiada variaya vaa putuaiyara kaayauma ausa mmuaarareeda iyara kaayauma yaata utida variaavai. Ngia itaida varida varivoora kiaa ta aa kua aavaa ngii giaa ngii miaaravai.

¹⁴ Vaa ta Yisuuva putuoo kava diitoovaara kutaa kuavaivee kiaunnanoo. Ta itaa kua kiaunnaivaaraata aa kua aavaaraatama kutaa kuavaivee kiaunnanoo. Fai Yisuuva kooyaa tiinara suaivaki Anutuugo tinai vaa ausa hanigia kiada putuaiyaata Yisuuvaatama innasi kuaaravai.

¹⁵ Aa ta ngii giaa ngii miaara kua aavaa Udaanga Yisuu Kirisiivaano tii kuavai. Ivo tiinara suaivaki fai ta homo mmatayaa variaunnaiya vaa ausa hanigia kiada putuaiya hama yaatarada tauraa kuaaravai.

¹⁶ Fai Udaanga Yisuu Kirisiivaano yaagueeqai kuavai tuoo varino aangeraa kieeta voovoono aayanna roo varino Anutuugaa nooma akuaivo tuoo varino Udaanga Yisuu Kirisiiva ngiauvakidiri tiinaravai. Yisuuva tuoo varinai vaa ausa hanigia kiada putuaiya diitada nnida tauraa vikiai

¹⁷ ii suai ivaki ta homo mmatayaa vaa ausa hanigia kiada variaunnaiya fai Anutuugo nama aakiaivaki ti rupi nuunama kinai vaa tauraa kuaiya vida sunada Udaanga Yisuu Kirisiinna sunaara kuaaravai. Fai itaama vainai rikiada ta vida inna sunada inna tasipama tupatupaa variaaravai.

¹⁸ Ivaaraida ii kua ivaa ngiingii kiaa mmi ngiingii kiaa mmiida ausa yoketaivaa tasipama variatee.

5

Yisuuva tiinara suaivaara teerama kiada variatee

¹ Ti seenayaso, Yisuu Kirisiiva tiinara suaivaara ta hama kuminayaa ngiini yanaivaa fafaara reeda ngii giaa ngii miaaravee.

² Vaa ngiengieenoo rikiaavai. Gionna kiaapuuya heenaivaki hama teeda rikieera suaivaki mmuara vareera vaidiivo nniivai. Ivaa roosiima fai Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinaravai.

³ Gionna kiaapuuya kiaara: Ta yoketaama ausa tinni nuufaivaa tasipamaida variaunnanoo, kiaa kiada varikio fai maisamaisai ari vookarai mmuaararai aataruuvo akiairaino iyasi nninaravai. Gionnaivo nnaakaraivaa mmataanara suaivaki nniitareeraivo akiairaikio innaki nniivai. Ivaa roosiima maisamaisai ari vookarai mmuaararai aataruuvo iyasi nninaravai. Fai akiairaama nninai hama kuaara ngiaara aataruuvootainaravai.

⁴ Mo ti seenayaso, ngia vaa ausa hanigiaiya hama upisiivaki variaano. Ivaara mmuara vareera vaidiivo upisiivaki nninai nnikiaraakiaaneema ivaa roosiima Udaanga Yisuu Kirisiiva tinai rikiada ngia nnikiaraakiataama vainainnaata sa nnikiaraakiatee.

⁵ Ngia mmuakiaaya mmeekiaivaata ikiannaivaatama vara nuunama kiada variaavai. Ngieeta teetama hama upisiivaki variaunnava.

⁶ Ivaara hama ta gionna kiaapu vooya roosiima vuru vakiaaravai. Vaidi voovai yaata tinniivo yoketaavai vairayaama ta avu teeda nnaasu mmuaavai mmuaavai titi variraivaara haitatuukiaaravee.

⁷ Gionna kiaapu vuru vakiaiya upisiivaki vuru vakiaavai. Gionna kiaapu nnoori kapikaraivaa nneeraiya upisiivaki nneeda kumimakakiaavai.

⁸ Ta hama iya roosiima variaunnaivaaraida ta ikiannaivau variaunnava. Ivaara ta titi variraivaa haitatuukiaaravee. Ta Anutuuqaara kutaavaivee kiaa kiada puaisa utida gioonna kiaapuuyara mmuduuya ruaunaivo inna rapira vaidiiya ngiari nniriyaa okoo roosiima hiri kiaavo vaivaa roosiivai. Ta Anutuugo ti vitaanaraivaara faannaida variaunnaivo inna rapira vaidiiya ngiari kieetayaa apira mminnaivaa roosiivai.

⁹ Anutuugo hama aataru maisaivaa irisaivaa ti mminaraivaara ti mmataama kieeravai. Ta Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tikio aataru yoketaivau ti yapaanaraivaara ti mmataama kieeravai.

¹⁰ Ta inna tasipama variaaraivaara Yisuuva tiyara putiravai. Ta homo mmatayaa variaunnaiyaata vaa putuaiyaatama ivo tiinai ta vida inna tasi-pama variaaraivaara ivo tiyara putiravai.

¹¹ Ivaaraida ngiingiiita ngiingiiita yamaa kua yamaa kua tida ngiingii mmooriyauvaa ngiingii vara ravisi vara ravisiida yoketaama varaatee. Vaa ngia itaama iida varida variaaneema iida varida variatee.

Pauruusainna vo kua vooyauvaara

iya kiaa mmiravai

¹² Ti seenayaso, vo kuavaara ta yaagueeqama ngii giaa ngii mmiaaravee. Vaidiiya ngii tasipama mmoori varaiyara kua yoketaivaa tida iya kiaa kuaivaa rikiada iikiatee. Iya Udaanga Yisuu Kirisiinna mmoori varaayara tida safuuma varira aataruuvaa ngii vita vitaakiaano.

¹³ Iya ngiiyara mmoori varaivaara iyara kua yoketaivaa tida iyara mmuduuya ruatee. Ngiingiiyara ngiingiiyara yoketaida ausa nuufa tasi-pama variatee.

¹⁴ Ti seenayaso, vo kua vooyauvaara ta yamaa kua yamaa kua tida yaagueeqama ngii giaa ngii mmiaaravee. Gioonna kiaapu hama mmoori vareeraiyaata yaagueeqama iyaata kua tida safuukiatee. Iya aatuuda variaa gioonna kiaapuuyaata yamaa kua yamaa kua tida variatee. Gioonna kiaapu yoonoosupuaa variraiya tasipama mmoori varaatee. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya muaraagama varikiainnaata iya tasipama mmannammanna tirooma varida mmoori varaatee.

¹⁵ Ngiariiyara ngiariiyara mmoori maisaivaa irisai irisaima iikiaaraivaara haitatuuda ooqoo kiatee. Mmuakiaa suai ngiingiiyara ngiingiiyara mmoori yoketaivaa iida varida mmuakiaa gioonna kiaapuuyaraatama iida varida yaagueeqama kiada ivaara yaata utida iikiatee.

¹⁶ Mmuakiaa suai sirigaida varida variatee.

¹⁷ Mmuakiaa suai mmannammanna yaaku varada nnaasu variatee.

¹⁸ Mmuakiaa aataruuyauvo ngiisi nninai rikiada kua yoketaivaa Anutu-uqaara kiatee. Ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivaara itaama iida Anutuugaa yaata tinniivau vai kuaivaa rikiada iikiaaraivo inna Anutuugaa yoketaivai.

¹⁹ Mmannasa Yoketaivo ngii giaa ngii mii kuaivaa sa hatokaatee.

²⁰ Vaidiiya Anutuuqaasidiri tii kuaivaa ngii giaa ngii mikiai sa nniki rakaida puruukakiatee.

²¹ Mmuakiaa kua rikiaiayuvaa iida taivaa yoketaiyuvaa varada puaisakama utida

²² maisai kua mmoori mmuakiaayauvai pikiaatee.

²³ Anutuugo ausa nuufa variraivaa oyai nakaaraivovee. Ivo ariinoo ngii iino ngii aakiaa mmuakiaayauvai yoketaakiaiveeraivaara ta yaaku varaunnaano. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinara suaivaki Anutuugoono iino

ngii mmamma mmuyai mmannasa mmuakiaayauvaki mminnamminnaa maisaiyauvo sa vakiaiveeraivaara ta yaaku varaunnaanoo.

²⁴ Ngii maavee tiraivo ngiiyara hama yaata vueennaivai. Fai ivoono itaama iinaravai.

²⁵ Ti seenayaso, tiyaraatama yaaku varaatee.

²⁶ Ti seena vaa ausa hanigieeraiyara yoketaida yaaku rumisiatee.

²⁷ Na Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaa varee nookiauvoonora tiee na yaagueeqama ngii giaa ngii minai rikiatee. Aa yanaa aavaa yaarummua kiada mmuakiaa gioonna kiaapu ausa hanigieeraiya jaarida kiaa mmiatee.

²⁸ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngii tasipama vakiaivee.

Pauruusoono aa tauraa yanaa aavaa Tesoronikii varuuyani reeravai

Gioonna kiaapu Tesoronikii varuuya Yisuu Kirisiiva makee tino kava ti-inaraivaara pinaama yaata utuuvaara Pauruuso aa nnaagiai yanaa aavaa iyani reeravai. Vooyaano tunoo: Vaa Udaanga Yisuu Kirisiiva nninara tuu suaivo nniivaivee, tuu kuaivaara Pauruuso fafaarainno safuuma iya kiaa mmiravai. Mmuaarareeraivo iyasi nniivaata mmamma niitareeraivaatama varadaata iya mmannammanna Yisuunnara kutaavaivee kiaa kiada ngiari mmooriyauvaa varada varida yoketaama mmooriyauvaa iikiateeraivaara Pauruuso yamayamaa kuaiyauvaa iyani fafaara reeravaivee.

¹ Gionna kiaapu vaa ausa hanigiada Tesoronikii variaiyaso, na Pauruusoona yanaivaa ngiini fafaarakiaunoo. Siraasooya Timotiiya ni tasipama variaani na yanaivaa ngiini fafaarakiaunoo. Vaa ngia ausa hanigieeraiya ti Napoonna Anutuuqaa gionna kiaapuya varida ti Udaanga Yisuu Kirisiinna tasipama variaano.

² Ti Napoova Anutuuqoota ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati ngiiyara yoketaama yaata utida ngiari ausa nuufaivaitana ngii mida nnaasu varia-teeraivaara ta yaata utuaunnaanoo.

Ti Udaanga Yisuuva tiinara suaivaki Anutuuqo

gionna kiaapuuya yaparainaravai

³ Ti seenayaso, ta makemakee ngiiyara Anutuuqaa kiaa mmida kiaunnaanoo: Yoketaayavee, kiaunnaanoo. Ngia Anutuuqaara kutaavaivee kiaa kiada iikiaivo vaa yaagueeqavai vaivo fai vakia roo vioo vioo yaagueeqama pinaavai vainaravai. Ngia ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruaivo vaa pinaavai vaivo fai vioo vioo pinaa ari vookaraivai vainaravai. Ngia itaama variaivaara ta aikiooma ngiiyara makemakee yoketaayavee kiaunnaanoo.

⁴ Ngia itaama variaivaara teenoo gionna kiaapu vaa ausa hanigiaiyaata kua tida ngiiyara mannaka kiaunnaanoo. Gionna kiaapuuya maisa mmooriivaa ngii miaavo ngii mmamma nniitaraikiainnaata mmannammanna yaagueeqama varida Anutuuqaara kutaavaivee kiaa kiada yaagueeqama variaivaara ta ngiiyara mannaka kiaunnaanoo.

⁵ Ngia itaama yaagueeqama variaivaara ta kooyaa rikiada kiaunnaanoo: Anutuuqoonoo fai mmuakiaaya yaparainno irisaiyauvaa safuuma iya mmiminaravaivee, kiaunnaanoo. Itaama vaino too mmamma niitareeraivaa ngia varada varidaata Anutuuqaara yaagueeqama variaivaara ivo gionna kiaapuuyara diraivaki inna aikiooma ivaki kuateera fai ngii tinaravai.

⁶ Fai Anutuuqo ataama safuuma iinaravai. Mmoori maisaiyauvaa vaa ngii muuyauvaa fai ivo irisai maisaiyauvaa iya mmiminaravai.

⁷ Ngii mmuaararaivaata tiita ti mmuaararaivaatama Anutuuqo iinai fai ta kati variaaravai. Udaanga Yisuu Kirisiiva ngiauvakidiri kooyaa tiinara suaivaki fai Anutuuqo itaama iinaravai. Fai Udaanga Yisuu Kirisiiva aangeraa yaagueeqaiyaata ikia hauruuvo pinaama taivaatama tasipama tiinaravai.

⁸ Gionna kiaapuuya hama Anutuuqaa kuaivaa rikiada arinaima taiyaatama ti Udaanga Yisuu Kirisiinna kua mmayaaya yoketaivaa hama arinaima rikiada iikiaiyaatama irisai maisaiyauvaa iya mmiminaravaara fai itaama tiinaravai.

⁹ Ivo tiinai rikiada iya irisai maisaivaa varada tupatupaa koonnama varira yoosinnaivaki variaaravai. Fai iya hama Udaanga Yisuu Kirisiinna tasipama inna mmeekia ari vookaraivaki variaaravai.

¹⁰ Ii suai ivaki ivo tiinai rikiada fai ariinnee kiasa mmataama kiai gioonna kiaapuuya innara ari vookaraama yoketaa tuanaavee kiaaravai. Innara kutaavaivee tira gioonna kiaapuuya kua yoketaivaa innara tida avai kuru-tooma kiada yaaku vuatavuatakiaravai. Ta kua mmayaayaivaa ngii giaa ngii miaannaivaara ngia kutaavaivee tuuvaara ngieetama itaa kiaaravai.

¹¹ Ivaaraida ta makemakee ngiiyara yaaku varada variaunnaanoo. Anutu-uqo ngii iinai rikiada ngia ivo ngii maavee tiivaugiataama aikiooma yoke-taama variateeraivaara ta ngiiyara yaaku varaunnaanoo. Ivo ari yaagueeqaivaadiri ngii iinanai ngia inna mmoori yoketaivaa ngii iikiatainai ngia innara kutaavaivee kiasa kiada inna mmooriivaa iidada taikaaraivaara ta ngiiyara yaaku varaunnaanoo.

¹² Ngia itaama iikio rikioo ti Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinara suaivaki inna nnutuuvo yaataroo ari vookaraama vainaravai. Vaino rikioo ivo ngii iinai rikiada fai ngieetama yoketaama ari vookaraama variaaravai. Ti Anutu-uqoota ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiivaaraida ngia itaama ari vookaraama variaaravai. Ngia itaama variaaraivaara ta ngiiyara yaaku varaunnaanoo.

2

Vaidi mminnamminnaa maisa suvuairaivo

nninara kuavai

¹ Ti seenayaso, ti Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinaraivaaraata Anutu-uqo ti rupi nuunama kinai ta Yisuunna tasipama hara kiada variaaraivaaraatama na kooyaa ngii giaa ngii minai rikiaatee.

² Na yaagueeqama ngii giaa ngii minai rikiaatee. Vooyaano kiaanoo: Vaa Yisuuva tiivaivee, kiaivaara sa akiairaama ngiengie vo vuayaata vo vuayaata utiraida sa ngii ausaiyauvo ari vookarai ausa tasipama variatee. Ta Anutu-uqo ti kiasa ti mmii kuaivaa ta kiasa kookieema kiaunna suaivaki vaidi voovoono rikiai kuavai tiivainnee? Vara ta Anutu-uqaa kua mmayaayaivaa kiasa kookieema kiaunna suaivaki rikiai kuavai tiivainnee? Vara yanaa voovai tiisidiri nniivaudiri jaaruoo rikiai kuavai tiivainnee? Hama teeta rikiaunnaanoo.

³ Vaidi vooyaano sabi kua sabi kuaivaa ngii giaa ngii miaivaa ngia rikieevoora aa kua aavaa na ngii giaa ngii minai rikiaatee. Yisuuva tiinara suaivaki fai hama ivo nnaammaratu tiinaravai. Tauraa gioonna kiaapuuya Anutu-uqaara mmooka hanigia mmi kiada innara ooqoo kiasa kikio nnaagiai mminnamminnaa maisa suvuaira vaidiivo ikia aakiaana kuanaraivoono kooyaa nninaravai.

⁴ Fai ivo ngioo gioonna kiaapuuya mmatayaa diaa mminnamminnaiyauvaara ti Anutu-uqovee kiaiayauvaara ooqoo tioo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa iya ausa mmuduuya mmiraiyauvaaraatama fai ooqoo tinaravai. Ooqoo kiasa kioo tinara: Vaa na yaataree variaunoo, kiasa kioo fai Anutu-uqaa nnau pinaivaki oro varioo ariiyara tinara: Na Anutu-uqovee, tinaraivaivee.

⁵ Ivo itaa kua tinaraivaara na ngii tasipama variaa suaivaki na ivaara ngii giaa ngii miravaivee. Vara vaidi ngia ivaara taunnu kiaannee?

⁶ Aanna makee ii na kiau kua ivaa kaanaivo nnivoora kiasa kioo inna uuda raira yaagueeqaivoono inna uuda rainno varioo varinoo. Vaa ngia ivaa arinaima teeda rikiaavai. Anutu-uqo tinara: Aikioovaivee. Ngianee, tinara suaivaki nnaasu fai mminnamminnaa maisa suvuaira vaidiivo nninaravai.

⁷ Mminnamminnaa maisa vareera aataruuvo vaa hataumaki vaivo aanna makee iinno varinoo. Mmannammanna iinono uuda rairaivoono uuda rairaivaa rabikiaa kino rikioo mminnamminnaa maisa vareera aataruuvo fai kooyaa vainaravai.

⁸⁻¹² Kooyaa vaino too mminnamminnaa maisa suvuaira vaidiivoota fai kooyaa nninaravai. Ivo Sataangaa yaagueeqaivaa tasipama ngioo unakuvaivaa kiaa kaayau ari vookara ari vookarai unnakua mmooriiyauvaa iinaravai. Fai iinno varioo gioonna kiaapu ikiana kuaaraiya maisai unnakua unnakuaiyauvaa arinaidiri kiaa roo iinaravai. Hama iya kua kutaivaara yoketaavaivee kiaa kiada hama ivaara mmuduuya ruaivaara Anutuugo hama iya vitoo yoketaivau yapanai iya ikia aakiaana kuaaravai. Iya kua kutaivaara ooqoo kiaivaara Anutuugo tino unnakua tiraivo iya aakiaiyauvaki iinno varinai fai iya unnakua iira aataruuvaara kutaavaivee kiaaravai. Mmuakiaaya itaama kua kutaivaara ooqoo kiaa kiada mminnamminnaa maisaiyauvaara mmuduuya riraiya fai Anutuugo iya yaparaira suaivaki irisai maisaivaa iya mminaravai. Tauraa fai mminnamminnaa maisa suvuaira vaidiivo nnino nnaagiai Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinaravai. Fai mminnamminnaa maisa suvuaira vaidiivo kooyaa nnino rikioo Udaanga Yisuu Kirisiiva ari yaikiaivaadiri innayaa fuu tino putinaravai. Udaanga Yisuu Kirisiiva ari tiinara suaivaki fai mmeekia ari vookaraivaa tasipama tioo inna ruputino eeyaara taikaanaravaivee.

Anutuugo ngii vitoo yoketaivau yapaanaraivaara

ngii mmataama kieeravai

¹³ Ti seenayaso, Anutuugo ngiiyara mmuduuya ruaiyara ta ngiiyara innaata makemakee kua yoketaivaa kiaunnaanoo. Anutuugoono tauraa ngii vitoo yoketaivau yapaanaraivaara ivo ngii mmataama kieeravai. Ngia Anutuugaa kua kutaivaara kutaavaivee tikio ivo Mmannasa Yoketaivaa tino too ngii vitoo ari gioonna kiaapu tuanaaya ngii yapa kiaanaravai. Ivo itaama ngii mmataama kioovaara ta ngiiyara innaata makemakee kua yoketaivaa kiaunnaanoo.

¹⁴ Ta mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii miaannaduu rikiada ngia ngiingii ausaiyauvaa hanigieeravai. Ngia ngiingii ausaiyauvaa hanigiada Udaanga Yisuu Kirisiinna oyai ari vookaraivaa varaateeraivaara Anutuugo ngii maavee tiravai.

¹⁵ Ti seenayaso, ta kiaunna kuaivo itaama vaivaara rikiada yaagueeqama variatee. Ta avaikidiri ngii giaa ngii miaanna kua aataruuvaata ta yanaa fafaarama kiaanna kuaivaatama puaisa utuatee.

¹⁶⁻¹⁷ Ti Napoova Anutuugo tiyara mmuduuya ruoo kati tiyara yoketaama yaata utuoo tupatupaa yamaa kua yamaa kua ti tikiai ta yoketaama variaaraivaara ta faannaida variaunnaanoo. Ivaata ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama ngii aakiaiyauvaki iikiai ngia yaagueeqama varida mmuakiaa mmoori yoketaivaa iida mmuakiaa kua yoketaivaa kiateeraivaara ta ngiiyara yaaku varaunnaanoo.

3

Pauruusainna tunoo: Tiiyara yaaku varaatee, tiravai

¹ Ti seenayaso, aa ta nnaagiai vo kua voovaara ngii giaa ngii mikiai rikiaatee. Tiiyara yaaku varaatee. Udaanga Yisuu Kirisiinna mmayaayaivo makemaakee tikio nuainno varinai gioonna kiaapuuya rikiada ivaara kua yoketaivaa kuaaraivaara tiyara yaaku varaatee. Vaa mmayaayaivo ngii yoosinna aakiaiyauvaki itaama nuaivai.

² Vo kua voovaraatama yaaku varaatee. Maisa vaidiia maisamaisai mmooriivaa iikiaiysidiri Anutuugo ti vita yoketaivau yapaanaraivaara yaaku varaatee. Hama mmuakiaa gioonna kiaapuuya Yisuunna mmayaayaivaara kutaavaivee kiaavai. Ivaara tiyara yaaku varaatee.

³ Hama Udaanga Yisuu Kirisiiva ngiiyara yaata vueennaivai. Vaidi maisaivo ngii utivoora kiaa Yisuuva ngii iinanai fai ngia yaagueeqama yoketaivau variaaravai.

⁴ Ta ngii giaa ngii miaunna kuaivaa ngia rikiada iidada fai ngia mman-nammanna iikiaaraivaara ta ngiiyara kutaa iikiaaravaivee kiaunnnanoo. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ti yaata utiraivaki ti kiaa ti mmikiai ta ngiiyara kutaa iikiaaravaivee kiaunnnanoo.

⁵ Udaanga Yisuu Kirisiiva ngii aakiaiyauvaki iinai ngia Anutuugaara mmuduuya ruateeraivaara ta yaaku varaunnnanoo. Yisuu Kirisiiva ngii iinai ngia innara yaata utida mmannammanna yaagueeqama variateeraivaaraatama ta yaaku varaunnnanoo.

Mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai

mmoori varaatee

⁶ Ti seenayaso, ta Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooriivaa varaunnayara tida ta yaagueeqama ngii giaa ngii mikiai rikiaatee. Ngii seena vaa ausa hanigieeraiya ngiari hara kiada variraivaara hama yaata utida mmoori varada ta iya kiaa mmiaunna kuaivaa hama rikieerama kiada kati kumina varikiai sa iya tasipama variatee. Pikiaatee.

⁷ Vaa ngiengieenoo rikiaavai. Ta ngiisi kuaanna suaivaki ta hama vida kati hara kiada varirama kiada titi variraivaara ta yaata utida mmoori vareeravai. Ta itaama ngii vita vitaakiaannaivaa ngieeta teeta iikiaaravee.

⁸ Gioonna kiaapu voovoono ti variraivaa too yeenna mminnaa vooyauvai ti mmuduu hama ta kati vareeravai. Ta irisai mmida vareeravai. Sa ngia ti mmooriivaa varada yeenna mminnamminnaiyauvaa ti mmiateeraivaara ta titi mmamma mmuyai utu rikiada ti mmooriivaa varada heenaivaa ikiannaivaa vara nuunama kiada mmoori vareeravai.

⁹ Ta ngiiyara mmooriivaa iikiaanna irisaivaara ta aikiooma ngii yaparaki-ataama vauduaata hama ta ngii yaparairavai. Ngia ti teeda tiinikaraama mmoori iikiateera ta yaagueeqama mmoori vareeravai.

¹⁰ Ta ngii tasipama variaanna suaivaki ta ngii giaa ngii mida kiaannanoo: Gioonna kiaapu voovoono hama mmoori vareerainno kati varinai inna tikio rikioo ivo sa yeenna nnaivee, tiravai.

¹¹ Ta rikiaannaduu ngii tasipama varuu vooya kati kuminaya varida ngiari seenaiya mmoori varooyauvaa taa kiada murumuru tida tunoo: Iya koonnama varaanoo, kiaa ngiariita hama mmoori vareera kati varuuvaara ta itaa kua tiravai.

¹² Udaanga Yisuu Kirisiinna mmoori varaunnayara tida iya itaama varu-uvaara ta yamaa kua yamaa kua tida mmannammanna yaagueeqama ki-aunnnanoo: Tirooma varida mmoori varaatee. Varada ngiingii mmooriyau-vakinnaa yeennaiyauvaa nnaatee. Ta itaa kua kiaunnnanoo.

¹³ Ti seenayaso, ngia mmoori yoketaivaa iikiaivaara sa ngii pirisakiaivee.

¹⁴ Aa yanaa aavaki vai kua aavaa ta ngii giaa ngii miaunnaivaa gioonna kiaapu ivaki variaa voovoono ivaa rikioonnaata mmannammannainno varinai ivaa teeda tuqinnama ivaa taatee. Sa inna tasipama variatee. Ivo mmamma maisakiaiveeraivaara sa inna tasipama variatee.

¹⁵ Sa innara ti nnammutuaavaivee kiaa kiada pikiada oro voovau variatee. Ti seena tuanaavaivee kiaa kiada yamaa kua yamaa kua tida oro voovau variatee.

Kua arai voovai Pauruuso reeravai

¹⁶ Udaanga Yisuu Kirisiiva ausa nuufa variraivaa oyai nakaaraivovee. Yoketaa suaivakiaata maisa suaivakiaatama ivo ariinoo ausa nuufaivaa ngii miaiveeraivaara ta yaaku varaunnaanoo. Ivo mmuakiaaya ngii tasipama vakiaiveeraivaara ta yaata utuaunnaanoo.

¹⁷ Na Pauruuso neenoo nini yaakukidiri nini nnutuuvaa tasipama fafaarakiau aavaa taatee. Na Pauruusoono ngiiyara yaata utuee boo ki-aunoo. Mmuakiaa yanaiyauvaa na fafaarakiauyauvunu itaama nini nnutu-uva tasipama nnaasu fafaarakiauvai.

¹⁸ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngia mmuakiaaya ngii tasipama vakiaivee.

Pauruusoono aa tauraa yanaa aavaa Timotiinnani reeravai

Timotiinna kaano Yutayaa gioonnava. Inna koova Ereengaa vaidivai. Ivo karaasa vaidivoono ausa hanigioo Pauruusaa tasipama nuainno varioo mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmiravai. Pauruuso aa tauraa yanaa aavaa Timotiinnani roovaki taaravooma kuayauvai reeravai. Tauraa kuaivo unnakua aataruuyauvaara gioonna kiaapuuya nuunauyauvaki vauyauvaa ooqoo kianeeraivaara Timotiinna kiasa mmiravai. Tammaa kuaivo gioonna kiaapuuya nuunaida iira aataruuyauvaatama iya Anutuuqaa ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmira aataruuvaaatama iyara haitatuura vaidiiyaraatama tuginnama kiasa mminai rikiaateeraivaara Timotiinna kiasa mmiravai. Nnaagiai kuaivo Timotiiva Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidi yoketaa tuanaavai varioo mmuakiasa mmoori aataru gioonna kiaapu ausa hanigiooya nuunaiyauvaa tuqinnama haitatuukiaiveeraivaara Pauruuso innani fafaara reeravaivee.

¹ Na Pauruusoono aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo. Anutuuqo ti vitoo yoke-taivau ti yapaivoota Yisuu Kirisiinnara ta faannakiaunnaivootama ni kiasa ni Yisuu Kirisiinna kuaivaa varee nuaira aposoroo vaidivai variaunoo.

² Timotii-o, na Anutuuqaa kuaivaa i kiasa i mmiaaduu a Yisuunnara kutaavaivee tunnaivaara a ni maapu tuanaavai roosiima variannanoo. Na aa yanaa aavaa aini fafaarakiaunoo.

Ti Napoova Anutuuqoota ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati aiyara yoketaama yaata utida aiyara boo tida ngiari ausa nuufaivaitana i mmida nnaasu variateeraivaara na yaata utuaunoo.

Vaidi unnakuaivaa kiasa mmiraiya ooqoo kianee

³ Na mmata Maketoniasa ivaki kuua suaivaki na yaagueeqama kua tiee i kiaanoo: Yoosinna Epesiisa ivaki varianee, kiasa aduu rikiee varunnaneema mmannammanna varianee. Variee gioonna kiasa vooya ivaki varida hama safuuma Anutuuqaa kuaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmirama kiada unnakua tinniivaatama kiasa mmiaiya ooqoo kianee.

⁴ Iya uriiyauvaaraata ngiari taato nnaakukiaiya nnutu kaayauyauvaa fafaara raiyauvaaraatama ooqoo kianee. Iya iyauvaara yaata utida sabi kua sabi kua tida buaaru kiasavai. Iya itaama iikiaivoono hama Anutuuqaa aataruuvaa kooyaa iya vitaivai. Iya Anutuuqaara kutaavaivee kiaiivoono inna Anutuuqaa aataruuvaa kooyaa iya vitaivai.

⁵ Na iya ooqoo kianeera kiau kua oyaivo ataama vainoo. Gioonna kiaapuuya ngiariiyara ngiariiyara mmuduuya ruateera kiauvasi. Fai iya aakiaiayauvo yoketaa tuanaayauvai vaino iya yaata utiraiyauvo hama mmuaararavaa iya mminai iya Yisuunnara kutaavaivee tida fai iya ngiariiyara ngiariiyara mmuduuya ruaravai.

⁶ Vaidi vooya itaama yoketaama varira aataruuvaa pikiada mmanna kuaiyauvaara sabi kua sabi kuaiyauvaa ngiari kiasa mmi ngiari kiasa mmiida varida kumimakakiaavai.

⁷ Iya Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaara gioonna kiaapuuya kiasa mmida vitairaiya roosiima variaaree kiasa iida hama ngiari kiasa kuaivaa tuqinnama oyaivaa rikiaada iya kuaivaa yaagueeqama kiasa hama tuqinnama oyaivaa rikiaavai.

⁸ Vaa ta taunnavai. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivo yoketaavai vaivai. Gioonna kiaapu voovoono ivaa arinaima rikioo safuuma varioo iino too inna fai yoketaavai vainaravai.

⁹ Ivaara aa kua aavaa arinaima rikiaatee. Mmaanna tuu kuaiyauvo hama gioonna kiaapu safuuma varuuyara tiravai. Gioonna kiaapuuya mmaanna tuu kuaivaa hatokada Anutuugaa kuaivaa rikiadaata yaatareeraiyara tiravai. Hama ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuugaa mmiraiyaraata mminnamminnaa maisa vareeraiyaraatama tiravai. Hama yoketaama variraiyaraata Anutuugaa kuaivaara puruuka tiraiyaraatama gioonna kiaapuuya ngiari kaano kooyaata ngiari vo gioonna kiaapuuyaatama ruputuaani putuaiyaraatama Anutuugaa mmaanna tuu kuaivo tiravai.

¹⁰ Gioonna kiaapu sabi heeraiyaraata vaidiia ngiari tasipa ngiari tasi paani gioonnaiya ngiari tasipa ngiari tasipaiyaraatama vaidiia sikau iri saiyauvaa varaaraivaara vaidi voovai mmuara hatauma kiada vitada viraiyaraata unnakua tiraiyaraatama kua radudeera suaivaki yaagueeqama unnakua tiraiyaraata Anutuugaa kua kutaivaa hatokeeraiyaraatama Anutuugaa mmaanna tuu kuaivo tiravai.

¹¹ Anutuugaa kua kutaivo inna mmayaaya yoketaavai. Na gioonna kiaapuuya ivaa kuaa mmiaiveera mmooriivaa Anutuugo ni miravai. Ii mmayaaya yoketaa ivo inna ari vookarai mmayaayavai Anutuugo yoketaa tuanaivaasidiri tiiravai.

Anutuugo Pauruusaara boo tuuvaara ivo innara yoketaavee tiravai

¹² Ni Udaanga Yisuu Kirisiiva ari yaagueeqaivaa ni muduu rikiee na aikiooma mmoori varoovaara na innara yoketaavee kiaunoo. Ivo ni mmataama kioo niyara aikiooma iinaravee kua kioo mmooriivaa ni muuvaara na innara yoketaavee kiaunoo.

¹³ Tauraa na innara maisa kua tiee innara maisa mmooriivaa iina inna kuaivaara haunninniina maisamaisama variaivaara hama ivo yaata utuoo ni ooqoo tiravai. Na hama innara arinaima rikiee kutaavaivee kua kiee kumimakama variaivaara ivo niyara kaayauma boo tioo hama ni ooqoo tiravai.

¹⁴ Ti Udaanga Anutuugo ari vookaraama kati niyara yoketaama yaata utuduu na innara kutaavaivee tiee innara mmuduuya riravai. Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara ta innara kutaavaivee tida innara mmuduuya ruaunnavai.

¹⁵ Aa na tinara kua aavo inna kua kutaavai. Gioonna kiaapuuya ivaa arinaima rikiada ivaara kutaavaivee kiatee. Yisuu Kirisiiva mmatayaa tioo gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa vareeraiya vitoo aataru yoketaivau yapaanaraivaara mmatayaa tiiravai. Gioonna kiaapu mminnamminnaa maisa vareeraiya mminnamminnaa maisaiyauvo kiisavai vaivai. Ni mminnamminnaa maisa na varauyauvono pinaavai vaivai.

¹⁶ Anutuugo hama ivaara yaata utirainno niyara kaayauma boo tiravai. Na vaidi maisavai variaaduu Yisuu Kirisiiva hokobama niyara faannaududuu na innara kutaavaivee tiravai. Yisuu Kirisiiva niyara hokobama faannauvaara nnaagiai variaaraiya teeda rikiada iyaatama innara kutaavaivee tida tupatupaa variraivaa varaaraivaara Anutuugo niyara kaayauma boo tiravai.

¹⁷ Anutuugo hama putirainno mmuaa tuanaavai nnaasu varikio hama voovoono ari avuuvaadiri kooyaa inna taivai. Nnaaru varuuyaataama makee variayaata yapooma variaaraiyaatama ivo iya kieetavai varioo hama

taikaanaravai. Gioonna kiaapuuya innara yoketaavee kiaa kuaivo tupatupaa vaino inna nnutuuvo ngiau aapu tupatupaa itaavai nnaasu vakiaivee. Kua kutaa.

¹⁸ Ni maapu Timotii-o, aa na tinara kua aavaa fai na yaagueeqama i kiaa i mminaravai. Nnaaruaa vaidiia aiyara tuu kuaivaa kaanaivo na tinara kua ivaki vainoo. Iya tuu kuaivaara yaata utuee Anutuuga mmooriivaara rapira vaidivai roosiima yaagueeqama dianee.

¹⁹ Diee vainna Yisuunnara kutaavaivee kiannaivaa puaisa utuee i yaata utiraivau vai kua yoketaivaa nnaasu rikiee varianee. Vaidi vooya hama ngiari yaata utiraivau vai kua yoketaiyauvaa rikieerama kiada iya Yisuunnara kutaavaivee tiraivaa vaa pikiada eeyaara haruruaavai.

²⁰ Vaidiivaitana iyakidiri diaivaitana nnutuuvaitana Huminaia Are-sadereeya na Sataangaa mmi kiee pikiauuko ivaitana yaagueeqama utivai. Ivaitana Anutuugaara kua maisa kiaa aataruuvaa pikiaateeraivaara na ivaitana pikiauuko Sataango ivaitana utivai.

2

Ngia Anutuugaara nuunaira suaivaki ataama iikiatee

¹ Itaama vainai na aa tauraanaa kua aavaa yaagueeqama ngii giaa ngii minai rikiaatee. Mmuakiaa gioonna kiaapuuyara ngia yaaku varada Anutuugaara kua tida iyara inna yapaarida iyara yoketaayavee kiatee.

² Kieeta vaidiyyaraata mmuakiaa vaidi ti haitatuurayaraatama yaaku varaatee. Ta mmuakiaaya ausa nuufaivaa varada tirooma varida Anutuugaara yaata utida mmuakiaa mmooriivaa safuuma iikiaaraivaara ti kieetaiyara yaaku varaatee.

³ Ta iyara yaaku varaunnaivo inna yoketaa aataruvai. Anutuugo ti vitoo yoketaivau ti yapaivoono ta itaama iikiaunnaivaa taikio inna yoketaainoo.

⁴ Ivo mmuakiaa gioonna kiaapuuya inna kua kutaivaa arinaima rikiakio iya vitoo yoketaivau yapaanaraivaara inna yoketaainoo.

⁵ Kua kutaa kuaivo ataama vainoo. Mmuua Anutuugo nnaasu varinoo. Tammaaki dii vaidiivo gioonna kiaapuuya kuaivaa Anutuugaa kiaa mmioo inna kuaivaa iya kiaa mmira mmuaavoono inna Yisuu Kirisiivavee.

⁶ Ivo hama ariiyara yaata utirainno mmuakiaa gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvo iya yeena rau kiaivaa roosiima utuuvaa rukuasaa-naraivaara yaata utuoo yatari sagaivau putiravai. Anutuugo mmuakiaa gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaanara aataruuvo kooyaa vakiaiveera ivo suai mmataama kioovaki Yisuuva putiravai.

⁷ Na Anutuugaa kuaivaa varee nuaina gioonna kiaapuuya kiaa mminaraivaara Anutuugo ni mmataama kieeravai. Na ngiari voopinnaiya ari kua kutaivaata innara kutaavaivee tiraivaatama iya kiaa mminaraivaara ni mmataama kieeravai. Hama na ivaara unnakua kiaunoo. Na kua kutaavai kiaunoo.

⁸ Itaama vaikiai vaidiia mmuakiaa yoosinnaiyauvaki yaaku varaaraivaara ni yoketaainoo. Vaidi Anutuugaa mmooriivaara yaata utiraiya hama ausa nnannateera hama buaaru tirama kiada yoketaa tuanaaya varida yaaku varaaraivaara ni yoketaainoo.

⁹ Gioonnaiya ngiari uyira rairaiyauvaa hama koonnama uyida raida vari-rama kiada safuuma uyida tirooma variaaraivaara ni yoketaainoo. Iya hama ngiari kieeta yaasiiyauvaa fiyyama kiada hama mmannaammannai mminnaiyauvaata sikau seeta roosii yoketaiyauvaatama rutaku kiada kaayau sikau kiada varaa uyira rairaiyauvaa hama iyauvaa uyida variaaraivaara ni yoketaainoo.

¹⁰ Hama iya itaama iiraida gioonnaiya ngiariiyara kiaanoo: Vaa ta ausa hanigiaunnayavee, kiasa kiada mmoori yoketaivaa iikiaaneema iya mmoori yoketaivaa iikiaaraivaara ni yoketaainoo.

¹¹ Gioonnaiya kuaivaa rikiada kua seemuaa adida variyaiya inna iya yoke-taayavee.

¹² Gioonnaiya Anutuugaa kuaivaa vaidiiya kiasa mmida iyara diaaraivaara na oogoo kiaunoo. Gioonnaiya kua seemuaa varida kuaivaa nnaasu rikiaa-tee.

¹³ Nnaaru Anutuugo Ataamaa tauraa iima kioo nnaagiai Evaanna iima kioovaara na itaa kua kiaunoo.

¹⁴ Hama Ataamo Sataangaa unnakuaivaa rikieeravai. Gioonnaivoono ivaa rikioo Anutuugaa aataruuvaa hatokeeravai.

¹⁵ Fai gioonnaiya nnaakaraiya mmatada varida iya mmannammanna Yisuunnara kutaavaivee tida ngiari seenaiyara mmuduuya rida tirooma yoketaa tuanaaya varikio Anutuugo iya vitoo yoketaivau yapaanaravai.

3

Vaa ausa hanigieeraiyara haitatuura vaidiivaa variraivo ataama vaivai

¹ Aa kua aavo kua kutaavai. Fai vaidi voovoono vaa ausa hanigieeraiyara haitatuura mmooriivaara inna yoketaikio too varaanaree kiasa ivo mmoori yoketaivaa varaanara iivai.

² Itaama haitatuura vaidiivaa variraivo safu tuanaavai vaino ivo mmuaa nnaatavai varoo ari mmammaivo inna iikiatairaivaara tuqinnama haitatu-unno tuqinnama yaata utuoo ari seenaiya tasipama yoketaama varioo nnau-vaata yeennaivaatama vo yoosinnaivakidiri ngiaiya mmioo Anutuugaa kuaivaa gioonna kiaapuuya tuqinnama kiasa mmira vaidivai varinaravai.

³ Ivo hama kapikarai nnooriivaa nnoo kumimakama varioo hama gioonna kiaapuuya ruputirama kioo tirooma varioo hama buaaru tioo hama sikau-vaara pinaama mmuduuya rinaravai.

⁴ Ivo ari tasipama mmuaa nnauvaki variyaiyara tuqinnama dioo vainno ari nnaakaraiyara haitatuunai rikiada iya inna kuaivaa rikiada iida mmuakiasa suai innara yoketaakiaaravai.

⁵ Fai vaidi voovoono ari nnaata nnaakaraiyara hama tuqinnama dioo vainno fai dataama kioo ivo Anutuugaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiyara tuqinnama haitatuunaranee? Hama yopeemavee.

⁶ Vaidi vaa ausa hanigieeraiyara haitatuura vaidiivo ivo vaa tauraa ausa hanigia kioo yaagueeqama vari vaidivai varivai. Fai ivo ariiyara mannaka tioo mmannammanna itaama roo vioo vioo harurino too Anutuugo Sa-taangaa irisai maisaivaa mmuneema sa inna mmiaiveeraivaara ivo itaama yaagueeqama vari vaidivai varivai.

⁷ Gioonna kiaapu hama ausa hanigiaiyaano innara yoketaavaivee kiasa vaidivai varivai. Sa ivo Sataangaa kuaivo kobeevaa roosiima vaivaa rikioo haruruoo mmamma maisaivaa varaiveeraivaara ivo itaama yaagueeqama vari vaidivai varivai.

Ausa hanigieeraiyara haitatuuraivaa tasipama

mmoori iira vaidiiya variraivo ataama vaivai

⁸ Vaa ausa hanigieeraiyara haitatuuraivaa tasipama mmoori iira vaidiiya fai mmuaikaraama yoketaama varida hama airi kua airi kua tiraida mmuaa kuavai nnaasu tida hama kaayau kapikarai nnooriivaa nneedaa hama ngia-riiyara nnaasu yaata utida unnakua kiasa sikauyauvaa varaaravai.

⁹ Anutuugaara kutaavaivee kiaa mmayaayaivo tauraa hataumaki vaivo aanna makee kooyaa vaivaa iya puaisa utida varida rikiakio iya yaata utiraiyauvaki yoketaavai nnaasu vainaravai.

¹⁰ Tauraa iya variraivaara iida taatee. Iida teekiai aikiooma varikiai ngia ee-oo tikiai iya haitatuura vaidiivaa tasipama mmoori varaatee.

¹¹ Iya nnaataiya mmuaikaraama yoketaama variaani ngiari seenaiya iyara kiaanoo: Inna kua rikiaa gioonnayavee, kiaavai. Iya hama ngiari seenaiyara maisa kua maisa kuaiyauvaa tida varida murumuru tiraida tirooma varida ngiari mmamma iira aataruuvo iya iikiatairaivaara tuqin-nama haitatuuda varida mmuakiaa mmoori aataruuyauvaa hama unnakua kiaa iikiaaravai.

¹² Vaidi vaa ausa hanigieeraiyara haitatuuraivaa tasipama mmoori varaa vaidiia fai mmuaavai mmuaavai mmuaa nnaatavai varada ngiari nnaakaraiyaraatama iya tasipama mmuaa nnauvaki variayaraatama tuqinnama haitatuukiaaravai.

¹³ Itaa kiaa vaidiia ngiari mmooriyyauvaa yoketaama varakiai fai gioonna kiaapuuya teeda iyara yoketaayavee kiaaravai. Iya itaama mmoori-ivaa iida Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa aataruuvaa iya yaaguee-qama gioonna kiaapuuya kiaa mmiaaravai.

Anutuugaa kua voovai oyaivo hatauma vaivaa ta rikiaunnani vooya hama rikiaavai

¹⁴ Na kiisa suai aisi vee i taanara iina variee aa yanaa aavaa aini fafaaraki-aunoo.

¹⁵ Fai na hama akiairaama aisi vinai aa yanaa aavaudiri a tee Anutuugaa raunna mmaapuuya datadataama variaaraivaara arinaima tee rikiaanaravai. Anutuugo tupatupaa variraivaa raunna mmaapuuya vaa ausa hanigia kiada innara kutaavaivee kiaiia variaano. Iya inna kua kutaivaa rikiaiia nnau kuabai tuunnaiyauvaa roosiima yaagueeqama dida vakiaavo inna kua kutaivo hirira roosiima iyayaa vainoo.

¹⁶ Anutuugaa kua voovai oyaivo hataumaki pinaavai vainoo. Fai vaidi voovono hama yopeema ii kua ivaa hatokaanaravai. Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo.

Ivo vaidi mmatayaiya mmammaivaa varoo
safuuma varuuvaa
Mmannasa Yoketaivoono
gioonna kiaapuuya vitauduu
aangeraiya inna toduu
vaidiia inna kua mmayaayaivaa
mmuakiaa mmatavau varuuya kiaa mmuduu
iya innara kutaavaivee tuduu
Anutuugo inna vitoo ngiau aapu yapeeravaivee.

4

Unnakua vaidiia iikiaara kuavai

¹ Mmannasa Yoketaivo kooyaa tinoo: Fai suai nnaagiai vaidi vooya Yisuun-nara kutaavaivee tiraivaa pikiada unnakua tira mmagia maisaiyakidiri nnii kuaiyauvaa rikiada iida iya kiaa aataruuvagiataama kuaaravaivee, tiivai.

² Ii aataru iyauvaa unnakua vaidiia mmanna kuasiyauvo korookiai ki-aavai. Vaa iya yaata utiraivo kuminaikiai hameeta ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaara rikiaavai.

³ Ii vaidi iya gioonna kiaapuuya kiaa mmida kiaanoo: Sa nnaata vaati varaatee. Yeenna vooyauvai sa nnaatee, kiaavai. Gioonna kiaapuuya vaa

kua kutaivaa rikiada Yisuunnara kutaavaivee kiaiya ii yeenna iyauvaara Anutuugaara yoketaavee kiaa kiada nnaateeraivaara Anutuugo ii yeenna iyauvaa iiravai.

⁴ Mmuakiaa yeenna fayaiyauvaa Anutuugo uuyauvo yoketaayauvaivee. Sa vo yeenna fayai voovaara haipavee kiatee. Mmuakiaa yeenna fayaiyauvaara yaaku varada yoketaavee kiaa kiada varada nnaarayauvaivee.

⁵ Ngia itaama yaaku varada Anutuugaa kuaivaara yaata utida yoketaavee kuaivaara Anutuugo iyauvaara inna aikioo yoketaayauvaivee tiivai.

Timotiiva Yisuu Kirisiinna mmoori vareera ngiaammuaui yoketaavai variravai

⁶ Fai a ii kua iyauvaa vaa ausa hanigieeraiya kiaa mmiee fai a Yisuu Kirisiinna mmoori vareera ngiaammuaui yoketaavai varinaravai. Fai a itaama variee Yisuunnara kutaavaivee tira kuaivaa mmannammanna yeenna nneerayaama nnee nnee aataru yoketaivau vaa a kuannaivau mmannammanna kuanaraivo fai kooyaa vainaravai.

⁷ Gioonna kiaapuuya hama Anutuugaara tiraida sabi kuaiyauvaata uriyauvaatama kiaiayuvaa sa iyauvaa rikiaanee. Anutuugaa aataru yoke-taivau nuainna arinaima taanaraivaara iinnanna tee ivau yaagueeqama varianee.

⁸ Vaidi voovoono ari mmammaivo yaagueeqama vakiaiveera vo mmoori vo mmooriivaa varaivo inna ivo kiisama yoketaivai. Ivo Anutuugaa aataru yoketaivau yaagueeqama variivo inna ivo pinaama yoketaivai. Anutuugo aanna ivo variivaa tuqinnoo yapooma ivo varinaraivaatama tuqinnaa-naraivaara inna ivo pinaama yoketaivai.

⁹ Ii kua ivo kua kutaa kuavai vaivai. Ta ivaa rikiada varada ivaara kutaavaivee kiaaraivo inna yoketaavai.

¹⁰ Anutuugo tupatupaa variivoonoo mmuakiaa gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaanaree kiaa tiivoonoo gioonna kiaapuuya innara kutaavaivee kiaiya vitoo yoketaivau yapaanaravai. Ta innara kutaavaivee tida innara faannaida variaunnaivaara ta yaagueeqama kiada mmoori varada variaunnaanoo.

¹¹ Ii kua iyauvaa iikiateera yaagueeqama kiee kua tiee gioonna kiaapuuya kiaa mmiee varianee.

¹² A ngiaammuaui karaasavai variannaivaara sa gioonna kiaapuuya ai-yara maisavaivee kiateeraivaara ataama iikianee. Gioonna kiaapu Yisuunnara kutaavaivee kiaiya aataru yoketaivaa iya vitaakianee. A kua kiannaivaata a iikiannaivaatama a gioonna kiaapuuyara mmuduuya ruan-naivaata Yisuunnara kutaavaivee kiannaivaatama yoketaama iinna variee hama sabi nuaira aataruuvaa yaata utuee iikiannaivaatama iya vitainai fai iya i nnunneepaneema iikiaravai.

¹³ Anutuugaa kua fafaaraivaa gioonna kiaapuuya avuuyauvunu diitee iya rikiaateera jaaruee ivaa iya kiaa mmiee oyaivaa kiaa kookiee kianee. Mmannammanna itaama nnaasu variee iinanai na nnaagiai aisi kuanaravai.

¹⁴ Mmannasa Yoketaivo kati i mmuu yaagueeqaivaa a varee mmooriivaa mmannammanna iikianee. Ii yaagueeqa ivaara forofetaiya kua tuduu vaa ausa hanigieeraiya kieeta vaidiiya ngiari yaakuuyauvaa iiyaa utuu suaivaki a vareeravai.

¹⁵ Ii na i kiaa i mmiau kua iyauvaara nnaasu yaata utuee mmooriivaa mmannammanna iikianee. A varia ree viee viee yaataranai mmuakiaa gioonna kiaapuuya taateeraivaara itaama iikianee.

¹⁶ Aiyara tuqinnama haitatuuma tee kuaivaa a gioonna kiaapuuya kiasa mmiannaivaara tuqinnama yaata utuane. Ii mmoori yoketaa iyauvaa mmannammanna iikiane. Fai a aikiooma iino fai Anutuugo i vitoo yoke-taivau i yapoo a kianna kuaivaa rikiaiyaatama vitoo yoketaivau yapaanara-vaivee.

5

Gioonna kiaapu Yisuunnara kutaavaivee kiaiara

eenoo ataama iikiane.

¹ Sa vaidi yokovaiyaata yaagueeqama kiese kua kiane. A ai koonna tuanaivaata yamaa kua kiannaneema iyaatama yamaa kua kiane. Vaidi karaasaiyara ni gata vayaiyavee kiasa iyaatama yamaa kua kiane.

² Gioonna vaa yokovaakiaiara ni noovainnavee kiasa iyaata yamaa kua kiane. Gioonna karaasaiyara ni nunna nayaayavee kiasa iyaatama yamaa kua kiane. Sa sabi aataruuvaa isareera kuaivaa tasipama kiese iyaata kiane.

³ Gioonna muaadaiya hama seenaataiyara tuqinnaanee.

⁴ Fai gioonna muaadaivaa nnaakaraiya varida iyaata inna nneedi-yaatama tauraa Anutuugaa aataruuvangiataama ngiari kaanaara tuqinnaatee. Iya itaida ngiari kaano kooyaata ngiari taato nnaakukiaiya iyara uu mmooriivaa irisaivaa iikiaaravai. Anutuugo ivaara iya teeno inna yoketainaravai.

⁵ Gioonna muaada tuanaivo hama inna seena innara tuqinneeraataivoono tinoo: Anutuugo ni tuqinnaanaravee, kiasa kioo mmannammanna yaaku varoo heenagieena ikiannagisanna inna yaparainno tinoo: Anutuugo, ni tasipama varianee, tiivai.

⁶ Gioonna muaadaivo mmamma iira aataruuvaa nnaasu yaata utuoo iivo inna variivo putiraivaa roosiima varivai.

⁷ Gioonna kiaapuuya sa muaada gioonnaiyara maisavee kiateeraivaara ii kua ivaa yaagueeqama iyaata ngiari seenaiyaatama kiasa mmiane.

⁸ Gioonna kiaapu voovoono hama ari mmuaa kiauyaraata ari seena nnunna nnayaa kata yayaa kaano kooyaraatama tuqinnaanaraivo vaa ivo Yisuunnara kutaavaivee tii aataruuvaa pikioo hama ausa hanigieeraiya maisama varira aataruuvaa yaatara kioo maisa tuanaavai varivai.

⁹ Ausa hanigieeraiya muaada gioonnaiya tuqinnaateeraivaara iya nnutu-uyauvaa yanaivau raanee. Yokovaa gioonna muaadaivaa nuanuuvo taar-avooma vaidi yuku yaaku taika kiaikio (60) varii gioonnaivo mmuaa vaativali nnaasu varaikio putiivaa nnutuuvaa raanee.

¹⁰ Ii gioonna ivaara gioonna kiaapuuya kiaanoo: Ivo mmoori yoketaivaa iivaivee, kiaivo vaa ivo ari nnaakaraiyara tuqinnama haitatuukiai iya yoke-taama variaavai. Ivo ngiari voopinaiya ngiaavo ari nnauvakira iya maavee kiasa kioo iya tuqinnoo aduoo varioo Anutuugaa gioonna kiaapuuyara tuqinnoo gioonna kiaapu mmuaararavai varaiyara tuqinnoo mmuakiasa mmoori yoketaiyauvaa mmannammanna iivai. Ii gioonna itaama iikiasa iya nnutuudaa raanee.

¹¹ Sa gioonna karaasa muaadaya variyaiya nnutuuyauvaa raanee. Iya vaati varaatainai fai iya Yisuu Kirisiinna mmooka hanigia mmida vaatiiya varaaravai.

¹² Ivaara iya tauraa Yisuunnaata kua yeena rau kioo kuaivaa hatokakio fai koonnainaravai.

¹³ Iya mmoori vareeraivaara iya pirisaikiai kati varida mmuakiasa nnauyauvaki reeri te reeri teema rada nookiaavai. Hama mmoori vareera

kati varira aataruuvaa yaatareera maisai aataru voovaata iya iikiaavai. Iya maisa kuaivaa ngiari seenaiyara murumuru tida vooya kuaiyauvaa mmuararama rada tida varida sabi kuaiyauvaa iya hama kua kiataama kiadaata kua kiaavai.

¹⁴ Itaama vainai gioonna karaasa muaadaya variyaiya vaatiiya varada nnaakaraiya mmatada ngiari nnauyauvaa tuqinnaaraivaara ni yoketaiwoo. Fai iya itaikio ta vaa ausa hanigieeraiya hama ti nnammutuaiya tiyara maisa kua kiaara aataruuvootainaravai.

¹⁵ Gioonna muaada vooya vaa ausa hanigia kiada variaa aataruuvaa pikiada Sataangaa aataruuvau kuaivaara na itaa kua kiaunoo.

¹⁶ Gioonna voovoono Yisuunnara kutaavaivee tiivoono ari mmuaa ki-
auyakidiri muaadaya varikio ivoono iyara tuqinnaivee. Fai ivo itaama iinai gioonna kiaapu vaa ausa hanigiaiya ii gioonna muaada iya tuqin-
naaraivaara hama yaata utuaaravai. Iyaano gioonna muaada hama seenaataiyara tuqinnaateeraivaara na itaa kua kiaunoo.

¹⁷ Vaa ausa hanigiaiya kieeta vaidiia yaoketaama gioonna kiaapuuyara haitatuukiai yara yaata utida sikauyauvaa ngia makemakee iya mmiai yau-
vaa kava vooneetu mmuaikaraama iya mmiaaraivaara yaata utuatee. Iyakidiri vaidi vooya Anutuugaa kuaivaa kiaa kookieema kiada kiaa mmi-
raivaara mmoori yaagueeqama varaiyara tuqinnama yaata utida itaama iikiaaraivaara yaata utuatee.

¹⁸ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno puara burimakauvo mmoori irisaivaa yeenna nnaiveeraivaara tioo tinoo: Puara burimakauvo yeenna vuitaiyauvaa mmataivau hatoka kiaavo vaiyauvaa yukuaadiri raa rau-
dodoono too uruuyauvo rusitioo mmataivau vaino too nneenai sa inna avaiyau yeenna rammuanee. Pikino nnaivee, tikio rikioo vo kua voovoono tinoo: Vaidiivo mmoori varaivaa irisaiyauvo vaiyauvaa inna mmikio varaivee. Kua fafaaraivo itaa kua tiivai.

¹⁹ Fai vaidi mmuaa voovoono vaa ausa hanigieeraiya kieeta vaidiivaaki kua pinaivaa yapanai sa inna kuaivaa rikiaanee. Fai vaidi taaravaitanannee vara taaravoomaano kua pinaivaa innaki yapakiai inna aikioo iya kuaivaa rikiaanee.

²⁰ Vaa ausa hanigieeraiya kieeta vaidiia fai mminnamminnaa maisaivaa mmannammanna varakiai yaagueeqama mmuakiaa gioonna kiaapuuya avuuyauvunu kooyaa ivaara iya kianee. Tinai rikiada ivaara gioonna kiaapuuyaataama rikiada aatuukiateeraivaara itaama kooyaa iya kianee.

²¹ Anutuugaa avuuvaunnaatama Yisuu Kirisiinna avuuvaunnaata aangeraa Anutuugo ariiniee kiaa mmataama kiai ya avuuyauvunuaatama na yaagueeqama i kiaa i mmiee kiaunoo: Ii kua ivaa na i kiaa i mmiauvaa rikiee iikiane. Inna variee sa vo vaidivaara maisavee tie voovaara yoketaavee kianee. Mmuakiaa mmoori a iikiannaivaa sa mmuaavaara nnaasu yaata utuee iikiane, kiaunoo.

²² Anutuugaa mmoori varaiveera kiaa sa akiairaama ai yaakuuvaitana vaidi voovaayaa yapa kiee inna mmataakiane. Ari vo vaidivoono mminnamminnaa maisa varaivaa sa eetama varaanee. Yoketaama nnaasu vari-
naraivaara mmoori varaanee.

²³ Sa nnooriivaa nnaasu nnaanee. A makemakee i nniitaraivaara tiee kiisama vuaina suuyaivaa nneeno i ausaivo yoketaakiaivee.

²⁴ Hama Anutuugo gioonna kiaapuuya yaparaira suaivo nnikio vaa tau-
raa gioonna kiaapu vooya mminnamminnaa maisaiyauvo kooyaa vainoo. Gioonna kiaapu vooya mminnamminnaa maisaiyauvo fai nnaagiai nnaasu kooyaa vainaravai.

²⁵ Mmuaikaraama gionna kiaapu vooya mmoori yoketaiyauvaa iiki-aiyauvo kooyaa vainoo. Vooya mmoori yoketaiyauvaa haumaki iikiyaiyauvo fai hama yopeema haumaki vainaravai. Fai kooyaa vainaravaivee.

6

¹ Gionna kiaapu sikaunnaadiri yookaama kiaani mmoori vareera mmuakiaaya ngii haitatuurayara kua yoketaivaa tida iya nnutuuyauvaa ngiau aapu yapaateeraivaara yaata utida mmooriiyauvaa iikiatee. Gionna kiaapuuya Anutuugaa nnutuuvaaraata inna kuaivaaraatama sa maisa kua kiateeraivaara itaama iikiatee.

² Ngii haitatuuraiya vaa ausa hanigiaiayara yaata utuatee. Ngia mmoori vareera gionna kiaapuuyaata ngii haitatuuraiyaatama vaa Yisuunnara kutaavaivee kua kiada mmuaakaraama variaivaara sa iya kuaivaara haunninniikiatee. Iya hama Yisuunnara kutaavaivee tira suaivaki ngia kiisama mmoori yoketaivaa iyara iikiaavai. Anna makee ngia pinaama mmoori yoketaivaa iyara iikiatee. Anutuugo iyara mmuduuya ruaikiai iya vaa Yisuunnara kutaavaivee kiaiayara ngia mmooriivaa iikiaivaara pinaama mmoori yoketaivaa iyara iikiatee.

*Pauruuso unnakua kuaivaa kua mmira
vaidiiyaraata yoketaa mminnaa*

tuaniyauvaaraatama tiravai

A ii na kiau kua iyauvaa gionna kiaapuuya tuqinnama kiee kua kookieema kiee variee iya vita vitaakianee.

³ Vaidi voovono ari vo kuavai gionna kiaapuuya kua mmioo hama ti Udaanga Yisuu Kirisiinna kua kutaivaata Anutuugaa aataru yoke-
taivaatama iya kua mmiivo

⁴⁻⁵ ariiyara pinaama mannaka tioo hama kua voovai arinaima rikiaivai. Inna yaata tinniivo koonnama vaivaara ivo kuaivaa oyaivaara tuoo varioo inna kiatakiatainno nnaasu varikio rapiravootama innaki yaagueeqama vaivai. Ivo itaama iikiai rikiada vooyaata ivakidiri ngiari yaatara ngiari yaatarakiaivaara iya nnannataikiai varida ngiariiki ngiariiki yaagueeqa kuaivaa tida varida ngiariiyara ngiariiyara kua maisa tida ngiari seenaiyara maisama yaata utuaavai. Iya ngiari tinniiyauvunudiri yaata utida kiaanoo: Ta Anutuugaa aataruuvau vida kaayau sikau hoonaiyauvaa varaaravee, kuaavai.

⁶ Mo fai gionna kiaapu voovono innasi vai mminnaiyauvaara aikioovaivee kua kioo Anutuugaa aataruuvaara yaata utuoo ivaa iinno fai yoketaama ari vookaraama varinaravai.

⁷ Ti kaanokiaiya ti mmatoo suaivaki hama mminnamminnaiyauvaa tasi-pama ti mmateeravai. Ti putira suaivaki hama ta mminnamminnaiyauvaa tasipama varada kuaaravai.

⁸ Ivaaraida mo fai ta aikiooma yeenna nneedaa ti mmammaiyauvunu aikiooma uyira rairaiyauvaa yapada fai ta tiisi vai mminnaiyauvaara inna aikioovaivee kuaaravai.

⁹ Vaidi vooya kaayauma mmatayaa diaa mminnamminnaiyauvaara iya mmuduuya rida ivara nnaasu yaata utuaavo iya haruriraivo iya mmookaivaki vaikiainnaata iya mmannammanna itaida variaano. Iya itaa kua aataruuyauvo kobeevaki fayaivo haanara iivaa roosiima iya mmamma iira aataru maisamaisaiyauvaa iya varaata varaataikiai iya yaata duunaiya iirayaama iikiaavai. Ii aataru iyauvono iya puaisa utikiai maisama varida putuaavai.

¹⁰ Mminnamminnaa maisaiyauvaa vareeraivaa oyaivoonno sikau vareeraivara mmuduuya riraivovee. Vaidi vooya sikauyauvaara ngiari ausaiyauvo diitoo iya varaataududuu Anutuugaara kutaavaivee tira aataruuvaa vaa pikiada irisaivaa kaayau iya ausa mmuaararoovaa vareeravai.

Pauruuso Timotiiva ataama variaiveeraivara inna kiasa mmiravai

¹¹ A Anutuuga vaidi tuanaikua eenoo iya iikiasa maisa mmooriyauvaa mmooka hanigia mmianee. Anutuugo variivaugiataama safuuma variee innara kutaavaivee tiee i seenaiyara mmuduuya ruee mmuaararairo aisi vainainnaata inna aataruuvau yaagueeqararama kiee variee tirooma varinaraivara yaagueeqama mmooriivaa iikianee.

¹² Vaidiyya isareeraivara ngiari yaatara ngiari yaatara kianeema a Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiannaivara Anutuuga mmooriivaa yaagueeqararama kiee iikianee. Linnanna irisaivaa tupatupaa variraivaa aiyara varaanee. A gioonna kiasa kaayauya avuuyauvunu vaa na ausa hani-giauvavee tira suaivaki tupatupaa variraivaa varaaneeraivara Anutuugo aiyara maavee tiravai.

¹³ Anutuugo mmuakiasa mminnamminnaiyauvaa variraiyauvaa mmi-raivaa avuuvuunnaata Yisuu Kirisiiva kieeta vaidi Podii Piratuusaasi vioo ari kuaiyauvaa safuuma inna kiasa mmiraivaa avuuvuunnaatama na yaagueeqama aiyara ataa kua kiauunoo:

¹⁴ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinara suaivara faannainna variee na i kiasa i mmiau kuaivaa rikiee iinna mmannammanna yoketaama variee sa mminnamminnaa maisaivaa varaanee, kiauunoo.

¹⁵ Anutuugo ari mmataama kioo suaivau ari Mmaapuuvaa kooyaa ti vitainaravai. Anutuugo nnaasu ti kieeta yoketaavai varioo mmuakiasa kieetaiyara kieeta tuanaavai varivai. Ivo ti Udaangavai varioo mmuakiasa udaangaiyara Udaanga tuanaavai varivai.

¹⁶ Ivo nnaasu hama putirainno mmeekia ari vookaraivaki varikiyai hama gioonna kiasapuuya yopeema ivaki kuaavai. Hama gioonna kiasa voovoono inna taivai. Fai hama yopeema gioonna kiasa voovoono inna taanaravai. Inna nnutuuvo tupatupaa ngiau aapuuvaki vaino inna yaagueeqaivo tupatupaa itaavai nnaasu vaikiaivee. Kua kutaa.

¹⁷ Gioonna kiasapuuya mmatayaa diaa mminnaiyauvo kaayau iya suvuaiya yaagueeqama kiee kiasa mmiee kiane: Sa ngiingiiyara mannaka tida sikau hoona taikaanaraiyauvaara yaata utuatee. Iyauvaa varada mmata aavau yoketaama variaaraivara sa ivaara faannaida variatee. Anutuugo ngii tasipanai yoketaama variaaraivara nnaasu faannaida variatee. Ta yoketaama sirigaida variateeraivara ivoonoo mmuakiasa mminnaiyauvaa kati ti mmivaivee,

¹⁸ kiasa kiee vo kuavai iya kiasa mmiee kiane: Mmoori yoketaivaa iikiatee. Iikio yoketaama iira aataruuvo ngii suvuainai mminnaiyauvaa ngii seenaiyaatama mmiaaraivara teeraida variatee. Iya itaa kua kiasa mmiee kiane.

¹⁹ Fai iya itaama iida iya yoketaama iira aataruuvaa irisai yoketaivaa ngiariini yapakiokio mmannammanna yaagueeqama vainanai yapooma iya variaaraivakiaatama mmannammanna itaavai vainaravai. Iya varira tuanaivaa fai varaaraivara fai iya itaama iikiaravai.

²⁰ Timotii-o, mmuakiasa kua mmoori aataruuvaa Anutuugo i mmiiivaa tuqinnama haitatuuma taa kiee iikiane. Gioonna kiasa vooya ngiariiyara unnakua tida kiauunoo: Ta mmuakiasa kuavai rikiaunnavaivee, kiasa kiada ivaara ngiariiki ngiariiki kua tida sabi kua tida varida maisa kua maisa kua

tida varida kiaavai. Sa iya kuaivaa rikieerama kие mmooka hanigia iya mmianee.

²¹ Iya kiaanoo: Vaa ta aikiooma rikiaunnavaivee, kiaa kiada Anutuuqaara kutaavaivee tira aataruuvaa fanniikiaavai.

Anutuuqo kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngii tasi-pama vakiaivee.

Pauruusoono aa nnaagiai yanaa aavaa Timotiinnani reeravai

Pauruusoono aa nnaagiai yanaa aavaa kava Timotiinnani roo tinni yoketaa vooyauvai inna kiaa mmino ivaugiataama safuuma iikiaiveeraivaara innani reeravai. Pauruuso Timotiinna kooyaa kiaa mmino too ivo mmannammanna yaagueeqama kioo mmoori yoketaivaa iikiaiveeraivaara Pauruuso yamayamaa kuaiyauvaa innani fafaara reeravai. Ivo roo yamayamaa kuaiyauvaa Timotiinna tino too ivo mmannammanna Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoke-taivaa sirigama kioo iikiaiveeraivaara tiravai. Timotiiva yaagueeqama kioo ari vitaira mmooriivaa puaisa utuoo mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapu-uya kiaa mmioo Nnaaruaa Kua Kiaa Yeena Rau Kioo kuaivaatama iya kiaa mmioo yoketaa vitairavai variaiveeraivaara Pauruuso yamayamaa kuaivaa innani fafaara reeravaivee.

¹ Na Pauruusoono aa yanaa aavaa aini fafaarakiaunoo. Anutuugoono ari yaata utiivaugiataama ni mmataama kiaikiai na Yisuu Kirisiinna kuaivaa varee nuaira aposoroo vaidivai variauvai. Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara ta tupatupaa variraivaa varaara kuaivaa vaa nnaaru Anutuugo kua kiaa teerama kioovaa kiaa kookieenaraivaara ni mmataama kieeravai.

² Ni maapu Timotii-o, na aiyara mmuduuya ruauvaara aini aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo.

Ti Napoova Anutuugoota ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati aiyara yoketaama yaata utida aiyara boo tida ngiari ausa nuufaivaitana i mmida nnaasu variateeraivaara na yaata utuaunoo.

Pauruuso Timotiinnara yamaa kua kiaa kioo

innara yoketaavee tiravai

³ Ni daato nnaakukiaiya Anutuugaa mmooriivaa safuuma uuneema neeta itaama nnaasu iikiaunoo. Na yaata utuauko hama nini yaata utiraivo na koonnakaannama varira aataruuvaara ni giaa ni mii voovootainoo. Na kati yoketaama variee Anutuugaa mmooriivaa varaunoo. Na yaaku vareera suaivaki na makemakee aiyara yaata utuee Anutuugaata aiyara yoketaavee kiaunoo.

⁴ A niyara ratoonnaivaara na yaata utuee sirigairaiivo ni suvuakuaveeraivaara na heenaivaata ikiannaivaatama i taanaree kiaa iikiaunoo.

⁵ A Yisuunnara kutaavaivee kiaa kiee hama mmanna kuasiivoono ko-roovaara na homo rikiee vakiaunoo. Tauraa i taatova Rogisoovaata i kaano Yunikiivaatama Yisuunnara mmuaakaraama kutaavaivee tuuvaara na homo rikiee vakiaunoo. A ivaitana roosiima kutaavaivee kiannaivaara vaa na tee rikiauvai.

⁶ Ivaara na kava i kiaa i mmiaunoo. Na ni yaakuuvaitana aiyaa yapa kiaa suaivaki Anutuugo kati i mmuu yaagueeqaivaa varee mmannammanna mmooriivaa iikiane.

⁷ Anutuugo ti mmuu Mmannasa Yoketaivoono ti tasipaikiai ta hama aaturama kiada Anutuugaa mmooriivaa yaagueeqama iikiaunnavai. Anutuugaa Mmannasaivoono yaagueeqaivaata mmuduuya riraivaatama titiyyara tuqinnama haitatuura aataruuvaatama ti mmikio ti suvuai. Ivaara Anutuugo i mmuu yaagueeqaivaa varee mmannammanna mmooriivaa iikiane.

⁸ Itaama vainai ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara kua kiaa kookieenee kiaa sa mmamma maisakianee. Innara na oovi nnauvaki variauvaara sa ni-iyara mmamma maisakianee. Anutuugo ari yaagueeqaivaa i mminai tee a mmayaaya yoketaivaa kiaa kookieenai mmamma mmuaararaivaa i mmi-aaraivaara sa yaata utuane.

⁹ Hama ta titi mmooriivaa iikiaannaivaudiri Anutuugo ari gionna kiaapu yoketaa tuanaaya variaaraivaara ti maavee tioo ti vitoo yoketaivau ti yapeer-avai. Hameetavee. Anutuugo ariinoo tiyara kati inna iikiataivaa iinno tiyara yoketaama yaata utuuvaara ivo ti vitoo yoketaivau ti yapeeravai. Tauraa hama ngiau mmata uu suaivaki Anutuugo kati tiyara yoketaama yaata utuoo Yisuu Kirisiiva tiyara iinaraivaara ivo teerairavai.

¹⁰ Aanna makee Anutuugo tiyara teeraira aataruuvo kooyaa vainoo. Vaa Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoketaivau yapaanaraivoono kooyaa tiiravai. Ta yapooma putu taikaara aataruuvaa vaa Yisuu Kirisiivaano yaatarooduu taikeeravai. Ivo mmayaaya yoketaivo kooyaa vaivaudiri tupatupaa varira aataruuvaa kooyaa ti vitairavai.

¹¹ Na mmayaaya yoketaivaa varee nuaina gionna kiaapuuya kiaa mmiee kiaa kookieena vitaakiaiveeraivaara Anutuugo ni mmataama kieeravai.

¹² Ivaara aa na oovi nnau aavaki variee mmuaararaivaa varaunoo. Hama na ivaara mmamma maisakiaunoo. Na innara kutaavaivee tira vaidiivaa vaa na tauvaara hama ni mmamma maisainoo. Ivo ni muu kua mmoori aataruuvaa ivo aikiooma haitatuunaraivaara vaa na tee rikiauvai. Ivo haitatuunono Anutuugo gionna kiaapuuya yaparaira suaivo nnino mman-nammanna haitatuunaravai. Ivaara na yaagueeqama kiaunoo: Fai ivo iinaravaivee, kiauvai.

¹³ Kua kutaivaa na i kiaa i mmuuvaa puaisa utuee a ivaudiri iikianeera na i kiaa i mmuuvaa iikiane. Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara ta innara kutaavaivee tiraivaata innara mmuduuya riraivaatama a mmanmannanna iikiane.

¹⁴ Mmannasa Yoketaivo ti aakiaiyauvaki variivoono yaagueeqaivaa i mmi-nai kua kutaivaa Anutuugo i kiaa i mmiivaa puaisa utuane.

¹⁵ Vaa a rikiaannavai. Mmuakiaa gionna kiaapuuya Asiaa mmataivau varuuya ni ooqoo tiravai. Iyakidiri vaidiivaitana nnutuuvaitana Pikereeya Heremokiniiyaatama niyara ooqoo tiravai.

¹⁶ Kii Udaanga Anutuugo Onesiporoonna seenaiyara boo kiaivee. Onesiporoova kaayauneetu numa niita yamaa kua yamaa kua tuuvaara na itaa kua kiaunoo. Na oovi nnauvaki variaivaara ivo hama mmamma maisairavai.

¹⁷ Hama mmamma maisairama kioo ivo yoosinna Roomaivaki ngioo ni-iyara mmanmannanna buainnonno ni teeravai.

¹⁸ Ivo mmuakiaa mmooriyauvaa niyara Epesiisaivaki uuvaa vaa a riki-aannavai. Ivo mmuakiaa mmoori uuvaara na kiaunoo: Udaanga Anutuugo gionna kiaapuuya yaparaira suaivaki innara boo kiaivee. Na itaa kua kiaunoo.

2

A Yisuu Kirisiinna rapira vaidi yaagueeqakua varianee

¹ Ni maapu-o, Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara Anutuugo kati tiyara yoke-taama yaata utivai. Ivo itaama kati aiyara yoketaama yaata utiivaugiataama yaagueeqama varianee.

² Na kaayau gionna kiaapuuya avuuyauvunu kiaa mmiaa kuaivaa a rikioovaa varee vaidi vooya a teenai hama pikieeraida yaagueeqama vari-aiya kiaa mminai iyaata ari vo gionna kiaapuuya kiaa mmida vitaakiatee.

³ Rapira ngiaammuauya ngiari kieetaivaa avaivaa rikiada rapiraivaara yaagueeqaida mmuaararavaa varadaata yaagueeqama mmannammanna iikiaivaa roosiima eenoo Yisuu Kirisiinna mmooriivaa yaagueeqama iikiane.

⁴ Rapira vaidiivo rapiraivaki voo hama hanigia tauraa varioo ari ii mmooriivaara yaata utivai. Ari kieetaivo rapiraivaara inna mmataama kioovoono innara yoketaavee tinaraivaara ivo hama hanigia tauraa varioo ari ii mmooriivaara yaata utivai.

⁵ Vaidiia seenada ngiari yaatara ngiari yaataraivaara ngiari kieetaivo iya kiasa mmii aataruuyauvaa rikiada safuuma ii voovoono seeneeraivaa yaatara kioo irisaivaa varaanaravai. Fai hama ivo ari kieetaivo tii kuaiyavunugiataama iinno fai hama irisaivaa varaanaravai.

⁶ Vaidi yeenna mmooriivaa varaivoono yaagueeqama mmooriivaa iinono kaanaivo vaino ivo vaa yaagueeqama mmoori varaivaara fai tauraa kaanaivaa nnaanaravai.

⁷ Na itaa kua kiauyauvaara yaata utuane. Udaanga Yisuuva i tasipanai a mmuakiasa kuayauvai oyaiyauvaa arinaima rikiaanaravara na itaa kua kiauyauvaara yaata utuane.

⁸ Yisuu Kirisiinnara yaata utuane. Ivo Davuitiinna oyaivakidiri diitoo hara kioo varioo putuduu Anutuuqo tuduu rikioo putuuvakidiri diiteeravai. Ii kua ivo mmayaaya yoketaavai vaivaa na makemakee gioonna kiaapuuya kiasa mmiauvai.

⁹ Na mmayaaya yoketaivaa iya kiasa mmiauvara na mmamma mmuaararavaa varauvai. Vaidiivo kaayau mmoori maisiyauvaa iiravaa roosiima vaidiia yeenaivaadiri ni ranaa rau varada oovi nnauvaki ni yapa kiasa na mmamma mmuaararavaa varaunoo. Vaidiia vaidiivaa yeenaivaadiri rairayaama hama iya yopeema Anutuuqaa kuaivaa atau ruaavai.

¹⁰ Ivaara na Anutuuqo ariinnee kiasa mmataama kioo gioonna kiaapuuyaro tie hama mmuaararai mmooriivaara yaata utiraina kati varee varieennaataina mmannammanna yaagueeqama mmoori varaunoo. Anutuuqo ariinnee kiasa mmataama kioo gioonna kiaapuuyaata fai Yisuu Kirisiiva iyaatama vitoo yoketaivau yapoo tupatupaa yoketaa ari vookaraama varavaa iya mmimaraivaara na mmuaararavaa vareennaata yaagueeqama mmoori varaunoo.

¹¹ Aa na tinara kua aavo inna Yisuu Kirisiinnara tii kuaivo inna kutaa kuavai vainoo.

Mo fai ivo tiiki varino
ti mmamma eenanaivo vaidi putiraiya roosiima putinai
fai ta yapooma inna tasipama variaaravai.

¹² Mo fai ta mmamma mmuaararavaa
varadaata yaagueeqama varida
fai inna tasipama gioonna kiaapuuyara diaaravai.

Mo fai ta innara kiasa:
Hama ta taunnavavee, tikio
fai yapooma ivo tiyara tinara:
Hama na ngii tauyavee, tinaravai.

¹³ Mo fai ta innara kua kutaavavee tiravaa pikikio
fai ivo na safuuma iinaravee tiivaa fai kutaa iinaravee.
Ivo hama yopeema hanigoo
unnakua kiasa kioo ari voovugiataama
varinaraivaara fai kutaa iinaravavee.
Ii kua ivo itaa kua tiivai.

Mmoori yoketaivaa iino fai Anutuuqo iyara yoketaavavee tinaravai

¹⁴ Ii na kiau kua iyauvaa mmannammanna gioonna kiaapuuya kiau mmianee. Kuaiyauvaara iya yaagueeqama tida buaaru kiarainnoo kiau yaagueeqama Anutuugaa avuuvau iya ooqoo kianee. Iya kuaiyauvaara buaaru kiaavovo hama ivaara yoketairavootainoo. Gioonna kiaapu vooya iya itaama buaaru kiaivaa rikiaiya ivaara iya pirisaikiai Anutuugaa kuaivaa pikiaavai.

¹⁵ Vaidi voovoono ari mmooriivaa varaikio hama ivaara inna mmamma maisaivaa roosiima Anutuugaa mmooriivaa iikianee. Inna kua kutaivaa safuuma gioonna kiaapuuya kiau mmianee. Ivo aiyara yoketaavee tinaraivaara inna avuuvau mmannammanna yaagueeqama mmooriivaa iikianee.

¹⁶ Gioonna kiaapuuya hama Anutuugaara kua tiraida inna kuaivaara kumimakaida sabi kumina kuaiyauvaa ngiari kiau mmi ngiari kiau mmiira aataruuyauvaa sa eeta iikianee. Iya itaa kua kiau aataruuvonookiai Anutuugaa aataruuvaa pikiaara iikiaavai.

¹⁷ Iya kua tiraivo uudaivo vaidiivaa yuku yaakuuvau havurirayaama tauraa kiisavai vainno nnaagiai pinaavai vaivai. Iyakidiri vaidiivaitana itaa kua tuuvaitana nnutuuvaitana Huminaiya Pireteeyavee.

¹⁸ Ivaitana vaa kua kutaivaa pikiada unnakuaivaa kiaanoo: Gioonna kiaapuuya putida fai hama kava diitaaravai. Ii aataru ivo vaa taikaivaivee, kiaavai. Gioonna kiaapu vooya vaa Yisuunnara kutaavaivee tiraiya ii kua ivaa rikiada taara yaata utida Anutuugaa kuaivaa pikiaara iikiaavai.

¹⁹ Anutuugaa kua aataruuvo nnau kuabaivaa roosiima yaagueeqama dinai hama vaidiia yopeema utu korokorookiaaravai. Ivau yaagueeqa kua voovai vainno tinoo: Udaangaivo arinaima ari gioonna kiaapu tuanaiya taivaivee, tikio vo kua voovai vainno tinoo: Ngia gioonna kiaapuuya ngiingi-iyara kiaanoo: Ta Udaanga Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuyavee, kiaiya maisama iikiaa aataruuyauvaa pikiaatee, tiivai.

²⁰ Vaidi voovai nnau pinaa yoketaivaki kaayau yeenna yapeera yanaa ari vookara ari vookaraiyauvo vainoo. Vooyauvai vaidiia sikau mman-naammannaiyauvaadiri iima kiooyauvo vainoo. Vooyauvai yatariiyauvaadiri iima kiooyauvoota vooyauvai mmata nnagiai yauvaadiri iima kiooyauvootama vainoo. Vooyauvai yoketaiyauvunudiri nakaaraivo ari seenaiya tasipama vo suai vo suai yeennaiyauvaa nnaivai. Vooyauvunudiri makemakee ari nnaivai.

²¹ Vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu voovoono ii nnaagiai yanaa maisa iyauvaa roosiima varivai. Mo fai ivo maisa aataruuvaa pikioo yoke-taama varino too nnau nakaaraivo yanaa yoketaiyauvaa hama tupatupaa iyauvunu yapa nnaiyauvaa varoo yapaineema fai Anutuugo yoketaa ari vookarai mmooriivaa inna mmino aikiooma iinno yoketaa mmooriivaa iinaraivaara teerainno varinaravai.

²² Karaasa vaidiivaanikaraama koonnama iira aataruuvaa i iikiatainai sa iikianee. Pikiaanee. Safuuma variraivaata Yisuunnara mmannammanna kutaavaivee tiraivaatama mmuduuya riraivaata ausa nuufaivaatama varaanaraivaara yaata utuee iikianee. Gioonna kiaapu vaa ngiari aakiai yauvo yamaama vaiya Udaanga Yisuu Kirisiinnara yaaku varada kiaanoo: Ti tasipama varianee, kiaiya tasipama itaama iikianee.

²³ Vaidiia kumimakaida sabi kumina kuaiyauvaa ngiari kiau mmi ngiari kiau mmiida variaa suaivaki sa iya tasipama ivaara kua tiee varianee. Vaa a taannavai. Iya itaa kua tidada buaaru kiaavai.

²⁴ Udaanga Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidiivo sa buaaru tioo rapuaivee. Ivo mmuakiaa gioonna kiaapuuya tasipama mmoori yoketaivaa

iinno kua mmayaayaivaa yoketaama iya kiasa mmioo tirooma kioo vitaaki-aivee.

²⁵ Iya inna kuaivaara tomedama kua tiraiya tasipama yoketayoketaa kuaiyauvaa tirooma iyaata kua tioo safuuma kiaivee. Fai ivo itaino Anutuuoqo iya iinai iya ausa hanigiada kua kutaivaa rikiaarannee? Vara hama rikiaarannee? Hama teeta rikiaunnaanoo.

²⁶ Vaa Sataango iya utikiai iya ivo yaata utiivaugiataama kuaavai. Fai iya kua kutaivaa rikiada tuqinnama ngiari yaataiyauvaa utida Sataango kobeervaa roosiima iya utiivakidiri rayubu kiada kuaaravai.

3

Nnaagiai suaivaki mmuaararaiivo tiisi nninaravai

¹ Aa kua aavaara yaata utuee arinaima rikiaanee. Fai nnaagiai suaivaki kaayau mmuaararaiivo tiisi nninaravai.

² Fai gioonna kiaapuuya ngiariiyara nnaasu yaata utida sikauiyauvaara mmuduuya rida ngiariiyara mannaka tida ngiariiyara ta yoketaayavee kuaaravai. Iya gioonna kiaapu vooyara kua maisaiyauvaa tida ngiari kaano kooya avaiyauvaa hatokada vaidiia mminnaiyauvaa iya mmiaani hama iyara kua yoketaivaa tida hama Anutuuoqara yaata utuaaravai.

³ Iya hama ngiari seenaiya ausa mmuduuya mmida hama gioonna kiaapuuyara iya ausaiyauvo nuufaikiiai homo nnannateeda varida iyayaadiri koonnama yaata utida iyara unnakua tida hama ngiari iikiataivaara tuqinnama haitatuuma kiada gioonna kiaapuuya ruputida avaikaraiya varida hama mmoori yoketaiyauvaara mmuduuya ruaaravai.

⁴ Iya ngiari seenaiya ngiari nnammutuaiya vitaida akiairaama maisa mmooriivaa iikio iya mannakaivo ngiau aapu vinai iya iikiataira aataruuvaa nnaasu mmuduuya rida hama Anutuuoqara mmuduuya ruaaravai.

⁵ Iya gioonna kiaapuuya avuuyauvunu kiaara: Vaa ta Anutuuoqaa aataruuvaa iikiaunnayavee, kiasa kiada haumaki maisa mmooriivaa mmannammanna iida Anutuuoqaa yaagueeqaivaara ooqoo kiasa kiada hama varaaravai. Sa itaama iikiasa gioonna kiaapuuya tasipama varianee.

⁶ Iyakidiri ngiasa vaidi vooya vo nnau vo nnauyauvaki vida gioonna muaraaga kiaiya ngiari unnakuaivaa kiasa mmiaani rikiaavai. Ii gioonna iya kaayau mminnamminnaa maisaiyauvo iya suvuau kuaivaara iya mmuaararaiikiiai iya mmamma iira aataruuyauvaara pinaama yaata utuaavai.

⁷ Ii gioonna iya kua karaasaivaa iya rikiaataikiainnaata sabi kuaivaa nnaasu rikiada hama yopeema kua kutaivaa arinaima rikiaavai.

⁸ Nnaaruaa vaidiivaitana nnutuuvaitana Yaneeya Yabereeya Musiinna kuaivaara ooqoo tuneema ii vaidi iya kua kutaivaara ooqoo kuaavai. Iya koonnama yaata utida Yisuunnara kutaavaivee tira aataruuvaa mmanna kuasiivo korookiai ooqoo kuaavai.

⁹ Fai gioonna kiaapuuya kiisa suai nnaasu iya kuaivaa rikiaaravai. Nnaaru gioonna kiaapuuya Yaneeya Yabereeya varuuvaa tooneema fai gioonna kiaapuuya iya kumimakama variaivaa teeda kiisa suai nnaasu iya kuaivaa rikiaaravai.

Pauruuso nnaagiai kuaiyauvaa Timotiinna

kiasa mmiravai

¹⁰ Na kuaivaa i kiasa mmiaivaa vaa a rikiee na variaivaa vaa a tee na datadataama variaivaa vaa a tee ivaugiataama iirakuavee. Na Yisuunnara

kutaavaivee tiee mmuaararoovo niisi vauduaata rikieennaata yaagueeqama tirooma variee na ni seenaiyara mmuduuya ruee mmannammanna yaagueeqama nnaasu variaivaa vaa a tee ivaugiataama iirakuavee.

¹¹ Vaidiia kaayau maisa mmooriiyauvaa ni muduu na mmamma nni-itaroovaa varaivaa vaa a tee rikieerakuavee. Gioonna kiaapuuya yoosinna Adiookiaa varuuyaata Ikonii varuuyaata Rusutaraa varuuyaata kaayau mmoori maisaiyauvaa ni muduu na rikieennaata mmannammanna yaagueeqama variaivaa vaa a tee rikieerakuavee. Iya itaama uuduu Udaanga Anutuugoono mmuakiaa maisa mmooriiyauvakidiri ni vitoo yoketaivau yapeeravai.

¹² Mmuakiaa gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiiva iyaki variivaara Anutuugaa aataruuvugiataama kuaaree kiaa iikiaiya fai gioonna kiaapu vooya maisa mmooriiyauvaa iya mmiaaravai.

¹³ Fai vaidi maisaiyaata vaidi unnakua tiraiyaatama maisa mmooriiyauvaa iida varia rada vikio fai nnaagiai ngiari mmooriiyauvo kaayauma maisainaravai. Fai iya gioonna kiaapu vooya unnakua tikiai rikiada iya kiaa kuaiyauvaara kutaavaivee kiaaravai. Iya ngiariinoo ngiari unnakua kuaiyauvaa rikiada kutaavaivee kiaaravai.

¹⁴ Eenoo sa itaama iirama kiee kua kutaiyauvaa ta i kiaa i mmiaannaiyauvaara a yaagueeqama kutaavaivee tiraivaa puaisa utuee varianee. Vaa ta kua kutaiyauvaa i kiaa i mmiaannaiya a tuqinnama ti tee rikiaannaivaara ivaa puaisa utuee varianee.

¹⁵ Vaa a rikiaannavai. A nnaakara meedivai variee Anutuugaa kua fafaara yoketaiyauvaa rikiaa ree viee viee aanna makee mmannammanna a homo rikiaannanoo. A ivaa jaaruee ivaudiri tinni yoketaivaa varee Yisuu Kirisiinara kutaavaivee tino Anutuugo i vitoo yoketaivau yapaanara aataruuvaa vaa a rikiaannanoo.

¹⁶ Anutuugaa kua fafaara mmuakiaayauvai Anutuugaa Mmannasaivoono vaidiia kiaa mmudu fafaara reeravai. Ivaudiri vaidiia aikiooma kua kutaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmida unnakua tiraivaara yaagueeqama ooqoo tida koonnama varira aataruuyauvaa safuuma kiada safuuma varira aataruuyauvaa iya vitaakiaaravai.

¹⁷ Vaidi voovoono Anutuugaa mmooriivaa varoonnonno koovayama kioo mmuakiaa mmoori yoketaiyauvaa yoketaama iinaraivaara teeraki-aiveeraivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainoo.

4

¹ Yisuu Kirisiiva gioonna kiaapu makee variaiyaata vaa putuaiyaatama fai yaparainaravai. Inna avuuvaunnaata Anutuugaa avuuvaunnaatama vo kua voovai i kiaa i mminai rikiaanee. Yisuu Kirisiiva kava vararanoo tioo tiyara dinaraivaara na aa kua aavaa yaagueeqama i kiaa i mminai rikiaanee.

² Anutuugaa mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmianee. Sa iya rikiaatai suaivaki nnaasu iya kiaa mmianee. Mmuakiaa suaiyauvakiaatama mmannammanna tirooma kiee variee iya kiaa mmiee varianee. Vooya mmannammanna kua kutaivaa kiaa mminanai rikiaatee. Vooya koonnama variaivaara yaagueeqama iyaata kua tiee vooya kiisama muaraagama variaivaara yamaa kua yamaa kua tiee tirooma variee hokobama iya kiaa mmiee varianee.

³ Fai suai voovai nninai gioonna kiaapuuya hama kua kutaivaa iya rikiaatainai iya ngiari rikiaatai kuaiyauvaa nnaasu rikiaaravai. Vaidi vooya iya rikiaatai kuaiyauvaa nnaasu iya kiaa mmiraiya kuaiyauvaa rikiada seena

seena vaidiia mmuaa kuayauvai tiraiya kuaiyauvaatama makemakee rikiaaravai.

⁴ Rikiada fai hama kua kutaivaa rikieeraida pikiada uriiyauvaara yaata utida rikiaaravai.

⁵ Eenoo sa itaama rikieerama kiee mmuakiaa suai tuqinnama ai vari-raivaara haitatuuma tee tirooma varianee. Fai vaidiia mmoori maisaivaa i mmikiai rikiee mmamma mmuaararavaa vareennaata yaagueeqama varianee. Yisuunna mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiee variee mmuakiaa mmoorivai Anutuugo i mmuuvaa yaagueeqama iikiane.

⁶ Fai kiisa suai ni kiauvo kuminayaa tuoo kuanaravai. Ni suaivo paan-nainoo.

⁷ Na mmoori yoketaivaa yaagueeqama varauvaa vaa na iima taika ki-aunoo. Vaidiia isareeda ngiari yaatara ngiari yaataraidaa atauvakira kuaaneema vaa na atauvau viee ni mmooriivaa iima taika kiauvasi. Na Yisuunnara kutaavaivee kiauvasi hama pikiauvasi.

⁸ Fai yapooma Udaanga Yisuu Kirisiiva ti yaparaira suaivaki na maisa aataruuvaa yaatara kiee aikiooma safuuma varira aataruuvau variraivaa irisaivaa niini teerama yapa kiaivaa fai ivo safuuma variraivoono ni minar-avai. Hama ni nnaasu ni minaravai. Fai eyomma gioonna kiaapuuya iva tiinara suaivaara faannaida ivaara mmuduuya ruaiyaatama mminaravai.

Timotiiva innasi nninaraivaara Pauruuso tiravai

⁹ Kammannainai niisi nninaraivaara yaata utuee ngiane.

¹⁰ Vaidiivaa nnutuuvo Dimaaso aa mmata ta variaunna aavau vai aataru-uyauvaara pinaama mmuduuya ruoo ni pikioo yoosinna Tesoronikii vioo kieeravai. Vo vaidivai nnutuuvo Keresekeeva mmata Garatiaa vioo kiooduu vuaivaa nnutuuvo Titiiva mmata Daramatiaa vioo kieeravai.

¹¹ Rukaaso nnaasu ni tasipama varinoo. Marakaava ni tasipama mmoori varaanaraivaara innaata sunee ngiane.

¹² Vaa na Tukikiinna titaaduu Epesiisa ivaki vioo kieeravai.

¹³ A niisi ngiee ni yaapaivaa na yoosinna Toruaasaa vaidiivaa nnutuuvo Karapaanna nnauvaki kiaivaata varee ngiane. Ni yanaiyauvaa varee fayai nnabaiyauvunu fafaara reeraiyauvaatama varee ngiane. Sa iyauvaara taunnu kiee pikiee ngiane. Iyauvaatama varee ngiane.

¹⁴ Vaidiivaa nnutuuvo Aresadereeva kapaaqaivaadiri mminnammin-naiyauvaa iiraivoono mmoori maisaiyauvaa ni miravai. Ivo ari uuvau-giataama Udaanga Yisuu Kirisiiva safuuma irisaiyauvaa fai inna mminar-avai.

¹⁵ Ivo ta kiaanna mmayaayaivaara yaagueeqama ooqoo tuuvaara ivo aita mmoori maisaivaa iinoora tuqinnama haitatuukiane.

¹⁶ Tauraa suaivaki iya kua pinaivaki ni yapa kiooduu na sai kiaaduu hama vaidi voovoono ni tasipeeravai. Mmuakiaaya ni pikieeravai. Ivaara Anutuugo fai hama iyara nnannataanaraivaara na yaaku varaunoo.

¹⁷ Iya hama ni tasipeerama kiooduu Udaanga Yisuu Kirisiiva ni tasipoo ari yaagueeqaivaa ni miravai. Mmuakiaa gioonna kiaapu ngiari voopinnaiya mmayaaya yoketaivaa mmuakiaavai na iya kiaa mminai rikiaateeraivaara ivo ni tasipoo ari yaagueeqaivaa ni miravai. Fai raiyoonai voovai gutikio vaidi voovoono utu ravisirayaama vaidiia ni rputuuvakidiri Anu-tuugo ni vitoo yoketaivau ni yapeeravai.

¹⁸ Udaanga Yisuu Kirisiiva fai mmuakiaa mmoori maisaiyauvakidiri ni vitoo yoketaama ari yoosinna ngiau aapuuvaki gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki ni yapaanaravai. Inna nnutuuvo tupatupaa ngiau aapu itaavai nnaasu vakiaivee. Kua kutaa.

*Pauruuso nnaagiai gioonna kiaapuuyara**yaata utuoo boo tiravai*

¹⁹ Na gioonna kiaapuvaitana Pirisikauya Akuiraayara yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara ivaitana kiaa mmianee. Onesiporoonna seenaiyaraatama na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara iya kiaa mmianee.

²⁰ Erasataava ari yoosinna Koridii hara kioo varuduu Toropimaa nniita-rooduu na yoosinna Miretee ivaki inna pikieeravai.

²¹ Vati rira suaivo nninaraivaara yaata utuee akiairaama niisi ngianee.

Upuruuva Pudeeva Riniiva Karautiaavainnaata mmuakiaa ti seena vaa ausa hanigieera vooyaatama aiyara yaata utida boo kiaavai.

²² Udaanga Yisuu Kiriisiiva aiki variaiveera na aiyara yaaku varaunoo. Anutuugo kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngii mmuaki-aaya tasipama vakiaivee.

Pauruusoona aa yanaa aavaa Titiinnani reeravai

Titiiva ari voopinnaa vaidi karaasavoono ausa hanigioo Pauruusaa tasi-pama nuainno varioo mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmi-ravai. Pauruuso Titiinna mmata Keretee ivaki pikioo vuduu ivoono ivaki varioo gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooya nuunaiyauvaara haitatuuravai. Kaayau gioonna kiaapu Keretee varuuya koonnakaannau aataru maisaiyau-vaa iiravai. Itaama uduu Pauruuso Titiinna ivaki pikioo vino ivoono ivaki varioo vaa ausa hanigiooya kieetaiya varira aataruuvaa iya vitainno vaa ausa hanigiooya mmayaaya yoketaivaa kiaa mmira aataruuvaa vitainno safuuma yoketaa vaidi ausa hanigieera tuanaavai variaiveeraivaara innani fafaara reeravaivee.

¹ Na Pauruuso Anutuuga mmoori vareera vaidivai variaunoo. Na Yisuu Kirisiinna kua varee nuaira aposoroo vaidivoono aa yanaa aavaa fafaaraki-aunoo.

Anutuugo ni mmataama kioo ni titooduu na ivo ariinnee kiaa mmataama kioo gioonna kiaapuuyasi viravai. Ta Anutuuga kutaavaivee tiraivo pinaavai vakiaiveeraivaara na iyasi viravai. Anutuuga aataru yoke-taivaara na kua kutaivaa iya kiaa mminai iya rikiaivo pinaavai vaki-aiveeraivaara na iyasi viravai.

² Ta tupatupaa variraivaara faannakiaaraivaara na Anutuuga aataru yoketaivaara iya kiaa mminara viravai. Hama ngiau mmata uu suaivaki Anutuugo hama unnakua tiraivoono ii tupatupaa varira ivaa tiyara kua kiaa teerama kieeravai.

³ Teerama kioo ivo mmataama kioo suaivaki ari mmayaayaivaudiri kooyaa ivara ti kiaa ti mmiravai. Ii mmayaaya ivaa Anutuugo ti vitoo yoketaivau yapeeraivoono ni giaa ni mioo tunoo: Gioonna kiaapuuya kiaa mmianee, tuduu na kiaa kookieema kieeravai.

⁴ Titi-o, na aa yanaa aavaa aini fafaarakiaunoo. A niinikaraama Yisu-unnara kutaavaivee kiannaivaara a ni maapu tuanaavai roosiima varian-nanoo.

Ti Napoova Anutuugoota Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoketaivau yapaivootama kati aiyara yoketaama yaata utida ngiari ausa nuufaivaitana i mmida nnaasu variateeraivaara na yaata utuaunoo.

Titiiva mmata Keretee ivaki mmoori vareeravai

⁵ Na hama mmooriivaa iima taikaivaa a safuuma iima taikaaneeraivaara na mmata Keretee ivaki i pikiee viravai. Na i kiaa i mmuuvaugiataama vaa ausa hanigieeraiya kieetaiya vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki a mmataakianeeraivaara na ivaki i pikiee viravai. Na vaidi kieetaiyara i kiaa i mmiaa kuaivo ataama vainoo.

⁶ Kieeta vaidiivaa variraivo safu tuanaavai vaino ivo mmuaa nnaatavai varanai inna nnaakaraiya Yisuunnara kutaavaivee tiraiya variaaravai. Inna nnaakaraiyara hama gioonna kiaapuuya iyara kiaara: Vueennaida ngiari kaano koovaitana avaivaitana hatokada variaayavee, kiaravai.

⁷ Kieeta vaidiivo Anutuuga mmooriivaara haitatuuraivaara ivo vari-raivo safu tuanaavai vaino hama ari mannaka tioo hama makee tikio ausa nnannataikio hama kapikarai nnooriivaa nnoo kumimakainno varioo hama gioonna kiaapuuya ruputuoo hama ariiyara nnaasu yaata utuoo sikauyau-vaa varaanaraivaara iivai.

⁸ Ivo nnauvaata yeennaiyauvaatama vo yoosinnaivakidiri ngiayi mmioo mmoori yoketaivaara mmuduuya ruoo ari mmammaivo inna iikiatairaivaara tuqinnama haitatuunno safuuma yoketaa tuanaavai varinaravai.

⁹ Ivo tupaa vaira kua kutaa tuanaivaa ari vitairaiya inna kiasa mmiaivaa puaisa utuaivee. Ivo safu kua aataruuvaa gioonna kiaapuuya kiasa mmiaivaara ivaa puaisa utuaivee. Vooya ii kua ivaara unnakuavee kiaiya kua sai safuuma tinaraivaara ivaa puaisa utuaivee.

¹⁰ Kaayau gioonna kiaapuuya haunninniida varida vooya ngiari sabi kuaiyauvaa kiasa mmiaani iya kutaavaivee kiaavai. Vaidi vooya Yutayaiya aataruuvaa pikiada Yisuunna aataruuvau viraiya itaama iikiaavai.

¹¹ Itaama iida haunninniiraiya kaayau gioonna kiaapuuyaata iya uru nnaakaraiyaatama ngiari kuaiyauvaa hama kiasa mmiataama kiadaata kiasa mmiaani iya haruruaavai. Iya ngiariiyara yaata utida kati sikauyauvaa varaaraivaara itaama iya kiasa mmiaavai. Ivaara fai ta iya ngiari avaiyauvaa ramuunnaakiateeraivaara kiaravai.

¹² Ngiari seena Keretee vaidi forofetaa voovono ariinoo iyara tinoo: Keretee gioonna kiaapuuya unnakuavaa mmannammanna tida puara mmaraaiya roosiima avaikarama varida hama mmooriivaa vareerama kiada yeennaiyauvaa tarikama nnaaraivaara nnaasu yaata utida nnaavaivee.

¹³ Ivo itaama kua tiivo kutaavai tiivai. Ivaara yaagueeqama kiese iya ooqoo kiane. Iya Yisuunnara kutaavaivee kiaiyo safuuma vakiaiveeraivaara itaama iya yaagueeqama kiese kiane.

¹⁴ Sa iya Yutayaiya uriiyauvaa mmannammanna rikiada vaidiia kua kutaiyauvaara ooqoo tiraiya iya tikiai sa iya kuaivaa rikiaateeraivaara iya yaagueeqama kiese kiane.

¹⁵ Gioonna kiau safuuma yoketaama variaya taavo mmuakiasa haipa mminnamminnaiyauvo yoketaayauvai vaivai. Gioonna kiau mminnamminnaa maisaiyauvaa varada Yisuunnara hama kutaavaivee tiraiya taavo iyauvo hama yoketaayauvai vaivai. Ngiari yaata tinniiyauvo vaa maisaikiai koonnama yaata utiraivaara itaama taavo hama yoketaayauvai vaivai.

¹⁶ Iya ngiariiyara kiaanoo: Vaa ta Anutuugaa teeda rikiaunnavaivee, kiau too iya koonnama iikiasa aataruuyauvaara iya kiaiyo unnakuavai vaivai. Iya Anutuugaa kuaivaa rikiadaata yaataraavo Anutuugo taikiai iya maisamaisama varida tinni yaagueeqaida hama yopeema mmoori yoketaa voovai aikiooma iikiaavai.

2

Pauruuso kua kutaa tuanaivaara Titiinna tiravai

¹ Eenoo Anutuugaa kua kutaa tuanaivaudiri yaata utuee gioonna kiau puuya safuuma variraivaara iya kiasa mmiee varianee.

² Vaidi yokovaiya kiasa mmiee kiane: Sa kapikarai nnooriivaa nneeda kumimakaida variatee. Tirooma varida tuqinnama yaata utida ngii iikiatai aataruuvaa haitatuukiatee. Ngia Yisuunnara mmannammanna kutaavaivee tida ngiingii seenaiyara mmuduuya rida Anutuugaa mmooriivaa ngii pikiaatainainnaata mmannammanna iikiatee,

³ kiasa kiese gioonna yokeeraiya mmuaikaraama kiasa mmiee kiane: Gioonna yoketaama safuuma variaya roosiima variatee. Sa ngiingii seenaiyara maisa kua murumuru tida varida sa vuaina nnooriivaa nnaaraivaara nnaasu yaata utida variatee. Gioonna karaasaiya mmoori yoketaiyauvaa vitaakiatee.

⁴ Iya ngiari vaati nnaakaraiyara mmuduuya ruateeraivaara mmoori yoke-taiyauvaa iya vitaakiatee.

⁵ Iya mmamma iira aataruuvaara oooqoo tida safuuma varida ngiari nnauyauvaa tuqinnama haitatuuda varida mmoori yoketaivaa iida ngiari vaatiiya kuaivaa rikiada iikiateeraivaara mmoori yoketaivaa iya vitaakiatee. Sa gionna kiaapuuya Anutuugaa kuaivaara maisavee kiateeraivaara iya itaama vitaikiai yoketaama variatee. Gionna yokeeraiya itaa kua kianee.

⁶ Vaidi karaasaiya mmuaikaraama yaagueeqama kiaa mmiee kianee: Ngiingii mmammaiyauvo ngii iikiataira aataruuyauvaara tuqinnama haitatuuda safuuma variatee,

⁷ kiaa kiee eenoo mmuakiaa mmoori yoketaiyauvaa iinai teeda iya mmuaakaraama a iikiannaneema iikiaaravai. A tirooma variee sa isareera safuuma kua kutaiyauvaa iya kiaa mmianee.

⁸ A itaama safu kuaiyauvaa iinai i nnammutuaiya fai teekio too hama maisa aataruuvootainai hama maisa kuaiyauvaa tiyara kiaaravootaino iya mmamma maisakiateeraivaara itaama iikiane.

⁹ Sikaunnaadiri yookaama kiaani mmoori vareeraiya ataama kiaa mmi- anee. Ngiingii haitatuuraiya kuaivaa rikiada iikiatee. Fai ngia mmuakiaa mmooriyauvai safuuma iikiai ngii haitatuuraiya ngiiyara yoketaakiaara- vai. Sa ngii haitatuuraiya kua sai kiatee.

¹⁰ Sa iya mminnaiyauvaa mmuara varaatee. Ngia mmannammanna yoketaama mmooriivaa iida sa pikieeraida yaagueeqama nnaasu iikiatee. Fai ngia mmuakiaa mmoorivai itaama iikiai gionna kiaapuuya Anutuugo ti vitoo yoketaivau yapaivaa kuaivaara kua yoketaivaa kiaaravaivee. Itaa kua iya kiaa mmianee.

¹¹ Anutuugo gionna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaanaraivaara ivo kati iyara yoketaama yaata utiivaa iya mmuakiaaya rikiaavo kooyaa vaivai.

¹² Itaama vaivaudiri ta ataama iikiaara aataruuyauvootama kooyaa vaivai. Mmuakiaa aataruuyauvo hama Anutuugaasidiri tiyauvaatama mmatayaiyasidiri nnii mmamma iira aataruuyauvaatama ta pikiada ti mmammaiyauvo ti iikiatairaiyauvaara tuqinnama haitatuuda tirooma sa- fuuma varida aa ta mmatayaa variaunna suai aavaki Anutuugaara nnaasu yaata utida variaaravai.

¹³ Ta itaama varida ti Anutuugo yaagueeqama variivoota Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoketaivau yapaivootama ngiari mmeekiaivaa tasipama tummuuara suaivaki ta iya tasipama yoketaama variaaraivaara faannaida variaaravai.

¹⁴ Yisuu Kirisiiva mmuakiaa mminnamminnaa maisaiyauvakidiri ti vitoo yoketaivau yapaanaraivaara ivo ariinoo tiyara putuoo ari kiauvaadiri ti yookairavai. Ivo ti vitoo ti mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kinai ta inna gionna kiaapu safu tuanaaya nnaasu varida inna mmoori yoketaivaa yaagueeqama iikiaaraivaara ivo tiyara putiravai.

¹⁵ Ii kua iyauvaa gionna kiaapuuya kiaa mmiee varianee. Anutuugo kieeta vaidivai i yapaivaara gionna kiaapu vooya yamaa kua yamaa kua tiee vooya yaagueeqama kiee kiaa mmianee. Fai a itaino too gionna kiaapu voovoono sa i kuaivaa rikioonnaata aiyara nniki rakammuaivee.

3

Gionna kiaapuuya yoketaama variateeraivaara

Pauruuso Titiinna kiaa mmiravai

¹ Gionna kiaapu a haitatuukiannaiya ataa kua kiaa mmianee. Ngii kieeta ngiiyara diraiya mmemmaana vikiai ngii tikiai rikiaatee. Mmuakiaa

mmoori yoketaiyauvaa iikiaaraivaara teerama kikiyai ngii tikiai rikiada maa-kee tinai iikiatee.

² Sa gioonna kiaapu voovaara maisa kua tida sa buaaru tiraida tirooma varida mmuakiaa gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utida iyaata yamaa kua kiatee.

³ Tauraa tete variaannaivaara yaata utuee itaama iya kiaa mmianee. Tauraa ta kumimakaida varida kuaivaa rikiadaata yaatarada koonnama variravai. Mmamma iira aataruuvo ti puaisa utuduu ta tete yoketaama uu aataruuyauvaara nnaasu yaata utiravai. Ta mmuakiaa suai ti seenaiyara nniki tomedaida mmoori maisaivaa iya iida iya ti yaataroovaara ti nannatooduu variaannaduu iya hama tiyara mmuduuya ruduu ta hama iyara mmuduuya riravai.

⁴ Anutuugo ti vitoo yoketaivau yapooovono tiyara yoketaimmo tiyara mmuduuya ruoo ti tuqinnoo suaivaki

⁵ Ivo ti vitoo yoketaivau yapeeravai. Hama ta teteenoo mmoori yoketaiyauvaa iikiaannaivaara ivo ti vitoo yoketaivau ti yapeeravai. Ariinoo kati tiyara boo tuuvaara ivo ti vitoo yoketaivau ti yapeeravai. Ta karaasaya variateeraivaara ivo ti aakiaiyauvakidiri ti mminnamminnaa maisaiyauvaa fini kiooduu Mmannasa Yoketaivoono ti tuduu ta karaasa variraivaa vareeravai. Ivo itaama uuvaara ti vitoo yoketaivau ti yapeeravai.

⁶ Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoketaivau yapooovono putuuvaara Anutuugo Mmannasa Yoketaivaa ti mmuduu kaayauma ti suvuairavai.

⁷ Anutuugo kati tiyara yoketaama yaata utuoo tiyara tinara: Safuuma variaayavee, tinaraivaara ivo Mmannasa Yoketaivaa ti mmiravai. Ta tupatupaa variraivaara faannaida variaannaivaa varaateeraivaara ivo Mmannasa Yoketaivaa ti mmiravai.

⁸ Ii kua iyauvo kua kutaayauvai vainoo.

Ii kua iyauvaa a gioonna kiaapuuya yaagueeqama kiaa mmianeeraivaara ni yoketaimmo. Gioonna kiaapu Anutuugaara kutaavaivee tiraiya mmoori yoketaiyauvaara yaata utida iikiateeraivaara yaagueeqama iya kiaa mmianee. Ii kua iyauvo yoketaimmo fai gioonna kiaapuuya rikiada iida yoketaa tuanaaya variaaravai.

⁹ Vooyaano sabi kumimakaida Anutuugaa kuaivaara ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida varida ngiari taato nnaakukiaiya nnutuuyauvaara yaata utida buaaru tida Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaara kua tida buaaru kiaavai. Sa ii kua iyauvaa iya tikiai eeta kianee. Ii kua iyauvo maisainai fai gioonna kiaapuuya rikiada maisama varida hama mmoori yoketaivaa iikiaaraivaara sa eeta kianee.

¹⁰ Gioonna kiaapuuya vaidi voovono iya tikiai voovau voovau mmarammaraama variaa ivaara ii vaidi ivaa taaraneetu yaagueeqama tiee rikino hama i kuaivaa rikinai pikiaanee. Sa kava inna tasipama kua kianee.

¹¹ Vaa a taannavai. Itai vaidi ivo koonnama yaata utuoo mminnamminnaa maisaivaa varaikiai ta teeda kiaunnaano: Inna kuaivo unnakuavaivee, kiaunnavai.

Pauruuso nnaagiai kuaivaa Titiinna kiaa mmiravai

¹² Fai na Atemaanna aisi titaanarannee? Vara na Tukikiinna aisi titaanarannee? Hama na rikiaunoo. Fai na voovai titano iisi vinai rikiee a niisi akiairaama yoosinna Nikoporoo ngianee. Fai vati rira suaivaki na Nikoporoo ivaki varinai niisi ngianee.

¹³ Kua mmoori aataru radudeera vaidiivaa nnutuuvo Sinaava ari vuaiavaa nnutuuvo Aporoova aataruuvau kuaaraivaara eenoo ivaitana tuqinnama haitatuunna mmuakiaa mminnaa hama ivaitanaasi vaiyauvaa ivaitana mmianee.

¹⁴ Ti gionna kiaapuuya mmoori yoketaiyauvaa iikiaaraivaara itaama iya vitaakianee. Iya hama kutaa mminnaataiya tasipama mmoori yoketaiyauvaa iida tuqinnaateeraivaara iya vitaakianee. Fai iya itaama iida hama kati kuminaya varikio iya iikiaiuyauvaa kaanaiyauvo vainaravai.

¹⁵ Mmuakiaa gionna kiaapuuya ni tasipama variaya ngiiyara yaata utida boo kiaavai. Mmuakiaa ti seena Yisuunnara kutaavaivee tida tiyara mmuduuya ruaiya ta iyara yaata utida boo kiaunnaivaa iya kiaa mmianee.

Anutuugo kati gionna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo mman-nammanna mmuakiaaya ngii tasipama vakiaivee.

Pauruusoono aa yanaa aavaa Pirimuunaani reeravai

Pirimuuno tauraa vaa ausa hanigioovoono sikaunnaadiri yookaama kioo ni mmoori varaaneera Onesimuusaa viteeravai. Vitoo kiooduu rikioo nnaagiai Onesimuuso inna pikioo ari toovau viravai. Oro varioo nnaagiai Pauruusaasidiri mmayaaya yoketaivaa rikioo ausa hanigieeravai. Pirimuuno Onesimuusaara mmuduuya ruoo innara tuqinnaiveeraivaara Pauruuso aa yanaa aavaa Pirimuunaani fafaara reeravaivee.

¹ Pirimuuno, na Pauruusoono aa yanaa aavaa aini fafaarakiaunoo. Na Yisuu Kirisiinna mmoori varauvaara oovi nnauvaki variaunoo. Ti seena vaidi Timotiiva numa ni tasipama varikiai na aa yanaa aavaa aini fafaarakiaunoo. Ta aiyara mmuduuya ruaunna vaidi ti tasipama mmoori varaannaivaaniaata.

² i nnauvaki Anutuuqaara nuunakiaiyaniaatama ti seena gioonna Apiaananiaata ti seena vaidi Arikipiinnaniaatama na aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo. Arikipiiva Anutuuqaa mmooriivaara rapira vaidiiya roosiima yaagueeqama dloo vaivai.

³ Ti Napoova Anutuuqoota ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati ngiiyara yoketaama yaata utida ngiari ausa nuufaivaitana ngii mida nnaasu variateeraivaara na yaata utuaunoo.

Pirimuuno Yisuunnara kutaavaivee kiasa kioo

gioonna kiaapuuyara mmuduuya riravai

⁴ Pirimuuno, na yaaku vareera suaivaki aiyara yaata utuee makemakee Anutuuqaata kua tiee aiyara yoketaavaivee kiaunoo.

⁵ Na rikiaukai a Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tiee innara mmuduuya ruue Anutuuqaa gioonna kiaapuuyaraatama mmuduuya ruannakuavee. Na ivaa rikiauvaara na itaama Anutuuqaata aiyara kua kiaunoo.

⁶ Ta Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya variaunnaivaara ta innasidiri yaagueeqa ari vookaraiyauvaa varaunnavai. Eeta teetama Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaunnaiya ta mmuaavaugiataama ii kua ivaa arinaima rikiaaraivaara na yaaku varaunoo.

⁷ Ni seena na aiyara mmuduuya ruaukua a gioonna kiaapuuyara mmuduuya ruannaivaara pinaama ni yoketaikiai na yaagueeqama variaunoo. A Anutuuqaa gioonna kiaapu mmuakiaaya tasipama variannano iya ausaiyauvo yoketaivaara ni yoketaunoo.

Pauruuso Pirimuuno mmoori yoketaivaa

Onesimuusaara iinaraivaara inna yaparairavai

⁸ Itaama vaikiiai na Yisuu Kirisiinna mmooriivaa varauvoonora tiee a vo mmoori voovai iikianeeraivaara na aikiooma yaagueeqama i tinaravai.

⁹ Ta ausa hanigieeraiya titiiyara titiiyara mmuduuya ruaunnaivaara hama na yaagueeqama tinaravai. Na yoketayoketaama aita kua tinaravai. Na Pauruuso vaa yokovaa vaidivai variee Yisuu Kirisiinna kuaivaa kiauvoono aanna makee na inna mmoori varauvaara oovi nnauvaki variee aita yoketaa kuaivaa tinaravai.

¹⁰ Na Onesimuusaa Yisuu Kirisiinnara kiasa mmiaaduu rikioo ausa hanigioovaara na innara ni maapu tuanaavaivee kiaunoo. Aanna na oovi nnauvaki variaa suaivaki na itaama inna kiasa mmiaivaara inna koova variaunoo. Na innara tiee yamaa kua yamaa kua aita kua kiaunoo.

¹¹ Nnaaru hama ivo i mmoori yoketaiyauvaa yaagueeqama kioo vareera-vai. Aanna makee fai ivo aiyaraata niyaraatama yoketaa mmooriyyauvaa iinaravai.

¹² Aanna makee na inna titauko aisi kuainoo. Na innara ausa mmuduuya ruauvaa tasipama na inna titauko aisi kuainoo.

¹³ Na Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmi-aivaara oovi nnauvaki variaunoo. Na aavaki variaa suaivaki ivo ni tasipama mmannammanna varinaraivaara ni yoketaunoo. Eenoo ni tasipama variee mmooriivaa iinara mmaataivaa ivo varoo ni tasipama varioo mmooriivaa iikiaiveera na inna niniyara ravaatainaravai.

¹⁴ A niyyara yaata utuee mmooriivaa varaanaraivaara hama na yaagueeqama iikianeera i tinaravai. Eenoo ai yaata utuannaivaugiataama iinaraivaara ni yoketaunoo. Ivaara a hama ee-oo tinai na hama ni tasipama variaiveera inna vitaanaravai.

¹⁵ Na yaata utuauko ivo i pikioo vioo kiaivaa oyaivo ataama vainoo. Ivo i pikioo ngioo paanna suai numa ni tasipama varioo ari ausaivaa hanigia kioo fai ivo kava vararanoo vioo i tasipama tupatupaa varinaravai.

¹⁶ Aanna makee hama ivo sikaunnaadiri yookaakianna ngiaammuaavai nnaasu varinoo. Vaa ii aataru ivaa ivo yaatara kiaivai. Ivo Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tiivaara ti seena vaidi ta innara mmuduuya ruaunnava vari-noo. Na innara pinaama ni yoketaunoo. Fai eenoo innara ari vookaraama pinaama i yoketainaravai. Ivo Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee ti-ivaara i seena vaidi tuanaavai varioo i mmoori varaivaara a innara pinaama i yoketainaravai.

¹⁷ Na Yisuu Kirisiinna mmoori varauvaara a niyyara ni mmuaa vayanaavaivee kiaa kiee a ai ausa mmuduuyaivaa ni mmiannaneema Onesimuusaa itaama ai ausa mmuduuyaivaa mmianee.

¹⁸ Ivo mmoori vooyauvai i tomeda iiravainnee? Vara sikauyauvaa hama irisaivaa i mmiravainnee? Sa ivaara inna yaparainaraivaara yaata utuane. Ivaara ni yaparainaraivaara yaata utuane.

¹⁹ Aavaa taanee. Na nini yaakuuvaadiri aa kua aavaa fafaara raunoo. Na Pauruusoona fai irisaivaa i mmiravainnee. Hama na aa kua aavaa ni kiataikiaiinnaata fai na tinaravai. Na Yisuu Kirisiinna kuaivaa i kiaa i mmiaaduu a ausa hanigiee yoketaama varunnaivaara niyyara yoketainara irisaivo aiki vainoo.

²⁰ Ni seena-o, ivaara a Yisuu Kirisiinnara mmuduuya ruannaivaara fai na i yaparakiauvaa a iino ni yoketainaravai. Ta taaravaitana Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaunnaivaara a ni seena tuanaakua niyyara yoketaino ni au-saivo yoketaakiaivee.

²¹ Na aa kua aavaa fafaara ree variee yaagueeqama yaata utuee kiaunoo: Fai na inna yaparakiauvaa ivo iinaravaivee, kiau vai. Vaa na rikiauvai. Na i yaparakiau kuaivaata a iinna vo kuavaatama fai iinaravai.

²² A Onesimuusaa tuqinnaanaraivaara teerainna niini nnau voovaata teerakianee. Na ngiisi kuanaraivaara ngia mmuakiaaya yaaku varakio Anutuugo irisai ni titanai na ngiisi kuanaraivaara na faannaina variaunoo.

Pauruuso nnaagiai kuaivaa tiravai

²³ Ipaparaaso Yisuu Kirisiinna mmoori varaivaara ni tasipama oovi nnau-vaki variivoono aiyara yaata utuoo boo tiivai.

²⁴ Ni tasipama mmoori varoo vaidiia Marakaava Arisarakaava Dimaaso Rukaasoovainna aiyara yaata utida boo kiaavai.

²⁵ Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngii mmuakiaaya ngii tasipama vakiaivee.

Vaidi voovoono aa kua aavaa Eporai kua tuuyani reeravai

Aa yanaa aavaa roo vaidiivo hama ari nnutuuvaa reeravai. Kati aa yanaa aavaa roo vaidiivo raa kioo gioonna kiaapu Eporai kuaivaa tuuya vaa ausa hanigiooyani fafaara reeravai. Mo vooya iya uu aataruuyauvaara ooqoo tida iya nnammutuaa uuduu iya Yisuunnara kutaavaivee tuuvaa pikiaaree kiaa iiravai. Aa yanaa aavaa roo vaidiivo yamayamaa kuaiyauvaa iyani roo tunoo: Ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivo inna kutaa aataru tuanaavai. Yisuu Kirisiivaano kutaa tuanaa Anutuuqaa kooyaa ti vitaivaivee, tiravai.

Anutuuqaa ari Mmaapuuvoono inna kuaivaa

kooyaa ti kiaa ti mmivai

¹ Nnaaru Anutuugo kaayauneetu airi aataru ari vookara ari vookarauyauvaadiri forofetaiyaata kua tuduu iyaano iva tuu kuaivaa ti rubuungainna kiaa mmiravai.

² Aa nnaagiai suai aavaki Anutuugo ari Mmaapuuva mmatayaa titooduu tuuvoono inna kuaivaa ti kiaa ti mmivai. Ivo homo Anutuuqaa tasipama varuu suaivaki Anutuugo tuduu ivaano ngiau mmataivaa iima kieeravai. Anutuugoono inna mmataama kioo nnaagiai ivo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa varaaneera inna tiravai.

³ Toobaivaudiri mmeekiaivo taineema innakidiri Anutuuqaa oyai ari vookaraivo kooyaa vaivai. Ivoono Anutuugo ari vookaraama variivaa varoo kooyaa vitaivai. Ivo tiivaugiataama ngiau mmata mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa ari yaagueeqaivoono utikio vainoo. Mmuakiaaya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaiveeraivaara ivo iya mminnamminnaa maisaiyauvaara putuoo kava diitoo ngiau aapuuvaki vioo Anutuugo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaara haitatuura kieeta pinaavai variivaa yaaku yaadudainningiaa hara kioo varinoo.

Ari Mmaapuuvoono aangeraiya yaataravai

⁴ Anutuugo ari Mmaapuuva nnutu ari vookaraivaa ngiau aapu yapa kiavaara inna nnutuuvo aangeraiya nnutuuyauvaa yaataravai. Inna nnutuuvo aangeraiya nnutuuyauvaa yaataraineema Anutuugo ari Mmaapuuva aruoo yapa kiaivoono aangeraiya yaataravai.

⁵ Anutuugo hama aangeraa voovai tunoo:

A ni Maapukua

aanna makee na i Koova variauvaara

a variannavaivee.

Hama aangeraa voovaara ivo itaa kua tiravai. Vo kuavai hama Anutuugo aangeraa voovai tunoo:

Na inna Koova varino

ivo ni Maapuvai varinaravaivee.

Hama aangeraa voovaara ivo itaa kua tiravai.

⁶ Anutuugo ari Mmaapuuva mmuakiaa mminnamminnaiyauvaara kieeta tuanaavai mmataama kioovaa mmatayaa titaanaree kiaa iinno varioo ivo innara vo kuavai ataa kua tunoo:

Anutuuqaa aangeraa mmuakiaaya

ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiatee.

Anutuugo ari Mmaapuuvaara itaa kua tiravai.

⁷ Anutuugo aa kua aavaa aangeraiyara tunoo:

Na ni aangeraiya kiaukai rikiada
 akiairaama yuunna roosiima mmooriivaa varaavai.
 Na ni mmoori vareeraiya kiaukai rikiada
 makee tikiai yaagueeqama
 saneetu roosiima iikiaavaivee.

Ivo aangeraiyara itaa kua kiasa kioo
⁸ ari Mmaapuuvaa ataa kua tunoo:

Na Anutuugo i oyaivovee.
 A mmuakiasa gioonna kiaapuuyara diraivo
 tupatupaa vainaravai.
 E gioonna kiaapuuyara diraivaa
 a safuuma haitatuukiannavai.

⁹ Safuuma varida iira aataruuvaa
 i mmuduuya ruaivai.
 Koonnama iira aataruuvaa hama
 i mmuduuya ruaivai.
 Itaama vaikiai na Anutuugo
 i Anutuugo tuanaivoo
 i mmataama kiese
 i aruoo yapa kiese
 i seenaiya aduoo yapa kiaukai rikiese
 a ari vookaraama sirigainna variannavaivee.

¹⁰ Ivo ari Mmaapuuvaa itaa kua kiasa kioo nnaagiai vo kuavai innara ataa
 kua tunoo:

Udaanga-o, nnaaru hama mminnamminnaatauduu
 a mmataivaa iima kiooduu yaagueeqama vairavai.
 Vauduu a ngiauvaatama iima yapa kieeravai.

¹¹ Fai ii mminnaa iyauvo
 taikoo raubiriinarayauvai vainaravai.
 Eenoo fai tupatupaa varinaravai.
 Uyira rairaiyauvo maisainara iiraivaa roosiima
 iyauvo maisainara iinaravai.

¹² A buruqaivaa ranaa kiese yapaannaneema
 a iyauvaa ranaa yapaanaravai.
 A uyira rairaiyauvaa karaasa uyuee
 rammuannaneema a tino rikioo
 fai iyauvo karaasa ari vookaraiyauvai vainaravai.
 Mo eenoo tupatupaa ee variraivaugiataama
 itaavai nnaasu fai a varia ree kuanaravai.
 Fai hama i variraivo taikaanaravaivee.

Anutuugo ari Mmaapuuvaa itaa kua tiravai.

¹³ Hama ivo ari aangeraa voovai ataa kua tunoo:

A ni yaaku yaadudainningiaa
 vaidi nnoonnavai varianee.
 Varia ree vinanai na tinai
 fai a ai nnammutuuiya yaatara kiaanaravaivee.

¹⁴ Hama Anutuugo ari aangeraa voovai itaa kua tiravai. Itaama vaikiai
 aangeraiya aanii mminnaayannee? Iya mmannasayaano Anutuugaa
 mmooriivaa varada variaavo ivo iya makemakee titaikiai iya ivo vitoo
 yoketaivau yapaanara gioonna kiaapuuya tasipama varida mmooriivaa
 varaavai.

2

Anutuuqo ti vitoo yoketaa ari vookaraivau yapaanaravai

¹ Anutuuqaa Mmaapuuvo forofetaiyaata aangeraiyaatama itaama yaataraiwaara kua kutaivaa ta rikiaunnaivaa ta arinaima rikiada puaisa utuaaravee. Ta iida ii kua ivaa pikieevoora tida nnikiai ta puaisa utuaaravee.

² Anutuuqaa aangeraiya ti rubuungainna kiaa mmuu kuaivo kutaa kuavai kooyaa vairavai. Gioonna kiaapu voovoono ii kua ivaa rikioonnaata yaataroovoono irisai maisaivaa ari uuvaugiataama safuuma ari vareeravai.

³ Itaama varoovaara mo ta dataama kiada irisai maisaivaa pikiaarannee? Anutuuqo ti vitoo yoketaivau yapaanara aataru ari vookaraivaara rikiadaata kati varida dataama kiada ta irisai maisaivaa pikiaarannee? Fai ta varaaravaivee. Udaanga Yisuu Kirisiivaano ii Anutuuqo ti vitoo kua ivaa toosa hara gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. Kiaa mmuduu rikiada ii kua ivaa rikiada kutaavaivee kiaa kiada yoketaama varida kutaa kuavai vauvaara kooyaa ti vitairavai.

⁴ Ii kua ivo kutaavai vauvaara Anutuuqo ari uuvaugiataama kooyaa ti vitairavai. Mmuai suaivaki Anutuuqo kaayau ari mmoori aataru ari vookara ari vookarauyauvaa iinno ari yaata utuuvaugiataama ari Mmanasa Yoketaivaa gioonna kiaapuuya mmuduu rikiada ivaa yaagueeqaivaura vo mmoori vo mmooriivaa iiravai.

Yisuuva ti vitoo yoketaivau yapaanara nakaaraivovee

⁵ Yisuuva tuu suaivaki ari vookaraama varira aataruuvo vairavai. Ii aataru ivo vauvo vakia roo vioo vioo yapooma vainara suaivaki hama Anutuuqo aangeraiya ii suai ivaki gioonna kiaapuuyara diaaraivaara tiravai. Ii aataru yapooma vainara ivaara ta yaata utida kiaunnaanoo.

⁶ Anutuuqaa kua fafaaraivaki vau kua voovai vainno tunoo:

Vaidiivo kati inneennavaivee.

A aaniivaara pinaama innara yaata utuannannee?

Vaidiivo kati inneennavaivee.

A innara tuqinnaannannee?

⁷ Paanna suai a tuduu
aangeraiya aruoo varuduu
ivo aduoo variravai.
Vaa a innara yoketainna
inna nnutuuvaa ngiau yapaannavai.

⁸ Yapa kiee mmuakiaa mminnamminnaiyauvaara
kiannano ivo iyauvaara diivaivee, tiravai.

Itaa kua tuu kuaivo tunoo: Ivo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaara diivaivee, tuu kuaivo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaara tiravai. Itaa kua tuu kuaivaara ta taunnani hama vaidiiva mmuakiaa mminnamminnaiyauvaara diaavai.

⁹ Vaa ta taunnavai. Paanna suai Anutuuqo tuduu aangeraiya aruoo varuduu Yisuuva mmatayaa tuoo aduoo variravai. Anutuuqo kati tiyara yoketaama yaata utuuvaugiataama inna tuduu mmuakiaa gioonna kiaapuuyara putiravai. Ivaara Anutuuqo inna tuduu paanna suai aduoo variravai. Ivo yatari sagaivau mmamma nniitaroovaa varoo putuuvaara Anutuuqo innara yoketainna inna nnutuuvaa ngiau yapeeravai.

¹⁰ Anutuuqo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa iima kioo iyauvaara haitatuura nakaaraivovee. Inna raunna mmaapu kaayauya inna tasipama yoketaama variateeraivaara ivo inna aikiooma Yisuunna tuduu mmamma nniitareeraivaa vareeravai. Anutuuqo tuduu ivo mmamma nniitaroovaa

varoo yaatara kioo yoketaama varioo gioonna kiaapuuya vita vitainno iya vitoo yoketaivau yapeeraivovee.

¹¹ Ivo gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kiaikiai iya Anutuugaa gioonna kiaapu tuanaaya variaavai. Ivoota iyaatama iya oyaivo mmuaa tuanaavai Anutuugo varivai. Ivaara Yisuuva iyara ni nunna gatayavee tiivaara hama inna mmamma maisaivai.

¹² Ivo ivaara tunoo:

Anutuugo, na aiyara ni nunna gataiyyaatama
kooyaa kua tinaravee.

Gioonna kiaapuuya aiyara nuunairaivaki
na aiyara kua yoketaivaa tinaravaivee.

¹³ Ivo itaa kua kiaa kioo vo kuavai ataa kua tunoo:

Na Anutuugaa kuaivaa rikiee

inna mmemmaana kuanaravaivee, tiravai.

Kiaa kioo vo kuavai tunoo:

Na aavau variaukai

ni uru nnaakara Anutuugo ni muuyaatama

ni tasipama variaano, tiravai.

¹⁴ Ivo ni uru nnaakarayavee tuu kuaivo inna gioonna kiaapuuyara tiravai. Ivo ariinoo iya mmamma mmuyaivaa varoo iya variraivaa varoo vaidivai variravai. Varioonnonno yatari sagaivau putiravai. Sataango putira oyai nakaaraivaa yaataroo inna yaagueeqaivaatama yaataraanaraivaara ivo yatari sagaivau putiravai.

¹⁵ Gioonna kiaapuuya mmatayaa varira suaivaki putira aataruuvaara aatuuraivo yeena roosiima iya utuuvaa Yisuuva iyara putuoo yeenaivaa rakuasaa kioodoo yoketaama mmamma dummukiara variravai.

¹⁶ Vaa ta taunnava. Ivo itaama mmooriivaa varaivo hama aangeraiyara varaivai. Ta Aaparahaamaa sidinnaiddiia tiyara varaivai. Vaa ii kua ivo kooyaa vaivai.

¹⁷ Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Anutuugo tuduu ivo ari seenaiya roosiira tuanaavai variravai. Ivo ari seenaiyara boo tioo Anutuugaara kati puara hudeera vaidiia roosiima iyara tammaivaki yaagueeqama dioo vainno Anutuugaa mmooriivaa yaagueeqama varaanaraivaara ivo ari seenaiya roosiira tuanaavai variravai. Gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisa irisaiyauvo hama iyasi nninaraivaara ivo itaama variravai.

¹⁸ Vaa Yisuunnasi iinno teera aataruuvo nnuduu rikioo ivo mmamma nniitaroovaa varoovaara gioonna kiaapuuyasi iinno taanara aataruuvo iyasi vaikio ivo aikiooma iya tasipaikiai rikiada hama haruruaaravai.

3

Yisuuvaano Musiinna yaatareeravai

¹ Ni seena yoketaa tuanaiyaso, Yisuuva itaama variivaara ngia Anutuugaa tasipama ngiau aapu variaaraivaara vaa ivo ngiiyaraatama maavee tiravai. Yisuunnara yaata utuatee. Ta karaasa aataruuvau variaunna mmayaayaivaa ivo varoo nuainno ti kiaa ti mmioo Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaiya roosiima karaasa aataruuvaara tiyara mmoori vareeravai.

² Anutuugo ari mmooriivaa varaaneeraivaara inna mmataama kioodoo ivo hama pikieerainno yaagueeqama kioo iiravai. Nnaaru Musiiva Anutuugo inna mmuu mmooriivaa hama pikieerainno gioonna kiaapuuyara yaagueeqararama uuneema Yisuuva hama pikieerainno yaagueeqama kioo iiravai.

³ Vaidi voovoono nnau yoketaivaa heeka kinai nnauvaara gioonna kiaapuuya kiisama kua yoketaivaa tida vaidiivaara kua yoketaivaa pinaama kjaaravai. Ivaa roosiima Anutuugo Musiinnara kiisama kua yoketaivaa tiao Yisuunnara pinaama kua yoketaivaa tiivai.

⁴ Mmuakiaa nnauyauvai vaidiiaano heekaavai. Anutuugoono iya yaataroo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa iiravai.

⁵ Musiiva Anutuugaa mmoori vareera vaidivai varioo Anutuugo inna mmuu mmooriivaa hama pikieerainno gioonna kiaapuuyara yaagueeqama iiravai. Yisuuva yapooma kua tinara kuaiyauvaara Musiivannaadee tauraa mmooriivaa iinno mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo tiravai.

⁶ Anutuugaa Mmaapu tuanaa Yisuu Kirisiivaano ari Koonna Anutuugaa gioonna kiaapuuyara diao vainno haitatuunno hama pikieerainno yaagueeqama diivai. Ta innara kutaavaivee kiaa kiada innara yaagueeqama faannakiaunnaivaara sirigakiaunnaiya ta Anutuugaa gioonna kiaapuya variannanoo.

Anutuugaa gioonna kiaapuuya fai eeyara

kati variaaravai

- ⁷ Ivaara Mmannasa Yoketaivoono tinoo:
Aanna makee ngia Anutuugaa kuaivaa rikiada
- ⁸ sa nnaaru Anutuugaara ooqoo tuuya roosiima
tinni yakeevaa varada variatee.
Mmanna gaanga mmataivaki ngii rubuungainna
Anutuugaa iida taaree kiaa
innara ooqoo tiravai.
- ⁹ Anutuugo tunoo:
Iqiivakidiri ngii rubuungainna
ni iida taaree kiaa iiravaivee.
Taara vaidivaitana yuku yaaku taika kiee
nuanuuvaa na iya tasipama
ari vookara ari vookarau mmooriivaa
iyara iikiaaduu rikiada kutaavaivee kiatauduaata
ni iida taaree kiaa iiravaivee.
- ¹⁰ Iya itaama uuvaara
na iyara ni nannatooduu kiaanoo:
Iya yaata utiraiyauvo
makemakee koonnama yaata utuaavai.
Iya na iikiau aataruuyauvaa
hama arinaima teeda iikiaavaivee, tiravai.
- ¹¹ Na iyara ni nannatooduu
fai na iinara kuaivaa
kiaa teerama kiee iyara kiaanoo:
Fai hama iya niisi nnida ni tasipama
eeyara kati hara kiada variaaravee, tiravai.

Anutuugo itaa kua tuuvaa Mmannasa Yoketaivoono tiivai.

¹² Ni seenayaso, tuqinnama haitatuukiatee. Ngiiikidiri vaidi voovoono ausa tinni yakeevaa varoo hama ivo Anutuugaara inna kutaavaivee kiataino rikioo ivo Anutuugo tupatupaa variraivaa mmooka hanigia mmivoora tida tuqinnama haitatuukiatee.

¹³ Mminnamminnaa maisaivo ngiikidiri vaidi voovai iinno taanaree kiaa iikio rikioo haruruoo tinni yakeevaa vareevoora mmuakiaa suai ngiingi-iiyara ngiingiiyara yoketaida yaagueeqama variateeraivaara kua yoke-taivaa kiatee. Aanna makee ngia varia rada vidada suai nnaagiaivakiaatama itaama nnaasu iida varida variatee. Anutuugo hama atau ruai suaivaki itaama iida varida variatee.

¹⁴ Vaa ta Yisuu Kirisiinna seena tuanaaya inna tasipama mmuaavau variaunnano. Ta toosa hara kiada innara kutaavaivee kiaunna kuaivaa mo fai ta mmannammanna puaisakama utua rada vidada taikeera suaivaki homo utida varida fai ta inna tasipama mmuaavau variaaravai.

¹⁵ Aa kua aavo Anutuugaa kua fafaaraivaki vainno tinoo:

Aanna makee ngia Anutuugaa kuaivaa rikiada
sa nnaaru Anutuugaara ooqoo tuuya roosiima
tinni yakeevaa varada variatee.

Anutuugaa kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

¹⁶ Deeyaano Anutuugaa kuaivaa rikiada innara ooqoo tuunnee? Mmuakiaa gioonna kiaapuuya tauraa Anutuugaa kuaivaara kutaavaivee tuuya Musiiva yoosinna Iyiipaivakidiri vitoo nnuuyaano itaa kua tida innara ooqoo tiravai.

¹⁷ Taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioo nuanuuvaki Anutuugo giaara inna nnannatoonnee? Gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa varada gaanga mmataivau putuuyara inna nnannateeravai.

¹⁸ Anutuugo fai na kutaavai iinaravee kiaa kioo iyara tunoo: Fai iya hama niisi nnida ni tasipama eeyaara kati hara kiada variaaravaivee, tuu kuaivo deeyara tiravainnee? Gioonna kiaapuuya inna kuaivaa rikiadaata yaatarooyara itaa kua tiravai.

¹⁹ Ivaaraida vaa ta taunnavai. Hama iya innara kutaavaivee tuuvaara ivo iya variateera tuu mmataivaura hama viravai.

4

¹ Ta innasi vida inna tasipama eeyaara kati hara kiada variaaraivaara Anutuugo vaa kuaivaa kiaa teerama kioo fai na iinaravee tiravai. Ngiikidiri vooya inna tasipama itaama variaaraivaara fanniikiaarainnoo kiaa nnikiai ta aatuuda variaaravai.

² Ngii taato nnaakukiaiya mmayaaya yoketaivaa rikioneema vaa teeta riki-aunnnavai. Iya mmayaayaivaa rikiadaata hama ivaara kutaavaivee tuuvaara hama yoketaama iya variravai.

³ Ta Anutuugaara kutaavaivee kiaunnaiya ta innasi vida inna tasipama eeyaara kati hara kiada variaunnano. Ivaara ivo Isarairaiyara tunoo:

Na iyara ni nannatooduu
na kuaivaa kiaa teerama kiee
fai na iinaravee kiaa kiee iyara kiaanoo:
Fai hama iya niisi nnida ni tasipama
eeyaara kati hara kiada variaaravee, tiravai.

Vaa nnaaru ngiau mmata uu suaivaki ivo ari mmooriivaa iima taika kioodoo eeyaara kati hara kiada varira aataruuvo kooyaa vauduaata ivo itaa kua tiravai.

⁴ Anutuugaa kua fafaaraivaki yaaku saivai karasaidiri taara suaivai-tanaara kua voovai vainno ataa kua tunoo: Anutuugo ari mmooriyyauvaa iima taika kioo yaaku saivai karasaidiri taara suaivaitanaaki eeyaara kati hara kioo variravaivee, tiravai.

⁵ Mmuuaa kuavaara vo kua voovoono vainno tunoo: Fai hama iya niisi nnida ni tasipama eeyaara kati hara kiada variaaravee, tiravai.

⁶ Tauraa toosa hara mmayaaya yoketaivaa rikiooya rikiadaata yaata-roovaara hama innasi vida inna tasipama eeyaara kati hara kiada variravai. Itaama vaino Anutuugo vooya tinai innasi vida eeyaara kati hara kiada inna tasipama variaara aataruuvaa ivo teerama kioo mmatairavai.

⁷ Ivo vo suai voovai mmatainno ivaara tunoo: Aanna makee suai aavakivee, tiravai. Ii kua ivaa vaa kaayau nuanuuyauvo taika kiooduu nnaagiai ivo Davuitinna kiaa mmuduu rikioo tiravai. Ii kua ivaa vaa ta tauraa kiaunna kua ivo Anutuugaa kua fafaaraivaki vai kuaivo ataa kua tinoo:

Aanna makee ngia Anutuugaa kuaivaa rikiada
sa tinni yakeevaa varada variatee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

⁸ Nnaaru vaa Yosuaava gioonna kiaapuuya vitoo eeyaara kati varira yoosinnaivaki kiooduu varutiri. Nnaagiai hama Anutuugo vo suai voovai mmatainno ivaara itaa kua tutirivee.

⁹ Itaama vaikia Anutuugo ari mmooriyyauvaa iima taika kioo yaaku saivai karasaidiri taara suaivaitanaaki eeyaara kati hara kioo varuuvaa roosiima Anutuugaa gioonna kiaapuuya eeyaara kati hara kiada varira aataruuvo aanna makee homo vainoo.

¹⁰ Fai gioonna kiaapu voovoono hanigioo Anutuugaa tasipama eeyaara kati hara kioo varioo Anutuugo ari mmooriyyauvaa iima taika kioo eeyaara kati hara kioo varuneema ivo ari mmooriyyauvaa iima taika kioo kati varinaravai.

¹¹ Ivaara kii ta hanigiada inna tasipama eeyaara kati hara kiada variaaraivaara mmoori varaaravee. Nnaaru varuuya hama inna kuaivaara kutaavaivee tida hama inna tasipama eeyaara kati hara kiada varuuya roosiima tiikidiri voovoono fanniivoora kii ta ivaa varaaraivaara mmoori varaaravee.

¹² Anutuugo hara kioo varineema inna kuaivoota itaavai mmooriivaa vara roo nuaivai. Inna kuaivo paipaivaa avaivaitana avaikarama hatokaivaitana roosiima hatokaivai. Inna kuaivo vaidi aakiaivaki avaikarama vioo vaidi kaanaivoota mmannasaivootama variraivaki vioo mmuyaivaa ataivaki pinaaraivo numa taikaivaki vioo hatokaivai. Inna kuaivo ta yaata utira kuaivaatama ti ausaiyauvaki ti iikiatairaivaatama kooyaa too rikiaivai. Ivo yoketaama vaivaata maisama vaivaata too rikiaivai.

¹³ Hama mminnamminnaa voovai Anutuugaa avuuvau hataumaki vaivai. Mmuakiaa mminnamminnaayauvai ivo iima kiooyauvo inna avuuvau kooyaa nnaasu vaivai. Fai yapooma ivo ta tete variaunnaivaara ti yaparainai ta inna kuaivaa irisai kiaaravai.

Kati Anutuugaara puara hudeeraiya kieeta

pinaivaa roosiivo inna Yisuuvavee

¹⁴ Itaama vaivaara ta Anutuugaara kutaavaivee kiaunna aataruuvaa nnikiai ta ivaa puaisa utuaaravee. Tiiyara mmoori varoovo kati Anutuugaara puara hudeera kieetaiya roosiima varuu kieeta pinaivoono mmuakiaa gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaara Anutuugaasi viravai. Ivo itaama vuvuoono inna Yisuuvavee. Ivo inna Anutuugaa Mmaapuvaivee. Ivo itaama tiiyara Anutuugaasi vuuvaara nnikiai ta kutaavaivee tira aataruuvaa puaisa utuaaravee.

¹⁵ Kati Anutuugaara puara hudeeraiya kieeta pinaivaa roosiivoono ta muaraagairaiivo tiiki vairaiavaa vaa ivo taivai. Ta itaama iiraivaara ivo tiiyara boo tioo varivai. Ti iinno taanara mmuakiaa aataruuyauvo tiiki vairaiyauvo vaa inna iinno taanaree kiaa uduu hama ivo mminnamminnaa maisaivaa vareeravai.

¹⁶ Ivaaraida ta muaraagaira suaivaki nnikiai ta hama aatuuraida Anutuugo kati tiyara yoketaama yaata utira nakaaraivaara yaaku varakio ivo tiyara boo tioo ti tasipanai ta yaagueeqama variaaravaivee.

5

¹ Nnaaru kati Anutuugaara puara hudeeraiya kieeta vaidi mmuakiaaya Anutuugoono mmuaavai mmuaavai vaidiiyakidiri iya mmataama kieeravai. Ii kieeta vaidi iya Anutuugaa mmooriivaa gioonna kiaapuuyara varaa-teera Anutuugo iya mmataama kieeravai. Anutuugo gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaraivaara iya kati mminnaiyauvaa innna mmida kati puara sipisiipaiyauvaa innara hudeeravai.

² Ii vaidi ivo vaidivai varioo muaraagama varuuvaara gioonna kiaapuuya kumimakama varida koonnama iida varuuyaata aikiooma tirooma iyaata kua tiravai.

³ Ivo muaraagama varuuvaara hama gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaara nnaasu puariyauvaa Anutuugaara kati hudeeravai. Ari mminnamminnaa maisaiyauvaaraatama kati puariyauvaa hudeeravai.

⁴ Hama vaidi voovoono ariiyara na vaidi nnoonnavavee kiaa kioo arinaidiri kati Anutuugaara puara hudeera kieeta vaidivai variravai. Hameetavee. Nnaaru Anutuugoono Aroonaa maavee tuneema ivo innna maavee tuduu rikioo ivo kati puara hudeera kieeta vaidivai variravai.

⁵ Yisuu Kirisiiva mmuaikaraama hama ariiyara na nnoonnavavee kiaa kioo arinaidiri kati Anutuugaara puara hudeera kieeta vaidiia roosiima kieeta vaidivai variravai. Anutuugoono innna mmataama kieeravai. Ivo innara tunoo:

A ni Maapukua
aanna makee na i Koova variauvaara
a variannavaivee,

⁶ kiaa kioo vo yanaavaki vau kua voovai ataa kua tunoo:

Merekisateeko kieetavai varioo
Anutuugaara kati puara hudeera
vaidivai varuneema
a tupatupaa Anutuugaara
kati puara hudeera vaidivai varinaravaivee, tiravai.

⁷ Yisuuva mmatayaa varuu suaivaki Anutuugo aikiooma tino too hama putinaraivaara innnaata kua tioo yaaku varoo varioo hama innna putu-atauduu pinaama aayanna tioo varioo rateeraivaa tasipama yaaku vareeravai. Ivo adioo varioo Anutuugaa mmemmaana viravaara tuoo Anutuugo innna yaaku vareeraivaa rikieeravai.

⁸ Ivo Anutuugaa Mmaapu tuanaavai varioonnaata ivo mmuakiaa mmamma nniitareeraivaa varoovaudiri Anutuugaa avaivaa rikiada iira aataruuvaa arinaima too rikieeravai.

⁹ Anutuugo innara uduu rikioo ivo aikiooma yaatara kioo yoketaama ari vookaraama varioo gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapa kinai tupatupaa variaara aataruuvaa oyaivo vairavai. Gioonna kiaapuuya innna avaivaa rikiada iikiaiya nnaasu ivo vitoo yoketaivau kinai tupatupaa variaaravai.

¹⁰ Ivo itaama varuuvaa Merekisateeko kati Anutuugaara puara hudeera kieeta vaidivai varuneema innna roosiima ivo kati puara hudeera kieeta vaidivai variaiveera Anutuugo innna mmataama kioo tiravai.

Ngia Anutuugaa aataruuvaa pikieevoora tida tuqinnama variatee

¹¹ Ta itaama Merekisateekaara ngii giaa ngii miaunna kuaiyauvo kaayau kuayauvai vainoo. Ngii yaataiyauvo duunaikiai ngia hama arinaima riki-aivaara ta ngii giaa ngii miaaree kiaa iikiaunnano ti mmuaararainoo.

¹² Vaa ngia hokoba suai rikiadadaata ngia vitaira vaidiya variataama vaiki-ainnaata Anutuuqaa kuaiyauvaa toosa hara ta ngii giaa ngii mira kuaiyauvaa kava ngii giaa ngii miaara aataruuvo homo ngiiki vainoo. Hama ngia yakee yeennaiyauvaa nneerayaama variaano. Homo ngia nnaammaivaa nneerayaamaida variaano.

¹³ Gioonna kiaapu voovoono homo nnaamma nnoo variivoono ivo nnaakara meedivai varioo hama yokeera varira tinniivaa varoo safu aataru-uvaara arinaima rikiaivai.

¹⁴ Mo vaa yokeeraiyaano yakee yeennaiyauvaa nnaavai. Itaama varii gioonna kiaapu voovoono vaa ivo ari varia roo nniivaudiri arinaima maisa aataruuvaa too safu aataruuvaa taivai.

6

¹ Ivaara kii ta Yisuu Kirisiinnara toosa hara kiaa mmira kuaiyauvaa adida pikiada yaagueeqa kua mmuyai tuaniyauvaa ta rikiada varia rada vidada koovayaida yaagueeqama variaaravai. Ngia Anutuuqaasi kuaaravee kiaa kumina mmoori iikiai yauvaa mmooka hanigia mmi kiada Anutuuqaara kutaavaivee tira kuaiyauvaa ta nnauvaa heekeera kuabaiyauvaa tauraa hareeraiyauvaa roosiima ta toosa hara ngii giaa ngii miravai. Ta kava ii kua iyauvaa ngii giaa ngii miaarainnoo.

² Ta nnoori vareeraivaara ngii giaa ngii mida Anutuuqaa yaagueeqaivaa varada mmoori varaateeraivaara vaidiiyayaa yaaku utiraivaaraatama ta ngii giaa ngii miravai. Anutuuqo vaidi putuaiya tinai diitaaraivaaraatama ta ngii giaa ngii mida Anutuuqo ti mminnamminnaa maisaiyauvaara ti yaparainai rikiada irisai ikia aakiaana tupatupaa variaaraivaaraatama ta ngii giaa ngii miravai.

³ Anutuuqo tinai rikiada ta ii kua iyauvaa adida pikiada kua mmuyaiyauvaa arinaima rikiada varia rada vidada koovayaida variaaravee.

⁴ Anutuuqaa kuaivaa vaa rikiadaata harurida pikiaiya dataama vaidiiya iya tikiai rikiada kava hanigiaarannee? Vaa iya tauraa Anutuuqaa mmeeki-aivaki varida Anutuuqo iya vitoo yoketaivau yapaanara kuaivaara kiisama rikiooduu Mmannasa Yoketaivoono iyaki variravai.

⁵ Iya ngiari variraivaudiri teeda rikiooduu Anutuuqaa kuaivo yoketauduu nnaagiai varada ngiau aapu variaara yaagueeqaivaa vaa arinaima teeda rikieeravai.

⁶ Itaama rikiadadaata harurida pikiaiya hama vaidiiya yopeema iya tikiai rikiada kava ausa hanigiada yoketaama variaaravai. Iya itaama iikiaivo inna ngiari miaraavai. Iya Yisuunnara yaata utida kiaanoo: Hama ta aiyara ti yoketaainoo, kiaa kiada kava yatari sagaivau inna hiruuvaa roosiima iya yaata utida itaa kua kiaavai. Iya itaama iikiai rikiada gioonna kiaapu hama ausa hanigiayi teeda Yisuunnara puruuka tida maisa kua kiaaravai.

⁷ Vatiivo ruoo mmataivau puutaikio rikioo yeennaiyauvo yoketaama urikiai gioonna kiaapuuya iyauvaa nnaavai. Anutuuqo ivaa too ivaara yaata utuoo yoketaavaivee kiaa kioo ivaara yoketaama iivai.

⁸ Mmataivau annaanna mmaguya oovi akaraunna urii mmataivaara gioonna kiaapuuya kiaanoo: Inna hama yoketaavaivee, kiaavo Anutuuqootama yaata utuoo hama yoketaavaivee kiaa kioo ivaara maisama iinara yaata utivai. Itai mmataivaa fai nnaagiai ikiaivo taanaravai.

⁹ Ni seena na ngiiyara mmuduuya riraiyaso, na ii kua ivaa kiasa kieennaata yaata utuee kiauunoo: Hama ngia mmata maisaivaa roosiima variaaravee. Fai ngia Yisunna kuaivaa rikiada yoketaama variaaravaivee, kiauunoo. Vaa na rikiauvai. Yisuuva ngii vitoo yoketaivau yapa kioo ngii tasipama variivaara ngia yoketaama variaano.

¹⁰ Anutuuqo hama kumimakainno uruootara tuootarama irisaiyauvaa gioonna kiaapuuya mmiivai. Ivo safuuma ngiari mmoori varaivaugiataama mmiivai. Ngia mmoori varaiyauvaara hama ivo taunninaravai. Ngia innara yaata utida ngii seena Anutuuqaa gioonna kiaapuuyara mmuduuya rida iya tasipama mmoori varada variaivaara ivo hama ngiiyara taunninaravai. Ngia homo itaavai nnaasu variaavai.

¹¹ Ngia aanna makee mmuaavai mmuaavai ngii seenaiyara mmuduuya ruaaneema Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiasa kiada yaagueeqama iima rada vidada yapooma putuaara suaivaki ngia mmannammanna yaagueeqama iikiaaraivaara ni yoketaano. Fai yapooma ngia variaaraivaara faannakiaivo kutaa tuanaa vakiaiveeraivaara mmannammanna yaagueeqama iikiatee.

¹² Ngii pirisainaraivaara hama ni yoketaano. Sa ngii pirisakiaivee. Anutuuqaa kutaavaivee kiaiia yaagueeqama varidada iya pirisaikiainnaata mmannammanna yaagueeqama varida yapooma Anutuuqo kua kiasa teerama kioovaa varaaraiya roosiima variatee.

Anutuuqo kua kiasa teerama kioo kuaivo

kutaa kuavai

¹³ Anutuuqo Aaparahaamaata kua tuu kuaivaa kiasa teerama kioo tunoo: Fai na iinaravaivee, tiravai. Hama voovoono inna yaataraanaravootauvaara ivo ari nnutuuvaa tasipama Aaparahaamaa tuoo

¹⁴ tunoo: Na kua kutaa tiee aiyara yoketaimai i nneeditunnaiyaata i sidinnaiddiiaatama fai kaayau variaaravaivee, tiravai.

¹⁵ Aaparahaamo ivaara kutaavaivee kiasa kioo yaagueeqama varia roo vioo vioo tooduu inna pirisauduaata mmannammanna yaagueeqama varuduu kuaivaa kiasa teerama kioo kaanaivo innasi vairavai.

¹⁶ Yutayaa vaidiia iira aataruuvaa rikiaatee. Vaidi voovoono kua kutaa na iinaravee tii suaivaki ivo ari nnoonna vaidiivaa nnutuuvaa tasipama tiivai. Fai vaidi voovoono itaa kua tinai rikiada fai vaidiia hama inna kuaivaara airi kua airi kua tida inna kuaivaa yaataraara iikiaaravai.

¹⁷ Anutuuqo kua tuu kuaivaa kiasa teerama kioo tunoo: Fai na iinaravaivee, tuu suaivaki gioonna kiaapuuya ivo tuu kuaivaa rikiada kaanaivaa varaaraiya yaata utida kiasa: Ari vo yaata tinnivai varoo iinaravee, kiarainnoo kiasa ivo ari nnutuuvaa tasipama na iinaravaivee tiravai.

¹⁸ Anutuuqo hama unnakua tiraivoono itaama taara kuavaitana hama taikaanara kuaivaitana tunoo: Na nini nnutuuvaa tasipama kiauunoo, kiasa kioo tunoo: Fai na iinaravaivee, tuu kuaivaitana ti kiasa ti mmiravai. Ivaara ta Anutuuqaa vara hiri diaunna gioonna kiaapuuya fai ta yapooma yoketaama variaaraivaara ta faannaida varida puaisa utida kiauunnanoo: Fai ta varaaravaivee, kiauunnvai.

¹⁹ Ta itaama faannaida variaunnaivo yatariivo yaagueeqama diivaa roosiima ti aakiaiayuvaki vaivai. Vai ivoono aikiooma ti tinai fai buruqa roosiivo ngiau aapu Anutuuqo variivaki atau ruaivaa yaatarada ivaki fai ta aikiooma kuaaravai.

²⁰ Yisuuva tiyaroo tioo vaa tauraa ivaki viravai. Vioo Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi Merekisateekaa roosiima tiyara kati puara hudeera kieeta vaidivai varioo fai tupatupaa itaavai nnaasu varinaravaivee.

7

Merekisateeko kati Anutuuqaara puara hudeera

vaidivai variravai

¹ Ii vaidi Merekisateeko ivo yoosinna Sareema kieetavai varioo Anutuuqo mmuakiaaya yaataroo udaangaivo varuuvaa mmooriivaa varoo kati innara puara hudeera vaidivai variravai. Nnaaru Aparahaamo ari nnammutu-aiya kieetaiyaatama rapuoonnonno yaatara kioo nnuduu Merekisateeko saidi vioo innaata kua tioo innara kua yoketaivaa tiravai.

² Tuduu rikioo Aparahaamo rapuoonnonno ravisi varoo mminnaiyau-vaa saaba yaakuuvaitana varoo duuyama kioo Merekisateekaa mmuaavai mmiravai. Merekisateekaa nnutuuvaa oyaivo ataama vainoo. Ivo safuuma variraivaa arinaima teeraivaa kieetavai variravai. Ivo ari yoosinna Sa-reemaiya kieetavai varuuvaa ari nnutuuvaa oyaivo kava ataama vainoo. Ivo ausa nuufaivaa varada variraivaa kieetavai variravai.

³ Merekisateekaa kaano koovaitanaata taato nnaakukiaivaitanaatama iya varuu oyaiyauvaara hama fafaaraivo kooyaa vaivootainoo. Hama inna kaano inna mmatoovaara fafaaraivoota vainoo. Hama ivo putuuvaara fafaaraivoota vainoo. Ivo Anutuuqaa Mmaapuuvaa roosiima tupatupaa Anutuuqaara kati puara hudeera vaidivai variravai.

⁴ Ivo nnoonnavai varuuvaa tuqinnama rikiaatee. Ta Yutayaiya ti oyaivo Aparahaamo rapuoonnonno mminnamminnaa ravisi varooyauvaa saaba yaakuuvaitana varoo duuyama kioo Merekisateekaa mmuaavai mmiravai.

⁵ Aparahaamaa tafaayoova Riviiva variravai. Riviinnakidiri diitooya inna Anutuuqaara kati puara hudeera vaidiiyavee. Anutuuqaa mmaanna tuu kua voovai tunoo: Gioonna kiaapuuya iyasi vai mminnamminnaiyau-vaa saaba yaakuuvaitana vaivakidiri mmuaavai kati Riviivainna mmiatee, tiravai. Aparahaamo Riviinna tafaayoova varioo ivo Yutayaiya oyaivo variravai. Gioonna kiaapu Riviivainna seenaiya mminnamminnaiyauvaa saaba yaakuuvaitana yapa kioovakidiri Riviivainna kati ngiariiyara mmuaa saabavai vareeravai.

⁶ Merekisateeko hama Riviinna oyaivakidiri variravai. Itaama varuu-voono Aparahaamo saaba yaakuuvaitana yapa kioovakidiri mmuaavai vareeravai. Aparahaamo Anutuuqaasidiri kuaivaa kiaa teerama kioovaa varoovaasidiri ivo mmuaa saabavai varoo Anutuuqo aiyara yoketaivaa kua yoketaivaa Aparahaamaara tiravai.

⁷ Ta Yutayaiya ti aataruuvaa vaa ta rikiaunnnavai. Vaidi yaata-reeraivoono inna aduoo variraivaara kua yoketaivaa innara tiivai. Merekisateeko Aparahaamaara kua yoketaivaa tuuvaudiri vaa ta rikiaunnnavai. Ivo Aparahaamaa yaatareeravai.

⁸ Anna makee Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi Riviinna oy-aivakidiri diiteeraiya saaba yaakuuvaitanaakidiri mmuaa saabavai va-reeraiya putira nnaamuruyavee. Mo Merekisateeko hama ivo putuu aataru-uvo fafaaraivaki kooyaa vauvaara ta yaata utuaunnano Anutuuqaa kua fafaaraivo tinoo: Homo varinoo, tiivai. Ivoono saaba yaakuuvaitanaakidiri voovai vareeravai.

⁹ Na yaata utuauko oyaivo ataama vainoo. Aparahaamo Merekisateekaa mmuaa saabavai mmuu suaivaki Riviiva makemakee mmuaa saaba mmuaa saaba vareeraivoono ivootama Merekisateekaa mmuaa saabavai mmiravai.

¹⁰ Merekisateeko Aaparahaamaata kua tuu suaivaki Riviiva hama kooyaa varirama kioo mmanna kiau nnammarivai ari tafaayoonnaki vauvootama Merekisateeko yaatareera vaidivaara tuoo mmuaa saabavai mmiravai.

¹¹ Riviivainna Anutuuqaara kati puara hudada varuu aataruuvo vau suaivaki Anutuugo mmaanna tuu kuaivaa Isarairaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. Riviivainna Anutuuqaara kati puara hudeeraiya gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaara makemakee puara sipisiipaiyauvaa hudeeravai. Iya uu aataruuvugiataama gioonna kiaapuuya safuuma varutiri. Anutuuqaara kati puara hudeera vaidiivaa Merekisateeko uu aataruuvugiataama iinaree kiaa ari vookarau vaidiivo diitaanara aataruuvo hameetautirivee. Ivo hama Riviinna oyaivakidi diiteera vaidivai. Hama Aroono uuvaugiataama iinaraivaara diiteeravai. Merekisateeko uuvauugiataama iinaraivaara diiteeravai.

¹² Riviivainna uu mmooriivo taika kiooduu rikioo karaasa uu aataruuvo kookaraa mmaataivaa vareeravai. Mmuaikaraama tauraa mmaanna tuu aataruuvo taika kiooduu karaasa mmaanna aataruuvo vairavai.

¹³⁻¹⁴ Ii kua ivo ti Udaanga Yisuunnara tii kuavai. Ivo hama Riviinna oyaivakidiri diiteeravai. Ari vo oyai Yutayaivakidiri diiteeravai. Nnaaru Musiiva Anutuuqaara kati puara hudeera vaidiiyara tuu suaivaki hama ivo Yutayaa vaidiiyara tiravai. Hama Yutayaa vaidiiya yeena tapiivo kiisama ngiaunnannuma vauvau Anutuuqaara kati puara sipisiipaiyauvaa hudeeravai. Vaa ta ivaara arinaima rikiaunnava.

Ari vo vaidivai kati Anutuuqaara puara hudeera

vaidiivo Merekisateekaanikaraama varivai

¹⁵ Aa kua aavaudiri ii kua ivaa oyaivo kooyaa vainoo. Ari vo vaidivai Anutuuqaara kati puara hudeeraivoono Merekisateekaanikaraama varivaivee.

¹⁶ Hama ivo mmatayaa vaidiiya nnaakukiaiya tuu aataruuvaudiri Anutuuqaara kati puara hudeera vaidivai variravai. Inna aakiaivaki tupatupaa varira yaagueeqaivo vauvaara ivo Anutuuqaara kati puara hudeera vaidivai variravai.

¹⁷ Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo:
Merekisateeko kieetavai varioo
Anutuuqaara kati puara hudeera
vaidivai varuneema
a tupatupaa Anutuuqaara
kati puara hudeera vaidivai varinaravaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

¹⁸ Ivaara eenanaa aataruuvo muaraagainno hama kaanaatauvaara iya ivaa pikieeravai.

¹⁹ Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivakidiri hama gioonna kiaapuuya safuuma variraivaa varoovaara iya ivaa pikieeravai. Aanna makee Anutuuqaa mmaanna tuu aataruuvaa yaatareera aataruuvaara ta faannakiaunnaivo vaa kooyaa vaivai. Ivaudiri ta aikiooma Anutuuqaa vaini kuaunnava.

²⁰ Anutuugo Yisuunna tiyara kati puara hudeera vaidivai mmatau suaivaki ivo ari nnutuuvaa tasipama kioo kua kutaa na iinaravaivee kiaa kioo mmatairavai.

²¹ Nnaaru varuu vaidiiya Anutuuqaara kati puara hudeera vaidiiya mmatau suaivaki hama vooyaano itaa kua tiravai. Anutuugo kua kutaa na iinaravee kiaa kioo Yisuunna tiyara kati puara hudeera vaidivai mmataama kioo kuaivo Anutuuqaa kua fafaaraivaki vainno innara tinoo:

Udaangaivoono kua kutaa na iinaravee kiaa kioo
fai hama taara yaata utinaravai.

Ivo i tinoo: A tupatupaa Anutuuqaara
kati puara hudeera vaidivai varinaravaivee, tiivai.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

²² Kua oyaivo itaama vaivaudiri ta rikiaunnano Yisuuva karaasa kua yeena rau kioo na iinaravee tuu kuaivo yoketaavai. Ii kua ivoono tauraa tuu kuaivaa yaataravai.

²³ Mmatayaa diaa vaidiia Anutuuqaara kati puara hudeeraiya mmuaavai mmuaavai ngiari mmooriyauvaa iima rada vida varida putuuvaara kaayauya variravai.

²⁴ Yisuuva mmuaavoono tupatupaa variivaara Anutuuqaara kati puara hudeera mmooriivaa mmannammanna tiyara iinno nnaasu varivai. Hama voovoono inna mmooriivaa ravisi varavai.

²⁵ Ivo itaama variivaara mmuakiaa suai gioonna kiaapuuya innakinaadiri Anutuuqaasi kuaiya fai ivo aikiooma iya vitoo yoketaivau yapaanaravai. Ivo tupatupaa varioo iyara Anutuuqaata kua tiao variivaara ivo aikiooma iya vitoo yoketaivau yapaanaravai.

²⁶ Ivaara Yisuuva Anutuuqaara kati puara hudeera kieeta vaidivai tiyara tupatupaa dioo vaivo inna yoketaavai. Ivo yoketaa tuanaavai nnaasu varivai. Hama mminnamminnaa maisaivo innaki vaivai. Inna aakiaivo kaayau yoketaa tuanaavai vaikio hama koonnai aataruuvo innaki vaivai. Vaa Anutuuqo mminnamminnaa maisa varaiyasidiri inna vitoo ngiau aapu yoketaa tuanaivau yapa kiaikio varivaivee.

²⁷ Vaidiia kati Anutuuqaara puara hudooya makemakee mmuakiaa suai mminnamminnaa maisaiyauvaara puara sipisiipaiyauvaa hudeeravai. Tauraa ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaarannaadee huda kiada nnaagiai gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaara hudeeravai. Yisuuva hama itaama iinno variravai. Ivo mmuaaneetu ariinoo gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaara putinaraivaara ari mmaamaivaa yapeeravai.

²⁸ Vaidiia Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieetaiya Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaudiri iya mmatairavai. Ii vaidi iya muaraagayavee. Tauraa Anutuuqo mmaanna tuu kuaivo vauduu nnaagiai ivo tunoo: Kua kutaa fai na iinaravaivee, tiravai. Ivo itaa kua kiaa kioo ari Mmaapuuvaa mmataama kioo inna tuduu ivo yoketaa tuanaavai nnaasu variravai. Fai ivo tupatupaa yoketaa tuanaavai nnaasu varinaravai.

8

Yisuuva gioonna kiaapuuyara kati puara hudeera kieeta vaidivai varivai

¹ Ii na kiau kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Kati Anutuuqaara puara hudeera kieetaiya roosiivoono tiyara ngiau aapu hara kioo varinoo. Anutuuqo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaara haitatuura kieeta pinaivo mmaata yoketaivau variivaa yaaku yaadudainningiaa ivo hara kioo varinoo.

² Ivo Anutuuqaara kati puara hudeera mmooriivaa ngiau aapuuvaki iinno varinoo. Nnaaru Anutuuqaa seera nnau aakiaivaki vo atuu yoketaa tuanaa voovai vau nnauvaa roosiivaki ivo ivaki vioo mmooriivaa iinno varinoo. Ii nnau ivaa hama vaidiaano heekeera nnauvai. Udaanga Anutuuqoono heekeera nnauvai.

³ Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiya yeennaiyauvaa Anutuuqaa mmida puara sipisiipaiyauvaatama huda inna mmiateeraivaara vaidiia iya mmataama kiaavai. Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiya roosiivoono Yisuu Kirisiiva tiyara iiraivoono mminnaa yoketaa voovai vaivaa Anutuuqaa mminaraivo inna yoketaavai.

⁴ Yisuuva mmatayaa varitiri. Hama ivo Anutuuqaara kati puara hudeera vaidivai varioo yeenna puaraiyauvaa Anutuuqaa mmira mmooriivaa iitirivee. Yutayaiya mmaanna tuu aataruuvaidiri Anutuuqaara kati puara hudeera vaidiiya yeenna puaraiyauvaa inna mmira mmooriivaa iikiaiya variaavai.

⁵ Iya Anutuuqaara kati puara hudeera mmooriivaa mmata aavau iya iiki-aivo ngiau aapu vaira nnauvaki iikiaivaa mmannammannaavai iikiaavai. Ii aataru ivo nnaaru Musiiva uu aataruuvaa roosiima mmuaakaraivai vainoo. Nnaaru Musiiva seera nnauvaa heekaanaree kiaa rikiooduu Anutuuqo ngiau aapu vaira nnauvaara inna kiaa mmioo tunoo: Na taapiyaadiri i kiaa i mmiaivaugiataama safuuma heekaanee, tiravai.

⁶ Mo Yisuuva ngiau aapuuvaki kati puara hudeera mmooriivoono iya kati puara hudeera mmooriivaa tauraa mmaanna tuu aataruuvaidiri iikiaivaa yaataraivai. Anutuuqo karaasa yeena rau kioo ti mmuu kuaivoono tauraa kua kiaa teerama kioo ti mmuu kuaivaa yaataraivai. Ivo karaasa yeena rau kioo kuaivaa tuu suaivaki ari vookarai yoketaa yaatareera aataruuvaa kua kutaa na iinaravaivee kiaa kioo tiravai. Ivaara karaasa yeena rau kioo kuaivo tauraa yeena rau kioo tuu kuaivaa yaataraivai.

⁷ Tauraa yeena rau kioo kuaivaa aikiooma gioonna kiaapuuya rikiada uutiri. Nnaagiai karaasa yeena rau kioo kuaivo hameeta vautirivee.

⁸ Anutuuqo ari gioonna kiaapuuya tooduu hama yoketaama varuuvaara ari kua fafaaraivaki vau kua voovai iyara tunoo:

Udaangaivoono tunoo:
 Isarairaa mmataivau variyaiyaatama
 Yutayaa mmataivau variyaiyaatama
 kua karaasa yeena rau kieera kuaivaa
 na iya kiaa mminara suaivo aa nninara iinoo.

⁹ Aa kua karaasa na yeena rammuaa kua aavo hama nnaaru na yeena rammuaa kuaivaa roosiivai. Nnaaru na Iyiipaivakidiri iya rubuungainna vitaanara iikiaa suaivaki na kua yeena rau kiaivaa iya kiaa mmiravai. Kiaa mmiaaduu rikiada hama mmannammanna ivaa iirama kiada kuaivaa hatokoovaara na iya tee pikieeravaivee, tiravai.

¹⁰ Anutuuqo itaa kua kiaa kioo vo kuavai tunoo:
 Fai ii suai ivo taikanai
 aa kua karaasa na yeena rau kие Isarairaiya kiaa mminara aavo ataama vainoo. Fai na ni kua aataruuyauvaa iya yaata tinniiyauvaki yapa kino iya aakiaiyouvo rikianai na iya Anutuuqo tuanaivo varinai iya ni gioonna kiaapu tuanaaya variaaravai.

¹¹ Iya itaama varikio hama vaidi voovoono ari seena vaidi voovaatannee ari kata vayaa voovaatama kiaa mmioo tinara: Udaanga Anutuuqaa tee rikiaanee, tinaravai. Vaa tauraa yoketaa maisa mmuakiaaya ni teeda rikiaivaara hama ivo itaa kua tinaravai.

¹² Fai na iyara boo tiee

iya mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kiese
hama keenaa ivaara yaata utinaravaivee, tiravai.

Anutuugo ari kua fafaaraivaki vau kua voovai itaa kua tiravai.

¹³ Anutuugo kua karaasa yeena rau kieera kuaivaara tunoo: Kua karaasavaivee, tuuvaara tauraa kua yeena rau kioo kuaivo vaa maisainno nnisi mminnaiyauvaa roosiima vairavai. Nnisi mminnaiyauvo maisainara iinno kiisa suai vainno taikaanaravai.

9

Ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuuga mmira aataruuvovee

¹ Tauraa Anutuugo kua yeena rau kioo kuaivaki gionna kiaapuuya ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiateera aataruuyauvo vairavai. Iya Anutuuga ausa mmuduuya mmiateera nnauvootama mmatayaa vairavai.

² Iya seera nnauvaa heeka kiada aakiaivaki vo nnau voovai heeka kiada ivaki atau voovai iima kiada ivaa nnutuuvaa Yoketaa Nnauvaivee tiravai. Ii nnau ivaki iya tooba voovai yapa kiada yeenna yapeera yaiheera voovai yapa kiada Anutuugaani yapoo bereetaivaatama ivaki yapeeravai.

³ Nnaagiai atau ruu buruqa hokobaivaa mmookana vau nnauvaa nnutu-
uvo Yoketaa Tuanaa Nnauvaivee tiravai.

⁴ Ii nnau ivaki sikau mmannaammannai gooraivaadiri iima kioo yeena tapiivaa iya yapa kiada ivau suuda yoketaa vuu yatari ranaiyauvaa hudeer-
avai. Ii yeena tapi ivo iqii nnau ivaa mmaraavai. Iya nnaamuru voovai iima kiada gooraivaadiri ivaa rurauma kiada ii nnau ivaki ivaa yapa kiada mmataama kiada tunoo: Ta ivaa teeda rikiaunnano. Vaa Anutuugo kua yeena rau kioo kuaivaa ti kiasa ti mmiravaivee, tiravai. Ii nnaamuru ivaa aakiaivaki gooraivaadiri iima kioo kuu yavaivaa yapa kiada ivaa aakiaivaki yeenna ngiau aapuuvakidiri tuuvaa nnutuuvo menaivaa yapa kiooduu vairavai. Nnaaru Aroono yau aasannaivaa nnau aakiaivaki yapa kiooduu siriivo ivaudiri uruuvaara Anutuugo inna mmataama kieeravai. Ii yau ivaa iya nnaamuruuvaki yapa kiooduu vauduu sikau tayapoovaitanau Anutu-
ugo mmaanna kuaivaa tuduu Musiiva fafaara roovaitanaatama ivaki yapa kiooduu vairavai.

⁵ Iqii nnaamuru ivaa veraivau iya aangeraa roosiira taara mminnaavai-
tana yapa kiada tunoo: Anutuuga oyai ari vookaraivaa mmannamman-
naavaivee, tiravai. Gionna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugeera mmaataivau ngiari haayaiyauvaadiri rummua apu kieeravai. Na itaama ngii giaa ngii miao kuaivaa hama na nnaa hammara kuaivaata aanna makee ngii giaa ngii miaunoo.

⁶ Iya itaama nnauvaa heeka kiada mminnaiyauvaa yapa taika kiada Anu-
tuugaara kati puara hudeera vaidiia tauraa atau rummua kioo nnauvaki makemakee mmuakiasa suai vida ngiari mmooriivaa iiravai.

⁷ Anutuugaara kati puara hudeera kieetaivoono nnaasu atau rummua kioo buruqaivaa mmookana vau nnauvaki vioo mmuaa nuanuvaki mmuaa suai nnaasu vioo mmuakiasa nuanuuyauvakiaatama itaama mmuaa suai nnaasu ivaki viravai. Hama ivo kati ivaki viravai. Ivo puara kiau-
vaa varoo ivaki viravai. Ari mminnamminnaa maisaiyauvaata gionna kiaapuuya vueennama kiada iira mminnamminnaa maisaiyauvaatama taikaiveeraivara varoo vioo Anutuuga mmiravai.

⁸ Iya itaama iikiasa aataruuvaa Mmannasa Yoketaivoono kooyaa ataama ti vitaivai. Iya tauraa atau rummua kioo nnauvaki homo mmooriivaa iida varuuvaa atau rummua kioo buruqaivaa mmookana vau nnau ari vooka-
rau yoketaa nnauvaki gionna kiaapuuya kuaara aataruuvo hameetairavai.

Buruqaivaa mmataama kioo tuu vaidi Yisuuva hama putuuvaara hama iya Anutuugaa vainima kuaara aataruuvootairavai.

⁹ Tauraa atau rummua kioo nnauvaki homo mmooriivaa varoovo inna aanna ta variaunnaiya tiyara mmataama kioo iiravai. Iya ivaki yeenna puaraiyauvaa Anutuugaanivee kiaa mmiraiyauvo hama yopeema gioonna kiaapuuya Anutuugaa ngiari ausa mmuduuya mmiraiya aakiaiayuvaki tuqinneeravai.

¹⁰ Ii aataru iyauvo mmanna yeenna nnoori nneeraivaaraatama mmam-mayaadiri finiraivaaraatama tii kuaivo nnabaiya iira aataruuyauvaara tii kuavai. Iya ii aataru iyauvaa iida varuduu Yisuu Kirisiiva mmuakiaa aataruuyauvaa karaasa iira suaivaki ii aataru iyauvo taikeeravai.

¹¹ Vaa Yisuu Kirisiiva tiao kati puara hudeera kieetaiya roosiima tiyara mmoori varoo ta yoketaama variateera aataruuvaara haitatuuvai. Nnaaru Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaivo vaidi mmatayaiya nnauvaa heeka kioovaki mmooriivaa iiravai. Yisuuvaano hama itai nnauvaki vioo mmooriivaa iinno varinoo. Ari vookarai nnau yoketaivo mmatayaiya heeka kiaa nnauvaa yaatarai nnauvaki ivo mmooriivaa iinno varinoo.

¹² Yisuu Kirisiiva mmuaaneetu nnau pinaivaa aakiaivaki vo atau yoketaa tuanaa voovaki vuu suaivaki hama puara memee burimakau nnaakaraiya kiauuyauvaa varoo Anutuugaa mminara viravai. Ivo ari kiau tuanaivaa varoo Anutuugaa mminara viravai. Ivo putuoo ari kiauuvaa tiyara tusoo ti vitoo yoketaivau ti yapa kinai ta tupatupaa yoketaama variaara aataruuvaa kooyaa kieeravai.

¹³ Nnaaru iya puara memee burimakauya kiauuyauvaatama puara burimakau nnaayee nnaakaraivaa hudooduu kaupa kioovaatama gioonna kiaapu Anutuugaa avuuvau koonnama varuuyayaa hatutuoovavai. Iyayaa hatutuooduu rikioo iya mmammaiyauvo yoketauduu Anutuugaa avuuvau yoketaama variravai.

¹⁴ Itaama vaikiora tuoo Yisuu Kirisiinna kiauvoono puara burimakau kiauvaadiri iima kiaa aataruuvaa yaatara kiaivai. Yisuuva hama mminnam-minnaa maisaatauvoono Mmannasa tupatupaa variraivo inna tasipooduu ivo hama ariiyara yaata utirama kioo iya puara burimakauyauvaa kati Anutuugaani ruputuduu kiauvo tuuneema ari mmammaivaa ivo Anutuugaa kati mmiravai. Ivo ari kiauvaadiri ti aakiaiayuvakidiri fini kinai ta tauraa mmanna mmooriyauvaa kuminayaa iikiaunnaiyauvaa pikiaaravai. Ta Anutuugo hara kioo variivaa mmooriivaa iikiaaraivaara Yisuuva ari kiauvaadiri ti aakiaiayuvakidiri fininaravai.

¹⁵ Ivaara Anutuugo gioonna kiaapu mmataama kiaiya tupatupaa varira aataru ari vookaraiyauvaa vaa ivo kua kiaa teerama kioo fai na iinaravee tuuvaa varaateeraivaara Yisuu Kirisiiva kua yeena rau kieera aataru karaa-saivaa iiravai. Iya tauraa Anutuugo kua yeena rau kioo aataruuvau varida mminnamminnaa maisaiyauvaa varooyara ivo putuoo ari kiauvaadiri iya yookaama kiooduu iya mmamma dummukiara kuateeraivaara ivo itaama iiravai.

¹⁶ Gioonna kiaapu voovoono ari putinaraivaara yaata utuoo ari mmin-naiyauvaa deeya deeya mminaraivaara kua yeena rainno yanaivau fafaara raivai. Nakaaraivo hama putino ivo putii kuaivo hama kooyaa vainai rikiada iya hama yanaivaudiri teeda inna mminnaiyauvaa varaaravai.

¹⁷ Fai nakaaraivo homo hara kioo varino ii yanaa ivo mmanna yanaavai vainaravai. Fai nakaaraivo putinai rikiada iya yanaivaudiri teeda kaanaivaa varaaravai.

¹⁸ Ivaa roosiima Anutuugo tauraa kua yeena rau kioo kuaivo mmanna kuavai vairavai. Musiiva puara burimakauyauvaa ruputuoo iyauvaa ki-aayauvaadiri mmooriivaa uduu rikioo Anutuugaa aataruuvo aikiooma vairavai.

¹⁹ Anutuugaa mmaanna tuu kua mmuakiaayauvai tauraa Musiiva mmuakiaa gioonna kiaapuuya kiaa mmi taika kioo puara memee burimakau nnaakaraiya kiauyauvaa vita varoo nnooriivaa tasipama hanigiaanigieema kioo yatari seeraivaa nnutuuvo hisoopavaa varoo ivaa aaruuvau kookee kuau yeenaivaa rau kioo nnooriivaki kiauuaa hanigiaanigieema kioovakidiri rabuuma kioo Anutuugaa mmaanna tuu yanaivau rupiririima kioo gioonna kiaapu ivaki varuuyaki rupiririiravai.

²⁰ Ivo itaama iinno varioo iya tunoo: Anutuugo kua yeena rau kioo kuaivaa ngia rikiada iikiateeraivaara na kiauvaadiri ataama iikiaunoo,

²¹ kiaa kioo Anutuugaa seera nnauvaunnaatama ivaki vau mminnaa mmuakiaayauvunuaatama mmuaikaraama kiauvaadiri rupiririiravai.

²² Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaudiri ta rikiaunnano puara kiauyauvaadiri mmuakiaa mminnaayauvunu rupiririima kiaikio yoketaivai. Kiauvo tiivaara Anutuugo gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaivai. Hama kiauvo tiitiri. Hama gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaitirivee.

Yisuu Kirisiiva mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaraivaara Anutuugaa ari mmiravai

²³ Anutuugaa ausa mmuduuya mmira nnauvootama ivaki vau mminnaiyauvootama ngiau aapu vai nnau yoosinna mminnaiyauvaa mmanammannaayauvaivee. Inna aikiooma iya mmatayaa nnau mminnaiyauvunu puara kiauvaadiri rupiriruuduu yoketairavai. Mo ngiau aapu vai nnau yoosinna mminnaa tuanaiyauvo yoketaakiaiveera iira aataruuvo ari vookarai kiauvaadiri iira aataruvai.

²⁴ Ngiau aapu vai nnauvaa mmannammannaivaa vaidiia iima kioo nnauvaki hama Yisuuva ivaki viravai. Ivo ngiau aapu tuanaivaki viravai. Anna makee ivo ivaki varioo tiyara Anutuugaa avuuvau iinno varinoo.

²⁵ Anutuugaara kati puara hudeera kieeta vaidiivo nnau yoketaivaa aakiavaki vau nnau yoketaa tuanaivaki mmuaa nuanuvaki mmuaa suai nnaasu vioo vo nuanuvaki mmuaa suai makemakee puara kiauvaatama varoo viravai. Mo Yisuu Kirisiiva hama ngiau aapuuvaki vioo airineetu Anutuugaa ari mminara viravai.

²⁶ Ivo itaama uutiri. Nnaaru Anutuugo ngiau mmataivaa uu suaivakidiri ivo mmannammanna mmamma nniitareeraivaa vara roo nnuuvo ngioo ngioo aanna makee homo itaavai vaitirivee. Hama ivo itaama iiravai. Ngiau mmataivo taikaanara iira suaivaki gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaraivaara ivo mmuaa suai mmuaaneetu Anutuugaa ari mmuduu inna kiauvo tiiravai.

²⁷ Gioonna kiaapuuya mmuaavai mmuaavai mmuaaneetu nnaasu putida Anutuugo iya yaparainaravaki kuaavai.

²⁸ Ivaa roosiima mmuaaneetu Yisuu Kirisiiva Anutuugaa ari mmiravai. Ivo kaayau gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaraivaara Anutuugaa ari mmiravai. Nnaagiai ivo kava vara ranoo tiinaraivo fai hama gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaraivaara tiinaravai. Gioonna kiaapuuya innara faannakiaiya vitaa-naraivaara tiinaravai.

10

¹ Anutuugo mmaanna tuu aataruuvo fai yapooma yoketaa aataruuvo nninaraivaa mmannammannaavai vaivai. Ta ivaa teeda hama kooyaa taunnavai. Mmanna mamanaaruuvaa nnaasu ta taunnavai. Ivaara hama ivoono yopeema Anutuugaasi nnira gioonna kiaapuuya tuqinnaikiai safuuma variaavai. Anutuugaara kati puara hudeera vaidiia tupatupaa mmuaa nuanu mmuaa nuanu mmuaakaraama puaraiyauvaa huda kiada Anutuugaa mmida variaavai. Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvauddiri itaama puaraiyauvaa huda Anutuugaa mmira aataruuvo hama yopeema Anutuugaasi nnira gioonna kiaapuuya tuqinnaikiai safuuma variaavai.

² Anutuugaa ausa mmuduuya mmira gioonna kiaapuuya ii aataru ivaa uudu mmuaa suaivaki iya mminnamminnaa maisaiyauvo vaa taikotiri. Hama iya ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaara rikiooduu mmannammanna mmuaararoovo vutiri. Hama iya mmannammanna puaraiyauvaa huda Anutuugaa mmutirivee.

³ Mo iya makemakee vo nuanu vo nuanu puaraiyauvaa huda Anutuugaa mmudu rikiada ivauddiri iya ngiari mminnamminnaa maisaiyauvo vaa taunnu kiooyauvaa kava rikiooduu iya yaata tinniiyauvaki vairavai.

⁴ Puara burimakau memeeya kiauyauvoono hama yopeema mminnamminnaa maisaiyauvaa rugoovaara iya ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaara makemakee vo nuanu vo nuanu kava rikieeravai.

⁵ Ii aataru ivo itaama vauvaara Yisuu Kirisiiva mmatayaa tuu suaivaki ivo ari putinaraivaara Anutuugaa tunoo:

Vaidiia yeennaiyauvaa kati i mmida
puaraiyauvaa huda i mmuuvaa
hama i yoketauduu hama i varaatairavai.
Vaa a mmatayaa varira mmammaivaa
niini teerama kieeravai.

⁶ Iya kiisama ngiaunnannuma yeena tapiivau
puaraiyauvaa varada hudooduu
tamooqa taika kioovaara hama i yoketairavai.
Mminnamminnaa maisaiyauvo taikaiveera kaa
puaraiyauvaa hudooyauvaara hama i yoketairavai.

⁷ Itaama vauduu na kiaanoo:
Anutuugo, vaa na ngiaunoo.
I yanaivaki kua voovai niiyara vauvoona
aanna na ngiaunoo.
I yaata utira kuaivaugiataama
na mmoori iinaraivaara na ngiauvaivee.
Na itaa kua kiauvaivee, tiravai.

⁸ Ivo tauraa tunoo: Vaidiia yeennaiyauvaa kati i mmida puaraiyauvaa huda i mmuuvaa hama i yoketauduu hama i varaatairavai. Iya kiisama ngiaunnannuma yeena tapiivau puaraiyauvaa varada hudooduu tamooqa taika kioovaara hama i yoketauduu hama i varaatairavai. Mminnamminnaa maisaiyauvo taikaiveera kaa puaraiyauvaa huda kioovaaraatama hama i yoketauduu hama i varaatairavaivee, tiravai. Ii aataru iyauvaa iya Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaudiri iikiateera tuduaata ivo itaa kua tiravai.

⁹ Nnaagiai ivo tunoo: Anutuugo, vaa na ngiaunoo. I yaata utira kuaivaugiataama na mmoori iinaraivaara na ngiauvaivee, tiravai. Ivaara Anutuugo puara huda mmira aataruuvaa kagaari kioo karaasa aataruuvaa Anutuugo yaata utiraivaugiataama ta iikiateera aataruuvaa yapeeravai.

¹⁰ Anutuuqo yaata utiraivaugiataama Yisuu Kirisiiva mmuaaneetu ari mmammaivaa inna mmioo putiravai. Ivo itaama uuvaara ti mminnamminnaa maisaiyauvaa rugeera aataruuvaa iiravai. Itaama uuvaara ta Anutuuqaa gioonna kiaapu tuanaaya yoketaama variaunnavai.

¹¹ Anutuuqaara kati puara hudeera vaidiia makemakee mmuakiaa suai mmuaakaraama airineetu ngiau dida vaida puaraiyauvaa huda Anutuuqaa mmida variaavai. Ii puara huda mmiaa iyauvo hama yopeema vaidiia mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaivai.

¹² Yisuu Kirisiiva mminnamminnaa maisaiyauvaara mmuaaneetu Anutuuqaa ari mmi kioo oro inna yaaku yaadudainningiaa hara kioo variravai. Ivo mmuaaneetu itaama uu aataruuvo fai tupatupaa vainaravai.

¹³ Ivo Anutuuqaa yaaku yaadudainningiaa hara kioo varioo Anutuuqo inna nnammutuaiya yaatara kiaanaraivaara faannainno varinoo.

¹⁴ Anutuuqo ari gioonna kiaapuuya iinno varikiai iya yoketaama variaano. Yisuu Kirisiiva mmuaaneetu aikiooma iya mminnamminnaa maisaiyauvaara Anutuuqaa ari mmuuvaa iya Anutuuqaa avuuvau yoketaa tuanaaya variaavaivee. Ii aataru ivo fai tupatupaa itaavai nnaasu vainaravai.

¹⁵ Mmannasa Yoketaivootama ivaara kooyaa ti kiaa ti mmiravai. Ivo tuu kua voovai Anutuuqaa kua fafaaraivaki vainno ataa kua tunoo:

¹⁶ Udaangaivo tunoo:

Fai ii suai iyauvo taikanai
aa kua karaasa na yeena rau kiee
iya kiaa mminara aavo ataama vainoo.
Fai na ni kua aataruuyauvaa
iya aakiaiuvaki yapa kiee
iya yaata tinniiyauvakiaatama yapaanaravaivee, tiravai.

¹⁷ Mmannasa Yoketaivo itaa kua kiaa kioo vo kuavai tunoo:

Fai na hama kava
iya mminnamminnaa maisaiyauvaara yaata utuee
na hama iya maisamaisama iikiaiuvaaatama
yaata utinaravaivee, tiravai.

¹⁸ Anutuuqo ti mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga taika kiaivaara ivo ti mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaiveera ta puara huda inna mmira aataruuvaa hama kava iikiaaraivootainoo.

Nnikiai ta Anutuuqaa vainima kuaaravee

¹⁹ Ni seenayaso, Yisuuva putuduu inna kiauvo tiyara tuuvaara ngiau aapu Anutuuqaa nnauvaki vo ataa yoketaa tuanaa voovaki ta aikiooma kati kuaunnaivo kooyaa vainoo.

²⁰ Yisuuva putuu suaivaki buruqaivo Anutuuqaanee kiaa kioo nnauvaki ataa rummua kioovo tammaa kiraatu varoo tuoo viravai. Anutuuqaasi vira aataruuvaki ataa rummua kioo buruqaivo inna Yisunna mmammaivaa roosiiravai. Buruqaivo tammaa kiraatuu suaivaki Yisuuva Anutuuqaasi vira aataru karaasa variraivaa kooyaa ti vitairavai.

²¹ Anutuuqaara kati puara hudeeraiya roosii nnoonnaivoono ta Anutuuqaa gioonna kiaapuuyara tiyara dinoo.

²² Tiyara diivaara nnikiai ta Anutuuqaa vainima vida ti aakiaiuvaki kua kutaa tuanaa innara mmuduuya rida innara kutaavaivee kiaa kiada ivaa puaisa utida kuaaravai. Ta ti mmamma maisa tasipama varira aataruuvaa vaa Yisuuva ruga kiaikio ti yaata utiraiyauvo yoketaayuvai vaivaa tasipama innasi kuaaravai. Ta ti mmammaiyauvaa nnoori yoketaivaadiri

finirayaama Yisuuva ti aakiaiyauvaki fini kinai rikiada ta yoketaaya innasi kuaaravai.

²³ Anutuugo ari kuaivaa kiaa teerama kioo fai na iinaravee tuuvoono fai hama pikieerainno iinaravai. Ivo ivaa iinaraivaara nnikiai ta kutaavaivee kiaa kiada hama taara yaata utuaaravai. Ta innasi kuaaraivaara faannaki-aunnaivaa nnikiai ta puaisa utida variaaravee.

²⁴ Nnikiai ta ariiyara ariiyara yaata utida ari tasipa ari tasipama mmuaavaugiataama mmoori varada ariiyara ariiyara mmuduuya rida yoketaama iikiaaravee.

²⁵ Anutuugaara nuunaida varira aataruuvaa nnikiai hama ta pikiaaravee. Vooya vaa pikiaiya roosiima ta pikiaarainnoo. Nnikiai ta titiita titiita yamaa kua yamaa kua tida mmuaavaugiataama yaagueeqama variaaravee. Yisuuva tiinara suaivo vainima vaivaara rikiada yaagueeqama kiada itaama variaaravee.

²⁶ Gioonna kiaapu vooya Yisuu Kirisiinna kua kutaivaa ti kiaa ti mmi kikiiai rikiada ta ivaara kutaavaivee kiaa kiadaata mmannammanna Anutuugaa mmooka hanigia mmi kiada mminnamminnaa maisaiyauvaa varakio rikioo ti mminnamminnaa maisaiyauvaara ta kava puara huda Anutuugaa mmira aataruuvo hameetainaravai.

²⁷ Hameetaikiai ta aatuuda varida kua pinaivaara nnaasu faannakiaaravai. Kua pinaivaaraatama ikia hauru too ari vookaraivo Anutuugaa nnam-mutuaiya taa taika kiaanaraivaraatama ta faannakiaaravai.

²⁸ Anutuugo Musiinna mmaanna kua kiaa mmuu aataruuvaa hatokoo gioonna kiaapuuvaa iya inna rupertuduu putiravai. Kua pinaivaki taaramannee taaravoomadoono innara kutaa ivo iivaivee tuduu rikiada hama iya innara boo tiraida inna rupertuduu putiravai.

²⁹ Mo itaama vau aataruuvo inna kiisama mmuaarareera aataruvai vairavai. Mo Anutuugaa Mmaapuuvaa puruuka tiao mmooka hanigia mmira gioonna kiaapuuvo fai pinaa mmuaararai ari vookaraivaa varaanaravai. Anutuugo kua yeena rau kioo kua kaanaivo Yisuuva putuduu inna kiauvo tuuvaara ii gioonna kiaapu ivaa vaa Anutuugo innara niinivaivee tiivo fai ivo ivaara kumina mminnaavaivee tiao fai pinaa mmuaararavaa varaanaravai. Anutuugo kati tiyara yoketaama yaata utiraivaa Mmannasa Yoke-taivoono ti mmiivaara ivo maisavaivee tiivoono fai pinaa mmuaararavaa varaanaravai.

³⁰ Aa kua aavaa tuu nakaaravaa vaa ta teeda rikiaunnavai. Ivo tunoo: Maisa mmooriivaa irisai mminaravaa neenoo nakaaravovee. Fai neenoo irisai maisavaa gioonna kiaapuuya mminaravaivee, kiaa kioo vo kuavai tunoo: Fai na Udaangaivoono ni gioonna kiaapuuya kua pinaivakidiri iya yaparaina irisaiyauvaa duuyama kiee iya mminaravaivee, tiravai.

³¹ Anutuugo tupatupaa variraivoono ti yaparainno safuuma irisaiyauvaa duuyama ti mminaraivo inna vaidi aatuu mmuaararai aataruvaivee.

³² Ngia nnaaru varuuvaa yaata utuatee. Ngia Anutuugaa aataruuvaa ikiataa kooyaa too suaivaki ngia kaayau mmuaararoovaa vareeravai. Varadaata yaagueeqama duduu hama ngii yaatareeravai.

³³ Vo suai suai vooyauvaki ngia gioonna kiaapuuya avuuyauvunu duduu vooya ngii maisa kua tida ngiiyara koonnama uuduaata ngia yaagueeqama diravai. Ari vo suai vooyauvaki ngii seenaiyara iya itaama mmuaikaraama uuduu teeda ngia ngii seenaiya tasipama oro duduu ngiiyaraatama koonnama uuduaata yaagueeqama diravai.

³⁴ Gioonna kiaapu oovi nnauvaki varuuyara ngia pinaama boo tiravai. Vaidi vooya numa ngii hoonahaanaiyauvaa ravisi varooduaata hama ngia iyauvaara yaata utiraida kati ngia sirigaida variravai. Vaa ngia rikieeravai.

Tupatupaa variraivo iyauvaa yaatareeraivaa vaa ngia varoovaara ngia siri-gaida variravai.

³⁵ Ivaara ngia mmuaararaivaa varoovaara sa ngii pirisakiaivee. Fai ngia Anutuugaara kutaavaivee kiaa kiada yaagueeqama varidada irisai yoke-taivaa varaaravai.

³⁶ Ngia Anutuugo yaata utiraivaugiataama iida irisai kua kiaa teerama kioovaa varaaraivaara mmuaararaivaa varadaata makemakee yaagueeqama nnaasu variatee.

³⁷ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Kiisa suaivo taikano
ivo tiinaraivo fai tiinaravaivee.
Fai ivo hama haunainaravai.

³⁸ Fai ni gioonna kiaapu safuuma varii voovoono
niiyara kutaavaivee tioo hara kioo varinaravai.
Mo fai ivo niiyara muaraagainno ni pikianai
fai na hama innara yoketainaravaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

³⁹ Hama ta gioonna kiaapuuya muaraagaida Anutuugaa mmooka hanigia mmiaunnayavee. Itaama iikiaiya fai eeyaara putu taikaaravai. Ta gioonna kiaapuuya innara kutaavaivee kiaunnano Anutuugo ti vitoo yoketaivau ti yapa kiaiyavee.

11

Anutuugaara kutaavaivee tira aataruvai

¹ Ta yaagueeqama Anutuugaara kutaavaivee kiaunna aataruuvo ataama vainoo. Anutuugo tinoo: Na ngiini iinaravaivee, tii kuaivaara ta faannaida ti aakiaiyouvaki kiaunnano: Fai ivo kutaa iinaravaivee, kiaa kiada fai ta varaaravai. Ivo iinaraivaa hama ta titi avuuvadiri teeraida ta ti aakiaiyouvaki yaagueeqama kiaunnano: Fai ivo iinaravaivee, kiaa kiada fai taaravai.

² Nnaaru varuu gioonna kiaapuuya Anutuugaara kutaavaivee tuuyara ivo iyara yoketaayavee tiravai.

³ Nnaaru Anutuugoono kua tioo ngiau mmataivaa iima kioovaara ta kutaavaivee kiaa kiada arinaima teeda rikiaunnavai. Mmuakiaa mminnaa ta taunnaiyauvaa Anutuugo hama vaidi teera mminnaivaadiri iima kiaivaaraatama ta kutaavaivee kiaa kiada arinaima teeda rikiaunnavai.

⁴ Nnaaru varuu vaidi voovai nnutuuvo Aveero Anutuugaara kutaavaivee kiaa kioo yoketaama varioo kati puara sipisiipa nnaakaraivaa ruputu kioo inna mmiravai. Ivo itaama mmuu aataruuvo Kaingo Anutuugaa kati mmuu aataruuvaa yaataroovaa Anutuugo tooduu yoketairavai. Aveero Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara Anutuugo inna tooduu safuuma varira vaidivai variravai. Ivo Anutuugaa kati mmuuvaa Anutuugo tooduu yoke-tauvaara ivo inna tooduu safuuma varira vaidivai variravai. Aveero vaa putuu vaidiivoono Anutuugaara kutaavaivee tuu aataruuvo aanna homo kooyaa vaikiyai ta rikiaunnano.

⁵ Nnaaru varuu vaidi voovai nnutuuvo Inooko Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara sa ivo putiraivaa taiveera Anutuugo ivo varuu mmammaivaata inna viteeravai. Anutuugo ivo varuu mmammaivaata vitoovaara gioonna kiaapuuya innara buaidada tooduu hama iya too vairavai. Ivo homo mmatayaa varuu suaivaki Anutuugaa kua fafaaraivo innara tunoo: Anutuugo inna variraivaa tooduu inna yoketairavaivee, tiravai.

⁶ Gioonna kiaapu voovoono hama Anutuugaara kutaavaivee tiivaara Anutuugo inna taikio hama inna yoketaivai. Anutuugaa vainima kuanaraivoono Anutuugo kutaa varinoo kiaa kuaivaara kutaavaivee

kiaivee. Gioonna kiaapu yaagueeqama Anutuugaara buaakiaaraiya ivo irisai yoketaivaa iya mminaraivaara vainima innasi kuanaraivoono ivaara kutaavaivee kiaivee.

⁷ Nuvuaava hama too aataru voovai nnaagiai vainaraivaara Anutuugo inna kiasa mmuduu rikioo Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara ivo tuu kuaivaa arinaima rikieeravai. Rikioo iinno nnooriyaa nuaira nnauvaa heeka taika kioo ari nnaata nnaakaraiyaatama ivaki vida yoketaama hara kiada variravai. Nuvuaava itaama uuduu rikiada mmatayaa varuu gioonna kiaapuuya ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa irisaiyauvaa vareeravai. Varooduu Nuvuaava Anutuugaara kutaavaivee kiasa kioo itaama uuvaara ivo inna tunoo: A safuuma varira vaidikuavee, tiravai.

⁸ Aparahaamo Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara Anutuugo inna maavee tuu suaivaki ivo inna kuaivaa arinaima rikioo ari yoosinnaivaa pikioo hama ivo too mmata voovaki Anutuugo innani mmataama kioo tunoo: Aa mmata aavaa na i mminaravaivee, tuu mmataivakira viravai.

⁹ Anutuugo inna kiasa mmuuvaa kutaavaivee kiasa kioo na i mminaravaivee tuu mmataivaki oto varioo ngiari voopinnaaya mmatavaivee kiasa kioo taanna yoosinnaivaki varirayaama seera nnauyauvaa heeka kioo ivaki hara kioo varuduu ari mmaapu Isaakoota ivaki hara kioo varuduu ari nneedi Yakopoota ivaki hara kioo variravai. Iwaitanaata Anutuugo kua kiasa teerama mmataama kioo mmataivau variravai.

¹⁰ Aparahaamo ii mmata ivau varia roo nuainno varioo Anutuugo yaata utuoo ngiau aapu iima kioo yoosinna pinaivaki varinaraivaara faannainno hara kioo variravai. Ii yoosinna ivaki yaagueeqa kuabai hara teerama kiooyauvo tupatupaa vainaraivaki kuanaraivaara faannainno hara kioo variravai.

¹¹ Aparahaamaa nnaataivo Saraava nnaakara mmatoo suaivo taika kiooduaata yotera kioonnaata Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara Anutuugo ari yaagueeqaivaa inna mmuduu Aparahaamaa tasipama kioo mmaapuvai mmateeravai. Anutuugo kua kiasa teerama kioo fai na iinaravaivee tuuvaara Saraava innara tunoo: Kutaa fai ivo iinaravaivee, tuuvaara Anutuugo mmaapuvai inna mmuduu mmateeravai.

¹² Ivaara Aparahaamo ngiaabai kioo hokoba suai varia roo ngioo ngioo varuu suaivaki Saraanna tasipooduu mmaapuvai mmateeravai. Ii vaidi mmuaa Aparahaamaayaadiri kaayau nneeditunna sidinnaidiia variravai. Aakiapuaiyauvo ngiauvau diaani nnukaiyauvo nnoori mmaagaivau vakiaani hama yopeema vaidiia yaariraivaa roosiima iya variravai.

¹³ Ii gioonna kiaapu iya Anutuugaara mmannammanna kutaavaivee kiasa rada vidada putiravai. Homo iya varuu suaivaki kooyaa iya tunoo: Ta aa mmata aavau variaunna suaivaki ta ngiari voopinnaia vida nnidaida variraiya roosiima variaunnaanoo, tiravai. Iya itaa kua tida Anutuugo kua kiasa teerama kioo kua kaanaiyauvaa hama vareeravai. Ii kaanaa iyauvo ngieera homo vauvaara iya mmanna kuaivaa rikiada kutaavaivee kiasa kiada ivaara sirigairavai.

¹⁴ Vaa ta arinaima rikiaunnava. Itaa kua tuuya ngiari yoosinna tuainaiyauvunu variaaraivaara ngiari aakiaiyauvaki yaata utida variravai.

¹⁵ Iya nnaakuva Aparahaamo vaa pikioo mmataivaara hama yaata utiravai. Iya homo ivaara yaata ututiri. Iya kava vararanada vira aataruuvo vautirivee.

¹⁶ Hama iya ivaara yaata utirama kiada ii mmata ivaa yaatareera yoosinaivo ngiau aapu vauvaara iya ivaki variatauduu ivaara iya yaata utida variravai. Ivaara iya Anutuugaara ti Anutuugovee tuuvaara hama ivo iyara

inna mmamma maisairavai. Vaa ivo iyani pinaa yoosinnaivaa teerama kieeravai.

¹⁷⁻¹⁸ Anutuugo Aaparahaamaa iinno taanaree kiasa uu suaivaki Aapara-haamo Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara Anutuugo inna kiasa mmuuvau-giataama ari mmaapu mmuaa tuanaivaa Isaakaa vitoo Anutuugaa ruputu huda mminaree kiasa kioo iiravai. Vaa tauraa Anutuugo kua kiasa teerama kioo kuaivaa inna kiasa mmioo tunoo: Fai Isaakaakidiri i nneeditunna sidinnaiddiia kaayauma variaaravaivee, tuu kuaivo vauduaata ivo Isaakaa vitoo Anutuugaa ruputu huda mminaree kiasa kioo iiravai.

¹⁹ Aaparahaamo ari mmaapuuvaa ruputinara uu suaivaki ivo yaata utuoo tunoo: Fai na inna ruputino putino Anutuugo aikiooma tino rikioo kava diitaanaravaivee, tuuvaara kati ari ausa tinniivakidiri itaama yaata utuoo mmataama kioo tuu kuaivaudiri ari mmaapuuvo putuuvakidiri diiteeraivaa roosiima diitoo innasi nniravai.

²⁰ Isaakoono Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara ivo ngiaabai kioo putinara uu suaivaki ari mmaapuuvaitana Yakoopaya Isauya kua yoketaivaa kiasa mmiravai. Ivaitana yapooma yoketaama variaaraivaara ivo kua yoke-taivaa ivaitana kiasa mmiravai.

²¹ Yakoopo Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara ivo ngiaabai kioo putinara uu suaivaki ari mmaapuuvaa Yoosiipaa mmaapuuvaitanaara kua yoke-taivaa tiravai. Ii suai ivaki ivo ari yauvau kuru tu kioo vainno kookainno ari ausa mmuduuyaivaa Anutuugaa mmiravai. Ivo innara kutaavaivee tuuvaara itaama iiravai.

²² Yoosiipo Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara ivo ngiaabai kioo putinara uu suaivaki Isarairaa gioonna kiaapuuya Iyiipa mmataivau varidada yapooma pikiada kuaaraivaara tiravai. Iya kuaara suaivaki ari mmuyai sagiaiyauvaa varada kuateeraivaara tiravai.

²³ Musiinna kaano koovaitana Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara Musi-inna mmata kiooduu inna vitada hatauma kiooduu taaravooma kuraagaivo taika kieeravai. Ivaitana tooduu ngiari mmaapuuvo yoketauvaara hama ngiari kieetaivo nnaakaraiya ruputateera tuu kuaivaara aatuurama kiada inna kuaivaa hatokada ngiari mmaapuuvaa vitada hatauma kieeravai.

²⁴ Musiiva Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara ivo yokoo suaivaki iya innara tunoo: A Faraunna raunnaivaa mmaapukuavee, tuuvaara ivo oooqoo tiravai.

²⁵ Ivoono Anutuugaa gioonna kiaapu ari seena Isarairaiya tasipama mmamma mmuaararoovaa varaanaraivaara inna yoketairavai. Ivo mminnamminnaa maisaivaa varoo ivaudiri kiisa suai sirigairaiavaa varaanaraivaara hama inna yoketairavai.

²⁶ Ivo yaata utuoo arinaima ataama rikieeravai. Anutuugo mmataama kioo vaidi Misiavaa mmooriivaa ivo varaanaraivaara gioonna kiaapuuya innara puruuka tida maisa kua tuu aataruuvo inna hama inna mmuaara-reera aataruvai vairavai. Ii aataru ivo mmuakiaa yoketa yoketai mminnaa hoonahaanaiyauvo Iyiipa vauyauvaa yaatareera aataruvai vairavai. Ivo irisai yoketaivaa fai yapooma varaanaraivaara yaata utuoo itaama iiravai.

²⁷ Musiiva Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara Iyiipaa kieetaivo innara nnannatooduu rikioo hama ivaara aatuurama kioo Anutuugo tuuvau-giataama Iyiipa pikioo viravai. Vaidiia hama Anutuugaa teeraivaa Musi-inna ari aakiaivoono inna toovaara ivo diitoo vioo kieeravai. Vioo hama hanigiannanna kuagiannannairavai. Eyommaara vioo kieeravai.

²⁸ Ivo Iyiipa pikioo kuanara iinno varioo Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara buusa Varaigiataa iira aataruuvaa toosa hara iiravai. Ivo Isarairaa

gioonna kiaapuuya tuduu iya puara sipisiipaiyauvaa ruputu kiada kiauyauvaa varada nnau tipumaiyauvunu siikairavai. Vaidiia ruputina putuara aangeraivoono sa ngiari mmaapu ngaruuya ruputina putuateeraivaara iya nnau tipumaiyauvunu kiauyauvaa siikairavai. Aangeraivo kiauuaa too pikioo varaigiataa kuaiveeraivaara siikairavai.

²⁹ Isarairaa gioonna kiaapuuya Anutuuqaara kutaavaivee tuuvaara nnoori sorovuaraivaa nnutuuvo Kookee Nnoorivee tuu nnooriivaa Anutuugo tuduu vioo sai ngioo sauduu sasakainno kumina mmatavai vauduu ivaugiataa sainai vida tara kieeravai. Vida tara kioodoo rikiada Iyiipaiya iya vata rada nnuuya ivau nnida varuduu rikioo nnooriivo kava ngioo iya ruputu taika kioodoo putiravai.

³⁰ Isarairaa gioonna kiaapuuya Anutuuqaara kutaavaivee tuuvaara Anutuugo tuuvaugiataama ngiari nnammutuaiya varuu yoosinna Yerikoo sikau vagiaamunnaivaa ututu nuaida varududuu yaaku sai suaivai karasaidiri taara suaivaitana taika kioodoo rikioo Anutuugo mmataama kioo suaivau sikau vagiaamunnaivo ari mmaara havaratoo mumunu utu raubiriima kieeravai.

³¹ Tauraa sabi nuaira gioonnaivaa nnutuuvo Rahaapo Yerikoo variravai. Hama vagiaamunnaivo tavaratoo suaivaki Isarairaa vaidiivaitana numa hataumakidiri dida ivaki varuuya taaree kiasa uduu Rahaapo Anutuuqaara kutaavaivee tioo ivaitanaara yaata utuoo vita hatauma kieeravai. Hatauma kioovaara vagiaamunnaivo tavaratoo suaivaki Isarairaiya ivakinnaa gioonna kiaapu Anutuuga kuaivaa rikiadaata yaatarooya ruputu taika kiada Rahaapaa hama ruputiravai.

³² Gioonna kiaapu vooya Anutuuqaara kutaavaivee tuuya uu aataruuyauvaara ngii giaa ngii minaree kiasa na dataama ngii giaa ngii mi taikaanarannee? Hama na suai ngii giaa ngii minaraivootainoo. Vaidi vooya nnutuuyauvo Gitioono Baraako Samasoono Yepataava Davuitiiva Samueeroovainnaata forofetaiyaatama uu aataruuyauvaara ngii giaa ngii minaraiyauvo vai kiaiikio hama suai ngii giaa ngii minaraivootainoo.

³³ Iya Anutuuqaara kutaavaivee tuuvaara iyakidiri vaidi vooyaano vo mmata vooyauvunu variyaiya rapidada yaatara kieeravai. Iyakidiri vaidi vooyaano vo mmata vooyauvunu variyaiya yamaa kua yamaa kua iyaatama tida iyara tuqinnama haitatuuda Anutuugo kua kiasa teerama kioo kuaiyauvaa kaanaiyauvaa vareeravai. Iyakidiri vaidi vooyaano fai mmaraara raiyoonaiya vuutaivaki duduu hama iya gutu nneeravai.

³⁴ Iyakidiri vaidi vooyaano ikiaiayauvo pinaama hauru teeraiyauvaa rassuma kieeravai. Ngiari nnammutuaiya iyakidiri vaidi vooya ruputuaaree kiasa iidada fanniima kioodoo kati yoketaama viravai. Muaraagama varuu vooyaano nnaagiai yaagueeqama variravai. Vooyaano rapuu suaivaki yaagueeqama rapidada ngiari voopinaiya yaatareeravai.

³⁵ Gioonna vooyaano Anutuuqaara kutaavaivee tuuvaara ngiari nnaakaraiya putuduu rikioo Anutuugo tuduu kava diiteeravai.

Ngiari nnammutuaiya iyakidiri vooya vitada maisa mmooriivaa iya mmida tunoo: Ngia Anutuuga aataruuvaa pikikiai fai ta ngii tikiai rikiada sabi kati ngiengie yaata utuaivaugiataama kuaaravaivee, tuuvaara ooqoo tuduu rikiada maisa mmooriivaa iya mmududuu putiravai. Fai yapooma kava diitada yoketaama variaaraivaara iya yaata utida itaama putiravai.

³⁶ Ngiari nnammutuaiyaano vooya ruputida iya ripiida iyara nniki rakaida puruuka tida vooya yuku yaakuuyauvunu yeena rau kiada oovi nnauvaki yapeeravai.

³⁷ Ngiari nnammutuaiyaano sikauiyauvaa habati kiada vooya ruputida soonnaadiri vooya tammaa hatokada paipa avakaraivaadiri vooya rutaka kioodoo putiravai. Vooyaano puara sipisiipaiyauvaa nnabaiyauvaatama puara memeeyauvaa nnabaiyauvaatama uyu kiada nuaida varida mmanna haipuya varuduu ngiari nnammutuaiya mmamma mmuaararoovaa iya mmida maisamaisa mmooriiyauvaa iya mmiravai.

³⁸ Iya hama vaidiaatau mmanna mmata gaangaiyauvunuaata taapiiyauvunuaatama nuaida varida oonauyauvakiaata soopaiyauvakiaatama hara kiada variravai. Iya itaama varida fai yapooma Anutuuga tasipama yoketaama variaaraivara yaata utida hama koonnama varuuya tasipama mmuaavau variravai.

³⁹ Ii mmuakiaa gionna kiaapu iya Anutuugaara yaagueeqama kutaavaivee tuuvaara ivo iyara inna yoketauvo kooyaa vairavai. Itaama ivo kooyaa vauduaata Anutuugo gionna kiaapuuya vita yoketaivau yapaa-naraivara ivo kua kiaa teerama kioo kua kaanaivaa hama iya teeda rikiada vareeravai.

⁴⁰ Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Ta nnaagiai variaunnaiya Anutuugo tiyara yaata utuoo yaatareera aataruuvaa teerama kieeravai. Ii aataru ivo tiyara teerama kioovau iyaata teetama mmuaavaugiataama nnaasu yoke-taa tuanaaya variateeraivara Anutuugo tiiniaatama yaatareera aataruuvaa teerama kieeravai.

12

Ta Yisuu Kirisiinna teeda nnaasu vaid innara kutaavaivee kiaaravee

¹ Ii kaayau gionna kiaapu Anutuugaara kutaavaivee tuu iya vaa putuduu iya uu aataruuyauvo aanna tiisiaata vaikiai ta iyauvunugiataama Anutuugaara kutaavaivee kiaunna aataruuvo kooyaa vainoo. Ivaara nnikiai tete iira aataru mmuakiai yauvo Anutuuga aataruuvaa uudarairaiyauvaa kagaari kiada mminnamminnaa maisaiyauvo ti puaisa utiraiyauvaa piki-aaravai. Vaidiia yaagueeqama seenada vida ngiari yaatara ngiari yaatara kiaaree kiaa iikiaaneema Anutuugo ari aataru kooyaa tiini teerama kioo yapa kiaivau nnikiai ta ivau yaagueeqama nookiaaravee.

² Nnikiai Yisuunna nnaasu teeda vaid variaaravee. Ivo ta yoketaama variraivaa oyai nakaaravovee. Ta tauraa innara kutaavaivee kiaa kiada mmannammanna varia rada vidada innara kutaavaivee nnaasu kiaaravee. Yisuuva fai yapooma ari konna tasipama sirigainno yoketaama varinaraivara yaata utuoo yatari sagaivau ari mmamma nniitaraanaraivara hama oogo tiravai. Ivo ivau vainno mmamma maisainaraivara hama yaata utirainno inna aikioovavee tiravai. Ivaara aanna makee ivo Anutuugo varira mmaataivaa yaaku yaadudainningiaa nnoonnavai hara kioo varinoo.

³ Gionna kiaapu mminnamminnaa maisa suvuairaiya Yisuunnara nnanatooodoo mmoori maisaivaa uuduu rikioo ivo yaagueeqama varuuvaa yaata utida rikiaatee. Ivaara sa ngia muaraagakiatee. Ivaara sa ngii pirisakiaivee. Ivo yaagueeqama varuuvaa yaata utida yaagueeqakiatee.

⁴ Ngiingii aakiai yauvaki ngia mminnamminnaa maisaiyauvaara yaagueeqama oogo tida varida iikiaavai. Ngia itaama iikiaivara koonnama variaya ngii ruputida mmamma mmuaararavaa ngii mmikiai Yisuunna roosiima hama ngii kiauvo tiikiai hama ngia putuaavai.

⁵ Anutuugo ngiiyara ni naunna maapuyavee kiaa kioo ngia yaagueeqama variateera kua yoketaivaa ngii giaa ngii muuyauvaa vaa ngia taunnuuda kiaannee? Ivo tunoo:

Ni maapu-o, na Udaangaivoono

a safuuma varianeeraivaara
mmuaararaivaa i mmiauvaara
tuqinnama yaata utuee rikiaanee.

Maisa aataruuvaa iivoora
na i oooqoo tinai rikiee

sa pinaama yaata utino
i ausaivo mmuaararakiaivee.

⁶ Na Udaangaivo ngiiyara mmuduuya riraiya

ngia safuuma variateeraivaara
na mmuaararaivaa ngii mmiauvai.

Na Udaangaivo ni gioonna kiaapuuyara

ni naunna maapuyavee kiauya

safuuma variateeraivaara

na mmuaararaivaa ngii miauvaivee, tiravai.

⁷ Anutuugo mmuaararaivaa ngii minai rikiadaata mmannammanna yaagueeqama variatee. Anutuugo ngii taikiai ngia inna raunna mmaapuya variaivaara ivo itaama ngii iivai. Dee nnaakaraya ngiari kookiaiya iya tuqinnama variateeraivaara hama mmamma nniitareeraivaa iya mmiaan-nee? Mo mmuakiaaya ngiari nnaakaraiya tuqinnama variateeraivaara mmamma nniitareeraivaa iya mmiaavai.

⁸ Anutuugo ari raunna mmaapu mmuakiaaya itaama tuqinnaivaa roosi-ima ivo mmuaararaivaa hama ngii mitiri. Ngia hama inna raunna mmaapuya variaatiri. Ivo ngii taikiai ngia yapa nnaakaraya variaatirivee.

⁹ Na kua voovaata tinai rikiaatee. Vaa ta ti kookiaiya rikiaunnava. Ta maisama variaannaduu iya mmamma nniitaroovaa ti mmuduu ta safuuma variaannaivaara iya nnutuuyauvaa ngiau aapu yapeeravai. Itaama variaivaara inna yoketaavai. Ti Napoova Anutuugo ti mmannasaiyauvaara haitatuuraivoono mmuaararaivaa ti mminai rikiada ta ivaara arinaima rikiada inna mmemmaana kuaaraivo inna pinaama yoketaavai. Fai ta itaama iida yoketaama variaaravai.

¹⁰ Ti kookiaiya ta kiisaya variaanna suaivaki ta tuqinnama variateeraivaara ngiari yaata utiraivaugiataama mmamma nniitareeraivaa ti mmiravai. Anutuugo yoketaa tuanaavai varineema teeta yoketaa tuanaaya variaaraivaara ivo tiyara yaata utuoo mmuaararaivaa ti mmivai.

¹¹ Ivo mmuaararaivaa ti mmii suaivaki ta rikiaunnano ti maisavai. Hama ta sirigakiaunnava. Nnaagiai ivo mmuaararaivaa ti mmiiivaara arinaima rikiada safuuma ta variaunnaiya ta irisai ausa nuufaivaa varada safuuma variaunnava.

Tuqinnama varida haitatuukiatee

¹² Itaama vaino rikioo Anutuugaa mmoori aataruuvaaara ngii yaaku-uyauvo hama yaagueeqaatainai rikiada inna aikioo mmuyai mmata kiada yaagueeqama kiada mmoori varaatee. Mo ngii yukuuyauvo maisainai sa ivaara yaata utuatee. Yaagueeqama diatee.

¹³ Safu aataruuyauvunu nuaida variatee. Ngii yukuuyauvaa raa tuk-agiaama kikio vainno eeyaara maisaivoora tida yaagueeqama raa rada nuaikio yoketainaravai.

¹⁴ Ngia mmuakiaa gioonna kiaapuuya ausa nuufaivaa tasipama variaaraivaara mmannammanna iikiatee. Yoketaa tuanaaya variaaraivaara mmannammanna iikiatee. Gioonna kiaapu voovoono hama yoketaa tuanaavai variivoono hama Udaanga Anutuugaa taanaravai.

¹⁵ Anutuugo kati gioonna kiaapu voovoono mmooka hanigia mminarainnoo kiaa

ivaara tuqinnama haitatuukiatee. Yatari kagia iiraivo kapikaraivaa roosi-ima ngiikidiri gioonna kiaapu voovai aakiaivo kapikarano kaayau gioonna kiaapuuya iinai koonnama varivoora tuqinnama innara haitatuukiatee.

¹⁶ Ngiikidiri gioonna kiaapu voovoono nnaaruaa vaidi Isaunna roosiima sabi heera aataruuvaa iinno Anutuugaa aataruuvaa inna pirisaivoora tuqinnama haitatuukiatee. Isauvaano ari koonna mminnaa mmuakiaayauvai varaatauvaa ivo ivaadiri ari kataivaasidiri yeennaivaa yookaama kioo nneeravai.

¹⁷ Vaa ngia rikiaavai. Nnaagiai ari koova kua yoketaivaa innara tinaraivaa varaanaree kiasa rikiooduu ari koova innara ooqoo tiravai. Vaa ariinoo uu aataruuvoono inna atuu rummua kiooduu hama ivo ivaa kava varaanara aataruuvootairavai. Ivo kava ivaa varaanaraivaa pinaama ratoo varioo aataruuvaa buainnonno tooduu hameetairavai.

¹⁸ Nnaaru Anutuugo Isarairaa gioonna kiaapuuyaata kua tuu suaivaki iya taapiivaa nnutuuvo Sinai viravai. Ii taapi ivaa vaidiia teeda ivau utiravai. Aanna hama ngia iya roosiima mminnaa voovai aikiooma utuaarivo vaivaki kuaavai. Iya ikiaivo pinaama hauru tooduu nama pinaivo rummua apu kiooduu upisuuduu yuunna pinaivo utuuvaki vida teeravai. Hama ngia ivaa roosiivaki kuaavai.

¹⁹ Sinai taapiivaudiri nooma akuaivo vuduu kua voovai tuduu gioonna kiaapu ivaki varuuya ivaa rikiada pinaama yaata utida yaagueeqama Musiinna tunoo: Itaama ta kava vo kua vooyauvaata hama ti rikiaatainoo, tiravai.

²⁰ Iya rikioo kuaivaara iya ausaiyauvo pinaama mmuaararoovaara itaa kua tiravai. Vaa tauraa Anutuugo iya tunoo: Fai gioonna kiaapu voovoononnee vara puara voovoono aa taapi aavau nninai rikiada ngia sikauyauvaa habati kiada inna ruputikio putuaivee, tuuvaara iya itaa kua tiravai.

²¹ Iya ivau dida too mminnaiyauvo ari vookaraama maisama vauvaara Musiivaano tunoo: Kaayau ni aatuukio ni biribiriinoo, tiravai.

²² Ngia hama itau taapiivaura viraida ngia taapi voovai nnutuuvo Sioona Anutuugo tupatupaa variraivaki ngiaavaivee. Ii yoosinna ivo Yerusareema roosiima ngiau aapu vaivaki kaayakaayau aangeraiya sirigaida varida iiki-aavai.

²³ Anutuugo tauraa ni naunna maapuyavee tiraiya nnutuuyauvaa ngiau aapu fafaara raa kiooduu vauya nuunama varida iikiaiysi ngiaavaivee. Ngia Anutuugo mmuakiaa gioonna kiaapuuya kua pinaana yapeeraivaasi nnida innasi ngiiaa mmannasaiyauvo ngiau aapu yoketaama variayi ngiaavaivee.

²⁴ Yisuuva karaasa kua yeena rau kioovaa iima kioo gioonna kiaapuuyara tammaana diraivaasi ngia ngiaavaivee. Aveeraa kiauvoono mmataivaudiri vainno maisa aataruuvaa kooyaa yapooava Yisuunna kiauvoono yoke-taa aataruuvaa uuvoono Aveeraa kiauva yaataraivai. Ngia Yisuunnasi ngiaavaivee.

²⁵ Anutuugo ngiita kua tinai rikiada ngia hama inna kuaivaa rikieerama kiada ooqoo tivoora tuqinnama haitatuukiatee. Nnaaru Musiiva mmatayaa varuu suaivaki Anutuugo inna kiasa mmuu kuaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmuduu rikiada mmanna kuavaivee kiasa kiada ooqoo tuuvaara hama iya irisai maisaivaa fanniiravai. Vaa vareeravai. Itaama vauvaara Anutuugo ngiau aapuuvaki variivoono tiita kua tiivaa mo fai ta mmooka hanigia mmikio fai ivo irisai maisaivaa ti mminaraivaa ta dataama fanniikiaarannee? Fai varaaravai.

²⁶ Nnaaru Anutuugo kua tuduu rikioo mmataivo korokooravai. Aanna makee vai suaivaa ivo kua kiasa teerama kioo kuaivaa tunoo: Fai na

kava tino hama mmataivo nnaasu korokoroonaravai. Fai ngiauvootama korokoroonaravaivee, tiravai.

²⁷ Ivo tunoo: Fai na kava tinaravee, tuu kua oyaivo ataama vainoo. Vaa ivo nnaaru iima kioo mminnaiyauvaara fai tino rikioo iyauvo korokorooda taika kiaaravai. Taika kikio Anutuugo gionna kiaapuuyara diraivo hama korokoroora tupatupaa yaagueeqama nnaasu vainaravai.

²⁸ Ivaara Anutuugo gionna kiaapuuyara diraivo hama yopeema korokorooraivaa ta varaunnaivaara nnikiai ta Anutuugaara kua yoketaivaa kiaaravee. Nnikiai ta inna mmemmaana vida innara ti nnoonnavaivee kiaa kiada titi ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiaaravee.

²⁹ Ikiavo mmuakiaa mminnaiyauvaa too too taa taika kiaivaa roosiima Anutuugo variivaara nnikiai ta itaama titi ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiaaravee.

13

Ta titi seenaiyara mmuduuya ruaunnaivaara Anutuugaa yoketaiwoo

¹ Ngia ausa hanigieeraia ngiingiiyara ngiingiiyara ti seenayavee tida mmuduuya rida nnaasu variatee.

² Ngari voopinnaa tuanaa hama ngia teeraia ngiisi nnikiai nnau yeenna mmaataivaa iya mmira aataruuvaa sa pikiaatee. Gionna kiaapu vooyaano ngari voopinnaa vooya nnau yeenna mmaataiyauvaa iya mmi kiada iyara mmanna vaidiyavee kiaa kumimakairavai. Mo itaama uu vaidi vooya inna Anutuugaa angeraayavee.

³ Ngii seena vaa ausa hanigieeraia oovi nnauvaki variayara sa iyara taunnuatee. Ngia iya varaaneema mmuaararaivaa varaivaara sa iyara taunnuatee. Vaidi vooya ngii seenaiya mmamma mmuaararaivaa mmi-aiyara sa taunnuatee. Ngia iya varaaneema mmamma nniitareeraivaa varaivaara sa iyara taunnuatee.

⁴ Nnaata vaati vareera aataruuvo inna yoketaa aataruvai vaivaara mmuakiaaya ivaara inna yoketaa aataruvaivee kiatee. Itaama vaivaara vaatiivo sa sabi nuaino nnaataivo sa sabi nookiaivee. Sabi mmuara heera aataruuvaa iikiaiyaatama mmuakiaaya sabi nuairaiyaatama fai Anutuugo kua pinaivakidiri iya yaparainno irisai maisaiyauvaa safuuma iya mmunaravai.

⁵ Ngiiisi vai mminnaiyauvaara inna aikiooyauvaivee kiaa kiada tirooma variatee. Sa varida sikaura mmuduuya ruatee. Vaa tauraa Anutuugo tunoo: Fai hama na mmooka hanigia ngii miee ngii pikiaaravaivee, tuuvaara itaama variatee.

⁶ Ivaara nnikiai Anutuugaa kua fafaaraivaki vai kua voovaara ta mmuaavai mmuaavai yaagueeqama ataa kua kiaara:

Udaangaivoono ni tasipama varioo ni tuqinnaivai.

Hama na aatuunaravai.

Mo gionna kiaapuuya

dee aataru maisavai ni iikiaarannee?

Hameetavee. Ta itaa kua kiaaravai.

⁷ Tauraa ngii haitatuuraiya Anutuugaa mmayaayaivaa ngii giaa ngii muuyara yaata utuatee. Iya variraivaaraata iya putiraivaaraatama yaata utida iya Anutuugaara kutaavaivee kiaa kiada uunaquuneema iikiatee.

⁸ Yisuu Kirisiiva mmuaakaraivai heena variivo aanna makee varioo fai yapooma tupatupaa itaavai nnaasu varinaravai.

⁹ Ari vookara ari vookarai kuaiyauvo ngiisi nninai rikiada sa iyauvaa rikiada puaisa utida Anutuugaa aataru safuuvaa pikiaatee. Anutuugo kati tiyara yoketaama yaata utiivaara ta aikiooma rikiada teeda yaagueeqama

utuaunnaivaudiri ta yoketaama safuuma variaunnava. Iya yeenna vooyauvaara sa nnaatee kiaa kiada vooyauvai nnaatee tuu kuaivoono hama yopeema ti safuunaravai. Gioonna kiaapu vooya iya itaa kua kiaa aataru-uyauvaa iida hama itaa kua kiaivaudiri safuuma yoketaama variaavai.

¹⁰ Ta ausa hanigieeraiya ti mmaraa puara hudeera yeena tapiivo vaikiai ta ivakidiri nnaunnava. Yutayaiya seera nnauvaki Anutuuqaara kati puara hudeera vaidiia hama yopeema ii yeena tapi ivakidiri nnaavai.

¹¹ Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaivoono puariyauvaa kiauva varoo nnau pinaa aakiaivaki vo ataa yoketaa tuanaa voovaki vioo mminnamminnaa maisaiyauvaara ivaki siikairavai. Puara kaanaiyauvaa iya varada vagiaamunna mmaanai ikiayaa mmuturu kiada hama nneeravai.

¹² Itaama vauvaara Yisuuva vagiaamunna mmaanai putiravai. Inna kiauvoono gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaiveeraivaara ivo vagiaamunna mmaanai putiravai.

¹³ Ivaara nnikiai ivo vagiaamunna mmaanai vioo mmamma maisauvaa varoovaa ta innasi vida ivo varoneema teeta varaaravai.

¹⁴ Aa ta variaunna mmata aavau hama tupatupaa varira yoosinaivootainoo. Tupatupaa variaara yoosinnaivo yapooma vainaraivaara ta buaida variaunnaano. Ivaara ivo mmamma maisauvaa varoneema teeta varaaravai.

¹⁵ Itaama vainai Yisuuva tiyara putuuvaa nnikiai nnaaru kati Anutuuqaara puara hudoovaa roosiima ta Anutuuqaara makemakee kua yoke-taivaa tida variaaravee. Ta itaama iida varida Yisunna nnutuuvaa ngiau aapu yapa kiada innara gioonna kiaapuuya kiaa mmiaaravee.

¹⁶ Mmoori yoketaivaa gioonna kiaapuuyara iida ngiisi vai mminnaiyauvaa duuyama iya mmira aataruuvaitanaara sa taunnuatee. Kati Anutuuqaara puara huda mmira aataruuvaa roosiima ii aataru ivaitana Anutuuqaani iikiaavo ivo yoketaino.

¹⁷ Ngii kieetaiya avaiyauvaa rikiada iya mmemmaana vida iikiatee. Fai yapooma iya ngiari mmooriyauvaara Anutuuqaa kiaa mmiaaraivaara iya mmannammanna ngii vaidi kaanaiyara haitatuuda nnaasu variaaravai. Mo fai ngia iya avaiyauvaa rikiada iikio fai iya ausaiyauvo yoketai ngiari mmooriyauvaa aikiooma iida varida hama ausa mmuaarareera tasipama iikiaaravai. Ivaara iya avaiyauvaa rikiada iikiatee. Mo fai ngia hama itaama iikiai fai iya ausa mmuaarareera tasipama varikiai hama ngia yoketaama variaaravai.

¹⁸ Tiiyara makemakee yaaku varada variatee. Vaa ta rikiaunnava. Ti aakiaiayuvaki ta rikiaunnano ti variraiyauvo Anutuuqaa avuuvau aikiooma vaivai. Mmannammanna yoketaama safuuma varira aataruuvaa ti variataino.

¹⁹ Na akiairaama kava vara ranee ngiisi kuanaraivaara Anutuuqaata kua tida yaaku varaatee. Na yaagueeqama ngiita itaa kua kiaunoo.

Yaaku vareera kuavai

²⁰ Anutuuqo ausa nuufa mmira oyai nakaaraivo ngii tuginnaiveeraivaara na yaaku varaunoo. Ivo ti Udaanga Yisuu Kirisiinna tuduu putuuvakidiri diiteeravai. Yisuuva putuuvaa ivo puara sipisiipaiyauvaara haitatuura nnoonnaivaa roosiima tiyara haitatuunoo varinoo. Nnaaru Anutuuqo kua yeena rau kioo kuaivo tupatupaa vairaivaa kaanaivo Yisuuva putuduu inna kiauvo tiiravai.

²¹ Ngia Anutuuqo yaata utiivaugiataama varida iikiateeraivaara ivo mmuakiaa yaagueeqama varira aataruuyauvaa ngii minai iikiaaraivaara na yaaku varaunoo. Ivo Yisuu Kirisiinna yaagueeqaivaadiri inna iikiatano ti

aakiaiyouvaki yoketaa aataruuvaa iinaraivaara na yaaku varaunoo. Yisuu Kirisiinna nnutuuvo ngiau aapu tupatupaa itaavai nnaasu vakiaivee. Kua kutaa.

Nnaagiai kuavai

²² Ni seenayaso, na yaagueeqama ngii giaa ngii miee kiaunoo. Ngia yaagueeqama variateeraivaara ii na yoketaama ngii giaa ngii miau kua iyauvaa tirooma varida tuqinnama rikiaatee. Na paanna kuavai aa yanaa aavaki fafaara kiauvaara tirooma varida tuqinnama rikiaatee.

²³ Rikiaatee. Ti seena vaidi Timotiiva oovi nnauvakidiri vaa pikioo kati viravai. Fai ivo akiairaama niisi nninai na innaata sunee ngiisi viee ngii taanaravai.

²⁴ Ngii kieetaiyaraatama Anutuuqaa gioonna kiaapu mmuakiaa-yaraatama ta yaata utida boo kiaunnaanoo. Ivaara iya kiaa mmiatee. Ti seena mmata Itariaa ivau variaya ngiiyara yaata utida boo kiaavai.

²⁵ Anutuuqo kati gioonna kiaapuuyara yaata utira yoketaivo ngii tasipama vakiaivee.

Yakoopoono aa kua aavaa fafaara reeravai

Anutuuqaa gioonna kiaapuuya mmuakiaa mmatavau vida raubiriima kiooyani Yakoopoono fafaara reeravai. Ausa hanigieera gioonna kiaapu safu tuanaaya yoketaama yaata utida mmooriyauvaa iida variateera kuaiyauvaa Yakoopo iyani reeravai. Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tida innara mmoori iikiaiyauvo inna yoketaa aataruuvaivee tuuvaara Yakoopo fafaara reera-vaivee.

¹ Na Yakoopoono Anutuuqaa mmooriivaata Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooriivaatama vareera vaidivoono aa yanaa aavaa fafaara raunoo. Ngia Isarairaa yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana oyaiyakidiri diitooya vo yoosinna vo yoosinna mmuakiaayauvaki vida raubiriida variyaiyara na ngi-iiyara yaata utuee boo kiaunoo.

Linno teeraivo tiisi nninai ta yaagueeqama variaaravee

² Ni seenayaso, ari vookara ari vookarai iinno teeraiyauvo ngiisi nni-naraivaara pinaama sirigakiatee.

³ Vaa ngia taavai. Yisuunnara ngia kutaavaivee kiaivaara iinno teeraiyauvo ngiisi nninainnaata fai ngia mmannammannama kiada yaagueeqama variaaravai. Vaa ngia ii aataru ivaa arinaima teeda rikiaivaara pinaama sirigakiatee.

⁴ Ngia Anutuuqaa aataruuvaat iida koovayaida variateeraivaara mman-nammanna yaagueeqama nnaasu varia rada vida sidommidooma kiatee. Ngia itaama varidada fai Anutuuqaa yaagueeqa voovaara hama buaakiaar-avai.

⁵ Fai ngiikidiri gioonna kiaapu voovoono ari varinara aataruuvaara kumi-makainno tinni yoketaivaara Anutuuqaata kua tiao yaparakiaivee. Anutu-uqo mmuakiaa gioonna kiaapuuya mminnaiyauvaa kati mmioo hama iyara maisa kua tiivoono fai tinni yoketaivaa inna mmimaravai.

⁶ Ivo yaaku varai suaivaki yaaku varoo varioo Anutuuqaara kutaavaivee kiaivee. Sa ivo taara yaata utuaivee. Ivo itaama iivo inna ataama vaivai. Gioonna kiaapu voovoono taara yaata utiivoono nnoori pinaivaa yuunnaivo utikio korokoroovaa roosiivai.

⁷ Itaama taara yaata utii gioonna kiaapuuvo Udaanga Anutuuqaa yaparai mminnaivaara sa yaata utuoo kiaivee: Na varaanaravaivee, kiaivee. Fai hama varaanaravai.

⁸ Itaama iivoono ari varinara aataru mmuakiaayauvaara iikiaunnee piki-aunnee? kiaa kioo taara yaata utuoo kumimakainno varivai.

Yakoopo mmanna haipuuvaaraata hoona suvuairavaaraatama tiravai

⁹ Mmanna haipu vaidiivo ausa hanigioo yoketaama variivaa Anutuuqo inna vitoo aruoo yapano rikioo sirigakiaivee.

¹⁰ Hoona suvuai vaidiivo ausa hanigiaivaa Anutuuqo inna vitoo aduoo ya-pano rikioo ivoota sirigakiaivee. Fai ivo ikiauvaa pairaivo too aasannainno tasisieenno tuoo kuaineema fai taikaanaravai. Ivaara Anutuuqo inna aduoo yapaivaara sirigakiaivee.

¹¹ Suaivo ngioo tammaivaudiri ikiauvaki yaagueeqama taikio rikioo iki-auvo aasannaikio pairaivo tasisieenno mmataivaki tuoo vioo maisaivai. Itaama vaineema hoona suvuai vaidiivo ari mmooriyauvaara yaata utuoo iinnonno fai suai voovai nnino taikaanaravai.

Mmoori maisaivo gioonna kiaapuuya iinno taanara nniivai

¹² Vaidi voovaasi iinno teeraivo nnikio rikioonnaata mmannammanna yaagueeqama variivaara Anutuugo innara yoketainoo. Ivo iinno teeraivaa yaatara kino rikioo Anutuugo irisai tupatupaa variraivaa inna mminaravai. Irisai tupatupaa variraivaa mmuakiaa gioonna kiaapu innara mmuduuya riraiya mminaraivaa Anutuugo vaa kua kiaa teerama kiaivai.

¹³ Iinno teeraivo vaidi voovaasi nnino too sa ataa kua kiaivee: Aa iinno teera aavo Anutuugaasidiri nniivaivee, kiaivee. Hama yopeema maisa aataruuvo Anutuugaa iinno taanaravai. Anutuugo ariinoo hama gioonna kiaapu voovai iinno taanaravai. Ivaara sa itaa kua kiaivee.

¹⁴ Gioonna kiaapu voovaaki iinno teeraivo inna iinno taanara nnikio rikioo ari aakiaivaki inna varaatai aataru maisaivo inna iinno taanara nniivaa inna iikiata iikiatainono too fai kaanaivo vainaravai.

¹⁵ Gioonna voovoono nnaakaraivaa sunnaineema gioonna kiaapu voovai inna varaatai aataru maisaivo innaki vainoo. Vakia roo vioo vioo pinaavai vaino too gioonnaivo nnaakaraivaa mmataivaa roosiima ivo mminnamminnaa maisaivaa varaanaravai. Varano nnaakaraivo yokeevaa roosiima mminnamminnaa maisaivo pinaavai vaino too fai putinaravai.

¹⁶ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, sa ii tauraa na kiau kua ivaara yaata utida koonnama rikiaatee.

¹⁷ Anutuugo mmuakiaa mminnaa ngiau aapu mmeekia teeraiyauvaa uuvoono tikio mmuakiaa aataru yoketa yoketaiyauvo kati ngiau aapu innasidiri tiisi tiivai. Ivo hama hanigioo ari vookaraama varivai. Ivo ari variivaungiaa varivai. Suaivo hanigiaikio ti mmannammannaivo hani-giaineema hama Anutuugo itaivai.

¹⁸ Ivo ari yaata utiivaugiataama iinno ari kua kutaivaa ti kiaa ti mmioo ti ausaiyauvaa hanigiaikiai ta hanigiada inna raunna mmaapuya variaunnavai. Ta mmuakiaa mminnaiyauvaa ivo iima kiooyauvaa yaatarada tauraa variaaraivaara ivo itaama iivai.

Anutuugaa kuaivaa rikiada iikiatee

¹⁹ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, aa na tinara kua aavaara yaata utuatee. Ngia mmuakiaaya ngii seenaiya kiai kuaivaa rikiada yaata tu kiada vakiatee. Sa akiairaama gioonna kiaapuuyaata kuaivaa kiatee. Sa makee tinai buaaru kiatee.

²⁰ Vaidi voovoono buaaru nnaasu kiaivo hama Anutuugo yaata utiivau-giataama safu tuanaavai varivai.

²¹ Itaama vainai teeda mmuakiaa maisamaisai aataruuyauvaa ngia iiki-aiyauvaa pikiaatee. Ngia aduoo tirooma varida Anutuugo ari kuaivaa ngii aakiaiayuvaki yapa kiaiayauvaara tuqinnama rikiada puaisa utuatee. Fai ngia itaama iikio Anutuugo aikiooma ngii vitoo yoketaivau yapaanaravai.

²² Sa Anutuugaa kuaivaa mmanna yaataivaadiri rikiada pikiaatee. Tuqinnama rikiada varada iikiatee. Ngia mmanna yaataivaadiri rikiaiya ngiingii-yara unnakua kiaa kiada iikiaavai.

²³ Gioonna kiaapu voovoono Anutuugaa kuaivaa mmanna yaataivaadiri nnaasu rikioo hama ivaa iivoono vaidiivo pinumaivaki ari viri nnikiivaa taivaa roosiivai.

²⁴ Ivo pinumaivakidiri ari mmannammannaivaa too pikioo vioo makee tikio ivaara taunnu kiaivai.

²⁵ Gioonna kiaapu voovoono Anutuugaa kua safuuma vaira aataruuvaa tuqinnama too rikioo iikio too Anutuugo mminnamminnaa maisaivakidiri inna vitoo yoketaivau yapa kiaikio kati mmamma dummukiara yoke-taama varivai. Itaama variivoono hama Anutuugaa kuaivaa mmanna

yaataivaadiri rikioo taunnirama kioo mmannammanna ivaa rikioo iinono Anutuugo too inna tasipama varino fai ivo yoketaama mmooriivaa varaa-naravai.

²⁶ Gioonna kiaapu voovoono ariiyara yaata utuoo tinoo: Na vaidi yoketaa Anutuugaa kuaivaa rikiee iikiauvaivee, tiivo hama ari avaivaa tuqinnama haitatuurainno ivo ariiyara unnakua kiaa mannaka tiivai. Ivo Anutuugaara iira aataruuvaa iinnonno kuminayaa iivai.

²⁷ Anutuugaara iira aataruuvaa gioonna kiaapuuya iikiaivaa ti Napoova Anutuugo too tinoo: Inna aikioo yoketaa aataru tuanaavai. Hama koon-nama vainoo, tii aataruuvo ataama vainoo. Gioonna kiaapu voovoono viina nnaakaraiyaraata muaada gioonnaiyaraatama tuqinnama haitatuunno iya mmuaararavaa ivootama varoonno mmatayaa diaa aataru maisamaisai aataruuyauvaa mmooka hanigia mmiivai.

2

Mmuakiaa gioonna kiaapuuyara yoketaayavee nnaasu kiatee

¹ Ni seenayaso, ti Udaanga Yisuu Kirisiinna oyai ari vookaraivo vainoo. Ngia innara kutaavaivee tiraiya sa vo vaidivaara yoketaavee tida vo vaidi-vaara maisavee kiatee.

² Taara vaidivaitana ngii nuuna aakiaivaki ngiaaraivaara yaata utuatee. Vuaivo yaaku oopuyaa uyira mminnaa gooraivaadiri iima kiaivaa uyu kioo uyira raira yoketaiyauvaa rau kioo nniivai. Vuaivo mmanna haipu vaidivai maisai uyira rairaiyauvaa uyu rau varoo nniivai.

³ Fai ngia uyira raira yoketaiyauvaa rau varoo nnii vaidiivaara kua yoketaivaa kiaa kiada kiaara: Numa aa mmaata yoketaa aavau varianee, kiaa kiada mmanna haipu vaidiivaara kiaara: I diatainai oro ukuakuavau dianee. Vara i variatainai ngieera mmata ivau varianee, kiaa kiada

⁴ ngia ngiingiiyara koonnama yaata utida vooya aruoo yapada vooya aduoo yapaivaara itaa kua kiaaravai. Ngia itaama koonnama yaata utida kua pinaivaara dira vaidiiaa maisama yaata utida iikiaiya roosiima ngiingii seenaiyara itaa kua kiaaravai.

⁵ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, rikiaatee. Anutuugoona gioonna kiaapuuya innara mmuduuya ruaiyani ivo gioonna kiaapuuyara diraivaki iya kuaaraivaara vaa kua kiaa teerama kieeravai. Gioonna kiaapu vooyara aa mmata aavau variayaano iyara kiaanoo: Mmanna haipuyavee, kiaiya mo Anutuugo iya ivaki kuaaraivaara mmataama ki-aivainnee? Iyaatama kuaaraivaara ivo mmataama kiaivai.

⁶ Mo Ngieenoo mmanna haipu gioonna kiaapuuyara maisayavee kiaavai. Mo dee vaidiyaano mmoori maisaivaa ngii mida ngii utu raririida kua pinaivaara dira vaidiivaasi ngii yapaavainnee? Mo hoona suvuai vaidi-iaano itaa kiaavai.

⁷ Ngia Yisuu Kirisiinnaniya variaavai. Mo iqiiyaano inna nnutuuvauddiri koonnama yaata utida unnakuaivaa kiaavainnee? Iyaano itaa kua ki-aavaivee.

⁸ Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaara kua mmaanna tuu voovai vainno tinoo: A aiyara tuqinnaannaneema ai seenaiyaraatama tuqinnee iyara mmuduuya ruanee, tii ivo inna Anutuugaa kua mmaanna yoketaavai vainoo. Ngia ii kua ivaa rikiada iida fai ngia safuuma variaaravai.

⁹ Mo fai ngia hama ivaa rikiada iida gioonna kiaapu vooyara yoketaayavee tida vooyara maisayavee kiaa kiada fai ngia mminnamminnaa maisaivaa varaaravai. Varada mmaanna tuu kuaivaa hatoka kikio fai ivaara kua pinaivo ngiiki vainaravai.

¹⁰ Gioonna kiaapu voovoono Anutuugaa mmaanna tuu kua vooyauvai aikiooma rikioo iinnonno mmuaavai nnaasu hatokoo mmuakiaavai hatokaivai.

¹¹ Anutuugo tunoo: A nnaata vaati varaannaikua sa mmuara heera aataruuvaa iikiane, tuuvoono vo kuavai tunoo: Sa gioonna kiaapu voovai ruputino putuaivee, tiravai. Mo fai hama ngia mmuara heera aataruuvaa iiraida ngia ngii seenaiya ruputikiai putikiai fai ngia mmaanna tuu kuaivaa hatokaaravai.

¹² Anutuugaa mmayaaya yoketaa aataruuvoono vaidiia mminnamminnaa maisaiyauvo yeena roosiima iya rau kiaivaa hatoka kiaikiai iya kati mmamma dummukiara yoketaama kuaavai. Ii kua ivaara kua pinaivaa tira suaivaki Anutuugo gioonna kiaapuuya yaparainaravai. Fai ivo ngii yaparainaraivaara yaata utida safuuma kua tida yoketaama varida iikiatee.

¹³ Vaidi voovoono hama ari seenaiyara boo tiivaa Anutuugo inna yaparainara suaivaki fai safuuma inna yaparainno hama innara boo tinaravai. Ivaara yaata utida safuuma variatee. Boo tira aataruuvoono Anutuugo ti yaparaira aataruuvaa yaataravai.

Anutuugaara kutaavee tiivoono yoketaivaa iivai

¹⁴ Ni seenayaso, vaidi voovoono tinoo: Vaa na Yisuunnara kutaavaivee kiaunoo, tiivoono mo fai hama ivo mmoori yoketaivaa iirama kino ivo itaa kua tiivaa kaanaivo vainaravainnee? Ai hameetavee. Kuminayaa vainoo. Ivo itaa kua tiivaudiri Anutuugo inna vitoo yoketaivau yapaanaravainnee? Ai hameetavee.

¹⁵ Ngii seena gioonna kiaapu vaa ausa hanigiai voovoono hama uyira rairaiyauvootaikio hama inna yeennaataikio

¹⁶ ngiikidiri voovoono inna tinara: Ai uyira rairaiyauvaa uyu rau kiee totooka variee kaayauma yeennaiyauvaa nnaanee. Anutuugo i tasipama varinoo, kiaa kioo mo fai hama ivo yeennaiyauvaata uyira rairaiyauvaatama inna mmimo fai inna kua itaa kua tiivaa kaanaivo vainarannee? Ai hameetavee.

¹⁷ Mmuaikaraama gioonna kiaapu voovoono Yisuunnara kutaavaivee tiivoono mo fai hama ivo inna kuaivaa rikioo iirama kioo kati varino ivo tii kuaivaa hama kaanaivo vainaravaivee. Inna kuaivo vaidi putiraivaa roosiivaivee.

¹⁸ Gioonna kiaapu voovoono ari seenaivaa tinara: Eenoo Yisuunnara kutaavaivee kiannanoo. Mo neenoo mmoori yoketaivaa iikiaunoo, tinaraivaara fai na ivaara sai tinara: A hama mmoori yoketaivaa iirama kiee a dataama kiee Yisuunnara kutaavaivee kiannannee? Mo a kutaavaivee kiannaivaa kaanaivaa ni vitaakiane. Na mmoori yoketaivaa iikiauvaara na Yisuunnara kutaavaivee kiauvo kooyaa vainai fai a taanaravaivee, tinaravai.

¹⁹ Anutuugo ari mmuaavai variivaara a kutaavaivee kiannanoo. Inna kutaavai a kiannanoo. Mo mmagia maisaiyaata innara kutaavaivee kiaa kiada aatuuda biribiriikiaavai.

²⁰ A kumimakakuavee. Anutuugaara kutaavaivee kiaa kiee hama mmoori yoketaivaa iikiannaivo hama kaanaataivaa oyaivaa i rikiaatainne? Inna aikioo, fai na ivaara i kiaa i mmimaravee.

²¹ Ti rubuungaa Aparahaamaara mo Anutuugo dataama kioo tunoo: Safuuma varira vaidivaivee, tiravainnee? Ivo ari mmaapu Isaakaa yeena tapiivo kiisama ngiaunnannuma vauvau ruputu kioo hudaanara uuvaara Anutuugo innara tunoo: Safuuma varira vaidivaivee, tiravai. Ivo itaama mmooriivaa uuvaara Anutuugo itaa kua tiravai.

²² Vaa a taannavai. Ari uu mmooriivoota Anutuugaara kutaavaivee tuuvootama mmuaavau vairavai. Ivo tauraa Anutuugaara kutaavaivee tuuvo ari mmaapuuvaa iinaree kiaa uuvaudiri kaanaivo vairavai.

²³ Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tunoo: Aaparahaamo Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara Anutuugo innara tunoo: Inna a safuuma varira vaidikuavee, tuu kuaivaa kaanaivo vairavai. Itaama vauvaara Anutuugo innara tunoo: Aaparahaamo ni seena tuanaavaivee, tiravai.

²⁴ Ivaudiri vaa ngia taavai. Gioonna kiaapu voovoono Anutuugaara kutaavaivee kiaa kioo inna mmooriivaatama iivaara Anutuugo innara tinoo: Inna safuuma variraivovee, tiivai. Gioonna kiaapu voovoono Anutuugaara kutaavaivee kiaa kioo hama mmoori yoketaivaa iirama kioo kati variivaara hama Anutuugo innara safuuma variraivovee tiivai.

²⁵ Mmuaikaraama nnaaruaa gioonna voovai sabi nuaira aataruuvau nuuvaa nnutuuvo Rahaapo iiravai. Ivo Yosuaanna ngiaammuauya tuqinnoovaara Anutuugo innara tunoo: Safuuma varira gioonnavaivee, tiravai. Yutayaa vaidi Yosuaava ari ngiaammuauya titooduu tuuduu ngiari nnammutuaiya iya teevoora Rahaapo iya vitoo ari nnauvaki yapa kioo titaa kiooduu ari vo aataruudaa viravai. Itaama uuvaara Anutuugo innara tunoo: Safuuma varira gioonnavaivee, tiravai.

²⁶ Vaidiivo putiivaara yaata utuatee. Vaidi putiivaa kaanaivo vaa vioo kiaikio mmanna nnabavai vaivai. Itaama vaivaa roosiima vaidiivo Anutuugaara kutaavaivee kiaa kioo hama mmoori yoketaiyauvaa iirama kioo kati varikio inna kuaivo vaidi putiraivaa roosiivai.

3

Ta tuqinnama ti mmaakiriyyauvaara haitatuukiaaravai

¹ Ni seenayaso, ngia voovaitanaano nnaasu vitaira mmooriivaa iikiaatee. Vaa ngia teeda rikiaavai. Ta Anutuugaa kuaivaa vitaira vaidiyya kua pinaivaa tira suaivaki fai Anutuugo yaagueeqama ti mmooriivaara ti yaparainaravai. Anutuugo ti yaparainaraivoono ti seena ari vo mmoori vareeraiya yaparainaraivaa fai yaataraanaravai.

² Ta mmuakiaaya kaayau suai koonnama variaunnavai. Gioonna kiaapu voovoono hama ari avaivakidiri kuaivaa koonnama tiivo inna safuuma vari tuanaavai. Itaama variivoono fai ari varira mmuakiaavai haitatuuno yoketaavai vainaravai.

³ Ta puara hoosaiyauvaa avaiyauvaki yeenaiyauvaa yapa kiada ta titi kutaatai aataruudaa kuaunnavai. Ta yeena kiisaivo puara hoosaiya avaiyauvaki vaiyauvunudiri utida ta iya mmamma mmuakiaayauvai hanigiaunnani ta kuaaree kiaunnaidaa kuaavai.

⁴ Siipaivaaraatama yaata utuatee. Ivo pinaa mminnaavai vaikio yuunaivo ivaa yaagueeqama utikio rikioo kuaivai. Kuaikio too vaidi haitatuuraivo kiisa mminnaivau utikio viraivaudiri utikio too vaidiivo kuanee tiidaa kuaivai.

⁵ Mmaakiriivo mmuaikaraivai vaivai. Ivo kiisa mminnaavai vaikio vaidiivo ivaudiri pinaama kua tioo ari mannaka tiivai.

Annaanna mmaguyaivaki ikiaivo kiisakiata taa roo vioo ivakidiri pinaavai taivaaraatama yaata utuatee.

⁶ Mmaakiriivo ikiaivaanikaraama itaama vaivai. Ivo vaidiivaaki vaikio rikioo ivaudiri kaayau ari vookara ari vookarai aataru maisaiyauvo vaivai. Vakia roo vioo vioo pinaavai vaikio mmuakiaa inna variraivo maisaivai. Inna mmaakiriivo itaama iivo ikia aakiaivakidiri nniivai. Ngioo ivo inna varira nuaira mmuakiaavai iikio rikioo ivo aataru maisaivau nuaivai.

⁷ Vaidiia mmuakiaa fayai mmararaiyauvaata ngiaammaiyauvaatama ya-paiyauvaata piisaiyauvaatama aikiooma vitada viriaani varia rada vidada giainayauvai variaavai. Iyauvaa vaidiia aikiooma vitada viriaavai.

⁸ Hama vaidi voovoono ari mmaakiriivaa aikiooma iikiokio giaina roosi-ima vaivai. Ivo maisa kuaivaa tioo varioo kisanga hama yopeema ravaatau utuaivaa roosiivai vaivai. Yapai quaihaivo ari kuaanuu maisaivaa vaidiivaa aakiaivaki yapa kiaikio vioo suvuaikio putiivaa roosiima ti mmaakiriiauvo vainoo.

⁹ Ti mmaakiriiauvunudiri ti Koonna Udaangaivaara ta yoketaavee tida ti seena gioonna kiaapuuya Anutuugo arii yaadiri mmatainno iima kiaiyara ta iyara maisayavee kiaunnavai.

¹⁰ Yoketaa kuaivaata maisa kuaivaatama mmuaa avaivakidiri kiaunnavai. Ni seenayaso, ngia iida itaa kua kiarainnoo.

¹¹ Hama rumuruuma nnooriivo mmuaa yaataruvakidiri nnoori yoke-taivoota kapikaraivootama tiivai.

¹² Ni seenayaso, hama nnaammuayaivo yukuaivaa tasipama iiraivo vaivai. Hama mmadauvo numa nnaammuayaivaa iiraivaa tasipama vaivai. Hama sorovuaravakidiri nnoori yoketaivaa vita kiada nnaavai. Ivaitana ari vookaravaitanavee.

Tinni yoketaivo ngiau aapuuvakidiri tiivai

¹³ Dee vaidivoono ngiikidiri tinni yoketaivo vaikio mmuakiaa kuavaara arinaima rikiainnee? Fai ivo safuuma varioo mmoori yoketaivaa iinai ta teeda kiaara: Kutaa tinni ruua vaidivaivee, kiaravee. Fai ivo hama ariiyara mannaka tirainno aduoo varioo tinni yoketaivaa tasipama mmoori varanai ta teeda kiaara: Kutaa tinni yoketaa ruua vaidivaivee, kiaravee.

¹⁴ Fai a aiyara nnaasu yaata utuee i seenaiya i yaataraivaara i ausaivo kapikaraikio i nnannateeraivo i aakiaivaki vainainnaata sa ai mannaka tiee kua kutaivaara unnakuaivaa kianee.

¹⁵ Vaidiivo itaama yaata utii ivo hama ngiau aapuuvakidiri tii yaata utiravai yaata utivai. Mmatayaa diaiya yaata utiravai yaata utivai. Hama Mmannasa Yoketaivaakidiri tii aataruvai. Mmagia maisaivaakidiri nnii aataruvai.

¹⁶ Fai gioonna kiaapu voovoono ari seenaivo inna yaataraivaara inna nnannateeno ariiyara nnaasu yaata utino fai mmuakiaa rapira buaaru tira mmuakiaa maisa aataruuyauvo innaki vainaravai.

¹⁷ Tinni yoketaivo ngiau aapuuvakidiri tiivaa vaidiivo ivaa varoo aataru yoketaivau nuainno varioo tirooma ausa nuufa tasipama varioo ari seenai-yara yama yamainno iyara yoketaivai. Ivo iyara kaayauma boo tioo mmoori yoketaivaa nnaasu iivai. Ivo kua kutaa tioo hama vo vaidivaara yoketaavee tioo vo vaidivaara maisavee tiivai.

¹⁸ Itaama iikiaa vaidiia tirooma ausa nuufa tasipama variaavo iya iikiaa aataruuvo mmuakiaa gioonna kiaapuuyaki vioo suvuaivai. Vioo suvuaikiai iya mmuakiaaya yoketaama safuuma variaavai.

4

Sa mmatayaa diaa mminnaiyauvaara nnaasu

yaata utuatee

¹ Ngiingiiita ngiingiiita buaaru tida rapira aataruuyauvo deedaadiri nni-innee? Ngii mmammaiyauvo ngii iikiataira aataruuyauvo ngii aakiaana vaiyauvakidiri nniivai. Itaama iikiaa aataruuyauvo ngii aakiaiyauvaki nnammutuannammutuaakiaaya variaavai.

² Ngia mminnaiyauvaa taavo ngii varaataikiai hama varaiyauvaara ngia vaidiia ruputuaani putuaavai. Ngia mminnaiyauvaara yaagueeqama mmuduuya rida hama varaiyauvaara ngia buaaru tida rapuaavai. Ngia mminnaiyauvaara hama Anutuugaata yaparakiaiyouvaaraida hama ngia varaavai.

³ Ngia inna yaparaira suaivaki ngii yaata utiraiyauvo koonnama vaivaara ngia yaparakiaiyouvaa hama varaavai. Ngia ngiingiiyara nnaasu yaata utida ngii mmammaiyauvo iikiatairaiyauvaa iikio ngii yoketaakiaiveeraiyauvaara ngia yaparakiaiyouvaa hama varaavai.

⁴ Ngia sabi mmuara heeraiya roosiima Anutuuga pikiada vo aataruvau viraiyaso, vaa ngia taavai. Gioonna kiaapu voovoono mmatayaa iira aataruvau iino inna seena tuanaavai roosiima vaino too hama innaki Anutuugaara mmuduuya riraivootainaravaivee. Ivo mmatayaa iira aataruvau mmuduuya ruaivo inna Anutuuga nnammutuaavai varivai.

⁵ Anutuuga kua fafaaraivo vainno tinoo: Anutuugo ti aakiaivaki yapa kiai Mmannasaivoono ti haitatuunai ta innara nnaasu yaata utateeraivaara tiyara itaama iivaivee. Anutuuga kuaivo itaa kua tiivaara ngia yaata utida ivaara mmanna kuavaiveeda kianne? Ai hameetavee. Kutaa kuavai.

⁶ Anutuugo kati tiyara yoketaama yaata utira yaagueeqaivaa ti mmiivoono ti aakiaana ti varaataiyauvaa yaataravai. Ivaara Anutuuga kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapuuya ngiariiyara mannaka kiaiya Anutuugo too iyara ooqoo tiivai. Gioonna kiaapu vooya adida varida hama ngiariiyara mannaka tiraiya Anutuugo kati iyara yoketaama yaata utivaivee. Anutuuga kuaivo itaa kua tiivai.

⁷ Ivaara Anutuuga kuaivaa rikiada adida varida inna mmemmaana variatee. Mmagia maisa Sataangaa ooqoo tida titakio ngii pikioo ngieera kuaivee.

⁸ Ngia Anutuuga vaini vikio ivo ngii vainima nninaravai. Ngia mminnamminnaa maisaiyauvaa vareeraiyaso, ngia ngiingii aakiaiyouvaara yaata utida ngiingii yaakuuyauvaa fini kiatee. Ngia huobavainna unnakua nnaamuruuyaso, ngiingii aakiaiyouvaa yoketaama kiada variatee.

⁹ Sa ngiingii mminnamminnaa maisaiyouvaara rataatee. Pikiaatee. Ngiingii mminnamminnaa maisaiyouvaara sirigakiaivaa pikiada adida variatee.

¹⁰ Ngieenoo Anutuuga avuvau adida varikio fai ivo ngii nnutuuyauvaa ngiau aapu yapaanaravai.

Sa ngiingiiiki ngiingiiiki kuminayaa kuaivaa yapaatee

¹¹ Ni seenayaso, sa ngiingiiyara ngiingiiyara koonnama kua kiatee. Gioonna kiaapu voovoono ari seena voovaara koonnama kua tiao kua pinaivaa innaki yapaivoono hama innaki nnaasu yapaivai. Anutuuga mmaanna tuu kuaivaaraatama koonnama kua tiao ivakiaatama kua pinaivaa yapaivai. Mo fai a Anutuugo mmaanna tuu kuaivaara kua pinaivaara dira vaidivai variee hama ivaa rikiee iirama kiee fai a mmanna vaidikuaano kua pinaivaara nnaasu yaata utuee dinaravai.

¹² Anutuugo ari mmuaavoono mmaanna tuu kuaivaa ti kiasa ti mmiravai. Ivoono kua pinaivaara dira vaidivai varivai. Ivoono nnaasu ngii vitoo yoke-taivau yapaanaree tiao fai aikiooma ngii vitoo yoketaivau yapaanaravai. Fai ngii ruputu taikaanaree tiao fai aikiooma ngii ruputu taikaanaravai. Mo a kua pinaivaa i seena vaidi voovaaki yapaannaikua mo a gioononnee?

Hama ta titi mannaka kiaravai

¹³ Ni kuaivaa rikiaatee. Ngia kiaanoo: Makeennee turau ta vidada oto pinaa yoosinna iqiivakinnee vara voovaki varida mmuaa nuanu mmoori varadada irisai sikau pinaiyauvaa varaaravaivee.

¹⁴ Mo ngia itaa kua kiaiya turau hama ngiengie variaaraivaa taanoo. Ngii variraivo dataamainno vainnee? Namaivo yuunnaivaa tasipama kiisa suai vainno ivaudiri vioo akiairaama raubiriineema ngia variaano.

¹⁵ Ngii kiatai kuaivaa kiaaree kiaa ataa kua kiatee: Fai Udaangaivoono ari yaata utiivaugiataama ti tinai fai ta varida iqii mmoori ivaannee vara aqaa mmoori aavaa iikiaaravaivee, kiatee.

¹⁶ Makee ngia yoke kiaa aruoo varida ngiingiiyara mannaka kiaanoo. Ngia itaama ngiingii mannaka kiaivo koonnainoo.

¹⁷ Ivaara gionna kiaapu voovoono yoketai aataruuvo ariiki vaivaa iikiataama vaikioonnaata hama iivaara ivo mminnamminnaa maisaivaa varaivai.

5

Vaidi kaayau hoonahaana suvuairaiya tuqinnama variatee

¹ Ngia gionna kiaapu kaayau hoonahaana suvuairaiyaso, tuqinnama yaata utuatee. Pinaa ari vookarai mmuaararaiyauvo ngiisi nninaraiyauvaara yaata utida ratada varida ausa mmuaarareera tasipama variatee.

² Ngii hoonaiyauvo vaa uudaivaivee. Ngii uyira rairaiyauvaa vaa kegenaiya hatoka nnaa kiaavaivee.

³ Ngii sikau goora sirivuaiyauvaa vaa kaakannaikio iyauvo maisaiyauvaivee. Ii kaakannai ivo ngia variaivaudiri mmataama kioo vaivaara ngia koonnama variaivo kooyaa vainoo. Ivoono ngii mmammaiyauvaa iino ikia taivai roosiinaravai. Aa nnaagiai suai aayauvaki Anutuuoqo ti yaparainara suaivo vainima vaivaki ngia kaayau hoonahaanaiyauvaa rupi nuunama yapa kiaavaivee.

⁴ Tuqinnama rikiaatee. Mmoori vareera ngiaammuauya ngii mmoori-iyauvakidiri yeenna iira too apuuyauvaa rutakaiya hama ngia tuqinnama irisai sikauyauvaa iya mmiaavai. Ii sikau iyauvoono ngia tomedama iiki-aiyauvaa aavaa kooyaa ti vitainoo. Yeenna iira too apuuyauvaa rutakaiya ngia iya unnakua kiaivaara pinaama kiaavo Udaanga Anutuuoqo yaagueeqama variraivoono vaa rikiaivaivee.

⁵ Ngia mmuakiaa suai mmatayaa varida yoketa yoketai mminnaiyauvaa varada ngiingiiyara sirigaida variaavai. Puraivaa viriaavo nneeravaata vaivaa roosiima ngia variaivo itaama vaikio ngii putira suaivo aavaa nninoo.

⁶ Ngia vaidi vooya kati safuuma variyaiyaki kua pinaivaa iyaki yapa kiada iya rupuuta kiaani putuaavai. Iya hama ooqoo tida rammammeeyairama kiada putuaavai.

Yaagueeqama kiada ngiingii seenaiyara yaaku varaatee

⁷ Ni seenayaso, itaama vainainnaata mmannammanna yaagueeqararama kiada varia rada vidada Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinara suaivaki taikaa-naravai. Vaa ngia taavai. Mmoori koova ari yeennaiyauvaa hau utu kioo yoketaama kaanaivo vainaraivaara yaagueeqama varia roo faannama roo kuaivai. Ivo vati tauraivaaraata nnaagiaivaaraatama itaama varia roo faannama roo kuaivai.

⁸ Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinaraivo vainima nninaraivaara ngieetaatama itaama yaagueeqararama kiada varia rada vida varida innara faannakiatee.

⁹ Ni seenayaso, Anutuugo ngii kuaivaa rikioo kua pinaivaki ngii ya-paraivoo kiaa sa ngiingiiyara ngiingiiyara nnannateeda nunuraanuraikiatee. Ngii yaparainara suaivo aavaa vainima ngiisi nninoo.

¹⁰ Ni seenayaso, forofetaiya Udaanga Anutuugaa kuaivaa kiaa kookieema kiada tiraiyara tuqinnama yaata utuatee. Vaidiia maisa mmooriivaa iya mmuduu iya mmamma nniitaroovaa varadaata mmannammanna yaagueeqama nnaasu variravai. Ivaara yaata utida mmannammanna yaagueeqama nnaasu variatee.

¹¹ Iya mmannammanna yaagueeqama itaama varuuvaara ta iyara sirigaida variaayavee kiaunnava. Nnaaruaa vaidi Yoopo varuduu pinaa mmuaararoovo innasi nnuduu rikioonnaata ivo mmannammanna yaagueeqama nnaasu varuuvaara vaa ngia rikiaavai. Udaanga Anutuugo nnaagiai inna tuqinnoovaraatama vaa ngia rikiaavai. Udaanga Anutuugo mmatayaa variayara pinaama boo tioo iyara tuqinneeraivo innaki suvuaivai.

¹² Ni seenayaso, aa na tinara kua aavo mmuakiaa kuavai yaataravai. Ivaara tuqinnama yaata utida rikiaatee. Ngia kua kutaivaa tida sa sabi kua sabi kuaivaa kua kiaa yeena rairavaa tasipama kiatee. Sa ngiingii kuaivaa kiaa yeena rairavaa ngiau aapuuvaa nnutuuvaa tasipama kiatee. Sa ngiingii kuaivaa kiaa yeena rairavaa mmataivaa nnutuuvaa tasipama kiatee. Sa ngiingii kuaivaa kiaa yeena rairavaa ari vo kua vo kuaiyauvaa tasipama kiatee. Yapooma Anutuugo ivaara ngii yaparainno irisai maisavaa sa ngii miaiveeraivaa ngia ee-oo tira suaivaki kutaa tuanaa ee-oo nnaasu kiatee. Ngia hamavee tira suaivaki kutaa tuanaa hamavee nnaasu kiatee.

¹³ Ngiiikidiri ngii seena voovai mmuaararavaa varainnee? Inna aikioo, ivo Anutuugaara yaaku varaivee. Mo ngiiikidiri ngii seena voovai sirigainnonnee? Inna aikioo, ivo kuaru tioo Anutuugaata kua yoketaivaa kiaivee.

¹⁴ Mo ngiiikidiri ngii seena voovai nniitarainnee? Inna aikioo, ivo vaa ausa hanigieeraiya kieeta vaidiyya aayanna kiaivee. Aayanna tinai nnida innara yaaku varada Udaanga Anutuugaara yaata utida nnammariivaa innayaa tusaateeraivaa iyara aayanna kiaivee.

¹⁵ Iya itaama yaaku varada Udaanga Anutuugaara kutaavaivee tikio fai nniitaraivo pikiano ivo kati hara kioo varinaravai. Fai Udaanga Anutuugoona inna tuqinnano inna nniitaraivo pikiano ivo kati hara kioo varinaravai. Fai inna mminnamminnaa maisaivo innaki vaino too fai kati Anutuugo rugaanaravai.

¹⁶ Itaama vainai ngiingiiita ngiingiiita ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa kiaa kookieema kiada ngiingiiyara ngiingiiyara yaaku varaatee. Anutuugo ngii nniitaraiyauvaa tuqinnaanaraivaa itaama nnaasu iikiatee. Vaidi voovoona safuuma variivoona yaaku varano fai kaanaa ari vookaraivo vainaravai.

¹⁷ Irayaava ti roosiira vaidivai variravai. Varoo ivo yaagueeqama yaaku varoo tunoo: Sa vatiivo ruaivee, tuduu rikioo taaravooma nuanu taika kiooduu vo nuauvai kuraaga yaaku saivai sainaidiri mmuaa kuraagavai hama vatiivo riravai.

¹⁸ Nnaagiai ivo kava yaaku varoo tunoo: Vatiivo ruaivee, tuduu rikioo vatiivo mmataivau ruduu yeennaiyauvo uriravai.

¹⁹ Ni seenayaso, fai ngiiikidiri gioonna kiaapu voovoona kua kutaa aataru-uvaidiri fanniima voodaa vino too fai gioonna kiaapu voovoona kava inna vitoo yoketaa aataruuvau yapaanaraivaa

²⁰ aa kua aavaa tuqinnama rikiaatee. Fai gioonna kiaapu voovoona gioonna kiaapu voovai mminnamminnaa maisa varaivaa ivo ii aataru koon-

naivakidiri kava inna vitoo yoketaa aataruuvau yapa kino fai inna aaki-
aivaki varii vaidi kaanaivo hama putinaravai. Ivo itaama iivaara Anutuuqo
kaayau mmিন্নamminnaa maisaiyauvaa rugaanaravaivee.

Petoroosoono aa tauraa yanaa aavaa fafaara reeravai

Aa tauraa yanaa aavaa Petoroosoono Anutuugo ariinnee kaa mmataama kioo gioonna kaaapu vaa ausa hanigiooya Asiaa mmataivau vida raubiriima kiooyani Petorooso fafaara reeravai. Aa yanaa aavaa roo oyaivo ataama vaivai. Petorooso gioonna kaaapuuyaata yamayamaa kuaivaa tiao Yisunnara kutaavaivee kaaivaara mmuaararaiyauvo iyasi nninaraiyauvaara iya kaa mmiravai. Ivo iya tunoo: Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoke-taivaata ivo putuuvo diitoo Anutuugaasi vuuvo kava tiinaraivaara faannakia-teeraivaaraatama fafaara reeraivee.

¹ Na Petorooso Yisuu Kirisiinna kaa varee nuaira aposoroo vaidivoono aa kaa aavaa fafaarakiaunoo.

Anutuugo mmataama kioo gioonna kaaapuuya ngiari voopinnaaya mmataivau vida raubiriida variayani na aa kaa aavaa kaauko fafaarainoo. Na Podoo ivakiraatama Garatiaa ivakiraata Kapatokiaa ivakiraatama Asiaa ivakiraata Bituniaa ivakiraatama aa kaa aavaa kaauko fafaarainoo.

² Ti Koova Anutuugo tauraa ngiiyara yaata utuoo ariinnee kaa ngii mmataama kieeravai. Mmataama kiooduu inna Mmannasaivo ngiiki varuduu ngia innani yoketaa tuanaaya variravai. Ngia Yisuu Kirisiinna kuaivaa rikiada iikaaaraivaaraatama ivo ari kaaivaadiri ngii mminnaminnaa maisaiyauvaa rugaanaraivaaraatama Anutuugo ariinnee kaa ngii mmataama kieeravai.

Ivo kati ngiiyara yoketaama yaata utuoo ari ausa nuufaivaa ngii mino pinaavai nnaasu vakiaiveeraivaara na yaata utuaunoo.

Ta tupatupaa variraivaara faannaida variaunnaanoo

³ Anutuugo ti Udaanga Yisuu Kirisiinna Koovavee. Kii ta innara yoke-taavee kaaaravee. Iva Yisuu Kirisiinna tuduu putuuvakidiri diitoovaraaida aanna makee ta karaasa variraivaa varaunnaanoo. Ivo tiyara pinaama boo tuuvaara itaama iiravai. Ta ivaraaida aanna makee tupatupaa variraivaara faannaida variaunnaanoo.

⁴ Anutuugoono ari gioonna kaaapuuyani varira yoketaa ari vookaraiyauvaa vaa teerama yapa kaaivaaraaida ta faannaida variaunnaanoo. Iva ngia aapu tiini teerama yapa kaaiauvoo hama tatokoo raubiriinno hama aasannainno maisavai.

⁵ Ngia Anutuugaara kutaavaivee kaaavo too ivo ari yaagueeqaivaadiri ngii hanuaa kaaikiai ngia yoketaama varia rada vidada teekio fai yoketaama variraivo kooyaa vaino rikioo ivo ngii vitoo ivau ngii yapaanaravai. Vaa ivo yoketaama variraivaa ngiini teerama kaaivo fai suai nnaagiai ngiau mmata taikeera suaivaki fai kooyaa vainaravaivee.

⁶ Ivaraaida sirigaida variatee. Fai mmuaararaivo ngiisi vainai sa ivara yaata utuatee. Mo vara ngiisi vainarannee? Vara hama ngiisi vainarannee? Fai vainno kiisa suai nnaasu fai mmuaararai ari vookara ari vookaraiyauvo ngiisi vainai teedaata sirigaida variatee.

⁷ Ngia Anutuugaara yaagueeqama kutaavaivee kaaivaa kaanaa yoketaivo kooyaa vakiaiveeraivaara mmuaararaivo ngiisi vainaravai. Mmatayaa diaa vaidiiya sikau mmannaammannai gooraiyauvaara kaayauma mmuduuya ruaiyauvo aikiooma fai raubiriinno taikaanaravai. Ngia Anutuugaara kutaavaivee kaaivoono pinaa yoketaavai vainno gooraivaa yaataraivaivee.

Vaidiia gooraivaa varada ikiayaa kiaavo too ikiaivo taikio too goora tua-naivo rupi nuunama vaineema mmoori mmuaararaivo ikia roosiima ngiisi nninai teedaata ngia mmannammanna Anutuugaara kutaavaivee kiaa ki-ada fai yoketaama variaaravai. Ngia itaama iikiokio Anutuugo tino Yisuu Kirisiiva kooyaa tiinara suaivaki Anutuugo ngiiyara yoketaayavee tioo ngii nnutuuyauvaa ngiau aapu yapa kinai ngia yoketaama ari vookaraama variaaravai.

⁸ Ngia hama ngiingii avuuyauvaadiri Yisuu Kirisiinna teerama kiada ngia kati innara mmuduuya ruaano. Ngia aanna makee hama inna taivaara hama yaata utiraida innara kutaavaivee kiaanoo. Ivaaraida ngii ausa mmuduuyaiyauvo pinaama ari vookaraama yoketaikiai sirigakiaavai. Ngia itaama sirigakiaivaara hama ngia ivaara kua kiaaraivootainoo.

⁹ Ngia itaama Anutuugaara kutaavaivee kiaivaara ivo irisaivaa ngii vitoo yoketaivau ngii yapa kiaivo ngiisi vainoo.

¹⁰ Anutuugo ngii vitoo yoketaivau yapaanaraivaara nnaaruaa vaidi forofetaiya inna yanaivau tuqinnama buaidada teeda ivaara ngiari yapara ngiari yaparairavai. Anutuugo kati yoketaama variraivaa ngii minaraivaara iya kiaa kookieeravai.

¹¹ Yisuu Kirisiinna Mmannasaivo iyaki varuuvoono nnaagiai vainara suaivaara iya kiaa mmiravai. Yisuu Kirisiiva mmamma nniitaraivaa varoo nnaagiai Anutuugaa tasipama yoketaama ari vookaraama varinaraivaara iya kiaa mmiravai. Kiaa mmuduu rikiada ii kua ivaara yanaivau buaidada teeda ivaara ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Fai ivo दौरा सुई इनरान्-nee? Dataama ii suai ivo nninarannee? tiravai.

¹² Ii kua kutaa iyauvaa aanna makee ngia rikiaa aayauvaa nnaaruaa vaidi forofetaiya tiravai. Iya ii kua iyauvaa tuu suaivaki hama ngiariyara tiravai. Iya nnaagiai ngia variaya ngiini iikiaaraivaara Anutuugo kooyaa iya kiaa mmiravai. Mmannasa Yoketaivaa titooduu ngiau aapuvakidiri tuuvoono yaagueeqaivaa vaidi vooya mmuduu ii kua kutaa iyauvaa Anutuugaa mmayaaya yoketaivakidiri ngii giaa ngii muduu rikioovaa aanna makee vaa ngia arinaima teeda rikiaanoo. Aangeraiya iyauvaa arinaima teeda rikiaaree kiaa iidada hama arinaima teeda rikiaavai.

Yoketaa tuanaaya variateeraivaara Petorooso tiravai

¹³ Itaama vaikiai vaidiia mmoori varaaraivaara teerataarakiaaneema ngiingii yaata vuatinniiyauvaki teerataarama kiatee. Ngiingii variraivaara tuqinnama haitatuuma teeda rikiaa kiada variatee. Yisuu Kirisiiva kooyaa tiinara suaivaki Anutuugo kati yoketaama variraivaa ngii minaraivaara tuqinnama yaata utida faannakiatee.

¹⁴ Nnaakaraiya ngiari kaano kooya kuaivaa rikiada iikiaaneema Anutuugaa kuaivaa rikiada iikiatee. Ngia homo kumimakaida variaa suaivaki maisai aataruuyauvaa ngii iikiataikiai vaa ngia iikiayauvaa sa kava iikiatee.

¹⁵ Sa itaama iirama kiada Anutuugo ngii maavee tiraivo yoketaa tuanaavai varineema ngieeta yoketaama varida ngiengie iikiaa aataru mmuakiaayauvai yoketaama nnaasu iikiatee.

¹⁶ Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Na yoketaa tuanaavai variaavaara ngieetaatama yoketaa tuanaaya variatee, tiivaara mo ngieeta itaama iikiatee.

¹⁷ Anutuugoono mmuakiaa gioonna kiaapuuya ngiari iikiaa mmooriiyauvaa irisaiyauvaa mmuaavai mmuaavai safuuma ngiari mmimaravai. Ivaara ngia innara yaaku varada innara Napoo-o tiraiya aa suai mmatayaa variaara suai aavaki inna mmemmaana vida ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiatee.

¹⁸ Vaa ngia rikiada taavai. Ngii giokiaiyya mmatayaa diaa aataru kuminaiyauvuaa ngii vitauyauvuaa ngia iikiaarainnoo kiaa Anutuuqo vaa ngii yookaama kioo ngii viteeravai. Ivo hama taikaanara mmatayaa diaa mminnaa sikau gooraivaannee vara sikau sirivuaivaa roosuuvaa ngii yookaama kioo ngii viteeravai.

¹⁹ Ivo Yisuu Kirisiinna kiau yoketaa ari vookarauvaadiri ngii yookaama kioo ngii viteeravai. Gioonna kiaapuuya ngiari mminnamminnaa maisaiyauvo iya rummua apu kiouyauvaara puara sipisiipa nnaakara yoke-taivaa ruputu kiooduu kiauvo tuuneema Yisuunna kiauvo tiiravai.

²⁰ Nnaaru hama ngiau mmata uu suaivaki Anutuuqo Yisuu Kirisiinna mmataama kioo aa nnaagiai suai aavaki ngiiyaroo tioo titooduu kooyaa tiiravai.

²¹ Anutuuqo ivo putuuvakidiri inna vitoo ari tasipama yapa kiooduu yoketaama ari vookaraama variravai. Ivaara ngia Anutuuqaara mmannam-manna kutaavaivee tida ivo ngii tuqinnaanaraivaara faannaida variaavai.

²² Vaa ngia Anutuuqaa kua kutaivaa rikiada uuvaara ngii variraiyauvo yoketaayauvai vainoo. Yoketaayauvai vaivaara ngia ngii seena vaa ausa hanigaiyara kutaa tuanaa mmuduuya ruaavai. Ivaaraida ngiingiiyara ngiingiiyara tuqinnama yaagueeqama mmuduuya ruatee.

²³ Ngia Anutuuqaa kua kutaivo tupatupaa vaivaa rikiada hanigiada nnaakara meedi karaasa mmatakiaiyaa roosiima variaano. Ngii kaano kooya putuaraayaano hama kava ngii mmataavai. Anutuuqaa kua kutaivo hama taikaanaraivoono kava ngii mmataivai.

²⁴ Aa kua aavaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Mmuakiaa mmatayaa diaiya
iyya ikiauvaa roosiima variaavai.
Iyya mmatayaa iira aataruuyauvo
maura pairaivaa roosiima vaivai.
Ikiauvo aasannaikio
maura pairaivo tasisieenno tuoo kuaivai.

²⁵ Udaanga Anutuuqaa kuaivo hama itaama vaivai.

Ari tupatupaa nnaasu vaivaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai. Ii kua ivo inna Anutuuqaa mmayaaya yoketaivovee. Vaidiyya vaa ivaa kooyaa kiaa kookieema ngii giaa ngii miaavaivee.

2

Anutuuqo Yisuunna sikau roosiivaa mmataama

kioovaara ta tupatupaa variraivaa varaunnavai

¹ Ivaaraida ngiiki vai mminnamminnaa maisa mmuakiaayauvai piki-aatee. Unnakua tira aataru mmuakiaayauvai pikiaatee. Haumaki maisa mmooriivaa iida kooyaa yoke kiaa kiada yoketaa mmooriivaa iikiaa aataru-uva piki-aatee. Ngii seenaiyya ngii yaataraivaara ngii nnannateera aataru-uvaatama ngii seenaiyayaadiri ngiengieenoo koonnama yaata utida unnakua tira kua aataruuvaaatama pikiaatee.

² Ngia nnaakara meedi ikiataa mmatakiaiyaa roosiima varida iyya nnaam-mara rataaneema ngia Anutuuqaa kua safu tuanaivaara ratada varida nnaamma nneerayaama nnaatee. Ivaa nneedada yokeekio Anutuuqo ngii vitoo aataru yoketaivau yapaanaraivaara ivaa nneedada yokeekiatee.

³ Ngii Udaanga Yisuu Kirisiiva ngii tuqinnaivaa vaa ngia arinaima rikiada taivaara itaama iikiatee.

⁴ Ivaaraida innasi nnida variatee. Nnaaru nnau heekeera vaidiiyaano yoketaa sikau voovai haitatuuma teeda maisainoo kiaa kiada kagaari kioodoo vaidi voovoono haitatuuma too yoketaavaivee kiaa kioo vareeravai. Ivaa roosiima ii sikau ivo Yisuunnara mmataama kiaikio ivo ari vookaraivoono tupatupaa hara kioo varinoo. Vaidiiya inna teeda maisavaivee kiaa kiada kagaari kioodoo Anutuuqoono yoketaavaivee kiaa kioo viteeravai.

⁵ Vaidiiya sikauyauvaa varada nnauvaa heekoneema ngia vaa Mmanasaivo ngiiiki variiya Anutuuqoono ngii vitoo ari Mmannasaivo varira nnauvaa heekaanaravai. Heeka kinai ngia nnaaruaa vaidiiya Anutuuqaara kati puara hudooya roosiima gioonna kiaapu yoketaa tuanaaya varida ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmida variaaravee. Yisuu Kirisiiva ngiiyara kati putuuvaara ngia ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuuqaa mmuuyauvaa ivo too fai yoketaavaivee tinaravai.

⁶ Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Taatee. Na yoketaa sikauvaa
niniiniee kiaa mmataama kiee
ivaadiri ipunnaivaki harataa kiee
nnau yaagueeqaivaa
yoosinna Sioona ivaki heeka kiau vai.
Gioonna kiaapu voovoono
vaidiivo sikau yoketaivaa roosiivaa
kuaivaa arinaima rikioo
innara kutaavaivee tiivo
fai hama inna mmamma maisainaravaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

⁷ Vaa ngia ausa hanigieeraiya ii sikau ivaara yoketaa ari vookaraivaivee kiaanoo. Hama ausa hanigieeraiya hama itaa kua kiaavai. Kua fafaara voovai vainno ivaara tinoo:

Vaidiiya ii sikau ivaara
maisa sikauvaivee kiaa kiada kagaari kioovo
nnaagiai nnau ipunnaivaki
ari vookaraama yaagueeqama vainoo, tiivai.

⁸ Kua fafaara voovai vainno ivaara tinoo:

Ii sikau ivo vaidiiya mmaara vai sikauvai.
Fai ivaudiri iya haruruaravai.
Iya haruruateera iya mmaara sikauvai vainoo, tiivai.

Iya inna kuaivaa rikiadaata yaatara kiada hama iikiaivaara haruruavai. Iya itaama iikiaaravaa vaa Anutuuqo tauraa too aikioovaivee tiravai.

⁹ Itaama vaikiainnaata ngieenoo Anutuuqo ngii mmataama kiai gioonna kiaapuya variaano. Nnaaruaa vaidiiya Anutuuqaa nnauvaki mmoori varooya roosiima ngia ngii kieetaivaa Anutuuqaa mmooriivaa nnaasu iida varida variaano. Ngia Anutuuqaa gioonna kiaapu yoketaa tuanaaya innaniya nuunama variaano. Anutuuqo yoketaa ari vookarau mmooriivaa uuvaa ngia kooyaa gioonna kiaapuuya vitaakiateeraivaara ivo ngii mmataama kieeravai. Vaa ivo upisiivakidiri ngii maavee kiaa ngii vitoo ari mmeekia ari vookaravaki ngii yapa kieeravai.

¹⁰ Tauraa ngia hama Anutuuqaa gioonna kiaapuya variravai. Aanna makee vaa ngia inna gioonna kiaapu tuanaaya variaano. Ivo ngiiyara kati boo tiraivaa tauraa ngia hama rikieeraida aanna makee vaa ngia arinaima rikiada hanigiada yoketaama variaano.

Ta Anutuuqaa mmoori vareeraiya variaunnaanoo

¹¹ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruuuyaso, ngia mmataivau varida hama mmaayootaiya roosiima variaano. Ngia ngiari voopinaiya vo yosinnaiyauvaki nuaida varida variraiya roosiimaida variaano. Ivaara na yamaa kua yamaa kua ngii giaa ngii miee kiaunoo. Ngii mmammaiyauvo iikiatai aataruuyauvaara ngii iikiatee tinai sa iikiatee. Fai ngia iikio itai aataruuyauvoono vaidi kaanaivaata rapinaravai.

¹² Ngia hama ausa hanigieeraiya tasipama safuuma varida mmoori yoke-taivaa iikiatee. Fai ngia itaikiai iya kua pinaa vooyauvai ngiiki kuminayaa yapaaree kiaa kiada teekiai vaa ngia yoketaa mmoori ari vookaraivaa iikiaivaa taaravai. Fai yapooma Yisuu Kirisiiva kava tiinara suaivaki mmoori yoketaivaa ngia iikiaani taivaara iya Anutuugaara kua yoketaivaa kiateeraivaara iya tasipama safuuma varida mmoori yoketaivaa iikiatee.

¹³ Ngia Udaanga Yisuu Kirisiinnaroo tida ngiingii kieeta mmatayaa diai-yara ti kieetayavee kiaa kiada iya mmemmaana vida iya kiaa mmooriyyau-vaa iikiatee. Ngii kieeta nnoonna nnutu ruaivaa kuaivaa rikiada

¹⁴ kiisa kiisa kieeta vaidi ivo yapa kaiya kuaiyauvaatama rikiaatee. Iya maisa mmooriivaa iikiaiya irisai maisaivaa mmida safu mmooriivaa iiki-aiyara kua yoketaivaa kiaa mmiaaraivaara ngiari kieeta nnoonnaivo iya yapeeravai.

¹⁵ Vaidi kumimakaiya koonnama yaata utida sabi kua kiaivaa pikiaa-teeraivaara ngia mmoori yoketaivaa iida ivaadiri iya kiaa kuaivaa atau ruatee. Ngia itaama iikiaa aataruuvo inna Anutuugaa yaata tinniivau vai aataruvai iikiaavai.

¹⁶ Ngia mmamma dummukiara kati yoketaama variaivaa roosiima hara kiada variatee. Ngia itaama varida kava mminnamminnaa maisaivaa varaivaara yaata utida kiaano: Ta mmamma dummukiara yoketaama variaunnaivoono ii aataru ivaa fai rummua apinaravaivee, kiaa aataru ivaa sa iikiatee. Ngia vaidiivo sikaunnaadiri yookaama kioo viteera gioonna kiaapuuya roosiima Anutuugaa mmoori vareera gioonna kiaapuya hara kiada variatee.

¹⁷ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya avaiyauvaa rikiada iyara yoketaayavee kiatee. Ngiingii seena vaa ausa hanigieeraiyara mmuduuya ruatee. Anu-tuugaa mmemmaana vida inna kuaivaa rikiaatee. Ngii kieeta nnoonna mmatayaa variivaa avaivaa rikiada innara yoketaavee kiatee.

Yisuu Kirisiiva mmamma nniitaroovaa varoneema

teeta varaaravee

¹⁸ Ngia sikaunnaadiri yookaama kiada viteera gioonna kiaapuuya ngia tuqinnama ngii haitaturaiya kuaiyauvaa rikiada iikiatee. Iya kua mmuaki-aayauvai sa pikiaatee. Sa yoketaama ngii haitatuunno ngii tuqinnai vaidi-ivaa kuaivaa nnaasu rikiada iikiatee. Vaidi avaikaraivo ngii haitatuuraivaa kuaivaata rikiada iikiatee.

¹⁹ Mo fai ngia Anutuugo yaata utiivaugiataama yaata utuaivaara iya mmamma nniitaraivaa kuminayaa ngii miaivaa varada mmannammanna yaagueeqama varikio fai Anutuugo ngiiyara yoketaayavee tinaravai.

²⁰ Ngia mmoori maisaivaa iikiaani iya ngii rputuaani rikiadaata yaagueeqama varida ngia mmamma nniitaraivaa varaivaara gioono ngiiyara kua yoketaivaa tinarannee? Ai hamavee. Ngia mmoori yoketaivaa varaani iya ngii rputuaani rikiadaata yaagueeqama varida ngia mmamma nniitaraivaa kuminayaa varaivaara fai Anutuugo ngiiyara yoketainaravai.

²¹ Gioonna kiaapuuya mmoori maisaivaa ngii mikiai rikiadaata yoke-taama variateeraivaara Anutuugo ngii maavee tiravai. Ngia innanikaraama

iikiateeraivaara Yisuu Kirisiiva ariinoo kati ngiiyara mmamma nniitaroovaa varoo ari aataruuvaa ngii vita vitairavai.

²² Ivoono hama mminnamminnaa maisaivaa varoo hama unnakua tuduu gioonna kiaapuuya rikieeravai.

²³ Iya kua maisaivaa inna tuduu rikioo hama ivo sai kua maisaivaa tiravai. Iya mmamma nniitaroovaa inna mmuduu rikioo hama ivo mmamma nniitaroovaa irisaivaa iya mminaraivaara kua tiravai. Hameetavee. Ivo Anutuugaara yaata utuoo tunoo: Fai kua pinaivaara diraivoono niiyara kua tioo safuuma radudaanaravaivee, kiaa kioo faannairavai.

²⁴ Yisuu Kirisiiva ariinoo ti mminnamminnaa maisaiyauvaa varooduu inna mmammaivau kaayau ti mminnamminnaa maisaiyauvo suvuau kiooduu yatari sagaivau putiravai. Vaidi putiraiya hama mminnamminnaa maisa vareerayaama ta titi mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hama kava vareeraida ta safuuma variaaraivaara ivo yatari sagaivau putiravai. Vaidiia inna mmammaivau rupertuduu uudaiyauvo vainno maafauvaara ti mminnamminnaa maisaiyauvo taikooduu ta yoketaama variraivaa vareeravai.

²⁵ Puara sipisiipaiya kumimakama rada raubiriima kiooneema itaama ngia tauraa variravai. Aanna makee ngia kava vara ranada ngii Haitatuu-raivo ngii vaidi kaanaiyauvaa Vara Hiri Diivaasi ngiaavai.

3

Petorooso nnaata vaati vareera aataruuvaara tiravai

¹ Ngia gioonnaiya ngiingii vaatiiya kuaivaa rikiada iya mmemmaana kuatee. Mo ngii vaati vooya hama Anutuugaara kutaavaivee kiaiya ngia safuuma variaivaa teeda ngiari ausaiyauvaa hanigiaateeraivaara iya kuaivaa rikiada iya mmemmaana kuatee. Fai ngia hama ivaara kua tiraida kati safuuma variaivaa iya ivaa teeda ngiari ausaiyauvaa hanigiaaravai.

² Fai ngia safuuma varida Anutuugaara yoketaikiai iya ngii teeda ngiari ausaiyauvaa hanigiaaravai.

³ Ngia sa kumina mmamma mmaanaivau funnukama kiada ivaara yaata utida ta yoketaayavee kiatee. Sa ngiingii kieeta yausiyaavuaa fiiyama kiada goora mminnaiyauvaa rutaku kiada uyira raira yoketaiyauvaa uyu rau kiada iyauvaara sirigakiatee.

⁴ Sa ivaara yaata utirama kiada ngiingii aakiaa tuanaiyauvaara yaata utida yoketaama variatee. Ausa nuufaivaa tasipama tirooma varira aataruuvo ngiiki vaivo inna yoketaa aataruvai. Fai hama taikaanaravai. Ii aataru ivo Anutuugaava uvuvau yoketaa ari vookaraivai vaivai.

⁵ Nnaaru varuu gioonnaiya ii aataru ivaa iida yoketaaya variravai. Iya Anutuugaara yaagueeqaida iva kua kiaa teerama kioovaara faannaida itaama yoketaama variravai. Iya ngiari vaatiiya kuaivaa rikiada iya mmemmaana viravai.

⁶ Nnaaruaa gioonnaivo Saraava itaama variravai. Ivo ari vaati Aaparahaama kuaivaa rikioo iinno innara tunoo: A ni haitatuuraikuavee, tiravai. Ngia hama vo mminnaavaara aatuurama kiada safuuma yoketaama variaya vaa ngia Saraanna raunnaapu tuanaaya variaano.

⁷ Mmuai karaama ngia vaidiia ngiingii nnaataiya tasipama yoketaama variatee. Iya mmamma mmuyaiyauvo hama yaagueeqaivaara yaata utida iya kuaivaa rikiada iyara yoketaa aataruuvaa iikiatee. Anutuugo tupatupaa variraivaa kati ngiitaata iyaatama ngii miivaara yaata utida iya tasipama yoketaama variatee. Sa aataru voovoono ngii yaaku vareeraiyauvaa uuda rammuaiveeraivaara ngia itaama yoketaama variatee.

Ta yoketaa mmooriivaa iikiaunnaivaara mmamma nniitaraivaa varaunnavai

⁸ Aa nnaagiai kua aavaa rikiaatee. Ngia mmuakiaaya mmuaa yaatavai varada mmuaa ausavai varada variatee. Ngiingii kata vayaiyara mmuduuya ruaaneema ngia ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruatee. Ngiingiiyara yaata utida adida varida ngiingiiyara ngiingiiyara tuqinnaatee.

⁹ Gioonna kiaapu vooya maisa aataruuvaa ngii iikiai sa sai iikiatee. Iya kua maisaivaa ngii tikiai sa kua maisaivaa sai kiatee. Sa itaama iirama kiada iya aataru maisaivaa ngii iikiai yara kua yoketaivaa sai kiatee. Anutuugo ngiiyara yoketai ngia yoketaama variateeraivaara ivo ngii maavee tiravai. Ivaara ngia sai kua yoketaivaa kiatee.

¹⁰ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo:
Gioonna kiaapu voovono sirigainno varioo
hokobama varinaree kua maisa kuaivaa pikioo
unnakua tiraivaa pikiaivee.

¹¹ Maisa aataruuvaa mmooka hanigia mmioo
yoketaa aataruuvaa nnaasu iikiaivee.
Ausa nuufa aataruuvaara puruoonnonno too
ivau nnaasu variaivee.

¹² Udaanga Anutuugoono safuuma variraiyara
haitatuunno varioo
iya yaaku vareeraivaa makemakee rikiaivaara
itaama variaivee.
Ivo maisa mmooriivaa iikiai yara
hama inna yoketaivaara itaama variaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

¹³ Fai ngia safu aataruuvau mmannammanna purua rada vikio dee gioonna kiaapu voovono mmoori maisaivaa ngii minarannee? Hamee-tavee.

¹⁴ Fai ngia safu aataruuvau kuaivaara gioonna kiaapuuya mmamma nniitareeraivaa ngii mikio fai Anutuugoono ngiiyara yoketainaravai. Iya mmoori maisaivaa ngii miaara iikiai sa iyara aatuuda sa ngii ausaiyauvo mmuaarareenai pinaama yaata utuatee.

¹⁵ Yisuu Kirisiinnara tuqinnama yaata utida innara kiatee: Ti Udaangaivovee, kiatee. Ngia Yisuunnara kutaavaivee kua kiada innara faan-nakiaivaara gioonna kiaapu voovono ivaara ngii yaparainai mmuakiaa suai inna kua sai kiaraiyauvaa mmuaanaa ngiingii yaataiyauvaki teerama kiatee.

¹⁶ Fai ngia kuaiyauvaa sai kiaaree tida inna avuuvaki teeda vaidatirooma kiada kua kiatee. Ngia itaama iida ngii yaata utiraiyauvo yoketaayauvai nnaasu vainai variatee. Ngia Yisuu Kirisiinna nnaagiai nuairaiya ngia safuuma variaivaara gioonna kiaapu vooya ngiiyaadiri koonnama yaata utida unnakuaivaa kua kiada ngiari kuaivaara iya mmamma maisakiaiveeraivaara itaama ngii yaata utiraiyauvo yoketaayauvai nnaasu vainai yoketaama variatee.

¹⁷ Ngia mmoori yoketaivaa iikiaivaara mmamma mmuaararaivaa varaavai. Ngia mmoori maisaivaa iikiaivaara mmamma mmuaararaivaa varaavai. Fai Anutuugo ee-oo tinai ngia mmoori yoketaivaara mmamma mmuaararaivaa varaivo mmoori maisaivaara mmamma mmuaararaivaa varaivaa yaataraivai.

¹⁸ Yisuu Kirisiiva safuuma varuuvono mmuaa suai nnaasu hama ngia safuuma variaya ngii mminnamminnaa maisaiyauvaara putiravai. Ivo ti vitoo Anutuugaasi ti yapaanaraivaara tiyara putiravai. Vaidiia inna

nnabaivaa ruputu kioodoo Anutuugo tuduu vaidi kaanaivo kava diiteera-vai.

¹⁹ Diitoo oro mmannasaiya oovi yoosinnaivaki varuuyaatama ari kuaivaa kiaa mmiravai.

²⁰ Ii mmannasa iya nnaaru varuuya Anutuugaa avaivaa hatokooya mman-nasayavee. Nnaaru Nuvuaava varuu suaivaki iya Anutuugaa kuaivaa rikiadaata yaatareeravai. Ii suai ivaki Nuvuaava nnooriyaa nuaira nnau-vaa heekoo varuduu Anutuugo iya ausa hanigiaateeraivaara faannainno varududuu hama iya inna kuaivaa rikiada iiravai. Gioonna kiaapu ki-isakiangii yaaku saivai karasaidiri taaravooma nnooriyaa nuaira nnauvaki varuduu hama nnooriivo iya raputuduu rikiada iya ivaki yoketaama varira-vai.

²¹ Ii nnoori ivaa Anutuugo mmataama kioo nnoori vareeraivaara tiravai. Ii nnoori varaa ivaudiri Anutuugo ngii vitoo yoketaivau ngii yapaivai. Ii nnoori vareera aataru ivo ngii mmammaivaki kainaama vaivaa hama finivai. Ii aataru ivaudiri ngia ngiingii yaata utiraivaki rikiaavo hama ngii mminnamminnaa maisaataivaara ngia Anutuugaata kua kutaivaa kiaavai. Yisuu Kirisiiva putuuvakidiri kava diitoovaara Anutuugo ngii mminnam-minnaa maisaiyauvaa ruga kioo ngii vitoo yoketaivau yapaivai.

²² Vaa Yisuu Kirisiiva ngiau aapu vioo Anutuugaa yaaku yaadudain-ningiaa hara kioo varioo ngiau aapu mmuakiaa aangeraiyaraatama ngiari seena yaagueeqa kieetaya variaiyaraatama dinoo.

4

Gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya ari vookaraama variaavai

¹ Yisuu Kirisiiva ngiiyara mmamma nniitaroovaa varoovaara yaata utu-atee. Ivo mmamma nniitaroovaa varoo yaata utuuvaa roosiima ngiingii aakiaiayuvaki yaata utida yaagueeqakiatee. Gioonna kiaapu voovoono mmamma nniitaraivaa varaivoono hama mminnamminnaa maisaivaara yaata utuoo varaivai. Vaa pikiaivai.

² Ivaara ngia mmatayaa varida aa suai aavakidiri varia rada vidada sa ngii aakiaiayuvakidiri ngii iikiataira aataruuyauvaara yaata utida iikiatee. Anutuugo yaata utiivaugiataama yaata utida ivaa nnaasu iikiatee.

³ Vaa ngia tauraa hokoba suai varida kumimakairaiya iira aataruuyau-vaa iikiaavai. Ngia varida ngiingii mmammaiyauvaara nnaasu yaata utida makemakee sabi heera aataruuvaa iikiaavovo mminnamminnaa mai-saiyauvaa ngii varaataikiai ngia varaavai. Ngia kapikarai nnooriivaa nneeda kumimakaida varida makemakee buusaivaa nneeda varida nnoori kapikaraivaa nnaaraivaara nuunaida varida unnakua anutuuyauvaa Anu-tuugo ooqoo tuuyauvaa ngia ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa mmiaavai.

⁴ Aanna makee gioonna kiaapu kumimakaiya ngia hama iya tasi-pama itaama sabi koonnama varida iikiaivaara iya nnikiaraida ngiiyara maisayavee kiaanoo.

⁵ Inna aikioovee. Fai yapooma iya Anutuugaa avuuvau kua pinaivaki dida vaida ngiari iikiaa mmooriyauvaara innaata kua kiaravai. Anutuugo gioonna kiaapu putiraiyaata variaiyaatama iikiaa mmooriyauvaara iya yaparainaraivaara vaa teerama kioo varinoo.

⁶ Ivaara Yisuu Kirisiiva gioonna kiaapu vaa putuuyaataama mmayaaya yoketaivaa kiaa mmiravai. Iya mmatayaa varuu suaivaki mmuakiaa gioonna kiaapuuya ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa irisaiyauvaa

vareerayaama vaa iya ivaa varada putiravai. Iya nnaagiai mmanna-saiyauvo varuu suaivaki Anutuuqo varirayaama iya variateeraivaara Yisu-
uva mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmiravai.

Anutuuqo ngii mii aataru mmooriyauvaa ngia tuqinnama iikiatee

⁷ Mmuakiaa mminnamminnaiyauvo taikaanara suaivo aavaa vainima nninoo. Itaama vainai rikiada ngia yaaku varaaraivaara ngiingii yaata uti-
raivaki safuuma yaata utida ngiingii variraivaara tuqinnama kiada varida haitatuukiatee.

⁸ Aa mmuakiaa aataruvai yaatareera aataru aavaa iikiatee. Ngiingi-
iyyara ngiingiiyara yaagueeqama mmuduuya ruatee. Mmuduuya rira aataruuvono kaayau mminnamminnaa maisaiyauvaa rummua apu kiaa-
naraivaara ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruatee.

⁹ Ngii seenaiya ngiisi nnikiai ngia nnau mmaataiyauvaa iya kati mmi
kiada sa ivaara yaata utida nunuraanuraikiatee.

¹⁰ Ngia aikiooma iikiaara aataru mmooriyauvaa yaagueeqaiyauvaa Anu-
tuuqo mmuaavai mmuaavai kati ngii miiyauvaa ngii seenaiya yoketaama
variateeraivaara iyara iikiatee. Ngia ngiingii mminnaa yoketaiyauvaa
haitaturayaama tuqinnama Anutuuqo ngii mii mmoori ari vo kara ari
vookaraiyauvaa haitatuuda iikiatee.

¹¹ Anutuuqaa mmayaayaivaa kiaa mmira vaidi voovono tuqinnama
Anutuuqaa kua tuanaivaa kiaa mmiaivee. Ari seenaiyara haitatuura vaidi
voovono tuqinnama Anutuuqo ari yaagueeqaivaa inna mmiivaugiataama
haitatuukiaivee. Anutuuqaa nnutuuvo ngiau aapu vakiaiveeraivaara Yisuu
Kirisiinnara yaagueeqararama kiada iida itaama iikiatee. Anutuuqaa nnu-
tuuvo ngiau aapu tupatupaa vaikio inna yaagueeqaivo tupatupaa vakiaivee.
Kua kutaa.

Ngia Yisuunnanikaraama mmamma nniitaraivaa varaavai

¹² Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyasoo, ngia Anutuuqaa mmoori-
ivaara ngii tasipama variaya ikia roosiira maisa mmooriyauvaa ngii iida
taaree kiaa kiada ngii mikiai sa nnikiarakiitee. Sa yaata utida kiatee: Hama
ta taunna mmuaararai ari vookarai voovai tiisi nninoo, kiaa kiada ivaa teeda
nnikiarakiitee.

¹³ Sa itaama nnikiarairaida Yisuu Kirisiinnanikaraama mmamma nni-
itareeraivaa varaivaara sirigakiitee. Ngia Yisuunna oyai ari vookaraivo
kooyaa vainara suaivaki sirigaida ausa yoketaivaa tasipama variaaraivaara
aanna makee mmamma nniitareeraivaa varadaata varida sirigakiitee.

¹⁴ Ngia Yisuu Kirisiinna gionna kiaapuya variaivaara fai gionna kiaapu-
uya maisa kua maisa kuaivaa ngii tikiai sa ivaara yaata utuatee. Ngia itaama
variaivaara Anutuuqo ngiiyara yoketaainoo. Anutuuqaa Mmannasa Yoketaa
ari vookaraivo ngii tasipama variivaara Anutuuqo ngiiyara yoketaainoo.

¹⁵ Mo fai mmamma mmuaararaivo ngiisi nninai sa aa na tinara kua
aavaugiataama iida varaatee. Sa vaidi voovono vaidi voovai ruputino putu-
aivee. Sa ivo mmuara varoo kaayau ari vookarai maisamaisai mmooriivaa
iikiaivee. Sa ivo ari seenaiya kuaivaa mmuara varoo sabi kua sabi kua
kiaivee. Ivo ii aataru iyauvaara mmamma mmuaararaivaa vareevoora sa
itaama iikiaivee.

¹⁶ Mo ngia vaa ausa hanigaiya Anutuuqaa aataruuvau nookiaivaara
mmamma mmuaararaivo ngiisi nninai sa ivaara mmamma maisakiitee.
Ngia Yisuu Kirisiinna gionna kiaapuya variaivaara Anutuuqaara kua yoke-
taivaa kiatee.

¹⁷ Anutuuqo mmuakiaa gionna kiaapuuya yaparaira suaivo vaa nninoo.
Fai ivo ari gionna kiaapu tuanaiananaa tauraa yaparainaravai. Mo fai

tauraa ivo ti yaparama kioo nnaagiai hama inna kua mmayaaya yoketaivaa rikiada iikiaiya yaparainai mo fai iya dataama variaarannee?

¹⁸ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Fai gioonna kiaapu safuuma variyaiya

Anutuugo iya vitoo

yoketaivau yapaanaraivaa varaaraivaara iikio

iya mmuaarareenainnaata iidada varaaravai.

Mo gioonna kiaapuuya

hama Anutuugaa kuaivaa rikiada

kaayau mminnamminnaa maisaiyauvo iya suvuaiya

fai iya dataakiaarannee?

Anutuugaa kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

¹⁹ Itaama vaikiai ngia Anutuugo ari yaata utiivaugiataama iida mmamma mmuaararaivaa varaiya ivo ngii iima kioo hama ngii pikiaivaara yaata utida ti tuqinnaanaravaivee kiaa kiada ngii mmamma mmuyai mmuakiaavai inna mmida mmoori yoketaivaa iikiatee.

5

Ngia vaidi kieetaiya Anutuugaa gioonna

kiaapuuyara tuqinnama haitatuukiatee

¹ Na vaa ausa hanigiaiye kieeta vaidivai variaunoo. Ngiiikidiri vaa ausa hanigiaiye kieeta vaidiiya neenoo yamaa kua yamaa kua vooyauvai ngii giaa ngii miaunoo. Vaa na nini avuuvadiri Yisuu Kirisiiva mmamma nniitaroovaa varoovaa teeravai. Fai Yisuu Kirisiinna oyai ari vookaraivo nnaagiai kooyaa vainai fai neeta ngieetama varaaravai.

² Puara sipisiipara haitatuuraiya roosiima gioonna kiaapu vaa ausa hani-giooya Anutuugo ngii muuyara tuqinnama haitatuukiatee. Anutuugaa iikiataivaugiataama ii mmoori iyauvaa iikiaaraivaara yoketaakiatee. Ngia iikio ngii pirisainainnaata iikiaarainnoo. Sa sikau varaaraivaara nnaasu yaata utida ngiingii mmooriyauvaa varaatee. Ngii iikiatainai gioonna kiaapuuyara yaagueeqama kiada varaatee.

³ Anutuugo ngii muu gioonna kiaapuuyara sa kieeta pinaaya dida vaidi iya yaataaratee. Ngia tirooma yoketaama varira aataruuvaa iida iya vi-taikiai taatee.

⁴ Fai ngia itaama iikio gioonna kiaapuuyara Haitatuura Kieeta tuanaivo kooyaa tiinai ngia irisai ari vookaraivo hama taikaanaraivaa varaaravai.

⁵ Mmuakaraama ngia vaidi karaasaiya vaidi yokovaiya mmemmaana kuatee. Ngia mmuakiaaya ngiingii seenaiya mmemmaana vida iya tasipama adida variatee. Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapuuya ngiariiyara mannaka kiaiye Anutuugo too iyara ooqoo tiivai. Gioonna kiaapu vooya adida varida hama ngiariiyara mannaka tiraiya Anutuugo kati iyara yoketaama yaata utivaivee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

⁶ Itaama vainai Anutuugo yaagueeqama ngii haitatuuvaara inna mmemmaana adida variatee. Ivo mmataama kioo suaivaki ariinoo ngii nnutuuyauvaa ngiau aapu yapaanaraivaara inna mmemmaana adida variatee.

⁷ Ivo ngiyyara yaata utuoo tuqinnoo variivaara ngii mmuaararai mmuaki-aayauvai innayaa yapa kiaatee.

⁸ Fai mmaraaravaa nnutuuvo raiyoonoivo pinaama akua kiaa roo nuainno varioo ari fayaiya gutu nnaanara buaama roo nuaineema ngii nnammutuaa

Sataango gionna kiaapuuyara itaama iinno varinoo. Ivaaraida tuqinnama yaata utida haitatuuda variatee.

⁹ Innara ooqoo kiatee. Anutuugaara kutaavaivee kiaivaa puaisa utida innara ooqoo kiatee. Vaa ngia rikiaavai. Ngii seena vaa ausa hanigieeraiya mmuakiaa mmataavau variyaiya mmuaakarai mmamma mmuaararaiyauvaa varaivaara innara itaama ooqoo kiatee.

¹⁰ Anutuugo kati ngiiyara yoketaama yaata utiivoono Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara ari yoosinna ari vookarai tupatupaa variraivakira ngii maavee tiivaivee. Fai ngia kiisa suai mmamma mmuaararaiyaa varakio ivo ariinoo iinai ngia yoketaa tuanaaya varida hama harurirama kiada inna yaagueeqaivaura yaagueeqama kiada variaaravai.

¹¹ Anutuugaa yaagueeqaivo tupatupaa itaavai nnaasu vakiaivee. Kua kutaa.

Petorooso nnaagiai kua yoketaivaa gionna

kiaapuuya kiaa mmiravai

¹² Na aa paanna kua aavaa Siraasaa kiaa mmiauko ngiini fafaara rainoo. Na inna tauko ivo ausa hanigiai vaidivoono Anutuugaa mmooriivaa hama pikieerainno yaagueeqama iivai. Ngia yaagueeqama variateeraivaara na yamaa kua yamaa kua tiee aa kua aavaa ngii giaa ngii miaunoo. Anutuugo kati gionna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo kutaa tuanaavai vaivaara na ngii giaa ngii miaunoo. Ivaara rikiada puaisa utida yoketaama variatee.

¹³ Vaa ngii seena ausa hanigieeraiya Anutuugo ngii roosiima ariiniee kiaa mmataama kiooduu yoosinna Bapuroona Anutuugaara nuunama vari-aiyaano ngiiyara yaata utida boo kiaavai. Marakaava na Anutuugaa kuaivaa kiaaduu rikioovaara ni mmaapu tuanaavai variivoono ngiiyara yaata utuoo boo tiivai.

¹⁴ Ngia ngiingii seenaiyara mmuduuya ruaivaara iya teeda iya yaakuuyauvaa rumisiatee.

Ngia Yisuu Kirisiinna gionna kiaapuya Anutuugaa ausa nuufaivo mmuakiaaya ngii tasipama vakiaivee.

Petoroosoono aa nnaagiai yanaa aavaa fafaara reeravai

Aa nnaagiai yanaa aavaa Petoroosoono raa kioo tauraa tuanaa ausa hani-giada vo mmata vo mmata varuuyani reeravai. Petorooso vaidiyya unnakua aataruuyauvaa gioonna kiaapuuya kiasa mmuuvaudiri sabi nuaira aataru maisiayauvaa uuyauvaara Petorooso aa yanaa aavaa roo iya ooqoo tiravai. Ii mmuakiasa itai aataru iyauvaa yaatareera kuaivo ataama vainoo. Anutuuqaaraata Udaanga Yisuu Kirisiinnaraatama arinaima rikiasa kuaiyauvaa puaisa utuaaravaivee. Ii kua iyauvaa ngiari avuuyauvaadiri Yisuu teeda ivo tuu kuaiyauvaa rikiooyaano kooyaa iya kiasa mmiravai. Petorooso ii kua iyauvaara aa yanaa aavaa reeravaivee.

¹ Na Simoono Petorooso Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidivai na inna kua varee nuaira aposoroovoono aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo.

Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoketaivau yapaivoono inna Anutuuqovee. Ivo safu tuanaavai varioo ngii tasipaikiai ngia vaa ausa hanigiada innara kutaavaivee kiaiyan na aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo. Ta vaa ausa hanigiada ivaitanaara kutaavaivee kiasa kiada ivaara yoketaavee kiasa vari-aunnaneema ngia itaama mmuaikaraama variyaiyan na aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo.

² Ngia Anutuuqaata ti Udaanga Yisuu Kirisiinnaatama tuqinnama teeda rikiakiai ivaitana kati ngiiyara yoketaama yaata utida ngiari ausa nuu-faivaitana ngii mikio pinaavai nnaasu vakiaiveeraivaara na yaata utuaunoo.

Anutuuqo ti maavee tiio ti mmataama kieeravai

³ Yisuuva pinaa ari vookarai vaidivai varioo ivo safu tuanaavai varivai. Itaama variivoono ari varineema ta variaaraivaara ivo ti maavee tiravai. Anutuuqo innaki varikio ivo yaagueeqama variivo inna Anutuuqovee. Ta innara arinaima teeda rikiaunnaivaara inna yaagueeqaivoono yaagueeqaivaa ti mmivai. Ti mmikiai ta ti variraivaara teeta inna roosiima yoke-taama varida hama vo mminnaavaara buaakiaaravai.

⁴ Ivo itaama pinaavai variivoono kua kiasa teerama kioo yoketaa kuaiyauvaa ti kiasa ti mmiravai. Ii kua iyauvo ari vookarai kuayauvai vaivai. Fai ngia iyauvaa arinaima rikikio aa mmata aavau vai maisa aataruuyauvo ngii utinaree kiasa iinai ngia aikiooma iyauvaa yaatarada Anutuuqaa roosiima yoketaama variaaravai.

⁵ Ii aataru ivo itaama vaivaara yaata utida ataama yaagueeqama variatee. Ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaiya yoketaama variatee. Yoketaama varida yoketaa aataru mmooriivaaraata maisa aataru mmooriivaaraatama arinaima teeda rikiaatee.

⁶ Arinaima teeda rikiada ngiingii mmamma iikiatairaivaara ooqoo kiatee. Ngia ngiingii mmamma iikiatairaivaara ooqoo kiasa kiada maisa mmooriivo ngiisi nninai rikiadaata mmannammanna yaagueeqama variatee. Ngia mmannammanna yaagueeqama varida Anutuuqo vari-neema variatee.

⁷ Ngia itaama varida ngiingii seenaiyara mmoori yoketaivaa iikiatee. Ngia ngiingii seenaiyara mmoori yoketaivaa iida ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruatee.

⁸ Fai itai aataru iyauvo ngiiki vainno kaayau suvuainai fai ngia ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara arinaima teeda rikiada inna mmooriivaa iida hama kumi-nayaa iikiaaravai. Fai iiraivo vainaravai.

⁹ Hama gioonna kiaapu voovoono itai aataru iyauvaa iivoono fai ivo ataama varinaravai. Fai ivo vaidi avu huruutavai roosiima varioo ari vainima vai aataruuyauvaa too hama tuqinnama eyommaayauvai taanaravai. Yisuuva inna mminnamminnaa maisa eenanaiyauvaa vaa rugaiyauvaara vaa taunnu kiaivaivee.

¹⁰ Ni seenayaso, itaama vainai Anutuugo vaa ngii maavee kiaa kioo ariiniee kiaa ngii mmataama kioovaara yaata utida arinaima rikiada ivo ii aataruuvaa puaisa utuatee. Fai ngia itaama iida hama inna aataruuvaara haruruaaravai.

¹¹ Itaama vainai ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoketaivau yapeeraivo tiyara dira yoosinna tupatupaa vairaivakira fai ngia vikio rikioo Anutuugo fai kaayauma ngiiyara yoketaingo aataruuvaa kooyaa ngii vitainai ivaki kuaaravee.

¹² Fai ivaara na ii kua iyauvaara mmuakiaa suai makemakee ngii giaa ngii miee varinaravai. Vaa ngia iyauvaa rikiada kua kutaivo ngiisi vaivaa puaisa utuaivaa na vaa rikieennaata mmannammanna ivaara ngii giaa ngii minaravai.

¹³ Na yaata utuaunoo. Aa na homo mmata aavau variaua suaivaki na kava ngii giaa ngii minai ngia iikiaaraivo inna yoketaavai.

¹⁴ Vaa na tauvai. Fai na kiisa suai putuee ni nnabaivaa pikiaannaravai. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva na putinaraivaara vaa kooyaa ni giaa ni mivai.

¹⁵ Fai yapooma na putinai rikiada ngia mmuakiaa suai ii kua iyauvaara tuqinnama yaata utida rikiaateeraivaara na kooyaa ngii giaa ngii miaunoo.

Ta Yisuu Kirisiinna yaagueeqa ari vookarauvaa teeravai

¹⁶ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva yaagueeqama variraivaaraatama ivo kava tinaraivaaraatama ngii giaa ngii mira suaivaki hama ta vaidiia yaatayaadiri unnakua uriyauvunugiataama ngii giaa ngii miravai. Vaa ta titi avu tuanaiyauvaadiri inna yaagueeqa ari vookarauvaa teeravai.

¹⁷ Ari Koova Anutuugo kua yoketaivaa inna kiaa mmioo mmeekia ari vookarauvaa inna mmuu suaivaki ta variravai. Anutuugo pinaa mmeekia too ari vookarau yoosinnaivakidiri Yisuunnara tuduu ta rikiaannaduu ataa kua tunoo: Inna ni Maapu tuanaivovee. Na innara mmuduuya ruee na inna tauko pinaama ni yoketaingo, tiravai.

¹⁸ Ta taapi Anutuugo mmataama kioovau Yisuunna tasipama varuu suaivaki ii kua ivo ngiau aapuuvakidiri tuuvaa ta teteenoo safuuma rikieeravai.

¹⁹ Itaama vaikia nnaaruaa vaidi forofetaiya gioonna kiaapuuya kiaa mmuu kuaiyauvaara ta yaagueeqama kutaavaivee kiaunnavai. Ngia iya kuaiyauvaa tuqinnama rikiada puaisa utuaaraivo inna yoketaavai. Iya kuaiyauvo toobaivaa ta upisiivaki subi yapa kiaunnano taineema kooyaa kua oyaivaa ti kiaa ti mmivai. Ii kua iyauvo vakia roo ngioo ngioo patairaivaa roosiima kooyaa vaivai. Itaama vaikio rikioo Yisuuva ngiiki varikio patairaara aakiapuaivo taineema ii mmeekia ivo ngii aakiaiyauvaki taivai. Ivaara iya kuaiyauvaa tuqinnama rikiada puaisa utuaaraivo inna yoketaavai.

²⁰ Aa mmuakiaa kuavai yaatareera kua aavaa arinaima rikiaatee. Hama gioonna kiaapu voovoono Anutuugo forofetaiya kiaa mmuu kua voovai Anutuugaa kua fafaaraivaki vai kua oyaivaa arinaidiri ivaa rikioo tiivai.

²¹ Hama Anutuugo tuu kua voovai vaidiia ngiari yaata tinniyauvunugiataama tiravai. Mmannasa Yoketaivo iya tasipooduu iya mmayaayaivo Anutuugaasidiri tuuvaa kooyaa tiravai. Ivaara hama vaidi voovoono arinaidiri oyaivaa rikioo tiivai.

2

Petorooso unnakua vitairaiyara yaagueeqama tiravai

¹ Nnaaruuaa unnakua forofetaiya gioonna kiaapuuya tasipama varuneema unnakua vitairaiya mmuaikaraama fai ngii tasipama variaaravai. Varida ngia maisama variateeraivaara Anutuugaa kuaivaudiri haubayama kiaa kiada unnakuaivaa haumaki ngii giaa ngii miaaravai. Ti Nnoonnaivo iya mminnamminnaa maisaiyauvaara putuuvaa iya innara ooqoo kiaaravai. Fai iya itaama innara ooqoo tikio Anutuugo ngiari irisai maisaiyauvaa akiairaama iya mminai putu taika kiaaravai.

² Itaama vainainnaata iya sabi heera aataruuvaa iida koonnama varida mmamma maisaira aataruuyauvaa iikiai fai kaayau gioonna kiaapuuya ivaugiataama kuaaravai. Iya itaama iikiaivaa fai hama ausa hanigieera gioonna kiaapu vooya teeda Anutuugaa kua kutaa tira aataruuvaa maisa kua kiaaravai.

³ Ii unnakua vitaira vaidi iya sikauyauvaara kaayauma ngiari varaaree kiaa kiada ngiari tinniyaadiri sabi kua kiaa kiada mmayaayaiyauvaa ngii giaa ngii mida ngii sikauyauvaa varaaravai. Hokoba suai Anutuugo iya iikiai yauvaara kua pinaivaki iya yaparainarivoono teerama kioo varioo iya irisai maisaiyauvaa iya mminai putu taika kiaaraivaara avu too nnaasu varinoo.

⁴ Aangeraiya mminnamminnaa maisaiyauvaa varooyara hama Anutuugo iyara boo tirainno ivo ikia too varii yoosinnaivaki iya kagaari kieeravai. Kagaari kioodoo soopa pinaa upisiivaki varida Anutuugo iya yaparaira suaivaara faannaida variravai.

⁵ Nnaaru gioonna kiaapuuya maisama varuuyara hama Anutuugo iyara boo tirainno nnoori pinaa ari vookarauvaa ee-oo tuduu iya raputuduu putiravai. Nuvuaava ari mmuaavoono safuuma variateera kuaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmioo nnaasu variravai. Varuduu Anutuugo inna vitoo yoke-taivau yapa kioo gioonna kiaapu yaaku saivai sainaidiri taaravoomaatama vitoo yoketaivau yapa kieeravai.

⁶ Anutuugo yoosinnaivaitana nnutuuvaitana Sutuuma Kumuaravaitana tuduu ikiaivo taa taika kioodoo ruga kieeravai. Yapooma variaara gioonna kiaapuuya hama Anutuugaara yaata utuaaraiya ivaudiri iya ngiari irisai maisaivaa varaaraivaara arinaima teeda rikiaaravai.

⁷⁻⁸ Hama yoosinna Sutuuma rugoo suaivaki safuuma varuu vaidi voovai nnutuuvo Rooto ivaki hara kioo variravai. Hara kioo varuduu vaidi Anutuugaa aataruuvaa hatokooya ngiari mmammaiyauvaara nnaasu yaata utida makemakee sabi heera aataruuvaa uuduu ivaa tooduu inna maisairavai. Maisauduu yoketaama iya tasipama varioo vo suai vo suai makemakee iya maisa mmooriiyauvaa uvaa too iya maisa kua tiraiyauvaa rikiooduu inna ausaivo kaayauma mmuaarareeravai. Mmuaararoo varuduu Udaanga Anutuugo ivakidiri inna vitoo yoketaivau yapa kieeravai.

⁹ Anutuugo itaama uuneema ta yoketaama variaunnaiya mmuaararai maisayauvo tiisi nnino rikioo ivo ivakidiri aikiooma ti vitoo yoketaivau yapaanara aataruuvaa vaa ivo too rikiaivai. Anna makee gioonna kiaapu maisama variyaiya ngiari maisama iira aataruuyauvaa irisaiyauvaa iya mminaraivo vaikiari rikiadaata iya mmannammanna itaavai varia rada vidada ivo iya yaparainara suaivaki iya mminara aataruuvaaatama vaa ivo too rikiaivai.

¹⁰ Gioonna kiaapuuya kaayau maisama varida ngiari mmamma iira aataruuyauvunugiataama vida iyara dira kieetaiya kiaa kuaiyauvaara

ooqoo kiaiara Anutuugo itaama irisai maisaiyauvaa iya mminara aataruuvaa kua kutaa tuanaa ivo too rikiaivai.

Ii unnakua vitaira vaidi iya vueennaida varida haunninniida hama aangeraiya yoketaama ari vookaraama variyaiya mmemmaana virama kiada iyayaadiri koonnama yaata utida unnakuaivaa kiaavai.

¹¹ Iya itaa kiaani aangeraa yoketaiya hama itaa kiaavai. Aangeraa yoke-taiya yaagueeqama varida ii unnakua vitaira vaidi iya yaatareeraiya Anutu-uqaa avuuvau hama aangeraiya ari vookaraama variyaiyayaadiri koonnama yaata utida unnakuaivaa kiaavai.

¹² Ii vaidi iya fayai mmaraariya yaata utiraivaa roosiima yaata utida kati nuaida varida iikiaavai. Iya hama arinaima teeda rikieera aataruuyauvaara maisa kua kiaavai. Vaidiia fayai mmaraariya rputuaani putuaaneema ngiari maisama variraivo iyaki vaivaara fai irisai putuaaravai.

¹³ Iya ari vo gioonna kiaapuuya mmamma nniitareeraivaa mmuneema irisaivaa Anutuugo mmamma nniitareeraivaa iya mminaravai. Iya mmamma iira aataruuvaa ikianna koovau iikiaivaara iya yoketaivai. Iya ngii tasipama yeenna nneeda varida ngiari unnakua aataru maisaivaa iikiaivaara homo ivaara yaata utuaavo iya yoketaivai. Itaama vaino ngii mmamma maisaki-ataama vaikiainnaata ngia kati iya tasipama variaavai.

¹⁴ Iya gioonnaiya taavo iya yoketaikiai sabi heera aataruuyauvaara nnaasu yaata uti kiada variaavai. Iya mminnamminnaa maisaiyauvaara hama iya pirisaikiai iya varaata varaataikiai ivaara nnaasu yaata uti kiada variaavai. Anutuugaa aataruuvau homo muaraagama varia rada ngiia iya iyaano iya teeda vunnisi yau ruaani haruraaavai. Iyaano iya varaata varaatai mminnaiyauvaa varaara aataruuvaa teeda rikiaayara tida ivau nnaasu yaata uti kiada variaavai. Fai Anutuugo irisai maisaiyauvaa iya mminaravai.

¹⁵ Iya safu aataruuvaa pikiada maisa aataruuvau sabisaabi vida raubiri-ikiaavai. Iya nnaaruaa vaidiivaa nnutuuvo Bosoroonna mmaapuuvaa nnutuuvo Biriaamo uvaugiataama iikiaavai. Ii forofetaa vaidi Biriaamo ivoono maisa aataruuvaa gioonna kiaapu Isarairaiyara uvaara irisai sikauiyauvaa varaanaraivaara mmuduuya riravai.

¹⁶ Ivo gioonna kiaapuuya maisa mmooriivaa iinara vuduu aataruuvau ari puara togiivo hanigoo innaata yaagueeqama kua tiravai. Puara togiivo hama kua tuuvo vaidi kuaivakidiri forofetaivaata kua tioo iva kumimaka aataruuvaa iinara vuuvaara inna uuda rairavai.

¹⁷ Ii unnakua vitaira vaidi iya nnoori rumuruumaiyauvo reekairaiyauvaa roosiima variaavai. Aasannai mmataivaki yuunna yaamurukaivoono ngioo namaiyauvaa rupikio hama vati ruaivaa roosiima iya maisama variaavai. Ivaara Anutuugo upisi tuanaa yoosinnaivaki iyani mmaataiyauvaa vaa teerama kieeravai.

¹⁸ Iya ngiariiyara mannaka tida sabi kua kua kiada maisama varira gioonna kiaapuuyakidiri vooya pikiada yoketaa aataruuvau kuaaree kua viraiya iida taaree kua kiada kava iya maisama variateeraivaara iya mmaara iikiaavai. Ii unnakua vitaira vaidi iya ngiari mmammaiyauvaara nnaasu yaata utida makemakee sabi nuaida varida kava iya vitaaree kua iya mmaara iikiaavai.

¹⁹ Iya kiaanoo: Vo aataru voovoono yeena roosiima ngii puaisa raivoora ngiengie yaata utuaiyauvunugiataama kati kuatee. Iya itaa kua kiai ya maisamaisama iira aataruuyauvo yeena roosiima iya puaisa rau kiai kiai hama iya yopeema ivaa yaatarada ngiari yaata utiraivau kati kuaavai. Ivaa oyaivo ataama vainoo. Fai vo aataru voovoono vaidiivaa yaataroo puaisa inna utiivaa hama ivo yopeema pikiaavaravai.

²⁰ Gioonna kiaapu vooya ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoketaivau ti yapai kuaivaa rikiada mmatayaa diaa maisa aataruuyauvaa pikiaavai. Vaa tauraa mmatayaa diaa maisa aataruuyauvo iya puaisa utiravai. Nnaagiai Yisuunnara rikiada maisa aataruuyauvaa pikiaavai. Mo fai kava mmatayaa diaa maisa aataruuyauvo iya puaisa utinai fai iya kava maisama variaaravai. Tauraa iya kiisama maisama varida nnaagiai fai iya ngiari vookaraama pinaama maisama variaaravai.

²¹ Ii gioonna kiaapu iya Anutuugo aataru safuuvaa hama rikiaatiri. Anutuugo irisai maisaiyauvaa iya mminaraivo inna kiisavai vaitirivee. Anutuugo yoketaa aataruuvaa iikiateera tuu kuaivaa vaa iya arinaima rikiadaata kava mmooka hanigia mmiaivaara ivo pinaa irisai maisaiyauvaa iya mminaraivo inna pinaa ari vookaraivai.

²² Mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kioo kua voovai vainno tinoo: Faivo ari mmuruuvaa utu kioo kava nnaivaivee, tikio vo kuavai tinoo: Vaidiivo ari puaraivaa fini kiaikio kava nnokokaivaki sonoma ruaivaivee, tiivai. Ivaa roosiima gioonna kiaapuuya Yisuunna aataruuvaa mmooka hanigia mmida mmatayaa diaa maisa aataruuyauvaa vaa pikiaivaa kava varaaraivaara ii mmataama kioo tii kua ivaitana kutaa kuavaitana tiivai.

3

Yisuuva kava tiinaraivaara Anutuugo kua kiaa teerama kieeravai

¹ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, na tauraa yanaa voovai ngiini fafaara raivo aanna nnaagiaivaa kava na ngiini fafaara raunoo. Na taara yanaavaitanaki ngiingii yaata tinniiyauvaki kua yoketaivaara nnaasu yaata utuateeraivaara na ii kua iyauvaa fafaara ree ngii giaa ngii miaunoo.

² Nnaaruaa vaidi forofetaa yoketaa tuanaiya nnaagiai vainara kuaivaa tuuvaara kava yaata utida rikiaatee. Udaanga Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoketaivau yapaivaa kua yaagueeqaivaa ta kua varada nuaira vaidiia ngii giaa ngii miaannaivaaraatama kava yaata utida rikiaatee. Ngia itaakiaaraivaara ni yoketaunoo.

³ Tauraa aa kua aavaa arinaima rikiaatee. Fai nnaagiai suaivaki vaidi vooya diitada ngiari mmamma iira aataruuyauvaara nnaasu yaata utida iikiaaravai. Fai iya ngiiyara raida

⁴ Yisuunnara kiaara: Ivo ariyara na kava tiinaravee kiaa teerama ki-aiivoonoo deevakiinno variinne? Ti kookiaiya vaa putiravai. Mo ngiau mmata uu suaivakidiri mmuakiaa mminnamminnaiyauvo vakia roo vioo vioo aanna makee homo itaavai nnaasu vainoo, kiaaravai.

⁵ Iya aa na tinara kua aayauvaa hama tuqinnama rikiaavai. Nnaaru ari nnaaru Anutuugo tuduu ngiau mmataivo vairavai. Nnooriivakidiri mmataivo kooyaa nnuduu nnooriivo mmataivaudiri sasakairavai.

⁶ Nnaagiai nnoori pinaivo ngioo mmataivau rummua apu kiooduu mmuakiaa gioonna kiaapuuyaata mmataivau vau mminnaiyauvootama eyommaara putu taika kieeravai.

⁷ Ngiau mmataivo aanna makee vaivaa Anutuugo yapa kioovo vainono Anutuugo tauraa tuneema yapooma kava tino fai ikiaivo ngiau mmataivaa taa taikaanaravai. Ngiau mmataivo aanna makee vaivo fai vainono Anutuugo gioonna kiaapuuya yaparainno maisama variaiya ikia aakiaivaki kagaari kinai vikio ngiau mmataivootama taikaanaravai.

⁸ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, mo aa kua aavaara sa taunnu kiatee. Udaanga Anutuugo taikio mmuaa suaivoota kaayau nu-anuuyauvootama (1000) mmuaakaraivaitana nnaasu vainoo. Hama ari vookaraivaitana vainoo.

⁹ Vaidi vooya yaata utida kiaanoo: Udaanga Anutuugo hokoba suai varioo hama ivo kua kiasa teerama kiasa iivaivee, kiasa hama Anutuugo itaama iivai. Ivo hama mmuaa gioonna kiasapuuvaa ikia aakiaana kagaarirainno mmuakiaaya ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada ausa hani-giateeraivaara ivo hokoba suai ngiiyara faannainno varivai. Ngia homo koonnama variaavoota ivo mmannammanna ngiiyara faannainno varivai.

¹⁰ Gioonna kiasapuuya hama teeda rikieera suaivaki mmuara vareera vaidiivo mmuara varaanara nniivai. Itaama iirayaama fai Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinaravai. Tiino fai pinaa akuaivo kurududu tino ngiauvo taikaanaravai. Taikano fai ngiauvau vai mminnaa mmuakiaayauvai iki-aivo taa mumunu utu raubiriima kino eyommaara taika kiaanaravai. Mmataivaatama mmoori mmuakiaa ivau varida iikiaiyouvaatama ikiaivo taa taika kiaanaravai.

¹¹ Fai mmuakiaa mminnaiyauvo itaama taa taika kiaanaraivaara aanna ngia variaaraivaara dataamaida yaata utuaannee? Ngia yoketaa tuanaaya varida Anutuugaa mmoori aataruuvaa yaata utida variatee.

¹² Anutuugaa suaivaara faannaida varida suaivo akiiraama ngiaiveeraivaara mmoori yoketaivaa iida varida itaama nnaasu variatee. Ii suai ivaki fai ikiaivo ngiauvaa taa taika kioo ngiauvau vai mminnaiyauvaa puaisa teeno nnoori kiaanaravai.

¹³ Itaama vainai mo teenoo Anutuugo kua kiasa teerama kioo karaasa ngiau mmataivaitana nninai ivau safuuma variaara gioonna kiasapuuya nnaasu variaaraivaara ta faannaida variaunnaanoo.

¹⁴ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyasoo, itaama vainai ngia ii suai ivaara faannaida varida Anutuugaa avuuvau yoketaama varida sa mminnamminnaa maisa voovai ngiiki vakiaiveeraivaara yaagueeqama safu tuanaaya variatee. Yaagueeqama itaama varida Anutuugaa tasipama ausa nuufaivaa varada variatee.

¹⁵ Ti Udaanga Anutuugo hokobama faannainno variivaara yaata utida kiatee: Ta ausa hanigia kikio ivo ti vitoo yoketaivau yapaanaraivaara hokobama faannainno varinoo, kiatee. Pauruuso ti seena ta innara mmuduuya ruaannaivoono ivaara ngiini fafaara reeravai. Ivo Anutuugaasidiri tinni yoketaivaa varoo ngiini fafaara reeravai.

¹⁶ Ivo ii Yisuuva kava tiinara kua ivaara tinaree kiasa mmuai kuaivaa mmuakiaa ari yanaiyauvunu fafaara reeravai. Ii yanaa iyauvunu vo kua vooyauvai gioonna kiasapuuya jaarida rikiaada hama oyaiyauvaa arinaima rikiaavai. Gioonna kiasapu kumimakaiya hama Anutuugaa aataruuvau tuqinnama kuaiya ii kua iyauvunudiri haubayama kuaiyauvaa kiasavai. Iya Anutuugaa kua fafaara vooyauvunudiri haubayama kuaiyauvaa kiasaaneema Pauruuso roo kua vooyauvunudiri mmuaikaraama haubayama kuaiyauvaa kiasavai. Iya itaama koonnama kiasaivaara fai maisaivaa irisai putiraivaa ngiari varaaravai.

¹⁷ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyasoo, vaa ngia ii kua na ngii giaa ngii miau iyauvaa arinaima rikiaavai. Itaama vainai vaidi hama Anutuugaa kuaivaa rikiaada iikiaiya iya unnakua kiasa kiai kuaivaa sa rikiaada kutaavee kiasa kiada ngia yoketaama variaivakidiri harurivoora tuqinnama haitatuukiatee.

¹⁸ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoketaivau yapaivoono kati tiyara yoketaama yaata utuoo varivai. Ivaara yaata utida innaraatama arinaima teeda rikiaada varia rada vidada yaagueeqama yoketaama variatee. Ari nnutuuvo ngiau aapu makee vainno tupatupaa itavai nnaasu vakiaivee. Kua kutaa.

Yuvuaanoono aa tauraa yanaa aavaa fafaara reeravai

Aa tauraa yanaa Yuvuaano roo aavaki taara kua oyaivaitana vaivai. Gioonna kiaapuuya Anutuuqaata ari mmaapu Yisuu Kirisiinnaatama tasi-pama variateera kuaivaa Yuvuaano yamayamaa kua tioo iyani aa yanaa aavaa fafaara reeravai. Iya nuunama varida Anutuuqaaraata Yisuun-naraatama yaata utira nuunaiyauvaa vara haunooopiivoora tuqinnama hai-tatuukiateeraivaara Yuvuaano yamayamaa kuaivaa tioo fafaara reeravaivee.

Kua kiaa kookieeraivoono variraivaa ti mmiravai

¹ Kua kiaa kookieeraivoono variraivaa ti mmuuvaa na yanaivau fafaara raa ngii miaunoo. Ivo tauraa hama ngiau mmata uu suaivaki varioonnnonno tuma ti tasipama mmatayaa kooyaa variravai. Varuduu ta tuqinnama inna haitatuuma teeda inna kuaivaa rikiada titi yaakuuyauvaadiri innayaa utiravai.

² Ivo kooyaa ti tasipama varuduu ta inna teeda innara kuaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. Ivo tupatupaa variraivoono ari Koonna tasipama varuuvaa Anutuuqo kooyaa inna ti vitauduu ta inna tuqinnama toovaara ta ngii giaa ngii miaunnaanoo.

³ Ta mmuakiaaya ti Napoovaatama inna Mmaapuuvo Yisuu Kirisi-ivaatama mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada variaunnaanoo. Ngia mmuaakaraama ti tasipama mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada varia-teeraivaara vaa ta teeda rikiaunnaivaida ngiita ngii giaa ngii miaunnaanoo.

⁴ Ta mmuakiaaya ti sirigairaivo ti suvuakuaiveeraivaara na aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo.

Anutuuqo mmeekia oyaivovee

⁵ Anutuuqaa Mmaapuuvoono aa kua aavaa ti kiaa ti mmuuvaa ta ngii giaa ngii mida kiaunnaanoo: Anutuuqo mmeekiaivaki variraivaa oyaivovee. Hama upisiivo innaki vaivaivee, kiaunnavai.

⁶ Fai ta titiyyara kiaara: Ta Anutuuqaa tasipama mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada yoketaama variaunnaanoo, kiaa kiadaata upisi aataruuvau nuaida varida fai ta unnakuaivaa titiyyara kiaa kiada tomedaivaa iikiaara-vai.

⁷ Anutuuqo ari mmeekiaivaki varineema fai mmeekia tai aataruuvaki ta hara kiada varida fai ta titiyyara titiyyara yoketaida mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada variaaravai. Fai ta itaama varikio Anutuuqo ari Mmaapu Yisuunna kiauvaadiri ti mminnamminnaa maisa mmuakiaayauvai ruga kinai fai ta yoketaaya variaaravai.

⁸ Fai ta titiyyara kiaara: Hama mminnamminnaa maisaiyauvo tiiki vainoo, kiaa kiada ta titiyyara unnakua tikio fai hama kua kutaivo tiiki vainaravai.

⁹ Fai ta titi mminnamminnaa maisaiyauvaa Anutuuqaa kiaa kookieekio hama ivo ti pikieerainno safuuma iinno ti mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kioo mmuakiaa aataru maisa ta iiraiyauvaa ruga kinai fai ta yoketaaya variaaravai.

¹⁰ Fai ta titiyyara kiaara: Hama ta mminnamminnaa maisaiyauvaa iikiaun-navaivee, kiaa kiada ta Anutuuqaara kiaara: Anutuuqo unnakua tiraivovee, kiaaravai. Fai ta itaa kua tikio hama inna kuaivo ti aakiaana vainaravaivee.

2

Yisuu Kirisiiva tiyara ari Koonnaata kua tiravai

¹ Ni uru nnaakara karaasa ausa hanigieeraiyaso, sa ngia mminnamminnaa maisaivaa varaateeraivaara na aa kua aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Fai gioonna kiaapu voovoono mminnamminnaa maisaivaa varano vaidiivo tiyara Kua Tiraivo ti Napoonnaata tiyara yamaa kua yamaa kua tinaraivo varinoo. Tiyara itaama kua tinaraivo inna Yisuu Kirisiiva safuuma vari-raivovee.

² Ta Anutuugaasi vira aataruuvaki ti mminnamminnaa maisaiyauvo suvuaiyauvaa rugaanaraivaara Yisuuva putiravai. Ivo hama ti mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaraivaara nnaasu putiravai. Ivo mmuakiaa gioonna kiaapu mmata aavau variyai mminnamminnaa maisaiyauvaatama rugaanaraivaara putiravai.

³ Ta Anutuugaa kutaa teeda rikiaunnaanee? Mo ta Anutuugaa kuaivaa rikiaa iikiaunnaivaara ta aikiooma kiaunnaanoo: Vaa ta Anutuugaa teeda rikiaunnavavee, kiaunnavai.

⁴ Gioonna kiaapu voovoono tinoo: Vaa na inna tee rikiauvaivee, kiaa kioo Anutuugaa kuaivaa rikioonnaata yaataraivoono unnakua tikio hama kua kutaivo innaki vaivai.

⁵ Fai gioonna kiaapu voovoono inna kuaivaa rikioo iino Anutuugo innara mmuduuya ruaivo fai innaki vioo vioo pinaavai vainaravai. Ta Yisuu Kirisiiva varirayaama variaunnaivaara ta arinaima rikiaa kiaunnaanoo: Ta Anutuugaa tasipama variaunnaanoo, kiaunnavai.

⁶ Fai gioonna kiaapu voovoono ariiyara tinara: Na Anutuugaa tasipama variauvavee, tiivo Yisuu Kirisiiva varirayaama variaivee.

Gioonna kiaapu voovoono ari seenaivaara

mmuduuya ruaivo mmeekiaivaki varivai

⁷ Ni seena na ngiiyara mmuduuya riraiyaso, aa na ngiini fafaarakiau kua aavo hama karaasa kuavai. Nnaaruaa kuavai. Ngia tauraa Yisuunnara tuu kuaivaa rikioo suaivakidiri vauvoonno mmannammanna vakia roo ngioo ngioo aanna makee vainoo. Nnaaruaa kua ngia tauraa rikioo kuaivovee.

⁸ Itaama vaikiaina aanna makee na ivaara karaasa kuavaivee kiaa ngiini fafaarakiaunoo. Upisi aataruuvo taikaanara iinno varikio mmeekia tua-naivo vaa too variivaara na kiaunoo: Karaasa kuavaivee, kiaunoo. Yisuu Kirisiiva uuvaara ii kua ivo kua kutaavai vaivai. Vaa ngia ivaa teeda rikiaa kua kutaavaivee kiaavai.

⁹ Gioonna kiaapu voovoono tinoo: Vaa na mmeekiaivau variaunoo, kiaa kioo hama ari seenaiyara mmuduuya ruaivoono ivo mmannammanna up-isiivaki hara kioo varivai.

¹⁰ Gioonna kiaapu voovoono ari seenaiyara mmuduuya ruaivo mmeekiaivau nnaasu hara kioo varivai. Hara kioo varikio hama mminnamminnaa maisaivo innaki vaikio rikioo hama inna seenaivo ivaara haruri-raivootaivai.

¹¹ Gioonna kiaapu voovoono hama ari seenaiyara mmuduuya ruoo ivo homo upisiivaki hara kioo varivai. Upisiivo inna avuuvaa rummua apu kiaivaara ivo nuainnonno taikio ivo kuanara aataruuvo hama inna too vaikio rikioo kumimakama nuaivai.

¹² Ni uru nnaakaraso, Yisuuva ngiiyara putuuvaara Anutuugo ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa vaa ruga kieeravai. Ivaaraina na yanaivaa ngiini fafaara raunoo.

¹³ Yokovaayaso, hama ngiau mmata vauduu varuuvoono homo variivaa ngia teeda rikiaano. Ivaaraina na yanaivaa ngiini fafaara raunoo. Vaidi

karaasaso, vaa ngia mmagia maisaivaa yaataraavai. Ivaaraina na yanaivaa ngiini fafaara raunoo.

¹⁴ Nnaakaraso, vaa ngia ngii Gioonna Anutuuqaa teeda rikiaavai. Ivaaraina na yanaivaa ngiini fafaara raunoo. Yokovaayaso, hama ngiau mmata vauduu varuuvono homo variivaa ngia teeda rikiaanoo. Ivaaraina na yanaivaa ngiini fafaara raunoo. Vaidi karaasaso, ngia yaagueeqaida variaavo Anutuuqaa kuaivo ngiiki vaikiai mmagia maisaivaa vaa ngia yaataraavai. Ivaaraina na yanaivaa ngiini fafaara raunoo.

¹⁵ Mmata aavau diaa maisa aataru Anutuuqaa nnammutuaa iiraiyauvaara sa mmuduuya ruatee. Itaama iikiaa ivakidiri nnii aataruuyauvaaraatama sa mmuduuya ruatee. Fai ngia mmatayaa iira aataruuyauvaara mmuduuya rikio ngii Gioonna Anutuuqaara mmuduuya riraivo fai hama ngiiki vainaravai.

¹⁶ Mmuakiaa mmatayaa iira aataruuyauvo hama Anutuuqaasidiri tiivai. Ngingii mmammaiyauvo iikiataira aataruuvootama avuuvaadiri taavo ngii varaataira aataruuvootama ngiingiiyara mannaka tira aataruuvootama hama Anutuuqaasidiri tiivai. Mmatayaa diaa aataruyauvaivee.

¹⁷ Mmatayaa iira aataruuyauvootama avuuvaadiri taavo varaataira aataruuvootama taikaanara iinoo. Gioonna kiaapu voovono Anutuuqo yaata utiivaa rikioo iivoono fai tupatupaa varinaravaivee.

Yisuu Kirisiinna nnammutuaivo vaa nninoo.

¹⁸ Ni uru nnaakaraso, ngiau mmata taikaanara suaivo vainima nniinoo. Yisuu Kirisiinna nnammutuaivo nninaraivaara tuu kuaivaa vaa ngia rikiaavai. Aanna makee Yisuu Kirisiinna nnammutuaa kaayauya vaa ngiaavaivee. Iya ngiaivaara vaa ta teeda kiaunnaanoo: Ngiau mmata taikaanara suaivo vaa vainima nninoo, kiaunnava.

¹⁹ Ii gioonna kiaapu iya tauraa ti tasipama varida hama kutaa ausa hanigiada ti seena tuanaaya variaivaara iya ti pikiaavai. Iya vaa ausa hanigiaatiri. Homo ti tasipama variaatirivee. Iya mmuakiaaya hama ti seena tuanaaya variaivo kooyaa vakiaiveeraivaara ti pikiada kuaavai.

²⁰ Mo Yisuu Kirisiiva Mmannasa Yoketaivaa vaa ngiiki yapa kiaivai. Yapa kiaikio variivaara ngia mmuakiaaya kua kutaivaa rikiaavai.

²¹ Ngia yaata utida kiaanoo: Ta hama kua kutaivaa rikiaunnaanoo, kiavaara na ngiini fafaarakiaunnee? Vaa ngia kua kutaivaa rikiaivaara na ngiini fafaarakiaunoo. Vaa ngia teeda rikiaavai. Hama yopeema kua kutaivakidiri unnakuaivo nninaravai. Ivaara na ngiini fafaarakiaunoo.

²² Gioonna kiaapu unnakua tiraivo inna gioononnee? Yisuu Kirisiinnara tinoo: Hama Anutuuqoono mmataama kioo vaidiivovee, tiivo inna unnakua tiraivovee. Itaa kua kiaa gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiinna nnammutuaaya varida Koonnaata Mmaapuuvataama mmooka hanigia mmiaavai.

²³ Gioonna kiaapu voovono Mmaapuuvaa mmooka hanigia mmiivaa Koova hama inna tasipama varivai. Gioonna kiaapu voovono Mmaapuuvaa kooyaa kutaavaivee tiivaa Koova inna tasipama varivai.

²⁴ Ngia Yisuunnara toosa hara rikioo mmayaayaivaa ngiingii aakiayauvaki puaisa utuatee. Ngia toosa hara rikioo mmayaayaivo ngiingii aakiayauvaki mmannammanna vainanai fai ngia Mmaapuuvata Koonnatama tasipama mmannammanna variaaravai.

²⁵ Yisuu Kirisiivaano ta tupatupaa variraivaa ti mminaraivaara nnaaru tiyara kua kiaa teerama kieeravai.

²⁶ Vaidi vooya ngii unnakua tida ngii iida teeda variaivaara na ii kua ivaa ngiini fafaara raunoo.

²⁷ Mo Yisuu Kirisiiva ari Mmannasa Yoketaivaa ngiiki yapa kiaivai. Yapa kiaikio Mmannasa Yoketaivo mmannammanna ngiiki varinono hama gionna kiaapu voovoono vo kua voovai ngii giaa ngii mmioo ngii vitainaraivootainaravai. Mmannasaivoono mmuakiaa kuavai ngii giaa ngii mioo ngii vitainno varinoo. Ivoono ngii vitai kuaivo inna kutaa kuavai. Hama unnakuavai. Itaama vainai Mmannasaivo ngii giaa ngii mii kuaivaa rikiada iida Yisuunna tasipama variatee.

²⁸ Inna aikioovai, ni uru nnaakaraso, ivo kava tiinara suaivaki hama inna avuuvaura mmamma maisakiaaraivaara inna tasipama variatee. Ta inna avuuvaura hama aatuuraida yaagueeqama diaaraivaara inna tasipama variatee.

²⁹ Vaa ngia rikiaavai. Yisuu Kirisiiva safu tuanaavai varivai. Aa kua aavaata tuqinnama rikiaatee. Gionna kiaapu voovoono safu aataruuvaa iinnonno Anutuugaa nnaakara tuanaavai varivai.

3

Ngia Anutuugaa raunna mmaapuya variaavai

¹ Ti Napoovaano kaayauma tiyara mmuduuya ruaivaara yaata utuatee. Iva kaayauma tiyara mmuduuya ruoo tiyara tinoo: Ni naunna mmaapuyavee, tiivai. Ta kutaa inna raunna mmaapuya variaunnaanoo. Gionna kiaapu hama ausa hanigieeraiya Anutuugaa hama tuqinnama teeda rikiaavaaraida ta inna raunna mmaapuya variaunnaiya hama arinaima ti teeda rikiaanoo.

² Boo, ni seena na ngiyyara mmuduuya riraiyaso, ta aanna makee Anutuugaa raunna mmaapuya variaunnaanoo. Fai yapooma ta Anutuugaa avuuvau dataama variaaraivaara hama ta tuqinnama rikiaunnaanoo. Aqaa kua aavaa vaa ta rikiaunnavai. Fai yapooma Yisuuva kava tiinara suaivaki ta inna tuqinnama taaraivaara ta hanigiada innanikaraama variaaravee.

³ Gionna kiaapu voovoono ii kua ivaa rikioo inna roosiima varinaraivaara faannairaivoono Yisuu Kirisiiva safuuma varineema ariiyara yaata utuoo safuuma varivai.

⁴ Mminnamminnaa maisa vareera aataruuvoono Anutuugaa aataru safuuvaa hatokaivai. Itaama vaikio gionna kiaapu voovoono mminnamminnaa maisaivaa varaivoono Anutuugaa aataru safuuvaa hatokaivai.

⁵ Vaa ngia rikiaavai. Yisuu Kirisiiva gionna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaraivaara tiiravai. Hama mminnamminnaa maisaivo innaki vainoo.

⁶ Ivaara gionna kiaapu voovoono Yisuu Kirisiinnaki hara kioo variivo hama mminnamminnaa maisaivaa mmannammanna varaivai. Gionna kiaapu voovoono mmannammanna mminnamminnaa maisaivaa varaivoono hama inna arinaima too rikiaivaivee.

⁷ Ni uru nnaakaraso, vaidi voovoono unnakuaivaa ngii giaa ngii mioo tinara: Na safu vaidivaivee, kiaa kioo koonnama mmooriivaa iivo tii kuaivaa sa rikiaatee. Yisuu Kirisiivainno safu tuanaavai variraivovee. Gionna kiaapu voovoono safu mmooriivaa iinno Yisuu Kirisiinna roosiima safuuma varivai.

⁸ Gionna kiaapu voovoono mmannammanna mminnamminnaa maisaivaa varaivoono inna Sataangaa gionna kiaapuvaivee. Sataango toosa hara mminnamminnaa maisaivaa varoo varia roo ngioo ngioo aanna makee iinno nnaasu varinoo. Sataangaa mmoori maisaiyauvaa tuayanna ruanaraivaara Anutuugaa Mmaapuvuono tiiravai.

⁹ Gionna kiaapu voovoono Anutuugaa raunna mmaapuvai variivoono hama mmannammanna mminnamminnaa maisaivaa varaivai. Anutuugo

inna Koova varikio inna variraivo mmannammanna innaki vaivaara ivo hama mmannammanna mminnamminnaa maisaivaa varaivai.

¹⁰ Anutuugaa raunna mmaapuuya ari vookaraama variraivaa ngia arinaima teeda Sataangaa raunna mmaapuuya ari vookaraama variraivaa ngia arinaima taaraivaara aa kua aavaa rikiaatee. Gioonna kiaapu voovoono hama safu mmooriivaa iinno hama ari seenaivaara mmuduuya ruaivo inna hama Anutuugaa raunna mmaapuvai.

Ngiingii seenaiyara mmuduuya ruatee

¹¹ Ngia Yisuunnara tuu kuaivaa rikioo suaivakidiri aa kua aavo vauvoonno mmannammanna vakia roo ngioo ngioo aanna makee vainoo. Ta titiyara titiyara mmuduuya ruaaravee.

¹² Fai hama ta Kaingaa roosiima variaaravai. Ivo Sataangaa vaidivai varioo ari kata tuanaivaa ruputuduu putiravai. Aaniira Kaingo inna ruputiravainnee? Ivo ari mmooriivaa koonnama uduu ari kataivo mmooriivaa safuuma uvaara ivo inna ruputuduu putiravai.

¹³ Ni seenayaso, ivo itaama uuvaudiri rikiada fai gioonna kiaapu hama ausa hanigieeraiya ngiiyara hama mmuduuya ruaaraivaara sa nnikiaraakiatee.

¹⁴ Vaa ta rikiaunnavai. Ta titi seenaiyara mmuduuya ruaunnaivaara ta putira aataruuvaa pikiada tupatupaa variraivaa varaunnavai. Hama gioonna kiaapu voovoono ari seenaiyara mmuduuya ruaivaaki putira aataruuvo mmannammanna innaki vainoo.

¹⁵ Gioonna kiaapu voovoono hama ari seenaiyara mmuduuya ruaivoonno inna vaidiia ruputuaani putira vaidiia roosiima varinoo. Vaa ngia taavai. Itaama ii vaidiivaaki hama tupatupaa variraivo innaki vaivai.

¹⁶ Yisuu Kirisiiva ari variraivaa pikioo tiyara putiravai. Ivo itaama uvaara mmuduuya rira aataruuvaa kooyaa ta taunnavai. Teetama ti variraivaa pikiada ti seenaiyara mmuduuya rida iyara putuaaraivo inna yoketaa aataruvai.

¹⁷ Mo vaidi voovoono ari mminnamminnaa mmatayaa diaiyauvo aikiooma vaikioonnaata ari seenaivo hama mminnamminnaataivaa too hama innara boo tioo ari ausaivaa inna mmiivoono dataama kioo ariiyara tinara: Na Anutuugaara mmuduuya ruauvaivee, tinarannee? Hama yopeemavee.

¹⁸ Ni uru nnaakaraso, sa mmanna avaiyauvaadiri kiatee: Ta ngiiyara mmuduuya ruaunnaanoo, kiatee. Kua kutaa tuanaa ngiingii seenaiyara mmuduuya rida ausa mmida iyara tuqinnaatee.

Ta Anutuugaa avuuvau yaagueeqama

dida vakiaaravai

¹⁹⁻²⁰ Itaama vainai fai ta gioonna kiaapuuyara mmuduuya rida tuqinnakio rikioo ta kua kutaa aataruuvaa iikiaunnaivo kooyaa vainai arinaima rikiaaravai. Fai ta itaama iikio vo aataru voovai ta iikiaunnaivaara ti ausaiyauvaki ta koonnama iikiaunnavaivee kiaa kiada mmuaararaivaa varada fai ta Anutuugaa avuuvau hama ivaara pinaama yaata utuaaravai. Anutuugo ti ausaiyauvaki vai mmuaararaivaa yaataroo mmuakiaa mmoori aataruuyauvaata mmuakiaa kuaiyauvaatama too rikiaivaara hama ta ivaara pinaama yaata utuaaravai.

²¹ Boo, ni seena na ngiiyara mmuduuya riraiyaso, fai ta titi aakiaiyauvaki hama koonnama variaunnaivaara mmuaararaivaa varada fai ta Anutuugaata kua tida inna avuuvau yaagueeqama dida vakiaaravai.

²² Dida vaid a ta Anutuugaa yoketai mmooriivaa iida inna kuaivaa rikiaa iikiaunnaivaara ivo mmuakiaa kuavai ta inna yaparakiaunnaivaa ti mminai ta varaaravai.

²³ Aa kua aavaa ivo yaagueeqama ti kua ti mmioo tinoo: Ni Maapu Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kua kiada ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruatee, tiivai. Vaa Yisuu Kirisiiva ivaara yaagueeqama ti kua ti mmiravai.

²⁴ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya Anutuugaa kuaivaa iikiaiya Anutuugaa tasipama variaavo ivo iyaki varivai. Anutuugo tiiki variivaa vaa ta rikiaunnavai. Ivo ari Mmannasa Yoketaivaa ti mmiivaara ivo tiiki variivaara vaa ta rikiaunnavai.

4

Mmannasa kua kutaivoota mmannasa unnakuaivootama variaavai

¹ Ni seena na ngiiyara mmuduuya riraiyaso, kaayau unnakua forofetaiya mmuakiaa mmatavau nookiaavai. Itaama vai ivaara mmuakiaa gioonna kiaapuuya ngiariiyara kuaano: Mmannasa Yoketaivo ti aakiaiyauvaki varinoo, kiaiya sa iya kua kuaiyauvaara akiiraama kutaavaivee kiatee. Tauraa iya iida taaree kua tuqinnama teeda rikiaatee. Mmannasaivo iyaki variivo Anutuugaasidiri tiivainnee? Vara hama Anutuugaasidiri tiivainnee?

² Kutaa Anutuugaa Mmannasaivo iyaki variivaa ngia arinaima rikiaaree kua ataama tuqinnama teeda rikiaatee. Gioonna kiaapu voovoono kooyaa tinoo: Yisuu Kirisiiva Anutuugo mmataama kioovoono vaa innasidiri tioo vaidivai varivaivee, tiivaaki Anutuugaasidiri tii Mmannasa Yoketaivo innaki varivai.

³ Gioonna kiaapu voovoono Yisuunnara itaa kua tii kuaivaara hamavee tiivaaki hama Anutuugaasidiri tii Mmannasa Yoketaivo innaki varivai. Innaki varii mmannasaivo Yisuu Kirisiinna nnammutuaivaasidiri nniivai. Ivo nninaraivaara vaa ngia rikiaavo aanna makee mmata aavau varinoo.

⁴ Ni uru nnaakaraso, ngia Anutuugaaniyavee. Vaa ngia forofetaa unnakuaia yaatarakiaavai. Ii Mmannasa Yoketaa ivo ngii aakiaana variivoono yaagueeqainno vaa ari vo mmannasaivo vaidi kumimakaiya aakiaana variraivaa yaatara kuaivaara ngia unnakua forofetaiya yaatarakiaavai.

⁵ Unnakua forofetaiya inna vaidi kumimakaiyaniyavee. Ivaara iya mmatayaa diaa mmooriivaara kua kuaani gioonna kiaapu kumimakaiya iya kuaivaa rikiaavai.

⁶ Ta aanna Anutuugaaniyavee. Gioonna kiaapu voovoono Anutuugaa too rikiaivoono ta kuaunna kuaivaa rikiaikio Mmannasa kua kutaivo innaki varivai. Gioonna kiaapu voovoono hama Anutuugaanivai variivoono ta kuaunna kuaivaa hama rikiaikio unnakua tira mmannasaivo innaki varivai. Fai ta itaama tuqinnama arinaima teeda ta gioonna kiaapuuyaki Mmannasa kua kutaivo variiyaatama unnakua tira mmannasaivo variiyaatama arinaima taaravai.

Mmuduuya riraivaa oyaivo Anutuugovee

⁷ Ni seena na ngiiyara mmuduuya riraiyaso, mmuduuya rira aataruuvo Anutuugaasidiri tiivaara kii ta titiiyara titiiyara mmuduuya ruaaravee. Gioonna kiaapu voovoono ari seenaiyara mmuduuya ruaivoono inna kutaa Anutuugaa raunna mmaapuvai varinoo. Vaa ivo Anutuugaa too rikiaivai.

⁸ Mmuduuya rira oyai tuanaivo Anutuugovee. Itaama vaivaara gioonna kiaapu voovoono hama ari seenaiyara mmuduuya ruaivo kutaa hama Anutuugaa too rikiaivai.

⁹ Anutuugo tiiyara mmuduuya ruaivo ataama kooyaa vainoo. Ivo ari Mmaapu mmuaa tuanaa ivaa titooduu mmatayaa tioo tiiyara putiravai. Ta

innara kutaavaivee kiaa kiada tupatupaa variraivaa varaateeraivaara Anutuugo inna titooduu tiiravai. Ivo itaama iinno tiiyara mmuduuya riraivaa kooyaa ti vitaivai.

¹⁰ Mmuduuya rira aataruuvo ataama vainoo. Ta Anutuugaara mmuduuya ruaunnaivo inna hama kutaa tuanaa mmuduuya rira aataruuvovee. Anutuugo tiiyara mmuduuya ruoo ari Mmaapuuvaa titooduu mmatayaa tioo tiiyara putiravai. Ti mminnamminnaa maisaiyauvaa irisaiyauvo sa tiisi ngiaiveeraivaara ivo tiiyara putiravai. Inna mmuduuya rira aataru tuanaivovee.

¹¹ Ni seena na ngiiyara mmuduuya riraiyaso, Anutuugo itaama tiiyara mmuduuya ruaivaara teeta ti seenaiyara mmuduuya ruaaravee.

¹² Hama gioonna kiaapu voovoono kooyaa Anutuugaa taivai. Fai ta titi seenaiyara mmuduuya rikio Anutuugo tiiki varioo ari mmuduuya riraivaa tiiki yapano pinaavai suvuainaravai.

¹³ Vaa ta rikiaunnava. Ta Anutuugaaki variaunnano ivo tiiki varivai. Ta ivaa rikiaunna oyaivo ataama vainoo. Ivo ari Mmannasa Yoketaivaa ti mmiivaara ta innaki variaunnano ivo tiiki varivai.

¹⁴ Ti Napoova ari Mmaapuuvaa titooduu gioonna kiaapu mmatayaa vari-aiya vitoo yoketaivau yapaanaraivaara tiiravai. Vaa ta ivaa teeda gioonna kiaapuuya kiaa mmiaunnano.

¹⁵ Gioonna kiaapu voovoono kooyaa tinoo: Yisuuva Anutuugaa Mmaapu-vaivee, tiivaaki Anutuugo varikio ivo Anutuugaaki varivai.

¹⁶ Anutuugo tiiyara mmuduuya ruaivaara vaa teteenoo ivaa rikiaada ivaa kutaavaivee kiaunnava. Anutuugo mmuduuya rira oyaivovee. Gioonna kiaapu voovoono ari seenaiyara mmuduuya ruaivoonno Anutuugaaki varikio ivo innaki varinoo.

¹⁷ Mmuduuya rira aataruuvo tiiki vainno pinaavai suvuaivaa oyaivo ataama vainoo. Fai Anutuugo ti yaparaira suaivo tiisi nninai rikiaada hama ta aatuukiaaravai. Fai ta yaagueeqakiaaravai. Ta mmatayaa variaunna suaivaki Yisuu Kirisiiva varuneema ta variaunnano ti mmuduuya riraivo vaivaara fai ta hama aatuukiaaravai. Fai ta yaagueeqakiaaravai.

¹⁸ Gioonna kiaapu voovoono mmuduuya riraivo innaki vairaivoonno hama aatuuvai. Mmuduuya riraivo innaki vainno pinaavai suvuai kiaikio rikioo hama aatuuraivo innaki vaivai. Irisai maisaivaa varaanaraivaara vaidiivo aatuuvai. Gioonna kiaapu voovoono aatuunno varikio hama mmuduuya riraivo innaki pinaavai suvuaivai.

¹⁹ Anutuugo tauraa tiiyara mmuduuya ruuvaara ta innara mmuduuya ruaunnava.

²⁰ Fai gioonna kiaapu voovoono tinara: Na Anutuugaara mmuduuya ruau-vaivee, tiivo hama ari seenaivaara mmuduuya rirama kioo ivo unnakuavai tiivai. Fai ivo ari seenaivaa vaa kooyaa taivaara hama mmuduuya rirama kioo Anutuugaa hama ivo kooyaa taivaara fai hama yopeema mmuduuya rinaraivaivee.

²¹ Aa na tinara kua aavaa Yisuu Kirisiivaano tii kuavai. Gioonna ki-aapu voovoono Anutuugaara mmuduuya ruaivoonno ari seenaiyaraatama mmuduuya ruaivee.

5

Mmatayaa iira aataruuyauvaa ta yaataraaravai

¹ Anutuugo mmataama kioo vaidiivo inna Yisuuvaivee tiraivaara kutaavaivee tiivoonno Anutuugaa raunna mmaapu tuanaavai varinoo.

Gioonna kiaapu voovoono kutaa tuanaa Koonnara mmuduuya ruaivoono raunna mmaapuuyaraatama mmuduuya ruaivai.

² Ta Anutuugaara mmuduuya rida inna avaivaa rikiada iikiaunnaivaara ta aa kua aavaa arinaima rikiaunnava. Ta inna raunna mmaapuuyaraatama mmuduuya ruaunnava.

³ Anutuugaara mmuduuya rira aataruuvo ataama vainoo. Ta inna avaivaa rikiada iikiaunnava. Ivo tii kuaivo hama ti mmuaararainoo.

⁴ Anutuugaara raunna mmaapu mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai mmatayaa iira aataruuyauvaa aikiooma yaataraaivaara hama Anutuugo tii kuaivo iya mmuaararainoo. Ta dataama mmatayaa iira aataruuyauvaa yaataraaivo ataama vaikiai ta rikiaunnava. Ta Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada yaataraarava.

⁵ Dee gioonna kiaapu voovoono fai mmatayaa iira aataruuyauvaa yaataraanarannee? Anutuugaara Mmaapuuvo inna Yisuuvavee tiraivaara kutaavaivee tiivoono fai yaataraanarava.

Anutuugo Yisuu Kirisiinnara kua kutaivaa tirava

⁶ Yisuu Kirisiivaano mmatayaa tiirava. Tioo nnooriivaa vara kioo yatari sagaivau putuduu inna kiauvo tiirava. Ivo hama nnooriivaa varaanaraivaara nnaasu tiirava. Ivo nnooriivaa varaanaraivaaraatama ari kiau-vaa tusaanaraivaaraatama tiirava.

⁷ Mmannasa Yoketaivo ariinoo Yisuuva Anutuugaara Mmaapuvai vari-ivaara kua kutaavaivee tiivai. Ivo kua kutaa tira oyaivaara itaa kua tiivai.

⁸ Ii taaravooma aataru ido kooyaa vaivaara ta kiaunnaanoo: Anutuugaara Mmaapuuvo inna Yisuuvavee, kiaunnava. Mmannasaivo tuuvaaraatama nnoori varoovaaaraatama Yisuuva putuduu inna kiauvo tuuvaaraatama ta kiaunnaanoo: Anutuugaara Mmaapuuvo inna Yisuuvavee, kiaunnava. Taaravooma aataruudo mmuaavaara ti vitaakiaavai.

⁹ Ta vaidiia tira kuaivaara kutaavaivee kiaunnava. Anutuugo tira kuaivoono vaidiia tira kuaivaa yaataraivai. Yaataraivaara ta Anutuugo ti vitaira aataruuvaa kutaavaivee kiaravee. Ii taaravooma aataru idaa Anutuugo ari Mmaapuuvaa ti kiaa ti mmioo ti vitairava.

¹⁰ Ivaara gioonna kiaapu voovoono Anutuugaara Mmaapuuvaa kutaavaivee tiivo vaa Anutuugo ti vitaavaara ari aakiaivaki arinaima rikiaivai. Gioonna kiaapu voovoono hama Anutuugaara kutaavaivee tiivo ivo Anutuugaara unnakua tiraivovee tiivai. Anutuugo ari Mmaapuuvaa ti kiaa ti mmuu kuaivaara ivo hama kutaavaivee tiivaivee. Ivaara ivo Anutuugaara unnakua tiraivovee tiivai.

¹¹ Ii kua kutaa ivaa Anutuugo ti kiaa ti mmuuvaa oyaivo ataama vainoo. Anutuugo tupatupaa variraivaa ti mmivaivee. Inna Mmaapuuvo putuuvaa ta tupatupaa variraivaa varaunnava.

¹² Gioonna kiaapu voovoono inna Mmaapuuvaa kutaavaivee tiivoono vaa tupatupaa variraivaa varaivai. Gioonna kiaapu voovoono hama inna Mmaapuuvaa kutaavaivee tiivoono hama tupatupaa variraivaa varaivaivee.

Ta tupatupaa variraivaa variaunnava

¹³ Ngia Anutuugaara Mmaapuuvaa kutaavaivee kiaiia na ngiini ii kua iyauvaa fafaarakiaunoo. Ngia tupatupaa variraivaa vaa varaivaara ngia tuqinnama rikiaateeraivaara na ngiini fafaarakiaunoo.

¹⁴ Ta Anutuugaara kua tida hama ta biribiriida inna tasipama kua kiaunnaanoo. Hama aaniivaara ta itaa kua kiaunnava. Ta inna yaata utiraivau-giataama mminnaa voovaa yaaku varada inna yaparaikio ivo ti kuaivaa

rikiaanaraivaara ta hama biribiriida inna tasipama kua kiaunnnanoo. Ta yaagueeqama inna tasipama kua kiaunnnanoo.

¹⁵ Vaa ta rikiaunnavai. Ivo ta yaaku varada yaparakiaunna kuaiyauvaa mmuakiaa suai rikiaivai. Itaama vaikiaa aa kua aavaaraatama vaa ta rikiaunnavai. Ta inna yaparakiaunnaivaa ivo ti mmivai.

¹⁶ Fai gioonna kiaapu voovoono ari seena voovai teeno ivo mminnamminnaa maisaivaa varano too Anutuugo ivaa rugaanaraivo vaino rikioo fai ivo Anutuugaata kua tioo ivaara yaaku varano fai Anutuugo tupatupaa variiraivaa inna seenaivaa mminaravai. Gioonna kiaapu voovoono mminnamminnaa maisaivaa varaivaa Anutuugo rugaanaraivo vaivaara nnaasu na itaa kua kiaunoo. Gioonna kiaapu voovoono Yisuu Kirisiinnara ooqoo kiaa kioo mminnamminnaa maisaivaara nnaasu yaata utuoo varaivaa hama Anutuugo rugaanaraivootaivai. Fai ivo ivaa iinno irisaivaa varoo eeyaara putinaravai. Gioonna kiaapu voovoono ivaara yaaku varoo Anutuugaata kua tiivaa hama na ivaara yaaku varaanee kiaunoo.

¹⁷ Mmuakiaa aataruvai ta tomedama iikiaunnaivaara ta mminnamminnaa maisaivaa varaunnavai. Fai mminnamminnaa maisaiyauvo vaino Anutuugo ruganai fai ta hama ikiaivaki tupatupaa variaaravai.

¹⁸ Vaa ta rikiaunnavai. Anutuugaa raunna mmaapu voovoono hama mmannammanna mminnamminnaa maisaivaa varaivai. Anutuugaa Mmaapuuvo tuqinnama inna haitatuukio hama Sataango yopeema innayaa utiivaara ivo hama mmannammanna mminnamminnaa maisaivaa varaivai.

¹⁹ Vaa ta rikiaunnavai. Ta Anutuugaa raunna mmaapuya variaunnano Sataango mmuakiaa mmatayaa diaa gioonna kiaapuuya keetavai varioo iyara diivaivee.

²⁰ Vaa ta rikiaunnavai. Anutuugaa Mmaapuuvo vaa tuuvoono ti tasi-paikiai ta innara arinaima rikiaunnavai. Ta Anutuugo kutaa tuanaa variivaa teeda rikiaateeraivaara ivo ti tasipaikiai ta innara arinaima rikiaunnavai. Ta Anutuugo kutaa tuanaa variivaaki variaunnnanoo. Ta inna Mmaapu Yisuu Kirisiinnaki variaunnaivaara ta Anutuugo kutaa tuanaa variivaaki variaunnnanoo. Yisuu Kirisiiva inna Anutuugo tuanaivovee. In-nasidiri ta tupatupaa variraivaa varaunnavai.

²¹ Ni uru nnaakaraso, mmannammanna unnakua anutuuyauvaa mmooka hanigia mmiatee.

Yuvuaanoono aa tammaa yanaa aavaa fafaara reeravai

Yuvuaano aa yanaa aavaa gioonna voovaani roo inna nnaakaraiyani-aatama roovaara gioonna kiaapu vooya yaata utida kiaanoo: Inna mmataira kuavai. Gionnavee tii kuaivo inna Anutuuqaara nuunairaivovee. Inna nnaakaraiyavee tii kuaivo inna gioonna kiaapuuya ii nuuna ivaki variyaiyavee, kiaavai. Vaa ausa hanigiooya ngiariiyara ngiariiyara mmuduuya rida varida unnakua kaa kuaiyauvaara ooqoo tida sa iyauvaa rikiaateeraivaara Yuvuaano yokovaa kioo aa yanaa aavaa fafaara reeravaivee.

¹ Na gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya kieeta voovoono aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo.

A gioonnaikua Anutuuqo ariiniee kaa i mmataama kiaikua aa yanaa aavaa na ainiaatama i nnaakaraiyaniaatama fafaarakiaunoo. Na kua kutaa tuanaa ngiiyara mmuduuya ruaunoo. Hama nene nnaasu ngiiyara mmuduuya ruaunoo. Mmuakiaa gioonna kiaapu kua kutaivaa rikiaaiaatama ngiiyara mmuduuya ruaunoo.

² Kua kutaa tira aataruuvo tiiki vainno tupatupaa fai vainaraivaara ta ngiiyara mmuduuya ruaunoo.

³ Ti Napoova Anutuuqoota inna Mmaapuuvo Yisuu Kirisiivaatama kati tiyara yoketaama yaata utida tiyara boo tida ngiari ausa nuufaivaitana ti mmida nnaasu variateeraivaara na yaata utuaunoo. Fai ta iyauvaa varada kua kutaivaa tida mmuduuya rira aataruuvaa iikiaaraivaara na ivaara yaata utuaunoo.

Ta kua kutaivaa tida mmuduuya rira aataruuvau kuaaravee

⁴ Ai nnaakara vooya kua kutaa tira aataruuvau kuaivaara na rikiee kaayauma sirigakiauvai. Ti Napoova itaa kua ti kaa ti mmuu aataruuvau-giataama iya kuaivaara na rikiee kaayauma sirigakiauvai.

⁵ Na aiyara mmuduuya ruau gioonna-o, itaama vaiki ai na i kiaunoo. Kii ta mmuakiaaya titiiyara titiiyara mmuduuya ruaaravee. Ii na kiau kua ivo hama karaasa kuavai ngiini fafaarakiaunoo. Ta Yisuunnara tuu kuaivaa rikioo suaivakidiri ii yaagueeqa kua ivo vauvoonno mmannammanna vakia roo ngioo ngioo aanna makee vainoo.

⁶ Mmuduuya rira aataruuvo ataama vainoo. Ta Anutuuqo tii kuaivaa rikiaa iikiaaravai. Ngia tauraa rikioo suaivakidiri vauvoonno mmannammanna vakia roo ngioo ngioo aanna makee aa kua aavaa ivo tuu kua aavo homo vainoo. Ngia mmuakiaaya hara kiada varida ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruatee.

⁷ Kaayau vaidi unnakua tiraiya mmuakiaa mmatavau nuaida varida vari-aavai. Iya unnakua tida kiaanoo: Yisuu Kirisiiva hama mmatayaa tioo hama vaidivai variravaivee, kiaavai. Itaa kua tira vaidi voovoono ari vookaraama unnakua tira nnaamuru vaidivai varioo Yisuu Kirisiinna nnammutuaavai varivai.

⁸ Itaama vainai ngiingii varira aataruuvaara tuqinnama haitatuukiatee. Ngia Anutuuqaa mmooriivaa iikiaivaa irisaivaa fanniivoora kaa ngiingiiyara tuqinnama haitatuukiatee. Ngia irisai mmuakiaavai varaateeraivaara na itaa kua kiaunoo.

⁹ Gioonna kiaapu voovoono hama Yisuu Kirisiinna kuaivaa puaisa utirama kioo ivaudiri hederainno ari vo aataruvau kuaikio too hama Anutuuqo inna tasipama varivai. Gioonna kiaapu voovoono Yisuu Kirisiinna kuaivaa

puaisa utikiokio Koovaata Mmaapuuvootama taaravaitana inna tasipama variaavai.

¹⁰ Itaama vaino gioonna kiaapu voovoono ngiisi vioo hama Yisuu Kirisi-inna kuaivaa ngii giaa ngii minai sa innara yoketaavaivee kiaa kiada inna vitada ngiingii nnauvaki ngii tasipama yapaatee.

¹¹ Gioonna kiaapu voovoono itai vaidiivaara yoketaavee kiaa ivo ii mmoori maisaivaa ivootama mmuaavaugiataama iivai.

Yuvuaano nnaagiai tuanaa kuaivaa gioonna

kiaapuuya kiaa mmiravai

¹² Na kaayau kua ngii giaa ngii minaree kiaa hama na yanaayaa ni fafaarakiatainoo. Na kati oro ngii tee ngiita kua tinaraivaara na faannaina variaunoo. Ngieeta teetama pinaama sirigakiaaraivaara na ngiita kua tinaree kiaa iikiauvai.

¹³ Anutuuqo ariinnee kiaa i nnunnaivaata mmataama kiaivaa nnaakaraiya ngiiyara yaata utida boo kiaavai.

Yuvuaanoono aa nnaagiai yanaa aavaa fafaara reeravai

Aa nnaagiai yanaa aavaa Yuvuaano yokovaayaa reeravai. Ivo aa yanaa aavaa raa kioo vaidi voovai vaa ausa hanigiooya tasipama mmoori varoo vaidiivaa nnutuuvo Gaiyaasaani reeravai. Ivo roo pinaama Gaiyaasaara sirigairavai. Gaiyaaso yoketaama ausa hanigioo vooya tasipama mmoori varoo vaidi voovai nnutuuvo Dioterefeeva uu mmooriivaara ooqoo tuuvaaraatama Yuvuaano innara pinaama sirigainno aa yanaa aavaa fafaara reeravaivee.

¹ Na gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya kieetavoono aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo.

Gaiyaaso, na aiyara mmuduuya ruaukua kua kutaa tuanaa na aiyara mmuduuya rueena aini aa yanaa aavaa na fafaarakiaunoo.

² Ni seena na aiyara mmuduuya ruaukua vaa na rikiauvai. A Yisuu Kirisiinna aataruuvau yoketaama variannavai. Sa i nniitaranai a itaama yokeetaama varianeeraivaara na aiyara yaaku varaunoo. Mmuakiaa mmoori aataruuyauvaa a iikiannaiyauvo yoketaayauvai vakiaiveeraivaaraatama na aiyara yaaku varaunoo.

³ Ti seena vooya niisi nnida aiyara ni giaa ni mida tunoo: Ivo kua kutaa aataruuvaa mmannammanna iivaivee, tuduu rikiee na kaayauma sirigairavai. Vaa na rikiauvai. A mmannammanna kua kutaa aataruuvaa iikiannavai.

⁴ Ni uru nnaakaraiya kua kutaa aataruuvau kuaivaara na rikiee pinaama na sirigakiaunoo. Hama ari vo sirigaira voovoono aa sirigaira aavaa hatokaanaravai.

Gaiyaaso yoketaa mmooriivaa uuvaara Yuvuaano tiravai

⁵ Ni seena na aiyara mmuduuya ruaukua vaa a mmuakiaa mmooriyyauvaa ti seena ausa hanigieeraiyara iikiannaiyauvaa a yaagueeqama iikiannavai. Iya voopidiri ngiaaniaata hama a yaata utirainna yaagueeqama iikiannavai.

⁶ Vaa iya kava vararanada aapi nnida aavakinnaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada variaya a iyara mmuduuya ruannaivaara vaa iya kiaa mmi-aavai. Iya kava aisi kuaiya Anutuuqaa mmoori varaiya yoketaa mmooriivaa iikiataama vainai eenoo iya tasipama mmooriivaa iinai iya ngiari kuaaree kiadaa yoketaama kuaaravai.

⁷ Iya Yisuu Kirisiinnara mmuduuya ruaivaara inna mmooriivaara nuaida varida hama gioonna kiaapu kumimakaiyasidiri sikaunnaata yeennaiyauvaatama varada kuaavai.

⁸ Ivaara vaa ta ausa hanigieeraiya sikaunnaata yeennaiyauvaatama iya mmida iyara yoketaakiaaravee. Fai ta itaama iida teeta iyaatama mmuaavaugiataama kua kutaivaa rikiada iikio aikiooma voopi voopi kua-naravai.

Dioterefeeva maisama varuduu Demetiriiva yoketaama variravai

⁹ Na yanaayaa paanna kua vooyauvai gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiyani fafaara reeravai. Dioterefeeva kieeta vaidivai varinaraivaara mmuduuya ruoo na fafaara raa kuaivaa hama rikiaivai. Rikioonnaata pikiaivai.

¹⁰ Itaama vainai fai na ngiisi viee mmuakiaa mmoori ivo uuvaara na kiaa kookieenaravai. Ivo kaayau maisa kuaivaa tiyara tioo kaayau unakuaiyaa mmannammanna tioo varivai. Hama ivo ivaa nnaasu iivai. Ti seena vaa ausa hanigieeraiya innasi kuaavo hama ivo iyara tuqinnaivai.

Gioonna kiaapu vooya iyara tuqinnaaree kiaavo rikioo ivo ooqoo tiao ngii nuunaivakidiri iya titaikiai kuaavai.

¹¹ Ni seena na aiyara mmuduuya ruaukua vaidiiya mminnamminnaa maisaiyauvaa iirayaama sa iikianee. Vaidi vooya mmoori yoketaiyauvaa iirayaama iikianee. Gioonna kiaapu voovoono yoketaa aataruuvaa iivoono inna Anutuugaa gioonna kiaapu tuanaavai. Gioonna kiaapu voovoono maisa aataruuvaa iivoono hama Anutuugaa taivai.

¹² Mmuakiaa gioonna kiaapuuya Demetiriinnara kua yoketaivaa kiaavai. Iya inna mmooriivaa teeda kiaanoo: Kua kutaa ivo yoketaama varivaivee, kiaavai. Na innara mmuai kuaivaa kiaunoo. Vaa ngia taavai. Na innara kiau kuaivo kutaa kuavai.

Yuvuaano nnaagiai kuaivaa tiravai

¹³ Na kaayau kua ngii giaa ngii mminaree kiaa hama na yanaayaa ni fafaara raatainoo.

¹⁴ Na akiairaama aisi viee ta taaravaitana kua kiaaraivaara na faannaina variaunoo.

¹⁵ Ausa nuufaivo i tasipama vakiaivee.

I seena aapinnaiya aiyara yaata utida boo kiaavai. Ti seenaiya ipi variaiyara ta yaata utida boo kiaunnaivaa iya kiaa mmianee.

Yutaavaano aa kua aavaa fafaara reeravai

Yutaava aa yanaa aavaa roo vaidiyya unnakuaiyauvaa gioonna kiaapuuya kiasa mmida varida ngiariiyara kiaanoo: Ta vaa Yisuunnara kutaavaivee, kiaunnayavee, tuuyara ivo roo iyara ooqoo tiravaivee.

¹ Na Yutaava Yakoopaa kataivo Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidivoono aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo.

Ngia gioonna kiaapuuya ti Napoova Anutuugo ngii maavee tioo ngiiyara mmuduuya ruaikio Yisuu Kirisiiva ngiiyara haitatuuraiyani na aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo.

² Anutuugo ngiiyara boo tioo ari ausa nuufaivaa ngii mioo ari mmuduuya riraivaa ngii mino ngiiki suvuainai variateeraivaara na yaata utuaunoo.

Yutaava unnakua vitairaiyara yaagueeqama tiravai

³ Ni seena na ngiiyara mmuduuya riraiyaso, Anutuugo ti vitoo mmuaakaraama yoketaivau ti yapaivaara na ngiini fafaara raanaree kiasa iina rikiauko Anutuugo yaagueeqama ni tikiai aanna makee na vo kuavai ngiini fafaara raunoo. Yisuunna kuaivaara ta kutaavaivee tiraivaa Anutuugo mmuaaneetu nnaasu ari gioonna kiaapuuya mmiravai. Ii kua ivaara ngia mmannammanna yaagueeqama kutaavaivee kiateeraivaara na aa yanaa aavaa ngiini fafaara ree ivaara yaagueeqama ngii kiaunoo.

⁴ Maisa vaidi vooya hama Anutuugaa kuaivaa rikiaiyya tiisi ngiaani ta kiaunnanoo: Vaa Anutuugaa kuaivaa rikiaayaida ngiaanoo, kiaunnani ti tasipama varida ngiari yaata utuaa kuaivaa kiaavai. Anutuugo kati tiyara yoketaama yaata utuoo ti mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaivaara iya hama tuqinnama yaata utiraida hanigia kiisama koonnama kua kiaavai. Iya sabi heera aataruuvaa inna aikioovee kuaivaara iya itaama kua kiaavai. Iya itaa kua kiasa kiada ti nnoonna mmuaa tuanaivaa Udaanga Yisuu Kirisiinnara iya ooqoo kiaavai. Maisa irisaivo vaa iyani vaivaa fai yapooma varaaraivaara nnaaru Anutuugaa kua fafaara roovo iyara itaa kua tiravai.

⁵ Ngia aa kua aavaa vaa arinaima rikiaaniaata na kava ngii giaa ngii minaravai. Udaangaivo gioonna kiaapu Isarairaiya mmata Iyiipaivakidiri iya vitoo yoketaivau yapa kiooduu nnaagiai vooya hama innara kutaavaivee tuuya ruputu taikeeravai.

⁶ Anutuugo aangeraiya ngiari seena aangeraa vooyara diraivaa iya mmudu hama iyara diraida ngiari mmaata tuanaiyauvaa eyommaara pikiooyauvaara yaata utuatee. Anutuugo iya vitoo upisi tuanaa yoosin-naivaki yapa kioo yeena yaagueeqaiyauvaadiri iya rau kiooduu ivaki tupatupaa varida nnaagiai Anutuugo iya yaparaira suai pinaivaara faannaida variaavai.

⁷ Yoosinnaivaitana Sutuuma Kumuara ivaitanaara yaata utida ivaitana vainima vau yoosinnaiyauvaaraatama yaata utuatee. Gioonna kiaapu ivaki varuuya aangeraiya uvaugiataama iida iya nnaata vaati tasipoo aataruuvaa pikiada gioonnaiya ngiari seena gioonnaiya tasipooduu vaidiyya ngiari seena vaidiyya tasipeeravai. Tasipooduu too Anutuugo irisai ikia pinaivo tupatupaa vairavaki iya yapeeravai. Iya uuvaa Anutuugo irisai maisaivaa iya mmuuvauvadi ta arinaima rikiaateeraivaara Anutuugo itaama iya iiravai.

⁸ Ii maisa vaidi hama Anutuugaa kuaivaa rikiaa iya Sutuuma Kumuara iya uvaugiataama mmuaikaraama iida iya ruvuata roosiima ari vookaraiyauvaa toovaara iya sabi heera aataruuvaa iida Anutuugo iyara

diraivaara puruuka tida ngiau aapu yoketaama variaa aangeraiyara maisa kua kiaavai.

⁹ Aangeraiya kieetaivaa nnutuuvo Maikooro hama Sataangaara maisa kua tiravai. Ivoota Sataangootama Musiinna nnabaivaa varaaraivaara buaaru tida kua yaagueeqama tuduu Maikooro hama yopeema Sataangaara kua maisaivaa tioo hama innaki kua pinaivaa yapeeravai. Ivo kati tunoo: Udaangaivoono yaagueeqama iiki kua kiaivee, tiravai.

¹⁰ Vaidiia hama Anutuugaa kuaivaa rikiaiya uu aataruuyauvaa iya hama arinaima rikiaiyouvaara maisa kua kiaavai. Mo iya arinaima rikiaa aataruuyauvaara iya fayai mmarraraiya yaata utiraivaa roosiima kumimakama yaata utida kati nuaida varida iikiaa aataruuyauvoono iya yaataroo iya ruputu taikaivai.

¹¹ Fai iya irisai maisaivaa varaaravaivee. Iya nnaaruaa vaidi Kaingo uu aataruuvugiataama kuaavai. Kaingo ari kataivo inna yaataroovaara inna nnannatooduu Anutuugaa avaivaa yaatareeravai. Iya nnaaruaa vaidi Biriamaa roosiima sikauvaara mmuduuya riraivaara nnaasu yaata utida maisa aataruuvaa iikiaivaara sikau irisaiyaa varaavai. Nnaaruaa vaidi Koraava Anutuugaa kuaivaa hatokoo arinaidiri puaraivaa kati Anutuugaara hudeera mmooriivaa uuvaa vaidi maisaiya mmuaikaraama iikiaavo Anutuugo iya putira irisaiyaa iya mmiivai.

¹² Iya ngiari mmammaiyauvaara yaata utida iikiaavo hama iya mmamma maisai. Ngia mmuaavau yoketaama varida yeenna nneeraivaki iya numa ngii tasipama yeenna nneeda ngiari mmammaiyauvaara nnaasu yaata utida sabi nnaani ngia mmuakiaaya koonnama yeenna nnaavai. Iya itaama iikiaivo koonnainoo. Iya ngiariiyara nnaasu yaata utuaavai. Upisi namaivaa ooruruuvo utuoo rupi kiaikio hama vati ruaivaa roosiima iya iikiaravee kiaa kiada hama iikiaavai. Yatariiyauvo iira vaira suaivaki hama iiraataiyauvo aasannaira aataruuvaa varaavai. Varada diaavo ooruruuvo utuoo ravagiauru kiaikiai kati vaidi eyommaara aasannama kiaavai. Ii vaidi iya itaama variaavai.

¹³ Iya nnoori pinaivaa ooruruuvo utikio pinaama ketekaateevaa roosiima varida maisama kua kiaavo ngiari mmamma maisaira aataruuvo kokoparauvo vaineema kooyaa vaivai. Iya aakiapuuiyauvo ngiari mmaataiyauvaa pikiada sabisaabi vida taikeeraivaa roosiikiaayavee. Vaa Anutuugo iyani upisi tuanaa yoosinnaivaki mmaataiyauvaa teerama kiaivaki fai iya ivaki tupatupaa variaaravai.

¹⁴ Tauraanaa vaidi Ataamaakidiri inna nneeditunna sidinnaidiiya yaaku saivai sainaidiri taarama nnidada Inooko variravai. Varioo ii vaidi maisa iya nnaagiai varaaraivaara kua tioo tunoo: Taatee. Udaangaivo ari aangeraa yoketaa tuanaa kaayakaayau ari vookaraiyauvaatama tasipama tuoo

¹⁵ mmuakiaa gioonna kiaapuuya yaparainaraivaara tiinaravai. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya hama Anutuugaara yaata utirama kiada mminnamminnaa maisaiyauvaa varaiya fai Anutuugo mmuakiaa mmoori maisamaisama ngiari iikiaiyouvaaraatama mmuakiaa kua maisaiyauvaa iya innara kiaiyouvaaraatama fai ivo kua pinaivaa iyaki yapaanaravaivee. Inooko nnaaru itaa kua tiravai.

¹⁶ Ii vaidi maisa iya mmannammanna nunuraanurai tida varida vooyaki kuaivaa ravuvuutu kiada tida varida maisa aataru ngiari iikiatairaiyauvunugiataama vida ngiariiyara ngiari avai pinaiyauvakidiri mannaka tida ngiari iikiatairaivaara ngiari vooyaki nnamari kuaivaa yapa kiaani iyani iikiaavai.

Yutaava kua yaagueeqaivaa vaa ausa hanigieeraiya kiaa mmiravai

¹⁷ Ni seena na ngiiyara mmuduuya riraiyaso, tuqinnama yaata utuatee. Ti Udaanga Yisuu Kirisiinna kua varada nuaira vaidiiya nnaagiai vainara kuaivaa nnaaru ngii giaa ngii mmuuvaa kava rikiaatee.

¹⁸ Iya ngiiita kua tida tunoo: Nnaagiai suaiyauvo nninai vaidiiya ngiari iikiataira maisa aataruuyauvunu kuaiya fai diitada Anutuugaa kua aataru-uvaara ngiari tai rikiai kua kiaaravaivee. Kua varada nuairaiyaano itaa kua tiravai.

¹⁹ Ii vaidi maisa iya ngii tasipama varida ngiari yaata tinniiyaadiri kua vooyauvai yaata utida ngii hapauma kiaara ii kiaavai. Iya ngiari yaata tinniiyauvunudiri kumimakama yaata utida iikiaa aataruuyauvaa iida varida hama Mmannasa Yoketaivoono iya kiaa mmikiai iikiaavai.

²⁰ Mo ngia ni seena na ngiiyara mmuduuya riraiyaso, Anutuugaa kua yoketaa tuanaivaara ngia kutaavaivee kuaivaa mmannammanna ngiingii-yara ngiingiiyara tida yaagueeqama varia rada kuatee. Mmannasa Yoke-taivaa yaagueeqaivaa tasipama yaaku varaatee.

²¹ Ngia ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ngiiyara boo tioo tupatupaa variraivaa ngii minaraivaara faannaida varida Anutuugo ngiiyara mmuduuya ru-aiveeraivaara safuuma variatee.

²² Gioonna kiaapu Anutuugaa kuaivaara taara yaata utuaiyara boo tida iyara yoketaakiatee.

²³ Vaidiia iikiaivo vaidi voovai taa taputu kieevoora kiaa utu raririima kati naatauvau yapeerayaama ngia Anutuugaa mmayaaya yoketaivaa vooya kiaa mmikio Anutuugo iya vitoo yoketaivau yapaivee. Gioonna kiaapu vooya ngiari mmamma iira aataru maisaivaa iikiaiya sa iya tasipama mmoori maisaivaa iida ivaara mmuduuya ruatee. Iya roosiima haruru-aaraivaara aatuuda iyara boo tida iyara yoketaakiatee.

Yutaava kua yoketaivaa Anutuugaara tiravai

²⁴ Anutuugo ti vitoo yoketaivau yapaivoono aikiooma ngii utinai fai ngia hama haruruaaraivaara ta kua yoketaivaa kiaaravai. Ivo ari yoosinna yoketaivaki ngii yapa kinai ngia hama ngii mminnamminnaa maisaatainai sirigaida variaaraivaara ta kua yoketaivaa kiaaravai.

²⁵ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva putuuvaara Anutuugo ti vitoo yoketaivau ti yapaivai. Ivo mmuaa tuanaa Anutuugo varikio inna nnutuuvo ngiau aapu vaikio ivo ti kieeta tuanaavai varioo mmuakiaa mminnaiyauvaara dikio yaagueeqa ari vookaraivo innasi vaivaara ta kua yoketaivaa kiaaravai. Ivo nnaaru hama ngiau mmata uu suaivaki itaama varioo aanna makee varioo fai yapooma mmannammanna itaama nnaasu varinaravaivee. Kua kutaa.

Reveraisiina

Fai yapooma vainara aataruuyauvaa Anutuuqo Yisuu Kirisiinna vitauduu too ivo Yuvuaanaa vitauduu iyauvaa too fafaara reeravai. Yuvuaanaa tinni-ivoota inna avuuvootama hanigiooduu yapooma vainara aataruuyauvaa too fafaara reeravai. Ivo too vaa taikaivaivee kiaa fafaara roovo fai yapooma vainaravai. Aavaki vai kua vooyauvai mmataira kuayauvaivee.

Yuvuaano aa yanaa aavaa roo suaivaki vaa ausa hanigiooya Yisuu Kirisiinnara ti Udaangavaivee tuuvaara ngiari nammutuaiya maisa mmoori-iyauvaa iya mmiravai. Iya mmamma nniitareeraivaa varada koonnama varuu suaiyauvaki iya yaagueeqama variateeraivaara Yuvuaano yamayamaa kuaiyauvaa iya kiaa mmioo aa yanaa aavaa reeravai. Iya yaagueeqama varida Anutuuqaa tasipama variaaraivaara faannaida variateeraivaara ivo reeravaivee.

¹ Aa kua aavo tauraa haumaki vau kuaivaa Anutuuqo Yisuu Kirisiinna kooyaa vitauduu teeravai. Kiisa suai mmoori aataruuyauvo mmuakiaayasi vainaraivaa Anutuuqaa mmoori vareera gioonna kiaapuuya ivo vitaaki-aiveeraivaara Anutuuqo inna vitauduu iva teeravai. Yisuu Kirisiiva ari aangeravaa titooduu na Yuvuaano inna mmoori vareera vaidiivaa niisi tuoo ni vitauduu na teeravai.

² Na taa mmoori aataru mmuakiaayauvaara ngii giaa ngii miee Anutuuqaa mmayaayaivaatama Yisuu Kirisiiva kua kutaivaa kooyaa tuuvaatama aa yanaa aavau na kooyaa fafaara ree ngii giaa ngii miaunoo.

³ Nnaagiai mmoori aataruuyauvo vainaraivo aa yanaa aavau vaivaa gioonna kiaapu voovoono ivaa kooyaa yaaruvaivaaraatama gioonna kiaapu vooya ivaa rikiada iikiaiaraatama Anutuuqo iyara yoketaainoo. Nnaagiai Anutuuqo aa mmoori aataru aayauvaa iinara suaivo vaa vainima vaivaara ivo iyara yoketaainoo.

Yaaku saivai sainaidiri taara yoosinna varuu ausa

hanigieeraiyani Yuvuaano fafaara reeravai

⁴ Na Yuvuaanoono aa yanaa aayauvaa fafaara raunoo. Yaaku saivai sainaidiri taara yoosinna varuu gioonna kiaapuuya mmata Asiaa ivau varuuya vaa ausa hanigieeraiyani na aa kua aayauvaa fafaara raunoo. Anutuuqo tauraa varioo aanna makee varioo nnaagiai varinaraivoono kati ngiiyara yoketaama yaata utuoo ari ausa nuufaivaa ngii miaiveera na yaata utuaunoo. Mmannasa Yoketaivo ari yaagueeqaivo yaaku saivai sainaidiri taarama vaivoono Anutuuqo kieeta varira mmaataivaa vunningiaa vari-ivootama kati ngiiyara yoketaama yaata utuoo ausa nuufaivaa ngii miaiveera na yaata utuaunoo.

⁵ Yisuu Kirisiiva Anutuuqaa kuaivaa makemakee kooyaa ngii giaa ngii miraivootama kati ngiiyara yoketaama yaata utuoo ari ausa nuufaivaa ngii miaiveera na yaata utuaunoo. Ivo putuuvakidiri tauraa ariinanaa diitoovovee. Ivo mmuakiaa mmatayaa variaa kieetaiya kieeta tuanaivovee.

Ivooon tiiyara mmuduuya ruoo tiiyara putuduu inna kiauvo tuuvaara hama ti mminnamminnaa maisaiyauvo mmannammanna ti utivai. Kati tete yaata utuaunnaivau mmamma dummukiara ta nookiaunnaanoo.

⁶ Ivaara ivo ti iikiai ta ari Koonna Anutuuqaa mmoori varada vaidi kieetaiya roosiima varida kati Anutuuqaara puara hudeeraiya roosiima variaunnaanoo. Gioonna kiaapuuya inna nnutuuvaa ngiau aapu yapa kikio iyara dira yaagueeqaivo tupatupaa itaavai nnaasu vakiaivee. Kua kutaa.

⁷ Taatee. Ivo namaivaa tasipama tuoo varinoo. Fai tiinai mmuakiaa gioonna kiaapuuya inna taaravai. Pirima inna heeda mmataa inna hooyaatama fai iyaatama inna taaravai. Teekiai fai mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa variaya pinaama innara rataaravai. Fai ii aataru ivo itaama nnaasu vainaravaivee. Kua kutaa.

⁸ Udaanga Anutuugo tinoo: Tauraa yapeeraivaata nnaagiai yapeeraivaatama na nakaaraivovee, tiivo mmuakiaa mminnaiyauvaa yaataroo diraivoono tauraa varioo aanna makee varioo nnaagiai varinaravai.

Yuvuaanaa avu tinniivo hanigiooduu Yisuunna teeravai

⁹ Na Yuvuaano ngii seenavai ngieeta neetama ta Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya variaunnaivaara ta mmuaakaraama varida mmamma nniitareeraivaa varaunnano tiyara diraivoono ti tasipaikiai ta mmuaararaivaa varadaata yaagueeqama variaunnanoo. Na Anutuugaa mmayaayaivaatama Yisuuva kua kutaivaa kooyaa tuuvaatama gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. Kiaa mmiaivaara vooya ivaa irisaivaa mmata voovai nnooriivo ututuuma kioovaa nnutuuvo Patimoosa ivaki ni utu raririima rada kiooduu na variravai.

¹⁰ Vo Sudaaga voovaki na variaaduu Mmannasa Yoketaivo ni tasipama varuduu na variee rikiaaduu vaidiivaa kuaivo nooma akuaivaa roosuuvo ni mmookaivakidiri pinaama kua tiravai.

¹¹ Ivo kua tiao tunoo: A taannaivaara yanaivau fafaara ree yoosinna yaaku saivai karasaidiri taaravaitanaki variaa vaa ausa hanigiaiyani fafaarama kino kuaivee. Ii yoosinna iyauvaa nnutuuyauvo ataama vainoo. Voovai nnutuuvo Epesiisa voovai nnutuuvo Sumuraana voovai nnutuuvo Perekaama voovai nnutuuvo Taaataira voovai nnutuuvo Saratiisa voovai nnutuuvo Piratareepiaa voovai nnutuuvo Rautikiaa vainoo. Iyauvaki variayani fafaara raa kiee mmianee. Nooma akua roosiima tuu kuaivoono itaa kua tiravai.

¹² Tuduu rikiee na vaidiivo niita kua tuuvaa hanigia taanaree kiaa iina taaduu tooba hokobaiyauvaa sikau mmannaammannaivaa nnutuuvo gooraivaadiri iima kiooyauvo yaaku saivai karasaidiri taaravaitana ni too vairavai.

¹³ Ni too vauduu iyauvaa vuutaivaki vaidi roosuuvo dioo vainno ari buruqa hokobaivaa rau kioo ari nniriivau puapusuqaa kuau vausaivaa rau kioovaatama diravai.

¹⁴ Duduu inna kieeta yausiivo eekaravai vainno puara sipisiipa yausiivaannee nama toroomunnaivaa roosiima poosa tuanaavai vairavai. Vauduu inna avuuvaitana ikia hauru toovaa roosiima teeravai.

¹⁵ Tooduu inna yukuuvaitanaudiri kaayau mmeekiaivo teeravai. Vaidiia kapaaqaivaa goora roosuuvaa hudooduu yoketauduu ivaudiri mmeekiaivo teerayaama teeravai. Tooduu inna kuaivo pinaama nnoori hiinaivo tuoo vioo akua tiraivaa roosiiravai.

¹⁶ Roosuduu inna yaaku yaadudaivaki aakiapuayauvaa yaaku saivai sainaidiri taarama utu kioo vauduu paipaivaa saivai saivai avaikarauvo inna avaivakidiri tuoo rubi kioo mmaanai kooyaa vairavai. Vauduu inna oori nnikiivo suaivo ikianna tammaa puaisa teerayaama teeravai.

¹⁷ Na inna taa suaivaki na inna yuku oyaivaki viee varee vaidi putuuvaa roosiima vairavai. Vakiaaduu ivo ari yaaku yaadudaivaa niiyaa utuoo tunoo: Sa aatuukianee. Na tauraa variauvoono fai na nnaagiai varinaravai.

¹⁸ Aanna makee na hara kiee variaunoo. Vaa na putuaivoono na kava diitee aanna hara kiee variee fai tupatupaa varinaravai. Vaa na putira

aataruuvaaraatama yoosinnaivaa nnutuuvo Hairiisa ivaki putiraiya vari-raivaaraatama haitatuura kiivaa utuauvai.

¹⁹ Inna aikioo vaa a taannaivaara fafaara raanee. Makee vai aataruuyauvaaraata nnaagiai vainaraiyauvaaraatama fafaara raanee.

²⁰ Aakiapuaa yaaku saivai karasaidiri taaravaitana ni yaaku yaadudainniivaki vaiyauvaa oyai haumaki vaivaa fai na i kiaa i mminaravai. Tooba hokobaiyauvaa sikau gooraivaadiri iima kiaiyouvo yaaku saivai karasaidiri taarama oyai haumaki vaivaatama fai na i kiaa i mminaravai. Toobaiyouvo inna yoosinna yaaku saivai karasaidiri taaravaitanaki vaa ausa hanigia kiada variyaiya Anutuugaara nuunairaiyavee. Aakiapuaiyouvo inna iya aangeraiya iyara haitatuurayavee.

2

Epesiisaayani reera kuavai

¹ Gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada yoosinna Epesiisa ivaki Anutuugaara nuunairaiyani yanaivaa fafaara raa kiee iyara haitatuura aangeraiavaa mmianee. Aa kua aavaa raanee. Na vaidiivo aakiapuaa yaaku saivai sainaidiri taarama ni yaaku yaadudaivaki utu kiee vaina tooba hokobaiyauvaa yaaku saivai sainaidiri taaravaitana vuutaivakidiri nuaina variee na aa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee.

² Ngia mmoori iikiaiyouvaa vaa na tee rikiauvai. Ngia mmamma mmuyai mmutu rikiada mmoori varada mmuaararavaa teeda rikiadaata ngia yaagueeqama yoketaama varida mmoori iikiaavai. Ngia hama vaidi maisaiyara yoketaakiaavai. Vaidi vooya ngiariiyara ta aposorooyavee kiaa kiada hama aposorooya mmooriyouvaa iikiaani ngia iya kuaiyouvaa rikiada iya mmooriyouvaa teeda rikiaavo iya kiaa kuaiyouvo unnakuayauvai kiaavai.

³ Vaa na tee rikiauvai. Ngia niyara yaagueeqakiaivaara vaidiyya mmoori maisaivaa ngii miaani teeda rikiadaata mmannammanna yaagueeqama varida hama ni nnutuuvaa pikiaavai.

⁴ Ngia itaama yoketaama iikiaaniaata aa kua aavaara na ngiiyara hama ni yoketaainoo. Ngia tauraa niyara pinaama mmuduuya ruaivaa vaa ngia pikiada aanna nnaagiai ngia kiisama niyara mmuduuya ruaanoo.

⁵ Ngia tauraa variaa aataruuvaara yaata utuatee. Vaa ngia ivaa pikiada haruruaanoo. Ngiingii mminnamminnaa maisaiyouvaa pikiada hanigiada vaa ngia tauraa iikiaivaa kava iikiatee. Mo fai ngia hama ngii mminnamminnaa maisaiyouvaa pikikiai fai na ngiisi ngiee ngiisi vai toobaivaa vara kiee rasuma kiaanaravaivee.

⁶ Vo kua voovaara na ngiiyara ni yoketaainoo. Vaidi Nikoraasaa nnaagiai nuairaiya mmooriivaara pinaama ngii nnannatainoo. Neeta ivaara pinaama ni nannatainoo.

⁷ Gioonna kiaapu arinaima rikiai voovoono Mmannasa Yoketaivo vaa ausa hanigiaiya kiaa mmii kuaivaa kii arinaima rikiaivee. Fai yapooma Sataango ngii iinno teenai ngia yaataraiya fai na tinai ngia yatari iiraivaa nneeda tupatupaa variaaravai. Ii yatari ivo Anutuugaa yoosinnaivaki diivai.

Sumuraanaayani reera kuavai

⁸ Gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada yoosinna Sumuraana ivaki Anutuugaara nuunairaiyani yanaivaa fafaara raa kiee iyara haitatuura aangeraiavaa mmianee. Aa kua aavaa raanee. Na tauraa variee nnaagiai varinaraivo vaa na putuee kava diitaivoono aa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee.

⁹ Vaa na tee rikiauvai. Kaayau mmuaararaivo ngiisi vaikio hama ngii mminnaataikiai ngia kuminaya variaano. Itaama vaikioota Anutuuga yaagueeqaivo ngii suvuaikiai hama ngia kutaa kuminaya variaano. Vaa na tee rikiauvai. Gioonna kiaapu Yutayaa vooya ngiariiyara kiaano: Ta Yutayaa tuanaayavee, kiaa ngiariiyara maisa kua kiaavai. Iya unnakua kiaa ngiariiyara kiaano: Ta Yutayaa tuanaayavee, kiaa iya Sataangaa gioonna kiaapuyavee.

¹⁰ Mmuaararaivo kiisa suai ngiisi nninaraivaara sa aatuukiatee. Rikiaatee. Ngiiikidiri vooya fai Sataango ngii iinno taanaree kiaa iinai vaidi vooya oovi nnauvaki ngii yapa kikio fai mmuaararaivo yaakuuvaitana suai ngiisi vainaravai. Sa ni pikieeraida mmannammanna niyara yaagueeqaidada ngii putira suaivaki fai ngia homo yaagueeqama varikiai na irisai tupatupaa variraivaa ngii minaravai.

¹¹ Gioonna kiaapu arinaima rikiai voovoono Mmannasa Yoketaivo vaa ausa hanigiaiya kiaa mmii kuaivaa kii arinaima rikiaivee. Fai yapooma Sataango ngii iinno teenai ngia yaataraiya kava putira suaivaki hama maisama variaaravaivee.

Perekamaamaayani reera kuavai

¹² Gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada yoosinna Perekamaama ivaki Anutuugaara nuunairaiyani yanaivaa fafaara raa kiee iyara haitatuura aangeravaa mmianee. Aa kua aavaa raanee. Na paipaivaa saivai saivai avaikaraivo niisi vaivoono aa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee.

¹³ Ngia hara kiada variaa yoosinnaivaa vaa na tauvai. Sataangoota ivaki kieetavai variivaatama vaa na tauvai. Ivo varikiainnaata hama ngia ni nnutuuvaa pikieeraida puaisakama utuaano. Vaidi voovai nnutuuvo Adipaava hama ni pikieera ni mmayaayaivaa yaagueeqama kioo kiaa mmuuvaa vaidi vooya inna vitada ngii yoosinnaivaki Sataangootama varuuvaki ruputu kiooduu putiravai. Ruputu kiooduu putuu suaivaki ngia niyara kutaavaivee kiaa kuaivaa hama pikieeravai. Mmannammanna ngia yaagueeqama kutaavaivee tida nnaasu variravai.

¹⁴ Ngia itaama yoketaama uuduaata aa kiisa kua aayauvaara na ngii iyara hama ni yoketaano. Gioonna kiaapu vooya ngii tasipama variaya nnaaruaa vaidi voovai nnutuuvo Biriaamo tuu kuaiyauvaa rikiada iiki-aavai. Nnaaru ivo ari vo vaidi voovai nnutuuvo Barakaanna gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa iida varaateera aataruuvaa kiaa mmioo vitauduu ivoono Isarairaa gioonna kiaapuuya vitauduu iiravai. Iya yeenna fayaiyauvaa unnakua anutuuyauvaa mmuuyauvaa nneeda sabi heera aataruuvaa iida kumimakama variateeraivaara iya vitauduu iiravai.

¹⁵ Mmuaikaraama ngiiikidiri variaa vooya Nikoraasaa nnaagiai nuairaiya kua maisaiyauvaa rikiada iikiaavai.

¹⁶ Ivaaraida hanigiada ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiaatee. Mo fai ngia hama pikieerama kiki fai na kiisa suai ngiisi ngiee gioonna kiaapu maisama variayaatama rapinaravai. Paipa avaikaraivo ni avaiakidiri tiivaadiri na iyaatama rapinaravai.

¹⁷ Gioonna kiaapu arinaima rikiai voovoono Mmannasa Yoketaivo vaa ausa hanigiaiya kiaa mmii kuaivaa kii arinaima rikiaivee. Fai yapooma Sataango ngii iinno teenai ngia yaataraiya fai na ngiau aapu hataumaki vai yeennaivaa nnutuuvo menaivaa ngii minaravai. Ngii miee sikau poo-saivau nnutu karaasa fafaarama kiaiayauvaatama mmuaavai mmuaavai ngii minaravai. Ii nnutu karaasa iyauvaa hama mmuakiaaya rikiaaravai. Mmuaavai mmuaavai sikau vareera nakaaraivo ariinoo nnaasu fai rikiaaravai.

Tuaatairaayani reera kuavai

¹⁸ Gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada yoosinna Tuaataira ivaki Anutuugaara nuunairaiyani yanaivaa fafaara raa kiee iyara haitatuura aangeraijaa mmianee. Aa kua aavaa raanee. Na Anutuugaa Mmaapuuvono aa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee. Ni avuuvaitana ikia hauruuvo taivaa roosiima taivai. Kapaaga gooraivaudiri mmeekiaivo taivaa roosiima ni yukuuvaitanaudiri mmeekiaivo taivai.

¹⁹ Ngia mmoori iikiaiyouvaa vaa na tee rikiauvai. Ngia niiyara mmuduuya rida niiyara kutaavaivee tida ni mmooriivaa iida mmuaararaijaa teeda rikiadaata ngia mmannammanna yaagueeqama yoketaama varida mmoori iikiaavai. Ngia tauraa kiisa mmooriivaa iiravai. Aanna makee ngia pinaa mmooriivaa iikiaivaa vaa na tee rikiaunoo.

²⁰ Ngia itaama yoketaama iikiaaniaata aa kua aavaara na ngiiyara hama ni yoketaunoo. Gioonnaivaa nnutuuvo Yesapereeva ariiyara tinoo: Na Anutuugaa kuaivaa ngii giaa ngii miraivovee, tiivaa ngia hama inna ooqoo ki-aavai. Ivo koonnama ni kuaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmioo sabi heera aataruuvaa iya vitainno unnakua anutuuyauvaa mmira yeenna fayaiyauvaa nneera aataruuvataama iya vitaikiai iikiaavai.

²¹ Ivo ari mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiaiveera na hokoba suai innara faannaina variee tauko hama ivo ari sabi heera aataruuvaa inna pikiaataivai. Inna iikiataivai.

²² Ivaara na innaatama inna tasipama varida sabi mmuara heeraiyaatama nniitareeraivaa mminali fai iya kaayau mmamma nniitareeraiyauvaa varaaravai. Iya inna tasipama mmoori maisaiyauvaa iikiaiyouvaara hama yaata utida pikieerama kikiyai fai na kaayau mmamma nniitareeraiyauvaa iya mmimaravai.

²³ Iya mmi kiee inna nnaakaraiya ruputinai putuaaravai. Fai na itainai mmuakiasa gioonna kiaapuuya vaa ausa hanigiada Anutuugaara nuunairaiya arinaima teeda rikiada kiasa: Vaa ivo gioonna kiaapuuya yaata utira kuaivaata iya iikiataira aataruuvataama arinaima rikiaavaivee, kiaravai. Fai ngia mmatayaa iikiaiyouvaa irisaiyauvaa mmuaavai mmuaavai na safuuma ngii minaravai.

²⁴ Itaama vaikiyai rikiada ngia Tuaataira variaa vooya ii maisa aataru iya iikiasa kua ivaa hama ngia rikiada iikiaavai. Iya kiaanoo: Ta Sataangaa kua maisa hataumaki vaivaa rikiaunnaanoo, kiasa hama ngia rikiaavai. Ngia itaama hama rikiaiya na ngii kiaanoo: Na hama vo mmuaararai voovai ngiiyaa yapaanaravaivee, kiaanoo.

²⁵ Mmoori yoketaivo ngiisi vaivaa puisakama utuatee. Puisa utida varikiakiai tee fai na tiinaravai.

²⁶ Fai yapooma Sataango ngii iinno teenai ngia yaataraiya na ngii miau mmooriivaa iidada na tiinara suaivaki mmannammanna iikiakiai gioonna kiaapu mmatayaiyara dira yaagueeqaivaa fai na ngii minaravai.

²⁷ Ni Napoova iyara dira yaagueeqaivaa ni muuvaa fai na ngii minaravai. Ngii minai fai ngia yaagueeqa aina yauvaadiri utida iyara diaaravai. Dida vaida kuu yavaivaa rummua mumunu utiraivaa roosiima iya ruputuaaravai.

²⁸ Fai na patairaara aakiapuaivaatama ngii minaravai.

²⁹ Gioonna kiaapu arinaima rikiai voovono Mmannasa Yoketaivo vaa ausa hanigiaya kiasa mmii kuaivaa kii arinaima rikiaivee.

3*Saratiisaayani reera kuavai*

¹ Gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada yoosinna Saratiisa ivaki Anutuugaara nuunairaiyani yanaivaa fafaara raa kiee iyara haitatuura aangeraiavaa mmianee. Aa kua aavaa raanee. Anutuugaa Mmannasa Yoketaivo ari yaagueeqaivo yaaku saivai sainaidiri taaravaitana vaivaa na utuee aakiapuaa yaaku saivai sainaidiri taaravaitana utuauvoono na aa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee. Ngia mmoori iikiaiyouvaa vaa na tee rikiauvai. Vaidi vooya ngiiyara kiaanoo: Iya yaagueeqama hara kiada variaano, kiani teeda ngia vaidi putiraiya roosiima variaavai.

² Ni Anutuugaa avuuvau na taukai ngia iikiaa mmooriyouvaa hama ngia iima safuuma taikaavai. Ivaara diitada avu teeda vaidi mmoori yoke-taivo homo ngiisi vaiyouvaa yaagueeqama iikiatee. Hama iiraida pikikio mmooriivo ngiisi vaiyouvo fai taikaanaravai.

³ Vaidiia ni mmayaayaivaa ngii giaa ngii muduu ngia rikiada puaisa utuuvaa keenaa yaata utida rikiada iikiatee. Iida ngiingii mminnamminnaa maisaiyouvaa pikiada hanigiada yoketaama variatee. Mo fai ngia hama diitada avu teeda vairaida varikiai vaidi mmuara vareeraivo akiaraama virayaama fai na ngiisi vinai ngia hama na kuanara suaivaa taaravai.

⁴ Itaama vaikia ngia Saratiisaiya ngiikidiri variaa kiisa vookiatatanono hama iya ngiari buruqaiyouvaa kainaama ruaavai. Iya yoketaama vari-aiavaara fai iya buruqa poosaiyouvaa rau kiada ni tasipama nookiaaravai.

⁵ Fai yapooma Sataango ngii iinno teenai ngia yaataraiya fai ngia iya roosi-ima buruqa poosaiyouvaa rammuaaravai. Vaa ngii nnutuuyauvo varira yanaivo vaivau vaiyouvaa hama na ruganai fai ngia tupatupaa variaara-vai. Ni Napoonna avuuvauunnaata ari aangeraiya avuuyauvunuaatama na kooyaa iyara tinara: Inna ni nnaagiai nuairaiyavee, tinaravai.

⁶ Gioonna kiaapu arinaima rikiai voovoono Mmannasa Yoketaivo vaa ausa hanigiaiya kaa mmii kuaivaa kii arinaima rikiaivee.

Piratareepiaanyi reera kuavai

⁷ Gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada yoosinna Piratareepia ivaki Anutuugaara nuunairaiyani yanaivaa fafaara raa kiee iyara haitatuura aangeraiavaa mmianee. Aa kua aavaa raanee. Na ari vookaraama yoke-taa tuanaavai variee kua kutaivaa kiauvoono aa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee. Na Davuitiinna yoosinna karaasa ngiau aapu vaivaa kiivaa utuee sipuuvaa fai na hatuaa kino hama gioonna kiaapu voovoono yopeema sipuuvaa rainaravai. Fai na sipuuvaa rau kino hama voovoono yopeema hatuaanaravai.

⁸ Ngia mmoori iikiaiyouvaa vaa na tee rikiauvai. Ngia kiisama yaagueeqama variaivaa vaa na tauvai. Ngia itaama varidaata ni kuaivaa rikiada iida hama ni nnutuuvaa pikiaavai. Taatee. Vaa na ngiini sipuuvaa hatuaa kiauuvai. Hama gioonna kiaapu voovoono yopeema ii sipu ivaa rainaravai.

⁹ Rikiaatee. Sataangaa gioonna kiaapuuyaano unnakua kaa ngiariiyara kiaanoo: Ta Yutayaa tuanaayavee, kiaiya unnakuavai kaaavai. Fai na iya tinai iya numa ngii yuku oyaiyouvaki toorivu yau harada varida na ngiiyara mmuduuya ruauvaara fai iya arinaima rikiada ivaara kooyaa kaaaravai.

¹⁰ Fai iinno taanaraivo gioonna kiaapu mmuakiaa mmatavau variaiyasi nnino iyasi pinaa mmuaararaivo vainaravai. Mmuararaivaa teeda riki-adaata mmannammanna yaagueeqama variateera kiau kuaivaa vaa ngia rikiada yaagueeqama variaivara fai ii mmuaararai ivo ngiisi nninai rikiee na iinai fai ngia aikiooma yoketaama variaaravai. Fai na ngii vitee yoke-taivau japanai yoketaama variaaravai.

¹¹ Fai na kiisa suai ngiisi kuanaravai. Gioonna kiaapu voovoono ngia mmatayaa mmoori varaa irisai yoketaivaa sa ngiisidiri ravisiaiveeraivaara ngiisi vai mmooriiyauvaa puaisa utida iikiatee.

¹² Fai yapooma Sataango ngii iinno teenai ngia yaataraiya fai na ni Anutu-uqaa nuunaira nnau pinaivaki tuunna roosiima ngii yapa kinai ngia hama ivaki pikiaaravai. Fai ivaki tupatupaa variaaravai. Fai na ni Anutu-uqaa nnutuuvaaatama inna yoosinnaivaa nnutuuvaaatama ngiiyaa fafaarama kiee niiniyavee, tinaravai. Ii yoosinna ivaa nnutuuvo Yerusareema karaasavai fai ngiau aapu ni Anutu-uqaasidiri tiinaravai. Ni nnutu karaasaivaatama na giiyaa fafaarainaravai.

¹³ Gioonna kiaapu arinaima rikiai voovoono Mmannasa Yoketaivo vaa ausa hanigiaiya kiau mmii kuaivaa kii arinaima rikiaivee.

Rautikiaayani reera kuavai

¹⁴ Gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada yoosinna Rautikiaa ivaki Anutu-uqaara nuunairaiyani yanaivaa fafaara raa kiee iyara haitatuura aangeravaa mmianee. Aa kua aavaa raanee. Na kua kutaivaa nakaaravoono hama na gioonna kiaapuuya pikieeraina na Anutu-uqaa kuaivaa safuuma iya kiau mmiauvai. Anutu-uqo mmuakiaa mminnamminnaavai iiraivaa oyaivoono na aa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee.

¹⁵ Ngia mmoori iikiai yauvaa vaa na tee rikiauvai. Ngia hama mmuaa yaatavai utida adaivaa roosiima ni ngieera variaavai. Ngia hama mmuaa yaatavai utida pinaama tootokaivaa roosiima ni vaini variaavai. Ngia mmuaa yaatavai utida adaivaa roosiima variaatiri. Ni yoketaitirivee. Ngia mmuaa yaatavai utida pinaama tootokaivaa roosiima variaatiri. Ni yoke-taitirivee.

¹⁶ Hama ngia itaama variaano. Ngia irisoo tammaayaa variyaiya roosiima varida taara yaata utida varida kiisama tootokaivaa roosiima variaivaara na ni avaivakidiri nnoori subikiekieevaa visirayaama na ngii ooqoo tiee ngii visi pikiaanara iikiaunoo.

¹⁷ Ngia kiaanoo: Ta kaayau sikauyauvoota mmuakiaa mminnaiyauvootama tiisi vainoo. Ta aanii mminnaavaara buaakiaarannee? kiau. Ngia itaa kua kiau kiadaata ngia yoonosupuaaya variaivaara hama ngia arinaima rikiaanoo. Ngia kati vaidiya variaani vooya ngiiyara boo tiraivaara hama ngia arinaima rikiaanoo. Ngia mmanna haipuya varida taguaada varida avu huruutaya variaivaara hama ngia arinaima rikiaanoo.

¹⁸ Ivaaraina na niisi vai kuaivaa ngii giaa ngii minaravee. Ngia vaidi nnoonnaya variateeraivaara sikau goora yoketaa tuanaiyauvaa niisidiri yookaama kiada varaatee. Ngia maisama taguaada variraivaa hauma kiaateeraivaara niisidiri buruqa poosaiyauvaa yookaama kiada vara rau kiada varikio fai hama ngii mmamma maisainaravai. Ngii avuuyauvaa tuqinnama taateeraivaara niisidiri marasiinaivaa yookaama kiada ngiingii avuuyauvunu siikakiaaraivaara varaatee.

¹⁹ Mmuakiaa gioonna kiaapu na mmuduuya ruauyaata na kuaivaa yaagueeqama tiee iya safu safuuma variateeraivaara mmamma mmuaararavaa iya mmiauvai. Ivaara mmuaa kuavai rikiada nnikiaraida ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiada yoketaama variatee.

²⁰ Rikiaatee. Na sipuuvaa vainiivau diee vaina ivau ruaunoo. Mo fai gioonna kiaapu voovoono ni avaivaa rikioo sipuuvaa hatuaa kinai fai na innasi viee inna tasipama yeenna nneeno ivo ni tasipama yeenna nneenai ta mmuaavau yoketaama variaaravai.

²¹ Fai yapooma Sataango ngii iinno teenai ngia yaataraiya na tinai na kieetavai variaa mmaataivau ngia ni tasipama variaaravai. Na iinno teera aataruuvaa yaatara kiese ni Napoova kieetavai varii mmaataivau na inna tasipama variauneema fai ngia variaaravaivee.

²² Gioonna kiaapu arinaima rikiai voovoono Mmannasa Yoketaivo vaa ausa hanigiaiya kiasa mmii kuaivaa kii arinaima rikiaivee.

Tooba hokobaiyauvaa vuutaivaki duu vaidiivaa roosuuvoono niita itaa kua tiravai.

4

Ngiau aapu varuuya ngiari ausa

mmuduuyaiyauvaa Anutuugaa mmiravai

¹ Ivo itaa kua kiasa taika kiooduu rikiee na taaduu ngiau aapu sipuuvo hatuua roo vuduu nooma roosuu avai vo vaa tauraa niita kua tuduu rikiaivoono kava niita kua tioo tunoo: Pikiee aapi ngiane. Nninai tee nnaagiai vainara aataruuyauvaa fai na i vitainaravaivee,

² tuduu tuu saivaata Mmannasaivo ni tasipooduu rikiee na taaduu ngiau aapu kieeta varira mmaata voovai ni too vauduu too vaidi voovoono ivau variravai.

³ Varuduu too inna oori nnikiivakidiri kaayau mmeekiaivo sikau yoketaa kookee kuauvaitana nnutuuvaitana yasipaa koniriaana roosiima teeravai. Tooduu ivo varira mmaataivaa furainaivo yanaadoo kuau sikauvaa nnutuuvo emeraara roosiima ututuuma kieeravai.

⁴ Ututuuma kiooduu mmaataiyauvo vo vaidivai taika kioo vo vaidivai yaaku saivakidiri taarama taarama ivo varira mmaataivaa ututuuma kiooduu mmaataiyauvo vauneema vaidi yokovaiyaatama iyauvunu variravai. Iya buruqaiyauvo poosauduu vaidi kieetaiya tommeeka sikau gooraivaadiri iima kiooyauvo iya kieetaiyauvunu vairavai.

⁵ Ii kieeta varira mmaata ivakidiri saneetuovo utuduu ngiaarunnaivo akua tuduu ari vo akua vo akuaiyauvo tiravai. Tuduu tooba hauru tooyauvo yaaku saivai karasaidiri taaravaitana kieeta varira mmaataivaa vunniivau teeravai. Iyauvo inna Anutuugaa Mmannasaivo ari yaagueeqaivo yaaku saivai sainaidiri taaravaitana vauvo teeravai.

⁶ Tooduu kieeta varira mmaataivaa vunniivau arivoo karau mminnaa voovai nnoori haruunga pinaivaa roosiima mmannammannaanaruuravai.

Itaama uduu kieeta varira mmaataivaa kuai mmookai sainai sainai fayai roosuu ari vookarau taarama taaramadoono dida vairavai. Ii fayai roosuu iyauvo korokorooma rada nuauduu iya kuai mmookaiyauvunu kaayau avuuyauvo vairavai.

⁷ Tauraiivoono fai raiyoonavaa roosiima dioo vauduu inna inanoovo puara burimakau ooravai roosiima dioo vauduu raammivaa viri nnikiivo vaidi viri nniki roosiiravai vauduu nnaagiai tuanaivo ngiaamma tuauvo mainnimainniima roo vuuvaa roosiima diravai.

⁸ Mmuaavai mmuaavai iya haayaiyauvo yaaku saivai karasaidiri mmuaavai vairavai. Iya mmamma mmuakiaavai mmemmaiyaavakiaata veraiyauvunuaatama kaayau avuuyauvo vairavai. Ii fayai roosuu iyauvo hama pikieeraida ikiannagisanna heenagieena mmannammanna kuaru tida tunoo:

Udaanga Anutuugo mmuakiasa mminnaayauvai
yaataroo diraivo
yoketayoketaa tuanaa ari vookaraivovee.
Ivo tauraa varioo aanna makee varioo
nnaagiai varinaravaivee.

Iya itaa kua kuaruuvaa tiravai.

⁹ Ivo kieeta varira mmaataivau variivoono fai tupatupaa varinaravai. Innara fayai roosuu ari vookarau taarama taaramadoono kuaru tida variravai. Iya inna oyai ari vookarauvaara kuaru tida inna nnutuuvu ngiau aapu vauvaara kuaru tida yoketaavaivee tiravai.

¹⁰ Iya itaama kuaru tida varuu suaivaki yokovaiya vo vaidivai taika kioo vo vaidivai yaaku saivakidiri taarama taarama kieeta varira mmaataivau variivaa yuku oyaivaki vida varada vaidia ivo tupatupaa varinaraivaara ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiravai. Mmi kiada ngiari tommeekaiyauvaa rabara kiada inna mmaataivaa vunnigiataa mmataivau kagaari kiada tunoo:

¹¹ Ti Udaanga Anutuuqovee.

E nnaasu yoketaama varianna tuanaakuavee.

Ivaara vaidiia i oyai ari vookaraivaara

yoketaavee kiaa kiada

i nnutuuvaa ngiau aapu yapa kiada

i yaagueeqaivo vaivaara yoketaavaivee kiaavai.

A mmuakiaa mminnaayauvai iiraikuavee.

I iikiataivaugiataama a iikianna mminnaiyauvo

vaikiai variaavaivee.

Ivaara ta aiyara kua yoketaivaa kiaunnaanoo.

Iya itaa kua kuaruuvaa tiravai.

5

Puara Sipisiipa Nnaakaraivo yanaivaa radudeeravai

¹ Na taaduu kieeta varira mmaataivau varuuvono ari yaaku yaadu-daivaadiri yanaa hovekama kioovaa utu kioo vairavai. Ii yanaa ivaa aaki-aivakiaata mmaanaivaunnaatama fafaaraivo vauduu ivaa rabanikeevoora manu yaaku saivai karasaidiri taarama ivau vairavai.

² Vauduu tee na rikiaaduu aangeraa yaagueeqauvoono pinaama aayanna roo tunoo: Dee vaidivoono yoketaa tuanaavai variivaara aikiooma manu-yauvaa utu rabanika kioo yanaivaa raduda kioo yaarinarannee?

³ tuduu rikioo hama yopeema ngiau aapu varuu vaidi voovono ivaa raduda kioo taataama uduu hama yopeema mmatayaa varuu voovootama ivaa raduda kioo taataama uduu mmata mmemmaivaki varuuyakidiri hama yopeema voovoota iikiataama variravai.

⁴ Hama vaidi voovono yoketaa tuanaavai varioo aikiooma ivaa raduda kioo toovaa na pinaama rateeravai.

⁵ Ratee variaaduu vaidi yokovaa voovono ni tunoo: Sa rataanee. Taa-nee. Yutaanna oyaivakidiri fai raiyoonavaa roosuu vaidiivo diiteeravai. Ivo Davuitiinna oyaivakidiri diitoovono vaa yaagueeqainno yaata-reeravoonora tuoo manu yaaku saivai karasaidiri taarama vaiyauvaa fai aikiooma utu rabanika kioo yanaivaa radudaanaravaivee, tiravai.

⁶ Tuduu rikiee na taaduu kieeta varira mmaataivo vauduu fayai roosuu ari vookarau taarama taarama ivaa ututuuma duduu iya tammaivaki Puara Sipisiipa Nnaakaraivo dioo vauduu yokovaiya iya ututuuma kiada variravai. Na taaduu Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa ruputu kiooduu putuuvaa roosuuvo ivau dioo vauduu inna kieeta tinniivakidiri aaruuyauvo yaaku saivai karasaidiri taarama vauduu inna avuuyauvo yaaku saivai sainaidiri taarama vairavai. Inna avuuyauvo inna Anutuuqaa Mmannasaivo ari yaagueeqaivo yaaku saivai sainaidiri taaravaitana vairavai. Vauyauvaa Anutuuqo iyauvaa titooduu mmuakiaa mmatavau nuairavai.

⁷ Puara Sipisiipa Nnaakaraivo oro kieeta varira mmaataivau variivaa yaaku yaadudaivakidiri yanaa hovekama kioovaa vareeravai.

⁸ Varooduu teeda fayai roosuu ari vookarau taarama taaramadootama vaidi yokovaiya vo vaidivai taika kioo vo vaidivai yaaku saivakidiri taarama taaramadootama vida varada inna yuku oyaivaki vairavai. Iya mmuaavai mmuaavai kitaa roosuu mminnaiyauvaa utida kuu yavaa gooraivaadiri iima kiooyauvaa utiravai. Iya kuu yavaa aakiaiyauvaki yatari ranaivaa hudooduu suuda yoketaa vuuvaa yapa kiooyauvo Anutuuqaa gioonna kiaapuuya yaaku vareeraivaa roosiiravai.

⁹ Iya diitada dida vaidi karaasa kuaru voovai tida tunoo:

Vaidiia i ruputu kioovaara
a nnaasu yoketaavai variannaikuaano
fai aikiooma yanaa hovekama kioovaa varee
manuuyauvaa rabanika kiaanaravai.
Vaidiia i ruputuduu i kiauvo tusoovaadiri
a gioonna kiaapuuya yookaama kiee
Anutuuqaani iya viteeravai.
A vo oyai vo oyaivakidiriaata
vo kua vo kua kiaivakidiriaatama
vo mmamma vo mmammaivakidiriaata
vo mmata vo mmataivakidiriaatama
gioonna kiaapuuya Anutuuqaani viteeravai.

¹⁰ Vaa a iya vitee kiaannani
iya kati Anutuuqaara puara hudeeraiya roosiima
inna mmoori varada kieetaya variaano.
Fai iya mmatayaa variaiyara diaaravaivee.

¹¹ Iya itaa kua kuaruuvaa tuduu na kava tee kuaru akuaivaa rikiaaduu aangeraa kaayakaayau ari vookarauya hama yopeema vaidiia yaaru-atauya kuaru tida varida kieeta varira mmaataivaatama fayai roosuu ari vookarau taarama taaramaatama vaidi yokovaiyaatama ututuuma kiada

¹² dida vaidi pinaama kuaru tida tunoo:

Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa
vaidiia ruputu kioovoona
yoketaa tuanaavai variivaara
aikiooma gioonna kiaapuuyara dioo vainno
aikiooma mminnaa yoketaiyauvaa varoo
aikiooma tinni yoketaivaa varaikio
yaagueeqaivo innaki vaivai.
Aikiooma gioonna kiaapuuya
inna nnutuuvaa ngiau aapu yapa kiada
inna oyai ari vookaraivaara yoketaavee tida
innara kua yoketaivaa kiaavaivee.

¹³ Iya itaa kua kuaruuvaa kiaa taika kiooduu na rikiaaduu mmuakiaa ngiau aapu varuuyaata mmatayaa varuuyaataatama mmata mmemmaivaki varuuyaata nnooriki varuuyaataatama kuaru tida tunoo:

Kieeta varira mmaataivau variraivaaraata
Puara Sipisiipa Nnaakaraivaaraatama
ta kua yoketaivaa tupatupaa kiaravee.
Ivaitana nnutuuvaitana nnaasu
ta tupatupaa ngiau aapu yapaaravee.
Ivaitana oyai ari vookaraivaitanaata
ivaaitana yaagueeqaivaitanaatama

tupatupaa vakiaivee.

¹⁴ Iya itaa kua kuaruuvaa kiasa taika kiooduu fayai roosuu ari vookarau taarama taaramadoono iya sai tunoo: Kua kutaavee, tuduu rikiada yokovaiya ivaitana yuku oyaivaitanaki vida varada vaidan ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa ivaitana mmiravai.

6

Puara Sipisiipa Nnaakaraivoono manuuyauvaa

utu rabanika kieeravai

¹ Yanaa hovekama kioovau manu yaaku saivai sainaidiri taarama vauduu na taaduu Puara Sipisiipa Nnaakaraivoono manu tauraanaivaa utu rabanika kieeravai. Utu rabanika kiooduu tee na rikiaaduu fayai roosuu ari vookarau voovoono ngiaarunnaa akuaivaa roosiima tunoo: Ngianee,

² tuduu rikiee na taaduu puara hoosa eekaraivo nniravai. Nnudu too inna mmookaivau varuu vaidiivo suru yau suruuvaa utu kioo vauduu vaidi-
iia yaatareera vaidiivaa tommeekaivaa vara inna kieetaivau apu kiooduu vairavai. Vauduu too ivo ari nnammutuaa vooya yaatara kioo vioo mman-
nammanna vooyaataama yaataraanara viravai.

³ Puara Sipisiipa Nnaakaraivo manu inanoovaa utu rabanika kiooduu tee na rikiaaduu fayai roosuu ari vookarau inanoovoono tunoo: Ngianee,

⁴ tuduu rikioo puara hoosa kookevo nniravai. Nnudu too inna mmookaivau varuu vaidiivo mmatayaa variraiya yoketaama variraiavaa rugeera yaagueeqaivaa vareeravai. Fai ivo tinai rikiada vaidiiva ausa nu-
ufaivaa pikiada ngiari ruputu ngiari ruputuudada putuaara yaagueeqaivaa
vareeravai. Varoo paipa avaikarauvaa varoo utu kioo vairavai.

⁵ Puara Sipisiipa Nnaakaraivo manu tammaivaa utu rabanika kiooduu tee na taaduu fayai roosuu ari vookarau tammaivoono tunoo: Ngianee, tuduu rikiee na taaduu puara hoosa upisiivo nniravai. Nnudu too inna mmookaivau varuu vaidiivo mmuaararairavaa hiri kioo too rikieera ki-
ikoovaa utu kioo vairavai.

⁶ Utu kioo vauduu na rikiaaduu fayai roosuu ari vookarau taarama taarama tammaivakidiri aarareera suaivaraa vaidi kua roosiima tioo tunoo: Yeennaivaa nnutuovo vuutaivo mmuaaneetu mmuaararairavaa mmuaa suaivai mmoori varavaa irisai sikauyauvaa ivaara yapaatee. Vo yeen-
navai nnutuovo baariivo taaravoomaneetu mmuaararairavaa kava mmuaa suaivai mmoori varavaa irisai sikauyauvaa ivaara yapaatee. Mmoori aakiaivaki yatariivaa nnutuovo oriipaiyauvaata vuainaiyauvaatama sa tu-
ayanna ruatee. Kuaivo tuoo itaa kua tiravai.

⁷ Puara Sipisiipa Nnaakaraivoono manu eera taammaivaa utu rabanika kiooduu tee na rikiaaduu fayai roosuu ari vookarau eera tammaivoono tunoo: Ngianee,

⁸ tuduu rikiee na taaduu puara hoosa poosa kuauvo nniravai. Nnudu too inna mmookaivau varuu vaidiivaa nnutuovo Putira Vaidivai variravai. Puara hoosa voovau varuu vaidiivaa nnutuovo Hairiiso inna nnaagiaivau nniravai. Fai yapooma mmuakiaa gionna kiaapu mmatayaa variavai taarama taarama mmatanaa rukaakama kiada voovau voovau variaaravai. Ivaitana mmuaa mmatanaavai ruputuaara yaagueeqaivaa vareeravai. Fai ivaitana ivaki variavai tikiai vooya rapidada putikiai vooya yeenna raida putikiai vooya nniitareeda putikiai fai mmaraaraiyano vooya gutikiai putu-
aaravai.

⁹ Puara Sipisiipa Nnaakaraivo manu eeraivaa utu rabanika kioodoo tee na taaduu yeena tapi voovai kiisama ngiaunnannuma iima kioovaa mmemmaivaki gionna kiaapu nnaaru ruputu kioodoo putuuya mmagiaiya variravai. Ii gionna kiaapu iya Anutuuqaa mmayaayaivaa kiaa kookieema kiada hama pikieerama kiada inna mmooriivaa mmannammanna yaagueeqama uuvaara vaidi vooya iya ruputuduu putiravai.

¹⁰ Iya mmagiaiyaano pinaama aayanna tida tunoo: Udaanga Anutuuqo, yaagueeqaivo iisi nnaasu vaikiai a yoketaa tuanaakua nnaasu variee kua kutaivaa kiannaikua दौरा sui fai mmatayaa varuuya ti ruputuuyaki kua pinaivaa yapa kiese ti kiauvo tusoovaa irisai maisaivaa iya mminnanannee?

¹¹ tuduu rikioo Anutuuqo buruqa poosaiyauvaa iya mmioo tunoo: Kiisama ngia ivau tirooma variatee. Ngii seena homo mmatayaa varida ngii roosiima mmoori vareeraiya vaidiiya ngii ruputuneema fai iya ruputikiai na iya jaaruee teeno aikiooma vainai tee fai na irisai maisaivaa ngii ruputuuya mminnanavaivee, tiravai.

¹² Tuduu rikiee na tee vakiaaduu Puara Sipisiipa Nnaakaraivo manu kara-sai diaivaa utu rabanika kieeravai. Rabanika kioodoo too mmataa kuaru pinaa ari vookarauvo utuduu suaivo buruqa maisa upisi kuauvaa roosiima hanigioo heeneeruvai vauduu kuraagaivo mokosamauvo kiau roosiinno kookeevai vairavai.

¹³ Vauduu too aakiapuayauvo ngiau aapuuvakidiri tasukua rada mmataki tiida viravai. Nnaammuaya iira piguuyauvaa yuunna pinaivo utikiai tasukua rada tiida virayaama aakiapuayauvo tasukua rada tiida viravai.

¹⁴ Vuduu yanaivaa hovekakiaaneema ngiauvo hovekainno vioo kieeravai. Vioo kioodoo mmuakiaa taapiiyauvootama mmuakiaa nnooriivo ututuuma kioo varuu mmata mmuakiaayauvootama ngiari mmaataiyauvunu pikiada hayu vooyauvunu vairavai.

¹⁵ Itaama vauduu teeda mmatayaa varuu kieeta nnoonnaiyaata kiisa kiisa kieetaiyaatama rapira kieetaiyaata hoonahaana suvuayaatama vaidi kaayau yaagueeqauyaata mmuakiaa vaidi sikaunnaadiri yookaama kiada vitooyaatama mmamma dummukiara kati ngiari nuayaatama iyaano oonauyauvakiaata oora sikau aakiaiyauvakiaatama vida hatauma kiada variravai.

¹⁶ Hatauma kiada varida oora sau tatari taapiivaa aayanna reeda tunoo: Havataida tiida ti rummua apu kikio kieeta varira mmaataivau variivo sa ti taiveera ti rummua apu kiaatee. Puara Sipisiipa Nnaakaraivo sa tiyara ausa nnannataiveera ti rummua apu kiaatee.

¹⁷ Ivaitana nnannateera suaivo aavaa nninoo. Dee vaidivoono aikiooma ivaitana avuuvaitanau dinarannee? Hameetainoo. Ivaara tiida ti rummua apu kiaatee, tiravai.

7

Isarairaa kaayakaayau (144,000) Anutuuqaa atauvaa vareeravai

¹ Iya itaa kua kiaa taika kioodoo na taaduu aangeraa taarama taaramadoono sui raari roopinnainnaata sui haatapeeraipinnainnaata tooya sai tooya sainai diravai. Iya dida vaunnidiri yuunnaiyauvo ngioo utuduu teeda iya iyauvaa suvuai utuduu hama mmataivau utuduu hama nnooriivoota yatariiyauvootama korokooravai.

² Iya itaama suvuauduu na taaduu ari vo aangeraa voovoono sui raari roopinnaidiri ngioo varioo Anutuuqo tupatupaa variraivaa atauvaa utu varoo nniravai. Ngioo varioo aangeraa taarama taaramadaara pinaama

aayanna reeravai. Ii aangeraa taarama taarama ido mmataivaata nnoori-ivaatama iikio fai hama yoketainara yaagueeqaivaa vaa Anutuuqo iya mmi-ravai.

³ Aangeraivo iyara aayanna roo tunoo: Ivau iikiatee. Sa nnaammaratu-uma mmataivaatama nnooriivaata yatariiyauvaatama maisa aataruuvaa iikiatee. Yapooma ta ti Anutuuqaa fafaaraivaa inna mmoori vareera gioonna kiaapuuya tinniiyauvunu inna atauvaa yapa kikiyai iikiatee,

⁴ tuduu rikiada iya Anutuuqaa atauvaa gioonna kiaapuuya tinniiyauvunu yapa kiada iya yaaruuvaa ni giaa ni mida tunoo: Kaayakaayau gioonna kiaapu Isarairaiya (144,000) vo oyai vo oyaiyauvakidiri diitaiya atauvaa ta iyayaa yapa kiaunnavaivee, tiravai.

⁵ Isarairaa gioonna kiaapuuya vo oyai vo oyaiyauvakidiri atauvaa yapa kioovo ataama vainoo.

Yutaanna oyaivakidiri kaayau (12,000)

Roveenaa oyaivakidiri kaayau (12,000)

Gaataa oyaivakidiri kaayau (12,000)

⁶ Asereenna oyaivakidiri kaayau (12,000)

Nafatarainna oyaivakidiri kaayau (12,000)

Manaseenna oyaivakidiri kaayau (12,000)

⁷ Simioonaa oyaivakidiri kaayau (12,000)

Riviinna oyaivakidiri kaayau (12,000)

Isasaaraa oyaivakidiri kaayau (12,000)

⁸ Seporoonna oyaivakidiri kaayau (12,000)

Yoosiipaa oyaivakidiri kaayau (12,000)

Piniomiinaa oyaivakidiri kaayau (12,000)

gioonna kiaapuuyayaa yapeeravai.

Anutuuqo varira mmaata vunniivau kaayau gioonna kiaapuuya diravai

⁹ Iya Anutuuqaa atauvaa iyayaa yapa taika kiooduu na taaduu gioonna kiaapu kaayakaayau ari vookarauya hama yopeema vaidiiya yaaruatauya dida vairavai. Iya vo mmata vo mmataiyauvakidiriaata vo oyai vo oyaiyauvakidiriaatama vo mmamma vo mmammaiya varuuyakidiriaata vo kua vo kua tuuyakidiriaatama nniravai. Iya nnida kieeta varira mmaataivaa vunniivaunnaata Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa vunniivaunnaatama dida vaidida buruqa poosaiyauvaa rau kiooneema dida vaidida muusa apuuyauvaa utu kiada vairavai.

¹⁰ Utu kiada vaidida pinaama aayanna reeda tunoo: Ti Anutuuqo kieeta varira mmaataivau variraivoota Puara Sipisiipa Nnaakaraivootama ti vitada yoketaivau ti yapeeraivaitanavee,

¹¹ tuduu rikiada mmuakiaa aangeraiya kieetaivaa mmaataivaatama vaidi yokovaiyaata fayai roosuu ari vookarau taarama taaramaatama ututuuma duuya vida varada kieeta varira mmaataivaa oyaivaki vaidida ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuuqaa mmida

¹² tunoo: Kua kutaa. Ta ti Anutuuqaara kua yoketaivaa kiaunnaivootama inna oyai ari vookaraivoota tinni yoketaivootama tupatupaa vakiaivee. Ta innara yoketaavaivee kiaunnaivootama inna nnutuuvo ngiau aapu vaivootama ari yaagueeqaivoota ivo gioonna kiaapuuyara diraivootama tupatupaa vakiaivee. Kua kutaavee, tiravai.

¹³ Tuduu rikioo vaidi yokovaa voovoono ni yaparainno tunoo: Aa buruqa poosa rammuaa aaya deeyannee? Iya deepidiri ngiaayannee?

¹⁴ tuduu rikiee na iya sai kiaanoo: Ni vaidi-o, hama na tauyavee. Vaa a taannavaivee, kiaaduu rikioo tunoo: Vaidiiaa aa gioonna kiaapu aaya pinaama mmoori maisaivaa mmuduu rikiada hama Anutuuqaa kuaivaa

pikieeraida safuuma varuuyavee. Vaa iya Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa kiauvaadiri varada ngiari buruqaiyauvaa fini kiaavo yoketaivai.

¹⁵ Ivaaraida iya Anutuugaa mmaataivaa vunniivau dida vaid a ikiannag-isanna heenagieena inna nuunaira nnauvaki inna mmooriivaa varaanoo. Kieeta varira mmaataivau variivoono fai iya tasipama varioo iya tuqinnama haitatuunaravai.

¹⁶⁻¹⁷ Puara Sipisiipa Nnaakaraivoono kieeta varira mmaataivaa tam-maivau variivoono sipisiipara haitaturayaama iya haitatuunaraivaara hama iya kava yeenna rainno nnoori rainaravai. Fai hama suaivoota ikiaivootama iya taanaravai. Fai ivo nnoori rumuruumaivaki iya vitoo vinai ivakidiri nneeda tupatupaa variraivaa varaaravai. Fai Anutuugo iya vunnunnu mmuakiaayauvai iya avuuyauvakidiri rugaanaravaivee. Vaidi yokovaa voovoono itaa kua tiravai.

8

Manu nnaagiai karasaidiri taaravaitana vauvaa

utu rabanika kieeravai

¹ Puara Sipisiipa Nnaakaraivo manu nnaagiai karasaidiri taaravai-tana vauvaa utu rabanika kiooduu paanna suai ngiau aapuuvaki hama kuaatauduu tengetoongainno viravai.

² Vuduu na taaduu aangeraa yaaku saivai sainaidiri taarama Anutuugaa avuuvau dida vaid a ivo nooma yaaku saivai karasaidiri taarama vaudaa mmuduu vareeravai.

³ Varooduu too aangeraa voovoono kuu yavaa kiisaivaa sikau gooraivaadiri iima kioovaa varoo num a yeena tapiivo kiisama ngiaunnannuma vaunngiaa diravai. Ii kuu yavaa ivaki iya yatari rana suuda yoketaa vuvvaa hudeeravai. Aangeraiivo ivaa varoo ivau dioo vauduu Anutuugo kaayau yatari ranaivaa inna mmuduu yeena tapi gooraadiri iima kioovo kieeta varira mmaata vunniivau vauvaki kati hudeeravai. Kati hudoo yatari ranaivaata Anutuugaa gioonna kiaapuuya innara yaaku vareeraivaatama innaniyauvaivee kias inna mmiravai.

⁴ Inna mmuduu too aangeraiivo kuu yavaivaa utu kioo vauduu ivakidiri yatari ranaivaa visuuvoota yaaku vareeraivootama Anutuugaa avuuvau nuunama viravai.

⁵ Vuduu too aangeraiivo yatari rana hudoo kuu yavaivaa varoo yeena tapiivakidiri ikia vooyauvai habatia roo kuu yavaivaki yapooduu mmuugiauduu ikiaivaa mmataivau yaagueeqama fuarau kagaari kieeravai. Kagaari kiooduu rikioo ngiaarunnaivo akua tuduu vo akua vo akuaivo akua tuduu saneetuvo utuduu mmataa kuaru pinaivo utiravai.

Aangeraiya noomaiyauvaa puu tiravai

⁶ Utu kiooduu aangeraa yaaku saivai karasaidiri taarama ngiari noomaiyauvaa puu kiaaraivaara teerairavai.

⁷ Teerauduu too tauraanaivo ari noomaivaa puu tuduu kaaburaara vati pinaivoota ikiaivootama kiauva tasipama mmataivau pinaama tiravai. Tuoo mmata saivai saivai pikioo tammaivau vau yatariyauvaata mmataivaatama taa tamooqa kiooduu mmata sainai sainai vauyauvunu vau ikiau mmuakiaayauvaatama taa tamooqa kieeravai.

⁸ Aangeraa inanoovo ari noomaivaa puu tuduu taapi roosiima vau mminnaa pinaivaa ikia hauru teeraivaa roosuuvaa ivo kagaari kiooduu nnoori haruunga pinaivaki tuoo viravai. Vuduu nnoori saivai saivai pikioo tammaa ivo vuvvaki kiauvo vauduu

⁹ ivaki varuu mminnaa mmuakiaayauvai putuduu ivau nuau siipaiyauvootama maisainno havarateeravai.

¹⁰ Aangeraa tammaivo ari noomaivaa puu tuduu aakiapuaa pinaivo tooba roosiima toovoono ngiauvakidiri tasukua roo tuoo nnoori saivai saivai pikioo tammaivakiaata nnoori rumuruumaiyauvakiaatama viravai.

¹¹ Ii aakiapuaa ivaa nnutuuvo Kapikaraivovee. Nnoori saivai saivai yoketauduu tammaivakidiri kapikaroovo nnuduu kaayau vaidiia nneeda putiravai. Vaa nnooriyauvaki kapikaroovo vuuvaara iya putiravai.

¹² Aangeraa eera taammaivo ari noomaivaa puu tuduu suaivaata kuraa-gaivaatama saivai saivai pikioo tammaivau ruduu hama teeravai. Aaki-apuaiyauvaatama saivai saivai pikioo tammaiyauvunu ruduu hama teeravai. Suaivo teera suaivaki suaivo raari roo ngioo ikiannauduu tasuma kioo hannauduu kava teeravai. Heenaivaki kuraagaivoota aakiapuaiyauvootama kannokannoonno varuduu mmeekia teeda kiisama ngioo heena tammauduu tasuma kiada vioo patairaa rauduu kava teeravai.

¹³ Na taaduu ngiaamma tuauvo ngiau aapuuvau ngioo vuduu rikiaaduu ivo vaidi kua roosiima pinaama kua tioo tunoo: Ikiee, ikiee, mmatayaa variaya fai maisamaisama variaaravaivee. Nnaagiai aangeraa taaravoomadoono ngiari noomaiyauvaa puu tikiai rikiada fai iya maisamaisama variaaravaivee, tiravai.

9

¹ Aangeraa eeraivo ari noomaivaa puu tuduu na taaduu aangeraa voovoono aakiapuaivaa roosiima vaa ngiauvakidiri tuoo mmataivau vuvono soopa hokoba mmata mmeeduuya vuvvaa kiivaa voovoono varoo inna mmuduu utiravai.

² Utu varoo tuoo vioo soopaivaa avaivaki rau kioo sipuuvaa hatuaa kiooduu visuuvo kaayauma ngioo viravai. Visuuvo mmooriivaa rupi hareeraivaa roosiima ngioo vuduu suaivoota ngiauvootama upisiiravai.

³ Upisuuduu kapuaa kaisaiyauvo visu aakiavakidiri tiida mmatayaa vida eevariiyauvo vaidi gutira roosuu yaagueeqaivaa vareeravai.

⁴ Varooduu kuaivo iyasi tuoo tunoo: Sa annaanna mmaguya yananneeri ikiauyauvaatama nneeda maisama iida sa gioonna kiaapu Anutuugaa atauvo iya tinniiyauvunu vaiya gutida maisama iikiatee. Homoraiya nnaasu gutida maisama iikiatee.

⁵ Sa putuateeraivaara iya gutuatee. Mmannammanna iya gutua rada vikiokio yaaku sai kuraagavai taikaivee. Fai iya gutikio eevariivo vaidiia gutikio nniitareeraivaa roosiima iya nniitaraanaravai.

⁶ Ii yaaku sai kuraaga ivaki gioonna kiaapuuya ngiari putuaara aataru-uvaara buaidada teekio hama iya too vainaravai. Mmannammanna iya putuatainai hama yopeema iya putuaaravaivee. Ivo itaa kua tiravai.

⁷ Na taaduu kapuaa kaisaiyauvo kaayau puara hoosaiyauvo nuunaida rapuaara iiraiyauvaa roosiima iiravai. Iya kieetaiyauvunu sikau goora tommeekaiyauvaa vaidi kieetaiya apiraiyauvaa roosuuyauvo vauduu iya oori nnikiyauvo vaidi oori nnikiyauvaa roosiiravai.

⁸ Iya kieeta yausiyyauvo gioonnaiya kieeta yausiyyauvaa roosiima hokobayauvai vauduu iya avaiyauvo pinaayauvai fai raiyoonavaa avaiyauvaa roosiiravai.

⁹ Na taaduu ngiari nniriiyauvunu kapaaqa roosuuyauvaadiri rummua apiravai. Kaayau kaaraiyauvaki puara hoosaiyauvaa haru kiada vitada rapuaara kuaavo hoosaiya yuku akuaivo viraivaa roosiima iya haaya akuaivo pinaa ari vookarairavai vairavai.

¹⁰ Iya eevariiyauvaa roosiima ngiari mmeeyaiyauvaki avaiyauvo vauyauvaadiri vaidiiya heera yaagueeqaivaa vareeravai. Ii yaagueeqa ivo fai yaaku sai kuraagavai vainno taikaanaravai.

¹¹ Aangeraivo soopa hokoba mmata mmeeduuya vuuvaara duuvo inna iyara dira kieetaivovee. Inna nnutuuvo Eporai kuaivakidiri tunoo: Apa-toono, tuduu Ereengaa kuaivakidiri tunoo: Aporuoono, tiravai. Ii nnutu ivaitana oyaivo ataama vainoo. Gioonna kiaapuuya ruputu taikeeraivovee.

¹² Maisa mmoori tauraanaivo vaa taikaivaivee. Rikiaatee. Homo mmoori maisa taaravaitana vainoo.

¹³ Aangeraa karasai diaivo ari noomaivaa puu tuduu na rikiaaduu kuaivo sikau gooraivaadiri iima kioo yeena tapiivo Anutuugaa vunniivau duuvaa tooyataayaivakidiri tioo

¹⁴ aangeraivo noomaivaa puu tuuvaa tunoo: Nnoori pinaivaa nnutu-uvo Yuferetiisa ivaki variaa aangeraa taarama taarama yeena rau kiaidaa rukuasaa kikiai kuatee, tiravai.

¹⁵ Aangeraa taarama taarama gioonna kiaapu vooya ruputuaaraivaara faannaida teerama kiada variravai. Iya aa suai aavaaraatama aa kuraaga aavaaraata aa nuanu aavaaraatama iya faannaida varida gioonna kiaapu mmatayaa sainai sainai varuuya pikiada tammaivaki varuuya ruputu-aaraivaara vaa teerama kieeravai. Kuaivo inna kiasa mmuuvugiataama aangeraivo noomaivaa puu tuuvoono iya rukuasaa kiooduu viravai.

¹⁶ Rapira vaidiiya hoosa mmookaiyauvunu varuuya jaarira nnutuuyauvaa na rikiaaduu tunoo: Kaayakaayau ari vookarai vaidiiya (200,000,000) variaano,

¹⁷ tuduu ni avu tinniivo hanigiooduu na tee vakiaaduu vaidiiya ngiari hoosaiyauvaa mmookaiyauvunu varuuyauvo ataama vairavai. Ngiari nniriiyauvunu rapira kapaaqaiyauvaa iya uyu kiooyauvo ari vookaraama vairavai. Vooyauvai kooke ikia hauru roosuuyauvo vauduu vooyauvai haboonna kuauyauvo sikau sapaiyaa roosuuyauvo vauduu vooyauvai sikau puapusuqaivo too nnannannanna tuuvaa roosiima vairavai. Iya hoosaiyauvaa kieetaiyauvo fai raiyoonavaa kieetayauvai roosuuduu ngiari avaiyauvakidiri ikiaivoota visuuvootama sikau puapusuqaivo too nnannannanna tuoo varuuvootama tiiravai.

¹⁸ Tuoo tuoo maisa mminnaa taaravooma ikiaivoota visuuvoota sikau puapusuqaivo too nnannannanna tuoo varuuvootama gioonna kiaapu mmatayaa sainai sainai varuuya pikiada tammaivaki varuuya ruputuduu putiravai.

¹⁹ Ii hoosa iyauvaa avaiyauvakidiriaata mmeeyaiyauvakidiriaatama yaagueeqaivo vauvaadiri vaidiiya ruputuduu putiravai. Iya mmeeyaiyauvo yapaiyauvaa roosuuduu iyauvaki kieeta vauyauvaadiri gioonna kiaapuuya gutuduu iya nniitareeravai.

²⁰ Gutuduu rikiada gioonna kiaapu homoraa ii mmoori maisa taaravooma iyauvo hama iya ruputududuu putuuya ngiari yaakukidiri uu mminnaiyauvaa hama pikieeraida homo ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa iyauvaa mmiravai. Iya sikau mmannaammannaidaa nnutuudo goora sirivuaa baraasa idaadiriaatama sikau tuanaivaadiriaata yatariivaadiriaatama unnakua anutuuyauvaa iyauvaadiri iiravai. Ii unnakua anutuu iyauvo hama avu teeda yaata rikiada nuairayauvaivee. Iya iyauvaata mmagia maisaiyauvaatama ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmida nnaasu variravai.

²¹ Mmida varida vaidiiya ruputuduu putuduu saaka sifaivaa iida sabi heeda varida mminnaiyauvaa mmuura varada varida hama ausa hanigiada hama ii aataru iyauvaa mmooka hanigia mmiravai.

10

Aangeraa voovoono kiisa yanaa hovekama kioovaa utu kioo vairavai

¹ Na itaama taivo taika kiooduu kava na taaduu ari vo aangeraa yaagueeqa voovoono ngiau aapuuvakidiri tiiravai. Tuuduu namaivo inna mmammaivau rummua apu kiooduu furainaivo inna kieetaivaa ututuuma kiooduu inna viri nnikiivo suai roosiima tooduu inna yukuuvaitana nnau tuunna roosiima vauduu ivaitanaudiri ikiaivo teeravai.

² Tooduu kiisa yanaa hovekama kioovaa rabara kioo utuuvo inna yaakuuvau vairavai. Vauduu too ivo ari yuku yaadudaivaa nnoori sorovuaraa verenoovau raa tu kioo vainno geedaivaa mmataivau raa tu kioo vairavai.

³ Raa tu kioo vainno ivo pinaama aayanna tioo fai raiyoonavaa akuavaa roosiima tiravai. Tuduu rikioo ngiaarunnaiyauvo yaaku saivai sainaidiri taarama pinaa akuavai sai tiravai.

⁴ Akua sai tuduu rikiee na fafaara raanara iina rikiaaduu kuaivo ngiau aapuuvakidiri tioo tunoo: Ngiaarunnaiyauvo yaaku saivai sainaidiri taaravaaitana akua kiaiayauvaa sa raanee. Pikino aiki hatauma vakiaivee, tiravai.

⁵ Tuduu rikioo na taa aangeraivoono nnoori verenoovaunnaata mmataivaunnaatama raa tu kioo vauvoono ari yaaku yaadudaivaa ngiau reera utuoo

⁶ Anutuuqaa nnutuuvaa tasipama kua kutaivaa tiravai. Anutuuqo tupatupaa variraivoono ngiauvaata mmataivaatama nnooriivaata mmuakiaa mminnaiyauvo iyauvaki vaira variraiyauvaatama iima kioovaa nnutuuvaa tasipama kua kutaivaa tioo tunoo: Suaivo vaa paannainoo. Sa mmannam-manna faannakiatee.

⁷ Fai aangeraa nnaagiai tuanaivoono ari noomaivaa puu tinee tii saivaata Anutuuqo ariisi haumaki vai kuaivaa vaa ari mmoori vareera vaidi forofetaiya kiaa mmuuvo fai kaanainaravaivee, tiravai.

⁸ Tuduu na rikiaaduu ngiau aapuuvakidiri niita kua tuuvo kava niita kua tioo tunoo: Aangeraivo nnoori verenoovaunnaata mmataivaunnaatama raa tu kioo vaivaa yaakuuvakidiri yanaa rabara utu kioo vaivaa oro varaanee,

⁹ tuduu rikiee na oro aangeraivaa vainima diee vaina inna yaparaina kiaanoo: Kiisa yanaivaa ni mianee, kiaaduu rikioo ivo sai ni tunoo: Varee nnaanee. Nnee rikino i ausaivaki fai pinaama kapikaraanaravaivee. Nnee rikino i avaivaki fai ngengengoonga suuya roosiima yoketainaravaivee,

¹⁰ tuduu rikiee kiisa yanaivaa inna yaakuuvakidiri varee nnee rikiaaduu ni avaivaki ngengengoonga suuyaivaa roosiima yoketairavai. Yoketauduu tee na romenama kiaaduu ni ausaivaki pinaama kapikareeravai.

¹¹ Na nnaa taika kiaaduu ivo ni tunoo: Yapooma gioonna kiaapuuyasi vainaraivaara Anutuuqo i kiaa i mmuu kuaivaa kava kiaa kookieekianee. A kaayau gioonna kiaapu vo mmamma vo mmammaiya varuuyaraata vo mmata vo mmataivau varuuyaraatama vo kua vo kua tuuyaraata kieeta vaidiiyaraatama Anutuuqo i kiaa i mmuu kuaivaa kianee. Ivo itaa kua tiravaivee.

11

Anutuuqaa mmayaaya kiaa mmira vaidiivaitana

fai putuaaravai

¹ Ivo itaa kua kiaa kioo nnau mmataira yauvaa roosuu kuasaivaa ni mioo tunoo: Diitee oro Anutuuqaa nnau nuunairaivaata yeena tapiivaatama mmataakianee. Ivaki variaa gioonna kiaapu ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuuqaa mmida variaya yaaruanee.

² Nuunaira nnauvaa vainima vai mmatuuyaivau sa mmataakianee. Inna ngiari vooppinnaiya mmatuuyavai vaa na iya mmiauvaara sa ivaa mmataakianee. Fai iya yoosinna yoketaa tuanaa aakiaivaki yuku reekiokio fai kuraagaiyauvo taara vaidi yuku yaaku taika kioo vo vaidivakidiri taara-vaitana taikaanaravai.

³ Fai na ii suai ivaki niiyara safuuma kua kiasa kookiee kiasa vaidiivaitana yaagueeqaivaa mminai ivaitana kaayau (1260) suaiyauvaki Anutuugo iya kiasa mmii kuaiyauvaa kiasa kookieekiaaravai. Ii vaidi ivaitana gioonna kiasaapu mmatayaiya mminnamminnaa maisaiyauvaa varaiyauvaara ausa mmuaarareeda buruqa maisa upisiivaitana rau varada kuaaravaivee, tiravai.

⁴ Ii vaidi ivaitana taara yatari oriipaivaitana roosiikiaavaitana mmatayaiyara dira Udaangaivaa avuuvau taara tooba hokobaivaitana roosiikiaavaitanavee.

⁵ Fai vaidi voovoono ivaitana ruputinaree kiasa iino too fai ivaitana avai vakidiri ikiaivo tioo vioo ivaitana nnammutuaiya taa taputu kiaanaravai. Itaama vai aataru ivaudiri vaidi voovoono ivaitana ruputinaree kiasa iinno fai putinaravai.

⁶ Fai yaagueeqaivo ivaitana tasipanai vatiivaa ooqoo tikio ivaitana Anutuugaa kuaivaa kiasa mmira suaivaki hama vatiivo rinaravai. Vo yaagueeqavai ivaitana tasipanai nnooriiyauvaa tikio hanigioo kiau vai vainaravai. Vo yaagueeqa voovai ivaitana tasipano vo suai ivaitana kiatainai tikio maisa nniitareera ari vookara ari vookaraiyauvo mmatayaa tiinaravai.

⁷ Taaravaitana Anutuugaa kuaivaa kiasa mmi taika kikio fayai mmaraivo soopa hokoba mmata mmeeduuya vuuvakidiri ngioo ivaitana rapuonnonno yaatara kioo ruputu kinai putuaaravai.

⁸ Putikiai ivaitana nnabaivaitana ngiari Udaangaivaa yatari sagaivau haara kiada yoosinna pinaivaa vuutaivaki yapa kiki ai vakiaaravai. Ii yoosinna ivaa hatauma mmataama kioo nnutuuvaitana vuaivo Sutuuma vaikio vuaivo Iyiipa vaivai.

⁹ Ivaki gioonna kiasaapu vo mmamma vo mmammaiya variaiyakidiriaata vo oyai vo oyaivakidiriaatama vo kua vo kua kiaivakidiriaata vo mmata vo mmataivakidiriaatama nnida ivaitana nnabaivaitana taaravai. Iya taaravooma suaivo taika kioo vo suaivai sai suaivaata hakuaaraivaara ooqoo kiasaapu.

¹⁰ Gioonna kiasaapu mmatayaiya taaravaitana putuaivaara suviyauvi kiasa kiada sirigakiaaravai. Vaa tauraa ii forofetaa ivaitana iya kiasavovo mmamma nniitareeraivo iyasi nniivaara nnaagiai ivaitana putuaivaara iya sirigaida varida mminnaiyauvaa kati ngiari mmu ngiari mmuukiaaravai.

¹¹ Yuvuaano ivaitana itaama iikiaaraivaa tooduu ari yaata tinniivo hani-giooduu tunoo: Vaa vai aataruvaivee, kiasa kioo ataama teeravai. Taaravooma suaivo taika kioo voovai tammaivaki kava varira yaikiaivo Anutuugaasidiri tioo ii vaidi ivaitanaaki kuaikiai kava diitaani gioonna kiasapuuya ivaitana taiya kaayauma aatuukiaavai.

¹² Aatuuda variaani forofetaivaitana rikiaavo ngiau aapuuvakidiri kua pinaivo tioo ivaitana tinoo: Aapi ngiatee, tikiai ngiari nnammutuaiya ivaitana teeda vakiaani namaivaki ngiau aapu kuaavai.

¹³ Ivaitana kuua saivaata mmataa kuaruuvo pinaama utuoo nnau vooyauvai havarata kioo gioonna kiasaapu kaayakaayau (7000) ruputu kiai vai. Ruputu kiai kiai gioonna kiasaapu homoraiya ivaa teeda pinaama aatuuda Anutuugo ngiau aapu variivo ari vookaraama variivaara kua yoketaivaa kiasaavaivee.

¹⁴ Mmoori maisa inanoovo vaa taikaivaivee. Rikiaatee. Mmoori maisa nnaagiaivo fai kiisa suai nninaravai.

Aangeraa nnaagiai tuanaivoono ari noomaivaa

puu tiravai

¹⁵ Aangeraa nnaagiai tuanaivoono ari noomaivaa puu tuduu ngiau aa-puuvaki pinaama kua tiraiyauvoono tunoo: Ti Udaanga Anutuuqoota ari mmataama kioo vaidi Misiaivootama aanna makee mmatayaiyara dira yaagueeqaivaa varada iyara dida vaida fai tupatupaa iyara diaaravaivee,

¹⁶ tuduu rikiada yokovaa vaidiiya vo vaidivai yuku yaaku taika kioo vo vaidivakidiri taarama taarama ngiari mmaataiyauvunu varuuya vida varada Anutuuqaa yuku oyaivaki vaida innara kua yoketaivaa tida

¹⁷ tunoo:

Udaanga Anutuuqo
mmuakiaa mminnaiyauvaa
a yaataree diraikua
a tauraa variannaikua makee variannanoo.
A ai yaagueeqa pinaivaadiri
gioonna kiaapuuyara diannaivaara
ta aiyara yoketaavee kiaunnnanoo.

¹⁸ A itaama diannaivaara
gioonna kiaapu hama i kuaivaa rikiaiya
aiyara nnannataavai.
A gioonna kiaapuuyara i nnannataanara suaivo
vaa vainima nninoo.
Fai a gioonna kiaapu putiraiya
yaparainara suaivo vaa vainima nninoo.
Fai ai mmoori vareera vaidi forofetaiyaatama
gioonna kiaapu aiyara kutaavaivee kiaiyaatama
aiyara yoketaa kiaa gioonna kiaapu
mmuakiaa nnoonna kiisaiyaatama
a irisai yoketaivaa iya mminara suaivo
vaa vainima nninoo.
Gioonna kiaapu vooyaano
vooya ruputuduu putuuya
a iya ruputina putuara suaivo
vaa vainima nninoo.

Yokovaiyaano itaa kua tiravai.

¹⁹ Tuduu Anutuuqaa nuunaira nnau pinaivo ngiau aapu vauvaa sipuuvaa ivo hatuaa kioodoo ivaki nnaamuru yoketaivo kooyaa vauduu teeravai. Ii nnaamuru ivaki nnaaru Anutuuqo Isarairaiyaata kua yeena rau kioo kuaivo vairavai. Ivo sipuuvaa hatuoo saivaata saneetuvo utuduu vo akua vo akuaivo akua tuduu ngiaarunnaivo akua tuduu mmataa kuaruuvo utuduu kaaburaara vati pinaivo pinaama riravai.

12

Yapai pinaivo gioonnaivaara nnannateeravai

¹ Itaama taika kioodoo ngiau aapuuvau ari vookarau atavau vairavai. Gioonna voovai suaivo inna mmammaivau rummua apu kioodoo varuduu kuraagaivo inna yuku mmemmaivaki vauduu aakiapuaa yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana kieeta vaidiivo tommeeka apiraivaa roosiima inna kieetaivau vairavai.

² Vauduu too ivo nnaakara sunnainno mmataanara uuduu inna nniita-rooduu kaayauma vuu vuu kai kai tiravai.

³ Kava ngiau aapu ari vookarau atauvo vairavai. Pinaa ari vookarau mahipa pinaa kookevo varuduu innayaadiri yaaku saivai karasaidiri taarama vau kieetaiyauvo vauduu aaru yaakuuvaitana ivaki vairavai. Vaidi kieetaiya apira tommeekaiyauvo yaaku saivai karasaidiri taarama inna kieetaiyauvunu vairavai.

⁴ Vauduu ari mmeeyaivaadiri ngiau aapuvaudiri aakiapuaa sainai sainai vauyauvaa pikioo tammaiyauvaa rupi nuunama kioo vara mmatayaa kagaari kiooduu tiiravai. Tuuduu gioonnaivo nnaakaraivaa mmataanara uuduu yapaivo oro inna vunningiaa dioo vainno nnaakaraivaa mmata kino too gutu nnaanaraivaara ivau diravai.

⁵ Dioo vauduu gioonnaivo mmaapuvai mmata kieeravai. Inna mmaapuuvo fai yapooma yokeenno mmuakiaa mmatayaa variayara yaagueeqa yau ainaivaa kuru kioo iyara dinaravai. Gioonnaivo ari mmaapuvuaa mmatoo saivaata aangeraiya inna ravisi vitada Anutuugo ari kieeta varira mmaataivau variivaasi yapaara viravai.

⁶ Vuduu too gioonnaivo mmanna gaanga yoosinnaivakira seenoo viravai. Anutuugo innani ii yoosinna ivaa teerama kioo ivaki kaayau suai (1260) inna tuqinnaanara yoosinnaivakira viravai.

⁷ Vuduu too ngiau aapuvaki pinaa rapiraivo diiteeravai. Aangeraiya kieetaivaa nnutuuvu Maikooro ari aangeraiyaatama mahipa pinaivaata ari aangeraiyaatama rapidada

⁸ mahipa pinaivaata ari aangeraiyaatama yaatara kiada ooqoo tuduu hama ngiau aapu iya variraivootairavai.

⁹ Hama iya variraivootauduu mmatayaa kagaari kiooduu tiiravai. Ii mahipa pinaa ivo nnaaru varuuvaa nnutuuvu Sataango ivo mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaiya unnakua tiraivovee. Innaatama ari aangeraa mmuakiaayaatama kagaari kiooduu mmatayaa tiiravai.

¹⁰ Tuuduu na rikiaaduu ngiau aapuvakidiri kua pinaivo tuoo tunoo: Ivo ikiannagisanna heenagieena Anutuugaa avuuvau dioo vainno ti seena vaa ausa hanigieeraiyaki kua pinaivaa yapoovaa vaa aangeraiya inna ngiau aapuvakidiri mmatayaa kagaari kieeravai. Iya inna kagaari kioovaara aanna makee Anutuugo ti vitoo yoketaivau ti yapeera aataruuvootama ari yaagueeqaivoota ivo kieeta tuanaavai variraivootama kooyaa vainoo. Ivo ari mmataama kioo vaidi Misiaivo gioonna kiaapuuyara dinara yaagueeqaivaa aanna makee kooyaa ti vitainoo.

¹¹ Ti seena vaa ausa hanigieeraiya Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa kiauvo iyara tusoovaara kutaavaivee kiaa kiada inna kua kutaivaa kiaa kookieema kiaivaara Sataangaa yaataraavai. Iya hama ngiari variraivaara yaata utida putiraivaara aatuukiaavai.

¹² Ngia ngiau aapuvaki variaa mmuakiaaya iya Sataangaa yaataraivaara sirigakiatee. Boo, ngia mmatayaa variayara vaa ivo ngiisi tioo ngii tasipama variivaara fai ngia maisama variaaravai. Vaa ivo ari variraivaa taikio paan-naikio pinaama nnannataikio ngiisi kuaivaivee. Kuaivo itaa kua tiravai.

¹³ Mahipa pinaivo vaa iya mmatayaa inna kagaari kioovaara arinaima rikioo mmaapuvuaa mmatoo gioonnaivaa vata roo viravai.

¹⁴ Vata roo vududuu Anutuugo tuau pinaivaa haayaivaitana gioonnaivaa mmuduu too ivaitanaano inna vitoo mmanna gaanga yoosinna ari vari-naraivakira viravai. Vioo vioo ivaki taaravooma nuanuuvu taika kioo vo nuanuvai sai suaivaatama varino Anutuugo inna tuqinnanono mahipa pinaivo hama yopeema inna ruputinara yoosinnaivakira viravai.

¹⁵ Vuduu mahipa pinaivo ari avaivakidiri nnooriivaa mmuru utino gioonnaivaa vioo varoo kuaiveera nnoori pinaivaa roosiima mmuru utiravai.

¹⁶ Mmuru utuduu gioonnaivaara mmataivo boo tioo saivai sainai vuduu saivai sainai vuduu soopa pinaavai vauduu nnooriivo yapaivaa avaivakidiri tuuvo idaa viravai.

¹⁷ Vuduu mahipa pinaivo gioonnaivaara pinaama inna nnannatooduu inna pikioo inna uru nnaakaraiyaata rapinara viravai. Iya Anutuugo kuaivaa tiivaa rikiada iida Yisunna mmayaayaivaa kiaa kookieeraiyasi rapinara viravai.

¹⁸ Vioo vioo oro sorovuaravaa siriivau diravai.

13

Fayai mmararavaitana mmatayaiyara diravai

¹ Na taaduu fayai mmararavaitana nnoori sorovuaravakidiri ngioo varuduu innayaadiri yaaku saivai karasaidiri taarama vau kieetaiyauvo vauduu aaru yaakuuvaitana ivaki vairavai. Vauduu vaidi kieetaiya apira tom-meekaiyauvo yaakuuvaitana inna aaruuyauvunu vauduu maisa nnutuuyauvaa fafaara rooyauvo inna kieetaiyauvunu vairavai. Ii nnutuuyauvaa Anutuugaara maisa kua tuuyauvo vairavai.

² Na taaduu inna mmammaivo fai mmararaa pusiinna pinaivaa mmammaivaa roosuuduu inna yuku yaakuudo fai mmararaa pinaa ari vookaravua yuku yaakuudaa roosuuduu inna avaivo fai raiyoonavua avaivaa roosiiravai. Roosuu mahipa pinaivo ari yaagueeqaivaa inna mmioo ari kieeta varira mmaataivaa inna mmioo kaayau gioonna kiaapuuyara dira yaagueeqaivaa inna mmiravai.

³ Na taaduu inna kieeta voovai vaa vaidiyya heeda tunoo: Vaa ta ruputu kiaunnano, tuuvo uudaivo vainno maafairavai. Maafauvaara mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaiya nnikiaraida inna nnaagiai viravai.

⁴ Vaa mahipa pinaivo fayai mmararavua ari gioonna kiaapuuyara dira yaagueeqaivaa mmuuvaa gioonna kiaapuuya ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mahipa pinaivaata fayai mmararavuaatama mmida tunoo: Dee vaidivoono fayai mmararavua roosiima variinnee? Ai hameetavee. Mo gioono aikiooma innaata rapinarannee? Hama yopeemavee, tiravai.

⁵ Tuduu Anutuugo ee-oo tuduu fayai mmararavua ariiyara mannaka tioo kaayau maisa kua tioo taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioo vo vaidivakidiri taara kuraagavaitana gioonna kiaapuuyara diravai.

⁶ Dioo vainno Anutuugaara kua maisavua tioo inna nnutuuvaaatama iva varira yoosinnaivaaraatama mmuakiaa ngiau aapu varuuyaraatama kua maisavua tiravai.

⁷ Kua maisavua tioo tioo Anutuugaa gioonna kiaapuuyaata rapuoonnonno iya yaataraanara yaagueeqaivaa vareeravai. Vo oyai vo oyaiyaraata vo mmamma vo mmammaiyaraatama vo kua vo kua tuuyaraata vo mmata vo mmata varuuyaraatama dira yaagueeqaivaatama vareeravai.

⁸ Fai mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa variyai hama ngiari nnutuuyauvo Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa yanaivau vakiai fai iya ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa fayai mmararavua miaaravai. Ii Puara Sipisiipa Nnaakara ivaa vaidiyya ruputu kiooduu putuovo tauraa hama ngiau mmataivaa uu suaivaki gioonna kiaapuuya fai tupatupaa variravua varaaravua iya nnutuuyauvaa inna yanaivau fafaara reeravai.

⁹ Gioonna kiaapu voovoono arinaima rikiaivoono aa kua aavaa arinaima rikiaivee.

¹⁰ Fai vooya Anutuugaa gioonna kiaapu voovai oovi nnauvaki yapaaree kiaa inna tikio rikioo inna aikiooma fai ivo kuanaravai. Fai vooya Anutuugaa gioonna kiaapu voovai paipa avaikaraivaadiri ruputino putuaiveera kiaa kua yeena rau kioo ruputino inna aikiooma fai ivo putinaravai. Ngia Anutuugaa gioonna kiaapuuya ivaara arinaima rikiada Yisuunnara mman-nammanna kutaavaivee tida mmuaararaivo ngiisi vainainnaata rikiadaata yaagueeqama variatee.

¹¹ Na taaduu vo fayai mmaraaraa voovoono mmataivakidiri ngioo varuduu inna aaruuvaitana puara sipisiipa nnaakaraivaa aaru roosiiravaitana vauduu inna kuaivo mahipa pinaivaa kuaivaa roosiiravai.

¹² Roosuduu ivo tauraanaa fayai mmaraaraivaa avuuvau dioo vainno innakinnaa yaagueeqa mmuakiaavai varoo iiravai. Linno yaagueeqama tuduu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa varuuya tauraanaa fayai mmaraaraivaa vaa ruputu kioduu uuda vainno maafama kioovaa ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmiravai.

¹³ Ii fayai mmaraaraa ivo ari vookara ari vookarau mmooriivaa iiravai. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya avuuyauvunu ivo tuduu ngiau aapuuvakidiri ikiaivo mmatayaa tiiravai.

¹⁴ Tauraanaa fayai mmaraaraivaa yaagueeqaivaadiri ivo ari vookara ari vookarau mmooriyauvaa uvaara mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa variaya unnakua kiaa kioduu iya iva uu mmooriivaa teeda tunoo: Kutaavaivee, tiravai. Ivo mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaiya tuduu iya tauraanaa fayai mmaraaraivaa mmannammannaivaa iiravai. Vaa vaidiia paipa avaikarauvaadiri inna ruputu kioduu putuoo vainno kava diitoovaa mmannammannaivaa ivo tuduu iya iiravai.

¹⁵ Uduu Anutuugo ee-oo tuduu ivo ari yaikiaivaa ii mmannammannaa iya iima kioo ivaaki fuu tuduu vuduu ivo vadi roosiima kua tiravai. Fai gioonna kiaapuuya hama ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmirama kikio iya ruputina putuara yaagueeqaivaa vareeravai.

¹⁶ Varooduu ivo yaagueeqama tuduu mmuakiaa gioonna kiaapu nnoonnaiyaata kiisaiyaatama hoona suvuauyaata mmanna haipuuyaatama sikaunnaadiri yookaama kioo viteeraiyaata mmamma dummukiara kati ngiari nuairaiyaatama tauraanaa fayai mmaraaraivaa atauvaa ngiariiya yapeeravai. Ivo tuduu vooya ngiari yaaku yaadudaiyauvunu yapooduu vooya ngiari tinniiyauvunu yapeeravai.

¹⁷ Hama gioonna kiaapu voovoono ii atau ivaa varoovoono hama yopeema yookaira aataruuvaa iiravai. Ii atau ivo tauraanaa fayai mmaraaraivaa nnutuvai vairavainnee vara inna yaarira fafaaraivo inna nnutuuvaa roosiiravai vairavai.

¹⁸ Ii kua ivaara tuqinnama yaata utuatee. Gioonna kiaapu voovoono tinni yoketaivo innaki vaino fai fayai mmaraaraivaa yaarira kua oyaivaa arinaima rikiaanaravai. Ii yaarira kua ivo inna vaidiivaara tii kuaivo 666 vainoo.

14

Yisuuva ari kiauvaadiri yookaama kiooyaano

kuaru tiravai

¹ Na taaduu Puara Sipisiipa Nnaakaraivo taapiivaa nnutuuvo Sioona ivau diravai. Dioo vauduu gioonna kiaapu kaayakaayau (144,000) inna tasipama dida vauduu inna nnutuuvoota inna Koonna nnutuuvootama iya tinniiyauvunu fafaara roovo vairavai.

² Na rikiaaduu ngiau aapuuvakidiri kuaivo nnoori hiina pinaivaa akua roosiima tiao ngiaarunno pinaama akua tuuvaa roosiima tiravai. Na rikiaaduu ii akua ivo vaidiia kitaiyauvaa ruuyauvaa akua roosiima tiravai.

³ Tuduu gioonna kiaapu kaayakaayau (144,000) iya fayai roosuu ari vookarau taarama taaramadaatama vaidi yokovaiyaata Anutuugaa kieeta varira mmaataivaatama vunniivau diravai. Dida vaidi kuaru karaasaivaa tiravai. Hama kuminaiya ii kuaru ivaa rikiada tiravai. Anutuugo Yisuunna kiauvaadiri iya yookaama kioo vitooyaano nnaasu ii kuaru ivaa rikiada tiravai.

⁴ Iyaano hama gioonnaiya tasipeeraida yoketaama varida hama nnaata vareeravai. Ii vaidi iyaano Puara Sipisiipa Nnaakaraivo nuauvau iyaatama inna nnaagiai viravai. Mmuakiaa gioonna kiaapuuyakidiri Anutuugo Yisuunna kiauvaadiri iya yookaama kioo viteeravai. Anutuugoota Puara Sipisiipa Nnaakaraivootama variaani iya inna ivaitanaani tauraa tuanaiyavee.

⁵ Gioonna kiaapuuya rikiooduu hama iyakidiri unnakua tira voovai viraivai. Hama iyaki tomedaataiyavee.

Aangeraa taaravoomadoono kuaivaa kiaa mmiravai

⁶ Na taaduu aangeraa voovoono ngiau aapu vuuta idaa ngioo varioo mmayaaya yoketaa tupatupaa vau kuaivaa varoo mmatayaa variyaiya kiaa mminara nuainno variravai. Vo mmata vo mmata variyaiyaata vo oyai vo oyaiyaatama vo kua vo kua kaiyaata vo mmamma vo mmammaiyaatama kiaa mminara nuainno varioo

⁷ pinaama aayanna roo tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuya yaparainara suaivo aavaa nninoo. Ivaaraida inna avaiivaa rikiada varida ivo yaagueeqavai variivaara kua yoketaivaa kiatee. Ivo ngiauvaata mmataivaatama iima kioo sorovuaraivaata nnoori rumuruumaiyauvaatama iima kieeravai. Ivaaraida ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiatee.

⁸ Aangeraa tauraanaivo itaa kua kiaa roo vuduu inna inanoo aangeraivo inna nnaagiai vioo varioo tunoo: Yoosinna pinaivaa nnutuuvu Bapuroona vaa maisainno tavarata taika kieeravai. Ivakinnaaya mmuakiaa mmataivaki variyaiya yaagueeqa nnoori vuainaivaa nnaateera tuneema sabi heera aataruuvaa iikiateera yaagueeqama tiravaivee.

⁹ Inna inanoo aangeraivo itaa kua kiaa roo vuduu nnaagiai tuanaa aangeraivo tauraivaitana nnaagiai vioo varioo pinaama aayanna roo tunoo: Gioonna kiaapu voovoono fayai mmaraivaata inna mmannammannaivaatama ari ausa mmuduuyaivaa mmioo inna atauvaa ari tinniivaunnee ari yaakuuvau yapano

¹⁰ fai Anutuugo pinaama innara nnannataanaravai. Anutuugo ari nnannataivaa vuaina suuyaivaa roosiivaa ari tooriivaki tusaa uyu kioo mmioo too nnaanaravai. Hama Anutuugo vuaina suuyaivaata nnooriivaatama tusaa uyu kioo mminaravai. Safuuma vuainaivaa nnaasu tusaa uyu kioo mminaravai. Ari tooriivakidiri mminnamminnaa maisa irisaivaa itaama safuuma inna mminaravai. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya fayai mmaraivaara yoketaakiaiya fai sikau puapusuqaivo too nnannannanna tuoo variivo mmannammanna iya too varinai aangeraa yoketaa tuanaiya avuuyauvunuaatama Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa avuuvaunnaata kararuaravai.

¹¹ Ikiaivo iya too variivaa visuuvu tupatupaa ngioo vioo nnaasu varinaravai. Iya fayai mmaraivaata inna mmannammannaivaatama ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmida inna nnutuuvaa atauvaa variyaiya fai ikiaivo ikiannagisanna heenagieena iya too nnaasu varinai iya kararida nnaasu variaaravai. Nnaagiai tuanaa aangeraivo itaa kua kiaa roo viravai.

¹² Ii kua ivaara Anutuugaa gioonna kiaapuuya vaa inna mmaanna tuu kuaivaa rikiada iida Yisuunnara kutaavaivee kiaa kiada hama pikiaiya ivaara rikiadaata yaagueeqama variaaraivo inna yoketaavai.

¹³ Na rikiaaduu ngiauvakidiri kua voovai tuoo tunoo: Aa kua aavaa fafaara raanee. Gioonna kiaapuuya Udaanga Yisuu Kirisiinnara yaagueeqakiaiya aa suai aavakidiri varia rada nnida varida putuaiyara Anutuugo iyara yoke-tainaravaivee, tuduu rikioo Mmannasa Yoketaivoono tunoo: Fai iya yoketaa tuanaaya variaaravai. Fai iya kaayau mmoori varaivaa pikiada eeyaara kati variaaravai. Fai ngiari mmoori varaivaa kaanaivo iyasi vainaraivaara iya eeyaara kati variaaravaivee, tiravai.

Mmataivau yeennaivoota vuaina iiraiyauvoota apuuduu vareeravai

¹⁴ Mmannasa Yoketaivoono itaa kua tuduu na taaduu nama poosaivo vauduu vaidiivaa mmaapuuvaa roosuu voovoono ivaki varuduu kieeta vaidiivaa tommeeka sikau gooraivaadiri iima kioovo inna kieetaivau vauduu avaikarau paipa hovekauvaa ari yaakuuvaki utu kioo vairavai.

¹⁵ Utu kioo vauduu ari vo aangeraa voovoono nuunaira nnau pinaivakidiri tioo vaidiivo namaivaki varuuvaara pinaama aayanna roo tunoo: Mmatayaa vai yeennaiyauvo vaa nneeravaata vainoo. Iyauvaa rutakeera suaivo vaa nniivaara ai paipa hovekaivaa varee iyauvaa rutaka kiee varaanee,

¹⁶ tuduu rikioo vaidiivo namaivaki varuuvo mmataivaudiri ari paipa hovekauvaadiri yeennaiyauvaa rutaka kioo vareeravai.

¹⁷ Varooduu nuunaira nnau pinaivo ngiau aapu vauvakidiri kava vo aangeraa voovoono tioo avaikarau paipa hovekau voovaata varoo tiiravai.

¹⁸ Tuuduu kava vo aangeraa voovoono ikiaivaara haitatuuvono yeena tapiivaudiri tioo aangeraivo avaikarau paipa hovekauvaa utu kioo vauvaara pinaama aayanna roo tunoo: Mmataivau vai vuaina iiraiyauvo vaa aikiooma nneeravaata vainoo. Ai paipa avaikaraivaa varee vuaina mmoori-ivakidiri iiraiyauvaa rutaka kiee varaanee,

¹⁹ tuduu rikioo aangeraivo mmataivaudiri ari paipa hovekauvaadiri utuoo vuaina iiraiyauvaa rutakeeravai. Rutaka kioo varoo vuaina suuyaivaa kagigaira nnaamuruuvaki kagaari kieeravai. Ii kagigaira nnaamuru ivo inna Anutuugaa ausaivo pinaama nnannateeraivovee.

²⁰ Ii nnaamuru ivo yoosinna mmaanai vauduu ivakidiri vuaina suuyaivaa raa kagigauduu tuuneema kiauvo tiiravai. Tioo vioo nnoori pinaivo kaayauma hainno ngiauvau tuoo virayaama vioo vioo hokobavai ngieera (300 mitaa) viravai.

15

Aangeraiya nnaagiai mmoori maisaiyauvaa

utu kiada dida vairavai

¹ Itaama taika kiooduu na taaduu kava ari vookarau atau pinaivo ngiau aapuuvau vauduu na tee nnikiarairavai. Aangeraa yaaku saivai karasaidiri taaramaano maisamaisau mminnaiyauvo yaaku saivai karasaidiri taaravaitana utu kiada dida vairavai. Ii maisa mminnaa iyauvo inna nnaagiai mmooriiyauvaa Anutuugo iima taika kino inna nnannateeraivo taikanaraiyauvovee.

² Na taaduu mminnaa voovai nnoori haruunga pinumaivaa roosuovo mmannammannaa naruuvoota ikiaivootama nuunama vauvaitana ivaki vairavai. Na kava taaduu gioonna kiaapuuya fayai mmaraivo inna nnu-tuuvo jaarira kuaivo vauvaata inna mmannammannaivaatama ivaitana

yaatara kiooyaano ni teeravai. Teeda nnoori haruunga pinuma roosuuvaa siriivau dida vaidai kitaiyauvaa Anutuugo iya mmuuyauvaa utu kiada vaira-vai.

³ Utu kiada vaidai Anutuugaa mmoori vareera vaidi Musiinna kuaruuvaa tida Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa kuaruuvaa tida tunoo:

Udaanga Anutuugo

mmuakiaa mminnaiyauvaa

a yaataree diraikuavee.

Mmoori a iikiannaivo ari vookaraivai vaivaara

ta teeda nnikiaraakiaunnvai.

A mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaiya kieetaikuavee.

A iikiannaivo safuuma kutaavai nnaasu vainoo.

⁴ Udaanga-o,

eenoo nnaasu yoketaa tuanaavai variannaivaara

mmuakiaaya i mmemmaana kuaano.

Eenoo yaagueeqama variannaivaara

mmuakiaaya aiyara yoketaavaivee kuaano.

Mmuakiaaya fai i avuuvau nnida

ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa i mmiaaravaivee.

Mmuakiaaya a safuuma nnaasu iikiannaivaa teeda

fai ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa i mmiaaravaivee.

⁵ Iya kuaruuvaa itaa kua kiaa taika kiooduu na taaduu ngiau aapuuvaki nuunaira nnau pinaivaa sipuuvo hatuaa tu kioo vauvo ni too vairavai. Ivaa aakiaivaki buruqaadiri atau rummua kioovaki Anutuugaa variraivo vauvo kooyaa vairavai.

⁶ Vauduu aangeraa yaaku saivai sainaidiri taarama nnaagiai mmoori maisa yaaku saivai sainaidiri taarama utu kiada duuyaano nuunaira nnauvakidiri tiiravai. Iya buruqa yoketaa poosaiyauvaa rau kiada takuaanga kuau vausaiyauvaa ngiari nniriiyauvunu rau kiooyauvaatama tiiravai.

⁷ Tuuduu fayai roosuu ari vookarau taarama taaramaakidiri mmuaavoono diitoo sikau gooraivaadiri iima kioo kuu yavaiyauvo yaaku saivai sainaidiri taarama aangeraiya mmiravai. Ii kuu yavaa iyauvaki Anutuugo tupatupaa variraivo inna nnannateeraivo suvuainno vairavai.

⁸ Anutuugaa oyai ari vookarauvaa mmeekiaivoota ari yaagueeqaivootama kioosu roosiima kaayauma ngioo vioo nuunaira nnauvaki rau kioo vairavai. Rau kioo vauduu too hama vaidi voovoono yopeema nuunaira nnauvaki ngioo viravai. Aangeraiya fai mmoori maisa yaaku saivai sainaidiri taarama iima taika kikiyai rikiada ivaki nnida kuaaravai.

16

Aangeraiya nnaagiai mmoori maisaiyauvaa

fuarau kieeravai

¹ Itaama taika kiooduu na rikiaaduu nnau nuunairaivakidiri kuaivo pinaavai tioo aangeraa yaaku saivai sainaidiri taaravaitana tunoo: Vida kuu yavaa yaaku saivai sainaidiri taaravaitanaaki Anutuugaa nnannateeraivo vaiyauvaa vara mmataivau fuarau kiaatee, tiravai.

² Tuduu tauraanaa aangeraiyo ari kuu yavaivaki vauvaa vioo vara mmataivau fuarau kieeravai. Fuarau kiooduu gioonna kiaapu vaa fayai mmaraivaa atauvaa varada inna mmannammannaivaa ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmuuyayaa pinaa uudauda maisaiyauvo vainno iya nniitareeravai.

³ Itaama kioodoo inna inanoo aangeraivo ari kuu yavaivaki vauvaa sorovuaravau fuarau kieeravai. Fuarau kioodoo sorovuaravau hanigioo vaidi putiraiya kiauva roosiima vaudu mmuakiaa sorovuaravaki varida nuau mminnaiyauvo putiravai.

⁴ Itaama kioodoo tammaakinnaa aangeraivo ari kuu yavaivaki vauvaa varoo nnooriiyauvakiaata rumuruumaiyauvakiaatama fuarau kioodoo hani-gioo kiau tuanaavai vairavai.

⁵ Na rikiaaduu aangeraivo nnooriiyauvaa haitatuuvono Anutuugaa tunoo: A yoketaa tuanaakua variannanoo. A tauraa varunnaikua aanna makee a variannanoo. Ii a irisai maisa mmianna iyauvo inna safuuma vainoo.

⁶ Gioonna kiaapuuya nnaaru i gioonna kiaapuuyaata forofetaiyaatama ruputuduu putuuvaara kiauva iya nnaateeraivaara a iya mmiannavai. Suvikara, iya ngiari mmoori maisaiyauvaa irisaiyauvaa safuuma ngiari varaavaivee,

⁷ tuduu na rikiaaduu yeena tapiivakidiri kua voovai tioo tunoo: Udaanga Anutuugo, a mmuakiaa mminnaiyauvaa yaataree diraikuavee. A irisai maisaiyauvaa gioonna kiaapuuya mmiannaiyauvo safuuma kutaa tuanaavai vainoo, tiravai.

⁸ Tuduu eera tammaakinnaa aangeraivo ari kuu yavaivaki vauvaa suaivau fuarau kioodoo Anutuugo ee-oo tuduu rikioo suaivaudiri ikia pinaivo ngioo gioonna kiaapuuya puaisa teeravai.

⁹ Anutuugo tuduu ii mmoori maisa iyauvo gioonna kiaapuuyaki vauvaara suaivo ngioo puaisakama tooyaano Anutuugaa nnutuuvaa maisa kua tiravai. Maisa kua tida hama ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiada Anutuugaara kua yoketaivaa tiravai.

¹⁰ Itaama kioodoo eera aangeraivo ari kuu yavaivaki vauvaa fayai mmaraiva kieeta varira mmaataivau fuarau kioodoo inna yoosinnaivaki iva gioonna kiaapuuyara duuvaki kaayauma upisiiravai. Upisuuduu gioonna kiaapuuya kaayauma kararida varida kaayau sookiana saakianaida reera kiatada reemma kiatadaida vairavai.

¹¹ Vaida iya nniitaroovaaaraata uudaudaiyauvo vauvaaraatama Anutuugo ngiau aapu varuuvaa maisa kua tiravai. Maisa kua tida varida hama ngiari mminnamminnaa maisa uu aataruuyauvaa pikiada hanigiada yoke-taama variravai.

¹² Itaama kioodoo kava karasaidiaa aangeraivo ari kuu yavaivaki vauvaa nnoori pinaivaa nnutuuvu Yuferetiisa ivaki fuarau kieeravai. Fuarau kioodoo vaidi kieetaiya suai raari roopinnaidiri ngiaaraiya aataruuvu kooyaa vakiaiveeraivaara nnooriivo reekama kieeravai.

¹³ Itaama taika kioodoo na taaduu Sataangaa mmannasa maisa taaravooma yeekana roosuudoono mahipa pinaivaa avaivakidiriaatama fayai mmaraivaa avaivakidiriaatama unnakua forofetaivaa avaivakidiriaatama nniravai.

¹⁴ Inna iya mmagia maisaiya ari vookara ari vookarau mmooriiyauvaa iiraiyavee. Iya mmuakiaa mmatayaiya kieetaiyasi vida iya rupi nuunama kiki rapuaaravai. Anutuugo mmuakiaa mminnaayauvai yaataroo diraiivono mmataama kioo suai pinaivaki fai iya rapuaaravai.

¹⁵ Anutuugo mmataama kioo Misiaa vaidiivono ataa kua tunoo: Rikiaatee. Na mmuara furai vaidiivaa roosiima hama ngia taara suaivaki na ngiisi kuanaravai. Gioonna kiaapu voovono avu too vainno ari uyira rairaiyauvaa tuqinnama haitatuuvaa Anutuugo innara yoketaivaa. Ivo taguuaada

nuainai gioonna kiaapuuya inna teekio inna mmamma maisaivoora tioo ari uyira rairaiyauvaa tuqinnama haitatuunaravaivee. Ivo itaa kua tiravai.

¹⁶ Mmagia maisaidoono kieeta vaidiia rupi nuunama kieeravai. Iya nuunama kioo yoosinnaivaa nnutuuvo Eporai kuaivakidiri tunoo: Amaraketoonavee, tiravai.

¹⁷ Itaama kiooduu aangeraa karisaidiri taarama varuu nnaagiai tua-naivoono ari kuu yavaivaki vauvaa ngiauvau vara kagaari kiooduu kieeta varira mmaataivo nuunaira nnau pinaivaki vauvakidiri kua pinaivo tioo tunoo: Vaa mmooriivo taikainoo,

¹⁸ tuduu kaayau saneetuuvo utuduu vo akua vo akuaivo akua tuduu ngiaarunnaivo akua tuduu mmataa kuaruuvo pinaama utiravai. Anutuugo vaidiivaa iima kioo suaivakidiri tuoo tuoo tuma ii suai ivaki hama mmataa kuaruuvo itaama utiravai. Ii mmataa kuaru ivo pinaama ari vookaraama utiravai.

¹⁹ Utuduu yoosinna pinaivaa tammaivakidiri mmataivo rutukua roo saivai sainai vuduu tammaivo vauduu saivai sainai viravai. Vuduu mmuakiaa mmataivaki vau nnau yoosinna pinaiyauvo rutuunno tan-navaratataama taika kieeravai. Ii suai ivaki Anutuugo yoosinna pinaivaa nnutuuvo Bapuroonara yaata utuoo ari nnannatoo ari vookarauvo vuaina roosiima tooriivaki vita kiooduu varuuvaa ivaki varuuya tusaa mmuduu nneeravai.

²⁰ Iqii suai ivaki mmuakiaa mmataiyauvaa nnooriivo ututuuma kiooyauvo kuminauduu mmuakiaa taapi oora sauyauvo mumunu utu taika kieeravai.

²¹ Vati kaaburaara pinaa ari vookarau mmuaararoovo ngiauvakidiri tuoo vaidiia ruputiravai. Vati kaaburaara pinaivo koonnama maisama iya ruoo ruputuuvaara iya Anutuuqaara maisa kua tiravai.

17

Anutuugo sabi nuaira gioonnaivaudiri

mmataama kioo tiravai

¹ Aangeraiya yaaku saivai sainaidiri taarama kuu yavaiyauvaa yaaku saivai karasaidiri taaravaitana utuuyakidiri voovoono niisi ngioo tunoo: Nninai na sabi nuaira gioonnaivo irisai maisaivaa varaanaraivaa fai i vitainaravai. Ii gioonna ivo inna yoosinna pinaivo kaayau nnooriyauvo saidi saidi nuunaivau varivai.

² Vaa vaidi mmatayaa kieetaiya ii gioonna ivaata sabi heera aataruuvaa uududuu gioonna kiaapu mmatayaiya vuainaivaa nneerayaama inna roosiima iya sabi heera aataruuvaa iidada kumimakaida variaavaivee, tiravai.

³ Tuduu rikioo Mmannasa Yoketaivoono ni tasipama varuduu aangeraiivo ni vitoo mmanna mmuyai gaanga yoosinnaivau ni yapa kieeravai. Ni yapa kiooduu na variee taaduu gioonnaivo fayai mmararaa kookeevaa mmookaivau hara kioo varuduu fayai mmararaivaa mmammaivau kaayau maisau nnutuuyauvo vauduu inna kieetaiyauvo yaaku saivai sainaidiri taarama vauduu aaru yaakuuvaitana ivaki vairavai.

⁴ Gioonnaivaa uyira rairaiyauvo vooyauvai kookeeyauvai vauduu vooyauvai kokoraa kuayauvaatama uyu varoo vioo kaayau mminnaa gooraivaadiri iima kiooyauvaata sikau seeta roosii yoketaiyauvaatama ari mmammaivau funnukama kiooduu vairavai. Vauduu ari yaakuuvaki ivo toori gooraivaadiri iima kioovaa utu kioo vauduu ari sabi heera aataruuvaa hoovaara koonnama varira aataruuvootama kaayakaayau maisamaisau aataruuyauvootama ivaki suvuairavai.

⁵ Suvuauduu ari tinniivau ari nnutuuvo fafaara roovo vauduu ivaa oyaivo haumaki vainno ataa kua tunoo: Yoosinna pinaivaa nnutuuvo Bapuroona inna ni nnutuvai. Na mmuakiaa sabi heera aataruuyauvaata mmuakiaa maisamaisaira aataruuyauvaatama oyai nakaaraivovee, tiravai.

⁶ Na taaduu gioonnaivo Anutuugaa gioonna kiaapu vaa putuuya kiauyauvaa kapikaroo nnooriivaa roosiima nnoo kumimakairavai. Vooya Yisunnara kutaavaivee tuuvaara vaidiiya iya rputuduu putuuya kiauyauvaatama nnoo kumimakairavai.

Na Yuvuaano inna tee pinaama nnikiaraina yaata utuee variravai.

⁷ Yaata utuee variaaduu aangeraiivo ni yaparainno tunoo: Aaniira a nnikiarainna pinaama yaata utuannanee? Gioonnaivaa oyaivo haumaki vaivaa fai na i kiaa i mmimaravai. Fayai mmararaiivo ari kieetaiyauvo yaaku saivai sainaidiri taarama vauduu aaru yaakuuvaitana ivaki vauvaa kua oyaivaa fai na kooyaa i kiaa i mmimaravai. Gioonnaivo inna mmookaivau hara kioo varioo nuauvaa kua oyaivaatama fai na kooyaa i kiaa i mmimaravai.

⁸ Ii fayai mmararaa ivaa ngia too ivo tauraa varuuvono aanna makee hama varinoo. Fai ivo kiisa suai soopa hokoba mmata mmeeduuya uvakidiri raari roo ngioo varioo nnaagiai eeyaara taikaanaravai. Anutuugo ngiau mmata uu suaivaki ari gioonna kiaapuuya tupatupaa variaaraivaa iya nnutuuyauvaa yanaivau fafaara reeravai. Gioonna kiaapu mmatayaiya nnutuuyauvo hama yanaivaki vaiya fai fayai mmararaivaa teeda fai kaayauma nnikiaraakiaaravai. Ivo tauraa varuuvo aanna hama variivono fai nnaagiai kava varinaravaara iya kaayauma nnikiaraakiaaraivaivee.

⁹ Vaidi tinni yoketaiya ii kua ivaa oyaivaa fai arinaima rikiaaraivo inna yoketaavai. Fayai mmararaivaa kieetaiyauvo yaaku saivai sainaidiri taarama oyaivo inna taapi kiisaiyauvo yaaku saivai karasaidiri taarama ivau gioonnaivo varivai. Vuai oyaivo inna vaidi kieetaiya yaaku saivai sainaidiri taaravaitana variaavai.

¹⁰ Vaa iyakidiri yaaku sai vaidiiya ngiari kieeta nnutuuyauvo taika kiakiai kuminaya variaavai. Mmuaavono homo gioonna kiaapuuyara dioo vainoo. Fai yapooma voovono ngioo gioonna kiaapuuyara dinaravai. Fai ivo ngioo kiisa suai nnaasu dinaravai.

¹¹ Fayai mmararaiivo tauraa varioo putiivono hama makee varioo kieeta vaidi yaaku saivai sainaidiri taaravaitana tasipama gioonna kiaapuuyara dinoo. Ivo iya seena kieetavai varioo eeyaara putu taikaanaraivaa iinno varinoo.

¹² Aaru yaakuuvaitana a taannaiyauvo inna vaidi kieeta yaakuuvaitana fai yapooma kieetaya varida gioonna kiaapuuyara diaaravai. Fai yapooma iya fayai mmararaivaa tasipama kiisa suai iyara diaaravai.

¹³ Fai iya mmuaa yaata tinnivai varada ngiari yaagueeqaiyauvaata gioonna kiaapuuyara dira yaagueeqaivaatama fayai mmararaivaa mmiaaravai.

¹⁴ Mmi kiada Puara Sipisiipa Nnaakaraivaata rapuaaravai. Rapikiokio fai Puara Sipisiipa Nnaakaraivo iya yaataraanaravai. Ivo udaanga vaidiiya Udaanga tuanaavai varioo kieeta vaidiiya kieeta tuanaavai variivaara ivo iya yaataraanaravai. Inna nnaagiai nuauya vaa ivo maavee tioo ariini iya mmataama kiooya yaagueeqama inna tasipama varida vaidi kieetaiyaata fayai mmararaivaatama yaataaravaivee, tiravai.

¹⁵ Kiaa kioo aangeraiivo kava ni tunoo: Sabi nuaira gioonnaivo varii yoosinna ivaki nnooriyauvo nuunaivaa vaa a taannavai. Ii nnoori iyauvaa a taannaiyauvo inna kaayau gioonna kiaapuuyavee. Iya vo mmamma vo

mmamma varuuyakidiriaatama vo mmata vo mmataivakidiriaata vo kua vo kua tuuyakidiriaatama nuunakiaavai.

¹⁶ Aaru yaakuuvaitana a taannaiyauvo iyauvoota fayai mmaraivootama sabi nuaira gioonnaivaaraata nnannataaravai. Nnannateeda mmuakiaa mminnaa innasi vaiyauvaa tuayanna rida ravis varakio fai ivo taguaada varinaravai. Taguaada varinai iya inna mmamma mmatiivaa nneeda mmuakiaa ikiaivaki inna mmuturu kikio taanaravai.

¹⁷ Anutuugo iino inna iikiatai aataruuvo aaru yaakuuvaitana yaataiyauvaki vainai iya mmuaa yaata tinnivai varada ngiari gioonna kiaapuuyara yaagueeqama dira yaagueeqaivaa fai fayai mmaraivaa mmikio dioo vainono Anutuugo ari tuu kuaiyauvo kutaavai vainara suaivaki fai taikaanaravai. Ivaara iya gioonnaivaa ikiaivaki mmuturu kikio taanaravai.

¹⁸ Sabi nuaira gioonnaivaa a taannaivo inna yoosinna pinaivo mmuakiaa mmatayaa kieetaiyara diivaivee. Angeraivo itaa kua tiravai.

18

Yoosinna pinaivaa nnutuuvo Bapuroona ivo

tannavaratataama taika kieeravai

¹ Na itaama taa taika kiee kava na taaduu aangeraa voovoono ngiau aapuuvakidiri tuuduu gioonna kiaapuuyara dira yaagueeqaivo pinaavai inna tasipama vauduu inna mmeekia ari vookarauvo mmuakiaa mmataivau teeravai.

² Tooduu ivo pinaama aayanna roo tunoo: Yoosinna pinaivaa nnutuuvo Bapuroona ivo vaa eeyara maisainno tannavaratataama taika kiaivai. Mmagia maisa moomee sakua ari vookara ari vookariyauvo ivaki variaavo ngiaamma maisamaisaiyauvootama ivaki variaavai.

³ Vuaina nnooriivaa nneerayaama mmuakiaa yoosinnaiya inna tasipama sabi heera aataruuvaa pinaama uuvaara itaama vaivai. Mmatayaa diaa kieetaiya vaa inna tasipama sabi nuauduu yookaira aataruuvaa haitaturaiya innasi nnida yookaira aataruuvaa iida kaayau sikauyauvaa varada ari vookaraama varuuvaa itaama vaivai. Angeraivo itaa kua tiravai.

⁴⁻⁵ Na rikiaaduu ngiau aapuuvakidiri vo kua voovai tioo tunoo:

Ni gioonna kiaapuso,
Bapuroona yoosinna ivaa pikiada kuatee.
Ivakinnaaya mminnamminnaa maisaiyauvo
vakia roo vioo vioo ngiau aapu pinaavai vaikio
Anutuugo iya aataru maisaiyauvaa too
irisai maisaivaa iya mminara iinoo.
Fai ngieeta iya irisai maisaivaa vareevoora
ivaki pikiada sa ivakinnaaya tasipama
mminnamminnaa maisaiyauvaa iikiatee.

⁶ Ivakinnaaya maisa mmooriivaa
gioonna kiaapuuya mmuuya
ngia irisai mmiraiya
irisai sai mmuaikaraama iya mmiatee.
Sa mmuaaneetu iya mmiatee.
Irisai taaraneetu iya mmiatee.
Nnoori toori kapikaraivaa roosiima
iya maisa mmooriivaa
gioonna kiaapuuya muuvaara
irisai taaraneetu nnoori toori kapikaraivaa
iya mmiatee.

⁷ Iya ngiariiyara mannaka tida
 ngiariiyara nnaasu yaata utida
 sirigaida kammataavai.
 Ivaara mmuaikaraama
 ausa mmuaarareera maisa mmooriivaa
 iya mmiatee.
 Ii yoosinna ivo gioonnavai roosiivoono
 ariiyara mannaka tioo tinoo:
 Na aavau kieeta varira mmaataivau
 kieeta gioonnavai variauvai.
 Hama na muaada gioonnavai variauvai.
 Fai na hama ausa mmuaarareerama kиеe
 fai na aavaki sirigaina
 kammatee nnaasu varinaravaivee.

⁸ Ivo itaa kua tiivaara
 mmuaa suaivaki mmoori maisa mmuaararaiyauvo
 innasi vainaravai.
 Vaidi putiraivootama
 iyara ausa mmuaararavoota
 yeenna rairavootama
 innasi vainaravai.
 Ikiaivo fai inna taa taputu kiaanaravai.
 Udaanga Anutuugo gioonnaivaaki
 kua pinaivaa yapaivoono
 inna yaagueeqaivovee.

Ngiau aapuuvakidiri tuu kuaivo itaa kua tiravai.

⁹ Mmatayaa diaa vaidi kieetaiya vaa inna tasipama sabi heera aataru-
 uvaa iikiaiya inna ikia mmuturu kiaivaa visuuvaa teeda iya innara ausa
 mmuaarareeda boo tida rataaravai.

¹⁰ Iya ivo ari maisaivaa irisaivaa varoo karariivaa rikiada aatu aatuuda
 ngieeradiri dida vaidia kiaara: Boo, yoosinna pinaavai Bapuroona-o, a
 yaagueeqa yoosinnakuavee. Mmuuaa suai nnaasu a irisai maisaivaa vara
 taika kiaannavaivee. Vaidi kieetaiya itaa kua kiaaravai.

¹¹ Vaidi mmatayaiya yookaira aataruuvaa haitatuuraiya fai iya ivaara
 pinaama ratada iya ausaiyauvo mmuaararaanaravai. Gioonna kiaapu
 iya hoonahaanaiyauvaara sikaunnaadiri yookaama kiada vareeraiya vaa
 taikaivaara iya ausaiyauvo mmuaararaanaravai.

¹² Hoonahaanaiyauvaa ivakinnaaya sikaunnaadiri yookaama kiada
 varaiyauvo ataama vainoo. Sikau mmannaammannai gooraivaata
 sirivuaivaatama sikau ari vookarai yoketaiyauvaata sikau seeta
 roosiyaivaatama iya varaavai. Buruqa yoketaa poosa kuaiyauvaatama
 kokoraa kuaiyauvaata kookee kuaiyauvaatama sirikaa buruqaiyauvaatama
 iya varaavai. Yatari yoketaa ari vookaraiyauvaata mminnaiyauvaa
 puara aannaivaadiri pieema kiaiayauvaatama yatari hatataiyauvaata
 sikau baraasaivaadiri iikiaiayauvaatama kapaaqaivaadiri iikiaiayauvaata
 yaagueeqa sikau poosaivaadiri iikiaiayauvaatama iya varaavai.

¹³ Mminnaa kupu takua roosiyaivaata yatari ranaivaa hudaavo suuda
 yoketaa viraivaatama kupuuvaa roosiivaa nnutuuvu miiraivaata yatari su-
 uyaivo suuda yoketaa viraivaatama vuainaivaata nammariivaatama par-
 avuaa yoketaivaata yeenna vuitaivaatama iya varaavai. Puara burimakau
 sipisiipa hoosaiyauvaata hoosaivaa haru kiaavo kaaraiyauvaa vitoo nu-
 airaiyauvaatama sikaunnaadiri yookaama kioo viteera gioonna kiaapuuya
 hama kati ngiari yaata utiraivaugiataama nuairaiyaatama iya varaavai.

¹⁴ Fai iya ii yoosinna ivaara kiaara: Mmuakiaa mminnaa yoketaiyauvaa i varaataiyauvo vaa taikaivai. I hoonahaana i suvuairaiyauvoota aiya fun-nukairaiyauvootama vaa taikaivai. Fai hama a kava iyauvaa varaanaravai. Vaa taikaivaivee,

¹⁵ kiaa kiada vaa iya tauraa iyauvaa yookaama kiada kaayau sikauiyauvaa irisai varaivaara ngiariiyara yaata utida aatu aatuuda ngieera oro dida vakiaaravai. Fai iya ngieeradiri dida vaidata ratada varida boo tida

¹⁶ kiaara: Boo, yoosinna pinaavai. A gioonnaivaa roosiima ai uyira raira poosaiyauvaatama kookeeyauvaata kokoraa kuaiyauvaatama uyu kiee variee ari vookarai mminnaa mmannaammannai gooraivaata sikau seeta roosii yoketaivaatama ai mmammaivau a funnukairavai.

¹⁷ Mmuaa suai ii hoonahaana yoketaa mmuakiaa iyauvo vaa taikaivaivee. Yookaira aataruuvaa haitatuuraiyaano itaa kua kiaaravai.

Mmuakiaa siipaiyauvaa utiraiyaata yookaama kiada ivaki nu-airaiyaatama ivaki mmoori varaiyaata mmuakiaa vaidi siipaiyauvaara mmoori varaiyaatama fai iya ngieera dida vakiaaravai.

¹⁸ Dida vaidata ii yoosinna ivaa ikia mmuturu kiaivaa kioosuuvaa teeda kai kai tida kiaara: Hama vo yoosinnavai ii yoosinna pinaa ivaa roosiima vaivaivee,

¹⁹ kiaa kiada iya ausaiyauvo mmuaarareenai mmataivaa habara kiada ngiari kieetaiyauvaki apida boo tida ratada kiaara: Boo, yoosinna pinaavai. Ivaki mmuakiaa siipa utiraiya nnida ngiari hoonahaanaiyauvaa ivaki yapa kiada irisai yookaivaa pinaavai ngiari vareeravai. Vaa mmuaa suaivaki inna mminnamminnaa mmuakiaayauvai taikaivaivee.

²⁰ Ngia ngiau aapu variayaso, ii yoosinna ivaa ikia mmuturu kiaivaara sirigakiatee. Anutuugaa gioonna kiaapuuyaata inna kuaivaa varada nu-airaiyaata forofetaiyaatama sirigakiatee. Ii yoosinna ivakinnaaya maisa mmooriiyauvaa ngii uuvaa Anutuugo kua pinaivaa iyaki yapa kioo irisai maisaivaa iya mmiivai. Ivaara sirigakiatee. Iya itaa kua kiaaravai.

²¹ Na taaduu aangeraa yaagueeqa voovoono sikau tayapoo pinaivaa suoodaa utuoo sorovuaravai kagaari kioo tunoo: Aa na sikau aavaa utuee puisakama kagaari kiauneema yoosinna pinaa Bapuroona ivo fai eeyaara maisainno tannavaratataama taika kinai vaidiia hama kava ivaa taaravai.

²² Bapuroona-o, fai hama kava aiki vaidiia kita ruava akua tiraivaata kuaru tira akuaivaatama kafura fee fee tira akuaivaata nooma rira akuaivaatama kava rikiaaravai. Vaidiia vo mmoori vo mmooriiyauvaa arinaima iikiaiya fai hama gioonna kiaapuuya kava aiki iya taaravai. Yeenaiyauvaa mumunu utu yapeera sikauvaa akuaivaa hama gioonna kiaapuuya kava aiki rikiaaravai.

²³ Fai hama kava toobaiyauvo aiki teenai taaravai. Nnaata vaati varaara gioonna kiaapuuya kua tira aataruuvaa fai hama kava aiki rikiaaravai. Aiki yookaira aataruuvaa haitatuuraiya vaidi nnoonnaya varuduu mmuakiaa yoosinnaiya iya nnutuuyauvaa rikieeravai. Aiki pirasaaka varida uuya unnakua kiaa uduu mmuakiaa yoosinnaiya teeda tunoo: Kutaavaivee, kiaa kiada kumimakairavaivee.

²⁴ Anutuugo gioonna kiaapu Bapuroona varuuya irisai maisaivaa iya mmiravai. Ivakinnaaya Anutuugaa gioonna kiaapuuyaata forofetaiyaatama rputuduu putuuvaa Anutuugo irisai maisaivaa iya mmiravai. Innakidiri itaama uu aataruuvo vo mmata vo mmata varuuyasidiaata mmuaikaraama itaama vauvaa Anutuugo irisai maisaivaa iya mmiravai.

19

¹ Itaama taika kiooduu na rikiaaduu ngiau aapuuvakidiri akuaivo tuoo kaayau gioonna kiaapuuya nuunaida pinaama kua tiraivaa roosiima kua tioo tunoo: Ta Anutuugaara kua yoketaivaa kiaunnnanoo. Ivo ti vitoo yoke-taivau ti yapaivai. Inna oyai ari vookaraivoota inna yaagueeqaivootama vainoo.

² Gioonna kiaapuuya ngiari variraivaara ivo safuuma kua kutaivaa tasi-pama irisai yoketaivaata irisai maisaivaatama iya mmiivai. Sabi nuaira gioonna maisaivo sabi heera aataruuvaa gioonna kiaapu mmatayaiya vi-taama kiooduu maisa mmooriivaa uuvaara Anutuugo kua pinaivaa vaa in-naki yapeeravai. Iva Anutuugaa mmoori vareera vaidiia ruputu kioovaara Anutuugo irisai maisaivaa vaa inna mmiravaivee,

³ kiaa kiada kava aayanna reeda tunoo: Ta Anutuugaara kua yoketaivaa kiaunnnanoo. Yoosinna pinaivaa ikia mmuturu kioovaa kioosuuvo tupatu-paa ngioo vioo nnaasu varinoo,

⁴ tuduu rikiada yokovaa vaidiia vo vaidivai yuku yaaku taika kioo vo vaidivakidiri taarama taaramaatama fayai roosuu ari vookarau taarama taaramadootama Anutuugo kieeta varira mmaataivau variivaa yuku oy-aivaki vida varada vaida innaata kua yoketaivaa tida tunoo: Kua kutaa. Ta aiyara yoketaavee kiaunnnanoo, tiravai.

Puara Sipisiipa Nnaakaraivaara yaapeeri nneera suaivo nniravai

⁵ Iya itaa kua kiaa taika kiooduu kieeta varira mmaataivaudiri kua voovai tioo tunoo: Mmuakiaa Anutuugaa mmoori vareeraiyaata mmuakiaa gioonna kiaapu nnoonna kiisaiyaatama inna avaivaa rikieeraiyaso, ti Anu-tuugaara kua yoketaivaa kiatee,

⁶ kiaa kiooduu na rikiaaduu kaayau gioonna kiaapuuya nuunaida pinaama kua tiraivaa roosiima akuaivo tioo nnoori hiina pinaivo akua tiraivaa roosiima akuaivo tioo ngiaarunno pinaama akua tiraivaa roosiima akuaivo tioo variravai. Tioo varuduu na rikiaaduu ii akua ivakinnaingiaa kuaivo tunoo: Ta Anutuugaara kua yoketaivaa kiaunnnanoo. Ti Udaanga Anutuugo mmuakiaa mminnaiyauvaa yaataroo diraivoono ti kieetavai vari-ivaara innara kua yoketaivaa kiatee.

⁷ Kii ta sirigaida ausa yoketaivaa tasipama variaaravee. Kii ta inna nnu-tuuvaa ngiau aapu yapaaravee. Vaa Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa nnaata vareera suaivo nniivaara sirigakiatee. Inna nnaataivo vaa teerainno

⁸ uyira raira poosa yoketaa tuanaa hama kainaamaataiyauvaa Anutuugo inna mmiiyauvaa uyu varoo nniivaivee, tiravai. Ii uyira raira poosa iyauvo inna Anutuugaa gioonna kiaapuuya safuura mmoori aataruuyauvaa iiki-aiyauvovee.

⁹ Niita kua tuu aangeraiivo kava niita kua tioo tunoo: Aa kua aavaa fafaara raanee. Anutuugo gioonna kiaapuuya Puara Sipisiipa Nnaakaraivaara yaapeeri nneeraivaara tikiyai ngiaiya ivo iyara yoketaimai sirigakiaaravee. Itaama fafaara raanee. Aangeraiivo itaa kua ni giaa ni mi kioo vo kuavai tunoo: Ii kua ivo inna Anutuugaa kua kutaa kuavaivee,

¹⁰ tuduu rikiee na inna yuku oyaivaki viee varee vaina ni ausa mmudu-uyaivaa inna mminaree kiaa iikiaaduu ivo ni tunoo: Sa itaama iikiane Anutuugaa mmooriivaa ta mmuaa mmoori varaunnavaitanavee. I seena ausa hanigieeraiyaata ta mmuaa mmoori vareeraiyavee. Iya Yisuuva kua kutaivaa kiaa kookieema kioovaa puaisa utuaiyavee. Anutuugaa nnaasu ai ausa mmuduuyaivaa mmianee. Aangeraiivo itaa kua tiravai.

Anutuugaa Mmannasaivo forofetaiya inna kuaivaa kiaa kookieeraiya tasiponeema Yisuuva kua kutaivaa kiaa kookieema kioovaa kiaiyaatama tasipaivaivee.

Vaidiivo puara hoosa poosaivau variravai

¹¹ Itaama taika kioodoo na taaduu ngiauvo vioo sai ngioo sauduu puara hoosa poosaivo ivaki diravai. Duduu inna mmookaivau variraivaa nnutuuvo ataama vainoo. Ivo hama ari kuaivaa pikieerainno kua kutaivaa tiraivovee. Fai ivo kua pinaivaa gioonna kiaapuuyaki yapa kioo safu saafu-uma iinaravai. Fai ivo rapiraivaa yuruuma kioo safu saafuuma iinaravai.

¹² Inna avuuvaitana ikia hauru toovaa roosiima vauduu inna kieetaivau kieeta vaidiiya apira tommeekaiyauvo kaayauyauvai vairavai. Inna nnutuuvaa innayaa fafaara roovaa hama vaidi voovoono ivaa oyaivaa rikieeravai. Ariinoo nnaasu rikieeravai.

¹³ Inna buruqaivo kaayau kiauvaki rabuuma kioovaa uyu varoo viravai. Vuduu inna nnutuuvaa vaidiiya tunoo: Anutuugaa tinniivaudiri kuaivaa vara kioo kiaa kookieeraivovee, tiravai.

¹⁴ Inna nnaagiaivau rapira vaidiiya ngiau aapu varuuya puara hoosa poosaiyauvunu varuduu iya varada vuduu buruqa poosa yoketaa tuanaa hama kainaamaatauyauvaa uyu varada viravai.

¹⁵ Vuduu inna avaivakidiri paipa avaikarauvo tuoo rubikioo mmaanai kooyaa vairavai. Fai ivaadiri ivo gioonna kiaapu mmatayaiya ruputuoonnonno yaataraanaravai. Yaataroo ari yau aina yaagueeqaivaadiri utu kioo vainno yaagueeqama iyara dinaravai. Vuaina iiraiyauvaa nnaamuruuvaki vaidiiya raa kagiga kiaavo suuyaivo tuoo virayaama ivo Anutuugaa nnannateeraivaa gioonna kiaapuuya maisama variyaiyaki yapa kinai fai itaama maisama variaaravai. Anutuugo mmuakiaa mminnaiyauvaa yaataroo diraivoono iyara pinaama nnannataanaravai.

¹⁶ Ii kieeta vaidi ivaa buruqaivaunnaata inna tukiaivaunnaatama inna nnutuuvaa fafaara roovo vainno tunoo: Kieetaiya Kieeta Tuanaivovee. Udaangaiya Udaanga Tuanaivovee, tiravai.

¹⁷ Itaama taika kioodoo na taaduu aangeraa voovoono suaira dioo vainno mmuakiaa ngiaammaiya ngiau vuutaivau nuayara pinaama aayanna roo tunoo: Aapi tummuatee. Tiida Anutuugaa buusa pinaivaara nuunakiatee.

¹⁸ Kieeta vaidiiyaatama ngiari rapira vaidi kieetaiyaata rapira vaidiiyaatama iya mmamma mmatiiyauvaa nnaaraivaara tummuatee. Iya hoosaiya mmamma mmatiiyauvaatama mmuakiaa vaidi iyauvunu variyaiya mmamma mmatiiyauvaatama nnaaraivaara tummuatee. Mmuakiaa vaidiiya sikaunnaadiri yookaama kiada viteeraiyaata kati ngiari yaata utiraiyauvunu nuairaiyaatama vaidi nnoonnaiyaata vaidi kiisaiyaatama iya mmamma mmatiiyauvaa nnaaraivaara tummuatee, tiravai.

¹⁹ Aangeraivo itaa kua tuduu na taaduu fayai mmararaivootama mmuakiaa mmatayaa variaa kieetaiyaata ngiari rapira vaidiiyaatama nuunaida ivo puara hoosaivau varuuvaata ari rapira vaidiiyaatama rapuaara iiravai.

²⁰ Rapududuu hoosaivau varuuvoota ari rapira vaidiiyaatama fayai mmararaivaa yaatara kiada unnakua forofetaivaatama yaatara kiada vitada nniravai. Unnakua forofetaivo vaa tauraa fayai mmararaivaani ari vookara ari vookarau mmooriiyauvaa iiravai. Gioonna kiaapuuya vaa fayai mmararaivaa atauvaa varada inna mmannammannaivaara ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmiraiya ivo ari vookarau mmooriiyauvaa unnakua

kiaa uuvaara kutaavaivee tiravai. Hoosaivau varuuvoota ari rapira vaidi-
iyaatama fayai mmaraivaata unnakua forofetaivaatama vitada hama
ruputiraida soopa pinaivaki sikau puapusuqaivo ikia too nnannannanna
tuoo varuuvaki kagaari kieeravai.

²¹ Kagaari kioodoo hoosaivau varuu vaidiivaa avaivakidiri paipa avaika-
rauvo tuuvaadiri ivo vara kioo iya rapira vaidiia rutaka kioodoo putira-
vai. Putuduu mmuakiaa ngiaammaiya tuma iya mmamma mmatiiyauvaa
nnooduduu iya ausaiyauvo fuaakairavai.

20

Yisuuva kaayau nuanu (1000) gioonna kiaapuuyara dinaravai

¹ Itaama taika kioodoo na taaduu aangeraa voovoono ngiau aapuuvakidiri
tioo varioo soopa hokoba mmata mmeeduuya vuuvaa kiivaa utu kioo vainno
yeena yaagueeqa mmuaararoovo mmakarannaivaa roosuuvaa utu varoo
tioo variravai.

² Tuma mahipa pinaivo nnaaruaa mahipa yapai maisaivaa nnutuuvu
Sataangaa puaisa utuoo yeenaivaadiri inna rau kino kaayau nuanu (1000)
itaama nnaasu variaiveeraivaara inna rau kieeravai.

³ Rau kioo soopa hokobaivaa raira sipuuvaa hatuaa kioo ivaki inna ka-
gaari kioo sipuuvaa puaisakama rau kioo rookaivaadiri rafuutu kieeravai.
Sataango kaayau nuanu (1000) ivaki varioo sa gioonna kiaapuuya unnakua
kiaiveeraivaara aangeraiivo ivaki inna yapa kioodoo variravai. Fai ivo
ivaki varino kaayau nuanu (1000) taika kino hatuaa kino kiisama kava kati
nuainaravai.

⁴ Na itaama taivo taika kioodoo na taaduu kieeta varira mmaataiyauvo
vauduu gioonna kiaapuuya iyauvunu variravai. Varuduu vaa Anutu-
uqo kua pinaivaara dira yaagueeqaivaa iya mmiravai. Na kava taaduu
gioonna kiaapuuya vooyaano iya ruputuduu putuuya vaidi kaanaiya ni
teeda vairavai. Iya Yisuuva kua kutaivaa kooyaa tuuvaata Anutuugaa
kuaivaatama kiaa kookieema kioovaara vooya iya ruputuduu putiravai.
Iya hama fayai mmaraivaata inna mmannammannaivaatama ngiari ausa
mmuduuyaiyauvaa mmida hama inna atauvaa ngiari tinniiyauvununnee
vara ngiari yaakuuyauvunu yapeeravai. Iyaano vaa kava diitada kaayau nu-
anu (1000) vaidi kieetaya Yisuu Kirisiinna tasipama varida vooyara diravai.

⁵ Gioonna kiaapu homoraa putuuya hama kava ii suai ivaki diiteeravai.
Kaayau nuanu (1000) taika kioodoo iya kava diiteeravai. Ii suai ivaki na
taaduu diitooya inna tauraananaa diitooyavee.

⁶ Gioonna kiaapuuya itaama tauraananaa diiteeraiya tasipama diitaarai-
yara Anutuugo iyara yoketaa tuanaayavee kiaa iyara yoketaivai. Hama
iya kava putuaraivaara aatuukiaaravai. Iya Anutuugaata Yisuu Kirisi-
innaatama Anutuugaara kati puara hudeeraiya roosiima varida Yisunna
tasipama kaayau nuanu (1000) vooyara diaaravai.

Sataangaa yaatara kiada ikiaivaki kagaari kiaaravai

⁷ Fai kaayau nuanu (1000) taika kino Sataangaa soopa hokoba oovi nnau-
vakidiri hatuaa kino ngioo mmaanai vioo

⁸ gioonna kiaapu suai raari raipinnai suai haatapaipi tooya sainai tooya
sainai variaya unnakua tinai fai rikiada kumimakakiaaravai. Ii gioonna
kiaapu iya ngiari nnutuuvaitana Gokooya Makokooya vainoo. Fai iya kumi-
makaikio Sataango iya nuunama kioo vitoo rapinara kuanaravai. Nnoori
mmaagaivau nnukaivo vaikiai vaidiia hama yopeema jaariraivaa roosi-
ima vitoo kuanaravai.

⁹ Iya vitoo vinai mmata aavau vai mmuakiaa mmatavau nuaida varida Anutuugaa gioonna kiaapuuya variaa saasaaya nnau yoosinnaivaa Anutuugo mmuduuya rira yoosinna pinaivaa ututuuma kiaaravai. Ututuuma kikio fai ngiau aapuuvakidiri ikiaivo tuoo iya taa taputu taika kiaanaravai.

¹⁰ Taa taputu taika kino mmagia maisaivo vaa iya unnakua tiraivaa Anutuugo inna vitoo soopa pinaivaki ikiaivoota sikau puapusuqaivo ikia too nnannannanna tuoo variivaki kagaari kiaanaravai. Vaa ivo ivaki fayai mmaraivaata unnakua forofetaivaatama kagaari kioovaki kinai fai iya ikiannagisanna heenagieena mmannammanna ivaki varida pinaa mmamma nniitareeraivaa tupatupaa varaaravai.

Anutuugo nnaagiai suai gioonna kiaapuuya ngiari

mmooriyauvaara iya yaparairavai

¹¹ Itaama taika kiooduu na taaduu kieeta varira mmaata pinaa poosaivo vauduu vaidi voovoono ivaki variravai. Varuduu inna avuuvaidiri ngiau mmataivaitana vida raubiriida kuminauduu hama iya mmaataatairavai.

¹² Na taaduu mmuakiaa putuuya nnoonnaiyaata kiisaiyaatama kieetaivo varira mmaata vunniivau diravai. Dida vauduu kieeta varira mmaataivau variivoono yanaiyauvaa rabara kiooduu vauduu ari vo yanaivau vaidiiaa tupatupaa variaaraiya nnutuuyauvo vau yanaivaa rabara kioo teeravai. Gioonna kiaapu putuuya ngiari mmatayaa uu mmooriyauvaa yanaiyauvunu fafaara rooyauvo vauyauvaara Anutuugo iya yaparairavai.

¹³ Ii suai ivaki gioonna kiaapuuya putida nnoori sorovuaravai vauya kava diiteeravai. Mmata nnauvakidiriata putiraiya varira yoosinna Hairiisa ivakidiriataatama putuuya diiteeravai. Diitooduu rikioo Anutuugo mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai ngiari uu aataruuyauvaara iya yaparairavai.

¹⁴ Yaparama kioo putira aataruuvata Hairiisa yoosinnaivaatama soopa pinaivaki ikiaivo too varuuvaki kagaari kiooduu viravai. Ii soopa pinaa ivaki ikiaivo too varii ivo inna kava nnaagiai eeyaara putuaaravovee.

¹⁵ Gioonna kiaapuuya tupatupaa variaaraiya nnutuuyauvaa Anutuugaa yanaivau fafaara raa kiooduu vairavai. Gioonna kiaapu voovoono hama inna nnutuuvo ii yanaa ivau vauvaa Anutuugo tuduu ikiana inna kagaari kieeravai.

21

Karaasa ngiau mmataivo vairavai

¹ Na itaama taivo taika kiooduu na taaduu karaasa ngiau mmataivaitana vairavai. Vaa tauraanaa ngiau mmataivaitana taika kiooduu nnoori sorovuaravootama vaa taikeeravai.

² Taika kiooduu na taaduu nnau yoosinna karaasa yoketaa tuanaivo tuoo variravai. Ii karaasa nnau yoosinna ivo inna karaasa Yerusareemaivovee. Ivo ngiau aapuuvakidiri Anutuugaasidiri tuoo variravai. Gioonnaivo vaati varaanara karaasa uyira rairaiyauvaa uyu kioo teerairayaama itaama ii yoosinna karaasa ivo yoketaa tuanaavai tuoo variravai.

³ Tuoo varuduu na rikiaaduu kieeta varira mmaataivaidiri kua pinaivo tioo tunoo: Aanna makee Anutuugaa variraivo gioonna kiaapuuya tasipama vainoo. Fai ivo iya tasipama hara kioo varinai iya inna gioonna kiaapu tuanaaya variaaravai. Fai Anutuugo ariinoo iya tasipama varioo iya Anutuugo tuanaavai varinaravai.

⁴ Fai iya vunnunnuuyauvo iya avuuyauvakidiri tiino fai ariinoo iya vunnunnu mmuakiaayauvai rugaanaravai. Fai hama kava gioonna kiaapuyay putikio hama iya ausaiyauvo mmuaarareenai ratada mmamma nni-itareeraivaa varaaravai. Vaa eenanaa aataru itaama vaiyauvo taikaivaara hama kava iya itaama variaaravaivee.

⁵ Kuaivo itaa kua tuduu rikioo kieeta varira mmaataivau varuuvoono tunoo: Anna makee na mmuakiaa mminnaiyauvaa karaasa iikiaunoo, kiaa kioo hanigia ni tunoo: A taanna rikiaanna kuaiyauvaa fafaara raanee. Ii kua iyauvo kutaayauvai vaiki ai gioonna kiaapuuya iyauvaara kutaavaivee kiai yauvaara fafaara raanee,

⁶ kiaa kioo tunoo: Vaa ii kua iyauvo kaanaivai. Na tauraa yapeeraivaata nnaagiai yapeeraivaatama na nakaaraivovee. Na toosa hara iiraivaata iima taikeeraivaatama na nakaaraivovee. Gioonna kiaapu voovoono inna nnoori rainai na nnoori rumurumaivakidiri vita ree kati inna mmimo nnoo tupatupaa variraivaa varaanaravai. Hama ivo irisai yookaivaa kinai fai na inna mminaravai. Kati na inna mminaravai.

⁷ Fai yapooma Sataango gioonna kiaapu voovai iinno teeno ivo yaataraivaa na itaama kati inna mmimo varaanaravai. Fai na inna Anutuugo varino ivo ni nnaakara tuanaavai varinaravai.

⁸ Mo gioonna kiaapuuya ni mmooriivaara aatuukiaiyaata unnakua kiaa aruoo kiaa aduoo kiaa tiraiyaatama mmoori aataru maisaiyauvaa iikiaiyaata ngiari seenaiya ruputuaani putuaiyaatama sabi heeraiyaata saaka sifaa iikiaiyaatama unnakua anutuuyauvaara ausa mmuduuya mmi-raiyaata mmuakiaa unnakua tiraiyaatama fai soopa pinaivaki sikau pua-pusuqaivo ikia too nnannannanna tuoo variivaki kuaaravai. Iya itaama iikiaaraivo inna kava nnaagiai eeyaara putuaaraivovee, tiravai.

⁹ Aangeraiya yaaku saivai karasaidiri taaravaitana mmoori maisa nnaagiai vainaraiyauvo kuu yavaiyauvaki vauyauvaa utu kiada vauyakidiri voovoono niisi ngioo niita kua tioo tunoo: Fai Puara Sipisiipa Nnaakaraivoono nnaataivaa varaanaravai. Nninai fai na gioonna karaasa nnaayee inna nnaata ruukiaivaa i vitainaravaivee,

¹⁰ tuduu Mmannasa Yoketaivo ni tasipooduu aangeraiivo ni vitoo taapi hokoba ari vookarauvau ni yapa kieeravai. Ni yapa kioo yoosinna yoketaa tuanaa Yerusareemaivo ngiau aapu Anutuugaasidiri tuoo vioo varuuvaa ni vitairavai.

¹¹ Ii yoosinna ivaki Anutuugaa mmeekia ari vookarauvo vainno mman-naammannairavai. Ii yoosinna ivo sikau yoketaivaa nnutuuvo yasipisii roosiima mmannammannaanaruuravai vairavai.

¹² Ivaa vagiaamunnaivo hokoba pinaavai vauduu ivaki sipuuyauvo yaakuuvaitana yukukidiri taarama vauduu aangeraiyauvo yaakuuvaitana yukukidiri taarama iyauvaara dida vaid haitatuuravai. Ii sipu iyauvunu Isarairaa gioonna kiaapuuya oyaiyauvaa nnutuuyauvaa yaakuuvaitana yukukidiri taarama fafaara rooyauvo vairavai.

¹³ Suai raari roopinai taaravooma sipuuyauvo vauduu suai haatapoopin-nai taaravooma sipuuyauvo vauduu tooya sainai sainai itaama taaravooma sipuuyauvo vairavai.

¹⁴ Ii vagiaamunna ivaa yaagueeqa sikau toosa hara yapa kiooyauvo sikau yaakuuvaitana yukukidiri taarama yapa kiada iyauvunudiri vagiaa-munnaivaa hara kiooduu ngioo viravai. Ii sikau iyauvunu Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa kua varada nuairaiya yaakuuvaitana yukukidiri taarama nnutuuyauvaa iyauvunu fafaara rooyauvo vairavai.

¹⁵ Vauduu aangeraiivo niita kua tuuvo sikau gooraivaadiri iima kioo yauvaa nnau yoosinnaivaa mmatainaraivaa utu kioo vairavai. Utu kioo vainno

ii yoosinna ivaatama sipuuyauvaata vagiaamunnaivaatama mmatainara iiravai.

¹⁶ Ii nnau yoosinna ivaa ivo tooya saivai saivai mmatauduu mmuaakarairavai. Ivo ari yauvaadiri nnau yoosinnaivaa mmatauduu tooya saivai saivai hokoba pinaa ari vookaraama vau atauyauvo (2400) kiromitaavai vauduu nnauyauvaa iima roo vioo vioo ngiau aapu atauyauvo (2400) kiromitaavai mmuaakaraama vairavai. Hama uruoo tara tuoo tarama vairavai. Mmuaavaugiataama vairavai.

¹⁷ Vauduu too aangeraiivo vaidi mmatayaiya iira aataruuvauugiataama vagiaamunnaivaa mmatauduu too hokobavai vauduu atauyauvo (64) mitaavai vairavai.

¹⁸ Vauduu vagiaamunnaivaa sikau yasipisii ivaadiri iima kioodoo nnau yoosinnaivaa sikau goora tuanaivaadiri iima kioodoo yoketaa tuanaa mmannammannaanaruuravai vairavai.

¹⁹ Vagiaamunna sikau toosa hara yapa kiooyauvunu sikau yoketaa ari vookara ari vookarauyauvo vairavai. Sikau tauraiivo kookee kuauvaa nnutuuvu yasipaa vauduu inna inanoovo haboonna kuauvaa nnutuuvu sapaiyaa vauduu tammaivo poosa kuauvaa nnutuuvu akeeta vauduu eera tammaivo yanaadoo kuauvaa nnutuuvu emeraara vauduu

²⁰ eeraivo saakosaakoo tasipama poosa kuauvaa nnutuuvu satonikiisa vauduu karasai diaivo kookee kuauvaa nnutuuvu koniriaana vauduu karasaidiri taarama vauvo takuaanga kuauvaa nnutuuvu kirisoraita vauduu karasaidiri taaravooma vauvo yanaadoo kuauvaa nnutuuvu beriira vauduu karasaidiri taarama taarama vauvo saapaka kuauvaa nnutuuvu topaasa vauduu yaakuuvaitana vauvo tatapotatapoovaa nnutuuvu kirisopereesa vauduu yukukidiri mmuaavai vauvo haboonna kuauvaa nnutuuvu haiyasiina vauduu yukukidiri taarama vauvo nnaagiai tuanaivo kookee kuauvaa nnutuuvu ametiisa vairavai.

²¹ Vagiaamunna sipu yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana sikau seeta roosuu yoketaa pinaiyauvaadiri iima kiooyauvo vairavai. Mmuaa sipuvai mmuaa sikau seeta roosuu yoketaivaadiri iima kioodoo mmuaavai mmuaavai itaama vairavai. Ii yoosinna ivaki vuu aataruuyauvaa goora tuanaa yoketaivaadiri iima kioodoo mmannammannaanaruuravai vairavai.

²² Ii yoosinna ivaki hama na taaduu nuunaira nnau pinaa voovai vairavai. Udaanga Anutuugo mmuakiaa mminnaiyauvaa yaataroo diraiivoota Puara Sipisiipa Nnaakaraivootama ivaki varuuvaara hama nuunaira nnaunnaatairavai.

²³ Hama suaivoota kuraagaivootama ii yoosinna ivaki teeravai. Anutuugaa oyai ari vookarauvo ivaki mmeekiavai tooduu Puara Sipisiipa Nnaakaraivo tooba roosiima ivaki toovaara hama suaivoota kuraagaivootama ivaki teeraivootairavai.

²⁴ Fai vo mmata vo mmata variaa gioonna kiaapuuya ii mmeekia ivo taivaara koovau nookiaaravai. Vo mmata vo mmata variaa kieetaiya ngiariisi vai yoketaa mminnaiyauvaa varada ivaki yapaaravai.

²⁵ Ikiannagisanna ii yoosinna ivaa sipuuyauvo hatuaa tu kioo nnaasu vainaravai. Hama rairaiivootainaravai. Ivaki hama heenaivo vaivaara iya hama sipuuyauvaa rairaiivootainaravai.

²⁶ Mmuakiaa mmatavau variaya ngiari mminnaa yoketaa ari vookaraiyauvaa varada ivaki yapaaravai.

²⁷ Gioonna kiaapuuya maisai mmoori aataruuyauvaa hama ivaki varada kuaaravai. Sabi nuairaiyaata unnakua tiraiyaatama fai hama ivaki kuaaravai. Nnaaru Puara Sipisiipa Nnaakaraivo ari gioonna kiaapuuya tupatupaa

variraivaara iya nnutuuyauvaa ari yanaivau fafaarama kiooya iya nnaasu fai ivaki kuaaravaivee.

22

¹ Nnooriivaa vaidiia nneeda tupatupaa variaaraivaa aangeraivoono ni vitairavai. Ii nnoori ivo mmannammannaanaruunno varuduu Anutuugoota Puara Sipisiipa Nnaakaraivootama varuu kieeta varira mmaataivakidiri tiiravai.

² Tioo tioo nnau yoosinnaivaki vuu aataru nnoogiaivaa tammaidaa tuoo viravai. Tuoo vuduu yatariivaa iiraivaa vaidiia nneeda tupatupaa variaaraivo nnoori siri saivau saivau diravai. Duoo vauduu mmuaa nu-anuvai aakiaivaki yaakuuvaitana yukukidiri taaraneetu iiraiyauvo vairavai. Mmuua kuraaga mmuaa kuraaga itaama nnaasu iiraiyauvo vairavai. Vauduu ivaa apuuyauvaa gioonna kiaapu vo mmata vo mmata variyaiya varada nneeda nniitareeraivo sa tiisi vakiaiveeraivaara nneeravai.

³ Mmuakiaa mminnaa Anutuugo oooqoo tioo maisayauvaivee tiyauvo hama ii yoosinna ivaki vainai taaravai. Fai Anutuugoota Puara Sipisiipa Nnaakaraivoota ivaitana variaa kieeta varira mmaataivo ivaki vainai Anutuugaa mmoori vareera gioonna kiaapuuya ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa fai Anutuugaa mmiaaravai.

⁴ Mmida varida inna viri nnikiivaa teekio inna nnutuuvaa iya tinniiyauvunu fafaara roovo fai vainaravai.

⁵ Ii yoosinna ivaki fai hama heenaivootainaravai. Udaanga Anutuugo iya mmeekiavai variivaara hama iya toobaiyauvaa subi kikio teeno hama suaivo taanaravai. Fai iya ivaki kieetaya tupatupaa gioonna kiaapuuyara diaaravaivee.

Yisuuva tiinaravai

⁶ Itaama taika kiooduu aangeraiivo ni tunoo: Ii mmuakiaa kua kiaa iyauvo kua kutaayauvai vaikiai gioonna kiaapuuya iyauvaara kua kutaayauvaivee kuaaravai. Udaanga Anutuugo ari Mmannasaivaa forofetaiya mmioo variivoono ari aangeraiivaa titaa kiaikio tiivai. Ivo i kiaa i mmioo i vitaakiaiveeraivaara tiivai. Ivo ari mmoori vareeraiya fai kiisa suai vainara aataru mminnaiyauvaa iya vitaakiaiveeraivaara titaa kiaikio tiivaivee, tiravai.

⁷ Yisuuva tunoo: Rikiatee. Na kiisa suai kava kuanaravai. Fai yapooma nnaagiai vainara aataru mminnaiyauvaara aa yanaa aavaki vai kuaiyauvaa gioonna kiaapuuya rikiada iikiaiya fai yoketaama variaaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

⁸ Na Yuvuaano neenoo ii kua aataru iyauvaa rikiee iyauvaa teeravai. Na rikiee na taa taika kiee aangeraiivo iyauvaa ni vitauyauvaa yuku oyaivaki viee varee vaina ni ausa mmuduuyaivaa inna mminaree kiaa iikiaaduu

⁹ ivo ni tunoo: Sa itaama iikiane. Anutuugaa mmooriivaa ta mmuaa mmoori varaunnavaitanavee. I seena forofetaiyaata aa yanaa aavaki vai kuaiyauvaa rikiada iikiaiyaatama ta mmuaa mmoori vareeraiyavee. Anutuugaa nnaasu ai ausa mmuduuyaivaa mmianee,

¹⁰ kiaa kioo ni tunoo: Nnaagiai vainara aataru mminnaiyauvaa aa yanaa aavaki vai kuaiyauvaa sa hatauma kiane. Ii kua iyauvaa kaanaivo vainima kooyaa vainaraivaara sa hatauma kiane.

¹¹ Gioonna kiaapu voovoono mmoori maisaivaa iivoono kii ari iivau-giataama mmannammanna iikiaivee. Gioonna kiaapu voovoono tomedama variivoono kii ari itaama variivaugiataama mmannammanna variaivee. Gioonna kiaapu voovoono safuuma variivoono kii ari variivaugiataama mmannammanna safuuma variaivee. Gioonna kiaapu voovoono yoketaa

tuanaa ari vookaraama variivoono kii ari variivaugiataama yoketaa tuanaavai nnaasu variaivee. Aangeraivo itaa kua tiravai.

¹² Yisuuva tunoo: Rikiaatee. Fai na kiisa suai kava kuanaravai. Na irisai yoketaiyauvaa varee tiee gioonna kiaapuuya ngiari mmoori iikiaiyeuvunugiataama mmuaavai mmuaavai irisaiyauvaa safuuma iya mminaravai.

¹³ Na tauraa variaivoono fai nnaagiai varinaravai. Na tauraa yapeeraivaata nnaagiai yapeeraivaatama na nakaaraivovee. Na toosa hara iiraivaata iima taikeeraivaatama na nakaaraivovee. Yisuuvaano itaa kua tiravai.

¹⁴ Gioonna kiaapuuya ngiari buruqaiyauvaa fini kiaiye fai yoketaama variaaravai. Iya itaama finiaivaara iya inna aikiooma yatariivaa iiraivaa vaidiye nneeda tupatupaa variaarivaa fai iya nneeda yoosinna keegiaiyeuvaki vida yoosinnaivaki kuaaravai.

¹⁵ Gioonna kiaapu maisa mmooriivaa iikiaiyeata saaka sifaa iikiaiyeatama sabi aataru nuairiyeata ngiari seeniye ruputuaani putuiyeatama unnakua anutuuyauvaa ausa mmuduuya mmiraiyeata gioonna kiaapuuya ngiari kuaiyeuvaata ngiari mmooriyeuvaatama unnakua tiraiyeatama fai yoosinnaivaa mmaanai nnaasu variaaravai.

¹⁶ Yisuuva tunoo: Na ni aangeraivaa titaa kiaaduu aa kua aayauvaa i kiaa i mminai eenoo vaa ausa hanigia kiada Anutuugaara nuunairiye kiaa mmianeeraivaara na titaaduu aisi tiiravai. Na Davuitiinna oyai tuanaivo variaivoono na inna oyaivakidiri diitee inna sidinnaidivai variauvai. Na patairaara aakiapuaivaa roosiima pinaama mmeekia tauvovee, tiravai.

¹⁷ Mmannasaivoota Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa nnaataivootama kiaanoo: Ngiatee, kiaavai. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya ii kua ivaa rikiaiye kiatee: Ngiatee, kiatee. Gioonna kiaapu voovoono nnoori raino kii ngiavee. Nnooriivaa vaidiye nneeda tupatupaa variaarivaa inna nnaataakiaivoono kii ngioo kati nnaivee.

Nnaagiai kuavai

¹⁸ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya nnaagiai vainara aataru mminnaiyeuvaara aa yanaa aavaki vai kuaiyeuvaa rikiaiye na Yuvuaanoono yaagueeqama ngii giaa ngii miee kiaunoo: Mo fai gioonna kiaapu voovoono aa yanaa aavaki vai kuaiyeuvaata ari tinniyeaddiriaata vai kuaivaa tasipama reeno fai Anutuugo irisavaa maisa mmooriyeuvaa aa yanaa aavau kooyaa fafaara raa kiaiyeuvaa inna mminaravaivee.

¹⁹ Mo fai gioonna kiaapu voovoono nnaagiai vainara aataru mminnaiyeuvaara aa yanaa aavaki vai kua voovai ruga kino fai Anutuugo inna ooqoo tino ivo hama yatariivaa iiraivaa vaidiye nneeda tupatupaa variaarivaa nnaanaravai. Fai ivo hama yoosinna yoketaa tuanaivaki kuanaravai. Yatariivaa nneeda tupatupaa variaarivaaraata yoosinna yoketaa tuanaivaaraatama aa yanaa aavaki iyeuvaara kuaivo vainoo. Na Yuvuaano itaa kua ngii giaa ngii miauvai.

²⁰ Ivoono ii kua ivara kiaa kookieenno tuuvoono tunoo: Kua kutaavai. Na kiisa suai kava kuanaravaivee, tiravai. Inna aikioovai. Udaanga Yisuu, tummuane.

²¹ Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngia mmuakiaa Anutuugaa gioonna kiaapuuya ngii tasipama vakiavee.